אוצר מדרשים

יהודה דוד אייזענשטיין

על פי מהדורת ניו-יורק

http://hebrewbooks.org/pdfpager.aspx?req=2603&pgnum=1

עיצוב זהבה גרליץ

אתר דעת

תשע"ז

אברהם אבינו 5
מעשה אברהם אבינו ע"ה ממה שאירע לו עם נמרוד. 5
מעשה אברהם 14
מדרש דאברהם אבינו. 16
פרק אדם הראשון. 18
אהרון 22
ואלה תולדות אהרן ומשה. 22
אל יתהלל 29
מדרש אל יתהלל. 32
אליהו 36
ספר אליהו. 36
ספר ארחות חיים. 39
מעשה רבי אליעזר בן הורקנוס. 46
דרש לפורים. 54
מסכת אצילות. 69
ארבעת המלכים 73
מאמר ארבעה מלכים. 73
ביום השמיני 74
מדרש ביום השמיני. 74
גדול וגדולה 77
מדרש גדול וגדולה. 77
גלית הפלשתי 85
מדרש גלית הפלשתי. 85
מדרש ה' בחכמה יסד ארץ. 86
היכלות 92
מסכת היכלות. 92
הלל 120
מדרש הלל הנקרא ספר המעשים 120
מדרש השכם 145
מדרש ויושע 157
ברכת יעקב אבינו לבניו. 275
לקח טוב על ברכת יעקב אבינו ע"ה. 284
ספר יצירה. 293
פרק ראשון 293
פרק שני 295
פרק שלישי 296
פרק רביעי 298
פרק חמישי 300
פרק ששי 303
סדר יצירת הולד 306
יצירת הולד. 309
מדרש כונן. 311
ברייתא דל"ב מדות. 328
[דוגמאות לדרשות המדות] 329
מזלות 350
ברייתא דמזלות. 350
מטטרון 361
חנוך הוא מטטרון 361
סדר רוחות. 367

מעשה בראשית ומעשה מרכבה 370
סדר רבה דבראשית דמרכבה דר"י כ"ג. 370
זה מעשה בראשית. 375
ברייתא דמעשה בראשית. 379
מעשה ביכניהו המלך. 384
מעשיות. 385
מעשיות. 387
מעשיות. 405
מעשיות. 421
מספר המעשים. 446
אגדת משיח. 454
פרקי משיח. 456
מלחמות מלך המשיח. 461
נדה 464
נח 468
ספר נח. 468
עקיבא, רבי 472
אלפא ביתא דרבי עקיבא 472
אלפא ביתא דרבי עקיבא. 509
מדרש רבי עקיבא בן יוסף 527
אותיות קטנות וטעמיהן 530
אותיות גדולות. 531
עשר גליות 533
מדרש עשר גליות 533
עשר גליות 535
פרשה ג 535
פרשה ד 537
פרשה ה 538
פרשה ו'. 539
עשרה הרוגי מלכות 540
מדרש אלה אזכרה. 540
מעשה עשרה הרוגי מלכות, נוסחא ב'. 548
עשרה הרוגי מלכות, נוסחא ג 559
הוספה למדרש עשרה הרוגי מלכות. 561
עשרת הדברות 562
מדרש עשרת הדברות. 562
עשרת המלכים 587
מדרש עשרת מלכים. 587
פינחס בן יאיר 598
ברייתא דרבי פינחס בן יאיר או מדרש תדשא. 598
פסיקתא 626
פסיקתא חדתא 626
צדקות 655
פרק צדקות 655
קדושא 657
קדושא ליחיד. 657
קדושת ברכו ליחיד 658
קדושא ליחיד. 659
שבע נקודות 660

טעם שבע נקודות 660
שלמה המלך 662
דמות כסא של שלמה המלך ע"ה 662
כסא ואיפודרומין של שלמה המלך. 664
מעשה בשלמה המלך ע"ה 670
משלים של שלמה המלך. 671
מעשה הנמלה. 679
שלשה וארבעה 683
מדרש שלשה וארבעה. 683
שמואל הקטן 705
ברייתא דשמואל הקטן 705
תפלת רבי שמעון בן יוחאי. 714
פרק ר' שמעון בן יוחי 721
שמעון כיפא 725
אגדתא דשמעון כיפא 725
אגדתא דשמעון כיפא (נוסחא ב') 726
אגדתא דשמעון כיפא, נוסחא ג' 728
תהלים 730
אשרי תמימי דרך. 730
הוספה למזמור קי"ט. 733
תמורה 749
מדרש תמורה. 749

אוצר מדרשים אייזנשטיין

אברהם אבינו

מעשה אברהם אבינו ע"ה ממה שאירע לו עם נמרוד.

[יעלינעק, בית המדרש חדר א'].

אמרו שקודם שנולד אברהם היה נמרוד כופר באמונת האל ית', והיה מתגאה בעצמו ואומר שהוא אלוה, ואנשי זמנו היו עובדים ומשתחווים לו. והיה זה המלך תוכן וחכם וראה בחכמת הכוכבים שיולד אדם אחד בימיו שיעמוד כנגדו להכחיש אותו מאמונתו ולנצחו, ויחרד חרדה גדולה. מה עשה?

שלח אחרי השרים והפחות שלו והגיד להם הדבר, ואמר להם: מה תיעצוני לעשות בזה הילד שעתיד לבוא?

אמרו לו: העצה שאנו מסכימים על זה הוא שתבנה בית גדול ותשים שומר בפתחו ותכריז בכל מלכותך שכל הנשים שהן מעוברות שתבואנה לשם ואחרי בואן תבואנה ג"כ החיות (מילדות) ותהינה אצלן לשמור את זמן לידתן, ובבואה האשה ללדת תראינה אם בן הוא תשחטנה אותו על בטנה, ואם בת היא וחיה ויתנו מתנות לאמה וילבישוה בגדי מלכות ויקראו לפניה ככה יעשה לאשה אשר תלד בת.

ויהי כשמעו עצתם שמח שמחה גדולה עד מאד, והכריז בכל מדינות מלכותו שיבואו כל האומנים לבנות בית גדול למלך, גבהו ששים אמה ורחבו שמונים אמה, ואחר כלותו לבנות הבית הכריז שתבואנה כל הנשים המעוברות לבית ההוא להיות שם עד שתלדנה, ויפקד פקידים להביאן שם, גם הפקיד עליהן נשים מילדות להולידן, וגזר שהבן היולד ישחט על חזה אמו ואם בת היא שילבישו את אמה בגדי שש ומשי ורקמה ויוציאוה משם ויעשו לה כבוד הרבה, כי כן ציוה המלך, ויוליכוה לביתה בכבוד.

אמר המגיד: שנהרגו על הדבר ההוא יותר משבעים אלף זכרים. וכראות מלכי מעלה הריגת אלו הילדים אמרו לפני הקדוש ברוך הוא: הלא ראית מה שעשה הרשע הכופר נמרוד בן כנען שהרג כמה ילדים על לא חמס בכפיהם, אמר להם: מלאכים קדושים! ידעתי וראיתי, כי לא אנום ולא אישן, ורואה ויודע אני הנסתרות והנגלות, אבל אתם תראו מה אעשה לרשע הכופר הזה כי אשים ידי עליו לייסרו.

אמר המגיד: שבזמן ההוא הלכה אם אברהם אבינו עליו השלום ולקחה איש תרח שמו ותהר ממנו, ויהי כמשלש חדשים ותגדל בטנה ופניה מוריקות,

אמר לה תרח בעלה: מה לך אשתי פניך מוריקות ובטנך גדולה,

אמרה לו: בכל שנה ושנה אירע לי זה החולי שיאמרו לו (שיקראו אותו) קולצני (שם החולי). אמר לה תרח: הראיני בטנך שנראה לי שאת מעוברת, ואם כך הוא אין ראוי לעבור את מצות אלוהינו נמרוד. וכאשר שם ידו על בטנה עשה לה הקדוש ברוך הוא נס והלך הילד למעלה תחת החזה, ויפשפש בידו ולא מצא שום דבר,

אמר לה: צדקת במה שאמרת, ולא נראה הדבר ולא נודע עד שנשלמו חדשי הילד, ומרוב פחדה יצאת מן העיר והלכה דרך המדבר קרוב לנהר אחד ומצאה שם מערה גדולה ונכנסה לשם. למחר אחזוה חבלי לידה ותלד בן, ותראה את המערה כולה מאירה כשמש מאור פני הילד ותשמח שמחה גדולה, והוא היה אברהם אבינו עליו השלום, ופתחה פיה ואמרה אני שילדתיך בזמן הזה שמלך נמרוד והרג בעבורך שבעים אלף זכרים, ואני אפחד עליך מאד שאם ידע בך יהרגך, ועל זה יותר טוב שתמות במערה הזאת ולא יראוך עיני שחוט על החזה שלי, ולקחה מלבוש אשר עליה והלבישהו ועזבה אותו במערה, ואמרה: יהי אלוהיך עמך לא ירפך ולא יעזבך, והלכה לדרכה.

אמר המגיד: שאברהם אבינו עליו השלום בעודו במערה לא היה לו מינקת שתניקהו, בכה ושמע השי"ת בכייתו ושלח לגבריאל המלאך לחיות אותו ולתת לו חלב, כי היה מוציא לו חלב מאצבעו הימין והיה יונק ממנו עד שהיה אברהם בן עשרה ימים, והתחיל ללכת בארץ ויצא מהמערה וילך על שפת הנהר, וכשבא (כששקע) השמש ויצאו הכוכבים אמר: אלו הם האלוהים, אח"כ כשעלה עמוד השחר לא ראה הכוכבים, אמר: לא אעבוד את אלו כי אינם אלוהים. אח"כ ראה השמש אמר: זה אלי ואעבוד אותו, וכשהחשיך אמר: אין זה אלוה - יש להם מניע.

עודנו מדבר והנה בא המלאך גבריאל ואמר לו: שלום עליך אברהם,

אמר לו: עליך שלום,

אמר לו: מי אתה?

אמר לו: אני גבריאל המלאך שליח הקדוש ברוך הוא. בעת ההיא הלך למעין אחד שמצא שם ורחץ פניו ידיו ורגליו והתפלל לשם ית' בכריעה והשתחוויה.

אמר המגיד: אם אברהם אבינו עליו השלום זכרה אותו ובכתה בכיה גדולה ויצאה מן העיר לבקש את בנה במערה שעזבהו שמה ולא מצאתו, והרבה לבכות עוד עליו, והייתה אומרת: אוי לי כי ילדתיך טרף לחיות השדה לדובים ולאריות ולזאבים, והייתה הולכת על שפת הנהר ומצאה את בנה ולא ידעתהו כי גדל מאד בקומה,

אמרה לו: שלום עליך,

והשיב לה: עליך שלום, למה את הולכת באלו המדבריות?

אמרה לו: יצאתי מן העיר לבקש את בני.

אמר לה: ובנך מי הביאו הנה?

אמרה לו: הייתי הרה מתרח אישי ובעת הלידה פחדתי על בני שהיה בבטני שלא יהרגנו מלכנו נמרוד בן כנען כמו שהרג מספר שבעים אלף ילדים, ובאתי אל מערה אחת בזה הנהר ואחזוני צירי יולדה וילדתי בן ועזבתיהו במערה והלכתי לביתי, ועתה באתי לבקשו ולא מצאתיו.

אמר לה אברהם: אלה הדברים שאמרת לי שעזבת לילד כמה ימים?

אמרה לו: כמו עשרים יום,

אמר לה: וכי יש בעולם אשה שתעזוב את בנה קטן במדבר לבדו ותבוא לבקש אותו אחר עשרים יום?

אמרה היא: אולי יחנן האל,

אמר לה: אני בנך שבאת לזה הנהר בעבורו,

אמרה לו: בני גדלת מאד כ"כ והלכת על רגליך ודברת בפיך וכל זה בעשרים יום?

אמר לה: כן, שיודע לך אמי שיש בעולם אל גדול ונורא חי וקיים רואה ואינו נראה והוא בשמים ומלא כל הארץ כבודו.

אמרה לו: בני וכי יש אל אחר מבלעדי נמרוד?

אמר לה: כן אמי אלוהי השמים אלוהי הארץ ואלוהי נמרוד בן כנען, ועל זה תלכי לנמרוד ותודיע אותו הדבר הזה.

והלכה לעיר ואמרה לתרח אישה איך מצאה את בנה. ותרח היה שר וגדול בבית המלך נמרוד והלך לבירה מקום אשר המלך שם והשתחווה למלך ופניו ארצה, ובזמן ההוא כל המשתחווה למלך לא היה מרים ראשו עד שיאמר לו הרם ראשך.

אמר לו: המלך הרם ראשך ושאל חפצך,

אמר לו: יחי אדוני המלך, באתי לבשר אותך על מה שראית בחכמת הכוכבים שיולד ילד במלכותך שיפסיד אמונתך והרגת בעבורו ע' אלף זכרים, אבשרך שהוא בני ואמו הייתה הרה ולא ידעתי בהריונה כי אמרה חולה אני מחולי הקולצני, ובקשתי בטנה ולא מצאתי שום עובר. ויהי כאשר נשלמו חדשי הילד הלכה מן העיר לנהר ומצאה שם מערה ותלד שם בן ועזבה אותו לחיות השדה ואחר עשרים יום הלכה אליו ומצאתהו מהלך על שפת הנהר ומדבר כאדם גדול ואומר: שיש אלוהים בשמים רואה ואינו נראה אחד ואין שני.

וכשמוע נמרוד אלו הדברים חרד חרדה גדולה עד מאד ויאמר ליועציו ושריו מה לעשות מזה הילד.

אמרו: מלכינו אלוהינו מה תפחד מילד קטן ויש בכל מלכותך אלף אלפי אלפים שרים, שרי אלפים ושרי מאות שרי חמשים ושרי עשרות ושוטרים אין מספר, הקטן שבשרים שלך ילך יביאהו וישימהו בבית הסהר.

אמר להם: הראיתם מימיכם ילד מעשרים יום הולך על רגליו ומדבר בפיו ובלשונו מבשר ואומר שיש אלוה בשמים אחד ואין שני לו והוא רואה ואינו נראה?

אמר המגיד: שכל השרים שהיו שם תמהו תמיה גדולה מאלו הדברים, ובין כך ובין כך בא השטן בדמות אדם לבוש משי שחור והלך והשתחווה לפני המלך נמרוד עד שאמר לו המלך הרם ראשך ושאל חפצך.

אמר לו: מה אתה דואג וכולכם תמהים מילד קטן איעצך עצה מה לעשות.

אמר לו המלך: מה עצתך?

אמר לו: פתח אוצרות כלי המלחמה ותיתן לכל השרים והסגנים והפחות ולכל אנשי המלחמה ותשלחם אליו שיבוא לעבוד אותך ויהיה תחת ידיך.

אמר המגיד: שציוה המלך לכל השרים ולכל אנשי המלחמה שיבואו ויקחו כלי זיין מאוצרות המלך וילכו להביא לאברהם. וכראות אברהם אבינו שבאו אליו עם רב אחזו רעד ופחד גדול מפניהם ויצעק לאלוהי השמים שיצילהו מידם כי הוא המציל עני מחזק ממנו ואתה תצילני מהם.

וישמע אלוהים את צעקתו וירא את דמעותיו וישלח לו מלאך גבריאל להציל אותו מידם.

אמר לו המלאך: מה לך אברהם ומה אתה בוכה?

אמר לו: פחדתי מאנשים האלה הבאים עלי להרגני.

אמר לו: לא תירא ולא תפחד האלוהים עמך והוא יצילך מן כל אויביך.

אמר המגיד: שהקב"ה צוה לגבריאל שישים ענן וערפל בינו וביניהם. בראותם הענן והחשך והערפל פחדו פחד ושבו אל נמרוד מלכם ואמרו לו: נסעה ונלכה ממלכות זו, וכשמוע המלך כן נתן מעות לכל שריו ועבדיו ונסעו משם למדינת בבל.

ויהי אחרי נסעם ויאמר אלוהים למלאך גבריאל: לך אמור לאברהם שילך אחרי האויב נמרוד לבבל.

אמר לו אברהם אבינו עליו השלום: אין לי צידה לדרך ולא סוס לרכוב עליו ולא אנשי חיל כדי לעשות עמו מלחמה.

אמר לו גבריאל המלאך: אין אתה צריך לשום דבר מאלה, לא לצידה לדרך ולא לסוס לרכוב עליו ולא אנשי חיל לעשות עמו מלחמה, ולא רכב ולא פרשים כי על כתפי תרכב ואני אשאך ואגיעך עד בבל.

ויקם אברהם וירכב על כתפו של גבריאל כהרף עין. באותה שעה מצא עצמו בשערי מדינת בבל ואמר לו המלאך: כנס למדינה ותקרא בקול גדול ה' הוא האלוהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד אחר, אחד ואין שני, אין לו דמות הגוף ואינו גוף, והוא אלוהי האלוהים ואלוהי נמרוד ואני אברהם עבדו נאמן ביתו.

הלך אברהם אבינו ע"ה ונכנס בתוך המדינה והכריז בקול גדול לכל אנשי המדינה ה' הוא האלוהים אחד ואין שני והוא אלוהי האלוהים ואלוהי נמרוד!

העידו כולם אנשים ונשים וטף על זה שהוא אמת וגם תעידו שאני אברהם עבדו נאמן ביתו!

ויהי הוא הולך בשוקים וברחובות ומכריז מצא אביו ואמו וגם מצא למלאך גבריאל.

אמר לו המלאך: אברהם תאמר לאביך ולאמך שיאמינו גם הם ויעידו בזה שאתה מכריז שה' הוא האלוהים אין עוד מלבדו.

ויהי כשמוע אברהם את דבר המלאך אמר לאביו ולאמו: אתם עובדים לאדם כמוכם ותשתחוו אליו לצלם דמות נמרוד, הלא ידעתם כי יש לו פה ולא ידבר עין ולא יראה אזן ולא ישמע ולא ילך ברגליו ולא יש בו תועלת לא לעצמו ולא לאחרים.

ויהי בשמוע תרח את דבריו לקח אותו בדברים והביאו אל ביתו ויספר לו כל המאורע שביום אחד הלך מהלך ארבעים יום, וכשמעו זה הלך אצל נמרוד ואמר לו: תדע אדוננו המלך שהנער בני אשר היית בורח מפניו הנה בא ושאלתיו כמה זמן יש שהוא הולך בזה הדרך?

אמר לו: אמש נסעתי משם והיום הגעתי הנה,

ויהי כשמעו ככה ויחרד חרדה גדולה עד מאד ויאמר לפני כל השרים והיועצים והחכמים להביא לו עצה על זה הילד מה לעשות עמו?

ויענו לו פה אחד: יחי המלך נמרוד לעולם!

ויצוה וכרוז שיכריז בכל המדינה משתה ושמחה שבעת ימים וכל איש ישמח בביתו וילבש ויצא בכל מיני לבושים ומשכיות ושתהיה כל המדינה צהלה ושמחה, וגם תעשה בחצר בית המלך החיצונה והפנימית ובכל מדינות מלכותך ועוצם יכולתך הגדול יביא כל אדם ויעבוד אותך, ויאמר המלך לעשות כן, ותינתן דת בבבל בשוקים וברחובות וילבשו כולם כלי יופי ויתקנו אותם בכל לבושי שש ומשי ורקמה וכל מיני משכיות כסף איש איש כאשר תשיג ידו ויעשו כן.

ויהי אחרי כן כשבת המלך נמרוד על כסא מלכותו שלח אחרי אברהם ויבוא אליו ואביו תרח עמו, ויעבור אברהם לפני הפחות והסגנים עד שהגיע לכסא המלך אשר הוא יושב עליו ויתפוש בכסא והניע אותו ויקרא בקול גדול כדברים האלה: אי נמרוד הנגעל הכופר בעיקר וכופר באל חי וקיים ובאברהם עבדו נאמן ביתו, תעיד ותאמר כמוני שה' הוא האלוהים אחד ואין שני ואינו גוף והוא חי ולא ימות לא ינום ולא יישן, ותעיד על עצמך שאתה אדם ותאמין שאני אברהם [עבדו] והוא ברא את כל העולם כדי שיאמינו בו.

וישא את קולו באלו הדברים והנה הצלמים שהיו שם עומדים נפלו על פניהם.

וכראות המלך והשרים במפלתם וגם צעקת אברהם נפלו כולם על פניהם ארצה עם מלכם נמרוד (וימס לבו) ונשאר כמו שתי שעות [וחצי] ארצה, וימס לבו בקרבו גם פרחה נשמתו ממנו ואחר שתי שעות שב רוחו ונשמתו אל גופו ויקץ משנתו ויאמר המלך: הקולך זה אברהם או קול אלוהיך?

ויאמר לו: קול זה קול בריה קטנה מכל בריות שברא הקדוש ברוך הוא.

בשעה ההיא אמר המלך נמרוד: באמת אלוהיך אברהם אלוה גדול וחזק מלך מלכי המלכים, ואמר לתרח אביו שישא את בנו ויסר מעליו, וילך לעירו, וילכו שניהם יחדו.

ויהי אח"כ ויגדל אברהם עד שהיה כבן עשרים שנה ותרח אביו חלה, ויאמר אל בניו הרן ואברהם: בחייכם בני תמכרו אלו השני צלמים שאין לי מעות להוצאותיו, הלך חרן ומכר את הצלמים והביא מעות להוצאות אביו, וילך אברהם ויקח שני צלמים אחרים למכרם וישם חבל על גרונם ופניהם ארצה והוא היה סוחב אותם וצועק ואומר מי הוא זה שיקנה צלם שאין בו תועלת לא לעצמו ולא למי שקנהו לעובדו, וגם יש לו פה ולא ידבר עין ולא יראה רגלים ולא ילך אזנך ולא ישמע.

וכשמוע אנשי המדינה את דברי אברהם תמהו עד מאד, והוא הלך ובא ופגע זקנה אחת ותאמר לו: בחייך אברהם תבחר לי צלם אחד טוב מאד וגדול לעבדו ולאהבו,

אמר לה אברהם: זקנה זקנה איני יודע בהם תועלת לא בגדול ולא בקטן לא לעצמם ולא לאחרים.

אמר לה: והצלם הגדול אשר לקחת מאחי הרן לעבדו היכן הלך?

אמרה לו: באו גנבים בלילה ההוא וגנבו אותו בעודי בבית המרחץ,

אמר לה: אם כן כיצד תעבודי לצלמו לא הציל מן הגנבים כל שכן שלא יציל לאחרים מרעתם ולא לך הזקנה השוטה. וכיצד תאמרי שהצלם שעבדת שהוא אלוה אם הוא אלוה למה לא הציל את עצמו מיד הגנבים, אלא שהוא צלם אין בו תועלת לא לעצמו ולא למי שיעבוד אותו.

אמרה לו הזקנה: אם כן אברהם כדבריך למי אעבוד?

אמר לה: תעבודי לאלוהי האלוהים ואדוני האדונים בורא שמים וארץ הם וכל אשר בם, והוא אלוהי נמרוד אלוהי תרח ואלוהי מזרח ומערב דרום וצפון. ומי הוא נמרוד הכלב שיעשה עצמו אלוה לעבוד אותו!

אמרה הזקנה: מכאן ולהלן לא אעבוד כי אם אלוהך אלוהי אברהם, ואם אעבוד אותו מה תועלת יהיה לי?

אמר לה: כל מה שגנבו ישוב לך וגם תציל נפשך מגיהינום.

אמרה הזקנה: מה אומר כדי להציל את נפשי משחת?

אמר לו: תאמרי ה' הוא האלוהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אחד ואין שני ממית ומחיה, הוא חי ולא יראה מות וגם אני אברהם עבדו נאמן ביתו.

אמרה הזקנה: מכאן ולהלן אני אומרת כדבריך ואעיד על עצמי שה' הוא האלוהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת ואתה אברהם נביאו ואאמין בשי"ת ובך.

אמר המגיד: ששבה בתשובה ונתחרטה על שעבדה את הצלמים, ואמרו שגם מצאה הגנבים והשיבו לה הגניבה וגם הצלם, מה עשתה זאת הזקנה?

לקחה אבן בידה והכתה על ראש הצלם ואומרת: אוי לך ולמי שיעבוד אותך עוד, כי אין בך תועלת ולא למי שיעבוד אותך, ויצאה מביתה בשוקים וברחובות והיא צועקת ואומרת מי שרוצה להציל נפשו משחת ויצליח בכל מעשיו יעבוד לאלוהי אברהם.

אמר המגיד: שהזקנה בכל יום הייתה צועקת עד שהשיבה בתשובה אנשים ונשים הרבה. שמע המלך שמועה זאת שלח אחריה והביאוה לפניו.

אמר לה: מה עשית כי שטית מאחרי עבודתי למה לא תעבדי אותי שאני אלוהיך ואני יצרתיך אף תמכתיך בימיני.

השיבה ואמרה: אתה מן הכוזבים ואתה כופר בעיקר באל אחד ואין שני ואתה אוכל מטובו ותעבוד אל אחר ותכפור בו ובתורתו ובאברהם עבדו.

ויהי כשמוע המלך את דבריה ציוה להרוג אותה, ויהרגו אותה ופחד ורחב לבבו מדבריה, ותמה על עצמו ולא ידע מה יעשה עם אברהם שהפסיד אמונתו, כי רוב המון העם האמינו באלוהי אברהם.

וכראות השרים שלו היגון אשר שם בלבו וכשמעם דבריו אמרו לו: קום מהרה והלכת אל המקום אשר היית הולך פעמים אחרות ותכריז שכל אנשי המדינה יעשו ז' ימים משתה ויו"ט וישימו עליהם כל החפצים ובגדי משי ורקמה ואבנים טובות ואבנים יקרות שהם וישפה וכל כלי זהב וכסף ומאכל ומשתה וכל מיני מגדים, וכראות אברהם את גודל העושר ותוקף אנשי המדינה ורוב עושרם יבוא ליכנס תחת אמונתך.

ויהי כשמוע נמרוד השמועה שמח שמחה גדולה וציוה שיכריזו אל כל אנשי המדינה ללכת אל המקום אשר היו רגילים לבוא שם שנה בשנה בגן ויביאו שם הצלמים ויעשו שם משתה ושמחה ויו"ט יותר ממה שהיו רגילים מקודם. ויהי בתוך ימי המשתה ויאמר המלך לתרח אבי אברהם להביא את בנו לראות גדולתו ועושר כבוד מלכותו ורוב שריו ועבדיו.

ויאמר תרח לבנו: בני אברהם! בא עמי למועד המלך נמרוד אלוהינו.

אמר אברהם: איני יכול לצאת לשם,

אמר לו תרח: א"כ תשב עם הצלמים עד בואנו משם, ויעש כן וילך תרח, וישב אברהם עם הצלמים וגם צלמי המלך היו שם, וירא אברהם כי הלך המלך אל בית הועד אשר לו ויקח בידו גרזן וכראותו צלמי המלך יושבים אמר ה' הוא האלוהים וישליכם מעל כסאם ארצה ויך בהם מכה גדולה בגדול החל ובקטן כלה, לזה קטע ידיו ולזה כרת ראשו ולזה שבר עיניו ולזה שבר את רגליו, וכולם נשברו, ויצא אברהם. וישלמו ימי המלחמה ויבוא המלך אל ביתו. (וקודם זה כששיבר אותם שם הגרזן ביד גדול הצלמים).

וכראות המלך את צלמיו שבורים אמר: מי היה כאן, ומי הוא אשר מלאו לבו לעשות כן?

ויענו כל העם בוכים ויאמרו: אדונינו המלך תדע לך שאברהם היה יושב אצלם ושמענו שהיה משבר להם, ויצו המלך להביא את אברהם לפניו, ויביאו אותו.

ויאמרו לו המלך ושריו: למה שברת את אלוהינו?

אמר: אני לא שברתי אותם, לא שבר אותם כ"א הגדול שבהם, הלא תראה היות הגרזן בידו, ואם לא תאמינו שאל ממנו והוא יגיד, וכשמעו דבריו חרה לו עד מות ויאמר להוליכו לבית הסהר ויצו אל שר בית הסהר לבלתי תת לו פת לאכול ולא מים לשתות.

אמר המגיד: שאברהם אבינו עליו השלום בעודו בבית הסהר נתן עיניו לשמים ויאמר ה' אלוהי אתה יודע הנסתרות ואתה ידעת כי לא הגעתי עד הנה כ"א על עבודתך, והקב"ה שמע את תפלתו ושלח לו המלאך גבריאל להושיעו מיד זה הכלב,

ואמר לו: שלום עליך אברהם אל תירא ואל תחת כי ה' אלוהיך עמך.

בשעה ההיא נראה לו מעיין מים חיים ושתה מהם, והביא לו המלאך כל מיני מאכל לאכול וישב עמו שם כדי ללוותו שנה תמימה.

ויהי אחרי השנה ההיא באו שרי המלך ויועציו לאכול ולשתות עם המלך, ויאמרו למלך לבנות לו גדר גדול ולהכריז בכל עירו שכל מי שהוא חפץ בעבודת המלך שיביא אל הבית הזה עצים הרבה עד שימלא כל המקום עצים מפה לפה, ואח"כ יבעירו העצים באש עד שתעלה השלהבת לשמים, ותשליך בתוכה לאברהם, ובזה יאמינו בך לעולם ולא תפסיד אמונתך.

וישמח המלך על העצה הזאת היעוצה שמחה גדולה מאד, ויצו לכל העם לאמר כל איש ואשה נער וזקן אשר בכל מדינות המלך יביאו עצים אל הבית ההיא, כי נתן להם זמן עד ארבעים יום, ובכל זאת אברהם עומד בבית הסהר, ויצו המלך לעשות כבשן גדול בתוך הבית אשר בנה וידליקו את העצים בתוכו והנה עלה השלהבת עד לשמים עד שכל העם פחדו מרוב האש, ושלח אל שר בית הסהר לאמר לו תביא לי את אויבי אברהם והשליכהו לתוך זה הכבשן של אש.

ויבוא שר בית הסהר לפני המלך להשתחוות לפניו ויאמר לו: איך תשאל ממני אדם שזה לו עכשיו שנה תמימה שעמד בבית הסהר ולא הביא לו שום אדם לא לחם ולא מים ולא שום מאכל בעולם, אמר לו עכ"ז תלך בבית הסהר ותצעק אליו אם ישיבך תביאנו ואשליכנו באש, ואם מת יותר טוב ותקברו אותו ולא יזכר שמו עוד.

הלך שר בית הסהר לפתח הבור ויקרא בקול גדול וחזק אברהם! אתה חי או מת?

ויען אותו: אנכי חי.

אמר לו: מי נתן לך אכילה ושתיה עד הנה.

אמר לו: האכילני והשקני מי שהוא יכול על כל, הוא אלוהי האלוהים ואדוני האדונים, עושה נפלאות לבדו, וגם הוא אלוהי נמרוד ואלוהי תרח, אלוהי כל העולם, הוא זן ומפרנס לכל, רואה ואינו נראה, הוא בשמים ממעל ונמצא בכל מקום ומשגיח בכל הפרטים.

ויהי כשמוע שר בית הסהר את דבריו ויאמן גם הוא באלוהי אברהם, ויאמר אלוהיך אברהם הוא האלוהים ואני אעיד על זה וגם אתה עבדו ונביאו באמת ונמרוד הוא משקר.

ויהי כאמרו כך ויגידו למלך לאמר הנה שר בית הסהר מעיד על אלוהי אברהם שהוא אמת ואברהם עבדו אמת, ותמה המלך מאד וישלח אחריו ויאמר לו: מה לך שר בית הסהר איך כפרת בי ואמרת שאלוהי אברהם אמת וגם אברהם עבדו אמת?

אמר לו: שכן הוא האמת ואתה המלך נמרוד כופר באמת, וכשמוע המלך את דברי השר נתעצב אל לבו מאד וימלא חמה ויצו לפגוע בו להמיתו, ויצעק שר בית הסהר בפגוע בו ויאמר ה' הוא האלוהים הוא אלוהי כל העולם ואלוהי נמרוד הכופר.

אמר המגיד: שהסייף לא היה חותך בצווארו ויותר שהיה מכה בסייף היה משבר הסייף, תמה המלך ויצו להביא את אברהם ולהשליכו בתוך כבשן האש.

הלך אחד מן השרים והביאו לפניו ואמר לו המלך: השליכהו לתוך האש הגדולה ויקם להשליכו ותצא אש מן הכבשן ותשרוף אותו, ויקם שר אחר מלפני נמרוד להשליך אותו באש וגם הוא נשרף, וכל מי שהיה לוקח אותו להשליכו באש היה נשרף עד שמתו רבים אין חקר ואין מספר.

ויבוא השטן בדמות איש וישתחוו למלך ויאמר לו המלך: מה לך שאל מה שתרצה,

אמר לו: איעצך עצה להשליך לאברהם בתוך כבשן האש, הבה לי עצים הרבה ומסמרות וחבלים ואני אעשה לך טראבוקו (מין מכונה) שמתוך תנועתו תשליכהו לתוך כבשן האש מרחוק ולא ישרוף האש לאיש ההוא. וישמח המלך מאד על העצה הזו, ויצו לעשות כן ויעשו הטראבוקו ואחר אשר השלימוהו לעשות נסו אותו בפני המלך שלשה פעמים עד שמרחוק השליכו בו אבנים לתוך האש, והוא הנקרא טראבוקו. ויקחו את אברהם וקשרו זרועותיו ידיו ורגליו בקשר חזק וישימו אותו בתוך הטראבוקו להשליכו, וכראות אברהם אבינו עליו השלום איך קשרו אותו נשא עיניו לשמים ואמר ה' אלוהי אתה רואה את אשר עושה בי הרשע הזה, גם מלאכי מעלה אמרו לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע מלא כל הארץ כבודך, הלא ראית מה עשה נמרוד הכופר בעבדך ונביאך אברהם,

אמר להם הקדוש ברוך הוא: איך לא אדע ואנכי יודע כל הנסתרות אבל אראה אני לכם נקמה בנמרוד הכופר ואציל את אברהם עבדי.

אמר המגיד: שהשטן בא אצל אברהם בדמות אדם ואמר לו: אברהם אם תרצה להינצל מאש נמרוד השתחווה אליו והאמין בו. ויהי כשמוע אברהם את דברי השטן ויאמר לו יגער ה' בך השטן, פחות נבזה ארור כופר! ויצא מלפניו.

ותבוא אמו של אברהם לנשק אותו קודם שישליכו אותו לכבשן האש, ותאמר לו בני השתחווה לנמרוד ותכנס תחת אמונתו ותנצל מכבשן האש.

אמר לה אברהם: אמי תלכי מעלי, ודחפה אותה מעליו, ויאמר לה: אמי אש נמרוד תכבה אותו המים אבל אש אלוהינו לעד לעולם אינו מכובה ומים לא יוכלו לכבותו. וכששמעה אמו דבריו דברים מצודקים אמרה לו: האלוהים אשר אתה עובד הוא יצילך מאש נמרוד. ויהי אח"כ וישימו אותו בתוך הטראבוקו להשליך אותו בתוך הכבשן. ומלאכי השרת בקשו רחמים מלפני הקדוש ברוך הוא לרדת להצילו מאש נמרוד.

ויבא אליו המלאך גבריאל ויאמר לו: מה אברהם האצילך מזה האש,

ויאמר לו אברהם: האלוהים אשר אני בוטח בו אלוהי השמים ואלוהי הארץ הוא יצילני, וכראות הקדוש ברוך הוא כוונתו הטובה פנה אליו ברחמים ויאמר לאש ההיא קרה ושלוה על עבדי אברהם.

אמר המגיד: שהאש נכבה בלא מים והעצים הציצו ציץ וכולם הוציאו פירות, כל עץ נתן פריו ושב הכבשן כמו גינת ביתן המלך, והמלאכים יושבים עם אברהם בתוכו, ויפן המלך וירא את הגן ואת המלאכים יושבים עם אברהם בתוך הגן,

ויאמר המלך לאברהם: כשף גדול אתה יודע שהאש אינה שולטת בך ולא עוד אלא שאתה מראה לעם שאתה יושב בתוך גינת ביתן. ויענו כל שרי נמרוד יחדו למלך לא אדונינו אין זה כשוף כי אם יכולת אלוה גדול אלוהי אברהם ואין אלוה אחר מלבדו ואנחנו מעידים על זה וגם אברהם עבדו באמת, ויאמינו בשעה ההיא כל שרי נמרוד וכל עמו בה' אלוהי אברהם ויאמרו כולם ה' הוא האלוהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד.

מעשה אברהם

[בית המדרש חדר ב']

בשעה שנולד אברהם אבינו ע"ה עמד כוכב אחד ממזרח ובלע ד' כוכבים לארבע רוחות השמים. אמרו חכמים לנמרוד: בן נולד לתרח בשעה זו שעתיד לצאת ממנו אומה שתירש העולם הזה והעולם הבא, אם רצונך ינתן לאביו מלא ביתו כסף וזהב ונהרגהו. מיד שגר נמרוד אצל אביו אמר לו: בן נולד לך אמש עכשיו תנהו לי ונהרגהו ואתן לך מלא ביתך כסף וזהב.

אמר לו תרח: אמשול לך משל למה הדבר דומה?

לסוס אחד שאמרו לו: נחתוך את ראשך וניתן לך בית מלא שעורים.

אמר הסוס להם: שוטים אם תחתכו את ראשי מי יאכל השעורים. ואתם אם תהרגו את בני מי יירש הכסף והזהב.

השיב לו המלך: מדבריך אני מכיר שבן נולד לך.

אמר לו תרח: בן נולד לי ומת,

אמר לו: על חי אני אומר לך ולא על מת,

מה עשה תרח? החביא את בנו במערה שלש שנים.

זימן לו הקדוש ברוך הוא שני חלונות. מן האחד יוצא שמן ומן השני סלת. כשהיה בן שלש שנים יצא מן המערה, הרהר בלבו מי ברא שמים וארץ ואותו. התפלל כל היום כולו לשמש, ולערב שקע השמש במערב וזרחה הלבנה במזרח. כשראה הירח והכוכבים סביב הירח אמר: זהו שברא השמים והארץ ואותי, והכוכבים הללו שריו ועבדיו. עמד כל הלילה בתפלה לירח. לבקר שקע הירח במערב וזרח השמש במזרח, אמר: אין ביד אלו כח. אדון יש עליהם אליו אתפלל ואליו אשתחווה.

הלך אצל אביו אמר לו: אבי מי ברא שמים וארץ ואותי.

אמר לו אביו: אלוהי ברא שמים וארץ וכל אלה.

אמר לו אברהם: הראיני אלוהיך שמא יש בהם כח לברא את כל אלה.

מיד הביא ע"ז שלו והראתו אלוהיו.

חזר אברהם לאמו ואמר לה: אמי עשו לי תבשילין נאים וטובים ואביאם לאלוהי אבי אולי יקבל ממני קרבני.

מיד עשתה לו אמו תבשילין נאים וטובים והביאם לאלוהי אביו ונתן לפני הגדול שבהם ואין קול ואין עונה.

חזר לאמו אמר לה: עשי לי תבשילין נאים וטובים מן הראשונים, עשתה לו והביאם לפני ע"ז של אביו ואין קול ואין עונה,

מיד שרתה עליו שכינה וקרא עליהם פה להם ולא ידברו עיניים להם ולא יראו, מיד נטל אש ושרפם, והוציא הגדול שבהם לחוץ ונתן האש בידו. כשבא אביו לביתו ומצא אלוהיו שרופים אמר לאברהם: בני למה שרפת את אלוהי,

אמר: לא שרפתי, אלא הגדול שבהם קצף עליהם ושרפם,

אמר לו: בני שוטה וכי יש בהם כח או יש בהם רוח חיים שהם יכולין לעשות כל אלה והלא אני עשיתים מעץ.

אמר לו: ישמעו אוזנך מה שפיך מדבר, ואם אין בהם כח למה אמרת לי אלוהי ברא שמים וארץ.

מה עשה תרח?

הלך אצל נמרוד ואמר לו: בני שרף את אלוהי ואלוהיך באש.

שלח נמרוד בשביל אברהם ואמר לו: למה עשית כן.

אמר לו: אני לא עשיתי כן אלא הגדול.

אמר לו נמרוד: וכי יש בהם רוח חיים שיכולין לעשות כן,

אמר לו: ישמעו אוזניך מה שאתה מדבר בפיך, ואם אין בהם כח למה תניחו למי שברא שמים וארץ ותשתחוו לעץ.

אמר לו: אני בראתי שמים וארץ בכחי.

אמר לו אברהם: אתה יכול לבראות!

כשיצאתי מן המערה ראיתי השמש יוצא במזרח ושוקע במערב עשה אתה שיצא במערב וישקע במזרח ואשתחווה לך, ואם לאו מי שהגביר את ידי לשרוף את האלילים הוא יגבירני ואהרוג אותך.

אמר נמרוד לחכמיו: מה יהא דינו של זה,

אמרו לו: זהו שאמרו עליו עתידה אומה לצאת ממנו שתירש העולם הזה והעולם הבא, ועתה כמשפט הזה שעשה כן יעשה לו, מיד השליכוהו לתוך כבשן האש.

באותה שעה נתמלא עליו הקדוש ברוך הוא רחמים והצילו, שנאמר: אני השם אשר הוצאתיך מאור כשדים. תם מעשה אברהם.

מדרש דאברהם אבינו.

[בית מדרש חדר ה']

אמרו חכמים: שס"ה מלכים היו יושבים לפני נמרוד גיבור ציד, בשעה שהשיבו אברהם אבינו תשובה קשה כשאמר לו נמרוד: למה מרדת בי ששברת את פסיליי?

אמר לו: גרזן זה שבידי שברם,

אמר לו: וכי יש בו כח ודעת לעשות כך?

אמר לו: ולמה לא היה דעת בפסיליך שאתה קוראם אלוהיך למחות שלא ישברם?

השיב לו נמרוד: אני אלוה ובראתי העולם ואדון הנסתרות ששברת פסיליי ועתיד אני להיפרע ממך.

אמר לו: אם אתה אלוה תהפוך העתים ותזריח בהשכמת החמה, [ותצווה] שתהא הולכת ממערב למזרח, ואדע שאלוה אתה, וגם תגיד לי מה אני חושב בלבי. מיד נתן ידו על זקנו ותמה תימה גדולה עליו שאמר לו אברהם לא אלוה אתה, בן כוש אתה, למה לא הצלת אביך מן המוות ועתיד גם אתה למות.

מיד אמר לכל המלכים הבו לי עצה מה אעשה לנער שהשיב לי כאשר שמעתם ואיבד יראתי ששברם ושרפם.

אמרו לו: במה איבד יראתך?

אמר להם: באש.

אמרו לו: תבוא האש ותפרע ממנו.

מיד צוה נמרוד וחבשוהו י"ב שנים בבית הסוהר, שבע שנים בכרדי ושלש בכותי. והיו כל אותם המלכים מביאים עצים למדורתו של אברהם. לאחר י"ב שנים הוציאוהו מבית הכלא ועקדו וכפתוהו לארץ והקיפו עצים מד' רוחותיו בגובה שש אמות, והצית אש בעצים, והיו כל המלכים רואים שלא היה מגיע לא אש ולא שלהבת כלפי אברהם.

אמרו המלכים: אחיו של אברהם כשפן גדול הוא וצבר את האור וסילסלה, ובשבילו ניצול אברהם, מיד ניתזה שלהבת ממדורתו של אברהם ושרף את הרן, שנאמר: וימת הרן.

באותו שעה אמר מיכאל: ריבונו של עולם! ארד לכבשן להציל אברהם,

אמר הקדוש ברוך הוא: על שמי ירד לאש ואני בכבודי אציל אותו, ועתידין מבני בניו חנניה מישאל ועזריה לירד לכבשן האש אותם תציל וכשהוציאו מאור כשדים נשתחוו כל אותם המלכים על כפות רגליו של אברהם אבינו, והיו קוצצים ארזים ועשו לו בימה גדולה והושיבוהו בראשה, והיו מביאים בניהם ומשליכין בחיקו ואומרים תלמידנו דרכיך לבטוח בחי וקיים לעד, שלא היה לך רב להורות לך כי אם כליותיך, שנאמר: אברך את ה' אשר יעצוני אף לילות יסרוני כליותי. ועמדו כל אותם המלכים וגיירו את עצמם ונכנסו לכנפי השכינה, ועליהם נאמר: נדיבי עמים נאספו עם אלוהי אברהם.

אגדת אברהם.

[נדפסה בס' תהלה לדוד לזכרון ר"ד קויפמאן]

מפני מה זכה אברהם לחיים שלא בצער ושלא ביצר הרע בעולם הזה מה שעתיד ליתן לצדיקים לעולם הבא? מפני שמסר עצמו על כבוד שמים למיתה באור כשדים, וכל המוסר את עצמו על כבוד שמים למיתה נותנין לו חיים לעולם הזה וחיים רבים וארוכים לעולם הבא שאין להם סוף. מנין? תדע לך שכן. בית אביו של אברהם עובדי עבודה זרה, היו עושים עבודות זרות ויוצאים ומוכרים בשוק, יום אחד הגיע לאברהם למכור, בא אחד ואמר לו: בכמה פסל זה, אמר לו בשלשה מנה,

אמר לו: בן כמה שנים אתה,

אמר לו: בן שלשים שנה,

אמר לו: אתה בן שלשים שנה ותעבוד לזה שעשיתי אותו היום. נסתלק והלך לו.

נשמעו דבריו לנמרוד, שלח והביאו והעמידהו לפניו,

אמר: בן תרח! עשה לי אלוה יפה שיהא לי, נכנס ואמר לבית אביו: עשו לו פסל יפה, תיקנוהו פסקוהו והרבו לו סימנים והלך והוציאו לו. וצדקתו של אברהם אבינו אותו היום מעונן היה וירד מטר בו ביום לפי כך לירד לתוך כבשן אש. נמרוד יושב וכל דור הפלגה יושבים. נכנס והעמידו באמצע, ירד ודיבר את דבריו.

אמר לו: אם לאו למי אעבוד?

אמר לו: לאלוהי האלוהים ואדוני האדונים שמלכותו קיימת בשמים ובארץ ובשמי שמים העליונים,

אמר לו: ואני אעבוד לאלוה של אש והריני משליך אותה בתוכה, ובא אלוה שאתה אומר עליו ויצילך מתוך כבשן של אש.

מיד כתפוהו ועקדוהו ונתנוהו על גבי הארץ, והקיפוהו עצים מארבע רוחות, חמש מאות אמות לצפון, חמש מאות אמות לדרום, חמש מאות אמות למזרח. הקיפו והציתו בהם את האור. כל ביתו של תרח עובד ע"ז היה ועד אותה שעה לא הכיר את בוראהו.

מיד באו שכניו ובני עירו והיו מטפחין על ראשו ואומרים לו: משתה (תבוש) בושה גדולה, בן שאתה אומר עליו יורש העולם הזה והעולם הבא שרפו נמרוד באש.

מיד נתגלגלו רחמיו של הקדוש ברוך הוא וירד משמי שמים העליונים ממקום כבודו גדלו ותפארתו, קדושת שמו הגדול, והציל את אברהם אבינו מתוך אותה בושה ומתוך אותה כלימה מתוך כבשן אש, שנאמר: אני ה' אשר הוצאתיך וגו'. וכיון שנעשה נס לאברהם אבינו היה לו פתחון פה לפני דור הפלגה להשיב תשובה במקומה.

על תרח ועל אברהם בנו היו אומרים: חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר, אלו בני דור הפלגה, שמתוך דרכיהם הרגו את בני, ונמצא אבוד מן העולם הזה ומן העולם הבא. עמד ויצא משם לשם שמים, שנאמר: ויקח תרח את אברם בנו וגו'. בשכרו שיצא משם, זכה והמליך הקדוש ברוך הוא את אברהם בנו בחייו שלשים וחמש שנה.

ואברהם ושרה הלכו לארץ כנען, שנאמר: ויקח אברם את שרי אשתו. אברהם הזקין והלבין נמנע מדרכו של עולם, ושרה הזקינה והלבינה ונמנעה מדרכו של עולם. אברהם הזקין והלבין והשחיר וחזר לילדותו, ושרה הזקינה והלבינה והשחירה וחזרה לילדותה, שנאמר: ואברהם ושרה זקנים, נעשה אברהם כבחור, נעשה שרה כבתולה. נקבצו עליהם כל באי העולם ואמרו, מה טיבן שבאו כל אותם מעשים על ידיכם, מיד ישב אברהם וסיפר להם כל מה שהיה (שאירע) לו בעולם מאור כשדים ועד אותה שעה, שנאמר: מי העיר ממזרח צדק יקראהו. וכיון ששמעו ממנו דברי תורה המליכוהו עליהם.

מיד באותה שעה נתקבצו כל מלכי מזרח, ובאים ומעסים (מרגיזים) את המלכים אשר סביבות אברהם ולא אמר להם דבר עד שנגעו בו בגופו, שנאמר: וישמע אברם כי נשבה אחיו. באותה שעה הראה הקדוש ברוך הוא לאברהם אבינו שני בניו עובדים ע"ז בדן ונשכחו מעליו, שנאמר: ויקימו להם בני דן את הפסל, וכן הוא אומר: ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו. אמרו לאותו מלאך שיצא לסעד את אברהם לילה שמו, ובמה ירק אותם, בכסף וזהב ובאבנים טובות ומרגליות וכל כלי חמדה שבעולם, להודיע לכל באי עולם שעשיר גדול היה אברהם, כדי שלא יהו הבריות אומרים, לא יצא אברהם והרג את המלכים אלא בשביל לקחת את הממון שהיה עליהם לפיכך נאמרף ויחלק עליהם לילה וגו'. ומשנמלך (וראיה שמלך) אברהם אבינו בעולם, שנאמר: נשיא אלוהים אתה בתוכנו, ואומר: אשר נשיא יחטא, ואתה חלל רשע נשיא ישראל, רב לכם נשיאי ישראל. מה נשיא האמור למלכי ישראל נשיא שאין על גביו אלא ה' אלוהיו, אף נשיא האמור במלכי יהודה נשיא שאין על גביו אלא ה' אלוהיו. הא שמענו נשיא האמור בתורה, מה נשיא האמור בתורה נשיא שאין על גביו אלא ה' אלוהיו, אף נשיא האמור באברהם נשיא שאין על גביו אלא ה' אלוהיו. הא שמענו שמלך אברהם אבינו בעולם שבעים וחמש שנים. שלשים וחמש של תרח (בחייו) וארבעים לאחר מיתתו. ואלו הן סלעים (מטבעות) שיצאו לו, זקן וזקנה מצד אחד בחור ובתולה מצד אחד, ולא הניח הקדוש ברוך הוא ברכה בעולם שלא ברכו, ברכו בחכמה בבינה בדעה בהשכל, וברכו בעושר ובנכסים, והקנהו שמים וארץ, ושמו אדון על עולמו, שנאמר: ויברכהו ויאמר ברוך אברם לאל עליון. וברכו בבנים ובני בנים, והקנה לו העולם הזה והעולם הבא, שנאמר: ואברהם זקן בא בימים [וה' ברך את אברהם בכל].

פרק אדם הראשון.

[נוסחא א' מס' כבוד חופה]

עשרה גזרות נגזרו על אדם הראשון ועשרה על חוה ועשרה על הנחש ועשרה על הארץ.

י' על האדם:

א. היה לבוש כלי חמדה והפשיטו הקדוש ברוך הוא הימנו,

ב שהוא מתפרנס בצער,

ג. שהוא אוכל טוב ומוציא רע,

ד. שהוא גולה ממקום למקום,

ה, ריח זיעה,

ו. שיש בו יצה"ר,

ז. ששלטה בו רימה ותולעה,

ח. שנמסר למות שימיתוהו,

ט. קצר ימים ושבע רוגז,

י. שהוא עתיד לעמוד בדין, שנאמר: (קהלת י"א) שמח בחור בילדותך וגו'.

עשרה על חוה:

א. דם נדה, נזופה מביתה, גרושה מבעלה.

ב. שהיא יולדת לתשעה חדשים,

ג. שהיא מינקת לכ"ד חדשים,

ד. שבעלה שולט בה,

ה. שבעלה מתקנא לה שלא תדברי לאיש,

ו. שמזקנת מהרה,

ז. שהיא עומדת מלידה והאיש מוליד לעולם,

ח. שהיא יושבת בבית ואינה מתפרסמת לאיש,

ט. יוצאה לשוק וראשה מכוסה כאבל לפיכך מקדימות במת,

י. אם הייתה כשרה בעלה קוברה שכן מצינו באברהם יצחק ויעקב שקברו את נשיהן.

ועשרה על הנחש:

א. נסתם פיו,

ב. קצצו ידיו ורגליו,

ג. אוכל עפר,

ד. מפשיט עורו ומצטער כיולדה וקולו הולך מסוף העולם ועד סופו ואין קולו נשמע,

ה. ואיבה אשית,

ו. א"ר חלפאי בשם ר"מ: אפילו אוכל פטומין ושותה כל מתוק נעשה עפר בפיו, שנאמר: (ישעיה ס"ה) ונחש עפר לחמו,

ז. מוליד לשבע שנים,

ח. אדם רואה חיה ועוף ואינו מקפיד וכשרואה נחש מקפיד ומקללו,

ט. הכל מתברך והוא בקלקולו,

י. היה ר' מאיר אומר עליו בקבלה: (ויקרא כ"ו) והשבתי חיה רעה מן הארץ.

ועשרה על הארץ:

א. שהייתה שותה מים מאליה מכאן ואילך ואד יעלה מן הארץ,

ב. שהיא לוקה בפירותיה,

ג. שהיא לוקה בשידפון ובירקון,

ד. שנעשו בה הרים ובקעות,

ה. שנבראו בה טרשים וקשקשים,

ו. שעלו בה אילני סרק,

ז. שעלו בה חוחין ודרדרין,

ח. שזורעין הרבה והיא עושה מעט,

ט. שהיא עתידה להעיד על הרוגיה, שנאמר: (ישעיה כ"ו) וגלתה הארץ את דמיה ולא תכסה עוד על הרוגיה,

י. שהיא עתידה לבלות כשמלה, שנאמר: (שם נ"א) והארץ כבגד תבלה.

ומפני מה ארבעים גזרות הללו?

כנגד מ' יום שהוולד נוצר בו,

דבר אחר:

כנגד גזרות הללו קבעו חכמים בב"ד מלקות ארבעים. הא כיצד?

אדם נכשל בעבירה נתחייב בה מיתה בידי שמים מביאין אותו בב"ד ומלקין אותו ומיד מוחלין כולו וזהו ששנינו ד' מתות ב"ד.

ר"א אומר: אדם הראשון דמו של עולם וכששפכתו אשתו נתחייבה בדם נדה. אדם הראשון חלקו של עולם היה וכשטמאתו אשתו נתחייבה בהפרשת חלה, אדם הראשון נרו של עולם וכיון שכיבתו אשתו נתחייבה בהדלקת נר שבת, ההוא דשנינו על שלש עבירות נשים מתות בשעת לידתן בנדה בחלה ובהדלקת הנר. תם ונתל"ע.

[נוסחא ב' - שם ובס' ציוני פ' בראשית]

ואמרו רז"ל עשר גזרות גזר **על הנחש ואלו הן:**

א, שנסתם,

ב. קציצת ידיו ורגליו,

ג. שאוכל עפר,

ד. לשונו נגררת בעפר,

ה. שהשניאו בעיני הבריות,

ו. שמשיר עורו לסוף מ' שנים ויש לו צירים כחבלי לידה,

ז. שמוליד לשבע שנים,

ח. שמטיל ארס,

ט. שכולם מתרפאים לעתיד לבא זולתו,

י. שימות.

ועשר גזרות גזר על האדם:

א. שיאכל פתו בעמל וצער,

ב. שאוכל טוב ומוציא רע,

ג. שישלוט בו ריח רע ורימה ותולעה,

ד. כנים וזבובים ופרעושים בחייו,

ה. שיהיו ימיו קצרים,

ו. שיהיו בניו גולים ממקום למקום,

ז. שיהא מסור לחיה רעה,

ח. שיהא נדון תמיד ודינו מוכן לעתיד לבוא,

ט. באין עליו ייסורין,

י. המוות.

ועשר גזרות נגזר על האשה:

א. דם נדה,

ב. דם בתולים,

ג. צער הריון,

ד. צער לידה,

ה. שעומדת מלידתה דוה וחולה,

ו. שתכנס כאבלה,

ז. שמושל בה האיש,

ח. שתהא אסורה ונתפשת בירכתי הבית,

ט. שמזקנת מהרה,

י. המוות. ואם היא אשת חיל בעלה קוברה, שנאמר: ויבא אברהם וגו'.

ותשע גזרות על הארץ:

א. שתהא שותה מאליה, שנאמר: ואד יעלה מן הארץ וגו',

ב. שתלקה בפירותיה,

ג. שתלקה בשידפון,

ד. שתצמיח קוץ ודרדר,

ה. שיהיו בה הרים וסלעים,

ו. שיחסרו בה בני אדם ויחרשה בכלי ברזל,

ז. שלא תכסה על הרוגיה,

ח. בזמן שחייבין בני אדם זורעין הרבה ומוציאין קמעא,

ט. שעתידה לבלות שנאמר: והארץ כבגד תבלה וזו היא מיתתה.

[הג"ה ועוד מצאתי בגליון ואני ראיתי במדרש שמלקות דלמטה ל"ט נגד ג' עונשין ג' פעמים, כי מבן י"ג והלאה מענישין אותו ומלקות של מעלה בס' פולסי דנורא, כי אין עונשין מן הדין של מעלה עד בן כ' שנה ולמעלה].

אהרון

ואלה תולדות אהרן ומשה.

[בתי מדרשות בית ג'].

שנו רבותינו: האחין השותפין שהשביחו הנכסים אפילו לא הניח להם אביהם אלא מטה או קרדום חולקין בשווה למה ששניהם אחים ואת מוצא שותפין של אחין שהייתה חביבה לפני הקדוש ברוך הוא כמשה ואהרן, ועליהם אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא: מי יתנך כאח לי וגו'. לפי שהקב"ה קורא את ישראל אחים, שנאמר: למען אחי ורעי וגו'. אמרה לפניו מי יתנך כאח לי, לא ככל האחים שהיו שונאין זה לזה אלא כמשה ואהרן שהיו מחבבין זה לזה ומגדלים זה לזה ושמחים זה לגדולת זה, תדע לך שהוא כן ממה שקרינו בענין ואלה תולדות אהרן וגו'.

כל הפרשה הזו אהרן היה מתנבא להם במצרים, ומנין שאהרן מתנבא להם במצרים? שנאמר: ויבא איש אלוהים אל עלי וגו'. (ש"א ב') וכתיב ובחור אותו וגו'. לכך אמר משה: אהרן אחי היה מתנבא להם כל השנים הללו עכשיו אלך אני אליו, אמר לו הקדוש ברוך הוא משה! שמח הוא לגדולתך, אימתי, כשהיה משיח לאהרן בשמן המשחה היה השמן מפעפע ויורד על זקנו של אהרן, והיה משה סבור שעל זקנו הוא היה, שכן הוא אומר: כשמן הטוב על הראש וגו' (תהלים קל"ג ב') מהו על הזקן? זקן אחד, וכי שני זקנים היה לו לאהרן? אלא שהיה יורד על זקן אהרן כאלו היה על זקנו של משה (עי' ויק"ר פ"ג) אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: חייך כל גדולה שאני מגדיל לאהרן על ידך אני מגדילו, שנאמר: ואתה הקרב אליך את אהרן

אחיך, וזה הדבר אשר תעשה להם (שמות כ"ח א', כ"ט א'), לכך נאמר: ואלה תולדות אהרן ומשה.

[זהו שאמר הכתוב]: עטרת זקנים בני בנים (משלי י"ז ו') אימתי הזקנים משתבחים בשעה שבניהם עושים כמעשיהם. מה טעם? תחת אבותיך יהיו בניך וגו' (תהלים מ"ה י"ז), לכך נאמר: ואלה שמות בני אהרן הבכור נדב וגו'.

דבר אחר:

ואלה תולדות אהרן ומשה, בכל מקום הוא מקדים משה לאהרן, שנאמר: ומשה ואהרן עשו את כל המופתים האלה, ובמקום אחד מקדים אהרן למשה, שנאמר: הוא אהרן ומשה אשר אמר ה' וגו' (שמות ו' כ"ו), מלמד ששניהם שקולים זה כזה ובכל מקום הוא מקדים יהושע לכלב, שנאמר: ויהושע בן נון וכלב בן יפונה (במדבר י"ד ו') ובמקום אחד הוא מקדים כלב ליהושע, שנאמר: זולתי כלב בן יפונה וגו' (שם א' ל"ו), מלמד ששניהם שקולים זה כזה. בכל מקום הוא מקדים אב לאם, שנאמר: כבד את אביך וגו' ובמקום אחר אומר איש אמו ואביו תיראו, מלמד ששניהם שקולים זה כזה, אבל אמרו חכמים: האב קודם לאם בכל מקום מפני שהוא ואמו חייבים בכבוד אביו. כתוב אחד אומר: הוא משה ואהרן וכתוב אחד אומר: ומשה איש האלוהים בניו יקראו על שבט הלוי (דהי"א כ"ג י"ד).

ר' ברכיה ור' יהודה בן קרחא: כל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא נמנע משה מלשמש בכהונה גדולה, הדא הוא דכתיב: משה ואהרן בכהניו וגו' (תהלים צ"ט ו').

ר' ברכיה בשם ר' סימון שמע לה מן הדא: ובני עמרם אהרן ומשה ומרים וגו' ומשה איש האלוהים בניו יקראו וגו' נמנה משה עם הכהנים, ואלה תולדות אהרן ומשה.

עד שלא עמד אהל מועד דבר אליו (למשה) בסנה, שנאמר: ויקרא אליו אלוהים מתוך הסנה,
ודבר עמו במדין, שנאמר: ויאמר ה' אל משה במדין,
ודבר עמו במצרים, שנאמר: ויהי ביום דבר ה' אל משה בארץ מצרים,
ודבר עמו בסיני, שנאמר: ואלה תולדות אהרן ומשה ביום דבר ה' את משה בהר סיני,
[ודבר עמו] מאהל מועד, יפה הצניעות והצנע לכת וגו'
[חזר ודבר] מאהל מועד: וידבר ה' אל משה במדבר סיני וגו'.
אמר הקדוש ברוך הוא: כבודי שאהא מדבר מלפנים, שנאמר: ובבוא משה וגו' (שמות ל"ד ל"ד).

שלשה פרנסים העמיד הקדוש ברוך הוא לישראל ואלו הן: **משה אהרן ומרים** שנאמר: ואשלח לפניך את משה אהרן ומרים, ובזכותן היו ישראל מתפרנסים במדבר,

המן בזכות משה שנאמר: ויאכילך את המן, תדע לך שבזכות משה היה יורד שכיון שנאסף משה מה כתיב? וישבת המן וגו'.

בזכות אהרן עננו הכבוד ותדע לך שכיון שנאסף אהרן ותקצר נפש העם בדרך (במדבר כ"א ד'), שהייתה השמש שוזפת עליהם.

בזכות מרים היה הבאר שכיון שנאספה מרים מה כתיב? ולא היה מים לעדה וגו'. הא למדת שבזכות שלשתן היו ישראל מתפרנסים, אשריהם.

משה ואהרן היו שרויים מן המזרח, שנאמר: והחונים לפני המשכן (במדבר ג' ל"ח), וסמוכין להם שלשה שבטים הללו יהודה יששכר וזבולון [ועל ידי] שהיו סמוכין למשה ואהרן [זכו] להיות גדולים בתורה, שנאמר: לא יסור שבט מיהודה, ומבני יששכר יודעי בינה לעתים, וכן אומר: ומזבולון מושכים בשבט סופר, על ידי שהיו שכיני תורה. שאין לך מדה גדולה מן התורה, שנאמר: תורה ציוה לנו משה וגו', לכך נאמר: ואלה תולדות אהרן ומשה.

[דבר אחר:]

זה הוא שאמר הכתוב: הנה מה טוב וגו' וכן אתה מוצא שלא היו מעולם אחים מחבבין זה לזה כמשה ואהרן, שנאמר: אלה תולדות אהרן ומשה וגו'... מלמד שרובן של אחים שונאים זה את זה, קין שונא את הבל, שנאמר: ויקם קין על הבל אחיו ויהרגהו, וישמעאל שונא ליצחק, שנאמר: ותרא שרה את בן הגר המצרית מצחק וגו', ועשו שונא ליעקב, שנאמר: ויאמר עשו בלבו יקרבו וגו'. וכן אבימלך הרג אחיו, שנאמר: ויבא בית אביו אפרתה ויהרג את אחיו (שופטים ט' ה'), וכן יהורם הרג אחיו, שנאמר: ויקם יהורם וגו' ויהרג את כל אחיו בחרב (דהי"ב כ"א ד'). [מלמד שאחים שונאים] זה לזה אבל משה ואהרן מחבבין זה לזה ואוהבין זה לזה ושניהם גדולים ושניהם שווים ממה שקרינו בענין ואלה תולדות אהרן ומשה.

שני שדיך כשני עפרים (שה"ש ז' ד') זה משה ואהרן הודן של ישראל, לכך נאמר: ואלה תולדות אהרן ומשה, מה השדים הללו הדרה של אשה, כך משה ואהרן הדרן של ישראל.

דבר אחר:

שני שדיך מה השדיים הללו נאיה של אשה, כך משה ואהרן נאיין של ישראל, לכך נאמר: ואלה תולדות אהרן ומשה.

מדרש על פטירת אהרן.

[בית המדרש חדר א']

ואכחיד את שלשת הרועים בירח אחד, וכי בירח א' מתו אהרן ומרים ומשה, והלא מרים מתה בא' בניסן ונגנז הבאר, ובב' בו מתו שני בני אהרן, ובא' באב מת אהרן הכהן ונסתלקו ענני כבוד, ובז' באדר מת משה רבנו עבד ה', ואף על פי שלא הייתה מיתתן בירח אחד גזרתן בירח א' הייתה.

וג' מתנות טובות נתנו לישראל על ידם:

בזכות מרים ניתן הבאר,

ובזכות אהרן ענני כבוד,

ובזכות משה ניתן להם המן.

מתה מרים נסתלקה הבאר כדי שיכירו ישראל שבזכותה היה להם הבאר, והיו משה ואהרן בוכים מבפנים וישראל בוכים מבחוץ, ועד שש שעות לא ידע משה עד שנכנסו ישראל ואמרו לו: עד מתי אתה יושב ובוכה.

אמר להם: ולא אבכה על אחותי שמתה,

אמרו לו: בעוד שאתה בוכה על נפש אחת בכה על כולנו.

אמר להם: למה?

אמרו לו: אין לנו מים לשתות.

עמד מהארץ ויצא וראה הבאר בלא טיפת מים, התחיל לריב עימהם,

אמר להם: ולא אמרתי לכם לא אוכל אנכי לבדי שאת אתכם, יש לכם שרי אלפים שרי מאות שרי חמשים ושרי עשרות, נשיאים ושרים וזקנים גדולים, הם יתעסקו לכם.

אמרו לו: הכל עליך כי אתה הוא שהוצאתנו ממצרים והבאת אותנו אל המקום הרע הזה וכו', אם אתה נותן לנו מים מוטב ואם לאו הרי אנו סוקלין אותך.

כששמע משה כך ברח מפניהם ונכנס לאהל מועד,

אמר לו הקדוש ברוך הוא: משה מה יש לך?

אמר לפניו: רבש"ע, בניך מבקשים לסקול אותי ולולא שברחתי כבר סקלוני.

אמר לו: משה עד מתי אתה מוצא שם רע על בני, לא די לך שאמרת בחורב עוד מעט וסקלוני, עתה עבור לפניהם עד שאראה אם יסקלו אותך ואם לאו, שנאמר: ויאמר ה' אל משה עבור לפני העם. והיה משה הולך ראשון וכל העדה אחריו ולא היה יודע איזה סלע אמר להם הקדוש ברוך הוא ליתן להם מים ממנו. ראו ישראל סלע אחד מטיף ועמדו עליו, כיון שראה שעמדו עליו חזר לאחוריו ואמרו לו: עד מתי אתה מושכנו,

אמר להם: עד שאני מוציא לכם מים מן הסלע,

אמרו לו: תנו לנו מים ונשתה,

אמר להם: עד מתי אתם מתרעמים וכי יש בריה בעולם שמתרעם נגד בוראו כמו שאתם מתרעמים עליו, מהסלע רוצה הקדוש ברוך הוא ליתן לכם מים.

אמרו לו ישראל: אתה נביא היית ורועינו במדבר ועתה אומר אינו יודע מאיזה סלע רוצה הקדוש ברוך הוא ליתן לכם מים.

באותה שעה הקהיל אותם על סלע אחד, שנאמר: ויקהל משה ואהרן את הקהל אל פני הסלע, ויאמר משה בלבו: אם אני אומר לסלע יוציא מים ואינו מוציא נמצאתי מתבייש לפני הקהל ויאמרו לי משה היכן היא חכמתך?

באותה שעה אמר משה לישראל: אתם יודעים שהקב"ה יכול לעשות לכם נס אלא שהעלים ממני שכיון שדעתו של אדם מגעת לא דעתו ולא חכמתו עומדת. וירם משה את מטהו והניחו על גבי הסלע ועשה עצמו כמו שמדבר עם ישראל, שנאמר: המן הסלע הזה נוציא לכם מים. התחיל הסלע מאליו להוציא מים, כיון שראה משה הגביה ידו והכה הסלע, שנאמר: ויך את הסלע במטהו פעמים, כיון שלקה הוציא דם, שנאמר: הן הכה צור ויזובו מים ואין זוב אלא דם שנאמר: ואשה כי יזוב זוב דמה.

בא משה ואמר לפני הקדוש ברוך הוא: הסלע אינו מוציא מים [אלא דם],

אמר הקדוש ברוך הוא לסלע: למה לא הוצאת מים אלא דם?

אמר לפניו: רבש"ע על מה הכני משה?

אמר הקדוש ברוך הוא למשה: למה הכית את הסלע,

אמר לפניו: כדי שיוציא מים,

אמר לו הקדוש ברוך הוא: וכי אמרתי לך שתכה בו והלא בדבור אמרתי לך, שנאמר: ודברתם אל הסלע.

אמר משה: דברתי ולא הוציא,

אמר לו הקדוש ברוך הוא: אתה ציווית לישראל בצדק תשפוט עמיתך, ואתה למה לא דנת את הסלע לצדקה, זה הוא אשר גדלתיך במצרים, שנאמר: וינקהו דבש מסלע וזו היא טובה שפרעת לו, ולא עוד אלא שאמרת לבני שמעו נא המורים, ואין מורים אלא שוטים. הם שוטים ואתה פקח ולא תכנס עם שוטים לא"י, שנאמר: לכן לא תביאו את הקהל הזה. כיון שאמר הקדוש ברוך הוא למשה כן, אמר לסלע הפוך דמם למים, שנאמר: ההפכי הצור אגם מים חלמיש למעינו מים.

כיון שהגיע ר"ח אמר הקדוש ברוך הוא למשה הגיע זמנך,

אמר משה לפניו: בבקשה ממך שלא תאמר לי במהרה - למחר,

אמר לו: למחר, והיה מצר כל היום כלו שלא היה יודע האיך.

שוב אמר לאהרן הגיע זמנך לפטור מן העולם, וכל אותם מ' שנה שהיו ישראל במדבר כך היו מנהגם, היו משכימים ובאים אצל שבעים זקנים, בו ביום באים אצל הנשיאים וכל ישראל באים אצל אלעזר ואהרן, והיו משכימים על פתחו של משה, והיו שואלים בשלומו, ואח"כ יוצאים לאהל מועד. וזה סדר הליכתן: משה באמצע אהרן בימינו אלעזר בשמאלו והזקנים מכאן ומכאן וכל ישראל לאחוריהם, והיו נכנסין לאהל מועד, ויושבים אהרן בראש על ימינו, ואליעזר משמאלו וזקנים ונשיאים לפניו. ואז"ל כשגזר הקדוש ברוך הוא שימותו משה ואהרן

קרא למשה ע"ה ואמר לו: כן עבדי משה בכל ביתי היית נאמן, דבר גדול יש לי לומר לך וקשה לי לעשות.

אמר לו משה: מה הדבר?

אמר לו הקדוש ברוך הוא: שיאסף אהרן אל עמיו, כי לא יבוא אל הארץ אשר נתתי לבני ישראל על אשר מריתם את פי ה' בימי מריבה.

אמר לו משה: רבש"ע, גלוי וידוע לפני כסא כבודך כי אתה אדון כל העולם ואדון על בריותיך שבראת בעולם הזה ובידך הם ובידך לעשות להם כל מה שברצונך, אבל אינו ראוי לי שאלך לאחי לומר לו זה הדבר. כי אחי גדול ממני הוא ואיך אדבר לו עלה אל הר ההר ושם תמות!

אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: אל תאמר לו אפילו בשפה אלא קח את אהרן ואת אלעזר בנו והעל אותם הר ההר, וגם אתה עלה עמם ותאמר לו דברים רכים ונאים ובעבורם יבין הדבר, ואחר שתהיו שלשתכם בהר, הפשט את אהרן את בגדיו והלבשתם את אלעזר בנו ואהרן יאסף ומת שם.

כששמע משה זה הדבר היה זועף בלבו מאד ולא היה יודע מה לעשות ובכה בכיה גדולה עד מאד, והגיע לו מיתתו (עד מות) על מות אהרן אחיו. בעבור שהיה נאמן בפועל הלך אצל אהרן לומר לו הדבר, והלך לאהל מועד ומצא שם לאהרן. אותו היום שינה משה המנהג, ישב ובכה עד קריאת הגבר, קרא לאלעזר ואמר לו: לך קרא לי לזקנים ולנשיאים שאמר לי הקדוש ברוך הוא דבר, באו ונתקבצו על פתחו של אהרן. עמד אהרן ומצא משה עומד.

אמר לו אהרן למשה: אחי למה שנית היום המנהג?

אמר לו: דבר ציוני הקדוש ברוך הוא לומר לך,

אמר לו: אמור.

אמר לו: עד שנצא.

עמד משה והלביש לאהרן שמונה בגדים בתוך ביתו, ואח"כ יצא, וכן היה סדר הליכתן באותו יום (כי שינה משה המנהג), נתנו אהרן באמצע משה מימינו מיהושע משמאלו והזקנים והנשיאים מכאן ומכאן וכל ישראל לאחוריהם. כיון שראו ישראל את אהרן באותו כבוד שמחו שמחה גדולה ואמרו שאהרן נתעלה יותר ברוח הקדש, לפי שהיו אוהבים אותו, ויצאו, כיון שהגיעו לאהל מועד בקש אהרן ליכנס לאהל ולא הניחו משה ואמר לו: משה אנו רוצים לצאת חוץ למחנה, כיון שיצאו חוץ למחנה אמר לו אהרן: אמור לי מה אמר לך הקדוש ברוך הוא, אמר לו: משה עד שנגיע לאותו ההר.

באותה שעה אמר משה לישראל: שבו כאן עד שנחזור אליכם, ואני ואהרן ואלעזר נעלה לראש ההר ונשמע ונרד, והיו עולים בשלשתן והיה מבקש משה לומר לאהרן ולא היה יודע כיצד יאמר לו,

אמר לו משה: אהרן אחי שמא פיקדון נתן לך הקדוש ברוך הוא,

אמר לו: הן,

אמר לו: מה?

אמר לו: נתן לי מזבח ושלחן שעליו לחם הפנים.

אמר לו: משה שמא כל מה שהפקיד בידך עכשיו הוא מבקש ממך

אמר לו: ומה?

אמר לו: נר הפקד אצלך.

אמר לו אהרן: לא נר אחד נתן לי אלא כל אותם שבעה, והרי הם דולקים באהל מועד, והיה מבקש משה להרגישו על נפשו שהיא משולה בנר, שנאמר: נר ה' נשמת אדם, כיון שראה משה שאין אהרן מרגיש בדבר, אמר לו: באמת קראך תמים, שנאמר: וללוי אמר תומיך ואוריך לאיש חסידיך, מיד נפתחה המערה לפניהם,

אמר לו משה: אהרן אחי הכנס במערה זו,

אמר לו אהרן: כן,

והיה משה רוצה להפשיט את אהרן בגדי כהונה שעליו ולא ידע האיך יאמר לו,

אמר לו: אהרן אחי למערה שאנו נכנסים לתוכו אין ראוי להכניס שם בגדי כהונה שעליך שמא יטמאו, והמערה נאה מאד שמא מקברים ראשונים היו בה, אלא רצוני שתתן אותם לאלעזר וימתין לנו עד שנצא,

אמר לו אהרן: יפה דברת, מיד הפשיט משה את אהרן את בגדיו. אפשר לומר כיון שהפשיטו בגדיו מת ערום ונקבר ערום ח"ו? אלא כל כהן גדול לובש ח' בגדי כהונה וכהן הדיוט לובש ד', אהרן ח' ואלעזר ד', נטל משה ד' מאהרן והלבישם לאלעזר ונעשה כהן גדול, ונשתיירו על אהרן ד'.

אמרו לאלעזר: המתן לנו כאן עד שנצא.

נכנסו וראו מטה מוצעת ושלחן ערוך ומנורה דולקת ומלאכי השרת עומדים עליה.

אמר לו אהרן למשה: אחי, עד מתי תסתר ממני הדבור שאמר לך הקדוש ברוך הוא, ואתה יודע כשדבר עמך בראשונה הוא בפיו העיד עלי וראך ושמח בלבו, ועכשיו למה תסתר ממני הדבור שאמר לך הקדוש ברוך הוא, אפילו אם הוא דבר מיתה הריני מקבל עלי בסבר פנים יפות,

אמר לו: הואיל והזכרת דבר מיתה בפיך - דבר מיתה הוא, והוא הדבר שאמר לי ואני יראתי להודיעך, ועתה ראה מיתתך שאינה כמעשה בשר ודם, ולא עוד אלא שמלאכי השרת באו לסלקך,

אמר לו אהרן: משה אחי למה לא אמרת בפני אמי ואשתי ובני?

אמר לו משה: אחי אין אתה יודע שזה מ' שנה שעשית את העגל והיית חייב כליה במיתה אלא שעמדתי בתפלה ותחנונים לפני המקום ב"ה והצלתי אותך מהמיתה, שנאמר: ובאהרן התאנף ה' וכו', ועתה הלואי תהי מיתתי כמיתתך, שאתה מת ואני קוברך, ובשעה שאמות אני אין לי אח שיקברני, ואתה מת ובניך יורשים מקומך ואני מת ואחרים יורשים כבודי. ופייסו בדברים ועלה אהרן למיטתו וקבל הקדוש ברוך הוא נשמתו, ויצא משה מן המערה ותיכף נתעלמה המערה ולא היה שום נברא בעולם שיודע זה ויכול להבין את זה.

כשראה אלעזר למשה ולא ראה עוד אביו, אמר לו: רבי היכן הוא אבא?

אמר לו: הלך לבית עולמו, וירדו שניהם מן ההר.

אמרו לו ישראל: אהרן היכן הוא?

אמר לו: כבר נפטר לבית עולמו,

אמרו למשה: לדבריך שתאמר מת ואין אנו יודעים מה עשית לו, אפשר שהרגת אותו. אין אנו מניחין אותך לילך מכאן או לכאן עד שתראה אותו לנו מת או חי.

באותה שעה עמד משה בתפלה לפני המקום ב"ה ואמר לפניו: רבש"ע בבקשה ממך תראה להם מיטתו שלא יאמרו חי הוא ויעשו אותו אלוה, לפי שכל ישראל כולם היו אוהבים לאהרן הרבה.

באותה שעה פתח הקדוש ברוך הוא את פתח המערה וראו כל ישראל מיטתו של אהרן במערה שוכב על מיטתו, שנאמר: ויראו כל העדה כי גווע אהרן ויבכו את אהרן שלשים יום. והפכו פניהם למחנה ישראל וראו שנסתלקו ענני כבוד שנתן להם הקדוש ברוך הוא בזכותו וראו מיטתו של אהרן [ומלאכי השרת] פורחין בה באוויר העולם.

אמר הקדוש ברוך הוא: ספדו על הצדיק ספדו על השדיים, שנאמר: על שדים סופדים, מהו על שדיים סופדים? שכלכלו ופרנסו וזנו שני שדיים אתכם זה ארבעים שנה, שנאמר: שני שדיך כשני עפרים תאומי צביה, וכתוב על שדה חמוד על גפן פוריה, על כנסת ישראל שנמשלה לשדה חמוד ולגפן פוריה, שנותרה בלא סריקי. ואח"כ אמר יבוא שלום ינוחו על משכבותם הולך נכוחו. וכיון שנסתלקו ענני כבוד ראו ישראל שנולדו במדבר החמה והלבנה ברקיע ורצו להשתחוות להם, לפי שמעולם לא ראו ולא ידעו חמה ולבנה, לפי שכל ימיהם במדבר לא היה להם לא שמש ולא לבנה כ"א ענני כבוד, שנאמר: כי ענן ה' עליהם יומם ואש תהיה לילה בו, נמצא כי הענן היה מקיף אותם כל ימי היותם במדבר. וכיון שראה הקדוש ברוך הוא שרצו להשתחוות לשמש ולירח אמר להם: וכי לא אמרתי לכם בתורתי ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח ואת הכוכבים ונידחת והשתחווית להם ועבדתם וגו'. נשלם מדרש פטירת אהרן.

אל יתהלל

[בית המדרש חדר ו']

כה אמר ה' אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל הגיבור בגיבורתו ואל יתהלל עשיר בעשרו, אל יתהלל חכם בחכמתו זה שלמה מלך ישראל, בשעה שישב על כסא מלכותו נשתבח ונתגאה ועבר על מה שכתוב בתורה לא ירבה לו נשים, אמר אני ארבה נשים ולא אסור מן הדרך, מה עשה יו"ד של ירבה?

עמד לפני הקדוש ברוך הוא ואמר לפניו רבש"ע כלום כתבת בתורתך אות אחת לבטלה?

אמר לו: לאו.

אמר לפניו: הרי שלמה בטלני ונשא לו אלף נשים ועבר על תורתך.

אמר הקדוש ברוך הוא ליו"ד: עלי לריב את ריבך ולדון דינך, מיד אמר הקדוש ברוך הוא לאשמדי מלכא דשידי. לך אצל שלמה וטול חותמו מידו, ונדמה כדמותו וישב על כסאו, והיה סבורים ישראל שהוא היה שלמה. והיה שלמה משוטט בעיירות ובכפרים, ואומר אני קהלת הייתי מלך, עד שעברו עליו ג' שנים, ובני אדם משיבים זה לזה, כמה שוטה הוא זה, המלך יושב על כסאו והוא אומר אני קהלת הייתי מלך,

אמר הקדוש ברוך הוא: כבר עשיתי דין יו"ד.

מה עשה אשמדי אותן ג' שנים?

עבר על נשיו של שלמה, עד שבא אצל אחת מהן והיא פירסה נדה, כיון שראתה אותו אמרה לו: למה שנית מנהגך אשר היית נוהג בו, מיד שתק,

אמרה לו: אין אתה שלמה.

ועוד הלך לבת שבע אם שלמה ואמר לה: כך וכך אני רוצה ממך, מיד הלכה אצל בניהו אמרה לו כך וכך תבע ממני שלמה בני,

מיד נזדעזע בניהו וקרע את בגדיו ואמר, אם כן ח"ו אין שלמה בנך זה אלא אשמדי הוא, ואותו הנער שהוא משוטט ואומר: אני קהלת הוא שלמה בעצמו.

מיד שלח וקרא לאותו הנער, אמר לו: בני מי אתה?

אמר לו: שלמה בן דוד אני,

אמר לו: בני כיצד היו העניינים?

אמר לו: יום אחד הייתי יושב במקומי ובא רוח סערה והשליכני, ומאותו היום ועד עכשיו ניטלה דעתי ממני, ולפיכך הייתי משוטט,

אמר לו: כלום סימן יש לך?

אמר: הן, שבשעה שמלכתי נטל אבי ידי אחת והניחה בידך וידי אחרת ביד נתן הנביא, ועמדה אמי ונשקה על ראש אבי, כיון ששמע בניהו דבריו קרא לסנהדרין, ואמר כך וכך המעשה.

אמר להם: כתבו שם המפורש וקבעוהו על לבבכם, הלכו וקבעו ובאו אצל בניהו.

אמרו לו: מתיראין אנו מן השם החקוק על לבו (של האשמדי),

אמר להם: וכי שם אחד יכול לכמה שמות,

מיד הלך עימהם בניהו ונטל החרב והכה את אשמדי מכה גדולה ונטל החותם מידו וביקש להורגו, יצאה בת קול ואמרה: אל תגע בו כי ממני יצא הדבר, ומפני שעבר שלמה על מה שכתוב בתורה.

מיד חזרו את שלמה בכסא וחותמו בידו, ונדמה כדמותו, וחזר ליופיו.

אמר שלמה: איה מלכותי איה גיבורתי, לא הועילוני כלום. אלא כל המשפיל עצמו הקדוש ברוך הוא מגביהו, שנאמר: זבחי אלוהים רוח נשברה לב נשבר ונדכה אלוהים לא תבזה.

אל יתהלל הגיבור בגבורתו זה דוד מלך ישראל, שבשעה שהיה נלחם היה הורג ח' מאות חלל בפעם אחת, ונתגאה ואמר אין כמותי בעולם. מיד זימן לו הקדוש ברוך הוא צבי אחד ורץ הצבי, וברח מלפניו ומשכו אחריו והארץ קפצה לפניו, עד שהביאו אצל ישבי בנוב, מיד אחזו ונטלו ושמו תחת המרתף ונשען עליו לשוברו, מיד אמר תרחיב צעדי תחתי ונעשתה הארץ כבאר תחתיו, כיון שכלה יושבי בנוב לאכול נטלו לדוד והיה זורק אותו באוויר כדי לקבלו בראש הרומח, ובין כך באה יונה מטרפת לפני אבישי בן צרויה.

ויש אומרים: שנהפכו בידו המים לדם,

אמר בלבו: ודאי המלך שרוי בצער,

מיד הלך לבית המלך ולא מצאו,

אמרו לו: שכבר הלך לצוד בשדה כחוק המלכים,

מיד רכב על הפרדה של מלך עד שהביאוהו אצל יושבי בנוב שהיה מטייב ומשחק בדוד עם הרומח, מיד ירד מן הפרדה ונלחם עם יושבי בנוב עד שהמיתו, ודוד נשאר חלש ותש כחו מרוב פחד וצער, ואבישי רצעו והביאו בירושלם ברגליו ולא רכב על הפרדה, ומיד נשבעו לו ישראל שלא יצא עוד עימהם, שנאמר: לא תצא עוד אתנו ולא תכבה את נר ישראל.

אז אמר דוד: איה גיבורתי וכחי?

אלא אלוהים ה' חילי מגיני וקרן ישעי וגו'.

אל יתהלל עשיר בעשרו, זה קרח בן לוי שהיו לו שלש מאות פרדות לבנות טעונות מפתחות גנזיו, על אחת כמה וכמה שהיה עשרו נפלא וגדול מאד, ומנין היה לו כל זה?

הממון שקיבץ יוסף במצרים מילא שלשה מגדלים וכל מגדל עמוק מאה אמה ורחוק מאה אמה, וכיון שמצא קרח אחד מן המגדלים נתגאה בעשרו (ואחד נתגלה לאנטונינוס והשלישי גנוז לעתיד לבוא).

תחילת מחלוקת קרח הייתה באלמנה אחת שהייתה לה רחלה אחת, כשבאתה לגוזזה שמע אהרן ובא ונטל לה (ממנה) הצמר,

הלכה לקרח ובכתה לפניו ואמרה לו: כך וכך עשה לי אהרן,

בא קרח אצל אהרן ואמר לו: מה לך אצל האלמנה הזאת לקחת לה הצמר,

אמר לו: שלי הוא מן התורה, שנאמר: וראשית גז צאנך תתן לו,

נטל קרח ארבעה כספים ונתן לה. לימים ילדה הרחלה בן בכור, שמע אהרן ונטל הבן, הלכה ובכתה לפני קרח,

אמר קרח לאהרן: מה לך ולאלמנה הזאת לקחת לה בן הרחלה,

אמר לו: שלי הוא מן התורה, שנאמר: כל הבכור אשר יולד בבקרך ובצאנך הזכר תקדיש לה' אלוהיך,

הלך לו קרח מלא חמה.

וכראות האלמנה כן, הלכה ושחטה הרחלה, שמע אהרן ובא ונטל הזרוע והלחיים והקיבה.

אמר לו קרח: מה לך אצל האלמנה הזאת?

אמר לו: שלי הם מן התורה, שנאמר: ונתת לכהן הזרוע והלחיים והקיבה.

וכראות האלמנה כן עמדה והחרימה הבשר, שמע אהרן ונטל הבשר,

אמר לו קרח: לא די כל מה שלקחת לה, אלא אף הבשר,

אמר לו: שלי הוא מן התורה, שנאמר: כל חרם בישראל לך יהיה.

אמר לו: למה תשתרר עלינו בן עמרם ותתגאה עלינו,

אמר לו משה: לבקר משפט,

בבקר נתקבצו אצל קרח מאתים וחמשים איש במחתות וקטרת, מיד עמד משה לפני הקדוש ברוך הוא ואמר לפניו, רבש"ע נבואה זו ששלחתני אמת היא?

אמר לו: אמת, ועתה תראה מה אעשה לקרח.

ולמה נקרא שמו קרח?

שבימיו נעשה קרחה בישראל,

מיד רמז הקדוש ברוך הוא לארץ ובלעתם עד טבורם,

צעק קרח ואמר: משה רחם עלינו!

אמר להם משה: רב לכם בני לוי, מיד נבלעו והשאר נשרפו, ואותם שנבלעו סברו שלא לעלות לעולם, עד שבאה חנה ונתנבאת עליהם, שנאמר: ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל. ובכל זאת לא היו מאמינים עד שחרב בית המקדש, ונבלעו שערי בית המקדש, ובאו אצל קרח ותפשם, ואמרו כשיעלו אלו השערים אף אנו נעלה עימהם, לכך נאמר: אל יתהלל עשיר בעשרו, שכל העושר של הקדוש ברוך הוא הוא, שנאמר: לי הכסף ולי הזהב אמר ה' צבאות, ואומר: רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד.

מדרש אל יתהלל.

[מספר הלקוטים ח"א].

אל יתהלל חכם בחכמתו זה שלמה בן דוד, שנאמר: עליו בשעה שישב על כסא מלכותו נשתבח ונתגאה ואמר אין כמוני בעולם, ועבר על מה שכתוב בתורה לא ירבה לו נשים (דברים י"ז), מה עשתה יו"ד?

עמדה לפני הקדוש ברוך הוא ואמרה לפניו: רבש"ע כלום כתבת בתורה דבר אחד לבטלה?

אמר לה: לאו.

אמרה לפניו: והלא שלמה המלך בטלני ונשא לו אלף נשים, שנאמר: ויהי לו שבע מאות שרות ושלש מאות פילגשים (מ"א י"א), ועבר שלמה על מה שכתוב בתורה,

אמר הקדוש ברוך הוא ליו"ד: עלי לריב את ריבך ולדון את דינך.

מיד אמר הקדוש ברוך הוא לאשמדאי מלכא דשידאי, לך אצל שלמה וטול חותמו בידו ותדמה בדמותו ותשב על כסאו, באותה שעה הלך אשמדאי ונטל חותמו מידו ונדמה בדמותו. ישב על כסאו והיו ישראל סבורין שהוא שלמה, והיה שלמה משוטט בכל העיירות והכפרים ואומר אני שלמה אני קהלת הייתי מלך על ישראל, עד שעברו שלש שנים, והיו בני אדם אומרים זה לזה, ראו שזה כמה שוטה, כי המלך יושב על כסאו וזה אומר אני קהלת הייתי מלך, והיה משוטט נע ונד.

אמר הקדוש ברוך הוא כבר נטלתי דין יו"ד.

מה עשה אשמדאי באותן ג' שנים?

עבר על כל נשיו של שלמה עד שבא אצל אחת מהן והיא פרשת נדה כיון שראתה אותו אמרה לו: שלמה, למה שנית את טעמך ומנהגך שהיית נוהג בנו?

מיד שתק,

אמרה לו: אין אתה שלמה, ולא עוד אלא שהלך גם לאם שלמה, אמר לה: אמי כך וכך אני מבקש ממך,

אמרה לו: בני ממקום שיצאת ממנו שם תמצא שום הנאה, אם אתה עושה כן אין אתה בני,

מיד הלכה אצל בניהו בן יהוידע ואמרה לו: בניהו כך וכך תבע ממני שלמה, מיד נזדעזע וקרע את בגדיו ותלש בשערו ואמר בודאי אין זה שלמה אלא אשמדאי הוא, ואותו הנער שהוא משוטט ואומר: אני קהלת הוא שלמה בעצמו.

מיד שלח וקרא לאותו הנער ואמר לו: בני אמור לי מי אתה?

אמר לו: אני שלמה בן דוד,

אמר לו: בני כיצד היה מעשיך?

אמר לו: יום אחד הייתי יושב במקומי ובא עלי כמו רוח סערה והשליכני ממקומי, ומאותו היום ועד עכשיו נטלה דעתי, לפיכך הייתי משוטט,

אמר לו: כלום יש לך סימן?

אמר לו: הן, בשעה שמלכתי נטל דוד אבי ידו אחת והניחה בידך, וידי האחרת ביד נתן הנביא, ועמדה אמי ונשקה ראש אבי. זה הסימן יש לי.

כיון ששמע בניהו דבריו מה עשה?

קרא לסנהדרין ואמר להם: לכו כתבו לכם שם המפורש וקבעוהו על לבבכם, הלכו ובאו אצלו ואמרו מתייראים אנו מאותו השם שהוא חקוק על לבו,

אמר להם: וכי שם אחד יכול על שבעים שמות אבל אין לכם החסד מה'?

מה עשה בניהו?

נטל את ידו והכהו לאשמדאי מכה אחת ונטל את החותם ובקש להורגו, יצאת בת קול ואמרה: אל תגע בו כי ממני יצא הדבר שעבר על מה שכתוב בתורה, מיד החזיר את החותם על יד שלמה ונדמה בדמותו וחזר למלכותו.

מיד אמר שלמה: איה מלכותי, איה גיבורתי שלא הועיל לי כלום, אלא שכל המשפיל עצמו בעולם הזה הקדוש ברוך הוא מגביהו, שאין לך בעולם הזה כמו ענוה ושפלות הרוח, שנאמר: זבחי אלוהים רוח נשברה וגו' (תהלים ק"א).

אל יתהלל הגיבור בגבורתו, זה דוד בן ישי מלך ישראל, שבשעה שהיה נלחם היה יורה החץ והורג ח' מאות בפעם אחת, שנאמר: ואלה שמות הגיבורים אשר לדוד אשר בשבת תחכמוני ראש השלישי הוא עדיני על שמונה מאות חלל בפעם אחת (ש"ב כ"ג ח', מו"ק ט"ז ע"ב). כיון שראה כך נתגאה ואמר: אין כמוני בעולם ואחרי לא יהיה,

אמר הקדוש ברוך הוא לדוד: מה תתגאה כל כך בגבורתך, עכשיו ראה מה תהיה גבורתך.

מה עשה לו הקדוש ברוך הוא?

זימן לו צבי אחד, והיה הצבי מושך אותו והארץ קפצה לפניו עד שהביאו אצל יושבי בנוב, ואמר יושבי בנוב זה דוד שהרג גלית הפלשתי אחי. נטל ידו ולקחו והביאו ושם אותו תחת המרתף וישען עליו לשברו, מיד פתח ואמר תרחיב צעדי תחתי ולא מעדו קרסולי (תהלים י"ח) ונעשה לו הארץ כבאר. כיון שכלה את מאכלו, נטל את דוד והיה זורק בו למעלה באוויר השמים, כסבור היה לקבלו בראש הרומח ונעשה כמגן עליו, ואמר דוד: מגיני וקרן ישעי משגבי (תהילים יח) בראש הרומח, היה משליכו תחתיו והיה דוד אומרף תרחיב צעדי תחתי. ובכל זאת לא ידעו ישראל באיזה מקום הלך דוד עד שנכנס אבישי בן צרויה למרחץ כדי לרחוץ וראה את המים שבידו שנהפכו לדם.

רב ושמואל, חד אמר: ראה דם

וחד אמר: יונה מטרפת לפניו,

אמר בלבו: בודאי המלך שרוי בצער,

הלך אבישי בהיכל המלך ולא מצאו, שאל בעבורו ואמרו: לא ידענו היכן הלך,

מה עשה אבישי?

נטל הפרדה של מלך ורכב עליה עד שבא אצל יושבי בנוב ודוד בידו ומשחק בו ברומח.

מה עשה אבישי?

ירד מהפרדה ונלחם עמו והכהו מכה אחת, ומצא דוד הולך בלא רוח ותשש כחו מרוב הצער והפחד, שנאמר: ויעזור לו אבישי בן צרויה (ש"ב כ"א).

מה עשה אבישי?

נטל ידו וכפתו לאחוריו ורצעו ונשבע שלא לבוא אל ירושלם אלא על רגליו, והוליכו עד ירושלם ברגליו. אז אמר דוד: ענה בדרך כחי קצר ימי (תהלים ק"ב).

אמרו ישראל לדוד: לא בקשת אלא לאבד שונאיהם של ישראל שאלמלא היה הורגך הפלשתי היו ישראל הולכים מפוזרין כצאן אשר אין להם רועה.

אמר להם: חטאי גרמו לי,

מיד אמרו אנשי דוד שלא יצא מביתו, שנאמר: אז נשבעו אנשי דוד לו לאמר: לא תצא עוד אתנו למלחמה וגו', מיד אמר דוד המלך עליו השלום: איה כחי איה גבורתי.

אל יתהלל עשיר בעשרו, זה קרח הלוי שהיה לו שלש מאות פרדות לבנות טוענות מפתחות גנזיו. מפתחות כך הממון על אחת כמה וכמה. ומאין היה לו כל זה הממון?

מן הממון שקבץ יוסף הצדיק במצרים ומלאו שלשה מגדלות וכל מגדל ומגדל עומקו מאה אמה ורחבו מאה וחללו מאה אמה, וכולם נתנם לבית פרעה ולא נתן לבניו אפילו חמשה כסף, ומפני מה? מפני שעשה באמונה, שנאמר: ויבא יוסף את הכסף ביתה פרעה (בראשית מ"ז), וכיון שמצא קרח מגדל אחד נתגאה בעשרו. והשני נתגלה לאנטונינוס והשלישי גנוז לעולם הבא. תחילת מחלוקת קרח במאי היא עם משה ועם אהרן?

בעבור אלמנה אחת שהייתה לה רחלה אחת, כשבאה לגזוז הצמר שלה שמע אהרן ונטל הצמר. הלכה אצל קרח צועקת ובוכה ואמרה לו: כך וכך עשה לי אהרן,

הלך קרח אצל אהרן ואמר: מה לך ולאלמנה העניה הזו? השב לה את הצמר שלה.

אמר לו אהרן: שלי הוא מן התורה, דהכי כתיב ראשית גז צאנך תתן לו (דברים י"ח).

מה עשה קרח?

נטל ד' כסף ונתן לה והלכה לה וקרח הלך מלא חמה.

ויהי לימים ילדה הרחלה בן זכר, שמע אהרן ונטל הבכור, הלכה האלמנה אצל קרח, צועקת ובוכה.

אמר קרח לאהרן: מה לך ולעניה האלמנה ההיא?

אמר לו אהרן: שלי הוא מן התורה, שכן כתיב: כל הבכור אשר יולד בבקרך ובצאנך הזכר תקדיש לה' אלוהיך (דברים ט"ו), והלך קרח לדרכו מלא חמה.

כיון שראתה זאת האלמנה כך הלכה ושחטה את הרחלה, שמע אהרן ובא ונטל הזרוע והלחיים והקיבה,

אמר לו קרח: מה לך ולאלמנה הזאת?

אמר לו אהרן: שלי הוא מן התורה, שנאמר: ונתן לכהן הזרוע והלחיים והקיבה (שם י"ח), הלך קרח מלא חמה.

וכיון שראתה האלמנה כן עמדה ונשבעה ואמרה: בחרם בשר רחלה זו עלי,

שמע אהרן ונטל כל הבשר, שנאמר: כל חרם בישראל לך יהיה (במדבר י"ח).

אמר לו קרח: למה תשתרר עלינו בן עמרם? העיני האנשים ההם תנקר לא נעלה (שם ט"ז).

ולא אמרו הפסוק הזה אלא כנגד משה ואהרן,

אמר לו משה: לבקר משפט,

בבקר נתקבצו אצל קרח מאתים וחמשים איש (ואצל משה ואהרן כל הנביאים) אלו במחתותם אלו מזבחים ואלו מקטרים. מיד עמד משה רבנו בתפלה לפני ה' ואמר לפניו רבש"ע נבואה זו ששלחתנו אמת היא?

אמר לו: אמת, ואתה תראה מה אעשה לקרח,

ולמה נקרא שמו קרח?

שבימיו נעשה קרחה בישראל.

ועוד אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא: אם כמות כל האדם ימותן אלה ופקודת כל האדם יפקד עליהם לא ה' שלחני (שם טז).

אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: כפרת בעיקר,

אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא: רבש"ע אם בריאה יברא ה'.

אמר לו הקדוש ברוך הוא: אני עושה רצונך.

מיד רמז הקדוש ברוך הוא לארץ ובלעתם עד טבורם, צעק קרח וכל אנשי ביתו ואמרו משה משה רחם עלינו,

אמר להם משה: רב לכם בני לוי, מיד נבלעו הם והשאר נשרפו שנאמר: וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה ותכס עליהם הארץ. וכתיב ואש יצאה מאת ה' ותאכל את החמשים ומאתים איש מקריבי הקטרת.

והם שירדו תחת הארץ שם היו וסברו שלא לעלות לעולם עד שבאה חנה ונתנבאה עליהם שנאמר: מוריד שאול ויעל (ש"א ב'). ובכל זאת לא היו מאמינים שיעלו עד שנחרב בית המקדש ונבלעו שערי בית המקדש, שנאמר: טבעו בארץ שעריה (איכה ב') ובאו אצל קרח ותפשום, מיד האמינו ואמרו כשיעלו אלו השערים אף אנו נעלה עימהם, ונתמנו שומרים על אותן שערים עד שיעלו. וכן אבד קרח ועשרו מתוך הקהל, לכך נאמר: אל יתהלל עשיר בעשרו, שכל העושר של הקדוש ברוך הוא, שנאמר: לי הכסף ולי הזהב אמר ה' צבאות (חגי ב' ח').

אליהו

ספר אליהו.

[בית המדרש חדר ג']

וישכב וישן תחת רותם אחד והנה זה מלאך נוגע בו ויאמר לו: קום אכול. רזא גלא ליה מיכאל שרא רבא דישראל לאליהו הנביא בטורא דכרמל, קץ וזמן שעתיד להיות באחרית הימים בסוף ארבע מלכויות בימיו של מלך רביעי העתיד להיות. נשאתני רוח ה' והוליכני לדרום העולם וראיתי שם מקום גבוה בוער באש ואין כל בריה יכולה ליכנס שמה. שוב נשאתני והוליכני למזרח העולם וראיתי שם כוכבים נלחמים זה עם זה ואינם נחים. שוב נשאתני רוח והוליכני למערב העולם וראיתי שם נפשות בצער גדול כל אחד לפי מעשיו. ואז אמר לי מיכאל קץ העתיד להיות באחרית הימים בימיו של מלך העתיד להיות הרמלת שמו, ויש אומרים תרמילא שמו.

ר' יהודה בן בתירא אומר: כורש שמו,

רשב"י אומר: הכשרא שמו, והלכה כר"ש דאמר הכשרא שמו.

מלך אחרון שבפרס יעלה לרומי שלש שנים זו אחר זו עד שפושע בה שנים עשר חדש, ושלשה גיבורי מלחמה עולין לקראתו מן הים והם נמסרין בידו. מלך פחות שבמלכים בן שפחה גיגית עולה לקראתו מן הים, ואלו יהיו אותותיו שראה בו דניאל: פניו ארוכות, בין עיניו גבהות, וקומתו גבוהה מאד, וכפות רגליו גבוהין ושוקיו דקים. ועתיד לשלוח ידו בו ביום על עם נאמן, ועתיד להזיע בו ביום שלש זיעות, וכל המזלות מתקבצין והולכין למקום אחד, עושקין בתים וגוזלין שדות, ומכין יתום ואלמנה בשוק, אבל אם יעשו תשובה תהיה להם סליחה.

בעשרים במרחשון יזדעזע העולם וירעשו שמים וארץ.

בעשרים בכסלו יעמדו כל ישראל בתפלה ובזעקה לפני אביהם שבשמים, ובו ובאותו היום תרד חרב ותיפול באומות העולם, לפי שנאמר: כזה וכזה תאכל חרב.

כ"ב בניסן גלות ראשונה יוצאה מבבל בשמונה עשר אלף אנשים ונשים ואחד מהם לא יאבד.

בכ"ה בתשרי גלות שניה שבנהר סבטיון יוצאה בי"ז אלף ונהרגין מהם עשרים איש ונשים ט"ו.

בכ"ה לחדש השמיני גלות שלישית יוצאה ובוכין וצועקין על אחיהם שנהרגו, וצועקין במדבר כ"ה יום ואינן טוענין כלום, וחיין על מוצא פי ה'.

אין גלות ראשונה יוצאה מבבל עד ששניה מגעת לבבל, שנאמר: חולי וגוחי בת ציון וגו'.

בכ' בניסן מלך עולה מים ומשחית ומזיע את העולם, ובא על הר צבי קדש ושורפו. ארורה בנשים ילדתו, ואותו הקרן שראה דניאל, ובאותו היום צער ומלחמה כנגד ישראל.

מלחמה שניה עושה דמיטרוס בן פוריפוס ואנפיליפוס בן פנפוס ועימהם פרשין עשר ריבוא וטמונים בספינות שלשים ריבוא.

בכ' באלול משיח בא וינון שמו ובאותו היום יורד גבריאל מתשע שעות עד עשר ומשחית את העולם תשעים ושנים אלף איש.

בכ' בטבת מלחמה שלישית עושה מקץ קירטלוס וכל המדינות עימהן עם גדול מאד מבקעה גדולה עד יפו ועד אשקלון.

ובכ' בשבט משיח בא ויורדין מלאכי חבלה ומשחיתין בכל אותו המון ולא נותרין נשמה. באותה שעה אומר הקדוש ברוך הוא לאברהם: עתידין בניך שירדו למדרגה התחתונה שנאמר: ושפלת מארץ תדברי ואח"כ יהיו גבוהים על כל האומות, שנאמר: ונתנך ה' אלוהיך עליון על כל גויי הארץ, ואח"כ באין כל האומות ומשתחווים לכל אחד מישראל ולוחכין עפר רגליהם, שנאמר: והיו מלכים אומניך וגו'.

בכ' באדר משיח בא ועמו שלשים אלף צדיקים, שנאמר: והיה צדק אזור מתניו. וכיון שרואין אומות העולם כך מיד כל אחד מהם נמוק הוא וסוסיו, שנאמר: וזאת תהיה המגפה וגו'. באותה שעה אומר הקדוש ברוך הוא לאומות העולם: אוי לכם רשעים שבסוף ארבע מלכויות כולכם נטרדין מן העולם, ויהיה כור של חטים עושה בתשע מאות כור וכן היין וכן השמן. כל

אילן ואילן טעונים מגדים ופירות, שנאמר: ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו וגו', וישראל אוכלים ושמחים ארבעים שנה. ואחר כך הקדוש ברוך הוא מעלה גוג ומגוג וכל אגפיו, ואחר יאספו כל עמי הארץ מקיפין לירושלם להלחם והקב"ה עולה ונלחם בהם, ומשיח בא והקב"ה בעזרתו ועושה מלחמה עימהם, שנאמר: ויצא ה' ונלחם בגויים ההם כיום הילחמו ביום קרב.
באותו היום הרים מתרעשים והגבעות מתרקדים וחומות ומגדלים נופלים והקב"ה מכניס כל עוף השמים ובהמת הארץ לאכול מבשרם ולשתות מדמם, שנאמר: וקץ עליו העיט וכל בהמת הארץ עליו תחרף, וישראל מסיקין מכלי זיינם שבע שנים, שנאמר: ויצאו יושבי ערי ישראל ובערו וגו' ואומר וקברום בית ישראל למען טהר את הארץ שבעה חדשים.
ואלו המדינות יחרבו: יריחו בארות בית חורון סוסין מלכה וארד שלום ושומרון, בית מגדיאל צור ובית חלפות ולוד, בוז ובית עינם, חמת ספר הרשה אנטוכיה אלכסנדריאה ואדום. וכל עיירות של ישראל מקיפין אותן אש ומלאכי השרת, שנאמר: ואני אהיה לה נאם ה' חומת אש סביב, ואחר יבוא יום אחרון שהוא ארוך כארבעים יום, והרים וגבעות מתמוטטין ורועשין, והארץ צווחת על הרשעים ואומר: במקום פלוני הרג פלוני את פלוני, שנאמר: וגלתה הארץ את דמיה.

אמר אליהו ז"ל: אני רואה מתים טבועים בנהר ועפרם נגבל ונעשו כמו שהיו מתחילתן לתת שבח לאל, שנאמר: ראו עתה כי אני אני הוא וגו', וכן ביחזקאל אומר: וראיתי והנה עליהם גידיים, ומלאכי השרת פותחין את קברותיהן וזורקין בהן נשמתן וחיים ומעמידין אותם על רגליהם. וכל מי שנתחייב בדין דוחפין אותו חלחלה גדולה ארכו אלפים אמה ורחבו חמשים אמה. וכל מי שלא חימד בתורתו של הקדוש ברוך הוא עיניהם של צדיקים רואים במפלתם שנאמר: ויצאו וראו בפגרי האנשים וגו'.

אמר אליהו ז"ל: אני רואה אש וגפרית יורדות מן השמים על הרשעים, שנאמר: ימטר על רשעים פחים והקב"ה מרחיק את המקדש מאד מאבדון העולם כדי שלא ישמעו הצדיקים קול צעקת הרשעים ויבקשו עליהם רחמים, והיו כלא היו.

אמר אליהו ז"ל: אני רואה אברהם יצחק ויעקב וכל הצדיקים יושבים והארץ זרועה לפניהם מכל מיני מעדנים. ואותו אילן שתיקן הקדוש ברוך הוא עומד בתוך הגן כאמור ועל הנחל יעלה על שפתיו מזה ומזה כל עץ מאכל לא יבול עלהו ולא יתום פריו. וספינות באות מעין גדי ועד אגלים טעונות עושר וכבוד לצדיקים.

אמר אליהו: אני רואה עיר נאה וגדולה יורדת מן השמים כשהיא בנויה, שנאמר: ירושלם הבנויה כעיר שחוברה לה יחדיו, בנויה ומשוכללת ועמה יושב בתוכה, ויושבת על שלשת

אלפים מגדלים ובין כל מגדל עשרים ריס וחמשת אלפים אמה של זמרגדין ושל אבנים טובות ומרגליות, שנאמר: ושמתי כדכד שמשותיך וגו'.

אמר אליהו ז"ל: אני רואה בתים ושערים של צדיקים באסקופותיהם ומזוזות שלהם מאבנים טובות והאוצרות של בית המקדש פתוחין עד פתחיהם, וביניהם תורה ושלום, שנאמר: וכל בניך למודי ה', ואומר: שלום רב לאוהבי תורתך, ואומר: מה רב טובך אשר צפנת ליראיך וגו'. (פעם אחת בא אליהו ז"ל וכו' ע"ע משיח).

אליעזר

ספר ארחות חיים.

[מהוצאת ר' גרשון חנוך העניך]

א. אמרו: כשחלה רבי אליעזר הגדול נכנסו חכמים אצלו. כשראה אותם אמר להם: תמה אני על חכמי הדור אם ימותו מיתת עצמן.
אמרו לו: רבי למה?
אמר להם: מפני שלא שמשתם אותי.
לאחר כך נכנס ר' עקיבא בן יוסף אמר לו: מפני מה לא באת לשמש אותי?
אמר לו: לא היה לי פנאי.
אמר לו: עקיבא! תמה אני אם תמות מיתת עצמך.
באותה שעה נתחללו אבריו של ר"ע ונמס דמו (לבו) בקרבו,
אמר לו: רבי למדני.
באותה שעה שנה לו שש מאות הלכות פסוקות על בהרת עזה כשלג.
קראו להורקנוס בנו וישימהו על יד ימינו. בכה רבי אליעזר ואמר: בני! עד היום הייתי מתנהג עמך ברוגז ולא הסברתי לך פנים כדי לכוף אותך ביראת קונך, ועתה בני הנני הולך לנועם ה' והדרו, בא ואלמדך ארחות חיים. פתח ר"א ואמר: ה' שמעתי שמעך יראתי (חבקוק ג').

ב. בני, שים נא כבוד לה' ותן לו תודה, וזכור כי מחומר עשאך, והוא הוציאך לאוויר העולם וכננך בעצמות עצם אל עצם והכניסך בעוה"ז ואתה לא הכנסת בו, כי הוא אינו צריך לך ואתה צריך לו.

ג. בני אל תאמין בעצמך עד יום מותך, הלכתא כרבנן הלכתא (אבות פ"ב ד') (עי' ירוש' שבת פ"א ג'). אבל אל תאמין בעצמך בשלות גופך בעוה"ז.
כמה שכבו על מיטתם ולא קמו,

כמה שכבו על מיטתם שמחים וטובי לב וקמו בחלאים רעים,
כמה שכבו על מיטתם בריאים והקיצו במכאובים רעים.

ד. בני, הוי זהיר להתאבק בעפר רגלי החכמים (אבות פ"א ד'), ואל תסמוך על דעתך, ואינך רשאי לומר קבלו דעתי (שם פ"ד ח').

ה. בני, ירא את ה' אלוהי אביך ועבדהו, והוי זהיר בק"ש ערבית ובתפלה של שחרית. כמו שאמר דוד המלך ע"ה: ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה וישמע קולי, כמו שתקנו אבות הראשונים. ותפלת ערבית שים ראשונה לכל התפלות כי יעקב אבינו תיקן אותה והכתיב עשאו ראש לכל אבות, שנאמר: והנה ה' נצב עליו ויאמר אני ה' אלוהי אברהם אביך ואלוהי יצחק וגו'. בתחילה הזכיר שמו הקדוש עליו ואח"כ אלוהי אברהם ואלוהי יצחק.

ו. בני, הוי קל כצבי ואל תהא עצל לקרות ק"ש בעונתה, ואל תעכב אותה לשיעור דרבנן (עי' ברכות ט': ושם ב"ה:), כי הזריזין מקדימין למצות. וכל הקורא ק"ש בעונתה נותן כבוד לבוראו.

ז. בני, הוי זהיר בק"ש על מיטתך ולקדש עצמך ולברך לבוראך ושכבת וערבה שנתך, ולאחר שתקדש עצמך בזה אל תספר בדברים בטלים ואל תעסוק עם אשתך בדבר אחר הואיל וכבר קדשת עצמך בקדושת קונך, כי נשמתך תעלה ואינך יודע האיך יקבלוה לעמוד לפניו, והקיצות היא תשיחך.

ח. בני, הכהנים נכנסין לאכול בתרומתן ונשמתך עולה באותה שעה. אם תזכה תכנס ביניהם, ואם לא ידחו אותך לחוץ.

ט. בני, כשתעמוד משנתך בחצות הלילה, אז תספר עם אשתך בקדושה, ואל תנבל את פיך ואפילו דבר שחוק כי אתה עתיד ליתן דין וחשבון על שיחה שבינך ובין אשתך, וכשתקיץ משנתך אל יפנה לבך בהרהורים רעים כי הרהור מביא לידי מעשה. הנה מה טוב ומה נעים כשהקב"ה נכנס עם הצדיקים שתהיה מצוי בתוכם למשוך חוט של חסד עליך, להיות גורלך עם הצדיקים בגן עדן ואם תזכה ותהיה עימהם אשריך וטוב לך.

י. בני, הוי זהיר בכלי של מים סמוך למיטתך וכשתקום בבוקר אל תיטול חלוקך ללבוש בלא נטילת ידיים לא מידך ולא מיד אחר שלא נטל ידיו, כי רוח הטומאה שורה על הידיים (שבת ק"ט), ואל תעביר אותם על גבי עיניך פן יכשלו רבים במראות עיניך, כי אין ברכה שורה במראה עין שקבל טומאה, ואי עביד להסתכל בשונאו שונאו נמלט ואוהבו נכשל.

יא. בני, הוי זהיר לנקות גופך ולפנות דירת נפשך ולא תשקצנה, ואל תהי גורם להיות נמאס.

יב. בני, הוי זהיר בנטילת ידיים, כי נטילת ידיים בכלל הדברים העומדים ברומו של עולם, וכל המזלזל בנטילת ידיים הרי זה מנודה לשמים, וכל שכן שאין לו חלק לעולם הבא. וכשתרחץ ידיך זקוף אצבעותיך למעלה וברך ליוצרך, ואל תברך עד שיהיו הידיים רחוצות, כי אסור להזכיר קדושת שמו בלכלוך הידיים כשהן מזוהמות, ואל תיטול ידיך ממי שלא נטל ידיו.

יג. בני, אל תלבש בגדיך בלא ברכה, כי כשם שנהנה אדם כשיתן אוכל לנפשו וצריך לברך על הנאת האוכל, כך צריך לברך על הנאת המלבוש בכל עת שילבש. וכל מי שלא ברך על מלבושו ילבש ברימה וגוש עפר בקבר, וקשה אותה רימה כמחט בבשר החי (ברכות י"ח:).

יד. בני, הוי זהיר להתעטף בעטיפת מצווה, כסוי מצווה על גוף צדיק ינוח. כל מי שאין כסוי מצווה בגופו נקרא לבושו בגד בוגדים בגדו, כי מעיד עדות שקר בעצמו.

טו. בני, היכון לקראת אלוהיך ושים עטרת תפארת בראשך, השמן הטוב על הראש, והם התפילין, שם יוצרך ולווית חן לראשך, וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך (דברים כ"ח), וקשור על זרועך חותם תבניתו הוא דמות כבוד ה'. בת קול יוצאת בכל יום ואומרת: הברו נושאי כלי ה'. שלשה מלאכים הולכים לפני האדם באותה שעה ומכריזים ואומרים: תנו כבוד לדיוקנו של מלך ששכינת אל על ראשו ואומר: עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר (ישעיה מאי טעמא?).

טז. בני, אל תשכים לבית חברך להזכיר עליו שם שמים לברכו. כתיב תחת שלש רגזה ארץ ואחד מהם שפחה כי תירש גברתה, וכל המברך נשמת חברו קודם ברכת השם מוריש לשפחה הגברת.

יז. בני, הוי זהיר שתהיה מעשרה הראשונים בבית הכנסת (ברכות מ"ז:), להיותך נוטל שכר כנגד כולם או כנגד כל הבאים. הלכתא כרבנן הלכתא, אלא נוטל שכר כל העשרה, וכל אחד מעשרה הראשונים שכרו כנגד כולם כלל מאה וזהו שנאמר: ומשחרי ימצאוני (משלי ח') בשני נוני"ן, אשרי הנמנה עימהן.

יח. בני, כשתכנס לפני יוצרך תכנס באימה וביראה וכשאתה מתפלל דע לפני מי אתה עומד.

יט. בני, כל עצמותיך תרגיש לקדש בקדושה בכח גדול לכוף יצרך אצלו, משום שנאמר: כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך מציל עני מחזק ממנו (תהלים ל"ה), ומשום תנו עוז לאלוהים (שם ס"ח), למנצח בנגינותי (חבקוק ג').

כ. בני, אל תשיח שום שיחה בבית המדרש, הט אוזניך ושמע דברי חכמים, ואל תהי בז לכל דבר, ואל תהי בז לכל אדם, כי כמה מרגליות ימצאו באפקרוסתו של עני (עי' זהר שלח קנ"ז:). אין אדם נכנס לתחומו של חברו ואין אדם יכול לחדש דבר בתורה שחברו מזומן לחדשו, כי הכל מוכן לפניו מיום שהתורה נבראת.

כא. בני, הוי זהיר לבקר את החולה כי המבקרו מקל חוליו. השתדל עמו לשוב לקונו, והתפלל עליו וצא. אל תכביד עליו ישיבתך כי די לו מכובד חוליו. כשתכנס לחולה תכנס אצלו בשמחה כי לבו ועיניו על הנכנסים אליו.

כב. בני, הוי זהיר להוצאת המת לקוברו ולהכניסו ביד קונך, כי מצות גדולים היא עליך. כל העושה חסד חנם הקדוש ברוך הוא עושה עמו חסד חנם.

כג. בני, הוי זהיר לנחם אבלים ולדבר על לבם כי לא היו ראויים להיענש חבריו של איוב אלא על שאמרו לו דברי קנטורים ולא דברי ניחומים, דכתיב: כי לא דברתם אלי נכונה בעבדי איוב (איוב מ"ב).

כד. בני, טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה, לתת מוסר לנפשך ולשפוך דמעות מעיניך, כי כל השופך דמעות על אדם כשר לא ישפוך דמעות על בניו כשהם קטנים.

כה. בני, הוי זהיר בהכנסת כלה לחופה, ולשמח החתן שכל המשמחו כאלו קבל תורה מהר סיני שנאמר: ויתן אל משה ככלותו וגו' ככלתו כתיב, ודאי יום שניתן תורה כיום שנכנסת כלה לחופה.

כו. בני, הוי זהיר לכבד לעני ולהפיק לו נפשך, ולתת לו מתנה בסתר ולא בפרהסיא, והאכילהו והשקהו בביתך והעלים עיניך מלהסתכל בו כשהוא אוכל, כי נפשו רחבה (רעבה) ותיטוש עלי אוכל.

כז. בני, אל תדכא לעני בדבריך כי ה' יריב ריבם, ועוון זה גורם לכמה קנטורים למעלה לגלות לרעה, ומליץ לא נמצא עליו, וכל העושה לו רצונו בדברים טובים קונה לו פרקליטין למעלה וכולם מליצים עליו לטובה.

כח. בני, תקן צדה לנפשך והדלק נר להאיר לפניך ואל תניחהו להאיר אחריך שמא לא יוכלו אחריך להאירו, ואפילו שהוא לאחור לא ידליקוהו לעולם ותשב אתה בנשף בערב יום באישון לילה ואפלה.

כט. בני, אל תאטם אוזניך מזעקת דל למען ישמע ה' קולך בזעקתך, וכל האוטם אזנו מזעקת דל גם הוא יזעק ולא יענה.

ל. בני, בכל תפילתך שים עצמך עני ואביון לפני בוראך, כי כמה הם מקטריגים עליך, כאשר ידע יעקב הענין וראה שעשו דוגמתו למעלה מיד אמר ויהי לי שור וחמור כעני ואביון. ודוד המלך ע"ה אמר הטה ה' אוזנך עננני כי עני ואביון אני, כיון שעבר היום (הזעם) במקום עניות הכניס עצמו בחסד בוראו, שנאמר: לאחריו שמרה נפשי כי חסיד אני (תהלים פ"ו), וקיים בך אל תתהדר לפני מלך (משלי כ"ה).

לא. בני, הוי זהיר בעונג שבת לכבדו כפי כחך ולענגו במאכל ובמשתה, ובסעודת הלילה אל תשים עצמך כעני כ"א יותר מיכולתך, והזהר בסעודה השלישית, והוי זהיר בדבורך ביום השבת (שבת קי"ג), כי על הכל אתה עתיד ליתן דין וחשבון.

לב. בני, אל תכנס לביתך פתאום וכ"ש לבית חברך, ואל תטיל אימה יתירה בתוך ביתך (פסחים קי"ב שבת ק"ה:), כי כמה רעות גורמת האימה.

לג. בני, הסר כעס מלבך כי הכעס בלב כסילים ינוח ואל זר שורה על ראשם (זהר תצווה קע"ב).

לד. בני, אהוב את החכמים ורדוף אחריהם, והשתדל לדעת בוראך כי בלא דעת נפש לא טוב, והוי זהיר לתת שלום לכל אדם ודבר אמת.

לה. בני, הוי זהיר להיות צנוע במקום מגולה (בבית הכסא) והוי צנוע בדבר אחר (תשמיש).

לו. בני, כשתשב על שלחנך לאכול דע שאתה יושב לפני המלך, אל תהי חציף ובלען. הוי זהיר במים ראשונים ובמים אחרונים כי שניהם לצורך. כשאוכלין בני השולחן אל תרים קולך בברכת היין, ואל תשיח בתוך הסעודה ואפילו בדברי תורה.

לז. בני, הוי זהיר בדברי תורה לומר על השולחן, וכל שולחן שאין אומרים עליו דברי תורה נקרא קיא צואה בלי מקום (ישעיה כ"ח, אבות פ"ג ג').

לח. בני, הוי זהיר כשתכנס לחולה ואין לו, אל תכנס בידיים ריקניות, כשיקום הוי מקדים לו המאכל ויחשוב עליך כאלו אתה מקיים נפשו וגמולך ישלם לך בוראך.

לט. בני, אל תגלה סודך לאשתך, הוי נאמן רוח אצל כל אדם ואל תגלה סודו בריבך עמו כל שכן בהיותו בהשקט עמך.

מ. בני, הוי זהיר לאכול העשבים (ירקות) ואל תשאל מבני אדם, וכשתשאל שאל ליוצרך.

מא. בני, תבחר מחנק (נ"א רעב) לנפשך ואל תצטרך לבריות.

מב. בני, הוי זהיר להיות לך בנים ולגדלם לתלמוד תורה כי בשבילם תזכה לחיי עולם הבא.

מג. בני, הוי זהיר באשתך מחתנך הראשון (פסחים קי"ג), ואל תמנה אפוטרופוס בביתך.

מד. בני, אל תתקרב לאשתך קרוב לוסתה והתרחק מן הכיעור ומן הדומה לו (חולין מ"ד:), ואל תעבור אחורי אשה בשוק ואל תעבור בין שתי נשים (פסחים קי"א).

מה. בני, הוי זהיר שלא תקפיד לחכם כי חמתו חמת עכשוב וחמת צפעוני שאין לו לחש, חמתו מות ורצונו חיים.

מו. בני, אל תלך יחידי ואל תדין יחידי ואל תעיד יחידי ואל תהי עד ודיין כאחד כי אין יחיד דיין זולתי אחד (אבות פ"ד ח').

מז. בני, הוי זהיר מזעקת יתום ואלמנה כי הוא אבי יתומים ודיין אלמנות, אל תהי להם קובע הואיל והוא קובע כל טוב שלהם, על כן הוא קובע את קובעיהם נפש (ב"ב קי"ט).

מח. בני, כל חטאותיך שים במשקל ותשובתך במאזנים ישאו יחד ואח"כ תן וידוי ותפלה להכריע המשקל.

מט. בני, התרחק משכן רע ומאדם ששמועתו רע. כשם שאומרים עליו מלמטה כך אומרים עליו מלמעלה.

נ. בני, בנפול אויבך אל תשמח פן יראה ה' ורע בעיניו והשיב מעליו אפו, אבל אם רעב שונאך האכילהו לחם.

נא. בני, לא תרדוף אחר השררה כי הכל גזור מלמעלה ולאשר יחפוץ יתננה. בכל יום הקדוש ברוך הוא קורא ע"ז בעצמו ראו קראתי בשם, שנאמר: ראו קרא ה' בשם בצלאל (שמות ל"ה).

נב. בני, אל תהי כזבוב לחברך על נגעו שמניח מקום בריא ושורה על הנגע, וכסה לחברך על נגעו ואל תגלה קלקולו לעולם.

נג. בני, הוי רץ לדבר מצווה, ואל תהי המצווה קלה בעיניך ואל תאמר זו קלה וזו חמורה כי אינך יודע מתן שכרה של מצות. כל מעשיך יהיו לשם שמים (אבות פ"ד ב' ושם פ"ב א').

נד. בני, אל תהי צדיק הרבה ואל תרשע הרבה ואל תחמול על הרשע המקלקל שורת חכמים, ואל תהי ביישן הרבה. ותזהר מלשתות מים הנשארים מפיו של חברך כי ההבל יוציא מבית חללו ואינך יודע איזהו חולה בגופו. בכל דבר הוי ביישן ובמקום שההיזק שכיח אל תהי ביישן. לעולם הוי מנבל עצמך בבית המדרש ואפילו ישחקו חבריך עליך.

נה. בני, אל תשב בחבורות האומרים גנאי מחבריהם ובעלי לשון הרע, כי כל הדברים עולים ובספר נכתבים וכל העומדים שם נכתבים בחבורת לשון הרע.

נו. בני, אל תשתה מים שאולים (פסחים קי"א) ואל תאכל מאכל מיד כל אדם. הוי משתין בפני מאה ואל תשתה מים בפני אחד (בכורות מ"ד:).

נז. בני, אל תבשל בקדרה שבישל חברך וכ"ש אם בשלו בה שנים ונסתלקו מן העולם כי כבר מלאך המשחית מכיר בה.

נח. בני, הוי זהיר מאשה שאינה הוגנת לך. אוי למי שפוסל את זרעו. ואבשלום גרם כמה רעות לישראל ורדף אחר אביו להורגו.

נט. בני, הוי זהיר שלא תשמש מיטתך בשעה שהיא מניקה את בנה, ואל תניחהו בעריסתו יחידי בבית בין ביום בין בלילה.

ס. בני, אל תהי ישן יחידי בלילה בשום בית כי בדברים אלו לילית מזומנת להזיק (שבת קנ"א:), וכיון שאוחזת לאדם או לתינוק מוציאתו מן העולם.

סא. בני, הוי זהיר לגדל בניך לתלמוד תורה ואל תסלקם ממנה שכל המסלק בנו מן התורה נסתלקו ימיו מן העולם מפני שהקב"ה בוכה עליו בכל יום.

סב. בני, הוי זהיר שלא תשתה מים מגולים בלילה, כי כמה מקטריגים משתכחין בעולם ובהם יוקשים בני אדם וחסרים כדגים הנאחזים בפח.

סג. בני, אל תשב בצל החמה בימי תמוז ואב, וכל שכן שלא תישן בלילה לאור הלבנה, וע"ז נאמר: יומם השמש לא יככה וירח בלילה (תהלים קכ"א), ביום מפני מרירי ובלילה מפני איגרת בת מחלת (פסחים קי"ב), וכל שכן כשהלבנה בחידושה, ה' ישמור את נפשך ה' ישמור צאתך ובואך מעתה ועד עולם.

סד. בני, אל תאכל בשר בעוד שמסלק ההבל בין צלי בין מבושל, ואל תאכל תבשיל מקדרה שלא בשלה בה שלשים יום.

סה. בני, הוי זהיר מכל מאכל לתת חלקו לבוראך והחלק שלו הוא של עניים. לפיכך טול מן היפה שבשולחנך לתת לקונך, אל תקלל חרש ויראת מאלוהיך.

סו. בני, דע כי בטחון הצדיקים הוא הטוב הגנוז, מבחר תבל ארצו, והוא מקום גנוז וסתור ואין כל בריה יכולה לעמוד באותו מקום זולתו הרוחות הקדושות הטהורות המזומנות ליכנס לאותו מקום. והמקום ההוא מטע שעשועים של הקדוש ברוך הוא ונברא קודם שנברא העולם ואינו מן העולם הזה (עי' ברכות ל"ד:).

מעשה רבי אליעזר בן הורקנוס.

[הורוויץ, בית עקד האגדות]

ושותה בצמא את דבריהם, שכל זמן שדברי תורה נכנסין ומוצאין חדרי לב נכנסין ושורין בתוכו ואין יצר הרע שולט ביניהם.

דבר אחר:

זה ר' אליעזר בן הורקנוס שביקש ללמוד תורה והיו לאביו חורשין הרבה והוא היה חורש בטרשין, ישב לו והיה בוכה, אמר לו אביו: למה אתה בוכה, שמא אתה מצטער שאתה חורש עמנו בטרשין?

למחר בוא וחרוש עמנו על גבי מענה. למחר בא וישב לו והיה בוכה, אמר לו אביו: מפני מה אתה בוכה, אמר לו: שאני מבקש ללמוד תורה.

אמר לו: הרי אתה בן עשרים ושמונה שנים ואתה מבקש ללמוד תורה - אלא לך וקח אשה ותוליד בנים והוליכם לבית הספר. והיה מצטער שלש שבתות עד שנגלה אליו אליהו ז"ל ואמר לו לך עלה אצל בן זכאי לירושלם. עלה לן אצל בן זכאי בירושלם, ישב לו והיה בוכה,

אמר לו: מפני מה אתה בוכה?

אמר לו רצוני ללמוד תורה.

אמר לו: מי אתה?

ולא הגיד לו,

אמר לו: לא למדת מימיך?

אמר לו: לאו.

התחיל ללמדו ק"ש ותפלה וברכת המזון ושני הלכות בכל יום, ובשבת חוזר ומדבקן. עשה שמונה ימים שלא טעם כלום עד שעלה ריח רע בפיו, מיד טרדו מלפניו, ישב לו והיה בוכה.

אמר: העמדתני מלפניך כאדם שהוא מוכה שחין,

אמר לו: בן מי אתה?

אמר לו: בן הורקנוס.

אמר לו: בן גדולי עולם אתה ולא הגדת לי, היום אתה סועד אצלי.

אמר לו: כבר סעדתי אצל בני אכסניא שלי,

שלח ר' יוחנן ושאל לאכסניא ואמרו לו: הרי שמונה ימים שלא טעם כלום.

הלכו ר' יהושע בן חנניה (ור' יוסף הכהן) [ור' שמעון בן נתנאל] כדי להגיד לו. מיד כששמע בן זכאי כך קרע בגדיו ואמר: אי לך אליעזר שהיית מושלך בינותינו. אבל אומר לך כשם שעלה ריח פיך לפני כך תהא משנת פיך יוצאת מסוף העולם ועד סופו. קורא אני עליך ושם האחד אליעזר (שמות י"ח ד').

אמרו בניו להורקנוס: לך ונדה אליעזר בנכסיך,

עלה לירושלם לנדותו מנכסיו ומצא יום טוב גדול לריב"ז שהיו גדולי המדינה מסובין עמו, בן ציצית הכסת ונקדימון בן גוריון ובן כלבא שבוע. ולמה נקרא שמו בן ציצית הכסת?

שהיה מיסב למעלה מכל גדולי המדינה.

אמרו על נקדימון בן גוריון שהיה לו בבית ארבעת כורין של גגות טוחנן בזהב, ואמרו על בן כלבא שבוע שהיה לו מזון שלש סעודות לכל אחד מירושלם. מיד עשו מקום להורקנוס והושיבוהו אצלם.

[ר' יהושע בן חנניה ור' שמעון] בן נתנאל הלכו ואמרו לריב"ז: הרי אביו של ר' אליעזר, בא אמר להם: עשו לו (לר"א) מקום, עשו, לו מקום והשיבו אצלם בינותן.

אמר לו ריב"ז לאליעזר: אמור לנו דבר אחד מדברי תורה,

אמר לו: רבי אמשל לך משל למה אני דומה?

לבור הזה שאינו יכול להוציא מים יתר ממה שהוא מכניס, כך אני איני יכול לומר דברי תורה יותר ממה שקבלתי ממך.

אמר לו: בני אמשל לך משל למה הדבר דומה?

לבאר הזו שהיא מזלת ומוציאה מים מאליה, כך אף אתה יכול לומר דברי תורה יותר ממה שנאמר למשה בסיני.

אמר לו: שנים ושלשה פעמים ולא קבל עליו, יצא (ריב"ז) והלך לו,

היה ר' אליעזר יושב ודורש דברים יותר ממה שנאמר למשה בסיני ופניו מאירות כאור החמה וקרנותיו יוצאות כקרניו של משה ואין אדם יודע אם יום ואם לילה.

ר' יהושע בן חנניה ור' שמעון בן נתנאל הלכו ואמרו לרשב"י: בא וראה אליעזר יושב ודורש דברים יותר ממה שנאמר למשה בסיני ופניו מאירות כאור החמה וקרנותיו יוצאות בקרנותיו של משה ואין אדם יודע אם יום ואם לילה.

בא רשב"י מאחריו ונשקו בראשו ואמר לו: אשריכם אברהם יצחק ויעקב [ראו] מה יצא מחלציכם.

אמר להם אביו של ר' אליעזר: למי אתם אומרים כך?

אמרו לו: לבנך אליעזר,

אמר להם: וכך היה צריך לומר אברהם יצחק ויעקב מחלציכם, לא היה צריך לומר כן אלא אשרי אני כי יצא מחלצי.

היה ר' אליעזר יושב ודורש ואביו עומד על רגליו,

אמר לו: אבא איני יכול להיות יושב ודורש לומר דברי תורה שאתה עומד על רגלך, עמד והשיבו אצלו,

אמר לו: בני לא באתי אלא לנדותך מנכסי ועכשיו שבאתי וראיתי ושמחתי בתלמוד תורתך הרי אחיך מנודים מהם (מהנכסים) והם נתונים לך מתנה.

אמר לו: מוצל אני עד שאני שווה לכל אחי בהם. אילו בקשתי מלפני הקדוש ברוך הוא כסף וזהב היה (יש) לו ליתן לי שנאמר: לי הכסף ולי הזהב, אילו בקשתי ממנו קרקעות היה נותן לי שנאמר: לה' הארץ ומלואה. לא בקשתי אלא שאזכה לתורה, שנאמר: על כן כל פקודי כל ישרתי (תהלים קי"ט קכ"ח).

פרק דרבי אליעזר בן הורקנוס.

[הורוויץ, קובץ מדרשים קטנים ח"א]

ראשון דברינו ופתחון פינו חייבים אנו ליתן שבח והודאה לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שהוא חי וקים לעולם ולעולמי עולמים, ואין קצבה לשנותיו ואין קץ לאורך ימיו ואין שיעור למרכבות כבודו והכל יתכלה ונשתנה והוא אדון שלא יתכלה ולא ישתנה, וחוץ ממנו דבר לא נהיה, ואין פירוש לעילום שמו, ולא לבדו נאה שבח וגדולה, וקולו חוצב להבות ודבורו מפרק הרים ומשבר סלעים ואבנים, וקשתו אש וחיציו שלהבת ורומחיו לפידים ומגיניו עננים וחרבו ברק, ויוצר הרים וגבעות ובורא רוחות ונשמות, ועושה שלום בין אש למים, ועשה שמים בדיבורו ויסד ארץ בשיחותו, וברא כל מעשה בראשית בחכמתו בלא עמלה ובלא יגיעה שנאמר: הלא ידעת אם לא שמעת אלוהי עולם ה' בורא קצות הארץ לא ייעף ולא ייגע אין חקר לתבונתו, והוא רם ונשא והוא גדול ונורא אדון האדונים ואדיר האדירים אלוהי האלוהים, והוא היה לבדו טרם נברא עולם והוא יודע מה יהיה אחר עולם, והוא מתלה כל מעשיו: תלה רום בדיבורו והתליל תחת ברוחו, ותלה רקיעים ברום עולם ועליהם רום שאין להם סוף שלא הרשנו חכמים לדרוש ולחקור, ורקע חלדות על עומק שאין בריה יכולה לפשפש.

לכן פתח ר' אליעזר בן הורקנוס: מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהילתו, וכי יש לך אדם שיכול לספר כל נפלאותיו של הקדוש ברוך הוא! ואף מלאכים אינם יכולים לספר אלא מקצת גבורותיו לדרוש מה שעשה ומה שעתיד לעשות, למען יתרומם שמו בפי כל בריותיו שברא מסוף העולם ועד סופו, שנאמר: דור לדור ישבח מעשיך וגבורותיך יגידו. קודם שברא הקדוש ברוך הוא את העולם היה הוא עצמו בלבד, ועלה במחשבתו לבראות את העולם, והיה מחריט יסודותיו ומוצאיו ומובאיו בארץ ולא היה מתקיים עד שברא תשובה. לפי ששבעה דברים נבראו קודם העולם ואלו הן: **תורה, וגיהינום, וגן עדן, וכסא הכבוד, ובית המקדש, ותשובה, ושמו של משיח.** וכולם מן הפסוק כדאיתא לעיל בהתחלת פירוש עשרת הדברות. והתחיל לברוא העולם וברא שמונה דברים **ביום הראשון** ואלו הן:

שמים וארץ ואור וחושך,

ותוהו ובוהו,

ורוח ומים.

שמים מהיכן נבראו?

מאור לבושו של הקדוש ברוך הוא לקח ופירש כשמלה והיו נמתחין והולכין עד שהשמיע להם די.

ומנין שמאור לבושו נבראו?

שנאמר: עוטה אור כשלמה נוטה שמים כיריעה ואין אור אלא מים, שנאמר: יפיץ ענן אורו.

וארץ מהיכן נבראת?

משלג שתחת כסא הכבוד לקח וזרק על המים ונקפאו המים ונעשו עפר הארץ, שנאמר: כי לשלג יאמר הוי ארץ (איוב ל"ז). וקרקסי השמים בימי אוקיינוס הם אחוזים, שמימי אוקיינוס

בין קצות הארץ לקצות השמים, וקצות השמים על מי אוקיינוס הן פרושין, כאהל שהיא פרוסה וקצותיו למטה כך הן השמים קצותן למטה ותוכן למעלה, שנאמר: הנוטה כדוק שמים וימתחם כאהל לשבת (ישעיה מ' כ"ב).

ארבע רוחות נבראו בעולם ואלו הן:

רוח פינת המזרח,

ורוח פינת הדרום,

ורוח פינת המערב,

ורוח פינת הצפון.

רוח פינת המזרח משם אור יוצא לעולם,

רוח פינת הדרום משם טללים וגשמי ברכה יורדין לעולם,

רוח פינת המערב שם אוצרות שלג ואוצרות ברד וקור וחום וגשמים יורדין לעולם,

רוח פינת הצפון משם חושך יוצא לעולם ושם מדור לזיקים ולמזיקים ולשדים ולרוחות ולזועות, ומשם רוח רעה יוצא לעולם, ועוד פינת הצפון בראו הקדוש ברוך הוא ולא גמרו, ולמה לא גמרו?

אמר: שאם יבוא שום אלוה בעולם ויאמר: אני אלוה, אז יגמור את הפינה הזאת ואז ידעו הכל שהוא אלוה.

ביום השני ברא (השמים וברא) המלאכים והרקיע ואש של בשר ודם ואש של גיהינום. והלא שמים ביום הראשון נבראו, שנאמר: בראשית ברא אלוהים את השמים ואיזהו רקיע ברא ביום השני?

ר' אליעזר אומר: רקיע שהוא כעין קרח הנורא, שנאמר: ודמות על ראשי החיות רקיע כעין הקרח הנורא (יחזקאל א' י"ב), כעין אבנים טובות ומרגליות והוא מאיר לכל השמים כנר שהוא מאיר בבית וכשמש שהוא יוצא בגבורתו בצהרים, שנאמר: ונהורא עמיה שרי (דניאל ב' כ"ב). וכן עתידיים הצדיקים להאיר, שנאמר: והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע. ואילו לא היה הרקיע היה העולם נבלע במים של מעלה ממנו מים ולמטה ממנו מים, מבדיל בין מים למים, שנאמר: ויאמר אלוהים יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל בין מים למים, בין מים העליונים למים התחתונים. והמלאכים שנבראו ביום שני כשהם משתלחין הם נעשין רוחות וכשהם משרתין לפניו הם נעשין אש, שנאמר: עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהט (תהלים ק"ד).

ארבע כתות של מלאכי השרת משרתין לפני הקדוש ברוך הוא ואלו הם:

מחנה הראשונה של גבריאל על ימינו,

ומחנה השניה של מיכאל לפניו,

ומחנה השלישית של אוריאל על שמאלו,

ומחנה הרביעית של רפאל מאחריו

ושכינת הקדוש ברוך הוא באמצעו וכסאו גבוה וחלול למעלה באויר, ומראות כבודו כעין חשמל חציו אש וחציו ברד ועטרת בראשו וכתר שם המפורש במצחו ועיניו משוטטת בכל הארץ. מימינו חיים ומשמאלו מות ושבט של אש בידו ושבעה מלאכים שנבראו בתחילה משרתים לפני הפרוכת הפרוסה לפניו, והדום רגליו באש וברד ואש מתלקחת סביבות כבודו, ושבעה עננים כבוד סובבין אותם, ואופן וגלגל וכרוב נותנים לפניו שבח. הן הם הכרובים: כשהוא מדבר פני מזרח מדבר מבין שני הכרובים פני אדם, וכשהוא מדבר פני דרום מדבר מבין שני הכרובים פני אריה, וכשהוא מדבר פני מערב מדבר מבין שני הכרובים פני השור, וכשהוא מדבר פני הצפון מדבר מבין שני הכרובים פני נשר... לעומתם האופנים וגלגלי המרכבה, ומקול זעקת גלגלי המרכבה זיקים וברקים יוצאים לעומתם ושני שרפים עומדים אחד מימינו ואחד משמאלו ושש כנפיים לאחד מהם, שנאמר: שרפים עומדים ממעל לו שש כנפיים לאחד, ואמר: בשתים מכסים את פניהם שלא יביטו פני השכינה ובשתים יכסו את רגליהם שלא יראו [דמות עגל] לפני השכינה ובשתים מעריצין ומקדישין את שמו הגדול. והן עומדין אצל כסא כבודו ואינן יודעין מקום כבודו, שנאמר: ברוך כבוד ה' ממקומו. והחיות עומדות באימה וביראה וברתת בזיע, ומזיעת פניהן נהר של אש יוצא ומושך לפניו, שנאמר: נהר דינור נגד ונפיק מן קדמוהי (דניאל ז'), וזה עונה וזה קורא וזה עונה וזה קורא ק.ק.ק. ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו, וישראל שהן גוי אחד בארץ מיחדין את שמו ואומרים שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד, והקב"ה משיב ואומר: אני ה' אלוהיכם ומציל אתכם מכל צרה.

בשלישי הייתה כל הארץ מישור כבקעה, וכשיצא הדבור מפי הגבורה יקוו המים נעשה מקצת הארץ הרים וגבעות ונתפזרו על פני כל הארץ ועלו לתוכה של ארץ ונעשה עמקים עמקים ונתגלגלו המים ונקוו לעמקים, שנאמר: ולמקווה המים קרא ימים. מיד נתגאו המים ובקשו להחריב את העולם עד שגער בהן הקדוש ברוך הוא וכבשן ונתנן תחת כפות רגליו ומדדן בשעלו שלא לפחות ושלא להוסיף, שנאמר: מי מדד בשעלו מים (ישעיה מ' י"ב), ועשה חול גדר לים כאדם שהוא עושה גדר לכרמו ובשעה שעולין ורואין את החול לפניהם מיד חוזרין לאחוריהן. ופתח פתח לגן עדן שממנו נטועים על פני כל הארץ כל מין עץ ואילן וכל מיני דשא ועשב, וערך שלחן לבריות עד שלא נבראו שנאמר: תערוך לפני שלחן. וכל המעיינות עולין מן התהומות להשקות.

ר' יהושע אומר: תהום אחד יש אצל גיהינום והוא נובע ומוציא מי תענוג לבני אדם...

ר' יהודה אומר: בכל חדש וחדש סולמות עולין מן התהומות להשקות את פני כל הארץ והעבין משמיעין קול למים והימים משמיעין קול צנורותיהן לתהומות ותהום אל תהום לעלות ליתן לעבים, שנאמר: תהום אל תהום קורא לקול צנוריך (תהלים מ"ב ח'), והעבים שואבים מים מן התהומות שנאמר: מעלה נשיאים מקצה הארץ (שם קל"ה ז'), וכל מקום שיפקיד להם המלך שם הם יגשימו מים, ומיד הארץ מתעברת וצומחת כאשה שמתעברת ויולדת. אבל כשרוצה הקדוש ברוך הוא לברך פירות הארץ פותח אוצרו שבשמים וממטיר על הארץ שהן מים

זכרים, שנאמר: יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך בעתו ולברך את מעשה ידיך (דברים כ"ח י"ב).

ביום הרביעי ברא שני המאורות הגדולים, לא זה גדול מזה ולא זה גדול מזה אלא שווים בגובהם באורם ובתוארם, נכנס זה אצל זה והיה זה אומר לזה: אני גדול ממך. מה עשה הקדוש ברוך הוא ליתן שלום ביניהם? הקטין אחד מהם שהלשין את חברו, שנאמר: את המאור הגדול לממשלת היום ואת המאור הקטן לממשלת הלילה (חולין ס':).

בחמישי השריץ מן המים כל מיני עופות זכרים ונקבות טהורים וטמאים, וכל מיני דגים טהורים וטמאים, וכל מיני חגבים זכרים ונקבות טהורים וטמאים, ולויתן נחש בריח במים התחתונים, והוא מוכן לצדיקים לעתיד לבוא, שנאמר: יכרו עליו חברים (איוב מ'), ואין חברים אלא תלמידי חכמים, שנאמר: היושבת בגנים חברים וגו' (שה"ש ח' י"ג), ואין כירה אלא סעודה, שנאמר: ויכרה להם כירה גדולה (מ"ב ו' כ"ג). והשאר חולקין אותן בשווה, שנאמר: יחצוהו בין כנענים (איוב שם מ) ואין כנענים אלא תגרין, שנאמר: כנען בידו מאזני מרמה לעשוק אהב (הושע י"ב ח').

בששי הוציא מן הארץ כל מיני בהמות זכרים ונקבות טהורות וטמאות, וכל מיני שקצים ורמשים ובהמות בהררי אלף אשר מרעיתו באלף הרים בכל יום ויום, והם נצמחין מאליהן בלילה אחת, שנאמר: כי בול הרים ישאו לו (איוב שם), והוא מוכן לצדיקים, שנאמר: העשו יגש חרבו (שם, שם). ובקש לברוא אדם ונמלך במלאכי השרת, שנאמר: נעשה אדם בצלמנו,
אמרו לפניו: רבש"ע מה אנוש כי תזכרנו וגו' (תהלים ח'),
אמר להם הקדוש ברוך הוא: בואו ואודיעכם שאני עתיד להוציא ממנו אומה שלימה ומי הם ישראל...
אמרו לפניו: ומה תהא זכותה של אומה זו?
אמר להם הקדוש ברוך הוא: אני אומר לכם מה שהם עתידין לעשות לפני:
ביום ראשון בראתי שמים וארץ והשריתי שכינתי בשמים ואף הם עתידין לעשות לפני אוהל מועד ואשרה שכינתי בו בשביל כבודם...
ביום שני בראתי רקיע והבדלתי בין מים למים ואף הם עתידין לעשות לפני פרוכת והיא מבדלת בין הקודש ובין קדש הקדשים...
ביום השלישי בראותי דשאים וזרעים ואילנות ואף הם עתידין לעשות לפני שלחן ועליו לחם הפנים שהם מן הדשאים ולהקריב לי הבכורים שהם מן האילנות...
ביום הרביעי בראתי שני המאורות להאיר ביום ובלילה ואף הם עתידין לעשות לפני מנורה ועליה נרות תמיד...

ביום החמישי בראתי כל עוף כנף ואף הם עתידין לעשות לפני כרובים שהם מסוככים בכנפיהם על הפרוכת...

ביום הששי רוצה אני לברוא אדם שיהא ראש לכל דורו, ואף הם עתידין לעשות להפריש לפני אהרן לכהן גדול.

אמרו לפניו: רבש"ע דיי אנו לך!

בכל זאת אמר להם הקדוש ברוך הוא: בואו ואודיע אתכם יותר ממה שאמרתי לכם שבמידה שעשיתי כך אני עתיד לעשות להם במצרים. –

ביום הראשון בראתי שמים וארץ והבדלתי בין אור לחושך,

כך אני עתיד להבדיל להם בין אור לחושך שנאמר: לא ראו איש את אחיו ולא קמו איש מתחתיו שלשת ימים (שמות י' כ"ג), ולכל בני ישראל היה אור במושבותם (שם , שם). –

ביום שני בראתי רקיע והבדלתי בין מים למים,

כך אני עתיד להבדיל להם בין מים למים שנאמר: והמים להם חומה מימינם ומשמאלם. –

ביום השלישי בראתי דשאים וזרעים,

כך אני עתיד להפריח פרי מעשיהם שנאמר: רבבה כצמח השדה נתתיך. –

ביום רביעי בראתי חמה ולבנה חמה להאיר ביום ולבנה להאיר בלילה,

כך אני עתיד להעמיד להם עמודים אחד ביום ואחד בלילה, אחד של ענן ואחד של אש, של ענן להאיר ביום ושל אש להאיר בלילה. –

ביום חמישי בראתי עופות,

כך אני עתיד להמטיר עליהם עופות, שנאמר: וימטר עליהם כעפר שאר וכחול ימים עוף כנף (תהלים ע"ח).

ביום הששי אני רוצה לברוא אדם שיהא ראש לכל דורותיו,

כך הם עתידין להיות ראש לכל האומות.

מיד פתחו ואמרו: יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו (שם ק"ד ל"א). והתחיל הקדוש ברוך הוא לקבץ עפרו של אדם מארבע כנפות הארץ. אדום ושחור ולבן וירקרק. אדום זה הדם, שחור אלו הקרבים, לבן אלו גידין ועצמות, וירקרק זה הגוף. ולמה קבץ עפרו מארבע רוחות הארץ?

אמר הקדוש ברוך הוא: שאם ילך אדם מן המזרח [למקום אחר] והגיע קצו ליפטר מן העולם שלא תאמר הארץ אין עפר גופך ממני. ללמדך שבכל מקום שאדם הולך והגיע קצו משם עפר גופו שנאמר: כי עפר אתה ואל עפר תשוב.

ושתים עשרה שעות היה אותו היום וכל שעה ושעה שימשה במלאכתו,

שעה ראשונה הוצבר אפרו,

שניה נעשה גולם,

שלישית נזרקה בו נשמה, וכשנזרקה בו נשמה היה מסתכל ומביט בין למעלה ולמטה ורואה את כל הבריות שברא הקדוש ברוך הוא והיה שמח בלבו, נתקבצו כולן ובאו להשתחוות לו, אמר להם אדם: מה לכם הבריות שאתם באים להשתחוות לי, בואו אני ואתם ונמליך למי שבראנו. פתח אדם ואמר: ה' מלך גאות לבש לבש ה' עוז התאזר, ועונין אחריו אף תכון תבל בל תמוט (תהלים צ"ו). סליק פרק דרבי אליעזר בן הורקנוס.

דרש לפורים.

[יעלינעק, בית המדרש ח"ו]

יתברך שמו של הקדוש ברוך הוא שהוא אוהב את ישראל מכל אומות העולם, כמו שנאמר: והייתם לי סגולה (שמות י"ט ה'), ולא מתוך שהם מרובים, כמו שנאמר: לא מרובכם (דברים ז' ז') אלא מאהבה שאהב לאברהם ליצחק וליעקב, כמו שנאמר: כי מאהבת ה' אתכם (שם ז' ח'). וחייבים ישראל להודות ולשבח על כל נס ונס שהקב"ה עושה להם, שנאמר: מזמור שירו לה' שיר חדש כי נפלאות עשה (תהלים צ"ח). וכתיב: והימים האלה נזכרים ונעשים (אסתר ט' כ"ח), נזכרים במקרא מגילה ונעשים באכילה ושתיה, שנאמר: לעשות אותם ימי משתה ושמחה.

אמר רבא: חייב אדם לבסומי עצמו עד שלא ידע בין ברוך מרדכי לארור המן.

רבא ור' זירא עבדו סעודת פורים בהדי הדדי, איבסם רבא קם שחטיה לר' זירא, למחר שהפיג יינו בעי רחמים עליו ואחייה, לשנה אחרינא אמר לו: רבא ליקום מר ונעביד סעודה בהדי הדדי,

אמר לו: לאו כל שעתא ושעתא מתרחיש לי ניסא (מגילה ז':).

סעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא מאי טעמא? ימי משתה ושמחה כתיב.

א"ר אבא: בני המן ועשרת צריך לאמרן בנשימה אחת מאי טעמא? כלהו בהדי הדדי נפקו נשמתייהו.

א"ר חנינא בר פפא: כל השירות אריח ע"ג לבנה ולבנה ע"ג אריח חוץ משירה זו שהיא אריח על גבי אריח ולבנה על גבי לבנה, מאי טעמא?

א"ר אבא: כדי שלא יהיה מקום למעלתם.

כתיב: ויקראו סופרי המלך, כתוב היה באיגרותיו: היה אדם בא אצלנו לא ממקומנו הוא ולא מאומתנו, והוא מזרע עמלק והמן שמו, ושאל ממנו ואמר יש בינינו עם אחד בזוי וגסי רוח

וקללת המלך בפיהם, כמו שנאמר: ה' מלך עולם ועד אבדו גויים מארצו, ונאמר לעשות נקמה בגויים (תהלים י'), וראה מה עשו לפרעה ששלמו רעה תחת טובה שנצלו את מצרים והלכו להם, וכשרדפו המצריים אחרי ממונם היה להם נביא אחד ובקש רחמים ולחש על מקלו והכה הים והעבירם בתוכו בחרבה, ואינו יודע איך היה, וכשבאו המצריים עשו בכשפים שחזר הים לאיתנו וטבעו המצריים. לכן אם ישר בעיני המלך יכתב לאבדם,

והשיב לו אחשורוש: אין אנו יכולים להם שאין אלוהיהם עוזבם כל עיקר, וכמה מלכים ראשונים עמדו עליהם לאבדם ולא יכלו להם, ונהפך לחרפה ולקלון על ראשם, וכל שכן שאין אנו יכולין להם, חדל מן הדעה הזאת.

והיה [המן] יום ולילה מטריח אחשורוש ואומר לאבדם,

ואמר לו אחשורוש: הואיל וכך שלח אל החכמים והחרטומים, אם יתרצו בדבר הזה עשה עימהם כטוב בעיניך.

מיד שלח וקבץ כל מלכי אומות ואמר להם: רצונכם שנאבד אומה זו מן העולם?

ואמרו כולם: מי הוא זה ואיזה הוא שרוצה להשליך עלינו מכשול גדול כזה! שאם לא היה ישראל לא היה העולם מתקיים, שנאמר: אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי (ירמיה ל"ג), ולא עוד אלא שכל האומות נקראות נכרים, שנאמר: וגם אל הנכרים (מ"א ח' מ"א), וישראל נקרא קרוב, שנאמר: לבני ישראל עם קרובו (תהלים קמ"ח), ויש אדם רוצה ליגע בקרובו של הקדוש ברוך הוא!

אמר להם המן: אלוהיהם שטבע המצריים בים ושעשה להם מלחמת עמלק והרבה נסים כבר הזקין ואינו יכול לראות ולשמוע, שהרי עלה נבוכדנצר והחריב אולמו ושרף ביתו והגלה ישראל לבבל ולא יכול לעשות לו כלום, שנאמר: ויאמרו לא יראה יה ולא יבין אלוהי יעקב (תהלים צ"ד). והיה אותו רשע מפתה אותם בדברים עד שקבלו דבריו וכתבו וחתמו אגרות כרצון המן ונתנו לו, והיה המן מהלך וכל שרי המלכות אחריו, ומרדכי היה בא לפניהם ופגע בשלשה תינוקות יוצאים מבית רבן ואמר להם: אמרו לי פסוקיכון:

פתח הראשון ואמר: אל תירא מפחד פתאום,

פתח השני ואמר: עוצו עצה ותפר,

פתח השלישי ואמר: עד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אשא ואני אסבול ואמלט.

מיד שמח מרדכי, אמר המן למרדכי מה אמרו לך התינוקות הללו ששחקת?

אמר לו: בשורות טובות בשרוני,

וכעס המן ואמר: אני שולח תחלה ידי בתינוקות הללו.

א"ר יצחק בר נפחא: בעלילות בא המן על ישראל, שנאמר: ובמלאת הימים האלה עשה המלך לכל העם הנמצאים וגו' משתה,

ואמר המן לאחשורוש: אלוהיהם של ישראל שונא זימה, עשה משתה ותדבר שכל מי שירצה לבוא יבוא שלא יהיה פתחון פה למדת הדין לומר על כורחם באו, ונזמן להם זונות ויקלקלו

ונוכל להם, ועשה כן המלך משתה גדול והכריז שמי שירצה יבוא, שנאמר: לעשות כרצון איש ואיש.

כיון שראה מרדכי כך וכך, עמד והכריז שלא ילך איש לאותו משתה שמא יקלקלו ולא שמעו לו.

ועמד השטן והשטין אליהם, ואמר לפני הקדוש ברוך הוא: עד מתי תדבק באומה זו אם רצונך יאבד אותה,

אמר הקדוש ברוך הוא: ותורה מה תהא עליה!

ואמר [השטן] תסתפק בעליונים,

באותה שעה אמר הקדוש ברוך הוא: מה לי באומה זו שבשבילם רבות אנחותי, אשביתה מאנוש זכרם!

ואמר: הביאו לי אגרות ואכתוב עליהם כליה,

הלך השטן להביא מגילה, כיון שראתה תורה כך לבשה בגדי אלמנותה, וצעקו ובכו מלאכי השרת ואמרו: אם ישראל יבטלו מן העולם למה אנו, שנאמר: הן אראלם צעקו חוצה (ישעיה ל"ג ז'). כיון ששמעו חמה ולבנה חגרו שקים ונתנו קולם בבכי, שנאמר: שמש וירח קדרו (יואל ב' י'), שמים וארץ נתאבלו, שנאמר: אלביש שמים קדרות (ישעיה נ' ג'), ואמרו: אם יבטלו ישראל שעוסקים בתורה ובגמילות חסדים ועושים שבת ומצות מילה... מיד רץ אליהו אצל צדיקי עולם ואמר להם: שמש וירח קדרו, שמים וארץ נתאבלו ושרי מעלה בוכים ואתם יושבים ודומים!

אמרו לו למה?

אמר להם: על ישראל שרוצים לאבדם מן העולם, שנאמר: לכו ונכחידם (תהלים פ"ג),

אמר משה לאליהו: כלום יש אדם כשר בדור,

אמר לו: כן ושמו מרדכי.

אמר לו: לך והודיעו שיעמוד משם בתפלה ובתשובה ואנחנו מכאן בתפלה,

אמר לו: רועה נאמן כבר נכתב ונחתם כליה על צאנך,

אמר משה לאבות העולם: אם בטיט החתימה רחמינו נשמעים, ואם בדם החתימה מה שהיה היה ואין להשיב.

הלך אליהו וראה שהחותם בטיט והלך והגיד למרדכי כל אשר נעשה.

הלך מרדכי וקבץ כל התינוקות של בית רבן והלבישן שק ואפר על ראשם ועינה אותם מלחם ויין שלשה ימים ושלשה לילות והיה צווח ובוכה עימהם.

והיה אותו הרשע הולך לביתו בשמחה וקבץ כל אוהביו וסיפר להם כל הכבוד שהייתה אסתר המלכה עושה לו ואמר: מה אעשה למרדכי היהודי אשר לא קם ולא זע ממני?

ותאמר לו זרש אשתו וכל אוהביו: יעשו עץ וגו'.

א"ר אלעזר אריב"ל: הרבה חכמים ויועצים היו לו להמן הרשע ולא היו יודעים עצה כאשתו, אמרה לו: אם תשליכהו לכבשן האש כבר עלו ממנו חנניה מישאל ועזריה, ואם לגוב אריות

כבר עלה דניאל, אם בבית האסורים כבר עלה יוסף, אם תגלהו למדבר כבר פרו ורבו שם [ישראל], ואם תנקר עיניו [כבר שמשון] רבים המית אחריו, אלא תלהו על עץ, שנאמר: וייטב הדבר בעיני המן ויעש העץ.

ובשעה שהיה מקיף ומדד אותו נפל עליו, השיב גבריאל ואמר: לך נאה העץ, לעצמך בנית. באותה שעה הלך ומצא מרדכי שהיה יושב בראש התינוקות ושקים במתניהם וסופדים ובוכים, ומצאם עשרים אלפים, השליך בצוואריהם חבלים ושלשלאות ופקד עליהם שומרים, ואמר בהללו אשלח יד תחילה ואח"כ אתלה מרדכי על העץ, באותה שעה נתגלגלו רחמיו של הקדוש ברוך הוא ונשמע בכייתם למרום ותפלתם של האבות, ואמר הקדוש ברוך הוא למלאכי השרת: בכיית קטנים אני שומע כגדיים וטלאים.

אמר משה רבנו עליו השלום לפני הקדוש ברוך הוא: קטני עמך ישראל שיושבים בתענית שלשה ימים ושלשה לילות ואסורים בחבלים ושלשלאות של ברזל ולמחר נשחטים כגדיים וטלאים ולב אויב שמח מחרף ומגדף תורתך, נתגלגלו רחמיו של הקדוש ברוך הוא ושיבר החותם וקרע האיגרת והפיר עצתו והשיב מחשבתו על ראשו ותלו המן על העץ אשר הכין למרדכי.

א"ר חלבו: מיום שחרב ביהמ"ק אין העולם מתקיים אלא בהבל פיהן של תינוקות, שנאמר: מפי עוללים ויונקים וגו', ואמר: סורו ממני כל פועלי און כי שמע ה' קול בכיי (תהלים ו' ט').

בלילה ההוא נדדה שנת המלך, אמר הקדוש ברוך הוא למלאך הממונה על השינה: בני בצרה והרשע אחשורוש ישן, לך תדוד שנתו, ירד ונדד שנתו וחבטו בקרקע כמה פעמים ואומר כפוי טובה! עשה טובה למי שעשה לך טובה,

ויאמר המלך להביא את ספר הזיכרונות, והיו עשרה בני המן סנקטורים למלך, וקראו בו כיון שבאו לזכות מרדכי דלגו בו ולא קראו אותו, פרחו האותיות ובאו וטורפות על פני אחשורוש, והיו התיבות נראות מאליהן, ואל תתמה על זה שהרי לעשות שלום בין שבט לשבט היה הגורל מדבר, דכתיב: על פי הגורל (במדבר כ"ו נ"ז), ליתן חיים [לאומה שלימה] על אחת כמה וכמה.

א"ר יהודה ב"ר אילעאי: כל אותו הלילה היה אחשורוש רואה המן וחרבו שלופה בידו ומעביר עטרה מעל ראשו ומבקש להורגו, אתער ואמר דין חלמא הוא חזית,

ויאמר המלך: מי בחצר והמן בא וגו'

ויאמר המלך: קח את הלבוש וגו'.

אמר לו המן: יש כמה מרדכי,

אמר לו: היהודי,

אמר לו: יש כמה יהודים ששמם מרדכי,

אמר היושב בשער המלך, ואל תפל דבר ממנו,

כיון שיצא התחיל ממעט בפסיעותיו, אמר בלבו: שמא המלך יחזור, כיון דחזא דלא הדר ביה אמר ההוא מלכא שטיא הוא.

א"ר לוי: כיון שראה מרדכי המן בא והסוס בידו אמר דומה לי שהרשע בא להרגני,

בא אצלו ואמר לו: לבוש זה המלבוש של מלך ותרכב על סוסו כי כן ציוה.

באותה שעה פתח ואמר: ארוממך ה' כי דליתני, שועתי אליך ותרפאני,

ואמרו תלמידיו: זמרו לה' חסידיו והודו לזכר קדשו,

ואותו רשע אמר: ואני אמרתי בשלוי בל אמוט לעולם,

ואסתר הייתה אומרת: אליך ה' אקרא ואל ה' אתחנן, מה בצע בדמי וגו',

ישראל היו אומרים: שמע ה' וחנני וגו', הפכת מספדי למחול לי וגו',

ואח"כ אמר מרדכי: בתענית אני יושב ואינו יכול לעלות על הסוס, וגחין הרשע ראשו ודריך מרדכי על צווארו וסליק על הסוס, והרכיבו על שוקיא של שושן ואמר: ככה יעשה וגו'.

ויספר המן לזרש אשתו ולכל אוהביו וגו' ויאמרו לו חכמיו, מאי שנא הכא דקאמר אוהביו ולהלן חכמיו?

א"ר יוחנן: לומר שכל המספר דבר חכמה אפילו מאומות העולם נקרא חכם (מגילה ט"ז).

כתיב: והמן נופל על המטה, נפל מבעי ליה?

אמר לו אלעזר: שהפילו [מלאך] עליה ואמר: [ווי מדברא ווי ממתא] הגם לכבוש את המלכה, מיד נתלה המן, וחמת המלך שככה. שתי שכיבות הללו למה? אחת למלכו של עולם ואחת לאחשורוש.

דבר אחר:

אחת של אסתר ואחת של ושתי. וכשם שקלקל ובטל עצת המן כך יבטלו כל מחשבות שוטנינו וישיב גמולם בראשם.

מדרש מגלה.

[הרב גאסטר מכ"י ממאה העשירית, בספר הזכרון לדר' קאהוט]

כתוב: **ויהי בימי אחשורוש,** ואין ויהי אלא לשון קשה.

ויהי בימי אחשורוש היה המן הרשע;

ויהי בימי שפוט השופטים,

ויהי רעב;

ויהי כי החל האדם לרוב, ויאמר ה' לא ידון רוחי באדם;

ויהי בימי אמרפל, עשו מלחמה את ברע מלך סדום;

ויהי כי זקן יצחק ותכהנה עיניו מראות;

ויהי ה' את יוסף, ותשא אשת אדוניו את עיניה;

ויהי בשלח פרעה ולא נחם אלוהים;

ויהי ה' את יהושע, וימעלו בני ישראל בחרם (יהושע ז' א');

ויהי איש אחד מן הרמתים, וה' סגר רחמה (ש"א א' ה');

ויהי איש אחד מצרעה ואשתו עקרה ולא ילדה (שופטים י"ג א');

ויהי כי זקן שמואל, ולא הלכו בניו בדרכיו (ש"א ח' ג');

ויהי דוד לכל דרכיו משכיל, ויהי שאול עוין את דוד (ש"א י"ח ט');

ויהי כי ישב המלך בביתו (ש"ב ז' א'), רק אתה לא תבנה הבית (מ"א ח' י"ט);

ויהי בימי אחז (ישעיה ז' א'), ארם מקדם ופלשתים מאחור (שם ט' י"א);

ויהי בימי יהויקים (ירמיה א' ג'), ראיתי את הארץ והנה תוהו (שם ד' כ"ג).

שבכל מקום שתמצא ויהי תמצא אחריו צרה, ויהי בבית אדוניו המצרי (בראשית ל"ט ג') נתנה בו עיניה, שנאמר: ויהי כדברה אל יוסף יום יום וגו'.

דבר אחר:

ויהי בימי אחשורוש, כמו כן מצינו ויהי בימי שפוט השופטים, שמתו מחלון וכליון ואלימלך אביהם.

דבר אחר:

מצינו בו ויהי ביום השמיני (ויקרא ט' א') לשון קשה וצרה שבאה על אהרן שמתו שני בניו. כמו כן ויהי בימי אחשורוש באה צרה על ישראל בימיו. ביום השביעי יום שבת היה, מלמד שהביאה ושתי הרשעה בנותיהם של ישראל והפשיטן ערומות ועשתה בהן מלאכה בשבת, שנאמר: זכר את ושתי ואת אשר עשתה ואת אשר נגזר עליה. מה גזרה נגזרה עליה? שתהרג ערומה בשבת, מדה כנגד מדה, בשביל שנשתמשה בנשותיהן של ישראל ערומות בשבת, אף היא נהרגה בשבת ערומה. לכך נאמר: ואת אשר נגזר עליה.

דבר אחר:

ביום השביעי יום שביעי ללידתה של ושתי היה, שהטיבה לב המלך אחשורוש, שהייתה אומרת ביום השביעי תפסוק הנדה שלי, לכך היה שמח ולבו טוב, שנאמר: כטוב לב המלך ביין וגו'. ותמאן המלכה ושתי, למה מיאנה בדבר המלך בשביל שני דברים, אחד שהייתה שונאה לדניאל ע"ה שלא הייתה יכולה לראותו, שהיא (ושתי) הייתה בתו של נבוכדנצר ומלכות אביה על דבריו של דניאל עברה, שדבר לאביה ברוח נבואה. והשני שלא הלכה בשביל שנפתח מקור נדתה ולא הייתה יכולה להסתיר נדתה, וזה בעבור שלא הייתה מנחת בנות ישראל לשמור נדתן כראוי, ובנות ישראל היו משמרות בסתר, והקב"ה נפרע ממנה בגלוי. על זה נאמר ותמאן המלכה ושתי וגו'.

ויאמר המלך לחכמים: אלו חכמי ישראל והינא כתיב במגלת גמרא (בגמרא מגילה י"ב:) איש יהודי, שהייתה אמו מיהודה ואביו מבנימין. בן יאיר שהאיר עיני ישראל בתורה ובהלכה.

דבר אחר:

איש יהודי שלא השתחווה לע"ז וכפר בה, ולמה נקרא שמו יהודי? בשביל שכפר בעבודה זרה, שכך מצינו באברהם אבינו ע"ה שנקרא עברי שכפר בע"ז של נמרוד הרשע, וכן מצינו בבתיה בת פרעה שגדלה למשה רבנו ע"ה ונקראה יהודית בשביל שכפרה בע"ז של אביה, שנאמר: ואשתו היהודיה (דהי"א ד' י"ח). אמר הקדוש ברוך הוא מי שהציל רועה של צאני יבוא ויציל זה הצאן מיד הזאב, תבוא ותינשא למי שיציל את הצאן הזה מיד אחשורוש והמן. ומבני בניה היה מרדכי, ולמי נשאת בתיה? לכלב בן יפונה.

דבר אחר:

איש יהודי, ראו מה עשה יהודי לבנימין, אלולי הרג דוד את שמעי בן גרא לא נתקנא המן במרדכי שהוא בן בנו, ולכך נקרא יהודי בשביל מעשה דוד שלא הרג שמעי בן גרא.

דבר אחר:

איש יהודי (צ"ל איש ימיני) למה נקרא שמו איש ימיני? בשביל שהיה משבט בנימין, ושמעי בן גרא היה משבט בנימין, והיה דודו של שאול המלך, ולכך נקרא איש ימיני. ומעשה שהיה מרדכי גולה עם הגולה והיה הולך בדרך והיה עמו המן הרשע ונרעב בדרך וכו' ונשאל למרדכי ליתן לו לחם. ואמר לו: בעבור השם הגדול והנכבד תן לי לחם, ונתן לו לחם,

יום שני בקש המן לחם בכל המחנה ולא מצא כי אם עם מרדכי, אמר לו: תן לי לחם כדי שאחיה,

אמר לו מרדכי: איני מצווה שאחיה אותך ואמית את עצמי,

אמר לו המן למרדכי: קנה גופי,

אמר לו מרדכי: אקנה את ידיך בככר לחם,

אמר לו המן: קנה את חציי בשתי ככרות, קנה חציו בשתי ככרות,

אמר לו מרדכי: אכתוב על רגליך שטר בכתובת קעקע,

אמר לו: כתוב. כתב על רגלו שהמן בן המדתא עבד למרדכי, ובשביל זה הדבר נתקנא המן למרדכי, לכן נאמר איש יהודי.

ויהי אומן את הדסה ובמות אביה ואמה לקחה מרדכי לו לבת, אל תקרא לבת אלא לבית, ובית הוא אשתו של אדם, שנאמר: ולרש אין כל כי אם כבשה אחת מפתו תאכל ומכוסו תשתה ובחיקו תשכב ותהי לו לבת (ש"ב י"ב ג'). ואת שבע הנערות הראויות לתת לה, נתן לה שבע נערות כדי שתמנה בהם ימי השבוע כדי שתכיר בהם יום שבת איזה הוא.

דבר אחר:

ואת שבע הנערות הראויות לתת לה, שהייתה מכנה לאותן השפחות בימי השבוע, והייתה הראשונה קורא אותה יום ראשון, והשניה שני, והשלישית שלישי, והרביעית רביעי, כך עד שבעה.

דבר אחר:

ואת שבע הנערות הראויות לתת לה, מה הוא הראויות לתת לה? שהיו בעלי סודה, והייתה מתייעצת עמן, והייתה מונה ספירת ימי נדתה, לכך נאמר: הראויות לתת לה, שהיו ראויות לה כמוה, ועוד אמרו חז"ל: שהודיעה אותם שהיא יהודית וגיירה אותן בסתר, לכך נאמר: ואת שבע הנערות הראויות לתת לה.

אחר הדברים האלה גדל המלך אחשורוש את המן בן המדתא, מה גדל שגדלו בצלם ועשה לו מלבושים שהיה בהן צורת הצלם שלו כדי שישתחוו לו, לכך נאמר: גדל המלך וגו'. ולמה לא היה מרדכי משתחווה לו?

בשביל שני דברים, אחד בשביל שהוא עבדו, ואחד בשביל שהוא לבוש בגדים שיש בהן צורת עבודה זרה, לכך נאמר ומרדכי לא יכרע ולא ישתחווה. ויבז בעיניו לשלוח יד במרדכי לבדו ובסוף עם מרדכי, ומי הם עם מרדכי, אלו החכמים שהם דומין למרדכי. ובסוף כל היהודים. התחיל להפיל פור וגורלות, בעת שנפל לו פור בירח אדר שמח שמחה גדולה ואמר נפל לי פור בירח שמת בו בן עמרם, והמן הרשע לא היה יודע שבו נולד בן עמרם וצמחה ישועה לישראל.

אמר המן למלך אחשורוש: יש אומה אחת בינינו שהן מורדין בדתי המלך, ואם תתן להם בתך או אחותך עם אלף אלפי דינרי זהב אינן מתחתנין בך. ואם תתן להם חצי מלכותך אינן שותין מיינך, ואם אתה נוגע בכוס יין שלהם אינן שותין אותו אלא שופכין אותו, ואם יפול בו זבוב אחד משליכין את הזבוב ושותין את היין, והרבה הן משונין מכל האומות. ועתה אם יישר בעיניך תתן לי רשות לאבדם, שנאמר: אם על המלך טוב יכתב לאבדם וגו'. ואל יאמר אדוני המלך שמא תחסר מלכותך מהם כלום, כי אינן מועילים במלכותך במלחמה, ואפילו אם תמנה מהם אחד דיין שוטר או מושל אינן יכולין לעשות זה הדבר, והם בכל יום מתפללים בתפלתם ומתחננים לפני הקדוש ברוך הוא כדי שיאבד את האומות שבעולם, שנאמר: ה' מלך עולם ועד אבדו גויים מארצו (תהלים י' ט"ז), ועוד ה' הפיר עצת גויים וגו' (שם ל"ג י').

מיד אמר המלך אחשורוש: הרי הם נתונין לך, שנאמר: הכסף נתון לך והעם לעשות בו כטוב בעיניך.

אמרו חז"ל: (מגילה י"ד) גדולה היא הסרת הטבעת יותר מארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות שנתנבאו להן לישראל כדי שיעשו תשובה, ולא עשו תשובה אלא בהסרת הטבעת שנאמר: ויסר המלך את טבעתו מעל ידו ויתנה להמן וגו'. ובעת ששמעה אסתר נתחלחלה

ופירסה נדה, שנאמר: ותתחלחל המלכה מאד. ותקרא אסתר להתך, התך זהו דניאל, ולמה נקרא שמו התך? שחתך זכרותו בימי נבוכדנצר הרשע, הוא וחבריו חנניה מישאל ועזריה, בעת שהלשינו עליהן שונאי ישראל ואמרו לנבוכדנצר אלו היהודים שהבאת הם מזנין עם שפחות המלך ועם נשי השרים, מיד שמע דניאל וחבריו חנניה מישאל ועזריה וחתכו זכרותם, שנאמר: כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי וגו' (ישעיה נ"ו ד'). מיד נתמלא נבוכדנצר חמה עליהם וציוה להביא אותם כדי שיהרגם,

אמרו לו: אדונינו המלך חלילה לנו מעשות הדבר הזה שבדין ישראל אסור בניאוף ובזנות, שנאמר: לא תנאף, והראו לו זכרותם. מיד שמח נבוכדנצר שמחה גדולה, לכך נאמר התך.

דבר אחר:

למה נקרא שמו התך? שכל דברי מלכות נחתכין על פיו, שהיו יודעין שהיה נביא מימי נבוכדנצר שפתר חלומו, והיו מאמינין בדבריו,

דבר אחר:

למה נקרא התך?

שבדבריו נחתכו גזירות על ה... לדעת מזה ועל מזה אמרה אסתר, חס ושלום אפשר שעבר ישראל על דברי תורה שכתוב בה מזה ומזה הם כתובים (מגילה ט"ו).

כל עבדי המלך ועם מדינות המלך יודעים אשר כל איש ואשה וגו', תניא במגילת גמרא, שלשה מלאכים נזדמנו לאסתר באותה שעה, אחד שמשך חוט חסד עליה ואחד שהגביה את צווארה ואחד שמתח את השרביט, וכמה מתחו?

מלמד שהיה שתי אמות ומתחו עד שתים עשרה אמות.

שנו חכמים: מה שאלתך וינתן לך,

אמרה אסתר: יבוא המלך והמן אל המשתה, אמרה: אכניס בו במלך [עין] הרע כדי שיקנא בי ובהמן ויהרגנו ואל אראה ברעת ישראל.

דבר אחר:

אמרה: אזמננו להמן כדי שיפול בידי כי כך אמר החכם אם רעב שונאך האכילהו לחם ואם צמא השקהו מים כי גחלים אתה חותה על ראשו וה' ישלם לך (משלי כ"ה כ"א) אל תקרא וה' ישלם לך אלא וה' ישלמנו לך (עי' לקח טוב צד ק"ד).

דבר אחר:

כדי שלא יכירו בה שהיא יהודית, שנאמר: לא הגידה אסתר את עמה ואת מולדתה וגו'.

דבר אחר:

כדי שתראה לו פנים יפות ותהרג היא והוא, שנאמר: וכאשר אבדתי אבדתי.

דבר אחר:

כדי שלא יאמרו יש לנו אחות בבית המלך ויסמכו עליה ולא יבקשו רחמים.

אמר ר' שמשון: אמר הקדוש ברוך הוא בלבו כדי לעשות לה נס. כיון שראה המן שהוא מזומן לאסתר עם המלך גבהה דעתו עליו ואמר מי כמוני בעיני המלך והלך להשתבח בביתו, כדכתיב: ויספר להם המן את כבוד עשרו ורוב בניו וגו' ועוד ויספר המן לזרש אשתו ולכל אוהביו וגו' ואף זרש אשתו הייתה רשעה יותר ממנו שהיא יועצה אותו יעשו עץ גבוה חמשים אמה וגו'.

בלילה ההוא נדדה שנת המלך, אין מלך אלא מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, שאותו הלילה עמדה להם זכות אכילת קרבן פסחים.

דבר אחר:

בלילה ההוא נדדה שנת המלך שהרהר אחשורוש בלבו ואמר, מה יום זה מיומיים שזימנה אסתר את המן עמי, שמא יעשו עלי עלילות דברים ויהרגוני, ובא בלבו כדי להרוג את אסתר ואת המן. עוד חזר ואמר אראה בתחילה שמא היה לי לעשות להם טובה ולא עשיתי, הדא הוא דכתיב: ויאמר להביא את ספר הזיכרונות דברי הימים, ויהיו נקראים לפני המלך וגו'. ויהיו קוראים לא נאמר אלא ויהיו נקראים, מלמד שהיו נקראים מעצמן, עכשיו ידענו כי לא קראו אותן אלא מאליהן נקראו, שנאמר: ויהיו נקראים לפני המלך.

וימצא כתוב אשר הגיד מרדכי על בגתנא ותרש מלמד שהיה הכתב נושא קולו וקורא. ליהודים הייתה אורה ושמחה וששון ויקר, אורה זו תורה שבזכות התורה מצילנו, ומנין שהאורה נקראת תורה? שנאמר: כי נר מצווה ותורה אור, מפני שהיו ידיהן רפין מן התורה ומן המצות באה עליהן הצרה, וכיון שנעשה נס אסרו אותו היום מן המלאכה ושמחו בו שמחה גדולה. ההוא דכתיב: ליהודים הייתה אורה ושמחה וששון ויקר, ואין שמחה אלא יום טוב דכתיב: ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך (דברים ט"ז י"ד), לכך נאמר שמחה ומשתה ויו"ט.

תניא: חייב אדם לשתות עד שלא ידע בין ברוך מרדכי לארור המן. לכך נאמר: אורה ושמחה וששון. ששון זו מילה דכתיב: שש אנכי על אמרתך כעל כל הון. ואין אמרתך אלא מילה שנאמר: כי שמרו אמרתך ובריתך ינצורו (דברים ל"ג ט'). ומשלוח מנות איש לרעהו, מתנה אחת לאדם אחד, ושתי מנות לשני בני אדם: בונה ירושלם ה' נדחי ישראל יכנס. אנ"ס.

חלום מרדכי והוספות למגילת אסתר.

נעתק מלשון לאטינו אל לה"ק מאת ר' יעקב בן מכיר.

[יעלינעק, בית המדרש ח"ה]

פרק י

א. בשנה הרביעית למלך תלמי וקלפטרה המלכה הביא דוריינוס (מתן בלשון יונית) הכהן למלך תלמי אגרת הפורים בלשון יון והעתיקו אותה בירושלם:

ב. בשנה השנית לארתחששתא המלך הגדול בראשון לחדש ניסן חלום חלמתי אני מרדכי בן יאיר בן שמעי בן קיש איש ימיני,

ג. העומד בעיר שושן אחד משרי המלך הגדולים.

ד. אשר הגלה מירושלם עם יכניה מלך יהודה,

ה. וזה החלום: נראו בארץ קולות וברקים רעש ורעם בהלות ואימות,

ו. ועם זה נראו שני גורי אריות מתעדתין זה לקראת זה למלחמה.

ז. ולקול צעקתם נאספו עמים רבים להלחם נגד הישרים ועם קדושים,

ח. ויהי להם היום הזה יום ענן וערפל בהלות ומצוקות,

ט. ופחד גדול מיראת הצרות הגדולות המגיעות להם והיותם נמסרים למות,

י. ויצעקו אל ה', וכצעקתם מעין אחד קטן גדל ויהי לנהר גדול ממים רבים מלא על כל גדותיו,

יא. ואור השמש זרח, השפלים התרוממו והגבוהים השפלו.

יב. וכאשר ראה מרדכי זה החלום קם ממיטתו וחשב ואמר: מה רוצה לעשות ה', והשתומם לדעת מספר החלום ומה שברו.

פרק יא

ד. ויהי מקץ ימים ויאמר מרדכי: על יד האל נעשו אלה הדברים.

ה. וזוכר אני מהחלום אשר חלמתי המורה על זה ושאינו דבר בטל,

ו. המעין היה לנהר גדול ממים רבים, היא אסתר אשר לקחה המלך לאשה,

ז. והשני אריות אני והמן,

ח. ועמים רבים הנאספים הם אשר החזיקו עם הארץ להשכיח שם מהיהודים,

ט. ועם הישרים הוא ישראל והאור והשמש אשר זרח היה האורה אשר זרח ליהודים כי ה' הושיעם מכל צרה ועשה אותות ומופתים לעיני העמים.

י. וציוה שיהיו שני גורלות האחד מעם האל והאחד מכל הגויים,

יא. ויהיו נבדלים עד בוא יום הנועד מאת ה' על העמים,

יב. וה' זכר עמו ורחם על נחלתו.

יג. ולכן יהיו נשמרים אלו שני הימים יום ארבעה עשר ויום חמשה עשר בכל מיני ששון ושמחה, וכל העם להיות נאסף בחברה אחת לשמוח בם, וכן ימשך בכל שנה ובכל הדורות עם ישראל.

פרק יב

ב. וירא אותם מתלחשים והכיר עצתם וחשב שהם חושבים לשלוח יד במלך ויגד זה הענין אל המלך.

ג. והמלך חקר את הדבר וראה וידע אותו מהודאת פיהם ויצו המלך לתלותם.

ה. ונכתב בספר הזיכרונות ולמרדכי ציוה המלך לעמוד בבית מלכותו ויתן לו מתן רב על זה.

ו. והמן האגגי היה נשא וגבוה לפני המלך וירע בעיניו מאד ויאמר בלבו להשטין למרדכי ולעמו בעבור אלו שני הסריסים אשר מרדכי היה סבת מיתתם.

פרק יג

א. ארתחששתא המלך הגדול המולך מהודו ועד כוש לכל האחשדרפנים והפחות אשר בכל מדינות מלכותו שלום:

ב. מאשר שרתי על עמים רבים ושעבדתי העולם כלו תחת ידי וכולם סרים אל משמעתי לא להתנהג עימהם עם כחי ועוצם ידי אך שיעמדו בשלום תחתי ולנהלם בהשקט ובטח, ובעבור אשר העמים יתנהגו הנהגה טובה ועצת שלום תהיה ביניהם אשר היא תאוותם להם יותר מכל חייהם ויבלו ימיהם בטוב.

ג. הייתי חושב בזה ושואל עצה ליועצי לעשות להם חוקים טובים וסדרים נאותים להתנהג ולהתעסק בהם, היה שם אחד מעולה מכולם בחכמתו ואמונתו משנה למלך ושמו המן.

ד. הראה לנו עם מפוזר ונבדל בנימוסים משונים הולכים אורחות עקלקלות, וחוקים נגד חוקי כל הגויים, מבזים המלכים מחללים דת המוסכמת, כבוד כל הגויים, בעבור דתם ההפכית אשר להם,

ה. וכאשר הגיע זה הדבר אלינו וידענו שלא נראה עם מורד כזה מתנהג בדעות שונות מכל העמים אשר מבטלים שלום והסכמה מהאקלימים המשועבדים לנו,

ו. כפי אשר הראה לנו המן אשר הוא פטרון ומשנה למלך ושמנו אותו לאב, גזרנו כי העם אשר הראה לנו עם נשיהם ובניהם ישמדו ויגזרו מארץ החיים ולא יחמול אדם עליהם, ביום שלשה עשר לחדש אדר מהשנה הזאת,

ז. בעבור כי הנבלים כולם ירדו ביום אחד שאולה וישובו בממשלתנו החיים והשלום אשר מנעו ממנה. - נכתב ונחתם בחדש ניסן שנת שתים עשרה למלך ארתחששתא בשושן הבירה.

ח. ויחל מרדכי את פני ה' אלוהיו וזכר את מעשיו,

ט. וכך אמר בתפלתו: המלך הגדול האדון העוז והיכולת, אשר הכל מונח תחת ממשלתך ואין מי ימחה בידך ויחלקו על רצונך אם אתה אמרת להושיע את ישראל מיד צריהם.

י. אתה עשית את השמים ואת הארץ וכל מה שעומד תחת חוג השמים.

יא. אתה אדון הכל ואין חולק על אלהותך.

יב. אתה תשכיל כל הדברים וידעת כי לא מגאה וגאון וקנאת הכבוד מנעתי את עצמי מלהשתחוות להמן הגאה מאד,

יג. כי ברצוני אני מוכן לנשק כפות רגליו להרחיק נזק מכל ישראל.

יד. אכן יעצוני לבי וכליותי לבל אתן כבוד לשום אדם ולא אתפלל לאחר בלתי לאל.

טו. ואתה השם אלוהים מלך גדול על כל הגויים אלוהי אברהם יצחק ויעקב עבדיך, רחם על עמך כי רצו אויבינו להשמידנו ולאבד נחלתך.

טז. אנא ה' אל תבזה גורלך ולא תשקץ נחלתך אשר פדית ממצרים.

יז. העתר והדרש לנו ומחול לעונינו ותהפוך לנו היגון לשמחה ובהיותנו חיים נודה לשמך ולא תסגור פיות המהללים אותך.

יח. וכל ישראל כאחד בלב שלם קוראים אליך וצועקים אליך כי הם רואים המוות והאבדון אשר מגיעים להם.

פרק יד

א. ואסתר המלכה שבה לאל בכל לבה, יראה וזוחלת מאימת המוות אשר נפלה עליה.

ב. ותפשוט בגדי המלכות מעליה ותיקח בגדי האבל הראויים למספד ובמקום הבשמים והמור הניחה העפר והאפר על ראשה.

ג. ותתפלל לה' ותאמר אתה אדוני מלכי ואני אמתך עזרני והושיעני כי אין לי עוזר זולתך.

ד. כי אימות מוות נפלו עלי.

ה. והנה שמעתי מאבי כי הצלת את ישראל מכל הגויים והושעת אותם מיד עריצים אשר היו לפנים מפני אשר תחזיק להם נחלת עולמים ותעוז להם כאשר דברת בפיך ובידך מלאת.

ו. ועתה חטאנו לך ועוינו לפניך ולכן מסרת אותנו ביד אויבינו.

ז. אנא ה' אלוהי ישראל ישר אתה וישרים משפטיך.

ח. ועתה לא די להם להעבידנו בפרך ולהכריחנו להטות שכמנו לסבול עולם אך נותנים כח ידיהם לאלוהיהם.

ט. ורצו להחליף שמך ולהאביד יעודך ונחלתך ולסגור פיות המהללים אותך, ולכבות מאור מקדשך ומזבחך.

י. בעבור אשר הגויים יפצחו את פיהם ויודו לחזק ממשלת האלילים ויספרו בכל עת תהילות מלך בשר ודם.

יא. אל תיתן עזרת תפארתך לאשר הם לאין, ובעבור שלא ישמחו לאידנו תהפך עצתם ויפלו ממועצותיהם, תשמיד האויב המתנפל עלינו ומתנכל אלינו.

יב. אנא השם, זכרנו ופקדנו וראה בעת צרתנו, אנא מלכי ואלוהי אדון כל יכולת ועצמה, תן לי מבטח ועצמה.

יג. ותשים בפי מענה רך ישיב חמת הארי בבואי לפניו ותהפוך לבו לשנוא את אויבינו בעבור אשר יאבד המסית.

יד. ואנחנו ננצל בידך, עזרני ה' כי אין לי עוזר וסומך זולתך ה', אשר ממך לא יפלא כל דבר.

טו. אשר הכרת וידעת כי שנאתי כבוד הזדים, קללתי משכב הערלים וכל איש נכרי.

טז. אתה ידעת עניי ומרודי כי אנכי תיעבתי חותם הגיאה, והכבוד אשר על ראשי אקלל ואמאס אותו כטומאת הנדה, לא אשאנו על ראשי בימי שתיקתי.

יז. לא אכלתי בסעודת המן, לא חפצתי להתגאל בלחם חמודות המלך, ולא שתיתי יין נסכם.

יח. ולא שמחה שפחתך מאז באתי הנה עד היום הזה לבד בך אלוהי אברהם.

יט. החזק על כולם ענה לקולי, אין לי תקווה זולתך, הוציאני מיד הזרים ומהיגון הגדול אשר לי תוציאני לשלום.

פרק טו

ב. זכרי עניך ושפלותך ואיך היית ואיך טפחתיך ורביתיך כי המן השר הגדול משנה למלך הסגירנו למות,

ג. לכן בתי בואי אל המלך ודברי אליו בעבורנו.

ד. ביום השלישי הסירה אסתר בגדי האבל ותלבש בגדי הוד והדר ותזרח אורה ואור בגדי מלכותה.

ה. ובקומה קראה לאדון הכל רועה ישראל להושיע אותה, ולקחה עמה שתי נערות,

ו. הייתה נסמכת על אחת כי לא יכלה להציג כף רגלה על הארץ מרוב ענוייה,

ז. והנערה האחרת הולכת אחריה.

ח. והיא נושאת חן בעיני כל רואיה ולבה דופק מיגון הפחד.

ט. ובבואה פתח אחר פתח עד היכלו ותעמוד לפני המלך, והמלך עומד על כסא מלכותו עם לבוש מלכות מזהב ואבן יקרה, פניו נוראים.

י. וכאשר נשא עיניו באימת לבו נפלה המלכה ונהפכו פניה לירקון ותנח ראשה על כתף הנערה ההולכת עמה.

יא. ויהפוך ה' לב המלך לענות צדק ובזריזות וביראה קם מכיסאו והחזיק בזרועה עד אשר השיב נפשה וידבר על לבה, ויאמר לה:

יב. מה לך אסתר המלכה אל תפחדי,

יג. אל תמותי כי זאת הדת לא נתנה בעבורך רק בעבור הזרים,

יד. התחזקי והיכנסי והגיעי במלכות.

טו. וישא שרביט הזהב ויניחהו על לבה וישק לה ויאמר לה: למה לא תדברי עמי ואנכי טוב לך.

טז. ותען אליו ותאמר הנה ראיתיך כמלאך אלוהים ונפלו פני מפני דמות אימת כבודך,

יז. כי נפלאת מאד ונוראים פניך ומלאים חן וחסד ורחמים.

יח. ובעודה מדברת נפלה פעם אחרת וכמעט שלא פרחה רוחה.

יט. ויבהל המלך, וסריסיו כולם מחזיקים אותה, ויאמר לה המלך: מה לך אסתר המלכה ומה בקשתך עד חצי המלכות ותעש.

פרק טז

א. ארתחששתא המלך הגדול המולך מהודו ועד כוש, אל כל האחשדרפנים והפחות אשר תחת ממשלתו, שלום!

ב. מאשר אנשים רבים התנהגו הנהגה רעה מהחסד וכבוד המלכים הניתן להם.

ג. ולא לבד החזיקו לשום אנשי המלכות מרמס לרגליהם אך מאשר לא יוכלו לסבול הכבוד הניתן להם יתנכלו לאדון אשר מאתו הממשלה באה אליהם.

ד. ולא לבד שלא יחזיקו טובה לאשר טובה בידו והיותם מחללים גם כן יושר האנשים, אך כי יחשבו אשר כח בהם מיעודי השם הרואה הכל.

ה. ויפילו הוללות בלבבם, עד כי לשומרים אמונת דתם והחוק אשר הפקד להם ועושים כל דבר בדרך אשר ראוי להודות להם יחזיקו [השונאים] להפך בחבל כזב.

ו. ובעודם מסיתים אוזניים השומעות הפשוטות מהמלכים בתרמית חושבים בזולתם את אשר בהם.

ז. וזה דבר מפורסם בספורים ראשונים ישנים ונראה בכל יום באיזה דרך יפסק הנהגת המלך בעבור עצות רעות.

ח. ואם כן ראוי אלינו להביט בשלום כל המדינות.

ט. ולא תחשבו אם אנחנו מצווים דברים הפכיים שיבואו מקלות דעתנו אך שתדינוני לזכות בעשות הצווים כפי צורך העת והזמן.

י. ולמען תשכילו את אשר אנחנו עושים ואומרים יודע לכם כי המן העמלקי היה מלב מקדניא וממשפחתם ונכרי ממשפחת הפרסיים טמא ונול הרחמים אשר לנו בעבור אכזריותו.

יא. ואנחנו החזקנו בו עם היותו נכרי אלינו וגדלנו אותו ונשאנו אותו על כל השרים ועל כל הפרתמים והמשכנו האדנות אליו עד אשר נקרא אבינו והשתחוו לו כמשנה למלך.

יב. והנה הוא קם בהפלגת הגאווה לגרשנו מן המלכות ולגזור אותנו מארץ חיים.

יג. כי חשב להמית מרדכי היהודי שבאמונתו ובטובו אנו עומדים ומפיו אנו חיים, ואסתר ריעת המלך עם כל עמה בעלילות חדשות אשר לא נשמעו מעולם.

יד. במחשבתו אשר חשב ובנפלאות אשר יזם כי באבדם יותר המלך לבדו ויתנכל עליו להמיתו ומלכות הפרסיים [תסוב] לאנשי מקדון.

טו. ואין אנחנו מוצאים ביהודים הנידונים למות על ידי הרוצח האכזרי שום עילה להשחיתם אך שנראה אותם מחזיקים בדת יושר.

טז. ובני עליון ואלוהים חיים ומלך המלכים אשר מחסדו וטובו נתן המלכות לאבינו ולנו וישמור אותה לנו ולעמנו עד היום הזה.

יז. ובעבור הכתבים אשר שלח בשמנו שתחשבו לאין.

יח. בעבור מחשבתו הרעה הנה הוא תלוי על העץ אל עיר שושן ולא תחזיקו טובה לנו רק למלך עליון אשר השיב גמולו בראשו.

יט. זאת הצוואה אשר אנחנו שולחים עתה תינתן בכל המדינות שיעזבו היהודים להחזיק בדת הראויה להם.

כ. וכל האנשים אשר הכינו את עצמם להרע להם יוכלו היהודים להנקם מאויביהם ולכלותם ולהמיתם ביום שלשה עשר לחדש אדר.

כא. זה היום יום בכי ומספד יהפך מיגון לשמחה.

כב. לכן זה היום תשימו במועדיכם, ושמנו אותו לעשותו יום משתה ושמחה, לבעבור אשר יהי נכרים לפני עובדי פרסיים אשר יש להם שכר טוב באמונתם ואשר יתנכלו להם יאבדו ברשעתם.

כג. כל מדינה שלא תרצה לקבל המועד הזה תאבד ותדלק באש ובחרב, ולא האנשים והנשים לבד אלא אף מקניהם וקניינם וכל בהמתם, בדרך שיהיו לאות ולמופת, והמקיימים אותו יתענגו על רוב החיים והשלום.

אצילות

מסכת אצילות.

[בסוף אגדת בראשית דפוס לובלין תרמ"ג]

אליהו בן יוסף פתח: כתיב: סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם (תהלים כ"ה), מהא אוליפנא שאין הקדוש ברוך הוא מגלה סודיו כי אם ליראיו, שאפילו אדם מישראל למד מקרא משנה תלמוד ואגדה ותוספתות ואין בו יראה לחנם צלל במים אדירים, וכל מה שטרח לחנם טרח; וכל מי שהוא ירא שמים רודף אחר נסתרות ומעשה מרכבה שהוא עיקר החכמה והדעת שנאמר: ראשית חכמה יראת ה' (שם קי"א), תריס נחושת וחרב של ברזל היראה ואין מפחד מכל, שנאמר: פחדו בציון חטאים (ישעיה ל"ג) הא ירא חטא לא יפחד לפי שהשכינה מקשקשת לפניו ושומרתו ומגלין לו סודות נעלמות הוי סוד ה' ליראיו ואומר הן יראת ה' היא חכמה וסור מרע בינה (איוב כ"ח).

יערישיה בן יוסף פתח: כבוד אלוהים הסתר דבר (משלי כ"ה) מלמד שדברי מעשה מרכבה יהיו בהסתר לפי שזו כבוד אלוהים,

דבר אחר:

כבוד אלוהים אימת אתה עושה לאלוהים כבוד בשעה שאתה עוסק בנסתרות ואל תקרי דבר אלא דיבור. כתיב: איזה הדרך ישכון אור וחושך אי זה מקומו (איוב ל"ח), וכתיב: ידע מה

בחשוכא ונהורא עמיה שריא (דניאל ב'), מלמד שברא הקדוש ברוך הוא מקום לאור ומקום לחשך, האור ליהנות בהם הצדיקים העושים רצונו והחשך לענוש בהם הרשעים שעוברים רצונו, ואף על פי שנהורא עמיה שריא מלמד שצמצם הקדוש ברוך הוא אורו. ידע מה בחשוכא, שיודע מה לעשות עם החשך, שעם החשך פרע הקדוש ברוך הוא לעוברי רצונו, שנאמר: בהם חשך ונאמר כחשיכה כאורה, כשם שהחשך להיפרע מרשעים שבמחשך מעשיהם כך נברא האור ליתן שכר טוב לצדיקים שמעשיהם מאירים העולם, וזה שאמר שלמה: גם את זה לעומת זה עשה אלוהים (קהלת ז').

פתח תניינא: נחלה מבוהלת בראשונה ואחריתה לא תבורך (משלי כ') מלמד שהקב"ה ברא תחילה עולמות ומחריבן אילנות ועוקרן לפי שהיו מבוהלין ומקנאין זה לזה, משל לעשר אילנות הנטועות בשדה בשורה אחת באורך, ואין בין אילן לאילן כמלא נימא כל אילן ואילן רוצה שימלוך על כולן ולינק כל לחלוח האדמה בין כך יבשו כולם, כך העולמות. ואחריתה לא תבורך, שנטל הקדוש ברוך הוא אורו מהם ונשארו חשך לענוש בהם הרשעים, הוי ואחריתה לא תבורך. כתיב: כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו (ישעיה מ"ג) מלמד שברא הקדוש ברוך הוא ארבע עולמות נגד שמו יתברך שנאמר בו ארבע אותיות, ואלו שמותן:

אצילות מלמד שהאציל הקדוש ברוך הוא מאורו כביכול ועשה לו כשלמה וכמלבוש, הוי עוטה אור כשלמה (תהלים ק"ד), ושם שמו ושם כבודו, ואין כבודו אלא שכינתו, שנאמר: וירא כבוד ה' (במדבר ט"ז). מאיזה אור נברא זה העולם - מאור בריאת ראשית שהיה מתחילה מבוהלים, הוסיף הקדוש ברוך הוא אור על אורן וברא מהם עולמו ונטע בהם אורו. הוי ה' אחד ושמו אחד (זכריה י"ד), ואומר: וכבודי לאחר לא אתן (ישעיה מ"ב).

בראתיו, עולם הבריאה, שם נשמות הצדיקים וגנזי ברכה וחיים ושם כסא הכבוד של הקדוש ברוך הוא ואכתריאל ה' צבאות יושב על הכסא ושם היכלי עונג: היכל הרצון היכל האהבה היכל הזכות היכל הנגה היכל עצם השמים ותחתיהם לבנת הספיר שנאמר: ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר (שמות כ"ד) והוא יסוד העולם, שנאמר: וצדיק יסוד עולם (משלי י') ואל שדי יושב בכולם.

יצרתיו, עולם היצירה, שם חיות הקדש שראה יחזקאל בן בוזי הכהן, ושם משרתיו עושי רצונו של הקדוש ברוך הוא, גם שם יש היכלי עונג ורצון כי זה לעומת זה, כי תחתון גבוה ירא ה'... וכמים פנים אל פנים. ושם עשר כתות מלאכיו כפי מעלותיהם ואלו הם: שרפים, שמועיאל ממונה עליהם, איכא דאמרי יהואל ממונה עליהם; אופנים, רפאל ואורפניאל ממונה עליהם; כרובים כרוביאל ממונה עליהם; שנאנים, צדקיאל וגבריאל ממונה עליהם; תרשישים, תרשיש ושלויאל ממונה עליהם; אישים, צפניה ממונה עליהם; חשמלים, חשול ממונה עליהם;

מלאכים, עוזיאל ממונה עליהם; בני אלוהים, חפניאל ממונה עליהם; אראלים, מיכאל ממונה עליהם. אלו הם עשרה מלאכיו עושי רצונו שנבראו תחלה, והם ממונים על אלו מחנות הנזכרים ומטטרון הנהפך מבשר ודם לאש לוהט מלך עליהם, ושם רוחות בני אדם אבני מלחמה וחיילות ומרכבות ושרי הרכב, שנאמר: רכב ישראל רבותים אלפי שנאן (תהלים ס"ח) ואלוהים מאיר עליהם ומושל בכולם.

אף עשיתיו, עולם העשייה, שם אופנים ומקבלי התפלות והבקשות והממונים על רצון האדם, ושם נפשות האדם ובעלי האגרופין ושרי החיל וחצים ואבנים ואבני בליסטראות המוני מעלה מנהיגי הספינה עורכי המערכות נגד סמאל הרשע וחבריו, ובל יכנסו בפתחי התפלה עוברי דרכים ואל יראו בגאות ה', ושם השוערים המעידים על מעשה האדם וסנדלפון קושר כתרים מולך עליהם, ואל אדני מאיר להם ומושל בכולם שנאמר: ומלכותו בכל משלה (שם ק"ג).

זכריה בן יוסף פתח: ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה (משלי ג') מלמד שבחכמה נתייסד הארץ ואין הארץ אלא שכינה, שנאמר: מלא כל הארץ כבודו (ישעיה ו') אבל נתכונן הארץ בתבונה, שנאמר: בחכמה יבנה בית (משלי כ"ד) ואין בית אלא שכינה, שנאמר: וכבוד ה' מלא את הבית (דהי"ב ז') מלמד שבחכמה נבנה בית, ונאמר כתפארת אדם לשבת בית (ישעיה מ"ד). ובתבונה יתכונן, מלמד שבתבונה נתכוננת. אם כן מה הוא דין דאמר כונן שמים בתבונה, אלא תפתר בחכמה ובינה נברא הארץ והשמים, ואין שמים אלא הקדוש ברוך הוא, שנאמר: השמים שמים לה' (תהלים קט"ו). איזה נברא תחילה?

תנינן רשב"י אומר: שמים וארץ לא נבראו אלא כהדין אלפס וכסוי הדדי,

ר"א בר"י אומר: שניהם שוין שפעמים שמקדים שמים לארץ וארץ לשמים מלמד ששניהם שוין. - כתיב אחד באחד יגשו ורוח לא יבוא ביניהם (איוב מ"א) מלמד שכל מקום ששכינתו הולכת הולך הקדוש ברוך הוא עמה כדי שלא יבוא רוח האומות ח"ו ויכלו את כנסת ישראל. משל למלך ששלח מטרוניתא שלו לילך בדרך רחוקה לפדות בניה משביה ואז ירא המלך לשלחה לבדה פן יפגעו בה עוברי דרכים, והולך ג"כ הוא עמה, הוי אחד באחד יגשו, בכל צרתם לו צר (ישעיה ס"ג). - כתיב אבתריה איש באחיהו ידבקו ולא יתפרדו וגו' (איוב מ"א), מלמד שהשרים מטטרון וסנדלפון המה איש באחיו ידבקו אפילו שיתלכדו בעונות ישראל לא יתפרקו ולא יתפרדו עטישותיו של מטטרון תהל אור, ועיניו כעפעפי שחר מפיו לפידים יהלוכו וגו' נפשו גחלים תלהט וגו' (שם, שם) מלמד שנהפך מדם ובשר לאש, וגחלים בוערות בצווארו ילין עוז (שם, שם), כל המקראות הללו על מטטרון נאמר. לא יבריחנו בן קשת (שם, שם) זה סמאל שמקטרג וזו רק חצים לישראל, וישחק לרעש כידון זו לילית הרשעה, אחריו יאיר נתיב מלמד שסמאל ושבעים שריו אין נהנין מאור של מעלה אלא מאחריו של מטטרון, אין על עפר משלו וגו' את כל גבוה יראה וגו', שמקבל חוזק ואומץ מאכתריאל שהוא גבוה ממנו, הוא מלך על כל בני שחץ, הם סמאל וכו' שריו שהם שחיצים ויהירים.

ירוחם בן יוסף פתח: אשרי אדם מצא חכמה ואדם יפיק תבונה (משלי ג') בא וראה שבכל מקום שמזכיר החכמה הוא מעמיד אצלה הבינה והתבונה ללמדך שהחכמה והבינה שניהן שוין ואין נפרדין זו מזו לעולם. – כתיב: בדעתו תהומות נבקעו ושחקים ירעפו טל (שם, שם) בדעתו של הקדוש ברוך הוא תהומות של חמשים שערי בינה נבקעו, והיינו דכתיב: מבטן מי יצא הקרח הנורא (איוב ל"ח), ושחקים ירעפו טל, היכן השחקים מרעיפים הטל? למי שהוא צדיק והוא יסוד עולם, כי אי אפשר לעולם בלא טל, ואין הטל נעצר, והיינו דקאמר הקדוש ברוך הוא לישראל אל תירא, שראשי נמלא טל (שה"ש ה') ואומר: אהיה כטל לישראל (הושע י"ד), טוב מעט ביראת ה' מאוצר רב ומהומה בו (משלי ט"ו), טוב מעט תורה ויהיה בו יראת ה', כי מי שיש בו יראה הולך במישרים, שנאמר: הולך בישרו ירא ה' (שם י"ד), ואז מגלין לו תעלומות חכמה, שנאמר: ואת ישרים סודו (שם ג'). והיינו דתנינן אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוון לבו לשמים. מאוצר רב ומהומה בו, מי שהוא מלא מאוצר התורה ומהומה בו שאין בו יראה שאז כל הימים הכל הומים בו, אוי לזה שקרא ואוי לזה ששנה אוי לזה ששמש ת"ח. הכלל הזה יהיה מסור בידך, מי שאין בו יראה אין בו חכמה, ותנינן אם אין יראה אין חכמה, ווי להון מן הדין קרא, יראת ה' היא חכמה (איוב כ"ח) הוי טוב מעט ביראת ה'. - כתיב ובליעל כקוץ מונד כלהם וגו' ובאש שרף ישרפו בשבת (ש"ב כ"ג), זה המקרא נאמר על סמאל וחבריו, ואימתי נשרפים ונופלים ונשמדים, ישרפו בשבת, אל תקרי בשבת אלא בשבת בראשית. איכא דאמרי בערב שבת וחיליהון מן הדין קרא ויציצו כל פועלי און וגו' והיינו דמצלינן פסוק אחד: ואני תפלתי לך ה' עת רצון (תהלים ס"ט) כי אז עת רצון והמקטרגים נגנזים ונבטלים במקומם הוי עת רצון. - גדולה היראה שציוה משה רבנו עליו השלום עליה, שנאמר: ועתה ישראל מה ה' וגו' (דברים י') וכל הרוצה ליכנס בחדרי החכמה ואין בו בו יראה אובד כל מה שיגיע, שנאמר: תחילת חכמה יראת ה' ודעת קדושים בינה (משלי ט'). כתיב: לך ה' הגדולה והגבורה והתפארת וגו' (דהי"א כ"ט). תנינן בספר יצירה לאברהם אבינו ע"ה עשר ספירות בלימה, מאי בלימה? כמה דאת אמר תולה ארץ על בלימה (איוב כ"ו) שאין שום דמיון ודמות הוי בלימה אלא מעשה אצבעותיו של הקדוש ברוך הוא, והם כלי אומנות של הקדוש ברוך הוא. משל לאומן שיש לו מצרף לכסף וכור לזהב אף על פי שהמצרף והכור מטיט נעשו שמותיהם משונות, כך הם המידות של הקדוש ברוך הוא ושבחו. למה נקרא שמן ספירות, כמה דאת אמר: ספיר ויהלום (שמות כ"ח) ואומר: מי יספר שחקים בחכמה (איוב ל"ח), ועל ידי כלי אומנתו הקדוש ברוך הוא משפיל גאים ומגביה שפלים מוריש ומעשיר, זה ישפיל וזה ירים, ואם הצדיק עושה צדקות ומישרים בעולם ועוסק בתורה שנקראת מעוז אז השכינה אומרת: או יחזיק במעוזי שלום יעשה לי (ישעיה כ"ז), ואם הרשעים והחוטאים מתרבים בארץ העולם מתמוטט והשכינה אומרת: קלני מראשי קלני מזרועי, ואין החיים והשלום מתרבות בעולם אלא כשהצדיקים בעולם, הוי פעולות צדיק לחיים ותבואת רשע לחטאת (משלי י').

ואלו הן (הספירות):

הראשון נקרא כתר שמתחלק לתר"ך נתיבות והרבות אורה, ועליו הכתוב אומר: ועתיק יומין יתיב וגו' (דניאל ז'). שם שלש עשרה שערי החכמה והחמלה, שהזכיר משה רבנו בתורה, עליו אמרו: במופלא ממך אל תדרוש ואין לך עסק בנסתרות (חגיגה פ"ב).

השני רוח אלוהים חיים **חכמה,** ומתחלק לל"ב נתיבות אורה ושם תעלומות החכמה והנסתרות ומצפוני החכמה, הוי ה' בחכמה יסד ארץ (משלי ג').

השלישי כי אם ל**בינה** תקרא (שם ב'), שם תענוגי עולם הבא ומנוחות הנשמות, ומתחלק לשלשה שערים, והחכמה והבינה והדעת אינן נפרדים מעולם, ועליהם נאמר: היש למטר אב ומי הוליד אגלי טל (איוב ל"ח), הוי כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה (משלי ב').

הרביעי חסד לאברהם (מיכה ז'), שם מדת אברהם אבינו ע"ה, מים של הנחה וששון נקרא ימינו של הקדוש ברוך הוא, הוי נשבע ה' בימינו (ישעיה ס"ב).

החמישי פחד יצחק אביו של יעקב, שם מדת יצחק אבינו שנעקד תחת יד אברהם, ושם אש לוהט, הוי כי ה' אש אוכלה, ונקרא שמאלו של הקדוש ברוך הוא, הוי ובזרוע עוזו (שם, שם).

הששי ת"ת (תפארת) עבור על פשע (משלי י"ט), שם מדת יעקב אבינו ע"ה ותורת משה רבנו משם נתנה ונקרא לב השמים, ועליו נאמר: כתפארת אדם לשבת בית (ישעיה מ"ד).

השביעי נצח ישראל לא ישקר, שם מדת משה רבנו ע"ה ובזכותו היה יורד המן משחקים הטוחנים מן לצדיקים.

השמיני הוד והדר של הקדוש ברוך הוא, שם מדת אהרן ע"ה ובזכותו היו ו' עננים מקיפים לישראל במדבר, ועליהם נאמר: שוקיו עמודי שש (שה"ש ה').

התשיעי צדיק יסוד עולם, שם מדת יוסף הצדיק ע"ה ושם כל השפעות החסדים והרחמים והגבורה של הקדוש ברוך הוא והוא זן ומפרנס לכנסת ישראל, ועליו נאמר: ויקרא לו ה' שלום (שופטים ו'), ונאמר וראשו מגיע השמימה (בראשית כ"ח).

העשירי מלכות, שכלן נותנים שפע וברכה לה' ע"י מדת שלום הנותן שלום בין כנסת ישראל להקב"ה. ושם נכנסין קולות התפלות והבקשות, ושם שכר ועונש הצדיקים ומשפט, הוי צדק ומשפט מכון כסאך (תהלים פ"ט), ושם מדת דוד המלך ע"ה, ועליו נאמר: בזאת אני בוטח (שם כ"ז), מאת ה' הייתה זאת (שם קי"ח).

ארבעת המלכים

מאמר ארבעה מלכים.

ארבעה מלכים נתגאו ואלו הן: **פרעה ונבוכדנצר וסנחריב וחירם.**

פרעה עשה פלטירין גדול על המים וכיון שהיה נילוס עולה היה אותו פלטירין צף על פני המים והיה מרעיש בקולו וקולו מהלך ארבעה יום, זה היה גיאותו.

גיאות נבוכדנצר שהשליטו הקדוש ברוך הוא על כל העולם כולו ואפילו על חיות ברא, הוא הוא דכתיב: וכל דיירין בני אינשא חיות ברא ועופא שמיא וגו' (דניאל ב' ל"ח). מה עשה? בנה היכל גדול כמו שהיה בית המקדש והיה מטייל עליו ובא, והיה מתגאה ואומר: הלא היא בבל רבתא, באותה שעה נפל כתרו של נבוכדנצר ונשתנה עליו העידן ונעשו כל חיות ברא נקבה שנאמר: ושוד בהמות יחיתן (חבקוק ב' ט"ז). לאחר ארבעים ותשע שנים שהן שבע עידנין בא והוא רוכב על ארי ותנין קשור בראשו, בא ומצא את בנו יושב לו על כסאו, נטלו והשיבו בבית האסורין וישב לו על כסא מלכים, עשה שלש [שנים] במלכותו.

כיון שמת אמרו לבנו: צא ומלוך,

אמר להם: בראשונה בא ונתנני בבית האסורין, עכשיו הוא בא והורגני,

אמרו לו: כבר מת,

אמר להם: אם כן הוציאו אותו מקברו, והביאו אותו לפתח בית האסורין וראה אותו שמת ולא האמין עד שדקרו אותו בחרבות, שנאמר: ואתה השלכת מקברך וגו' (ישעיה י"ד ט'), שהיו טוענין אותו בחרבות ואמרו כבר מת.

גיאותו של סנחריב, שהיה יושב על כסאו והיו תחתיו אבני תוהו ובוהו והיה מזדעזע, והיו אותן האבנים מתבקעין ומוציאין מים, שנאמר: אני קרתי ושתיתי מים (ישעיה ל"ז כ"ה), בסוף נתגאה ואמר: מי בכל אלוהי הארצות האלה (שם ל"ו כ'). מה היה בסופו? ויהי הוא משתחווה בית נסרוך אלוהיו וגו' (שם ל"ז ל"ח).

חירם מה היה גיאותו, היה קשה מכולם, ומה עשה? בא לו לים ומצא שם נס גבוה ועשה לו ארבעה עמודים של ברזל, ארוכים שאין להם שיעור, והעמידם זה כנגד זה, והיו מרובעים, ועשה לו שבע רקיעים וכסא וחיות ורעמים וברקים וזיקים.

הרקיע הראשון של זכוכית חמש מאות אמה על חמש מאות אמה ועשה בו חמה ולבנה וכוכבים.

הרקיע השני של ברזל אלף אמה על אלף אמה וסילון של מים מפריש בין ראשון לשני.

והרקיע השלישי של ברזל אלף וחמש מאות וסילון של מים ואבנים מגולגלות עשה ברקיע של ברזל שהיו מתבקעים אלו לאלו ונשמעים כמין רעמים.

והרקיע הרביעי של עופרת שני אלפים אמה על שני אלפים אמה וסילון של מים כמו למעלה.

והרקיע החמישי עשה של נחושת שני אלפים אמה וחמש מאות אמה וסילון וכו'.

והרקיע הששי עשה של כסף שלשת אלפים על שלשת אלפים אמה וסילון וכו'.

והרקיע השביעי עשה של כסף.

ביום השמיני

מדרש ביום השמיני.

ביום השמיני, כתיב יספת לגוי ה' יספת לגוי נכבדת רחקת כל קצוי ארץ (ישעיה כ"ו ט"ו) נתת שלטנות לפרעה הרשע שמא קראך ה'? ולא בחרופין וגדופין אמר: מי ה' אשר אשמע בקולו! נתת שלוה לסנחריב שמא קראך ה'? לא בחרופין וגדופין אמר: מי בכל אלוהי הארצות האלה אשר הצילו את ארצם מידי כי יציל ה' את ירושלם מידי!

דבר אחר:

יספת לגוי, נתת שלוה לדוד וברכך, ויברך דוד את ה' (דהי"א כ"ט י'),

נתת שלוה אל שלמה וברכך, ברוך ה' אשר נתן מנוחה לעמו ישראל (מ"א ח' נ"ו),

וכן לדניאל ואמר: להוא שמה די אלהא מברך מן עלמא ועד עלמא (דניאל ב' כ').

רחקת כל קצוי ארץ,

א"ר לוי: בדקת כל קרוביך בדקת כל רחוקיך, קרבת קרוביך קרוב ה' לכל קוראיו (תהלים קמ"ה י"ח) ורחקת רחוקיך, רחוק ה' מרשעים (משלי ט"ו כ"ט).

דבר אחר:

יספת לגוי, אומות העולם אתה נותן להם אידם הן אוכלין ושותין ופוחזין ונכנסין בתרטיות ובבתי קרקסאות ומכעיסין אותך, אבל ישראל אתה נותן להם ימים טובים ואוכלין ושותין ושמחין ונכנסין לבתי מדרשות ובתי כנסיות ומרבין תפלות ומוספין ומרבין בקרבנות, ולפיכך צריך הכתוב לומר ביום השמיני.

לוה רשע ולא ישלם,

א"ר יצחק: שלשה הן שקרואין רשעים אלו הן:

הפושט ידו על חברו,

והלוה ואינו משלם,

ומי שהוא בעל מחלוקת.

הפושט ידו על חברו, שנאמר: ויאמר לרשע למה תכה רעך (שמות ב' י"ג) ולא שהכהו בלבד אלא אפילו הגביה ידו, שלא אמר למה הכית אלא תכה.

אמר רבי שמואל: אף מי שהוא מעיז פניו נקרא רשע, שנאמר: העז איש רשע בפניו (משלי כ"א כ"ט).

והלוה ואינו משלם, שנאמר: לוה רשע ולא ישלם.

ומי שהוא בעל מחלוקת, שנאמר: סורו נא מעל אוהלי האנשים הרשעים האלה (במדבר ט"ז כ"ז).

דבר אחר:

לוה רשע אלו אומות העולם שהם אוכלים ולא מברכין, וצדיק חונן ונותן אלו ישראל שאוכלין ומברכין.

ר' אליעזר אומר: ג' דברים מבטלים גזרה קשה, ואלו הן: **תפלה ותשובה וצדקה,** ושלשתן בפסוק אחד, ויכנעו עמי אשר נקרא שמי עליהם ויתפללו תפלה ויבקשו פני [זו צדקה, שנאמר: אני בצדק אחזה פניך תהלים י"ז ט"ו], וישובו מדרכיהם הרעים [זו תשובה] ואני אשמע מן השמים ואסלח לחטאתם (דהי"ב ז' י"ג י"ד).

רב הונא אמר: אף **שנוי השם ושנוי מעשה,** שנוי השם מאברהם, שנאמר: ולא יקרא עוד את שמך אברם (בראשית י"ז ה') שאינו מוליד אלא שמך אברהם שמוליד, וכן שרה. שנוי מעשה מנינוה, שנאמר: וירא האלוהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה (יונה ג' י').

ויש אומרים: אף **שנוי מקום** מאברהם שנאמר: לך לך.

רבי אומר: אף **התענית** שנאמר: יענך ה' ביום צרה (עי' ר"ה ט"ז:).

רבה בר מחסיא אמר: יפה תענית לחלום כאש לנעורת,

רב יוסי אמר: אפילו חלום בן יומו ואפילו בשבת. –

גם את זה לעומת זה עשה האלוהים, עשה הקדוש ברוך הוא צדיקים ורשעים, שנאמר: ואחרי כן יצא אחיו וידו אוחזת בעקב עשו.

ר' פנחס אומר: מפני מה ברא הקדוש ברוך הוא צדיקים ורשעים? כדי שיהיו מכפרים אלו על אלו, ע"ש גם את זה לעומת זה וגו'.

דבר אחר:

ביום טובה היה בטוב אמר ר' תנחום ביום טובה של חברך היה עמו לטובה וביום רעתו ראה האיך לעשות עמו חסד, וכן הייתה עושה אמו של ר' תנחום כשהייתה לוקחת ליטרא של בשר לוקחת אחת לה ואחת לעניים. מפני מה ברא הקדוש ברוך הוא עניים ועשירים? כדי שהיו מפרנסים אלו לאלו. ע"ש גם את זה לעומת זה וגו'.

דבר אחר:

ביום טובה ביום טובתה של תורה היה עמה בטוב וביום רעה ראה לכשיגיע אותו היום שנאמר: פחדו בציון חטאים (ישעיה ל"ג י"ד). תהא מן הרואים ולא מן הנראים, תהא מאותן שנאמר: ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי, ולא מאותן שנאמר: כי תולעתם לא תמות. ומפני מה ברא הקדוש ברוך הוא גיהינום וגן עדן? כדי שיהיו מצילות זו מזו, וכמה רווח ביניהם טפח,

ורבנן אמרי: שתיהן שוות.

א"ר לוי: אמר הקדוש ברוך הוא לישראל: בני! אותן הקרבנות שכתבתי לכם בתורה היו זהירין בהן שאין לכם פרקליט טוב לירידת גשמים יותר מן הקרבנות, לפיכך הוצרך הכתוב ביום השמיני עצרת. סליק.

גדול וגדולה

מדרש גדול וגדולה.

[בית המדרש ח"ג]

פרק ראשון מדבר בצדקה. גדולה צדקה יותר מן הקרבנות, שנאמר: עשות צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח (משלי כא ג'). גדול המעשה יותר מן העושה, שנאמר: והיה מעשה הצדקה שלום (ישעיה לב טז), אל תקרי מעשה אלא מעושה. גדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני שכינה, שנאמר: ויאמר ה' אם נא מצאתי חן בעיניך (בראשית יח ג'). גדולה הכנסת אורחים מהשכמת בית המדרש דתנן מפנין אפילו ארבע וה' קופות של תבן מפני האורחים ומפני בטול בית המדרש (שבת פי"ט) הקדים האורחים לבטול בית המדרש. גדולה צדקה שהקב"ה נקדש בה, שנאמר: ויגבה ה' צבאות במשפט וגו' (ישעיה ה' טז).

פרק שני בענין התפלה. גדולה תפלה יותר מן המעשים טובים, שנאמר: ואתחנן אל ה' וכתיב: ויאמר ה' אלי רב לך וגו' עלה ראש הפסגה (דברים ג'), ופי' רב לך, רב מעשים טובים שעשית ואעפ"כ עלה ראש הפסגה והתפלל לפני ואתפייס לך. גדולה תפלה יותר מן הקרבנות שנאמר: למה לי רוב זבחיכם וכתיב גם כי תרבו תפלה (ישעיה א') ר"ל אף על פי שהיא יותר חשובה מן הקרבנות. גדולה תענית יותר מן הצדקה שזו בגופו וזו בממונו. גדולה תפלה שבזכותה ישראל ניצולים מיד אויביהם וממיתה משונה ומן הייסורין ומשיני החיות. גדולה תפלה שבזכותה הקדוש ברוך הוא מוחל עונותיהם של ישראל לפי שהיא במקום קרבנות.

פרק שלישי בענין התשובה. גדולה תשובה שמביאה רפואה לעולם, שנאמר: שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם (ירמיה ג' כ"ב). גדולה תשובה שהיא מקרבת את הגאולה, שנאמר: ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב (ישעיה נ"ט כ'). גדולה תשובה שמקרבת את הרחוקים, שנאמר: והיה במקום אשר יאמר לכם לא עמי אתם וגו' (הושע ב' א'). גדולה תשובה שבשביל יחיד שעשה תשובה מוחלין לו ולכל העולם כלו, שנאמר: כי שב אפי ממנו (שם יד ה').

פרק רביעי בענין הענווה. גדולה ענוה שנשתבח בה אברהם אבינו ע"ה, מפני שהיו בני דורו גדולים שבהם מנשאין אותו כגון עפרון החתי והיו קוראין אותו אדוני וגו', והוא ע"ה היה

משפיל עצמו במידת הענווה והצניעות עימהם ואפילו לפני הפחותים שבהם, שנאמר: וישתחו אברהם לפני עם הארץ (בראשית כ"ג י"ב). גדולה ענוה שבה נשתבח יצחק ע"ה שהרי אבימלך גרש אותו ממלכותו וכשבא לו אבימלך לא גבה לבו ולא שלם לו כמעשיו, ומרוב ענוותנותו קבלו באהבה והאכילהו והשקהו לו ולאנשיו, שנאמר: ויעש להם משתה וגו' וישלחם יצחק וילכו מאתו (שם כו ל). גדולה ענוה שבה נשתבח יעקב אבינו ע"ה שמפני ענוותנותו היה קורא לעשו אדוני, שנאמר: כה תאמרון לאדוני לעשו (שם לב ה'), ולכך היה כותב רבנו הקדוש לאנטונינוס נאם עבדך יהודה, אמר: כי לא טוב אנכי מאבותי. גדולה ענוה שבה נשתבח משה רבנו ע"ה, שנאמר: והאיש משה ענו מאד (במדבר י"ב ג') מה ת"ל מכל האדם? אלא ענו ואינו מתגאה במידה מן המידות שבני אדם רגילין להתגאות בה כגון המלכות והנבואה והחכמה, ואף על פי שהיו בו כל המידות הללו ענו מאד מכל האדם. גדולה ענוה שבה נתגדל אהרן ע"ה. בנוהג בבני אדם, אדם מכבד (מטאטא) את ביתו בבגדים בלות שמא מתטנף הוא בכליו והוא מכבד, אבל אהרן ע"ה לובש ח' בגדים ודומה לחתן בחופה, ואעפ"כ והרים את הדשן. גדולה ענוה שבה נשתבח אלעזר, שנאמר: ונשיא נשיאי הלוי אלעזר וגו' (שם ג' לב) ואעפ"כ היה משפיל את עצמו לפני גדולת הקדוש ברוך הוא והיה נושא בעצמו קטורת הסמים ושמן המאור ומנחת התמיד ושמן המשחה, קטורת הסמים בימינו ושמן המאור בשמאלו ומנחת התמיד תלויה בזרועו ושמן המשחה תלויה באפונדתו. ושמא תאמר קטן היה הרי הוא אומר ונשיא נשיאי הלוי, אלא שאין גדולה בפלטרין של מלך, שנאמר: אל תתהדר לפני מלך (משלי כ"ה ו'). גדולה ענוה שבה נתגדלו הלווים שכל ישראל היו מהלכין כאחד והם היו זקוקין ליישב את כל כלי המשכן, ולא עוד אלא שטוענין בעגלה, ואפילו הכי לא נתגאו ולא אמרו אין אנו מקבלין עלינו, שאין גדולה בפלטרין של מלך, שנאמר: אל תתהדר לפני מלך. גדולה ענוה שבה נתגדל שאול שהרי כשאמר לו שמואל ולמי כל חמדת ישראל הלא לך ולכל בית אביך (ש"א ט' כ') והוא הקטין עצמו ואמר לו: הלא בן ימיני אנכי מקטני שבטי ישראל ומשפחתי הצעירה, וכשבקשו למשוך אותו הטמין עצמו עד שהפילו גורלות, שנאמר: ויאמר ה' הנה הוא נחבא אל הכלים (שם י' כ"ב). גדולה ענוה שבה נתגדל דוד שנאמר: ויבא המלך דוד וישב לפני ה' ויאמר מי אנכי ה' אלוהים ומי ביתי כי הביאתני עד הלום וגו' (ש"ב ז' י"ח), ואמר: ואנכי תולעת ולא איש (תהלים כ"ב ז').

פרק חמישי בענין תלמוד תורה. גדולה התורה שבה הבדיל הקדוש ברוך הוא את ישראל עמו מאומות העולם. גדולה תורה שבזכותה הקדוש ברוך הוא מציל את ישראל מן הייסורין ולא ישלוט בהם היצר הרע ושורה עליהם רוח הקדש. גדולה תורה וגדול כתרה מכל הכתרים. גדולה תורה שמאירה ללומדיה בעוה"ז ובעוה"ב, שנאמר: כי נר מצווה ותורה אור (משלי ו' כ"ג). גדולה תורה וגדול שכרה משכר הצלת נפשות ומשכר בנין ביהמ"ק. גדולה תורה מכל כלי חמדה שבעולם שזקני תורה כל זמן שהם מתישנין הן משביחין, שנאמר: בישישים חכמה (איוב י"ב י"ב). גדולה תורה שנקראת קדושה, שנאמר: ודעת קדושים בינה (משלי ט' י').

גדולה תורה שבזכותה ישראל נגאלין מן האומות, שנאמר: זכרו תורת משה עבדי וגו' וכתיב בתריה: הנה אנכי שולח לכם את אליה (מלאכי ג' כ"ב). גדולה תורה שנותנת חיים בעוה"ז ובעוה"ב, שנאמר: כי חיים הם למוצאיהם וגו' וכתיב: עץ חיים היא וגו' (משלי ד' כ"ב).

פרק ששי בענין המצות. גדולה מצווה שמנחלת לעושיה בעוה"ז ובעוה"ב, שנאמר: שמור מצוותי וחיה (משלי ד' ד'). גדולה מצווה שכל המודה במצוות ועושה אותם בלב שלם כאלו מודה בהקב"ה ובמציאותו ובאלוהותו, שנאמר: והתקדשתם והייתם קדושים (ויקרא כ' ז'), כשם שאני קדוש כך אתם תהיו קדושים כי אני ה' המעלה אתכם, על תנאי כך העליתי אתכם מארץ מצרים על מנת שתקבלו עול המצוות, שכל המודה במצוות מודה ביציאת מצרים וכל הכופר בעול המצוות כופר ביציאת מצרים.

פרק שביעי בענין גמילות חסדים. גדולה גמ"ח יותר מן הצדקה, שהצדקה בממונו של אדם בלבד וגמ"ח בגופו ובממונו. גדולה גמ"ח שכל העושה חסד אפילו עם מי שאינו צריך הקדוש ברוך הוא משלם שכרו, כגון אברהם עם המלאכים, שנאמר: והוא עומד עליהם. והלא דברים ק"ו ומה מי שהוא עושה עם מי שאינו צריך ראה מה פרע לו הקדוש ברוך הוא, מי שעושה חסד עם שצריך על אחת כמה וכמה. גדולה גמ"ח שגזר דין ושבועה נקרע בה. מנין לגזר דין ושבועה שאינו נקרע [אלא בגמ"ח]? שנאמר: ולכן נשבעתי לבית עלי וגו' (ש"א ג' י"ד)
אמר רבא: בזבח ומנחה אינו מתכפר אבל מתכפר הוא בתורה ובגמילות חסדים (ר"ה י"ח).

פרק שמיני בענין כבוד שבתות ויו"ט. גדולה שבת שהיא שקולה כנגד כל המצות, שכל המחלל שבת בפרהסיא או עובד ע"ז שניהם כגויים לכל הדברים. גדולה שבת שנתנה הקדוש ברוך הוא לבחון בה גירי הצדק, שהרי לא פירש מתרי"ג מצות אלא שבת בלבד, שנאמר: ובני הנכר הנלוים וגו' כל שומר שבת וגו' (ישעיה נ"ו ו'). גדולה שבת שאין כ"ג נכנס לעבודה אחר משיחתו עד שתעבור עליו השבת, שנאמר: שבעת ימים ילבשם הכהן (שמות כ"ט ל'). גדולה שבת כשנתדלדלו ישראל ממעשים טובים לא עמדה להם אלא זכות השבת, שנאמר: ויחנו אלה נכח אלה שבעת ימים (מ"א כ' כ"ט) עד שתעבור עליהם השבת. ובימי יאשיהו היא שעמדה להם, שנאמר: בשבועות שהזכיר להם השבת. גדולה שבת שאינה נדחית אלא מפני סכנת נפשות, כגון חולה מסוכן או תינוק שנפל לים או לנהר או לבור או כיוצא בזה.

פרק תשיעי בענין כבוד אב ואם. גדול כבוד אב ואם שהעדיפו הקדוש ברוך הוא יותר מכבודו שנאמר: כבד את ה' מהונך (משלי ג' ט') בלקט ושכחה ופאה ותרומות ומעשרות, אם יש לך אתה חייב, ונאמר בכבוד אב ואם כבד את אביך ואת אמך בין יש לך בין אין לך ואפילו אתה מחזר על הפתחים. גדול כבוד אב ואם שהקישו הקדוש ברוך הוא לכבודו.

דרש רבי עוירא רבה אפיתחא דבי נשיאה מאי דכתיב: יודוך ה' כל מלכי ארץ וגו' (תהלים קל"ח ד') מאמר פיך לא נאמר אלא אמרי פיך, בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא אנכי ולא יהיה לך אמרו אומות העולם: לכבוד עצמו הוא דורש, כיון שאמר כבד את אביך ואת אמך חזרו להודות על המאמרים הראשונים (סוכה נ"ב:).

פרק עשירי בענין נשואי אשה. גדול נושא אשה שמוכרין ס"ת לישא אשה או ללמוד תורה. גדול נושא אשה הגונה וכשרה שכל טובות שבעולם סובבין אותו, וכל ישראל שאין לו אשה שרוי בלא טובה בלא עזר וכו'. גדולה הבטחה שהבטיח הקדוש ברוך הוא לנשים יותר מן האנשים, שנאמר: נשים שאננות קומנה וגו' (ישעיה ל"ב ט').
אמר ליה רב לר' חייא: נשים במה זוכין?
אמר לו: באקרויי בנייהו בבי רב ובאתנויי להו בבי רבנן ומתאחרין לגברייהו עד דאתו מבי רבנן (ברכות י"ז חגיגה ג').

פרק אחד עשר בענין גידול בנים. גדול שכר גידול בנים על הדרך הנכונה והנכוחה, ואף על פי שצער גידול בנים קשה אפילו הכי אל יתרשל אדם בגידול בניו.
אמר רשב"א: נוח לו לאדם לגדל לגיון אחד של זיתים בגליל ואל יגדל תינוק אחד בארץ ישראל.

פרק שנים עשר בענין משא ומתן. גדולה אמונה לפני מי שאמר והיה העולם שבשכר אמונה שהאמינו בו שרתה עליהם רוח הקדש ואמרו שירה לפני הקדוש ברוך הוא, שנאמר: ויאמינו בה' (שמות י"ד ל"א) וכתיב בתריה: אז ישיר משה וגו'. גדול האמת שהוא אחד משלשה עמודים שהעולם עומד עליהם דתנן רשב"ג אומר על ג' דברים העולם קיים על הדין ועל האמת ועל השלום (אבות פ"א). גדול האמת שכל מי שעושה מלאכתו באמת עם הבריות כאלו קיים התורה כולה שנאמר: צדקתך צדק לעולם וגו' (תהלים קי"ט קע"ב), הא למדת שכל מה שנברא בששת ימי בראשית שהוא קיים על האמת.

פרק שלשה עשר בענין הדין. גדול המשפט שקרא הקדוש ברוך הוא שם כסאו משפט, שנאמר: צדק ומשפט מכון כסאך (תהלים פ"ט ט"ו). גדול המשפט שהשונא אותו אין רפואה למכתו, שנאמר: האף שונא משפט יחבוש (איוב ל"ד י"ז) ואין חבושה אלא רפואה, שנאמר: ומחבש לעצבותם (תהלים קמ"ז ג'). גדול המשפט שלא חזר העולם לתוהו ובוהו אלא על המשפט, והיכן בדור המבול, שנאמר: מבלי משים לנצח יאבדו (איוב ד' כ'). המשים הזה אין אנו יודעין מה הוא אלא שלמדנוהו בואלה המשפטים אשר תשים וגו' הרי המשים הוא הדין. גדול המשפט שבעוון חוסר המשפט הרבים נענשו. גדול המשפט שבו נמחלין עונותיהן של ישראל, שנאמר: אם רחץ ה' את צואת בנות ציון וגו' ברוח משפט וגו' (ישעיה ד').

פרק ארבעה עשר בענין השמח בחלקו. גדול הנהנה מיגיעו יותר מיראת שמים, שביראת שמים כתיב: אשרי כל ירא ה' (תהלים קכ"ח א'), ובמלאכה הוא אומר: יגיע כפיך כי תאכל וגו' (שם, שם) ובמלאכה וטוב לך לעוה"ב. ולא שרתה שכינה על משה אלא מתוך מלאכה שנאמר: ומשה היה רועה וכתיב וירא מלאך ה' (שמות ג' א'). גדולה מלאכה שכמה בריות ברא הקדוש ברוך הוא בעולמו ולא מסר מלאכה אלא לבני אדם בלבד.

וכן היה רבי מאיר אומר: ראית מימיך ארי סבל דוב קייץ שועל חנוני או אחד מהחיות עושה מלאכה? למה לא ניתנה להם מלאכה, לא מפני שהם טפלים אלא מפני שהמלאכה עדיפא (עי' קידושין פ"ב). גדולה מלאכה שכל הנביאים התעסקו בה. ביעקב כתיב: אשובה ארעה צאנך וגו' (בראשית ל' ל"א). משה רבנו עליו השלום: ומשה היה רועה וגו' (שמות ג' א'), דוד ע"ה: ויקחהו ממכלאות צאן (תהלים ע"ח ע'). עמוס, כי בוקר אנכי ובולס שקמים (עמוס ז' י"ד). גדולה מלאכה שלא שרתה שכינה בישראל עד שעשו מלאכה, שנאמר: וירא משה את כל המלאכה וגו' ויברך אותם משה (שמות ל"ט מ"ג), ומה ברך אותם? אמר להם: יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם. וכן היה, שנאמר: והענן מלא את המשכן. גדול השמח בחלקו והמתפרנס ממלאכתו שבמידה הטובה הזאת ניצול מכמה עבירות מן הקנאה והחמוד ומן הגנבה והגזל.

פרק חמשה עשר בענין הכעס והחמה. גדול המעביר על מידותיו ואינו כועס שהקב"ה אוהב אותו ושומע תפלתו, דתניא שלשה הקדוש ברוך הוא אוהבן:

מי שאינו כועס,

ומי שאינו משתכר,

ומי שאינו עומד על מידותיו.

גדול המעביר על מידותיו ואינו כועס שכל הכועס נקרא רשע, שנאמר: רשע יראה וכעס (תהלים קי"ב י').

פרק ששה עשר בענין החנופה והליצנות. גדול ענשה של חנופה שהיא שקולה כנגד ע"ז וגלוי עריות ושפיכות דמים. גדול עונשה של חנופה שכל המחניף כאילו עובר על תורה שבכתב ותורה שבע"פ, שנאמר: והארץ חנפה תחת יושביה כי עברו תורות חלפו חוק (ישעיה כ"ד ח'). תורה אין כתיב אלא תורות.

פרק שבעה עשר בענין אהבת החברים. גדול השלום ושנאוי המחלוקת שאפילו עובדין ע"ז כביכול אין שכינה יכולה לנגוע בהם, שנאמר: חבור עצבים אפרים וגו' (הושע ד' ט"ז). גדול ענשה של שנאת חנם שהחריבה ירושלם ובית המקדש וסמך לדבר **א**יכה **י**שבה **ב**דד **ה**עיר ר"ת **איבה**.

תניא: מקדש שני שהיו עוסקין בתורה וגמ"ח מפני מה חרב? מפני שנאת חנם שהייתה ביניהם, ללמדך ששקולה שנאת חנם כנגד שלש עבירות ע"ז גלוי עריות ושפיכות דמים.

פרק שמונה עשר בענין לשון הרע. גדול עונשו של לשון הרע מעונש עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים.

מעבודה זרה, דכתיב: אנא חטא העם הזה חטאה גדולה (שמות ל"ב ל"א),

גלוי עריות, דכתיב: הרעה הגדולה (בראשית ל"ט ט'),

שפיכות דמים, דכתיב: גדול עוני מנשוא (שם ד' י"ג). בכולן נאמר גדול או גדולה ובלשון הרע גדולות, שנאמר: לשון מדברת גדולות (תהלים י"ב ד'). גדול עונש נבלות הפה דתניא כל המנבל את פיו אפילו נחתם גזר דינו של ע' שנה לטובה נהפך עליו לרעה.

פרק תשעה עשר בענין כסוי הסוד. גדול כסוי הסוד שכל המגלה סוד חברו כאילו שופך דמים, שנאמר: לא תלך רכיל וגו' (ויקרא י"ט י"ז). גדול המכסה סוד חברו שהוא מקיים מחשבות חברו ואם אינו מכסהו הוא מפר מחשבתו ולא יתקיים הדבר מפני שהוא מגלהו.

פרק עשרים בענין דרך ארץ. גדולה דרך ארץ שהיא שקולה כנגד כל התורה, כדדרש בר קפרא: איזו היא פרשה קטנה שכל גופי התורה תלוין בה? הוי אומר זו דרך ארץ, שנאמר: בכל דרכיך דעהו וגו' (משלי ג' ו'). גדולה דרך ארץ שהיא שקולה כנגד כל התורה. גדולה דרך ארץ שכל מי שיש בידו דבר אחר הוא אהוב להקב"ה ולבריות. גדול השלום שעליו העולם קיים דתנן רשב"ג אומר על ג' דברים העולם קיים וכו'. גדול השלום ששם הקדוש ברוך הוא שנכתב בקדושה ימחה על המים להטיב שלום בין איש לאשתו.

רבי מאיר היה יושב ודורש בליל שבת והייתה אשה אחת שם ששומעת קולו וערב לה, המתינה שם עד שנשלם והלכה לביתה, ומצאה הנר שכבה,

אמר לה בעלה: היכן היית?

אמרה לו: הייתי יושבת ושומעת קולו של דרשן אחד.

נשבע לה שלא תכנסי לשם עד שתרוקי בפניו.

טרדה מביתו ועשתה שלשה חדשים חוצה עד ששמע רבי מאיר, בא אליה ומצאה עם הנשים

אמר: שמא יש בכם מי שיודעת ללחוש את העין שעיני מרדה עלי,

אמרו לה שכנותיה: הרי המקום כבר עשה רצונך להכשילו ותרוקי בפניו ותצא.

אמר לה: אמרי אתה, אמרה פעם אחת - כבר רקקתי ז' פעמים.

אמרו לו תלמידיו: כל כך בזית את התורה?!

אמר להם: דיו לעבד להיות כרבו. לא די למאיר שיהא שווה לקונו שהרי שמו הגדול שנכתב בטהרה ימחה על המים כדי להטיל שלום בין איש לאשתו. גדול השלום שלא התחיל הקדוש

ברוך הוא לברוא דבר בעולמו אלא בדבר שהוא שלום ואיזה זה האור, שנאמר: ויאמר אלוהים יהי אור. ומנין שהוא שלום? שנאמר: יוצר אור ובורא חושך עושה שלום (ישעיה מ"ה ז').

מכאן אמרו חז"ל: נר ביתו וקידוש היום נר ביתו עדיף משום שלום ביתו. פירוש האור נקרא שלום לפיכך מקדימין הנר שהוא אור ושלום ליין.

ר' שמעון בן חלפתא אומר: מנין שאין כלי מחזיק ברכה אלא שלום, שנאמר: ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום (תהלים כ"ט א'). גדול השלום שכשמלך המשיח בא אינו פותח תחילה אלא בשלום, שנאמר: מה נאוו על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום (ישעיה נ"ב ג').

גדול השלום מן הברכה ומן השמירה שהוא מסיים בו, כיצד? יברכך ה', זו ברכת פרי האדמה, ולדות האדם ולדות הבהמה, וכן הוא אומר: השקיפה ממעון קדשך וגו' (דברים כ"ו ט"ו); וישמרך, מן הגייסות וכן הוא אומר: אמונים נוצר ה' (תהלים ל"א כ"ד); יאר ה' פניו אליך, אלו טעמי תורה ודקדוקיה, וכן הכתוב אומר כי נר מצווה ותורה אור (משלי ו' כ"ג); ויחנך, שימשוך עליך חוט של חסד וכן הוא אומר: וראו כל עמי הארץ וגו' (דברים כ"ח י'); ישא ה' פניו אליך, שאם ידין עונותיך כנגד זכיותיך ביום הדין יכריע לך כף מאזנים של זכיות, וכן הוא אומר: נשאת עוון עמך וגו'. ואעפ"כ השלום חביב מכולם שהוא באחרונה, שנאמר: וישם לך שלום.

גדול השלום שניתן לבעלי תשובה, שנאמר: בורא ניב שפתים שלום שלום (ישעיה נ"ז י"ט).

גדול השלום ששמו של הקדוש ברוך הוא נקרא שלום, שנאמר: ויקרא לו ה' שלום (שופטים ו' כ"ד). מכאן אמרו חז"ל שאין שואלין בשלום לא בבית הכסא ולא בבית המרחץ ולא במקום הטנופת. וגרסינן באבות דרבי נתן הלל אומר: הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום וכו', מלמד שהיה אהרן שואל בשלום בוגדי ישראל ורשעי ישראל, וכשהיה אחד מהם מבקש לעשות עבירה היה אומר: אוי לי מחר יבוא אהרן ושואל בשלומי האיך אני משיבו והיה בוש ולא היה סורח. וכן איש שהיה צוהב (מכעיס) את חברו היה אהרן הולך אצלו ואומר לו: בני למה צהבת חברך, עתה בא אצלי והיה בוכה ומתחנן ואומר: אוי לי שצהבתי את חברי שהוא גדול ממני - שהרי עומד בשוק, לך בחסדך ובקש ממנו מחילה. וכך היה אומר לחברו. כיון שיצאו לשוק ופגעו זה בזה היו מגפפין ומנשקין זה את זה. וכך היה אהרן עושה כל הימים עד שהיה מטיל שלום בין איש לחברו. וכן איש שהיה צוהב את אשתו ומשלחה מביתו היה אהרן עושה שלום ביניהם, אם סרח האיש על האשה אומר לה אהרן: הריני עורבו שלא יכה אותך יותר ולא יקללך מעתה, וכן אומר לאיש: הריני עורבה שאינה סורחת עליך מעתה, וכן היה עושה כל הימים עד שעושה שלום בין איש לאשתו והייתה האשה מתעברת ויולדת ואומרת: לא ניתן לי הבן הזה אלא בזכות אהרן והיו קורין שמו אהרן.

ואמרו חז"ל: יותר משלשת אלפים בישראל היה שמם אהרן, וכשמת חלצו יותר מכ"ד אלפים בנים ובני בנים ולכך נאמר: ויבכו את אהרן שלשים יום כל בית ישראל (במדבר כ' כ"ט).

ועוד דרש בר קפרא: שאפילו העליונים צריכין לשלום, שנאמר: המשל ופחד עמו עושה שלום במרומיו (איוב כ"ה ב') כיצד? הרקיע הוא של מים, שנאמר: המקרה במים עליותיו (תהלים ק"ד ג') והכוכבים הם של אש, שנאמר: הללוהו כל כוכבי אור, והם בשלום זה עם זה, לא הם

מרתיחין את הרקיע ולא הרקיע מכבה אותם, לכך נאמר: עושה שלום במרומיו. המלאכים הללו גופיהן ברואים מן המים וקפואין ועומדין כזכוכית, שנאמר: וגויתו כתרשיש וראשיהן של אש, שנאמר: ומראיהם כמראה הבזק (יחזקאל א' י"ד). וכתיב: ועיניו כלפיד אש, לא זה מרתיח את זה ולא זה מכבה את זה, הדא הוא דכתיב: עושה שלום במרומיו. מעולם לא ראתה חמה פגימתה של לבנה ולא פגימת הקשת, אלא כשהלבנה מתחלת לחסר מתחילה חסרה מן הצד הרחוק מן החמה, והקשת לעולם אחורי החמה, שאילו הייתה לפניה היו אומרים עובדי החמה ראו כחו של אלוהינו שהקשת לפניו ויורה חצים, ויתחזקו ידי עובדי ע"ז.

דבר אחר:

עושה שלום במרומיו, הכריע בין העליונים והתחתונים, כיצד?

ביום ראשון ברא השמים והארץ מן העליונים ומן התחתונים,

בשני ברא מן העליונים שנאמר: יהי רקיע,

בשלישי ברא מן התחתונים שנאמר: תדשא הארץ,

ברביעי ברא מן העליונים שנאמר: יהי מאורות,

בחמישי ברא מן התחתונים שנאמר: תוצא הארץ,

בששי ברא את האדם, אמר: אם אני בוראו מן העליונים הרי זו מוספת על התחתונים בריה אחת, מה עשה? בראו מן העליונים ומן התחתונים, שנאמר: וייצר ה' אלוהים את האדם עפר, הרי מן האדמה, ויפח באפיו נשמת חיים מן העליונים, לכך נאמר: עושה שלום במרומיו. ומה אם העליונים שאין ביניהם לא שנאה ולא קנאה ולא תחרות צריכין שלום, תחתונים שיש בהם כל המידות הללו על אחת כמה וכמה. גדול השלום שלא שבח הקדוש ברוך הוא לאהרן אלא בשלום, שנאמר: בריתי הייתה אתו החיים והשלום (מלאכי ב' ה'), ונתן לו מה שלא נתן לשום אדם ואפילו למקצת מלאכי השרת, שיכנס לפני ולפנים מה שאין אדם יכול ליכנס לשם אפילו אותם שכתוב בהם ודמות פניהם פני אדם, שנאמר: וכל אדם לא יהיה וגו' (ויקרא ט"ז י"ז). גדול השלום שבו נתבשר דוד, שנאמר: ורוח לבשה את עמשי ראש השלישים וגו' (דהי"א י"ב י"ט), גדול השלום שהוא קודם לשבחו של הקדוש ברוך הוא שכן מצינו כשבא יתרו אצל משה רבנו עליו השלום לא פתח לו לא ביציאת מצרים ולא בקריעת ים סוף ולא בעשרת הדברות ולא במן ולא בשליו אלא בשלום, שנאמר: וישאלו איש לרעהו לשלום, ואח"כ ויספר משה וגו' (שמות י"ח ז'). גדול השלום שכל מצות שעושין הרשעים בעוה"ז נותן להם שכרם בעוה"ז כגון חיים ובנים ועושר ונכסים חוץ מן השלום, שנאמר: אין שלום אמר ה' לרשעים. גדול השלום שאפילו עשה אדם כמה מצות ולא עשה שלום אין בידו כלום, שכן מצינו ביהוא שעקר ע"ז מישראל והשמיד בית אחאב והרג לאיזבל, ולפי שלא עלה בידו שלום כאילו לא עשה כלום, שנאמר: וילך רוכב הסוס לקראתו ויאמר כה אמר המלך השלום, ויאמר יהוא מה לך ולשלום סוב אל אחרי (מ"ב ט' י"ח). גדול השלום שהוא קודם למלחמת הרשות, כדגרסינן באלה הדברים רבה וקראת אליה לשלום, ראה כמה כחו של שלום כשפרע הקדוש ברוך הוא לעמון

ומואב מנע מהם השלום, שנאמר: לא תדרוש שלומם וגו' (דברים כ"ג ז'), וגרסינן בעירובין ירושלמי א"ר יהושע הלוי: מפני מה מערבין בחצרות מפני דרכי שלום, מעשה באשה אחת שהייתה שנואה לחברתה, שלחה עירובה ביד בנה נסבתיה וגפפתיה ונשקתיה, אתא לגבי אימיה אישתעי לה עובדא, אמרה הכדין רחימת לי ולא הוית ידענא, מתוך כך עשו שלום ביניהם, הדא הוא דכתיב: וכל נתיבותיה שלום (משלי ג' ט"ז). גדול השלום שלא גלו אבותינו עד שהניחו השלום ותפסו המחלוקת לפיכך גלו לבין האומות, שנאמר: ותזנח משלום נפשי נשיתי טובה (איכה ג' י"ז), ומיום שחרב ביהמ"ק נתמעט השלום, שנאמר: ונדמו נאות השלום (ירמיה כ"ה ל"ו). ואנו חייבים לדרוש איש בשלום רעהו, וכן אנו חייבים לדרוש את שלום ירושלם ובית קדשנו ותפארתנו, שנאמר: ודרשו את שלום העיר וגו' כי בשלומה יהיה לכם שלום (שם כ"ט ז'). וכשיבוא מלך המשיח שיגלה במהרה בימינו בשלום ויושיע אותנו, שנאמר: כי בשמחה תצאו ובשלום תובלון וגו' (ישעיה נ"ה י"ב), וכתיב: ושמתי פקדתך שלום (שם ט ט"ז). וברכת הארץ בשלום, שנאמר: כי זרע השלום הגפן תתן פריה והארץ תתן את יבולה (זכריה ח' י"ב). ארץ ישראל מתרוממת בשלום, שנאמר: השם גבולך שלום (תהלים קמ"ז י"ד). ובזכות השלום הקדוש ברוך הוא מכין כסאו של דוד, שנאמר: יפרח בימיו צדיק ורוב שלום (שם ע"ב ז'). וכן בשלום מכין כסאו וכסא זרעו אחריו ובונה לו בית נאמן לעולם, שנאמר: מגדול ישועות מלכו ועושה חסד למשיחו לדוד ולזרעו עד עולם (שם י"ח נ"א).

גלית הפלשתי

מדרש גלית הפלשתי.

כתיב: אל יתהלל גיבור בגיבורתו זה נאמר על דוד המלך. אמרו: כשהיה דוד נלחם היה זורק והורג שמונה מאות איש בזריקה אחת, והוא שולף את חרבו על שלש מאות איש בפעם אחת. כיון שראה דוד כך היה מתגאה ואמר: אין כמותי בעולם ואחרי לא יהיה כמוני, אמר לו הקדוש ברוך הוא אל תתגאה בגבורה אתה מנינא (?) ועכשיו תראה שלא מגבורתך היא. מה עשה לו הקדוש ברוך הוא? זימן לו צבי אחד עורק לפניו, והיה יושב אבישי אצלו, הלך דוד ואבישי אחריו עד שהלכו יותר מדאי אחרי הצבי, והתעו בדרך ונפל שרוך נעל של אבישי, בין כך ובין כך שהיה קושר אותו הלך דוד עד שראה מגדל יפה, הלך ונכנס בה וראה טפילה אחת אם גלית הפלשתי והיא יושבת וטווה בפלך, והיא הכירתו שזה הוא שהרג את בנה גלית הפלשתי והוא לא הכירה.

הלכה ופסקה חוט שלה, אמרה: בני תושיט לי פלך שלי,

אמר לה: לחייך מרתי.

כשסמך ליקח אותו הפלך מיד טמנה אותו בכפה, ותשם אותו תחת כרעי המטה שהיא יושבת עליה כדי לשבור לו כל איבריו. מיד הראה לו הקדוש ברוך הוא לדוד שאין לפניו לא שכחה

ולא משא פנים והזמין תחתיו פח אחד שנפל בה, וכשבא אחיו של גלית הפלשתי מיד הלכה אמו לקראתו ותאמר לו: יודע אתה בני מה לקחתי,

אמר לה: לא.

אמרה: הרי לקחתי דוד שהרג אחיך.

אמר לה: אמי מה עשית מאותו רשע תתן לי ואהרגנו,

אמרה: לך ותראהו תחת כרעי המטה ששברתי לו כל עצמותיו,

והלך וראה אותו יושב בפח. כיון שראה כך אמר לאמו: חי הוא,

הלך ולקח חנית שלו והלך בחול וישם אותו חנית בקרקע, וחרבו (להב החנית) כנגד השמים כדי לקבלו בחניתו, הלך ולקח דוד וזרקו כלפי מעלה וחניתו תחתיו, והקב"ה העמידו באוויר. בין כך ובין כך בא אבישי וראה כל המעשה, הלך אצל אחיו של גלית הפלשתי ואמר לו: תן לי חניתך ואהרגני,

אמר לו: תקח אותו,

כיון שלקחו הלך אבישי והרג אותו רשע.

אז מיד נפל דוד, וחזרו למקום. אז אמרו אי הגבורה? לא שלו היא אלא של הקדוש ברוך הוא, והיינו דכתיב: ויעזור אבישי את דוד ויך את הפלשתי. סליק מדרש של גלית הפלשתי.

מדרש ה' בחכמה יסד ארץ.

[בית המדרש ח"ה]

ה' בחכמה יסד ארץ וגו' שברא הקדוש ברוך הוא את העולם כילוד אשה, מה הילוד הזה בתחילה מתחיל מטיבורו, ומשם הוא מתחיל והולך כך העולם התחילו הקדוש ברוך הוא מטיבורו ומשם נמתח לכאן ולכאן. והיך טיבורו זו ירושלם, טיבורו עצמו זו המזבח ולמה קרא שמו אבן שתיה? שממנו הושתת העולם כלו. וברא הקדוש ברוך הוא בית המקדש למטה וכנגדו בית המקדש למעלה, מכוונין זה כנגד זה, שנאמר: תביאמו ותטעמו בהר נחלתך מכון לשבתך, מכוון כנגד שבתו. ובזמן שהיה ביהמ"ק קיים היה כ"ג מקריב ומקטיר למטה ומיכאל כנגדו מלמעלה מקריב ומקטיר.

וכשהחריב ביהמ"ק אמר הקדוש ברוך הוא למיכאל: מיכאל! הואיל והחרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי ושוממתי מקדשי והרסתי את מזבחי, אל תקרב לפני לא בדמות שוורים ולא בדמות כבשים.

אמר לפניו? רבש"ע ובניך מה תהא עליהן?

אמר לו: הקרב תקריב לפני זכיותיהן ותפלותיהן ונשמות של צדיקים הגנוזים תחת כסא הכבוד ותינוקות של בית רבן ואני מכפר עונותיהן של ישראל. וכשאני שמח בשל מטה כך אני משמח של מעלה, שנאמר: כה אמר ה' הנני שב שבות אהלי יעקב, אהל לא נאמר אלא אהלי,

אחד למטה ואחד למעלה. ומשכן לא נאמר אלא משכנותיו, משכן למעלה ומשכן למטה. ונבנתה עיר על תלה, זו של מטה, וארמון על משפטו ישב, זו בית של מעלה.

כונן שמים בתבונה, כיון שהרבו ישראל פשעים וחטאים ועלו אויביהם להחריב ירושלם, וכשעשו כרצונם והחריבו, ושבו, התחילה בת קול צווחת ואומרת: בפשע יעקב כל זאת וגו', נזדעזע יעקב ממקומו ונשתנה איקוניו שבכסא הכבוד, ועמדה נשמתו לפני הקדוש ברוך הוא וכפף קומתו והתחיל צועק ומיילל לפני הקדוש ברוך הוא ואמר: רבש"ע מה פשעי ומה חטאתי ומה סרחוני? מיד עמדו כל מלאכי השרת והקיפו יעקב אבינו ונשמתן של צדיקים והתחילו בוכים ומיילים לפני הקדוש ברוך הוא, אמרו לפניו: רבש"ע, אתה כתבת בתורתך עד שלא נברא העולם ויעקב איש תם, ועכשיו בפשע יעקב כל זאת! רבש"ע לא נטה יעקב מיראתך לא לימין ולא לשמאל, ולא עוד אלא שבא אביו לברכו והיה מתיירא ואמר: אולי ימושני אבי.
פתח יעקב ואמר רבש"ע: זכור ברית שכרת עמי וזכרתי את בריתי יעקב ולא עוד אלא אתה נשבעת לי שאין אתה מאבד את בני, שנאמר: זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך וגו' בשמך נשבעת להם.
אמר לו: הקדוש ברוך הוא, יעקב! מוטב שיתלו את עונותיהם בך כדי שיש להם תוחלת ויש בזכיותיך להגן עליהם, ולא יתלו בעצמן שאין יכולין לעמוד במידת הדין; מוטב שיתלו בך כדי שיהא תוחלת בזכותך ונכפר עליהם בשבילך ולא יתלו בעצמן כשפשעיהם הרבה ואינן יכולין לסבול, אלא בשבילך אני מכפר עליהן.
בדעתו תהומות נבקעו, כרת הקדוש ברוך הוא עמם באותה שעה שאינן נכנסין בגיהינום ואין להם שעבוד מלכויות שהן קשין יותר מדינה של גיהינום. גיהינום קרואה עמוקה, שנאמר: עמוקה משאול, וכן הוא אומר וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה, ואין ירידה אלא למקום עמוק ומלכויות נקראו יותר ממנה, שנאמר: ומתהומות הארץ תשוב תעלנו, אין תהומות הארץ כאן אלא מלכויות, מלמד שאינו אחת (מלכות אחת), אלא מלכויות, יוצאים מזו ונכנסין לזו, זו מנחתן וזו תופסתן; בבל מנחתן - יון מנחתם ואדום תופסתן, והקב"ה עתיד לאבדן על ידי ישראל, הדא הוא דכתיב: באדין דקו כחדה וגו' (דניאל ב' ל"ה), ואין האבן האמור כאן אלא ישראל שכך בלעם מתנבא וירא את הקני זה יתרו ושים בסלע קנך אלו ישראל שנדבק בהם. וישראל עתידין להיות לבדם אומה והם ממלאים את העולם כלו, שנאמר: ואבנא די מחת לצלמא וגו', וישראל מתעלים למעלה למעלה, שנאמר: תשוב תחיינו וגו'. וחזר הקדוש ברוך הוא על כל המידות ליתן להם לישראל ולא מצא להן כתורה, שכל מי שהוא עוסק בתורה אפילו היו מעשיו מכוערים התורה מושכתו ליראה, ועוד כנר שאינו כבה, שנאמר: כי נר מצווה ותורה אור וגו'.

ה' בחכמה יסד ארץ, כשברא הקדוש ברוך הוא עולמו ברחמים ברא אותו ואלמלא רחמיו הרבים לא היה העולם מתקיים, שכל דבר ודבר שברא הקדוש ברוך הוא ברא כנגדו, ונתן

אימת זה על זה, **ברא ישראל ברא כנגדו אומות העולם,** ואילמלא רחמיו ותקנה שתיקן היו אומות העולם בולעין את ישראל לפי שעה שהן חיים, שכן דוד משורר לולא ה' שהיו לנו וגו' אזי חיים בלעונו וגו'. ומה תקנה תיקן הקדוש ברוך הוא? ברא להן לאומות העולם שרים למעלה, וברא כנגדן ישראל וברא להן מיכאל וגבריאל שרי ישראל, והפיל אימתן על שרי אומות העולם. ובזמן שישראל עוברין על רצונו של מקום עומדין ומקטרגין שרי אומות העולם לפני הקדוש ברוך הוא על ישראל, ועומדין שרי ישראל בתפלה ובתחינה לפני הקדוש ברוך הוא, וכיון שישראל עושין תשובה ומשכימין בבתי כנסיות ועומדין בתפלה ובתחנונים ומכוונים את לבם לאביהם שבשמים, מתחברת תפלתן של ישראל עם תפלתן [של שרי ישראל], מיד מתרצה להן הקדוש ברוך הוא ונותן להם כח ומתגברין ומוציאין אש חם ונותנין אימתן על שרי אומות העולם, וכשאימתן נופלת על השרים של מעלה אימה נופלת על אומות העולם למטה. ובכל שנה ושנה הם עומדים בתפלה ביום הכפורים וישראל מתחננים מלמטה, ותפלתם עולה ומתחברת עם תפלת מיכאל וגבריאל, ותפלתן נכנסת לפני כסא הכבוד, והקב"ה מגבר מיכאל וגבריאל ונותן בהם כח וגבורה, ואש להוב יוצא ובוער בשרי אומות העולם ומתישין כחן ומסכסכין דוחם ומכשילים את חילם, והם נכנסין לפניהם מיום הכפורים ועד יום הכפורים. ואלמלא כן לא היו ישראל מתקיימין שעה אחת, ולא היו יכולין לעמוד בפני אומות העולם.

בדעתו תהומות וגו', ברא הקדוש ברוך הוא בני האדם וברא כנגדן שדים ומזיקין ונתן אימתן על הבריות, ואלמלא רחמיו הרבים ותקנה שתיקן להם לא היו הבריות יכולין לעמוד אפילו שעה אחת מפני המזיקין ושידין ולילין, ומה תקנה שתיקן? כל שנה ושנה בתקופת ניסן שרפים מתגברין ומרוממין ראשיהם למעלה והם מפילין אימתן על המזיקין ועל השדין ועל הרוחות, ומסככין באברתם על בני אדם כדי לחשכם מנזיקתן, שנאמר: באברתו יסך לך וגו', לא תירא מפחד לילה וגו'.

ברא בהמות וחיות וברא כנגדן אריות ונמרים ודובין, ואלמלא רחמיו הרבים ותקנה שתיקן לא היו יכולין בהמות וחיות לעמוד בפני אריות ונמרים ודובים, ומה תקנה תיקן? ברא כנגדן בהמות בהררי אלף, וכל תקופת תמוז נותן הקדוש ברוך הוא כח בבהמות והוא מתגבר ומגביה את ראשו וגועה געיה אחת וקולו הולך בכל הישוב, וחיות שומעות קולו ואימתו נופלת על האריות ונמרים ודובים ועל כל חיות הרעות עד שנה שלמה, ואלמלא כן לא הייתה הבהמה יכולה לעמוד בפני חיות הרעות.

ברא עופות טהורות וטמאות מהן בישוב ומהן חוץ לישוב, כנגדם פרס ועזניה שאינן בישוב, ואלמלא רחמיו הרבים ותקנה שתיקן לא היו עופות יכולין לעמוד בפני פרס ועזניה, ומאי תקנה שתיקן? כל תקופת תשרי נותן הקדוש ברוך הוא כח בזיז שדי ומתגבר ומגביה

ראשו ומטפשו בגפיו ומגביה ונותן קולו, והעופות שומעין קולו ואימתו נופלת על פרס ועזניה משנה לשנה.

ברא בים דגים גדולים וקטנים, וכמה היא גדולתו של גדול? יש מהן מאה פרסה ומאתים ויש שלש מאות פרסה וארבע מאות פרסה, ואלמלא רחמיו הרבים ותקנה שתיקן להם היו גדולים בולעים את הקטנים, ומה תקנה תיקן? ברא לויתן ובכל תקופת טבת מרים ראשו ומתגבר עצמו ומפיח במים ומרתיחן ואימתו נופלת על הדגים שבים, ואלמלא כן לא היו הקטנים יכולין לעמוד בפני הגדולים, הדא הוא דכתיב: ה' בחכמה יסד ארץ. ומנין שבהמות ולויתן עושין כן בכל שנה ושנה? הדא הוא דכתיב: ואולם שאל נא בהמות ותורך ועוף השמים וגו' שיח לארץ ותורך, שמא תאמר מחזיקין טובה לעצמן כשהן שחין? אין מחזיקין טובה לעצמן אלא מודים ומשבחין מהדרין ומרוממין למי שאמר והיה העולם שסופן לחזור להיות עפר, שנאמר: הכל הולך אל מקום אחד וגו' ואין משתייר אלא הקדוש ברוך הוא ביחודו שיתפאר שמו ויתעלה זכרו, שנאמר: ונשגב ה' לבדו ביום ההוא, לכך אמר שלמה: [הכל היה מן העפר והכל שב אל העפר], וכי המים מן העפר? את מוצא כמה מים הביא הקדוש ברוך הוא כשבא המבול וכמה גשמים וכולן חוזרים להיות עפר, ממנו הן נבראים ואליו חוזרין הן, יעצור במים ויבשו וגו'.

כונן שמים בתבונה, ברא הקדוש ברוך הוא מלאכים רחמנים וסבבן לכסא הכבוד וברא מלאכי חבלה והרחיקן בקצה השמים, שנאמר: באים מארץ מרחק וגו', שאם היו קרובין לכסא הכבוד בשעה שמדת הדין מקטרג היו יושבין ומחריבין את העולם כלו לפי שעה, ולא עוד אלא שסגר בפניהם, שנאמר: פתח ה' את אוצרו וגו', עד זו פתח עד זו טריד רחמיו קרובין, ומינה הקדוש ברוך הוא עליהן מלאכים רחמנים ואמר: כשאני זועם תהיו מבקשים מלפני רחמים, בשעה שישראל מפליגין דעתן ואינם עושים רצוני בקשו רחמים מלפני, ורחמי קרובים ורבים, שנאמר: רחמיך רבים ה'. וכשישראל מכעיסין אותו הקדוש ברוך הוא מבקש להחריב העולם אילולא שהוא זוכר ברית יעקב ועקדת יצחק, ויעקב עומד בתפלה ואומר לפניו: רבש"ע אם ישראל עוברין על מקצת [התורה] הן מקיימין מקצת, אפילו ריקנים שבהם מלאים מצות כרמון, שנאמר: כפלך הרמון רקתך וגו'. אבל אומות העולם אפילו שנראין בהם חסידיים מלאים עונות וחטאים, שנאמר: וחסד לאומים חטאת, אפילו חסידים חוטאים עד לשמים. מיד אבות העולם וחסידים ונביאים וצדיקים מתחננים עם יעקב ואומרים: רבש"ע תתן אמת ליעקב וגו', ורחמיו של הקדוש ברוך הוא מתגוללין עליהן ומקבל שועתן.

בדעתו תהומות וגו' ברא הקדוש ברוך הוא גן עדן וגיהינום ומשקין את העולם כלו, ויש מקומות שיינם טוב ויש מקומות שיינם רע, וכל מקומות שאתה רואה יינו מבוסם בידוע שרוב שקייתו מגן עדן ומקום שאתה מוצא יינו רע בידוע שרוב שקייתו מגיהינום, ומקום שאתה רואה פירותיו רעים בידוע שרוב שקייתו מגיהינום. ה' בחכמה יסד ארץ וגו', ברא הקדוש ברוך

הוא את עולמו בחכמה, אין חכמה אלא תורה, שנאמר: כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים, ואלמלא תורה לא היו שמים וארץ מתקיימים אפילו שעה אחת, שנאמר: כה אמר ה' אם לא בריתי יומם וגו'. והתורה לא נבראה אלא בשביל ישראל שיעסקו בה ויקיימו מצוותיה ודקדוקיה כדי לקבל שכרן ולנחול בה חיי העולם הזה וחיי העוה"ב, שלא הניח הקדוש ברוך הוא דבר ביד ישראל שלא במצווה, וכל כך כדי לזכותן.

יוצא לחרוש מצווה בידו לא תחרוש בשור וחמור יחדיו,

לזרוע - מצות לא תזרע כלאים,

לקצור - לקט קצירך לא תלקט,

לעמר - מצווה בידו ושכחת עומר בשדה,

בגורן - לא תחסום שור בדישו,

לזרות - מעשר ראשון, ובבית מעשר מן האוצר,

לש - מצות חלה,

נוטע - מצות ערלים לא יאכל ג' שנים,

שכיר בשכר - מצות וחרמש,

לבצור - ולא תעולל,

מן היקב - מצות העניק תעניק לו,

שחטה בהמה - מצות אותו ואת בנו,

אפילו חיה ועוף שבשדה ועוף שפורח באוויר מצווה ושפך את דמו וכסהו.

מן הבהמה מצות הזרוע והלחיים והקבה.

בנה בית מצות ועשית מעקה,

על הפתח וכתבתם,

קנה בגד לא תלבש שעטנז,

בא לגלוח, מצות לא תקיפו,

בבשרו אסור כתובת קעקע,

נשא אשה נקי יהיה לביתו שנה אחת,

מי שנולד לו בן וביום השמיני ימול,

קנה טלית צריך לעשות גדילים,

בפירות ברכה על דבר ודבר, יש לפניהם ולאחריהם ויש לפניהם בלבד. אפילו בשכיבה וקימה יש מצווה, בפסיעת רגל צריכה ברכה, בזקיפת קומה ופקיחת עין ועל כל דבר ודבר. כל כך כדי לזכותן ולדבקן בכנפי השכינה. משל אחד שנפל לים והושיט לו המלח החבל אבל אמר לו: תפוס החבל הזה בידך ותהי יודע שאם תניחנו אין לך חיים, כך אמר הקדוש ברוך הוא לישראל: היזהרו בתורה ובמצות, שכל זמן שאתם זהירין במצוותיה אתם דובקין בשכינה ואתם חיים, שנאמר: ואתם הדבקים בה' וגו', פירשתם מן המצות אין לכם חיים. וכן שלמה

אמר: החזק במוסר אל תרף, וכשאתם זהירין בתורה ובמצוותיה, אני מדבק אתכם לחיי עוה"ב, שנאמר: כי כאשר ידבק האזור וגו'.

כונן שמים בתבונה, ברא הקדוש ברוך הוא ז' רקיעים וקודם שברא האדם הקדים להם התורה באלפים שנה, וכשבקש ליתנה לישראל ירד משמי מרום ועמו עשרים ושנים אלף מלאכי שלום ורחמים, שנאמר: רכב אלוהים רבותים אלפי שנאן וגו'. יכול בשביל שהן הרבה יהיו דוחפין זה את זה? ת"ל שנאן, כמה דאת אמר: כולו שלאנן ושלו, ה' בם,

אמר רשב"ל שמות של מלאכים, הרי הוא מפרש על כל אחד ואחד מיכאל וגבריאל ורפאל ופתחיאל. אמר להם הקדוש ברוך הוא: לא בשביל שראיתם פנים הרבה תהיו סבורין שהן אלוהות הרבה. אני אני אחד ושמי אחד.

המינים שאלו את ר' שמלאי, אמרו אלוהות הרבה יש בעולם, שנאמר: השמע עם קול אלוהים חיים וגו',

אמר להם ר' שמלאי: מדברים מתוך האש לא נאמר אלא מדבר.

אמרו לו תלמידיו: רבנו לזה דחית בקנה לנו מה אתה משיב?

חזר ר' שמלאי ופרש: השמע עם קול אלוהים, אילו היה כולם שומעים אותו הקול בכח ה' לא היו יכולין לשמוע מה הוא עד שימותו, אלא בחור לפי כחו ובינוני לפי כחו וזקן לפי כחו, שנאמר: קול ה' בכח לבעלי כח, קול ה' בהדר לזקנים. לפיכך אמר להם הקדוש ברוך הוא לא בשביל ששמעתם קולות הרבה תהיו סבורים שהן אלוהות הרבה, אלא אני בייחוד ואין לי שני, לא בעליונים ולא בתחתונים, שנאמר: כי אני הוא וגו' ואומר היש אלוה מבלעדי וגו', ובסיני אמר אנכי ולא יהיה לך בפרהסיא, למה? שעל מנת כן הוציאן ממצרים, שנאמר: בהוציאך את העם הזה ממצרים וגו'. משל לבת מלכים שנשבית ביד לסטין בא המלך והצילה והניחה בתוך פלטין שלו, לאחר ימים תבעה לישא אותה לאשה,

אמר לה: וכי מה את עושה עמי?

אמר לה: לא דייך שהצלתיך מיד ליסטין אלא אני עוסק עמך להמליכך על כל העולם, כך ישראל אמר להם הקדוש ברוך הוא קבלו עליכם את התורה, אמרו לו: למה? אמר להם: לא דייכם שהצלתי אתכם משעבוד מצרים אלא שאני עוסק עמכם להמליככם על האומות שנאמר: ולתתך עליון וגו' על אחת כמה וכמה טובות לכם וכמה צרות על שונאיכם. לצרככם הבאתי עשר מכות, וכל מכה יש בה חמש פורעניות, והוצאתי אתכם ביד נטויה וקרעתי לכם את הים לשנים עשר גזרים. וכל מה שנחלו במדבר, עני כבוד, רק בזכות כבוד התורה, כתיב: כבוד חכמים ינחלו ואין כבוד אלא תורה. אתה מוצא כשהוא מייחס הדורות בספר דברי הימים אין אומר שם כבוד עד שהוא מגיע אל יעבץ שהוא בעל תורה, הדא הוא דכתיב: ויהי יעבץ נכבד וגו' שיגע בתורה יותר משל אחיו. בדעתו תהומות נבקעו, ואין תהומות אלא תורה, ושני תהומות אחד למעלה ואחד למטה, ומנין שהתורה קדומה? שנאמר: באין תהומות חוללתי וגו', וכשישראל עושין דעתו של מקום ומקיימין מצותיה של תורה והולכין בדרכי אמת,

מיד תהום למטה קורא לתהום עליון להשפיע ברכות, שנאמר: תהום אל תהום קורא וגו' והתחתון שמו אמת והעליון צדק, שנאמר: אמת מארץ תצמח וגו' חסד ואמת נפגשו, חסד זו תורה, שנאמר: ותורת חסד על לשונה וגו'.

מי פעל ועשה קורא הדורות מראש וגו' (ישעיה מ"א ד'), פסוק זה לא ראשו סופו ולא סופו ראשו, היה ראוי לכתוב ולומר אני ה' ראשון ואני אחרון, אני ראשון שנגליתי לאברהם ראשון, אני ראשון שנגליתי ליצחק ראשון, אני ה' ראשון שנגליתי ליעקב ראשון, אני ה' ראשון שנגליתי למשה, במאמר ראשון אמרתי אני ה', ראשון שנגליתי בסיני באות ראשון. ואת אחרונים אני הוא, אמר הקדוש ברוך הוא אף על פי שהכעיסוני בהבליהם והפשיעו את הארץ אני עמם, שנאמר: ואף גם זאת וגו' ואמר עד זקנה אני הוא, זו מלכות בבל שורדת [שכינה] ירדה לבבל בשבילם, עד שיבה שהעמדתי להם מרדכי במלכות מדי, במלכות יון העמדתי להם מתתיהו בן יוחנן הכהן חשמונאי ובניו, במלכות אדום אני אסבול דופיהם וגדופיהם, ואני שעתיד ליפרע מהם ולמלט ישראל מידם, שנאמר: אסבול ואמלט, אמן בקרוב בימינו. תם.

היכלות

מסכת היכלות.

[ארזי לבנון; בית המדרש ח"ב].

פרק ראשון: הקדוש ברוך הוא רם ונשא ואף כסאו רם ונשא. ומנין שהקב"ה נקרא רם ונשא, שנאמר: כה אמר ה' רם ונשא, ומנין שאף כסאו רם ונשא, שנאמר: ואראה את ה' יושב על כסא רם ונשא. הקדוש ברוך הוא נקרא צדק, שנאמר: אני ה' דובר צדק וגו'. ומנין שאף כסאו נקרא צדק, שנאמר: צדק ומשפט מכון כסאך. הקדוש ברוך הוא נקרא משפט, שנאמר: כי אלוהי משפט ה', ואף כסאו נקרא משפט, שנאמר: כי שמה ישבו כסאות למשפט. הקדוש ברוך הוא נקרא אמת, שנאמר: וה' אלוהים אמת, ואף כסאו נקרא אמת, שנאמר: והוכן בחסד כסא וישב עליו באמת. הקדוש ברוך הוא נקרא כבוד, שנאמר: ויבוא מלך הכבוד, ואף כסאו נקרא כבוד, שנאמר: כסא כבוד מרום מראשון. יבוא מלך הכבוד וישב על כסא הכבוד בהיכל הכבוד, שנאמר: ובהיכלו כלו אומר כבוד. הקדוש ברוך הוא נקרא קדוש, שנאמר: קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו, ואף כסאו נקרא קדוש, שנאמר: אלוהים ישב על כסא קדשו. יבוא מלך הקדוש וישב על כסא הקדוש בסוד קדושים רבה, שנאמר: אל נערץ בסוד קדושים רבה. - כמה כסאות יש לו לקב"ה?

יש לו כסא נכון, שנאמר: נכון כסאך מאז,

יש לו כסא צדק ומשפט, שנאמר: צדק ומשפט מכון כסאך,

יש לו כסא חסד, שנאמר: והוכן בחסד כסא,

יש לו כסא יה, שנאמר: כי יד על כס יה,

יש לו כסא כבוד, שנאמר: כסא כבוד מרום מראשון,

יש לו כסא אמת, שנאמר: והוכן בחסד כסא וישב עליו באמת,

יש לו כסא קדוש, שנאמר: אלוהים ישב על כסא קדשו,

יש לו כסא עולם, שנאמר: כסאך אלוהים עולם ועד,

יש לו כסא רחמים, שנאמר: לה' אלוהינו הרחמים והסליחות,

יש לו כסא מלוכה, שנאמר: והייתה לה' המלוכה,

יש לו כסא רם ונשא, שנאמר: ואראה את ה' יושב על כסא רם ונשא.

יבוא רם ונשא וישב על כסא רם ונשא יתברך ויתעלה ויתרומם על כל ברכה ותהילה.

פרק שני: כסא רם ונשא ארכו ת"ת אלפים רבבות פרסאות, ורחבו חמש מאות אלפים רבבות פרסאות, ועביו שלש מאות אלפים רבבות פרסאות. וחשבונות הללו בפרסאות של הקדוש ברוך הוא ית' שמו וישתבח זכרו, וכל פרסה ופרסה שלו אלפים באמה והאמה שלו ד' זרתות וזרת שלו מסוף העולם ועד סופו שנאמר: מי מדד בשעלו מים ושמים בזרת תכן. שבעים כסאות של מלכות יש לו להקב"ה מעין כסאי מלכויות שבעולם כנגד שבעים אומות שבעולם, ושבעים כתרי כבוד יש לו מעין כתרי כבוד [שיש בעולם] כנגד שבעים לשונות שבעולם, ושבעים שרביטין של ממשלות יש לו מעין שרביטין שיש בעולם וכנגד שבעים כתרים של כבוד שיש לו בעולם. וכולם אינן אלא משלו, וכל מלכי ארץ וכל רוזני תבל אינן אוכלים (נהנים) גדולה ומלכות בעולם אלא משלו, והוא אינו חסר כלום ממלכותו וממשלתו, אבל כסא הכבוד עצמו אינו מנחיל אותו אלא ליראיו בלבד, שנאמר: וכסא כבוד ינחילם.

פרק שלישי: כסא הכבוד תחתיו, פי' הדום רגליו, כסא אבן ספיר מתוקן לתחת רגלי השכינה, שנאמר: ויחזו את האלוהים, פי' כבוד אלוהי ישראל, ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר, וכסא הכבוד מתוקן למושב יקרו, וכסא הכבוד הוא כסא רם ונשא ומראהו כעין החשמל מתוך האש. ומהו חשמל? מלמד ששלש מאות ושבעים ושמונה מיני מאורות של זיו וזוהר גדול קבועים בו והפחות שבהם כזיו גלגל חמה, וסימן בגימטריא חשמל שע"ח. ולא עוד אלא שפירס עליו כתבנית פנס על זיו זוהר מאור הדר שאין כיוצא בו בכל מיני מאורות שברום ערבות, שאפילו חיות הקדש שבמרכבה וכרובי גבורה ואופני שכינה אינם יכולים להסתכל בזיו הכבוד, מפני שהוא נתון ופרוס עליו ומזיו כסאו מוקף כמראה זהר סביבות כסא, ולפיכך הקיף הקדוש ברוך הוא ענן וערפל סביביו, שנאמר: ישת חשך סתרו סביבותיו סוכתו כדי שלא יזונו מלאכי השרת מזיו השכינה ומזיו כסאו ומזיו כבודו ומזיו מלכותו, שנאמר: רם על כל גויים ה' על השמים כבודו, יודעים גבורת כבודו ומספרים השמים תפארתו בכל שעה ושעה, שנאמר: השמים מספרים כבוד אל ומעשי ידיו מגיד הרקיע. כתוב אחד אומר: על השמים כבודו וכתוב אחד אומר: מלא כל הארץ כבודו, אם נאמר על השמים כבודו, כבוד אל, למה

נאמר מלא כל הארץ כבודו? אלא על השמים כבודו זהו עיקר שכינת כבודו, ומלא כל הארץ כבודו זהו כבודו שכל המלכים והרוזנים נוהגים בו כבוד ואוכלים גדולה ומלכות מכבודו.

פרק רביעי: קרקע ערבות כולה מלאה גחלים ואבני ספיר ואבני ברקת ואבני מרגליות קבועים בה, שזיון הולך בכל רקיע ורקיע ונוקבין בזיון שבעה רקיעים ודומה גלגל חמה בפני זיון כמו זיו הנר בפני זיו גלגל חמה, וכל רקיע ורקיע מלא זיו זוהר גדול מזיון, כמו רקיע מזיו גלגל חמה שהוא מלא ומאיר את כל העולם. ולא עוד אלא שארבע חומות של אש מוקפות להם ברום ערבות. חומה ראשונה של לפיד, שניה של שלהבת, שלישית של להטת, רביעית של ברקים. שאפילו שרים הגדולים הנקראים בשם מלכים, הוי"ה הוי"ה שם נכבד ונורא, אינם יכולים להסתכל בזיו אותם החומות שכנגד הכסא, וביניהם קבועים ז' היכלות על ז' הידורים זה לפנים מזה וזה לפנים מזה, וכולם מלאים גחלים ולפידים וזקוקים וברקים, ועמודי גחלים ועמודי להוטים ועמודי לפידים ועמודי ברקים ועמודי אישים ועמודי להבים שהם גבוהים מן הארץ ועד רום רקיע העליון,

ובכל היכל והיכל ח' אלפים ותשס"ו שערי ברקים כמנין שעות של ימות השנה, וכל שער ושער רום קומתו כרום ז' רקיעים ורוחבן כרוחבו וארכו של עולם, ועל כל פתח ופתח שבהיכל ערבות קבועים בהם שס"ה אלפים רבבות מיני מאורות במאור הגדול שכל העולם מבהיק מזיוו ואין כל בריה יכולה להסתכל בהם, ועל כל פתח ופתח עומדים שס"ה אלפים רבבות של מלאכי השרת שהם גבוהים מן הארץ ועד רום רקיע, וכולם מכף רגלם ועד קודקוד ראשם מלאים עיניים וכל עין ועין כגלגל הלבנה, וכל אחד ואחד גופו כגחלים ומראיהם כלפידים וגלגלי עיניהם כברקים מאירים וכלי תכסיסיהם איש למינהו, וכל אחד ואחד יש לו סוסים וסוסיהם סוסי אש ומרכבותיהם מרכבות, להבה, וחרבותיהם חרבות לפידים ורומחיהם רומחי שלהבת, וקשתותיהם קשת גחלת, וחיציהם חיצי להט, וכל כלי זייניהם אש בוערה. ויש להם

כמה שמות ולסוסיהם כמה שמות, ויש להם ד' פנים ולסוסיהם ד' פנים, ויש להם ד' כנפיים ולסוסיהם ד' כנפיים, הם מדברים בד' פיות ד' דבורים, וסוסיהם מדברים בד' פיות ד' דבורים, הם אומרים קדוש וסוסיהם אומרים קדוש, הם אומרים ברוך וסוסיהם אומרים ברוך, הם מספרים שירות מלכם בשבעים לשונות וסוסיהם מספרים שירות מלכם בשבעים לשונות, הם עושים רצון קונם בכל יום ויום. וסוסיהם עושים רצון קונם בכל יום ויום. ולמעלה מהם ממונים ח' שרים גדולים ורמים ונכבדים על כל פתח ופתח של מלאכי השרת, ואינם נכנסים ויוצאים לראות פני כסא הכבוד ולומר שירות כסא הכבוד אלא על פיהם, וד' חותמות של שם המפורש בידיהם, שנים על כל פתח ופתח, לכל אחד ואחד א' בכניסה וא' ביציאה. שמות של שומרי הפתחים על כל פתח ופתח לכל אחד ואחד של השרים הגדולים הממונים על הפתחים שבהיכלי ערבות. - מן הארץ ועד לרקיע מהלך ת"ק שנה, ועוביו של רקיע ת"ק שנה וכן כל רקיע ורקיע, ובין כל רקיע ורקיע מהלך ת"ק שנה. למעלה מהם חיות הקדש, רגלי החיות כנגד כולם, קרסולי החיות כנגד כולם, שוקי החיות כנגד כולם, יריכי החיות כנגד כולם, גופי החיות כנגד כולם, צווארי החיות כנגד כולם, ראשי החיות כנגד כולם, עיני החיות כנגד כולם, קרני החיות כנגד כולם. למעלה מהן כסא הכבוד, רגלי כסא הכבוד כנגד כולם, וכסא הכבוד עצמו כנגד כולם, ורם ונשא יתרומם ויתנשא שוכן עליו.

פרק חמישי: בהיכל שביעי קבוע כסא הכבוד, ומרכבות כרובים ומחנות שרפים ואופנים וחיות, וגלגלי אש אוכלה ומרכבות להבה, וחשמלי זוהר הדר וזקוקי אש, ואוצרי ברקים וגנזי טללים, וחדרי להטים וכדורי לפידים, ודגלי צבאים וגדודי טפסרים וצבאות אראלים, ולהבות גחלים ואסיפת אישים, ואסמי שלגים ונהרי להבים ומעיני מקור מים חיים, וקוראי קולות ורעמים, ומרעישי שירה ומדברי פלאים ושואגי נעימים, והדורי פנים ונוצצי חשמלים, ומעונות נוראים, ומרובעי פנים וכנפיים, ומכוסי אפים ומלואי עיניים, ובעלי קרני הוד של מלכות והדר, של כבוד תפארת עליונים וגיאות רם ורמים, ושבח רם רמים שעל כסא הכבוד, ואוצרות רוחות וגנזי נשמות, ברכות וצדקות תהילות וזמירות, חיילות וצבאות גדודים ומערכות דגלים וחיילות שלישים ובעלי מלחמות, גיבורים וגבורות, עזוזות ותעצומות, פרשים ופקידי חיילות שרים ותוקעי בקרנות, ומגידי תשבחות, ומרנני רננות ושבחות והודאות, פלאות וגדולות, פאר שירים ושירות, קדושה ונעימות, ברום רקיע ערבות, ברזי דרי ערבות בתוך ערבות, לרוכב ביה שמו בערבות ית' שמו ויתעלה זכרו אמן.

פרק ששי: ד' כתות של מלאכי השרת מקלסין לפני הקדוש ברוך הוא, מחנה ראשונה של מיכאל על ימינו, ומחנה שנייה של גבריאל על שמאלו, ומחנה שלישית של אוריאל מלפניו, ומחנה רביעית של רפאל מאחריו, ושכינת הקדוש ברוך הוא באמצע, והוא יושב על כסא רם ונשא, וכסאו גבוה למעלה וד' מחנות עומדות בתוך בחדרי אישים ולפידים, לנגדם גלגלי כסא הכבוד ומרכבות שבהיכל השביעי שבערבות. וכל מחנה ומחנה ד' מאות ותשעים וששה

אלפים פרסאות אורכו, ורחבו שני אלפים פרסאות, שנאמר: וגויתו כתרשיש מה תרשיש שני אלפים פרסאות אף גויתן של מלאכי השרת שני אלפים פרסאות, נמצאת גויתן של מלאכי השרת מן הכתוב, ורום קומתן מק"ו. ובין מחנה ומחנה נהרי אש עוברין ביניהן שהן נמשכין ויוצאין מתחת כסא הכבוד, וכל אחד ואחד עמוק כתהום רבה, ורחבו כמרחבי רקיע, עולין ויורדין בכל אחד ואחד ומרעישין את המון כל המערכות, ובין כל מחנה ומחנה ערפלי טוהר

מקיפין ביניהם, ובין כל מערכה ומערכה ענני אור לפניהם וענני חשך לאחריהם, וכולם כנפיהם כרום ראשיהם, ואש מעוטפין על פניהם לבל יצפו ולבל יכירו בדמות פני שכינה, כי השכינה אצלם בכל מקום. וכל מלאך ומלאך מהם מלובשין לבושי שלהבת ועטופין מעילי גחלת, נכונים באימה ופחד לעשות רצון קונם, מהם עומדים אלף מחנות בקדושה, ומהם רצים ריבוא צבאות בשליחות. אותם שעומדים בקדושה אומרים לפניו מהבקר ועד ערב קדוש קדוש קדוש ה' צבאות, ומהערב ועד הבקר אומרים לפניו ברוך שם כבוד ה' ממקומו. וכשם שהקדושה משולשת כך הברכה משולשת, והם צופים בדמות כסא הכבוד ואינם מכירין בדמות פני השכינה, והם מביטים בדמות פני החיות ואינם משיגים למחנה החיות, וחיות הקדש עומדות מתחת כסא הכבוד ופניהן דמות צורת אדם וכל גופן דומה לגחלים המשולהבות בתוספת אש, וכל אחת ואחת מהן יש לה כ"ד פנים וכ"ד כנפים, שכל אחת ואחת מהן יש לה עשרים פנים בתוך ד' פנים ועשרים כנפיים בתוך ד' כנפיים (ר"ל שכל אחת ואחת מהן יש לה כ"ד פנים פנים בתוך פנים ויש לה כ"ד כנפיים כנפיים בתוך כנפיים), וכל אחת ואחת מהן גופן מלא עיניים, וכל עין ועין כגלגל הלבנה, וכולם נכונים ופונים לכל צד וצד ולכל רוח ורוח, ופניהם אשה אל אחותה וכנפיהם אשה אל אחותה, ולפני פרסות רגליהן רבוצות אבני גחלים, ולפני אבני גחלים רבוצין טורי לפידים, ולפני טורי לפידים מוקפין ענני האישים, ולפני ענני האישים מוקפין נוצצי קללין (מלשון נחשת קלל), ולפני נוצצי קללין מוקפין נוצצי להבים, ולפני נוצצי להבים מוקפין עבי קלים, ולפני עבי קלים מוקפין ערפלי טוהר, ולפני ערפלי טוהר מוקפין נהרי גחלת, ולפני נהרי גחלת מוקפין גלגלי שלהבת, ולפני גלגלי שלהבת מוקפין חשמלי דולקת,

ולפני חשמלי דולקת מוקפין קולי רעמים, ולפני קולי רעמים מוקפין ענני להטות, ולפני ענני להטות מוקפין זקוקי ברק, ולפני זקוקי ברד מוקפין ברקי האור, ולפני ברקי האור מוקפין גשמים בשמים, ולפני גשמים בשמים מוקפין טללי חיים, ולפני טללי חיים מוקפין מחנות שכינה, ולפני מחנות שכינה מוקפין מרעישי שירה, ולפני מרעישי שירה מוקפין מנעימי קדושה, ולפני מנעימי קדושה מוקפין גלגלי סופה, ולפני גלגלי סופה מוקפין כנפי הרוח, ולפני כנפי הרוח מוקפין סביבי סערה, ולפני סביבי סערה מוקפין נהר דינור, ולפני נהר דינור מוקפין חשמלי זוהר, ולפני חשמלי זוהר מוקפין בזיקי הדר, ולפני בזיקי הדר מוקפין בזיקי גאוה, ולפני בזיקי גאוה מוקפין טפסרי נורא, ולפני טפסרי נורא מוקפין אראלי מעונה, ולפני אראלי מעונה מוקפין אומרים קדוש, ולפני אומרים קדוש מוקפין אומרים ברוך, ולפני אומרים ברוך מוקפין אומרים ה' ימלוך לעולם ועד, כסה שמים הודו ותהילתו מלאה הארץ. זה משכן החיות שבמרכבה.

פרק שביעי: למעלה מהם מעונה, כדמות רקיע כעין הקרח הנורא על ראשי החיות, שהוא מלא זיו וזוהר, שנאמר: הוד והדר לפניו, נתון מתוכן והוכן כרוב מראות אש וכרוב מראות להבה, ונתון בהדר הוד על ראשי החיות, שנאמר: ודמות על ראשי החיות רקיע, ושם הוכנו כרובי פלאי פלאים, גלגלי מרכבה שכסא הכבוד נתון עליהם, גלגל זה כנגד גלגל זה, וגלגל זה כנגד גלגל זה, זיו הדרו של גלגל זה כנגד זיו הדרו של גלגל זה, מעשה פלאיו של גלגל זה כנגד מעשה פלאיו של גלגל זה, ועומדת בת קול אחת אצל גלגל זה ובת קול אחת אצל גלגל זה. ומה טיבן של קולות הללו? אלא מלמד שבשעה שהקב"ה יורד משמי שמים העליונים מתשע מאות וחמשים וחמשה רקיעים ויושב בערבות על כסא כבודו, מיד בת קול אחת יוצאה בכל שערי רקיע ורקיע ובכל שערי ערבות ואומרת: שאו שערים ראשיכם וגו', והם משיבים ואומרים מי זה מלך הכבוד, והיא משיבה ואומרת ה' עזוז וגיבור ה' גיבור מלחמה. ובת קול אחרת יוצאה בכל שערי בתי כנסיות ובתי מדרשות ואומרת: שאו שערים ראשיכם ושאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד, ושרי בתי ע"ז משיבין ואומרין מי הוא זה מלך הכבוד? ושרי בתי כנסיות ובתי מדרשות עם הררי בראשית משיבין ואומרין ה' צבאות הוא מלך הכבוד סלה. (ומהו מלך הכבוד, שהוא יודע לכבד לבריותיו מכבודו). באותה שעה ישמיעו גלגל לגלגל ברעש וברעם קולות ורעמים, קולות לרוכב בערבות ביה שמו ועלזו לפניו, באותה שעה אין הקדוש ברוך הוא רוכב בערבות לא בקדוש שמו ולא בברוך שמו ולא בה' צבאות שמו, אלא בשתי אותיות הללו י"ה מפני שבשתי אותיות הללו ברא הקדוש ברוך הוא העולם הזה והעולם הבא, שנאמר: כי ביה ה' צור עולמים, צור עולם לא נאמר אלא צור עולמים. באיזה אות ברא הקדוש ברוך הוא עוה"ב ובאיזה אות ברא העוה"ז? ברא עוה"ב בי' וברא עוה"ז בה'. ומנין שברא הקדוש ברוך הוא העוה"ז בה'? שנאמר: בהבראם, אל תקרי בהבראם אלא בה"א בראם. אם כן יקדים ה"א ליו"ד? אלא מלמד שמתחילה ברא העוה"ב והעמידו לצד אחד ואח"כ ברא העוה"ז. ומפני מה ברא העוה"ז בה"א? מפני שהוא דומה לאכסדרה, ומפני מה

דומה לאכסדרה, מפני שכל מי שרוצה לצאת מן העוה"ז יוצא ואין בידו מאומה מיגיעו ומעמלו מכל מה שעמל כל ימי חייו. ומפני מה ברא העוה"ב ביו"ד? מפני שכל המקטין עצמו בעוה"ז זוכה ונוחל העוה"ב שנברא ביו"ד.

דבר אחר:

כשם שהיו"ד קטן מכל האותיות כך אין נוחל העוה"ב אלא מי שהוא מקטין עצמו אצל מי שהוא קטן ממנו בתורה ובחכמה, שנאמר: ודוד הוא הקטן, וכי דוד קטן היה והלא ראש למלכי יהודה היה ויצא ממנו משיח וכל המלכים כולם? אלא מתוך שהקטין את עצמו זכה ונחל גדולה ומלכות בעוה"ז וגדולה ומלכות בעוה"ב.

דבר אחר:

מפני שבני העולם הבא ממעטין את עצמם ומתן שכרם מכובד ומרובה, שנאמר: להנחיל אוהבי יש. ומפני מה תגין של יו"ד כלפי פניו? מפני שבני העוה"ב אינם מלוין זה לזה אלא כל אחד ואחד נהנה משלו לפי שכר מעשיו שבידו, לפיכך נאמר: סולו לרוכב בערבות ביה שמו ועלזו לפניו, מלמד שבשעה שהקב"ה רוכב בערבות על כסא כבודו ירונו לפניו בקול רנה וקול ששון וקול שמחה, וקול ירנן וקול יגיל וקול עילוז וקול עוז וזמירות, וקול שירות ותשבחות ותהילות, קול פאר ותודות, קול שבח ועשירות, קול צהלה ורננות, וכסא הכבוד גבוה למעלה באוויר ומראה כבודו כעין החשמל, ועטרת נוגה בראשו וכתר שם המפורש במצחו חציו אש וחציו ברד, מימינו חיים ומשמאלו מות, ושרביט של אש בידו, ופרוכת פרוסה לפניו, ושבעה מלאכים שנבראו תחילה משרתים לפניו לפנים מן הפרוכת, ושבעה שוטרים יושבים על שבעה כסאות, שם הראשון אורפניא"ל:, שם השני תיגר"א נ"א תגריא"ל:, שם השלישי דוה"ל נ"א בוא"ל:, שם הרביעי אסימו"ר נ"א כלמי"ה, שם החמישי עלמיא"ל: נ"א דנהא"ל, שם הששי פסכ"ר, ושם השביעי כלמי"ה נ"א בוא"ל. - ברא הקדוש ברוך הוא שש קצוות ופנה למעלה וחתמו ביה"ו, חתם תחת ופנה למטה וחתמו ביו"ה, חתם מזרח ופנה לפניו וחתמו בהי"ו, חתם מערב ופנה לאחריו וחתמו בהו"י, חתם דרום ופנה לימינו וחתמו בוי"ה, חתם צפון ופנה לשמאלו וחתמו בוה"י. יתברך שמו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שהוא חי וקיים לעדי עד ולנצח נצחים אמן.

בשם יהדריא"ל אלוהי ישראל המסגל עדתו, מלך נסים מלך גבורות, מלך נפלאות מלך נוראות מלך פרישות, כסאך מעופף משעה שתקעת יתד אריגת המסכת של שכלול העולם כלו, ומסלולו עומד עליה שני הברות רוחות לאין חקר ולאין מספר, לא הניח רגליו על קרקע ערבות אלא כעוף מתעופף ועומד תחתיו גאי גאים קשורי קשרים (כתרים), וכל מלכים ראשי מדות שברא חבושים עומדים תחת כסא כבודו והיו מנטלים אותו בעוז ותוקף, ואף הם לא הניחו רגליהם בקרקע ערבות אלא כעוף מתעופף ועומדים תחתיהם, ושלשה פעמים בכל יום

כסא כבודו משתטח לפניו ואומר: יהדריאל אלוהי ישראל תתכבד ושב עלי מלך מפואר, לפי שמשאך חביב עלי, שנאמר: קק"ק ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו, מי כה' אלוהינו מי כאדוננו מי כמלכנו מי כיוצרנו, אין קדוש כה' כי אין בלתך ואין צור כאלוהינו.

אמר ר' ישמעאל: כל השירות הללו וכל המעשה הזה שמע ר' עקיבא כשירד למרכבה ותפס ללמוד אותם מלפני כבודו, שהיו משוררים לפניו משרתיו ברוך הוא וברוך שמו, ויברכו את שם כבודך, ומתרומם על כל ברכה ותהילה. תם ונשלם מסכת היכלות, תהילה לאל נורא עלילות.

היכלות רבתי.

[בית המדרש חדר ג'].

פרק ראשון:

א. אמר ר' ישמעאל: מה אלו שירות שהיה אומר? מי שמבקש להסתכל בצפיית המרכבה לירד בשלום ולעלות בשלום. גדולה מכולם להיזקק לו להכניסו ולהביאו לחדרי היכל ערבות רקיע להעמידו לימין כסא כבודו, פעמים שהוא עומד נגד ה' אלוהי ישראל לראות כל מה שעושים לפני כסא כבודו ולידע כל מה שעתיד להיות בעולם.

ב. למי משפילים למי מגביהים, למי מרפים למי מגבירים, למי מרוששים למי מעשירים, למי ממיתים למי מחיים, למי נוטלים ממנו ירושה למי נותנים לו ירושה, למי נוחלים לו תורה למי נותנים לו חכמה.

ג. גדולה מכולם שהוא צופה ומכיר בכל מעשה בני אדם שעושים אפילו בחדרי חדרים, בין מעשים נאים בין מעשים מקולקלים. גנב אדם יודע ומכיר בו, רצח נפש יודע ומכיר בו, נאף אדם יודע ומכיר בו, נחשד על הנדה יודע ומכיר בו. סיפר לשון הרע יודע ומכיר בו. גדולה מכולם שמכיר בכל יודעי כשפים.

ד. גדולה מכולם שכל המגביה ידו עליו ומכהו מלבישין אותו נגעים ומכסין אותו צרעת ומעטרין אותו בהרת גדולה. גדולה מכולם שכל המספר עליו לשון הרע מטילין ומשליכין עליו כל מכות צמחון וחבורות רעים ופצעים שירד מהן שחין לח.

ה. גדולה מכולם שהוא מובדל מכל בני אדם ונבהל מכל מידותיו ונכבד על העליונים ועל התחתונים, וכל הנכשל בו, הכשילות גדולות רעות וקשות נופלות עליו מן השמים, וכל השולח בו יד בית דין של מעלה שולחין בו יד.

ו. גדולה מכולם שיהיו כל הבריות לפניו ככסף לפני צורף שמכיר איזה כסף צרוף איזה כסף פסול איזהו כסף טהור, ואף הוא יהיה צופה במשפחה כמה ממזרים יש במשפחה כמה בני נדה כמה פצועי דכה כמה כרותי שפכה, כמה עבדים כמה בני ערלים.

פרק שני:

א. גדולה מכולם שכל המעיז בו פניו מכהין מאור גלגל פניו. גדולה מכולם שכל הבוזה אותו אינו עוזב לא שורש ולא ענף ואף לא יורש. גדולה מכולם שכל המספר בגנותו עושין לו כלה ונחרצה ואין חומלין עליו.

ב. גדולה מכולם שתוקעין ומריעין ותוקעין ואח"כ מנדין ושבין ומנדין, ומחרימין שלשה פעמים בכל יום בב"ד של מעלה מיום שנתנה תורה לישראל לישרים ולכשרים לענווים ולחסידיים לעלובים לנבונים ולבחירים ולפרושים, לירד ולעלות במרכבה ולומר יהא בנידוי לטעצ"ש ה' אלוהי ישראל לו ולכסא כבודו ולכתר ראשו לבית דין של מעלה ולב"ד של מטה ולכל צבא מרום ולכל משרתיו. מי שעומד מפניו חושש במרכבה כמרכבה ועוזב אותו.

ג. אמר ר' ישמעאל: כך היו שונין בצפיית המרכבה. החושש במרכבה אין לו רשות לעמוד אלא מפני שלש מדות בלבד: מפני המלך ומפני כ"ג ומפני סנהדרין. וסנהדרין בזמן שיש בהם נשיא, הא אם אין בהם נשיא אף מפני סנהדרין לא יעמוד, ואם עמד הרי זה מתחייב בנפשו מפני שעמד מפניו וממעט את ימיו ומקצר שנותיו.

ד. א"ר ישמעאל: מה הפרש שירות שאדם משורר ויורד למרכבה. פתח ואמר: ראש שירות תחילת שבח וראשית שירה תחילת גילה וראשית רנה משוררים השרים המשרתים בכל יום לה' אלוהי ישראל ולכסא כבודו, הם מנשאים גלגל כסא כבודו רנו רנו מושב על ה', הריע הריע כלי חמדה שנעשה בהפלא ופלא, תשמיח תשמיח (ס"א שמח תשמח) מלך שעליך כשמחת חתן בבית חופתו, ישמח ויגל כל זרע יעקב. וכשבאתי לחסות תחת צל כנפיך בשמחת לבב ששמח בך, כי סיחתך עם סיחת מלכך ה' יוצרך את המספר, כדבר שנאמר: קק"ק ה' צבאות.

ה. משבח ושירה של יום ויום, מגילה ורינה של עתים ועתים, ומהגיון היוצא מפי קדושים, ומריגיון המתגבר מפי משרתים הרי אש וגבעות להבה נצברות ונגנזות, נתיבות (נתונות) בכל יום, כדבר שנאמר: קק"ק ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו.

פרק שלישי:

א. מה לך אתה נבהל עבד נאמן, מה לך אתה מרתיע, אומר לפניך (ס"א אומר לפניו) זהרריא"ל ה' אלוהי ישראל אם אני לא אבהל מי הוא שיבהל. אם אני לא ארתע מי הוא שירתע, שאני נקרא לגבורה שש שעות בכל יום ואלף פעמים סוחבין אותי על רכובותי עד שאני מגיע לכסא כבודו. והיה הקול משיב ואומר לו, כמה שנאמר: ויהי קול מעל לרקיע אשר על ראשם בעמדם תרפינה כנפיהם. הללו שעושין לך המעשים הללו אין כלימה על דבריהם ואין סותר עלי סיחתם ואין סותר על דבריהם. משרתי הדרו קוראים מלך הדור יושב בחדרי היכל גאווה היכל דממה, אימה יראה קדושה וטהרה, כדבר שנאמר: קק"ק ה' צבאות.

ב. מלך נסים מלך גבורות מלך נפלאות מלך פרישות, כיסאך מעופף ועומד תחתיו משעה שתקעת יתד אריגת המסכת ששכלול העולם ומסלולו עומד עליה שנים רבות דורות עד אין קץ, ועדיין לא הניח רגליו על קרקע ערבות אלא כעוף המעופף ועומד תחתיו, גאי גאים קשורי

כתרים וכל מלאכי ראשי מדות שבראת חבושים עומדים תחת כסא כבודו והיו מנטלין אותו בעוז תוקף וגבורה, ואף הם לא הניחו רגליהם בקרקע ערבות אלא כעוף מעופפים ועומדים, ושלשה פעמים בכל יום כסא כבודך משתטח לפניך ואומר לך זהרריא"ל ה' אלוהי ישראל התכבד ושב אלי מלך מפואר לפי שמשאך חביב עלי ואין כבד עלי, כדבר שנאמר: קק"ק ה' צבאות.

ג. גאווה מופלאה ושררה משונה, גאווה של רוממה ושררה של זיהיון של מלאך הפנים, מתנהג בה שלשה פעמים בכל יום ויום בבית דין של מעלה כשהוא הולך ובא על הרקיע שעל ראשי הכרובים ושעל ראשי האופנים ושעל ראשי חיות הקדש. והכרובים והאופנים וחיות הקדש חבושים ועומדים תחת כסא הכבוד, וכיון שרואים כל מי שבמרום כשהוא הולך ובא על ערבות רקיע שעל ראשי הכרובים ושעל ראשי האופנים ושעל ראשי חיות הקדש, מרתיעין ומתבהלין ומתעלפין ונופלין לאחוריהן. כי במאה ושמונים וחמשת אלפים רבבות פרסאות אין כל בריה יכולה ליגע לאותו מקום מפני זוחלי אישות שטורדין ויוצאין מפי הכרובים, ומפי האופנים ומפי חיות הקדש, שפותחין פיהן לומר קדוש בשעה שישראל אומרים לפניו קדוש, כדבר שנאמר: קק"ק ה' צבאות.

ד. מדה של קדושה מדה של גבורה, מדה נוראה מדה מבוהלה, מדה של רתת מדה של זיעה, מדה של בהלה מדה של חלחלה, של חלוק של זהרריא"ל ה' אלוהי ישראל שמעוטר ובא על כסא כבודו, וחקוק ומלא כולו מבפנים ומן החיצון ועיני כל בריה אינה יכולה להסתכל בו, לא עיני בשר ודם ולא עיני משרתיו, והמסתכל בו והמציץ והרואה אוחזות ומחזירות לגלגלי עיניו, וגלגלי עיניו פולטין ומוציאין לפידי אש והן מלהטין אותו והן שורפין אותו, והאש היוצאת מן האדם המסתכל היא שורפת אותו והיא מלהטת אותו. מפני מה? מפני דמות עיניים של חלוק של זהרריא"ל ה' אלוהי ישראל שמעוטר ובא על כסא כבודו, וערב ומתוק יופיו כמראה יופי זיו הדר עיני דמות חיות הקדש, כדבר שנאמר: קק"ק ה' צבאות.

פרק רביעי:

א מי כמלכנו בכל גאות תופשי מלכות, מי כיוצרנו מי כה' אלוהינו מי כמוהו בקושרי קשרי כתרים, כי בששה קולות משוררים לפניו מדות נושאי כסא כבודו כרובים והאופנים וחיות הקדש בקול שמעולה מחברו ומשונה מלפניו. קול הראשון כל השומע אותו מיד משתגע ומשתטח, קול השני כל המאזין לו מיד תועה ושוב אינו חוזר, קול השלישי השומע אותו אוחזתו עוות ומיד מת, קול הרביעי כל המאזין לו מיד משתברת גולגולת ראשו ומתנתקין רוב ראשי צלעותיו, קול החמישי כל השומע אותו מיד נשפך כקיתון ושורה כולו להיות דם, קול השישי כל המאזין לו מיד אוחזת דקירה ללבו ולבו מרעיש ומהפך את בני מעיו וישרה מררתו בקרבו להיות כמים, כדבר שנאמר: קק"ק ה' צבאות.

ב. א"ר ישמעאל: כל השירות הללו שמע ר' עקיבא כשירד למרכבה ותפס ולמד אותם מלפני כסא כבודו שהיו משוררין לו משרתיו.

ג. מי כמלכנו מי כיוצרנו מי כה' אלוהינו, חמה ולבנה מפליט ומוציא כתר ראשו, כימה וכסיל וכוכב הנוגה מזרות וכוכבים ומזלות טורדין ויוצאין מחלוק שלו שמעוטר ויושב בו על כסא כבודו, ואור גדול היה מפליט בין עיניו. כי מלך נסים ומלך גבורות ומלך נפלאות ומלך פרישות הוא, כדבר שנאמר: קק"ק ה' צבאות.

ד. א"ר ישמעאל: כל השירות הללו שמע ר"ע כשירד למרכבה ותפס ולמד אותם מלפני כבודו שהיו משוררין לפניו משרתיו.

ה. א"ר ישמעאל: אותו היום חמישי בשבת היה שבאה שמועה קשה מכרך הגדול של רומי לומר תפסו ארבעה האנשים אבירי ישראל, רבן שמעון בן גמליאל ור' ישמעאל בן אלישע ור' אליעזר בן דמה ור' יהודה בן בבא, ושמונת אלפים תלמידי חכמים מירושלם [ודרשו] פדיון שלהם.

ו. וכיון שראה ר' נחוניא בן הקנה גזירה זו של מעלה ונתנו לסמאל שרה של רומי לומר: לך והכחד מאבירי ישראל כל נתח טוב וירך להנקם ממנו עד שתגיע יפקוד ה' על צבא המרום במרום, שנשחט ומוטל הוא וכל שרי מלכויות כגדיים וכבשים של יום הכפורים.

פרק חמישי:

א. א"ר ישמעאל: כל התראות הללו וכל התנאים התרו בו והתנו בו בסמאל הרשע, והוא אומר קבלתי עלי ויכחדו עשרת אדירים הללו אמר ר"י מה עשה זהרריא"ל ה' אלוהי ישראל באותה שעה לא הספיק לומר לסופר כתוב גזרות ומכות גדולות עזות וקשות נוראות ומבוהלות כבדות ומנוולות על רומי הרשעה, מפני חמה שנתמלא על סמאל שקיבל עליו כל התנאים הללו. אלא מיד נטל הוא עצמו הנייר, וכך כתב ליום נקמה שעתיד ושמור לרומי הרשעה, תעלה ענן אחת ותעמוד למעלה מרומי ותוריד שחין לח ששה חדשים על האדם ועל בהמות ועל הכסף ועל הזהב ועל הפירות ועל כל כלי מתכות, ואח"כ תעלה לה ענן אחרת ותדחה את חברתה ותעמוד במקומה ששה חדשים אחרים, ותוריד נגע צרעת וספחת ובהרת וכל מיני נגעים כולם על רומי הרשעה, עד שיש שעה שיאמר אדם לחברו הי לך רומי הרשעה היא וכל אשר בה בפרוטה אחת ויאמר לו אין מתבקשת לי.

ב. אר"י כשבאתי והודעתי עדות זו מלפני כסא הכבוד שמחו כל החברים ועשו אותו היום לפני ר' נחוניא בן הקנה יום משתה ושמחה, ולא עזר אלא שאמר נשיא בשמחתו הכניסו לפנינו כל מיני זמר ונשתה יין בהן, הואיל ועתיד זהרריא"ל ה' אלוהי ישראל לעשות נקמה ונפלאות ונפלאי נפלאות בה ברומי הרשעה ונגילה בשמחת כינור ועוגב.

ג. אר"י מה עשו ב"ד של מעלה באותה שעה? צוו למלאכי חבלה וירדו עליו ועשו עליו על לופינוס קיסר כלה ונחרצה ולא נשתייר בכל היכלו שריד ופליט, ורופא אשת נעוריו וכל אמהותיו וכל פילגשיו היו מוטלין והיו שרופין ומוטלין לפניו כל בניו וכל בני ביתו וכל מחמדי עיניו.

ד. אר"י: מה עשו לאותו הרשע? ניולוהו ונבהלוהו במתיו, מפני שהיו מוטלין לפניו. כיון שהיה שולח ידו ליטול כל בריה ממתיו של לופינוס הרשע להניחו על מיטתו לקוברו, היה בולעו תהום, וכיון שמשך ידו הימנו היה פולטו תהום, והיו מוטלין לפניו. ולא עוד אלא שנסרחו ונבאשו בכל היכל מלכותו והיה מתבייש מפני שרי מלכויות שהיו נכנסין ויוצאין לפניו.

פרק ששי:

א. אר"י: אמר לי סוריא"ל שר הפנים, ידידי, אומר לך מפני מה חזק כחו של אותו רשע, מפני שממשלת של עשו הרשע הוא היה, לפיכך עז וחזק וקשה לבו.

ב. אר"י: סח לי סוריא"ל שר הפנים, ידידי, אומר לך אל תעצב במידה זו שאתה נפטר בה בבית עולמך, שכבר מילא זהרריא"ל ה' אלוהי ישראל פיו בשחוק, ושחק ואמר הדר גאון היכל נורא שאני שרוי בו בתוכו וכסא כבודי שכלול בו ושסלסולי בו שאינו עוזב משנברא ועד לעד שאני מטעימו טעם אור ואש גחלי כרובים ואופנים וחיות הקדש לאותו רשע בתוך גיהינום ע"י ר' חנניא בן תרדיון.

ג. אר"י: סח לי סוריאל שר הפנים, ידידי אומר לך מה עשה הדר טהור הדר אוריהם ה' אלוהי ישראל, באותה שעה עיינתי וירדתי וטרדתי ודחפתי את לופינוס קיסר מהיכלו שהיה ישן בו בלילה, והילכתי אותו בבית להקת חזירים וכלבים והכנסתי את ר' חנניה בן תרדיון וחילמתי והולכתי אותו בבית לופינוס קיסר. למחר באו ההורגים שכועסין על ר' חנניה בן תרדיון, לומד נפלאות יושב ועושה בבית המדרש ויושב ומלמד לאבירי ישראל תורה, להתיז את ראשו, נדמה להם לופינוס קיסר כר' חנניה בן תרדיון וחתכו את ראשו, ור' נחוניא בן הקנה בתוך, ור"ח בן תרדיון קשר כתר מלכותו והלך ומלך על רומי הרשעה בצורת פניו של לופינוס קיסר ששה חדשים, והרג בה ששת אלפי הגמונים אלף אלף הגמונים לכל חדש, והעמידו [את לופינוס] בצורת ר' חנניה בן תרדיון לבני רומי הרשעה ותפשוהו והשליכוהו באש. ומיהו שהטילוהו באש תחת ר' חנניה בן תרדיון - לופינוס - שמאחר שהמיתוהו חזרו והחיו אותו בב"ד של מעלה ותפשוהו והטילוהו באש והיה בטינוף בית השרפה, ובמידה הזו [כאשר עשה] לכל עשרת חכמי ישראל.

ד. מפני שהכרוז יוצא מערבות רקיע מכריז ואומר בבית דין של מעלה לומר מחשבה שחשבה רומי הרשעה על אבירי ישראל לאבדם, זהרריא"ל ה' אלוהי ישראל היה מסכים, שאפילו הרהור הלב שרומי הרשעה מהרהרת על בני, חשובה היא להם לפני כאלו עשו עושה.

פרק שביעי:

א. אמר ר"י: סח לי סוריא"ל שר הפנים, ידידי, שבחו של מלך וכסאו, לכך נאמר כסא כבודך עלי. כרובי מעלה רוממוהו ואופני גדולה מנשאין אותו, ובריות כפור ובריות קיטור ובריות דליקה מעוטרות בגאווה ובזיהיון ועיני שדי נשואות בהן והיו משונות תחתיו כאילנות תחת המחרשה, והיו נטוי על ראשיהם בעוז תוקף וגבורה, כדבר שנאמר: קק"ק וגו'.

ב. תתהדר תתרומם תתנשא מלך מפואר, כי על כסא רם ונשא נורא ומבוהל אתה שוכן בחדרי היכל גאווה, משרתי כיסאך מבוהלין ומריעין ערבות הדום רגליך בכל יום בקול רינה וברעש זמרה והמון שירה, כדבר שנאמר: קק"ק ה' צבאות מלוא כל הארץ כבודו.

ג. עוררי גבורה מפעמי שכינה, מרעישי קול מגדילי שירה וגערה, לקול קדושים לקול משרתים לקול אבירים משוררים בחן ערב ובנעימות קדושים שוכן בריגיון נחלי להבה מנשאין גלגל כסא כבוד וכו'.

ד. אר"י: מה הפרש שירות עטורי פאר מכתירי כתרים מרנני עליון בשירי גילה, רוממו אתם לאדון להבה כי בשכינת שכינה הדרה חדרי חדריו אתם חונים. הפליא את שמכם משם משרתיו, הבדיל אתכם ממשרתי מרכבה, המזכיר שם אחד מכם אש לוהטת להבה סובבת שלהבת מקפת גחלי אש גחלי זיו מנתזות, כדבר שנאמר: קק"ק ה' צבאות וגו'.

ה. מחמדי נורא ברורי עליון נשואי פנים הדורי שיחה, נעימים ונחמדים בעיני שדי, אומרים ונשמעים לפני מלך מפואר משרתי הדרו נקראים, מלך יושב בחדרי היכל דממה ויראה קדושה, כדבר שנאמר: קק"ק וגו'.

פרק שמיני:

א. מבטלי גזירה מפירי שבועה, מעבירי חמה משיבי קנאה, מזכירי אהבה מסדרי דעות לפני הדר היכל נורא, מה לכם שאתם מרננים ופעמים (לכם) שאתם שמחים, מה לכם שאתם נוראים ופעמים (לכם) שאתם מבוהלין? אמרו: כשאופני גבורה מרכבה מרקידים עומדים אנו בבהלה גדולה, וכשגיבורי שכינה מרכבה מאירין אנו שמחים שמחה רבה, כדבר שנאמר: קק"ק.

ב. פנים נאים פנים הדורים, פנים של יופי פנים של להבה, פני ה' אלוהי ישראל כשהוא יושב על כסא כבודו וסלסולו ימתינו במושבו הדרו. יופיו נאה מיופי גבורות, הדרו מעולה מהדר חתנים וכלות בבית חופתם. המסתכל בו מיד נקרע והמציץ ביופיו מיד נשתפך כקיתון. המשרתים אותו היום שוב אין משרתין אותו למחר, והמשרתין אותו למחר שוב אין משרתין אותו, כי תשש כוחם והושחרו פניהם, תעה לבם ונחשכו עיניהם, אחר הדרו זיו יופי של מלכם, כדבר שנאמר: קק"ק וגו'.

ג. משרתים אהובים משרתים נאים, משרתים ממהרין משרתים קלין, העומדים על כסא הכבוד והניצבים על גלגל המרכבה שמחטיף אותם. העומדים לימין חוזרים ועומדים לשמאל, והעומדים לשמאל חוזרים ועומדים לימין, והעומדים לפנים חוזרים ועומדים לאחור, והעומדים לאחור חוזרין ועומדין לפנים. הרואה את זה אומר זהו, והרואה את זה אומר זהו, קלסתר פניו של זה דומה לקלסתר פניו של זה, וקלסתר פניו של זה דומה לקלסתר פניו של זה. אשרי המלך שאלו משרתיו, אשרי משרתים שזה מלכם, אשרי עין הניזונת והמסתכלת באור מופלא הזה ראייה מופלא ומשונה, כדבר שנאמר: קק"ק.

ד. נהרי שמחה נהרי ששון, נהרי גילה נהרי רצון, נהרי אהבה נהרי ריעות משתפכין ויוצאין מלפני כסא הכבוד, ומתגברין והולכין בשערי נתיבות ערבות רקיע מקול ניגון כנורות חיותיו, מקול רינת תופי אופניו ומקול זמירות צלצלי כרוביו, מתגבר קול ויוצא ברעש גדול בקדושה בשעה שישראל אומרים לפניו קק"ק.

פרק תשיעי:

א. כקול מים ברעש נהרות, כגלי תרשיש שרוח דרומית טורדת בהן בקול שירה של כסא הכבוד שמזכיר ומשבח למלך מפואר, המון קולות ורעש גדול הרבה היו עוזבין בו קולות בכסא כבוד לעוזרו ולחזקו כשהוא מזכירו ומקלסו לאביר יעקב, כדבר שנאמר: קק"ק.

ב. ברוכים לשמים ולארץ יורדי מרכבה אם תאמרו ותגידו לפני מה אני עושה בתפילת שחרית ובתפילת המנחה וערבית בכל יום ובכל שעה ושעה שישראל אומרים לפני קדוש, ולמדו אתם ואמרו להם: שאו עיניכם לרקיע כנגד בית תפילתכם בשעה שאתם אומרים לפני קדוש. כי אין לי הנאה בכל בית עולמי שבראתי באותה שעה שעיניכם נשואות בעיני ועיני נשואות בעיניכם בשעה שאתם אומרים לפני קדוש. כי הבל היוצא מפיכם באותה שעה טורד ועולה לפני כריח ניחוח.

ג. והעידו לי להם מה עדות אתם רואים אתי, מה אני עושה לקלסתר פניו של יעקב אביהם שהיא חקוקה לי על כסא כבודי. כי בשעה שאתם אומרים לפני קדוש כורע אני עליה ומחבקה ומנשקה ומגפפה וידי על זרועותי ג' פעמים שאתם אומרים לפני קדוש, כדבר שנאמר: קק"ק.

ד. מי לא יהדר למלך המהודר, מי לא ישבח למלך המשובח, מי לא יקדש למלך הקדוש שבכל יום ויום גבורות ונפלאות רבות מתרגשות לפניו מעולות ומשונות זו מזו כי מה כל עפעפי שריסי אפיריותיו (?) שטורד ויוצא מפיהם כשמזכירין באותו השם הנכנס באוזניים ויצא בפה ומשתכח מלך שאינו הגון לו, כדבר שנאמר: קק"ק.

ה. כי במקום שמזכירין אותו מאיר ומזריח ומזהיב ומכסיף וטורד פטדה ויהלום ספיר ונופך וברקת ושיש טהור, כי מופלא ומשונה רז גדול הוא שם שנבראו בו שמים וארץ. נבלעו ונכלמו ונתלו ונתחכמו בו כל סדרי בראשית, כדבר שנאמר: קק"ק.

פרק עשירי:

א. התגבהו התגבהו בעלי רוממה, התנשאו התנשאו בעלי זיהיון, התגברו התגברו בעלי גבורה, התגאו התגאו בעלי גאווה, כי למלכו של עולם בלבד ולכל משרתיו רוממה וגבורה וגאווה וזיהיון, כי למשרתי גאונו נאה להתגאות ולמנטלי כסאו ראוי להתגבר, כי מכסא כבודו ולמעלה שמונים ומאת אלפים רבבות פרסאות גובהו ומזרוע ימינו ועד זרוע שמאלו שבעים רבבות פרסאות רחבו, כי כמה גיבורים הם מנטלי כסא של מלך גיבור זה, טעונים ועומדים יום ולילה ערב ובקר וצהרים, בחרדה בבהלה באימה ברתת בזיעה וביראה. וכי כמה כח יש

בכם משרתי אלוהינו שאתם מזכירין ומשמיעים לו זיכרון שמו ברום עולם אין חקר ואין מספר בקול ותוקף, כדבר שנאמר: קק"ק.

ב. גזירת שמים עליכם יורדי מרכבה, ואם לא תגידו ותאמרו מה ששמעתם ואם לא תעידו מה שראיתם על פנים, פנים רוממה וגבורה גאווה וזיהיון, שמתנשאין מתנטלות ומתרגשות ומתגדלות הפנים, מתגבהות ומתגדלות שלשה פעמים בכל יום ויום במרום, ואין בני אדם יודעין ומכירין בהם, כדבר שנאמר: קק"ק.

פרק י"א:

א. כשמלאך הפנים נכנס לסלסל ולסדר לכסא כבודו ולהכין מושב לאביר יעקב, אלף אלף כתרים קושר לאופני הוד, לכל אחד ואחד מהם בראשו. אלף אלף פעמים כורע ונופל ומשתטח לפני כל אחד ואחד מהן. שני אלפים כתרים קושר לכרובי כבוד לכל אחד ואחד מהן בראשו, ושני אלפים פעמים כורע ונופל ומשתטח לפני כל אחד ואחד מהן. שלשת אלפים כתרים קושר לחיות הקדש לכל אחת ואחת מהן בראשה, וג' אלפים פעמים כורע ונופל ומשתטח לפני כל אחת ואחת מהן. ששת אלפים כתרים קושר לנוגע אור לו ולשמונת אלפים אלפי אלפים ורוב ריבוא רבבות כתרים, ששת אלפים פעמים כורע ונופל ומשתטח לכל אחד ואחד מהן. שנים עשר אלפים כתרים קושר לבזק, לו ולששה עשר אלף אלף אלפי אלפי אלפים רוב ריבוא ריבוא ריבוא רבבות רבבות כתרים, שנים עשר אלפים פעמים כורע ונופל ומשתטח לפני כל אחד ואחד מהן.

ב. בבקשה מכם מדות נושאי כסא הכבוד בלב שלם ובנפש חפצה, הגדילו גילה ורינה שירה וזמרה לפני כסא כבודו של טוטרוסיא"י נבו"ב מרתצע"ן, ואית דאמרי נדי"ב מרתצע"ן ה' אלוהי ישראל, הפותח לבו בשעת תפילת בניו וידרש וימצא להם ליורדי מרכבה בשעה שהן עומדין לפני כסא כבודו.

ג. בכל יום ויום בהגיע עלות השחר, מלך הדור יושב ומברך לחיות: לכם חיות, אני אומר לכם בריות, אני משמיע חיות חיות נושאות כסא כבודי בלב שלם ובנפש חפצה. תתברך שעה שיצרתי אתכם, ותתרומם המזל שיצרתי אתכם, בו יאיר אור אותו יום שעליתם במחשבה על לבבי שאתם כלי חמדה, שתכנתי ושכללתי אתכם בו, כי החרישו לי קול יצורי שבראתי ואשמע ואאזין לתפלת בני.

ד. בכל יום ויום בהגיע תפלת המנחה מלך הדור יושב ומרומם לחיות, עד שלא יכלה דבר מפיו, חיות הקדש יוצאות מתחת כסא הכבוד, ופיהם מלא רינה, בכנפיהם מלא גילה, ידיהם מנגנות ורגליהם מרקדות, ומקיפות וסובבות את מלכם אחת בימינו ואחת בשמאלו ואחת מלפניו ואחת מאחריו, ומגפפות ומנשקות אותו, ומפרעות, פניהן הן מפרעות, ומלך הכבוד מכסה פניו, והיה ערבות רקיע מתבקע מפני מלך הדר זיו יופי תואר, חמדת חמלת תאוות זוהר הנזר שבה מראה פניהם, כדבר שנאמר: קק"ק.

פרק י"ב:

א. מבטלי גזירה מפירי שבועה מעבירי חימה משיבי קנאה מזכירי אהבה, אהבתו של אברהם אבינו לפני מלכם, כשהיו רואין אותו שהוא כועס על בניו מה הן עושין? מחבטין כתריהן ומתירין את מתניהן ומכין על ראשם ונופלין על פניהם ואומרין: התר התר יוצר בראשית; סלח סלח אביר יעקב; מחול מחול קדוש ישראל, כי אדיר מלכים אתה.

ב. מלך נורא מלך מבוהל מלך יקר ונכבד, למה לך איבה עם זרע אברהם, למה לך קנאה עם זרע יצחק, למה לך תחרות עם זרע יעקב? כי קנין שמים וארץ קראת אותם, ויוצאות קרנות מתחת כסא כבודו פמיליות פמיליות (משפחות משפחות) ותוקעות ומריעות ומברכות.

ג. ברוכים אתם מלמדי זכות על בני, שבח לכם מסלסלי אבות, וכל צבא מרום כבוד וגדולה עשו להם. אדר"ו אט"ה סע"ן עוד"י פצ"ת ה' אלוהי ישראל היו נקראיך. הרי הוא אומר לך ה' הגדולה והגבורה וגו' ואומר מה רבו מעשיך ה' וגו'. לכך נאמר תתהדר תתרומם ותתנשא מלך מפואר, תתברך ותתקדש טוטרוסיא"י ה' אלוהי ישראל.

ד. שהוא נקרא טוטרוסי"ה טוטרוסי"א טוטרוסי"ח טוטרוסי"ל טוטרוסי"ג טוטרוסי"ך טוטרוסי"פ טוטרוסי"ץ טוטרוסי"ש טוטרוסי"ב טוטרוסי"ן טוטרוסי"ס טוטרוסי"ע טוטרוסי"ק טוטרוסי"ת צורט"ג והדריא"ל, אשרויליא"י.

פרק י"ג:

א. א"ר ישמעאל: כיון שראה ר' נחוניא בן הקנה את רומי הרשעה שנטלה עצה על אבירי ישראל לאבד אותם, עמד וגילה סודו של עולם, מדה שהוא דומה למי שהוא ראוי להסתכל במלך וכסאו בהדרו ביופיו וחיות הקדש בכרובי גבורה ובאופני שכינה, כבזק מבוהל בחשמל נורא ברגיון שמוקף סביב לכסא בגשרין ובשלהביות שמתגברות ועולות בין גשר לגשר, ובאבק עשן ובריח זו שהיה מעלה כל אבק גחליו שהיה מחופה ומכסה את כל חדרי היכל ערבות רקיע בערפלי גחליו, וסורי"א שר הפנים עבד טוטרכיא"ל יו"י גאה.

ב. למה דומה זו? לאדם שיש לו סולם בתוך ביתו לכל מי שנקי ומנוער מעבודה זרה וגלוי עריות ושפיכות דמים ולשון הרע ושבועת שווא וחלול השם ועזות פנים ואיבת חנם וכל עשה ולא תעשה שומר.

ג. א"ר ישמעאל, אמר לי ר' נחוניא בן הקנה: בן גאים! אשריו ואשרי נפשו שכל מי שנקי ומנוער משמונה מדות הללו שטוטרכיאל יו"י וסוריא עבדו מואס בהם.

ד. יורד ומסתכל בגאווה מופלאה ושררה משונה, גאווה של רוממה ושררה של זיהיון, שהן מתרגשות לפני כסא כבודו פעמים בכל יום ויום במרום, מיום שנברא העולם ועד עכשיו לשבח שטוטרכיאל יו"י מתנהג בה במרום.

פרק י"ד:

א. אר"י: כיון ששמעו אזני התראה הזאת תשש כחי, אמרתי לו רבי, אם כן אין לדבר סוף, שאין לך אדם שהנשמה בו שנקי ומנוער משמונה מדות הללו. אמר לי: בן גאים, ואם לאו עמוד והביא לפני כל גיבורי חבורה וכל אדירי ישיבה ואומר לפניהם, הרזין הסתורין הכבושין נפלאות, ואריגת המסכת ששכלול העולם וסלסולו עומד עליה, ושפוד שמים וארץ שכל כנפי ארץ ותבל וכנפי רקיעי מרום קשורין תפורין ומחוברין תלויין ועומדין בו, ונתיב סולם מרום שראשו אחד בארץ וראשו אחד על רגל ימין כסא כבוד.

ב. אר"י: מיד עמדתי והקהלתי את כל הסנהדרין הגדולה וקטנה למבוי הגדול השלישי אשר בבית ה' ואני יושב על ספסל של שיש טהור שנתן לי אלישע אבי מחפץ יולדתי שהכניסה לו בכתובתה.

ג. ובא רבן שמעון בן גמליאל ור' אליעזר הגדול ור' אליעזר בן דמה ור' אליעזר בן שמוע ויוחנן בן דהבאי וחנניה בן חניכאי ויונתן בן עוזיאל ור' עקיבא ור' יהודה בן בבא, באנו וישבנו לפניו והיו כל המון חברים עומדין על רגליהם, כי היו רואין כוביות של אש ולפידי אור שמפסיקין ביניהם ובינינו, ור"נ בן הקנה יושב ומסדר לפניהם את כל דברי מרכבה ירידה ועליה, האיך יורד מי שיורד והאיך יעלה מי שיעלה.

ד. וכיון שהיה אדם מבקש לירד למרכבה היה קורא אותו לסוריא שר הפנים ומשביעו מאה ושנים עשר פעמים בטוטרוסיאי יו"י שהיה נקרא טוטרוסיאי צורט"ק טוטרכיא"ל טופג"ר (ס"א טופר"ג) אשרויליא"י זבודיא"ל וזהרריא"ל טנדא"ל שוק"ד הוזי"א (ס"א שקר הזי"א) דהיבורו"ן ואדירירו"ן ה' אלוהי ישראל.

ה. שלא יוסיף על מאה ושנים עשר פעמים ולא יגרע מהם, אם מוסיף או גורע דמו בראשו, אלא פיו יוציא שמות ואצבעות ידיו מאה ושנים עשר יספרו, מיד יורד ושולט במרכבה.

פרק ט"ו:

א. אר"י: כך אמר ר"נ בן הקנה, בשבעה היכלות יושב טוטרוסיא ה' אלוהי ישראל חדר בתוך חדר, ובפתח כל היכל והיכל שומרי הסף שמונה, ארבעה מימין המשקוף וארבעה לשמאל המשקוף.

ב. אלה שמותם של שומרי פתח **היכל הראשון** דהביאל וקשריאל גהוריאל ובזתיאל טופהיאל ודהריאל מתקיאל ושויאל, ואית דאמרין שיביאל.

ג. אלה שמותם של שומרי פתח **היכל השני** טגריאל ומתפיאל סרהיאל וערפיאל שהרריאל וסטריאל רגעיאל [רגשיאל].

ד. אלה שמותם של שומרי פתח **היכל השלישי** סהיביאל ושבוריאל רצוציאל ושלמיאל סבליאל וזהזהיאל הדריאל ובזריאל.

ה. אלה שמותם של שומרי פתח **היכל הרביעי** פחדיאל וגיבורתיאל כזויאל ושכיניאל שתקיאל וערביאל כפיאל וענפיאל.

ו. אלה שמותם של שומרי פתח **היכל החמישי** תחיאל ועוזיאל גטיאל (גטהיאל) וסעפריאל גרפיאל וגריאל דריאל ופלטריאל.

ז. אלה שמותם של שומרי פתח **היכל הששי** רומיאל וקצפיאל גהגהיאל וארסברסביאל עגרומיאל ופרציאל מחקיאל ותופריאל.

ח. ובפתח היכל השביעי זקופין ועומדין כל הגיבורים, עריצים עזים וקפוים נוראים ומבוהלים גבוהים מהרים ולטושים מגבעות, קשתותם דרוכות והן בפנים, חרבות לטושות והן בידיהם, וברקים טורדין ויוצאין מגלגלי עיניהם וכוביות אש מחוטמם ולפידי גחלים מפיהם, וכובעין ושריונים הן מעוטרין, ורמחים וחניתות תלויות להן בזרועותם.

פרק טז

א. סוסיהם סוסי חשך סוסי צלמות סוסי אפלה, סוסי אש סוסי דם סוסי ברד, סוסי ברזל סוסי ערפל, סוסים שרוכבים עליהם, העומדים על אבוסי אש ומלאים גחלי רתמים ואוכלים גחלים מתוך אבוסיהם כשיעור מ' סאה בפה אחד, לשיעור פה כל סוס וסוס שלשה כשיעור פתח מאבוסי של קיסריה.

ב. ונהרי אש בצד אבוסיהם, והיו שותים כל סוסיהם כשיעור אמת המים שיש בנחל קדרון שמוציאה ומחזקת כל מימי גשמים של ירושלם. והיה שם ענן למעלה מראשם, מזלף דם למעלה מראשם שלהם ושל סוסיהם. וזהו סימן ומדה של שומרי פתח היכל השביעי, וסוס כל פתח, כל היכל והיכל.

ג. והיו עולין כל בעלי יורדי המרכבה ואינם ניזוקים, אף שהיו רואים כל היכל זה ויורדים בשלום, ובאים ועומדים ומעידין ראייה נוראה ומבוהלה, ומה שאין בו בכל היכל של מלכי בשר ודם. מברכין ומשבחין ומקלסין ומפארין ומרוממין ומהדרין, ונותנין כבוד ותפארת וגדולה לטוטרוסיא ה' אלוהי ישראל, ששמח ביורדי מרכבה והיה יושב ומצפה לכל אחד ואחד מישראל. אימתי ירד בגאווה מופלאה ושררה משונה, בגאווה של רוממה ושררה של זיהיון, שמתרגשות לפני כסא הכבוד שלשה פעמים בכל יום במרום, ומשנברא העולם ועד עכשיו לשבח.

ד. מלך ישר מלך נאמן מלך אהוב, מלך נחמד מלך סומך מלך עלוב, מלך עניו מלך צדיק מלך חסיד, מלך קדוש מלך טהור מלך ברוך, מלך גאה מלך גיבור מלך חנון, מלך רחום מלך מלכי המלכים.

ה. ואדון הכתרים מחמד ומצפה טוטרוסאי ה' אלוהי ישראל במידה שמצפה לגאולה ולעת ישועה ששמורה להם לישראל אחר חורבן הבית השני האחרון, ואימתי ירד היורד למרכבה, מתי יראה בגאות מרום, מתי ישמע קץ ישועה, מתי יראה עין לא ראתה, מתי יעלה ויגיד לזרע אברהם אוהבו.

פרק יז

א. א"ר ישמעאל: כשאתה בא ועומד על פתח היכל הראשון, טול שני חותמות בשתי ידיך אחד של טוטרוסיאי יו"י ואחד של סוריא שר הפנים. של טוטרוסיאי יו"י הראה אותו לעומדים לימין ושל סוריא הראה אותו לעומדים לשמאל, מיד כהביאל (דהביאל) השר שהוא ראש פתח היכל הראשון ופקיד על היכל ראשון ועומד לימין המשקוף, וטופהיאל שר העומד לשמאל המשקוף עמו, מיד תופסין אותך ומשלימין ומזהירין עליך לטגריאל השר שהוא ראש פתח היכל השני ועומד מימין המשקוף ומתפיאל השר העומד לשמאל המשקוף עמו.

ב. והראה אותם שני חותמות אחד של אדריהרון יו"י ואחד של אוהזיא שר הפנים, של אדריהרון הראה אותו לעומדין לימין ושל אוהזיא שר הפנים הראה אותו לעומדין לשמאל, מיד תופסין אותך אחד מימינך ואחד משמאלך עד שמוליכין ומוסרין ומשלימין אותך ומזהירין עליך לשבוריאל השר שהוא ראש פתח היכל השלישי ועומד לימין המשקוף ורצוציאל השר העומד לשמאל עמו.

ג. והראה אותם שני חותמות אחד של צורטק יו"י ואחד של דהביורון שר הפנים, של צורטק יו"י הראה אותו לעומדין לימין ושל דהביורון שר הפנים הראה אותו לעומדין לשמאל, מיד תופסין אותך אחד מימינך ואחד משמאלך ומוליכין לפניך שני שרים מלפניך ושני שרים מאחריך, ומשלימין אותך עד שמוליכין אותך ומזהירין עליך לפחדיאל השר שהוא ראש פתח היכל הרביעי ועומד לימין המשקוף, וגיבורתיאל השר העומד לשמאל המשקוף עמו.

ד. והראה אותם שני חותמות אחד של זבוריאל יו"י ואחד של מרגיויאל שר הפנים, של זבוריאל הראה לאותן העומדין לימין ושל מרגיויאל שר הפנים הראה לאותן העומדין לשמאל, מיד תופסין אותך אחד מימינך ואחד משמאלך עד שמוליכין אותך ומוסרין אותך ומשלימין אותך ומזהירין עליך לתחיאל השר שהוא ראש פתח היכל החמישי ועומד לימין המשקוף ועוזיאל השר העומד לשמאל המשקוף עמו.

ה. והראה אותם שני חותמות אחד של טוטרביאל יו"י ואחד של זהפניריאי שר הפנים, של טוטרביאל יו"י הראה לעומדין לימין ושל זהפניריאי שר הפנים הראה אותו לעומדין לשמאל, מיד תופסין אותך שלשה שרים מלפניך ושלשה שרים מאחריך וכו'.

ו. מפני ששומרי היכל הששי היו משחיתין ביורדי מרכבה ולא ביורדי מרכבה, שלא ברשות, והיו מצווין עליהם [שלא לעשות כן] ומכין אותם ושורפין אותם ומעמידים אחרים במקומיהם, ואף אחרים העומדים תחתיהם כך היא מדתם, אינם מתייראים ומעלים ללב לומר למה אנו נשרפין וכי מה הנייה יש לנו שאנו משחיתין ביורדי מרכבה ולא ביורדי מרכבה, שלא ברשות. ועדיין כך היא מדתם של שומרי היכל השישי.

פרק יח

א. אר"י, אמרו לי כל חבורה: בן גאים! אתה מושל באור של תורה כר' נחוניא בן הקנה, ראה אם החזרתו וישב אצלנו מצפייה שהיה מציץ ויאמר לנו מה הוא מיורדי מרכבה ולא מיורדי

מרכבה שהן פוגעין בהן שומרי היכל השישי ולא היו נוגעין ביורדי מרכבה כל עיקר, מה הפרש בין אלו לאלו,

ב. אר"י: מיד נטלתי מטלית של מילת [אשר] פרח בה, ונתתי אותה לר' עקיבא ור"ע נתנה לעבד שלנו לומר: לך העמיד מטלית זו אצל אשה שטבלה ולא עלתה לה טבילה שהטבילה, שאם תבוא אותה האשה ותאמר מדת ווסתה לפני חבורה בידוע שאחד אוסר והרוב מתירין, אמרו לאותה אשה תגעי בה במטלית זו בראש אצבע צרדה של יד ואל תדרכי ראש האצבע עליה אלא כאדם שנוטל עצה מגלגל עיניו שנפלה, מדחה אותה ברמיזה.

ג. הלכו ועשו כן והניחו את המטלת לפני ר' ישמעאל, נעץ בה מורביא של הדס מלאה פלייטון ששרו באפלסמון נקי והניחה על ארכובותיו של ר' נחוניא בן הקנה, מיד פטרוהו מלפני כסא הכבוד שהיה יושב ורואה בגאווה מופלאה ושררה משונה, בגאווה של רוממה ושררה של זיהיון שמתרגשות לפני כסא הכבוד שלשה פעמים בכל יום ויום במרכבה, משנברא העולם ועד עתה לשבח.

ד. ובקשנו ממנו מי הוא מיורדי מרכבה ולא מיורדי מרכבה, אמר לנו אלו בני אדם שהיו לוקחין אותם יורדי מרכבה ומעמידין אותם למעלה מהם ומושיבין אותם לפניהם ואומרין להם: צפו וראו והאזינו וכתבו כל מה שאני אומר, וכל מה שאנו שומעין מלפני כסא כבוד, ואותם בני אדם אינם הגונים לכך, לפיכך היו פוגעין בהם שומרי פתח היכל הששי. היו זהירין שתבררו לכם בני אדם כשרים והם מחבירים הבדוקים.

ה. כשאתה בא ועומד על פתח היכל הששי, הראה שלשה חותמות של שומרי פתח היכל ששי לקצפיאל השר שחרבו שלופה בידו וטורדין ויוצאין ממנה ברקים, והיה מעוררה על כל מי שאינו ראוי להסתכל במלך וכסא, ואין כל בריה שממחה בידו, וחרבו שלופה צווחת, ואומרין וכו' ועומדין במשקוף לימין.

ו. ואחד של דומיא"ל וכי דומיאל שמו והלא אביר גהידריה"ם שמו, למה נקרא שמו דומיאל, א"ר ישמעאל כך אמר ר' נחוניא בן הקנה: בכל יום ויום בת קול יוצאת מערבות רקיע ומכריז ואומר, בית דין של מעלה כך אומרים טעום ובר מנצ"ה זפוכ"י גש"ש געש"ת ה' אלוהי ישראל קרא אותו דומיאל על שמי, ומה שאני רואה מחריש כך דומיאל רשות שלי משקוף של ימין, והוא אתו קצפיאל השר ואין לו עליו לא איבה ולא שנאה ולא קנאה ולא תחרות, אלא אלו לכבודי ואלו לכבודי.

פרק יט

א. זהרריאל ופעלי פעליו, שני חותמות הללו הראה מי שהוא לקצפיאל, וברוניה הראה לדומיאל השר, שר ישר ועלוב, מיד היה קצפיאל השר דורך קשתו ועטש ומביא לך רוח סערה, ומושיב אותך בקרון של נוגה, ומתקיע לפניך שמונת אלפים רבבות קרנים ושלשת אלפים רבבות שופרות וארבעת אלפים רבבות חצוצרות, ודומיאל השר תופס דורן והולך לפניך.

ב. ומה דורן? אמר ר"י: כך אמר ר"נ בן הקנה: רבי, דורן זה שהיה דומיאל השר תופס לפני קורין של אותו אדם שזוכה ויורד למרכבה, לא דורן של כסף או של זהב, אלא עוזבין (מניחין) אותו לאותו אדם ולא היו שואלין אותו לא בהיכל ראשון ולא בהיכל שני ולא בהיכל שלישי ולא בהיכל רביעי ולא בהיכל חמישי ולא בהיכל ששי ולא בהיכל שביעי, אלא הוא מראה להם חותמו והם עוזבין אותו ונכנס.

ג. ובפתח היכל ששי דומיאל השר שומר הסף של ימין לפתח היכל ששי יושב על ספסל של ליתיק טהור שבו זיו מאורות רקיע כבריתו של עולם, ארסטא"ן ומיר"א ארסטאן וכנפינ"ן צמנ"ש ערנ"ה (ס"א ערגנ"ה) ה' אלוהי ישראל ודומיאל השר מקבל אותו בסבר פנים יפות ומושיבו על ספסל של ליתיק טהור ויושב אצלו על ימינו.

פרק עשרים

א. והיה אומר לו שתים אני מעיד ומתרה בך, אין יורד היורד למרכבה אלא שיש בו שתי מדות הללו, מי שקרא תורה ונביאים וכתובים ושונה משניות מדרש הלכות ואגדות ופתרון הלכות איסור והיתר, ומי שקיים כל לאו הכתוב בתורה ושומר כל הזהרות של חוקים ושל משפטים ושל תורות שנאמרו למשה בסיני.

ב. אם, אמר לו לדומיאל השר, יש בו כל אחת משתי מדות הללו היה דומיאל השר נזקק לו לגבריאל הסופר וכותב לו את הנייר בסקרייא שלו, קורין לאותו אדם לומר כך וכך תורתו של פלוני כך וכך מעשיו, ומבקש לכנס לפני כסא כבודו.

ג. וכיון שהיו רואין שומרי פתח היכל השביעי לדומיאל ולקצפיאל ולגבריאל שהן באין לפני, קורין לאותו אדם שזוכה ויורד במרכבה, מכסין פניהם ויושבין, שהיו זקופין ועומדין ומתירין את הקשתות הדרוכות ומחזירין את החרבות הלטושות אל נדנן, ואעפ"כ צריך להראות להם בחותם גדול וכתר נורא טאר"ס ובר משגיי"ה ובעשפט"ש ה' אלוהי ישראל, והיו נכנסין מפני כסא כבודו והיו מוציאין מלפניו כל מיני זמר ושירה והיו מזמרין ובאין לפניו, עד שמעלין אותו ומושיבין אותו אצל הכרובים אצל האופנים אצל חיות הקדש, והוא רואה נפלאות וגבורות, גאווה וגדולה קדושה וטהרה אימה ענוה וישרות. באותה השעה א"ר ישמעאל: שמושל החברים למדה זו, לאדם שיש לו סולם בתוך ביתו שהיה עולה ויורד בו ואין כל בריה שממחה בידו. ברוך אתה ה' חכם הרזים ואדון הסתרים, אמן ואמן.

פרק כא

א. א"ר ישמעאל: קצף עלי רבן שמעון בן גמליאל, אמר לי: כמעט רגע נזף בנו זהפטריא"י המליל אותנו כסובין, מפני מה היה לך שגגת זדון עמנו, כסבור אתה שיונתן בן עוזיאל אדם קטן בישראל, מה אם ירד סתם ובא ועמד על פתח היכל שביעי? א"ר ישמעאל: הלכתי וכעסתי כנגד ר' נחוניא בן רבנו.

ב. לאמר: נשיא כעס עלי למה לי חיים? אמר לו: בן גאים אם לאו, מה כבודי אצליכם? שמתי בפיכם נביאים וכתובים משנה ומדרש הלכות ואגדות ופירושין הלכות איסור והיתר, אילמלי סתרי תורה שהכנסתי מכם כלום באתם לפני? יודע אני על מה באתם, לא באתם אלא על שומרי פתח היכל שביעי.

ג. לך אמור לנשיא, לכל שומרי פתחי היכלות הששה יש רשות להזכיר את שמותם של כל אחד ואחד מהם וליגע בהם, אבל שומרי פתח היכל השביעי משמות שלהם מבוהל אדם ואין יכול ליגע בהם, לפי שכל אחד ואחד מהם שמו נקרא על שם מלכו של עולם, לא פירשתי אותם עד עכשיו שאתה אומר לי פרוש, בואו ועמדו על רגליכם, וכל אחד ואחד מכם כששמו יוצא מפי, כרעו ותפולו על פניכם. מיד באו כל גיבורי תורה חבורה וכל אדירי ישיבה ועמדו על רגליהם לפני ר' נחוניא בן הקנה, והוא אומר והם נופלין על פניהם והסופרים כותבים.

פרק כב

א. אלה שמותם של שומרי פתח היכל שביעי זהפנוריאי יו"י שר נכבד ונחמד, אבירזהיאי יו"י שר נכבד ונחמד ונורא, אטריגיאש יו"י שר נכבד ונחמד נורא ומבוהל, נגרניאל יו"י שר נכבד ונחמד נורא ומבוהל ויקר, ענפיאל יו"י שר נכבד ונחמד ונורא ומבוהל ויקר ומפואר, נעזוריאל יו"י שר נכבד ונחמד נורא ומבוהל ויקר ומפואר ועז, ססטיאל יו"י שר נכבד ונחמד ומבוהל יקר מפואר עז ואדיד, ענפיאל יו"י שר ששמו נזכר לפני כסא כבודו שלשה פעמים בכל יום ויום מיום שנברא העולם ועד עכשיו לשבח, מפני מה, מפני שטבעת של חותם של שמים וארץ מסורה בידו.

ב. וכיון שהיו רואים אותו כל מי שבמרום כורעין ונופלין ומשתטחין לפניו, מה שאין כן במרום, ואם תאמר לפני שר הפנים - אין נופלין אלא מן העומדין חוץ לפני כסא כבודו, שאין משתחווים לו לשר הפנים, ולפני ענפיאל השר הן משתחווין מרצון ומרשות אנטורו"ס רבו הגדול יאפימי"ל שנ"ת מרצ"ע ה' אלוהי ישראל.

ג. אלה שמותם של שומרי פתח היכל שביעי של ירידה, שלשה הפרש משמותם של עליה, נורפיאל יו"י שר נכבד נחמד ונורא שהיה נקרא אבירזהיאו יו"י, דלוקיאל יו"י שר נכבד נחמד ונורא לבכפיאל יו"י, יקריאל יו"י שר נכבד נחמד ונורא שהיה נקרא אטריגיאל יו"י, ישישיאל יו"י שר נכבד נחמד ונורא שהיה נקרא בנאיאל יו"י, נורפיניאל יו"י שר נכבד נחמד ונורא שהיה נקרא שקדיהיאל יו"י, נערוריאל יו"י שר נכבד נחמד ונורא שהיה נקרא זוהליאל יו"י, ענפיאל יו"י שר נכבד נחמד ונורא ומבוהל ויקר ומפואר ועז ואדיר וחזק ישר ואמיץ שהיה נקרא טופריאל יו"י.

ד. ולמה נקרא שמו ענפיאל, מפני ענף כתריו שהיה מונח בראשו שהיה חופה ומכסה את כל חדרי היכל ערבות רקיע כיוצר בראשית, מה יוצר בראשית כתוב מקרא עליו כסא שמים הודו אף ענפיאל השר עבד שנקרא על שם רבו כך, ולמה חביב ונחמד מכל שומרי פתחי היכלות?

מפני שפותח פתח היכל השביעי וסוגר אותו לפני כסא כבודו, שסילול מתוכו ועומד נגד פתח היכל השביעי, ומאתים וחמשים ושש כנפיים יש בכל חיות הקדש נגד פתח היכל השביעי.

ה. גדולה מכולם חמש מאות ושתים עשרה עיניים יש בארבע חיות נגד פתח היכל השביעי, של צורת פנים שלהם, פנים של ששה עשר ששה עשר פנים יש בכל חיה וחיה נגד פתח היכל השביעי.

פרק כג

א. וכיון שהיה אדם מבקש לירד במרכבה היה ענפיאל פותח לו דלתות פתח היכל השביעי, והיו אותן עיניים (כל עין ועין אחת מעיני הקודש פקועה כשיעור כברה גדולה) של מבינים, ומראה עיניהם כברקים ירוצצו חוץ מעיני כרובי גבורה ואופני שכינה שהן דומות ללפידי אור ושל שלהבת גחלי רתמים.

ב. והיה אותו אדם זוע ומזדעזע ומרתיע מתבהל ונבהל מתעלף ונופל לאחוריו, והיה סומכו ענפיאל השר, הוא וששים ושלשה שומרי פתחי שבעה היכלות, והיו כולם עוזרים אותו ואומרים לו אל תירא בן זרע אהוב, היכנס וראה מלך ביופיו, אין אתה נשחת ואין אתה נשרף.

ג. מלך ישר הוא מלך נאמן הוא, מלך עלוב הוא מלך עשיר הוא, מלך צדיק הוא מלך חסיד הוא, מלך קדוש הוא מלך טהור הוא, מלך ברוך הוא מלך גאה הוא, מלך גיבור הוא מלך חנון הוא, מלך רחום מלך שפל, ברוך הוא.

ד. והם נותנים בו כח, מיד תוקע קרן ממעל לרקיע אשר על ראשם וחיות הקדש מכסין פניהם וכרובים ואופנים מחזירין פניהם והוא נכנס ועומד לפני כסא כבודו.

פרק כד

א. כיון שעמד לפני כסא כבוד פותח ואומר שירה, שכסא כבוד משורר בכל יום ויום תהילה שירה וזמרה, ברכה שבח והלל וקילוס, תודה והודיות ניצוח ונגון, הגיון גילה צהלה שמחה וששון, רננות נועם ענוה נווה אמת צדק ויושר, סגלה נוי ופאר ועוז, עילוס ועילוז ועילוץ ועילוי, נחת ומנוחה ונחמה שלוה השקט ושלום, שאנן בטח וטובה, אהבה חמדה חן וחסד ויופי, תאר אדר וחמלה, זיו וזוהר זכות, זורח נוגה אור, ענף סיגוב פלאות וישע, רוקח ממולח מאור ואדירות עזירות עריצות כח, גובה ויקר חזק וממשלה ואמיץ, נסוי נשאוי רוממה וזיהיון, עזוז גבורה חיל, קדושה וטהרה וניקיון, גאווה גדולה ומלכות, הוד והדר כבוד ותפארת לזהרריאל ה' אלוהי ישראל, מלך מפואר המעוטף בתפארת המהודר ברקמי שיר, מהודר בהוד וכבוד והדר, עטרת גאות וכתר נוראות ששמו ערב לו וזכרו מתוק לו וכסאו מפואר לו, והיכלו מהודר לו וכבוד נחמד לו, והוא נאה לו ומשרתיו מנעימים לו, וישראל עזוז נפלאותיו, מלך מלכי המלכים אלוהי האלוהים ואדוני האדונים, המסובב בקשרי כתרים מוקף בענפי נגידי נוגה שבענף, הודו כסה שמים הדרו יופיע מרומים, ומיופיו יתבערו תהומות ומתוארו יתבערו שחקים, וגאים מפליט תוארו ואיתנים מפוצץ כתרו, יקרים טורד חלוקו וכל עצוב ישמח בדברו,

ירננו דשאים בשמחתו מדברו יזלו בשמים, טורדין ויוצאין יקרים בלהבי אש, נותן לשוחריהן בשלוה למקומן, מלך אהוב נחמד ונעים ונקי, מתגבה על המלכים, וגאה המתגאה על הגאים, הדור המתנשא על האיתנים ומתרומם על הנוראים, פאר מלכים תהילה לבחורים, סגולה לקדושים עלוב לעלובים, ערב בפי קוראיו מתוק למייחלי שמו, צדיק בכל דרכיו וישר בכל מעשיו נאה בכל מידותיו, זך בעצה ובדעת ברור בבינה ובעלילה, עד לכל דבר, דיין לכל נשמה, שופט בכל מדה, אביר בכל חכמה ובכל רז, אדיר בקדושה ובטהרה, מלך אמת ויחיד, מלך ממית ומחיה מלך חי וקיים לעולמים, מלך אומר ועושה ומכלכל, מלך יוצר כל, מכה ובורא כל רפואה, מלך עושה כל ברכה ומכין כל טובה, מלך דן כל מעשיו ומכלכל כל יצוריו, מלך רם ורך לכל שפל, ולכל אמיץ חזק הוא, מלך רם ונשא נשגב ונפלא, ידיד וישיש ישר ונאמן יקר ונכבד, חזק ואמיץ צדק ואמת קדוש וטהור, חסיד גדול וגיבור, עז איתן יקר ונורא ומבוהל, סלולו על שכלולי גאווה, מתוכן על עטורי פאר בחדרי היכל גאווה, עז איתן יקר נורא איתן ומבוהל, רואה ממעמקים צופה במסתרים מביט במחשכים, בכל מקום שם הוא, בכל לבב שם הוא, וחפצו לא להמיר ולא להשיב את דברו ולא לאחר את רצונו, ולא מקום לנוס ממנו ואין סתר להסתר ולהיחבא מפניו, תמלוך לעולמים, ימלוך כיסאך לדור דורים, מלך רחום וחנון מוחלן וסולח, מגלגל ומעביר, תתהדר בכל שיר תתפאר בכל נועם, תתרומם על היכל גאווה, תתנשא על עטורי פאר, תתגבה בכל המעשים תתגאה על כל יצורים, תתכבד על כסא כבודך, תתיקר על כלי חמדתך, תתברך בכל הברכות, תשתבח בכל התשבחות, תתהלל בכל ההילול, תתקלס בכל הרננות, תתגדל לעולמים תתקדש עדי עד, טוטרוסיאי ה' מלך כל העולמים אדון כל המעשים חכם בכל הרזים מושל בכל הדורות, אל אחד אשר מעולמים, מלך יחיד אשר לנצח נצחים סלה. - ואראה כעין חשמל היה נזקק ועומד ובורר ביורדי מרכבה בין שראוי לירד למרכבה, ואם היה ראוי לירד למרכבה כיון שאומרים לו היכנס ואינו נכנס וחוזרין ואומרין לו היכנס ומיד נכנס היה משבחין אותו לומר בודאי זה מיורדי מרכבה, אבל אם אינו ראוי לירד למרכבה כיון שאומרים לו אל תכנס והוא נכנס מיד מטילין עליו מגזרי ברזל, מפני ששומרי פתח היכל השישי מטילין ומשליכין עליו אלף אלפים גלי מים ואין שם אפילו טיפה אחת, ואם אמר מים הללו מה טיבן? מיד רצין אחריו כסקילה, אומרים לו: ריקה שמא מזרעו של מנשקי עגל אתה ואין אתה ראוי לראות במלך וכסאו, אם כן הוא, בת קול יוצאה מערבות רקיע לומר יפה אמרתם מזרעו של מנשקי עגל הוא ואינו ראוי לראות במלך וכסאו, לא זז משם עד שמטילין בו אלף אלפים מגזרי ברזל.

ז. מי כמוך אלוהי ישראל, בעל גבורות ה' אלוהי ישראל, יכרעו וישתחוו עליונים ותחתונים לפניך ה' אלוהי ישראל, יהדרו שרפים ויברכו רננות לפניך ה' אלוהי ישראל, יהללך כסא כבוד ולך יתן גאות ורבות עוז ותפארת לפניך ה' אלוהי ישראל, משרתיך יכתרו לך כתרים וישירו לך שיר חדש וימליכוך נצח ותקרא אחד לעולם ועד, לפניך יברכו לפניך יברכו לפניך ישבחו, לפניך יפארו לפניך ירוממו, לפניך יודו כי אתה ה' אלוהי ישראל גיבור חיל ורב להושיע. ברוך אתה ה' חכם הרזים אדון הסתרים, אמן.

פרק כו

א. אתה הוא פועל גבורות, מחדש חדשות ומחדש בריותיך בכל יום ויום, משרתים מאש לרומם שבחי רזך, זוהר מזהיר בתוך רבבות אש, זונח שנאה וקנאה מואס איבה ותחרות, מרחיק כעס מפיר קצף, מרבה כל חן וטוב כרובי כבודך, אש המתגבר על כרובי אש, שר על השרים שרפים שרפי להב סביבות לכיסאך עומדין, זה וזה משמיעין סולו לרוכב.

ב. ברכה שבח והלל שיר תודה והודיות, שבח פאר מאד ולחש קילוס ענוה וחסד, לאדיר לאביר לאמיץ לברוך לבוחן לגיבור גאה וגבוה, בפיהם זמרה בלשונם רננות, תנומה אין להם, לא לילה ולא יום אלא באור נוגה זמרה והלל.

ג. אתה הוא אדון הגדול הגיבור והנורא הצדיק והחסיד הקדוש והנאמן, ארך אפים ורב חסד ואמת, אתה הוא אדון אלוהי האלוהים ואדוני האדונים, אתה הוא גדול לך מגדלין כל בעלי גדולה, אתה הוא האל גיבור לך מגברין כל בעלי גבורה, אתה הוא האל נורא לך מרננין כל בעלי רננות, אתה הוא האל צדיק לך לך מצדיקין כל בעלי צדקות, אתה הוא האלוהים חסיד לך מייחלין כל בעלי חסידות, אתה הוא האל קדוש לך מקדישין כל בעלי קדושה, אתה הוא האל הנאמן בדבריך לך מאמינים כל בעלי אמונה.

ד. אתה הוא שגלית סודך למשה ולא כסית ממנו כל גבורותיך, בזמן שאין הדיבור יוצא מפיך היו כל הרזים ההרים הרמים מזדעזעין ועומדין לפניך בבהלה גדולה, בזמן שהדיבור יוצא מפיך היו כולן נשרפין בלהבי אש. אתה הוא בוחן כליות ולב ובוחן אמונים, אתה דר בלב האדם ודינו דין צורה בדין שלהבת, אתה הוא גיבור גאים, גאה על כל מתגאה, רם על הכל ומשפיל גאים ומגביה שפלים.

ה. גאה בבריות אדם, דמות אדם בכסאך קבעת, אדם לה בה וידי אדם תחת כנפיהם, רצין כאדם עמלין כאדם כורעין ומשתחוין בשירה כאדם ואימתך מלך עליהם. גאה בבהמות שור, דמות שור בכיסאך קבעת, רצין כשור עמלין כשור עומדין על עומדם כשור ואימתך קדוש עליהן. גאה בחיות ארי, דמות ארי בכיסאך קבעת, שאגתן כאריה ואימתן כאריה ופחדתן כאריה וזרוע עוזו כארי ואימתך נורא עליהן. גאה בעופות נשר, דמות נשר בכיסאך קבעת, רצין כנשר קלין כנשר ועופפין כנשר טסין כנשר ואימתך טהור עליהן. וכולן משלשלין קדושתך בקדושה משולשת כדבר שנאמר: קק"ק.

ו. תתאדר תתהדר תתרומם תתנשא, תתפאר תתברך תשתבח תתגדל תתקדש תתעלה תתעלז תתקלס, שכן חובת כל היצורים לאדרך להדרך לברכך לשבחך לעלך לגדלך לקדשך לרוממך לפארך לנשאך ולקלסך, מלך הגדול והקדוש שליט על העליונים ועל התחתונים על הראשונים ועל האחרונים, שמתוך זיע ורתת משלשין קדושתך בקדושה משולשת, כדבר שנאמר: קק"ק.

ז. האדרת והאמונה לחי עולמים, הבינה והברכה לחי עולמים, הגאווה והגדולה לחי עולמים, הדעה והדיבור לחי עולמים, ההוד וההדר לחי עולמים, הועד והותיקות לחי עולמים, הזכות

והזכרון לחי עולמים, החן והחסד לחי עולמים, הטהרה והטוב לחי עולמים, היקר והישועה לחי עולמים, הכתר והכבוד לחי עולמים, הלקח והליבוב לחי עולמים, המלוכה והממשלה לחי עולמים, הנוי והנצח לחי עולמים, הסוד והשכל לחי עולמים, העוז והעטרה לחי עולמים, הפאר והפלא לחי עולמים, הצדקה והצהלה לחי עולמים, הקילוס והקדושה לחי עולמים, הרננות והרחמים לחי עולמים, השיר והשבח לחי עולמים, התהילה והתפארת לחי עולמים.

ח. מי יוכל לדבר אחת מאלף אלפי אלפים רבבות ריבוא רובי רבבות גבורותיך מלך מלכי המלכים ברוך הוא, שהחיות נצבות ועומדות לפניך בדממה דקה, הן אש חיבן אש הילוכן אש דיבורן אש, והן מתייראין מפני אש שמא ישרפו בלהבי אש, סבבתן לך והם לך היקפתן לך, אצלך צפונים בקניך הוגים בסוד ושכל, אזורי עוז עטופי הרעיון, לא תשור איה חנותך, מלך גדול וקדוש שליט על העליונים ועל התחתונים, על הראשונים ועל האחרונים, אין לא בעליונים ולא בתחתונים לא בראשונים ולא באחרונים שיכול לידע את מעשיך ולחקור את כל נפלאותיך, כמה שאין יכול לדמותם. אלף בית א בב גג דד הה וו זז חח. מטטרון שנקרא שמו על שמונה שמות: מרגיואל שמו גיותיאל שמו, זיותיאל שמו איזיהיאל שמו, יהויאל שמו מיזאל שמו, סגנסגיאל שמו סגנסייריה שמו. מתוך אהבה שהיו אוהבין אותו במרום היו קורין אותו במחנות קדושים מטטרון עבד ה' ארך אפים ורב חסד. ברוך אתה ה' חכם הרזים אדון האדונים והסתרים, אמן אמן.

פרק כז

א. א"ר ישמעאל כך אמר ר"ע משום ר' אליעזר: מיום שנתנה תורה עד שנבנה הבית האחרון, תורה נתנה הדרה לא נתנה, ויקרה גדולתה ותפארת שלה אימתה פחדה ויראתה עטרת גאותה וגאונה זויה וזיותה עוזה ועיזוזה ממשלתה וגבורתה לא נתנו - עד שנבנה הבית האחרון ושרתה בו שכינה.

ב. עמדו ישראל לשפוך תרעומות לפני אביהם שבשמים לומר הרבה צרות הפלת עלינו, איזו נתפס ואיזו נעזב, השלכת עלינו טורח גדול ומשאוי גדול, אמרת לנו בנה בית ואף על פי שאתם בונים עסקו בתורה (זו תשובת בניו).

ג. כי בטלה גדולה היה לכם. בין הגליות הייתי מתאווה מתי אשמע קול דברי תורתי מפיכן, כי אתם לא עשיתם יפה שחלקתם וכעסתי עליכם ועמדתי ועשיתי על עירי ועל ביתי ועל בני, ואני לא עשיתי יפה שעמדתי לנגדכם וחתמתי עליכם גזר דין בודאי שהיא עומדת לעולם ולעולמי עולמים, תהא לה תמירות שאין לה אורך או שתים או עשר או שלשים ואם בגבורות עד מאה והלכה לה, אלא שאתם הוכחתכם אותי, אתם יפה עשיתם, כבר קבלתי עלי תוכחתם.

ד. כי ערבת עלי אנחת ישראל וכסת אותו תאוות תורה, נתחננו באזני דבריכם ומתקבלין עלי אמרי פיכן, אתם עסקו בבית בחירתי ותורה מפיכן לא תמוש, כי בעל נפלאות אני אדון פרישות אני הוא בעל גבורות, לפני מתרגשות נסין ותמהין לפני כסאי, ומי הקדימני ולא שלמתי לו, מי קראני ולא עניתיו, מיד אמרו לפני משאלותיכם.

ה. בתי גנזי ובתי אוצרותי אין כל דבר חסר בהם, אמרו משאלותיכם וינתנו לכם ותאוות נפשכם מיד תעשה, כי אין עת כעת הזאת, ואין זמן כזמן הזה שדבקה אהבתכם בלבי.

פרק כח

א. אני יודע מה אתם מבקשים ולבי הכיר מה אתם מתאווים, תורה מרובה אתם מבקשים והמון תלמוד ורוב שמועות לשאול הלכה אתם מצפים, ולהמון רזיי אתם מחמדין, להרבות הרים הרים, להפלות תושיה גבעות גבעות, להגדיל תלמוד בחוצות ופלפול ברחובות, להרבות הלכות כחול הים ורזיי כעפרות תבל, ולהושיב ישיבות בשערי אהלים לפרש מה איסור והיתר לטמא בה את הטמא ולטהר את הטהור, ולהכשיר את הכשר ולפסול את הפסול, ולהכיר בהן את הדמים להורות לנידות מה יעשו.

ב. לקשור כתרים בראשיכם ועטרות מלכות, לכוף מלכים להשתחוות לכם, ליזקק חזנים, להשתטח לפניכם להפקיע שמכם בכל כיפה וזכרכם בכרכי הים, להאיר פניכם כזריחת היום ובין עיניכם ככוכב שחר, אם תזכו לחותם זה להשתמש בו בכתר, עם הארץ לא ימצא בעולם וכסיל וטיפש לא יהיה בכם.

ג. אתם שמחים משרתי, שרז זה אחד מן הרזים יוצא מבית גנזי קול ישיבת שלכם, כי כעגלי מרבק לא בעמל ולא ביגיע אלא בשם חותם זה ובזיכרון כתר התמה תמה מכם והדווה דווה מכם, רבים מתים באנחתכם ויוצאה נשמתם על שמע כבודכם.

ד. עושר וממון מתגבר עליכם, גדולי עולם מתדבקין בכם, משפחה שאתם נושאים ממנה סוככת אותה חסות מכל צדדיה המברך בכם מבורך ומשתבח בכם משתבח, מצדיקי רבים אתם נקרין מזכין בריות קורין אתכם, קביעות חדשים מכם תצא ועבור שנים מערמת חכמתכם.

ה. על ידכן נשיאים מתמשחין ועל פיכן אבות בית דין עומדין, ראשי גליות אתם מעמידין, שופטי עיירות מרשות שלכם, שתקנת עולם מכם תצא ואין מי חולק עליה, מלחמה רבה נלחמו עמי משרתי קטיגור גדול מלאכי השרת (זו תשובה שלו).

פרק כט.

א. רז זה אל יצא מבית גנזיך וסתר ערמה מאוצרותיך, אל תשם בשר ודם כמונו, אל תדמה בני אדם תמורתנו, יגיעי בתורה במידה שהן יגיעין והבאין מן הדורות ואילך יקיימוה בעמל ובתפנוק גדול, זה הוא כבודך וזה הוא תפארתך, כשהן משבחין וחוזרין וסודרין לפניך קורין בלב שלם ומתחננין בנפש חפצה, יעמוד בידינו מה שקרינו יתקיים בידינו מה ששנינו, יתפסו כל מה ששמעה אוזנינו, יחזק לבבנו נתיבות תלמוד ששמעו מפי הרב, וזהו מכבדין זה את זה, אם רז זה יצא לבניך ישוו קטן כגדול וכסיל כחכם (זו תשובת עבדיו).

ב. אל משרתיי אל עבדיי: אל תטריחו לפני בדבר הזה, רז זה יצא מבית גנזי וסתר ערמה מאוצרותיי, לעם אהוב אני מגלה עליו, לזרע נאמן אני מלמד אותו להם, וגנוז מימות עולם

ומימי בראשית להם מתוקן, ולא עלה על לבי לתנות לכל הדורות הללו מימות משה ועד עכשיו, לדור זה היה שמור להשתמש בו עד סוף כל הדורות, כי מרעה אל רעה יצאו ואותי לא ידעו, שנטמטם לבן מן הגליות, יהיו דברי תורה קשין כנחושת וכברזל להם, ראוי להשתמש בו להביא כמים בקרבו תורה וכשמן בעצמותיו, כך היו ישראל מיום שחרה אפי בו והכיתיו ורגזו הרים והייתה נבלתם כסוחה בקרב חוצות.

ג. במה ארצנו ובמה אנחמו, אך במידה טובה של חמדה במרום שאוציא ואתן לו ואנחמנו, כי צפיתי וראיתי זהב עמי זהב בעולם, כסף עמי כסף בעולם, אבנים טובות ומרגליות עמי, חטין ושעורין ודבש עמי וכבר נתתין בעולם, אבל מה חסר העולם רז זה וסתר זה שאינו בעולם מדה גאווה שיתגאו בה בניי.

ד. א"ר ישמעאל, כך אמר ר' עקיבא משום ר' אליעזר: לא קבלו עליהם אבותינו לשום אבן בהיכל עד שכופן מלכו של עולם, ולכל משרתיו נזקקו לו וגלה להם רז של תורה איך יעשוהו ואיך ישמשו, מיד הופיע רוח הקדש ממבוי הגדול אשר בבית ה'.

ה. שלא ירדה ולא שרתה שכינה בבית קדש הקדשים מפני הגזירה, כיון שראו אבותינו את כסא כבוד שנסתלסל ועמד בין האולם ובין המזבח שאע"פ שעד עתה שעת בנין ולא בנו אלא על צורת שהן צורות ועומדות לשכלל עליהם האולם בהיכל המזבח וכל הבית כלו שלו, וכיון שראו את כסא הכבוד שסלסול מתוכו ועומד בין האולם ולמזבח ומלכו של עולם עליו מיד נפלו על פניהם ועל אותה שעה הוא אומר גדול יהיה כבוד הבית.

ו. שבמקדש ראשון לא נזקקתי לבני אלא בקול זה, לי ולכיסאי ולכל משרתיי, והלואי! בניי למה אתם נופלים ומוטלין על פניכם, עמדו ושבו לפני כיסאי במידה שאתם יושבין בישיבה ותפסו כתר וקבלו אותו ולמדו סדר שר התורה, זה היך תעשוהו והיך תדרשוהו והיך תשמשו בו, כי היך מעלין נתיבות לבבם, היו צופין לבבכם בתורה מה נענה זרובבל בן שאלתיאל ועמד על רגליו כתורגמן, היה מפרש שמות שר התורה אחד אחד כשמו, שם כתר ושם חותם פלוני.

פרק שלשים

א. א"ר ישמעאל, כך אמר ר"ע משום ר"א הגדול: הנזקק עצמו בשר התורה יכבס בגדיו ושמלותיו ויטבול טבילה חמורה מספק חוצץ קרי, ויכנס וישב שנים עשר ימים בחדר או בעליה, אל יצא ואל יבוא ולא יאכל ולא ישתה אלא מערב ועד ערב, שאכל לחמו - לחם ידיו - נקי וישתה מים ולא יטעם בכל מיני ירק.

ב. ויקבע מדרש שר תורה זה בתפלת שלש פעמים בכל יום ויום, אחר שיתפלל אותו מראשו ועד סופו ואח"כ ישב וישנה אותו שנים עשר ימים ימי תעניתו מבקר ועד ערב ולא ידום, בכל שעה שמסיימו יעמוד על רגליו ישביע בעבדים ובמלכם שתים עשרה פעם בכל שר ושר ואח"כ ישביע בחותם לכל אחד ואחד מהם.

ג. ואלה שמותם יאמר שק"ד הוזיאי יו"י השר הברדיאל יו"י השר אביר גהוריריאל יו"י השר ואית דאמרין נהורדיהיאל יו"י השר אשרויליאיאל יו"י השר זבודיאל יו"י השר אזגכוהראי יו"י

השר טוטרוסיאי יו"י השר פליטריה יו"י השר והובאריא יו"י השר מרגיויאל יו"י השר דהביורון יו"י השר ואדירירון יו"י השר וכו'.

ד וישביע אותם לשנים עשר בשם יופיאל הדר מרום מלכו ובשם סרביאל שהוא משרי המרכבה ובשם שהרריאל שהוא שר אהוב ובשם חסדיאל שנקרא לגבורה שש שעות בכל יום, ויחזור וישביע אותם ארבעה שרים האחרונים בחותם גדול ובשבועה גדולה בשם אזבוגא שהוא חותם גדול ובשם צורטק שם קודש וכתר נורא.

ה. וככלותו שנים עשר יום יצא לכל מדת תורה שמבקש אם למקרא אם למשנה או לצפיית מרכבה, כי במידה טהורה הוא יוצא ומצער ומסיגוף גדול, כי תלמוד הוא בידינו תקנת הראשונים ומסורת עתיקים שכתבו והניחו לדורות להשתמש בו צנועים, ומי שראוי נענה בהם.

אמר ר' ישמעאל: מה יפתח אדם קודם שיתפלל [מדרש] שר תורה זה, כיון שעמד יאמר תתהדר תתרומם ותתנשא מלך מפואר וכו' (כי היכי דכתיב: בפרק ז') וישביע ויאמר מי לא ירומם אותך מלך נורא ומבוהל על כל משרתיך, ברתת ובזיע משרתים אותך, בבהלה וברעדה מתבהלין בגזרה, בפה אחד שמך נורא מוציאין, מפני אימה עומדין לפניך, אין מוקדם ואין מאוחר, וכל המעכב את הקול מחברו בשמך כשיעור נימא של שיער נדחף ואש להבה מדחפת אותו, בדבר שנאמר: קק"ק ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו. סליק היכלות רבתי.

הלל

מדרש הלל הנקרא ספר המעשים

[בית המדרש חדר ה']

בעשר לשונות של שבח נאמר הספר הזה (תהלים): בניצוח בניגון בשיר בהלל במזמור בהשכיל בתהילה בתפילה ברנה ובהודאה, ועשרה נביאים אמרוהו: **אדם אברהם משה דוד שלמה אסא הימן ידותון אביאסף ודניאל,** ויש אומרים אף **שלשה בני קרח.** התורה חמשה חומשין והספר הזה חמשה חומשין, וההלל חמשה חומשין. ומה ראה ההלל להתברך בכולם, מפני שהוא שבחם והוא תוספת על כל העולם, ויש בו לשעבר ולעתיד לבוא, ליציאת מצרים ולדורות הללו ולימות גוג ומגוג. תחילה לשעבר הללויה ובסוף לעתיד הללויה, ליציאת מצרים בצאת ישראל, לא לנו ה' לדורות הללו, ואהבתי כי ישמע ה' הודו לה' כי טוב לימות המשיח ולימות גוג המגוג. י"ח ימים ולילה אחד [אומרים הלל שלם] ואלו הם:

שמונת ימי חג הסוכות

ושמונת ימי חנוכה,

וי"ט הראשון של פסח

ולילו וי"ט של עצרת.

מי אמרו? אמר ר' נחמיה: דוד אמרו, ומה היו ישראל עושין משיצאו ממצרים עד שעמד דוד, אפשר שהיו אוכלין פסחיהן בלא הלל? אמרו, משה אמרו בשעה שיצאו ישראל ממצרים שנאמר: ויאמר לו פרעה לך מעלי ויאמר משה כן דברת ובזמנו דברת לא אוסיף עוד ראות פניך, הא כדעמי [כדאת] מבקש ממני, שנאמר: וירדו כל עבדיך אלה אלי וגו'. וכשהגיע הזמן מהו אומר ויקרא למשה ולאהרן לילה, אמר להם משה: אמש היינו עבדים לפרעה ועכשיו אנו עבדים להקב"ה, עמדו אז וקילסו להקב"ה שהוציאן מעבדות לחירות, ונאמר לפניו הללויה (עי' פסחים קי"ח).

הללויה, הללו למי שברא העולם שמקלסין אותו בשני אותיות, שנאמר: עזי וזמרת יה ואומר: בטחו בה' עדי עד כי ביה ה' צור עולמים.

דבר אחר:

הללויה משל למה הדבר דומה? למלך שנשא אשה וכתב לה בסימפונין שלה שהיא מפורסמת בשבעים ואחד, אמרה לו: כשתעשה לי כל צרכיי אני כותבת לך לשמך, כך כנסת ישראל אמרה לפני הקדוש ברוך הוא ריבון העולמים כשתעשה לי כל נסים וגבורות שעשית לאבותינו אנו מקלסין לשמך בשבעים ואחד אותיות (בגימטריא), ואלו הן: **ה'** חמשה **ל'** שלשים **ל'** שלשים **ו'** ששה (**הללו**) הרי שבעים ואחד אותיות, לכך נאמר הללויה.

הללו עבדי ה', יבואו אבות העולם ויקלסוך שנקראו עבדים, שנאמר: זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך, יבוא משה ויקלסך שנקרא עבד, שנאמר: לא כן עבדי משה, יבוא דוד ויקלסך שנקרא עבד, שנאמר: ודוד עבדי נשיא להם לעולם, יבואו חנניה מישאל ועזריה ויקלסוך שנקראו עבדים, שנאמר: שדרך מישך ועבד נגו עבדוהי די אלהא חייא עילאה, יבוא דניאל ויקלסך שנקרא עבד, שנאמר: כי לא יעשה ה' אלוהים דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים, יבואו מלאכי השרת ויקלסוך שגם הם נקראו עבדים, שנאמר: הן בעבדיו לא יאמין ובמלאכיו ישים תהילה וגו'.

דבר אחר:

הללו עבדי ה' משל למה הדבר דומה? למלך שיצא ממזרח למערב וממערב למזרח ולא היו מכירין את לשונו לקלסו ובמה הוא חפץ להתקלס, ומי מכיר לשונו ויודע במה רוצה להתקלס? עבדיו ובני פלטין שלו, ומי הם עבדיו של הקדוש ברוך הוא? ישראל שהן עמלים בתורה ובמשנה לפניו.

דבר אחר:

הללו עבדי ה', משל למה הדבר דומה? למלך שנכנס למדינה והיו כל בני אדם מקלסין אותו בלבד, והקב"ה אינו כן אלא כל מעשיו מקלסין אותו, העליונים מקלסין אותו, שנאמר: הללו את ה' מן השמים, התחתונים, שנאמר: הללו את ה' מן הארץ תנינים וכל תהומות עד וירם קרן לעמו וגו'. הא למדת שעליונים ותחתונים מקלסין אותו. הללו את שם ה', שבו נברא העולם כי מידותיו רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת ומטה כלפי חסד, ואומר: ויהי ה' את יוסף ויט אליו חסד.

דבר אחר:

הללו את שם ה', משל למה הדבר דומה? למלך ששלח פמיליא שלו למלחמה ונתן להם האיקונין שלו ואמר להם: כל זמן שאתם נוצחין תהיו מקלסין איקונין שלי, וכאילו לי אתם מקלסין, לכך נאמר: הללו את שם ה'. יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם, לפי שבעולם הזה מקלסין אותו ישראל בלבד, שנאמר: יראי ה' הללוהו כל זרע יעקב כבדוהו וגו' אבל לעתיד לבא יקלסוהו כל אומות העולם, שנאמר: בהיקבץ עמים יחדיו, ואומר כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' וגו'.

דבר אחר:

יהי שם ה' מבורך, לפי שבעולם הזה מקלסין אותו על הטובה ועל הרעה, על הטובה הטוב והמטיב ועל הרעה ברוך דיין האמת, אבל לעתיד לבוא אין מקלסין אותו אלא על הטובה שאין קללה לעתיד לבוא, שנאמר: בלע המוות לנצח וגו'. ממזרח שמש עד מבואו מהולל שם ה', בנוהג שבעולם אדם מדליק הנר לפני שכניו והם מחזיקין לו טובה אבל במקומות אחרים אינן יכולין לעשות כן, והקב"ה מאיר לכל העולם כולו, לכך נאמר: ממזרח שמש ועד מבואו מהלל שם ה', האיר אור החמה ביום מקלסין אותו בא"י יוצר המאורות, שקעה חמה בערב מקלסין אותו בא"י המעריב ערבים, לכך נאמר מהולל שם ה'.

שאל אנטונינוס את רבנו הקדוש אם יש לאדם דירה שהיא עשר על עשר אמות איך הוא עושה לקבוע את המנורה?

אמר לו: באמצע הטרקלין,

אמר לו: ומפני מה לא קבע המקום חמה באמצע הרקיע,

אמר לו: מפני שלום הבריות, שלא יהא אדם יוצא לדרך ואינו יודע כמה שעות ביום, והחיות שוקעות עליו ולסטין באין עליו והורגין אותו, אלא עשה שיהא אדם יוצא בדרך ויודע כמה שעות ביום ויהא יודע מאיזה מקום יצא ובאיזה מקום לן.

ר' יודא אומר: תיק עשה הקדוש ברוך הוא לחמה, שנאמר: לשמש שם אהל בהם ושוקעת במערב וחוזרת לתיק ועולה מן החלונות למזרח, וחכמים אומרים: מחילה עשה לה הקדוש ברוך הוא בארץ ושוקעת במערב וחוזרת למעלה ועולה מן המחילה למזרח, אסטרולוגין אומרים כי הרקיע חוזר בגלגל והמזלות חוזרין בו, אמרו להם חכמים: אם בגלגל חוזר צריכה

העגלה להיות פעם אחת בדרום ופעם אחת בצפון ועקרב פעם בצפון ופעם בדרום אלא לעולם עקרב בדרום ועגלה בצפון. יוסה אומר: החמה הולכת בדרום עד יסוד, שנאמר: הולך אל דרום וסובב אל צפון זה מפני מזרח ומערב,

דבר אחר:

ממזרח שמש עד מבואו, יכול שאינו משובח אלא בארץ, בשמים מנין? שנאמר: רנו שמים וגילי ארץ, הרי בישוב אמור, במדבר מנין? שנאמר: ישאו מדבר ועריו, הרים וגבעות עץ פרי וכו'. שמקלסין אותו לעתיד מנין? שנאמר: רנו שמים כי עשה ה' פצחו הרים רנה וגו' ואומר: אז ירננו כל עצי היער מלפני ה' וגו'.

רם על כל גויים ה', וכי על ישראל אינו רם, הוי אומר רם על הרמים, משל למה הדבר דומה? לרועה שהיה לו בן והיו קורין אותו בנו של רועה, נעשה איפרכוס והיו קורין אותו בנו של איפרכוס, נעשה מלך והיו קורין אותו בנו של מלך, וכל זמן שמתגדל בנו מתגדל עמו, כך ישראל מתגדלין תמיד באביהם שבשמים, שנאמר: בנים אתם לה' אלוהיכם, ואף הקדוש ברוך הוא מתגדל בהם, שנאמר: ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר.

דבר אחר:

רם על כל גויים ה', היה חלש מלמעלה וגיבור מלמטה מי נוצח? הוי אומר זה הגיבור, ואין צריך לומר גיבור מלמעלה וחלש מלמטה, כך גיבור על הכל מלמעלה הוא הקדוש ברוך הוא ובני אדם חלשין למטה, שנאמר: כי האלוהים בשמים ואתה על הארץ.

דבר אחר:

רם על כל גויים ה', משל למה הדבר דומה? למלך שהיה יושב ודן על בימה שלו והיו הכל מתיראין ממנו, נכנס לתוך ביתו והפשיט את כליו והעביר כלי זיינו ממנו התחילו בני הבית משחקין בו זה מושך לכאן וזה מושך לכאן, יכול אף למעלה? ת"ל: אל נערץ בסוד קדושים רבה, ואומר: וסביביו נשערה מאד, ואומר: המשל ופחד עמו עושה שלום במרומיו. על השמים כבודו, וכי אומות העולם היו יודעין היכן כבודו של מקום? אף ישראל לא היו יודעין אלמלא נביאים שעמדו ולמדו להם לישראל,

מיכה אמר: ראיתי את ה' יושב על כסאו וכל צבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו,

יחזקאל אמר: נפתחו השמים וארא מראות אלוהים,

ישעיה אמר: ראיתי את ה' יושב על כסא רם ונשא,

דניאל אמר: חזה הוית עד די כרסון רמיו ועתיק יומין יתיב לבושיה כתלג חור וגו' נהר דינור נגד ונפק מן קדמוהי וגו', והא למדנו שכבודו מן השמים.

דבר אחר:

על השמים כבודו, משל למה הדבר דומה? למלך בשר ודם שהשיא לעבדו אשה והשלימה בכסף ובזהב ובאבנים טובות ומרגליות, אמר לה: הרי הכל מסור בידך חוץ מחביות זו שהיא מלאה עקרבים, נכנסה אצלה אשה אחת שואלת ממנה חומץ,

אמרה לה: מה המלך נוהג בך

אמרה לה: מנהג יפה אלא אני מצטערת על חביות אחת שהיא מלאה עקרבים,

אמרה לה: כל קוזמיאה שלו כנוסים בתוכה ומבקש לישא אשה אחרת וליתנם לה, מיד שלחה ידה לתוך החביות והכישוה עקרבים, כך המלך זה הקדוש ברוך הוא ואיש ואשה זה אדם וחוה, שואלת החומץ זה הנחש, באותה שעה סילק הקדוש ברוך הוא שכינתו בשמים\ שנאמר: עלה אלוהים בתרועה.

מי כה' אלוהינו. מי כה' אלוהינו במצילים, מי כה' אלוהינו במפרעים, מי כה' אלוהינו במכברים (במכבירים?), מי כה' אלוהינו בנותני שכר, מי כה' אלוהינו באלילים. משל למה הדבר דומה? למלך בשר ודם שהלך לו אצל בעל הבית אחד ועשאו אפוטרופוס להיות עומד על ענייניו הגיע עסק לאותו האיש ונתפש למלכות ונידון באור,

הלכו אל המלך ואמרו לו: הרי אותו האיש בן ביתך נידון באור,

אמר להם: אני מצילו,

אמרו לו: אין אתה יכול שכבר הטילוהו באור,

אמר להם: ומה אני יכול לעשות לו,

והקב"ה אינו כן אלא מציל האדם מתוך האור, שנאמר: אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים. מי כה' אלוהינו במפרעים, פרעה גזר על ישראל לאבדן, שנאמר: ויצו פרעה לכל עמו וגו' והקב"ה נפרע מהם ואיבדם במים, שנאמר: ונער פרעה וחילו בים סוף, וכן אמר יתרו: כי בדבר אשר זדו עליהם, ואומר: ומידותי פעולתם ראשונה אל חיקם.

מי כה' אלוהינו במכברים, משל למה הדבר דומה? למלך שאמר לאוהבו השכם בבקר על פתח שלי ואעשה אותך בעל חמדה שלי לא הגיע חצי הלילה עד שמת, שנאמר: ביה בליליא קטיל בלשאצר מלכא.

מי כה' אלוהינו בנותני שכר משל למה הדבר דומה? למלך ששכר פועלים הרבה והיה ביניהם עצל אחד ומתון אחד, וכשבא לתת להם שכרם נותן להם בשווה, אבל הקדוש ברוך הוא אינו כן אלא לפי מעשיו של אדם נותן לו גמולו שנאמר: אני ה' חוקר לב וגו' לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו.

מי כה' אלוהינו באלילים, לפי שאומות העולם קורין עצמן אלוהות, ושמא הן יכולין לרפאות החולה או ליילד את החיות? פרעה קרא עצמו אלוה, שנאמר: לי יאורי ואני עשיתני, סנחריב שאמר מי בכל אלוהי הארצות וגו', נבוכדנצר אמר: אעלה על במתי עב אדמה לעליון, נגיד

צור, שנאמר: ותאמר אל אני מושב אלוהים ישבתי, בא וראה מה אמר הקדוש ברוך הוא ליחזקאל הנביא לך אמור לנגיד צור תפיך ונקביך ביום הבראך כוננו, הנקבים האלו שיש לך מהם פתוחין ומהם סתומין, אם יסתמו הפתוחין או אם יפתחו הסתומין אי אפשר לך לחיות בעולם, והרי דברים ק"ו שכן הוא אומר באיוב: הידעת עת לדת יעלי סלע חלל אילות תשמור תספור ירחים תמלאנה וידעת עת לדתנה תכרענה ילדיהן תפלחנה חבליהן תשלחנה, וכי כולם מעוברות כאחת? יש מהן מעוברות בשבת זו ויש מהן מעוברות בשבת אחרת, מה הקדוש ברוך הוא עושה? סופר לה ירחים וממלא לה, האילת הזאת אינה יכולה ללדת מפני שאיבריה סכופים עליה עד שהיא אוכלת, והקב"ה מזמן לה נחש והיא נושכה ואיבריה מתרפאין והיא יולדת, ולא לאילה בלבד הקדוש ברוך הוא עושה אלא לכל, שנאמר: ורחמיו על כל מעשיו.

המגביהי לשבת, הגבהתי השפלתי הגבהתי, וכן היה הלל אומר: עלה למטה ורד למעלה. המשפילי לראות, משל למה הדבר דומה? למלך ששלח שני איפרכין לשתי איפרכיות שלו, אחד שיישב באפרכיה שלו חבשו המלך בבית האסורים, ואחד שיישב באפרכיה שלו הושיבו בבימה עמו, ולאחר כן לקח אותו שהושיבו בבימה עמו [וחבשו בבית האסורים ואותו שהושיב בבית האסורים הושיבו אותו בבימה], אמרו לו עבדיו: מה ראית לעשות להם ככה,
אמר להם: זה שהושבתיו בבימה לא ראה קלון מימיו וזה שהושבתיו בבית האסורים לא ראה כבוד מימיו, ידע זה מאיזה כבוד יצא ולאיזה קלון הוא נכנס, וידע זה מאיזה קלון יצא ולאיזה כבוד נכנס.
כך הקדוש ברוך הוא משפיע שלום לאומות העולם בעוה"ז להורידם לבאר שחת ומשפיל ישראל בעוה"ז להעלותם למעלה העליונה לעתיד לבוא, שנאמר: ונתנך ה' לראש על כל גויי הארץ. בשמים ובארץ, לפי שאומות העולם מענין ישראל ואומרים להם: אינו שולט אלא בשמים, וישראל משיבין כך: צאו והסתכלו בחמה שהיא שלוחו של הקדוש ברוך הוא ושולטת בהרים ובגבעות, ואם שלוחו של מקום כך הקדוש ברוך הוא על אחת כמה וכמה.

דבר אחר:
בשמים ובארץ, מלמד שאין מושיבין את האדם בישיבה של מטה עד שמושיבין אותו בישיבה של מעלה, וכל בני אדם מסתכלין בו ואומרים: פלוני כשר פלוני חסיד וראוי הוא להיות חכם, שאמרו אשר המתברך בארץ יתברך באלוהי אמן. ומנין שאין נפרעין מן האדם מלמטה עד שנפרעין ממנו מלמעלה, שנאמר: והיה ביום ההוא יפקוד ה' על צבא המרום במרום ועל מלכי האדמה על האדמה.
מקימי מעפר דל, דוד אמרו לעצמו מקימי מעפר דל, אבל חנה אמרתו על כל הדורות מקים מעפר דל.

דבר אחר:

מקימי מעפר דל אין דל אלא שנתדלדל מנכסיו, הא כיצד אדם מוכר ביתו ויש לפניו מקצת, בהמתו ויש לפניו מקצת, מוכר מקצת שדותיו ויש לפניו מקצת, אביון הוא תאב לכל.

דבר אחר:

מקימי מעפר דל, העפר הזה אדם אוכל עליו ויושב עליו ורוחו הולכת אליו. ר' שמעון בן תחליפא אומר: סבור אתה שאתה מגנהו ואין אתה אלא משבחהו, שאם יהיה לאדם שתי מזובלות מאשפות אין אתה משבחו אלא מגנהו? ומהיכן אתה מגנהו? להושיבי עם נדיבים, ומי הם הנדיבים אלו אברהם יצחק ויעקב? שנאמר: נדיבי עמים נאספו עם אלוהי אברהם.

מושיבי עקרת הבית, שש עקרות הן בנשים. ומה ראו אלו להיות עקרות, לפי שאין פועלין לפני כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות.

דבר אחר:

מושיבי עקרת הבית, להושיב את שרי עקרה ליתן לה בית, שנאמר: הניקה בנים שרה, וכי כמה בנים הניקה והלא בן אחד היה לה, שנאמר: כי ביצחק יקרא לך זרע? אלא לפי שנאמר: ויגדל הילד ויגמל וגו' למה עשה משתה ביום הגמל את יצחק ולא ביום שגדלו? אלא לפי שהיו אומות העולם אומרים לא ילדה שרה יצחק אלא השפחה, מה עשה הקדוש ברוך הוא? יבש דדי מטרוניות שלהם ולא היו יכולין להניק את בניהן ובאין אצל אברהם ואומרין לו שתניק שרה את בניהן, אז אמר אברהם לשרה: אין זו שעה של צניעות אלא קדש שמו של הקדוש ברוך הוא וגלי דדיך והניקי בניהן וידעו כי יצחק בנך, ולא הספיקה לגלות דדיה עד שהיו מוציאין חלב כשתי מעיינות, הדא הוא דכתיב: וברכתי אותה, שתי ברכות בשתי דדיה, והיו כל המטרוניות אומרין: מי יתן שינק בני מחלב צדקת, לכך נאמר: הניקה בנים שרה.

דבר אחר:

מושיבי עקרת הבית להושיב רבקה עקרה ליתן לה בית, שנאמר: ויאמר ה' לה שני גויים בבטנך, אמר לה הקדוש ברוך הוא: הרי כל העולם כלו בנוי בבטנך, שמזה ומזה יצאו מלכים, מזה ומזה יצאו אלופים, ונתן לה הקדוש ברוך הוא שני בתים בית עשו בעוה"ז ובית יעקב בעוה"ב, שנאמר: והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה וגו'.

דבר אחר:

מושיבי לאה עקרה לתת לה בית, שנאמר: וירא ה' כי שנואה לאה ויפתח את רחמה, ונתן לה הקדוש ברוך הוא שני כתרים כתר מלכות נטלה מרים, כתר כהונה נטלה יוכבד.

דבר אחר:

מושיבי רחל עקרה ליתן לה בית, שנאמר: ויזכור אלוהים את רחל, ונתן לה הקדוש ברוך הוא שני בנים יוסף ובנימין, מיוסף עמדו שני שבטים זה יהושע וגדעון [יהושע מאפרים וגדעון ממנשה], שנאמר: בכור שורו הדר לו, ומבנימין עמדו שני מלכים זה שאול ואיש בושת, שנאמר: ולו היה בן ושמו שאול בחור (ש"א ט') ושתים שנה מלך (שם י"ג).

דבר אחר:

מושיבי חנה עקרה לתת לה בית, שנאמר: עד עקרה ילדה שבעה, והעמיד ממנה עשרים ושנים אלף לוים, שנאמר: כל אלה בנים להימן חוזה המלך וגו'.

דבר אחר:

מושיבי אמו של שמשון עקרה לתת לה בית, שנאמר: ותהר האשה ותלד בן ותקרא את שמו שמשון, וכתיב: ותחל רוח ה' לפעמו וגו'.

דבר אחר:

מושיבי עקרת הבית להושיב את ציון עקרה ליתן לה בית תורה.

אם הבנים שמחה, שהן שמחין באמם ואמם שמחה בהם, לפי שבעולם הזה אין מטבע של תורה יוצא, שאם ילך אדם אצל פלטורין ויאמר לו: אשנה לך פרק אחד בקהל, ואומר לו: אם יש לך בידך מעות ואם לאו איני יוצא מידך, אבל לעתיד לבוא אין מתבקש אלא תורה, שנאמר: הנה ימים נאום ה' והשלחתי רעב בארץ לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע דבר ה', ואומר: ונעו מים ועד ים.

דבר אחר:

אם הבנים שמחה אלו בני ציון שהם שמחים באמם ואמם שמחה בהם, משל למה הדבר דומה? למלך שנשא אשה ויולדת לו בן ראשון ונתנו להגמון אחד שיגדלנו, ילדה לו בן שני ונתנו לאיפרכוס שיגדלנו, ילדה לו בן שלישי ונתנו לשלטון אחד שיגדלנו, כיון שעמדה מלדת התחילה מצטערת על בניה ואומרת למלך: היכן הם בני?... מיד הקדוש ברוך הוא תוקע בשופר גדול ומעלן לירושלם, שנאמר: כל יושבי תבל ושוכני ארץ כנשוא נס הרים תראו וכתקוע שופר תשמעו, ואומר: והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול וגו', ואז ציון שמחה בבניה ובניה באמם, שנאמר: ובני ציון גילו ושמחו בה' אלוהיכם. בתחילה הללויה ובסוף הללויה, הללויה לשעבר הללויה לעתיד, הללויה בעולם הזה הללויה בעוה"ב.

בצאת ישראל ממצרים, כנסת ישראל אומרת לפני הקדוש ברוך הוא: ריבון כל העולמים נבואות טובות נתנבאו נביאים ראשונים כל אחד ואחד ועדיין לא ראינו מהם.

ירמיה אמר: אז תשמח בתולה במחול ובחורים וזקנים וגו',

הושע אמר: והיה מספר בני ישראל כחול הים,

יואל אמר: ביום ההוא יטפו ההרים עסיס,

עמוס אמר: הנה ימים באים נאום ה' ונגש חורש בקוצר,

ישעיה אמר: נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים, ואומר עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלם, ועדיין לא ראינו אחת מהן. שכן אסף בן קרח אומר: אותותינו לא ראינו אין עוד נביא ולא אתנו יודע עד מה. ורוח הקדש משיבה אותם ואומרת להם: כשנגליתי לאברהם אביכם ואמרתי לו וענו אותם, שמא אמרתי לו שאני קורע להם הים, שמא אמרתי לו שאני מוריד להם המן? והרי דברים שלא אמרתי נתתים דברים שאמרתי על אחת כמה וכמה.

דבר אחר:

בצאת ישראל ממצרים, כשהיו ישראל במצרים היו תמהין על עצמם ואומרים אין בידינו מצווה אחת שנטפל בה שנזכה בה ליגאל, מיד אמר הקדוש ברוך הוא למשה, לך פתח אותם בדברי הלכות פסח, שנאמר: החדש הזה לכם. והלא איבה הייתה בינם לבין המצריים מפני הטלאים, ולא עוד אלא שבאה שעת מילה, שנאמר: ואעבור עליך וארך וגו' ואומר לך בדמיך חיי ואומר לך בדמייך חיי, בדם פסח ודם מילה. ר' יודא אמר: אם באין אנו לחשוב הלכות פסח יותר משלשים מצות היו בידם.

ויש אומריסף יותר מארבע לא היו בידם:

שלא שינו את שמותם

ולא שינו את לשונם

ושלא נחשדו על העריות

ועל לשון הרע.

שלא שינו את שמותם ולא שינו את לשונם, שנאמר: ובני ראובן חנוך ופלוא חצרון וכרמי, ואומר לראובן משפחת הראובני לשמעון משפחת השמעוני, מלמד שהיה משה מיחסן יפה יפה [לפי שמותם ולשונם],

ושלא נחשדו על העריות מנין? שנאמר: ויצא בן אשה ישראלית וגו' מלמד שלא היה ביניהם ממזר אלא זה בלבד ופרסמו הכתוב, ועליו הוא מפורש בקבלה גן נעול אחותי כלה. ר' נתן אומר: גן נעול אלו הזכרים גל נעול אלו הנקבות, ר' נחמיה אומר: גן נעול אלו הבתולות (הארוסות) גל נעול אלו הנשואות, מעין חתום אלו הבתולות.

דבר אחר:

גן נעול כראותם (?) סימן.

ושלא נחשדו על לשון הרע מנין? שנאמר: ושאלה אשה משכנתה וגו' וכבר היה הדבר נתון ביניהם קודם שנים עשר חדש, כאן אתה מוצא שלא הלשין אחד את חברו.

בית יעקב מעם לועז, אל תהי קורא לא כן מעם לועז מלמד שהיו חלשים. ודאי שכן הוא, שאמר הקדוש ברוך הוא למשה: שלח ידך ואחוז בזנבו, מלמד שכבר באה מלכות מצרים [לירידה], וכן אתה מוצא שמכנה אותם, שנאמר: אחזו לנו שועלים וגו' ונשיא מארץ מצרים לא יהיה עוד וגו' ונאמר: מן הממלכות תהיה שפלה.

הייתה יהודה לקדשו, מעשה בארבעה זקנים שהיו יושבים ועוסקים בתורה בדבר זה, ואלו הן:

אלעזר בן מתיה

וחנינא בן חכינאי

ושמעון התימני

ושמעון בן זומא,

אמרו מאיזה זכות נטל יהודה המלכות? ענה הראשון ואמר: בזכות שאמר מה בצע כי נהרוג את אחינו, ענה השני ואמר בזכות שנאמר: ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני - ענה בן עזאי ואמר: ראויה הודאה שמכפרת על הביאה; ענה השלישי ואמר: בזכות שאמר ועתה ישב נא עבדך תחת הנער - ענה בן עזאי ואמר: הלא מתחילה היה יכול למחות בם ולא מיחה ואילו אמר להם: לא היה מכניסם לאותה הזיקה; ענה הרביעי ואמר: בזכות כי עבדך ערב את הנער - ענה בן עזאי ואמר: מכל מקום הערב משלם. אמרו אם כן מאיזה זכות נטל יהודה המלכות? - בשביל שקידש שמו של הקדוש ברוך הוא על הים, שבשעה שהיו ישראל עומדין ומדיינין על הים, זה אומר: אני יורד תחלה וזה אומר: אני יורד תחלה, אמר משה לשבט ראובן ולא קבל לשמעון ולא קבל, ומתוך שהיו עומדין ומדיינין קפץ שבטו של בנימין ונכנס, שנאמר: שם בנימין צעיר רודם, אל תקרי רודם אלא רד ים, התחילו שרי יהודה רוגמין אותם באבנים שנאמר: שרי יהודה רגמתם ועל זכות אותה רגימה הלבישו הקדוש ברוך הוא בארגמן ונתן לו המלכות, ואין ארגמן אלא מלכות, שנאמר: והלבישו לדניאל ארגוונא (עי' סוטה ל"ז).

ישראל ממשלותיו, אמר לו הקדוש ברוך הוא: אני בעצמי הייתי מושל בעמי מכאן ואילך אני ואתה נמשול בעמי.

דבר אחר:

לשעבר אני בעצמי מולך בעולמי מכאן ואילך אני ואתה מולכים בעולם.

הים ראה וינס, ר' יהודה אמר: מה ראה מקלו של משה? התחיל עומד כנגדו ואומר: אני גדול ממך, ולא עוד אלא שנבראתי אני ביום השלישי ואתה ביום הששי, חזר משה אצל הקדוש ברוך הוא ואמר לפניו: רבש"ע אין הים שומע לי, אמר לו: ולא נתתי לך המטה שתהא רודה בו הסרבנים? אמר לו: ולא קיבל עליו. א"ר נחמיה: ראה את השם חקוק במקלו של משה ולא קבל עליו, שנאמר: ויאמר אליו מה זה בידך ויאמר מטה, ואין זה אלא שם, שנאמר: זה אלי ואנוהו.

ור' נתן אומר: ראה בימינו של משה זרוע תפארתו, אמר לו: ולא קיבל עליו.

ר' יוסי אומר: אמרו לו לים: לא כך התנה עמך הקדוש ברוך הוא שכל זמן שהוא רוצה הוא עושה אותך יבשה, שנאמר: יקוו המים, ולא קיבל עליו.

ר' יוסי אומר: ראה כל אלו התחתונים ולא קיבל עליו.

מלך שהוא מבקש לרדות עבדו מהו עושה?

אמר לו: עשה כך וכך, שנאמר: ויט משה את ידו על הים ויולך ה' את הים ברוח קדים עזה, כיון שראה הים את הקדים ברח והלך, שנאמר: הים ראה וינס.

רבי אומר: שני כתובים הן, כתוב אחד אומר: הושיעני אלוהים כי באו מים עד נפש וכתוב אחד אומר: לגוזר ים סוף לגזרים, אלו הקטנים, כיון שהגיעו למילה ברחו.

עשרה נסים עשה הקדוש ברוך הוא לישראל על הים:

א. בתחילה נעשה להם כמין כיפה, שנאמר: נקבת במטיו ראש פרזיו,

ב. חזר ונעשה כמין ערמות, שנאמר: וברוח אפיך נערמו מים,

ג. חזר ונעשה כמין ניקפה, שנאמר: קפאו תהומות בלב ים,

ד. חזר ונעשה כמין יבשה, שנאמר: ובני ישראל הלכו ביבשה.

ה. חזר ונעשה כמין בקעה, שנאמר: כבהמה בבקעה תרד,

ו. חזר ונעשה כמין דרכים, שנאמר: דרכת בים סוסיך.

ז. חזר ונעשה כמין פירורין, שנאמר: אתה פוררת בעזך ים,

ח. חזר ונעשה כמין גזרים, שנאמר: לגוזר ים סוף לגזרים,

[ט. חזר ונעשה כמין נד, שנאמר: ניצבו כמו נד נוזלים,

י. חזר והוציא להם מתוקים מתוך מלוחים, שנאמר: ויוציא נוזלים מסלע ויורד כנהרות מים].

וכשם שעשה להם עשרה נסים על הים כך עשה להם עשרה נסים במתן תורה, שנאמר: ויאמר ה' מסיני בא וזרח משעיר למו, ואומר: ה' בצאתך לפני עמך, ואומר: הרים נזלו מפני ה' וגו'.

הירדן יסוב לאחור, כיון שראה הירדן את הים שברח התחיל לדון בפני עצמו, ומה זה שגדול ממני שתופס כל העולם כולו ברח לו, אני שאיני אלא ספקות (סיפוק) אחד מן העולם על אחת כמה וכמה [שעלי] לחזור. כיון שראה משה את הים שברח התחיל משחק ומרקד,

אמר לו: מה לך הים כי תנוס?

אמר לו: עד שאתה אומר לי אמור לירדן למה חזרת לאחוריך,

אמר לירדן: למה תסוב לאחור?

אמר לו: עד שאתה אומר לי אמור להרים למה אתם מרקדים,

אמר להרים: למה אתם מרקדים?

אמרו לו: עד שאתה אומר לנו אמור לעולם למה נעקרת ממקומך,

אמר לעולם: למה נעקרת ממקומך?

אמר לו: לא מפניך משה בן עמרם אלא מלפני אדון חולי ארץ וגו'.

ההופכי הצור אגם מים, מה הצור הזה אם אדם יושב ומנקר בו אפילו כל היום כולו אינו יכול להוציא ממנו מים כלום, רבי אומר: כשהיו ישראל עומדים לפני הר סיני היו הופכים כצור הזה, אמר הקדוש ברוך הוא: לאלו אני אתן את תורתי? על אלו אני משלח רוח הקדש? אלא הרי אני נותן להם עשרת הדברות עד שילמדו ויעמדו להם כצור הזה.

דבר אחר:

ההופכי הצור אגם מים, מלמד שהיו ר' עקיבא ובן עזאי טרשים כצור הזה, ועל ידי שציערו עצמן על תלמוד תורה פתח להם הקדוש ברוך הוא פתח לתורה, ודברים שאין יכול לעמוד בהם בית שמאי ובית הלל לאיסור והיתר עמד בן עזאי ופירשם, שנאמר: בחלמיש שלח ידו (איוב כ"ח ט'), ודברים שהיו סתומים בעולם עמד ר"ע ופירשם, שנאמר: מבכי נהרות חבש ותעלומה יוצא אור (שם כ"ח י"א). מלמד שראתה עינו של ר"ע במרכבה כדרך שראתה עינו של יחזקאל הנביא, לכך נאמר: ההופכי הצור אגם מים.

לא לנו ה' לא לנו, אומרים הדורות הללו לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע כמה נסים עשית לאבותינו ביום מתן תורה ולנו תעשה נסים למען שמך הגדול, משל למה הדבר דומה? למלך שחילק מתנות לבניו ולאחד מהם לא נתן, אמר לו בנו אבא תן לי ג"כ עשה לפי כבודך, כך כל אחד אומר בדורו:

משה אמר: ועתה יגדל נא כח ה',

יהושע אמר: וישמע הכנעני וכל יושבי הארץ,

דניאל אמר: ה' שמעה ה' סלחה וגו',

חסד שעשית עם הראשונים אף על פי שהיו בידם מעשים טובים עשה עמנו, כי גם מתחילה בראת עולמך בחסד, שנאמר: אמרתי עולם חסד יבנה.

דבר אחר:

לא לנו, הרי זו אמורה כנגד ישראל בשעה שגלו לבבל שהיו בתוכם אלף צדיקים, שנאמר: החרש והמסגר אלף הכל גיבורים, עושי צדקה ומלאכה, וכי מה גבורה היו עושים שהיו

הולכים בגולה אסורים בזיקים? אלא שהיו גיבורים בתורה ובמעשים טובים, שנאמר: על כן יאמר בספר מלחמות ה', ואומר גיבורי כח עושי דברו.

דבר אחר:

לא לנו ה' לא לנו, זו אמורה כלפי חנניה מישאל ועזריה בתוך כבשן האש, ענה הראשון ואמר לא לנו ה' לא לנו, ענה השני ואמר: כי לשמך תן כבוד, ענה השלישי ואמר: על חסדך ועל אמתך. מיכאל אמר: למה יאמרו הגויים איה נא אלוהיהם, לפי שהגויים קופצים על הפרצה ומחרפים ומגדפים ומנאצים על ישראל ואומרים: איה נא אלוהיהם.

אמר ר' אלעזר הקפר: פעם אחת הייתי מהלך בדרך ופגעתי גוי אחד והיה משתבח בכל הדרך ואומר: אין אלוה גדול מיראתי,

כשהגעתי [למקומי] אמרתי לו: תהא כאלוהיך,

אמר לי: קללתני,

אמרתי לו: לא קללתיך אלא בכל הדרך הייתי משתבח באלוהיך ועתה אמרתי שתהא כאלוהיך, שנאמר: כי כל העמים ילכו איש בשם אלוהיו ואנחנו נלך בשם ה' אלוהינו עולם ועד.

דבר אחר:

לא לנו ה' לא לנו, שהגויים קופצים לתוך הפרצה ומחרפין ומגדפין ישראל, שכן הוא אומר בנבוכנדצר הרשע: לקצת ירחין תרי עשר וגו' (דניאל ד') ואמר: ה' בנה ירושלם ואני החרבתיה ואני בניתי את בבל ומי מחריבה? עוד מלתא בפום מלכא קל מן שמיא נפל לך אמרין נבוכדנצר מלכא מלכותא עדת מנך וגו' בה שעתא מלתא ספת על נבוכדנצר ומן אנשא טריד ועשבא כתורין יאכל וגו' כולא מטא על נבוכדנצר מלכא (שם, שם).

ואלוהינו בשמים, לפי שאומות העולם אומרים לישראל: הרי אלהותינו אנו רואים אותם אתם היכן הוא אלוהיכם?

משיבין אותם כך: אלוהיכם מעשה ידיכם ואתם רואין אותם והם אינן רואין לכם, ואלוהינו בשמים ואנחנו מעשה ידיו והוא רואה אותנו ואנו לא נראה אותו, הוא רואה ואינו נראה.

כל אשר חפץ ה' עשה, רבי אומר: שני כתובין הם, כתוב אחד אומר: כי לא אחפוץ במות המת, וכתוב אחד אומר: כי חפץ ה' להמיתם, הא כיצד? עד שלא יתחתם גזר דינם לא אחפוץ במות המת, משנחתם גזר דינם כי חפץ ה' להמיתם.

עצביהם כסף וזהב, לשון של עצב, שנאמר: ועתה אל תעצבו, ואומר: הרבה ארבה עיצבונך, ואומר בעיצבון תאכלנה.

דבר אחר:

אין עצביהם אלא צער להם, שכן אמר משה לישראל: כי אתם ידעתם את אשר ישבנו בארץ מצרים ותראו את שקוציהם הרי הן מושלכים בדרכים הפסילים של עץ ואבן, ושל כסף ושל זהב מפקידים עליהם שומרים, אני אומר להם לאומות העולם מה הם רואין בעיניהם ושומעין באוזניהם עד שאלוהיהם צריכין שמירה.

מעשה ידי אדם, עני אחד מכניס איסר ומניחו בחלון ועושה אותו תרומה, שנאמר: המסוכן תרומה עץ לא ירקב יבחר, מה עושה?

הולך לו אצל חרש ואומר לו: אלוה אחד יפה אני מבקש לעשות לי,

והוא אומר לי: תביא אילן שגדל בשדה בימות הגשמים, שנאמר: לכרות לו ארזים וגו' וגשם יגדל,

העשיר הולך לו אצל הצורף ואומר לו: אלוה אחד יפה אני מבקש לעשות לי ואני מבקש להטיל עליו [זהב] וכו' הם מכניסים אותו לאור ושוקלין אותו, שנאמר: הזלים זהב מכיס וגו' ישאוהו על כתף יסבלוהו ויניחוהו תחתיו ולא יעמוד ממקומו לא ימיש וגו'

ושב העני ואומר: מהו זה של זהב?

אעשנו של כסף ומן המותר אתפרנס בדמיו שאמכרנו,

ושב העני ואומר: מהו של כסף?

אעשנו נחושת,

ושב העני ואומר: מהו של נחושת?

אעשנו של עופרת,

ושב עוד העני ואומר: מהו של עופרת?

אעשנו מעץ,

ושב עוד העני והיה לו רובע אחד קמח בביתו ולא היה לו במה יסיקנו שלא היה יכול ללכת בשדה מפני הגשמים, הלך לו לזוית אחד וקיצץ ממנו, באחרונה נוטל קרדום וקוצץ אותו כולו, שנאמר: חציו שרף במו אש ושאריתו לאל עשה לפסלו, ולא ישיב אל לבו לא דעת ולא תבונה לאמר וגו' לבול עץ אסגוד, לכך נאמר: מעשה ידי אדם.

פה להם ולא ידברו, יאלם הפה המדבר המשתחווה לפה שאינו מדבר והמניח את הפה המדבר, שנאמר: כי פי ה' דבר, ואומר: וידבר אלוהים את כל הדברים האלה לאמר.

עיניים להם ולא יראו, תעוורו העיניים הרואות שהן משתחוות לעיניים שאינן רואות ומניחות העיניים הרואות, שנאמר: עיני ה' משוטטות בכל הארץ. אוזניים להם ולא ידברו,

תחרשנה האוזניים השומעות המשתחוות לאוזניים שאינן שומעות ומניחות האוזניים השומעות, שנאמר: ויקשב ה' וישמע.

אף להם ולא יריחון, יאטם האף המריח המשתחווה לאף שאינו מריח ומניח את האף המריח, שנאמר: וירח ה' את ריח הניחוח.

ידיהם ולא ימישון, יתקצצו הידיים הממשמשות המשתחוות לידיים שאינן ממשמשות ומניחות הידיים הממשמשות, שנאמר: אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים, ואומר: מי מדד בשעלו מים ושמים בזרת תכן.

רגליהם לא יהלכו, יתפסחו הרגלים המהלכות המשתחוות לרגלים שאינן מהלכות ומניחות הרגלים המהלכות, שנאמר: ויצא ה' ונלחם בגויים ההם, ואומר ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזיתים וגו'.

לא יהגו בגרונם, יסתם הגרון ההוגה המשתחווה לגרון שאינו הוגה ומניח הגרון ההוגה שנאמר: והגה מפיו יצא, ואומר חכו ממתקים.

כמוהם יהיו עושיהם, שאין בהם רוח ונשמה, שנאמר: הוי האומרים לעץ הקיצה עורי לאבן דומם, אבל ישראל אינם כך.

ישראל בטח בה', שהוא אלוהינו הוא אלוהים חיים ומלך עולם, חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים. אתם ישראל הוו זהירין שלא יטריחו לכם אומות העולם בדברים ויאמרו: אלהותינו אומרים לנו דרך נלך בם ומשתברים אותם בידם, שנאמר: הבל המה מעשה תעתועים לא כאלה חלק יעקב.

בית אהרן בטחו בה', היזהרו בעמידה שעמדתי לאהרן אביכם על דבר קרח, שנאמר: ותפתח הארץ את פיה ותבלע אותם, וכן בעוזיהו שהיה מצורע עד יום מותו.

יראי ה' בטחו בה', היזהרו בעמידה שעמדתי לאברהם אביכם שהיה ירא חטא לפני, שנאמר: כי עתה ידעתי כי ירא אלוהים אתה, אף אני עמדתי והצלתיו מאור כשדים, שנאמר: אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים.

ה' זכרנו יברך יברך את בית ישראל יברך את בית אהרן יברך יראי ה', משל למה הדבר דומה? לאחד שהלך אצל מטרונה אחת אמר לה: תני חלקי שאני כהן והיא נתנה לו,

בא אחר ואמר לה: תני חלקי שאני לוי והיא נתנה לו,

בא שלישי ואמר לה: תני חלקי,

אמרה לו: ומה טיבך?

אמר לה: הראשון שהיה כהן אין בו יראת חטא, אין בו כלום, וכן השני, אבל אני כהן גדול יותר מכהן ומלוי, שאני ירא חטא, שנאמר: והריחו ביראת ה' ואומר: יראת ה' היא אוצרו.

הקטנים עם הגדולים, כשם שהקטנים מעלין אבר כגדולים כך הגדולים עתידין להחליף כח, שנאמר: וקוי ה' יחליפו כח.

דבר אחר:

הקטנים עם הגדולים זה אחד מן הדברים הנדרשים לפניהם ולאחריהם. שא"ת ארו"ר מח"ר משוקדי"ם וק"ם סימן. שא"ת, אם תטיב שאת או שאת אם לא תטיב; ארו"ר, וברצונם עקרו שור ארור או ארור אפם כי עז; משוקדי"ם, ובמנורה ארבעה גביעים משוקדים או משוקדים כפתוריה ופרחיה; מח"ר, וצא הלחם בעמלק מחר או מחר אנכי ניצב; וק"ם, הנך שוכב עם אבותיך וקם או וקם העם הזה.

יוסף ה' עליכם, אין תוספתו של הקדוש ברוך הוא כתוספת בשר ודם, תוספתו של בשר ודם אם ילך אדם אצל מי שהוא לוקח ממנו הוא אומר לו: הוסיף לי, כשירצה מוסיף לו חתיכה אחת, אבל הקדוש ברוך הוא תוספתו מרובה ממתנתו, שנאמר: כי ביצחק יקרא לך זרע הרי זו מתנה, ומה היא מתנה בני אברהם יצחק וישמעאל, ובני קטורה הוא תוספת, שנאמר: ויוסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה ותלד לו את זמרן ואת יקשן ואת מדן וגו' ובני מדין עיפה ועפר וגו'. וכן ברחל הוא אומר: יוסף ה' לי בן אחר הרי מתנה, ומה היא מתנה? ובני יוסף מנשה ואפרים, גם זה לך בן (בראשית ל"ב י"ז) לבנימין שהוא תוספת, שנאמר: ובני בנימין בלע ובכר ואשבל וגו'. וכן אתה מוצא בגאולה של מחר שהיא תוספת, שנאמר: והיה ביום ההוא יוסיף ה' שנית ידו, ואומר: ונשא נס לגויים ואסף נידחי ישראל.

ברוכים אתם לה', ברכה של עשיר כולה ברכה, כמה אתה רוצה שיתן לך בזרת, שנאמר: ושמים בזרת תכן, מי מדד בשעלו מים בראשי אצבעותיו, וכל בשליש עפר הארץ, במשקל הוא נותן לך, ושקל בפלס הרים וגבעות במאזנים. השמים שמים לה', שתי פעמים סילק הקדוש ברוך הוא שכינתו בשמים:

אחת בימי אדם הראשון, שנאמר: עלה אלוהים בתרועה,

ואחת בימי מנשה, שנאמר: אלכה ואשובה אל מקומי הראשון.

לא המתים יהללו יה, אפשר למתים להלל יה? אלא הם מתי אומות העולם.

ולא כל יורדי דומה, אלו הן שבע מלכויות שעתיד הקדוש ברוך הוא לשקעם בגיהינום לעתיד לבוא, שנאמר: שם עילם וכל המונה, שם אשור וכל קהלה, שם משך תובל וכל המונה, שמה נסיכי צפון כולם וכל צדוני, ושמה אדום מלכיה וכל נשיאיה, אותם יראה פרעה ונחם על כל המונו. יכול אף ישראל כך? ת"ל: **ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם הללויה.**

אהבתי כי ישמע ה', כת שלישית אומרת לפני הקדוש ברוך הוא: רבש"ע כשתעלה אותנו מן הצרה שאנו בתוכה אנו יודעים שקבלתנו ושאתה אהבתנו, משל למה הדבר דומה? למלך שנתחייבו לו בני אדם ומסרן לקוסטודין וחבשום בבית הסוהר, התחילו צווחים,

אמרו להם קרוביהם: למה תצעקו, המתינו עד שתרגישו במלך כשעובר והוא יפדה אתכם, כיון שהרגישו במלך שעובר התחילו צווחין חננו אדונינו המלך,

אמר המלך: ומה טיבן של אלו?

אמרו לו: אותם הם בני אדם שנתחייבו לך,

אמר להם: ומה הם מבקשים?

אמרו לו: שיצאו מבית האסורים, ציוה המלך שיצאו, וכיון שיצאו התחילו מקלסים למלך, לכך נאמר **אהבתי כי ישמע ה'.**

את קולי תחנוני, אינו אומר תחנתי אלא תחנוני, תחנונים הרבה יש כאן ובקשות ותפלות, שנאמר: ברוך ה' כי שמע קול תחנוני.

כי הטה אזנו לי, מלמד שאין אדם נכנס בצרה עד שהוא אומר: ריבון כל עולמים הנח כל עולמיך והט אוזנך לי ושמעני. חזקיה אמר: הטה אלוהי אוזנך ושמע דברי ואת כל דברי סנחריב, ומה עלי להודות הריני מודה ומשבח לך, לכך נאמר: כי הטה אזנו לי.

אפפוני חבלי מות, אינו אומר חבל (חבל אחד של חיים) אלא חבלים כולם של מיתה, שנאמר: חבלי שאול סבבוני.

דבר אחר:

אין אף אלא חוטם, אמרו: כבר הגיע צרת החוטם.

ומצרי שאול מצאוני, מלמד ששלש כתות נכנסות לגיהינום אחת של צדיקים גמורים ואחת של רשעים גמורים ואחת של בינוניים, ומלאכים ההורגים עומדים לתוך גיהינום ופנקסיות של אש בידם ושמותם של צדיקים ושל רשעים כתוב בהן ומבקשים שמותם של אלו ואלו ומוציאין אותם, ומלאכי חבלה עומדין בגיהינום וכביות של אש בידם ומכין אותם והם בורחין מלפניהם, ואחרים מקבלים אותם ומכין אותם והם בורחים מלפניהם, ואחרים מקבלים אותם ומכין אותם, ויוצאין מצרה ונכנסים לצרה, שנאמר: ומצרי שאול מצאוני, אל תקרי מצרי אלא מציירי שאול מצאוני. ומתוך צרה מתפללין לפני הקדוש ברוך הוא ועונה אותם ומרחם עליהם, לכך נאמר: **צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא.** שבע כתות של צדיקים עתידיים להיות פניהם מאירים לעתיד לבוא לחמה וללבנה לרקיע לברקים לכוכבים לשושנים ולמנורת בית המקדש... לרקיע, שנאמר: והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע,

לברקים, שנאמר: מראיהן כלפידים כברקים ירוצצו,

לכוכבים, שנאמר: ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד,

לשושנים, שנאמר: למנצח על שושנים עדות לאסף מזמור,

למנורת בית המקדש, שנאמר: ושנים זיתים עליה.

הכת השלישית אומרת לפני ה': רבש"ע אין אנו מבקשים שיהיו פנינו מאירות כגון אלו אלא שנמלט נפשנו, לכך נאמר: **אנא ה' מלטה נפשי,** אין אנא אלא לשון בקשה שכן אמר חזקיה אנא ה' זכור נא.

שומר פתאים ה', אלו הם השבטים (שבטי מוסר) שנאמר: לתת לפתאים ערמה.

דבר אחר:

שומר פתאים ה', אלו הם הקטנים, שבלשון ערבית קוראין לנער פתי ולפתי נער. מעשה באשה אחת שהניחה מעשה קדירה לפני בנה יצאה והלכה לה לשוק, בא הנחש והתחיל

משחק עם הנער, כיון שבאה אמו וראתה הנחש התחילה צווחת והנחש ברח לו, ואילולי שהקב"ה משמרו לא היה לו חיים בתוך החיות, לכך נאמר: שומר פתאים ה'.

דבר אחר:

שומר פתאים ה' אלו עמי הארץ שאינן משמרים המצות כראוי, כיצד? אחד נכנס למדינה וראה אותן גבאי צדקה ונתן להם לע"ז ונחשב לו מתן צדקה לע"ז, ומי גרם לו שלא למד ולא שנה? עליהם אמר שלמה: שמור רגליך כאשר תלך אל בית האלוהים.

דלותי ולי יהושיע, כנסת ישראל אומרת: ריבון כל העולמים, דלה אני מן המצוות, עליך להושיעני. שובי נפשי למנוחיכי, מלמד שמלאך המוות מסלק נפשו מלמטה למעלה, יכול מלמעלה למטה? ת"ל **כי ה' גמל עליכי.**

כי חלצת נפשי ממות, אין חליצה אלא של מות, משל למה הדבר דומה? למלך שהיה יושב ודן על בימה שלו, כשיקטול אוהביו (הישרים) אין מחזיקין לו טובה, ואימתי מחזיקין לו טובה כשיקטול את החייב. אמרו לו: אין הנאה לך במתים שכן אמר אסף: הלמתים תעשה פלא, וכן חזקיהו אמר: כי לא שאול תודך חי חי יודך כמוני היום, וכן דוד אמר: מה בצע בדמי ברדתי אל שחת.

שבע מעלות של צדיקים לעתיד לבוא זו למעלה מזו:

ראשונה אך צדיקים יודו לשמך,

שניה אשרי יושבי ביתך,

שלישית אשרי תבחר ותקרב ישכון חצריך,

רביעית ה' מי יגור באהליך,

חמישית מי ישכון בהר קדשך,

ששית מי יעלה בהר ה'.

שביעית ומי יקום במקום קדשו,

וכשם שהן שבע מעלות לצדיקים כך שבע ירידות לרשעים בגיהינום. שבע שמות נקראו לגיהינום: **שאול, אבדון, גיהינום, באר שחת, טיט היון, ציה, צלמות.** ובין כל אחת ואחת מהלך שלש מאות שנה, נמצא עמוקה של גיהינום שני אלפים ומאת שנה. יכול אף לצדיקים? ת"ל: עניה סוערה לא נוחמה, ושמתי כדכד שמשותיך, וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך, הרבה שלום לעמלי תורה הרבה שלומו של ישראל עמך לעולם ועד אמן.

את עיני מן דמעה, עתידין נהרות של דמעה להיות נמשכין מדמעיהן של רשעים לעתיד לבוא, שנאמר: עוברי בעמק הבכא מעין ישיתוהו.

דבר אחר:

את עיני מן דמעה, אחת בוכה ואחת שאינה בוכה.

את רגלי מדחי, עתידין רגלי הרשעים להדחות תוך גיהינום, שנאמר: יהיו כמוץ לפני רוח ומלאך ה' דוחה.

דבר אחר:

את רגלי מדחי אחת שהיא דחויה ואחת שאינה דחויה, ולהיכן הן מהלכין לבית המקדש שנאמר: שלש פעמים בשנה.

האמנתי כי אדבר אני עניתי מאד, אין עניתי אלא ענותי מאד, אמרו: כמה צער עבר על נפשנו בתוך גיהינום.

אני אמרתי בחפזי, אין חפזי אלא לשון בהילות, שנאמר: ויהי דוד נחפז ללכת, ואומר כי לא בחפזון תצאו. כל האדם כוזב, אין כוזב אלא לשון הפסקה, שנאמר: ויהי בכזיב בלדתה אותו.

דבר אחר:

כל האדם כוזב לפי שהם רואים לתוכה תלמידי חכמים כגון אחיתופל וחבריו, ונביאים כגון חנניה מישאל ועזריה (?), בן עזיאל [בן סירא] וחבריו, וסופרים כגון יונתן הסופר וחבריו, והם רואים אלו את אלו ואומרים זה לזה: כל האדם כוזב, כל בני אדם באים כאן.

מה אשיב לה' כמה גמילות יש לו עלי, גמלני מפרעה מסיסרא ומסנחריב מבבל וממדי ומיון, אף בזו **כוס ישועות אשא,** אינו אומר ישועה אחת אלא ישועות הרבה, לפי שפותחין את פיהם ומשבחים ואומרים: **כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא.**

נדרי לה' אשלם, ר' מאיר אומר: טוב אשר לא תדור משתדור ולא תשלם, שאם ידור ולא ישלם תבוא עליו מות, שכן יבוא... בגימטריא מוות, טוב מזה ומזה שאינו נודר כל עיקר, ר' יהודה אומר: טוב מזה ומזה שהוא נודר ומשלם, שנאמר: נדרו ושלמו לה' אלוהיכם.

יקר בעיני ה' המותה לחסידיו.

עשרה דברים נקראו יקרים:

התורה, שנאמר: יקרה הוא מפנינים,

ישראל, שנאמר: הבן יקיר לי אפרים,

עושר, שנאמר: הון אדם יקר חרוץ,

דעת, שנאמר: וכלי יקר שפתי דעת,

נבואה, שנאמר: ודבר ה' היה יקר,

תבונה, שנאמר: יקר רוח איש תבונות,

סכלות, שנאמר: יקר מחכמה ומכבוד סכלות מעט,

צדיקים, שנאמר: ולי מה יקרו רעיך אל,

חסד, שנאמר: מה יקר חסדך אלוהים,

ומיתת צדיקים, שנאמר: **יקר בעיני ה' המותה לחסידיו.**

דבר אחר:

יקר בעיני ה' המותה לחסידיו, משל למלך ששלח שלטון שלו לגבות טימיא שלו, והלך וחנה אצל בעל הבית אחד עשרה ימים, שיכן לו מאה מנה בכל יום הרי עשר ריבוא (זוז), אמר כל עצמו אינו חייב אלא חמשים זוז האיך אני תובעם?

כך אמר הקדוש ברוך הוא: קשה בעיני לומר לצדיקים שימותו, אומר לאברהם: שימות שהקנני שמים וארץ וירד בכבשן האש לשמי וקדש שמי בעולם?

אלא **אברהם** הוא ביקש מיתה, שנאמר: ויאמר אברם ה' אלוהים מה תתן לי ואנכי הולך ערירי,

יצחק בקש מיתה, שנאמר: ואברכך לפני ה' לפני מותי,

יעקב הוא בקש מיתה, שנאמר: אמותה הפעם,

משה אמר: כי אנכי מת בארץ,

דוד אמר: אנכי הולך בדרך כל הארץ,

יונה אמר: ועתה ה' קח נא את נפשי ממני,

הא אילולי ששה הצדיקים האלה לא בקשו מיתה בפיהם לא היו מתים לעולם.

ולמה שאלו מיתה בפיהם?

אלא אמר הקדוש ברוך הוא: יסתלקו אלו מפני אלו, אם היה אברהם קיים האיך היה יצחק מנהג שררה, אלו היה יעקב קיים האיך היה משה מנהג שררה, אלו היה משה קיים איך היה יהושע מנהג שררה, ואלו היה יהושע קיים איך היו שמואל ודוד המלך נוהגין שררה? אלא אמר הקדוש ברוך הוא: יסתלקו אלו מפני אלו.

דבר אחר:

יקר בעיני ה' המותה לחסידיו, משל למלך ששלח איפרכון וניהג שררה יפה וכשהשלים זמנו נתן לו איפרכיה אחרת, אלו שיצא מאצלם מקלסין אותו שניהגם יפה ואלו שנכנס אצלם מקלסין אותו שינהגם יפה, כך כשהצדיקים מתים הבריות מצטערין עליהן, וכל זמן שהצדיקים ביניהם הם מקלסין ומצטערין כשמסתלקין מן העולם, ומלאכי השרת שמחין עליהם שהם באים ושכרן לפניהם.

כשהצדיקים מסתלקין מן העולם שלש כתות של מלאכים יוצאין לקראתם,

ראשונה אומרת: יבוא שלום,

שניה אומרת: ינוחו על משכבותם,

שלישית אומרת: הולך נכוחו;

וכשהרשעים מסתלקין מן העולם ג' כתות של מלאכי חבלה יוצאין לקראתם;

ראשונה אומרת: אין שלום,

שניה אומרת: אמר ה' לרשעים,

שלישית אומרת: למעצבה תשכבון.

דבר אחר:

יקר בעיני ה' המותה לחסידיו משל למלך שיצא לטייל ועמד על גב תוך הארמון שלו ואמר מן כל אלו מי יתן לי קילסון אחד, וכשהגיע לישב במשתה בא אסטרטיון אחד עמד לפני המלך, אמר המלך: מי אתה?

אמר לו: אני הוא שנתתי אליך קילוסון במדבר,

אמר לו: הרי אתה עשני שלטון,

אמר לו: לכך נתתי לך,

אמר לו: הרי אתה כיוצא בי או יותר ממני אתה מבקש לעשות?

כך אמר הקדוש ברוך הוא לצדיקים: הרי אתם כיוצא בי או שמא יותר ממני אתם מבקשים לעשות. כך אם תשוב ואשיבך לפני תעמוד ואם תוציא יקר מזולל כפי תהיה, הא מה אני בורא עולמות אף אתם מחיים מתים.

אנא ה' כי אני עבדך, משורר דוד היה משפיל עצמו בכל מקום, שנאמר: דוד בן עבדך ישי.

אני עבדך בן אמתך, ולא דומה עבד תרבות לעבד שהוא לוקח מן השוק, אני הוא בנה של רות שאמרה: ופרשת כנפיך על אמתך.

פתחת למוסרי, פתחת אסורי מתמר התרת אסורי מרות.

לך אזבח זבח תודה, שכל מי שחייב חטאת מביא חטאת, אשם מביא אשם, אבל אני אזבח תודה.

ובשם ה' אקרא, מלמד שהיה דוד מחזיר בכל גבול ומתנה שבחו של הקדוש ברוך הוא בשעה שהיו עולים לירושלם, שנאמר: **בחצרות בית ה' בתוככי ירושלם הללויה.**

הללו את ה' כל גויים, שתי פעמים מרדו אומות העולם במלכות של מעלה, אחת בימי נמרוד, אילולי שעמד אברהם אבינו וירד לכבשן האש ומיחה בידם, לכך נאמר **הללו את ה' כל גויים.**

דבר אחר:

הללו את ה' כל גויים, הרי זו אמורה כלפי חנניה מישאל ועזריה בשעה שעלו מכבשן האש,

ענה הראשון ואמר: הללו את ה' כל גויים,

ענה השני ואמר: שבחוהו כל האומים,

ענה השלישי: ואמר כי גבר עלינו חסדו ואמת ה' לעולם הללויה.

הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו, משל למה הדבר דומה? לאיש טוב שהיה מלוה לכל בני עירו והיו בני העיר אומרים זכור בעל הבית לטובה, ברוך הוא שנותן לנו כל צרכינו בימות הגשמים, אלא שהוא נוטל שני סלעים רבית בימות החמה.

בא אחר ואמר: אני נותן בסלע, הניחו הראשון והיו מודין לזה;

בא אחר ואמר: אני נותן חנם - לזה נאה להודות שהוא נותן חנם.

כך הקדוש ברוך הוא מפרנס כל בריותיו חנם, לכך נאמר הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו.

יאמר נא ישראל כי לעולם חסדו, לא יוכל אדם לומר על עצמו שהוא טוב אלא אחרים יהיו מעידים עליו, ומי מעיד על הקדוש ברוך הוא שהוא טוב? ישראל, לכך נאמר: יאמר נא ישראל כי לעולם חסדו,

יאמרו נא בית אהרן כי לעולם חסדו, משל למה הדבר דומה? לבעל הבית שהיה נוהג עם אריסיו מנהג יפה שבשעת החשבון אין מדקדק עימהם, בשעת הגורן משייר להם שיורי הגורן והיה נוהג עימהם יפה יפה, והיו בני העיר אומרים: זכור בעל הבית לטובה שהוא נוהג עם אריסיו מנהג יפה, בשעת חשבון אין מדקדק עימהם, אבל אין אנו יודעין מתוך משאו ומתנו בתוך ביתו מה הוא, ומי יודע משאו ומתנו בתוך ביתו אלא עבדיו ובני פלטורין שלו. ומי הם עבדיו של הקדוש ברוך הוא? אלו הם כוהנים בני אהרן שמקריבים קרבנות ושלמים וקטורת, לכך נאמר: יאמרו נא בית אהרן כי לעולם חסדו.

יאמרו נא יראי ה' כי לעולם חסדו, אף על פי שאנו יודעים משאו ומתנו בתוך ביתו אין אנו יודעים עם מי נושא ונותן עצה אלא סנקתדרין שלו, ויועצי רחמיו של הקדוש ברוך הוא מי הם? אלו הצדיקים, לכך נאמר: יאמרו נא יראי ה' כי לעולם חסדו.

מן המצר קראתי יה ענני במרחב יה, הרי זו אמורה כלפי כנסת ישראל בשעה שהיו משועבדים בטיט ובלבנים במצרים, שנאמר: וימררו את חייהם בעבודה קשה, הרחיב להם הקדוש ברוך הוא וענה אותם: במרחב יה, שנאמר: כנפי יונה נחפה בכסף ואברותיה בירקרק חרוץ.

דבר אחר:

מן המצר קראתי יה ענני במרחב יה, הרי זו אמורה כלפי דוד בשעה שבא לגלית הפלשתי והתחיל לומר זה המקרא שיר למעלות אשא עיני אל ההרים מאין יבוא עזרי, השיבתו רוח הקודש ה' שומרך ה' צלך על יד ימינך, וענהו: במרחב יה שחזרו אליו כל ישראל ובזזו מחנה פלשתים, שנאמר: וישובו בני ישראל מדלוק אחרי פלשתים.

ה' לי לא אירא מה יעשה לי אדם, אברהם אמר: ה' לי לא אירא מה יעשה לי נמרוד,

יצחק אמר: ה' לי לא אירא מה יעשה לי אבימלך,

יעקב אמר: ה' לי לא אירא מה יעשה לי עשו,

דוד אמר: ה' לי לא אירא מה יעשה לי גלית.

ואני אראה בשונאי, משל לבני אדם שהיה להם דין אצל בימה והם מתייראין מן הדין, אמרו להם: אל תתייראו מן הדין והעזו את לבבכם, כך אמר הקדוש ברוך הוא למלאכים: כשישראל עתידין לעמוד בדין לפניו והן מתייראין מן הדין ומלאכי השרת אומרים: אל תתייראו, שאין מכירין אתם אותו הוא בן עירכם, שנאמר: הוא יבנה עירי וגלותי ישלח.

שוב אמרו להם: אל תתייראו מן הדין, קרובכם הוא, שנאמר: לבני ישראל עם קרובו הללויה.

שוב אמרו להם: אל תתייראו, אחיכם הוא, שנאמר: **למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך,** וביותר שהוא אביכם, שנאמר: הלא הוא אביך קנך.

חמשה צדיקים עמדו בעולם: **נח שם ועבר אשור ואברהם**,

נח לא הקפיד לעבוד אלא עמד ונטע כרם,

שם ועבר הטמינו עצמם [ועסקו בתורה],

אשור אמר: האיך אני רואה דרכן של רשעים הללו עמד והלך לו, שנאמר: מן הארץ ההיא יצא אשור,

אברהם אמר: על זה עומד עולם איני מניח אלוהי שבשמים, וגם האלוהים לא הניחו, שנאמר: אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים.

טוב לחסות בה'. שלא יהא בוטח לא על דברי אביו ולא על דברי רבו לומר אני הנני נמלט בצדקתם, שנאמר: צדקת הצדיק עליו תהיה, וכתיב בן לא ישא בעוון האב, יכול אב ישא בעוון הבן? ת"ל: ואב לא ישא בעוון הבן.

ותרח היה בקי ויודע כל המזלות וראה במזלו של אברהם שהוא נשרף ובמזלו של הרן שממנו יתמלא העולם.

נכנסו אצל אברהם אבינו ואמרו לו: למי אתה ניגש לעולם?

אמר: איני מניח את אבי שבשמים,

מיד נטלוהו והשליכוהו לכבשן האש ולא ירד עמו אלא הקדוש ברוך הוא בעצמו, שנאמר: אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים, והרן היה חלוק לבו עליו ובטח על דברי אביו שאמר שהעולם ימלא ממנו, ונכנסו אצל הרן כל האומות ואמרו לו: שלמי אתה?

אמר להם: אברהם אחי גדול ממני אם אראה אותו שנמלט אני אומר של אחי אני, ואם לאו אני אומר שלכם אני, כיון שראה שנמלט אחיו אמר: של אחי אני נטלוהו והשליכוהו לתוך כבשן האש ולא הספיק לירד עד שסימרהו האור, ונטלו המלך והשליכו לפני אביו, שנאמר: וימת הרן על פני תרח אביו. ויפה היה תרח רואה במזלות, שהיה רואה במזלו של אברהם שנשרף ובמזלו של הרן שהעולם מתמלא ממנו, ולא היה יודע אם מן האנשים או מן הנשים, כי שרה בת הרן הייתה, שנאמר: ויקח אברם ונחור להם נשים וגו' שרי וגו' ומלכה בת הרן אבי מלכה ואבי יסכה שהיא שרה (בראשית י"א), ושרה עולם נתמלא ממנה. וכן דוד אמר: אל תבטחו בנדיבים וגו' לכך נאמר: טוב לחסות בה'.

כל גויים סבבוני, ג' פעמים עתידין גוג ומגוג לעלות וליפול על ירושלם כדרך שעלה סנחריב ג' פעמים בא"י על ירושלם.

פעם ראשונה אמר: כל גויים סבבוני, שהוא עתיד לכנס כל אומות העולם, שנאמר: ועתה נאספו עליך גויים רבים, ואומר קומי ודושי בת ציון וגו'. והלא פרוכים? לכך נאמר בשם ה' כי אמילם.

פעם שניה סבוני גם סבבוני, שהוא עתיד לרגש כל העולם כלו ולהעלותם לירושלם, שנאמר: למה רגשו גויים ולאומים יהגו ריק, עד אז ידבר אלימו באפו, והלא פרוכים? לכך נאמר: בשם ה' כי אמילם.

פעם שלישית סבוני כדבורים, שהוא עתיד לפרוש רשתו ויכנס לכל המדינות ולהוציא כרוזות שנאמר: קראו זאת בגויים קדשו עצרה כותו אתיכם לחרבות, ויעמדו ויעלו כולם אל עמק יהושפט, ואומר: שלחו מגל כי בשל קציר, ואומר: המונים המונים בעמק החרוץ, והלא פרוכים? לכך נאמר: **בשם ה' כי אמילם.** ואז ישראל מתיראין, באותה שעה אמר הקדוש ברוך הוא אל תיראי תולעת יעקב הנה שמתיך למורג חרוץ חדש בעל פיפיות תדוש הרים ותדוק וגו' ואת תגיל בה' בקדוש ישראל תתהלל, והלא פרוכים? לכך נאמר: בשם ה' כי אמילם.

סבוני גם סבבוני, שעתיד לתפוס שבטו של יהודה ולאסור אותן בקולרין ולמסור כל אחד ואחד לשנים משלו (משבטים אחרים), ואמרו: יבואו אחינו ישראל ירושלם וישלטו בנו ואל ישלטו בנו שונאינו, שנאמר: ואמרו אלופי יהודה, והלא פרוכים? לכך נאמר: בשם ה' כי אמילם.

סבוני כדבורים, מה הדבורה הזאת כונסת נצנים ועושה דבש לבעליה, כך הקדוש ברוך הוא עתיד לכנוס כל אומות העולם ולהעלותם לירושלם ולחלק שללם לישראל, שנאמר: הנה יום בא לה' וחלק שללך בקרבך, יכול שיש בידם ממש?

ת"ל: **דעכו כאש קוצים,** משל למלך שנכנסו עליו גנבים והיה המלך פיקח מאד, אמר: אם אני עומד עליהם עכשיו הם אומרים: מה מצא בידינו אלא יודע אני בהם שהם עתידין לחזור שתים ושלש פעמים ואז אני הורגן, כך המלך זה הקדוש ברוך הוא הגנבים אלו אומות העולם, שנאמר: ואספתי את כל הגויים לירושלם למלחמה ונלכדה העיר זו המחתרת, ונשסו הבתים אלו הבתים, והנשים תשכבנה אלו העריות, ויצא חצי העיר בגולה זו השביה, והקב"ה יוצא ונלחם עימהם, שנאמר: ויצא ה' ונלחם בגויים ההם וגו' ומשלח בהם מגפה ומשייר מהם פליטים, שנאמר: ושלחתי מהם פליטים וגו', לכך נאמר: בשם ה' כי אמילם.

דחה דחיתני לנפול וה' עזרני, אברהם אמר דחה דחיתני לנפול בימי נמרוד וה' עזרני,

יצחק אמר: דחה דחיתני לנפול בימי פלשתים וה' עזרני,

יעקב אמר: דחה דחיתני לנפול בימי עשו וה' עזרני,

דוד אמר: דחה דחיתני לנפול בימי גלית וה' עזרני. עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה, בעולם הזה מקלסין אותו בשתי אותיות, שנאמר: עזי וזמרת יה, אבל לעתיד לבוא מקלסין אותו בשש

אותיות, שנאמר: **עזי וזמרת יה הוי"ה ויהי לי לישועה,** ואומר: בטחו בה' עדי עד כי ביה הוי"ה צור עולמים.

קול רנה וישועה, אנשי ירושלים אומרים: קול רנה וישועה באהלי צדיקים מבפנים. ואנשי יהודה אומרים מבחוץ: **ימין ה' עושה חיל;** אנשי ירושלם אומרים מבפנים: **לא אמות כי אחיה,** ואנשי יהודה אומרים מבחוץ: **ואספר מעשי יה.**

אברהם אמר: לי נאה לתנות נסים שנעשו לי בימי נמרוד,

יצחק אמר: לי נאה לתנות נסים שנעשו לי בימי פלשתים,

יעקב אמר: לי נאה לתנות נסים שנעשו לי בימי עשו ובימי לבן,

דוד אמר: לי נאה לתנות נסים שנעשו לי בימי שובך (ש"ב י' י"ח),

לכך נאמר: ואספר מעשי יה.

יסור יסרני יה ולמות לא נתנני, חביבין ייסורין שהן מרצין כקרבנות, בקרבנות מה הוא אומר: ונרצה לו לכפר עליו, ובייסורין כתיב: וכאב את בן ירצה, ושניהם כפרה.

דבר אחר:

יסור יסרני יה, חביבין יסורין שמכפרין ומרצין יותר מן הקרבנות, שחטאת ואשם אינן אלא על אותה עבירה, שנאמר: ונרצה לו לכפר עליו, אבל הייסורין מכפרין על הכל, לכך נאמר: יסור יסרני יה.

פתחו לי שערי צדק אבוא בם אודה יה, בעולם הבא אומרים לאדם: מה מלאכתך?

והוא אומר: מאכיל רעבים הייתי,

אומרים לו: זה שער מאכיל רעבים הכנס בו;

משקה צמאים הייתי,

אומרים לו: זה שער משקה צמאים הכנס בו;

מלביש ערומים הייתי,

מגדל יתומים הייתי,

עושה צדקות הייתי,

גומל חסדים הייתי,

והם אומרים לו ג"כ: זה השער הכנס בו.

דוד אמר: אני עשיתי את כולם, פתחו לי כולם, לכך אמר: פתחו לי שערי צדק אבוא בם אודה יה.

זה השער לה' צדיקים יבואו בו, משל לאדם אחד שהיה מהלך בדרך וסחורתו בידו כיון שהגיע לחרמים נתן להם מה שנתן, כיון שהגיע לשער המדינה אמרו לו: הזהר מלישא מכס במדינה, אם אין אתה מוכס על סחורתך אין עולה בידך כלום, לכך נאמר: פתחו לי שערי צדק וגו'.

דבר אחר:

זה השער לה' צדיקים יבואו בו, משל לאחד שהתקין כלי אנפוריה שלו לצאת בשיירה בסחורה ומפרש במדינה, הכהו קוץ ועקצתו עקרב, והניחוהו הכל והלכו להם (בני השיירה), התחיל מצטער לפני הקדוש ברוך הוא ואמר: רבש"ע אתמהה! מה עויתי ומה פשעתי, לא היו ימים מועטים עד שבאה השמועה מאותה שיירה שנאבדה ונהפכה ספינתם, התחיל מודה ומשבח להקב"ה ואומר: אלו הייתי עימהם הייתי כאחד מהם, שנאמר: ואמרת ביום ההוא אודך ה' כי אנפת בי ישוב אפך ותנחמני, הנה אל ישועתי אבטח ולא אפחד וגו'.

אבן מאסו הבונים, משל לאבן אחת שהייתה מושלכת בפלטון של מלך בא בנאי אחד ופסלה ובא השני ופסלה, בא השלישי ואמר אין נאה בעולם מזו האבן וזו האבן ראויה לפינה.

כך עמד אברהם אבינו ויצא ממנו פסולת ישמעאל ובני קטורה,

יצחק אבינו יצא ממנו עשו,

עמד יעקב אבינו והעמיד שנים עשר שבטים כולם שלמים להקב"ה, שנאמר: כולנו בני איש אחד נחנו, ואומר: כולך יפה רעיתי ומום אין בך.

מאת ה' הייתה זאת, הרי זו אמורה כלפי כנסת ישראל בשעה שהיו משועבדים במצרים ובשעה קלה התחילו מתנשאין בענני הכבוד, וישראל משיבין אותם ואומרים: אתם תמהים עלינו ואנו תמהים על עצמינו יותר מכם, לא ידעתי נפשי שמתני מרכבות עמי נדיב, ורוח הקדש משיבתן ואומרת: מאת ה' הייתה זאת. משל למה הדבר דומה? לאדם שהיה עושה משרה לכובסים והרי הוא עשוי איפרכוס, והכל תמהין עליו, גם הוא אומר להם: אני תמה על עצמי יותר מכם, כך כשיראו אומות העולם את ישראל בשלום ובבטחה לעולם הבא אומרים להם: לא אתם שכבר הייתם דחופין ונרדפין? ואף ישראל משיבין ואומרין: יותר ממה שאתם תמיהין עלינו אנו תמהין על עצמנו, לא ידעתי נפש שמתני מרכבות עמי נדיב, ורוח הקדש משיבה ואומרת: מאת ה' הייתה זאת.

נגילה ונשמחה בו, כל הגאולות שעברו עלינו היה אחריהם שעבוד, ראשונה חזרו ונשתעבדו, שניה חזרו ונשתעבדו, שלישית חזרו ונשתעבדו, אבל גאולה זו שוב אין גלות אחריה, שנאמר: ואמרתם ביום ההוא: הודו לה' קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו הזכירו כי נשגב שמו, ואומר: זמרו ה' כי גאות עשה מודעת זאת בכל הארץ, ואומר: **אנא ה' הושיעה נא,** אנשי ירושלם אומרים מבפנים: **ברוך הבא בשם ה',** ואנשי יהודה אומרים מבחוץ: **ברכנוכם מבית ה';** אנשי ירושלם אומרים: אלי אתה ואודך, ואנשי יהודה אומרים: אלוהי ארוממך, אלו ואלו פותחין את פיהם ומשבחין ואומרים: הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו.

מדרש השכם.

[מספר הלקוטים של ר"א גרינהוט, ח"א]

שמות

א.

ויאמר ה' אל משה השכם בבקר והתייצב לפני פרעה הנה יוצא המימה (שמות ח' ט"ז) יוצא המימה לנקביו, ואף על פי שאין ראיה לדבר [זכר לדבר] כי בלשון נקיה דבר הכתוב, כמו ויבוא שאול אל גדרת הצאן להסך רגליו (ש"א כ"ד ד').

ב. ויצא מעם פרעה בחרי אף (שם, י"א ח') מלמד שסטרו ויצא.

ג. והיה לך לאות על ידך ולטוטפות בין עיניך (שם, י"ג ט"ז), על של יד מברך בא"י אמ"ה אקב"ו להניח תפלין ועל של ראש מברך על מצות תפילין.

ד. ואתה הרם את מטך וגו' (שם י"ד וט"ז) המטה שבו קרע משה את הים לא היה דוגמתו בעולם שהיה חקוק עליו שם המפורש (ה' צבאות) ואדם מסרו לשת וכל הדורות מסרוהו זה לזה עד שירד יעקב אבינו למצרים ומסרו ליוסף וכשמת יוסף חיפשו עבדי פרעה כל מה שבביתו והניחוהו בבית גנזיו של פרעה. והיה שם יתרו חותן משה שהיה מאצטגניני פרעה וידע מאצטגנינותו חשיבתו של מטה ונטלו ושתלו בגן ביתו ונשתרש בארץ, וראה באצטגנינותו שכל העוקרו יהיה מושיעו של ישראל, והיה מנסה בו בני אדם, וכשנזדמן לו משה ועמד ועקרו השליכו לבור בחצרו, וצפרה נכנסה אהבתו של משה בלבה ותבעתו מאביה, ועמד והשיאה לו.

ה. א"ר שמעון בן אלעזר: מה אם בשבע מצות לא יכלו אומות העולם לעמוד היאך יעמדו על התורה כולה?! משל למלך שמינה לו ב' אפוטרופסין אחד על אוצרות תבן ואחד על אוצרות כסף וזהב, אותו שנתמנה על התבן נחשד והיה מתכעס על שלא נתמנה על הכסף והזהב. אמר לו: ריקה על התבן לא היה לך אמנה על הכסף והזהב יהיה לך אמנה! והלא דברים ק"ו ומה אם בשבע מצוות לא יכלו לעמוד בתרי"ג מצוות על אחת כמה וכמה.

ו. פוקד עון אבות על בנים (שם, כ' ה') זה שאמר הכתוב: יספת לגוי וגו' (ישעיה כ"ו ט"ו), עכו"ם אתה נותן לו בן זכר הוא מושך לו ערלה ומגדל לו בלורית, הגדיל מוליכו לבית ע"ז ומכעיסך, אבל ישראל אתה נותן לו בן זכר מל אותו לשמונה ימים ואם הוא בכור פודה אותו לשלשים יום, הגדיל מוליכו לבית הכנסת ולבית המדרש לברך שמך בכל יום ואומר: ברכו את ה'. קטנים כיצד [מכפרים]? באסיפתם כשהם קטנים. גדולה הצלת קטנים לאבותם, שהצלת גדולים פעמים היא ממתנת עד ארבעה דורות אבל הצלת קטנים מכפרת מיד. ומנין שהצלת גדולים עד ד' דורות? שנאמר: פוקד עון אבות על בנים וגו' אין אתה יכול לומר שאם היה האב

רשע והבנים צדיקים שהוא פוקד רשעת האב עליהם, שאין זו מידת הדין, ואין אתה יכול לומר שהוא נתפס בחובו שאין זו מידת הרחמים. ואיזו מדת הרחמים? תולה לאב עד ד' דורות, אם נמצא אחד מהם צדיק הרי האב ניצול, לא נמצא אחד מהם צדיק כל אחד נתפס על מעשיו. שמא תאמר פוקד עון אבות על בנים לשון קצף הוא, צא ולמד מי"ג מדות ה' ה' אל רחום וגו' פוקד עון אבות על בנים וגו' (שם, ל"ד ו' ב') אף כשהוא אומר פוקד עון אבות על בנים לשון רחמים הוא שהוא תולה לאבות ד' דורות, שאם יהיה אחד מהדורות צדיק הוא מצילם מדינה של גיהינום.

ועוד משה רבנו בשעה שבא לבקש רחמים מהו אומר? ועתה יגדל נא כח ה' וגו' ארך אפים וגו' פוקד עוון אבות וגו' (במדבר י"ד י"ב - י"ח) ואלו היה לשון קצף לא היה אומר זה. ושלמה המלך ע"ה אמר: יסר בנך ויניחך וגו' (משלי כ"ט י"ז), למד בנך תורה ויניחך מדינה של גיהינום, ויתן מעדנים לנפשך (שם, שם) בגן עדן עם הצדיקים. ואם תאמר האב צדיק כבר זכה לעצמו ואין צריך לבנו, והרי נדב ואביהוא מתים ומאי ת"ל ובנים לא היו להם (במדבר ג' ד')? שאם בנים צדיקים היה להם היו ניצולים בזכותם. מפני שמשה רבנו עליו השלום בקש מהקב"ה שאל יתנהג עם קרח במידת הרחמים כדרך שהוא נוהג עם בני אדם, אלא במידת הדין, שנאמר: אם כמות כל האדם וגו' (במדבר ט"ז), ומנין שהיה לקרח בנים וניצולו? שנאמר: ובני קרח לא מתו (שם כ"ו). ומנין שהיו צדיקים? שנאמר: למנצח לבני קרח על עלמות שיר אלוהים לנו מחסה וגו' (תהלים מ"ו), מזמור זה מדבר ששמו באלוהים כסלם ושהיו בוטחים שלא יהיו נבלעים עם אביהם, הרי שהיו צדיקים.

ר' יהושע אומר: וכי איזו מדה מרובה מדת הטובה או מדת הפורענות? ומה אם מדת הפורענות שהיא מועטה נמשכו בה הבנים אחר האבות בעוון האבות, מדת הטובה שהיא מרובה אינו דין שימשכו בה האבות אחר הבנים לחיי העוה"ב. וכן הוא אומר: ובניהם יראו וישמחו וגו' (זכריה י' ז'), מלמד שהקב"ה מקרבן אלו אל אלו האבות אצל הבנים למחיצתו בגן עדן, לכן כתיב: וכאב את בן ירצה (משלי ג').

ר' חנינא אומר: הרי הוא אומר כי יקרא קן צפור וגו' (דברים כ"ב) וכי מי הם גדולים רחמי הבריות או רחמי מי שאמר והיה העולם? אם הבריות שרחמיהם מועטין נצטוו שאם יקחו הבנים ישלחו את האם חפשי, הקדוש ברוך הוא שרחמיו מרובין על אחת כמה וכמה שאם נטל את הבנים שישלח אבותיהם חפשי מדינה של גיהינום.

ר"מ אומר: הרי הוא אומר: כבד את אביך וגו' היכן מצוותו של מלך ביותר בפלטרין שלו או חוץ לפלטרין? הוי אומר בפלטרין, ומה אם חוץ לפלטרין ציוה הקדוש ברוך הוא כבד את אביך וגו' בפלטרין של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שהוא גן עדן על אחת כמה וכמה, ואם יושבין הבנים במחיצת הצדיקים והאבות במחיצת הרשעים אין זה כבוד. הא למדת שהם מכפרין עליהם.

וכן הוא אומר בדוד: ויאמר דוד אל נתן חטאתי לה' ויאמר נתן אל דוד גם ה' העביר חטאתך לא תמות (ש"ב י"ב) יכול בלא דבר? ת"ל: אפס כי נאץ נאצת את אויבי ה' בדבר הזה גם הבן

הילוד לך מות ימות (שם י"ב), לפיכך היה מתודה כל אותם הז' ימים, שמא יחיה הילד שמא ימחול לו הקדוש ברוך הוא ולא יהיה צריך שיתכפר במיתת הילד והיה מתענה, וכשבשרוהו שמת ידע שניצול מדינה של גיהינום. וכן הוא אומר: ויאמרו עבדיו אליו וגו' [כי אמרתי מי יודע יחנני ה' וגו'] (שם, שם).

קטני ישראל שהם מתים מאימתי הם באים לחיי העוה"ב? ר"מ אומר: משידעו לענות אמן, שנאמר: פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים (ישעיה כ"ו) זה העונה אמן.

יש אומרים: משעה שימולו, שנאמר: עני אני וגוע מנוער נשאתי אימך (תהלים פ"ח ט"ז) זה אימת המילה, והלכה כי"א.

ר"ע אומר: קטני ישראל אף על פי שאבותיהם רשעים באים לחיי עוה"ב, שנאמר: שומר פתאים ה', אבל קטנים עכו"ם אינם באים לחיי עוה"ב.

ז. ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם (שמות כ"א א'), הקדוש ברוך הוא הזהיר את ישראל למנות שופטים שדנים דין אמת לאמתו, ועומדין בדרכי צבור וגודרין להן את הפרצות ויתקנו את המקולקל. כשדנין דין אמת לאמתו מתקיים העולם ויהא שלום בעולם, שכך שנו חז"ל במשנה על ג' דברים העולם קיים:

על הדין,

ועל האמת,

ועל השלום (אבות סוף פ"א),

ושלשתן נאמרו בפסוק אחד שנאמר: אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם (זכריה ח' ט"ז). שכיון שנעשה הדין נעשה האמת, וכיון שנעשה האמת נעשה השלום. לפיכך צריכין הדיינים לידע את מי הן דנין והאיך הן דנין, ואם לא ידעו ולא יבינו בחשכה יתהלכו וגו' (תהלים פ"ב), כלומר גורמין לעולם שיתמוטט, שנאמר: ימוטו כל מוסדי ארץ (שם, שם). וכן: וירעשו מוסדי תבל (ישעיה כ"ד י"ח), ואומר: רועה התרועעה הארץ פור התפוררה ארץ מוט התמוטטה ארץ (שם י"ט), נוע תנוע ארץ (שם כ'). כל כך למה? לפי שאין עושין את המשפט, שנאמר: וירא ה' וירע בעיניו כי אין משפט (ישעיה נ"ט), אמר הקדוש ברוך הוא לדיינים: אני אמרתי אלוהים אתם (תהלים פ"ב), דיינים, כמו: עד האלוהים יבא דבר שניהם (שמות כ"ב). אכן כאדם תמותון (תהלים פ"ב), נתתי לכם מה שלא נתתי לאומה אחרת, שנאמר: מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל (שם קמ"ז), אחריו מה כתוב? לא עשה כן לכל גוי. ראה כמה אוהב המשפט וחביב לפניו, ולפי שהמשפט מדה טובה ויתרה לפני הקדוש ברוך הוא מסרן למשה קודם לתרי"ג מצות, והיכן מסרה לו? במרה קודם לעשרת הדברות, שנאמר: שם שם לו חוק ומשפט (שמות ט"ו), ואמר למשה סדרם לפני בני כשלחן ערוך שכן כתוב: ואלה המשפטים אשר תשים וגו' כאדם שהוא נותן בפי התינוק, שנאמר: שימה בפיהם (דברים ל"א). ולמה אהבן כ"כ? לפי שהשלום תלוי בהן. כשיש בין אדם לחברו תחרות ומצה כשעושין ביניהן דין השלום נעשה ביניהן.

בא וראה כמה חביבין הדינים לפני המקום ב"ה ששקלן כנגד עשרת הדברות, שהדברות כל דבור ודבור מצווה היא בפני עצמה, אבל הדינין נאמר בהן עשרת מצוות עשה ועשר לאוין, ואלו הן הלאוין:

לא תכירו פנים במשפט (דברים א' י"ז),

לא תגורו מפני איש, לא תעשו עול במשפט (ויקרא י"ט ט"ו),

לא תשא פני דל, לא תהדר פני גדול, לא תטה משפט אביונך (שמות כ"ג ו'),

לא תטה משפט גר יתום (דברים כ"ד י"ב),

לא תטה משפט (שם ט"ז י"ט),

לא תכיר פנים, לא תקח שוחד. הא למדת שחביבין הדינין לפניו כעשרת הדברות.

ח ומה משה רבנו שכתב בו: בכל ביתי נאמן הוא (במדבר י"ב ג') וברחמנות נהג עם ישראל ונתן נפשו עליהם ואמר: ואם אין מחני נא מספרך (שמות ל"ב), אב לחכמים ולנביאים כשכעס שעה אחת נתעלמה ממנו הלכה, הדיוטות על אחת כמה וכמה.

ט. חייבין ישראל למנות דיינין שיהא בהם יראת שמים כדי שלא יהא בהם משוא פנים ולא מקח שוחד. שכשופטי ישראל ומנהיגי הדור וגדולנו הולכין בישרות ובתמימות ומתרחקים מן הכיעור ומן החטא, כך הם כל ישראל, שהגוף הולך אחר הראש, וכן מצינו במלכי ישראל כשהיה המלך פושע היו כל ישראל בפורענות וכשהיה המלך ירא חטא היו כל ישראל מדקדקין על נפשותיהם והיו בהשקט ובבטחה והיו מתגברין על שונאיהם. לא גלתה יהודה אלא שלא העמידו את הדין, שנאמר: היו שריה כאילים לא מצאו מרעה וגו' (איכה א'), מה איל זה ראשו של זה בצד זנבו של זה כך דייני ישראל שבאותו הדור זה כובש פניו מפני זה וזה כובש פניו מפני זה. כך אמר להם הנביא: שריך סוררים וחברי גנבים וגו' (ישעיה א') ומהו שלמונים? שהיו אומרים זה לזה: עשה עמי היום ואני אשלם לך למחר, והנביא צווח ואומר: מלאתי משפט צדק ילין בה ועתה מרצחים. חכיתי להם שיעמידו את השופטים ויקיימו את הדין, הן לא כן עשו, אלא עשו את שלהן עיקר ואת הדין טפלה, לפיכך נעשו הם טפלה לגויים בארצם, שנאמר: ויקו למשפט והנה משפח לצדקה והנה צעקה (שם ה'). ולפיכך ה' במשפט יבוא עם זקני עמו ושריו וגו' גזלת העני בבתיכם (שם ג'), וכי בבתיהם הייתה הגזלה? אלא מתוך שצווחים היתומים והאלמנות והעניים על גזלותיהם והם מעלימים עיניהם, מעלה עליהם הכתוב כאלו הגזלה בבתיהם, שנאמר: יתום לא ישפוטו וריב אלמנה לא יבוא אליהם (שם א'). לפיכך אמר להם הקדוש ברוך הוא: אין לי חפץ בקרבנותיכם וגם לא בתפלותיכם, ולא בחדשיכם ובמועדיכם, שנאמר: לא תוסיפו הביא מנחת שוא וגו' חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי ובפרשכם כפיכם אעלים עיני וגו'.

אמרו ישראל: ומה נעשה וישוב חרון אפו?

אמר להם: למדו היטב דרשו משפט אשרו חמוץ וגו'.

ובזכות דין של צדק עתיד הקדוש ברוך הוא לבנותה כדכתיב: ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה. וכל דיין שמטה את הדין גורם שממון לעולם, שנאמר: שמעו נא זאת ראשי בית יעקב וקציני בית ישראל המתעבים משפט ואת כל הישרה יעקשו (מיכה ג'), ועל ה' ישענו לאמר הלא ה' בקרבנו לא תבוא עלינו רעה (שם, שם). לכן מביא עליהם שלש פורעניות, שנאמר: לכן בגללכם ציון שדה תחרש וירושלם עיין תהיה והר הבית לבמות יער (שם, שם). אוי לו לדור ששופטין את שופטיהן, אוי לו לדור שאין שומעין לשופטיהן כשהם ישרים, שנאמר: וגם אל שופטיהם לא שמעו (שופטים ב'), ומי הם?

רב אמר: דבורה וברק היו,

ריב"ל אמר: שמגר ואהוד היו,

רב הונא אמר: דבורה ויעל היו.

י.... כשהדינים נעשו כתיקונן הם מעכבים ארבעת שפטים...

יא. שפטו דל ויתום עני ורש הצדיקו (תהלים פ"ב) לא שתאמר שיצדיק אותם ברשע ח"ו, אלא בין לזכות בין לחובה הצדיקו עליהם הדין. שלא תאמר הואיל וזה עני אטול מזה ואתן לזה, אמרה תורה: לא תשא פני דל ולא תהדר פני גדול, שכל העולם שלי הוא, שנאמר: לי הכסף ולי הזהב וגו' (חגי ב').

א"ר שמואל ב"ר נחמני, א"ר יוחנן: כל דיין שנוטל ממון מזה ונותן לזה שלא כדין הקדוש ברוך הוא גובה את נפשו, שנאמר: וקבע את קובעיהם נפש (משלי כ"ב כ"ג).

א"ר חמא ב"ר חנינא, אמר הקדוש ברוך הוא: לא די לרשעים שנוטלין ממון מזה ונותנין לזה שלא כדין אלא שמטריחין אותי להחזיר ממון לבעליו.

א"ר נחמיה: כך הוא מנהגם של דיינין, בעלי דינין עומדין לפניהם ושומעים דבריהם, ומוציאים אותם לחוץ ונושאין ונותנין בדבר, גמרו את הדבר מכניסין אותם והגדול שבדיינין אומר איש פלוני אתה זכאי איש פלוני אתה חייב.

יב. שנים שבאו לדיינים לדון, קודם שישמעו דבריהם או משישמעו דבריהם ולא ידעו להיכן הדין נוטה, ב"ד רשאין לומר להם צאו ועשו פשרה, ולעולם יפה כח הפשרה מכח הדין, אבל משישמעו דבריהם ויודעין להיכן הדין נוטה אין רשאין לומר להם עשו פשרה, שנאמר: פוטר מים ראשית מדון ולפני התגלע הריב נטוש (משלי י"ז י"ד), קודם שיתגלע לך הדין אתה רשאי לנטשו. ב"ד מכין ועונשין שלא מן התורה כדי לעשות סייג לתורה, שנאמר: הן למות הן לשרושי (עזרא ז' כ"ו).

יג. וזאת התרומה אשר תקחו מאתם זהב וכסף וגו' (שמות כ"ה ג), זהב כנגד גלות בבל דכתיב: ביה אנת הוא רישא די דהבא, וכסף כנגד גלות מדי דכתיב: ביה הכסף נתון לך (אסתר ג'), ונחושת כנגד מלכות יון דכתיב: ביה מעוהי וירכתה די נחש (דניאל ב'), ותכלת

וארגמן ועורות אלים מאדמים כנגד מלכות אדום דכתיב ביה: מן האדום האדום הזה, וכתיב: מי זה בא מאדום (ישעיה ס"ג), שמן למאור זה מלך המשיח שנקרא זית רענן (ירמיה י"א), זית זך, לפי שעתיד להאיר לישראל מתוך החשך דכתיב: לאמר לאסורים צאו וגו' (ישעיה מאי טעמא?), וכתיב: והלכו גויים לאורך (שם ס'). אבני שוהם ואבני מלואים כנגד ישראל שנקראו אבן ישראל (בראשית מ"ט), וזאת האבן שראה דניאל, דכתיב: עד די התגזרת אבן וגו' (דניאל ב'), ואומות העולם נמשלו לחרס דכתיב: ושברה כשבר נבל יוצרים (ישעיה ל'). המשל אומר: נפל כיפא על קדרה ווי לקדרה נפל קדרה על כיפא ווי לקדרה, ולכן נמשלו ישראל לצורים, דכתיב: מראש צורים אראנו (במדבר כ"ג), ואומות העולם לשבר נבלי חרש.

יד. ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי יהיה לכם קדש (שמות ל"ה)... וקודם שיקדש אין מניחין (עורכין) את השלחן מאי טעמא? שבתחילה מקדש לשבתות ואח"כ מניחין את השלחן שיהא מונח לכבוד השבת. ואם הניחו השלחן קודם לקידוש אין מסלקין אותו אלא פורסין מפה עליו ומקדש, שכך שנו חכמים בברייתא (פסחים ק' ע"ב) ושוין שאין מניחין את השלחן ואין מביאין לפניו שלחן אלא א"כ קידש. ואם הביאו פורס עליו מפה ומקדש.

טו. ויביאו המשכן אל משה (שמות ל"ט ל"ג). מעשה בתלמיד אחד מתלמידי רשב"י שיצא לחו"ל ובא עשיר (נתעשר) כשראו התלמידיים שהעשיר בקשו אף הם לצאת לחו"ל,
בא רשב"י והוציאן לחוץ למדינה לבקעה אחת והתפלל לפני הקדוש ברוך הוא ונתמלאה הבקעה דינרי זהב, אמר להם: כל מי שמבקש ליטול יטול אלא הוו יודעין כל חי שנוטל מחלקו של העוה"ב נוטל, שאין מתן שכרה של תורה אלא בעוה"ב, שנאמר: ותשחק ליום אחרון (משלי ל"א).
מעשה בר"ש בן חלפתא: שהיה בערב שבת ולא היה לו מה לאכול באותה שבת, עם חשכה יצא חוץ לעיר להתפלל ונתנו לו אבן טובה ונתנה לשלחני ופרנס את השבת,
אמרה לו אשתו: ומנין לך כל זה?
אמר לה: כך וכך היה המעשה,
אמרה לו אשתו: אינו טועמת כלום עד שתקבל עליך להחזירה,
למוצאי שבת החזירה, ויצאה כמין פס יד ונטלתיה, וגדול הנס האחרון מן הראשון, ולכך נאמר: ותשחק ליום אחרון (עי' תענית כ"ה ע"א).

ויקרא.

א. חקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם כל חלב וכל דם לא תאכלו (ויקרא ג' י"ב). בכ"ד מקומות יש לנקות את הבשר בבהמה מן הדם ומן החלב, י"ב מאיסור דם, וי"ב מאיסור חלב, ואלו הם: קרום של מוח ושני מזרקין של צואר ושני חוטין של לחיים ושני חוטים של ידיים ושני קרומין של בצים ושני חוטים של בצים וחוט של כחל, הרי אלו של דם. ואלו של חלב: חמשה

חוטים שבכסלים, שנים משמאל מתפזרין (מפצלין) לשלשה שלשה, ושלשה מימין מתפזרין לשנים שנים; שני קרומין שלהם ושני חוטים של כליות ושני קרומין של כליות וקרום של טחול, הרי אלו מאסורי חלב. וחלב אינו נוהג אלא בבהמה טהורה שכך שנינו (חולין קי"ז:). חומר בחלב מבדם ובדם מבחלב, שהחלב מועלין בו וחייבין עליו משום פיגול ונותר וטמא, מה שאינן בדמים; חומר בדם שהדם נוהג בבהמה ובחיה ובעופות בטמאין ובטהורין והחלב אינו נוהג אלא בבהמה טהורה בלבד, שנאמר: כי כל אוכל חלב מן הבהמה אשר יקריבו ממנה קרבן לה' וגו' (ויקרא ז' כ"ז). ואף על פי שאמרו חכמים חיה בכלל בהמה (חולין ע"א). כאן חילוף, שנאמר: כי כל אוכל וגו' אשר יקריבו ממנה קרבן לה' וחיה אינה ראויה לקרבן. ואם תאמר שיש בבהמה בעלי מומים שאינן ראוין לקרבן והיה חלבן מותר? - בעלי מומין ריבה בהן הכתוב הואיל ובמינו קרב, שכך שנו רבותינו בברייתא (חולין מ"ט) אין לי אלא תמימין הראוין לקרבן, חלב בעלי מומין מניין? ת"ל: מן הבהמה, חלב חולין מניין? ת"ל: כי כל אוכל חלב. וכל חלב שהוא קריב על גבי מזבח אסור באכילה, מאי טעמא? לפי שאיסור חלב בענין קרבנות נכתב. ואיזה זה? זה החלב המכסה את הקרב והוא המפה הפרושה על הקרב ושעל המסס ובית הכוסות. עונש כרת שעל הקרב, ולמה נאסר [איסור] זה על כל החלב? לפי שהוא דומה לחלב המכסה את הקרב שהוא תותב קרום ונקלף אף זה תותב קרום ונקלף.

א"ר יהודה: חוט של בני מעיים צריך לגוררו (לגוררו) עד אמה. מאי טעמא? לפי שתותב קרום ונקלף הוא, וזהו חלב שעל הדקין. חלב שעל הקבה הדומה לקשת אסור,

ומחלוקת ר' ישמעאל ור"ע הוא, ואף על גב שר"ע מתיר נהגו בו איסור (עי' חולין צ"ג). חלב שעל הכליות אסור וענוש כרת, שעל הכסלים שהירכים דבוקים אסור וענוש כרת שכך אמרו חכמים, א"ר אבא א"ר יהודא: א"ש חלב שעל הכסלים ענוש כרת. אליה אף על גב דלענין הקרבה חלב היא מותרת באכילה (חולין קי"ז) מאי טעמא? לפי שנאמר: כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו (ויקרא ז' כ"ג) למה נאמר? אם להוציא את החיה, מאשר יקריבו ממנה קרבן לה' יצאת, אלא אמר לך הכתוב כל חלב ששווה כשור וכשב ועז אסור, יצאת אליה שאינה שווה כשור ועז להקרבה, שכך אמרו חכמים: לימד על העז שאינה טעונה אליה, ומתוך שאינה טעונה אליה לקרבן מותרת לאכילה, אליה של כבש מותרת שאינה שווה כשור ועז.

ניקור בשר: ששה חוטין יש בבהמה וצריך ליטלן, של כליות ושל כסלים ושל טחול איסורן איסור חלב וקרומין שלהן כן, וצריך לקולפן ולגרדן, ושל בצים ושל מוח איסור דם. ואמרו חכמים: כסלים שהן בחלב אל יניחם על גבי בשר וידיחם או ינקרם, לפי שהבשר בולע מן החלב שעל כסלים, והקשו חכמים על דבר זה, א"כ כסלים עצמן כשאתה מנקרן בולע בשר של כסלים מחלב שבכסלים? וחזרו ואמרו: קרום יש בין חלב לכסלים ואינו בולע. ועוד הקשו א"כ חלב גופו קרום יש לו ואין הבשר שתחתיו בולע ממנו? אמרו: אותו קרום רך הוא ונמרט ובולע ואסור. - טבח שנמצא אחריו (אחרי ניקורתו) חלב, ר"י אומר: בכשעורה, ור' יוחנן אמר: בכזית, ואמר ר"פ: לא נחלקו בדבר זה, האומר בכשעורה לעברו בלא מלקות והאומר בכזית

להלקותו ולעברו. ואמר מר זוטראף בכזית אפילו בשנים ושלשה מקומות, בכשעורה במקום אחד. והלכתא רווחת היא להלקותו בכזית [ולעברו], ולעברו בלא מלקות ככשעורה.

ב. אמר ר"י אמר שמואל: החליד הסכין בין סימן לסימן ופסקה טרפה, כיצד יעשה? ירביץ הסכין על רוחבה במקום שנחלדה בו ויוציאנה מעט מעט בנחת ואל יגביהנה מצואר בהמה, ויחזור וישחוט כראוי במקום אחר, לאחר ששחט יבדוק ויראה בוושט וקנה, אם נפסקו או נקבו או נקרעו שניהם או אחד מהם ע"י שהחליד מקודם טרפה.

ג. צו את אהרן ואת בניו וגו' (ויקרא ו' ב'), מה כתיב למעלה מן הענין? והשיב את הגזלה אשר גזל, ואם עשית כן זאת תורת העולה. מה טעם? כי אני ה' שונא גזל בעולה (ישעיה ס"א).

דבר אחר:

זאת תורת העולה שהיא מעולה מכל הקרבנות, לפי שכל הקרבנות באין על חטא והעולה אינה באה על חטא ועוון, ולכן היא בראש הקרבנות, דכתיב: זאת התורה לעולה וגו' (ויקרא ז' ל"ז).

דבר אחר:

זאת תורת העולה היא העולה על מוקדה על המזבח, כל המעלה עצמו (בגאווה) סופו ליפול באש, וכן מצינו בדור המבול שאמר מה שדי (איוב כ"א ט"ו), ונדונו באש שהרתיח עליהם את התהום לשרוף רגליהם, שהיו מתכסים בחמי מעינות תהום, דכתיב: בעת יזרבו נצמתו בחמו נדעכו ממקומם (שם ו' י"ד). וכן פרעה אמר: מי ה' וגו', ונדון באש, דכתיב: ואש מתלקחת וגו' (שמות ט'), וכן סדומים דכתיב: בהו הנה זה היה עוון סדום אחותך גאון שבעת לחם (יחזקאל ט"ז מ"ט), מה כתיב בהו? וה' המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש. וכן סנחריב נתגאה ואמר: מי בכל אלוהי הארצות וגו' (מ"ב י"ח ל"ח) מה כתיב ביה? ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור, ואמרו: כמין שני חוטי אש נכנסו בחוטמיהן ונשרפו מבפנים ונשארו בגדיהם (סנהדרין נ"ב) דכתיב: ותחת כבודו יקד יקד כיקד אש (ישעיה י') איזהו כבודו של אדם? זה מלבושו (עי' שבת קי"ג:), וזה בזכות אביהם, דכתיב: ויקח שם ויפת את השמלה (בראשית ט'). וכן מלכות אדום על שנתגאו עתידיים ליפול באש, דכתיב: ושלחתי אש בבצרה (יחזקאל ל"ט), והיינו דכתיב: זאת תורת העולה היא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה.

ד. אם על תודה יקריבנו וגו' (ויקרא ז' י"ב) א"ר שמואל בר נחמני גדולה דרך ארץ שקדמה לתורה כ"ו דורות, שנאמר: לשמור את דרך עץ החיים, דרך זו דרך ארץ החיים זו תורה.

ה. אך את זה לא תאכלו ממעלי הגרה (ויקרא י"א) נמצאו שתי מרות או שני סניא דיבי טרפה (עי' הלכות גדולות צד 524).

ו. זאת תהיה תורת המצורע (ויקרא י"ד א') א"ר אלעזר משום ר' יוסי בן זמרא: רמ"ח אברים יש בו באדם, מהם זקופים מהם רבוצים ולשון זה נתון בין שני לחיים ואמת המים נתונה תחתיו ומכופל כמה כפילות, בא וראה כמה שריפות שורף, ואלו היה זקוף ועומד על אחת כמה וכמה.

ז. וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו איש את אחיו (ויקרא כ"ה י"ד), הזהיר הקדוש ברוך הוא את ישראל על ההונאה שכל מי שמוכר חפץ לחברו אסור לו שיונהו, לא המוכר ללוקח ולא לוקח למוכר. שכך אמרו חז"ל: וכי תמכרו ממכר לעמיתך אין לי אלא שנתאנה לוקח נתאנה מוכר מנין? ת"ל: או קנה מיד עמיתך וגו'. ומנין כשאתה מוכר שלא תמכור אלא לעמיתך? ת"ל וכי תמכרו ממכר לעמיתך. ומנין כשאתה קונה לא תקנה אלא מיד עמיתך? ת"ל או קנה מיד עמיתך, אין לי אלא קרקעות שדבר בהן הכתוב ומנין לרבות כל דבר המטלטל? ת"ל מיד עמיתך, ומנין שאין אונאה בקרקעות? ת"ל או קנה מיד עמיתך [דבר הנקנה מיד ליד]. ומנין שאין אונאה בעבדים? ת"ל והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם לרשת אחוזה, מה אחוזה אין לה אונאה אף עבד אין לו אונאה. ומנין שאין אונאה להקדשות? ת"ל: אל תונו איש את אחיו, אחיו ולא הקדש. ומנין שאין אונאה לשטרות? ת"ל: ממכר, מה זה מיוחד שגופו מכור וגופו לקוח, יצאו שטרות שאין גופן מכור ואין גופן ממון. המוכר שטרותיו לבשם (לשום בנייר אבקת בשמים) יש לו הנאה (עי' ת"כ פ' בהר). אל תונו איש את אחיו זו אונאת ממון, יכול זו אונאת דברים? כשהוא אומר ולא תונו איש את עמיתו, הרי אונאת דברים אמור, הא מה אני מקיים אל תונו איש את אחיו זו אונאת ממון. וכמה היא האונאה? ד' כסף מכ"ד לסלע דהיינו שתות למקח. ועד אימתי מותר להחזיר, עד כדי שיראה לתגר או לקרוביו או לבקי. הורה ר"ט בלוד האונאה שמונת כסף לסלע דהיינו שליש למקח. ושמחו תגרי לוד חזר ר"ט ואמר: מותר להחזיר כל היום, אמרו: יניח לנו ר"ט את מקומנו וחזרו לדברי חכמים. אחד הלוקח ואחד המוכר יש להם אונאה וכשם שאונאה להדיוט כך אונאה לתגר. ומי שהוטל עליו ידו על העליונה, שהוא אמר לו: תן לי מעותי או תן לי מה שאונתני. אל תונו איש את אחיו, אין לי אלא איש את איש, איש את אשה ואשה את איש או אשה את אשה מנין? ת"ל איש את אחיו מכל מקום [אין לי אלא תגר את תגר, תגר להדיוט או הדיוט לתגר מנין? ת"ל: איש את אחיו מ"מ].

ר' יהודא אומר: תגר להדיוט יש לו אונאה, הדיוט לתגר אין לו אונאה.

ח. ולא תונו איש את עמיתו ויראת מאלוהיך, זו אונאת דברים, או יכול זו אונאת ממון? כשהוא אומר: אל תונו איש את אחיו, הרי אונאת ממון אמור, הא מה אני מקיים ולא תונו איש את

עמיתו? הרי זה אונאת דברים. כיצד? אם היה בעל תשובה לא יאמר לו: זכור מה היו מעשיך הראשונים, ואם היה בן גרים לא יאמר לו זכור מעשי אבותיך, שנאמר: וגר לא תונה (שמות כ"ב י'). היו חלאים באין עליו וייסורין באין עליו או שהיה קובר את בניו לא יאמר לו: כדרך שאמרו חבריו לאיוב: הלא יראתך כסלתך וגו' (איוב ד' ו'), זכור נא מי הוא נקי אבד וגו' (שם ד'). ראה חמרים מבקשים יין או תבואה לא יאמר להם: לך אצל פלוני והוא לא מכר חיטה מימיו, ר"י אומר: אף לא יתלה את עיניו על המקח ויאמר לו בכמה חפץ זה והוא אינו רוצה ליקח. ושמא תאמר עצה טובה אני מוסר לו, הרי הדבר מסור ללב, לכך נאמר: ויראת מאלוהיך.

ט. אל תקח מאתו נשך ותרבית (ויקרא כ"ה ל"ו), איזו הוא נשך ואיזו הוא תרבית? נשך המלוה סלע בה' דינרין סאתים חטים בשלש, מפני שהוא נושך, ותרבית זה המרבה בפירות, כיצד? לקח ממנו חטים בדינר זהב לכור וכן השער, עמדו חטים בשלשים דינרין אמר לו: תן לי חטים שאני מוכרן ולוקח בהם יין, אמר לו: הרי חטים עשויים עלי בשלשים דינרין והרי לך אצלי יין, ויין אין לו אסור, אבל יש לו חייב ליתן לו יין (עי' ב"מ ס': ס"א). וחי אחיך עמך, זו דרש בן פטורי: שנים שהיו מהלכין במדבר וביד אחד קיתון של מים, אם שותה אחד מגיע הוא לישוב ואם שותין אותו שנים מתים, דרש בן פטורי: ישתו שניהם וימותו, שנאמר: וחי אחיך עמך, אמר לו: ר"ע וחי אחיך עמך, חייך קודמין לחייו.

י. את כספך לא תתן לו בנשך וגו', ולא כסף אחרים, אכלך ולא אוכל אחרים, [או אינו אלא] את כספך ולא כסף מעשר, אכלך ולא אוכל בהמה [כשהוא אומר נשך כסף (דברים כ"ג כ') לרבות כסף מעשר, נשך אוכל לרבות אוכל בהמה]. ובמרבית לא תתן אני ה', מכאן אמרו: כל המקבל עליו עול רבית מקבל עליו עול מלכות שמים, וכל הפורק ממנו עול רבית פורק ממנו עול מלכות שמים.

יא. אני ה' אלוהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים, על תנאי שתקבלו עליכם מצות רבית, שכל המודה במצות רבית מודה ביציאת מצרים וכל הכופר במצות רבית כופר ביציאת מצרים.

במדבר:

א. וכן מצינו אהרן ומרים שספרו לשון הרע על משה ובאה עליהם הפורענות, שנאמר: ותדבר מרים ואהרן במשה. הלכה צפורה ושחה לה למרים אמרה: כששרתה רוח הקדש על אלדד ומידד היו הכל שמחים, אמרה לה צפורה: [מה עסקן של נרות הללו דולקין? אמרה זה הענן (רוח הקדש), אמרה מרים] אשרי בניהם של אלו ואשרי נשיותיהם! אמרה לה צפורה: אשרי בניהם ואוי לנשותיהם. אמרה לה: למה? אמרה לה: מיום שנזקק אחיך לרוח הקדש לא הייתי לו לאשה, הלכה מרים ודברה לאהרן, ודברו שניהם דברי תלונה על הצדיק. מה כתיב שם?

והענן סר מעל האהל והנה מרים מצורעת כשלג (במדבר י"ב י'), ואף על אהרן באה הפורענות, שנאמר: ויחר אף ה' בם וילך, וכתיב ויפן אהרן אל מרים, מלמד שנפנה מצרעתו. ומה אמרו עליו? מרים אמרה: עלי הדיבור (רוח הקדש) ולא פירשתי מבעלי, אהרן אמר: עלי הדיבור ולא פירשתי מאשתי, וזה זחה דעתו עליו ולכך פירש מאשתו. ומה אלו הצדיקים גמורים שלא דברו בפניו כך נענשו, המתכוון להכות את חברו ולבייש ולהלבין פניו על אחת כמה וכמה.

ב. ויאמר ה' אל משה ואביה ירק ירק בפניה הלא תכלם שבעת ימים, אמר ר' ישמעאל: זו אחת מי"ג מדות שהתורה נדרשת בהן.

ג. זאת חוקת התורה אשר צוה ה' לאמר, דבר אל בני ישראל ויקחו אליך פרה אדומה תמימה. פרה אדומה זו מלכות בבל, דכתיב: אנת היא ראשה די דהבא (דניאל ב' ל"ח), תמימה זו מלכות מדי שהיו תמימים ועשו טובה לישראל בזמן מרדכי ואסתר, וכן אמר כורש מלך פרס: מי בכם מכל עמו יהי אלוהיו עמו ויעל (עזרא א' ג'). אשר אין בו מום זו מלכות יון, כי אלכסנדרוס מקדון עשה טובה עם ישראל בשביל שמעון הצדיק, שאמר דמות של זה אני רואה במלחמה ונוצח (יומא ס"ט:). אשר לא עלה עליה עול זו מלכות אדום, כי מעולם לא עלה עליה עול המקום ועשתה רעות גדולות לישראל, והוא פרא למוד מדבר (ירמיה ב' כ"ד) ועתיד הקדוש ברוך הוא להורידו מגדולתו, דכתיב: אם תגביה כנשר וגו' (עובדיה א' ד'). ונתתם אותה לאלעזר הכהן, דכתיב: הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא וגו' (מלאכי ג' כ"ג), ושחט אותה לפניו, כדכתיב: זבח לה' בבצרה וגו' (ישעיה ל"ד ו'), ושרף את הפרה לעיניו, כדכתיב: חזה הוית עד די קטילת חיותא והובד גשמה ויהיבת ליקדת אשא (דניאל ז' י"א). את עורה ואת דמה על פרשה ישרוף, שרים ואלופים דוכוס ודוכוסיות, כדכתיב: שמה אדום מלכיה וכל נשיאיה וגו' (יחזקאל ל"ב כ"ט).

ד. זאת התורה אדם כי ימות באהל (במדבר י"ט י"ד), הקובר מתו בחוה"מ צריך לקרוע (עי' שבלי הלקט השלם ה' שמחות סי' ב'). ומטה של מת שהוציאה בין השמשות או מעיר לעיר ולא נסתם הגולל אלא בלילה, אותן שהם עם המטה מונין משעה שנסתם הגולל, ואותן שבבית מונין משעה שנתכסה מהן, שכך אמר רבא לבני מחוזא: אתם שאינכם הולכים אחרי המטה משעה שתחזירו פניכם מן המטה מנו לעצמכם (מו"ק כ"ב). מי שבאה לו שמועה קרובה בשבת מונה ששה ימים אחר השבת.

ה. ויבואו בני ישראל כל העדה מדבר צין וגו' ותמת שם מרים ותקבר שם (במדבר כ' א') סמך לכאן מיתת מרים לומר כשם שפרה אדומה מכפרת כך מיתת מרים מכפרת. ותמת שם ותקבר שם, מלמד שמתה על פי ה', כתיב הכא: ותמת שם וכתיב התם: ויהי שם עם ה' (שמות ל"ד כח) מה להלן שם ה' אף כאן שם ה'.

ו. ולא היה מים לעדה, שלש מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל בשביל ג' אחין,
המן בזכות משה, דכתיב: וישבת המן ממחרת וגו' (יהושע ה' י"ב),
הבאר בזכות מרים, דכתיב: ותמת שם מרים וסמיך ליה ולא היה מים לעדה,
עננים בזכות אהרן, דכתיב: ויראו כל העדה כי גוע אהרן, אל תקרי ויראו אלא וַיֵּרָאו (עי' ר"ה ג'). שמעו נא המורים, קראם שוטים, משל למלך שמצווה לאהובו שלא יקרא לבנו שוטה, וכן ציוה ה' למשה שלא יקרא להם שוטים, וכשאמר להם: שמעו נא המורים, אמר הקדוש ברוך הוא: כל עצמי לא ציוויתיך אלא על זה, לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ, כי אין דרך החכם לילך עם השוטה.

מדרש ויושע

[ע"פ מונק בדברי חכמים צד א'].

ויושע ה' אמרו חז"ל: בשעה שרדפו המצריים את בני ישראל וראו אותם ישראל אחזם אימה ורעדה, ואז נמשלו ישראל ליונה שבורחת מן הנץ וכשבאה לקנה מצאה שם נחש, כך ישראל בשעה שראו את המצריים אמרו למשה: משה רבנו! אנה נלך, הרי מצרים לאחרינו והים לפנינו! אז נשאו קולם בבכיה ואף משה בכה עימהם, מיד נתגלגלו רחמיו של הקדוש ברוך הוא ואמר למשה: משה! כבר זכור אני התפלה שהתפלל אברהם אוהבי בשעה שאמרתי לו לך שחוט יצחק בנך, מיד קבל באהבה ולמחר השכים לעשות רצוני, שנאמר: וישכם אברהם בבקר ויחבוש את חמורו ויקח את שני נעריו אתו ואת יצחק בנו, ומי היו הנערים האלו? אליעזר עבד אברהם וישמעאל.

אמר יצחק לאביו: לאן אנו הולכים לברכו?

אמר לו אביו: עד כה עד מקום קרוב, וכתיב ויקח אברהם את עצי העולה. וישם על יצחק בנו, ויקח בידו את האש ואת המאכלת וילכו שניהם יחדיו.

אמר יצחק לאביו: אבא, לאן נלך יחידים?

אמר לו: בני להקריב קרבן,

אמר לו: הרי שם שהוא כהן גדול והוא יקריב את העולה.

מיד נפלה אימה גדולה על יצחק מפני שלא ראה כלום בידו לעולה,

ויאמר יצחק אל אברהם אביו: ויאמר אבי,

ויאמר: הנני בני

ויאמר: הנה האש והעצים ואיה השה לעולה?

מיד נזדעזע יצחק וירגזו אבריו שהכיר וידע מחשבת אביו כי לא היה בידו כלום, ואעפ"כ נתחזק ואמר לאביו: אתה אמת שבחר בי הקדוש ברוך הוא הרי נפשי נתונה לו, ונתפייס יצחק כמותו בעבור לקיים מצות יוצרו,

ואמר לו אברהם: אני יודע בך בני שאינך מעכב צווי יוצרך וצוויי,

השיב יצחק לאביו: אבי! מהר עשה רצון קונך והוא יעשה רצונך.

בעוד שהיו מהלכין בדרך קדמו שטן לאברהם ונדמה לו לזקן ואמר לו: אנה תלך?

אמר לו: להתפלל,

אמר לו: אם להתפלל מה אתה צריך לישא עצים על כתפך ואש ומאכלת בידך?

אמר לו: שמא נשהה יום אחד או יומיים ונשחט ונאפה ונאכל.

אמר לו עני: לא שם הייתי כשאמר לך המשטין קח נא את בנך את יחידך והעלהו לי לעולה, וזקן כמותך יאבד בן חמוד כזה ובחור שנתן לך הקדוש ברוך הוא למאה שנה.

אמר לו אברהם: לא היה משטין אלא הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו אמר לי קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק ועשה לפני עולה.

אמר לו השטן: הלא יראתך כסלתך תקותך ותום דרכיך (איוב ד'),

אמר לו אברהם: מי הוא נקי אבד ואיפה ישרים נכחדו,

כיון שראה השטן שלא קבל אברהם את דבריו אמר לו: תדע אברהם אומר לך בשורה תעשה עולה [השה] ולא מן יצחק,

אמר לו: כך עונשו של כוזב שאפילו אומר אמת אין שומעין לו, ואיני מאמינך, אלא הקדוש ברוך הוא הטוב בעיניו יעשה.

בא השטן ועמד לפני יצחק ונדמה לו לנער כמותו,

אמר לו: להיכן אתה הולך?

אמר לו: ללמוד תורה,

אמר לו: בחייך או במותך?

אמר לו: וכי יש אדם שלומד תורה אחר מותו?

אמר לו: אי בן עלובה! היכן שני ילדותך ואתה אינך יודע כי לזבוח אותך מוליכך אביך בזו הדרך,

אמר לו: אני בעצמי יודע והרי נפשי מסורה ביד הקדוש ברוך הוא וביד אבי, כל מה שירצה לעשות ממני יעשה,

ושוב הלך השטן לשרה ונדמה לה לזקן,

אמר לה: אברהם בעלך היכן הלך?

אמרה לו: למלאכתו הלך,

ויצחק בנך היכן הלך?

אמרה לו: עמו הלך ללמוד תורה.

אמר לה: עלובה זקנה! איך יקהו שיניך על בנך שאינך יודעת שלזבוח אותו הוליכו בדרך. באותה שעה הזדעזעו מתניה ונתחללו איבריה ולא הייתה בעולם, ואעפ"כ התחזקה ואמרה: מה שאמר לו הקדוש ברוך הוא יעשה לשלום ולחיים.

וכיון שראה אותה שטן שלא עלתה בידו מחשבתו ותאוות לבו לבטל קרבנו של אברהם, מה עשה? הלך לעשות עצמו כנהר גדול וכיון שהגיעו לאותו נהר אמר אברהם ליצחק: המתן לי מעט ואכנס אני תחלה לנהר ואראה אם הוא עמוק, וכן עשה, ירד לתוך הנהר עד חצי הנהר ואין מים מגיעין עד ברכיו,

אמר ליצחק: רד אחרי אל תירא שהמים אין מגיעין עד ברכי, וירד יצחק אחריו. ולא הספיקו לרדת עד חצי הנהר עד שגברו המים והגיעו עד צוואריהם.

באותה שעה נשא עיניו לשמים ואמר: רבש"ע גלוי וידוע לפני כסא כבודך שאתה הוא אלוה בעליונים ובתחתונים ונגלית עלי ואמרת לי אני יחיד ואין כמוני בעולם ואתה יחיד שאין כמותך צדיק בעולם, הודע שמי בעולם והעלה יצחק בנך לעולה לפני, ואני מהרתי לומר ישמעאל כי על יצחק אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע, ועכשיו אם אנו טובעין בנהר מי ייחד שמך בעולם! מיד גער הקדוש ברוך הוא בשטן וחרבו המים על הארץ ומצאו עצמם ביבשה.

בעוד שהיו אברהם ויצחק מהלכין בדרך נכנסה מריבה בין ישמעאל ובין אליעזר עבד אברהם שהיו שומרים את הכלים ואת בהמתם, אמר ישמעאל: עכשיו יקריב אבא את יצחק ואני אירש כל הנכסים שישארו מאבא,

אמר לו אליעזר: אתה כבר גרשך כאשה גרושה מבעלה ושלחך במדבר, אבל אני עבדו נאמן ביתו ביום ובלילה,

ורוח הקדש משיבה ואומרת להם: לא זה יירש ולא זה יירש.

כתיב ויבואו אל המקום אשר אמר לו האלוהים ויבן שם אברהם את המזבח ויערוך את העצים ויעקוד את יצחק בנו וישם אותו על המזבח ממעל לעצים, אברהם היה בונה את המזבח ויצחק מושיט לו את העצים ואת האבנים; אברהם היה דומה לאדם שהוא בונה בית חתונה לבנו, ויצחק היה דומה לאדם שמכין חופה לעצמו שעשה בשמחה, ואמר יצחק לאביו: אבא זרז עצמך וחשוף זרועך ואסור ידי ורגלי יפה יפה שאני בחור בן שלשים ושבע שנים ואתה זקן וכשאראה את הסכין אבעט בך מפחד הסכין, שהנפש צופה (חצופה), ושמא אעשה בי מום ואפסל מקרבן, אלא בבקשה ממך אבא מהר ועשה רצונך ואל תעכב וגלול בגדיך וחגור מתניך. ושרפני יפה יפה, וטול אפר שלי והוליכו אצל שרה אמי ותניחו בתיבה בחדר שלה, ובכל שעה ושעה שהיא נכנסת בחדר שלה תזכור את יצחק בנה בבכי.

ועוד אמר יצחק לאביו: יותר מזה כשתשחטני ותבדל ממני ותלך אצל שרה אמי אם תשאל ממך אנה יצחק בני מה תאמר לה, ומה תעשו לזקנתכם?

אמר לו אברהם: אנו יודעים שאחריך יהיו ימינו מועטים, הוא שנחמנו עד שלא נולדת הוא ינחמנו מיום זה ואילך.

מיד ערך את העצים ועקד אותו על המזבח ממעל לעצים, אמץ זרועותיו וגלל בגדיו ונתן שתי ארכבותיו עליו בכח גדול, והקב"ה יושב על כסא רם ונשא ראה היאך לב שניהם (אברהם ויצחק) שוה והיו דמעות מאברהם נושרות ונופלות על יצחק ומיצחק נופלות על העצים והיה הסכין נטבלת בדמעות, מיד וישלח אברהם את ידו ויקח את המאכלת לשחוט את בנו,

אמר הקדוש ברוך הוא למלאכי השרת: ראיתם אברהם אוהבי היאך יחד את שמי בעולם הזה, אם הייתי שומע לכם בשעה שאמרתם בבריאת עולמי מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו מי היה מייחד שמי בעוה"ז כאברהם?

באותה שעה בכו מלאכי השרת במר נפש, ומה היו אומרים? נשמו מסלות שבת עובר אורח הפר ברית (ישעיה ל"ג ח') היכן הוא מתן שכרן של מכניסי אורחים, האורחין שהיו באין מכל מקום אברהם אבינו מכניסן בתוך ביתו ומאכילן ומשקן ומלוון לדרכים, היכן הוא השכר שנטל אברהם? הפר ברית, הופר אותו ברית שאמרת לו כי ביצחק יקרא לך זרע, ואת בריתי אקים את יצחק, והרי המאכלת על צווארו. ובכו מלאכי השרת ונפלו דמעותיהן על הסכין ועמד הסכין ולא שלט בצווארו של יצחק, מיד פרחה נשמתו, אמר לו הקדוש ברוך הוא למיכאל: מפני מה אתה עומד? אל תניחהו לשוחטו!

מיד קרא מיכאל ואמר: אברהם אברהם!

ויאמר אליו: הנני.

ומפני מה קראו שני פעמים?

לפי שאברהם ממהר והמלאך צווח כאדם שצווח ואומר פלוני פלוני מה אתה עושה? אל תשלח ידך אל הנער!

אמר לו אברהם למלאך: לא אשחטהו אלא אחנקהו?

אמר לו: ואל תעש לו מאומה,

אמר לו אברהם למלאך: הקדוש ברוך הוא אמר לי לשוחטו ואתה אמרת לא תשחטנו, דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין?

מיד ויקרא מלאך ה' אל אברהם שנית בי נשבעתי נאם ה' כי יען אשר עשית את הדבר הזה ולא חשכת את בנך את יחידך כי ברך אברכך והרבה ארבה את זרעך וגו'.

מיד הניחו וחזרה בו נשמתו ועמד על רגליו וברך ברוך מחיה מתים.

באותה שעה נשא אברהם את עיניו לשמים ואמר: רבש"ע בשעה שיעמדו בני בצער תזכור להם זאת השעה שאני עומד לפניך.

דבר אל בני ישראל ויסעו, ויען משה לפני הקדוש ברוך הוא: רבש"ע ואני מה אעשה?

אמר לו: טול המטה אשר נתתי לך ולך אל הים בשליחותי ואמור לו: אני שלוחו של יוצר בראשית, גלה דרכיך לבני שיעברו בך.

מיד הלך משה אל הים ואמר לו דברי הקדוש ברוך הוא.

ויען הים אל משה: לא אעשה כדבריך לפי שאתה ילוד אשה, ולא זו בלבד אלא שאני גדול ממך שלשה ימים שאני נבראתי ביום השלישי ואתה לא נבראת עד יום השישי.

מיד השיב משה דברי הים אל הקדוש ברוך הוא, ואמר לו הקדוש ברוך הוא: עבד המסרב ברבו מה עושין לו?

אמר לו משה: מלקין אותו במטה.

אמר לו הקדוש ברוך הוא: אף אתה הרם את מטך ונטה את ידך על הים ובקעהו, מיד ויט משה את ידו על הים ויבקעהו, והיו יראין ישראל לבוא בים עד שקפץ נחשון בן עמינדב וירד תחילה בים, ואחריו באו כל ישראל תוך הים והמים להם חומה מימינם ומשמאלם. ויושע ה' וגו', אמרו חכמינו ז"ל: וכי ישראל היו מסורים ביום ההוא ביד מצרים שהוא אומר ויושע ה' ביום ההוא את ישראל מיד מצרים? אלא בשעה שיצאו ישראל ממצרים עמד עוזא שר של מצרים לפני הקדוש ברוך הוא ואמר לפניו: רבש"ע אומה זו שאתה מוציא ממצרים יש לי דין עליהם, אם רצונך יבוא מיכאל שר של ישראל וידון עמי לפניך.

באותה שעה אמר הקדוש ברוך הוא למיכאל: צא לדון עמו לפני.

פתח עוזא שר של מצרים לפני הקדוש ברוך הוא ואמר: ריבון העולמים אתה גזרת על אומה זו שיהיו משועבדים תחת יד אומתי ארבע מאות שנה ועדיין לא עברו מהם אלא שמונים ושש שנים מיום שנולדה מרים, ולפיכך נקראת מרים ע"ש שמררו המצריים את חייהם, וכשם שאתה קיים כך תהא גזירתך קיימת, ועדיין לא הגיע זמן יציאתם.

כששמע כך מיכאל נשתתק ולא היה לו מענה לעוזא,

ביקש עוזא רשות להחזיר את ישראל למצרים,

כיון שראה הקדוש ברוך הוא שהיה רוצה להחזיר את ישראל למצרים אמר לו: מפני מה אתה רוצה להחזיר את בני למצרים לעבוד את בניך? כלום נתחייבו בני לעבוד את בניך אלא בעבור דבר אחד שדבר אברהם אביהם בשעה שאמרתי לו: אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים לתת לך את הארץ הזאת לרשתה, ואמר לפני: ריבון העולמים במה אדע כי אירשנה? ועל זה אמרתי לו: ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם, כלום אמרתי לו גרים יהיו בארץ מצרים? לא אמרתי אלא בארץ לא להם; גלוי וידוע שמיום שנולד יצחק היו גרים, וכבר עברו אותן ארבע מאות שנה ואין לך עוד רשות לשעבד אותם, וזה שאמר הכתוב: ויושע ה' ביום ההוא את ישראל מיד מצרים, וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים.

וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים, אמרו חז"ל: בשעה שבקש הקדוש ברוך הוא להטביע המצריים בים עמד עוזא שר של מצרים לפני הקדוש ברוך הוא ואמר לפניו: רבש"ע נקראת צדיק וישר ואין לפניך לא עולה ולא משא פנים ולמה אתה רוצה להטביע בני בים? כלום טבעו אחד מבניך או הרגו אפילו אחד מבניך? ואם בשביל שעבוד קשה שעבדו בהם אתה רוצה להטביעם כבר נטלו בניך שכרם, שכל כסף וזהב שהיו להם

נטלו. מיד כנס הקדוש ברוך הוא פמליא של מעלה ואמר להם: שפטו נא ביני ובין עוזא שר של מצרים.

באמת, מתחלה הבאתי עליהם רעב והעמדתי להם יוסף אוהבי שהצילם בחכמתו ונעשו כולם עבדים שלו, ואח"כ באו שם [ישראל] כגרים מפני הרעב [בארצם], והם עבדו בהם בכל עבודה קשה שבעולם, ויצעקו מרוב עבודה ותעל שועתם לפני, ושלחתי לפרעה שלוחי הנאמנים משה ואהרן ובאו לפני פרעה ואמרו לו: כה אמר ה' שלח עמי ויעבדוני, ולפני אותו רשע היו יושבים מלכי מזרח ומערב והתחיל להתגאות ואמר: מי ה' אשר אשמע בקולו, איך לא בא לפני כמו שבאים כל מלכי מזרח ומערב, ולמה לא הביא דורן לפני כדרך שמביאין לי כל המלכים? אבל אלוה זה שאתם אומרים אינו מכירו, מה עשה? חזר ופשפש בפנקסיו ולא מצא כתוב משליחותי, השיב ואמר לעבדיו: אלוה זה מעולם שמעתם?

השיבו לו חכמיו ואמרו: שמענו שבן חכמים הוא ובן מלכי קדם.

אמר לשלוחיי מה מעשיו של אלוה זה?

השיבו ואמרו לו: הוא אלוהי האלוהים ואדוני האדונים הוא ברא את השמים ואת הארץ והוא ממית ומחיה ונפש כל חי בידו.

השיב ואמר לשלוחיי: לא יש אלוה כזה בכל העולם שיעשה אלו המעשים אלא אני לבדי שאני בראתי עצמי ונילוס נהרי.

ועל דבר זה שכפר בי שלחתי בו עשר מכות עד ששלח בניי בעל כורחו, ועם כל זאת לא מנע עצמו מרשעו וחוזר ורודף אחריהם להחזירם לשעבודו, ולפי שנעשה בו כל זאת ולא הכיר אותי אנו רוצים לטבעו בים הוא וכל חילו.

מיד ענו כל פמליא של מעלה ואמרו: דין גדול יש לך להטביעם בים.

כשראה עוזא כך פתח ואמר: ריבון העולם יודע אני שחייבים הם לך אלא יהי רצון מלפניך שתתנהג עימהם במידת רחמים ורחם על מעשה ידיך כמו שכתוב: ורחמיו על כל מעשיו, ובקש הקדוש ברוך הוא לרחם עליהם, עד שבא גבריאל ונטל דפוס של לבנים שהיו עושין ישראל במצרים והראה אותה לפני הקדוש ברוך הוא ואמר לפניו: ריבון העולמים אומה ארורה שבזו עבודה קשה שעבדו בניך תרחם עליהם?

וחזר הקדוש ברוך הוא מן מדת רחמים וישב עליהם בכסא דין וטבעם בים, לכך נאמר: וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים וייראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו.

אז ישיר משה, אמרו חז"ל: בשעה שבאו ישראל ליתן שירה להקב"ה אמרו למשה: משה רבנו! אמור תחילה ואח"כ נאמר אנו, מיד ענה משה לישראל: אתם אמרו תחילה ואח"כ אומר אני, שאני יחיד ואתם רבים, וכבוד רבים גדולה משל יחיד, מיד פתחו ישראל ומשה ואמרו ביחד נשירה לה' שעשה לנו נסים ונפלאות.

בשעה שגזרו עלינו המצריים ואמרו: כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו, והיו אמותינו יוצאות לשדה ואתה מפיל עליהם תרדמה והיו יולדות בלי צער, ויורדים מלאכים מן השמים ורוחצין

וסכין אותנו, והיו מלבישים אותנו בגדי צבעונין ומשימים בידינו שתי חתיכות אחת של חמאה ואחת של דבש, וכאשר אמותינו רואות אותנו רחוצין וסוכין ומלובשין משי היו נותנין שבח לשמך הגדול והיו אומרות, ברוך המקום שלא הניח חסדו ואמתו מזרעו של אברהם אבינו, והיו אומרות: הרי הם בידך עשה מה שאתה חפץ בהם והולכות להם, וכשהיו המצריים רואים אותנו באו להרגנו, ואתה ברחמיך היית מצווה את האדמה ובלעה אותנו ופולטות אותנו במקום אחר, והיית מציל אותנו מידם, וכשהיינו גדולים היינו נכנסים למצרים חבורות חבורות וכל אחד ואחד היה מכיר אביו ואמו ומשפחתו. כל זאת עשית לנו ולפניך נשיר. לכך נאמר: אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' ויאמרו לאמר אשירה לה' כי גאה גאה.

עזי וזמרת יה, אמרו חז"ל: אמר משה לישראל אתם נתתם הודאה להקב"ה שעשה עמכם נסים ונפלאות, אף אני אתן שבח והודאה להקב"ה שעשה עמי נסים ונפלאות, בשעה שבאה מרים אחותי ואמרה לאבי, אבי! נאמר לי בנבואה שיצא ממך בן שיגאל את ישראל מעבודה זו, וכשילדה אותי אמי הצפינה אותי, כמו שנאמר: ולא יכלה עוד הצפינו ותקח לו תיבת גומא ותחמרה בחמר ובזפת ותשם בה את הילד, ותשם בסוף על שפת היאור, ותתצב אחותו מרחוק לדעה מה יעשה לו, והקב"ה יתעלה שמו לעדי עד הוריד חום גדול במצרים עד שירדה בת פרעה לרחוץ על היאור, ותרא את התיבה בתוך הסוף ותשלח את אמתה ותקחה ותפתח ותראני ותחמול עלי, והקב"ה נתן לי חן בעיניה לבלתי המיתני, ולקחה אותי לינק את שדיה והקב"ה נתן לי דעת שלא רציתי לינק שדיה מחלב טמא, והחזירה אותי לחיק אמי ונתנה לה בשבילי שכר גדול, וכשהייתי בן שלש שנים הלבישה אותי בת פרעה בגדי צבעונין ושגרה אותי לאביה, וכשראה אותי פרעה שהייתי נאה לקחני בחיקו, ונטלתי הכתר מעל ראשו ושמתי אותו בראשי, והיו יושבין לפניו כל חרטומי מצרים וחכמיה ואמרו לו: תינוק זה שנטל הכתר מעל ראשך ונתנו בראשו מתיראין אנו שלא יהא אותו שעתיד להוציא מלכות זו מידך. מהם אומרים להרגני בחרב ומהם אומרים לשרפני, עד שענה אחד מהם ויתרו שמו, ואמר: תינוק זה אין בו דעת, אלא אם רצונך אומר לפניך דבר אחד, ישימו לפני הילד הזה דינר זהב וגחלת של אש, אם ישלח ידו ויקח הדינר תדע שיש בו דעת ותעשה ממנו משפט, ואם ישלח ידו ויקח הגחלת תדע שהוא נער ואולת קשורה בלבו ותניחהו. כששמע פרעה ועבדיו דבר זה כשר הדבר בעיניהם ויעשו כן, ושמו הדינר והגחלת במזרק אחד, ואני רציתי ליטול הדינר, ובא גבריאל ודחף ידי לתוך הגחלת ונטלתיה והכנסתיה לתוך פי, ובשביל זה אני ערל שפתים. וכשגדלתי יצאתי לראות דוחק אחי וראיתי איש מצרי מכה איש עברי מאחי והרגתיו וטמנתיו בחול, וכששמע פרעה כך בקש להרוג אותי והביא חרב שנונה שבכל העולם לא היה כמותה והכני בה עשר פעמים, ועשה לי הקדוש ברוך הוא נס ונעשה צוואר כעמוד של שיש ולא שלטה בי החרב, וברחתי אצל יתרו ואף הוא חבשני בבור שבע שנים. כשיצאתי ממצרים בן ארבעים שנה הייתי ועמדתי על הבאר ומצאתי צפורה בת יתרו, וראיתי אותה שהיא צנועה ביותר אמרתי לה שאשאנה לאשה והיא ספרה לי מנהג אביה ואמרה לי: כל אדם שבקש

לישא מבנותיו של אביה מנסה אותו באילן אחד שיש לו בגינתו, וכשמגיעין לאילן מיד בולעו. אמרתי לה: אילן זה מאין היה לו? אמרה: מקל הוא שברא הקדוש ברוך הוא אותו בערב שבת [מששת ימי בראשית] כשברא את עולמו והקב"ה הפקידו לאדם הראשון, ואדם הראשון הפקידו לחנוך, וחנוך הפקידו לנח, ונח הפקידו לשם, ושם הפקידו לאברהם, ואברהם הפקידו ליצחק, ויצחק הפקידו ליעקב ויעקב הורידו למצרים והפקידו ליוסף בנו, וכשמת יוסף שללו המצריים את ביתו והביאו אותו מטה (המקל) בפלטרין של פרעה, ויתרו היה אחד מגדולי חרטומי מצרים וראה אותו מטה וחמדו בלבו וגנבו והביאו לביתו. ואותו מטה חקוק עליו שם המפורש ואותן עשר מכות שהביא הקדוש ברוך הוא על המצריים, והיה כתוב בו דצ"ך עד"ש באח"ב.

ועוד כמה ימים וכמה שנים היה המטה מונח בבית יתרו אבי, עד שאבא פעם אחת לקחו בידו ונכנס לגנה ונעצו בקרקע, ושב בגינה ללקחו ומצאו שפרח ויצץ ציץ ויגמול שקדים, והניחו שם, ובו היה בודק כל מי שביקש לישא אחת מבנותיו. וכששמעתי דבריה הטובים וראיתי שהרועים גרשו את צפורה ואחיותיה הצלתי אותן מיד הרועים וגם דלה דליתי להם והשקיתי את צאנן, ותבואנה אל רעואל אביהן ואני באתי עימהן ונכנסו הן תחילה ואני עמדתי בחוץ, כשראה אותן יתרו אמר להן מדוע מהרתן בא היום? ותאמרנה: איש מצרי הצילנו מיד הרועים. ואני שמעתי מבחוץ שהן מעידות עלי שאני מצרי, ובשביל שלא נכנסתי ואמרתי איש עברי אני לא אזכה ליכנס לארץ ישראל. וכיון שאמרו בנות יתרו איש מצרי הצילנו אמר להן: אדם שעשה עמכן טובות אתן גמלתן לו גמול כזה? קראן לו ויאכל לחם, כיון שנכנסתי לבית אכלתי ושתיתי ודברתי ליתרו שיתן לי צפורה בתו לאשה, וענה לי: אם תוכל להביא לי את המטה העומד בגינתי אני אתננה לך, והלכתי ופשפשתי את הגן ומצאתיו והבאתיו בידי, מיד הרהר יתרו ואמר: בודאי זה הוא איש נביא שכל חכמי מצרים מקסמין עליו שעתיד נביא לצאת מישראל, שעל ידו תחרב מצרים וכל המצריים שבתוכה. מיד כעס עלי יתרו ותפשני והכניסני לבור שהיה בתוך ביתו, אמרה צפורה בלבה: היאך אני יכולה להציל את הצדיק ממיתה משונה? אמרה לאביה: אבא רצונך שתשמע לי, אתה אדם שאין לך אשה ויש לך שבע בנות, אם רצונך תעמודנה שש אחיותי בבית ואני אלך עם הצאן, ואם לאו תלכנה שש אחיותי עם הצאן ואני אתקן את הבית, אמר לה אביה: יפה את אומרת תלכנה אחיותיך עם הצאן ואת שבי בבית ושמור את ביתי וכל מה שיש לי. ובכל יום הייתה צפורה מפרנסת אותי מכל מעדני אביה יתרו, עד שהשלימו שבע שנים בבור. לאחר שבע שנים אמרה צפורה לאביה: זוכרת אני אבי פעם אחת שלקחת איש אחד שהביא לך את המקל והשלכתו לבור ועשית עוון גדול בדבר, אם רצונך פתח את הבור וראה, אם הוא מת הוציאהו משם והשלך נבלתו בחוץ כדי שלא יהא גופו מוסרח בביתך, ואם הוא חי תדע שהוא צדיק גמור, אמר לה: בתי יפה את אומרת, כלום את זוכרת מה שמו? אמרה לו: זוכרת אני ששמו משה בן עמרם, מיד הלך יתרו ופתח את הבור וקרא משה משה! עניתי ואמרתי לו: הנני, והוציאני משם, ונשקני על ראשי ואמר ברוך המקום ששמרך בבור שבע שנים. מעיד אני עליו שהוא ממית ומחיה ומעיד אני

בך שאתה צדיק גמור ועל ידך עתידה מצרים שתחרב ועל ידך עתיד הקדוש ברוך הוא להוציא את ישראל ממצרים ועל ידך עתידיים המצריים להיטבע בים, פרעה וחילו, ונתן לי ממון הרבה ואת צפורה בתו לאשה והתנה עמי זה התנאי כל מה שתוליד בביתי יהא מחצה יהודים ומחצה ישמעאלים.

אחר זמן נתעברה צפורה ותלד גרשום בחלקי, מלתי אותו וינק שדי אמו שתי שנים. לשנה השלישית נולד אליעזר, אמרתי: איך אעשה עכשיו לא יניחו לי למולו, מיד לקחתי אשתי ובני לשוב לארץ מצרים. באותה שעה בא שטן בדמות נחש ופגע בי ובלעני מראשי ועד המילה, ומעולם לא היה יכול ליגע בברית מילה, הרהרה צפורה בלבה ואמרה: יודעת אני שאין דבר זה אלא בשביל העוון שלא מלנו אליעזר בננו, מיד לקחה צפורה צור ותכרות את ערלת בנה ונטלה מן הדם וזרקה על רגלי, באותה שעה יצאה בת קול ואמרה לנחש: הקיא אותו וכן עשה, וזה שאמר הכתוב: וירף ממנו אז אמרה: חתן דמים למולות, הרי הצילתני אשתי משתי מיתות. כיון שבאתי למצרים פגעו בי דתן ואבירם שהיו ראשי ישראל ואמרו להרוג אותנו באת, או שמא אתה באת לעשות אותנו כמו שעשית למצרי, מיד חזרתי למדין ועמדתי שם שתי שנים עד שנגלה לי הקדוש ברוך הוא בחורב ואמר לי להוציא את בני ישראל ממצרים, וכל זאת עשה לי הקדוש ברוך הוא, ולכך אני מחויב לשורר לפניו ולכך נאמר עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה זה אלי ואנוהו אלוהי אבי וארוממנו.

ה' איש מלחמה, אמרו חז"ל: בטכסיסי מלך בשר ודם הביא עליהם את המכות, מלך בשר ודם כשהמדינה מורדת בו מה עושה? בתחילה משלח לגיונות ומקיפין עליה, וסוכר אמת המים שלה כדי שימיתו, אם חזרו בהם הרי טוב ואם לאו הוא מביא עליהם קולנים (בעלי קול), אם חזרו בהם מוטב ואם לאו הוא מורה בהם חצים, אם חזרו בהם מוטב ואם לאו הוא מוליך עליהם ברברים, ואח"כ דרמסיות, ואח"כ זורק עליהם נפט, ואח"כ משליך עליהם אבני בליסטרא, ואח"כ מגרה בהם לגיונות ואוכלוסין, ואח"כ אוסר אותם בבית האסורים, ואח"כ הורג את הגדולים שבהם. - כך הקדוש ברוך הוא בא על המצריים בטכסיסי מלכים, בתחילה סכר את המים שלהם, שנאמר: ויהפוך את יאוריהם לדם, לא עזבו את ישראל הביא עליהם קולנים אלו הצפרדעים שהיו מקרקרין במעיהם, לא עזבו את ישראל הביא בהם חצים אלו הכנים שהיו נכנסין בגופן כחצים, לא עזבו את ישראל הביא עליהם ברברים אלו ערוב, לא עזבו את ישראל הביא עליהם דרמסיות הוא הדבר שהרג את מקניהם, לא עזבו את ישראל זרק עליהם הנפט זה השחין, לא עזבו את ישראל הביא עליהם אבני בליסטרא זה הברד, אח"כ הביא עליהם לגיונות זה הארבה, אח"כ נתן אותם בבית האסורים זה החשך, אח"כ הרג את הגדולים אלו הבכורים. ולפי מה שחשבו המצריים לעשות לישראל הביא הקדוש ברוך הוא עליהם המכות,

הם חשבו על ישראל שישאבו להם מים, לפיכך הפך מימיהם לדם,

הם חשבו שיהיו טעונין פרגמטיהם (סחורה), לפיכך שלח בהם צפרדעים שיהיו מרקדין במעיהן,

הם חשבו שיהיו עובדים אדמתם, לפיכך חזר עפרם לכנים,

הם חשבו על ישראל שיהיו טוענין בניהם, לפיכך שלח בהם ערוב אריות וזאבים ודובים ונמרים, והיה למצרי עשרה בנים ונותנין ליהודי לטייל עימהם בשוק ובא ארי וחטף אחד והדוב אחד והנחש אחד עד שנתן לו חשבון מכולם,

הם חשבו לעשות מישראל רועים למקניהם, לפיכך שלח בהם דבר שהרג כל מקניהם,

הם חשבו להשקיע את ישראל במים, לפיכך שקע אותם במים, לפי שאין הקדוש ברוך הוא דן את האדם אלא מדה כנגד מדה.

ודעו שכל המכות שהביא הקדוש ברוך הוא על המצריים כמו כן יביא על אדום כשיצאו ישראל מן הגלות בימות המשיח.

במצרים הביא עליהם מכת דם תחילה,

כמו כן יביא על **אדום** כשתעקר, שנאמר: ונתתי מופתים בשמים ובארץ דם ואש ותמרות עשן (יואל ג'), והשמש יהפך לחשך והירח לדם לפני בוא יום ה' הגדול והנורא (שם ד'),

במצרים הביא צפרדעים שהיה קולם גדול,

כמו כן יעשה על **אדום** ישלח בהם קולות, שנאמר: קול שאון מעיר קול מהיכל ה' משלם גמול לאויביו (ישעיה ס"ו).

במצרים הביא כנים עליהם שהיו שורפין אותם,

כמו כן יעשה **לאדום,** שנאמר: ונהפכו נחליה לזפת ועפרה לגפרית (שם ל"ד),

במצרים הביא עליהם ערוב

אף **באדום** יעשה כן, דכתיב: וירשוה קאת וקפוד וינשוף ועורב ישכנו שם (שם, שם),

במצרים הביא הקדוש ברוך הוא דבר,

אף **באדום** יעשה כן, דכתיב: ונשפטתי אתו בדבר וגו' (יחזקאל ל"ח כ"ב),

במצרים הביא שחין,

אף **באדום** יעשה כן שנאמר: וזאת תהיה המגפה אשר יגוף ה' את כל הגויים אשר צבאו על ירושלם המק בשרו וגו' (זכריה י"ד י"ב),

במצרים הביא ברד

כמו כן **יעשה** באדום, שנאמר: ואבני אלגביש אש וגפרית אמטיר עליו (יחזקאל ל"ח),

במצרים הביא ארבה,
כמו כן יעשה **באדום**, שנאמר: אמור לצפור כל כנף ולכל חית הארץ היקבצו ובאו (יחזקאל ל"ט),

במצרים הביא חשך,
כמו כן יעשה **באדום**, שנאמר: ונטה עליה קו תוהו ואבני בוהו (שם),

במצרים הביא מכה על בכוריהם,
אף **באדום** יעשה כן, שנאמר: שמה נסיכי צפון כולם וגו' (יחזקאל ל"ב),

במצרים פרע מאלוהיהם ואח"כ פרע מהם,
אף **באדום** יעשה כן, שיפרע מהשר שלהם תחילה ואח"כ יפרע מהם, שנאמר: והיה ביום ההוא יפקוד ה' על צבא המרום במרום ועל מלכי האדמה על האדמה (ישעיה כ"ד) לכן כתיב ה' איש מלחמה.

מרכבות פרעה וחילו, אמרו חז"ל: כשהיו ישראל במצרים היו המצריים משעבדין אותם בכל עבודה קשה שבעולם בחומר ובלבנים, ובכל יום ויום היו אומרים לישראל לעשות כל אחד ואחד מהם שש מאות לבנים, וכשהיו ישראל פוחת אפילו אחת משימין אותו בקיר כנגד מה שפיחת, כנגדן לקו המצריים ברדפם אחריהם בשש מאות רכב, שנאמר: ויקח שש מאות רכב, וכשראו ישראל שהמצריים נוסעים אחריהם נבהלו ופרחה נשמתם, אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא: רבש"ע, נרד ונעשה נקמה במצרים ונשמור בניך מידם, וענה להם הקדוש ברוך הוא אני בעצמי ארד ואשמור את בני ישראל, בשכר שעשה אברהם אביהם רצוני, שנאמר: וישכם אברהם בבקר, וכשהגיע אותה שעה שעמד אברהם בתפילה לפניו הסתכל הקדוש ברוך הוא במחנה מצרים בעמוד אש וענן ויהומם וינערם, כמו שנאמר: ויהי באשמורת הבקר וישקף ה' אל מחנה מצרים וגו' לכך נאמר: מרכבות פרעה וחילו ירה בים ומבחר שלישיו טבעו בים סוף.

תהומות יכסיומו, אמרו חז"ל: יתברך וישתבח שמו של הקדוש ברוך הוא שברא עולמו בחכמה ובתבונה. לנפלאותיו אין חקר ולתבונתו אין מספר, דכתיב: כונס כנד מי הים נותן באוצרות תהומות. כשברא הקדוש ברוך הוא את עולמו אמר לשר של ים פתח פיך ובלע כל מימות שבעולם, אמר לפניו: רבש"ע, די שאעמוד בשלי והתחיל לבכות, בעט בו הקדוש ברוך הוא והרגו, שנאמר: בכחו רגע הים ובתבונתו מחץ רהב (איוב כ"ו י"ב), מה עשה הקדוש ברוך הוא? כבשן וקבלן הים (את מימי העולם) שנאמר: ויסך בדלתים ים וגו' (שם ל"ח).

אמר לו הים: רבש"ע, אם כן יתערבו מימי המתוקים במלוחים,

אמר לו: כל אחד ואחד יהיה אוצר בפני עצמו, שנאמר: נותן באוצרות תהומות,

בא וראה כמה חסדים עשה הקדוש ברוך הוא עם ישראל כשהלכו במדבר היה הולך לפניהם יומם בעמוד ענן לנחותם הדרך ולילה בעמוד אש להאיר להם וגו',

ועוד שהיו שם נחשים ועקרבים ושרפים והקב"ה מרוב אהבה שאהב את ישראל היה שולח לנחשים שיעשו עצמם כגשר וישראל עוברין עליהם כאדם שעובר על הגשר. ועדיין מרוב אימה מן הנחשים שהיו במדבר ומפחד ואימה שהיה להם מן המצריים, אמרו למשה: אתה אומר שטבעו המצריים בים מתיראין אנו שמא יעלו מן הים כשם שעלינו אנחנו אם רצונך הראם לנו מתים ונראה נקמה משונאינו,

מיד אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא: רבש"ע מרוב אימה ופחד שהיה להם מן המצריים אינם מאמינים שנטבעו בים, אם רצונך עשה להם נפלאות והראם להם ויראו נקמה מאויביהם,

מיד אמר הקדוש ברוך הוא לשרו של ים השליכם ליבשה,

אמר שרו של ים: רבש"ע, יש אדון שנותן מתנה לעבדו שיטלנו ממנו?

אמר הקדוש ברוך הוא לשרו של ים: אני אפרע לך אחד וחצי כמותם,

אמר לפניו: רבש"ע יש עבד שתובע אדוניו לדין בשביל חובו?

אמר לו הקדוש ברוך הוא: נחל קישון יהא לך ערב, מיד הוציאם הים אל שפת הים וראום ישראל והכיר כל אחד ואחד שונאו ונטלו כל כספם וזהבם, ולאחר שראו נקמתם הצלילם הקדוש ברוך הוא כאבן, לכך נאמר תהומות יכסיומו ירדו במצולות כמו אבן.

ימינך ה' נאדרי בכח, אמרו חז"ל: בשעה שהביא הקדוש ברוך הוא מכת בכורות על המצריים במצרים, מקודם באה המכה על אלוהיהם ועל צלמיהם, אותן שהיו של כסף ושל זהב ונחושת ובדיל ועופרת נתוכין ונמסין וכל צלמים של עץ נרקבים ונשברין, כשראה פרעה כך עמד בחצי הלילה וקרא למשה ולאהרן וצועק והולך בכל חוצות ישראל ואמר: היכן משה ואהרן עומדים?

ונערים קטנים של ישראל משחקין ואומרין לו: היכן אתה הולך ומי אתה מבקש?

ואומר להם: משה אוהבי אני מבקש,

והם אומרים: בכאן הוא עומד,

ואחרים אומרים: בכאן הוא דר,

ואחרים אומרים: במקום אחר עד שמצא את הבית,

ואמר לו: משה! קומו צאו מתוך עמי,

אמר משה: וכי גנבים אנו שנצא בלילה, הקדוש ברוך הוא אמר לנו לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר,

אמר לו: בבקשה ממך קומו צאו מהר.

ויהי בחצי הלילה, זו שנאמרה ברוח הקדש על ידי דוד, שנאמר: חצות לילה אקום להודות לך על משפטי צדקך,

א"ר יוחנן: מלמד שאמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: רבש"ע, מודה אני לפניך על אותו הלילה שעשית נס לישראל במצרים, ואמר דוד: בוא וראה מה שעשה הקדוש ברוך הוא במצרים לישראל, יתברך שמו ויתעלה זכרו, שלא גמר דינו במצרים עד שהודיע משפטיו למשה ולישראל,

אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: משה, לך אמור להם לבני, תדעו שאני יוצא בתוך מצרים, ואני בעצמי אפרע מהם ואשחוט בכוריהם בשעה אחת, ואתם שחטו את פסחיכם ותנו דם הפסח על המשקוף ועל שתי המזוזות ועל גגות בתיכם ועל הכתלים, והיה זאת סימן לחיים. משל למה הדבר דומה? למלך שהיה לו צאן והפריש מהן לחיים ומהן למיתה, מה עשה נטל את הסיקרא וסקר אותן שהפריש לחיים אבל אותן שהפריש למיתה לא סקר, כך הקדוש ברוך הוא הצאן שרצה לשחוט אלו המצריים והצאן שהפריש לחיים אלו ישראל שנתן עליהם סיקרא סימן לחיים, זה הדם, שנאמר: ולקחו מן הדם ונתנו על שתי המזוזות ועל המשקוף (שמות י"ב), וכן עשו ישראל שחטו את פסחיהם ונתנו מן הדם על המשקוף ועל שתי המזוזות ועל כותלי בתיהם.

אמר להם משה: כך אמר לי הקדוש ברוך הוא: זאת חקת הפסח כל בן נכר לא יאכל בו, כששמעו ישראל דבריו של הקדוש ברוך הוא עמדו על רגליהם בשמחה ובשירים ומלו כל הערלים שהיו בהם במהירות והקב"ה מיהר ורפאם.

כשהיה חצי הלילה עבר הקדוש ברוך הוא בתוך מצרים וראה ישראל מלוכלכים בדם מילה ובתיהם מלוכלכים בדם פסח, ברך אותם ואמר להם: בני תהיו בחיים לשנה הבאה, שנאמר: ואעבור עליך ואראך וגו' ואומר לך בדמיך חיי (יחזקאל ט"ז).

ואמר ריב"ל: כשאמר משה לפרעה דע שבכורי מצרים ימותו בלילה התחיל להלעיג עליו ואמר: כמה יהיו בכורי מצרים מאתים או שלש מאות, וטיפש זה לא היה יודע שכולם בכורים, מפני שהם שטופים בזימה והיו כולם ממזרים, וכל אחד ואחד היה בכור לאביו [ואם לא היה בכור מת גדול הבית], וכיון שמתו הבכורים וגדולי הבית במקום הבכורים וראה פרעה שמתו רוב בניו ובני עבדיו ובני שפחותיו אמר פרעה בלבו: משה מעולם לא אמר לי שקר, ואמר לעבדיו: כל הימים שהיה משה אצלי הייתי מפייס אותו והתפלל עלינו והיינו מתרפאים, עכשיו כעסתי עליו ואמרתי לו: אל תוסף ראות פני, דין הוא שאלך אני בעצמי, מיד עמד ממיטתו בבכיה גדולה והלך עם שריו לפני פתחו של משה, צעק פרעה בקול גדול ובכה במר נפש וקרא למשה: משה אוהבי! בבקשה ממך התפלל עלי לפני הקדוש ברוך הוא, ומשה ואהרן וכל ישראל אוכלין פסחיהם ושותין יין בהסבה ואומרין שירות ותשבחות להקב"ה ויושבין בבתיהם, ואין אחד מהם יוצא לחוץ, שכך אמר להם הקדוש ברוך הוא: ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר.

וכשקרא פרעה לפתחו של משה אמר לו: מי אתה ומה שמך?

אמר לו: פרעה המושפל,

אמר לו: משה למה באת אלי אתה בעצמך וכי דרכו של מלך לקום בלילה ולחזור על פתחי בני אדם?

אמר פרעה למשה: בבקשה ממך אדוני בא והתפלל עלינו עכשיו [ואם לא] לא ישאר איש במצרים.

אמר לו: לא אוכל לצאת כי הקדוש ברוך הוא ציוה אותנו ואמר לנו ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר,

אמר פרעה למשה: בבקשה ממך בא אל החלון ודבר עמי, וכן עשה,

ואמר לו פרעה: הלא אתמול אמרת לי ומת כל בכור בארץ מצרים ועכשיו תשעה ידות מתים.

אמר לו משה: אעפ"כ אם תרצה אלמוד לך דבר ותנצל אתה ולא תמות, הרם קולך ואמור: בני ישראל! הרי אתם ברשותכם, קומו צאו מתוך עמי, עד עכשיו הייתם עבדי פרעה מכאן ואילך הרי אתם ברשות ה', לכו עבדו את ה' אלוהיכם. וכן עשה איזה פעמים, והקב"ה השמיע קולו של פרעה בכל ארץ מצרים, שנאמר: ויקם פרעה לילה הוא וכל עבדיו וכל מצרים ותהי צעקה גדולה במצרים כי אין בית וגו' ויאמר קומו צאו מתוך עמי.

אמר לו משה לפרעה: למה אתה מטריח עצמך,

אמר לו: אני מתיירא שמא אמות לפי שאני בכור,

ואמר לו משה: אל תירא מדבר זה, לגדולה מזו אתה מוכן.

ולא תאמר פרעה לבד היה דוחק אלא כל המצריים היו דוחקין, שנאמר: ותחזק מצרים על העם למהר לשלחם מן הארץ כי אמרו: כולנו מתים.

א"ר שמואל בר נחמני: בהערמה זאת באו המצריים על ישראל לשעבדם תחת ידם ולכופם, אמרו: אם משעבדים אנו אותם באש יכול אלוהיהם להלחם בנו באש כשם שהביא על סדום ועל עמורה, אבל נשעבדם במים שאינו יכול להלחם בנו במים שכבר נשבע שלא יביא מבול לעולם, ואמר להם הקדוש ברוך הוא שוטים! אני נשבעתי שלא אביא מבול לעולם, חייכם אתם עצמכם תלכו אל המבול, לפיכך טבעם בים, לכך נאמר: ימינך ה' נאדרי בכח ימינך ה' תרעץ אויב.

וברוב גאונך, אמרו חז"ל: עשר מכות הביא הקדוש ברוך הוא על המצריים במצרים,

מכה ראשונה הביא עליהם דם, ולמה הביא עליהם דם? מפני שהיו המצריים מונעין בנות ישראל מלעשות טבילה לכך הביא עליהם דם.

מכה שניה הביא עליהם צפרדעים שהיו נופלות במשארותם ובחדרי משכיותם ומשכבם, והיו מקרקרין בפניהם, והייתה מכת צפרדעים קשה מכולן, ולמה הביא עליהם צפרדעים? לפי שהיו המצריים אומרים לישראל: לכו צודו לנו דגים (נ"א שקצים ורמשים) מן הים ולכך הביא עליהם צפרדעים.

מכה שלישית הביא עליהם כנים, והיו הכנים ברום אמה על הארץ, וכשהיו המצריים לובשים בגדיהם נקיים מיד נתמלאו כנים, ולמה הביא עליהם כנים? לפי שהיו המצריים אומרים לישראל לכו וטאטאו את בתינו ואת חצרנו והשווקים, לכך נהפכה עפר הארץ לכנים.

מכה רביעית הביא עליהם ערוב אריות וזאבים ודובים ונמרים, ונכנסים בבתיהם והמצריים סוגרים דלתותיהם, והקב"ה שלח להם חיה מן הים ושמה סילוני והייתה נכנסת בחלונות ופותחת הדלתות והיו החיות נכנסין ואוכלות המצריים, ומפני מה הביא עליהם ערוב? לפי שהיו המצריים אומרים לישראל: לכו וצודו לנו חיות מן השדה, לכך הביא עליהם ערוב.

מכה חמישית הביא הקדוש ברוך הוא עליהם דבר, ומפני מה הביא עליהם דבר? לפי שהיו המצריים אומרין לישראל: לכו ורעו לנו בהמתנו, לכך הביא עליהם דבר שמתו כל בהמתם.

מכה ששית הביא הקדוש ברוך הוא עליהם שחין באדם ובבהמה, ומפני מה הביא עליהם שחין? לפי שהיו המצריים אומרים לישראל: לכו תקנו לנו מרחצאות לעדן עצמנו, ולכך הביא עליהם שחין שהיה מחמם את בשרם.

מכה שביעית הביא הקדוש ברוך הוא עליהם ברד על האדם ועל הבהמה, מפני מה? לפי שהיו המצריים אומרים לישראל: לכו חרשו וזרעו את שדותינו וארצנו, ולכך הביא עליהם ברד ששבר את האילנות והזרעים.

ואמרו חז"ל: בשעה שנשא משה ידיו להקב"ה עמד הברד בין השמים ובין הארץ, שנאמר: ויצא משה מעם פרעה את העיר ויפרוש כפיו אל ה' ויחדלו הקולות והברד ומטר לא נתך ארצה, אלא הוטל בין שמים וארץ, עד שבא יהושע ונלחם עם אותן שלשים ואחד מלכים והשליכם הקדוש ברוך הוא עליהם, שנאמר: רבים אשר מתו באבני הברד מאשר הרגו בני ישראל בחרב (יהושע י' י"א). והנשאר ימטיר הקדוש ברוך הוא על גוג ומגוג שנאמר: ויצא ה' ונלחם בגויים ההם כיום הילחמו ביום קרב (זכריה י"ד ג').

מכה שמינית הביא הקדוש ברוך הוא עליהם ארבה שהיו שיניו כשיני אריה ומתלעות לביא לו. מפני מה הביא עליהם ארבה? מפני שהיו המצריים אומרים לישראל: לכו ונטעו לנו אילנות ושמרו פירותיהם, לפיכך הביא עליהם ארבה ואכל מה שנשאר מן הברד.

מכה תשיעית הביא עליהם הקדוש ברוך הוא חשך של גיהינום, ומי שהיה יושב לא יכול לעמוד ומי שהיה עומד לא היה יכול לישב מפני כובד החשך, ומפני מה הביא עליהם חשך? מפני שהיו פושעים בישראל ובקש הקדוש ברוך הוא להמיתם בשלשת ימי אפלה כדי שלא יראו המצריים במפלתם וישמחו עליהם, לפיכך הביא עליהם חשך.

ומכה עשירית זו מכת בכורות, וקודם שבאה המכה הלך משה אצל בכורי מצרים ואמר להם: כה אמר ה' כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים ומת כל בכור בארץ מצרים.

מיד הלכו כל בכורי מצרים לאביהם ואמרו להם: תדעו שכל המכות שאמר משה כולם באו ועכשיו אמר ומת כל בכור בארץ מצרים,

ענו להם אביהם: לכו אצל פרעה כי הוא בכור ג"כ, וכן עשו,

ואמרו לו: שלח את העם הזה ואם לא תשלחם ימות כל בכור בארץ מצרים.

אמר פרעה לעבדיו: אני אמרתי או נפשי תצא או נפשם תצא, ואמר לעבדיו: הכום בכל מיני מרדות.

מיד הלכו כל בכורי מצרים ונטלו איש חרבו והרגו אבותיהם, שנאמר: למכה מצרים בבכוריהם, ועל כל זאת בחצי הלילה נהרג כל בכור מצרים, לכך נאמר: וברוב גאונך תהרוס קמיך תשלח חרונך יאכלמו כקש.

וברוח אפיך נערמו מים, אמרו חז"ל: כשראו מים של ים אהבה שאהב הקדוש ברוך הוא את ישראל השפילו המים עצמן בשביל כבוד ישראל, ואף הים השפיל עצמו ועשה את עצמו לשנים עשר קרעים (דרכים) כנגד שנים עשר שבטי ישראל, והגביה את גליו למעלה שש מאות אמות (מיל), והקפיא את עצמו מלמטה והמתיק את מימיו, ועשה עצמו כחומה ונעשה בה חלונות שהיו ישראל רואים זה את זה ומהללים להקב"ה בשירות ותשבחות, ומהלכין בתוך הים כאדם שמהלך בביתו עד שיצאו ליבשה, לכך נאמר: וברוח אפיך נערמו מים נצבו כמו נד נוזלים קפאו תהומות בלב ים.

אמר אויב, אמרו חז"ל: בשעה שרדפו המצריים אחרי ישראל על הים נעשו שלש כתות:

כת ראשונה אומרת: נטבע עצמנו בים,

וכת שניה אומרת: נשוב למצרים,

וכת שלישית אומרת: נערוך עימהם מלחמה;

כת שאומרת נטבע עצמנו בים, אמר להם משה: התייצבו וראו את ישועת ה',

כת שאומרת נחזור למצרים, אמר להם משה: לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם,

כת שאומרת נערוך עימהם מלחמה, אמר להם משה: ה' ילחם לכם ואתם תחרישון.

וכיון שנבקע הים נשמע שמועתו מסוף העולם ועד סופו, וגבהו המים אלף ושש מאות מיל, ונבהלו כל העולם ואחזם אימה ורעדה.

באותה שעה עמדו כל השבטים על שפת הים והיו אומרים: מי ירד בים תחילה? עד שקפץ שבט בנימין וירד תחילה וכל השבטים אחריו, לפיכך זכה בנימין ויצא ממנו מרדכי הצדיק שנפדו ישראל על ידו מן מות לחיים. כיון שראו המצריים שנכנסו ישראל לים סוף, אף הם נחלקו לשלש כתות:

כת ראשונה אומרת: נחזירם למצרים,

כת שניה אומרת :נהרוג אותם,

כת שלישית אומרת: נפשיטם ונעזבם ערומים.

כת שאומרת נחזירם למצרים, נשף הקדוש ברוך הוא עליהם ברוחו וכסה אותם הים שנאמר: נשפת ברוחך כסמו ים,

וכת שאומרת נהרגם, טבעם הקדוש ברוך הוא שנאמר: ומבחר שלישיו טבעו בים סוף,

וכת שאומרת נפשיטם ונעזבם ערומים, ניער הקדוש ברוך הוא אותם בים שנאמר: וינער ה' את מצרים בתוך הים.

כיון שראו המצריים שהתחיל בהם הפורענות אמרו אלוהיהם של ישראל גדול הוא מאד נחזור ונברח למצרים, כיון שראה הקדוש ברוך הוא כך שגר לפניהם מלאך בדמות סוס נקבה ונכנסה לים ורצו אחריה כל הסוסים ונכנסו לים בעל כורחם, מיד אמר הקדוש ברוך הוא למשה: נטה ידך על הים וישובו המים על מצרים, ויט משה את ידו על הים, ומיד בזזו ישראל את ממונם של מצרים, לכך נאמר: אמר אויב ארדוף אשיג אחלק שלל תמלאמו נפשי אריק חרבי תורישמו ידי.

נשפת ברוחך כסמו ים, אמרו חז"ל: בשעה שטבעו המצריים בים היו בהם שני מכשפים ושמם יוחני וממרא ואמרו לפרעה: אם ביד הקדוש ברוך הוא נס זה אין אנו יכולין לו, אבל אם ביד מלאכים הוא אנו יכולין לנערם (המלאכים) בים, עשו כשפים והורידו אותם אל הים, אז אמרו המלאכים: הושיענו אלוהים כי באו מים עד נפש, ואתה במאמרך טבעת אותם בים במים אדירים, לכך נאמר: נשפת ברוחך כסמו ים צללו כעופרת במים אדירים.

מי כמוך, אמרו חז"ל: בשעה שאמרו ישראל זאת השירה לפני הקדוש ברוך הוא שמע אותה פרעה כשהיה מטורף בים ונשא אצבעו לשמים ואמר: מאמין אני בך שאתה הצדיק ואני ועמי הרשעים ואין אלוה בעולם אלא אתה.

באותה שעה ירד גבריאל והטיל על צווארו שלשלת של ברזל ואמר לו: רשע! אתמול אמרת מי ה' אשר אשמע בקולו ועכשיו אתה אומר ה' הצדיק. מיד הורידו למצולות ים ועכבו שם חמישים יום וציער אותו כדי שיכיר נפלאותיו של הקדוש ברוך הוא, ולאחר כן העלו מן הים והמליכו על נינוה, וכשבא יונה לנינוה ואמר: עוד ארבעים יום ונינוה נהפכת מיד אחזו אימה ורעדה וקם מכיסאו ויכס שק וישב על האפר והוא בעצמו זעק ואמר האדם והבהמה הבקר והצאן אל יטעמו מאומה אל ירעו ומים אל ישתו, כי יודע אני שאין אלוה אחר בכל העולם כמוהו, וכל דבריו אמת וכל משפטיו באמת ובאמונה. ועדיין פרעה חי ועומד בפתחו של גיהינום, וכשנכנסין מלכי אומות העולם מיד הוא מודיע להם גבורותיו של הקדוש ברוך הוא, ואומר להם: שוטים שבעולם מפני מה לא למדתם ממני דעת, שהרי אני כפרתי בהקב"ה לכן שלח בי עשר מכות, ואף טבעני בים ועכבני שם חמישים יום, ולאחר כן העלני מן הים, ולבסוף האמנתי בו בעל כורחי, לכך שררו ישראל זאת השירה ואמרו כולם יחד: מי כמוכה באלים ה' מי כמוכה נאדר בקדש נורא תהילות עושה פלא.

נטית ימינך, אמרו חז"ל: יכולין אנו ללמוד מפסוק זה שלא רצה הים לקבלם ולא רצתה הארץ לבולעם, הים היה משליכם לארץ והארץ משליכם בים, ולמה? שהיה הים מתיירא מיום הדין שלא יבקש אותם הקדוש ברוך הוא ממנו, והארץ הייתה מתייראה כמו כן שלא יקללנה

הקדוש ברוך הוא כשם שקללה כשברא עולמו. שבשעה שברא את עולמו הייתה רחבה ושווה בכל מקום, וכשעמד קין והרג את הבל אחיו היה תוסס דמו בארץ וקללה הקדוש ברוך הוא, מיד נעשו ההרים והגבעות, ובשביל כך לא רצתה הארץ לבלעם, אז אמר הקדוש ברוך הוא אל הארץ: אל תיראי, מיד פתחה האדמה את פיה ובלעה אותם, לכך נאמר: נטית ימינך תבלעמו ארץ.

נחית בחסדך, אמרו חז"ל: יתברך שמו של הקדוש ברוך הוא שאין מידותיו כמידת בשר ודם, מדת בשר ודם בשעה שיוצא בלילה שריו ועבדיו מוליכין לפניו נרות ואבוקות, וביום עושין לו צל מפני החמה כדי שלא ימצא צער בגופו, אבל הקדוש ברוך הוא אינו כן, כי ברוב אהבה שאהב את ישראל הוא בעצמו הלך לפניהם, ואלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו, שכן כתיב וה' הולך לפניהם יומם בעמוד ענן לנחותם הדרך ולילה בעמוד אש להאיר להם ללכת יומם ולילה, לכך נאמר: נחית בחסדך עם זו גאלת נהלת בעזך אל נוה קדשך.

שמעו עמים, אמרו חז"ל: אמר להם משה לישראל: ראיתם כל הנסים האלה שעשה לנו הקדוש ברוך הוא בזמן הזה כך עתיד לעשות לאדום בשעה שהוא גואל את ישראל, שכך אמרו חכמים: שלשה ימים קודם שיבוא משיח יבוא אליהו בתחילה ויעמוד על הרי ציון וצועק במר ובוכה וסופד עליהם ואומר: עד מתי יהיו חרבים, וקול בכיתו נשמע מסוף העולם ועד סופו, ואח"כ יבוא ויאמר: בא שלום לעולם, שנאמר: מה נאוו על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום, וכשישמעו הרשעים בגיהינום מיד יהיו שמחים ויאמרו: בא שלום לעולם.
ביום השני יבוא ויעמוד על הרי ישראל ויאמר: בא טובה לעולם, שנאמר: מבשר טוב, ואפילו הרשעים ישמחו.
ביום השלישי יבוא ויאמר ישועה באה לעולם, שנאמר: משמיע ישועה.
וכיון שרואים הרשעים שבגיהינום שכך יאמר אליהו, אומר לציון מלך אלוהיך, ללמדך שעל ציון ובניה תבוא הישועה ולא לרשעים, תאחזמו חיל ואימה. באותה שעה יראה הקדוש ברוך הוא מלכותו וכבודו לצדיקים ולכל אומה ולשון, ומיד גואל את ישראל ויירשו את הר ציון. לכך נאמר: שמעו עמים ירגזון חיל אחז יושבי פלשת.

אז נבהלו, אמרו חז"ל: מפני מה נתייראו יושבי פלשת?
מפני שהרגו מבני אפרים מאתים אלף איש שמנו את הקץ ביציאת מצרים וטעו בשלושים שנה ויצאו בכח גבורתם, וכעס עליהם הקדוש ברוך הוא ומסרם ביד פלשתים, ועתה נתייראו ואמרו: עתה יגלגלו עלינו ישראל ויהרגו אותנו ויירשו את ארצנו.
ומפני מה נתייראו אלופי אדום?
אמרו: עכשיו יפקדו עלינו אותה שנאה שהייתה בין עשו ובין יעקב ויהרגו אותנו ויירשו את ארצנו.

ומפני מה נתייראו אילי מואב?

אמרו: עכשיו יפקדו עלינו אותה מריבה שהייתה בין רועי אברהם ובין רועי לוט אבינו.

וכיון שראו מלכי כנען שכולם היו מתייראין אמרו: ומה אלו שאין ישראל רוצים לשוב אל ארצם יש להם אימה ופחד, אנחנו שארצנו נתנה הקדוש ברוך הוא לאברהם אביהם והם באים על אותה הבטחה, על אחת כמה וכמה, לכך נאמר: אז נבהלו אלופי אדום אילי מואב יאחזמו רעד נמוגו כל יושבי כנען.

תפול עליהם, אמרו חז"ל: אמר להם משה לישראל: אחי! אתם תדעו שלא בחכמה ולא בתבונה ולא בכח ולא בעושר יכול אדם לכבוש אפילו עיר אחת אלא בגבורותיו של הקדוש ברוך הוא, שהרי כמה גיבורים עתידיים להלחם עליכם ועתיד הקדוש ברוך הוא ליתן פחדכם ומוראכם עליהם ולא יתייצב איש בפניכם, ועתיד הקדוש ברוך הוא לכתוב בתורתו אל יתהלל הגיבור בגבורתו (ירמיה ט'), ואם אתם עושים רצונו של מקום הוא יושיעכם מיד אויביכם. ואמר משה לפני הקדוש ברוך הוא: רבש"ע, כשיבוא עמלק להלחם עם ישראל תיפול עליהם אימתה ופחד, וכשיבואו מלכי האמורי להטמין עצמן בנחלי ארנון בגדול זרועך ידמו כאבן, עד יעבור עם זו קנית עם יהושע את הירדן ויבואו ויירשו את ארצם וישולם נדר שנדרת לאברהם אביהם. ואף לימות המשיח עשה להם נסים ונפלאות, כמו שכתוב כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות (מיכה ז' ט"ו), ולכך נאמר: תיפול עליהם אימתה ופחד בגדול זרועך ידמו כאבן עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קנית.

תביאמו ותטעמו, אמרו חז"ל: ישתבח שמו של הקדוש ברוך הוא שמרוב אהבה שאהב את ישראל קרא להם בני בכורי. בוא וראה כמה חסדיו של הקדוש ברוך הוא:

עבד לובש את רבו, אבל הקדוש ברוך הוא לובש את ישראל, שנאמר: ואלבישך רקמה (יחזקאל ט"ז),

עבד רוחץ אדוניו, אבל הקדוש ברוך הוא רוחץ את ישראל, שנאמר: וארחצך במים,

עבד נועל את אדוניו, אבל הקדוש ברוך הוא נועל את ישראל, שנאמר: ואנעלך תחש.

ועל כל זאת כשגלו למצרים שכינה עימהם, שנאמר: אנכי ארד עמך מצרימה,

גלו לעילם שכינה עימהם, שנאמר: ושמתי כסאי בעילם,

גלו לבבל שכינה עימהם, שנאמר: למענכם שלחתי בבלה,

ועתיד הקדוש ברוך הוא להחזיר את ישראל להר קדשו, שנאמר: והביאותים אל הר קדשי (ישעיה נ"ו), וכתיב בתריה: ונטעתים על אדמתם (סוף עמוס).

כיון שראה משה אהבתו של הקדוש ברוך הוא שאהב את ישראל, אמר לפניו: רבש"ע, תביאם ותטעם שם ותהיה אותה נטיעה שלמה שלא תהיה לה נתישה לעולם, ותוריד ירושלם מן השמים ולא תהרוס אותה לעולם, ותכנס גליותיהם של ישראל לתוכה וישבו עליה לבטח, לכך נאמר: תביאמו ותטעמו בהר נחלתך מכון לשבתך פעלת ה' מקדש ה' כוננו ידיך.

ה' ימלוך לעולם ועד, אמרו חז"ל: אמר להם משה לישראל: ראיתם הנסים והגבורות שעשה לכם הקדוש ברוך הוא, יותר ויותר הוא עתיד לעשות לכם לעתיד לבוא בעולם הזה ובעולם הבא. בעולם הזה מלחמות וצרות ויצר הרע ושטן ומלאך המוות שיש להם רשות לשלוט בעולם, אבל לעולם הבא אין בו לא צרות ולא אנחות ולא שעבוד ולא יצר הרע ולא שטן ולא מלאך המוות, שנאמר: ומחה ה' אלוהים דמעה מעל כל פנים (ישעיה כ"ה) וכתיב: ואמר ביום ההוא הנה אלוהינו זה קוינו לו ויושיענו זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו (שם כ"ה). וכשיגיעו ימות המשיח יעלה גוג ומגוג על ארץ ישראל לפי שישמע שישראל הם בלא מלך ויושבין לבטח. מיד יקח עמו שבעים ואחד אומה ויעלה לירושלם, ויאמר:

פרעה שוטה היה שגזר להרוג את הזכרים והניח את הנקבות,

ובלק טיפש היה שרצה לקללם ולא היה יודע שאלוהיהם היה מברכם,

המן היה משוגע שרצה להרגם ולא היה יודע שאלוהיהם יכול להצילם,

אבל אני לא אעשה להם כן, אלא אעלה ואלחם עם אלוהיהם תחילה ואח"כ אהרוג אותם שנאמר: יתייצבו מלכי ארץ ורוזנים נוסדו יחד על ה' ועל משיחו,

ויאמר לו הקדוש ברוך הוא: רשע! עמי אתה מבקש לעשות מלחמה?

בחייך אני אעשה עמך [כלה], מיד יוריד עליו אבני אלגביש שהם גנוזות ברקיע ויגוף אותם מגפה גדולה, שנאמר: וזאת המגפה אשר יגוף ה' את כל העמים אשר צבאו על ירושלם המק בשרו והוא עומד על רגליו ועיניו תמקנה בחוריהן ולשונו תמק בפיהם (זכריה י"ד י"ב).

ואחריו יקום מלך אחר רשע ועז פנים ויעשה מלחמה עם ישראל שלשה חדשים, ושמו ארמילוס, ואלו הן אותותיו: יהיה קרח ועינו אחת קטנה ואחת גדולה וזרועו של ימין טפח ושל שמאל שתי אמות וחצי ויהיה לו צרעת במצחו ואזנו הימנית סתומה והשמאלית פתוחה, וכשיבוא האדם לדבר אליו טובות מטה לו אזנו הסתומה ואם ירצה אדם לדבר אליו רעה יטה לו אזנו הפתוחה, ויעלה לירושלם ויהרוג משיח בן יוסף, שנאמר: והביטו אלי את אשר דקרו וספדו עליו כמספד על היחיד (זכריה י"ב י'), ואח"כ יבא משיח בן דוד בענן, שנאמר: וארו עם ענני שמיא כבר אנש (דניאל ז') וכתיב בתריה: ולה יהב שלטן ויקר ומלכו, וימית ארמילוס הרשע, שנאמר: וברוח שפתיו ימית רשע (ישעיה י"א), ואח"כ יקבץ הקדוש ברוך הוא נידחי ישראל המפוזרים לכאן ולכאן, שנאמר: אשרקה להם ואקבצם כי פדיתים ורבו כמו רבו (זכריה י' ח'), ויהיו תלויים בירושלם שבעים ושתים מרגליות שהן מבהיקות מסוף העולם ועד סופו, ואומות העולם ילכו לאותה אורה, שנאמר: והלכו גויים לאורך ומלכים לנוגה זרחך (ישעיה ס').

וההיכל יוריד הקדוש ברוך הוא מן השמים כמו שהראהו הקדוש ברוך הוא למשה, שנאמר: תביאמו ותטעמו בהר נחלתך מכון לשבתך פעלת ה'. וישבו שם ישראל אלפים שנה ואוכלין את לויתן, ולקץ אלפים שנה ישב הקדוש ברוך הוא על כסא דין בעמק יהושפט, ומיד השמים והארץ נחלפים וחמה ולבנה בושים, שנאמר: וחפרה הלבנה ובושה החמה (ישעיה כ"ד). ומנין שביום השלישי (באלף השלישי) יהיה הדין? שנאמר: ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו (הושע

ו'), זה הדין. והקב"ה מביא כל אומה ולשון ויאמר להם למי עבדתם בעולם שהלך ולמי השתחוויתם? והם אומרים לאלילי כסף ולאלילי זהב, ויאמר להם הקדוש ברוך הוא: עברו אתם באש הזה ואלוהיכם אם יכולין להציל אתכם יצילו. מיד הם עוברים ונשרפים שם שנאמר: ישובו רשעים לשאולה כל גויים שכחי אלוהים (תהלים ט'). ואח"כ ישראל באים ואומר להם הקדוש ברוך הוא למי עבדתם? מיד עונים כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירנו אתה ה' אבינו גואלנו מעולם שמך (ישעיה ס"ג). מיד הקדוש ברוך הוא יצילם מדינה של גיהינום ויושבין בגן עדן ומתעדנין מפירותיה, שנאמר: וענווים יירשו ארץ והתענגו על רוב שלום (תהלים ל"ז). ואח"כ מחדש להם הקדוש ברוך הוא שמים וארץ, שנאמר: כי הנני בורא שמים חדשים וארץ חדשה (ישעיה ס"ה). והארץ שעתיד הקדוש ברוך הוא לחדשה תוציא אילנות טובות וכל מיני מגדים, והכל חיין לעולם ולעולמי עולמים. מי שעשה נסים ונפלאות בימים ההם הוא יעשה נסים ונפלאות עמנו בימים האלה ובזמן הזה ויקבץ אותנו מארבע כנפות הארץ ויוליכנו לירושלם, תבנה ותכונן במהרה בימינו, אמן. תם מדרש ויושע.

ספר זרובבל.

[בית המדרש חדר ב'].

הדבר אשר היה אל זרובבל פחת יהודה [בעשרים וארבעה לחדש השביעי בחג (אחר החג)] המראה הזה [הראני ה'] ואני הייתי מתפלל לפני ה', כחזיון המראה אשר ראיתי על נהר כבר, ואומר: ברוך אתה ה' מחיה המתים.

נהם לבבי עלי לאמר איך יהיה צורת הבית לעולמים.
ויעננני מדלתות השמים ויאמר לי: האתה זרובבל פחת יהודה?
ואומר: אני עבדך.
ויצא אלי קול וידבר עמי כאשר ידבר איש אל רעהו, קולו שמעתי ומראהו לא ראיתי, ואקום ואתפלל כבתחילה ואגמור תפילתי ואפנה לביתי. וביום אחד עשר לחדש אדר היה מדבר עמי ויאמר לי: בוא אצלי שאל ממני,
ואומר: מה אשאל? קצרו ימי [קרב] קצי ומלאו ימי.
ויאמר לי: אני אחייך, (ויאמר אלי תהי חי).
ותשאני רוח בין השמים ובין הארץ ויוליכני לנינוה העיר הגדולה, והיא עיר הדמים, ויצר לי מאד, ואקום מצרה להתפלל ולחלות את פני אלוהי ישראל ואתוודה על פשעי וחטאתי ואומר: אנא ה' חטאתי פשעתי ואשמתי כי נחלו כאבי. אתה הוא אלוהי ישראל אשר עשית הכל ברוח פיך ובמאמרך מתים יחיו.

ויאמר ה' אלי: לך אל בית התורף (נ"א בית הלצות) מקום השוק,
ואלך כאשר ציווני.
ויאמר אלי: פנה לך הלאה,
ואפנה ויגע בי וראיתי איש נבזה ופצוע,
ויאמר אלי האיש הפצוע ונבזה: זרובבל! מה לך פה?
ואען ואומר: רוח ה' נשאני באשר לא אדע ויוליכני בזה המקום.
ויאמר אלי: אל תירא למען הראותך הובאת הנה.
וכשמעי דבריו נחמתי ושאלתי לו: מה שם המקום הזה?
ויאמר אלי: זו היא רומא רבה שאני אסור בה בכלא עד בא קיצי (נ"א אני משיח השם שאני אסור פה עד עת קץ).
וכשמעי זאת הסתרתי פני רגע ממנו ואשוב ואביט אליו והסתרתי עוד כי יראתי,
ויאמר אלי: אל תירא ואל תחת למה אתה מחריש [והסתרת פניך ממני].
ואומר: שמעתי שמעך כי משיח אלוהי [יעקב] אתה, ומיד נדמה אלי כנער מכלול יופי ונעים אין כמותו.
ואומר אליו: מתי יאיר נר ישראל? [ומתי תבוא הגאולה] ובאמרי לו הדברים האלה והנה איש בעל [שש] כנפיים בא אלי ויאמר אלי: (נ"א מוסיף עוד: מה תשאל למשיח השם?
ועניתי ואמרתי: מתי יבא קץ הישועה
ויאמר לי): כי הוא היה שר צבא ישראל שנלחם עם סנחריב ועם מלכי כנען ועתיד הוא להלחם מלחמת ה' עם משיח ה' ועם המלך עז פנים ארמילוס בן אבן שיצא מהאבן.
ויוסף מטטרון המלאך ויאמר לי: [אני הוא מט"ט שר הפנים ומיכאל שמי וישימני להיות על עמו ועל אוהביו] אני שנהגתי את אברהם בכל ארץ כנען ואני הוא אשר פדיתי את יצחק ונאבקתי עם יעקב במעבר יבוק, ואני שנהגתי את ישראל במדבר מ' שנה בשם ה', ואני שנגליתי ליהושע בגלגל ואני הוא ששמי כשם רבי ושמו בקרבי. ואתה זרובבל [בן שאלתיאל] שאל ממני ואגידה מה יקרה לעמך באחרית הימים.
[ואען ואומר: מי האיש הזה]?
ויאמר לי: זה משיח ה' הצפון כאן עד עת קץ (נ"א ויאמר לי משיח ה' אשר יבוא בעת קץ ושמו מנחם בן עמיאל ונולד לבית דוד מלך ישראל [בבוא נבוכדנצר על ירושלם] וישאהו רוח ויצפנהו כאן עד עת קץ).
ואני שאלתי למטטרון: [מה האותות אשר יעשה מנחם בן עמיאל זה]
ויאמר אלי: מטה ישועה יתן הש"י לחפצי בה אם מנחם וכוכב יגיה לפניה, [וכל הכוכבים ממסילות מלחמותיהם], ותצא חפצי בה ותהרוג ב' מלכים, שם האחד נוף מתימן [שיניף ידו על ציון] ושם השני אטרס מאנטוכיא, ואותות האלו יהיו [בשנה החמישית] בחג השבועות, ויאמת הדבר כשיבנה העיר ארבע מאות ועשרים שנה ויחרב שנייה, ועשרים שנה לכשיבנה רומא וימליכו בה שבעים מלכים, וכשגמרו עשרה מלכים בה והעשירי יחרוב בית המקדש

ויוסר התמיד. ומאותו יום חשוב לך תשע מאות ותשעים שנה תהיה תשועת ה' ויזכור עם קדשו לגאלם לנטלם לנשאם ולקבצם. והמטה אשר יתן ה' לחפצי בה אם מנחם משקד (מן שקדים) הוא והוא נטמן ברקת (עיר נפתלי), והוא מטה אהרן ומשה ודוד מלך ישראל. והוא המטה אשר פרח באוהל מועד ויצץ ציץ ויגמול שקדים, ואליהו בן אלעזר גנזו ברקת, והיא טבריה, ושם גנזו משיח בן אפרים.

ויען זרובבל בן שאלתיאל ויאמר (למיכאל): בי אדוני מתי יבוא נר ישראל ומה יהיה אחרי כל זאת?

ויאמר לי: משיח בן יוסף יבוא חמש שנים אחר חפצי בה ויקבץ כל ישראל כאיש אחד ויעמדו ארבעים שנה בירושלם ויקריבו קרבן, [ויתייחסו בני ישראל למשפחותיהם] ואז יעלה מלך פרס על ישראל ותהיה צרה גדולה בישראל, ותצא חפצי בה אשת נתן הנביא עם המטה אשר יתן ה' לה, ויתן ה' בהם רוח עועים ויהרגו איש את אחיו, ושם ימות רשע.

וכשמעי דבריו נפלתי על פני ואמרתי לו: הגידה לי האמת על עם קדש.

וידבק בי ויראני אבן בדמות אשה ויאמר אלי: אבן זאת ישכב שטן עמה ויצאו ממנה ארמילוס והוא ימלוך על כל העולם כלו ואין מי יעמוד לפניו וכל מי שלא יאמין בו ימות בחרבו הקשה, ויבוא בארץ ישראל עם עשרה המלכים לירושלם ויהרוג שם משיח בן יוסף וששה עשר צדיקים עמו ויגלו ישראל במדבר, וחפצי בה אם מנחם עומדת שם לא יראה אותו רשע. [והאותות המגיעות האלה יהיו בשנה הששית לחדש החמישי הוא חדש אב בששה לחדש] ומלחמה זו תהיה בחדש אב. אז ואז תהיה צרה בישראל שלא הייתה כמותה בעולם וינוסו בצריחים ומערות ומדברות, וכל אומות העולם יטעו אחר אותו רשע שטן ארמילוס חוץ מישראל [וידקור שירון את נחמיה], ויספדו כל ישראל את נחמיה בן חושיאל שנהרג ותהיה נבלתו מושלכת לפני שערי ירושלם וחיה ועוף לא יגעו בה. [ולאחר אחד וארבעים יום יקברו הקדוש ברוך הוא בקבורת בית יהודה.

ואני זרובבל הוספתי לשאול למט"ט שר הפנים על אותות נגיד ברית עם קדושים, ויאמר לי: העגל הזה הוא ירבץ ויכרת סעיפה של הכרך הזה היא נינוה עיר הדמים והיא רומא רבתי, ואמרתי לו אדוני מתי קץ?

ויבוא וידבק בי ויאחז בידי, ויביאני בית הלצות ויראני שם אבן שיש ולה כפני בתולה אשר לא ידעה איש, ויאמר אלי: מה אתה רואה?

ואומר: אני רואה אבן אחת בדמות אשה ודמות פניה כאשה יפיפיה,

ויען המדבר אלי ויאמר: האבן הזאת היא אשת הבליעל, ובשעה שידעה אותו הבליעל ותהר ותלד את ארמילוס, והיא תהיה ראש לכל עבודה זרה, והדבר הזה בנבואת ה' אל זרובבל]. כשמעי דבריו ויצר לי מאד ואקום להתפלל לפני ה', וישמע וישלח את מלאכו אלי ואדע כי הוא המלאך הדובר בי ואשתחווה לפניו.

ויאמר אלי: מה לך זרובבל?

ואומר אליו: הבהילני רוח,

ויעמוד מטטרון ויען ויאמר: זרובבל! שאל ממני בטרם אלך מעמך,
ואשאל לו ואומר: מתי יבוא נר ישראל?
ויען אלי ויאמר: חי ה' אשר שלחני כי אומר אליך את מעשה הש"י, כי הקול הקדוש שלחני אליך להגידך את כל אשר תשאל. ויאמר אלי מיכאל: גשה נא אלי ושים לבך לאשר אני אומר אליך כי אמת הדבר בשם אלוהים חיים. ויאמר אלי: מנחם בן עמיאל יבוא פתאום בחדש ניסן [בארבעה עשר בו] ויעמוד על בקעת ארבאל [אשר ליהושע בן שרף] ויצאו אליו כל חכמי ישראל, ולהם יאמר בן עמיאל, אני הוא משיח אשר שלחני ה' לבשרכם ולהצילכם מיד צורריכם. ויביטו בו החכמים ויבזוהו כמו שאתה בזית אותו [ולא יאמינו בו], ותבער בו חמתו וילבש בגדי נקם תלבושת, ויבא בשערי ירושלם ועמו אליהו הנביא ויקיצו ויחיו את נחמיה בן חושיאל הנהרג ויאמינו במנחם בן עמיאל.

[וזה דבר ה' אשר דבר מט"ט שר צבא ה' באמת, אפרים לא יקנא את יהודה ויהודה לא יצור את אפרים ועצת שלום תהיה בין שניהם].
וכך השביעני מטטרון: כי [ביום אחד ועשרים לחדש הראשון] למלאות חרבות ירושלם תשע מאות ותשעים שנה תהיה תשועת ה' [יבוא מנחם בן עמיאל בימי ארמילוס אשר תלד הצלם]. מנחם ואליהו יעמדו על הים הגדול ויקראו במבואיו, ויצאו כל פגרי ישראל שהשליכו עצמם בים מפני שוביהם [בעמק יהושפט כי שם יהיה משפט לרשעים ושמחה לצדיקים, בחדש השני הוא חדש אייר]. ואז תעל עדת קרח ויבואו אצל משה ויחיו מתי מדבר ואסף דגל הקרחי [אשר פצתה האדמה את פיה ובלעה אותם ואת בתיהם ואת אוהליהם בערבות יריחו על נחל השיטים, ובשמונה עשר בו ירעשו ההרים והגבעות ותתנודד הארץ וכל אשר עליה והים וכל אשר בו. ובאחד לחדש השלישי יבואו מתי מדבר ויעשו חבורות חבורות עם אחיהם על נחל השיטים, ובשמונה עשר בו לחדש סיון יהיה רעש בבתים ובחומות ובמגדלים ותרגז הארץ ויושביה], וירד הש"י בהר גריזים וההר יבקע מגערתו וילחם בגויים ההם, כאיש מלחמות יעיר קנאה, ויבוא משיח בן דוד ויפח באפיו של ארמילוס וימיתהו, וכל ישראל יראו בשוב ה' ציון (שנאמר: עין בעין יראו בשוב ה' ציון) כאיש מלחמות וכובע ישועה בראשו וילבש שריון וילחם בארמילוס ובחייליו, ויפלו כולם פגרים מתים בבקעת ארבאל. וימלטו שרידים ויתקבצו בסלע חמשה אלף וחמש מאות, ולבושי שריון מאה אלף וחמש מאות מישראל ונחמיה בראשם ויהרגום.
ואחרי זאת יבוא מנחם בן עמיאל ונחמיה ואליהו ויעלו לירושלם ובחדש אב [בו ביום אשר ספדו על נחמיה] ישבו בחרבות ירושלם, והייתה שמחה גדולה לישראל ויקריבו קרבניהם ויערב לה' מנחת יהודה וישראל כבראשונה וירח ריח נחוחינו וישמח מאד בהדר הבית הבנוי למעלה [ויצא משיח ה' וכל ישראל אחריו ברגליהם ויעמדו לפני שערי ירושלם מול הר גריזים, והאל הקדוש יעמוד בראש ההר, והאימה תכבד על השמים ושמי השמים ועל המים ותנוביהם ועל ההרים ויסודותיהם, ולא ימצא בכל בריה רוח ונשמה, כי יעלה הקדוש ברוך הוא נגד הכל

על הר הזיתים. ותראינה ציון וירושלם ותאמר ציון: מי ילד לי את אלה ואלה איפה הם? (ישעיה מ"ט כ"א), ויעל נחמיה לירושלם ויאמר: הנה בניך אשר ילדת ואשר גלו ממך, גילי מאד בת ציון הריעי בת ירושלם הרחיבי מקום אהלך ויריעות משכנותיך (שם נ"ד ב').

ויראני מט"ט הדובר בי את כל הדברים האלה], והוסיף בה באורך וברוחב, [וראיתי חומותיה מקיפות סביבותיה] מן המדבר והלבנון ומן הנהר הגדול נהר פרת ועד הים האחרון. ויראני הבית וההיכל בנוי על חמשה ראשי הרים, ואשאל לו: מה שמם?

ויען לי: לבנון והר המוריה ותבור וכרמל וחרמון [ויען מט"ט ויאמר אלי: האות הזה יהיה למלאות לחרבות ירושלם תשע מאות ותשעים שנה תשועה לה', אם תבעיון בעיו שובו אתיו (ישעיה כ"א י"ב). בשנה החמישית יבוא נחמיה בן חושיאל ויקבץ ישראל לירושלם, בשנה השישית תעמוד חפצי בה אשת נתן בן דוד הנולד בחברון (עי' זכריה י"ב ובפירושים שם) ותהרוג שני מלכים נוף ואטרס (עי' לעיל), ובשנה השביעית יציץ שרש ישי הוא מנחם בן עמיאל].

ואלו הם העשרה מלכים אשר יקומו על האומות בשבע שנים (קודם בוא המשיח):

הראשון סליקוס מאספמיא,

השני ארטימוס ממדינת הים,

השלישי קילוס (טליס) מגיתו,

הרביעי פאולוס מגליא,

החמישי דומטריס (מאדור) ממרטניא,

השישי מרקולוס מאיטליא,

השביעי ארכטונוס מאדמוס (מרודמא),

השמיני מספליסניס (אפעלסטוס) מארם נהרים,

התשיעי פרוס (שירון) מפרס [יבוא ויערוך מלחמה בבקעת ארבאל ויצא עליו נשרב ויכהו ויבוא וימלוך באותו בקעה. הוא מתחיל ליטע אשרות אשר שנא ה'.

כי ביום ההוא שכר אדם לא נהיה ושכר הבהמה איננו, וארבע מזבחות יבנה ויכעוס לה' במעשיו, ורעב גדול יהיה על פני כל הארץ חמשה וארבעים יום, וישראל ומלכיהם ונביאיהם יפוצו על מדבר ירושלם ועל נחל השיטים, ומלוח על שיח קוטפים למחיתם. בו ביום ומעיין מבית ה' יצא והשקה את נחל השיטים].

ומלך העשירי הוא ארמילוס בן אבן [שיש שבבית התורף של לצים, וכל הגויים בכל המקומות יבואו ויעמדו לפני האבן, ויקטירו לפניה, ולא יוכלו לראות פניה מיופיה, וכל אשר יגבה לבו להביט אליה לא יוכל]. וזה סימן דמות ארמילוס: שער ראשו [צבוע] כזהב וכבול, וידיו עד עקבי רגליו, [ושתים עשרה אמות קומתו] ופניו ארוך וזרת בין עין לעין, ועיניו עקומות ושני קדקדין לו, וכל רואיו ייראו ממנו.

[ואחרי כן יבוא לפניו מנחם בן עמיאל מן נחל השיטים ויפח באפיו וימיתהו כמו שנאמר: וברוח שפתיו ימית רשע (ישעיה י"א ד')]. מיד אחריו והייתה לה' המלוכה, ועינינו תראינה הקריה הנסוכה, אשר בגלות נמשכה, בחטאנו עד הנה התוחלת נמשכה [ויקבלון מלכותא קדישי עליונים. אלה הדברים שהגיד מט"ט שר צבא ה' לזרובבל בן שאלתיאל פחת יהודה בתוך הגולה בימי מלך פרס, ויכתבם זכריה בן עדוא ואליהו הנביא לעם שיגיעו באחרית הימים. ויקח ה' את זרובבל וישימהו עם מנחם בן עמיאל לימים ושנים ועתים, עת קץ יביא עמו לכל קהל ישראל דברי שלום. המקום יזכנו לראות בית המקדש בבנינו ולראות משיח צדקנו במהרה בימינו אמן אמן אמן, סלה סלה סלה]. סליק ספר זרובבל.

חופת אליהו רבה.

[מראשית חכמה וכבוד חופה]

א. בשלשה דברים נברא אדם הראשון:

באפר,

בדם,

ובמרה,

וכולם שקולים כאחד, שאילמלא שלשתן אין אדם יכול להתקיים, שאם חסרים במידותן או אם יתירים במידותן הרי זה מצטער (עי' סוטה ה').

ב. ג' נשים מלכו בעולם ציון ועתליה ומלכת שבא.

ג. ג' הטיחו הזהרות כלפי מעלה, ואלו הן: **אסף ירמיה חבקוק,** לאסף ולירמיה השיב להם תשובה ולחבקוק לא השיב לו תשובה.

ד. ג' מדות טובות ברא הקדוש ברוך הוא בעולמו ע"י שלשה צדיקים ואלו הן:

שיבה וזקנה,

וחולי,

וחולה שיתרפא.

שיבה וזקנה ע"י אברהם, שנאמר: ואברהם זקן בא בימים, אמרו מיום שברא הקדוש ברוך הוא את עולמו עד שבא אברהם לעולם כל אותן עשרים דור שלפניו לא הייתה בהם זקנה, שכמו שהיה נתגדל הבן תחת אביו לא היו מכירין בני אדם איזה מהם נולד תחילה, כך בין רב לתלמיד לא היו יודעין למי נוהגין כבוד תחילה, וכיון שבא אברהם אמר לפניו: רבש"ע אם סבירא לפניך הודע בין קטן לגדול ובין אב לבן ובין רב לתלמיד.

אמר לו: הקדוש ברוך הוא ושער ראשיה כעמר נקא (דניאל ז' ט'), ובאברהם כתיב: ואברהם זקן (בראשית כ"ד א').

וחולי ע"י יעקב, שנאמר: ויאמר ליוסף הנה אביך חולה (שם מ"ח א') וכתיב: ויכל יעקב לצוות את בניו וגו'. אמרו: מיום שברא הקדוש ברוך הוא את עולמו היה אדם מהלך בדרך ומת, עד שבא יעקב לעולם ואמר לפניו: אם סבירא לפניך יחלה אדם וישהה על מיטתו עד שיצווה את בניו ובני ביתו, אמר הקדוש ברוך הוא: מוטב שאתן טובה זו על ידי צדיק זה, שנאמר: ויכל יעקב לצוות את בניו וגו'.

וחולה שיחלה ויתרפא מחליו נתנה ע"י חזקיהו, אמרו: מיום שברא הקדוש ברוך הוא את עולמו עד שבא חזקיהו אין חולי שולט באדם שיורד מעל המטה, וכיון שבא חזקיהו אמר לפניו: רבש"ע יהי רצון מלפניך שיתרפא אדם מחליו וירד ממטה שעולה עליה ויתן שבח והודאה לשמך כל ימי חייו, אמר הקדוש ברוך הוא: מוטב שאתן טובה זו לבריות על ידי צדיק זה, שנאמר: מכתב לחזקיהו מלך יהודה בחלותו ויחי מחליו (ישעיה ל"ח ט') ואומר: והוספתי על ימיך חמש עשרה שנה (מ"ב כ' ו').

ה. מפני שלשה דברים בעלי בתים של ישראל יורדין מנכסיהם:

מפני שהן מסובין ואוכלין ושותין בעת שהם צריכין [להיות עוסקין] בצרכי צבור,

ומפני שהן מבקרין שדיהן וכרמיהן בשבת,

ומפני שמשחררין עבדיהם ואמהותיהם הכנענים (גיטין ל"ח:).

ו. ג' דברים צריך אדם להסתכל בהם בכל יום, ואלו הן:

בשעה שנכנס לבית הכסא אומר לו ראה כי דרכך דרך בהמה,

ובשעה שיבוא להקיז דם אומר לו (לעצמו) דע שאתה בשר ודם,

ובשעה שהוא עומד על המת אומר לו ראה לאן הוא סופך,

ואם אינו חוזר (עי"ז בתשובה) אלא שמדבר דברים יתירים (בטלים) אומר לו: אולת אדם תסלף דרכו (משלי י"ט ג').

ז. ג' צדיקים גמורים נבראו בעולם ואלו הן:

יעקב,

משה,

ודוד,

וכתיב בהם נבואה וקריבה,

ביעקב כתיב: ותחי רוח יעקב אביהם הרי זו נבואה,

וקריבה ויקרבו ימי ישראל למות.

במשה כתיב: ולא קם נביא עוד בישראל (סוף דברים)

וקריבה הן קרבו ימיך למות (שם ל"א י"ד).

בדוד כתיב: רוח ה' דבר בי (ש"ב כ"ג)

וקריבה ויקרבו ימי דוד למות (מ"א ב').

ח. ג' רעים אהובים היו לאברהם, ואלו הן:

ענר,

אשכול,

וממרא,

וכשאמר הקדוש ברוך הוא לאברהם: מול בשרך הלך ונמלך **בענר,**

אמר לו: הקדוש ברוך הוא ציווני על המילה,

אמר לו: אם תעשה כך מיד כל אומות העולם יפרשו ממך ויאמרו על עצמו לא חס ואיך יחוס על אחרים.

מיד הניח ענר ונמלך **באשכול** אך הוא משיבו כדברי ענר, הניח את שניהם והלך אצל **ממרא**

ואמר לו: הקדוש ברוך הוא ציווני ואמר לי מול את בשרך,

אמר לו ממרא לאברהם: אם הקדוש ברוך הוא אמר לך על נשמתך שהיא חביבה עליך אין אתה נותנה לו?

אמר: מתיירא אני מאד שמא אמות,

אמר לו: אל תתיירא! מכבשן האש ירד והצילך הוא עצמו, שנאמר: אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים, אף עכשיו יצילך ויסייעך, שנאמר: אחר הדברים האלה היה דבר ה' אל אברהם במחזה לאמר אל תירא אברם אנכי מגן לך. אחר, מהו אחר? אחר דברים שאמר ממרא לאברהם השיבו הקדוש ברוך הוא ואמר לו: אני עוזרך וסומכך ואתן לך שכר בעולם הזה ובעולם הבא, שנאמר: שכרך הרבה מאד.

באותה שעה היה אברהם נושא קל וחומר ואמר: היאך אעשה ומאי זה אבר אמול, אם מיד הריני קטע ואם מרגלי הריני גדם.

אמר לו ממרא: בא ואראך מקום המילה, נטל ממרא החרב והעביר על כל גופו וכיון שבא למקום המילה מת מיד,

ומפני מה מת ממרא?

מפני שהיה ברצונו להקדים בשרו תחילה למילה, הקדוש ברוך הוא אמר: דבר זה לא ציוויתי אלא לאברהם אוהבי מפני שמסר עצמו על קדושת השם והושלך לכבשן האש.

באותה שעה אמר הקדוש ברוך הוא לאברהם: איזה אבר יתר באדם שהעולם יבנה ממנו אותו אני מצווה שתמול, כדי שיזכו בניך אחריך לחיי עולם הבא.

כיון ששמע אברהם עמד ומל את בשר ערלתו. ובשביל אותה עצה שיעצו ממרא זכה ושרתה שכינה בחלקו, שנאמר: וירא אליו ה' באלוני ממרא (ב"ר פמ"ב).

ט. ג' קפצה להם הארץ, ואלו הן:
אליעזר עבד אברהם,
ויעקב,
ואבישי בן צרויה (סנהדרין צ"ה).

י. ג' דברים עלו במחשבה ואם לא עלו דין הוא שיעלו, ואלו הן:
על המת שיסריח,
וישתכח מן הלב,
ועל התבואה שתרקב.
שאילמלא המת אינו מסריח אינו נקבר, ואילמלא נשתכח מן הלב אין בני אדם פוסקין בכיתם על מת, ואילמלא התבואה נרקבת אין בני אדם מוכרין תבואתם לעולם (פסחים נ"ד:).

יא. ר' שמעון בן מנסיא אומר: על שלשה דברים בוכה הקדוש ברוך הוא בכל יום:
על תלמיד חכם שאין לו פת בסלו,
ועל ת"ח שאינו עוסק בתורה באשמורה האחרונה, ועליו הכתוב אומר: הדלת תסוב על צירה ועצל על מיטתו (משלי כ"ו),
ועל חכם המתגאה (חגיגה ה':).

יב. ג' דברים צריך אדם לבקש עליהם רחמים:
על פרנס טוב,
ועל שינה טובה,
ועל חלום טוב (ברכות נ"ה).

יג. ג' דברים מביאין בני אדם לידי עניות:
המזלזל בנטילת ידיים,
והמשתין לפני מיטתו ערום,
ומי שאשתו מקללת בפניו ושותק (שבת ס"ב:).

יד. ג' דברים ממעטין המזונות:
קול
ומריבה

וערוה,

ור' מאיר אומר: אף המקללת יולדי בעלה בפניו (עי' ב"מ נ"ט).

טו. ג' דברים מעין עוה"ב:

שבת

ושמש

ותשמיש (עי' ברכות נ"ז:).

טז. ג' דברים מביאין האדם לידי פודגרא (חולי הרגלים)

מנעל דחוק,

מטה קצרה,

ותשמיש ביותר (סוטה י').

יז. ג' דברים נאמרו בצפרנים:

קוברן צדיק,

שורפן חסיד,

מפזרן רשע (נדה י"ז).

יח. ג' חנות הן:

חן אשה על בעלה,

חן מקח על מקחו,

חן תורה על עושיה,

ויש אומרים: אף **חן מקום על יושביו** (סוטה מ"ז).

יט. ג' נוחלין עוה"ב:

הדר בא"י,

והמגדל בנו לת"ת,

והמבדיל על היין במוצאי שבתות (פסחים קי"ג).

כ. ג' הם שהודו ואבדו מעולם הזה ומעוה"ב:

מרגלים,

ודואג,

ובני רימון הבארתי,

ור' מאיר אומר: אף **איש גר עמלקי** (אבות דר"נ פמ"ה, כ"י).

כא. ג' דברים העושה אותו דמו בראשו:

היושב בצלו של נר,

והעומד לפני הנר ערום ומכבה נר בפיו מפני שנכפה,

והמשמש מטתו לפני הנר מפני שהויין לו בנים נכפים (פסחים קי"ב:).

כב. ג' הקדוש ברוך הוא כועס בהן:

על מי שנעור באשמורת ואינו עוסק בתורה,

ועל מי שעוסק בה ואינו מקיימה.

ועל שעוסק בה ומקיימה שלא לשמה.

כג. ג' דברים הקדוש ברוך הוא קורא להם בעצמו, ואלו הן:

רעב,

שובע,

ופרנס.

רעב מנין? כי קרא ה' לרעב (מ"ב ח'),

שובע מנין? שנאמר: וקראתי אל הדגן והרביתי אותו (יחזקאל ל"ו),

פרנס מנין? שנאמר: ראו קרא ה' בשם (שמות ל"ה, ברכות נ"ה).

כד. ג' דברים מכריז הקדוש ברוך הוא עליהם בכל יום:

בת פלוני לפלוני,

אשת פלוני לפלוני,

שדה פלוני לפלוני (סוטה ב' מ"ק י"ח:).

כה. ג' פעמים בכל יום הכרוז יוצא מלפני הקדוש ברוך הוא ואומר:

נוח לו לאדם שלא נברא ועכשיו שנברא יפשפש במעשיו ויעשה רצון קונו (ערובין י"ג:).

כו. ג' דברים אין אדם ניצל מהם בכל יום:

הרהור עבירה,

ועיון תפלה,

ואבק לשון הרע,

ואמר רב יהודה: רוב בגזל ומיעוט בעריות והכל באבק לשון הרע (ב"ב קס"ד:).

כז. על ג' דברים נאנחים הגויים בכל יום:

על השבת,

ועל התורה,

ועל המילה שניתן לישראל.

כח. ג' אין להם מחילה:

המתרעם על מידותיו,

המדבר אחד בפה ואחד בלב,

והרואה ערוה ומעיד יחידי (פסחים קי"ג:).

כט. ג' דברים אפילו בתשובה לא יעלה לו רפואה (נ"א בקושי בתשובה יעלה להם רפואה)

הבא על אשת איש,

והמתכבד בקלון חברו,

והמכנה שם לחברו,

ויש אומרים: אף **המלבין פני חברו ברבים** אפילו בדברי תורה (ב"ב י':).

ל. ר' יוחנן אומר: ג' עבירות נכתבו ע"י ירמיהו וכל אחת ואחת נכתב בתריה העל אלה לא אפקוד (ירמיה ה'), והעובר עליהן אין לו מחילה לא יום הכפורים מכפר ולא ייסורין ממרקין ולא יום מיתה סולח, ואלו הן:

הטוי הדין,

והבא על אשת איש,

והמספר לשון הרע.

הטוי הדין, דכתיב: דין לא דנו וגו' וכתיב בתריה: העל אלה לא אפקוד,

והבא על אשת איש, דכתיב: סוסים מיוזנים משכים היו איש אל אשת רעהו יצהלו, וכתיב בתריה: העל אלה לא אפקוד.

והמספר לשון הרע, דכתיב: חץ שחוט לשונם מרמה דבר וכתיב בתריה: העל אלה לא אפקוד בם (שם ט').

שאלו תלמידיו את ריב"ז: משלשה דברים הללו איזה מהם קשה?

אמר להם: לשון הרע קשה מכולם (עירובין ט"ו).

לא. ג' דברים מתישין את הגוף:

האוכל מעומד,

והשותה מעומד,

והמשמש מעומד (גיטין ע').

לב. רשב"י אומר: שלשה הקדוש ברוך הוא שונאן:

האוחז באמה ומשתין,

והמשמש מטתו ערום בלא כסוי, אמרו עליו: שהוא עושה מעשה בהמה,

והמספר דברים שבינו ובין אשתו לשום בריה (נדה ט"ז: י"ז).

לג. ג' הקדוש ברוך הוא אוהבן:

מי שאינו כועס,

ומי שאינו משתכר,

ומי שאינו מעמיד על מידותיו (שמעביר על מדותיו).

רב הונא בריה דרב, חלש ונמשך לאותו עולם כמה לילות וכמה ימים, כיון שחזר אמרו לו תלמידי:ו רבנו במה פטרוך?

אמר להם: בני אשריו מי שאינו עומד על מידותיו.

העבודה באו כתות של מלאכי השרת ולמדו עלי זכות ולא קבלו מהם עד שבא מלאך אחד ואמר להם: על מי אתם מלמדים זכות שמא על זה שמעולם לא עמד על מידותיו? מיד פטרוני ממיתה לחיים (עי' פסחים נ' ר"ה י"ז ב"ב י':).

רב נחמן בר יצחק, היה לו תל עפר בתוך כרמו הביא שם פועלים ליטול את התל, וחפרו אותו כל היום כלו, ליום שני כשהן חופרין קפץ אדם אחד מתוך ביתו וישב על התל, והתחיל להתנודד ולקרות, ומה היה קורא? שמא הגיע זמן תחיית המתים? שמא הגיע זמן תחיית המתים?

רצו הפועלים והודיעו לרב נחמן, בא ומצאו.

אמר לו: מי אתה?

אמר לו: מת אני שמא הגיע זמן תחיית המתים?

אמר לו רב נחמן: עדיין לא הגיע זמן תחיית המתים.

אמר לו: מה טיבך בתל הזה?

אמר לו: והלא אמרתי לך שמת אני.

אמר לו: ומת אינו נרקב?

אמר לו: הכניסוך לבית הרב ולא הקרוך ספר משלי, ולא כך אמר שלמה: ורקב עצמות קנאה (משלי י"ד ל'), וזה מעשה קנאה, ומימי לא העמדתי על מידותי ולא תפשתי בלבי קנאת חברי מעולם, ולא ספרתי בבית הכנסת ולא בבית המדרש, ולא נתתי לבי ואזני אלא לדברי תורה, לקיים מה שנאמר: ושומע לי ישכון לבטח (שם א' ל"ג).

אמר לו רב נחמן: אבנה לך קובא אחת,

אמר לו: אל תעש לי מאומה ואל תעבירנו ממקום זה מפני שברשות קברוני, אלא השב העפר שנטלת למקומו (שבת קנ"ב:),

והיה רב נחמן מפחד ומתעצב כל היום כלו ואמר: אוי לי שמא הרגזתי לאותו המת, מיד ראה בחלום שהיה יושב בתוכה דאסא (הדסים), מיד נתן שבח והודאה למקום וקרא מקרא זו: אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום. ישתבח שמו של הקדוש ברוך הוא שאין מקפח שכר כל בריה. ומה זה שלא הייתה אלא שכר שתיקה שלא עמד על מידותיו כך שלם הקדוש ברוך הוא שכרו, המרגיל עצמו לתלמוד תורה והמגדל בנו לת"ת והולך בענווה ובשפלות רוח על אחת כמה וכמה שמשלם לו הקדוש ברוך הוא שכרו בכפלי כפלים.

לד. ג' דברים מרבין הכח ומרבין הזבל:

פת קיבר

ושכר חדש

וירק (ערובין כ"ה: פסחים מ"ב).

לה. ג' דברים אין נכנסים לגוף והגוף נהנה מהן:

רחיצה,

וסיכה,

ותשמיש.

לו. ג' דברים מרחיבין דעתו של אדם:

אשה נאה,

ודירה נאה,

וכלים נאים (ברכות נ"ז).

לז. ג' דברים מחזירין את הנפש:

בשר צלי,

ויין,

ומרחץ.

לח. שלשה חייהם אינם חיים:

הרחמנים,

והרתחנים,

ואניני הדעת.

לט. בשלשה דברים אדם ניכר:

בכיסו,

בכוסו,

ובכעסו,

ויש אומרים אף בשחוקו.

מ. בשלשה דברים עיניו של אדם כהות:

המסתכל בקשת,

ובפני המת,

ובפני כהנים בדוכנם,

וי"א המסתכל בפני נשיא כשהוא רץ.

מא. ג' עזין הן:

ישראל באומות העולם,

תרנגול בעופות,

כלב בחיות,

ויש אומרים: כהנים בישראל ועז בבהמה.

מב. שלשה דברים מאריכין ימיו של אדם:

המאריך בתפלתו,

והמרחיב יד על שלחנו,

והמצניע בבית הכסא.

שכך אמרו חכמים: כל המעיין בתפלתו סופו מתקבל, שנאמר: תכין לבם תקשיב אוזנך (תהלים י'), והמרחיב יד על שלחנו סופו מתעשר, שנאמר: ויהי לחם שלמה ליום אחד שלשים כר סלת וששים כר קמח (מ"א ה') וכתיב בתריה: אין כסף נחשב בימי שלמה (שם י'), והמצניע בבית הכסא אין רוח רעה ומיתה שולטין בו שכן מצינו בשאול כשנכנס למערה בקש דוד להורגו, כיון שראהו שמצניע עצמו לא הרגו, שנאמר: ואומר להרגך ותחס עיני עליך (ש"א כ"ד).

מג. ג' דברים מקצרים שנותיו של אדם:

מי שנותנין לו ספר תורה לקרות ואינו קורא בו,

וכוס ברכה לברך ואינו מברך,

והמנהיג גדולה לעצמו,

ויש אומרים: אף הרואה ס"ת ואינו עומד בפניו.

מד. שלשה ממעטין את הזרע:

פת שעורים,

ויין רע,

ועשבי שדה.

מה. שלשה נקרבין למיתה ונרחקים מן החיים:

ישן עומד,

ומקיז דם עומד,

ושותה אספרגוס מעומד.

מו. שלשה סימנים הן:

סימן לעבירה דרקון,

סימן לשנאת חנם ירקון,

סימן לנבלת הפה אסכרה,

ויש אומרים: סימן לגסות הרוח עניות.

מז. שלשה מזקינין בלא זמן:

הדר בעלייה,

ומגדל תרנגולין,

והאומר דבר ואינו נשמע.

מח. ג' חייהם אינם חיים:

המצפה לשלחן חברו,

ומי שאשתו שולטת בו,

ומי שייסורין באין עליו.

מט. שלשה אין רואין פני גיהינום:

מי שיש בו חולי מעיים,

ודקדוקי עניות,

והרשות,

ר' מאיר אומר: אף מי שיש לו אשה רעה ואינו יכול לגרשה, שנאמר: ומוצא אני מר ממות את האשה (קהלת ז').

נ. שלשה דברים ציוה ר' יהושע את בניו:

אל תעש מום בעצמך,

ואל תעמוד על המקח בשעה שאין לך דמים,
אשתך טהורה הזקק לה לילה הראשון.

נא. ג' קלים הם:
הדר בבית חמיו,
ואורח מכניס אורח,
וסובין.

נב. ג' דברים אמרו חכמים:
אכל ולא שתה, אכילתו דם והוא תחילת חולי מעיים ולא אמרו אלא בסעודת שחרית.
אכל ושתה ולא הלך ד' אמות, בני מעיו כאבים והוא תחילת רוח רעה ולא אמרו אלא בערבית.
נצרך לבית הכסא ואכל, דומה לתנור שהסיקוהו על אפרו והוא תחילת ריח הפה,
רחץ בחמין ולא נשתטף בצונן, דומה לברזל שהוציאוהו מהאור ולא הניחוהו במים.

נג. מפני ג' דברים אין נכנסים לחורבה:
מפני החשד,
מפני מפולת,
מפני המזיקין.

נד. ג' צועקין ואינן נענין:
המלווה בלא עדים,
ומי שיש לו אשה רעה ואינה מגרשה,
והדר בעיר רעה ואינו יוצא ממנה.

נה. ג' דברים נאמרו בפוך:
מרבה שער בעפעפים,
ופוסק את הדמעה,
ומעביר את בת מלך.

נו. ג' דברים נאמרו בכותח הבבלי:
מטמטם את הלב,
ומחשיך את העיניים,
וממעט את הכח.

נז. ג' חלומות מתקיימים:

חלום שחרית,

וחלום שחלם חברו,

והפותר חלומו בחלום.

נח. ג' בודקין את האדם:

יין,

וחומץ (נ"א וחמץ)

ודרך ארץ.

נט. ג' דברים שנאמר בהם: אלמלא קליפה החיצונה אין יוצאין מן בני מעיים לעולם, ואלו הן:

ביצה,

צנון,

ואתרוג.

ס. שלשה יעקרו מן העולם ואח"כ יבוא משיח, ואלו הן:

יצר הרע,

ומלכות הרשעה,

ועבודה זרה.

יצר הרע מנין? שנאמר: והסירותי לב האבן מבשרכם (יחזקאל י"א),

מלכות הרשעה מנין? שנאמר: ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו (עובדיה א'),

ועבודה זרה מנין? שנאמר: ה' בדד ינחנו ואין עמו אל נכר (דברים ל"ב).

סא. ג' נבראו בלא חטא:

עמרם,

ישי,

וכלאב.

סב. ג' צועקין ואין נענין:

הקונה אדון לעצמו,

והמחלק נכסיו בחייו,

ואף המשיא בתו קטנה.

סג. ג' דברים מביאין את האדם לידי עניות:

המשמש מטתו ביום ערום,

ועומד לפני הנר ערום,

והמשמש לפני כל חי,

אמר רב: אפילו תרנגול.

סד. ג' דברים מביאין את האדם לידי עשירות:

עיון תפלה,

ומשא ומתן עם הבריות באמונה,

ועלוב יהיה לאנשי ביתו,

ויש אומרים: אף מי שיש בו דעה, שנאמר: ובדעת חדרים ימלאו (משלי כ"ד).

סה. שלשה חבושים הם:

מצורע,

ושומר הסף,

ואשה.

סו. ג' דברים אמרו חכמים במשמש מיטתו:

האוכל שום הוין ליה בנים נאים,

כרפס הוין ליה בנים זיותנין (זימרנין),

אתרוג הוין ליה בנים רתחנין.

סז. ר' עקיבא אומר: בשלשה דברים אוהב אני את המדיים:

כשהן יועצין אין יועצין אלא בשדה,

וכשנושקין אין נושקין אלא על פיסת היד,

וכשחותכין בשר אין חותכין אלא על גבי השלחן.

סח. רבן גמליאל אומר: בשלשה דברים אוהב אני את הפרסיים:

צנועין באכילתן,

ובבית הכסא,

ובתשמיש.

סט. ג' אין להם מחילה:

גר שחזר לסורו,

והמוכר תרומה לשם חולין,

והבועל לאשתו נדה.

ע. שלשה אין להם קבורה:

הנהנה מאידיהן של גויים,

ואוכל כאן ומברך במקום אחר,

והמתכבד בקלון חברו.

עא. ג' שקולין הן זה כזה וצריכין כבוד:

יראת חטא,

ועושר,

וחכמה.

עב. שלשה שונאין את התורה:

אשה,

ועם הארץ,

ותינוק.

עג. שלשה מרחיבין לבו של אדם:

קול ערב,

וריח בשמים,

ונקיות.

עד. שלשה קולות ערבים לאדם:

קול תורה,

וקול גשמים,

וקול כספים.

עה. שלשה קולות קשין על בני אדם:

קול נערים,

קול עכברים,

קול חזירים,

ויש אומרים: אף קול רעמים וקול חמורים.

עו. בשלשה מקומות טינף הקדוש ברוך הוא כבודו בשביל צדיקים:

בשביל אברהם, שנאמר: ויבוא אלוהים אל אבימלך,

בשביל יעקב, שנאמר: ויבוא אלוהים אל לבן הארמי,

ובשביל ישראל, שנאמר: ויבוא אלוהים אל בלעם.

עז. ג' דברים עתיד אליהו לגלותן:

צנצנת המן,

צנצנת שמן המשחה,

ומקלו של אהרן בשקדים ופרחים,

ויש אומרים: צלוחית של מים (של מי נדה מפרה אדומה).

עח. ג' ממעטין כחו של אדם ומשחירין פניו, ואלו הן:

עוון,

פחד,

ודרך,

עוון מנין? כי הילדות והשחרות הבל (קהלת י"א) דברים שעושה בילדותו משחרין אותו בזקנותו,

פחד מנין? פחד ופחת ופח (ירמיה מ"ח מ"ב),

דרך מנין? ענה בדרך כחי (תהלים ק"ב).

עט. [אמר ר"ש בן נחמני אמר ר' יונתן]: שלשה שאלו שלא כהוגן:

אליעזר,

ושאול,

ויפתח,

אליעזר אמר: והיה הנערה אשר אומר אליה (בראשית כ"ד)

משיבה רוח הקדש ואמרה לו: יכול אפילו שפחה אפילו ממזרת אפילו מוכת עץ ושחין?

נזדמנה לו רבקה שהייתה ראויה ליצחק.

שאול אמר: והיה האיש אשר יכנו יעשרנו המלך עושר גדול ואת בתו יתן לו (ש"א י"ז)

משיבה רוח הקדש ואמרה לו: יכול אפילו גוי או עבד אפילו ממזר?

נזדמן לו דוד שהיה ראוי להתחתן במלך.

יפתח הגלעדי אמר: והיה היוצא אשר יצא מדלתי ביתי לקראתי וגו' (שופטים י"א)

משיבה רוח הקדש ואמרה לו: שוטה שבעולם יכול אף כלב אפילו חזיר שאינו ראוי והגון?

נזדמנה לו בתו שנאמר: והנה בתו יוצאת לקראתו וגו'.

ויהי כראותו אותה ויקרע את בגדיו ויאמר: אהה בתי הכרע הכרעתני וגו'. אמרו עליו על יפתח טיפש היה, ויש אומרים: רוח שטות (גס רוח) היה לו שלא נשאל על נדרו ולא הותרו לו. ופנחס בן אלעזר שהיה באותו הדור והיה בידו למחות ולא מיחה לפיכך נסתלקה רוח הקדש ממנו ע"ב שנה, שנאמר: הצרי אין בגלעד אם רופא אין שם (ירמיה ח').

כשראה ירמיה את אנשיו (אנשי דורו) ששוחטין את בניהם ומעלין להם על גבי המזבח היה מוחה בידן, והיו אומרין לו: והלא יפתח העלה בתו על גבי במה, והלא מישע מלך מואב העלה בנו על החומה, ולמדנו מאברהם שעקד בנו על גבי המזבח,

משיבה רוח הקדש ואומרת: הלא זה אשר לא ציוויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי (ירמיה י"ט) אשר לא ציוויתי ליפתח ולא דברתי למישע ולא עלתה על לבי שאברהם מעלה לי בנו לעולה על גבי המזבח.

פ. ג' אלו היו יועצין לפרעה הרשע:

יתרו,

ואיוב,

ובלעם,

יתרו פירש מן העצה לפיכך הכניסו הקדוש ברוך הוא בכנסת ישראל, ולא עוד אלא כרת עמו ברית שגדול מברית שכרת לדוד, שנאמר: נשבע ה' לדוד אמת לא ישוב ממנה וגו' אם ישמרו בניך בריתי ועדותי זו אלמדם (תהלים קל"ב) מכלל שעל תנאי כרת ברית לבניו אחריו, אבל ליתרו לא כרת עמו על תנאי, שנאמר: לא יכרת איש ליונדב בן רכב עומד לפני כל הימים (ירמיה ל"ה) ויונדב בן רכב היה מזרע יתרו, שנאמר: ובני קיני חותן משה עלו מעיר התמרים (שופטים א') ואומר המה הקינים הבאים מחמת אבי בית רכב (דהי"א ב').

איוב ששתק דנו הקדוש ברוך הוא מעין דין מצרים, שכך שנו חכמים: מי שסיפק בידו למחות ואינו מוחה נדון בייסורין.

בלעם הרשע שנתן העצה ואמר: אם תשליכם לאש הוא ידין אותך באש, שנאמר: כי באש ה' נשפט (ישעיה ס"ו), ואם תהרגם בחרב הוא ידין אותך בחרב, שנאמר: ובחרבו את כל בשר ואם תדין אותן במים אין לך עצה טובה מזו שכבר הביא מבול לעולם, לפיכך הפילו הקדוש ברוך הוא בחרב, שנאמר: ואת בלעם בן בעור הקוסם הרגו בחרב (במדבר ל"א).

אמר ר' יצחק: בשעה שהרגו בני ישראל לבלעם היו מתנחמין ואומרים: מה עשינו שהרגנו נביא שכתוב בו: ויודע דעת עליון. יצתה בת קול ואומרת: קוסם הרגתם ולא נביא.

פא. ג' פתחים יש לו לגיהינום:

אחד בים,

ואחד במדבר,

ואחד בירושלם.

בים מנין? שנאמר: מבטן שאול שועתי שמעת קולי (יונה ב').

במדבר מנין? שנאמר: וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה (במדבר ט"ז),

בירושלם מנין? שנאמר: אשר אור לו בציון ותנור לו בירושלם (ישעיה ל"א).

פב. ג' מדות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל מה שאין בכל האומות, ואלו הן:

מדת רחמים,

ומדת חסדים,

ומדת בושת פנים.

מדת רחמים מנין? שנאמר: ונתן לך רחמים (דברים י"ג),

מדת חסדים מנין? שנאמר: ושמר ה' לך את הברית ואת החסד וגו' (שם ז'),

מדת בשת פנים מנין? שנאמר: ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו (שמות כ').

פג. [ר"ש בן יוחאי אומר:] ג' מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל וכולן לא נתנו אלא על ידי ייסורין, ואלו הן:

תורה,

וארץ ישראל,

ועולם הבא.

תורה מנין? שנאמר: אשרי הגבר אשר תייסרנו יה ומתורתך תלמדנו (תהלים צ"ד),

ארץ ישראל מנין? שנאמר: וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלוהיך מייסרך, וכתיב בתריה: כי ה' אלוהיך מביאך אל ארץ טובה (דברים ח'),

עולם הבא מנין? שנאמר: כי נר מצווה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר (משלי ו') איזהו דרך חיים שמביא את האדם למוסר? הוי אומר: אלו תוכחות, שנאמר: בתוכחות על עוון ייסרת איש (תהלים ל"ט) מיכן שהמקבל ייסורין ותוכחות נוחל דרך חיים.

פד. ג' דברים הרואה בחלום משיגהו שלום, ואלו הן:

הר,

צפור,

וקדרה,

הר מנין? שנאמר: ישאו הרים שלום לעם (שם ע"ב),

צפור מנין? שנאמר: כצפרים עפות וגו' (ישעיה ל"א),

קדרה מנין? שנאמר: ה' תשפות שלום לנו (שם כ"ו) ואומר: שפות הסיר שפות (יחזקאל כ"ד).

פה. ג' [ספרי] נביאים הם שנים מהם נאים וטובים בחלום ואחד ספק, ואלו הן:

ישעיה,

מלכים,

וירמיה,

ישעיה הרואה או הלומד יצפה לנחמה,

מלכים הרואה או הלומד יצפה לגדולה,

ירמיה ידאג מן הפורענות,

ויש אומרים: הרואה או הלומד ירמיה יצפה לגלות וסופו לגאולה.

פו. ג' חסידיים הן:

הרואה את פינחס בחלום יצפה לחכמה,

ר' אלעזר בן עזריה יצפה לחסידות,

ר' ישמעאל בן אלישע ידאג מן הפורענות.

פז. ג' מפתחות ברא הקדוש ברוך הוא שלא מסר בידי אדם, ואלו הן:

של רחם,

ושל גשמים,

ושל תחיית המתים.

של רחם מנין? דכתיב: ויפתח את רחמה (בראשית כ"ט),

של גשמים מנין? דכתיב: יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים (דברים כ"ח),

של תחיית המתים מנין? דכתיב: בפתחי את קבורתכם עמי (יחזקאל ל"ז).

פח. ג' כתות באות בדין לעתיד לבוא:

צדיקים גמורים,

ורשעים גמורים,

ובינוניים,

צדיקים נכתבין לאלתר לחיי עוה"ב,

וכתות של רשעים נכתבין לאלתר לגיהינום, שנאמר: אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון עולם (סוף דניאל),

של בינוניים אומר הקדוש ברוך הוא לאברהם: הן בניך חטאו,

אומר לפניו: ריבונו של עולם! בניך הם ולא בני,

אמר הקדוש ברוך הוא ליעקב: בניך חטאו,

אמר לפניו: רבש"ע בניך הם ולא בני שאתה קראתם בשם בנים, שנאמר: בני בכורי ישראל (שמות ד'),

ואומר הקדוש ברוך הוא ליצחק: בניך חטאו,

אמר לפניו: רבש"ע במה חטאו?

אומר לו: בע"ז וגלוי עריות ושפיכות דמים,

אומר לפניו: רבש"ע ימי שנותיו של אדם שבעים שנה, שנאמר: ימי שנותינו בהם שבעים שנה (תהלים צ') צא מהם ל"ה שהם לילות נשתיירו ל"ה אחרים, צא מהם כ' שנה עד שיבוא אדם לרשותו ונשתיירו ט"ו שנה, צא מהן ז' שנים ומחצה של ייסורין ונשתיירו ז' ומחצה, צא מהן ג' שנים ומחצה לשבתות ויו"ט וערבי שבתות וערבי יום טוב ונשתיירו ד' השלך עלי שתי שנים בשביל שאני נתקרבתי לפניך על גבי המזבח, וקבל עליך שתים הנותרות שאתה באהבה קראת אותם בני בכורי ישראל.

באותה שעה ענו ישראל ואמרו ליצחק: כי אתה אבינו אברהם לא ידענו וישראל לא יכירנו (ישעיה ס"ג), באותה שעה משיב ואומר להם יצחק: בעוד שאתם מסתכלין כנגדי הסתכלו והודו לאביכם שבשמים, מיד פתחו כולם ואמרו: אתה ה' אבינו גואלנו מעולם שמך (שם, שם).

פט. ג' פעמים עתיד גוג ומגוג לעלות לירושלם:

פעם ראשונה עולה ורואה חומת אש מוקפת לה, שנאמר: ואני אהיה לה נאום ה' חומת אש סביב וגו' (זכריה ב')

וכן שניה,

בשלישית יאסוף עם כבד וגויים רבים ויעלה לירושלם, כמו שכתוב: ואספתי את כל הגויים אל ירושלם למלחמה (שם י"ד), וכן אמר דוד: כל גויים סבבוני בשם ה' כי אמילם (תהלים קי"ח).

צ. ג' מדות נוהגות בתלמידי חכמים:

שואל ומשיב הרי זה משובח,

שואל ואינו משיב אין למטה הימנו,

אין שואל ואין משיב משונה מכולם.

צא. שלשה דברים העושה אותן דמו בראשו:

אוכל מאגודה של ירק כשהיא צרורה,

והשותה שתי כוסות (משום זוגות),

והמקנח בחרס.

צב. שלשה ספרים אמר שלמה ברוח הקדש, ואלו הן:

שיר השירים,

ומשלי,

וקהלת,

שיר השירים בקטנותו,

ומשלי בילדותו,

וקהלת בזקנותו.

צג. שלשה דברים העושה אותן יורש העוה"ז והעוה"ב:

המפרנס עניים,

ועושה צדקה,

וגמילות חסדים.

צד. שלשה דברים מביאים את האדם לידי דאגה:

צער גידול שער,

וגידול צפרנים,

ובגדים פצועים (קרועים).

צה. שלשה כשהם נותנין נותנין בעין יפה, וכשהם נוטלין נוטלין בשבח:

הרשות,

ארץ,

וים.

צו. שלשה דברים נאמרו בגרוגרות:

ממעיט את הכשפים,

ומאיר את העיניים,

ומרבה את הזרע.

צז. שלשה דברים נאמרו באשה:

טפח [מגולה] באשה ערוה

שער באשה ערוה,

קול באשה ערוה.

צח. שלשה דברים מעבירין את האדם על רצון קונהו ועל כבוד דעתו:

מלכות (הרשות),

ויצר הרע,

ורוח רעה.

צט. שלשה דברים אמרו חכמים באשה:

נושא אשה לשם זנות,

ולשם ממון,

ולשם שמים,

הנושאה לשם זנות, עליו הכתוב אומר: אכלו ולא ישבעו הזנו ולא יפרוצו (הושע ד') ולסוף יוצא ממנה בן סורר ומורה,

והנושאה לשם ממון, עליו הכתוב אומר: כי בנים זרים ילדו וגו' עתה יאכלם חדש את חלקיהם (שם ה') חדש נכנס וחדש יוצא והממון בורח ממנו ולבסוף יצטרך לבריות,

והנושאה לשם שמים, עליו הכתוב אומר: ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך (דברים כ"ח) ולבסוף יוצאין ממנו בנים שמושיעין את ישראל.

ק. שלשה דברים צריך אדם ללמוד:

כתב,

שחיטה,

ומילה.

קא. שלשה דברים אמרו חז"ל:

לעולם יאכל אדם וישתה פחות ממה שיש לו,

וילבש ויתכסה במה שיש לו,

ויכבד אשתו ובני ביתו יותר ממה שיש לו, שהוא תלוי בקונו והן תלוין בו.

קב. שלשה ספרי כתובים הם:

הרואה ספר איוב בחלום ידאג מן הפורענות,

ספר משלי יצפה לחכמה,

ספר תהלים יצפה לחסידות.

קג. שלשה דברים אין בהם משום כבוד (לענין מי נכנס ראשון):

בית הכנסת,

ובית הכסא,

ובית המרחץ,

ויש אומרים: אין מכבדין לא בגשרים ולא בדרכים ולא בידיים מזוהמות.

קד. שלשה דברים אל יאמר אדם לחברו מעצמו אלא א"כ מבקש ממנו, ואלו הן:

בתו,

ותלמודו,

ומעותיו.

קה. שלשה דברים הם שחזרו למקומן:

תורה,

וישראל,

וכסף וזהב,

תורה באה מן השמים, שנאמר: מן השמים השמיעך וגו' (דברים ד'), וכיון שחטאו ישראל בעגל נשתברו הלוחות ופרח הכתב למקומו, שנאמר: התעיף עיניך בו ואיננו (משלי כ"ג), **ישראל** היו מעבר הנהר, שנאמר: בעבר הנהר ישבו אבותיכם (יהושע כ"ד) ולשם חזרו, שנאמר: בבלה יבואו ושם יהיו (ירמיה כ"ז),

כסף וזהב היו ממצרים, שנאמר: ושאלה אשה משכנתה וגו' (שמות ג') ולשם חזרו, שנאמר: ויעל שישק מלך מצרים וגו' (דהי"ב י"ב).

קו. שלשה דברים מוציאין את האדם מן העולם:

עין הרע,

ויצר הרע,

ושנאת הבריות.

קז. שלשה דברים מוציאין את האדם מן העולם:

מי שאין לו סנדל,

וסודר,

והלן בבית הקברות,

ויש אומרים: אף הקורע בגדים בחמתו.

קח. שלשה דברים אמרו חז"ל:

ריבה דם ריבה שחין,

ריבה מרה ריבה צבע (ירקון),

ריבה שכבת זרע ריבה צרעת.

קט. שלשה מעיינות יש לו לאדם שאין להם הפסק:

דם,

ומרה,

ושכבת זרע,

ויש אומרים: כל זמן שמרבה מימי רגלים מרבה ירקון.

קי. אמר ר' ישמעאל: שלשה דברים סח לי סוריאל שר הפנים:
אל תחזיר אספרגוד אלא למי שנתנו לך, ר"ל כשתשתה אספרגוד והוא משקה מבושם אל תחזיר הכוס אלא למי שנתנו לך,
ואל תטול ידיך אלא ממי שנטל ידיו,
ואל תטיל חלוקך מן השמש בשחרית ותלבש, מפני שמלאכי חבלה מצפים לו מתי יעשה כן וילכד (עי' ברכות נ"א).

קיא. שלשה אין ממצעין ואין מתמצעין:
כלב,
אשה,
גמל.
פי' אין בהם אמצעות אלא הקצה האחד לטובה או לרעה, ואין הולכין באמצע שנים מאותו המין (עי' הוריות י"ג:).

קיב. שלשה קלקלו בתיבה ונתקלקלו ונשתנו מן הבריות:
חם,
כלב,
עורב,
חם נהפך דמותו כעורב,
כלב מתקשר בשמושו,
עורב, מזריע מפיו, ואף הנקבה אינה יולדת אלא מפיה (סנהדרין ק"ב: עי' רש"י ד"ה רק).

קיג. ר' יהודה אומר: שלשה פרנסים טובים עמדו לישראל ושלש מתנות גדולות נתנו על ידיהם:
באר בזכות מרים,
וענן בזכות אהרן,
והמן בזכות משה,
מתה מרים נסתלק הבאר,
מת אהרן נסתלק הענן וחזרו שתיהם בזכות משה,
מת משה בטלו כולן.

קיד שלש מדות טובות נוהגות בעולם:

הנותן צדקה הוא משובח בעיני המקום ובעיני הבריות,

והמלווה לכל אדם גדול מזה,

ונותן למחצה ולמותר הוא למעלה מכולם,

פי' נותן מעות לחברו הנצרך להתעסק בהן וחולקין הרווח.

קטו. לעולם ידבק אדם בשלשה דברים ויתרחק משלשה דברים:

ידבק:

בשואל שלום,

ובעוסקים להתיר חליצה,

ולהפיר נדרים,

ויתרחק:

מן המיאון,

ומן הפקדונות,

ומן הערבות,

ויש אומרים: אף מן המחלוקת.

קטז. שלשה מדות טובות ברא הקדוש ברוך הוא בעולמו, ואלו הן:

יצר הרע,

וקנאה,

ורחמים,

אם אין יצר הרע אין כל בריה מתעסק בפריה ורביה,

אם אין קנאה אין כל בריה מתעסק בנטיעה,

אם אין הרחמים אין העולם מתקיים.

קיז. שלוש תכיפות הן:

תכף לנטילה ברכה,

תכף לגאולה תפילה,

תכף לסמיכה שחיטה.

קיח. שלשה זיעות הן יפות לגוף:

זיעת חולי,

זיעת מרחץ,

זיעת מלאכה;

זיעת חולי מרפא,

זיעת מרחץ אין לך כיוצא בו (עי' אבות דר"נ פמ"א).

קיט. שלש פרוטות אין בהם סימן ברכה:

שכר אשה,

וריחים,

ושכר בהמה.

קכ. שלשה שונאין זה את זה:

אשה,

ועם הארץ,

ותינוק.

א. ארבעה גאים נבראו בעולם וכולם נטלו מלכות וגדולה והם קבועין בכסא הכבוד:

ארי,

ונשר,

ושור,

ואדם,

שנאמר: ודמות פניהם פני אדם ופני אריה אל הימין לארבעתם ופני שור מהשמאל לארבעתן ופני נשר לארבעתן (יחזקאל א'). [לכל אחת מד' חיות שבכסא פני אדם בצורת יעקב ע"ה, שאם יחטאו ישראל יביט הקדוש ברוך הוא בצורתו ומרחם עליהם.

פני אריה כנגד **משיח בן דוד** שהוא משבט יהודה, שנאמר: בו גור אריה יהודה, ואם יחטאו ישראל ישאג כאריה ומיד מרחם עליהם.

פני שור כנגד **משיח בן יוסף** שכתוב בו: בכור שורו הדר לו, ואם יחטאו ישראל גועה כשור ומיד מרחם עליהם.

פני נשר כנגד **אליהו** שטס העולם בארבע טיסות, ואם יחטא ישראל הוא שם לפני הקדוש ברוך הוא ומצפצף כנשר ומיד מרחם עליהם.

ומשיב ליעקב: אל תירא עבדי יעקב,

ומשיב למשיח בן אפרים: מה אעשה לך אפרים,

ומשיב למשיח בן דוד: מה אעשה לך יהודה,

ומשיב לישראל: הנה אנכי שולח לכם את אליהו וגו'].

ב. ד' דברים אסורין ומעין ארבעתן מותרין:

אשת איש אסורה,

ויפת תואר מותרת,

דם אסור,

וכבד מותר,

חזיר אסור,

לשון דג (או שביטא) מותר,

בשר בחלב אסור

כחל מותר.

ג. ד' דברים גנאי הם לתלמידי חכמים:

המהלך אחורי האשה ואפילו אשתו,

והמשחק בשוק,

והמונע עצמו מבית המדרש,

והמתחבר עם עם הארץ.

לעולם ירבה אדם עסקו עם ת"ח כדי שילמוד מהם דעת ודברי סוד, שנאמר: סוד ה' ליראיו (תהלים כ"ה) ואומר: הולך את חכמים יחכם (משלי י"ג). משלו משל למה הדבר דומה? לאדם שנכנס לחנות של בשמים אף על פי שלא נגע בבשמים ריח קטרת נודף בו, כך כל מי שרגיל אצל ת"ח אין תלמודו משתכח, ואם רגיל עם עם הארץ סופו מריעין לו מהם, שנאמר: ורוע כסילים ירוע (שם, שם).

משל לאדם שנכנס לחנות של בורסקי אף על פי שלא נגע במלאכתם ריח רע מתעשנת בו. שכך שנו חכמים: כל הנטפל בעוברי עבירה נדון כעוברי עבירה וכל הנטפל בעושי צדקה נזכר כעושי צדקה.

לעולם ירבה אדם סעודתו אצל ת"ח ולא עם עם הארץ לפי שעמי הארץ שונאין ת"ח ומספרים עליהם לשון הרע.

ד. ד' דברים הקדוש ברוך הוא מעיד בעצמו:

על רווק הדר בכרך ואינו חוטא,

ועל דיין שדן דין אמת לאמתו,

ועל עני שמחזיר אבידה,

ועל הבודל ממשפחה שיש בה ערעור.

ה. ארבעה צריכין שימור בשעתן:

חולה,

חיה,

חתן,

וכלה,

ויש אומרים: גם אבל ותלמיד חכם בלילה.

ו. ארבע מדות יפות לבני אדם:

תלמוד תורה,

ומלאכה,

ועצת זקנים,

ורוח נמוכה.

ז, ד' מדות רעות לבני אדם:

הבטלה,

ועצת ילדים,

ושיחתם,

ורוח גבוהה.

ח. ד' דברים קשים זה מזה:

מכת הלב קשה ממכת הגוף,

חולי מעיים קשה ממכת הלב,

אשה רעה קשה משניהן,

וחסרון כיס קשה מכולן.

ט. ר' יוסי אומר: הוי זהיר בארבעה דברים ואין אתה בא לידי חולי מעיים:

הוי רגיל בטיבול בין בימות החמה ובין בימות הגשמים,

ולהקפות אכילתך במים,

ואל תעמוד עצמך בבית הכסא,

סעודה שהנאתך ממנה (יותר מדי) משוך ידך הימנה.

י. ד' סמיכות הן:

סמוך לסמיכה שחיטה,

סמוך לחפיפה טבילה,

סמוך לגאולה תפילה,

סמוך לרחיצה סיכה.

יא. ד' דברים מפסידין שכר בעולם הזה ומבטלים פירות של עוה"ב:

הלוקח סוס מן השוק לרכוב עליו להתגאות לפני בני אדם,

והמעמיד עבדים לפניו כדי שיראה גדולה לרבים,

ומי שהשעה משחקת לו ואינו עוסק בצדקה וגמילות חסדים,

והמקבל שררה מן המלכות ועושה בה בזרוע.

יב. ד' דברים אמרו חכמים:

הוי משתדל עם מי שהשעה משחקת לו,

והוי זהיר מן היועצין איש לפי דרכו,

ומהיות טוב אל תקרא רע,

ואל תהי חוטא ולא לך.

יג. ד' דברים אדם אוכל פירותיהם בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב:

כבוד אב ואם,

וגמילות חסדים,

והבאת שלום בין אדם לחברו,

ות"ת כנגד כולם.

יד. ד' דברים נפרעים מהם בעוה"ז ולעוה"ב:

עבודה זרה,

וגילוי עריות,

ושפיכות דמים,

ולשון הרע כנגד כולם,

רבי אומר: אף **הגזל.**

טו. ד' דברים ישראל מרצין בהם המקום:

בתפילין של ראש,

ושל יד,

בציצית,

ובמילה.

טז. ד' דברים (משלים) אמרו חכמים:

אם יכבס אדם שק ויתלבן כן תמצא דעת בכסילים,

ואם יעלה חמור בסולם כן תמצא דעת בשוטים,

ואם ידור גדי עם נמר כן תדור כלה עם חמותה,

ואם תמצא עורב כולו לבן כן תמצא כשרה בנשים.

יז. ד' אנשים חשובים כמת:

עני,

סומא,

מצורע,

ומי שאין לו בנים.

עני מנין? שנאמר: כי מתו כל האנשים וגו' (שמות ד') וכי מתים היו והלא קיימים היו דתן ואבירם ובלעתם הארץ? אלא מתוך שהיו עניים ביותר וירדו מנכסיהם ישבו בשערי מצרים והיו נוטלין מכל בני אדם שעוברין ושבין פרוטה פרוטה.

סומא מנין? שנאמר: במחשכים הושיבני כמתי עולם (איכה ג').

מצורע מנין? שנאמר: אל נא תהי כמת (במדבר י"ב).

ומי שאין לו בנים מנין? שנאמר: הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי (בראשית ל").

יח. ד' צריכין להודות:

יורדי הים,

הולכי מדבריות,

מי שחלה ונתרפא,

ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא.

יורדי הים מנין? שנאמר: יורדי הים באניות המה ראו מעשי ה' ואחריו מהו אומר יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם (תהלים ק"ז),

הולכי מדבריות מנין? שנאמר: במדבר בישימון דרך וכתיב יודו לה' חסדו,

מי שחלה ונתרפא מנין? שנאמר: כל אוכל תתעב נפשם וכתיב יודו לה' חסדו,

מי שהיה חבוש בבית האסורים מנין? שנאמר: יושבי חשך וצלמות וגו' וכתיב יודו לה' חסדו.

דבר אחר:

יורדי הים באניות אלו יושבי רומא שהן דומין לספינה המטורפת בים.

יט. ד' דברים ציוה אחיתופל את בניו:

אל תהיו במחלוקת,

ואל תמרדו במלכות בית דוד,

ואם ראיתם יום טוב של עצרת ברור זרעו חטים,

ואם ראיתם חבלו של משיח שלחו דורן לפניו.

כ. ארבע כתות נדונות חוץ לפרגוד:

כת ליצנין,

כת חנפים,

כת שקרנים,

כת מספרי לשון הרע.

כת ליצנין מנין? שנאמר: משך ידו את לוצצים (הושע ז') וכתיב: במושב לצים לא ישב (תהלים א').

כת חנפים מנין? שנאמר: כי לא לפניו חנף יבוא (איוב י"ג) וכתיב: וחנפי לב ישימו אף (שם ל"ו).

כת שקרנים מנין? שנאמר: דובר שקרים לא יכון לנגד עיני (תהלים ק"א) וכתיב: לשון מדברת גדולות (שם י"ב).

כת מספרי לשון הרע מנין? שנאמר: כי לא אל חפץ רשע אתה וגו' (שם ה') וכתיב: יכרת ה' כל שפתי חלקות (שם י"ב).

כא. ד' דברים מאריכין ימיו של אדם:

המאריך בתפלתו,

ובשלחנו,

ובבית הכסא,

והמאריך בתלמודו.

בתפלתו שמא יענה,

בשלחנו שמא יהנו עניים ממנו,

בבית הכסא כדי שלא יבוא לידי חולי מעיים,

ובתלמודו כדי שלא ישכח.

כב. ד' מתו בעטיו של נחש:

בנימין,

ועמרם,

וכלאב,

וישי.

כג. ד' מתו בן ק"ך שנה:

משה,

והלל הזקן,

ורבן יוחנן בן זכאי,

ור' עקיבא.

משה היה במצרים מ' שנה ובמדין מ' שנה ובמדבר מ' שנה;

והלל הזקן עלה מבבל בן מ' שנה ושימש שמעיה ואבטליון מ' שנה ופרנס את ישראל מ' שנה;

ריב"ז עסק בפרקמטיא מ' שנה ושמש חכמים מ' שנה ופרנס את ישראל מ' שנה,

וכן **ר' עקיבא.**

כד. ד' דברים נאמר בחזרת:

מוריקה פנים,

מרבה את התולעים,

מרבה הזרע,

ומביאה השינה.

כה. ד' דברים יפים בחלום:

אם ראה נחש יפה לו,

אם הרגו אבדה פרנסתו ויש אומרים: **נכפלה פרנסתו,**

נשכו יהיה לו בן זכר,

שטן רודף אחריו אין לך סימן יפה גדול מזה.

כו. ד' דברים אמר רבי:

אין מניחין כוס מלא על גבי הפת,

ואין מעבירין כוס מלא על הפת,

ואין סומכין הקערה בפת,

ואין זורקין את הפת.

כז. ד' פרוטות אין בהם סימן ברכה:

שכר כותבין,

שכר מתורגמנים,

שכר ריחים,

ומעות הבאות ממדינת הים,

ויש אומרים: אף שכר אשתו והנושא אשה לשם ממון.

כח. ד' יפיפיות היו בעולם:

רחב,

יעל,

מיכל,

אביגיל,

רחב בשמה (נקרי),

יעל בקולה,

מיכל בראיה,

אביגיל בזכירה.

כט. ד' גיבורים יצאו מערפה בשכר ד' פסיעות שפסעה אחר חמותה:

גלית,

סף,

מדון,

ויושבי בנב,

וכולן נפלו ביד דוד, שנאמר: את ארבעת אלה יולדו להרפה בגת וגו' (ש"ב כ"א כ"ב).

ל. ד' דברים עשה חזקיהו והסכימה דעתו לדעת המקום:

כתת נחש הנחשת,

שיבר את המזבחות,

עיבר ניסן בניסן (בחדש ניסן),

סתם מי גיחון העליון.

לא. ד' דברים עשה משה רבנו ונשא ק"ו בעצמו והסכימה דעתו לדעת המקום:

הוסיף יום א' לפני הר סיני,

פירש מן האשה,

פירש מאהל מועד,

שיבר את הלוחות.

הוסיף יום אחד לפני הר סיני כיצד? אמר לו הקדוש ברוך הוא: לך אל העם וקדשתם היום ומחר וגו' (שמות י"ט י'), והוסיף יום אחד ואמר: היו נכונים לשלשת ימים.

פירש מן האשה למה? אמר: מה ישראל שאינן צריכין להקביל פני השכינה אלא יום אחד כך (שנאמר: אל תגשו אל אשה), אני שבכל יום ויום ובכל שעה ושעה ובכל רגע ורגע מדבר עמי שנאמר: פה אל פה אדבר בו, על אחת כמה וכמה שצריך אני להתקדש.

פירש מאהל מועד למה? כיון שאמר לו הקדוש ברוך הוא דבר אל אהרן אחיך וגו' (ויקרא ט"ז) אמר משה: מה אהרן שנמשח בשמן המשחה ומרובה בגדים כך, אני שאיני מזוקק לכך על אחת כמה וכמה.

שיבר את הלוחות למה? כיון שראה את ישראל שעבדו את העגל הביט בכתב הלוחות וראה שפרח וחזר ושיבר אותם תחת ההר.

לב. ד' גזירות גזר משה רבנו וד' נביאים בטלו אותם:

משה אמר: פוקד עוון אבות על בנים (במדבר י"ד)

ובא יחזקאל ואמר: הנפש החוטאת היא תמות (יחזקאל י"ח),

משה אמר: וישכון ישראל בטח בדד עין יעקב (דברים ל"ג)

ובא עמוס ואמר: חדל נא מי יקום יעקב (עמוס ז'),

משה אמר: ובגויים ההם לא תרגיע (דברים כ"ח)

ובא ירמיה ואמר: הלוך להרגיעו ישראל (ירמיה ל"א),

משה אמר: ואבדתם בגויים (ויקרא כ"ו)

ובא ישעיה ואמר: ובאו האובדים (ישעיה כ"ז).

לג. ד. שמות נקרא הר חרמון:

שריון,

שניר,

שיאון,

וחרמון (דברים ג' ט', ד' מ"ח).

לד. ד' חרשים שכתוב בנביאים (זכריה ב' ג') מה הם?

משיח בן דוד,

ומשיח בן יוסף,

אליהו,

וכהן צדק.

לה. ד' אבקות הן:

אבק רבית,

אבק ע"ז,

אבק הרשות,

אבק לשון הרע.

אבק רבית כגון שהלוה לו חברו מעות וכשפורע לו אומר לו: ה' ישלם לך חסד שעשית עמדי,

אבק ע"ז כגון שהיה לו משא ומתן הרבה עם עכו"ם,

אבק הרשות נראין כאוהבין בשעת הנאתן ואין עומדין לו לאדם בשעת דחקו,

אבק לשון הרע דכתיב: ויבא יוסף את דבתם רעה.

מיכן אמרו שני צדיקים לקו זה מזה יעקב ויוסף, יוסף שסיפר לשון הרע גרם בית האסורים לעצמו י"ב שנה ויעקב שקבלה נסתלקה ממנו שכינה כ"ב שנה, הא למדת שכל המספר לשון הרע לוקה פעם אחת והמקבלו לוקה שתים וגורם לעצמו גיהינום.

אמר הקדוש ברוך הוא לגיהינום: פתח פיך וקבל בעלי לשון הרע,

אמר לפניו: רבש"ע איני יכול לעמוד בהם אלא אם אתה זורק בהם קודם חציך למעלה כמו שאמר דוד: מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה חצי גיבור שנונים וגו' (תהלים ק"כ).

לו. ד' קניינים נקראו בעולם:

תורה,

שמים וארץ,

וישראל,

ובית המקדש.

תורה מנין? שנאמר: ה' קנני ראשית דרכו (משלי ח'),

שמים וארץ מנין? שנאמר: קונה שמים וארץ (בראשית י"ד),

ישראל מנין? שנאמר: עם זו קנית (שמות ט"ו),

בית המקדש מנין? שנאמר: הר זה קנתה ימינו (תהלים ע"ח),

ויש אומרים: אף עשרה יראי שמים שמשכימין לבית הכנסת נקראו קניינים, שנאמר: זכור עדתך קנית (תהלים ע"ד), ולא עוד אלא שבזכותן נגאלין ומחזיר שכינתו לציון, שנאמר: הר ציון זה שכנת בו (שם, שם).

לז. ד' נקראו אדירים:

הקדוש ברוך הוא נקרא אדיר, שנאמר: אדיר במרום ה' (שם צ"ג),

ישראל נקראים אדירים, שנאמר: ואדירי כל חפצי בם (שם ט"ז),

מצרים נקראו אדירים, שנאמר: והמה אדירים (יחזקאל ל"ב),

מים נקראו אדירים, שנאמר: אדירים משברי ים (שם),

ואומר: במים אדירים (שמות ט"ו), יבוא אדיר ויפרע לאדירים מאדירים באדירים (עי' מכילתא בשלח מס' שירה פ"ז).

לח. ד' נקראו נחלה:
תורה,
וישראל,
ארץ ישראל,
ובית המקדש,
תורה מנין? שנאמר: וממתנה נחליאל (במדבר כ"א),
ישראל מנין? שנאמר: ונחלתי ישראל (יואל ד'),
ארץ ישראל מנין? שנאמר: בארץ אשר ה' אלוהיך נותן לך נחלה לרשתה (דברים ט"ו),
בית המקדש מנין? שנאמר: בהר נחלתו (שמות ט"ו),
ואף **יעקב אבינו** נקרא נחלה, שנאמר: יעקב חבל נחלתו (דברים ל"ב),
אמר הקדוש ברוך הוא יבוא ישראל שנקראו נחלה לארץ ישראל שנקראת נחלה ויבנו בית המקדש שנקרא נחלה בזכות התורה שנקראת נחלה.

לט. ד' מדות אמרו חכמים:
יש רואה ונראה,
ורואה ואינו נראה,
ונראה ואינו רואה,
ואין רואה ואין נראה.
זאב ארי דוב נמר ברדלס נחש גייסין ליסטין, אלו **רואין ונראין,**
רואין ואין נראין אלו מלאכים ורוחות ומזיקין,
נראין ואין רואין אלו הסייף והסדן הקשת והרומח וכו',
אין רואין ואין נראין חלאים שבגוף וחולי מעיים,
והקב"ה יושב ברומו של עולם והוא רואה ואינו נראה צופה ומביט מסוף העולם ועד סופו ואין כל בריה יכולה לגלות סתרו של הקדוש ברוך הוא, שנאמר: אכן אתה אל מסתתר (ישעיה מ"ה) ואומר: יושב בסתר עליון (תהלים צ"א).
רבי איקלע להוא אתרא והיה שואל לבני העיר: יש כאן חכם שאקבל פניו?
אמרו לו: יש כאן ומאיר שמו ושונה ששה סדרי הלכות,
אמר: אלך ואקבל פני שכינה.

מ. ד' צווחות צווחה עזרה:
צאו מכאן בני עלי מטמאי היכל ה',

צא מכאן יששכר איש כפר ברקאי שמכבד עצמו ומבזה קדשי שמים,

פתחו שערים ויבוא יוחנן בן נרבאי תלמידו של פנקאי וימלא כריסו מקדשי שמים,

יבוא ישמעאל בן פיאבי זיו הכהונה וישמש בכהונה על גבי המזבח (עי' פסחים נ"ז כריתות כ"ח)

מא. אלו ארבעה דברים אמר אדריינוס קיסר לבני פלטין שלו:

מה שישראל עושין לנו נאים לעשות שאנו מלכים ושליטין בעולם, ועתה מה נעשה שכבר קדמונו ישראל? בוא וראה כמה אנו גרועים מהם: ישראל עובדין לאלוה שבשמים שאשו לוהט כל העולם כלו ואנו לעץ ואבן כסף וזהב מעשה ידינו, למי נאה לעבוד?

למי שאמר והיה העולם! ובשביל שהם קדמונו אם אנו עושין כמוהן נראים דבריהם גדולים ממנו;

הם שומרים את השבת שבו שבת אלוה שבשמים שברא עולמו בששה ימים ונח בשביעי, דבר זה מנוחה היא והוא שבת תחלה ולנו נאה לשבות, ועתה מה נעשה שכבר קדמו לנו ישראל?

ישראל מולין ערלותיהם כדי לנקות את עצמן שאין לך בבשר ודם מתליע ומבאיש כערלה בגוף, ולמי נאה נקיות לא לנו שאנחנו מלכים ושליטים בעולם? ועתה מה נעשה שכבר קדמו לנו ישראל?

נשיהן של ישראל יוצאות ופניהן מכוסות וכל זה יפה ונאה לנו שאנו מלכים ושליטים בעולם, ועתה מה נעשה שכבר קדמונו ישראל.

השיבו לו שריו ועבדיו ואמרו: ברוך אלוהי יעקב אביהם וברוך שבחר בהם ונתן להם חוקיו ולא לאחר.

מב. בארבעה שבילים חמה מהלכת בשנה:

ג' חדשים ביישוב,

ג' חדשים במדבר,

ג' חדשים בהרים,

וג' חדשים בימים;

ניסן אייר סיון **מהלכת בישוב,**

תמוז אב אלול **מהלכת במדבר,**

תשרי מרחשון כסלו **מהלכת בהרים,**

טבת שבט אדר **מהלכת בימים.**

ר' שמעון בן אלעזר אומר משום ר' שמעון וכן היה ר' דוסא אומר:

חצי תשרי ומרחשון וחצי כסלו **זרע,**

חצי כסלו וטבת וחצי שבט **חורף,**

חצי שבט ואדר וחצי ניסן **קור,**

חצי ניסן ואייר וחצי סיון **קציר,**

חצי סיון ותמוז וחצי אב **קיץ,**

חצי אב ואלול וחצי תשרי **חום.**

ר' יהודה היה מונה ממרחשון ור' שמואל היה מונה מתשרי.

מג. מפני ד' דברים מאורות לוקין:

מפני כותבי פלסתר,

ומפני עדי שקר,

ומפני מגדלי בהמה דקה בא"י,

ומפני קוצצי אילנות טובים.

מד. בארבע כתות נחלקו ישראל על הים:

אחת אומרת נצא כנגדן,

ואחת אומרת נפול בים,

ואחת אומרת נחזור למצרים,

ואחת אומרת נעשה מלחמה.

לזו שאמרה נצא כנגדן היה משה מפייסן ברוח הקדש ואומר להם: התייצבו וראו את ישועת ה',

לזו שאמרה נפול בים אמר להם משה: עתה תראו שונאיכם טובעים בים,

לזו שאמרו נחזור למצרים אמר להם משה: לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם,

לזו שאמרה נעשה מלחמה אמר להם משה: ה' ילחם לכם ואתם תחרישון.

מה. ארבעה דברים ציוה ר' יהודה בן בתירא את תלמידיו, אמר להם:

היזהרו בכבוד חברכם שהוא כבודכם,

והיזהרו בזקן ששכח תלמודו מחמת אונסו שלוחות ושברי לוחות מונחות בארון,

ומנעו בניכם מן ההגיון והושיבום בין ברכי חכמים,

והיזהרו בבני עניים ובבני עמי הארץ ללמדם תורה שמא מהם תצא תורה.

מו. ארבעה תלמידים היו לו לאליהו ואלו הן:

מיכה,

ויונה,

ועבדיה,

ואלישע.

מז. ארבעה דברים צריך האדם להתחזק בהם:

תורה,

תפילה,

מצווה,

ודרך ארץ.

תורה מנין? דכתיב: רק חזק ואמץ מאד וגו' (יהושע א'),

תפילה מנין? דכתיב: תפילה לעני כי יעטוף וגו' (תהלים ק"ב),

מצווה מנין? דכתיב: קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך (שם כ"ז),

דרך ארץ מנין? דכתיב: חזק ונתחזק בעד עמנו (דהי"א י"ט).

א. חמשה דברים מבטלין את הגזירה:

צעקה,

צדקה,

שנוי השם,

ושנוי מקום,

ושנוי מעשה.

צעקה מנין? שנאמר: ויצעקו אל ה' בצר להם וממצוקותיהם יצילם (תהלים ק"ז),

צדקה מנין? שנאמר: וצדקה תציל ממות (משלי י"א),

שנוי שם מנין? שנאמר: שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה וברכתי אותה (בראשית י"ז),

שנוי מקום מנין? שנאמר: לך לך מארצך וממולדתך וגו' ואעשך לגוי גדול (שם י"ב),

שנוי מעשה מנין? שנאמר: וירא האלוהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה וינחם האלוהים (יונה ג').

ב. חמשה אין הדעת סובלתן:

דל גאה,

ועשיר גנב,

וזקן מנאף,

ופרנס המתגאה על הצבור חנם,

והמגרש אשתו שנים או שלשה פעמים ומחזירה.

ג. חמשה דברים נאמרו בשום:

משביע,

משחין,

מצהיל פנים,

מרבה הזרע,

הורג שרץ שבמעיים,

ויש אומרים: אף מכניס אהבה ומוציא תאווה.

ד. חמשה דברים נאמרו בשור בחלום:

הרוכב עליו עולה לגדולה ואם השור רוכבו ימות,

האוכל בשר שור בחלום יתעשר,

נגחו הויין לו בנים מנגחין בתורה,

בעטו דרך רחוקה נזדמנה לו, נשכו ייסורין באין עליו,

הרואה שור בריא בחלומו שנת שובע יראה שור חלוש שנת רעב.

ה. חמשה דברים נאמרו בסוס:

אוהב זנות,

אוהב מלחמה,

רוחו גסה,

ומואס שינה,

אוכל הרבה ומוציא קמעא,

ויש אומרים: מתכוון להרוג אדוניו במלחמה.

ו. חמשה נהרגין בשבת כמו בחול משום סכנה:

זבוב של מצרים,

וצרעה של נינוה,

ועקרב של חורב,

ונחש של ארץ ישראל,

וכלב שוטה בכל מקום.

ז. ה' דברים נאמרו בכלב שוטה:

פיו פתוח,

ורירו נוטף,

ואוזניו סרוחות,

וזנבו בין יריכיו,

ומהלך לצדדים,

ויש אומרים: נובח ואין קולו נשמע.

ח. ה' דברים נאמרו בקרומית של קנה:

אין שוחטין בה,

ואין מולין בה,

ואין מקנחים בה,

ואין חותכין בה בשר,

ואין חצין בה את השינים,

ט. ה' דברים נאמרו שכל אחד מהם אחד משישים, ואלו הן:

אש,

דבש,

שינה,

חלום,

שבת,

אש אחד משישים בגיהינום,

דבש אחד משישים במן,

שינה אחד משישים במיתה,

חלום אחד משישים בנבואה,

שבת אחד משישים מעולם הבא.

י. חמשה דברים חסר בית האחרון מן הראשון:

אש מן השמים,

כרובים,

ארון,

ורוח הקדש,

ואורים ותומים, שנאמר: וארצה בו ואכבדה (חגי א' ח') ואכבד חסר ה' כתיב.

יא. ה' דברים מעמידין את החכמה:

האוכל פת שבשלה כל צרכה,

וביצה מגולגלת,

ומי ששותה מים הנותרים מן העיסה,

והטובל עצמו במלח שנים ושלשה פעמים,

והרגיל לאכול שמן זית.

יב. ה' דברים העושה אותם דמו בראשו:

מי שעובר על מים שפוכין,

והשותה מים שאולין,

הנפנה בין דקל לכותל,

והעובר בין שני דקלים,

ושנים שעוברים והדקל ביניהם,

ויש אומרים: אף הישן בצל דקל יחידי ובצלה של לבנה.

יג. חמשה דברים ציוה כנען את בניו:

אל תדברו אמת,

ואל תתרחקו מן הגזל,

והיו שטופים בזימה,

ואהבו זה את זה,

ושנאו את אדוניכם,

ויש אומרים: אהבו שינה ושנאו את המלאכה.

יד. ה' דברים נאמרו בשכר:

קשה לראש,

ולעיניים,

ולגוף,

ולזרע,

ולכח.

טו. ה' דברים נאמרו באדמה: (מין עפר הנאכל)

קשה לראש,

ולעיניים,

ומוריקות פנים,

ומיבשת החלב,

ומכתשת כח הרגל.

שאל רבי את ר' ישמעאל ב"ר יוסי: מהו לאכול אדמה בשבת?

אמר לו: ובחול מי התירה לך?!

כך אמר אבא: האוכל אדמה של בבל כאילו אוכל בשר אביו ואמו, ומשאר ארצות כשקצים ורמשים (עי' שבת קי"ג:).

טז. ה' דברים נאמרו בחזנים:

בעלי קומה,

ובעלי עזות,

בעלי זרועות,

יתירי כח,

מחוסרי דעת.

יז. ה' דברים הקדוש ברוך הוא מתחרט שבראם:

כשדיים,

עכו"ם,

ויצר הרע,

וגלות,

ודור המבול.

כשדיים מנין? שנאמר: הן ארץ כשדים זה העם לא היה (ישעיה כ"ג),

עכו"ם מנין? שנאמר: ישליו אהלים לשודדים ובטוחות למרגיזי אל (איוב י"ב),

יצר הרע מנין? שנאמר: ואשר הרעותי (מיכה ד'),

גלות מנין? שנאמר: ועתה מה לי פה כי לקח עמי חנם (ישעיה נ"ב),

דור המבול מנין? שנאמר: וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ (בראשית ו').

יח. ה' לא מעלין ולא מורידין (אם טובע בנהר)

העכו"ם,

והעבדים,

והליסטים,

וגר שמל ולא טבל או שטבל ולא מל,

ואוכל נבלות,

אבל המינין והמוסרין מורידין ואין מעלין.

יט. ה' אין להם מחילה:

המרבה לחטוא ולשוב,

והחוטא בדור זכאי,

והחוטא על מנת לשוב,

וכל מי שיש בידו גזילה

וחילול השם.

כ. חמשה שהן אחד משישים משיעור של חברו:

ארץ מצרים מהלך מ' יום והוא אחד משישים מכוש,

וכוש מהלך שבע שנים והיא אחד משישים בעולם,

ועולם אחד משישים מגיהינום,

וגיהינום אחד משישים מגן עדן,

ועדן אין לה שיעור.

כא. חמשה דברים עשאן הקדוש ברוך הוא בגמילות חסדים:

זיווגים זה לזה,

מלביש ערומים,

קיבור מתים,

ניחום אבלים,

ובקור חולים.

זיווגים מנין? שנאמר: ויביאה אל האדם,

מלביש ערומים מנין? שנאמר: ויעש ה' אלוהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם,

ביקור חולים מנין? שנאמר: וירא אליו ה' באלוני ממרא,

קיבור מתים מנין? דכתיב: ויקבור אותו בגי (דברים ל"ד),

ניחום אבלים מנין? דכתיב: ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלוהים את יצחק בנו (בראשית כ"ה).

כב. חמשה שמות נקרא הר סיני:

הר חורב,

הר סיני,

הר המוריה,

הר האלוהים,

הר חמד (תהלים ס"ח י"ז).

כג. ה' קרמים יש לבהמה:

של מוח,

ושל ביצים,

ושעל הטחול,

ושעל הכליות,

ושעל העוקץ,

כולן אסורין באכילה.

כד. חמשה דברים אין אדם רשאי להתהלך בהם:

שנאה,

עזות,

נקמה,

עלילה,

קנאה.

כה. חמשה אנשים נדמו לאדם הראשון ולקו:

שמשון בכחו ולקה בכחו, שנאמר: ויט בכח (שופטים ט"ז),

שאול בצווארו ולקה בצווארו, שנאמר: ויקח החרב ויפול עליה (ש"א ל"א),

אבשלום בשערו ולקה בשערו, שנאמר: ויחזק ראשו באלה (ש"ב י"ח),

אסא ברגליו ולקה ברגליו, שנאמר: חלה את רגליו (מ"א ט"ו),

צדקיהו בעיניו ולקה בעיניו, שנאמר: ואת עיני צדקיהו עור (מ"ב כ"ה).

כו. חמשה דברים שיעורן טפח:

שופר,

ושליה,

ושדרה של לולב,

ודופן סוכה,

ואזוב.

כז. חמשה דברים אין מורישין לבניהם ואם מורישין לבניהם אין מורישין לבני בניהם:

המשחקים בקוביא,

והמלוה ברבית,

ומגדלין בהמה דקה,

וכהנים ולויים,

והמלוין על המעשרות.

א. ששה דברים ציוה רבנו הקדוש את בנו:

אל תדור בשכנציב מפני דלצנין אינון,

ואל תשב במטה ארמית משום מעשה שהיה,

ואל תדור בעיר שראשיה תלמידי חכמים (נ"א עמי הארץ).

ואל תעמוד בפני שור בשעה שהוא עולה מן האגם מפני שהשטן מרקד בין קרנותיו,

ואל תבריח מן המכס מפני שאתה מאבד את כלו,

ואל תצא יחידי בלילה.

ב. ששה דברים ציוה ר' עקיבא את רשב"י כשהיה חבוש בבית האסורים:

אמר לו: למדני תורה,

אמר לו: אם אני מלמדך סוף אתה נמסר למלכות (מפני הגזירה),

אמר לו: כשם שהעגל רוצה לינק כך הפרה רוצה להניק,

אמר לו: ומי הוא בסכנה?

אמר לו: העגל.

פתח ואמר לו: **כשאתה מלמד את בניך (תורה) למדם מספר מוגה,**

ואם בקשת ליחנק תלה באילן גדול,

ואל תבשל בקדרה שבישל בך חברך,

ואל תכנס לעיר ולביתך פתאום וכ"ש לבית חברך,

בתך בגרה שחרר עבדך והשיאה לו,

ואל תמהר רגלך לבית חברך שנאמר: הוקר רגלך מבית רעך (משלי כ"ה).

ג. ששה דברים מאריכין ימיו של אדם בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב:

השכמת בית המדרש,

והכנסת אורחים,

ובקור חולים,

ועיון תפלה,

וקידוש על היין בערבי שבתות,

והדן את חברו לכף זכות,

שכך שנו חכמים: דן לזכות דנין אותו לזכות דן לחובה דנין אותו לחובה.

מעשה באחד מגליל העליון שנשכר בגליל התחתון אצל אדם צדיק כל ימות החמה, ובערב המועד בקש שכרו מבעל הבית ואמר לו: תן לי מעותי ואלך ואפרנס בהם אני וביתי,

אמר לו: אין לי,

אמר לו: תן לי בהמה,

אמר לו: אין לי,

אמר לו: תן לי פירות,

אמר לו: אין לי,

הלך אותו שכיר לביתו בפחי נפש,

לחולו של מועד הלך אחריו אותו בעל הבית ועמו משא שלשה חמורים, אחד של לחם ואחד של יין ואחד של שמן והוציא לו מעותיו ופרע לו ואכלו ושתו,
לאחר שאכלו ושתו אמר לו בעל הבית לשכיר: כשאמרתי לך אין לי מעות במה חשדתני?
אמר לו השכיר: אמרתי שנזדמן לך שדות ליקח בהן;
ופירות ובהמה שאמרתי לך אין לי במה חשדתני?
אמר לו: אמרתי שמא כל נכסיו של רבי מקודשין לשמים.
אמר לו: העבודה, כך היה מעשה ועכשיו באתי לפני חכמים והתירו לי את נדרי,
אמר לו: כשם שדנתני לכף זכות כך ידין אותך המקום לכף זכות.
שאלו תלמידיו את ר' יוחנן בן זכאי: במה הארכת ימים?
אמר להם: מימי לא ברכתי לפני כהן עם הארץ, ולא כניתי שם לחברי, ולא הטלתי מים בארבע אמות של מקום תפלה, ולא הקדימני אדם בבית המדרש, ולא טעמתי קודם קידוש היום, פעם אחת לא היה לי קידוש היום, אם זקנה הייתה לי נטלה מפה שבראשה ונתנה לי ומשכנתי אותה לקידוש היום, לשנה אחרת נתן לי המקום שכרי ועשיתי לה תחתיה מפה [משובצת] בזהב ומרגליות.

ד. ששה דברים משכחין את התלמוד:
האוכל פת שאכל עכבר ופת הנותר מן חתול או כלב,
והאוכל לב בהמה,
והשותה מים הנותרים מן הרחיצה ורוחץ במים הנותרים מן השתיה,
והרוחץ שתי רגליו זו על גב זו,
והמזיע עצמו בבית המרחץ כשהוא עומד,
וההולך לריח נבלה.

ה. ששה דברים משכיחין את החכמים:
העובר בין שתי נשים,
המספר עם אשה בשוק,
העובר תחת אפסרו של גמל וכ"ש תחת גמל עצמו,
והמסתכל לזכר ולנקבה בשעת תשמיש,
והמסתכל בפני המת,
והקורא כתב על גבי קבר.
שאלו תלמידיו את ר' אליעזר בן יעקב: מפני מה כלב מכיר את קונו וחתול אינו מכיר את קונו?
אמר להם: ומה האוכל ממה ששייר העכבר משכח תלמודו האוכל עכבר עצמו לא כ"ש.

ו. שש דמעות יש שלש טובות ושלש רעות,

של סם,

ושל פירות,

ושל שחוק יפות,

של עשן ושל בית הכסא - רעות

ושל כאב קשה מכולן.

ז. ששה דברים אלו העושה אותם דמו בראשו:

האוכל שום קלוף,

וביצה קלופה,

ויין מזוג שעבר עליהם הלילה,

והלן בבית הקברות,

והמשמש מיטתו ביום ואינו מאפיל את עצמו,

הקיז דם ושתה ונשכר.

ח. שש אשות הן:

יש אש אוכלת ושותה,

ויש שותה ואינה אוכלת,

ויש שאינה אוכלת ושותה,

ויש שאינה אוכלת ואינה שותה,

ויש אש אוכלת אש,

ויש אש מתיירא מפני אש של מערכה.

אש אוכלת ושותה לחין כיבשין,

אש (של מערכה) של הקדוש ברוך הוא כל אשות שבעולם מתיראין ומזדעזעין מלפניו,

אש אוכלת אש של מלאכי השרת שנשרפין זה מפני זה,

אש של חמה כשאוחזת לאדם **שותה ואינה אוכלת,**

אש של תנור וכירים אוכלת ואינה שותה.

במשה מהו אומר? ותצא אש מלפני ה' ותאכל אותם (ויקרא י' ב'),

בשלמה מהו אומר? וכל בני ישראל רואים ברדת האש (דהי"ב ז' ג'),

באליהו מהו אומר? ותפול אש ה' (מ"א י"ח ל"א),

יציאה במשה ירידה בשלמה ונפילה באליהו, ללמדך שטובה צפרנן של ראשונים מכריסן של אחרונים.

ועוד ראיה לדבר (כי הראשונים היו גדולים מהאחרונים):

אליעזר עבד אברהם אמר: ואבוא היום אל העין וגו' ואברך את השם (בראשית כ"ד) מלמד שבאותו היום שיצא מארץ כנען בו ביום נכנס לארם נהרים, זו יתירה מדרכו של יעקב שנאמר: ויפגע במקום וילן שם מלמד שהיה לו עיכוב בדרך.

ומה בין יעקב למשה?

ביעקב כתיב: ויגל את האבן, כיון שראוהו המים עלו מעצמן, מה שאין כן במשה דכתיב: ביה וגם דלה דלה לנו עד שראו כדים ואח"כ עלו.

ט. ששה דברים נאמרו בעם הארץ:

אין מקבלין מהן עדות ואין מוסרין להן עדות,

ואין מוסרין להם סוד,

ואין מכריזין על אבדתן,

ואין מתלוין עמהן בדרך,

ואין עושין אותם אפוטרופוס ליתומים,

ולא גבאי על קופה של צדקה.

י. ששה דברים גנאי הם לתלמידי חכמים:

המחשיך בדרך,

והיוצא לשוק כשהוא מבושם,

והנכנס באחרונה לבית המדרש,

והיוצא לשוק במנעלים מטולאים,

והמסב בהסבה של עמי הארץ ובחבורתן,

והפוסע פסיעה גסה וההולך בקומה זקופה.

שאלו את ר' ישמעאל בר' יוסי: מהו לפסוע פסיעה גסה בשבת?

אמר להם: ובחול מי התירה?

ומפני מה אסורה?

מפני שהיא קשה לעיניים וממעטת את הכח.

יא. ששה דברים בוחרים מות מחיים ואלו הן:

ימות אדם ואל יהרג במיתה משונה,

ימות אדם ואל ישכח תלמודו,

ימות אדם ואל יגלה ממקומו,

ימות אדם ואל ימותו בניו,

ימות אדם ואל ישב בחושך,

ימות אדם ואל יצטרך לבריות,

ויש אומרים: ימות אדם ואל יפול ביד אשתו ובניו.

יב. ששה דברים נאמרו במצוקה:

מכהה את העיניים,

מתשת את הגוף,

מכערת את הפנים,

מחלשת הקול,

מרבה מי רגלים,

ממעטת הזרע,

ויש אומרים: אף מקלקלת את הדעת ומכאבת את הרגלים.

יג. ששה דברים נאמרו בפתילות:

שלשה להקל ושלשה להחמיר,

שלשה להקל: **ממעכין את הפתילה,**

ושורין אותה בשמן,

וחותכה לשני נרות,

כיצד? מניחה על שתי נרות מדליק באמצע והיא נחתכה מאליה.

ושלשה להחמיר: **אין עושין בתחילה ביום טוב,**

ואין חותכין אותה לשנים לא בסכין ולא ביד ולא בשעוה,

ואין מהבהבין אותה באור.

יד. ששה שמות לנחש:

נחש,

שרף,

תנין,

צפעוני,

אפעה.

עכשוב.

טו. ששה שמות לאריה:

ארי,

כפיר,

לביא,

ליש,

שחל,

שחץ.

טז. ששה שמות לשלמה:

ידידיה, (ש"ב י"ב),

שלמה,

קהלת,

איתיאל,

אגור,

למואל (משלי ל' ול"א).

יז. ששה שמות לענן:

עב,

ענן,

אד,

נשיא (משלי כ"ה י"ד),

חזיז (זכריה י' א'),

כף (איוב ל"ו ל"ב).

יח. ששה נקראו ידידים:

אברהם נקרא ידיד, שנאמר: מה לידידי בביתי (ירמיה י"א),

בנימין נקרא ידיד, שנאמר: ידיד ה' (דברים ל"ג),

שלמה נקרא ידיד, שנאמר: ויקרא שמו ידידיה (ש"ב י"ב),

ישראל נקראו ידידים, שנאמר: נתתי את ידידות נפשי (ירמיה י"ב),

בית המקדש נקרא ידיד, שנאמר: מה ידידות משכנותיך (תהלים פ"ד),

והקב"ה הוא בעצמו ידיד, שנאמר: אשירה נא לידידי (ישעיה ה').

יבוא ידיד בן ידיד ויבנה בית ידיד ויבואו ידידים ויקרבו קרבן בידיד (ביהמ"ק) לידיד (הקדוש ברוך הוא).

יט. ששה דברים יפים לחולה:

זיעה,

עיטוש,

שינה,

קרי,

הלוך מעיים,

וחלום.

זיעה, שנאמר: בזיעת אפך תאכל לחם,

עטוש, דכתיב: עטישותיו תהל אור (איוב מ"א),

שינה, דכתיב: ישנתי אז ינוח לי (שם ג'),

קרי, דכתיב: יראה זרע יאריך ימים (ישעיה נ"ג),

הלוך מעים, דכתיב: מהר צועה להפתח ולא ימות (שם נ"א),

חלום, דכתיב: והחלימני והחייני (שם ל"ח).

כ. ששה דברים ציוה מלאך המוות את ריב"ל:

אל תלך באמצע הדרך בימי דבר (מגפה),

ואל תעמוד בפני נשים כשהן חוזרות מאחורי המת שיש לי רשות לחבל וחרבי שלופה בידי ואני מרקד לפניהם,

וכשתכנס אצל החולה אל תשב מראשותיו ולא ממרגלותיו ולא על הכרים והכסתות אלא על הארץ כנגדו ששכינה מראשותיו ואני ממרגלותיו וחרבי שלופה בידי,

ואל תסתכל בתשמיש בהמה וחיה ועוף,

ואל תסתכל בנוי אשת איש,

ולא בנכרית המקושטת בגדי צבעונין.

הוי זהיר בכל אלו מפני שאני מלא עיניים ורואה.

כא. ששה מלאכי מות הן ואלה שמותן:

גבריאל,

קצפיאל,

ומשבית,

ומשחית,

ואף,

וחמה,

גבריאל ממונה על המלכים,

קצפיאל על הבחורים,

משבית על החיות,

משחית על הקטנים.

אף וחמה על הבהמה ועל האדם.

כב. ששה דברים בבני אדם:

שלשה כבהמה: שהן אוכלין ושותין כבהמה ופרים ורבים ומתים כבהמה,
ושלשה כמלאכי השרת: שכן מהלכין בקומה זקופה כמלאכי השרת, ומדברים בלשון הקדש, ויש להם בינה כמלאכי השרת.

כג. שלשה דברים נאמרו בשדים:
שלשה כבני אדם: שאוכלים ושותים כמוהם ופרים ורבים ומתים,
ושלשה כמלאכי השרת: שיש להם כנפיים ומהלכין מסוף העולם ועד סופו ורואין ואינן נראין ויודעין מה שהיה ומה שיהיה ומה בשמים ובארץ,
ויש אומרים: שאין מהפכין פניהם כמלאכי השרת.

[שבעה דברים, עי' שבע חופות במאמר הקודם].

א. שמונה נסיכי אדם הם:
ישי,
שאול,
שמואל,
עמוס,
צפניה,
חזקיהו,
אליהו,
ומשיח.

ב. שמונה מדבריות הן ולהן שמונה שמות:
שור,
סיני,
קדש,
קדימות (דברים ב' כ"ו),
פארן,
חורב,
סין
וצין.

ג. שמונה שמות יש למשיח:
ינון (תהלים ע"ב),

צמח (זכריה ו'),

משיח (דניאל ט' כ"ה),

פלא יועץ,

אל,

גיבור,

אבי,

עד **שר שלום** (ישעיה ט').

ד, על שמונה נטילות אדם מפחד ארבעים יום וארבעים לילה ואינו יודע ממי מפחד:

היוצא מבית הכסא ואין רוחץ ידיו,

והמקיז דם ואינו רוחץ פיו וידיו במלח,

והשם מנעליו,

והמתיר מנעליו בין לעצמו בין לחברו בלי נטילת ידיים,

וההורג כנים,

והמגלה עצמו,

ונוטל צפרניו,

ומשמש מיטתו ואינו רוחץ ידיו,

עשה אחד מכל אלו ולא נטל ידיו ארחותיו מקולקלין ותפלתו אינה נשמעת.

ה. שמונה פרושים הם:

פרוש שכמי,

פרוש נקפאי,

פרוש קזאי,

פרוש מדוכיא,

פרוש מלאכה הייתה לו,

פרוש מחופתו עשאני,

פרוש מן היצרא,

ופרוש מן היראה.

ו. שמונה דברים רובן קשה ומיעוטן יפה:

יין,

מלאכה,

שינה,

ועושר,

ודרך ארץ,

ומים חמים,

הקזת דם,

ותשמיש.

א. כל עיר שאין בה תשעה דברים הללו אין תלמיד חכם רשאי לדור בתוכה, ואלו הן:

בית הכנסת,

ובית ישיבה,

ובית המדרש לתינוקות,

ובית דין,

ובית מרחץ,

וקופה של רוכלים,

וקופה של צדקה,

ומקוה,

ופירות.

ר"ע אומר: לפי שמיני פירות מאירין עיניו של אדם.

ב. תשעה נכנסו בחייהם לגן עדן כפי אמונתנו ולא טעמו טעם מיתה:

בנימין בן יעקב,

כלאב בן דוד,

סרח בת אשר,

בתיה בת פרעה,

אליעזר עבד אברהם,

ועבד מלך הכושי,

ואליהו,

חירם,

ויעבץ בנו של ר' יהודה הנשיא.

ויש אומרים: אף **ריב"ל.**

ג. תשעה דברים העשויין וגנוזין הן:

אהל מועד וכלים שבו,

ארון,

ושברי לוחות,

וצנצנת המן,

והמטה,

וצלוחית של שמן המשחה,

ומקלו של אהרן עם שקדים ופרחים,

ובגדי כהונה,

ובגדי כהן המשיח.

אבל מכתשת של בית אבטינס שלחן ומנורה ופרוכת וציץ עדיין מונחין ברומי.

א. עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות ואלו הן:

פי הארץ,

ופי הבאר,

ופי האתון,

והקשת,

והמן,

והמטה,

והשמיר,

והכתב,

והמכתב,

והלוחות,

ויש אומרים: אף **המזיקין** וכו'.

ב. עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו לפני הקדוש ברוך הוא ובכולן נמצא שלם, ואלו הן:

שנים בלך לך,

שנים בשני בניו,

שנים בשתי נשיו,

אחד עם המלכים,

ואחד בין הבתרים,

אחד באור כשדים

ואחד בברית מילה.

וכל כך למה?

כדי כשיבוא אברהם אבינו ליטול שכרו שיהיו המלאכים אומרים, יותר מכולנו ויותר מכל שווה (ראוי) אברהם ליטול שכרו, שנאמר: לך אכול בשמחה לחמך וגו' (קהלת ט').

ג. עשרה נסים נעשה לאבותינו במצרים וכנגדן הביא עשר מכות על המצריים בים;

מצריים הרעימו עליהם בקולם,

אף הקדוש ברוך הוא הרעים עליהם בקול על הים שנאמר: ירעם אל בקולו נפלאות (איוב ל"ז);

מצריים באו על הים בקשת ובחצים,

והקב"ה נגלה עליהם בקשת ובחצים, שנאמר: עריה תעור קשתך (חבקוק ג') ואומר וישלח חציו ויפיצם (תהלים י"ח);

מצריים באו על הים בחרבות,

אף הקדוש ברוך הוא בא עליהם בחרבות, שנאמר: ברקים ויהמם ואין ברק אלא חרב שנאמר: חרב חרב וגו' הוחדה למען היה לה ברק מורטה (יחזקאל כ"א);

מצריים נתגאו במגן וצנה,

והקב"ה עשה כמו כן, שנאמר: החזק מגן וצנה וקומה בעזרתי (תהלים ל"ה);

מצריים באו בחנית,

וכן הקדוש ברוך הוא, שנאמר: לנגה ברק חניתך (חבקוק ג');

מצריים באו באבנים בקלעים וטרמנטין ונפט,

ואף הקדוש ברוך הוא בא עליהם כן, שנאמר: חשכת מים עבי שחקים מנגה נגדו עביו עברו ברד וגחלי אש (תהלים י"ח) וכו' (עי' אדר"נ פל"ג).

ד. עשרה נסיונות ניסה הקדוש ברוך הוא את אבותינו ובכולן לא נמצאו שלמים, ואלו הן:

במדבר,

בערבה,

מול סוף,

בין פארן,

ובין תפל,

ולבן,

וחצרות,

ודי זהב (דברים א').

במדבר שעשו את העגל, שנאמר: עשו להם עגל מסכה (שמות ל"ב),

בערבה, על המים, שנאמר: ויצמאו העם למים (שם י"ז),

מול סוף, על שהמרו על ים סוף,

בין פארן במרגלים, שנאמר: וישלח אותם משה ממדבר פארן (במדבר י"ג),

בין תופל אלו דברי תיפלות שתפלו על המן,

ולבן זו מחלקתו של קרח,

וחצרות על השלו, הרי שבעה,

ובמקום אחר הוא אומר **ובתבערה ובמסה ובקברות התאוה** (דברים ט').

ה. עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש:

לא הפילה אשה מריח בשר הקדש,

ולא הסריח בשר הקדש מעולם,

ולא נראה זבוב בבית המטבחים,

ולא אירע קרי לכהן גדול ביוה"כ,

ולא כיבו גשמים אש של עצי המערכה,

ולא נצחה הרוח את עמוד העשן,

ולא נמצא פסול בעומר ובשתי הלחם ובלחם הפנים,

עומדים צפופים ומשתחווים רווחים,

ולא הזיק נחש ועקרב בירושלם מעולם,

ולא אמר אדם לחברו צר לי המקום שאלין בירושלם (אבות פ"ה ה').

ו. עשרה שמות של שבח נקרא הקדוש ברוך הוא, ואלו הן:

אדני,

אל,

אלוה,

אלוהים,

אלוהיך,

אלוהיכם,

יה,

הוי"ה,

אהיה אשר אהיה,

שדי (צבאות),

אמר ר' יוסי: חלקנו על צבאות, שנאמר: ופקדו שרי צבאות בראש העם.

ז. עשרה שמות נקראו לעבודה זרה לגנאי, ואלו הן:

שקוצים,

גלולים,

מסכות,

פסילים,

אלילים,

אשרים,

חמנים,

עצבים,

און,

ותרפים.

ח. עשר ירידות ירדה שכינה על העולם,

אחת בגן עדן, שנאמר: וישמעו את קול ה' אלוהים מתהלך בגן,

ואחת בדור המגדל, שנאמר: וירד ה' לראות את העיר ואת המגדל,

ואחת בסדום, שנאמר: ארדה נא ואראה הכצעקתה הבאה אלי עשו (שם בראשית י"ח),

ואחת במצרים, שנאמר: וארד להצילו מיד מצרים (שמות ג'),

ואחת על הים, שנאמר: ויט שמים וירד (תהלים י"ח),

ואחת בסיני, שנאמר: וירד ה' על הר סיני (שמות י"ט),

ואחת באהל מועד, שנאמר: וירד ה' בעמוד ענן ויעמוד פתח האוהל (במדבר י"ב),

ואחת במקדש, שנאמר: ויאמר אלי ה' השער הזה סגור יהיה וגו' כי ה' אלוהי ישראל בא בו (יחזקאל מ"ד),

ואחת בעמוד הענן, שנאמר: וירד ה' בענן וידבר אליו (במדבר י"א).

ואחת שעתידה להיות בימי גוג ומגוג, שנאמר: ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזיתים (זכריה י"ד).

ט עשר מעלות נסתלקה שכינה (מעל ישראל כשחטאו) ממקום למקום:

מכפורת לכרוב,

ומכרוב למפתן הבית,

וממפתן הבית לשני הכרובים,

ומשני הכרובים לגג ההיכל,

ומגג ההיכל לחומת עזרה,

ומחומת עזרה למזבח,

וממזבח לעיר,

ומעיר להר הבית,

ומהר הבית למדבר,

וממדבר עלתה למקומה.

מכפורת לכרוב, דכתיב: וירכב על כרוב ויעוף (ש"ב כ"ב),

מכרוב למפתן, דכתיב: וכבוד ה' נעלה מעל הכרוב אשר יהיה עליו אל מפתן הבית (יחזקאל ט'),

וממפתן הבית לשני הכרובים, דכתיב: ויצא כבוד ה' מעל מפתן הבית ויעמוד על הכרובים (שם י'),

ומכרובים לגג ההיכל, דכתיב: טוב לשבת על פנת גג (משלי כ"א),

מגג לחומת העזרה, דכתיב: והנה ה' ניצב על חומת אנך (עמוס ז'),

ומחומת העזרה למזבח, דכתיב: ראיתי את ה' ניצב על המזבח (שם ט'),

וממזבח לעיר, דכתיב: קול ה' לעיר יקרא (מיכה ו'),

ומעיר להר, דכתיב: ויעל כבוד ה' מעל תוך העיר ויעמוד על ההר (יחזקאל י"א),

מהר למדבר, דכתיב: טוב שבת בארץ מדבר (משלי כ"א),

ואחת שנסתלקה כלפי מעלה, דכתיב: אלך אשובה אל מקומי (הושע ה').

י. עשרה שמות נקרא נביא, אלו הן:

ציר,

נאמן,

עבד,

שליח,

חוזה,

צופה,

רואה,

חולם,

נביא,

איש האלוהים.

יא. עשרה שמות נקרא רוח הקדש, אלו הן:

משל,

מליצה,

חידה,

דיבור,

אמירה,

תפארת,

ציווי,

משא,

נבואה,

חזיון.

יב. עשרה שמות נקראה שמחה, אלו הן:

ששון,

שמחה,

גילה,

רינה,

דיצה,

צהלה,

עליזה,

עליסה,

עליצה,

חדוה.

יג. עשרה נקראו חיים:

הקדוש ברוך הוא, שנאמר: וה' אלוהים אמת הוא אלוהים חיים (ירמיה י'),

תורה נקראת חיים, שנאמר: עץ חיים היא למחזיקים בה וגו' (משלי ג'),

ישראל נקראו חיים, שנאמר: ואתם הדבקים בה' אלוהיכם חיים כולכם היום (דברים ד'),

צדיק נקרא חיים, שנאמר: פרי צדיק עץ חיים (משלי י"א).

גן עדן נקרא חיים, שנאמר: אתהלך לפני ה' בארצות החיים (תהלים קט"ז),

עץ נקרא חיים, שנאמר: ועץ החיים בתוך הגן,

ארץ ישראל נקראת חיים, שנאמר: ונתתי צבי בארץ חיים (יחזקאל כ"ו),

גמילות חסדים נקרא חיים, שנאמר: כי טוב חסדך מחיים (תהלים ס"ג),

חכם נקרא חיים, שנאמר: תורת חכם מקור חיים (משלי י"ג),

מים נקראו חיים, שנאמר: ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלם (זכריה י"ד).

יד. עשרה התפללו ומיד נשמעו, ואלו הן:

אברהם,

יצחק,

ויעקב,

משה,

ואהרן,

ושמואל,

דוד,

ובועז,

ואליהו,

ומשיח.

טו. עשר זועות עתידה הארץ להזדעזע באחרית הימים קודם שתכלה, שנאמר:

רועה התרועעה הארץ,

פור התפוררה ארץ,

מוט התמוטטה ארץ,

נוע תנוע ארץ,

כשכור

והתנודדה כמלונה

וכבד עליה פשעה

ונפלה

ולא תוסיף קום (ישעיה כ"ד).

טז. עשרה נתנו עיניהם במה שלא היה ראוי להם, ולא השיגו גם מה שהיה ראוי להם, ואלו הם:

נחש,

וקין,

וקרח,

בלעם,

אחיתופל,

דואג,

אבשלום,

אדניהו,

עזיהו,

גיחזי.

יז. עשרה דברים ממעטין את כח בני אדם:

אימה,

פת חמה,

והישן על הארץ,

והישן על מטה קצרה,

וההורג את הנחש,

והקופץ את הנהר,

והאוכל קישות שלא בזמנם,

והמקיז דם מלמטה כפלים,

ופסיעה יתירה,

והמושך עול כבד ביותר.

יח. עשרה דברים קשים נבראו בעולם ואחד גובר על חברו:

הר קשה ברזל מחתכו,

ברזל קשה אש מפעפעו,

אש קשה מים מכבין אותו,

מים קשים עבים סובלים אותם,

עבים קשים רוח מפזרתן,

רוח קשה גוף סובלו,

גוף קשה פחד שוברו,

פחד קשה יין מפיגו,

יין קשה שינה משכחתו,

ומיתה קשה משינה,

וצדקה תציל ממות.

ויש אומרים: **אשה רעה** קשה מכולן, דכתיב: ומוצא אני מר ממות את האשה (עי' ב"ב י').

אשה רעה נמשלה לדלף, שנאמר: דלף טורד מדיני אשה (משלי י"ט).

ונמשלה כנחש, שנאמר: ובא הבית וסמך ידו אל הקיר ונשכו הנחש (עמוס ה').

בא וראה כמה קשה אשה רעה ממלאך המוות, מלכי המלכים ממית ואח"כ בא האדם לעוה"ב אבל האשה כל באיה לא ישובון ולא ישיגו ארחות חיים (משלי ב').

נחש נושך וע"י נחש מתרפא, שנאמר: אם נשך הנחש את איש והביט אל נחש הנחושת וחי (במדבר כ"א), אבל אשה רעה דרכי שאול ביתה יורדות אל חדרי מות (משלי ז'), לפיכך הזהיר שלמה המלך ע"ה הרחק מעליה דרכיך, וכן כתב בן סירא: אשה רעה מתנה רעה בחיק רשע תנתן.

אמר רב אבהו: אשה רעה צרעת לבעלה מאי תקנתיה יגרשנה ויתרפא מצרעתו.

יט. עשרה דברים נאמרו בלב:

הלב רואה,

הלב שומע,

הלב יודע,

הלב מדבר,

הלב הולך,

הלב נופל,

הלב צועק,

הלב עומד,

הלב שמח,

הלב מתנחם.

הלב רואה, שנאמר: ולבי ראה הרבה (קהלת א'),

הלב שומע, שנאמר: ונתת לעבדך לב שומע (מ"א ג'),

הלב יודע, שנאמר: לב יודע מרת נפשו (משלי י"ד),

הלב מדבר, שנאמר: דברתי אני אל לבי (קהלת א'),

הלב מתהלך, שנאמר: לא לבי הלך (מ"ב ה'),

הלב נופל, שנאמר: אל יפול לב אדם (ש"א י"ז),

הלב צועק, שנאמר: צעק לבם אל ה' (איכה ב'),

הלב עומד, שנאמר: היעמוד לבך (יחזקאל כ"ב),

הלב שמח, שנאמר: שמח לבי (תהלים ט"ז),

הלב מתנחם, שנאמר: דברו על לב ירושלם וקראו אליה וגו' (ישעיה מ').

אחד עשר בני אדם נמשחו בשמן המשחה, ששה מלכים וחמשה כהנים, אלו הן המלכים:

שאול,

דוד,

שלמה,

יואש,

ואחז,

ויהוא,

והכהנים

אהרן

וארבעה בניו,

ויש אומרים: אף **צדוק הכהן.**

א. שנים עשר דברים ברא הקדוש ברוך הוא בבני אדם המשמשין אותו, ואלו הן:

פה חותך,

לשון גומר,

קנה מוציא קול,

ושט בולע,

לב מבין,

כליות יועצות,

ריאה שואבת כל מיני משקין,

כבד רותח,

מרה זורקה בו טיפה של מר ומניחתו,

טחול שוחק,

קורקבן טוחן,

קיבה ישנה ואף נעור,

ובזמן ששניהם ישנים אין אדם יודע מה בעולם.

ב. י"ב דברים יש לו למי שיש לו אשה:

רצון, שנאמר: ויפק רצון מה',

עזר, שנאמר: אעשה לו עזר כנגדו,

חומה, שצריכה להיות כחומה שאינה זזה ממקומה, שנאמר: אני חומה,

חיים, שנאמר: ראה חיים עם האשה,

עושר, שנאמר: ולאברהם הטיב בעבורה לפיכך נאמר: כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה,

ברכה, שנאמר: להניח ברכה וגו',

שלום, שנאמר: וידעת כי שלום אהלך,

שמחה, שנאמר: ושמחת אתה וביתך,

כפרה, שנאמר: וכפר בעדו ובעד ביתו,

עטרה, שנאמר: אשת חיל עטרת בעלה,

כבוד, שנאמר: אשת חן תתמוך כבוד,

טובה, שנאמר: מצא אשה מצא טוב (משלי י"ח).

א. שלשה עשר בני אדם יצאו מהולין ממעי אמן, ואלו הן:

אדם,

שת,

ונח,

שם,

יעקב,

יוסף,

משה,

בלעם,

איוב,

שמואל,

דוד,

ירמיה,

זרובבל.

אדם מנין? שנאמר: ויברא אלוהים את האדם בצלמו, מהו בצלמו? בצלם הראוי לו,

שת מנין? שנאמר: גם בו שנולד בדמותו כצלמו,

נח מנין? שנאמר: בו צדיק תמים היה,

שם מנין? שנאמר: ומלכי צדק מלך שלם (בראשית י"ד י"ח),

יעקב מנין? שנאמר: ויעקב איש תם,

יוסף מנין? שנאמר: אלה תולדות יעקב יוסף, כמו שנולד יעקב כך נולד יוסף,

משה מנין? שנאמר: ותרא אותו כי טוב הוא שנולד מהול,

בלעם מנין? שנאמר: ונאום הגבר שתום העין, אל תקרא שתום העין אלא סתום העין,

איוב מנין? שנאמר: בו איש תם וישר,

שמואל מנין? שנאמר: והנער שמואל הולך וגדול וטוב (ש"א ב'),

דוד מנין? שנאמר: מכתם לדוד (תהלים ט"ז),

ירמיה מנין? שנאמר: בטרם אצרך בבטן ידעתיך ובטרם תצא מרחם הקדשתיך (ירמיה א').

זרובבל מנין? שנאמר: ביום ההוא נאם ה' צבאות אקחך זרובבל בן שאלתיאל עבדי נאם ה' ושמתיך כחותם וגו' (סוף חגי).

ב. י"ג דברים נאמרו בפת שחרית:

מצלת מן החמה,

ומן הצנה,

ומן היסורין,

ומן המזיקים,

ומחכמת פתאים,

וזוכה ללמוד,

וללמד,

ותלמודו מתקיים בידו,

ושיחתו מקובלת לכל אדם,

ונזקק לאשתו,

ואינה מתאווה לאשה אחרת,

ואינו מעלה הבל בבשרו,

והורגת שרצים בבני מעיו.

ארבעה עשר ו"י נאמרו ביין:

ויחל נח,

ויטע כרם,

וישת מן היין,

וישכר,

ויתגל,

וירא חם,

ויגד,

ויקח שם,

וישימו,

וילכו,

ויכסו,

ויקץ,

וידע,

ויאמר.

ולא עוד אלא מתחילה קראו צדיק ותמים ולבסוף קראו עם הארץ, שנאמר: ויחל נח איש האדמה, אמר לו: מה לך אצל מטע כרם לא על היין קנסתי מיתה על אדם הראשון?

חמשה עשר דברים נאמרו בת"ח ואלו הן:

נאה בביתו,

חסיד בישיבתו,

ערום ביראה,

חכם בדעתו,

פקח בדרכיו,

שומע,

ומוסיף חכמה,

כונס וזוכר,

מרבה להשיב,

שואל כענין,

ומשיב כהלכה,

ומשיב על כל פרק ופרק דבר,

הולך אצל חכם,

ולומד ע"מ ללמד,

ועל מנת לעשות.

תשעה עשר דברים נאמרו בגרע (מקיז דם):

הולך על צידו,

עצל,

עיני רע,

צר עין,

כחו כהה,

בגדיו מזוהמין,

דברן,

עקרן,

גזלן,

עזפן (עז פנים),

שוטה,

מלשין,

שונא,

אסורה לו בת כהן,

פסול לעדות,

שלחנו מכוער,

אוהב שינה,

הכלבים מכירין אותו בשוק,

ואינו ממלא ימיו.

עשרים ושנים מדות טובות ברא הקדוש ברוך הוא בעולמו, ובעון הדורות בטלו כולן חוץ משתים:

אדם הראשון בטל דעה חכמה ובינה וקלסתר פנים וקומה וגן עדן,

אנשי דור המבול בטלו כח וגבורה ולידה וגידול בנים,

אנשי דור הפלגה בטלו הלשון,

אנשי סדום בטלו הנוי וחטים יפות,

אנשי דור המדבר בטלו המן והבאר ועמוד הענן ועמוד האש והביאו צואה לעולם שהיא שקולה כנגד כל הפורענות שבעולם,

אנשי ירושלם בטלו בית המקדש ועבודת כהונה ולויה וסילקו את השכינה, ולא נשתייר בידם אלא תורה וגמילות חסדים.

תורה מנין? שנאמר: אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי (ירמיה ל"ג), **גמילות חסדים מנין?** שנאמר: עולם חסד יבנה שמים תכן אמונתך בהם (תהלים פ"ט).

עשרים וארבע מתנות כהונה נתנו לאהרן ולבניו, עשרה במקדש:

חטאת,

אשם ודאי,

ואשם תלוי,

וזבחי שלמי צבור,

וחטאת העוף,

ושני הלחם,

ולחם הפנים,

ולוג שמן של מצורע,

ושיורי מנחות,

ומנחת העומר.

עשרה בגבולין:

תרומה,

ותרומת מעשר,

חלה,

ולחיים וזרוע והקבה,

וראשית הגז,

ושמן שריפה,

ופדיון הבן,

ופדיון פטר חמור,

וחרם וגזל הגר,

ושדה אחוזה.

ארבעה בירושלם:

הבכורה,

והבכורים,

ומורם מן התודה,

ואיל נזיר.

סליק חופת אליה, בעוז שוכן עליה.

חיי חנוך.

[ספר הישר פ' בראשית, ובית המדרש חדר ד' קכ"ט].

ויתהלך חנוך את האלוהים אחרי הולידו את מתושלח, ויעבוד את ה' וימאס בדרכי בני האדם הרעים, ותדבק נפש חנוך במוסר ה' בדעת ובבינה וידע את דרכי ה'. ויפרד בחכמתו את נפשו מבני האדם ויסתר את נפשו מהם ימים רבים. ויהי מקץ ימים רבים ושנים, בהיותו עובד את ה' ויהי הוא מתפלל לפני ה' בבית ובחדר, ויקרא אליו מלאך ה' מן השמים ויאמר הנני. ויאמר אליו קום צא מביתך וממקומך אשר נחבאת שמה, והלכת אל כל בני האדם למען אשר תלמדם את הדרך אשר ילכו בה ואת המעשה אשר יעשו ללכת בדרכי ה'. ויקם חנוך ויצא מביתו וממקומו ומן החדר אשר היה שם כדבר ה', וילך אל בני האדם וילמדם דרך ה', ויאסף את בני האדם בעת ההיא ויודיעם את מוסר ה', ויצו ויעברו קול בכל מקומות בני האדם לאמר: מי האיש אשר יחפוץ לדעת את דרכי ה' ואת המעשה הטוב יבא אל חנוך, ויתאספו אליו כל בני האדם בעת ההיא, ויהי כל אשר יחפוץ את הדבר הזה וילך אל חנוך, וימלוך חנוך על בני האדם כדבר ה', ויבואו וישתחוו ארצה וישמעו כולם יחד את דבריו. ותהי רוח אלוהים על חנוך וילמד את כל אנשיו חכמת אלוהים ודרכיו ויעבדו בני האדם את ה' כל ימי חנוך, ויבאו בני האדם לשמוע את חכמתו. וגם כל מלכי בני האדם הראשונים והאחרונים ושריהם ושופטיהם באו אל חנוך כשמעם את חכמתו וישתחוו לו אפים ארצה, ויבקשו גם הם מאת חנוך אשר ימלך עליהם, ויאבה להם לדבר הזה. ויתקבצו כולם כשלשים ומאה מלכים ושרים וימליכו את חנוך עליהם ויהיו כולם תחת ידו ותחת דבריו, וילמד אותם חנוך חכמה ודעת ודרך ה' וישם שלום בין כולם ויהי שלום בכל הארץ בימי חנוך. וימלוך חנוך על כל בני האדם מאתים וארבעים שנה ושלש שנים ויהי עושה משפט וצדקה לכל עמו וידריכם בדרכי ה'. ואלה תולדות חנוך מתושלח ואלישוע ואלימלך בנים שלשה ואחיותיהם מלכה ונעמה, ויחי מתושלח שבע ושמונים שנה ומאת שנה ויולד את למך. ויהי בשנת חמישים ושש שנה לחיי למך וימת אדם, בן תשע מאות ושלשים שנה היה במותו, ויקברו אותו שני בניו וחנוך ומתושלח בנו בכבוד גדול כקבור את המלכים במערה אשר דבר להם ה'. ויעשו כל בני האדם במקום ההוא מספד ובכי גדול על אדם, על כן היה לחוק בבני האדם עד היום. וימת אדם על אשר אכל מעץ הדעת הוא ובניו כאשר דבר ה' אלוהים.

ויהי בשנת מות אדם, היא שנת מאתים וארבעים שנה ושלש שנים למלכות חנוך, ויהי בעת ההיא וישם חנוך על לבו להיפרד ולהבדל מבני האדם ולהסתר מהם כבראשונה לעבוד את ה', ויעש חנוך את הדבר הזה אך לא הסתיר את נפשו מהם כל הימים, ויסתר מבני האדם

שלשה ימים ונגלה להם יום אחד. ובכל שלשת ימים אשר הוא בחדר התפלל וישבח את ה' אלוהיו, וביום אשר יצא אל עבדיו להראות להם למדם דרך ה' וכל אשר ישאלו ממנו דיבר אליהם. ויעשה כמעשה הזה ימים רבים ושנים, וישב אחרי כן ויסתר את נפשו ששת ימים ויגלה לעמו יום אחד לשבעת ימים, ואח"כ יום אחד בחדש, ויום אחד בשנה, עד אשר בקשו פניו כל המלכים וכל השרים וכל בני האדם, ויתאוו כולם לראות את פני חנוך ולשמוע את דבריו ולא יכלו, כי יראו כל בני האדם מחנוך יראה גדולה וייראו מגשת אליו מאימת אלוהים אשר על פניו, על כן לא יוכל איש לראות את פניו פן יוסר (יענש) וימות. ויתייעצו כל המלכים וכל השרים לאסוף את כל בני האדם יחד ולבוא אל חנוך מלכם לדבר עמו כולם בעת אשר יצא אליהם, ויעשו כן. ויהי היום ויצא חנוך ויתקבצו כולם ויבואו יחד אליו וידבר אליהם חנוך את כל דברי ה' וילמד להם חכמה ודעת ויורם את יראת ה', ויתבהלו מאד כל בני האדם ויתמהו על חכמתו וישתחוו כולם לפניו ארצה ויאמרו יחי המלך. ויהי מימים בהיות כל המלכים וכל השרים וכל בני האדם מדברים עם חנוך וחנוך מלמד אותם את דרכי ה', ויקרא מלאך ה' אל חנוך מן השמים בעת ההיא ויאמר להעלותו השמים להמליכו על בני האלוהים בשמים כאשר מלך על בני האדם בארץ. בעת ההיא כשמוע חנוך את הדבר הזה ויצא ויקבוץ לו את כל יושבי הארץ וילמד אותם חכמה ודעת ומוסר ה', ויאמר אליהם נשאל נשאלתי לעלות אל השמים לא ידעתי יום לכתי, ועתה אלמד אתכם חכמה ודעת ומוסר. ויוכיח אתהם, ויעש להם חוקים ומשפטים לעשותם וישם להם שלום ויורה אותם חיי העולם. וישב אתם ימים אחדים וילמד ויורה להם את כל הדברים האלה.

ויהי בעת ההיא ובני אדם יושבים עם חנוך וחנוך מדבר אליהם, וישאו עיניהם ויראו והנה דמות סוס גדול יורד מן השמים וילך הסוס ברוח לארץ, ויגידו לחנוך את אשר ראו, ויאמר אליהם חנוך בעבורי הסוס ההוא יורד לארץ, הגיע העת והיום אשר אלך לי מאתכם ולא אראה עוד אליכם. וירד הסוס ההוא בעת ההיא ויעמוד לפני חנוך, וכל בני האדם אשר את חנוך רואים אותו. ויצו עוד חנוך בעת ההיא ויעבירו קול לאמר מי האיש אשר יחפוץ לדעת דרכי ה' אלוהיו יבוא ביום הזה אל חנוך טרם הלקחו ממנו, ויתקבצו כל בני האדם ויבואו אל חנוך ביום ההוא וגם כל מלכי הארץ ושריהם ורוזניהם לא סרו מאתו ביום ההוא. וילמד חנוך את כל בני האדם חכמה ודעת ומוסר ה' ביום ההוא, ויצום מאד לעבוד את ה' וללכת בדרכיו כל ימי חייהם וישם עוד שלום בין כולם. ויהי אח"כ ויקם וירכב על הסוס ויצא וילך, ויצאו וילכו אחריו כל בני האדם כשמונה מאות אלף איש, וילכו אתו מהלך יום אחד. ויהי ביום השני ויאמר אליהם שובו לכם לאוהליכם למה תלכו פן תמותו, וישובו מקצת מהם מעליו, וילכו אתו הנשארים מהם מהלך שלשת ימים, וחנוך דובר אליהם בכל יום שובו לאוהליכם פן תמותו, ולא אבו לשוב וילכו אתו [ויהי ביום השישי וידבר עוד חנוך אליהם לאמר שובו לכם לאוהליכם מאתי, כי מחר אעלה לי השמימה והיה כל הנשאר מכם אתי ימות, וישובו עוד מהם]. ויהי ביום השישי ויותירו עוד אנשים וידבקו עמו, ויאמרו אליו עמך נלך אל המקום אשר תלך, חי ה'

כי המוות יפריד בינינו ובינך. ובראותו כי מתאמצים הם ללכת אתו ויחדל לדבר אליהם וילכו אחריו ולא שבו להם. והמלכים האלה בשובם התפקדו כולם לדעת את מספר האנשים הנשארים אשר הלכו אחר חנוך. ויהי ביום השביעי ויעל חנוך בסערה השמימה בסוסי אש ורכבי אש, וישלחו כל המלכים אשר היו עם חנוך ביום השמיני לקחת את מספר האנשים אשר נשארו עם חנוך במקום אשר עלה משם השמימה, וילכו כל המלכים אל המקום ההוא וימצאו כל הארץ מלאה שלג במקום ההוא ועל השלג אבנים גדולות מאבני שלג, ויאמרו איש אל רעהו לכו ונבקע את השלג הזה ונראה פן מתו האנשים אשר נשארו עם חנוך תחת אבני השלג [ויעשו כן ויבקשו בכל השלג ההוא וימצאו את מספר האנשים אשר היו עם חנוך מתים תחת השלג], ויבקשו את חנוך ולא מצאוהו כי עלה השמימה.

ויהי כל ימי חנוך אשר חי בארץ שלש מאות שנה וחמש וששים שנה. בשנת מאה ושלש עשרה שנה לחיי למך בן מתושלח עלה חנוך השמימה, ויהי בעלות חנוך השמים ויקומו כל מלכי הארץ ויקחו את מתושלח בנו וימשחו אותו וימליכוהו עליהם תחת אביו. ויעש מתושלח הישר בעיני ה' ככל אשר הורהו חנוך אביו, וילמד גם הוא את בני האדם חכמה ודעת ויראת ה' כל ימיו ולא סר מן הדרך הטובה ימין ושמאל. תם

ספר חנוך

[בית המדרש חדר ב' קי"ד]

שבעים שמות יש לו להקב"ה בפירוש ושאר שלא בפירוש, אין להם חקר ואין להם מספר. ואלו הם שבעים שמות של הקדוש ברוך הוא. אלו שמותיו של הקדוש ברוך הוא שהם יוצאים בכמה כתרים של אש, בכמה כתרים של להבה, בכמה כתרים של בזק, בכמה כתרים של חשמל, בכמה כתרים של ברק מלפני כסא הכבוד ועימהם אלף מחנות של שכינה וריבוא רבבות צבאות גבורה נוהגים אותם כמלך ברעד ברתת באימה וזיעה, בהוד והדר ויראה, בפחד בגודל וכבוד, ביקר בחוסן בבינה ודעה, בעמוד אש ובעמוד להבה וברק, ואורם כבריקי אור וכמראה חשמל, נותנים להם כבוד ועוז וקוראים לפניהם ק' ק' ק' שנאמר: וקרא זה אל זה ואמר ק' ק' ק'. גוללים אותם בכל רקיע ורקיע שבמרום כבני מלכים אדירים ונכבדים, וכשמחזירים אותם אל מקום כסא כבוד כל חיות שבמרכבה פותחים את פיהם בשבח כבוד שמו של הקדוש ברוך הוא ואומרים: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

אלף, אמר הקדוש ברוך הוא: **א'**יברתיו **ל'**קחתיו **פ'**קדתיו למטטרון עבדי שהוא אחד מיוחד מכל בני מרומים כולם.

איברתיו בדורו הראשון וכיון שהסתכלתי בבני דור המבול שהם מקלקלים ובאים סילקתי שכינתי מביניהם ועליתי בקול שופר ובתרועה למרום, שנאמר: עלה אלוהים בתרועה ה' בקול שופר (תהלים מ"ז).

ולקחתיו לחנוך בן ירד מביניהם והעליתיו בקול שופר ובתרועה למרום להיות לי לעד, עד ד' חיות שבמרכבה לעולם הבא.

פקדתיו על כל גנזים ואוצרות שיש לי בכל רקיע ורקיע ומפתחי כל אחד ואחד מסרתי בידו על השרים, ועשיתיו משרת לכסא כבוד היכלי ערבות לפתוח לו דלתותיהם וכסא הכבוד, לסלסל ולסדר חיות הקדש לקשור בראשם כתרים, ואופני הדר לכתור להם עוז וכבוד, כרובי הוד להלבישם הדר, וזיקי זוהר להזכירם זיו זוהר, שרפי להבה להתעטפם גאוה, חשמלי אורה להתאזרם נהורא. בכל שחר ושחר להכין לי מושב בשבתי על כיסאי בכבוד ויקר לראות כבודי במרום, עוזי ברזי עליונים וברזי תחתונים. רוממתי עליכם רום קומתו בתוך כל רמי הקומות שבעת אלפים פרסאות, הגדלתי כסאו מהוד כיסאי והרביתי כבודו מהוד כבודי, הפכתי בשרו ללפידי אש וכל עצמות גופו לגחלי אור, שמתי מראיו כמראה בזק, ואור עפעפיו כאור לא נעדר, הבהקתי פניו כאור זיו השמש, וזהר עיניו כזיו כסא כבוד, שמתי לבושו כבוד הוד והדר, וכסות מעילו פאר וגאווה ועוז, כליל כתר מלכות של חמש מאות על חמש מאות פרסה, ונתתי עליו מהודי ומהדרי ומזיו כבודי שעל כסא הכבוד, קראתיו בשמי הוי"ה הקטן שר הפנים ויודע רזים, וכל רז ורז גליתי לו באהב, וכל סוד וסוד הודעתיו, כאשר קבעתי כסאו בפתח היכלי מבחוץ לישב ולעשות דין, וכל פמליא שלי שבמרום וכל שר ושר העמדתי לנגדו ליטול רשות לעשות לו רצונו. שבעים שמות נטלתי משמותי וקראתיו בהם להרבות לו כבוד, שבעים שרים נתתי בידו לפקוד להם בכל לשון פקודי דברי, להשפיל בדברי גאים עדי ארץ, ולהגביה בשיח שפתי שפלים עד למרום, להכות מלכים ממלכותם, להקים רוזנים על ממשלתם, שנאמר: והוא מהשנא עידניא וזמניא מהעדה מלכין ומהקם מלכין וגו'. ליתן חכמה לכל מלכי עולם ובינה ומדע למביני מדע שנאמר: יהב חכמתא לחכימין ומנדעא לידעי בינה, לגלות להם רזי דברי, ולהורות להם גזירת משפטי, שנאמר: כן יהיה דברי אשר יצא מפי לא ישוב אלי ריקם כי אם עשה את אשר חפצתי וגו', כי אם אעשה לא נאמר אלא כי אם עשה, מלמד שכל דבר ודבר וכל שיח ושיח שהוא יוצא מפי הקדוש ברוך הוא עומד מטטרון ועושהו מעצמו ומקיים גזירתו של הקדוש ברוך הוא, והצליח אשר שלחתיו, ומצליח לא נאמר אלא והצליח, מלמד שכל גזירה וגזירה שיוצא מפי הקדוש ברוך הוא על אדם כיון שעשה תשובה אין משלחין אותו לפורענות לו אלא משלחין אותו לאדם אחר, שנאמר: צדיק מצרה נחלץ ויבוא רשע תחתיו. ולא עוד אלא שבכל יום ויום יושב מטטרון ג' שעות בשמי מרום וכונס כל אותן הנשמות של עוברין שמתו במעי אמן ושל יונקי שדים שמתו על שדי אמן ושל תינוקות של בית רבן שמתו על חומשי תורה ומביא אותם תחת כסא הכבוד ומושיבן כתות כתות חבורות חבורות ואגודות אגודות סביבות פניו ומלמדן תורה וחכמה ואגדה ושמועה, ומסיים להם ספר תורה, שנאמר: את מי יורה דעה ואת מי יבין שמועה גמולי מחלב עתיקי משדים (ישעיה כ"ח). צ"ב שמות יש

לו למטטרון ואלו הם, ושם האחרון שלו סגנזגאל שר החכמה, ולמה נקרא שמו סגנזגאל מפני שכל גנזי החכמה כולן מסורין בידו וכולן נפתחו למשה מסיני עד שלמדו לו בארבעים ימים כשהיה עומד בהר, התורה בשבעים פנים של שבעים לשון, נביאים וכתובים הלכות שמועות אגדות ותוספות וכולם בשבעים פנים של שבעים לשון. נביאים בשבעים פנים של שבעים לשון, כתובים בע' פנים של ע' לשון, הלכות ושמועות בע' פנים של ע' לשון, אגדות ותוספות בע' פנים של ע' לשון. וכיון שעלו לו סוף מ' יום נשתכחו לו כולם בשעה אחת, עד שקרא לו הקדוש ברוך הוא ליפיפיה שר של התורה, ונתן לו למשה במתנה, שנאמר: ויתנם ה' אלי, ואח"כ נתקיימה בידו. ומנין שנתקיימה לו, שנאמר: זכרו תורת משה עבדי אשר ציוויתי אותו בחורב על כל ישראל חוקים ומשפטים, תורה אלו תורה נביאים וכתובים, חוקים אלו הלכות ושמועות, ומשפטים אלו אגדות ותוספות, וכולם נאמרו לו למשה בסיני. אלו תשעים ושנים שמות מעין שם המפורש והניחם על שמו של מטטרון, שמות שלו שקוראין בהם מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא ומלאכי השרת בשמי מרום. ועשרים ושנים חותמות שטבע אצבעו שבו נחתמו כל סדרי רקיע ערבות, ובו מתחתמים פתקי של שרי מלכויות שבמרום במלכות ובממשלה ברבות ובגדולה, ובו מתחתמים פתקי של מלאך המוות ופתקי של כל אומה ומלכות.

אמר מטטרון מלאך שר הפנים: מלאך שר התורה, מלאך שר חכמה, מלאך שר התבונה, מלאך שר הכבוד, מלאך שר ההיכל, מלאך שר המלכים, מלאך שר הרוזנים, מלאך שר השרים רמים וגבוהים רמים ונכבדים שבשמים ובארץ, ה' אלוהי ישראל הוא עד לי בדבר הזה, כשגליתי רז זה למשה רעשו עלי כל חיילי מרום שבכל רקיע ורקיע ואמרו לי: מפני מה אתה מגלה רז זה לבני אדם ילודי אשה בעלי מום בעלי טומאה בעלי דם בעלי זיבה בעלי טיפות סרוחות? רז שנבראו בו שמים וארץ, ים ויבשה, הרים וגבעות, נהרות ומעיינות, גיהינום אש וברד, גן עדן ועץ החיים, ונוצרו בו אדם ובהמה וחית השדה ועוף השמים, ודגי הים בהמות ולויתן, שקצים ורמשים שרצי הים ורמשי מדבריות? תורה וחכמה דעת ומחשבה של בית עליונים ויראת שמים, מפני מה אתה מגלה לבשר ודם? אמרתי להם: מפני שנתן לי רשות הקדוש ברוך הוא. ועוד נטלתי רשות מכסא רם ונשא שכל שמות המפורשות יוצאות כברקי אש וכזיקי זוהר וכחשמלי להבה, ולא נתקררה דעתן עד שנזפן הקדוש ברוך הוא והוציאם בנזיפה מלפניו ואמר להם: אני רציתי ואני חשקתי ואני פקדתי ואני מסרתי למטטרון עבדי בלבד, שהוא אחד מכל בני מרום, ומטטרון מן בית גנזים שלי ימסרו למשה ומשה ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים ונביאים לאנשי כנסת הגדולה, ואנשי כנסת הגדולה לעזרא הסופר, ועזרא הסופר להלל הזקן והלל הזקן לר' אבהו ורבי אבהו לר' זירא ור' זירא לאנשי אמונה, ואנשי אמונה לבעלי אמונות להיזהר בו ולרפאות בו כל החולאים המתרגשות לבוא בעולם, שנאמר: ויאמר ה' אם שמוע תשמע בקול ה' אלוהיך והישר בעיניו תעשה

והאזנת למצוותיו ושמרת כל חוקיו כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך. תם ספר חנוך.

מדרש מעשה חנוכה.

[מכ"י מינכען נדפס באוצר טוב ח"א 039, ובית המדרש ח"ה].

כתיב (ירמיה נ') כה אמר ה' צבאות עשוקים בני יהודה ובני ישראל וגו' וכתיב גואלם חזק ה' צבאות שמו ריב יריב את ריבם למען הרגיע את הארץ והרגיז ליושבי בבל. אמרו בימי היונים נתחייב מקרא זה שהערימו סוד על ישראל אמרו בואו ונחדש עליהם גזירות עד שיבעטו באלוהיהם ויאמינו בע"ז שלנו. עמדו וגזרו כל בן ישראל שעושה לו בריח או מסגור לפתחו ידקר בחרב, וכל כך למה? כדי שלא יהיה לישראל כבוד ולא רשות (צניעות), שכל בית שאין לו דלת אין לו כבוד ולא צניעות וכל הרוצה ליכנס נכנס בין ביום ובין בלילה. כיון שראו ישראל כך עמדו ובטלו כל דלתות בתיהם ולא היו יכולין לא לאכול ולא לשתות ולא לשמש מטותיהם, בשביל גנבין ולסטין ופריצי יונים, ולא רואין שינה בעיניהם לא יום ולא לילה, ונתקיים עליהם מקרא שכתוב ופחדת לילה ויומם (דברים כ"ח). אמרו לפני הקדוש ברוך הוא: רבש"ע כמה אנו יכולים לסבול? אמר להם: בעוון מזוזה, אלא אעפ"כ רווחה תמצא בגזירה זו. והיו ישראל שרויין בלא דלתות, ואין לך דבר מעביר רעות האשה מעל בעלה כדלת, שנאמר: לך עמי בא בחדרים וגו' (ישעיה כ"ו), ועמדו בגזרה זו שלש שנים, כיון שראו יוונים שעמדו ישראל בגזירה ולא נכשל אחד מהם בשום דבר רע, עמדו וגזרו עליהם גזירה אחרת, והעבירו קול: כל אדם מישראל שיש לו שור או שה יחקק על קרניו שאין לו חלק באלוהי ישראל, וכל כך למה? כדי שלא יאכלו ישראל בשר ולא חלב ולא גבינה, ולא יהיה להם חרישה. אמרו יודעים אנו שאין יכולין לעמוד בגזירה זו. כיון ששמעו ישראל כך נצטערו צער גדול אמרו: ח"ו שנכפור באלוהינו, עמדו ומכרו בהמתן בין טהורה בין טמאה, והיו ישראל מהלכין ברגלים, ועליהם נתקיים ראיתי עבדים על סוסים וגו'. אמר להם הקדוש ברוך הוא: בעוון שמנעתם עצמכם מעלות בשלש רגלים לירושלם ולהקריב קרבנות וליתן מתנות כהונה, לכן נתקיים עליכם שורך טבוח לעיניך, אלא אעפ"כ רווחה תמצאו בגזירה זו, והיו הצביים והאיילים וכל מיני עופות טהורים באים ונכנסים לבתיהם של ישראל, לפי שהיו בלא דלתות ובאין ישראל ותופסין אותן ושוחטין ואוכלין בשר ונותנין שבח להקב"ה ואמרו: ברוך הוא שהפך עצת אויבינו לטובה, שאילו היו דלתות לבתים היאך הייתה כל צידה נכנסת אצלנו. השיבם הקדוש ברוך הוא: אתם חסתם על כבודי ולא כפרתם בי אף אני זימנתי לכם צידה, וכיון שראו היוונים שעמדו ישראל בגזירה זו, עמדו וגזרו כל מי שאשתו הולכת לטבילה ידקר בחרב וכל הרואה אותה הרי היא לו לאשה ובניה לעבדים, כיון שראו ישראל כך מנעו עצמם מלשמש, וכיון ששמעו יוונים כך אמרו הואיל ואין ישראל משמשין מטותיהם אנו נזקקין להן, כיון שראו ישראל כך חזרו על

נשיהן בלא טבילה בעל כורחן, אמרו: רבש"ע בעל כורחנו שלא בטובותינו, שאין האשה רוצה לישב תחת בעלה בלא עונתה. אמר להם הקדוש ברוך הוא: הואיל ועשיתם בלא כוונה אני אטהר אתכם ופתח לכל אחד ואחד מהן מעיין בתוך ביתו, והיו נשיהם טובלות בתוך בתיהם ונתקיים עליהם מקרא זה ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה, ונתקיים עליהם עוד מקרא זה אם רחץ ה' את צואת בנות ציון. כיון שראו יוונים שאין ישראל מרגישין בגזירותיהם עמדו וגזרו עליהם גזירה מרה ועכורה, שלא תכנס כלה בלילה הראשון מחופתה אלא אצל ההגמון שבמקום ההוא. כיון ששמעו ישראל כך רפו ידיהם ותשש כחם ונמנעו מלארס, והיו בנות ישראל בוגרות ומזקינות כשהן בתולות, ונתקיים עליהם בתולותיה נוגות והיא מר לה (איכה א'), והיו יוונים מתעללות בבתולות ישראל, ונהגו בדבר הזה שלש שנים ושמונה חדשים, עד שבא מעשה של בת מתתיהו כהן גדול שנשאת לבן חשמונאי ואלעזר היה שמו, כיון שהגיע יום שמחתה הושיבוה באפריון, וכשהגיע זמן הסעודה נתקבצו כל גדולי ישראל לכבוד מתתיהו ובן חשמונאי שלא היו באותו הדור גדולים מהם, וכשישבו לסעוד עמדה חנה בת מתתיהו מעל אפריון וספקה כפיה זו על זו וקרעה פורפירון שלה ועמדה לפני כל ישראל כשהיא מגולה ולפני אביה ואמה וחותנה. כיון שראו אחיה כך נתביישו ונתנו פניהם בקרקע וקרעו בגדיהם, ועמדו עליה להרגה, אמרה להם: שמעוני אחיי ודודיי, ומה אם בשביל שעמדתי לפני צדיקים ערומה בלי שום עבירה הרי אתם מתקנאים בי, ואין אתם מתקנאים למסרני ביד ערל להתעולל בי! הלא יש לכם ללמוד משמעון ולוי אחי דינה שלא היו אלא שנים וקנאו לאחותם והרגו כרך כשכם ומסרו נפשם על ייחוד של מקום ועזרם ה' ולא הכלימם, ואתם חמשה אחים יהודה יוחנן יונתן שמעון ואלעזר, ופרחי כהונה יותר ממאתים בחור, שימו ביטחונכם על המקום והוא יעזור אתכם, שנאמר: כי אין מעצור לה' להושיע וגו' (ש"א י"ד). ופתחה פיה בבכיה ואמרה: רבש"ע אם לא תחוס עלינו חוס על קדושת שמך הגדול שנקרא עלינו ונקום היום נקמתנו. באותה שעה נתקנאו אחיה ואמרו בואו ונטול עצה מה נעשה, נטלו עצה זה מזה ואמרו בואו וניקח אחותנו ונוליכנה אצל המלך הגדול ונאמר לו: אחותנו בת כהן גדול ואין בכל ישראל גדול מאבינו, וראינו שלא תלין אחותינו עם ההגמון, אלא עם המלך שהוא גדול כמותנו, ונכנסנו עליו ונהרגהו ונצא, ונתחיל אח"כ בעבדיו ובשריו, והשם יעזרנו וישגבנו, נטלו עצה וכו' ועשה להם הקדוש ברוך הוא תשועה גדולה, ושמעו בת קול מבית קדש הקדשים: כל ישראל נצחו טליא באנטוכיא, כן יעשה המקום ישועה בימינו אלה.

מעשה חנוכה נוסח ב'.

[בית המדרש חדר א' בשם מדרש לחנוכה].

בשנת כ"ג שנים למלך אנטיוכס הוא שנת רי"ג לבנין בית שני רוח רעה נוססה בו וחרב חדה לשונו שלופה מתערה להכות ארץ בשבט פיו. ויען ויאמר לכל שריו ועבדיו הפרתמים היושבים

ראשונה במלכות, הלא תדעו הלא תשמעו כי הנה עם בני ישראל אשר בירושלם גוי עז פנים ודתיהם שונות מכל עם ואת דתי המלך אינם עושים, אשר גאון וגובה להם האומרים ידינו רמה ותמיד כל הימים מקוים שברון המלכים, לאמר כי הנה החשך יכסה ארץ וערפל לאומים וזרח בחושך אור לישרים ולכל בני ישראל יהיה אור במושבותם.

ולי אני המלך אין שווה להניחם, ועתה קומו ונקומו עליהם למלחמה לכו ונכחידם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד, הבה נתחכמה לו לבטל מהם את יום השבת ומילה ור"ח, וייטב הדבר בעיני שריו ועבדיו לעשות כדבר המלך. בעת ההיא שלח את ניקנור משנהו בחיל גדול ועם רב ויבוא לירושלם ויצר עליה בקול ענות וחרופים לחרף מערכות אלוהים ויהרוג בה הרג רב.

א"ר שמעון בן יוחאי: בת הייתה לו למתתיהו כ"ג שאין כיופיה בכל העולם ומקודשת לאחד מבני חשמונאי, ובא אחד מן היוונים ותפסה בבלוריתה והציע ספר תורה תחתיה ובא אליה בפני ארוסה, ולהעלות חמה ולנקום נקם בנה במה בביהמ"ק ושחטו דבר אחר (חזיר) ויביאו את דמו אל עזרת הקדש. ורוח ה' לבשה את יוחנן בן מתתיהו ויקנא קנאת ה' צבאות ויחמול על עם הקדש שה פזורה ישראל וילבוש בגדי נקם לנקום נקמת בני ישראל מאת היוונים ויועץ בלבו ויעש לו חרב קטנה ויחגור אותה תחת מעילו, ויצא לרחוב העיר ויבוא עד לפני שער המלך ויקרא לשוערים ויאמר אליהם: אני יוחנן בן מתתיהו הנני בא לבוא לפני אדוניכם, ויאמרו נערי המלך אל המלך: הנה יוחנן הכהן הגדול עומד בחצר,

ויאמר המלך: יבוא, ויבוא יוחנן לפני המלך ויאמר לו ניקנור מדוע אתה עובר את מצוות המלך ואינך חפץ בשלום מלכותו, הלא ידעת אם לא שמעת כי יש לאל ידי בכח גבורת חיילות לעשות עמכם רע עד בלתי השאיר לכם שריד ופליט, כי עתה גם אותך הרגתי ואותם שרפתים כקש לפני רוח, ומי בכל אלוהי הארצות אשר הצילו את ארצם מידי כי יציל ה' את ירושלם מידי.

ויען יוחנן למלך לאמר: עתה באתי אליך כל אשר תחפוץ אעשה לא אסור ממצותיך ימין ושמאל.

ויאמר לו המלך: במה יודע איפה כי אתה סר אל משמעתי הלא כאשר תקרב אל המזבח ותעשה את חטאתך ואת עולתך בחלב ודם החזיר הזה ותלבש בגדי מלכות אשר לבש בו המלך ותרכב על מרכבת המשנה אשר לו ואשר ניתן כתר מלכות בראשך.

ויאמר יוחנן: אנכי אעשה כדברך כאשר אדוני מצווה רק אין דבר כי יגורתי מפני האף והחמה עם בני ישראל, הן אזבח תועבת ה' על המזבח לעיניהם ולא יסקלוני?

אך בזאת יאות לי לעשות בדברך בהוציאך כל איש מלפניך ואני ואתה ואין זולתך ואז אעשה כדבר המלך, פן יודיעון הדבר אל עם בני ישראל.

ויטב הדבר בעיני המלך ויצו לאמר: הוציאו כל איש מעלי ולא עמד איש אתו מכל הניצבים עליו.

ויהי בלכתם ויתפלל יוחנן לפני ה' ויאמר: ה' אלוהי ישראל יושב הכרובים אתה הוא האלוהים לבדך לכל ממלכות הארץ, אתה עשית את השמים ואת הארץ, הטה אוזנך ושמע פקח עיניך וראה את דברי אנטיוכס אשר שלחו לחרף מערכות אלוהים חיים ומלך עולם, אמנם ה' החריבו מלכי אשור את הגויים ואת ארצם ונתנו את אלוהיהם באש, כי לא אלוהים המה כי אם מעשה ידי אדם עץ ואבן ויאבדום. ואתה ה' אלוהינו הושיעני נא מידו פן ילך וישתבח ויתפאר בבית דגון אלוהיו לאמר אלוהי נתנם בידי וכחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה. וככלות עתרתו חיזק ואמץ לבבו ויאמר: ה' אלוהים זכרני נא וחזקני נא אך הפעם הזה ואנקמה נקמת בני ישראל, ויקרב יוחנן אליו ויתקע החרב בלבו, ויהי כאשר כרע שם נפל שדוד את פני הקדש.

ויהי אך יצוא יצא יוחנן כ"ג מאת פני הקדש וירע תרועה גדולה ויערוך מלחמה בעמים ויהרוג בהם הרג רב שבעה אלף ושבע מאות ושנים ושבעים מבלעדי העם אשר נהרגו איש בחרב רעהו.

ויהי כאשר שמע אנטיוכס כי נהרג משנהו ניקנור ויצר לו מאד וישלח ויקרא לכל שריו ועבדיו וגם למשנהו הגדול ויאמר אליהם האם בגוי הזה לא תתנקם נפשי אשר השחיתו וחבלו חיילות ויבוזו מחנותי ושריי, ועתה מה אנו מחשים הבא נא נבוא אליהם למלחמה לבטל מהם את השבת ור"ח ומילה, ומי האלוהים אשר יציל אותם מידי.

וישלח את בגריס בחיל גדול ועם רב ויבוא לירושלם ויצר עליה, וימרו את אלוהים עליון ויכעיסוהו בבמותם ובפסיליהם יקניאוהו במזבח אלוהיהם, ויעבירו קול במחנה מטעם המלך לאמר: כל איש ואיש אשר ישמור שבתות ה' ור"ח ומילה יומת.

ורבים מבני ישראל בימים ההם מסרו נפשם בעבור כבוד המקום ב"ה ולא בטלו ברית אבותם. ואשה אחת מבני הלוים מלתה את בנה לשמונה ימים בתופים ומחולות, והיא עלתה על חומת ירושלים ובנה חתן דמים מהול בידה ותען ותאמר לפני ה': כל זאת באתנו ולא שכחנוך ולא שקרנו בבריתך, לא נסוג אחור לבנו, ותט אשורנו מני ארחיך, והשליכה עצמה עם בנה מעל החומה וימותו שניהם. וכמוה עשו רבים מבני ישראל ולא הפרו את ברית אבותם ואת קדוש ישראל יעריצו.

וקהל קדושים אמרו איש אל רעהו: הנה דבר המלך בחמה שפוכה לבטל ממנו את השבת, דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעים, וכתוב בתורתנו ששת ימים תעבוד וביום השביעי תשבות הלא טוב לחסות בה' ונשבות את שבתותינו אם יחינו ונחיה ואם ימיתנו ומתנו. ויועצו לשבות השבת במערה אחת הם נשיהם וטפם. ויוגד למלך לאמר הנה אנשים באו הנה במערה אחת לשבות את שבתותם, וישלח המלך את חיילותיו חלוצים לצבא וישבו על פי המערה ויקראו אותם אליהם בדבר המלך לאמר מדוע מריתם את דת המלך ועתה בא נא וסורו נא אל משמעתו של מלך והצלתם את נפשותיכם ממות.

ויענו כל העם יחדיו לאמר: אשר דבר ה' נעשה ונשמע, אשר ציונו על הר סיני ששת ימים תעבוד וביום השביעי תשבות, הלא טוב לנו מות ביד ה' פה ולא נחלל את יום השבת ח"ו. וכאשר ראו כל אנשי הצבא כי לא אבו הלוך בדתי מלכיהם, ויביאו עצים וישרפו על פי המערה וימותו לפני ה' כאלף איש ואשה.

ויהי כשמוע יוחנן בן מתתיהו וד' אחיו את כל זאת אזרו חיל בגבורתם ובעזרם ומגינם של אביהם שבשמים אשר בטחו בו וילחמו בעמים ויהרגו הרג רב אין חקר ואין מספר, לא נשאר בהם עד אחד, אפס (זולתי) בגריס אשר נס אל אנטיוכיא אל המלך ועמו אנשים פליטי חרב מוכים ומעונים, ויעץ בגריס ויאמר לאנטיוכס הן אתה שמת טעם לבטל את השבת ר"ח ומילה, נבול תבול גם אתה וכל העם הזה אשר ברגליך, כי אם ילכו כל העם וכל הלשונות האלה לא יוכלון לעמוד לפני חמשת בני מתתיתו כ"ג אשר מאריות גברו ומנשרים קלו.

ועתה המלך עצתי תיטב עליך ולא תלחם במתי מעט פן נהיה לבוז ולקלס לעיני כל העמים ומלכי ארץ וכל לאומים, אם על המלך טוב יכתב ונשלוח ספרים בכל מדינות מלכותך ויבואו כל שרי עם ועם ולא ישאר מהם עד אחד, ויעש המלך כדבר בגריס, ויבואו מכל מדינות המלך שרי עם ועם עם אלפים ורבבות חיילות חלוצי צבא, וכאשר ראה בגריס כי כביר מצאו ידו וחיילים יגבר ורב מאד מחנהו אין חקר ואין מספר, קם בגריס ויבוא לירושלם ויצר עליה, ויחל לחרף מערכות אלוהים חיים ומלך עולם, ויבקע החומה וינתק וישבר במקדש י"ג פרצות ויחשוב בלבו לאמר הפעם הזאת לא יוכלו לי, כי רב חילי וכי כביר מצאה ידי.

א"ר יצחק בר נחמני: אלף ושמונים ריבוא גייסות באו עם בגריס הרשע ואמר לישראל: שוטים אתם שתעשו מלחמה עם חיילים שאין להם שיעור, אם תאמרו אלוהיכם יביא מבול כבר נשבע שלא יביא מבול לעולם, ואם גבריאל יעמוד בנו לשרוף אותנו כמו שעשה לסנחריב הרי אנו סכים עצמנו בדם חזיר ובשכבת זרע של סוסים ולא יגע בנו.

נשאו ישראל עיניהם למרום ויאמרו: לא לנו ה' לא לנו כי לשמך תן כבוד שלא יתבזה בעכו"ם, עכשיו יאמרו אין לאלוהיהם עצה אחרת, וכך כתיב: גדול העצה ורב העליליה.

אמר הקדוש ברוך הוא: חייכם מחשבתי גדולה משלכם כי לא יטוש ה' עמו ונחלתו לא יעזוב, באותה שעה היו ישראל מצפים להרי מזרח אולי יבואו להם עכו"ם פרסיים לעזרתם, אז חרה לו למתתיהו כ"ג ואמר לו לחשמונאי: ולא כתיב ארור הגבר אשר שם בשר זרועו לו ומן ה' יסיר לבו וברוך הגבר אשר שם ה' מבטחו?

אמר לו: יפה אמרת אני ושבעה בני ואתה ושלשה בנים הם י"ב שבטי יה עדות לישראל, מובטח אני בהקב"ה שיעשה לנו נסים ונפלאות, ויצומו וילבשו שקים ואפר לבקש רחמים מלפני אלוהי השמים עזרם ומגינם של ישראל, וככלותם להתפלל קמו מכרוע על ברכיהם ויעצמו עשתנותם, מנשרים קלו ומאריות גברו וילחמו בעמים ויהרגו בהם הרג רב.

א"ר יצחק בר נחמני: באותה שעה תפס הקדוש ברוך הוא שבעים שרים של מעלה משרי אומות העולם ורצע אותם במרצע של אש ויאמר להם: הרגו איש את קרובו ואם ימלט אחד מהם נפשיכם תחת נפשו. וכשהיו היוונים מורים חצים וחרבות באו המלאכים ונעצו אותם בלבו של היוונים, הוי חרבם תבוא בלבם וקשתותם תשברנה, והיו בני חשמונאי רואים הנסים ואומרים: ה' ילחם לנו. וכל מלך ומלך מהמלכים שנהרג היו באים המלאכים ומבזבזים ממנו והטילו לבתיהם של ישראל, שהם לא היו יכולים ליטול את השלל מפני החללים, ואת חיילותיהם מהם שרפו בני ישראל מהם דקרו בחרב ומהם תלו על העץ ובגריס הרשע שרפו אותו בית ישראל באש.

ואז אנטיוכס המלך כאשר שמע אשר נהרגו בגריס וכל שרי החיל אשר עמו וינס במדינות הים והיה כל מוצאו אותו במקום אשר היה שם, ששם באו המורדים בו, היו קוראין אותו הבורח.

ואח"כ באו בני חשמונאי לבית המקדש ויבנו הערים ויסגרו הפרצות ויטהרו את העזרה מן ההרוגים ומהטומאות, ויבקשו שמן זית זך להדליק את המנורה ולא מצאו כי אם צלוחית אחת אשר הייתה חתומה בטבעת הכ"ג וידעו כי הוא שמן טהור, והיה בה כשיעור הדלקת יום אחד ואלוהי השמים אשר שכן שמו שם הניח ברכה בשמן, והיו מוצאים כל לילה ולילה אחר עריכת הנרות האסיך מלאה שמן והעלו הנרות ממנו שמונה ימים, ועל הצלתם ונס האסיך ההוא קבלו וקיימו היהודים עליהם ועל זרעם להיות עושים את שמונת ימי חנוכה בהלל ובהודאה בכל שנה ושנה וזכרם לא יסוף מזרעם. ברוך הרב את ריבנו והנוקם את נקמתנו והמשלם גמול לכל אויבי נפשנו, ברוך האל המושיע. תם מדרש מעשה חנוכה.

מכתב ר' יוחנן בן זכאי מירושלם.

[מספורי מחוקקי דת הנוצרים]

שמעו אלי בני אברהם יצחק ויעקב עם סגולה, בכם בחר ה' אלוהים אשר שמו נורא בגויים והוא יברך אתכם בשלום כאשר דבר, כי הוא יעשה בודאי כאשר אמר.

זכרו ועשו, היזהרו במעשיו ובתורתו הקדושה, והואיל חוש הראיה מביא לידי זיכרון ע"כ אכתוב לכם שורש מעשי ה' כי נורא הוא אשר נרמז לו בטעמי שני גירושין בסוד גדול ונורא ונמסר לו מאבותינו איש מפי איש שלאחר שני גירושין תפשוט הקטן שבאומות (ישראל) בכל העולם ולהם יתיהב רשות והורמן לילך בסוד ה'. בתחילה ברא אלוהים את העולם באמירה שהיא אחדות, ושיתף את הרחמים בדין, ובמלאת הדין והרחמים ברא את האדם בצלמו ביו"ד וה"ה (יה) כי מספר ה"ה הקריאה יו"ד הכתיבה, ושניהם הכתיבה והקריאה עולים י"ד ושתי ידיים עולה שבעה בימי הקריאה, וציוה את האדם לשמור את עץ הדעת טוב הוא השם ורע

הוא החט, וכאחת עולים שבעה הוא הע' שהוא הנחש ולא שמר ע"כ חסר הע' מן האדם, וכיון שראה הנחש שהאדם עומד ברחמים ודין והאשה יוצאת מאדם הלך לעורר הע' ולהאבידם מתואר האדם, וכדי שיהיה דבריו נשמעין לקח בדברים את האשה שתתן גם לאישה לפיכך אמרה תורה: ותפקחנה עיני שניהם ופקרו באחדות אלוהינו העולה כח, לפיכך קללו הקדוש ברוך הוא בגחון ובעפר ובעין ובחט כל ימי חייו, והוא ישופך ראש בשש ברחם ובדין, ואתה תשופנו עקב ביו"ד שהוא אחדות אלוהינו באין סוף באחרית הימים תמצאנו.

ואל האשה אמר: הואיל שחסרת האמת יתהפך בעץ לעצ"ב, בעצב תלדי בנים,

ואל האדם אמר: הואיל ושמעת לקול אשתך לבטל האמת ארורה האדמה בעבורך לפיכך קוץ ודרדר הוא הע' דרדר הוא שלש תצמיח לך לדבר לעתיד על אל אלים באחד העולים קוץ ודרדר, שתוציא ממנו העי"ן ותישאר שלש במקום הדרדר. בזיעת אפיך תאכל לחם הוא ו' ה' צור עולמים. עד שובך אל האמת באדמה כי ממנה לקחת, כי עפר אתה הוא ח"ט ואל העפר תשוב לח"ט, ושתי פעמים ח"ט עולה ד"ל, והוא העין שחסרת מן האמת ונשאר השלש ולקח השם אחדותו מאור הקדמון הוא האמת, ונתן במקום האחדות העין שנחסר מאמת, כמו שכתוב: ויעש ה' אלוהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם, ולפיכך קרא לאשתו חוה שהוא אחת ע"ש האחדות שנחסר על ידה. וכיון שנאבד האחדות מאדם ומאמת נשאר דם מת, אשר כל אחד הוא שמונה כח"ט, על כן אמרה רבקה: קצתי בחיי מבנות חת.

ובהיות אחר חורבן בית ראשון נתעוררה העי"ן ונתמלאה ואוי לעין שכך רואה כי מאז הייתה האחדות ע"י קצת אשר בשם ישראל יכונה ומהם באין כל הגויים להאמין בשקוץ ח"ת ועל זה ציוה ה' לאבינו אברם להימול והוסיף לו ה' משרי שנאבד ע"י האשה למלאות עיני ה' שחסרה ה', ואעפ"כ שמה מורה על האחדות מביאים העי"ן שנחסרה, לפיכך נקרא יעקב ישראל כדי שלא יקימו בחת ואשרי עין שרואה כל אלה, כי הוא אמת. ולעת עתה הטיל הנחש את הזוהמא ממנו בן הנדה חת בשמו וחת בתוארו העולה משיח יצא מעם ה' ומהיות הנחש אשר הוא ג"כ חת מעיד, וכפה על האמת את מכסת שקרו לדבר בה' סתימות עם האמת וכפר באחדות ובתורת אלוהינו ולעג על דברי רז"ל מאד, אבל אנו מקנאים את קנאת השם ומסרנו אותו למיתה ע"י שופטינו מארצנו אשר אשר העמיד עלינו הקיסר מעירכם ונקבר בקבר סרוח כדין רשע מסית והושלך מקברו כפגר מובס ונאבד מן העולם, אך טומאתו נשארה בארץ וקול זועת הטומאה נשמע בכל מקום, עמד הטומאה וחי, וכותבים ספרים אין קץ על מעשיו שלא היו וקראו את שמו משיח, אשר הוא העין תלעג לאב בטומאת הנגע בי"ה בש"ש ואומרים שהוא בא למלאות דברי תורה והוא היה בן סורר ומורה להכות בשש הטמא בלי אותיות הטהור שש בש"ש ונתן תורה חדשה אשר בדה מלב טומאתו להחליף את האחדות בשקץ, ומה לי להאריך בטומאה, כי אסור להסתכל בצורתה ובהויתה, אך זאת דעו אחינו בית ישראל המפוזרים באומות, אל תאמינו באנשים הפושעים הנקראים שלוחים הנרמזים בעין הרע כי המה חוטאים ומחטיאים את הרבים, והואיל שהטומאה הגבירה יד ע"כ חזקו ידיכם בטהרה אהיה אשר באמת, וחדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא מן הפושעים

להעמיד השילוש באמת אך הואיל שהאחדות נחסר ממנו נשאר מת וח"ת מח"ט אנושי מזוהמת הנחש. וכל הנוגע יטמא טומאת עולם אשר אין לה תקנה, ושלוחי המוות תקראם את שמם הריקבון אנשי חרם ותהיו מקנאים קנאת ה' לעקור שרשם מהארץ שבל יעמוד עוד.

וזאת ידוע תדעו שגם דבריהם השקרים יתפזרו בארץ כמוץ לפני רוח כאחד הנרדף בעין להלביש את כל הארץ בטומאה. עד עת וזמן אשר נטמן מעינינו אז יבלע ויסיר ה' את הטומאה מארץ והיה ה' למלך על כל הארץ והיה הוא אחד ושמו אחד, שהמה ח"ת הקדושה ואשרי המחכה לו באמת, היזהרו מפטר חמור הנדחה שה פזורה, אל תשמעו אל דבריו דברי שווא אך תרעפו אותו בקשוי ערפו בכל מיני ערופה ודחויה שבעולם, ושם עמכם איש צורר היהודים איש משחית מתלמידי ר"ג הנשיא חומץ בן יין שלוש בן עין מתלבש בלבוש כתנות עור מזוהמת הנחש ושמו היה לפנים שאול אכן שאול ואבדון עמו ועם דבריו ועדן קרא אותו ימ"ש פועל אות לאמר שהוא יכול לפעול אותות ומופתים ואינו כן כי הכל עושה בכח ובפעולת השטן והוא פעל עות אשר לא יוכל לתקן, רשע ופושע יקרא את שמו הרקב לדבר על ה' ועל התורה סרה לאמר ננתקה אמרותימו ונשליכה ממנו עבותימו, אבל יושב בשמים ישחק והשם ילעג למו, והנחש אשר בחור ישוך בלי לחש בלי השגחת עיניים הרואות כל לבעלת לשון הרע כי אין לו יד בנחלת ה', מות הוא ולא חיים שרף הוא ולא מלאך, כי קליפת הטומאה הנחרה בו לדבר כל אלה בשם אמת, והנוקם בו הן במיתה והן בגופו מקנא את השם יקרא וברית שלום ינתן לו ולזרעו אחריו, כי הוא מחלל את השם בפרהסיא ואין לו חלק בבני ישראל, כי הוא מסית ומדיח את עם ה' לילך אחרי אלוהים אחרים, והתורה אשר לא ידעו אבותיהם מעולם, ואוי לעין הרואה את כל אלה, ע"כ היזהרו מדבריו כי חכמת הטומאה בו אשר כרסה בטומאת הקרי, כי ספרי הקדושים מטמאים את הידיים ואת הרגלים של הרוצים לילך בטומאה, וחיים הם למוצאים בחכמת ה', וסם המוות להולך בהם בטומאה לטמא את גופו ונשמתו, ואין שום אדם יכול להשיג ולסבור את חכמת ה' כ"א ע"י מתנות ה', ע"כ בקשו את ה' אלוהים ביראה ואהבה שיתן לכם לב לעסוק בתורתו הקדושה והטהורה כמו שציוה לכם בשמו של הרועה הנאמן.

ראו איך הנביא מזהיר אותנו באחרית הנבואה זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחורב על כל ישראל חוקים ומשפטים (מלאכי ג' כ"ב) לא לבד לשמוע רק לעשות כי לא הידיעה עיקר אלא המעשה, עסקו בתורה שבכתב ושבע"פ כי זה ראה יעקב בחלומו, שנאמר: ויקח מאבני (רבים) המקום (בראשית כ"ח י"א) והיו לאחדים תחת ראשו, שנאמר: ויקח את האבן כי לא ב' תורות המה ח"ו הס מלהזכיר, רק תורה אחת הנראת כשתים פנים ואחור, כי דברי חכמים כמשמרות לנטיעה של תורה שבכתב, ואם תקיימו את דברי שתיהן אשר אלו ואלו דברי אלוהים חיים אזי תזכו לעלות בסולם אשר ראשו מגיע השמים ומלאכי אלוהים עולים ויורדים בו, ויביאנו אל המקום אשר ברא ה' להחיותנו עד עולמי עד.

וזאת לכם לדעת כדי להבין את כל אלה דעו שהשונא מין אנושי הנחש הקדמוני בא בתחילה בעלילה אל נושאת פרי אדם (זו חוה) והסית נגד צווי ה' כדי להאביד עץ זה אדם מלהביא בכורים אלו ישראל להשם, ואחר זאת כל ימי שני אלפים תוהו היה מסית ומדיח את זרע אנוש ומעט מהן השכילו בשכל הטבע ובעזר השם לא שמעו אל דברי הארור מכח מצות ה' עד שבא משה שמספרו כמספר שבטי ישראל העולה מן המים אשר המה אמת, ונתן התורה בטוב חוקים ומשפטים ומצות כמספר של אברי אדם וגידיו בשתי ידיו ברמ"ח ובשס"ה העולים כח כדי לשמור נפש האדם מזוהמת הנחש.

וכשהלך משה ליקח עשרת הדברים אשר המה חצים לה' וחצים לאדם אשר עליהם עומדת התורה כולה, הלך המסית והמדיח להסית את ישראל באחד, כי אהרן אחד ועגל ג"כ אחד ואמר בדעתו לבלבלם: לא זה אל נכר כ"א אלוהיכם, וכיון שבא משה וראה מה שעשה הנחש הלך וביטלו באש אשר הוא אחד ופיזר אותו במים לבטלו באמת, ואמר: לא זה אל אמר וציוה באזהרות גדולות לבל יעשו עוד כזה וכל הנביאים הזהירו את ישראל כל ימיהם ע"ז, וכיון שראה הנחש כי התורה והמצות הם נגד עצתו והביא השטן בתוארו ובצלמו של האיש הרע צר ואויב הזה להשחית את חלק ה' בתורתו ובמצוותיו והעמיד את דבריו הטמאים אל דברי התורה הקדושה כדי להגביר טומאתו על ישראל. ועתה אחינו בית ישראל אל תאמינו אל חלומותיו ואל דבריו דברי השטן להסית אתכם לאמר ראשונים לא בחנו וסברו את דברי ה' אבל אנו יודעים את התורה ואת עמקי סודותיו, ע"כ נלכה ונעבדה עבודה אחרת אל תשמעו להם לטמא בהם רק השמד תשמדון מהר מן האדמה כי דברי התורה ומצות ה' לא ימושו עד עולם, כי לא איש אל ויכזב ובן אדם ויתנחם (דברים כ"ג י"ט), ע"כ היזהרו מאנשי הנחש כי עקיצתן עקיצת עקרב ולחישתן לחישת שרף וכל דבריהם כגחלי אש של גיהינום ואבדון ושווא ושקר, חזו וראו איך הזהיר אתכם ירמיה הנביא (י"ז א') חטאת יהודה כתובה בעט ברזל וגו' מחטאת הבא מיהודה בשלש אשר היא כתובה בעט היא העין הרע ברגל ביד העומדת על יד התורה אך הוא על לוח הבדוי מלבם, כי כה אמר ה' ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרועו ועי"ז מן ה' יסור לבבו (ירמיהו י"ז ו') ולא העמיד הנביא את דבריו בארור לבד אלא והיה כערער בערבה אשר לא יראה טוב זו תורה, שנאמר: כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו, והמה לא יראו את הטוב הצפון לצדיקים לעתיד אך ישכנו לעולם בארץ מלחה וחררים במדבר וירדו לבאר שחת כי אנשי דמים ומרמה המה לא יחצו ימיהם, ואין להם חלק בה' אלוהי ישראל.

אכן ברוך הגבר אשר יבטח בה' כי הוא לא יראה חמימות הגיהינום כי מקווה ישראל ה' ולא אדם, והואיל שישראל מקוים לה' לבד והיה ה' תקוותו לטהר אותו מטומאת הנחש ועוזבי ה' והסרים מתורתו יכתבו בארץ צלמות בשאול ואבדון על אשר עזבו את מקור מים חיים האמת והניתן ביד ה', ומי שעזב את התורה עזב גם את ה' אלוהינו מודיענו ורופאינו ותהילתנו. והם אומרים איה דבר ה' בעין הרע יבוא נ"א כי כלה כל דברי התנ"ך בשיקוץ משומם המשקצים

ומשממים את כל הארץ באבן נגף ובצור מכשול באון גיליון, חלילה לכם אחינו בית ישראל להאמין בזה כי התורה אשר דבר אלוהינו יקום לעולם בא"ס והמורדים האלה נטשו את מים קרים נוזלים על עייף זה בית ישראל העייפים בגלות והתורה מגינה עליהם ושכחו בזדון לבביהם את אלוהי ישראל, ולשווא יקטירו ויכשילום בדבריהם משביל אשר היה מעולם זהו התורה ללכת דרך לא סלולה ויאמרו לכו ונחשבה ירום י"ה זה התורה והמצות אשר ציוה לנו ה' וזה כסא כבודו רם ונשא מחשבות זרות, הגם שאנו יודעים שלא תאבד תורה מכהן ועצה מחכם ודיבור מנביא אעפ"כ לכו ונכה את התורה בלשון הרע בזוהמת הנחש לפרש אותה כאשר עם לבבינו להרע ולא להיטיב ולא נקשיבה לדברי תורה שבע"פ, ראו מה שהתורה הקדושה אוננת לפני ה' ואומרת (ירמיה י"ח) הקשיבה ה' אלי ושמע לקול יריבי, הישולם תחת טובה רעה כי כרו שוחה לנפשי, זכור עמדי לפניך לדבר עליהם טובה להשיב את חמתך מהם, לכן תן את בניהם לרעב והגירם על ידי חרב ותהיינה נשיהם (של אלו המאמינים בהם) שכולות ואלמנות, ואנשיהם (המחזיקים אותם) יהיו הרוגי חרב, בחוריהם (אלו אנשי מלחמותיהם) מוכי חרב במלחמה, תשמע זעקה מבתיהם (בתי תפלתם) כי תביא עליהם גדוד פתאום (בטל את תועבת תפילתם בגדוד המשחיתים פתאום בגדודי השטן ובלבלם) כי כרו שוחה ללכדני ופחים טמנו לרגלי, ואתה ה' ידעת את כל עצתם עלי למות (לאמר התורה חסר וניתן במקומה און גיליון וכליון וימלל מילין לצד עילאה זהו התורה שבכתב ויבואו קדושין עליונים זהו תורה שבע"פ וסברו להשנא זמנין וד"ת בלשונם הרע, לכן) אל תכפר על עוונם וחטאתם מלפניך אל תמחי (תמחול) ויהיו מוכשלים לפניך בעת אפך עשה להם (שם, שם) להשמידם מתחת השמים כי מרו בדבריך דברי אלוהים חיים.

ודעו שהמה ותורותיהם הכיליון יגבירו על עלמין ועל עמא קדישין עד עידן ועדנים וחצי עדנין, ואז יתערו מעל הארץ והשם יטהר באש התורה את כל הארץ ומלכות עמו ישראל יתגבר על כל מלכות עלמא אזי ילכו כל העמים בתורת ה', ובעת ההיא יחזיקו עשרה אנשים מכל הלשונות הגויים בכנף איש יהודי לאמר נלכה עמכם כי שמענו כי ה' עמכם.

ועתה אחינו בית ישראל שמעו אלי דברי אמת ואל תאמינו להאותות והמופתים של הפושעים האלה בנפשותם כי מנסה ה' אתכם לדעת הישכם אוהבים אותו בכל לבבכם ובכל נפשכם, אחר ה' תלכו ואותו תיראו, ובמה תלכו ובמה תיראו? אם תשמרו את מצוותיו ואז בקולו תשמעו ותעבדו אותו ולא אחר, ובו תדבקו ולא באחר כי הוא חלקכם אזי טוב לכם כל הימים, ודעו נא זאת אחינו בית ישראל שאנו נקראים קדושים על דעת משפט הבכורה שלו ונקראים תבואות ה' ואין בנו מום כי יעקב איש תם, ורוח הקדש מעידה עלינו כלך יפה רעיתי ומום אין בך, והואיל שאין בנו מום אין אנו נאכלים לבעלי כהני אדמה אשר המה במום ובי"ד המשחית, לכן בא ויצא איש המכלה הזה לאבדנו להטיל בנו מום שנהיה נאכלים לאויבינו, אויבנו הגשמי והרוחני, ובקש לסמא את עינינו ממאור תורה, ע"כ התחזקו והיו לגברים אנשי ה', ה' אור לכם עד עולם אם אחר תורתו ומצוותיו תלכו אזי תשמרו את גופכם ונשמתכם לקרא לכם תמימים בשם אלוהיכם ולא במום.

ראו מה שיעקב אבינו הזהיר אותנו ממום הרע הזה שיבוא בתואר משיח אשר שבע תועבות בלבו באמרו לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו עד כי יבא שילה ולו יקהת עמים (בראשית מאי טעמא? י') ר"ת לא יש מום רע כיש"ו ותיבת היו"ד הוא האחדות אלוהינו ולא יסיר המום הרע הזה מישראל עד כי יבוא שילה אשר לו המלוכה שכל עלמא דיליה הוא, ע"כ ממום שבכם היזהרו שבל יהיה לכם למוקש ותדבקו באלוהיכם ובתורתו ובמצוותיו ואם תעשו כן אזי כל לשון אשר תקום אתכם למשפט תרשיעו כי אין להם אמת העולה אחד כי המה המשקרים האחדות, ואם תשמעו לי אזי טוב יהיה לכם בעוה"ז וטוב לכם לעוה"ב בעולם שכלו טוב, כי כולכם בכלל עוה"ב ואשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה' ולא באדם כי תשועת ה' תשועת עולמים, אז תאמר התורה מן המצר קראתי יה ואתה ענני במרחב י"ה, ע"כ לא אירא מאדם הסומכים על אדם כי השם בעוזרי ואראה נקמת שונאי, כי טוב זהו תורה חסה בה ולא באדם, כל הגויים סבבוני אבל בשמך אמילם, המה דחוני לנפול ואתה עזרתני כי אתה עזי וזמרתי וישועתי ובימינך עשיתי חיל, לא אמות כאשר חשבו כי אחיה בגבורת ה' לספר כל מעשיו, שער ה' אני ועל ידי צדיקים יבואו בו לה', ע"כ אמרו נא ישראל ובית אהרן ויראי ה' כי לעולם חסדו, אודך כי עניתני ותהי לי לישועה, אבן מאסו הבונים הייתה לראש פינה, כי מהשם היה ולא מאדם והשם יעשה נפלאות בעינינו.

וכשראתה התורה אריכות הגלות אמרה: אנא ה' הושיעה נא אנא ה' הצליחה נא, ורוח הקדש משיבה: המתן בתי המתן עד אשר ברוך הבא בשם אלוהיכם אזי ברכנוכם את כולכם מבית ה', אמרה התורה אח"כ: אל ה' ויאר לנו בגלות החושך הזה באורך ובאמתך לאסור חגנו בעבותים עד קרנות המזבח במשיח בן יוסף אשר מיתתו יהיה לנו לחגא במלחמות גוג ומגוג, ואחר זאת תאמר אלי אתה ואודך אלוהי ארוממך הודו לה' כי טוב כי הראה לנו חסדו במשיח בן דוד, משכר עוסקי ועושי תורה הוא הוא אשר נקראים תמימים בלי מום ונתברכו באשרי לומר אשרי תמימי דרך, ומי הם ההולכים בתורת ה' אלו נוצרי עדותו בכל לבם לדרוש את המצוות, ואם אתם עושים כן תקראו פועלי צדק ולא עושי עולה, כי בדרך ה' הלכתם אשר ציוה לכם לעשות מצוותי עד מאד, ע"כ התפללו אל ה' שנתן לכם לב לעשות חוקותיו ולהבין דרכו הטוב ואם תביטו אל מצוותיו אזי לא תבושו ולא תיכלמו לנצח עד עולמי עד.
אמרו כל בית ישראל אודך ביושר לבב בלמדי אותם לשמור חוקיך ולא עשית כן לכל גוי כי בנו בחרת ואותנו למדת משפטי צדקך, ואם את חוקיך אשמור ידעתי כי אל תעזבני עד מאד. ותדעו שגלותכם מאד יתגבר עליכם עד שיתמלא השם ואבי כל בני עשו וכח מלא שלו הוא גוג ומגוג תאבד ע"י כח ה' אשר הוא אחדות אלוהינו וישבר ה' את הקשת משמאלו זהו ח"ת הטומאה והחץ אשר הוא ג"כ ח' הטומאה מימינו תיפול, ויפיל אותו על הרי ישראל, אזי ידעו כל האומות את כבודו של השם אשר הוא אל אלוהי ישראל ולא אדם והוא הגלה את ישראל בעוונם הוא ישוב את שבות יעקב והוא יתן לרחמים כל בית ישראל ואז יקנא ה' את שם קדשו

המחולל בגויים והיה ה' לאלוהים לנו עד עולם מיום ההוא והלאה כאשר יכנס ה' את עמו ישראל מכל הארצות אשר הפיצם שמה ולא יותר מהם עד אחד שם, ולא יסתיר עוד פניו מהם מאחר אשר ישפוך רוח הקדש על כל ישראל, כי ה' אלוהים אשר דיבר.

אלה דברי המצפה על תשועת ישראל ומבקש לה' אלוהים על עזרתנו לעזר מעט עד שיבוא המורה צדק לגאלנו ולמלוך עלינו עד עולם סלה. הצעיר יוחנן בן זכאי מירושלם הכותב בשם רבנו אור ישראל רבן גמליאל הנשיא ובשם כל התלמידים הנלווים עמו וסרים למשמעתו ומקנאים קנאת ה' צבאות ותורת הקודש ועמו ישראל הקדושים ובשם כל הצדיקים מעמנו אשר היו בירושלם, ונאמר שלום לכם וה' יברך את עמו בשלום עד עולם אמן. בעיר הקדושה ירושלם שנת שלשת אלפים ושמונה מאות ושלש עשרה לירח כסלו לבריאת עלמא.

הכתב הזה נשלח ע"י ינאי תלמידו של ר"ג הנשיא ליד הנדיב יוסף בן שמעה הפרפה נשיא אחד בתוך אמוני עם סגולה בעיר רומא, השם יגן עליהם אנס"ו.

סליק.

מדרש יונה.

[מפרקי דר"א פרק עשירי].

בחמישי (ביום ה') ברח יונה מפני אלוהים ולמה ברח?
אלא **פעם ראשון** שלחו להשיב את גבול ישראל ועמדו דבריו, שנאמר: והוא השיב את גבול ישראל מלבוא חמת עד ים הערבה כדבר ה' אשר דבר ביד עבדו יונה בן אמתי הנביא אשר מגת חפר (מ"ב י"ד);
פעם שניה שלחו ירושלם להחריבה, כיון שעשו תשובה הקדוש ברוך הוא עשה כרוב חסדיו וינחם על הרעה ולא חרבה, והיו ישראל קוראין אותו נביא שקר;
פעם שלישית שלחו לנינוה, דן יונה דין בינו לבין עצמו, אמר: אני יודע שזה הגוי קרובי תשובה הן, עכשיו עושין תשובה והקב"ה שולח רוגזו על ישראל, ולא די שישראל קורין אותי נביא שקר אלא אף עובדי גלולים, הריני בורח לי למקום שלא נאמר כבודו שם. אם על השמים נאמר שכבודו שם, שנאמר: על השמים כבודו (תהלים קי"ג), אם על הארץ נאמר שכבודו שם, שנאמר: מלא כל הארץ כבודו (ישעיה ו' ג'), הריני בורח לי למקום שלא נאמר כבודו שם (בים).

ירד יונה ליפו ולא מצא שם אניה לירד בה והאניה שירד בה יונה הייתה רחוקה מיפו מהלך ב' ימים, לנסות את יונה. מה עשה הקדוש ברוך הוא הביא עליה רוח סערה בים והחזירה ליפו וראה יונה ושמח בלבו ואמר: עכשיו אני יודע שדרכי מיושרת לפני.

אמר להם: ארד עמכם,

אמרו לו: הרי אנו הולכים לאיי הים תרשישה,

אמר להם: אבוא עמכם,

ודרך כל האניות כשאדם יוצא ממנה הוא נותן שכרה ויונה בשמחת לבו הקדים ונתן שכרה שנאמר: ויקם יונה לברוח תרשישה מלפני ה' וירד יפו וגו' ויתן שכרה וגו'. פרשו מהלך יום אחד ועמד עליהם רוח סערה בים מימנם ומשמאלם, ודרך כל האניות עוברות ושבות בשלום בשתיקות הים והאניה שירד בה יונה הייתה בצרה גדולה, שנאמר: והאניה חשבה להישבר. רבי חנניה אומר: משבעים לשונות היו באניה וכל אחד ואחד שקוצו בידו, שנאמר: ויירא המלחים ויזעקו איש אל אלוהיו וישתחוו ויאמרו נקרא איש בשם אלוהיו והיה האלוהים אשר יענה ויציל אותנו מצרה זאת הוא האלוהים, וקראו איש אל אלוהיו ולא הועילו, ויונה בצרת נפשו נרדם ויישן לו,

בא אליו רב החובל ויאמר לו: הרי אנו עומדים בין חיים למות ואתה נרדם וישן, אי מזה עם אתה?

אמר לו: עברי אנכי,

אמר לו: הלא שמענו שאלוהי העברים גדול הוא קום קרא אל אלוהיך אולי יתעשת האלוהים לנו ויעשה לנו נסים כמו שעשה לכם בים סוף,

אמר להם: לא אכחד מכם כי בשבילי הצרה הזאת עליכם שאוני והטילוני אל הים וישתוק מעליכם, שנאמר: ויאמר אליהם שאוני והטילוני וגו'.

ר' שמעון אומר: לא קבלו האנשים להפיל את יונה אל הים והפילו גורלות עליהם ויפול הגורל על יונה, שנאמר: ויפילו גורלות ויפול וגו'. מה עשו נטלו את הכלים שבאניה והשליכו אותם אל הים להקל מעליהם ולא הועיל מאומה, רצו לחתור ליבשה ולא יכולו. מה עשו?

נטלו את יונה ועמדו על ירכתי הספינה ואמרו: אלוהי עולם ה' אל תיתן עלינו דם נקי שאין אנו יודעין מה טיבו של האיש הזה.

אמר להם: בשבילי הצרה הזאת עליכם שאוני והטילוני אל הים,

מיד נטלוהו והטילוהו עד ארכבותיו ועמד הים מזעפו, לקחו אותו אצלם והים סוער עליהם הטילוהו עד טבורו והים עמד מזעפו, והעלו אותו אצלם והים הולך וסוער עליהם, הטילוהו עד צווארו ועמד הים מזעפו, ועוד העלו אותו אצלם והים הולך וסוער עליהם, הטילוהו כולו ומיד עמד הים מזעפו.

רבי טרפון אומר: ממונה היה אותו הדג לבלוע את יונה מששת ימי בראשית שנאמר: וימן ה' דג גדול לבלוע את יונה, נכנס בפיו כאדם שהוא נכנס בבית הכנסת הגדולה ועמד, והיו שתי עיניו של דג כחלונות אפומיות מאירות ליונה.

ר' מאיר אומר: מרגליות אחת הייתה תלויה במעיו של דג שמאירה ליונה כשמש הזה שהוא מאיר בצהרים ומראה לו כל מה שבים ובתהומות, ועליו הכתוב אומר: אור זרוע לצדיק (תהלים צ"ז).

אמר לו הדג ליונה: אין אתה יודע שבא יומי להאכל בפי של לויתן?

אמר לו: הוליכני אצלו, כשבא אצלו אמר יונה ללויתן: בשבילך ירדתי לראות מקום מדורך שאני עתיד ליתן חבל בלשונך ולהעלותך ולזבוח אותך לסעודה הגדולה של צדיקים. הראהו חותמו של אברהם אמר: הבט לברית, וראה לויתן וברח מפני יונה מהלך שני ימים.

אמר לו: הרי הצלתיך מפיו של לויתן הראני כל מה שבים ובתהומות, והראהו נהר גדול של מימי אוקינוס, שנאמר: תהום יסובבני, והראהו ים סוף שעברו בתוכו ישראל, שנאמר: סוף חבוש לראשי, והראהו מקום משברי ים וגליו יוצאים ממנו, שנאמר: כל משבריך וגליך עלי עברו, והראהו עמודי ארץ ומכוניה, שנאמר: הארץ בריחיה בעדי לעולם, והראהו גיהינום, שנאמר: ותעל משחת חיי ה' אלוהי, והראהו שאול תחתית, שנאמר: מבטן שאול שועתי שמעת קולי, והראהו היכל ה', שנאמר: לקצבי הרים ירדתי, מכאן אנו למדין שירושלם על שבעה הרים היא עומדת, והראהו אבן שתיה קבועה בתהומות תחת היכל ה' ובני קרח עומדים ומתפללין עליה.

אמר לו הדג ליונה: הרי אתה עומד תחת היכל ה', התפלל ואתה נענה,

אמר יונה לדג: עמוד במקום עמדך שאני מבקש להתפלל, עמד הדג והתחיל יונה להתפלל לפני הקדוש ברוך הוא ואמר לפניו: רבש"ע נקראת מוריד ומעלה, ירדתי העלני - ממית ומחיה, הרי נפשי הגיעה למות, החיינו! ולא נענה, עד שיצא מפיו דבר זה ואמר: אשר נדרתי אשלמה, אשר נדרתי להעלות את לויתן ולזבוח אותו לפניך אשלם ביום ישועת ישראל, מיד רמז הקדוש ברוך הוא לדג והשליך את יונה ליבשה, שנאמר: ויאמר ה' לדג ויקא את יונה אל היבשה. ראו המלחים את כל האותות והנפלאות הגדולות שעשה הקדוש ברוך הוא עם יונה, מיד עמדו והשליכו איש את אלוהיו בים, שנאמר: משמרים הבלי שוא חסדם יעזובו, וחזרו ליפו ועלו לירושלם ומלו את בשר ערלתם, שנאמר: ויירא המלחים יראה גדולה את ה' ויזבחו זבח לה', וכי זבח זבחו והלא אין מקבלין זבח מן עובדי גלולים? אלא זה הוא דם ברית שהוא כדם זבח, ונדרו ושלמו להביא איש את אשתו ואת כל אשר לו ליראת אלוהי יונה, שנאמר: וידרו נדרים. ונדרו ושלמו ועליהם הוא אומר על הגרים גרי הצדק.

מדרש יונה נוסחא ב'.

[בית המדרש ח"א; קובץ מדרשים קטנים 16].

ויהי דבר ה' אל יונה בן אמיתי לאמר קום לך אל נינוה. יתברך וישתבח שמו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שרחמיו מרובים על כל מעשיו, שבשעה ששגר יונה אל נינוה

להתנבאות עליה לא נזדמן לו אלא במידת רחמים כדי להודיע כחו וגיבורתו בים, שנאמר: ויקם יונה לברוח תרשישה. משל למלך בשר ודם שמתה אשתו כשהיא מניקה ובקש אשה מינקת להניק את בנו, מה עשתה מינקתו של מלך? הניקה את בנו וברחה, כיון שראה המלך ששכחה והניחה את בנו כתב אגרת לתפשה ולחבש אותה בבית האסורים למקום שיש בו נחשים ועקרבים.

לימים עבר המלך על הבור שנחבשה שם והיא צועקת ובוכה למלך מן הבור, נתגלגלו רחמיו של המלך עליה והפקיד לשלוחו להעלותה ולהחזירה, אף יונה כיון שברח מפני הקדוש ברוך הוא הסגיר אותו בים במעי הדגה עד שצעק לפני הקדוש ברוך הוא והוציאו. ולמה ברח יונה? שפעם ראשונה קודם לכן שלחו הקדוש ברוך הוא להשיב את בני ישראל ועמדו דבריו והשיב את גבול ישראל וגו' (מ"ב י"ד כ"ה) וכו', ויונה מרוב זריזות לברוח נתן כל שכר האניה והקדימו בשמחת לבו, שנאמר: ויתן שכרה וירד לבוא עימהם תרשישה.

אמר ר' יוחנן: שנתן שכרה של הספינה כולה,

רבי אומר: שכרה של ספינה ארבעים אלפים דינרי דהבא, פרשו מהלך יום אחד וכו', שנאמר: והאניה חשבה להישבר, ולא אניות אחרות שבים, וכל כך למה? כדי להודיע כחו וגבורתו של הקדוש ברוך הוא שהוא מושל בשמים ובארץ ובים ואין כל בריה יכולה להסתר מפניו.

ר' חנינא אומר: משבעים אומות היו בה וכו' והיה יונה שלשה ימים במעי הדג ולא התפלל, אמר הקדוש ברוך הוא: אני הרחבתי לו מקום במעי הדג כדי שלא יצטער והוא אינו מתפלל לפני, אני מזמין לו דגה מעוברת בשלש מאות וששים וחמשה אלפים דגים קטנים כדי שיצטער ויתפלל לפני, שאני מתאווה לתפילתן של צדיקים.

באותה שעה זימן לו הקדוש ברוך הוא דגה מעוברת והלכה אצל הדג.

אמרה הדגה לדג: איש נביא שבמעיך שיגרני הקדוש ברוך הוא לבלעו, אם אתה פולטו מוטב ואם לאו אני בולעך עמו,

אמר לה הדג לדגה: מי יודע זה שאתה אמת אמרת,

אמרה: לויתן יודע.

הלכו שניהם אצל לויתן אמרה לו דגה ללויתן: מלך על כל דגי ימים! אין אתה יודע ששגרני הקדוש ברוך הוא אצל דג זה לבלוע הנביא שבמעיו?

אמר לה: הן,

אמר לו דג ללויתן: אימתי?

אמר לו: בשלש שעות אחרונות כשירד הקדוש ברוך הוא לצחק בי שמעתי כן, פלטו הדג ובלעה אותו הדגה.

כיון שנכנס לתוך מעיה היה מצטער בצער גדול מתוך הטינוף ומתוך זוהמתה של דגה, מיד כיון לבו לתפלה לפני הקדוש ברוך הוא ויתפלל יונה אל ה' אלוהיו ממעי הדגה. אמר לפניו: רבש"ע אנה אלך מרוחך ואנה אברח מפניך, אם אסק שמים שם אתה ואציעה שאול הנך, אשא כנפי שחר אשכנה בתחתיות ים, גם שם ידך תנחני ותאחזני ימינך. שוב אמר: רבש"ע

אתה הוא מלך על כל הממלכות, אתה אדון מושל על כל רוזני תבל, כיסאך שמי השמים והארץ הדום רגליך, מלכותך במרום וממשלתך בעומק, מעשה כל העולם לפניך גלויים ותעלומות כל גבר לפניך פרושים, דרכי כל הארץ אתה חוקר ומצעדי כל חי אתה בוחן, וכל רזי עולם ידועים לך ולבבות אתה מבין, מחשבות כל אדם חשובין לך כל מסתרין גלוין לך. אין תעלומות לפני כסא כבודך ואין נסתר מנגד עיניך כל רז ורז, אתה סודר כל דבר ודבר וכל מקום אתה שם עיניך צופות רעים וטובים, בבקשה ממך ענני מבטן שאול והושיעני ממצולה ותבוא לפניך שועתי ועשה מהרה בקשתי שאתה ברחוק ושומע בקרוב, שנאמר: בצר לי אקרא ה' (תהלים י"ח ז') ועדיין לא נענה, שוב אמר: רבש"ע נקראת מוריד ומעלה וכו' אשר נדרתי אשלמה, באותה שעה נתגלגלו רחמיו של הקדוש ברוך הוא על יונה ואמר לדגה: פלטי יונה ליבשה, ופלטו שלש מאות וששים וחמשה פרסאות ליבשה, שנאמר: ויאמר ה' לדג וגו' כיון שראו המלחים וכו' ונדרו ושלמו וכו' ועליהם ועל גרי הצדק נאמר: יאמרו נא יראי ה' כי לעולם חסדו. מיד נגלה עליו רוח הקדש שנית, שנאמר: ויהי דבר ה' אל יונה שנית קום לך אל נינוה העיר הגדולה, שגרו להתנבאות עליה ולהחזיר אנשי נינוה בתשובה, מיד עמד יונה והלך לנינוה בלב שלם, שנאמר: ויחל יונה לבא בעיר מהלך יום אחד וכו' והכרוז היה יוצא לפני המלך שלשה ימים ושלשה לילות אל תאכלו ואל תשתו כל משתה, ויתכסו בשקים והתפלשו בעפר והתפללו בבכי לפני הקדוש ברוך הוא בכל שוק ושוק בכל רחוב ורחוב בכל בית ובית בכל שער ושער שבעיר נינוה. והגביהו יונקי שדים שלהם כלפי מעלה ואמרו לפני הקדוש ברוך הוא בבכי גדול עשה למנעם וכו'.

אמר ר"ש בן חלפתא: תשובה של רמאות עשו אנשי נינוה, מה עשו? העמידו עגלים מבפנים ואמותם מבחוץ סייחים מבפנים ואמותם מבחוץ, והיו אלו גועין מבפנים ואלו מבחוץ, אמרו לפני הקדוש ברוך הוא: אם אין אתה מרחם עלינו אין אנו מרחמים על אלו,

אמר ר' אחא: בערביא עבדין כן, שנאמר: מה נאנחה בהמה נבוכו עדרי בקר (יואל א' י"ח). ויקראו אל אלוהים בחזקה,

אר"ש בן חלפתא: חצופא נצחה לבושה, וכ"ז לטובתו של עולם.

מיד כל בני העיר עשו כדבר המלך ויתפללו וגו' וישובו מדרכם הרעה, כיצד שבו? אפילו מציאה שמצא בן אדם בשדות החזיר לבעליה, ובכל בית ובית שהיו עשרה לבנים מן הגזל סתרו הבית והחזירו הלבנים לבעליהם. כיצד שבו מדרכם הרעה? מלמד שכל אחד ואחד היה עושה צדקה ומשפט וכל מי שהיה בידו עבירה שיש עליה עונש ע"פ ההלכה ואינו מסור לשמים רק לב"ד היה מקבל עליו בעצמו דין שמים אם לסקילה סקילה וכו' עד שזכו לחיי עוה"ב, אפילו אם מכר אדם וכו'. בוצע בצע את נפש בעליו יקח (משלי א' י"ט) מה עשה הדיין? ביקש שטר של אותה חורבה ולא מצא, הלך במנין עד ארבעה דורות ומצא יורש לאותו איש שהטמין אותה והחזירו לבעליו. על אותו הדיין נאמר: אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף, כיון שראה הקדוש ברוך הוא באנשי נינוה מעשיהם הטובים קרע את גזר דינם. וירא אלוהים את מעשיהם,

אמר ר' : ארבעה דברים מקרעין גזר דינו של אדם: **צדקה צעקה שנוי השם ושנוי מעשה,**
צעקה, דכתיב: ויצעקו אל ה' בצר להם וממצוקותיהם יוציאם (תהלים ק"ז ו'),
צדקה, דכתיב: וצדקה תציל ממות (משלי י' כ'),
שנוי השם, דכתיב: ויאמר ה' אל אברהם שרי אשתך וגו' (בראשית י"ז ט"ו),
שנוי מעשה, דכתיב: וירא אלוהים את מעשיהם וגו' וינחם האלוהים אל הרעה וגו',
ויש אומרים: אף **שנוי מקום,** שנאמר: ויאמר ה' אל אברם לך לך והדר ואעשך לגוי גדול.
ואידך (דלא חשב זה) ההוא זכותא דארעא דישראל הוא דקא גרים.

שנו רבותינו סדר תעניות כיצד? מוציאין התיבה לרחובה של עיר ונותנין אפר מקלה על גבי תיבה ובראש הנשיא ובראש אב"ד וכל אחד ואחד נוטל ונותן בראשו, וזקן שבהם אומר לפניהם דברי כבושין: אחינו לא שק ולא תענית גורמים אלא תשובה ומעשים טובים גורמים, שנאמר: וירא אלוהים את מעשיהם כי שבו מדרכם. ואומר: ויתכסו שקים האדם והבהמה, מאי עבדו אסרו הבהמות לחוד והוולדות לחוד, אמרו לפניו: רבש"ע אם אין אתה מרחם עלינו וכו'. ויקראו אל אלוהים בחזקה, מאי אמור?
אמר שמואל, אמרו לפניו: רבש"ע עלוב ושאינו עלוב צדיק ורשע מי נדחה מפני מי? וישובו מדרכם הרעה ומן החמס,
אמר שמואל: אפילו גזל מריש (קורה) ובנאו בבירה מקעקע הבירה ומחזיר מריש לבעליו, ופליגא דר' יוחנן, דאמר ר"י: מה שהיה בכף ידיהם החזירו בשידה תיבה ומגדל לא החזירו (ירוש' תענית פ"ב), כיון שראה הקדוש ברוך הוא באנשי נינוה ששבו מדרכם נח מכעסו ועמד מכסא דין וישב על כסא רחמים ונתרצה ואמר סלחתי, מיד נפל יונה על פניו ואמר: רבש"ע יודע אני שחטאתי לפניך מחול לעוני וכו' אמר לו הקדוש ברוך הוא: אתה חסת על כבודי וכו' (עי' ילקוט יונה), אף אני חסתי על כבודך והצלתיך מבטן שאול. ומרוב חמה שהיה במעי הדגה נשרפו בגדיו ומעילו ושערותיו וכו' באותה שעה נפל יונה על פניו ואמר: הנהג עולמך במידת הרחמים, דכתיב: לה' אלוהינו הרחמים והסליחות (דניאל ט' ט').

ויאמר ה' לדג וכי באיזה מקום אמר ליה? אלא בשעה שברא הקדוש ברוך הוא את העולם בשבעה (בששת) ימי בראשית, ביום החמישי ברא דגי הים וציוה שיהא חד דג מזומן לבלוע ליונה ויהיה במעיו שלשה ימים ושלשה לילות ואח"כ ישליכו לחוץ, ולא זה בלבד אלא כל מה שברא הקדוש ברוך הוא במעשה בראשית בכולן התנה עימהם בתנאי:
ביום הראשון ברא שמים והתנה עימהם שיעלה אליהו השמימה בסערה, וכן הוה דכתיב: ויעל אליהו בסערה השמימה (מ"ב ב' י"א), בההוא יומא התנה עימהם דיחשיך לשמשא במצרים, דכתיב: ויהי חושך אפלה בכל ארץ מצרים שלשת ימים (שמות י' כ"ב).

ביום השני ברא רקיע שיהיה מבדיל בין מים למים, דכתיב: ויאמר אלוהים יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל בין מים למים, והתנה הקדוש ברוך הוא עימהם שיהיו מבדילים בין טומאה לטהרה לטהר בהון (במים) וכן הוה.

ביום השלישי הוציא האדמה מבין המים ואסף המים למקום אחד וקרא להם ימים, והתנה עם הים שיעברו ישראל בתוכו ליבשה ולטבוע את המצריים, וכן הוה, דכתיב: וישב הים לפנות בקר לאיתנו (שמות י"ד כ"ז) אל תקרי לאיתנו אלא לתנאו במה שהתנה הקדוש ברוך הוא במעשה בראשית, ועוד התנה לארץ שתפתח את פיה במחלוקת קרח ותבלע לקרח, וכן הוה דכתיב: ותפתח הארץ את פיה ותבלע אותם וגו' (במדבר ט"ז ל"ב).

ביום הרביעי ברא השמש והירח, דכתיב: יהי מאורות ברקיע השמים, והתנה עם השמש שיהיה עומד באמצע השמים בימי יהושע, דכתיב: ויעמוד השמש בחצי השמים (יהושע י' י"ג), והתנה עם הכוכבים שילחמו עם סיסרא, דכתיב: הכוכבים ממסילותם נלחמו עם סיסרא (שופטים ה' כ').

ביום החמישי ברא דגי הים ועוף השמים, התנה בעופות העורבים למיזן לאליהו בזמן שעצר השמים ולא היה מטר, דכתיב: ואת העורבים ציוויתי לכלכלך (מ"א י"ז ד') כבר ציוויתי מששת ימי בראשית, והתנה עם דגי הים לבלוע חד דג ליונה ולהשליכו ליבשה.

ביום השישי ברא את האדם והתנה עמו דנפיק מיניה האשה שתתן מזון לאליהו, דכתיב: הנה ציוויתי שם אשה אלמנה לכלכלך (מ"א י"ז ט'), הנה ציוויתי כבר מששת ימי בראשית.

וכן כל דבר ודבר שיחדש בעולם הקדוש ברוך הוא ציוה הדבר ההוא מששת ימי בראשית, אף הכא: ויאמר ה' לדג, ויאמר מששת ימי בראשית.

מדרש יונה

[קובץ מדרשים קטנים מכ"י די רוסי]

בעזר שוכן מעונה, אני כותב מדרש יונה: יונה הלך לנינוה בלב שלם שנאמר: ויחל יונה לבוא בעיר ונינוה הייתה עיר גדולה, מלמד שהייתה נינוה ארבעים פרסה על ארבעים פרסה והיו בה שנים עשר שווקים וכל שוק ושוק היו בה שנים עשר שקקים (שוקים קטנים), וכל שקק ושקק היו בה שנים עשר ריבוא ילדים וילדות שאין יודעים לא טוב ולא רע, וכל רחוב ורחוב היו בו שנים עשר מבואות וכל מבוי ומבוי היו בו שנים עשר חצרות, וכל חצר וחצר היו בה שנים עשר בתים, וכל בית ובית היו בו שנים עשר גיבורים וכל גיבור וגיבור היו לו שנים עשר בנים, והיה יונה עומד בשוק אחד ומכריז והיה קולו הולך עד ארבעים פרסה, והיו שומעין קולו כל אנשי נינוה וחזרו בתשובה ויאמינו אנשי נינוה באלוהים. באותה שעה הגיע הדבר למלך נינוה ועמד מעל כסאו ונטל כתר מלכותו מעל ראשו והניחו על גבי האפר ופשט בגדי הארגמן והניחם על האפר, הוא וכל שריו ועבדיו, וגזרו תעניות שלשה ימים ושלשה לילות: לא תאכלו

מכל מאכל ולא תשתו מכל משקה ותתכסו בשקים ותתפלשו בעפר ותתפללו בבכיה לפני ה' אלוהים, ותגביהו יונקי שדים שלכם כלפי מעלה ואמרו לשמים בבכי: עשה בשביל אלו שלא חטאו, אולי ירחם המקום עלינו ולא יאבדנו. מיד הלכו כולם ועשו כדבר המלך, ויתפללו בבכי ובמר נפש ובדמעות לפני הקדוש ברוך הוא. ביום השלישי חזרו מדרכם הרעה, שנאמר: וישובו איש מדרכם הרעה ואפילו מציאות שמצא אדם בשדות וכרמים בשוק וברחוב החזירו התינוקות לבעלים, כל בית ובית שהיה בו אבן של גזל ואפילו בפלטרין של מלך שהיו דמיו יקרין עד אין חקר החזירו לבעליהן, וכל כרם וכרם שהיה בו נטיעות או אילן אחד מגזל עקרו והחזירו, וכל בגד ובגד שהיו פקעיות של שתי או של ערב שגילם משבצות קרעו כל בגד ובגד וכרכו שתי הכריכות אחת של שתי ואחת של ערב והחזירום לבעלים. ויקראו אל אלוהים בחזקה וישובו איש מדרכו הרעה, והקב"ה נח מכעסו ועמד מכסא דין וישב על כסא רחמים ונתרצה להם, שנאמר: וינחם האלוהים על הרעה אשר דבר לעשות להם ולא עשה, כי שבו מדרכם, וכל אדם שיש בידו עבירה ונזכר היה מתוודה עליה אם סקילה לסקילה אם שרפה לשרפה אם הריגה להריגה ואם חניקה לחניקה, כדי שיזכו לחיי העולם הזה ולחיי העוה"ב, ואפילו מכר אדם חורבה לחברו ועמד לבנות ומצא מטמוניות של כסף או של זהב מה היה עושה? היה קורא לאותו האיש שמכר לו את החורבה ואמר לו: המטמון שמצאתי בתוך החורבה שלך הוא, והשיב המוכר ואמר ללוקח: אני שמכרתי לך חורבה זו וכל מה שבתוכה מכרתי לך ומטמוניות הללו שלך הוא, ולא היו רוצין ליטול לא מוכר ולא לוקח, הלכו שניהם אל הדיין אמר הלוקח לדיין: אני שלקחתי חורבה זו מן האיש הזה לא לקחתי אלא חורבה וכשחפשתי אבניה לבנותה מצאתי כלי כסף וכלי זהב עכשיו יטול ממני כי לא יערב הגזל אצלי שבשביל כך מחריב הקדוש ברוך הוא את העולם, שנאמר: כי מלאה הארץ חמס וגו' אמר לו המוכר לדיין: כשמכרתי בית חורבה זו לאיש הזה הוא וכל מה שבתוכו מכרתי לו, וכשם שהוא בורח מן העבירה כך אני בורח, שכל מי שגוזל מחברו אפילו שווה פרוטה כאילו נוטל נשמתו, שנאמר: כן ארחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח (משלי א' י"ט). מה עשה הדיין? ביקש שטר מכירה של אותה חורבה שלש שנים משבעה דורות ומצא יורש לאותו מטמון והחזיר הממון לבעליו, ועל אותה שעה אמר דוד: אמת מארץ תצמח (תהלים פ"ה י"ב), מיד נתרצה להם הקדוש ברוך הוא ואמר להם: סלחתי.

באותה שעה נפל יונה על פניו ואמר לפני הקדוש ברוך הוא: רבש"ע שא נא לחטאתי ומחול לעוני שברחתי מלפניך לים שלא הייתי יודע מעשיך, ועכשיו ידעתי כח מעשיך וגבורותיך שנאמר: כי ידעתי כי אתה ה' אל רחום וחנון,

אמר לו הקדוש ברוך הוא: אתה לא חסת על כבודי וברחת מלפני האלוהים אבל אני חסתי על כבודך והצלתיך ממצולות ים ועשיתי עמך פלאים והצלתיך מבטן שאול וכו'.

מרוב חמה שהיה ליונה במעי הדגה נשרפו בגדיו וכל שערת גופו וראשו וזקנו, והיו זבובים ויתושים ונמלים ופרעושים שרויים עליו ומצערין אותו מכל צד, עד שביקש נפשו למות,

שנאמר: קח נא את נפשי ממני, מיכן אמרו חכמים כל מי שיש בידו לבקש רחמים על חברו ואינו מבקש, או להחזירו בתשובה ואינו מחזירו סוף בא לידי צער גדול, והקב"ה מה עשה? העלה קיקיון על ראש יונה בלילה כשהוא נם ובשחרית עלו עליו מאתים ושבעים וששה עלים וכל עלה ועלה ארבע זרת וטפח, וארבעים איש יכולין לישב בצל הקיקיון לכבוש את השמש, זימן הקדוש ברוך הוא תולעת והכה את הקיקיון ויבשהו ומת והיו זבובין ויתושין שרויין עליו ומצערין אותו מכל צד, עד ששאל את נפשו למות, שנאמר: וישאל את נפשו למות, באותה שעה זלגו עיניו דמעות לפני הקדוש ברוך הוא עד שירד הקדוש ברוך הוא ואמר לו: מפני מה אתה בוכה? שמא יש לך צער על הקיקיון שלא עמלת בו ולא גידלתו ולא הכנסת בתוכו זבלין ולא השקיתו מים, ולילה אחד היה ויבש כך חסת עליו, ואני לא אחוס על נינוה?!

באותה שעה נפל יונה על פניו לפני הקדוש ברוך הוא ואמר לפניו: רבש"ע כלום היא לפניך מדת הדין? במידת רחמים תנהיג את עולמך ונאה לך תהילה שכן כתיב: לה' אלוהינו הרחמים והסליחות, שנאמר: כי אל רחום ה' אלוהיך וכתיב מי אל כמוך נושא עוון, וכתיב: חסד ה' מלאה הארץ, ולא עוד אלא שאתה יושב על כסא רחמים, רחמים בימינך וסליחה וחסד מלפניך ופדות מאחריך, שנאמר: כי עם ה' החסד והרבה עמו פדות (תהלים ק"ל ג') וכתיב: וישוב אל ה' וירחמהו ואל אלוהינו כי ירבה לסלוח (ישעיה נ"ה ז'), גבורות רחמיך הרבים לא הייתי יודע וחסדיך הרבים לא הייתי מגיד, שאין מי יעשה כמעשיך וכגבורותיך, יפה עשית יפה פעלת יפה רחמת, יפה חננת יפה סלחת, יפה קרעת להם שטר חובתם יפה נחמת על רעתם, מי אל כמוך וגו'. אלא כולו תשבחות, כיסאך תהילה כבודך תפארה, אשר מעשה ידך נעימים, גופך ישועה, פניך כמאיר כל אור, עיניך מקור כל זוהר, פיך אמת, שפתותיך חיים, אמת חסדך הגדול על שארית נחלתך, שאתה מקדים להם רחמים בכל עת ובכל שעה, אתה מוחל לעוונם כדי ליתן עוז וכבוד לשמך, שנאמר: למען יזמרך כבוד ולא ידום ה' אלוהי לעולם אודך.

ברכת יעקב אבינו לבניו.

[בסוף משפטי שבועות ודיני מקח וממכר].

ויקרא יעקב אל בניו, לא היה צריך קרא לומר אלא ויקרא עשו למה שהוא גדול, אלא אמר הכתוב כי לא שאול תודך מות יהללך, ומי מודה מי שהוא חי ומשתחווה לחי שנאמר: חי חי הוא יודך כמוני היום.

א"ר חנינא: בנוהג שבעולם עבד אינו עושה דיאתיקי, ומי עושה דיאתיקי בן חורין, כך עשו בן יעקב גורר מת ואינו עושה דיאתיקי כי לא מת עשו על מיטתו, ומי עשה דיאתיקי יעקב שנאמר: חי חי הוא יודך, לפיכך ויקרא יעקב אל בניו. זהו שאמר הכתוב: מסיר שפה לנאמנים, זה יצחק ויעקב ששניהם בקשו לגלות מסטירין של הקדוש ברוך הוא, יצחק קרא לעשו לגלות לו את הקץ וגנזו הקדוש ברוך הוא ממנו, שנאמר: ויקרא את עשו בנו הגדול, ואף יעקב בקש לגלות את הקץ לבניו, שנאמר: האספו ואגידה לכם.

למה הדבר דומה? לעבד שהאמינו המלך על כל מה שיש לו, בא אותו העבד למות קרא לבניו לעשותן בני חורין ולאמר להם היכן הוא דיאתיקי שלהן והאוני שלהן. ידע המלך והלך ועמד לו מלמעלה ממנו ראה אותו עבד והפליג את הדבר שהיה מבקש לגלות להם, התחיל אומר להם בבקשה מכם עבדים של מלך אתם היו מכבדים אותו כדרך שהייתי מכבדו כל ימי, כך יעקב אבינו אמר אקרא לבני להודיע להם אימתי הוא הקץ, מיד נגלה עליו הקדוש ברוך הוא ואמר לו: לבניך אתה קורא ולי לאו? שכן ישעיה אמר: ולא אותי קראתי יעקב, כיון שראה אותו יעקב התחיל אומר לבניו בבקשה מכם בניי היו מכבדין להקב"ה כדרך שכבדוהו אבותי, שנאמר: אשר התהלכו אבותי לפניו.

אמרו לו: יודעין אנו מה בלבך, שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד,

כיון ששמע יעקב כן השתחווה, שנאמר: וישתחו ישראל על ראש המטה.

התחיל אומר בלחישה ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, אמר לו הקדוש ברוך הוא: כבוד אלוהים הסתר דבר, אין המידות הללו שלך, שנאמר: הולך רכיל מגלה סוד וגו'.

דבר אחר: ויקרא יעקב אל בניו, זהו שאמר הכתוב: אקרא לאלוהים עליון לאל גומר עלי, אמר ריב"ל: ג' דברים גזרו ב"ד של מטה והסכים הקדוש ברוך הוא מלמעלה, ואלו הן:

אחד בימי עזרא בשעה שעלו מבבל ביקש הקדוש ברוך הוא להתיר להם את המעשרות, מה עשו? הלכו וגזרו על עצמן שהן מעשרין שכן הוא אומר: את ראשית עריסותינו ותרומותינו ופרי כל עץ תירוש ויצהר וגו', מה עשו? כתבו בספר וחתמו ונתנו אותו בהיכל, למחר נכנסו ומצאו אותו חתום, ומנין שהסכים הקדוש ברוך הוא עימהם, שנאמר: ובכל זאת אנחנו כורתים אמנה וכותבים ועל החתום שרינו לווינו כוהנינו.

ואחד בימי מרדכי ואסתר שנאמר: קיימו וקבלו היהודים, ומנין שהסכים הקדוש ברוך הוא עימהם, וקבלו אין כתיב: כאן אלא וקבל היהודים מכאן שהסכים הקדוש ברוך הוא עימהם.

ואחד בימי יהושע בשעה שנכנסו ישראל לארץ, אמר להם יהושע והייתה העיר חרם, ואין אתה מוצא שאמר לו הקדוש ברוך הוא אלא מעצמו עשאו, ומנין שהסכים הקדוש ברוך הוא על ידו שנאמר: חטא ישראל וגם עברו את בריתי וגו', מכאן שהסכים הקדוש ברוך הוא עימהן, הוי אקרא לאלוהים עליון לאל גומר עלי. מדבר ביעקב, בשעה שנכנסו בניו לברכה התחיל מחלק להם פרוקופאות ומנין שהסכים הקדוש ברוך הוא עמו? שכן אתה מוצא בברכה שברך יעקב אבינו את השבטים כך ברכן משה, תדע לך שהוא כן את מוצא ממה שהסכים הקדוש

ברוך הוא עמו על כל ברכה וברכה, אימתי בשעה שהיה מסתלק מן העולם, הוי ויקרא יעקב אל בניו. ר' פינחס הכהן בר חמא ור' יהודה הלוי בר שלום אומרים: מהו היאספו היטהרו כמה דאת אמר: תיסגר שבעת ימים מחוץ למחנה ואחר תיאסף.

דבר אחר:

היאספו עשו אסופות אסופות, מה עשה? כיון שנכנסו התחיל מקנתרן, ראובן בכורי אתה.

ראובן בכורי אתה, א"ר לוי בר שלום: שלא ראה קרי יעקב אביהם פ"ד שנה עד שנולד ראובן. יתר שאת, אמר ליה: ראוי היה לך ליטול ג' חלקים יתר על אחיך הבכורה והכהונה והמלכות, וכשחטא ניתנה הבכורה ליוסף והכהונה ללוי והמלכות ליהודה. **פחז** כמים, נוטריקון הוא **פ**חזת **ח**טאת **ז**נית. וכי ראובן זנה? חס לצדיק! אלא כשמתה לאה אמו הביא יעקב את בלהה והושיבה על המיטה, כיון שראה ראובן קינא ועמד והפך את המיטה, והעלה עליו הכתוב כאילו שכב עמה. אז חללת יצועי עלה, יצועי קלקל ועלה, אמר לו אביו: בני אין לך רפואה עד שיבוא מי שכתוב בו ומשה עלה. וכיון שבא משה ועלה ועמד בהר עיבל ומנה שבטו של ראובן תחילה על הקללות ופתח פיו שבטו של ראובן ואמר: ארור שוכב עם אשת אביו ידעו כל ישראל שהיה ראובן זכאי ונתרפא ומחל לו הקדוש ברוך הוא.

שמעון ולוי ארור אפם, בשעה שהרגו שכם וחמור וכל אנשי העיר ולא נמלכו באביהן ואירר כעסן שהיה קשה ביותר שנאמר: ועברתם כי קשתה שכה חמתם ואף שלהם, לפיכך אחלקם ביעקב וגו', סופרים להעמיד משמעון בבתי כנסיות, ותלמידים ומשנאים משבט לוי בבתי מדרשות עוסקים בתורה.

יהודה אתה יודוך אחיך. לפי שהודית יודו לך אחיך בעוה"ז ובעוה"ב, ולפי שברכתו של יעקב אבינו העמידה ממנו שלשים מלכים, שנאמר: אלה תולדות פרץ ותחשוב דוד ושלמה רחבעם ואביה אסא יהושפט וכו', וכן לעוה"ב ודוד עבדי נשיא להם לעולם, ולפי שזכה יהודה והציל לתמר ושני בניה מן המיתה הציל את יוסף מן המיתה, שנאמר: ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע כי נהרוג את אחינו. ולפי שהציל לפרץ וזרח כי כבר נשתלמה צורתן במעי אמן תמר, שהיה לה ג' חדשים שהייתה מעוברת, שנאמר: ויהי כמשלש חדשים, לפיכך הציל הקדוש ברוך הוא מזרעו ארבעה, אחד מן הבור ושלשה מן האש, דניאל כנגד יוסף וחנניה מישאל ועזריה כנגד תמר פרץ וזרח, שנאמר: הוציאוה ותישרף. וזכה להקרות גביר באחיו, שנאמר: כי יהודה גביר באחיו,

ועוד משבט יהודה יצאת אלישבע בת עמינדב אחות נחשון לו (לאהרן) לאשה.

ועוד משבט יהודה יצא נחשון בן עמינדב ראש לנשיאים, שנאמר: ויהי המקריב ביום הראשון, ועוד משבט יהודה יצא בצלאל שעשה את המשכן, ומשבט יהודה הקריבו בראשונה לחנוכת המזבח, ומשבט יהודה יצאו מלכים ונביאים, ומשבט יהודה יצא כלב.

ועוד במסעות יהודה בראשונה, שנאמר: ונסע דגל מחנה יהודה, ובחנייתם כן, שנאמר: והחונים קדמה מזרחה דגל מחנה יהודה, ובברכות משה החסיד ברכו בראשונה, שנאמר: וזאת ליהודה ויאמר.

ועוד שבט יהודה נחלו בראשונה, שנאמר: זאת הארץ וגו' וכשחלקו הארץ לקחו הרבה משאר שבטים, שנאמר: והארץ שקטה ממלחמה ויגשו בני יהודה אל יהושע בגלגל ויאמר אליו כלב בן יפונה הקניזי וגו', וחלק הארץ שנתן מנחלתו ללווים ישבו בה בני אהרן ויתנו להם את קרית ארבע.

ועוד אחר מיתת יהושע שאלו מי יעלה לנו בכנעני תחלה להלחם בו ויאמר ה' יהודה יעלה, ומשבט יהודה יצא עתניאל ראשון לשופטים שנאמר: ויזעקו בני ישראל לה' ויקם ה' את עתניאל בן קנז. ומשבט יהודה יצא בועז, ומלכות ישראל נתנה לשבט יהודה לדוד הצדיק לו ולבניו ברית מלח, שנאמר: ויאמר ה' אל שמואל עד מתי אתה מתאבל על שאול וגו' עד כי ראיתי בבניו לי מלך, בכל מקום שנאמר: לי לעולם הוא וכן אמר דוד ויבחר ה' אלוהי ישראל לי מכל בית אבי להיות למלך על ישראל לעולם כי ביהודה בחר לנגיד ובבית יהודה בית אבי ובבני אבי בי רצה להמליך על כל ישראל.

ועוד משבט יהודה יצא שלמה המלך והוא בנה בית המקדש ורצה הקדוש ברוך הוא ליתן שכינתו בו, שנאמר: אז יקהל שלמה וגו' ולא יכלו הכוהנים לעמוד לשרת מפני הענן וכתיב: וכל בית ישראל רואים ברדת האש,

ועוד משבט יהודה יצא יהושפט איש צדיק, שנאמר: בו ויעש הישר בעיני ה', ומשבט יהודה יצא יותם המלך איש צדיק שנאמר בו: ויעש הישר בעיני ה', ומשבט יהודה יצא יאשיהו איש צדיק שנאמר בו: וכמהו לא היה לפניו מלך, ומשבט יהודה יצאו דניאל חנניה מישאל ועזריה אנשים צדיקים וחכמים שכן כתוב בהם והילדים האלה ארבעתן נתן להם אלוהים מדע והשכל בכל ספר וחכמה, ונעשה להם נסים ומופתים בבבל, דכתיב: באדין נבוכדנצר קרב לתרע אתון נורא יקדתא, אדין דניאל עם מלכא מליל אלוהי שלח מלאכיה, ובסוף כתיב: ואתה לך לקץ ותנוח ותעמוד לגורלך לקץ הימין.

ועוד משבט יהודה יצא זרובבל בן שאלתיאל פחת יהודה, וכתיב: ביום ההוא נאם ה' אקחך זרובבל בן שאלתיאל, וכתיב: ידי זרובבל בן שאלתיאל יסדו הבית הזה וידיו תבצענה, וכתיב: כי מי בז ליום קטנות, וכתיב: מי אתה הר הגדול לפני זרובבל למישור.

ועוד משבטו עתיד לצאת משיח וכו' שנאמר: והיה ביום ההוא שורש ישי וגו'. - יהודה רביעי הוא נולד לשבטים כגון ד' שהוא אות רביעית באל"ף בי"ת ולשם הזה, וביום הרביעי נבראו המאורות וכתיב: במשיחנו וכסאו כשמש נגדי וניצל לו מזרעו ארבעה, אחד מגוב אריות ושלשה מכבשן האש, דוד אות רביעית הוא ראש וסוף, שנאמר: לא יסור שבט מיהודה, ועוד

כתיב: ונאמן ביתך וממלכתך, וכתיב: לעולם אשמר לו חסדי. ומה שאמרנו כשם שברביעי נבראו המאורות כך יהודה נולד רביעי לשבטים ומהם אנו מונים שנות עולם. השבטים נמנו בתורה בט"ו מקומות ויהודה נמנה ראש לשבטים בד' מקומות כנגד ילידתו, ועוד כתיב: בקרבן נחשון שהוא משבט יהודה וקרבנו קערת כסף אחת ובכולם כתיב: קרבנו, הוסיף לנחשון וי"ו רמז ליהודה שיצאו ששה צדיקים משבטו ונתברכו כל אחד ואחד בשש מדות, כתיב בדוד: יודע נגן וגיבור חיל איש מלחמה ונבון דבר ואיש תואר וה' עמו, וכתיב בחנניה מישאל ועזריה: ילדים אשר אין בהם כל מום וטובי מראה ומשכילים בכל חכמה ויודעי דעת וגו', וכתיב ביה בחזקיהו: שש שנקרא שמו פלא יועץ אל גיבור אבי עד שר שלום, וכתיב ביה בדניאל: כל קבל די רוח יתירה ביה ומנדע ושכלתנו וגו' וכתיב: במשיחנו ונחה עליו רוח ה' רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה'.

יהודה אתה יודוך אחיך, זו היא שנאמר ברוח הקודש ע"י איוב, אשר חכמים יגידו ולא כחדו מאבותם, כנגד מי אמר איוב המקרא הזה? לא אמרו אלא כנגד הצדיקים שהם כובשים את יצרם ומודים במעשיהם, שכל מי שהוא מודה במעשיו זוכה לעוה"ב, שנאמר: זובח תודה יכבדנני ושם דרך אראנו בישע אלוהים. וכן אתה מוצא ביהודה בשעה שבא מעשה תמר לידו והוציאוה לישרף שלחה ואמרה לו: הכר נא, מהו הכר נא? שא נא עיניך והכר את בוראך ואל תתבייש מבשר ודם, מיד כבש יצרו והודה במעשיו. ובשביל שהודה במעשיו הציל הקדוש ברוך הוא את בניו מן השרפה, והוא רמז שרמז לו הקדוש ברוך הוא מתחילה, שנאמר: ויהי כמשלש חדשים,

אמר לו הקדוש ברוך הוא: אתה הצלת את תמר ואת שני בניה מן השרפה אף אני אציל את בניך מן השרפה, ואלו הן: חנניה מישאל ועזריה. הא למדת שכל מי שהוא מודה במעשיו הקדוש ברוך הוא מצילו ומביאו לחיי עוה"ב, וכל מי שאינו מודה במעשיו הקדוש ברוך הוא מקללו, שכן מצינו בשעה שהרג קין את הבל אמר לו הקדוש ברוך הוא: אי הבל אחיך?

אמר לפניו: רבש"ע אני והבל הנחנו דורון לפניך להבל קבלת ולי החזרת בפחי נפש, ממני אתה מבקשו? והלא אינו מתבקש אלא ממך שאתה משמר כל הבריות,

אמר לו: אני מודיעך היכן הוא, מיד קללו, שנאמר: ועתה ארור אתה מן האדמה וגו'. מיד עמד ונשתטח לבקש רחמים מלפני הקדוש ברוך הוא שנאמר: גדול עוני מנשוא,

אמר לפניו: רבש"ע לא יהא עוני גדול מאותן ששים ריבוא שעתידין להכעיס לפניך במדבר, וכיון שאמר [משה] נושא עוון מיד מחלת להם, שנאמר: ויאמר ה' סלחתי כדבריך. באותה שעה אמר הקדוש ברוך הוא אם איני מוחל לקין הרי הוא נועל דלת בפני כל בעל תשובה. מיד מחל לו הקדוש ברוך הוא מחצה שמתחילה אמר לו נע ונד תהיה בארץ, ולאחר שעשה תשובה מה כתיב ביה? וישב בארץ נד קדמת עדן. מכסה פשעיו לא יצליח ומודה ועוזב ירוחם, זה יהודה הצדיק שבייש את עצמו במעשה תמר, אף ראובן לא הודה במעשיו אלא מכחו של יהודה, כיון שראה ראובן את יהודה שהודה עמד הוא והודה על מעשיו, ולפי שגרם

יהודה לראובן לעשות תשובה, לפיכך סמכו משה רבנו לו, שנאמר: יחי ראובן ואל ימות וגו' וכתיב: בתריה וזאת ליהודה ויאמר. על שניהם הוא אומר: אשר חכמים יגידו ולא כחדו מאבותם, ומה שכר נטלו על כך? להם לבדם נתנה הארץ ולא עבר זר בתוכם.

יהודה אתה יודוך אחיך, בא וראה מה כתיב למעלה מן הענין שמעון ולוי אחים, וכולם אינם אחים? אלא אחים הם בעצה, הם נטלו עצה על שכם והרגום, שנאמר: ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי אחי דינה איש חרבו, והם נטלו עצה על יוסף ובקשו להרגו, שנאמר: ויאמרו איש אל אחיו הנה בעל החלומות הלזה בא ועתה לכו ונהרגהו, ומי הם? אם תאמר ראובן הרי ראובן בקש להצילו, שנאמר: וישמע ראובן ויצילהו מידם, אם תאמר יהודה הרי כבר נאמר ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע וגו', ואם תאמר בני השפחות והלא כבר נאמר והוא נער את בני בלהה וגו', אלא מי הם ויאמרו איש אל אחיו, זה שמעון ולוי, דכתיב: בהו שמעון ולוי אחים כלי חמס מכרותיהם. וכיון שבאו במצרים אמר יוסף: אם אני מניחם במקום אחד נוטלים עצה עלי ומחריבין את כרך מצרים, לפיכך הפריש שמעון מלוי, שנאמר: ויקח מאתם את שמעון, וכיון שהפרישו נעשה לוי יחידי, שנאמר: ויפתח האחד את שקו, וכי אחד היה והלא כבר נאמר: ויהי הם מריקים שקיהם, אלא האחד זה לוי שנעשה יחידי ותשש כחו באותה שעה, לכך נאמר: שמעון ולוי אחים. וכיון שהוכיחן אביהם הוריקו פניו של יהודה, מיד קרא לו ופתח יהודה אתה יודוך אחיך.

א"ר תנחום בר חנילאי, בשעה שהוכיח יעקב לשמעון ולוי הוריקו פניו של יהודה ונתיירא שמא יוכיחו במעשה תמר, מיד קראו ופייסו, שנאמר: יהודה אתה יודוך אחיך. מה ת"ל אתה יודוך אחיך, אלא כך אמר לו יעקב: יהודה בני גלוי וידוע לפני הקדוש ברוך הוא שהצלת את יוסף מן המיתה שאלמלא אתה היו הורגים אותו שמעון ולוי, ועתה תזכה שהרי יודו לך אחיך בעוה"ב שהצלת אותם משפיכות דמים ולא נטרדו אחיך לגיהינום, אף בעוה"ז תזכה שיקראו כל השבטים על שמך יהודים, כשם שנקראת אתה יהודה.

ידך בעורף אויביך, אמר לו בני אתה הקשית עורפך שעה אחת וביישת עצמך במעשה תמר תזכה שתהרוג את אויביך בדבר שנוקשן על ערפן ומניחן שהולך והורג, ואיזה זה הקשת.

גור אריה יהודה, א"ר חמא בר חנינא זה מלכנו בן דוד שיצא מב' שבטים אביו מיהודה ואמו מדן ובשניהם כתיב: אריה גור אריה יהודה, דן גור אריה.

מטרף בני, אמר לו ליהודה בני! מסולק אתה מאותו עוון שאמרת טרף טורף יוסף.

לא יסור שבט מיהודה, זה ראש גלות יהודה שבבבל שרודין את עם ישראל במקל,

ומחוקק מבין רגליו אלו נשיאים של בית רבי שמלמדים תורה ברבים בא"י.

דבר אחר:

לא יסור וגו' זה בן דוד שעתיד לרדות את המלכות במקל שנאמר: תרעם בשבט, ומחוקק מבין רגליו אלו יושבי יעבץ תרעתים שמעתים סוכתים שמורים הלכות בישראל בסנהדרי גדולה שהיא יושבת בלשכת הגזית בחלקו של יהודה.

זבולון לחוף ימים ישכון בסחורתו ויששכר בתורתו, זה עם זה שותפים בעוה"ז ובעוה"ב. זבולון וגו' מה ראה יעקב שברך זבולון תחלה ואח"כ יששכר, והלא יששכר גדול ממנו והוא היה ראוי לברך תחלה, אלא צפה וראה בית המקדש שעתיד ליחרב ועתידה סנהדרין שתעקר משבטו של יהודה ולהיקבע בשבטו של זבולון, שבתחילה גלתה סנהדרין וישבה לה ביבנה ומיבנה לאושא, ומאושא לשפרעם ומשם לבית שערים ומשם לציפורי וציפורי היה בחלקו של זבולון, ואח"כ גלתה לטבריה. וכן ישעיה אמר ישפילנה ישפילה עד ארץ.
א"ר יוחנן: טבריה היא משלמת למלכנו, שנאמר: תרמסנה רגל רגלי עני, מה כתיב: אחריו והוכן בחסד כסא. באותה שעה יפרע הקדוש ברוך הוא מאומות העולם פורענות גדולה שאין לה הפסק ואין לה קץ ומורידן לגיהינום ונדונין בה לדורי דורות, שנאמר: ויצאו וראו בפגרי האנשים וגו'. וכ"כ למה? שנתן הקדוש ברוך הוא קץ לייסוריהן של צדיקים שמתייסרין בעוה"ז. באותה שעה מגעת פורענות של רשעים שאין לה קץ לעולם, וקץ לייסוריהן של צדיקים שמעביר מן העולם, שנאמר: קץ שם לחשך, ומהו קץ שם לחשך?
אר"י אלו הצדיקים שדומין בעוה"ז כמו שהוא יושב בחשך ואפלה. באותה שעה משלם הקדוש ברוך הוא מתן שכרן של צדיקים שאין לה קץ ואין לה הפסק. אשריהן הצדיקים שהם מרבים את התורה ורודפים שלום לישראל, שמשתלמין שכר פעולתם שאין לה קץ ואין לה הפסק לעולם ולעולמי עולמים, שנאמר: למרבה המשרה ולשלום אין קץ.

ענין אחר מפני מה ברך זבולון תחילה? מפני **שזבולון לחוף ימים ישכון** וכל הסחורות למחוזו באין, כדכתיב: והוא לחוף אניות, ויששכר משתכר בסחורותיו, שנאמר: **ויששכר חמור גרם** שנוטל הסחורות מזבולון ומשתכר בהם, הוא שאמר **שמח זבולון בצאתך** לפרש בים ויששכר באוהלך שמשתכר באוהליו מסחורותיו של זבולון. אשר חכמים יגידו ולא כחדו מאבותם וגו'.

יששכר חמור גרם, כשם שהחמור שובר את העצם כך שבטו של יששכר יודעי בינה לעתים לדעת וגו' שהיה שבטו מעמיד מאתים סנהדריות.
יהי דן נחש עלי דרך זה שמשון שצפה אותו יעקב שהוא עומד בין שני עמודים והתפלל עליו שתינתן בו כח שנאמר: ה' אלוהים זכרני נא וחזקני נא.
גד גדוד יגודנו, זה שבטו של גד כשהיה אחד מהם יוצא למלחמה היו נוצחין והיו הורגין מפרק הראש עם הזרוע.
מאשר שמנה לחמו שהיו מספקין שמן המשחה.

נפתלי אילה שלוחה, מלמד שקפץ במצרים בחיל והביא שטר המערה לקבור את אביו, עד שהוא הולך בא חושים בן דן והיה חרש וכשראה עשו מונע מלקבור את אבינו יעקב דקרו במקל על צווארו והתיז את ראשו ונפלו שתי עיניו על מיטתו של יעקב אבינו, ופתח עיניו וראה נקמה ושמח, שנאמר: ישמח צדיק כי חזה נקם פעמיו ירחץ בדם הרשע ונתקיימה נבואת רבקה שאמרה למה אשכל גם שניכם יום אחד.

הנותן אמרי שפר שהיה לשונו של שבט נפתלי בתורה מתוקים מדבש.

בן פורת יוסף מלמד שאין עין הרע שולט בהם.

בנות צעדה עלי שור, שהיו המצריות בנות מלכים באות לראות את פני יוסף על החומה ולא תלה עיניו באחת מהן ולא הרהר באחת מהן וזכה לירש ב' עולמים.

בנימין זאב יטרוף, שבט גדול וחזק.

ענין אחר, בנימין זאב יטרוף וגו' פירוש בנימין חלקו בין בני יהודה ובין בני יוסף כשהולך לטרוף ועבר בארץ יהודה בבקר לא לא ישוב עד הערב וכשהולך לטרוף ועבר בארץ בני יוסף בערב לא ישוב עד הבקר, כדכתיב: בבקר יאכל עד שטורף ולערב יחלק שלל ששולל, ומניין שבנימין בין אלו השבטים? דכתיב: ויעל גורל מטה בני בנימין למשפחותם ויצא גבול גורלם בין בני יהודה ובין בני יוסף (יהושע י"ח יא). כתיב: כי לא יעשה ה' אלוהים דבר כי אם גלה סודו וגו'. בראשונה היה הסוד ליראי ה' שנאמר: סוד ה' ליראיו (תהלים כ"ה) חזר ונתן אותו לישרים, שנאמר: ואת ישרים סודו (משלי ג' ל"ב) חזר ונתן אותו לנביאים, שנאמר: כי לא יעשה ה' אלוהים דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים (עמוס ג' ז'). כל מה שהצדיקים עושים ברוה"ק עושים, יעקב כשבירך שבט יהודה הוא מברכו באריה, שנאמר: גור אריה יהודה מטרף בני עלית כרע רבץ כאריה וכלביא מי יקימנו ומזווגו כנגד מלכות בבל, ודניאל חנניה מישאל ועזריה מזדווגין לה. יוסף מזווגו כנגד מלכות רומי ומסורת היא שאין עמלק נופל אלא ביד בני בניה של רחל, ומשה זיווג שבטו של לוי כנגד מלכות יון שבני חשמונאי היו משבטו של לוי, ומזווג לבנימין כנגד מלכות מדי שמרדכי נפרש ממנו שהוא משבטו של בנימין, וכתיב במלכות מדי: וארו חיוה אחרי תנינה דמיה לדוב (דניאל ז' ה') שהוקשה כנגד שבט בנימין שנמשל כזאב. זאב יטרף, מה הזאב הזה חוטף כך היה שבטו של בנימין חוטף, שנאמר: וראיתם והנה אם יצאו בנות שילה (סוף שופטים), מלמד שהיו חוטפים נשים לבניהם משום שבועה שנשבעו ישראל עליהם שלא ישאו נשיהם. בבקר יאכל עד אלו הקרבנות שמקריבין בבית המקדש, דכתיב: את הכבש האחד תעשה בבקר.

ויכל יעקב לצוות את בניו, מה ציוה לטעון את מיטתו, אמר להם: אל יטעון מיטתי אחד מבני בניהם שיש להם מבנות כנען, וקבלו עליהם מצוות אביהם וברכתו באהבה רבה וגמורה, שנאמר: איש אשר כברכתו. וברכתו קיימת לעולם ולעולמי עולמים, שנאמר: ברוכים אתם לה' עושה שמים וארץ. סליק ברכת י"ב שבטים כל אחד ואחד בשמו.

כל אלה שבטי ישראל שנים עשר, לא פחות ולא יותר, אף רבקה ראתה י"ב שבטים, שנאמר: ויאמר ה' לה שני גויים בבטנך ושני לאומים הרי ארבעה, ולאום מלאום יאמץ הרי ששה, ורב יעבוד צעיר הרי שמונה, וימלאו ימיה ללדת והנה תומים בבטנה הרי עשרה, ויצא הראשון אדמוני ואח"כ יצא אחיו הרי י"ב. ויתרוצצו הבנים בקרבה, אמרה כך אני מצטערת בי"ב שאמר לי הקדוש ברוך הוא שהוא מעמיד ממני, למה זה אנכי אין **ז"ה** אלא **י"ב,** בגימטריא שנים עשר שבטי ישראל.

וזאת אשר דבר להם אביהם ויברך אותם איש כברכתו ברך אותם, ויברך כל אחד אין כתיב כאן אלא ויברך אותם, למה כן? אלא בשביל שנתן ליהודה גבורתו של ארי וליוסף גבורתו של שור ולנפתלי קלותו של איל ולדן נשיכתו של נחש, תאמר שזה גדול מזה, לכן כללן באחרונה. איש כברכתו ברך אותם, לפי שחלק להם את הארץ ונתן ליהודה ארץ שהוא עושה שעורים, ולנפתלי ארץ שהוא עושה חטים, אעפ"כ כללן באחרונה שיהיו אוכלין אלו משל אלו.

וזאת אשר דיבר להם אביהם, זאת אשר דבר אין כתיב כאן אלא וזאת אשר, שעוד עתיד אדם אחר כיוצא בי לברך אתכם, ומהיכן שפסקתי הוא מברך אתכם, כיון שעמד משה רבנו עליו השלום פתח להם וזאת הברכה מהיכן שפסק להם אביהם, הוי אומר: וזאת אשר דבר להם אביהם. אמר להם, אני אומר לכם הברכות הללו אימתי מגיעות אתכם בשעה שתקבלו את התורה שכתוב בה וזאת התורה, הוי וזאת אשר דבר, ממה שחתם אביהם פתח להם משה.

מזקנים אתבונן, כשברך יצחק את יעקב אמר לו: ואל שדי יברך אותך במה חתם בסוף ברכתו בקריאה ויקרא יצחק אל יעקב ויברך אותו, ואף יעקב כשעמד לברך את השבטים ממקום שפסק אביו התחיל, שנאמר: ויקרא יעקב אל בניו. וחתם יעקב כשברכם בוזאת, שנאמר: וזאת אשר דבר, ואף משה כשעמד לברך את השבטים ממקום שפסק יעקב משם התחיל שנאמר: וזאת הברכה אשר ברך משה, ובמה חתם משה באשריך ישראל. ואף דוד כשבא לברך את ישראל ממקום שפסק משה משם פתח, שנאמר: אשרי האיש, הוי מזקנים אתבונן. ויצו אותם ויאמר אליהם, כיון שנסתלק ויעשו בניו לו כן כאשר צום. מה עשו? חנטו אותו והעלו אותו. כתיב: ויבאו עד גורן האטד, וכי יש גורן לאטד שהוא אומר ויבואו עד גורן האטד? אלא אלו כנעניים שנטלו את כתריהן והקיפו ארונו של יעקב כגורן זה שמקיפין אותו באטד.

ר"א אומר: כיון שראו ארונו של יעקב אבינו התירו אזורי מותניהם וחלקו כבוד ליעקב אבינו. ר"ש בן נחמני אומר קשרי כתפותיהן התירו, ורבנן אמרי באצבע הראו את הארון. ויאמרו אבל כבד זה למצרים, בשביל כן נתן להם הקדוש ברוך הוא גורן, שנאמר: עד גורן האטד. ויעש לאביו אבל שבעת ימים, ומנין שהאבל שבעת ימים שהוא אומר ויעש לאביו אבל שבעת ימים. ארז"ל שבעת ימים מנין? מדכתיב: ומפתח אהל מועד לא תצאו שבעת ימים, לפיכך ויעש לאביו אבל שבעת ימים, ולמה עושין שבעת ימים? כנגד שבעת ימי המשתה. אמר להם הקדוש ברוך הוא: בעוה"ז נצטערתם עם הצדיק הזה ושמרתם לו אבל ז' ימים ולעוה"ב אני מחזיר לכם אותו האבל לשמחה, שנאמר: והפכתי אבלם לששון ונחמתים ושמחתים מיגונם,

וכשם שאני מנחם אתכם כך אני מנחם לציון ולחרבותיה, שנאמר: כי נחם ה' ציון נחם כל חרבותיה וישם מדברה כעדן וערבתה כגן ה' ששון ושמחה ימצא בה תודה וקול זמרה.

ב'י'ל'א"ו.

לקח טוב על ברכת יעקב אבינו ע"ה.

[בית המדרש ח"ה קצ"א].

א. ויקרא יעקב אל בניו, לאחר שבירך את יוסף ואת בניו קרא לשאר האחים ויאמר האספו ואגידה לכם, מהו היאספו? היטהרו, כמו תיסגר שבעת ימים ואחר תיאסף (במדבר י"ב ט"ו), וכמו ונשא ידו אל המקום ואסף המצורע (מ"ב ה' י"א). אמר להם: היטהרו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים, בקש לגלות להם את הקץ מיד נגלה אליו שכינה, כיון שראה את השכינה התחיל מצווה אותם על ייחודו,
אמרו לו: וכי כלום אנו חשודין לפניך על ייחוד השם שאתה מצווה אותנו, שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד (במדבר ו' ד') בישראל אבינו מדבר, מיד ענה הוא ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, והם אמרו בלחש ולא בקול, בלחש משום כבוד יעקב אבינו שאמרו, ולא בקול משום כבוד משה שלא אמרו. הם אמרו שש מלות (שמע ישראל) והוא ענה שש מלות (ברוך שם) הכל שנים עשר כנגד השבטים, לפיכך נהגו ישראל לומר בק"ש ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד (עי' פסחים נ"ו).

ב. הקבצו ושמעו בני יעקב, זו ברכת יעקב אבינו בפרשה זו, ושמעו אל ישראל אביכם זו ברכת משה רבנו בפרשת וזאת הברכה, שנאמר: וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלוהים את בני ישראל לפני מותו. אביכם, שהסכים אביכם שבשמים על ברכת אביכם ישראל, שהרי ברכת משה רבנו מעין ברכת יעקב אבינו.

דבר אחר:
ושמעו ב' פעמים שמעו הקנטורין שמעו הברכות.

ג. ראובן בכורי אתה, בכור לנחלה בכור לכהונה. **כחי וראשית אוני,** כחי מתשמיש המטה וראשית אוני אפילו ממקרה לילה.

דבר אחר:

ר' לוי בן שלום אומר: בן שבעים שנה ושבע שנים היה יעקב אבינו ועדיין לא ראה קרי, ללמדך שבחן של אבותינו כי לא על חנם בחר בהם הקדוש ברוך הוא.

יתר שאת ויתר עז, אמר לו: ראוי היה לך ליטול שלשה חלקים יותר על אחיך: הבכורה הכהונה והמלכות, יתר שאת זו בכורה שנוטל פי שנים, יתר עז זו הכהונה שנוטל כ"ד מתנות,

דבר אחר:

יתר שאת זו כהונה, שנאמר: ואותה נתן לכם לשאת, יתר עז זו מלכות, שנאמר: ויתן עז למלכו, ועתה ניתנה בכורה ליוסף וכהונה ללוי ומלכות ליהודה.

ד. פחז כמים אל תותר, וכל כך למה?

שנוטלו ממך ג' כתרים הללו? לפי שפחזת, כמו יחפוץ (יחפוז) זנבו כמו ארז (איוב מ' י"ז) כלומר נתקשה ולא נכנע.

פחז כמים, כמים הנגרים ארצה בזריזות, שהרי שאר משקין יורדין בנחת כמו היין והחלב והדבש, וריח לא נשאר בכלי כשהן (המים) נשפכין ממנו, כך כל כעסך הבערת.

כי עלית משכבי אביך, כדי לבלבל יצועי, שכיון שמתה רחל הביא יעקב אבינו את בלהה והושיבה על יצועה, אמר ראובן לא דיי שאחות אמי צרה לאמי אלא גם שפחתה תהא צרה לאמי, עמד ובלבל יצועה, לפיכך אמר לו: **אז חללת** שלשה כתרים הללו על עסקי יצועי. עלה, עלית לא נאמר אלא עלה שאין לו תרופה עד שיבוא משה רבנו שכתוב בו ומשה עלה אל האלוהים (שמות י"ט ג'). שכיון שכתוב אלה יעמדו על הקללה בהר עיבל ראובן גד ואשר וגו' ואמרו ארור שוכב עם אשת אביו (דברים כ"ז) ידעו הכל כי ראובן אביהם של שבט לא שכב את בלהה פילגש אביו. וישמע ישראל, ולא עשה בו נקודות (סוף פסוק) כדרך כל הפסוקים אלא צורף הענין עם ויהיו בני יעקב שנים עשר, ללמדך שנקי היה אותו צדיק מאותו עוון. כיוצא בדבר אתה אומר אשר ישכבון הנשים הצובאות (ש"א ב' כ"ב) אפשר חפני ופינחס שוכבים את נשי ישראל והן שותקין? אלא ששהו את קיניהן והיו מתאחרות לישכב עם בעליהן ומעלה עליהם הכתוב כאילו שכבום, להודיעך שהתורה לא ניתנה לטיפשין ולא מסרה אלא לחכמים לדרוש ולאזן ולחקור אותן ולתקן מדרשות נאות, דברים דבורים על אופניהם לקיים מה שנאמר: משפטי ה' אמת צדקו יחדו (תהלים י"ט) ואין מקרא עוקר מקרא.

דבר אחר:

פחז כמים, לשון נוטריקון **פ**חדת מן ה**ח**טא חלית **ז**רחה תפילתך, אל תותר, שלא נותר בך חטאת ואף על פי שעלית משכבי אביך.

אז חללת יצועי עלה, עלה שבחך בהצלת אחיך, שנאמר: וישמע ראובן ויצילהו מידם (בראשית ל"ז כ"א).

ה. שמעון ולוי אחים מאב ומאם, אחים בעצה אחים בכעס, **כלי חמס מכירותיהם,** שכן קורין בלשון יוני לסכין מכורין.

דבר אחר:

מכירותיהם מגורותיהם כ' וג' משמשין כאחד כמו גנתו כנתו וכנה אשר נטעה ימינך (תהלים פ' ט"ז), פי' וגנה כלומר בארץ מגורותי עשו חמס להרוג בעלי שכם, שאם חטא שכם בן חמור כל העיר מה חטאה?

ו. בסודם אל תבא נפשי, זה מעשה קרח, דכתיב: ויקח קרח בן יצהר בן קהת בן לוי ולא ייחסו הכתוב ליעקב לומר בן יעקב, **ובקהלם אל תחד כבודי** כמו לא תחד אתם בקבורה (ישעיה י"ד כ') שהרי במעשה זמרי נשיא בית אב לשמעוני לא נתייחס ליעקב.

כי באפם הרגו איש, אלו יושבי שכם,

וברצונם עקרו שור, זו חומת העיר שהרי חומה בלשון ארמי שור.

דבר אחר:

עקרו שור זה יוסף, שנאמר: ויאמרו איש אל אחיו הנה בעל החלומות הלזה בא, אלו שמעון ולוי שנקראו אחים, וראיה לדבר שהרי במצרים לא לקח יוסף לאסור אותו אלא שמעון, שנאמר: ויקח מאתם את שמעון ויאסור אותו לעיניהם, וכתיב: ויפתח האחד את שקו זה לוי שנשאר יחיד כי נותר שם שמעון ושמו לו כספו בפי אמתחתו כדי לבהלו.

ז. ארור אפם כי עז, שלא נטלו עצה מאביהם שהלכו להרוג את שכם בן חמור, **ועברתם כי קשתה,** וארור כעסם כי קשתה, שאם יהיו שני השבטים אלו יחדיו אין העולם מתקיים, אלא **אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל** שיהיו משבט שמעון ולוי מלמדים ומשכימים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות שיהיו עוסקין בתורה אולי יתכבשון.

דבר אחר:

ארור אפם כי עז כמו וארוה כל עוברי דרך (תהלים פ' י"ג) כלומר תתבצר אפם ותתמעט ועברתם תקטן. **אחלקם ביעקב,** שהרי לשמעון נתנו לו חלק בשני מקומות בא"י וכן לוי אין לו נחלה אלא מ"ח עיר נפוצות בישראל.

ח. יהודה אתה יודוך אחיך, יהודה שמו הודאה על שהודתה לאה אמו, שנאמר: הפעם אודה את ה' על כן קראה שמו יהודה (בראשית כ"ט), והוא בעצמו הודה במעשה תמר ולא בוש לפיכך אתה יודוך, כלומר אתה הודית על האמת והצלת את תמר מלשרוף לפיכך יודוך אחיך שאתה מלך עליהם, וכן היה שעמדו ממנו שלשים מלכים ונשיאים כמניו **יהוד"ה** הרי **שלשים.**

מן אברהם עד שלמה ט"ו דורות ואברהם אבינו נשיא היה, שנאמר: נשיא אלוהים אתה בתוכנו (בראשית כ"ג), **אברהם יצחק ויעקב יהודה פרץ חצרון רם עמינדב נחשון שלמון בועז עובד ישי דוד ושלמה** הרי ט"ו. ומן שלמה עד גלות יכניה ט"ו: **רחבעם אביה אסא יהושפט יהורם יואש אמציה עזריה יותם אחז חזקיהו מנשה אמון יאשיהו יכניה.** לכך נמשלה מלכות דוד כירח שנאמר: כירח יכון עולם (תהלים פ"ט) כשם שהוא עולה ומתגבר עד ט"ו יום ועוד חוזר ומתכסה מעט מעט עד ט"ו יום כך מן אברהם עד שלמה ט"ו ומיכן ואילך ט"ו עד הגלות הראשון בימי יהויכין מלך יהודה, ולכך עולה חשבון יהודה שלשים. ויהודה רביעי לבטן והמאורות ביום הרביעי נבראו לפיכך נמשלה מלכות יהודה למאורות, שנאמר: וכסאו כשמש נגדי, כשם שאי אפשר לעולם בלא מאורות כך אי אפשר לעולם בלא זרע דוד כי ברית עולם שם לו ערוכה בכל ושמורה, ואומר לעולם אשמר לו חסדי ובריתי נאמנת לו, ואומר: אחת נשבעתי לדוד (שם, שם). דויד על שם עשרים וארבעה ספרים (תנ"ך). תחילת שמו ד' וסופו ד' לפי שהיה יהודה רביעי לבטן, לכך נקרא יהודה. אתה יודוך אחיך שכל ישראל מודים שה' בחר במלכות בית דוד ושירי דוד המעולים וחסדי דוד הנאמנים. לפיכך לקח אהרן קדוש ה' את אלישבע בת עמינדב אחות נחשון שהוא ראש לנשיאים, דכתיב: ויהי המקריב ביום הראשון את קרבנו נחשון בן עמינדב למטה יהודה, ואומר כי יהודה גבר באחיו (דהי"א ה' ב'). וכשם שנכרתה ברית לכהונה כך נכרתה ברית למלכות בית דוד, ודגל יהודה נוסע בראשונה וכו', ישתבח שם אלוהינו שאינו מקפח שכר, שהוא נוצר חסד לאלפים וכו' וגם לעתיד לבוא ויצא חוטר מגזע ישי אשר עומד לנס עמים אליו גויים ידרושו (ישעיה י"א) זה מלך המשיח, ואומר והקימותי לדוד צמח צדיק (ירמיה כ"ג), ואומר ועבדו את ה' אלוהיהם ואת דוד מלכם אשר אקים להם (שם ל') זה מלך המשיח שהוא מזרע יהודה לכך נאמר יהודה אתה יודוך אחיך.

דבר אחר:

כיון שראה יהודה שהיה יעקב מוכיח את אחיו, ראובן על מעשה בלהה, שמעון ולוי על מעשה שכם ועל מעשה יוסף וכו' נתכרכמו פני יהודה אמר שמא יוכיחני על מעשה תמר, כיון שראה יעקב אבינו שנתכרכמו פני יהודה התחיל לפייסו אמר לו: **יהודה אתה יודוך אחיך,** גלוי וידוע לפני הקדוש ברוך הוא שאתה הצלת את יוסף משפיכות דמים ולא נטרדו אחיך לגיהינום, לפיכך יודוך אחיך. שכל ישראל יקראו על שם יהודה יהודים.

ידך בעורף אויביך, זה הקשת שהיא יד כנגד העורף, וכן הוא אומר בדוד: ויאמר ללמד בני יהודה קשת הלא היא כתובה על ספר הישר (ש"ב א' י"ח), והיכן היא כתובה בספר בראשית, ספר שכתוב בו מעשה הישרים, מעשה אברהם יצחק ויעקב, וכן בלעם אמר: תמות נפשי מות ישרים (במדבר כ"ג), והיכן רמיזא? ידך בעורף אויביך, איזו היא מלחמה שהיא יד כנגד העורף הוי אומר זה קשת.

ט. גור אריה יהודה, שלא ייראה מפני כל, אריה שאג מי לא ייראה (עמוס ג') זה מלך המשיח, או מי יחיה משומו אל (במדבר כ"ד) כי גדול יום ה' ונורא מאד ומי יכילנו (יואל ב') [זה מלחמת גוג ומגוג].

מטרף בני עלית, מסולק אתה מאותו עוון שאמרתי טרף טורף יוסף.

כרע רבץ כארי מי יקימנו, לעתיד לבוא, שנאמר: ה' בדד ינחנו ואין עמו אל נכר (דברים ל"ב). הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא (במדבר כ"ג) בימי מלך המשיח ישתחוו לו גויים, וכתיב: והיה הנכשל ביום ההוא כדוד ובית דוד כאלוהים כמלאך ה' לפניהם (זכריה י"ב), וכתיב: ויעבור מלכם לפניהם וה' בראשם (מיכה ב').

י. לא יסור שבט מיהודה, אלו סופרים שביהודה כמו מושכים בשבט סופר.

ומחוקק מבין רגליו, אלו יושבי יעבץ שמורין הלכות לישראל.

עד כי יבוא שילה, פי' שי לו שעתידין אומות העולם להביא דורנות למשיח בן דוד, שנאמר: בעת ההיא יובל שי (ישעיה י"ח), ואומר מלכי תרשיש ואיים מנחה ישיבו וגו' (תהלים ע"ב).

ולו יקהת עמים, שעתיד להקהות שיניהם של אומות העולם, שנאמר: וישתחוו לו כל מלכים כל גויים יעבדוהו (שם, שם), ואומר והכה ארץ בשבט פיו וברוח שפתיו ימית רשע, ואומר ונשא נס לגויים ואסף נידחי ישראל.

עד כי יבוא שילה עד כי יבוא בנו (משיח בן דוד) כמו ובשליתה. זה שאמר הכתוב: אשרי המחכה ויגיע לימים אלף שלש מאות ושלשים וחמשה (בגימט' **של"ה**) רמזו יעקב אבינו בברכתו אלף והוא הכלל, והפרט הוא של"ה.

וכן רמזו משה רבנו ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא [**הסתר אסתיר** בגימט'] אלף ושלש מאות ושלשים וחמש כי א' דאסתיר טפל כי הסתירה עיקר, ובא דניאל ופירשהו אשרי המחכה ויגיע לימים אלף ושלש מאות ול"ה, והם עידן עידנין ופלג עידן, מועד מועדים וחצי (דניאל י"ב י"ב) מספרם יהיה שלש שנים ומחצה שבהן יהיו ימי הצרה וממנו יושע, אבל התחלתם איני יודע אימתי, ועל זה נאמר פתאום יבוא אל היכלו (מלאכי ג'), זה שאמר הכתוב: כי יבא שילה פתאום יבוא. ויש לומר יקהת מלשון יקהל כענין להקת נביאים, וכן הוא אומר: כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד (צפניה ג'),

יא. אסרי לגפן עירה, אסרי כמו יקבץ כענין שנאמר: מלך אסור ברהטים (שה"ש ז'), עירה קריה, גפן זה ישראל, כמו גפן ממצרים תסיע (תהלים פ'), יקבץ ישראל לעירו בירושלם שנקרא עיר ה' צבאות,

ולשרקה בני אתנו, שרקה אלו ישראל, שנאמר: ואנכי נטעתיך שורק (ירמיה ב' כ"א), בני אתונו המה יבנו בית קדשו שכן כתוב ביחזקאל (מ' י"ד) שער האיתון לשון ביאה הוא שיבואו ישראל לירושלם ויבנו אותו לימות המשיח.

כבס ביין לבושו, יכבס כל צואתם, שנאמר: והושעתי אתכם מכל טומאותיכם (יחזקאל ל"ו), ביין רמז לתורה שנקראת יין, שנאמר: הביאני אל בית היין (שה"ש ב'), לבושו תתלבש ירושלם, שנאמר: חי אני נאום ה' כי כולם כעדי תלבשי ותקשרים ככלה (ישעיה מ"ט).

דבר אחר:

כבס ביין לבושו אלו נקמות שעתיד הקדוש ברוך הוא לעשות באדום, שנאמר: מי זה בא מאדום (שם ס"ג). ובדם ענבים סותה, כמו כסותה אלו נקמות שעתיד הקדוש ברוך הוא לעשות בגויים, שנאמר: פורה דרכתי לבדי ומעמים אין איש אתי וגו' ויז נצחם על בגדי וכל מלבושי אגאלתי (שם, שם) לכך נקראת אדום ע"ש שיבוא צח ואדום ויעשה נקמה באדום, ונקראת בצרה שעתיד הקדוש ברוך הוא לבצור אותה כאשר יבצרו הענבים וידרכום בגת.

יב. חכלילי עינים מיין, יתאדמו הרי ישראל מרוב כרמיהם בימות המשיח,
ולבן שינים מחלב והגבעות יתלבנו מן הצאן, וכן הוא אומר: והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסיס והגבעות תלכנה חלב ומעין מבית ה' יצא והשקה את נחל השטים (יואל ד').

דבר אחר:

חכלילי עינים, ישמח את ישראל, לשון ארמי הוא, מצחק מחאיך, בזמן שיראו ישראל את השכינה, שנאמר: עין בעין יראו בשוב ה' ציון (ישעיה נ"ב ח'), וכתיב: וראו כל בשר יחדו כי פי ה' דבר.
ולבן שינים מחלב, שימלא שחוק פינו, שכל השוחק בפה מלא שיניו נראות, על אותו הזמן הוא אומר: אז ימלא שחוק פינו ולשוננו רנה אז יאמרו בגויים הגדיל ה' לעשות עם אלה וגו' (תהלים קכ"ו).

יג. זבולון לחוף ימים ישכון, שיהא תגר ויורד בספינה ומביא סחורה לפי שהיה מביא ונותן לתוך פיו של יששכר שהיה עוסק בתורה לפיכך הקדימו יעקב קודם ליששכר, שאלמלא זבולון אין יששכר עוסק בתורה, וכן משה רבנו אמר שמח זבולון בצאתך ויששכר באוהלך (דברים ל"ג) שמעין ברכתו של יעקב היא ברכתו של משה רבנו, לפיכך אמר שלמה בחכמתו: כי בצל החכמה בצל הכסף (קהלת ז') ואומר: עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר (משלי ג').
וירכתו על צידון, כמו עד צידון. למה זכר צידון? שהוא צד המזונות ונותן ליששכר.

יד. יששכר חמור גרם, כמו עצמיו אפיקי נחושה גרמיו כמטיל ברזל (איוב מ' י"ח), כשם שהחמור שובר את העצם כך שבטו של יששכר שובר כל ישראל בהלכה, שנאמר: ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל ראשיהם מאתים (דהי"א י"ב ל"ג) אלו

מאתים ראשי סנהדראות של שבטו של יששכר. רובץ בין המשפתים, שהרביצו תורה בישראל, שנאמר: בהם אם תשכבון בין שפתים וגו' (תהלים ס"ח).

טו. וירא מנוחה כי טוב, זו תורה, שנאמר: כי טוב סחרה מסחר כסף (משלי ג'), ואת הארץ כי נעמה זו שבחו של ה', שנאמר: זמרו לשמו כי נעים (תהלים קל"ה).
ויט שכמו לסבול, אלופינו מסובלים (שם קמ"ד) אלופים בתורה מסובלים במצוות ומסובלין ביסורין.
ויהי למס עובד, למס זה סיני חשבון זה כזה ק"ל. עובד, עובד אדמתו ישבע לחם (משלי י"ב) זו תורה, ואומר מתוקה שנת העובד (קהלת ה').

טז. דן ידין עמו, זה שמשון בן מנוח ששפט את ישראל והושיעם מיד פלשתים.
כאחד שבטי ישראל, ששפט שבטי ישראל כאחד שהקב"ה נקרא אחד, כשם שהקב"ה אינו מטריח על ישראל יותר מדאי כך שמשון היה שופט את ישראל ולא היה מטריח עליהם. וכן אמרו רבותינו (במס' סוטה) מאי דכתיב: ה' אלוהים זכרני נא וחזקני נא אך הפעם וגו' (שופטים ט"ז) אמר שמשון לפני הקדוש ברוך הוא: רבש"ע, זכור לי עשרים שנה שהייתי שופט את ישראל ולא אמרתי לאחד מהם העבר לי מקל ממקום למקום.

יז. יהי דן נחש עלי דרך, זה שמשון, מה נחש זה נוקם ונוטר אף שמשון נוקם ונוטר לפלשתים.
שפיפון עלי אורח, מה השפיפון מלא כעס אף שמשון מלא כעס על פלשתים.
הנושך עקבי סוס ויפול רוכבו אחור, זה שאמר הכתוב: ויך אותם שוק על ירך מכה רבה (שם ט"ו), ופי' שוק על ירך הפרשים עם הרגלים.

יח. לישועתך קויתי ה', כיון שראה יעקב גבורתו של שמשון אמר לישועתך קויתי ה', לפי ששמשון החל להושיע את ישראל מיד פלשתים, שנאמר: והוא יחל להושיע וגו' (שם י"ג), לישועתך קויתי שתים עשרה אותיות כנגד שנים עשר שבטים, זה שאמר הכתוב: ששם עלו שבטים שבטי יה עדות לישראל (תהלים קכ"ב).

יט. גד גדוד יגודנו, אלו שעברו את הירדן בימי יהושע, שנאמר: כארבעים אלף חלוצי הצבא עברו את הירדן (יהושע ד' ג'),
והוא יגד עקב, שאחרי כן ברכם יהושע וחזרו, שנאמר: ויברכם יהושע וגו' ויאמר אליהם בנכסים רבים שובו לאהליכם ובמקנה רב מאד בכסף בזהב וגו' (יהושע כ"ב),

דבר אחר:

גד גדוד יגודנו זה היה בימי יהושע,

והוא יגוד עקב בימי דוד, שכן כתיב: ואלה הבאים אל דוד לצקלג וגו' ומן הגדי נבדלו אל דוד וגו' ופני אריה פניהם וכצבאים על ההרים למהר אלה מבני גד וגו' אשר עברו את הירדן וגו' ויבריחו את כל הענקים למזרח ולמערב (דהי"א י"ב).

כ. מאשר שמנה לחמו, שהיו מספיקין שמן המשחה שהכרמל בשבט אשר היה ולכן כתיב: מאשר ולא כל אשר.

והוא יתן מעדני מלך, שהרי בגבול נחלתו היה אלמלך על שם מעדני מלך, דכתיב: ויצא הגורל החמישי למטה בני אשר וגו' ואלמלך (יהושע י"ט).

כא. נפתלי אילה שלוחה, שהיו קלים כאילה לרוץ.

הנותן אמרי שפר, שהיו לשונם של שבט נפתלי מתוקים כדבש בדברי אגדה. אמרו ז"ל על נפתלי ממש, כשבאו לקבור את יעקב במערה עמד עשו לעכב שהיה אומר לו: אתה קברת את לאה אשתך במערה, מעתה אין לך חלק בה כי אם חלקי נשאר, וכבר יעקב אבינו קנה חלקו ממנו, שנאמר: אשר כריתי לי בארץ כנען ואין כריה אלא מכירה, עד שקפץ נפתלי להביא השטר של המערה במצרים. חושם בן דן היה חרש וכשראה עשו מונע מלקבור את יעקב מיד דקרו [במקל אשר] בידיו על צווארו והתיז את ראשו ונפלו שתי עיניו על מיטתו של יעקב אבינו שפתח עיניו וראה נקמה ושמח, שנאמר: ישמח צדיק כי חזה נקם פעמיו ירחץ בדם הרשע (תהלים נ"ח). באותה שעה נתקיימה נבואת רבקה שאמרה למה אשכל גם שניכם יום אחד, שאע"פ שלא מתו שניהם ביום אחד נקברו שניהם ביום אחד.

כב. בן פורת יוסף בן פורת עלי עין, אמר שתי פעמים בן פורת, על שם מנשה ואפרים. עלי עין מלמד שאין עין הרע שולט בזרעו של יוסף, אל תקרי עלי עין אלא עולי עין.

דבר אחר:

עלי עין שיהא שבטו פרה ורבה כמעין הנובע, שנאמר: ויפלו חבלי מנשה עשרה וגו' וכתיב: וידברו בני יוסף את יהושע לאמר: מדוע נתת לי חלק אחד וגורל אחד עם רב אני עד אשר כה ברכני ה',

ויאמר אליהם: יהושע אם עם רב אתה עלה לך היערה וגו' (יהושע י"ז) אמר להם: החביאו עצמכם ביערים כדי שלא ישלוט בכם עין הרע,

אמרו לו: אין עין הרע שולט בזרעו של יוסף, שנאמר: בן פורת יוסף בן פורת עלי עין.

בנות צעדה עלי שור, שהיו בנות מלכים צועדות על החומה לראות את יוסף בשעה שהרכיבו אותו במרכבת המשנה ולא נתן עיניו באחת מהן.

כג. וימררוהו ורובו, אלו אחיו,

וישטמוהו בעלי חצים אלו שמעון ולוי, דכתיב: ויתנכלו אותו להמיתו (בראשית ל"ז).

כד. ותשב באיתן קשתו, זה שאמר הכתוב: ויהי כהיום הזה ויבא יוסף לעשות מלאכתו ואין איש וגו' (שם ל"ט), באותו שעה נתגבר יצרו עליו ונראתה דמות יעקב בחלון,

אמר לו: יוסף! עתידין אחיך שיחקקו על אבני השהם ואתה עימהם, רצונך שתמחה מהם? מיד ותשב באיתן קשתו מלמד ששב קשתו לאיתנה.

ויפוזו זרועי ידיו, מלמד שנתפזרו זרעו מבין צפרניו, מידי אביר יעקב, מאביר תוכחת יעקב.

משם רועה אבן ישראל, כדי שיהא חקוק באבן ישראל, דכתיב: ששה משמותם על האבן האחת.

דבר אחר:

ותשב באיתן קשתו זה זכותו של יוסף,

ויפוזו כמו מפז רב,

מידי אביר יעקב שעמדה לו זכותו של יעקב, שכשם שיעקב אביו לא יכלו לו אחיו כך יוסף לא יכלו לו אחיו. משם רועה אבן ישראל, אב - בן שהרי יוסף כלכל אביו ואת אחיו ואת בית אביו.

כה. מאל אביך ויעזרך, כלומר מאל אביך הייתה עזרתך, ויעזרך גם מעתה. ואת שדי, מי שאמר די לצרותי ואמר די לצרותיך, ויברכך, וכן הוא אומר עד אשר כה ברכני ה' (יהושע י"ז).

ברכת שמים מעל, היא ברכה שבירך יצחק את יעקב שנאמר: ויתן לך האלוהים מטל השמים.

ברכת שדים ורחם, שדים אלו מזונות ורחם אלו בנים.

דבר אחר:

שדים זו זכות אבות, וכן הוא אומר: אני חומה ושדי כמגדלות (שה"ש ח')

ורחם זו זכות אמהות.

כו. ברכות אביך זה יעקב, גברו על ברכות הורי זה יצחק,

עד תאות גבעות עולם, זה עומדת לעולם,

תהיין לראש יוסף ולקדקד נזיר אחיו, שמשעה שנמכר יוסף הזיר עצמו מן היין, שנאמר: וישתו וישכרו עמו (בראשית מ"ג) עד אותו הזמן לא שתו יין לא הם ולא הוא.

כז. בנימין זאב יטרוף, שבט גדול וחזק, מה הזאב חוטף כך בני בנימין היו חוטפים נשים, מפני השבועה אשר נשבעו בני ישראל ארור נותן אשה לבנימין, וכתיב: וחטפתם לכם.

בבקר יאכל עד, זה שאול בן קיש שהכה את עמלק,

ולערב יחלק שלל זה מרדכי שנאמר: ותשם אסתר את מרדכי על בית המן (אסתר ח').

דבר אחר:

בבקר יאכל עד זה תמיד של שחר,

ולערב יחלק שלל זה תמיד של בין הערבים, שהרי המזבח היה בחלקו של בנימין, וכן משה רבנו אמר לבנימין: ידיד ה' ישכון לבטח עליו (דברים ל"ג).

כח. כל אלה שבטי ישראל שנים עשר, לא פחות ולא יותר, כשם שהיו חקוקים על אבני האפוד ועל אבני השהם.

וזאת אשר דבר להם אביהם, אמר להם אימתי הברכות האלו מגיעות לכם בזמן שיבוא משה ויברך אתכם בזה הענין, שנאמר: וזאת הברכה אשר ברך משה. ויברך אותם איש אשר כברכתו בירך אותם, מה ת"ל? שבירך את יהודה בגבורתו של אריה ואת יוסף בכחו של שור ואת נפתלי בקלותה של אילה, שמא תאמר שזה גדול מזה, ת"ל ויברך אותם כולם שווים, ולפי שחלק להם את הארץ ונתן ליהודה שעורים ולנפתלי חטים יכול לא יהו אוכלים אלו משל אלו? ת"ל איש אשר כברכתו ברך אותם הכליל הברכה לכולם.

ספר יצירה.

[מהוצאת לאזארוס גאלדשמידט].

פרק ראשון

משנה א

בשלשים ושתים נתיבות פליאות חכמה חקק יה הוי"ה צבאות אלוהי ישראל אלוהים חיים [ומלך עולם] אל שדי [רחום וחנון] רם ונשא שוכן עד [מרום] וקדוש שמו [מרום וקדוש הוא], ברא את עולמו בשלשה ספרים בְּסְפָר וסופר וְסָפוּר.

משנה ב

עשר ספירות בלימה ועשרים ושתים אותיות יסוד [שלש אמות ושבע כפולות ושתים עשרה פשוטות].

משנה ג

עשר ספירות בלימה, כמספר עשר אצבעות חמש כנגד חמש, וברית יחיד מכוונת באמצע במלת הלשון (בפה) ובמילת המעור.

משנה ד

עשר ספירות בלימה, עשר ולא תשע ולא אחת עשרה, הבן בחכמה וחכם בבינה, בחון בהם וחקור מהם [דע וחשוב וצור] והעמד דבר על בירורו, והושב יוצר על מכונו [כי הוא יוצר ובורא לבדו ואין זולתו ומדתו עשר ואין להם סוף].

משנה ה

עשר ספירות בלימה, מדתן עשר שאין להם סוף, עומק ראשית ועומק אחרית, עומק טוב ועומק רע, עומק רום ועומק תחת, עומק מזרח ועומק מערב, עומק צפון ועומק דרום, ואדון יחיד אל מלך נאמן מושל בכולם ממעון קדשו עד עדי עד.

משנה ו

עשר ספירות בלימה צפיתן כמראה הבזק ותכליתן אין להן קץ, ודברו בהן ברצוא ושוב ולמאמרו כסופה ירדופו ולפני כסאו הן משתחוות.

משנה ז

עשר ספירות בלימה, נעוץ סופן בתחילתן ותחילתן בסופן, כשלהבת קשורה בגחלת [דע וחשוב וצור] שאדון יחיד [והיוצר אחד] ואין שני לו ולפני אחד מה אתה סופר.

משנה ח

עשר ספירות בלימה, בלום פיך מלדבר ולבך מלהרהר, ואם רץ (לבך) [פיך לדבר ולבך להרהר] שוב למקום, שלכך נאמר: [והחיות] רצוא ושוב, ועל דבר זה נכרתה ברית.

משנה ט

עשר ספירות בלימה, אחת רוח אלוהים חיים [נכון כסאו מאז] ברוך [ומבורך] שמו [של חי העולמים תמיד לעולם ועד. קול ורוח ודבור, ודבור] והוא רוח הקודש [לראשיתו אין תחלה, לאחריתו אין תכלית].

משנה י

שתים רוח מרוח, חקק וחצב בה עשרים ושתים אותיות יסוד שלש אמות ושבע כפולות ושתים עשרה פשוטות.

משנה י"א

שלש מים מרוח, חקק וחצב בהם [עשרים ושתים אותיות מ'] תהו ובהו רפש וטיט, חקקן כמין ערוגה, חצבן כמין חומה, סכרן כמין מעזיבה [ויצק עליהם שלג ונעשה עפר, שנאמר: כי לשלג יאמר הוה ארץ].

משנה י"ב

ארבע אש ממים, חקק וחצב בה כסא הכבוד, שרפים ואופנים וחיות הקדש ומלאכי השרת [ומשלשתן יסד מעונו שנאמר: עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהט].

משנה י"ג

[ברר שלש אותיות מן הפשוטות (בסוף שלש אמות אמ"ש) וקבען בשמו הגדול וחתם בהן שש קצוות] חמש חתם רום ופנה למעלה וחתמו ביה"ו, שש חתם תחת ופנה למטה וחתמו ביו"ה, שבע חתם מזרח ופנה לפניו וחתמו בהי"ו, שמונה חתם מערב ופנה לאחריו וחתמו בהו"י, תשע חתם דרום ופנה לימינו וחתמו בוי"ה, עשר חתם צפון ופנה לשמאלו וחתמו בוה"י.

משנה י"ד

אלו עשר ספירות בלימה אחת רוח אלוהים, [שתים] רוח מרוח, [שלש] מים מרוח [ארבע] אש ממים, רום (מעלה) ותחת מזרח ומערב צפון ודרום.

פרק שני

משנה א

עשרים ושתים אותיות יסוד שלש אמות ושבע כפולות ושתים עשרה פשוטות [שלש אמות אמ"ש יסודן כף זכות וכף חובה ולשון חק מכריע בינתיים (שלש אמות אמ"ש מ' דוממת ש' שורקת א' אויר מכריע בינתיים)].

משנה ב

עשרים ושתים אותיות חקקן חצבן צרפן שקלן והמירן [אחת עם כולן] וצר בהן [את] כל היצור [ואת] כל העתיד לצור.

משנה ג

עשרים ושתים אותיות יסוד (שלש אמות שבע כפולות שתים עשרה פשוטות) חקוקות בקול חצובות ברוח קביעות בפה בחמשה מקומות [אותיות] אהח"ע [בגרון] גיכ"ק [בחיך] דטלנ"ת

[בלשון] זסצר"ש [בשנים] בומ"ף [בשפתים (קשורות בלשון כשלהבת קשורה בגחלת, אהח"ע משמשות בסוף הלשון ובבית הבליעה, בומ"ף בין השפתים ובראש הלשון, גיכ"ק על שלישיתה של לשון נכרתת, דטלנ"ת בראש הלשון משמשות עם הקול, זסצר"ש בין השנים ובלשון שכובה ושטוחה)].

משנה ד

עשרים ושתים אותיות יסוד קבועות בגלגל [כמין חומה] בשתי מאות ושלשים ואחד שערים וחוזר הגלגל פנים ואחור וסימן לדבר אין בטובה למעלה מעונג ואין ברעה למעלה מנגע.

משנה ה

(כיצד) צרפן שקלן והמירן א' עם כולן וכולן עם א', ב' עם כולן וכולן עם ב' [ג' עם כולן וכולן עם ג'] וכולן חוזרות חלילה [ונמצאות (יוצאת) במאתים ושלשים ואחד שערים] נמצא כל היצור וכל הדבור יוצא משם אחד.

משנה ו

יצר מתהו ממש ועשה את אינו ישנו, וחצב עמודים גדולים מאויר שאינו נתפש [וזה סימן (א' עם כולן וכולן עם א'), צופה ומימר ועשה את כל היצור ואת כל הדברים, שם אחד, וסימן לדבר עשרים ושנים חפצים בגוף אחד].

פרק שלישי

משנה א

שלש אמות אמ"ש יסודן כף זכות וכף חובה, ולשון חק מכריע בינתיים.

משנה ב

שלש אמות אמ"ש סוד גדול מופלא ומכוסה (ומפואר) וחתום בשש טבעות ויצאו מהם אויר מים ואש ומהם נולדו אבות ומאבות תולדות (דע וחשוב וצור שהאש נושא מים).

[משנה ג

שלש אמות אמ"ש חקקן חצבן צרפן (שקלן והמירן) וצר בהן שלש אמות (אמ"ש) בעולם, ושלש אמות (אמ"ש) בשנה ושלש אמות (אמ"ש) בנפש זכר ונקבה].

[משנה ד

שלש אמות אמ"ש (אש רוח ומים), תולדות השמים אש ותולדות אויר רוח ותולדות ארץ מים, אש למעלה ומים למטה ורוח חק מכריע בינתיים (ומהם נולדו אבות ומהם נברא הכל)].

[משנה ה

שלש אמות אמ"ש בעולם אויר מים ואש, שמים נבראו תחלה מאש, וארץ נבראת ממים, ואויר מרוח מכריע בינתיים].

[משנה ו

שלש אמות אמ"ש בשנה קור חום ורויה, חום נברא מאש קור נברא ממים ורויה מרוח מכריע בינתיים].

[משנה ז

שלש אמות אמ"ש בנפש (זכר ונקבה) ראש ובטן וגויה, ראש נברא מאש ובטן נבראת ממים וגויה נברא מרוח מכריע בינתיים].

משנה ח

המליך אות א' ברוח וקשר לו כתר וצרפן זה בזה וצר בהן אויר בעולם, רויה בשנה וגויה בנפש, זכר [באמ"ש] ונקבה [באש"ם].

משנה ט

המליך אות מ' במים וקשר לו כתר וצרפן זה בזה וצר בהן ארץ בעולם וקור בשנה ובטן בנפש, זכר [במא"ש] ונקבה [במש"א].

משנה י

המליך אות ש' באש וקשר לו כתר וצרפן זה בזה וצר בהן שמים בעולם וחום בשנה וראש בנפש זכר [בשא"ם] ונקבה [בשמ"א].

[משנה י"א

כיצד צרפן אמ"ש אש"ם מא"ש מש"א שא"ם שמ"א, שמים אש אויר רוח ארץ מים, ראשו של אדם אש, בטנו מים, לבו רוח].

[משנה י"ב

שלש אמות אמ"ש נוצר עם א' רוח אויר רויה גויה (חק לשון בינתיים), נוצר עם מ' שמים ארץ קור בטן כף זכות, נוצר עם ש' אש שמים חום ראש כף חובה, זהו אמ"ש].

פרק רביעי

משנה א

שבע כפולות בגדכפר"ת יסודן חיים שלום חכמה עושר חן זרע וממשלה.

משנה ב

שבע כפולות בגדכפר"ת מתנהגות בשתי לשונות [שהן כפול של תמורות] בב גג דד ככ פפ רר תת, תבנית רך וקשה גיבור וחלש.

משנה ג

שבע כפולות בגדכפר"ת בדיבור ובתמורה, תמורת חיים מות, תמורת שלום רע, תמורת חכמה אולת, תמורת עושר עוני, תמורת חן כיעור, תמורת זרע שממה, תמורת ממשלה עבדות.

משנה ד

שבע כפולות בגדכפר"ת [כנגד שבע קצוות מהן שש קצוות] מעלה ומטה מזרח ומערב צפון ודרום [מכון שש צלעות וששה סדרים] והיכל הקודש מכוון באמצע [ברוך כבוד הוי"ה ממקומו, הוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו] והוא נושא את כולן.

משנה ה

שבע כפולות בגדכפר"ת שבע ולא שש שבע ולא שמונה [בחון בהן וחקור בהן, והעמד דבר על בוריו והושב יוצר על מכונו].

משנה ו

שבע כפולות בגדכפר"ת חקקן חצבן צרפן [שקלן והמירן] וצר בהן [שבעה] כוכבים בעולם [שבעה] ימים בשנה [שבעה] שערים בנפש [ומהן חקק שבעה רקיעים ושבע אדמות ושבע שבתות, לפיכך חבב שביעי תחת כל השמים].

משנה ז

[אלו הם] שבעה כוכבים בעולם שבתאי צדק מאדים חמה נוגה כוכב לבנה, [ואלו הם] שבעה ימים בשנה שבעת ימי השבוע, שבעה שערים בנפש (זכר ונקבה) שתי עיניים שתי אוזניים שני נקבי האף והפה.

משנה ח

המליך אות ב' בחכמה וקשר לו כתר וצרפן זה בזה וצר בהן שבתאי בעולם ויום ראשון בשנה ועין ימין בנפש (זכר ונקבה).

משנה ט

המליך אות ג' בעושר וקשר לו כתר וצרפן זה בזה וצר בהן צדק בעולם ויום שני בשנה ועין שמאל בנפש (זכר ונקבה).

משנה י

המליך אות ד' בזרע וקשר לו כתר וצרפן זה בזה וצר בהן מאדים בעולם ויום שלישי בשנה ואוזן ימין בנפש [זכר ונקבה].

משנה י"א המליך אות כ' בחיים וקשר לו כתר וצרפן זה בזה וצר בהן חמה בעולם ויום רביעי בשנה ואוזן שמאל בנפש (זכר ונקבה).

משנה י"ב

המליך אות פ' בממשלה וקשר לו כתר וצרפן זה בזה וצר בהן נוגה בעולם ויום חמישי בשנה ונחיר ימין בנפש (זכר ונקבה).

משנה י"ג

המליך אות ר' בשלום וקשר לו כתר וצרפן זה בזה וצר בהן כוכב בעולם ויום ששי בשנה ונחיר שמאל בנפש (זכר ונקבה).

משנה י"ד

המליך אות ת' בחן וקשר לו כתר וצרפן זה בזה וצר בהן לבנה בעולם ויום שבת בשנה ופה בנפש (זכר ונקבה).

משנה ט"ו

[שבע כפולות בגדכפר"ת שבהן נחקקין שבעה עולמות, שבעה רקיעים, שבע ארצות, שבעה ימים, שבעה נהרות, שבעה מדברות, שבעה ימים, שבעה שבועות, שבע שנים, שבע שמיטות, שבעה יובלות, והיכל הקודש, לפיכך חבב את השביעיות תחת כל השמים].

משנה ט"ז

[שבעה רקיעים וילון רקיע שחקים זבול מעון מכון ערבות, שבע ארצות אדמה תבל נשיה ציה חלד ארץ גיא, והעמידם אחד אחד לבדו, עולם לבדו נפש לבדה שנה לבדה].

משנה י"ז

[שבע כפולות בגדכפר"ת נוצר עם ב' שבתאי ושבת ופה חיים ומות, נוצר עם ג' צדק אחד בשבת עין ימין שלום ורע, נוצר עם ד' מאדים שני בשבת עין שמאל חכמה ואולת, נוצר עם ב' חמה שלישי בשבת אף ימין עושר ועוני, נוצר עם פ' נוגה רביעי בשבת אף שמאל זרע שממה, נוצר עם ר' כוכב חמישי בשבת אוזן ימין חן וכעור, נוצר עם ת' לבנה ששי בשבת אוזן שמאל ממשלה ועבדות, והן בגדכפר"ת].

משנה י"ח

[כיצד צרפן] שתי אבנים בונות שני בתים, שלש [אבנים] בונות ששה בתים, ארבע [אבנים] בונות ארבעה ועשרים בתים, חמש [אבנים] בונות מאה ועשרים בתים, שש [אבנים] בונות שבע מאות ועשרים בתים, שבע [אבנים] בונות חמשת אלפים וארבעים בתים, מכאן ואילך צא וחשוב מה שאין הפה יכול לדבר ואין האוזן יכולה לשמוע.

פרק חמישי

משנה א

שתים עשרה פשוטות הוזחט"י לנסעצ"ק יסודן ראיה שמיעה ריחה שיחה לעיטה תשמיש מעשה הילוך רוגז שחוק הרהור שינה.

משנה ב

שתים עשרה פשוטות הוזחט"י לנסעצ"ק [שתים עשרה ולא עשתי עשרה שתים עשרה ולא שלש עשרה] יסודן שנים עשר גבולי אלכסון (מפצלין לששה סדרים מפסקין בין רוח לרוח), גבול מזרחית צפונית, גבול מזרחית דרומית, גבול מזרחית רומית, גבול מזרחית תחתית, גבול צפונית רומית, גבול צפונית תחתית, גבול מערבית צפונית, גבול מערבית דרומית, גבול מערבית רומית, גבול מערבית תחתית, גבול דרומית רומית, גבול דרומית תחתית, [ומתרחבין והולכין עד עדי עד והם זרועות עולם].

משנה ג

שתים עשרה פשוטות הוזחט"י לנסעצ"ק, חקקן חצבן שקלן צרפן והמירן וצר בהן שנים עשר מזלות בעולם שנים עשר חדשים בשנה שנים עשר מנהיגים בנפש (זכר ונקבה).

משנה ד

[שנים עשר מזלות בעולם טלה שור תאומים סרטן אריה בתולה מאזנים עקרב קשת גדי דלי דגים].

משנה ה

[שנים עשר חדשים בשנה ניסן אייר סיון תמוז אב אלול תשרי מרחשון כסלו טבת שבט אדר].

משנה ו

שנים עשר מנהיגים בנפש (זכר ונקבה), שתי ידיים שתי רגלים שתי כליות, טחול כבד מרה המסס קיבה קורקבן [שני לועזים ושני עליזים שני יועצים ושני יעוצים שני טורפים ושני צידים] עשאן כמין מריבה ערכן כמין מלחמה (גם את) זה לעומת זה (עשה אלוהים).

משנה ז

המליך אות ה' בשיחה וקשר לו כתר וצרפן זה בזה וצר בהן טלה בעולם, ניסן בשנה ויד ימין בנפש (זכר ונקבה).

משנה ח

המליך אות ו' בהרהור וקשר לו כתר וצרפן זה בזה וצר בהן שור בעולם, אייר בשנה ויד שמאל בנפש (זכר ונקבה).

משנה ט

המליך אות ז' בהלוך וקשר לו כתר וצרפן זה בזה וצר בהן תאומים בעולם, וסיון בשנה ורגל ימין בנפש (זכר ונקבה).

משנה י

המליך אות ח' בראיה וקשר לו כתר וצרפן זה בזה וצר בהן סרטן בעולם, ותמוז בשנה ורגל שמאל בנפש (זכר ונקבה).

משנה י"א

המליך אות ט' בשמיעה וקשר לו כתר וצרפן זה בזה וצר בו אריה בעולם, ואב בשנה וכוליא ימין בנפש (זכר ונקבה).

משנה י"ב

המליך אות י' במעשה וקשר לו כתר וצרפן זה בזה וצר בו בתולה בעולם, ואלול בשנה וכוליא שמאל בנפש (זכר ונקבה).

משנה י"ג

המליך אות ל' בתשמיש וקשר לו כתר וצרפן זה בזה וצר בו מאזנים בעולם ותשרי בשנה וכבד בנפש (זכר ונקבה).

משנה י"ד

המליך אות נ' בריחה וקשר לו כתר וצרפן זה בזה וצר בהן עקרב בעולם, ומרחשון בשנה וטחול בנפש (זכר ונקבה).

משנה ט"ו

המליך אות ס' בשינה וקשר לו כתר וצרפן זה בזה וצר בהן קשת בעולם, וכסלו בשנה ומרה בנפש (זכר ונקבה).

משנה ט"ז המליך אות ע' ברוגז וקשר לו כתר וצרפן זה בזה וצר בהן גדי בעולם וטבת בשנה והמסס בנפש (זכר ונקבה).

משנה י"ז המליך אות צ' בלעיטה וקשר לו כתר וצרפן זה בזה וצר בו דלי בעולם, ושבט בשנה וקיבה בנפש (זכר ונקבה).

משנה י"ח המליך אות ק' בשחוק וקשר לו כתר וצרפן זה בזה וצר בו דגים בעולם ואדר בשנה וקורקבן בנפש (זכר ונקבה). [עשאן כמין מריבה סדרן כמין חומה ערכן כמין מלחמה].

משנה י"ט

[החצה את העדים והעמידם אחד אחד לבדו, עולם לבדו שנה לבדה ונפש לבדה].

משנה כ

[שתים עשרה פשוטות הוזחט"י לנסעצ"ק, נוצר עם ה' טלה ניסן כבד ראיה וסמיות, נוצר עם ו' שור אייר מרה שמיעה וחרשות, נוצר עם ז' תאומים סיון טחול ריחה ותתרות, נוצר עם ח' סרטן תמוז המסס שיחה ואלמות, נוצר עם ט' אריה אב כוליא של ימין לעיטה ורעבון, נוצר עם י' בתולה אלול כוליא שמאל מעשה וגדמות, נוצר עם ל' מאזנים תשרי וקורקבן תשמיש וסריסות, נוצר עם נ' עקרב מרחשון קיבה הלוך חגרות, נוצר עם ס' קשת כסלו יד ימין רוגז ונטול כבד, נוצר עם ע' גדי טבת ויד שמאל שחוק ונטול הטחול, נוצר עם צ' דלי שבט רגל ימין

הרהור ונטול הלב, נוצר עם ק' דגים אדר רגל שמאל שינה ניעור, זהו שנים עשרה פשוטות הוזחט"י לנסעצ"ק וכלן אדוקות בתלי גלגל ולב].

משנה כ"א

[שלש אמות שהן שלשה אבות שמהם יצא אש ורוח ומים שלש אמות ושבע כפולות ושתים עשרה פשוטות].

משנה כ"ב

[אלו עשרים ושתים אותיות שבהם יסד הקדוש ברוך הוא יה הוי"ה צבאות אלוהים חיים אלוהי ישראל רם ונשא שוכן עד מרום וקדוש שמו מרום וקדוש הוא].

פרק ששי

משנה א

[שלש אמות אמ"ש שבע כפולות בגדכפר"ת, שתים עשרה פשוטות הוזחט"י לנסעצ"ק, אלו הן: שתים עשרה אותיות שיסד בהן יה הוי"ה צבאות אלוהי ישראל אלוהים חיים אל שדי רם ונשא שוכן עד מרום וקדוש שמו, שני שמות יה הוי"ה, ארבעה שמות: צבאות, שהוא אות בצבא שלו, אלוהי ישראל שר בפני אל, אלוהים חיים, שלשה נקראו חיים אלוהים חיים מים חיים עץ חיים, אל קשה, שדי שעד כאן די, רם שהוא יושב ברומו של עולם ורם על כל רמים, ונשא שהוא נושא וסובל במעלה ובמטה, שכל הנושאין הם למטה ומשאן למעלה והוא למעלה ומשאו למטה, הוא נושא וסובל את כל העולם כלו, שוכן עד שמלכותו עדי עד ואין לו הפסק, וקדוש שמו שהוא קדוש ומשרתיו קדושים ולו אומרים בכל יום קדוש קדוש קדוש].

משנה ב

[ראיה לדבר עדים נאמנים עולם שנה ונפש, שנים עשר למטה ושבעה על גבם ושלשה על גבי שבעה, מן השלשה יסד מעונו וכולם תלויים ועומדים באחד, סימן לאחד ואין שני לו, ומלך יחיד בעולמו שהוא אחד ושמו אחד].

משנה ג

[עולם ספירתו בעשרה ושנים עשר, אש רוח ומים שבעה כוכבים, ושנים עשר מזלות. שנה ספירתה בעשרה ושנים עשר, קור חום רויה שבעה ימים, ושנים עשר חדשים. נפש ספירתה בעשרה ושנים עשר, ראש גויה בטן שבעה שערים שנים עשר מנהיגים].

משנה ד

[אלו הן שלש אמות אמ"ש ויצאו מהן שלשה אבות והם אויר מים ואש, ומאבות תולדות], שלשה אבות ותולדותיהם ושבעה כוכבים וצבאותיהם, ושנים עשר גבולי אלכסון, וראיה לדבר עדים נאמנים עולם שנה ונפש.

משנה ה

חק שנים עשר שבעה ושלשה ופקידיהם בגלגל תלי ולב.

משנה ו

[שלש אמות אמ"ש אויר, מים, אש, אש למעלה ומים למטה, רוח חק מכריע בינתיים, וסימן לדבר האש נושא את המים, מ' דוממת, ש' שורקת, א' (אויר) חק מכריע בינתיים].

משנה ז

תלי בעולם כמלך על כסאו גלגל בשנה כמלך במדינה לב בנפש כמלך במלחמה.

משנה ח

[כללו של דבר מקצת אלו מצטרפין עם אלו ומקצת אלו מצטרפין עם אלו, אלו כנגד אלו ואלו כנגד אלו, אלו תמורת אלו ואלו תמורת אלו, אם אין אלו אין אלו ואם אין אלו אין אלו, וכולן אדוקין בתלי גלגל ולב].

משנה ט

גם את זה לעומת זה עשה האלוהים, טוב לעומת רע [ורע לעומת טוב], טוב מטוב ורע מרע, הטוב מבחין את הרע והרע מבחין את הטוב, טובה שמורה לטובים ורעה שמורה לרעים.

משנה י

שלשה, כל אחד לבדו עומד, [אחד מזכה ואחד מחייב ואחד מכריע בינתיים].

משנה י"א

שבעה [חלוקין] שלשה מול שלשה ואחד מכריע בינתיים, שנים עשר עומדין במלחמה שלשה אוהבים שלשה שונאים שלשה מחיים ושלשה ממיתים.

משנה י"ב

שלשה אוהבים הלב והאוזניים, שלשה שונאים המרה והכבד והלשון [שלשה מחיים שני נקבי האף והטחול, שלשה ממיתים שני הנקבים והפה] ואל מלך נאמן מושל בכולם [ממעון קדשו עד עדי עד].

משנה י"ג

אחד על גבי שלשה, שלשה על גבי שבעה, שבעה על גבי שנים עשר, וכולם אדוקין זה בזה [וסימן לדבר עשרים ושנים חפצים וגוף אחד].

משנה י"ד

[אלו הם עשרים ושתים אותיות שבהן חקק אהיה יה הוי"ה אלוהים, אלוהים הוי"ה, הוי"ה צבאות, אלוהים צבאות, אל שדי, הוי"ה אדני, ועשה מהם שלשה ספרים וברא מהם את כל עולמו וצר בהם את כל היצור ואת כל העתיד לצור].

משנה ט"ו

וכשבא אברהם אבינו עליו השלום הביט וראה וחקר והבין וחצב וחקק ועלתה בידו [הבריאה שנאמר: ואת הנפש אשר עשו בחרן], נגלה עליו אדון הכל יתברך שמו לעד, והושיבו בחיקו ונשקו על ראשו וקראו אברהם אוהבי וכרת ברית לו ולזרעו עד עולם, שנאמר: והאמין בהוי"ה ויחשבה לו צדקה [וקרא עליו כבוד הוי"ה, דכתיב: בטרם אצרך בבטן ידעתיך] וכרת לו ברית בין עשר אצבעות ידיו והיא הלשון, ובין עשר אצבעות רגליו והיא המילה, וקשר לו עשרים ושתים אותיות בלשונו [והקב"ה] גילה לו את סודן, משכן במים דלקן באש רעשן ברוח בערן בשבעה [כוכבים] נהגן בשנים עשר מזלות.

משנה ט"ז

[שמים (אש) חום ראש אויר (רוח), רויה גויה ארץ (מים), קור בטן זהו אמ"ש].

משנה י"ז

[שבתאי שבת פה, צדק ראשון בשבת עין ימין, מאדים שני בשבת עין שמאל, חמה שלישי בשבת אף ימין, נוגה רביעי בשבת אף שמאל, כוכב חמישי בשבת אזן ימין, לבנה ששי בשבת אזן שמאל, והוא בגד כפר"ת].

משנה י"ח

ואלו שנים עשר מזלות שנים עשר חדשים שנים עשר מנהגים:

טלה ניסן כבד,

שור אייר מרה,

תאומים סיון טחול,

סרטן תמוז מסס,

אב אריה כוליא ימין,

בתולה אלול כוליא שמאל,

מאזנים תשרי קרקבן,

עקרב מרחשון קיבה,

קשת כסלו ויד ימין,

גדי טבת יד שמאל,

דלי שבט רגל ימין,

דגים אדר ורגל שמאל, והן הוזחט"י לנסעצ"ק.

משנה י"ט

[שלשה אויבים לשון כבד ומרה, שלשה אוהבים עיניים אוזניים לב, שלשה מחיים שני נקבי החוטם וטחול, שלשה ממיתים שני נקבים תחתונים ופה].

משנה כ

[שלשה אינם ברשותו עיניו אוזניו חוטמו, שלש שמועות טובות לאוזן ברכה שמועה טובה וקלוס, שלש ראיות רעות עין נואפת עין רעה עין מנדת, שלש ראיות טובות בושת, עין טובה, עין נאמנת. שלש רעות ללשון דבור רע והמלשין והמדבר אחד בפה ואחד בלב. שלש טובות ללשון שתיקה ושמירת הלשון ודבור אמת].

סדר יצירת הולד

[בית המדרש ח"א 153]

כיצד יצירת הוולד?

אמר ר' יוחנן מאי דכתיב: עושה גדולות אין חקר נפלאות עד אין מספר, אלו גדולות ונפלאות שהקב"ה עושה ביצירת הוולד. שבשעה שאדם בא לשמש מיטתו עם אשתו הקדוש ברוך הוא קורא למלאך הממונה על ההיריון ואומר לו: דע כי פלוני מזריע הלילה יצירת האדם ואתה לך ושמור אותה טיפה וטול אותה בספל וזרה אותה בגורן לשלש מאות וששים וחמשה חלקים, והוא עושה כך ונוטל הטיפה ומביאה לפני הקדוש ברוך הוא ואומר לפניו: רבש"ע עשיתי ככל אשר ציוויתני וטיפה זו מה תהא עליה גזור עליה כרצונך, מיד הקדוש ברוך הוא גוזר עליה אם גיבור או חלש או ארוך או גוץ זכר או נקבה טיפש או חכם עשיר או עני, אבל צדיק או רשע אינו גוזר דאמרינן הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים. מיד רומז הקדוש ברוך הוא למלאך הממונה על הרוחות ואומר לו: הבא לי רוח פלוני, שכך וכך הם עושים בהיבראם מיום שנברא העולם עד שכלה העולם.

תיכף בא לפני הקדוש ברוך הוא ומשתחווה לפניו, באותה שעה אמר לו הקדוש ברוך הוא: הכנס בטיפה זו, מיד פותח הרוח את פיו ואומר לו: רבש"ע די לי בעולם שהייתי מיום שנבראתי, אם רצונך אל תכניסני בטיפה זו סרוחה כי קדושה וטהורה אני,

אמר לו הקדוש ברוך הוא: העולם אשר אני מכניסך הוא טוב מן העולם אשר היית, וכשיצרתיך לא יצרתיך אלא לטיפה זו, מיד מכניסו הקדוש ברוך הוא על כורחו בתוך אותה טיפה, וחוזר המלאך ומחזיר הרוח בתוך מעי אמו ומזמן שם שני מלאכים ושומרים אותו שלא יפול, ומניחים לו נר דלוק על ראשו שנאמר: בהלו נרו עלי ראשי, ומביט ורואה מתחילת העולם ועד סופו, ובבקר נוטלו המלאך ומוליכו לגן עדן ומראה לו הצדיקים היושבים בכבוד ואומר לו: תדע למי היה אותו רוח?

אמר לו: לאו,

אומר לו: אותו שאתה רואה באותו כבוד ובאותה מעלה נוצר כמותך במעי אמו, וכן זה וזה ושמרו חוקי ומשפטי הקדוש ברוך הוא, אם תעשה כמותם אחר מותך כאשר מתו הם תזכו למעלה הזאת ולכבוד הזה כאשר אתה רואה, ואם לאו סופך לילך אל המקום אשר אראך. לערב מוליכו לגיהינום ומראה לו הרשעים שמלאכי חבלה מטרידין אותם וחובטין ומכין אותם במלקות של אש והם צועקין אוי ואבוי ואין מרחמין עליהם,

ואומר לו המלאך: בני הידעת מי המה אלו הנשרפין?

ואומר: לאו,

אומר לו: תדע שאלו נוצרו מטיפה סרוחה במעי אמן כמוך ויצאו לעולם, אך לא שמרו עדות וחוקות הקדוש ברוך הוא לכך באו לחרפה זו. ועתה בני תדע כי סופך לצאת מן המקום הזה ולמות, לכן אל תהי רשע אך תהי צדיק ותחיה לעולם הבא, ומנין שכך הוא? שנאמר: יתמך דברי לבך שמר מצוותי וחיה, ומטייל אותו מן הבקר ועד הערב ומראה לו כל מקום שידרוך כף רגלו ומקום שעתיד לדור בו ומקום שעתיד ליקבר בו ואח"כ מראה לו עולם הטובים והרעים, לערב מחזיר אותו למעי אמו והקב"ה עושה לו דלתים ובריח שנאמר: ויסך בדלתים ים בגיחו מרחם יצא, וכתיב: ואשים דברי בפיך ובצל ידי כסיתיך.

ואומר לו הקדוש ברוך הוא: עד פה תבוא ולא תוסיף. ומונח הוולד במעי אמו ט' חדשים, ג' חדשים הראשונים הוא דר במדור התחתון וג' אמצעיים במדור האמצעי וג' האחרונים במדור העליון, ואוכל מכל מה שאמו אוכלת ושותה ממה שאמו שותה ואינו מוציא רעי שאלמלא כך תמות אמו, ולכך נאמר עושה גדולות וגו'.

וכאשר הגיע זמנו לצאת בא אותו המלאך ואומר לו: צא כי הגיע זמנך לצאת לעולם,

והוא משיב: והלא כבר אמרתי בפני מי שאמר והיה העולם שדי לי בעולם אשר הייתי דר בו,

ואומר לו: עולם שאני מכניסך יפה הוא, ועוד שעל כורחך אתה נוצר במעי אמך ועל כורחך אתה נולד ותצא לעולם.

מיד בוכה הוא, ולמה הוא בוכה?

מאותו עולם שהיה בו שמניחו.

וביציאתו מכה אותו המלאך תחת חוטמו ומכבה הנר שעל ראשו ומוציאו על כורחו ושוכח כל אשר ראה.

ועוד ביציאתו הוא בוכה ולמה?

מפני שמחליפין לו שבעה עולמות באותה שעה:

עולם ראשון דומה למלך שהכל שואלין בשלומו ומתאווים לראותו ומנשקין ומחבקין אותו עד שהוא שנה,

עולם שני דומה לחזיר שהוא תדיר בתוך אשפתות כך הוא בשתי שנים תדיר בצואה ובפרש,

עולם שלישי דומה לגדי שהוא מרקד במרעה כך הוא מרקד לכאן ולכאן עד שהוא בן חמש שנים,

עולם רביעי דומה לסוס כשהוא הולך בסרטיא בגסות הרוח כך התינוק מהלך בגסות ומשתבח בבחרותו עד שהוא בן י"ח שנים,

עולם חמישי דומה לחמור שנותנין אוכף על כתפו כך מניחין עליו ונותנין לו אשה ומוליד בנים ובנות ומחזר אחר פרנסת בניו ובני ביתו,

עולם ששי דומה לכלב שמחזר אחר פרנסתו וחוטף לכאן ולכאן כחצוף למזונותיו וגונב מזה וגוזל לזה ואינו מתבייש,

עולם שביעי אינו דומה לכלום כי נשתנה מכל דבר, גם בני ביתו מקללין אותו ומבקשין מיתתו ואפילו תינוקות משחקין ממנו.

לסוף הגיע זמנו למות ואז בא המלאך אצלו ואומר לו מכיר אתה לי?

והוא אומר: הן,

אמר לו: ולמה באת היום אצלי?

ואמר לו: להוציאך מן העולם,

מיד בוכה ומשמיע קולו מתחילת העולם ועד סופו ואין כל בריה יכולה לשמוע קולו אלא תרנגול בלבד,

ואומר למלאך: והלא הוצאתני משני עולמות והנחתני בעולם הזה אשר אני דר בו,

ואומר לו המלאך: והלא כבר אמרתי לך שעל כורחך נוצרת ונולדת ותמות ועתיד אתה ליתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, והרי הן ארבעה עולמות שהראה הקדוש ברוך הוא לאליהו ז"ל, שנאמר: צא ועמדת לפני ה' בהר, אמר הקדוש ברוך הוא לאליהו מה הן ארבעה,

אמר לו: רבש"ע איני יודע,

אמר לו הקדוש ברוך הוא: אלו הן ארבעה עולמות שאדם עובר בהן: רוח גדול חזק זה העולם הזה שהוא דומה לרוח,

ואחר הרוח רעש, כלומר אחר העולם הזה יום המיתה שהוא מרעיש כל גופו של אדם,

ואחר הרעש אש, כלומר אחר יום המיתה דינה של גיהינום שהוא אש,

ואחר האש קול דממה דקה, כלומר אחר אויר של גיהינום יום הדין הגדול שהוא דממה דקה.

יצירת הולד.

[מלקוטי הפרדס לרש"י ז"ל].

ר' אלעזר אומר: האיש מזריע לבן והאשה מזרעת אדום ומתערבין זה בזה ומהם הוולד נוצר, ברצונו של הקדוש ברוך הוא הולכת טיפה סרוחה ונופלת לתוכו. כיון שהולכת ונופלת לתוכו מיד קפא כחלב שנאמר: הלא כחלב חתיכני וכגבינה תקפיאני עור ובשר תלבישני וגו', ומנין שאין הוולד נוצר אלא מראשו, שנאמר: ממעי אמי אתה גוזי.

אבא שאול אומר: מטבורו משלח שורשיו אילך ואילך. מארבעים יום ועד ששים יום נכר אם הוא זכר ואם נקבה, ואמרו כי ביום תשעים אסור לשמש מיטתו, וכל המשמש מיטתו ביום תשעים הרי זה שופך דמים. שלשה חדשים הראשונים הוולד דר במדור התחתון, ג' חדשים האמצעים הוולד דר במדור האמצעי, ג' חדשים האחרונים הוולד דר במדור העליון.

עד שלשה ימים יבקש אדם רחמים לפני הקדוש ברוך הוא שלא יסריח הוולד,

משלשה ועד ארבעים יבקש אדם רחמים שיהא בן זכר,

ומארבעים יום ועד שלשה חדשים יבקש אדם רחמים שלא יהא סנדל,

ומשלשה חדשים ועד ששה חדשים יבקש אדם רחמים שלא יהא נפל,

ומששה ועד ט' חדשים יבקש רחמים שיצא לשלום.

וכי אדם יכול להוציאו משם בשלום? לא, אלא הקדוש ברוך הוא ישתבח שמו ויתעלה זכרו של מלך מלכי המלכים עושה לו דלתות ובריחים ומוציאו משם לשלום.

רבי אליעזר אומר: כשם שדלתות לבית כן יש דלתות לאשה, שנאמר: כי סגר דלתי בטני,

רבי יהושע אומר: כשם שמפתחות לבית כך יש מפתחות לאשה, שנאמר: וישמע אליה אלוהים ויפתח את רחמה,

ר' עקיבא אומר: כשם שצירים לבית כך יש צירים לאשה, שנאמר: ותכרע ותלד כי נהפכו עליה צירים.

תינוקות שלא הגיע זמנה להינשא ונשאת בית שמאי אומר: משמשת במוך שמא תתעבר ותמות,

ובית הלל אומר: משמשת כדרכה ומן השמים ירחמו אותה. זכתה האם ולא זכה האב אי נמי זכה האב ולא זכתה האם אין הוולד מתקיים, עד שיהיו שניהם שווים כאחד בתפלה וברחמים שנאמר: ויעתר לו ה' ותהר רבקה אשתו.

מכאן אתה למד כי שלשה שותפין יש בו באדם ואלו הן: **הקדוש ברוך הוא ואביו ואמו,**

לבן שהאיש מזריע ממנו נוצרים עצמות וגידים ומוח וצפרנים ולבן שבעינים,

אדום שהאשה מזריע ממנו נוצרים עור ובשר ודם ושחור שבעיניים,

ורוח ונשמה וקלסתר פנים חכמה ודעה ובינה וגבורה נותנין מלפני הקדוש ברוך הוא, וכיון שנפטר אדם לעולמו נאמן הקדוש ברוך הוא נוטל חלקו, וחלק אביו ואמו ועמלם מניחו לפניהם.

אמר ר"א: אין יצירת האברים של אדם אלא כפירות, מה פירות הללו קליפה שלהן נוצר תחלה ואח"כ נגמר הפרי בתוך הקליפה, אף ג"כ העור של אדם נוצר תחילה ואח"כ נוצרין עצמות וגידין והורידין ומוח הראש והקרומות שבתוך הגלגולת ושיקוי העצמות של רמ"ח אברים של אדם, שאילו נוצרין העצמות תחלה היו מפקיעין את מעיה וממיתין את האשה. - הא כיצד? בא מלאך הממונה על ההיריון ונוטל טיפה של זרע שניהם כאחד, ועומד לפני הקדוש ברוך הוא ואומר רבש"ע נטלתי טיפה זו של זרע שניהם כאחד מה אתה אומר וגוזר עליה? חכם יהא או טיפש יהא, עני יהא או עשיר יהא, חיגר יהא או אילם יהא, ואילו צדיק או רשע יהא אינו אומר לו, אלא מה שגוזר אומר לאותו מלאך הממונה על ההיריון. ואותו המלאך לילה שמו, ולמה נקרא שמו לילה מפני שאין אומנתו אלא בלילה.

מפני זה אמר ר' יוחנן: שאסור לשמש ביום, שנאמר: יאבד יום אולד בו ולילה אמר הורה גבר. - כיצד הולד דר במעי אמו, מקופל ומונח כפנקס, ראשו מונח לו בין ירכותיו ושתי ידיו על צדיו ושתי אציליו על שתי עקביו, פיו וכל נקביו סתומים אך טבורו הוא פתוח שמשם יורד המאכל ממה שאמו אוכלת ושותה, ואינו מוציא רוח מן שום נקב שאם יצא רוח מן הנקבים שמא יהרג את אמו, אבל נר דלוק מונחת על ראשו וצופה ומביט מסוף העולם ועד סופו שנאמר: בהלו נרו עלי ראשי וגו'.

ואל תתמה כי כמו שהאדם ישן כאן ורואה חלום באספמיא וכשמתעורר משנתו אין לו מאומה בידו ממה שרואה כך דין הוולד, וכיון שיצא לאוויר העולם נפתח הסתום ונסתם הפתוח. וכיון שהגיע זמנו לצאת הקדוש ברוך הוא אומר לו בני הוי יודע שאני יצרתיך ואני עתיד לעשות עמך דין וחשבון, הוי לפני צדיק ותמים ואל תהי לפני רשע, ואפילו אם אומרים עליך צדיק אתה הוי בעיניך כרשע, שאפילו שיחה קלה שבין אשה לבעלה מגידין לו בשעת מיתתו, שנאמר: כי הנה יוצר הרים ובורא רוח מגיד לאדם מה שיחו, ובעבור כל זה אינו יוצא משם אלא עד שמשביעו שנאמר: בי נשבעתי נאם ה' יצא מפי צדקה ולא ישוב, כי לי תכרע כל ברך, זה יום המיתה, תשבע כל לשון זה יום הלידה. ואם תאמר לאיש פלוני ממון לי אין ממון, כל הממון שלו הוא, שנאמר: לי הכסף ולי הזהב אמר ה' צבאות. ואם תאמר איש פלוני עשיר ואני עני ואין לי עושר, דע לך פלוני שאין כל אדם זוכה לשתי שולחנות. אם זכית לממון עשה מהן צדקה עד (כל זמן) שהן בידיך, שהרי כנפיים יש לו ובשמים הוא פורח שנאמר: התעיף עיניך בו ואיננו, ואם תאמר איש פלוני גיבור ואני איני גיבור, אינו נקרא גיבור אלא בתורה, שנאמר: ברכו ה' מלאכיו גיבורי כח עושי דברו וגו'. דברי אלה יהיו על לבבך, ודע מה למעלה, אל תשמיע לאוזניך דברים בטלים שהן מאזינות אותו לדינה של גיהינום.

אל תיתן עיניך בממון שאינו שלך ועל אשת איש שאינה שלך, שאלו העניינים מאפילות אותו באישון חושך,

ואל ידבר פיך לשון הרע שהוא נכנס תחילה לדין,

אל ימצא בידך גזל שכל איבריך מעידין בך,

אל יקדמוך רגליך לדבר עבירה שמא יקדמוהו מלאכי המוות,

אל תתיירא מבית דין של מטה שהרי עדיך אומרים עליהם אוהבי ממון הן, הוי מתיירא מבית דין של מעלה שהרי עדים יש לך שם.

אם עשית דברי אלה בשמחה הרי פמליא שלי תצא לקדמך ואני בעצמי אצא לשחרך ואומר בואך לשלום.

אוזניך שלא השמעת אותן דברים בטלים הן מאזינות אותך לעולם הבא,

עיניך שלא נתת בממון חברך הן מאירות אותך באישון חושך,

פיך שעסקת בתורה בו יתברכו כל בעלי תורה,

לשונך שלא ספרת לשון הרע עליו יהרגו כל בעלי הריגה,

ידיך שלא נמצא בהם דבר גזל מה יעשו לך בני עוולה,

רגליך שלא קדמוך לדבר עבירה מה יעשו לך מלאכי מות.

בכל זמן ובכל עידן זכור את בוראך, בכל עת דברי אלה יהיו על לבבך ושמור פיך ולשונך ושמור מצרות נפשך.

דבר אחר:

שלשה חדשים הראשונים הוולד דר במדור התחתון וכו'. וכיון שהגיע זמנו לצאת מתגלגל ויורד ממדור למדור והם הם חבליה של אשה. איש (זכר) יורד פניו למטה ואשה (נקבה) פניה למעלה, סימן זה יהיה בידך הוא כדרכו והיא כדרכה. מתוך הדבר הזה אתה למד שמתוך הלבן והאדום ומלובן ומזורז הוולד נוצר, הוי יודע שאין לו ימים טובים לאדם אלא כאותן הימים ששרוי במעי אמו, שנאמר: מי יתנני כירחי קדם. לעולם יגנה אדם עצמו ממקום ביאתו, אפילו אדם בא מפיה של אשה או מעיניה עדיין מכוער היה, ועכשיו שיצא ממקום שאין העין יכולה לראותו הוא מלוכלך ומטונף מכל אבריו. - עליו אמר אליפז התימני עושה גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר.

מדרש כונן.

[מס' ארזי לבנון].

כתיב: ה' בחכמה יסד ארץ זו תורה, תורה זו אנה שמה ואנה הייתה, למה נקרא שמה תורה מפני שירדה הוראה לעולם, ועוד נקרא שמה תורה שהיא בגימטריא תרי"א וב' דברות אנכי ולא יהיה לך ששמעו מפי הבורא הרי תרי"ג. וכן כתיב: תורה ציוה לנו משה.

דבר אחר:

תורה בלשון יון קורין למראה ודמות תוריאה כלומר שהייתה סתומה ואח"כ נראית וניתנה לישראל, והייתה גנוזה בעליונים קודם שנבראו שמים וארץ, ומה שמה היה, אמון שמה דכתיב: ואהיה אצלו אמון, ושמא תאמר שהייתה כתובה על ספר, עדיין לא נבראת בהמה וחיה לפשוט ממנה עור לעשות גויל להיכתב עליו, וא"ת על כסף וזהב או מיני מתכות עדיין לא נבראו ולא נזדככו ולא פענחו בעולם, וא"ת על לוח עץ עדיין לא נבראו האילנות בעולם, ועל מה הייתה כתובה ובמה הייתה כתובה? באש שחורה על גבי אש לבנה, והייתה קשורה בזרוע של הקדוש ברוך הוא, שנאמר: אש דת למו וגו' [ונאמר מעונה אלוהי קדם ומתחת זרועות עולם], כיון שנסתכל הקדוש ברוך הוא הביט כאן וכאן ואין מלאך בשמים [ואין אדם בארץ] ונתאווה לבראות עולם לעשות אדם להתעסק בתורה שנאמר: והוא באחד ומי ישיבנו וגו', ונתיעץ עם התורה שהיא חכמה לבראות עולם שנאמר: ה' בחכמה יסד ארץ וגו'. בדעתו תהומות נבקעו ושחקים ירעפו טל. **חכמה** בגימטריא ע"ג שמות, **ח'** שמונה **כ'** עשרים **מ'** ארבעים **ה'** חמשה הרי ע"ג שמות חקוקים על זרועו של הקדוש ברוך הוא, באחד מהם נברא האור באחד אש ובאחד מים הרי ג' נשארו מהם ע' שמות, ועל כל שם ושם יכול לבראות עולם כזה. ובהם עתיד לבראות עולמות כמה וכמה להנחיל לצדיקים לעתיד לבוא, להרחיב בהם גבולם ולמלאות בהם אוצרותם שנאמר: להנחיל אוהבי יש וגו'. מה עשה? נטל את התורה ופתח אותה ונטל ממנה שם אחד שלא נמסר לכל בריה שנאמר: זה שמי לעלם חסר וי"ו כתיב: לשון העלמה, והציק והטיף ממנו ג' טיפות אל הים ונתמלאה כולה מים, ורוח הקודש ושכינת הקודש של הבורא מרחפת ומנשבת עליו שנאמר: ורוח אלוהים וגו'. פתח התורה ונטל ממנה שם שני והוציא משם ג' טיפות של אורה,

אחת לאור עוה"ז,

ואחת לאור עוה"ב,

ואחת לאור התורה.

אחת לאור עוה"ז, שנאמר: ויאמר אלוהים יהי אור,

אחת לאור עוה"ב, שנאמר: קומי אורי וגו',

אחת לאור התורה, שנאמר: כי נר מצווה ותורה אור.

פתח התורה והוציא שם שלישי והוציא ממנו ג' טיפות של אש והוסק ממנו כל העולם כלו מאותו האש חוץ מאש בני אדם שנאמר: מימינו אש דת למו, ונתמלא כל העולם כלו מים ואורה ואש. כיון שראה הקדוש ברוך הוא מימינו אש ומשמאלו אורה ומתחתיו מים נטלן וערבן שנים שנים ונטל אש ומים וערבן זה בזה ועשה מהם שמים, נטל מים ואורה וערבן זה עם זה ועשה מהם סוכה של חושך וענני כבוד, שנאמר: ישת חושך סתרו סביבותיו סוכתו וגו', נטל אורה ואש וערבן ביחד ועשה מהן חיות הקודש ואמר לשמים התמתחו כאהל והיו נמתחין מעצמן, שנאמר: הנוטה כדוק שמים וגו' עד שאמר להם הקדוש ברוך הוא די. התחיל הקדוש ברוך הוא לעמוד באורה ושכינתו בעליונים וסגר בעד האופל וחתם ונעל חלונותיו. אמר

הקדוש ברוך הוא: אור זה ראוי להגניזו ואם לא נגלהו לבשר ודם הוא הולך חושך, אם אגלה שניהם כאחד נמצאו מלאכי השרת רואין ואינן נראין, ואם נתערב שניהם לזווגם אין אורם שווה כאחד, אלא אפריד ואטול האור מן החושך, ויהי האור שרוי אצלי שנאמר: ונהורא עמיה שרא, והחושך ישכון למטה, שנאמר: וחשך על פני תהום, ונאמר: וירא אלוהים את האור כי טוב ויבדל אלוהים וגו', ויקרא אלוהים לאור יום וגו'.

יום ראשון נטל גוש של שלג מתחת כסא הכבוד וזרק על פני המים באמצעו של עולם ונעשה ארץ, שנאמר: כי לשלג יאמר הוי ארץ, ולקח אבן שתיה וירה אותה במקום בית המקדש ונתייסד עליה העולם, שנאמר: או מי ירה אבן פינתה, וקרא לארץ ועמדה במקומה כדי שלא תזוז לא לכאן ולא לכאן כאניה בפלגוס, שנאמר: אל אלוהים ה' דבר ויקרא ארץ. וכיון שזרח אורו, על ארץ ישראל זרח תחילה, ומשם האיר לכל העולם כולו, שנאמר: מציון מכלל יופי אלוהים הופיע. כיצד האירו? לבש טליתו ונתעטף באורו והאיר לעולם, שנאמר: עוטה אור כשלמה וגו'. והיו המים כל אותו היום מכסין את הארץ והייתה מתמוגגת עד שלבש לבוש גיאות ונתראה כבודו, שנאמר: ה' מלך גאות לבש וגו', וחגר מחגורת של עוז והעמידה בעוזו, שנאמר: ה' עוז התאזר אף תכון וגו'.

יום ב' אמר יהי רקיע בתוך המים וגו' אמר למים התפלגו לשני חצאים ותעלו חצייכם למעלה וחצייכם למטה, וזדו ועלו כולם למעלה, אמר להם הקדוש ברוך הוא: אני אמרתי לכם עלו חצייכם למטה ואתם עליתם כולכם למעלה,
אמרו המים: לא נרד, כך העיזו לפני הבורא ולכך נקראו מים עזים, שנאמר: ובמים עזים נתיבה. מה עשה הקדוש ברוך הוא? הושיט אצבעו וקרעם לשני חלקים ונפלו חצים למטה בעל כורחם, הדא הוא דכתיב: ויאמר אלוהים יהי רקיע בתוך המים אל תקרי רקיע אלא קריע.
וביקש הקדוש ברוך הוא לשרפן עד שעמדו והתחננו לפניו להניחם,
אמר להם: דעו שאני מבקש להעביר בני בנעלים בתוככם, אם אני מבקש לעשותכם ים תהיו ים ואם יבשה יבשה. מיד התנה הקדוש ברוך הוא עימהם זה התנאי, שנאמר: וישב הים לפנות בקר לאיתנו, אל תקרי לאיתנו אלא לתנאו שהתנה עימהם בראשונה.
ועוד התנה עימהם להסתער שלא להניח את יונה לילך תרשישה. ולאחר שחצה את המים ברא אראלים ומלאכים ואופנים וחשמלים ונפח באש והסיק שבעה מדורי גיהינום.

יום שלישי ברא עצים ואילנות בגן עדן ובעוה"ז ברא כל מיני אילני סרק ומאכל. כיון שראו ארזי לבנון ואלוני בשן וכל אילנות הגבוהים כי נבראו תחלה בארץ מיד גבהו למעלה וגאו בעצמן, אמר הקדוש ברוך הוא אני שונא גאון וגובה ואין גאה בעולם אלא אני, מיד ברא הר הברזל, וכיון שראו האילנות שברא הר הברזל בכו, לכך נקראו האילנות בכאים, שנאמר: ממול הבכאים ומתרגם מקביל אילניא.

אמר להם: הקדוש ברוך הוא למה תבכו?

אמרו לו: לפי שבראת הר הברזל כדי שיעקרנו ממטעינו, והיינו סבורין שאין בעולם גבוהים כמותנו, ועכשיו נברא משחית לחבלנו.

אמר להן הקדוש ברוך הוא: מכם יצא בית יד לגרזן שיקצוץ אתכם, ואעשה אני כי אתם תשלטו בו והוא בכם, ועשה שלום ביניהם.

ביום ד' נטל אש וחתמו וטבעו וקרא שמו שמש לשמש ביום והוא משאת העולם, בו ביום נטל אור וחתמו וטבעו וקרא שמו ירח ע"ש ירוץ אורח, וקראו סהר שמשמש בלילה להאיר העולם שהוא חשוך כבית הסהר, והיו שניהם שווים ושקולים כאחד, הדא הוא דכתיב: ויעש אלוהים את שני המאורות הגדולים. שניהם היו גדולים עד שקטרגה הלבנה ואמרה לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע למה זה בראת עולמך בבי"ת?

אמר לה: להודיע לכל בריותי שבי"ת שנים כנגד שני עולמות ושני עדים,

אמרה לפניו: רבש"ע איזה עולם גדול מחברו העוה"ז או העוה"ב?

אמר לה: העוה"ב גדול מעוה"ז,

אמרה לפניו: רבש"ע מפני מה בראת שני עולמות העוה"ז קטן והעוה"ב גדול, ובראת שמים וארץ שמים גדולים מן הארץ, בראת אש ומים ומים מכבים את האש, בראת שמש וירח צריך שיהיה אחד גדול מחברו.

אמר הקדוש ברוך הוא: גלוי וידוע לפני שבדעתך שאגדיל אותך ואמעיט אותו, הואיל וקטרגת עליו לכי ומעטי את עצמך אחד משישים מאור החמה,

מיד אמרה לפניו: רבש"ע על דבר אחד שאמרתי לפניך נענשתי כל כך?

אמר לה: עתיד אני להחזיר אורך כאור החמה, שנאמר: והיה אור הלבנה כאור החמה וגו'.

אמרה לפניו: רבש"ע אור החמה מה תהא עליה,

אמר לה: עדיין את מקטרגת עליה חיי שיהא אורה שבעתים, הדא הוא דכתיב: ואור החמה שבעתים כאור שבעת הימים.

יום ה' נטל הקדוש ברוך הוא אור ומים וברא מהם לויתן ואשתו וכל דגיהם ותלה כל העולם כולו על סנפיריו של לויתן; עירב רקק המים בהם וברא מהם זיז שדי וכל עוף השמים, ותלה רגליו של זיז שדי על סנפיריו של לויתן, וראשו כנגד כסא הכבוד, וברא אופן אחד בארץ וראשו כנגד חיות הקודש והוא מתורגמן בין ישראל לאביהן שבשמים, שנאמר: וארא והנה אופן אחד בארץ אצל החיות, וסנדלפון שמו שקושר כתרים לבעל הכבוד מקדושות וברוך הוא ואמן יהא שמיה רבא שעונין בני ישראל בבתי כנסיות, ומשביע את הכתר בשם המפורש והולך ועולה לו בראש האדון, מכאן אמרו חכמים: כל המבטל קדיש וברכו ואמן יהא שמיה רבא גורם למעט העטרה וחייב נידוי עד שישוב ויביא קרבן לפני הצדיקים לעתיד לבוא.

יום ו' נטל מים ועפר ואור וברא בהמות בהררי אלף ושור הבר שהוא רועה אלף הרים בכל יום, ומשחקים בו בכל יום בגן עדן לפני הבורא. וברא בהמות וחיות ושרצים ורמשים. ואח"כ כנס כל מלאכי השרת כתות כתות, אמר להם: נעשה אדם וגו',

אמרו לפניו: רבש"ע מה אנוש כי תזכרנו וגו', והיא הייתה כת של מיכאל, מיד שרפן באשו הגדולה והשאיר מהם מיכאל לבדו, וקרא לכת גבריאל ואמר לו: כמו שאמרו לו הראשונים ושרפן באשו הגדולה והשאיר מהם גבריאל לבדו, קרא לכת לביא"ל אמר לפניו: רבש"ע ומי יאמר לך מה תעשה עשה כרצונך בעולמך כי כך נאה לך,

אמר לו הקדוש ברוך הוא: לביאל יפה ראית לעצמך שריפאת מה שהרסו חבריך, מיד החליף את שמו וקרא אותו רפאל ומסר בידו כל מיני רפואות שבעולם.

אמר למיכאל: לך הבא לי עפר ממקום בית המקדש, וכן עשה וצברו הקדוש ברוך הוא בידו ועשה לאדם הראשון, שנאמר: וייצר ה' אלוהים את האדם וגו' ומנה הקדוש ברוך הוא למיכאל ולגבריאל על ישראל, ואת רפאל מינה על מיני רפואות ומסר בידו כל מיני דוגמות שבעולם. כדוגמות מים העליונים כן דוגמות מים התחתונים, יש ערוגה אחת שכולה דוגמא אחת כי גזרת המלך היא שאפילו דוגמא אחת מינקת מכולן, ואם מתקבצין כל באי העולם אינם יכולים לעשות כדוגמא אחת, הדא הוא דכתיב: מה רבו מעשיך ה' וגו', ואין לך עשב ואילן שאין לו שר מלמעלה ומחזירו ומביאו בעתו ומצמיחו, הדא הוא דכתיב: המוציא מזרות בעתו. - חסלת -.

[אתחיל מידת העולם, בסייעתא דבורא עולם]:

תנו רבנן: ישובו של עולם מהלך ת"ק שנה, שליש ים שליש מדבר שליש ישוב, וכמה שלישו קס"ו שנה וח' חדשים, ורמז מן המקרא אשר נשבע ה' לאבותינו לתת להם כימי השמים על הארץ ושנות האבות ת"ק שנים הוו הרי גבהו של עולם מן הארץ לשמים ת"ק שנה, וכגובהו כן ארכו שנאמר: כי כאשר גבהו שמים מעל הארץ וגו' וכתיב: כרחוק מזרח ממערב וגו' וכתיב: וימתחם כאהל לשבת, מנין? וימתחם בגימטריא תק"ד דל מינייהו ד' רוחי דעלמא דלית בהו ישוב. וכן כתיב: מי שם ממדיה כי תדע, כ"י תדע בגימטריא תק"ד הוו. שני שלישים יבשה ומדבר (מחצה ישוב ומחצה מדבר שממה), דכתיב: ותראה היבש"ה בגימטריא שכ"ב, ושליש ים דכתיב: ולמקוה המים קרא ימים **ולמקו"ה** בגימטריא **קפ"א** הוי הרי תק"ג דל מינייהו תלת לתלת רוחי, וא"ת התם תק"ד והכא תק"ג, התם דתחומי דיבשה הוא, הכא מימים ליבשה לא בעי תחום. והא יתירין ליה תלת רוחה על היבשה הני לשאר ימים, דאף על גב דיבשה נינהו קרו להו ימים וקא חשיב להו בהדי ימים דכתיב: ולמקוה המים וגו', וקא חשיב להו בהדי יבשה דכתיב: ויקרא אלוהים ליבשה ארץ משום דתחום דיבשה הוו, ומי אוקיינוס לא תחום דיבשה הוא, ליבש"ה בגימטריא **שמ"ו** הוו, ותרי תילתי דחמש מאה מדבר וישוב של"ג שנים וד' ירחין הוו, הנך חד יתירי לנסין שבים (איי הים) וקרו להו יבשה, דכתיב: ויקרא אלוהים

ליבשה ארץ אלו נסין שבים, שאע"פ שעומדים בתחום ים הם קרויין ארץ. ולמקוה המים קרא ימים, אלו:

ים סדום,

ים סלית,

ים ירמוך,

ים המלח,

ים הערבה,

ים טבריה,

וים הגדול,

שאע"פ שהם תחומי מי אוקיינוס הם קרויין ימים שנאמר: ולמקוה המים קרא ימים.

[מזרח, גן עדן]

אלו ארבע פינות של ד' רוחות העולם סביבות הישוב, מרוח מזרחית עדן שנאמר: ויטע אלוהים גן בעדן מקדם וגו' מרוח מזרחית, ושיעורו מהלך ח' מאות אלף שנים, ובו ד' כתות של צדיקים ובתים בנויים בו, וכל בית ובית י"ב ריבוא מיל, ולמעלה גבוה מאה ריבוא מיל.

הבית הראשון שכנגד פתח ראשון שבגן עדן שוכנים בו גרי צדק שנתגיירו מאהבה, וקורותיו מזכוכית לבנה מובהקת כאספקלריא וקירותיו של ארזים, ועובדיה הנביא ממונה עליהם ומלמדם תורה.

הבית השני פתח השער פתוח לגן עדן וקורותיו מכסף צרוף מזוקק וקירותיו ארזים והשוכנים בו בעלי תשובה שנצרפים מכל חטא ככסף מכל סיגים והממונה מנשה בן חזקיהו לרב עליהם ומלמדם תורה.

הבית השלישי בנוי מכסף ומזהב טוב וכל מיני אבנים טובות ומרגליות והוא גדול מאד, וכל טובות שמים וארץ שם הם, וכל מיני מגדים ומיני בשמים ומיני ריחניים נטועים שם, ובאמצעיתו עץ החיים, שנאמר: ועץ החיים בתוך הגן, והוא גבוה ת"ק שנה ויושבים תחת צלו אברהם יצחק ויעקב וי"ב שבטים וכל יוצאי מצרים ומתי מדבר, ומשה ואהרן ממונים עליהם ומלמדים להם תורה. ושם דוד ושלמה בעטרותיהם, ושם כלאב בן דוד עודנו חי ומשמש לפני אביו ושם כל דור ודור מישראל חוץ מאבשלום וסיעתו, ומשה דורש להם כל התורה, ואהרן מלמד לכוהנים סדר כהונה, וכל כהן שחלל כהונתו בעוה"ז פניו מוריקות מפני הבושה, ויושב לבדד ושומם עד שיבוא אליהו, שנאמר: וטיהר את בני לוי וגו'. ומעץ החיים עולים ויורדים נשמותיהם של צדיקים לשמים ומשמים לגן עדן כאדם שעולה ויורד בסולם, והוא שתול על מקור מים חיים, שנאמר: והיה כעץ שתול על פלגי מים וגו' ומשם יוצא נהר יובל ומתחלק לד'

נהרות, שנאמר: ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן וגו' והיה לד' ראשים והם **גיחון וחדקל פישון ופרת,** ויוצאים ומשוטטים בעולם.

ושיעור הגן אלף שנים, ושם מרגיעים כל ישראל וגרי הצדק אבל צדיקים גמורים ואבות העולם ועשרה הרוגי מלכות ובחוני שמד שמסרו נפשם למיתה על יחוד השם נשמותיהם בישיבה של מעלה, ויורדים בכל יום עם נשמות הצדיקים שבגן עדן, ונשמותיהם שבגן עדן עומדין חבורות חבורות איש ואנשי ביתו ובני משפחתו, משפחה ומשפחה עד שבט הבאים ממנו, וכן כתיב: ונאספת אל עמך, אל בני המשפחה, ויאסף אל עמיו אל בני השבטים. וקתדראות של אבנים טובות ומרגליות ומטות מוצעות שם, ויושבים ומודים ומשבחים להקב"ה חי העולמים, איש איש כראוי לו ונהנים מזיו השכינה. בין עוה"ז ובין עוה"ב היא החרב המתהפכת מחמי אש לצונן של ברד, ומברד לגחלי אש, שלא יכנס שם אדם בחייו, שנאמר: וישכן מקדם לגן עדן את הכרובים ואת להט החרב המתהפכת, ושיעור להט החרב עשר שנים, וכשנכנסו נשמות של ישראל בגן עדן טובלין אותן ברמ"ח נהרי בלסמון ואפרסמון ומכניסים אותן לגן עדן ונהנים מזיו השכינה כל אחד כפי מעשיו וכפי תורתו.

הבית הרביעי קורותיו מעצי זית והשוכנים שם ישראל שלקו בעוה"ז ולא מרדו בצלו של הקדוש ברוך הוא והיו נמוכים במתק שפתים ולמה בנוי מעצי זיתים, על שהיו לחוצים בעוה"ז וחייהם מרורים כזית הם ועכשיו מובהקים בגן עדן כשמן זית.

הבית החמישי בנוי מאבני שוהם וישפה ואבני מילואים כסף וזהב פז וכתם טוב, וסביביו נהרי אפרסמון, ולפני הפתח מושך גיחון ומסך הפתח מכל עצי לבונה וריח טוב ומטות זהב וכסף ובגדי רקמה, ויושבים שם משיח בן דוד ואליה ומשיח בן אפרים, ושם אפריון מעצי הלבנון כענין המשכן שעשה משה במדבר וכל כליו ועמודיו של כסף ורפידתו זהב ומרכבו ארגמן, ובתוכו משיח בן דוד שהוא אהב את ירושלם, אליהו ז"ל תופשו בראשו ומניחו בחיקו ומחזיקו ואמר לו: סבול ייסורין ודין מרך שמייסרך על חטאת ישראל, וכן כתוב: והוא מחולל מפשעינו מדוכא בעונותינו, עד זמן שיבוא הקץ. וכל שני וחמישי וכל שבת ויו"ט באים אבות העולם ומשה ואהרן דוד ושלמה וכל מלכי בית דוד ונביאים וחסידים ומקבלין פניו ובוכין עמו והוא בוכה עימהן, ומחזיקין לו טובה ואמר לו: סבול דין מרך שהקץ קרוב לבוא ושלשלאות שבצווארך מתנתקות ואתה יוצא לחרות. ואף קרח וכל עדתו מתחננין כל יום רביעי ואומרים לו עד מתי קץ הפלאות מתי תשוב תחיינו ומתהומות הארץ תשוב תעלנו, והוא אמר לו: אינו יודע שאלו לאבות העולם, והם מתביישין וחוזרין למקומן. - הרי כתבנו רוח מזרחית ויישוב שבה וחדרי גן עדן.

[מערב מדבר]

רוח מערבית מי אוקיינוס ובו איים רבים וישוב לשונות הרבה ועמים רבים, ואחריו מדבריות מלאים נחש שרף ועקרב וציה ותהו, אין אדם ואין זרע ואין אילן שם. ושיעורו אלף אלפים ות"ק שנים והוא משא מדבר ים, מתרגמינן ימא מערבא.

[צפון, גיהינום]

רוח צפונית וישוב ארץ בבל וכשדים, חוץ מן הישוב אחוריהן, אוצרות אש גיהינום ואוצרות שלג וברד וקיטור וכפור וחושך ורוח סערה. והוא אלף אלפים תש"ה שנים, יש בו מהלך חמש שנים דירת שדים ומזיקים ורוחות מחבלות, ושם גיהינום ושיעורו שני אלפים ומאה שנה, ושם נדונים הרשעים בשבעה מדורי גיהינום ושם כת סמאל. ורוח צפונית אינה מסוככת, שנאמר: נוטה צפון על תוהו. וחמש שנים הפרש בין דירת שדים ליישוב של רוח צפונית, שאלמלא כן היו מחריבין העולם כלו. שר של גיהינום קיפוד שמו וחברו השני נגדסגיא"ל והשר השלישי סמאל, והן ממונים על שלשה פתחים גדולים.

הפתח האחד במדבר ושם ירדו לשאול קרח וכל עדתו, ולשם ממונה קיפוד,

הפתח השני בימה של תרשיש וכן כתוב ביונה מבטן שאול שועתי וגו' ולשם ממונה נגדסגיא"ל.

הפתח השלישי בגיא בן הנם נכח ציון וירושלם, שנאמר: אשר אור לו בציון ותנור לו בירושלם, ואין תנור אלא גיהינום שנאמר: כי הנה יום בא בוער כתנור.

שבעה מדורין יש בגיהינום ואלו שמותן:

שאול, הילוכה ש' שנים ושם נידונים קרח וכל עדתו י"ב חדש כבשר בקלחת;

אבדון, הילוכה ש' שנים ושם אבדות נשמות של רשעים;

באר שחת, הילוכה ש' שנים שם נדונים הגזלנים והגנבים ועושקים שכר שכיר;

בור שאון, שני בורות שם מתמלאין זה מזה ושופכין אחד לתוך השני ואינו מתמלא;

טיט היון, הילוכה ש' שנים ושם נדונים מגלי עריות וטובעים שם ואינם עולים לעולם;

צלמות (דומה), הילוכה ש' שנים ובו נדונים המלשינים להיות תלויים בלשונם, ובו נדונים בכל מיתה ובעונש כבד אותם שעיניהם צרות בתלמידי חכמים;

ארץ תחתית, הילוכה ש' שנים ובו טובעים בחשך היהודים החולקים על ת"ח וכו'.

ושבעה בתים יש:

הבית הראשון פתוח גבים גבים ואריות של אש עומדים שם, וכשנופלים שם בני אדם מיד אוכלים אותם ולאחר שתאכלם האש חוזרין לקדמותם ונופלים שם עוד.

הבית השני יש בו עשרת אלפים ריבוא מאומות העולם, ועליהם ממונה אבשלום לדיינם, ובת קול אומרת הניחו לו בשביל זכות אביו, ומלאך אכזרי עומד ומכה האומות בשבט של אש,

ושמו קושיא"ל ולאבשלום פוטרים מן הדין בזכות דוד ובשכר אבותיו שאמרו נעשה ונשמע בהר סיני. והרשעים נדונים שם פעמים ביום.

הבית השלישי נדונים שם עשרת אלפים ריבוא מאומות העולם הנזכרים ודנין אותם בשבט של אש כמשפט הראשונים, והמלאך הממונה עליהם שמו שפטיא"ל וקרח ועדתו שם וקרח ממונה עליהם, וקרח נפטר מן הדין בזכות לוי בן יעקב, ועדתו נפטרין מן הדין בזכות שאמרו אבותיהם נעשה ונשמע בהר סיני.

הבית הרביעי נדונים שם עשרת אלפים ריבוא מאומות העולם הנז' בשבט של אש כראשונים וירבעם בן נבט ממונה עליהם, והמלאך המכה אותם מתניא"ל שמו, וירבעם ניצול מן הדין בזכות אפרים בן יוסף שהיה צדיק גמור ועל שאמרו אבותיו נעשה ונשמע בהר סיני.

הבית החמישי נדונים עשרת אלפים ריבוא מאומות העולם הנז' בכל יום כראשונים ואחאב עימהן, והמלאך המכה אותם אוניא"ל שמו, ואחאב ניצול מאלו הדינים על שאמרו אבותיו נעשה ונשמע בהר סיני.

הבית הששי נדונים שם עשרת אלפים ריבוא מאומות העולם הנז' כראשונים בכל יום ומיכה עימהן, ומלאך המכה אותם הדריא"ל שמו, ומיכה ניצול מכל הדינים על שאמרו אבותיו נעשה ונשמע בהר סיני.

הבית השביעי נדונים שם עשרת אלפים ריבוא מאומות העולם הנז' בכל יום כראשונים ועימהם אלישע אחר הוא אלישע בן אבויה, והמלאך הממונה עליהם רוגזיא"ל שמו ואלישע אחר נידון עימהן.

[דרום, יישוב]

רוח דרומית חדרי תימן, והם אוצרות אש ומערת קיטור וסופה וסערה, וכתיב: מן החדרים תבוא סופה, וכתיב: והלך בסערות תימן, ממזרים קרה זו רוח צפונית שמקררת את העולם בשלג, ושיעור אוצרות וחדרים ומערה אלפים ותתקס"ה שנים, ושם פתחה של גיהינום והרשעים נכנסים שם וחוזרין ורואין מרוח מזרחית ומסתכלין בכבודן של צדיקים ומתביישין ומצטערין ואומרים אוי להם שחטאו ושלא עסקו בתורה ובמצוות, ומלאכי חבלה מנהיגין אותן בקוצים עד שמגיעין לעומקה של גיהינום אשר ברוח צפונית וק"ד שנים הפרש בין פתחה של גיהינום ובין ישוב שבדרום, וכיון שהנשמה פורחת מגופה מקבלין אותה מלאכי חבלה וקולעין אותה כהרף עין למלאכי זעם, ומלאכי זעם קולעין אותה לגיהינום, שנאמר: ואת נפש אויביך יקלענה בתוך כף הקלע, ומייסרין אותו בגיהינום.

נמצא ברווח העולם ים ומדבר ויישוב גן עדן וגיהינום, וכל ארבע גבולותיו מהלך שבע פעמים אלף אלפים ותע"ה אלפים ותק"ד שנה. וגלגל חמה מהלך משחרית לערבית ת"ק שנים ואינו נכנס בישוב אלא ט"ו שעות בשנה, ולבנה מהלכת חסרה ממנה מהלך י"א שעות ואינה נכנסת בישוב אלא ו' שעות בלבד. אורכו של עולם ת"ק שנה ורחבו ת"ק שנה ועוביו ת"ק שנה והוא

עגול, וים הגדול הנקרא אוקיינוס מקיף אותו והים הגדול עומד על סנפיריו של לויתן ולויתן שרוי בתוך המים התחתונים ואינו דומה בהן אלא כדג קטן שבתוך הים,
ומים התחתונים עומדים על שפת מימי אוקיינוס, ואינן דומים בהם אלא כמעין קטן שעל שפת הים כן מים התחתונים כנגד מי אוקיינוס.
ומי אוקיינוס עומדים על שפת מימי בראשית, ודומים מימי אוקיינוס כנגדם כמעיין קטן שעל שפת הים,
ומימי בראשית עומדים בשפת הבוכים ודומים כנגדם כמעין קטן שעל שפת הים,
ומים הבוכים תלויים ועומדים על ארץ התחתונה,
וארץ התחתונה רקוע על המים, שנאמר: רוקע הארץ על המים,
ומים עומדים על חשמל,
וחשמל עומד על הרי ברד,
והרי ברד על אוצרות שלג,
ואוצרות שלג על אוצרות של מים ואש,
ואוצרות מים ואש על התהום, ושר של תהום למה דומה?
לשלשה ראשי שור ועומד בין תהום העליון לתהום התחתון, ואומר לתהום העליון החשר מימיך לתהום התחתון הביע מימיך, שנאמר: תהום אל תהום קורא וגו'.
ותהום עומד על תוהו,
ותוהו דומה לקו ירוק ומקיף את העולם כלו כחוט ומתווך בין קצות השמים לקצות השמים, ומשם חושך יוצא ותוהו על בוהו אלו אבנים מפולמות שהן משוקעות בתהום ומהן מים יוצאין, שנאמר: ונטה עליה קו תוהו ואבני בוהו,
ובוהו עומד על ים
וים עומד על מים מתוקים,
ומים מתוקים על ההרים,
וההרים על רוח,
ורוח על כנפי סערה,
וסערה תלויה וקשורה בשפת ארץ התחתונה,
וארץ התחתונה בסערה,
וסערה תלויה וקשורה בכיפת אדמה,
ואדמה תלויה בסערה,
וסערה תלויה וקשורה בכיפת חרבה,
חרבה תלויה בסערה,
וסערה תלויה וקשורה בכיפת יבשה,
יבשה תלויה בסערה,
וסערה תלויה וקשורה בכיפת ארקא,

ארקא תלויה בסערה,

וסערה תלויה וקשורה בכיפת תבל,

תבל תלויה בסערה,

וסערה תלויה וקשורה בכיפת חלד.

ולא זו על גב זו אלא ככיפה בתוך כיפה.

וכיפת ז' רקיעים אחוזים בקורקסיהו ככיפת קערה שהיא כפויה על גבי שלחן. חלד הוא יישוב העולם, וחלד תלויה בסערה וקשורה בכיפת וילון,

ווילון תלויה בסערה וקשורה בכיפת רקיע,

ורקיע וקורקסיהו אחוזים בקורקסי תבל.

רקיע תלויה בסערה וקשורה בכיפת שחקים,

וקורקסי שחקים אחוזים בקורקסי ארקא,

ושחקים תלויה בסערה וקשורה בכיפת זבול,

וקורקסי זבול אחוזים בקורקסי יבשה.

זבול תלויה וקשורה בסערה בכיפת מעון,

וקורקסי מעון אחוזים בקורקסי חרבה,

חרבה תלויה בסערה וקשורה בכיפת מכון,

וקורקסי מכון אחוזים בקורקסי אדמה.

מכון תלויה בסערה וקשורה בערבות,

וקורקסי ערבות אחוזים בקורקסי ארץ התחתונה,

ערבות תלויה בזרוע של הקדוש ברוך הוא, שנאמר: מתחת זרועות עולם,

אמר שמואל: ב' זרועות הללו למה?

אחת בימינו סובל העליונים ובשמאלו סובל התחתונים לכך נאמר: ומתחת זרועות עולם.

וכסא כבוד אחרי ארץ התחתונה מקיפין אש ומים,

אחרי ורעמים אש ומים מקיפין רעש ורעדה,

ואחרי רעש ורעדה מקיפין ברקים ורעמים,

אחרי ברקים ורעמים מקיפין זיקות וזוועות,

אחרי זיקין וזוועות דמות החיות,

אחרי דמות החיות, רצוא ושוב,

אחרי יצוא ושוב אמרי המולה,

אחרי אמרי המולה קול דממה דמה,

אחרי קול דממה דקה אומרים: קדוש קדוש קדוש,

אחרי אומרים קק"ק אומרים: ברוך כבוד ה' ממקומו,

אחרי אומרים: ברוך כבוד ה' ממקומו,

אומרים: ברוך כבוד ה' לעולם ועד.

ארץ התחתונה אחוזה בקורקסי ערבות ומישור ערבות בארץ,
ורגלי החיות ומישור ערבות בארץ התחתונה ובהן רגלי החיות ואופנים ושרפים,
ועל קרני החיות רקיע ועל אותו רקיע כסא הכבוד,
ורגלי השכינה על ראשיהן ובערבות ורגליהן בארץ התחתונה.
ומנין שכסא הכבוד בערבות?
שנאמר: סולו לרוכב בערבות ביה שמו ועלזו לפניו,
ומנין שרגלי החיות בארץ התחתונה?
שנאמר: וארא החיות והנה אופן אחד בארץ אצל החיות.
וכשם ששכינתו בעליונים כך שכינתו בארץ, שנאמר: כסה שמים הודו ותהילתו מלאה הארץ,
ואומר: השמים כיסאי והארץ הדום רגלי.
ואלף אלפים ריבוא רבבות של מלאכי השרת עומדין ומקלסין אותו בכל מיני שבח ובכל מיני קילוס, סביבות סביבות רגלי השכינה בארץ התחתונה, שנאמר: כסה שמים הודו תהילתו מלאה הארץ.
ומקיפין אותו מקום של רגלי השכינה אלף אלפים עולמות, שנאמר: סביב שמונה עשר אלף ושם העיר מיום ה' שמה. וזו ירושלם שבנויה ברקיע,
וארבעה אלפים וחמש מאות עולמות לרוח מזרחית,
וארבעה אלפים וחמש מאות עולמות לרוח מערבית,
וארבעה אלפים וחמש מאות עולמות לרוח דרומית,
וארבעה אלפים וחמש מאות עולמות לרוח צפונית.
אלו שברוח צפונית מלאים מלאכים אומרים תהילה בכח בכבוד וגבורה ושבח וזמרה וחן וצדקה ונותנים שיר ותפארת,
אלו שברוח דרומית מלאים מלאכים נותנים הוד והדר ופאר ורינה ועטרה וגאווה וגאון,
אלו שברוח מזרחית מלאים מלאכים משוררים שיר חדש וקדושה טהרה כתר מלכות וקול דממה דקה,
אלו שברוח מערבית מלאים מלאכים אומרים בחדוה ותפארת ועטרה וגאות גילה צהלה ורינה.

י"ח אלפים עולמות מקיפין חומות אש ומים,
אחרי חומות אש ומים מקיפין הרי ברד,
אחרי הרי ברד מקיפין אוצרות של שלג,
אחרי אוצרות של שלג מקיפין כתלים של סופה,
אחרי כתלים של סופה מקיפין כנפי סערה,

אחרי כנפי סערה מקיפין כרובים מעופפים,

ואחרי כרובים מעופפים מקיפין כנפי רוח,

אחרי כנפי רוח מקיפין אלף אלפים מחנות,

אחרי אלף אלפים מחנות מקיפין ריבוא רבבן צבאות,

אחרי ריבוא רבבן צבאות מקיפין אלפי שנאן,

אחרי אלפי שנאן מקיפין משוררי שירות,

אחרי משוררי שירות מקיפין מרנני רננות,

אחרי מרנני רננות תוקעים בשופרות,

אחריהם אומרי הדר

ואחריהם אומרי ברוך

ואחריהם ה' ימלוך שנאמר: ותהילתו מלאה הארץ.

ואחרי כל אלה מקיפין טיט היון, מכאן ואילך תהו ובהו עד אין חקר ועד אין מספר, ואין שיעור ואין סוף, וישת חשך סביבותיו סכות חשרת מים עבי שחקים. עד כאן יש לך רשות לדבר מכאן ואילך כאילו נותן אצבעו בעין. כך כתב בן סירא במופלא ממך אל תחקור ובמכוסה ממך אל תדרוש, במה שהורשית התבונן ואין לך עסק בנסתרות. ובכל יום ויום יושב הקדוש ברוך הוא על כרוב עובר ושט בכל העולמות הללו ומקבל מהן שבח וקילוס, כשהוא רוכב על כרוב ויעף וידא על כנפי רוח, שנאמר: וירכב על כרוב ויעף וידא על כנפי רוח.

בוא וראה שלא כמידת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם, מדת בשר ודם כשהוא משגר שליח ממדינה למדינה צריך לחזור ולהחזירו (שעשה) שליחותו, אבל שליח של הקדוש ברוך הוא אינו כן אלא ממקום שעומד משם מחזיר שליחותו, שנאמר: והנה האיש לבוש הבדים אשר קסת הסופר במתניו משיב דבר לאמר עשיתי ככל אשר ציוויתני, ואומר: התשלח ברקים וילכו ויאמרו לך הנני, וישוב לך אין אומר כאן אלא ויאמרו לך הננו מלמד שבכל מקום שהולכין שם מצויין ועומדין לפניו, ואומר הלא את השמים ואת הארץ אני מלא נאום ה'. עד כאן **תהום התחתון של ארץ התחתונה.**

למעלה מארץ התחתונה תהום,

למעלה מתהום תהו,

למעלה מתהו בהו,

למעלה מבהו ים,

למעלה מן הים מים מתוקים,

למעלה ממים מתוקים אדמה,

ועל אדמה גדולתו ותהילתו של הקדוש ברוך הוא כחו ותקפו שנאמר: אל תיראי אדמה וגו' **עד כאן תהום השנית.**

למעלה מתהום תהו,

למעלה מתהו בהו,

למעלה מבהו חושך,

למעלה מחושך מים,

למעלה ממים חרבה,

למעלה מחרבה יאורים וכל אגמי מים, שנאמר: ונתתי יאורים חרבה, **ע"כ תהום השלישית.**

למעלה מן חרבה תהום,

למעלה מן תהום תהו ובהו ומים,

למעלה ממים יבשה,

וביבשה ימים ונהרות וכל מקווה מים, שנאמר: אשר לו הים והוא עשהו, **ע"כ תהום הרביעית.**

למעלה מן היבשה תהום,

למעלה מתהום תהו ובהו וחושך ומים,

למעלה ממים ארקא,

ובארקא שאול תחתית ואבדון ובור שאון ובאר שחת וטיט היון ושערי מות ושערי צלמות ובהם נדונים בגיהינום, ושם נדונים רשעים ומלאכי חבלה ממונים עליהן, ושם אוצרות חושך, ורשעים בחושך ידמו.

מדור העליון של גיהינום שאול וגבהו ת"ק שנה וארכו ת"ק שנה ורחבו ת"ק שנה,

מדור השני אבדון ת"ק שנה ארכו ות"ק שנה רחבו ות"ק שנה גבהו,

מדור השלישי בור שאון,

מדור הרביעי באר שחת,

מדור החמישי טיט היון,

מדור הששי שערי מות,

מדור השביעי שערי צלמות ומידת כל אחד כמידת הראשונים,

נמצא גיהינום הילוכה עולה י' אלפים ות"ק שנה.

והאש שבגיהינום חזקה היא אחת מששים באש של שערי צלמות,

האש שבשערי צלמות קשה היא מששים מאש של שערי מות וכן כולם זו למעלה מזו כל אחד קשה יותר אחד מששים משל חברו.

וכל מדות הללו שבגיהינום לכופרים בה' לאפיקורסים למוסרים ולכופרים בתורה ולכופרים בתחיית המתים, ושנתנו חתיתם בארץ החיים אלו פרנסי הדור שמטילין אימה יתירה על הצבור שלא לשם שמים, ושפשטו ידיהם בזבול מה שהחריבו בית המקדש, ושחטאו והחטיאו

את הרבים כגון ירבעם בן נבט וחבריו - יורדין לגיהינום וננעלת בפניהם ונדונין בה לדור דורים, שנאמר: ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי וגו', ע"כ מעשה גיהינום.

תהום החמישית, למעלה מן ארקים תהום תהו ובהו וחשך ומים,
למעלה מן המים תבל,
ועל תבל יש הרים וגבעות, שנאמר: ההרים רעשו ממנו והגבעות תתמוגגנה, ובה אפיקים וגיאיות וכל יושביהן,
ויש בתבל שס"ה מיני בריות,
ויש מהם בני אדם שראשם דומה לשור וגופיהם דומה לשור והם מדברים כבני אדם,
ויש מהם שיש לו שני ראשים וד' אוזניים וד' עיניים וב' חוטמין וב' פיות וד' ידיים וד' רגלים וגופיהם אחד, וכשהם יושבים דומים לשני בני אדם וכשהם הולכים דומים לאדם אחד, ובשעה שאוכלים ושותים מריבים זה עם זה לומר אתה אכלת יותר ממני ואתה שתית יותר ממני, ושמא תאמר רשעים הם, ח"ו אלא צדיקים הם.
ועל תבל עתיד הקדוש ברוך הוא לעמוד ולהקים פגרי אדם של אותם שעשו עצמם כאילו שוכנים בעפר, ומחיה אותם ומעמידם על רגליהם ומודיע להם נסים וגבורות ונפלאות כדי שיודו להקב"ה שהוא מחיה מתים.
ואח"כ יושב ומחלק להם שכר טוב וחלק טוב ונחלה מכסא הכבוד, שנאמר: וכסא כבוד ינחילם כי לה' מצוקי ארץ וישת עליהם תבל, ע"כ.

תהום הששית, למעלה מן תבל תהום,
למעלה מן תהום תהו ובהו וחשך וים ומים,
למעלה ממים חלד,
ועל חלד יש בני אדם ובהמות וחיות השדה ועוף השמים וימים ונהרות ודגי הים וכל מיני שקצים ורמשים, ושם ישראל תורה ומצוות ומע"ט וצדיקים ויראי ה', ושבעים אומות ומהם רשעים וצדיקים וישרים. ומדבריות הרים וגבעות שדות וכרמים וגנות ופרדסים ויערות, וכל הישוב שנאמר: האזינו כל יושבי חלד, **ע"כ תהום השביעי** וע"כ שיעור התחתיים.

[נתחיל שיעור עיליים]
למעלה מן חלד וילון ואינו משמש כלום אלא נכנס שחרית ויוצא ערבית ומחדש בכל יום מעשי בראשית, ומנין שנקרא שמים? שנאמר: הנוטה כדוק שמים וגו'.
ולמה נקרא שמו וילון? לפי שהוא דומה לסימן של מלכים שמכניסין אותו בפתח פלטין של מלך, בשעה שהמלך נכנס בפלטירין שלו הם מכניסין אותו ובשעה שהוא יוצא הם מעבירין אותו, אף כך וילון בשעה שעלה עמוד השחר ותצא חמה לשמש בעולם הוא נמתח בעולם

ומכסה פני רקיע מפני גלגל חמה שמהלכת בעולם, וכשהחמה נכנסת גוללין ומעבירין אותו כדי שתעלה הלבנה וכוכבים ומזלות להאיר על פני הארץ, והוא רחוק מן וילון ת"ק שנה.

למעלה מן וילון שמים הנקרא רקיע שנאמר: השמים מספרים כבוד אל וגו', ושמה חמה ולבנה וכבים ומזלות קבועים שנאמר: ויתן אותם ברקיע השמים וגו', ומלאכים קדושים ושרים נכבדים ממונים עליהם ואלה שמותם.

(השמטה כאן חסר קטע)

דבר אחר:

ה' בחכמה יסד ארץ וגו' שכל מה שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו ברא אחרים כנגדן ונתן אימת זה על זה, **ברא הקדוש ברוך הוא את ישראל ברא כנגדן אומות העולם,** ואלמלא תקנתו היו בולעין את ישראל כשהן חיין, ומה תקנה, שתיקן להם שרים,

ברא אומות העולם ברא שרים שלהם,

ברא ישראל ברא שרים שלהם מיכאל וגבריאל.

בזמן שישראל עוברין על רצונו של מקום, עומדין ומקטריגין שרי אומות העולם על ישראל, ועומדין שרי ישראל בתחינה ובקשה לפני הקדוש ברוך הוא, כיון שמתחברת קטריגם של אומות העולם עם תחינתם של ישראל מיד מתרצה להם הקדוש ברוך הוא לישראל ונותן להם שיהיו מתגברין ומוציאין שרי אומתם ונותן אותם על שרי אומות העולם, ומתישין את כחם ומסכסכין את רוחם והם מכניעין לפניהם, ואלמלא כן לא היו ישראל יכולין לעמוד בפניהם.

ברא בני אדם ברא כנגדן שדים, ואלמלא רחמיו של הקדוש ברוך הוא ותקונה שתיקן להם אין כל בריה יכולה לעמוד בפני המזיקין, כי מיד חוזרין חלילה. ומה תקנה יש להם?
כל תקופת ניסן נותן הקדוש ברוך הוא בשרפים שמתגברים ומתקוממים את ראשם ונופל אימתן על המזיקים, וכן הוא אומר באברתו יסך לך, ואומר לא תירא מפחד לילה.

ברא בהמות וחיות וברא כנגדן דובים ואריות ונמרים, ואלמלא רחמיו וחסדיו של הקדוש ברוך הוא לא היו יכולין בהמות ושאר חיות לעמוד בפני חיות רעות, ומה תקנה תיקן להם?
כל תקופת תמוז נותן הקדוש ברוך הוא כח בבהמות בהררי אלף ומגביהות את עצמן ונופל אימתן על אריות וחיות רעות, ואלמלא כן לא הייתה בהמה יכולה לעמוד בפניהם.

ברא עופות מהם בישוב ומהם שלא בישוב, ברא כנגדם פרס ועזניה, כמו כן בישוב הנשר, ואלמלא רחמיו של הקדוש ברוך הוא ותקנה שתיקן להם לא היו עופות יכולין לעמוד בפני אלו, ומה תקנה שתיקן להם?

כל תקופת תשרי נותן הקדוש ברוך הוא כח בזיז שדי ומרים את ראשו ונותן אימתו וקולו על פרס ועזניה.

ברא דגים קטנים ודגים גדולים, ויש בהם דג גדול שבגדולים ארבע מאות פרסה, ואלמלא רחמיו של הקדוש ברוך הוא ותקנה שתיקן להם לא היה כח לקטנים לעמוד בפני הגדולים, ומה תקנה שתיקן להם?

כל תקופת טבת מרים לויתן את ראשו ומניף את עצמו ונופל אימתו על הדגים שבים ואלמלא כן לא היה כח לקטנים לעמוד בפני הגדולים, הדא הוא דכתיב: ה' בחכמה יסד ארץ.

דבר אחר:

ה' בחכמה יסד ארץ, שברא הקדוש ברוך הוא את עולמו בד' רוחות מזרח מערב צפון ודרום,

מזרח ממנו יוצא אור לעולם,

מערב ששם אוצרות שלג ואוצרות ברד ומשם קור יוצא לעולם,

דרום משם טללי ברכה וגשמי נדבה יוצאין לעולם,

צפון ממנו חושך יוצא לעולם,

וכשם שברא הקדוש ברוך הוא ד' רוחות וסיבבן לכל העולם כולו ובריות העולם עומדות באמצע, כך ברא ד' חיות וסיבבן לכסא הכבוד וכסא הכבוד באמצע למעלה מכולם, וכך סדרן של בני יעקב בשעה שציוה עליהם להיות חונים על דגלם,

מזרח שממנו יצא אור יהיה כנגדו מי שהוא אור, וכן כתיב: והחונים לפני המשכן מטה יהודה שהוא מלך, ועליו יששכר שהוא בעל תורה, שנאמר: ומבני יששכר יודעי בינה וגו', ועליו זבולון שהוא בעל עשירות שנאמר: זבולון לחוף ימים ישכון.

דרום שממנו טללי ברכה וגשמי נדבה יוצאין לעולם, כנגדן ראובן שהוא בעל תשובה והקב"ה משפיע ברכה בשבילו לעולם, ועליו שמעון דסני זימה הוא ומדתו מדת הדין לפיכך הרג אנשי שכם, ועליו גד שהוא בעל גבורה, שנאמר: גד גדוד יגודנו וגו'.

מערב שמשם אוצרות שלג ואוצרות ברד וקור וחום יוצא לעולם, וכנגדן אפרים ובנימין ומנשה, ושכינה לעולם במערב, שנאמר: ידיד ה' ישכון לבטח עליו.

צפון שממנו חושך יוצא לעולם, וכנגדן דן שיצא ממנו מי שהחשיך בע"ז שהיה ירבעם מחזיר על כל ארץ ישראל ולא היו מקבלין אותו עד שבא שבט דן וקבלו, שנאמר: ויועץ המלך ויעש שתי עגלי זהב אשר בדן וגו', ועליו נפתלי ואשר מאיר על החושך שנאמר: יהי רצוי אחיו וגו'.

הדא הוא דכתיב: ה' בחכמה יסד ארץ וכו' שברא שמים וד' רוחות וסיבב להם מלאכים מיכאל וגבריאל ואוריאל ורפאל,

מיכאל במזרח מלפניו כנגד שבט לוי, שבשעה שעברו ישראל את הים ענה משה ואמר מי כמוך ואח"כ אין כאל ישורון הרי מיכאל,

רפאל במערב מאחריו כנגד אפרים, ולמה נקרא שמו רפאל? שהוא מזומן לרפאות את ישראל, שנאמר: אל נא רפא נא לה, וסתם הכתוב רפא נא לה הרי רפא"ל.

גבריאל בדרום מימינו כנגד ראובן ויהודה, דכתיב: כי יהודה גבר באחיו ויצא ממנו בן שנקרא שמו פלא יועץ אל גיבור הרי גבריאל,

אוריאל בצפון משמאלו כנגדו דן שהוא חשך ולמה נקרא שמו אוריאל? כנגד תורה נביאים וכתובים, לכך נאמר: כונן שמים בתבונה.

דבר אחר:

כונן שמים בתבונה וגו' העליונים שבראן לזיכרון אל לשבח את שמו, כיצד? כל שחר ושחר מלאך עומד לפניו ופותח ואומר: ה' ימלוך לעולם ועד, וכל גיבורי מעלה עונים אחריו, וחיה אחת עומדת באמצע הרקיע ישראל שמה ואומרת: ברכו את ה' המבורך, וכל גדודי מעלה עונין אחריו: ברוך ה' המבורך לעולם ועד. וגומרין את הדבר שרפים ואומרים קק"ק ה' צבאות, והאופנים וחיות הקודש מרעישים את העולם ואומרים ברוך כבוד ה' ממקומו עד שאוגדין כל שרי מעלה, וכל גדודים כל אחד ואחד אומר לאותה חיה ששמה ישראל ועל מצחה חקוק ישראל: שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד. הדא הוא דכתיב: כונן שמים בתבונה. סליק.

ברייתא דל"ב מדות.

[ממדרש תנאים ומשיב דבר].

א. בריבוי,

ב. במיעוט,

ג. בריבוי אחר ריבוי,

ד. במיעוט אחר מיעוט,

ה. בקל וחומר מפורש,

ו. בקל וחומר סתום,

ז. בגזירה שווה,

ח. בבנין אב,

ט. בדרך קצרה,

י. מדבר שהוא שנוי,

יא. מסידור שנחלק,

יב. מדבר שבא ללמד ונמצא למד,

יג. מכלל שאחריו מעשה והוא פרטו של ראשון,

יד. מדבר גדול שנתלה בקטן ממנו להשמיע האזן בדרך שהיא שומעת,

טו. משני כתובים המכחישים זה את זה עד שיבוא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם,

טז. מדבר שהוא מיוחד במקומו,

יז. מדבר שאינו מתפרש במקומו ומתפרש במקום אחר,

יח. מדבר שנאמר: במקצת ונוהג בכל,

יט. מדבר שנאמר: בזה והוא הדין בחברו,

כ. מדבר שנאמר: בזה ואין ענין לו אבל הוא ענין לחברו,

כא. מדבר שהוקש לשתי מדות ואתה נותן לו כח היפה שבשתיהן,

כב. מדבר שחברו מוכיח עליו,

כג. מדבר שהוא מוכיח על חברו,

כד. מדבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד על עצמו,

כה. מדבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד על חברו,

כו. ממשל,

כז. מלשון נופל על לשון,

כח. מכנגד,

כט. מלשון גימטריא,

ל. מלשון נוטריקון, (תרי אפי: חד אפא בחילוף האותיות, וחד שהוא בחשבון האותיות),

לא. ממוקדם ומאוחר שהוא בענין,

לב. ממוקדם ומאוחר בפרשיות.

[דוגמאות לדרשות המדות]

א. מריבוי, כיצד?

הריבוי שלש לשונות: **את, גם, אף.**

את לרבות, כיצד?

דכתיב: **וה' פקד את שרה** (בראשית כ"א), אילו היה אומר פקד שרה הייתי אומר שרה לבדה נפקדה, כשהוא אומר **את** מלמד שכל העקרות נפקדו עמה וכו'.

כיוצא בדבר אתה אומר: את פני מבין חכמה (משלי י"ז), אילו נאמר פני מבין חכמה הייתי אומר לשעתו בלבד כשהוא אומר את ריבוי לדורותיו וכו'.

גם לרבות כיצד?

גם צאנכם גם בקרכם קחו (שמות י"ב), אילו נאמר צאנכם בקרכם הייתי אומר לא נתן להם אלא צאנם ובקרם ת"ל **גם** לרבות, מלמד שנתן להם דורון משלו ומשל שריו לקיים מה שנאמר: גם אתה תתן בידינו (שם י').

כיוצא בדבר אתה אומר: ומתו גם שניהם (דברים כ"ב) אילו לא נאמר גם הייתי אומר שאם נתחייבה מיתה והיא מעוברת ממתינין לה עד שתלד?
ת"ל גם לרבות את הוולד למיתה, שאין ממתינין לה עד שתלד.

אף לרבות כיצד?

ויקח את אדרת אליהו וגו' אף הוא ויכה את המים (מ"ב ב') מלמד שנעשה נסים לאלישע בקריעת הירדן יותר מאליהו, שבפעם הראשון הייתה זכות ב' צדיקים ובפעם שניה זכות צדיק אחד הייתה עומדת. וכן הוא אומר: ויהי נא פי שנים ברוחך אלי. אף אתה מוצא שמונה מופתים באליהו וששה עשר באלישע (עי' ילקוט וירא ורש"י למ"ב ג' א').
כיוצא בו: אף ברי יטריח עב (איוב ל"ז) מלמד שעבים ומטר קשים והקב"ה מטריח עליהם, ומנין שכשם שמטריח להמטיר כך מטריח להפסיק אחר שהמטר ירד כל צרכו ת"ל אף ריבוי.

ב. ממיעוט, כיצד?

המיעוט שלש לשונות: **אך, רק, מן.**
אך למעט כיצד? דכתיב: **וישאר אך נח** (בראשית ז'), מה ת"ל **אך,** מלמד שאף נח היה בתיבה גונח דם מפני הצינה.
כיוצא בדבר אתה אומר: אך בעשור לחודש (ויקרא כ"ג) אילו נאמר בעשור לחודש הייתי אומר לכפר על שבים ועל שאינם שבים, כשהוא אומר אך מיעוט הכפרה, ללמד שאינו מכפר אלא על השבים.

רק למעט כיצד?

ויאמר אברהם כי אמרתי רק אין יראת אלוהים במקום הזה (בראשית כ'), יכול לא היו יראים כל עיקר, ת"ל רק אמור מעתה עד שלא שמעו באוזניהם לא היו יראים, משמעו באוזניהם היו יראים.
כיוצא בדבר אתה אומר: עד כמה פעמים אני משביעך שלא תאמר אלי רק אמת בשם ה' (מ"א כ"ב), מלמד שלא אמר מכל לבו אלא שהיה שם יהושפט עמו.

מן למעט כיצד?

ויעמוד העם על משה מן הבקר עד הערב (שמות י"ח) יכול כל היום היה דן, אימתי היו התלמידים לומדים, ת"ל מן הבקר מיעט, מלמד שלא היה יושב כל היום, ושיערו חכמים עד ו' שעות.
כיוצא בו :ירעם מן שמים ה' (ש"ב כ"ב) יכול שהרעם נשמע מכל קרנות השמים, ת"ל מן מיעוט שלא נשמע אלא מן אפרכיא שנתבע לה. וכן הוא אומר ירעם אל בקולו וגו' (איוב ל"ז) במקום שהוא צריך לחדש דבר.

ג. מריבוי אחר ריבוי, כיצד?

גם את הארי גם הדוב הכה עבדך (ש"א י"ז) אלו נאמר ארי ודוב הייתי אומר שתים בלבד, כשהוא אומר גם את גם הרי אלו ג' ריבויים מלמד שהיו ה' חיות רעות ארי ושני גוריו דוב וגורו.

כיוצא בדבר אתה אומר: כי גם את בניהם ואת בנותיהם ישרפו באש לאלוהיהם, אלו נאמר בניהם ובנותיהם הייתי אומר אין מקריבין אלא בנים ובנות ת"ל כי גם את ריבוי אחר ריבוי, מלמד שאף אבותיהם היו מקריבין לע"ז. אמר ר"ע אני ראיתי עכו"ם שכפתו לאביו והקריבו ליראתו.

ד. ממיעוט אחר מיעוט, כיצד?

ויאמרו הרק אך במשה דבר ה' הלא גם בנו דבר (במדבר י"ב) עד שלא נדבר עמו, ומנין שנדבר עם מרים קודם משה שנאמר: ותקח מרים הנביאה אחות אהרן (שמות ט"ו) והלא גם אחות משה הייתה אלא מלמד שנתנבאה תחילה והיא אחות אהרן ועדיין לא נולד משה, ומנין שנדבר עם אהרן קודם משה? שנאמר: ויבוא איש אלוהים אל עלי וגו' הנגלה נגליתי (ש"א ב'), והייתה נבואה כבושה יותר מתתפ"ז שנה עד שבא יחזקאל והזכירה, שנאמר: איש שקוצי עיניו השליכו וגו' (יחזקאל כ'), אף משה היה משתדל שאהרן יהיה שליח שנאמר: שלח נא ביד תשלח (שמות ד') ביד מי ששלחת כבר.

ה. מקל וחומר מפורש, כיצד?

כי את רגלים רצת וילאוך ואיך תתחרה את הסוסים (ירמיה י"ב),

כיוצא בדבר אתה אומר: ויאמר המלך לאסתר המלכה בשושן הבירה הרגו (ק"ו) בשאר מדינות המלך מה עשו (אסתר ט').

ו. מקל וחומר סתום כיצד?

נשבע להרע ולא ימיר (תהלים ט"ו), יכול אם נשבע להרע לא ימיר ואם נשבע להטיב מחליף, וכי מה קשה לבני אדם להרע לעצמו או להטיב לעצמו?

אם להרע לעצמו אינו מחליף ק"ו להטיב לעצמו.

איזהו להרע לעצמו שמותר לו לעשות?

אר"י כגון שהיה בים (במקום סכנה) ואמר אהא בתענית עד שאבוא לביתי.

כיוצא בדבר: ושחד על נקי לא לקח יכול לא לקח שחד על נקי להרגו אבל לקח שחד על נקי לפוטרו, אמרת על מי דרך בני אדם ליקח שוחד על הצדיק או על הרשע?

הוי אומר על הצדיקים לא לקח ק"ו על הרשעים.

ז, מגזירה שוה, כיצד?

שמואל נזיר היה כדברי ר' נהוראי, שנאמר: **ומורה לא יעלה על ראשו** (ש"א א'), נאמר מורה בשמשון ונאמר מורה בשמואל, מה להלן נזיר אף כאן נזיר.

כיוצא בו במשה נאמר: היום הזה אחל תת פחדך (דברים ב') ונאמר ביהושע אחל גדלך (יהושע ג') במה גדלו?

שהעמיד לו חמה ולבנה, אחל אחל לגזירה שוה, מה להלן עמדה לו חמה אף במשה עמדה לו חמה.

ר' אומר: מנין שעמדה לו חמה למשה?

ת"ל תת תת לגזירה שווה, נאמר במשה תת פחדך וביהושע ביום תת ה' את האמורי (יהושע י') מה להלן עמדה לו חמה אף כאן עמדה לו חמה.

ח. מבנין אב, כיצד?

זה יסוד המלמד על מה שאחריו, אימתי נקרא יסוד משיהיה הוא נאמר תחלה.

אמר ר' חייא: על כל דבור ודבור היה קורא משה משה! ומשה אמר הנני! בנין אב לכולן ויקרא אליו אלוהים מתוך הסנה ויאמר משה משה ויאמר הנני (שמות ג') לפי שזה תחילה.

כיוצא בדבר אתה אומר: והיה כי יבצע ה' את מעשהו (ישעיה י'), למה?

כי אמר בכח ידי עשיתי (שם, שם)

אמר לו: הקדוש ברוך הוא היתפאר הגרזן על החוצב בו אם יתגדל המשור על מניפו (שם, שם) והלא אינו דומה אלא כקרדום הזה שאם אין אדם מבקע בו אינו שווה כלום ואינו עושה מעצמו כלום, כך המטה הזה אם אין אדם מכה בו אינו מכה כלום מעצמו, אף אתה אינך כלום אלא מה שאני רודה עולמי בך, ואתה מתפאר ואומר כי בכח ידי עשיתי, לכן ישלח האדון וגו' (שם, שם) וכל מלכי ע"ז נדונים על כך.

א"כ למה פירשן באשור בלבד?

לפי שהיה ראשון לרודים מלכות ראשון (ישראל).

ט. מדרך קצרה, כיצד?

ואהיה מאהל אל אהל וממשכן (דהי"א י"ז) צ"ל וממשכן למשכן אלא שדבר הכתוב דרך קצרה. מאימתי נידון בדרך קצרה משיצטרך הענין לומר ודאי.

כיוצא בדבר אתה אומר: ותכל דוד לצאת (ש"ב י"ג) צ"ל ותכל נפש דוד לצאת, אלא שדבר דרך קצרה, אף על פי שאין ראיה לדבר זכר לדבר נכספה וגם כלתה נפשי (תהלים פ"ד).

י. מדבר שהוא שנוי, כיצד?

אר"י בר"ח, מ"ב שנה היה ראוי הרעב לבוא במצרים, תדע שכן הוא דאמר שראה ז' פרות וז' שבלים (בראשית מ"א) הרי י"ד והוא אמר ליוסף ז' פרות וז' שבלים הרי כ"ח ויוסף אמר ז'

פרות וז' שבלים הרי מ"ב, ולא היה הרעב רק שנתיים, שכיון שירד יעקב אבינו למצרים וברכו כלה הרעב, ואימתי חזרו אותן מ' שנה שני רעב?

בימי יחזקאל, שנאמר: ונתתי את ארץ מצרים שממה וגו' (יחזקאל כ"ט) שלא עשתה אלא לצורך.

כיוצא בו אתה אומר: אל תבטחו לכם וגו' היכל ה' היכל ה' היכל ה' המה (ירמיה ז' ד') למה נאמר ג' פעמים? אלא אמר להם אל תהיו בוטחים על שלש רגלים שאתם חוגגים בשנה, אם אין אתם עושין רצוני אין חגיכם חשובים לפני כלום, הדא הוא דכתיב: שנאתי מאסתי חגיכם (עמוס ה' א').

דבר אחר:

אמר להם ראו ג' מקדשות שחרבו נוב ושילה וגבעון, היזהרו שלא יחרב זה.

יא. מסידור שנחלק, כיצד?

כי מרבית העם וגו' לא היטהרו כי אכלו את הפסח בלא ככתוב כי התפלל יחזקיה עליהם לאמר ה' הטוב יכפר בעד, כל לבבו הכין לדרוש האלוהים וגו' (דהי"ב ל' י"ח - י"ט) סדור היה ראוי להיות אלא שנחלק.

ויש מוסיפין זה, כי יתן בכוס עינו יתהלך במשרים וגו', אחריתו כנחש ישך וגו' (משלי כ"ג ל"א), אפילו יהיה צדיק גמור המתהלך במישרים אם יתן בכוס עינו מטעהו שאחריתו כנחש ישך, כמו שאתה מוצא בנח (שנשתכר), סידור היה ראוי להיות אלא שנחלק.

יב. מדבר שבא ללמד ונמצא למד, כיצד?

כקדוח אש המסים מים תבעה וגו' (ישעיה ס"ד) עדיין לא שמענו במעשה בראשית שליהטה האש את פני רקיע וכשהוא בא למתן תורה אמר לוא קרעת שמים ירדת מפניך הרים נזולו (שם, שם), כשם שעשית במעשה בראשית כך עשית במתן תורה, בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא יהי רקיע, וכבר נבראו ביום ראשון אלא שלא היו מצוחצחות עד שבא האש מלמעלה וליהטה פני הרקיע, בא מעשה בראשית ללמד על מתן תורה ונמצא למד.

כיוצא בו: קולה כנחש ילך (ירמיה מ"ו י"ב) ולא שמענו בנחש שקולו הולך מסוף העולם ועד סופו וכשבא למפלתן של מצרים הוא אומר קולה כנחש ילך כשם שהולך קולו של נחש כך הולך קולה של מצרים, מלמד שבשעה שאמר הקדוש ברוך הוא לנחש על גחונך תלך ירדו מלאכי השרת וקצצו את רגליו וידיו והיה קולו הולך מסוף העולם ועד סופו. בא נחש ללמד על מפלתן של מצרים ונמצא למד.

יג. מכלל שאחריו מעשה ואינו אלא פרטו של ראשון, כיצד?

ויברא אלוהים את האדם בצלמו, הרי זה כלל, ואח"כ פרט מעשיו שנאמר: וייצר ה' אלוהים את האדם וגו' ויפל תרדמה וגו' ויבן את הצלע השומע סבור שהוא מעשה אחר ואינו אלא פרטו של ראשון.

כיוצא בו: חזון ישעיהו בן אמוץ, הרי כלל, ואח"כ פרט בשנת מות המלך עוזיהו (שם ו'), ובשנת מות המלך אחז (שם י"ד), ויהי בארבע עשרה שנה למלך חזקיהו (שם ל"ו), השומע סובר שהוא מעשה אחר ואינו אלא פרטו של ראשון.

יד. מדבר גדול שנתלה בקטן להשמיע האוזן בדרך שהיא שומעת, כיצד?

יערוף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי (דברים ל"ב) וכי הגשמים גדולים מן התורה שהתורה נתלית בהם? אלא שהגשמים מצויים ומרווים את הכל, וכדי להשמיע האוזן כדרך שהיא שומעת.

כיוצא בדבר אתה אומר: אריה שאג מי לא ייירא (עמוס ג' ח') וכי מי נתן גבורה לאריה אלא מי שאמר והיה העולם, אלא אמר הקדוש ברוך הוא הריני מכניס קול בבריות להשמיע האוזן מה שיכולה לשמוע והיא שומעת.

טו. שני כתובים המכחישים זה את זה עד שיבא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם, כיצד?

כתוב אחד אומר ותהי ישראל ח' מאות אלף וגו' (ש"ב כ"ד)

וכתוב אחד אומר ויהי כל ישראל אלף אלפים ומאה אלף וגו' (דהי"א כ"א ה')

נמצא ביניהם ג' מאות אלף, וג' מאות אלף אלו מה טיבם?

בא הכתוב השלישי והכריע ביניהם ובני ישראל למספרם ראשי האבות ושרי האלפים וגו' המחלקות הבאה והיוצאת וגו' המחלקת האחת כ"ד אלף וגו' (שם כ"ז) מלמד שג' מאות אלף היו כתובים בנימוסו של מלך, ולא הוצרכו להמנות. הא כיצד?

כ"ד אלף לי"ב חדש הרי רפ"ח אלף נשארו י"ב אלף הם נשיאי ישראל, הטילן הכתוב וחזר וכללן.

כיוצא בו: אתה אומר כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלוהיכם מכל שבטיכם,

וכתוב אחד אומר אשר יבחר באחד שבטיך,

בא הכתוב השלישי והכריע ביניהם [במקום אשר יבחר ה' אלוהיך בו (דברים י"ב ה' - י"ד - י"ח) היא ירושלם].

וכן ויתן דוד לארנון במקום שקלי זהב שש מאות (דהי"א כ"א כ"ה) והלא לא נקנה אלא בחמשים שנאמר: ויקן דוד את הגורן ואת הבקר בכסף שקלים חמשים (ש"ב כ"ד), מה ת"ל שש מאות? אלא שהיו דמיו שש מאות זהובים ונתן חמשים מכל שבט ושבט, נמצא משלו חמשים לבד על שבט יהודה.

ר' נחמיה אומר: דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקומות אחרים, וכן הוא אומר: הייתה כאניות סוחר ממרחק תביא לחמה (משלי ל"א).

טז. מדבר שהוא מיוחד במקומו, כיצד?

ותדר נדר ותאמר ה' צבאות וגו' (ש"א א') למה נתייחד כאן השם הזה?

אמרה חנה לפני הקדוש ברוך הוא: שתי צבאות בראת [בעולמך צבא של מעלה וצבא של מטה] העליונים לא פרים ולא רבים ולא מתים, והתחתונים פרים ורבים ומתים, אם אני מן התחתונים אהיה (ראוי אני להיות) פרה ורבה ומתה, ואם לא, אהיה מן העליונים בחיים ולא אמות.

כיוצא בו: כי שנא שלח אמר ה' אלוהי ישראל (מלאכי ב' ט"ז) למה נתייחד השם כאן, והלא בג' נבואות הללו חגי זכריה ומלאכי אין בהם כלשון הזה, אלא כך היו מנחמין ישראל ואומרים להם אף על פי שנשביתם ונשלחתם מ"מ הוא אלוהיכם ושמו מיוחד עליכם.

יז. מדבר שאינו מתפרש במקומו ומתפרש במקום אחר, כיצד?

ויטע ה' אלוהים גן בעדן וגו' ויצמח ה' אלוהים וגו' שמענו שהקב"ה נטע לאדם הראשון בגן עדן כל עץ וכל מיני מגדים, אבל לא מצינו שברא לו הקדוש ברוך הוא חופות של זהב ואבנים טובות ומרגליות, והיכן שמענו?

בשעה שנאמר: לחירם מלך צור בעדן גן אלוהים היית כל אבן יקרה מסוכתך (יחזקאל כ"ח י"ג),

אמר לו: שמא אדם הראשון אתה שעשיתי לו כל הכבוד הזה.

כיוצא בו: משפחות הגרשוני אחרי המשכן יחנו ימה וגו' משפחות בני קהת יחנו על ירך המשכן תימנה, ונשיא בית אב למשפחות מררי צוריאל בן אביחיל על ירך המשכן יחנו צפונה וגו' (במדבר ג'), אבל לא מצינו שציוה הקדוש ברוך הוא את בניו להיות כ"ד משמרות, והיכן שמענו?

אלה פקודתם לעבודתם לבא לבית ה' כמשפטם ביד אהרן אביהם כאשר ציוהו ה' אלוהי ישראל (דהי"א כ"ד י"ט), מלמד שמצווה זו מימות משה ואהרן.

יח. מדבר שנאמר במקצתו ונוהג בכל, אם כן למה נאמר במקצת?

מפני שדבר הכתוב בהווה, כיצד?

ובשר בשדה טרפה לא תאכלו (שמות כ"ב), אין לי אלא בשדה בעיר מנין?

ת"ל וטרפה לא יאכל (ויקרא כ"ב), א"כ למה נאמר בשדה?

דברה תורה בהווה, שדרך הבהמות להיטרף בשדה יותר מבעיר.

כיוצא בו: כי יהיה בך איש אשר לא טהור מקרה לילה (דברים כ"ג) אין לי אלא בלילה ביום מנין?

ת"ל ואיש אשר תצא ממנו ש"ז (ויקרא ט"ו) א"כ למה נאמר בלילה?

לפי שדרך קרי לבוא בלילה יותר מביום.

כיוצא בו: אל תגזל דל כי דל הוא (משלי כ"ב) אין לי אלא עני, עשיר מנין?
ת"ל: כן ארחות כל בוצע בצע, א"כ למה נאמר עני?
שדרך העני להיגזל יותר מן העשיר.

יט. מדבר שנאמר בזה והוא הדין לחברו, כיצד?

ויצר שני העמודים נחושת שמונה עשרה אמה קומת העמוד האחד וחוט י"ב אמה יסוב את העמוד השני (מ"א ז' ט"ז) והוא הדין לחברו.
כיוצא בו: אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה (תהלים צ"ז), אי אפשר לומר שיש לצדיקים אור בלא שמחה ויש לישרים שמחה בלא אור, אלא אור לצדיקים הוא הדין לישרים, שמחה לישרים והוא הדין לצדיקים. ומאימתי דנין אותם בכך? משישקלו שניהם כאחד.

כ. מדבר שנאמר בזה ואינו ענין לו אבל הוא ענין לחברו ומאימתי הוא ענין לחברו משיצטרך לו זה ולא יצטרך לו זה, כיצד?

וזאת ליהודה וגו' (דברים ל"ג) ואינו ענין ליהודה, שהרי הוא אומר שמע ה' קול יהודה, תנהו ענין לשמעון שהרי צריך לו, נמצאת אתה אומר אחר שבירך משה לראובן ואמר וזאת ליהודה, קרא בברכה זו לשמעון.
כיוצא בו: גם זרע יעקב ודוד עבדי אמאס (ירמיה ל"ג) אם אין ענין ליעקב שהרי כבר נאמר מקחת מזרעו מושלים אל זרע אברהם ישחק ויעקב (שם, שם) תנהו ענין לאהרן, וראיה לדבר שהוא אומר מקחת מזרעו מושלים, מי הם המושלים בעם?
הוי אומר אלו מלכים וכוהנים גדולים, בני אהרן ובני דוד שעליהם נאמר.
וכן הוא אומר הלא ראית מה העם הזה דברו לאמר שתי המשפחות אשר בחר ה' בהם וימאסם (שם, שם) אף כאן הוא אומר גם זרע יעקב (אהרן) ודוד.

כא. מדבר שהוקש בשתי מדות ואתה נותן לו כח היפה שבשתיהן, כיצד?

צדיק כתמר יפרח, יכול כשם שהתמר אין לו צל ואין עושים ממנו כלים כן הצדיקים, ת"ל כארז, מה ארז יש לו צל ועושין ממנו כלים אף הצדיקים.
יכול כארז שאין עושה פירות?
ת"ל כתמר. נמצאת אתה אומר ככח היפה שבשתיהן.
כיוצא בו: הוי כל צמא לכו למים (ישעיה נ"ה) יכול כמים שאינם משמחים כך דברי תורה?
ת"ל: יין וחלב (שם), אי מה יין וחלב אין מגדלין צמחין אף דברי תורה כן? ת"ל מים, נמצאת ככח היפה שבשתיהן.

כב. מדבר שחברו מוכיח עליו, כיצד?

מתן בסתר יכפה אף (משלי כ"א י"ד) משמע נותן בסתר יכפה אף [הקדוש ברוך הוא], ושוחד בחיק [יכפה] חמה עזה, יכפה הראשון מוכיח על השני.

כיוצא בו: כי לא בחרוץ יודש קצח ואופן עגלה על כמון יוסב (ישעיה כ"ח כ"ז) לא הראשון מוכיח על השני.

כיוצא בו: אל בקצפך תוכיחני ובחמתך תייסרני (תהלים ל"ח) אל הראשון מוכיח על השני.

כג. מדבר שמוכיח על חברו, כיצד?

קול ה' יחיל מדבר יחיל ה' מדבר קדש (שם כ"ט) וכי קדש לבד יחיל והלא כל המדברות יחיל, א"כ למה נאמר קדש?

להוכיח על המדברות הללו כי חלו,

ולמה פרט זה לבדו?

לפי שהוא התקיף שבהם, וראיה לדבר ותשבו בקדש ימים רבים (דברים א'),

כיוצא בו: קול ה' יחולל אילות וגו' (תהלים כ"ט) כענין שלמעלה עד ולמה נאמר אילות?

לפי שהם קלים במרוצתם, וראיה לדבר משוה רגלי כאילות (שם י"ח).

כד. מדבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל, ללמד על עצמו יצא, כיצד?

וישלח יהושע לראות את הארץ ואת יריחו (יהושע ב'), והלא יריחו בכלל הארץ הייתה ולמה יצאה?

ללמד על עצמה ששקולה כנגד כל הארץ בחזקה.

כיוצא בו: ויפקדו מעבדי דוד תשעה עשר איש ועשהאל (שמואל ב' ב') והלא עשהאל בכלל היה ולמה יצא?

לומר ששקול היה כנגד כולן.

כיוצא בו: מכף כל אויביו ומכף שאול (ש"ב כ"ב) והלא שאול בכלל היה ולמה יצא?

לומר שרדיפתו קשה מכולן.

כה. מדבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד על חברו, כיצד?

לא תקחו כופר לנפש רוצח (במדבר ל"ה) והלא הריגת רוצח בכלל כל העונשין היה ולמה יצא?

ללמד: לרוצח אין לוקחין כופר אבל לוקחין כופר על שן ועין וליד ולרגל ולכויה ולחבורה ולשאר חבלות.

כו. ממשל, כיצד?

הלוך הלכו העצים למשוח עליהם מלך ויאמרו לזית וגו' לתאנה וגו' (שופטים ט'), וכי העצים מבקשים מלך? אלא ישראל הוא שאמרו לעתניאל בן קנז ולדבורה ולגדעון שינהגו שררה על ישראל, ולא קבלו.

כיוצא בו: החוח אשר בלבנון שלח אל הארז אשר בלבנון לאמר תנה את בתך לבני לאשה (מ"ב י"ד) וכי מה נשואין יש בחוח ובארזים, אלא כנגד שכם ויעקב אבינו.

וכן אתה מוצא בנביאים וכתובים שדברו משלים. במה דברים אמורים?

בדברי קבלה (נביאים וכתובים) אבל בדברי תורה ומצווה אי אתה יכול לדורשן מלשון משל חוץ משלשה דברים שר' ישמעאל דורשין בלשון משל והלכה כדבריו בשנים:

אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו (שמות כ"א) על בוריו, שאם אתה אומר על מקלו חולה הוא, אלא מלמד שקרא הכתוב משענת גופו כאלו נשען על מקלו.

כיוצא בו: אם זרחה עליו השמש (שם כ"ב) וכי השמש לו לבדו זרחה?

אלא מה השמש שלום בעולם אף הגנב אם ידוע שלא בקש רק שלום הרי בעל הבית חייב עליו בדמיו. באלו שנים הלכה כר"י, והשלישי ופרשו השמלה (דברים כ"ב) מחוורים הדברים כשמלה.

כז. מלשון נופל על לשון, מנין שדורשים מלשון נופל על לשון באגדה?

שנאמר: כה אמר ה' אלוהי ישראל על הרועים הרועים את עמי וגו' לכן הנני ונשיתי אתכם נשוא וגו' (ירמיה כ"ג ב' - ל"ט), וכן הוא אומר: ותאמרו לא כי על סוס ננוס על כן תנוסון (ישעיה ל' ט"ז) בלשון שחטאו בו נדונו.

כח. מכנגד, מנין שדורשין מכנגד?

שנאמר: כמספר הימים אשר תרתם את הארץ וגו' (במדבר י"ד), וכן הוא אומר: ויאמר ה' אל יהוא יען אשר הטיבות לעשות הישר בעיני ככל אשר בלבבי עשית לבית אחאב בני רבעים ישבו לך על כסא ישראל (מ"ב י'), כנגד ד' דורות שעמדה מלכות אחאב ונעקרה על ידו, ואלו הן עמרי ואחאב ויורם ובניו,

ומנין שהיו לו בנים ליורם? שנאמר: ונרד לשלום בני המלך והגבירה (שם).

כט. גימטריא, מנין שדורשין גימטריא באגדה?

אם לחשבון הרי הוא אומר שמונה עשר ושלש מאות (בראשית י"ד) דעולה למנין אליעזר, ואם לתמורת האותיות הרי כבר אמור לב קמי (ירמיה נ"א) בחילוף האותיות כשדים - לב קמי שמחליפין באותיות אתב"ש. (ל') נוטריקון,

מנין שדורשין נוטריקון באגדה?

ת"ל: אברהם אב המון גויים (בראשות י"ז),

כרמל (ויקרא ב' כ"ד) **רך - מל,** דבר שהוא רך ונמלל ביד.

והוא קללני קללה **נמרצת** (מ"א ב') ר"ת **נ**ואף **מ**ואבי **ר**וצח **צ**ורר **ת**ועבה.
ירט (במדבר כ"ב) ר"ת **י**ראה **ר**אתה **נ**טתה.

לא. מוקדם שהוא מאוחר בענין, כיצד?

ונר אלוהים טרם יכבה ושמואל שוכב בהיכל ה' (ש"א ג') והלא אין ישיבה בהיכל כל שכן שכיבה? ואפילו בעזרה אין ישיבה אלא למלכי בית דוד בלבד, שנאמר: ויבוא המלך דוד וישב לפני ה' (ש"ב ז'), ומה ת"ל שוכב?

אלא מוקדם הוא, וכן צ"ל ונר אלוהים טרם יכבה בהיכל ה' ושמואל שוכב.

כיוצא בדבר אתה אומר: עיני ה' אל צדיקים ואוזניו אל שוועתם, צעקו וה' שמע ומכל צרותם הצילם, ואח"כ פני ה' בעושי רע להכרית מארץ זכרם (תהלים ל"ד).

לב. ממוקדם ומאוחר שבפרשיות, כיצד?

ויאמר ה' אליו קחה לי עגלה משולשת (בראשית ט"ו), אימתי נאמרה פרשה זו?

אחר מלחמת המלכים, והמעשה הזה היה קודם שיצא אברהם חמש שנים, שנאמר: ויהי מקץ שלשים שנה וד' מאות שנה (שמות י"ב)

ואמר ר' יוסי: אי אתה מוצא חשבון זה אלא משבעים שנה לאברהם שנגזרה גזירה על ענין בברית בין הבתרים, הא למדת שגזרת ענין בין הבתרים היה חמש שנים קודם יציאת אברהם מחרן ונכתבה מאוחרת.

כיוצא בו: וידבר ה' אל משה במדבר סיני וגו' באחד לחדש השני בשנה השנית וגו' (במדבר א') ואח"כ כתיב: ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן (שם ז'), והלא הקמת המשכן היה מקודם שהוקם המשכן באחד בניסן בשנה שניה, שנאמר: ויהי בחדש הראשון וגו' הוקם המשכן (שמות מ') אלא מכאן אתה למד שהמאוחר מוקדם בפרשיות.

מדרש לעולם.

[בית המדרש חדר ג' 109].

פרק ראשון מדבר בצדקה:

לעולם אל תמנע ידך מליתן צדקה בכל עת שנאמר: בבקר זרע זרעך ולערב וגו' (קהלת י"א), **לעולם** יבקש אדם רחמים על מדת עניות, שאם הוא לא בא בא בנו או בן בנו, שנאמר: כי בגלל הדבר הזה (דברים ט"ו) גלגל הוא שחוזר בעולם.

לעולם לא ימנע אדם עצמו משלישית השקל בשנה, שנאמר: והעמדנו עלינו מצוות לתת שלישית השקל בשנה (נחמיה י' ל"ג).

לעולם הוי שמח במתנה שנתת לעניים מתוך ביתך כדי שיכפה ממך מלאך המוות, שנאמר: מתן בסתר יכפה אף (משלי כ"א י"ד), ואין אף אלא מלאך המוות, שנאמר: כי יגורתי מפני האף (דברים ט' י"ט).

לעולם אל יתן אדם מעותיו לתוך קופה של צדקה אלא א"כ ממונה עליה ת"ח כר' חנינא בן תרדיון.

לעולם הוי שמח על שלחנך בשעה שהרעבים נהנין ממנו כדי שתאריך ימים בעוה"ז ובעוה"ב.

פרק שני בענין התפלה:

לעולם ישכים אדם לבית הכנסת כדי שימנה עם עשרה ראשונים, שאפילו מאה באין אחריו הוא נוטל שכר כולם, שכר כולם סלקא דעתך? אלא נוטל שכר כנגד כולם.

לעולם יכנס אדם שיעור שני פתחים ואח"כ יתפלל, שנאמר: אשרי אדם שומע וגו' לשמור מזוזות פתחי (משלי ח' ל"ד) פתח לא נאמר אלא פתחי שני פתחים.

לעולם יהיה אדם זהיר בתפלתו, ויתפלל תמיד עם הצבור כדי שתקובל תפלתו, שנאמר: ואני תפילתי לך ה' עת רצון (תהלים פ"ט י"ד), אימתי עת רצון בשעה שהצבור מתפללין.

לעולם ישב אדם בביהכ"נ ואח"כ יתפלל שנאמר: אשרי יושבי ביתך וגו' ואחר התפלה ישב, שנאמר: ישבו ישרים את פניך (שם ק"ח י"ד).

לעולם יתפלל אדם במקום קבוע, שנאמר: אל המקום אשר עמד שם (בראשית י"ט) ואין עמידה אלא תפלה, שנאמר: ויעמוד פינחס ויפלל (תהלים ק"ו ל').

לעולם ישתדל אדם להתפלל ג' פעמים בכל יום ערבית שחרית ומנחה, שנאמר: ערב ובקר וצהרים אשיחה וגו' (שם נ"ה י"ח).

לעולם יסדר אדם תפלתו ואח"כ יתפלל, והני מלי תפלת ר"ה ויו"כ ושל מועדים ושל פרקים שהם לשלשים יום ולהלן.

לעולם יסדר אדם שבחו של הקדוש ברוך הוא ואח"כ יתפלל לבקש צרכיו, שנאמר: ואתחנן אל ה' וגו' וכתיב: אתה החילות הרי שבחו של הקדוש ברוך הוא ואח"כ אעברה נא (דברים ג' כ"ג) הרי בקשת צרכיו.

לעולם יכוון אדם את עצמו אם יוכל לכוון את לבו יתפלל ואם לאו אל יתפלל.

לעולם לא ישאל אדם צרכיו לא בשלש ראשונות ולא בשלש אחרונות אלא באמצעיות.

לעולם לא ישאל אדם צרכיו בלשון ארמית שאין מלאכי השרת נזקקין לו לפי שאין מלאכי השרת מכירין לדבר ארמית.

לעולם לא יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל אלא במקום נמוך, שנאמר: ממעמקים קראתיך ה' (תהלים ק"ל א').

לעולם יתפלל אדם במקום שיש בו חלונות שנאמר: וכוון פתיחן ליה בעליתיה נגד ירושלם (דניאל ו' י"א).

לעולם לא יתפלל אדם לא כנגד רבו ולא אחורי רבו, תניא רבי אלעזר בן חסמא אומר כל המתפלל כנגד רבו או אחורי רבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל.

לעולם יקדים אדם תפלה לצרה שאלמלא לא הקדים אברהם ע"ה תפלה לצרה בין בית אל ובין העי לא נשתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליט.

לעולם יבקש אדם שיהיו הכל מאמצין אותו מלמטה ולא יהיו לו צרים מלמעלה.

לעולם אל ימנע אדם עצמו מן הרחמים ואפילו חרב פשוטה ומונחת לו על צווארו שנאמר: הן יקטלני לו איחל (איוב י"ג ט"ו).

לעולם ליבעי אדם רחמי עד זיבולא בתרייתא דלהוי ליה שלמא.

פרק שלישי בענין התשובה:

לעולם יראה אדם עצמו כאילו חציו זכאי וחציו חייב, עשה מצווה אחת אשריו שהכריע עצמו לכף זכות, עשה עבירה אחת ווי לו שהכריע עצמו לכף חובה, שנאמר: וחוטא אחד יאבד טובה הרבה (קהלת ט' י"ח).

לעולם יראה אדם עצמו כאלו נטה למות, שאם יעשה מצווה אחת כל עונותיו נמחלין ואם יעשה עבירה אחת אין כל זכיותיו נחשבין למאומה.

לעולם אל ידון עצמו שהוא חוטא שאם יחשוב בעצמו שהוא חוטא לא יקשה בעיניו לעשות עבירה, כי יאמר הואיל והוא חוטא מה תוסיף עבירה זו על כל פשעיו? ושנו חכמים אל תהי רשע בפני עצמך.

לעולם יהא אדם מפחד וירא מחטאיו ויחזור לפני הקדוש ברוך הוא בתשובה שלימה ויבקש סליחה וכפרה מאתו.

לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע שנאמר: רגזו ואל תחטאו (תהלים ד'), אי אזיל מוטב ואם לאו יקרא ק"ש שנאמר: אמרו בלבבכם וגו', אי אזיל מוטב ואם לאו יזכור לו יום המיתה, שנאמר: ודומו סלה (שם, שם).

לעולם יצר אשה ותינוק שמאל דוחה וימין מקרבת.

לעולם אל יטיח אדם דברים כלפי מעלה שהרי אדם גדול הטיח דברים כלפי מעלה ואטלע.

לעולם יראה אדם עצמו כאילו קדוש שרוי במעיו, שנאמר: בקרבך קדוש (הושע י"א ט').

לעולם לא יביא אדם את עצמו לידי ניסיון שהרי דוד הביא עצמו לידי ניסיון ונכשל.

לעולם לא יהלך אדם במקום סכנה ויאמר אולי עושין לי נס, שמא אין עושין לו, ואם עושין לו מנכין לו מזכיותיו.

לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן, אמר רב יוסף מאי קראה כסדום היינו, מה כתיב: בתריה שמעו דבר ה' קציני סדום וגו' (ישעיה א' ט').

לעולם יהא אדם שמח בייסורין בעוה"ז.

אריב"ל כל השמח בייסורין בעוה"ז מביא ישועה לעולם, שנאמר: פגעת וגו' קצפת וגו' ונושע (שם ס"ד ד').

פרק רביעי, בענין הענווה:

לעולם יהיה אדם מן הנרדפים ולא מן הרודפים, שאין לך נרדפים בעוה"ז מתורים ובני יונה והכשירן הכתוב לגבי המזבח ולא שאר עופות.

לעולם יהא אדם עניו כהלל ולא קפדן כשמאי.

לעולם יהא אדם רך כקנה ולא קשה כארז, לפיכך זכה קולמוס לכתוב בו ספר תורה ותפילין ומזוזות.

לעולם יהא אדם רגיל לומר כל מה דעבדין מן שמיא לטב.

לעולם כשתרצה להשתתף בדרך ארץ השתתף עם צדיק עני ולא עם רשע עשיר, ויפה תלמוד תורה עם דרך ארץ.

לעולם ישתדל אדם להיות צנוע ועניו וירגיל תמיד את עצמו ללכת בדרכי החכמים ובצניעות ובענווה.

לעולם לא יהלך אדם בקומה זקופה שנאמר: יען כי גבהו בנות ציון וגו' (ישעיה ג' ט"ז).

לעולם ילבש אדם מלבוש עניו ונקי כת"ח.

לעולם ילמד אדם מדת קונו שהרי הקדוש ברוך הוא הניח כל הרים וגבעות והשרה שכינתו על הר סיני מפני שאינו גבוה והוא נמוך שנאמר: הר אלוהים הר בשן הר גבנונים וגו' וכתיב: ההר חמד אלוהים לשבתו (תהלים ס"ח י"ז).

פרק חמישי בענין תלמוד תורה:

לעולם ימעט אדם בעסק ובסחורה ויקבע עתים לתורה לפי שבשעת פטירתו של אדם אין מלוין לו לא כסף ולא זהב אלא תורה ומעשים טובים.

לעולם ישתדל אדם ללמוד תורה ודרך ארץ כדי שיהיה אהוב ונחמד למעלה ולמטה.

לעולם ישים אדם את עצמו כשור לעול וכחמור למשאוי.

לעולם ישב אדם בעיר שישיבתה קרובה שמתוך שישיבתה קרובה עונותיה מועטין,

אמר רבי חנן: מאי קרא אמלטה נא שמה וגו' (בראשית י"ט).

לעולם ישתדל אדם ללמוד תורה ואם אין לו בעיר רב שילמוד ממנו ילך לעיר אחרת שרב מצוי בה וילמוד ממנו ולא יחוש לטלטולו.

לעולם אל יפטור אדם מחברו אלא מתוך הלכה שמתוך כך זוכרהו.

לעולם ישתדל אדם לעשות לו רב ללמוד תורה ממנו דתנן עשה לך רב וקנה לך חבר.

לעולם יקבע אדם מקום לתלמודו.

אמר רבי שמעון בן יוחאי: כל הקובע מקום לתורתו אויביו נופלין תחתיו, דכתיב: ושמתי מקום לעמי ישראל ונטעתיו וגו' (ש"ב ז').

לעולם ישתדל אדם ללמוד תורה ולא יחוש לעשרו.

לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות קודם שימות, שנאמר: וזאת התורה אדם כי ימות באוהל וגו' (במדבר י"ט) אפילו בשעת מיתה תורה.

לעולם אל ימנע אדם מביהכ"נ ואפילו שעה אחת. לעולם ילמוד אדם תורה מה שחפץ שנאמר: כי אם בתורת ה' חפצו (תהלים א').

לעולם הוי כונס דברי תורה כללים כללים שאם אתה כונסם פרטים פרטים מיגעין אותך.

משל לאדם שהלך לקסרי אם נוטל מעותיו פרוטות פרוטות מיגעין אותו, אלא מצרפן ועושה אותן סלעים ופורט ומוצא בכל מקום שירצה.

לעולם ישתדל אדם ללמוד תורה ביום ולשנותה בלילה, וכל הקורא תורה ביום ושונה אותה בלילה הקדוש ברוך הוא נוטה עליו חוט של חסד שנאמר: יומם יצווה ה' חסדו ובלילה שירה עמי (תהלים מ"ב ט').

לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא שליש במשנה שליש בגמרא.

אר"ל: דבר זה כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים שכל העוסק בתורה נכסיו מצליחין: כתוב בתורה ועשיתם אותם למען תשכילו בכל אשר תעשון (דברים כ"ט ח'), שנוי בנביאים לא ימוש ספר התורה וגו' כי אז תצליח (יהושע א'), משולש בכתובים כי אם בתורת ה' חפצו וגו' והיה כעץ שתול וגו' (תהלים א').

לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום ואפילו עטרות ודיבון, וכל המשלים פרשיותיו עם הצבור מאריכין לו ימיו ושנותיו.

פרק ששי בענין המצוות:

לעולם ירוץ אדם לדבר מצווה ואפילו בשבת, שנאמר: אחרי ה' ילכו כאריה וגו' (הושע י"א י').

לעולם יקדים אדם לדבר מצווה, שבשביל לילה אחת שקדמה בת לוט הבכירה לצעירה קדמה אותה ד' דורות בישראל, ואלו הן: עובד ישי דוד שלמה. והצעירה מרחבעם ואילך שנאמר: ושם אמו נעמה העמונית.

לעולם אל יחשוב אדם בדעתו ויאמר חוטא אני ועונות רבות עשיתי ומה יועיל לי עשיית המצוות אלא אם עשה עבירות הרבה יעשה מצוות הרבה, שנאמר: כי בתחבולות תעשה לך מלחמה (משלי כ"ד ו'), אם עשית חבילות חבילות של עבירות עשה כנגדן חבילות של מצוות.

לעולם אל תהי מצוות העומר קלה בעיניך.

לעולם חייב אדם לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה, וכן דוד אמר: כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא, הרי על הטובה, צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא (תהלים קט"ז), הרי על הרעה.

לעולם ישתדל אדם לעשות המצוות במובחר נכסיו, שנאמר: זה אלי ואנוהו (שמות ט"ו ב') התנאה לפניו במצוות, בטלית נאה בלולב נאה, ממה שחננך התנאה לפניו.

פרק שביעי בענין גמילות חסדים:

לעולם יגמול אדם חסד אפילו עם מי שהרע לו, ולא יהיה נוקם ונוטר, שנאמר: לא תקום ולא תטור (ויקרא י"ח י"ח). וזה דרכן של ישראל הקדושים, אבל הגויים האכזרים וערלי לב נוקמין ונוטרין ועברתם שמורה לנצח. וכן הוא אומר על הגבעונים שלא מחלו לשאול ולבניו, והגבעונים לא מבני ישראל המה.

לעולם ישתדל אדם להיות גומל חסד עם החיים והמתים כדי שיעשה הקדוש ברוך הוא עמו חסד, שנאמר: יעש ה' עמכם חסד וגו' (רות א' ח'), וגדולה גמילות חסדים שאדם עושה מן הצדקה, שהצדקה בממונו וגמילות חסדים בגופו ובממונו, והצדקה עם החיים וגמילות חסדים עם החיים ועם המתים; הצדקה עם העניים בלבד וגמילות חסדים עם העניים והעשירים.

לעולם יהא אדם ערום ביראה ומשיב חמה ומרבה שלום עם אחיו וקרוביו ועם כל אדם כדי שיהיה אהוב למעלה ונחמד למטה, ומקדים שלום על הבריות ואפילו על נכרי בשוק.

לעולם ידבק אדם בג' דברים, ואלו הן: הבאת שלום בין אדם לחברו, ובהבאת שלום לאנשי ביתו ובאהבתו של הקדוש ברוך הוא.

לעולם יתרחק אדם משלשה דברים ואלו הן: המיאונין והפיקדונות והערבות.

פרק שמיני בכבוד שבתות ויו"ט:

לעולם ישתדל אדם לענג שבתות והמועדים ואם הוא עני יחסר ממזונותיו כל ימות השבוע וישמור להוצאת שבת כפי כחו וכפי השגת ידו.

לעולם ישכים אדם להוצאת שבת, שנאמר: והיה ביום השישי וגו' (שמות ט"ז ה').

לעולם אל תהי שבת קלה בעיניך שהרי סמיכה אינה אלא משום שבות ונחלקו בה גדולי הדור.

לעולם יסדר אדם שלחנו בערב שבת ואף על פי שאינו צריך אלא לכזית.

לעולם יחליף אדם שמלותיו בשבת, שנאמר: ורחצת וסכת ושמת שמלותיך עליך (רות ג') וכי ערומה הייתה אלא שמלותיך אלו בגדי שבת, וכתיב: וכבדתו מעשות דרכיך (ישעיה נ"ח י"ג) שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול.

אמר רב הונא: יש לו להחליף מחליף אין לו להחליף ישלשל בגדו.

פרק תשיעי בענין כבוד אב ואם:

רשב"י אומר: **לעולם** יזהר אדם בכבוד אביו ואמו, כי גדול כבוד אב ואם שהחמיר בו הקדוש ברוך הוא יותר מכבודו שנאמר: כבד את ה' מהונך (משלי ג' ט'), בלקט ושכחה ופאה תרומות ומעשרות אם יש לך אתה חייב ואם אין לך אין אתה חייב, ונאמר: כבד את אביך (שמות כ' י"ב) בין יש לך בין אין לך, אפילו אתה מחזיר על הפתחים.

לעולם תהיה על האדם יראת אביו ואמו, וגדולה יראת אב ואם שהשווה הקדוש ברוך הוא למוראו, בהקב"ה כתיב: את ה' אלוהיך תירא (דברים י' כ') ובאב ואם כתיב: איש אמו ואביו תיראו (ויקרא י"ט כ').

לעולם יקדים הבן בהוצאת אביו ואמו ובכבודם, ועיקר הכבוד הם חמשה דברים, ואלו הם: מאכילן ומשקן ומלבישן ומכניסן ומוציאן משלו אם הם עניים.

פרק עשירי בענין נשואי אשה:

לעולם ישתדל אדם לישא אשה בת טובים צנועה וכשרה ממשפחה הגונה שלא יצא עליה ערעור מעולם, ולא יתכוון ליופיה אלא לכשרון מעשיה, שנאמר: שקר החן וגו' (משלי ל"א), כי כשרון מעשיה של האשה הוא מהללה ולא יופיה. ושנו חכמים: אל תיתן עינך בנוי אלא תן עיניך במשפחה.

לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת ת"ח שאם מת או גולה מובטח לו שיהיו בניו ת"ח.

לעולם ידבק אדם בטובים שהרי משה רבנו עליו השלום נשא בת יתרו ויצא ממנו כהן לע"ז ואהרן ע"ה נשא אלישבע בת עמינדב ויצא ממנו פינחס.

לעולם אל ימנה אדם אפוטרופוס בתוך ביתו שמתוך כך באין לידי עבירה ומנלן? מיוסף ע"ה.

לעולם אל יטיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו שהרי פילגש בגבעה הטיל עליה בעלה אימה יתירה בתוך ביתו והפילה כמה רבבות מישראל.

ומעשה ר"ש יוכיח שהטיל אימה יתירה בתוך ביתו ובקשו להאכילו אבר מן החי.

לעולם יהא אדם זהיר באונאת אשתו שמתוך שדמעתה מצויה אונאתה קרובה, דאמר ר' אלעזר מיום שחרב בית המקדש ננעלו שערי תפלה, שנאמר: שתם תפילתי (איכה ג') ואף על פי ששערי תפילה ננעלו שערי דמעה לא ננעלו, שנאמר: אל דמעתי אל תחרש (תהלים ל"ט).

לעולם יהא אדם זהיר בכבוד אשתו שאין ברכה מצויה על אדם אלא בשביל אשתו, שנאמר: ולאברם הטיב בעבורה (בראשית י"ב ט"ז).

לעולם יהא אדם זהיר בתבואה בתוך ביתו שאין מריבה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא על עסקי תבואה, שנאמר: השם גבולך שלום חלב חטים ישביעך (תהלים קמ"ז).

אמר רב פפא: היינו דאמרי אינשי: כמשלם שערי מכדא נקיש ואתא תגרא, פירוש כשתכלה התבואה מן הבית השלום יוצא והמריבה נכנסת.

לעולם יהא אדם זהיר בתבואה בתוך ביתו שלא נקראו ישראל דלים אלא על עסקי תבואה, שנאמר: והיה אם זרע ישראל וגו' וכתיב: וידל ישראל מאד (שופטים ו' ג').

לעולם יאכל אדם פחות ממה שיש לו וילבש כפי מה שיש לו ויכבד אשתו ובניו יותר ממה שיש לו שהם תלויין בו והוא תלוי במי שאמר והיה העולם.

לעולם תשתדל אשה לעשות מלאכה בתוך ביתה ולא תשב בטלה כי הבטלה מביאה לידי שעמום והבטלה מביאה לידי הרהור לאיש כל שכן לאשה שדעתה קלה. ועכ"פ תעשה מלאכה בעצמה ואפילו היו לה כמה שפחות, שנאמר: דרשה צמר ופשתים ותעש וגו' בידיה ולא על ידי אחרים.

פרק אחד עשר בענין גידול בנים:

לעולם ישתדל אדם לרדות את בנו בקטנותו שמתוך כך נמצא מזרזו בגדלותו.

לעולם אל ישנה אדם את בנו בין הבנים שבשביל ב' סלעים מילת שהוסיף יעקב ליוסף נתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים.

לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקיה וקלה מה היא מחטא דתלמיותא.

לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקיה ויבקש רחמים ממי שהעושר שלו, שאין לך אומנות שאין בה עניים ועשירים ואין העושר אלא ממי שאמר והיה העולם, שנאמר: לי הכסף ולי הזהב (חגי ב' ח').

לעולם ילמד אדם את בנו תורה ומלאכה שיתפרנס בה ואל יחוש לעושר, שאין לך עושר בעולם כעשרה של תורה, שנאמר: אורך ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד (משלי ג') וכתיב: יקרה היא מפנינים (שם, שם).

לעולם ישתדל אדם ללמד את בנו תורה ולהדריכו על הדרך הישרה ואף על פי שטורח גידול בנים קשה עד מאד אפילו הכי אל יתרשל בו, ואם עשה כן אשריו וטוב לו שכרו הרבה מאד.

פרק שנים עשר בענין משא ומתן:

לעולם ישתדל אדם בכל יכולתו להיות זהיר וזריז במשאו ומתנו באמונה שכל הנושא ונותן באמונה כאילו קיים תרי"ג מצוות.

לעולם ידבק אדם באומנות חשובה ונקיה ויתרחק מאומנות פחותה ונבולה כגון בורסקי חמר גמל וספן וכיוצא בהן.

לעולם ישכיר אדם עצמו לעבודה שאינה שלו (לפי כבודו) ואל יצטרך לבריות.

לעולם ימכור אדם קורות ביתו ויקח מנעלים לרגליו. הקיז דם ואין לו מה יאכל ימכור מנעלים שברגליו ויסתפק מהם לצרכי סעודה.

לעולם ימכור אדם שדה ויקח עתודים ואל ימכור עתודים ויקח שדה.

לעולם ישלש אדם מעותיו שליש בקרקע שליש בפרקמטיא שליש תחת ידו.

לעולם אל ישנה אדם ממנהג המדינה שהרי משה רבנו עליו השלום עלה למרום ולא אכל ומלאכי השרת ירדו למטה ואכלו, אכלו סלקא דעתך אלא נראין כמו שאכלו.

לעולם אל יאמר אדם לעשות דבר אלא בגזרת המקום (אם ירצה השם) שנאמר: רבות מחשבות בלב איש וגו' (משלי י"ט כ"א).

לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר ומודה על האמת ודובר אמת בלבבו.

פרק שלשה עשר בענין הדין:

לעולם יהא הדיין זהיר בדין שבשכר הדין נתן הקדוש ברוך הוא תורתו לישראל שנאמר: ועוז מלך משפט אהב (תהלים צ"ט ד'), ועוז זו תורה שנאמר: ה' עוז לעמו יתן (שם כ"ט י"א).

לעולם יראה הדיין עצמו כאילו חרב מונחת בין ירכותיו וגיהינום פתוחה לו תחתיו, שנאמר: הנה מיטתו שלשלמה וגו' מפחד בלילות, מפחדה של גיהינום שדומה ללילה.

לעולם ישתדל הדיין להיות זהיר בדין דאמר רבי אלעזר במקום שיש דין אין דין: כל זמן שהתחתונים אין עושין דין העליונים עושין דין, וכל זמן שהתחתונים עושין דין אין העליונים עושין דין.

לעולם לא ידור אדם אלא בעיר שיש בה עשרה דברים, ואלו הן: **רופא, אומן, בית הכסא, בית המרחץ, מים מצויים כגון נהר ומעין, בית הכנסת, מלמד תינוקות, לבלר, גבאי צדקה, ובית דין מכין וחובשין.**

לעולם ישתדל אדם לרוץ לקראת מלכי ישראל, ולא לקראת מלכי ישראל בלבד אלא אפילו לקראת מלכי אומות העולם שאם יזכה יבחין בין מלכי ישראל למלכי אומות העולם.

פרק ארבעה עשר בענין השמח בחלקו:

לעולם יהיה אדם שמח בחלקו ואז יהיה נאה ומעשיו נאים ובני אדם משבחין אותו, וע"ז אמר שלמה ע"ה בחכמתו ושבחתי אני את השמחה (קהלת ח' ט"ו) פי' שהשמחה בחלקו.

לעולם יסלק אדם את בטחונו מבשר ודם וישים בטחונו בהקב"ה, כי כל הבוטח על בשר ודם בטחונו הבל וריק, שנאמר: אל תבטחו בנדיבים וגו' אשרי שאל יעקב בעזרו וגו' (תהלים קמ"ו), וכתיב: חדלו לכם מן האדם וגו' (ישעיה ב כב), בטחו בה' וגו' ברוך הגבר אשר יבטח בה' (ירמיה י"ז).

לעולם יבטח אדם בהקב"ה במזונותיו ובפרנסתו ובכל עסקיו ובכל ענייניו וישמח בחלקו ויהיו עיניו תלויות להקב"ה תמיד להטריפו לחם חוקו בכל יום ויום, ויעשה ק"ו מעורב ויאמר מה עורב שלא נברא לשמש קונו הקדוש ברוך הוא מזמין לו פרנסתו, דכתיב: מי יכין לעורב צידו (איוב ל"ח מ"א), אני שבראני הקדוש ברוך הוא לעבדו לא כל שכן.

רבי אליעזר אומר כל מי שיש לו פת בסלו ואומר: מה אני אוכל למחר הרי זה מקטני אמנה, שנאמר: כי מי בז ליום קטנות (זכריה ד' י') מי גרם להם לצדיקים שיתבזה שלחנם לעתיד לבא? קטנות שהייתה בידם בעוה"ז שלא האמינו בהקב"ה.

לעולם לא תהיה ברכת הדיוט קלה בעיניך שהרי שני גדולי הדור ברכום שני הדיוטות ואלו הן ארונה ודריוש, ארונה ברך לדוד ואמר ה' אלוהיך ירצך (ש"ב כ"ד) ונרצה לו, שנאמר: ויעתר ה' לארץ. ודריוש ברך לדניאל שנאמר: אלהך די אנת פלח ליה בתדירא הוא ישיזבינך (דניאל ו' י"ז) ונמלט מן האריות, שנאמר: אלוהי שלח מלאכיה וסגר פום אריותא ולא חבלוני (שם, שם).

לעולם אל תהי קללת הדיוט קלה בעיניך שהרי אבימלך קלל שרה ונתקיים בזרעה.

לעולם אל תהיה אצל כהן עם הארץ שמא יאכילך בתרומה, ואל תרבה שיחה עם האשה שסופך תבוא לידי ניאוף.

אמר רב אחא: כל הצופה בנשים סוף בא לידי עברה.

פרק חמשה עשר בענין הכעס והחמה:

לעולם יהיו דבריו של אדם מועטין לפני הקדוש ברוך הוא, שנאמר: ולבך אל ימהר להוציא דבר לפני האלוהים וגו' על כן יהיו דבריך מעטים (קהלת ה').

לעולם יהא אדם קשה לכעוס ונוח לרצות, וכל מי שאינו כועס ניצול מדינה של גיהינום.

אמר רבי יונתן בשם ר"ש בר נחמני: כל הכועס כל מיני פורעניות של גיהינום שולטין בו, שנאמר: והסר כעס מלבך והעבר רעה מבשרך (שם י"א), ואין רעה אלא גיהינום, שנאמר: וגם רשע ליום רעה.

לעולם ישתדל אדם לפרוש מן החמה ומן הכעס, שכל הכועס כאילו עובד ע"ז, שכך היא אומנתו של יצר הרע היום אומר לך עשה כך ולמחר יאמר לך עבוד ע"ז.

פרק ששה עשר בענין החנופה והליצנות:

לעולם יהא אדם תוכו כברו ולא ידבר אחד בפה ואחד בלב ויתרחק מהליצנות ולא יחניף לאדם בעולם.

ארשב"ל: מאי דכתיב: וחנפי לב וגו' (איוב ל"ו י"ג) בשביל חנופה שחנפו לקרח על עסקי מחלוקת חרק עליהם שר של גיהינום שיניו.

אמר רבי אלעזר: כל אדם שיש בו חנופה נופל בגיהינום, שנאמר: הוי האומרים לרע טוב וגו' וכתיב: בתריה לכן כאכול קש לשון אש וגו' (ישעיה ה').

לעולם יפרוש אדם מן החנופה לפי שהיא שקולה כנגד ע"ז וגלוי עריות ושפיכות דמים.

לעולם יפרוש אדם עצמו מן הליצנות שכל המתלוצץ ענשו גדול שנאמר: ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם וגו' (ישעיה כ"ח).

לעולם יפרוש אדם מן הליצנות שכל המתלוצץ אין לו רפואה שנאמר: ויהיו מלעיבים במלאכי האלוהים וגו' (דהי"ב ל"ו ט"ז).

פרק שבעה עשר בענין אהבת החברים:

לעולם יהיה אדם אוהב את הבריות, שנאמר: ואהבת לרעך כמוך (ויקרא י"ט י"ח), ומה שאמר לרעך ולא אמר את רעך בא ללמד שחייבה תורה לאהוב ולחמוד לחברו כל מה שהוא אוהב וחומד לנפשו.

לעולם יקרב אדם את אוהביו שכל האוהב שכניו ומקרב את קרוביו ונושא את בת אחותו והמלווה סלע לעני בשעת דחקו עליו נאמר: אז תקרא וה' יענה (ישעיה נ"ח ט').

לעולם ישתדל אדם להתחבר לטובים ויתרחק מחברת הרשעים ובני הבלייעל.

לעולם לא ירבה אדם רעים בתוך ביתו, שנאמר: איש רעים להתרועע (משלי י"ח כ"ד).

לעולם אל יספר אדם בטובתו של חברו שמתוך טובתו בא לידי גנותו.

לעולם אל תכבד את הרשעים מנלן? מאחאב שהחיה את בן הדד ולבסוף הרגו.

לעולם הוי מכבד הזקנים וקח עצתם מנלן? מרחבעם בן שלמה, ואמר בן סירא סבא בביתא טבא בביתא.

לעולם יהיו כל בני אדם בעיניך כלסטים והוי מכבדן כר"ג.

לעולם תהא אימת הצבור עליך שהרי כוהנים אחוריהם כלפי שכינה ופניהם כלפי העם.

לעולם אל יוציא אדם עצמו מן הכלל.

לעולם לישתתף אינש נפשיה בהדי צבורא.

לעולם חייב אדם לצער עצמו עם הצבור.

לעולם אל ימהר אדם את רגלו לבית חברו.

לעולם אל יכנס אדם לבית חברו פתאום אלא א"כ קוראו קודם, ולמדנו מהקב"ה שעמד על פתח הגן וקרא קודם לאדם, שנאמר: ויקרא ה' אלוהים אל האדם וגו' (בראשית ג').

לעולם יכנס אדם בכי טוב ויצא בכי טוב.

לעולם ידע אדם אצל מי יעמוד ואצל מי ישב ואצל מי מסיח ואצל מי חותם שטרותיו.

פרק שמונה עשר בענין לשון הרע:

לעולם אל יוצא אדם דבר מגונה מפיו שהרי עקם הכתוב ח' אותיות ולא הוציא דבר מגונה, שנאמר: ומן הבהמה אשר איננה טהורה (בראשית ז' ח').

לעולם יספר אדם בלשון כבוד שהרי בזב קראו מרכב ובאשה קראו מושב, וכתיב: ותבחר לשון ערומים (איוב ט"ו ח'). ואומר ודעת שפתי ברור מללו.

לעולם אל יספר אדם לשון הרע, דאמר רבי פדת: ברית כרותה נתן הקדוש ברוך הוא בעולם שכל מי שמספר לשון הרע ילקה בצרעת, שנאמר: זאת תהיה תורת המצורע וגו' (ויקרא י"ד ב').

לעולם ישמור אדם פיו ולשונו ואל יספר לשון הרע, שכל המספר לשון הרע גורם לעצמו פשעים ועונות לאין תכלית.

א"ר לוי: כל המספר לשון הרע מגדיל עונות עד לשמים, שנאמר: שתו בשמים פיהם וגו' (תהלים ע"ג).

אמר רב חסדא אמר מר עוקבא: כל המספר לשון הרע אמר הקדוש ברוך הוא לגיהינום אני מלמעלה ואתה מלמטה לדונו, שנאמר: חצי גיבור שנונים וגו' (שם ק"כ), גיבור זה הקדוש ברוך הוא שנאמר: ה' כגיבור יצא וגו' (ישעיה מ"ב י"ג).

פרק תשעה עשר בענין כסוי הסוד:

לעולם הוי זהיר בסוד חברך ואל תגלהו, וחרפה גדולה היא המגלה סוד חברו אפילו בשעת מריבה שנאמר: וסוד אחר אל תגל (משלי כ"ה) וכתיב: פן יחסדך שומע (שם, שם).

לעולם ישתדל אדם לכסות סוד חברו ואל יגלהו שכל המגלה סוד כאילו שופך דמים, שנאמר: לא תלך רכיל בעמך וגו' (ויקרא י"ט ט"ז).

לעולם יכסה אדם על סוד חברו ואל יגלהו שכל המגלה הסוד נקרא רכיל והמכסה עליו נקרא נאמן, שנאמר: ונאמן רוח מכסה דבר וגו' (משלי י"א י"ג).

פרק עשרים בענין דרך ארץ:

לעולם יהיה אדם נאה במשאו ומתנו ובכסותו ומאכלו ומשתהו ובכל ענייניו.

לעולם יזהר אדם ממקק סופרים, מסכך דשיאדי, ומפח דתאיני, מאילא דעינבי, מפני שדברים אלו מזיקין כסם המוות.

לעולם יהא אדם זהיר בתשובותיו.

לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן שמא יגרום החטא ויתקיימו דבריו לרעה, שנאמר: גם אני אבחר בתעלוליהם ומגורותם וגו' וכתיב: כי פחד פחדתי ויאתיני (איוב ג' כ"ה).

לעולם יתרחק אדם מן הכיעור ומן הדומה לו.

לעולם ילמד אדם את עצמו להפנות שחרית וערבית כדי שלא יסתכן.

לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות.

לעולם יצפה אדם על חלומו עד כ"ב שנה.

לעולם יבקש אדם רחמים שלא יחלה שאם חלה אומרין לו הבא זכות והפטר.

לעולם ידור אדם במקום רבו והוא דכייף ליה.

לעולם ידור אדם בא"י ואפילו בעיר שכולה גויים ולא בחוצה לארץ אפילו בעיר שכולה ישראל.

לעולם הצדיקים מספרים בכבודו של הקדוש ברוך הוא, שנאמר: ספרו בגויים את כבודו (תהלים צ"ו).

לעולם יהא אדם זהיר ברוחו כשיזקין, ויתקן מעשיו וירבה בתפלה ובצדקות ובמצוות ובגמילות חסדים שכל מעשיו של אדם אינן חשובין אלא כפי שהן באחרונה, אם היה כל ימיו צדיק גמור ובאחרונה הרשיע הרי זה רשע ונדון בגיהינום, ואם היה רשע גמור ובאחרונה עשה תשובה הרי זה צדיק וזוכה לגן עדן.

לעולם תשתדל האשה להיות צנועה צדקת וכשרה ונאה במעשיה חסידה עם בעלה ועם בניה.

לעולם אל יהלך אדם אחר אשה בנהר כי לא ינקה מדינה של גיהינום.

לעולם נשים לפני המיטה (פי' מטתו של מת).

לעולם יהא אדם אוהב שלום ורודף שלום, הלל אומר: הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום וכו'.

רשב"ג אומר: על שלשה דברים העולם קיים על הדין ועל האמת ועל השלום.

תם מדרש לעולם.

מזלות

ברייתא דמזלות.

[אוצר מדרשים כתבי יד ח"א]

א. שנים עשר מזלות ברא הקדוש ברוך הוא והסדירן ברקיע הן וצבאותיהן וגדודיהן וחילותיהן, ואלו הן: **טלה שור תאומים סרטן אריה בתולה מאזנים עקרב קשת גדי דלי דגים.** אלו שנים עשר מזלות הסדורים ברקיע ומשמשין בשנים עשר חדשי השנה. שנים עשר מזלות אלו אורן מבהיק ביום ובלילה כל אחד ואחד במקום שהוא עומד, ואינן נראין לעין ביום מפני כוחה וגבורתה של גלגל חמה, וכולן נראין בלילה חוץ מאותו מזל שהחמה יושבת עליו ולפני החמה בשעת זריחתה מדת מזל אחד. כיצד? ששה מהן מכוסין וששה מהן מגולין, עלה כוכב מזה שקע כוכב מזה, עלה מזל כולו הוא וצבאיו גדודיו וחילותיו, שקע מזל כולו הוא וצבאיו גדודיו וחילותיו.

ב. וזה הוא סדר עלייתן,

טלה ומאזנים, מזמן שהטלה עלה מן המזרח מאזנים שקע במערב, עלה כוכב מטלה שקע כוכב ממאזנים, עלה טלה כולו הוא וצבאיו וגדודיו וחילותיו שקע מאזנים כולו הוא וצבאיו וגדודיו וחילותיו, ובזמן שמאזנים עלה מן המזרח טלה שקע במערב. בזמן שהשור עלה מן המזרח עקרב שקע במערב, עלה כוכב משור שקע כוכב מעקרב, עלה שור כולו הוא וצבאיו גדודיו וחילותיו, שקע עקרב כולו הוא וצבאיו גדודיו וחילותיו, ובזמן שעקרב עלה מן המזרח שור שקע במערב.

תאומים וקשת כך הן עולין וכך הן שוקעין, וכך כל המזלות כולם, עלה כוכב מן המזרח שקע כוכב שביעי במערב. כולם יוצאים במספר ונכנסים במספר, הא כיצד עולין מן המזרח במספר ושוקעין במערב במספר, וכן הוא אומר: שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה וגו' המוציא במספר צבאם (ישעיה מ' כ"ו), ואין אחד מהם משנה את סדרו ואינו נכנס בתחומו של חברו. מזל המשמש בשעת הזרע אינו משמש בשעת הקציר, והמשמש בשעת הקציר אינו משמש בשעת הזרע, והמשמש בשעת ימות החורף אינו משמש בשעת ימות הקיץ, והמשמש בימות הקיץ אינו משמש בימות החורף. והמשמש בימות החום אינו משמש בימות הקור.

ג. וזה הוא סדר תשמישן:

חצי מאזנים עקרב וחצי קשת אלו משמשין בימות הזרע, ששים ואחד יום, הן וצבאותיהן גדודיהן וחילותיהן.

חצי קשת גדי וחצי דלי אלו משמשין בימות החורף, ששים ואחד יום, הן וצבאותיהן גדודיהן וחילותיהן, ואף על פי שאין ראיה לדבר זכר לדבר הוא והמלך ישב בבית החורף בחדש התשיעי (ירמיה ל"ו כ"ב).

חצי דלי דגים וחצי טלה אלו משמשין בימות הקור ששים ואחד יום, הן וצבאותיהן גדודיהן וחילותיהן.

חצי טלה שור וחצי תאומים אלו משמשין בימות הקציר ששים ואחד יום, הן וצבאותיהן גדודיהן וחילותיהן, וכן הוא אומר: והבאתם את עומר וגו' (ויקרא כ"ג ט'), הוי אומר אימתי זמן הבאת העומר בששה עשר בניסן, וכן הוא אומר: והירדן מלא על כל גדותיו כל ימי קציר (יהושע ג' ט"ו, וזה היה בחדש הראשון בניסן).

חצי תאומים סרטן וחצי ארי אלו משמשין בימות הקיץ ששים ואחד יום, הן וצבאותיהן גדודיהן וחילותיהן.

חצי ארי בתולה וחצי מאזנים אלו משמשין בימות החום ששים ואחד יום, הן וצבאותיהן גדודיהן וחילותיהן.

נמצאת אתה אומר משעת הזרע ועד שעת הקציר החמה מהלכת ששה מזלות מחצי טלה עד חצי מאזנים שהם מאה ושמונים חלק, והחלק אחד משלשים במזל.

ד. וחכמים אומרים: הרקיע עשוי כקובעת (כקובה) גלגל קבוע והמזלות חוזרין בו,

וחכמי הגויים אומרים: המזלות קבועין בו והגלגל חוזר. תשובה השיבו חכמים על דבריהם עגלה בצפון ועקרב בדרום ומעולם לא נראית עגלה בדרום ולא עקרב בצפון. עגלה אינה זזה ממקומה אלא חוזרת כמין גלגל.

חכמי הגויים אומרים: מקום העגלה מוכיח שהמזלות קבועין והגלגל חוזר כמין טורטן.

אמרו חכמי הגויים: שעגלה היא משור.

ה. אלו שנים עשר מזלות ברא הקדוש ברוך הוא והסדירן ברקיע להודיע כוחו לבאי העולם ולהודיע כח גבורותיו, לקיים מה שנאמר: השמים מספרים כבוד אל, ואומר כי אראה שמיך וגו' (תהלים י"ט ב', ח' ד'), ואומר עשה ארץ וגו' ואומר לקול תתו וגו' (ירמיה י').

ואומות העולם שהן משתחוין לשמש ולירח ולמזלות ולכל צבא השמים מה נאמר בהן? נבער וגו' הבל וגו' כדנה וגו' (שם, שם), אבל ישראל אינו כן אלא עובדין הן ומשתחוין לאדון הכל בורא שמים וארץ, שנאמר: לא כאלה חלק יעקב וגו' (שם, שם). וכשם שהשמים והארץ מעשי ידיו של הקדוש ברוך הוא, ושמו ומעשיו מעידין עליו שהוא מושל בעולמו... כך הוא משתבח על ידן שנאמר: ויודו שמים וגו' מושל בגבורתו וגו' (תהלים פ"ט ו', ס"ו ז').

ג. חמשה דברים חביבין לפני הקדוש ברוך הוא יותר ממעשה שמים וארץ, ואלו הן:

ישראל,

ומילה,

ובית המקדש,

וירושלם,

וישוב ארץ ישראל.

ישראל מנין? דכתיב: כה אמר ה' גואלך וגו' נטה שמים וגו' (ישעיה מ"ד כ"ד) מלמד שיצירתן של ישראל חביבה לפני הקדוש ברוך הוא יותר ממעשה שמים וארץ, ואומר: כה אמר ה' נותן שמש לאור יומם וגו' אם ימושו וגו' (ירמיה ל"א ל"ה) מלמד שחיבב הכתוב יצירתן של ישראל יותר ממעשה שמים וארץ.

והמילה מנין? שנאמר: כה אמר ה' אם לא בריתי וגו' (שם ל"ג כ"ה) מלמד שחיבב הקדוש ברוך הוא את המילה יותר מבריאת שמים וארץ.

בית המקדש מנין? כשברא הקדוש ברוך הוא שמים ושמי השמים כאילו לא בראן אלא באצבעו, שנאמר: כי אראה שמיך וגו' (תהלים ח') כשהוא בא אצל בית המקדש מה הוא אומר? מקדש ה' כוננו ידיך (שמות ט"ו) כביכול בשתי ידיו מלמד שחיבב הקדוש ברוך הוא את המקדש יותר מבריאת שמים וארץ.

ירושלם מנין? כשברא הקדוש ברוך הוא את עולמו כאילו לא בראו אלא במאמר, שנאמר: אף ידי יסדה ארץ וגו' (ישעיה מ"ח י"ג) וכשהוא בא אצל בנינה של ירושלם מה הוא אומר? הנה אנכי מרביץ בפוך וגו' ושמתי וגו' (שם נ"ד י"א).

ישוב א"י מנין? שנאמר: אנכי ה' עשה כל נטה שמים, ואחריו מה הוא אומר? מקים דבר עבדו וגו' (ישעיה מ"ד כ"ד), מלמד שכולן חביבין לפני הקדוש ברוך הוא יותר ממעשה שמים וארץ.

ז. שבעה שמשין ברא הקדוש ברוך הוא והסדירן ברקיע שיהיו רצין ובאין בי"ב מזלות אלו, ואלו הן: **חמה נוגה כוכב לבנה שבתי צדק מאדים,** וסימנך **חנכ"ל שצ"ם**. ואלו שבעה שמשין: שני מאורות חמה ולבנה וחמשה כוכבים הסובבים את הרקיע ומשמשין לשנים עשר מזלות כל אחד ואחד כחשבון סידורן. שבעה שמשין אלו לא כאורו של זה אורו של זה, ולא כהילוכו של זה הילוכו של זה, ולא ביתו של זה ביתו של זה, ולא מעונו של זה מעונו של זה, ולא גבולו של זה גבולו של זה, ולא מקום גבהו של זה גבהו של זה, ולא מקום שפילתו של זה שפילתו של זה, ולא כמלאכתו של זה מלאכתו של זה.

ח. לא כאור החמה אור הלבנה, ולא כאור חמה ולבנה אורן של חמשה כוכבים. אור הלבנה פעמים נכסה ופעמים נגלה ואור החמה וכוכבים אינן נכסין לעולם.

לא כהילוכו של זה הילוכו של זה, חמה מהלך את המזל לשלשים יום וחמש שעות ורביע, נמצא גומר לי"ב מזלות לשס"ה ורביע יום שהם י"ב חדשי חמה. לבנה מהלכת את המזל לשני ימים ושלש שעות ושליש חסר משהו, נמצאת גומרת לי"ב מזלות לכ"ז יום וארבע שעות חסר שתות משתים עשרה ליום.

שבתי מהלך את המזל לשתי שנים ומחצה נמצא גומר לי"ב מזלות לשלשים שנה.

צדק מהלך את המזל לי"ב חדש נמצא גומר לי"ב מזלות לי"ב שנה.

מאדים מהלך את המזל למ"ה יום נמצא גומר את כל המזלות לחמש מאות וארבעים יום. ופעמים שעושה במזל חמשים יום ששים יום ופעמים שעושה במזל ששה חדשים.

כוכב הנוגה מהלכת את המזל לכ"ה יום נמצאת גומרת את כל המזלות לשלש מאות יום, פעמים שהיא מקדמת ופעמים שהיא מאחרת.

כוכב חמה אינו מתרחק מן החמה אלא מדת מזל אחד בין לפניו ובין לאחריו ויש אומר שני מזלות.

חמה ולבנה הילוכן קבוע אבל חמשה כוכבים אלו אין הילוכן קבוע כחמה ולבנה, אלא פעמים שהן מהלכין הילוך גדול והן מקדימין את הילוכן, ופעמים שהן מהלכין הילוך קטן ומאחרין את הילוכן, פעמים שהן רצין לפניהם ופעמים שהן חוזרין לאחוריהן, ופעמים שהן נראין עומדין במקומן ואינן מהלכין לא לפניהם ולא לאחריהן. ואף על פי שהחמה ולבנה הילוכן קבוע, לא כשבילי חמה שבילי לבנה, שבילי חמה קבועין ושבילי לבנה אין קבועין, אלא פעמים שהיא מהלכת את המזל בקצרה ופעמים שהיא מהלכת אותן בארוכה, הא כיצד? פעמים שהיא מצפנת (הולכת לצפון) את הילוכה הרי בארוכה, ופעמים שהיא מדרמת (הולכת לדרום) את הילוכה הרי בקצרה. ואף על פי שאין ראיה לדבר זכר לדבר, עשה ירח למועדים שמש ידע מבואו (תהלים ק"ד י"ט).

ט. וזה הוא סדר מהלכן: לא כביתו של זה וגו' ביתו של שבתי גדי ודלי,

ביתו של צדק קשת ודגים,

ביתו של מאדים טלה ועקרב,

ביתו של נוגה שור ומאזנים,

ביתו של כוכב תאומים ובתולה,

ביתו של חמה ארי,

ביתה של לבנה סרטן.

נמצאת אומר חמשה מהן זכרים שנים מהן נקבות, ואלו הן: **חמה וכוכב שבתי וצדק ומאדים** אלו זכרים, **נוגה ולבנה** אלו הנקבות. אבל י"ב מזלות אינן כן אלא ששה מהן זכרים וששה מהן נקבות.

ואלו הן הזכרים: **טלה תאומים ארי מאזנים קשת דלי,**

ואלו הן הנקבות: **שור סרטן בתולה עקרב גדי דגים.**

חכמי הגויים אומרים שכוכב בזמן שהוא עם הזכר זכר ובזמן שהוא עם הנקבה נקבה.

י. כיצד סדר בריאתן, חכמי הגויים אומרים: תחילת בריאת המאורות חמה נברא בארי ט"ו חלק, ולבנה בסרטן ט"ו חלק, לדבריהם בחמשה עשר באב נבראו המאורות, נמצא חידושה של לבנה של תחילת בריאת המאורות שני ימים ורביע, ומהלכה של חמה שני חלק ורביע.

שבתי בגדי ט"ו חלק, נמצא רחוק מן החמה ק"נ חלק, נמצא סטיריגמוס שלו אחר מ"ה יום, כשהחמה מגיע לתחילת מאזנים.

צדק בקשת ט"ו חלק רחוק מן החמה ק"כ חלק, עבר סטיריגמוס שלו.

מאדים בעקרב ט"ו חלק, רחוק צ' חלק.

נוגה במאזנים ג' חלק רחוקה מ"ח חלק.

כוכב בבתולה ז' חלק רחוק כ"ב חלק. אלו כדברי חכמי מצרים,

והכלדיים הבבליים אומרים:

חמה נבראת בטלה בחלק ראשון,

שבתי בגדי בחלק ראשון, נמצא רחוק צ' חלק, נמצא סטיריגמוס שלו אחר כ' יום.

ומהו סטיריגמוס שלו שהוא מעכב את הילוכו ואינו מהלך לא לפניו ולא לאחריו, ומפני שאפשר לו שיעמוד הוא סובב את רוחב המזל ו' ימים.

צדק בתחילת קשת רחוק מן החמה ק"כ חלק וכשיגיע החמה לעשרים חלק בארי הוא עושה סטיריגמוס שלו.

מאדים בעקרב בחלק אחד רחוק ק"נ חלק.

נוגה בשור בחלק ראשון רחוק ל' חלק.

כוכב בתאומים בחלק ראשון נמצא רחוק ס' חלק.

אבל חכמי ישראל הסכימו לדברי הכלדיים ואמרו תחילת בריאת המאורות חמה ולבנה שניהם נבראו בתחילת טלה בחלק הראשון תחילת ליל יום הרביעי, וחלק האמור כאן אחד משלשים במזל. נמצא אתה אומר לא ביתו של זה ביתו של זה, חוץ מן הכלדיים שהם אומרים חמה ומאדים שותפין בטלה והוא נקרא ביתו של מאדים וביתו של חמה.

יא. י"ב מזלות עשויין ד' טריגונין (משולשין או קרנות),

טריגון מזרחי,

טריגון דרומי,

טריגון מערבי,

טריגון צפוני.

ואלו הן:

טלה ארי קשת, אש, שלשה מזלות אלו זכרים והוא טריגון מזרחי.

שור בתולה גדי, עפר, שלשה מזלות אלו נקבות וזה הוא טריגון דרומי.

תאומים מאזנים דלי, רוח, שלשה מזלות אלו זכרים וזהו הוא טריגון מערבי.

סרטן עקרב דגים, מים, שלשה מזלות אלו נקבות וזה הוא טריגון צפוני.

חמה וצדק שניהם שותפים בטריגון מזרחי, הנולדים ביום של חמה והנולדים בלילה של צדק. נוגה ולבנה שניהם שותפים בטריגון דרומי, הנולדים ביום של נגה והנולדים בלילה של לבנה. שבתי וכוכב שניהם שותפים בטריגון מערבי, היום של שבתי והלילה של כוכב.
נוגה ומאדים שניהם שותפים בטריגון צפוני, היום של נוגה והלילה של מאדים, נמצאת הנוגה חולקת בשני טריגון ביום, בטריגון דרומי ביום ובטריגון צפוני ביום.

יב. וכיצד סדר מעונתן של שני המאורות חמה ולבנה וחמשה כוכבים?
חכמי הגויים אומרים הרקיע הוא החלוק לשבע מעלות, זו למעלה מזו וזו למעלה מזו, והן שבעה מעונות של שבעה כוכבים אלו, וזהו סדרן:
מעלה ראשונה הסמוכה לארץ היא המעלה התחתונה שבכולן, היא מעונה של לבנה ובה הלבנה הסובבת את הרקיע גבוהה מן הארץ תש"ל חבלים בחבל השמים, כל חבל יש לו ק"נ חבלים בחבל הארץ, נמצאו כולן אחד עשר ריבוא ושלשת אלפים תת"פ בחבל הארץ.
מעלה שניה היא מעונה של כוכב, גבוהה מן מעונה של לבנה שנ"ג חבל בחבל השמים, כל חבל ישנו קס"א בחבל הארץ, נמצאו כולן חמשה ריבוא וששת אלפים תתל"ג בחבל הארץ.
מעלה שלישית היא מעונה של נוגה, ובה היא סובבת את הרקיע, גבוהה מן מעונה של כוכב נ"ח חבלים בחבל השמים, כל חבל ישנו מ"ד חבלים בחבל הארץ, נמצאו כולם שני אלפים תקנ"ב בחבל הארץ.
מעלה רביעית היא אמצעית של כולם היא מעונה של חמה, ובה החמה רץ וסובב את הרקיע לשנים עשר חדש, גבוהה מן מעונה של נוגה שי"ח חבלים בחבל השמים, כל חבל יש בו ק"ל חבל בחבל הארץ, נמצאו כולן ארבעה ריבוא ואלף ש"מ בחבל הארץ.
מעלה חמישית היא מעונה של מאדים, ובה מאדים רץ וסובב את הרקיע גבוהה מן מעונה של חמה ל' חבלים בחבל השמים, כל חבל ישנו קי"ט חבלים בחבל הארץ, נמצאו כולן שלשת אלפים תק"ע בחבל הארץ.
מעלה ששית היא מעונה של צדק, גבוהה מן מעונה של מאדים תרי"ב חבלים בחבל השמים, כל חבל יש בו קי"ב חבל בחבל הארץ, נמצאו כולן ששה ריבוא ושמונת אלפים תקמ"ד.
מעלה שביעית היא העליונה שבכולן, והיא מעונה של שבתי ובה שבתי מהלך וסובב את הרקיע לשלשים שנה גבוהה מן מעונה של צדק תק"י חבל בחבל השמים, כל חבל ישנו מאתים ושלשים חבל בחבל הארץ, נמצאו כולן י"א ריבוא ושבעת אלפים ושלש מאות חבל בחבל הארץ. שתמצא אומר מן מעונה של לבנה ועד מעונה של שבתי רום אלף שמונה מאות שמונים ואחד חבל בחבל השמים, שהן עשרים ושמונה ריבוא ושבעת אלפים וחמש מאות ושמונים ושבעה חבל בחבל הארץ. כל חבל הארץ נ' אמה, מ' חבל מיל אחד, שהן שני אלפים אמה. נמצאו כולן שבעת אלפים קפ"ט מיל ומחצה ואחד משמונה במיל ואחד מעשרים במיל ואחד מארבעים במיל, שהן הילוך קע"ט יום ומחצה, וזה הוא עוביו של רקיע. אבל חללו של עולם מן הארץ ועד לרקיע תש"ל חבלים בחבל השמים, כל חבל ישנו קנ"ו חבלים בחבל

הארץ, נמצאו כולן י"א ריבוא ושלשת אלפים ושמונה מאות ושמונה חבלים בחבל הארץ שהן שני אלפים תתמ"ז מיל, שהן הילוך שבעים ואחד יום ושבעה מיל. אלו דברי חכמי הגויים, אבל חכמי ישראל אומרים חלל שבין הארץ לבין הרקיע מהלך חמש מאות שנה ועוביו של רקיע מהלך חמש מאות שנה, ודברי אלו ואלו נאמרים באמונה.

יג. וזה סדר גבולן של חמשה כוכבים אלו: שבתי צדק מאדים נוגה וכוכב.

[טלה] צדק ו' חלק, נוגה ו' חלק, כוכב ח' חלק, מאדים ה' חלק, שבתי ה' חלק, הרי ל' חלק לטלה.

[שור] נוגה ח' חלק, כוכב ו' חלק, צדק ה' חלק, שבתי ח' חלק, מאדים ג' חלק, הרי ל' חלק של שור.

[תאומים] כוכב ו' חלק, צדק ו' חלק, נוגה ה' חלק, מאדים ז' חלק, שבתי ו' חלק, הרי ל' חלק של תאומים.

[סרטן] מאדים ז' חלק, נוגה ו' חלק, כוכב ו' חלק, צדק ז' חלק, שבתי ד' חלק, הרי ל' חלק של סרטן.

[ארי] צדק ו' חלק, נוגה ה' חלק, שבתי ז' חלק, כוכב ו' חלק, מאדים ו' חלק, הרי ל' חלק של ארי.

[בתולה] כוכב ז' חלק, נוגה י' חלק, צדק ד' חלק, מאדים ז' חלק, שבתי ב' חלק, הרי ל' חלק של בתולה.

[מאזנים] שבתי ו' חלק, כוכב ח' חלק, צדק ז' חלק, נוגה ז' חלק, מאדים ב' חלק, הרי ל' חלק של מאזנים.

[עקרב] מאדים ז' חלק, נוגה ד' חלק, כוכב ח' חלק, צדק ה' חלק, שבתי ו' חלק, הרי ל' חלק של עקרב.

[קשת] צדק י"ב חלק, נוגה ה' חלק, כוכב ד' חלק, שבתי ה' חלק, מאדים ד' חלק, הרי ל' חלק של קשת.

[גדי] כוכב ז' חלק, צדק ז' חלק, נוגה ח' חלק, שבתי ד' חלק, מאדים ד' חלק, הרי ל' חלק לגדי.

[דלי] כוכב ז' חלק, נוגה ו' חלק, צדק ז' חלק, מאדים ה' חלק, שבתי ה' חלק, הרי ל' חלק של דלי.

[דגים] נוגה י"ב חלק, צדק ד' חלק, כוכב ג' חלק, מאדים ט' חלק, שבתי ב' חלק, הרי ל' חלק לדגים.

זהו סדר גבולן בשנים עשר מזלות. ושתדע כמה חלק גבול כל אחד ואחד נוטל בי"ב מזלות, הרי אתה מתחיל משבתי תחלה אח"כ צדק מאדים נוגה וכוכב.

[שבתי] טלה ה' חלק, שור ה' חלק, תאומים ו' חלק, סרטן ד' חלק, ארי ז' חלק, בתולה ב' חלק, מאזנים ו' חלק, עקרב ו' חלק, קשת ה' חלק, גדי ד' חלק, דלי ה' חלק, דגים ב' חלק. נמצאו כל גבולי שבתי חמשים ושבעה חלק בי"ב מזלות.

[צדק] טלה ו' חלק, שור ה' חלק, תאומים ו' חלק, סרטן ז' חלק, ארי ו' חלק, בתולה ד' חלק, מאזנים ז' חלק, עקרב ה' חלק, קשת י"ב חלק, גדי ז' חלק, דלי ז' חלק, דגים ד' חלק. נמצאו כל גבולי צדק ע"ו חלק בי"ב מזלות.

[מאדים] טלה ה' חלק, שור ג' חלק, תאומים ז' חלק, סרטן ז' חלק, ארי ו' חלק, בתולה ז' חלק, מאזנים ב' חלק, עקרב ז' חלק, קשת ד' חלק, גדי ד' חלק, דלי ה' חלק, דגים ט' חלק, נמצאו כל גבולי מאדים ס"ו חלק בי"ב מזלות.

[נוגה] טלה ו' חלק, שור ח' חלק, תאומים ה' חלק, סרטן ו' חלק, ארי ה' חלק, בתולה י' חלק, מאזנים ז' חלק, עקרב ד' חלק, קשת ה' חלק, גדי ח' חלק, דלי ו' חלק, דגים י"ב חלק, נמצאו כל גבולי נוגה פ"ב חלק בי"ב מזלות.

[כוכב] טלה ח' חלק, שור ו' חלק, תאומים ו' חלק, סרטן ו' חלק, ארי ו' חלק, בתולה ז' חלק, מאזנים ח' חלק, עקרב ח' חלק, קשת ד' חלק, גדי ז' חלק, דלי ז' חלק, דגים ג' חלק. נמצאו כל גבולי כוכב ע"ו חלק בי"ב מזלות.

וכל יגיעה הזו למה?

אלא ללמד שכשם שהם שמחים בבתיהן כך הם שמחים בגבולן, וליתן סימן לשני חייו של אדם, שכל כוכב שימצא בעל המזל שהוא בית חייו של אדם והוא מוטב לנוח, כמספר גבוליו של כוכב כך מספר שני חייו של אדם. כיצד?

בשעה שהוולד יוצא לאוויר העולם מזל הצומח העולה מן המזרח הוא בית חייו.

אם היה ביתו של שבתי מזל הצומח העולה מספר שני חייו נ"ז,

ואם היה ביתו של צדק מזל הצומח מספר שני חייו ע"ו,

ואם היה ביתו של מאדים מזל הצומח מספר שני חייו ס"ו,

ואם היה ביתה של נוגה מזל הצומח מספר שני חייו פ"ב,

ואם היה ביתו של כוכב מזל הצומח מספר שני חייו ע"ו.

ובלבד שיהיו מטיבים לנוח, ואיכן הן מטיבין לנוח?

כל אחד ואחד בביתו בכל מזל. ואם יחולו על אחד מארבעת פרקים אלו שהן מזל הצומח ומזל הרום ומזל הטובל ומזל התחום בבית חלק היפה או בבית גורל היפה.

יד. ולא מקום גבהו של זה גבהו של זה. וזה סדר גובהן ושפילתן:

חמה גבהו טלה ושפילתו מאזנים,

שבתי גבהו מאזנים ושפילתו טלה,

צדק גבהו סרטן ושפילתו גדי,

מאדים גבהו גדי ושפילתו סרטן,

נוגה גבהו דגים ושפילתו בתולה,

כוכב גבהו בתולה ושפילתו דגים,

לבנה גבהו שור ושפילתו עקרב.

נמצאת אומר ארבעה מזלות אלו שהתקופה יושבת בהן הן מקום גובהן ושפילתן של ארבעה כוכבים הללו חמה ושבתי צדק ומאדים, ואלו הן טלה ומאזנים סרטן וגדי.

בתולה ודגים הן מקום גובהן ושפילתן של כוכב ונוגה.

שור ועקרב ללבנה. וזה הוא סדר סימנן שלא תתעה, מקום גבהות שלהן למקום שפלות שלהן אתה נותן דיאמטרין שלהן שהן ששה מזלות ויורד למזל שביעי, נמצאת אומר מקום גבהו של זה שפילתו של זה, מקום שפילתו של זה גבהו של זה. ולא בשני מזלות בלבד גובהן ושפילתן, אלא כל י"ב מזלות יש להן שותפות בגובהן ובשפילתן של כל אחד ואחד מהן. כיצד?

מזל אחד שלשים חלק נמצאו י"ב מזלות שלש מאות וששים חלק, ואתה נותן מהן לגובה שפילתן תשעים חלק, שפל שפילתן תשעים חלק, שפל גובהן תשעים חלק, גובה גובהן תשעים חלק, שהוא רום רומן, וזו היא מלאכתן.

וזה הוא סדרן:

חמה מעשרים חלק בטלה עד שהוא גומר י"ט חלק בסרטן שהן תשעים חלק זה הוא גובה שפילתו,

מעשרים חלק בסרטן ועד י"ט חלק במאזנים שהן תשעים חלק זה הוא שפל שפילתו,

מעשרים חלק במאזנים ועד י"ט חלק בגדי שהן תשעים חלק זה הוא שפל גובהו,

מעשרים חלק בגדי עד י"ט חלק בטלה תשעים חלק זה הוא רום רומו של חמה.

שבתי מעשרים ואחד חלק במאזנים ועד עשרים בגדי תשעים חלק זה הוא גובה שפילתו,

מכ"א חלק בגדי ועד עשרים חלק בטלה שהן תשעים חלק זה הוא שפל שפילתו,

מכ"א חלק בטלה ועד עשרים חלק בסרטן זה הוא שפל גובהו,

מכ"א חלק בסרטן עד שהוא גומר עשרים חלק במאזנים זה הוא רום רומו של שבתי.

צדק מט"ז חלק בסרטן ועד ט"ו חלק במאזנים תשעים חלק זה הוא גובה שפילתו,

מט"ז חלק במאזנים ועד ט"ו חלק בגדי זה הוא שפל שפילתו,

מט"ז חלק בגדי ועד ט"ו חלק בטלה תשעים חלק זה הוא שפל גובהו, (עי' ברייתא דשמואל שם)

מט"ז חלק בטלה ועד ט"ו חלק בסרטן שהן תשעים חלק זה הוא רום רומו של צדק.

מאדים מכ"ט חלקים בגדי ועד כ"ח חלק בטלה תשעים חלקים זה הוא גובה שפילתו,

מכ"ט חלקים בטלה ועד כ"ח חלק בסרטן שהן תשעים חלקים זה הוא שפל שפילתו.

מכ"ט חלק בסרטן ועד כ"ח חלקים במאזנים שהן תשעים חלקים זה הוא שפל גבהו,

מכ"ט חלק במאזנים ועד כ"ח חלק בגדי זה הוא רום רומו של מאדים.
נוגה מכ"ח חלקים בדגים ועד כ"ז חלק בתאומים שהן תשעים חלק זה הוא גובה שפילתו,
מכ"ח חלק בתאומים ועד כ"ז חלק בבתולה שהן תשעים חלק זה הוא שפל שפילתו.
מכ"ח חלק בבתולה ועד כ"ז חלק מקשת שהן תשעים חלק זה הוא שפל גובהו,
מכ"ח חלק בקשת עד כ"ז חלק בדגים שהן תשעים חלק זה הוא רום רומו של נוגה.
כוכב מט"ז חלק בבתולה ועד ט"ו חלק בקשת שהן תשעים חלק, זה הוא גובה שפילתו,
מט"ז חלק בקשת ועד ט"ו חלק בדגים שהם תשעים חלק זה הוא שפל שפילתו,
מט"ז חלק בדגים ועד ט"ו חלק בתאומים שהן תשעים חלק זה הוא שפל גבהו.
מט"ז חלק בתאומים ועד ט"ו חלק בבתולה שהן תשעים חלקים זה הוא רום רומו של כוכב.
לבנה מארבעה חלק בשור עד ג' חלק באריה שהם תשעים חלק זה הוא גובה שפילתו,
מד' באריה ועד ג' חלק בעקרב שהן תשעים חלק זה הוא שפל שפילתו,
מד' חלק בעקרב ועד ג' חלק בדלי שהן תשעים חלק זה הוא שפל גבהו,
מד' חלק בדלי עד ג' חלק בשור שהן תשעים חלק זה הוא רום רומה של לבנה.
גובה ראש התלי מארבעה חלק בתאומים ועד ג' חלק בקשת זה הוא שפל שפילתו, וכשהוא גומר ג' חלק בתאומים זה הוא גובה גבהו של ראש התלי.
גובה זנב התלי בארבעה חלקים בקשת, וכשגומר ארבעה חלקים בתאומים זה הוא שפל שפילתו, וכשהוא גומר ג' חלקים בקשת זה הוא גובה גבהו של זנב התלי.

טו. שבתי ממונה על העניות ועל המסכנות ועל הדוויה ועל החריבה ועל חולי ומכה הטמונה בגוף ועל המיתה.
צדק ממונה על החיים ועל השלום ועל הטובה ועל השלוה ועל ההשקט ועל התורה ועל השמחה ועל העליזה ועל העושר ועל הכבוד ועל השררה.
מאדים ממונה על הדם ועל החרב ועל הרשע ועל הקטטה ועל המריבות ועל החבורות ועל הפצעים ועל המלחמות ועל השנאה וקנאה ואיבה ותחרות ועל המכות ועל הברזל (מיתה ע"י ברזל) ועל האש ועל המים ועל המפולת.
נוגה ממונה על החן והחסד והאהבה ועל התאווה ועל החמדה ועל פרייה ועל ולדי אדם ואל ולדי בהמה ועל פירות הארץ ועל פירות האילן.
כוכב ממונה על החכמה ועל השכל ועל הבינה ועל הדעת ועל המדע לפתח כל פיתוח ולחשוב כל מחשבות בכל מלאכת אומנות, ועל הכתב ועל כל לשון.
חמה ממונה על המאור ועל החשך להבדיל בין היום ובין הלילה למנות בו ימים וחדשים ולעשות בו כל מלאכה לפעול בו כל פעולה ולהלוך בו כל הילוך וליגלות בו כל גלות מעיר לעיר וממדינה למדינה.
לבנה ממונה על מפתחי שמים וארץ, וערב הוא לעולם לרעה ולטובה, ואף על פי שהן ממונים על הרעה ועל הטובה אין להם רשות לא להטיב ולא להרע מדעת עצמן אלא הכל בקריאה

הכל בצווי הכל במאמר יוצר הכל, וכן הוא אומר: אל תיראו מהם כי לא ירעו וגם היטיב אין אותם (ירמיה י' ה').

ומנין שהכל בקריאה? שנאמר: ויקרא רעב על הארץ (תהלים ק"ה ט"ז), ונאמר: כי הנני קורא לכל משפחות ממלכות צפונה וגו' (ירמיה א' ט"ו).

ומדת הטובה בקריאה מנין?

שנאמר: וקראתי אל הדגן והרביתי אותו ולא אתן וגו' (יחזקאל ל"ו כ"ט), ונאמר: קול קורא במדבר פנו דרך ה' ישרו בערבה מסלה לאלוהינו (ישעיה מ' ג')

הא למדת שאין להם רשות לא להיטיב ולא להרע מדעת עצמן אלא א"כ ניתן להם רשות מלפני אדון הכל.

ואף ישראל לא היו צריכין לא לאור החמה ביום ולא לאור הלבנה בלילה שנאמר: וה' הולך לפניהם יומם וגו' ולא ימיש עמוד הענן יומם וגו' (שמות י"ג), ואף לעולם הבא אין ישראל צריכין לאור החמה ולא לאור הלבנה לא ביום ולא בלילה, שנאמר: לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם ולנגה הירח לא יאיר לך וגו' לא יבוא עוד שמשך וירחך לא יאסף כי ה' יהיה לך לאור עולם וגו' (ישעיה ס' י"ט).

מטטרון

חנוך הוא מטטרון

[בית המדרש חדר ה' 170]

ויתהלך חנוך את האלוהים ואיננו כי לקח אותו אלוהים. אמר רבי ישמעאל: כשעליתי למרום להסתכל בצפיית המרכבה הייתי נכנס בששה היכלות חדר בתוך חדר, וכיון שהגעתי בפתח היכל שביעי ועמדתי בתפלה לפני הקדוש ברוך הוא ונשאתי עיני כלפי מעלה ואמרתי: רבש"ע בבקשה מלפניך שתגרום לי בשעה הזאת זכות אהרן בן עמרם אוהב שלום ורודף שלום שקבל כתר כהונה מלפני כבודך בהר סיני שלא ישלטו בי קפציא"ל השר ומלאכי זעמו ואל ישלוט מן השמים, מיד זימן לי מטטרון עבדו מלאך שר הפנים ופרח בכנפיו ויצא כנגדי בשמחה רבה להצילני מידם, ותפשני בידו לעיניהם ואמר לי: בואך לשלום שנרצית לפני מלך רם ונשא להסתכל במראות המרכבה.

באותה שעה נכנסתי להיכל הרביעי והדריכני למראה שכינה והציגני לפני כסא הכבוד להסתכל במרכבה, וכשראוני שרי המרכבה ושרפי להבה ונתנו עיניהם בי נזדעזעתי ונרתעתי ונפלתי ממעמדי ונרדמתי מפני זוהר ראות עיניהם וזיו מראה פניהם ופרחה נשמתי, עד שגער בהם הקדוש ברוך הוא ואמר להם: משרתיי כרוביי ואופניי כסו עיניכם מלפני ושמעו אל אוהבי חביבי וכבודי שלא ירתע ולא יזדעזע, מיד בא מטטרון שר הפנים והחזיר לי נשמתי והציגני על רגלי, ועדיין לא היה לי כח לומר שירה לפני כסא הכבוד של מלך הכבוד אדיר על כל המלכים

רוזן על כל הרוזנים עד שכלתה שעה, לאחר שעה פתח לי הקדוש ברוך הוא שערי בינה שערי חכמה שערי שלום שערי כח שערי גבורה שערי דבור שערי שירה שערי קדושה שערי נעימה, והאיר את עיני ואת לבי באמרי תהילה ושבח ורינה ותודה וזמרה פאר ונאוה הילול ועוז. וכשפתחתי פי ושבחתי שירה לפני הכסא, חיות הקדש מתחת כסא של מלך הכבוד ולמעלה מן הכסא עונין אחרי ואומרים קדוש קדוש קדוש וברוך כבוד ה' ממקומו.

אמר רבי ישמעאל: באותה שעה היו נערי המרכבה ואופני להבה ושרפי אש אוכלה באין ושואלין מאיזה עם הוא, מאיזה שבט הוא, מה טיבו של זה?

משיבם מטטרון ואומר להם: מעם ישראל מובחר מהקב"ה להיות לו לעם, משבט לוי הוא מרום לשמו, מזרע אהרן הוא שבחר לו למשרת שקשר לו הקדוש ברוך הוא בעצמו כתר כהונה בסיני,

מיד פתחו ואמרו: בודאי ראוי זה להסתכל במרכבה, דכתיב: אשרי העם שככה לו.

אר"י: באותה שעה שאלתי את ממטרון מלאך שר הפנים אמרתי לו: מה שמך,

אמר לי: שבעים שמות יש לי כנגד שבעים לשונות שבעולם וכולם על שם של מלך מלכי המלכים, אבל מלכי קורא אותי נער.

אר"י: אמרתי למטטרון מפני מה אתה נקרא בשם קונך בשבעים שמות ואתה גדול מכל השרים וגבוה מכל המלאכים וחביב מכל המשרתים ונכבד מכל הצבאים ורב מכל האדירים במלוכה ובגדולה ובכבוד, ומפני מה קורין אותך בשמי מרומים נער?

השיב ואמר לי: מפני שאני חנוך בן ירד, כשחטא דור המבול, ואמר לאל סור ממנו ודעת דרכיך לא חפצנו העלני הקדוש ברוך הוא מביניהם להיות לעד עליהם בשמי מרום לכל באי העולם שלא יאמרו רחמן אכזר הוא, מה חטאו כל אותן האוכלסין, ואם הם חטאו, נשיהם בניהם ובנותיהם סוסיהם פרדיהם מקניהם וכל קניינם וכל עופות שבעולם שאבדן הקדוש ברוך הוא עימהם בימי דור המבול מה חטאו שנאספו עימהם?

לפיכך העלני בחייהם לעיניהם בשמי מרום להיות עד עליהם לעוה"ב וזיווגני הקדוש ברוך הוא במרום לשר ולנגיד בין מלאכי השרת.

עוזא ועזאל היו עלי בשמי מרומים ממלאכי השרת ואמרו לפני הקדוש ברוך הוא: רבש"ע לא יפה אמרו הראשונים לפניך לא תברא אדם עוד,

משיב הקדוש ברוך הוא ואומר להם: אני עשיתי ואני אשא ואני אסבול ואמלט,

וכיון שראו אותי אמרו לפניו: רבש"ע מה טיבו של זה שעלה למרום מרומים, לא מבניהם הללו שנאבדו בימי המבול?

עוד משיב הקדוש ברוך הוא ואמר להם: מה טיבכם שאתם נכנסים לדבר [סרה] באשר חפצתי בו יותר מכולכם להיות לשר ולנגיד עליכם בשמי מרום,

מיד עמדו כולם ויצאו לקראתי והשתחוו לפני ואמרו לי: אשריך ואשרי הוריך שרצה בהם קונך, ומתוך שאני קטן בתוכם ונער ביניהם בימים ובחדשים ובשנים לפיכך קורין אותי נער.

אר"י: אמר לו מטטרון שר הפנים: מיום שגרש הקדוש ברוך הוא לאדם הראשון מגן עדן הייתה שכינה שרויה על כרוב תחת עץ החיים ומלאכי השרת היו מקפצין ובאין ויורדין כתות כתות מן השמים לשוט בכל העולם כלו ואדם הראשון וחוה יושבין על פתח גן עדן להסתכל בדמות תוארו של זיו השכינה, לפי שזיו השכינה היה מהלך מסוף העולם ועד סופו על שס"ה אלפים בגלגל חמה, שכל המסתכל בזיו אותה השכינה אין זבובים ויתושין שורין בו ואינו חולה ואין כל מזיקין יכולין להזיק אותו, ולא עוד אלא מלאכים אין שולטין בו, והקב"ה היה הולך ושט מגן לעדן ומעדן לגן ומן גן לרקיע ומרקיע לגן עדן, והכל מסתכלין בזיו דמות שכינתו ואינן נזוקין, עד שבאו בני דורו של אנוש והיו הולכין מסוף העולם ועד סופו ומביאין כל אחד ואחד כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות כהרי הרים וגבעות גבעות ועושים אותם ע"ז בעולם כשיעור אלף פרסאות ומורידין חמה ולבנה וכוכבים ומזלות לעמוד לפניהם מימינם ומשמאלם לשמש בהם כדרך שהיו משמשין להקב"ה, שנאמר: כל צבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו, והיאך היה בהם כח שהיו מורידין אותם ומשתמשין בהם?
עוזא ועזאל היו מלמדין להם כשפים שהיו מורידין אותן ומשתמשין, שאלמלי כן לא היו יכולין להם להורידן.
באותה שעה קראו מלאכי השרת קטיגור לפני הקדוש ברוך הוא ואמרו לפניו: רבש"ע מה לך אצל בני אדם מה אנוש כי תזכרנו, מה אדם לא נאמר אלא מה אנוש שהוא ראש לע"ז, מפני מה הנחת את שמי שמים העליונים מלון כבוד שלך וכסא רם ונשא שבמרום ערבות והלכת אצל בני אדם שעובדין ע"ז שהשוו אותך בע"ז, עכשיו אתה בארץ וע"ז בארץ מה טיבך בין דיירי הארץ עובדי ע"ז. סילק הקדוש ברוך הוא שכינה מן הארץ מביניהם, באותה שעה באו מלאכי השרת מגדודי צבאות וחיילי ערבות ואלף ריבוא צבאות ונטלו את החצוצרות ותפשו בידם את השופרות והקיפו את השכינה בשירים ובשירות לשמי מרום שנאמר: עלה אלוהים בתרועה ה' בקול שופר.

אמר ר"י אמר לי מטטרון מלאך שר הפנים: כשבקש להעלות אותי במרום בתחילה שגר לי ענפיאל השר ונטלני מביניהם לעיניהם והדריכני בכבוד גדול על רכב אש וסוסי אש ומשרתי כבוד והעלני עד השכינה לשמי מרום, וכיון שהגעתי לשמי מרום, היו חיות הקדש ואופנים שרפים וכרובים וגלגלי המרכבה ומשרתי אש אוכלה המריחין את ריחי ברחוק ששים וחמשה אלפים ושלש מאות פרסה, ואמרו: מה ריח ילוד אשה ומה טעם טיפת לבן שהוא עולה בשמי מרום וישמש בין חוצבי שלהבת?
משיב הקדוש ברוך הוא ואמר להם: משרתי צבאי וכרובי ואופני ושרפי אל ירע לבבכם בדבר זה שכל בני האדם כפרו בי ובמלכותי הגדולה והלכו ועבדו ע"ז וסילקתי שכינה מביניהם

ועליתי למרום, וזה שנטלתי מביניהם מובחר שבכולם הוא וזה שקול כנגד כולם באמונה ובצדקה ובכישרון מעש וזה שנטלתי שכרי בעולמי תחת השמים.

אר"י אמר לי מטטרון שר הפנים: כשלקחוני מן בני דור המבול העלוני בכנפי רוח שכינה לרקיע העליון והכניסוני בתוך פלטורין גדולים שבמרום ערבות רקיע ששם כסא הכבוד שכינה ומרכבה ושם גדודים של אש וחיילים של זעף ושנאנים של אף וכרובים של לפיד ואופנים של גחל ומשרתים של להב וחשמלים של בזק ושרפים של ברק, והעמידוני לשמש בכל יום ויום את כסא הכבוד.

אר"י אמר לו מטטרון מלאך שר הפנים: קודם שהעמידוני לשמש את כסא הכבוד פתח לי הקדוש ברוך הוא אלף ושלש מאות אלפים שערי חכמה, ושלש מאות אלפים שערי בינה, ושמ"א שערי ערמה, ושמ"א שערי חיים, ושמ"א שערי שלום, ושמ"א שערי שכינה, ושמ"א שערי גבורה וחיל, ושמ"א שערי כח, ושמ"א שערי חן וחסד, ושמ"א שערי אהבה, ושמ"א שערי חמדה, ושמ"א שערי ענוה, ושמ"א שערי יראת חטא.

באותה שעה הוסיף לי הקדוש ברוך הוא

חכמה על חכמה,

בינה על בינה,

ערמה על ערמה,

דעת על דעת,

רחמים על רחמים,

תורה על תורה,

אהבה על אהבה,

חסד על חסד,

חמדה על חמדה,

ענוה על ענוה,

גבורה על גבורה,

כח על כח,

חיל על חיל,

זוהר על זוהר,

יופי על יופי,

תואר על תואר,

ונתכבדתי ונתפארתי בכל מדות טובות ומשובחות הללו יותר מן כל בני מרומים.

אר"י אמר לו מטטרון מלאך שר הפנים: אחר כל המידות הניח הקדוש ברוך הוא ידו עלי וברכני שלש מאות אלף וששים וחמשת אלפים ברכות, ורוממתי והגבהתי כשיעור ארכו ורחבו של עולם והעלו לי שבעים ושתים כנפיים, ל"ו כנפיים מצד אחד ול"ו כנפיים מצד אחד, וכל כנף וכנף כמלוא עולם, וקבע בי שלש מאות אלף וששים וחמשת אלפים עיניים וכל עין ועין כמאור הגדול, ולא הניח מינין של זיו ותואר ויופי ואורות שבעולם שלא קבע בי.

אר"י אמר לו מטטרון מלאך שר הפנים: כל זאת עשה לי הקדוש ברוך הוא, עשה לי כסא מעין כסא הכבוד ופרש עלי פרש של זיו ושל זוהר ותואר וכבוד ויופי וחסד מעין פרש של כסא הכבוד וכל מיני זיו מאורות שבעולם קבועין בו ושמו על פתח היכל שביעי, והושיבני עליו, והכרוז יצוא יצא בכל רקיע ורקיע לאמר מטטרון עבדי שמתיו לשר ולנגיד על כל שרי מלכותי ועל כל בני מרומים, חוץ משמונה שרים הנכבדים והנוראים שנקראו ה' כשמי שר עולם, וכל מלאך ומלאך שיש לו דבר לדבר לפני ילך לפניו וידבר אליו, וכל דבר ודבר שהוא מדבר בשמי אליכם תנטרון ותפעלון מפני, ששר החכמה ושר הבינה משרתין לו ללמדו חכמות עליונים ותחתונים חכמת עולם הזה וסוד עוה"ב, וגם אני מניתיו על כל גנזי היכל ערבות ועל כל אוצרות חיים שיש בשמי מרום.

אר"י אמר לו מטטרון מלאך שר הפנים: גילה לי הקדוש ברוך הוא כל מעין של סתרי תורה וכל רזי חכמה וכל עומקי תורה תמימה, וכל מחשבות לבבות של בריות, וכל רזי עולם וכל סתרי בראשית גלויים לפני כדרך שגלויים לפני יוצר בראשית, וציפיתי מאז להסתכל ברזי עמקה ובסוד מופלאה. קודם שיחשוב אדם אני יודע קודם שיצפין במסתרים אני רואה וקודם שיעשה אדם אני יודע ואין במרום נעלם ועמוק ממני.

אר"י אמר לי מטטרון מלאך שר הפנים מתוך אהבה שאהב אותי הקדוש ברוך הוא יותר מכל בני מרומים עשה לי לבוש של גיאה שכל מיני מאורות קבועים בו, והעטיפני ועשה לי כתר מלכות שקבועים בו ארבעים ותשע אבני בוער באור גלגל החמה שזיוו הולך בארבע ערבות רקיע ובשבעה רקיעים ובארבע רוחות העולם, וקשרו על ראשי וקראני הוי"ה הקטן בפני כל פמליא שבמרום שנאמר: כי שמי בקרבו.

אר"י אמר לו מטטרון מלאך שר הפנים: מתוך אהבה רבה וחמלה גדולה שאהבני וחבבני הקדוש ברוך הוא יותר מכל בני מרומים כתב באצבעו בעט שלהבת על כתר שבראשי אותיות שנבראו בהן שמים וארץ, אותיות שנבראו בהן ימים ונהרות, אותיות שנבראו בהן הרים וגבעות, אותיות שנבראו בהן כוכבים ומזלות ברקים רוח ורעמים קולות שלג ברד סופה וסערה, אותיות שנבראו בהן צרכי עולם וכל סתרי בראשית, וכל אות ואות זורחת פנים בפנים כמראה צאת השמש ולבנה וכוכבים.

אר"י אמר לו מטטרון מלאך שר הפנים: כשקשר לי הקדוש ברוך הוא כתר זה בראשי זעו ממני כל שרי מלכויות ברום ערבות וכל חיילי רקיע ורקיע ואפילו שרי אלים ושרי טפסרים ושרי אראלים שגדולים מכל מלאכי השרת המשמשים לפני כסא הכבוד זעין ונתרעין ממני, ואפילו סמאל הרשע ראש לכל המשטינים שהוא גדול בכל מלכויות שבמרום ירא ומזדעזע, ואפילו מלאך האש מלאך הברד מלאך הרוח מלאך הברק מלאך הזעם מלאך הרעם מלאך השלג מלאך המטר מלאך היום מלאך הלילה, מלאך הכוכבים והמזלות שמנהג את כל העולם מתוך ידיהן זייעין ונתרעין מלפני כשרואין אותי. ואלה שמותן של שרים המנהיגים את העולם:

גבריאל מלאך האש,

ברדיאל מלאך הברד,

רוחיאל מלאך שהוא ממונה על הרוח,

ברקיאל מלאך שהוא ממונה על הברקים,

זעמיאל שהוא ממונה על הזעם,

זקיאל שהוא ממונה על הזיקים,

זועיאל שהוא ממונה על הזועות,

זעפיאל שהוא ממונה על הזעף

רעמיאל שהוא ממונה על הרעמים,

רעשיאל שהוא ממונה על הרעש,

שלגיאל שהוא ממונה על השלג,

מטריאל שהוא ממונה על המטר,

שמשיאל שהוא ממונה על היום,

ליליאל שהוא ממונה על הלילה,

גלגליאל שהוא ממונה על גלגל החמה,

אופניאל שהוא ממונה על אופן לבנה,

כוכביאל שהוא ממונה על הכוכבים,

רהטיאל שהוא ממונה על המזלות,

וכולן נופלין על פניהם כשרואין אותי ואינן יכולין להסתכל בי מפני הוד והדר זיו זוהר יופי תואר ונגה ואור כבוד שעל ראשי.

אר"י אמר לו מטטרון מלאך שר הפנים: הדר מרום כל, כיון שלקחני הקדוש ברוך הוא לשמש את כסא הכבוד ואת גלגלי המרכבה ואת כל צרכי השכינה, מיד נהפך לי בשרי לשלהבת וגידי לאש ועצמותי לגחלי רתמים ואור עפעפי לזוהר רקיע וגלגלי עיני ללפידי אש ושער ראשי ללהט וללהבה וכל אברי לכנפי אש בוערת וגוף קומתי לאש יוקדת, מימיני חוצבי להבות אש

ומשמאלי בוער לפיד אש וסביבותי מפורחת רוח סערה וסופה וקול רעש ברעש מלפני ומלאחורי.

סדר רוחות.

[בית המדרש שם 176].

אמר רבי ישמעאל אמר לי מטטרון מלאך שר הפנים: כמה רוחות מנשבות מתחת כנפי הכרובים:

מנשבת רוח מרחפת, שנאמר: ורוח אלוהים מרחפת,

מנשבת רוח עזה, שנאמר: ויולך ה' את הים ברוח קדים עזה,

מנשבת רוח קדים, שנאמר: ורוח הקדים נשא את הארבה,

מנשבת רוחו של ים, שנאמר: ורוח נסע מאת ה' ויגז שלוים מן הים,

מנשבת רוח קנאה, שנאמר: ועבר עליו רוח קנאה,

מנשבת רוח רעש, שנאמר: ואחר הרוח רעש לא ברעש ה',

מנשבת רוח רעה, שנאמר: וסרה מעליו רוח הרעה,

מנשבת רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראה, שנאמר: ונחה עליו רוח ה' רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה',

מנשבת רוח גשמים, שנאמר: רוח צפון תחולל גשם,

מנשבת רוח ברקים, שנאמר: ברקים למטר עשה מוצא רוח מאוצרותיו,

מנשבת רוח משכת מים, שנאמר: ויעבר אלוהים רוח על הארץ וישכו המים,

מנשבת רוח חמה, ודאגה שנאמר: רוח גדולה באה מעבר המדבר ויגע בארבע פינות הבית ויפול על הנערים,

מנשבת רוח סערה, שנאמר: רוח סערה עושה דברו, והשטן עומד ביניהם.

הרוחות הללו אין מנשבות אלא תחת כנפי הכרובים שנאמר: וירכב על כרוב ויעף וידא על כנפי רוח, ולהיכן הולכות הרוחות וכלות, מלמד שמתחת כנפי הכרובים יוצאות ונופלות בגלגל חמה שנאמר: הולך אל דרום וסובב אל צפון סובב סובב הולך הרוח ועל סביבותיו שב הרוח, ומגלגל חמה חוזרות ונופלות בהרים ובימים ובגבעות שנאמר: כי הנה יוצר הרים ובורא רוח, ומימים ונהרות חוזרות ביישוב ומיישוב חוזרות ונופלות בעיירות ובמדינות ומשם נופלות לגן ומגן נופלות לעדן, שנאמר: מתהלך בגן לרוח היום, ובתוך גן עדן מתערבות ונושבות מצד זה לצד זה ומתבשמים מבשמי גן עדן, וממרקחי גן עדן עד שנפרדות ומתמלאות מריח בושם טהור ומביאות ריח מרקחי ובשמי גן עדן לפני צדיקים וחסידים יורשי גן עדן ועץ החיים לעתיד לבוא, שנאמר: עורי צפון ובואי תימן הפיחי גני יזלו בשמיו יבא דודי לגנו ויאכל פרי מגדיו.

אר"י אמר לו מטטרון מלאך שר הפנים: הדר מרום כל, כמה מרכבות יש להקב"ה,

יש לו מרכבות כרוב, שנאמר: וירכב על כרוב ויעף,

יש לו מרכבות רוח, שנאמר: וידא על כנפי רוח,

יש לו מרכבות עב קל, שנאמר: הנה ה' רוכב על עב קל,

יש לו מרכבות עננים, שנאמר: הנה אנכי בא אליך בעב הענן,

יש לו מרכבות מזבח, שנאמר: ראיתי ה' ניצב על המזבח,

יש לו מרכבות רבותיים, שנאמר: רכב אלוהים רבותיים אלפי שנאן,

יש לו מרכבות אוהל מועד, שנאמר: וידבר ה' אליו מאהל מועד,

יש לו מרכבות כפורת, שנאמר: וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפרת,

יש לו מרכבות אבן ספיר, שנאמר: ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר,

יש לו מרכבות נשרים, שנאמר: ואשא אתכם על כנפי נשרים,

יש לו מרכבות תרועה, שנאמר: עלה אלוהים בתרועה,

יש לו מרכבות ערבות, שנאמר: סולו לרוכב בערבות ביה שמו,

יש לו מרכבות עבים, שנאמר: השם עבים רכובו,

יש לו מרכבות חיות, שנאמר: והחיות רצוא ושוב רצים ברשות ושבים ברשות שהשכינה על רום ראשיהם,

יש לו מרכבות גלגל, שנאמר: ויאמר בא אל בינות לגלגל (יחזקאל י' ב'),

יש לו מרכבות כרוב קל, שנאמר: רכב על כרוב קל, ובשעה שהוא רוכב על כרוב קל ומניח על גביו רגל אחת ועדיין לא הניח רגלו שניה סוקר שמונה עשר אלפים עולמות בסקירא אחת ומבין ורואה באוכלסין ויודע אלו ואלו עד שהניח רגלו שניה על גביו, שנאמר: (סוף יחזק') שמונה עשר אלף, ומנין שהוא סוקר בכל אלו בכל יום שנאמר: אלוהים משמים השקיף על בני אדם לראות היש משכיל דורש את אלוהים.

יש לו מרכבות אופנים, שנאמר: והאופנים מלאים עיניים סביב,

יש לו מרכבות כסא קדוש, שנאמר: אלוהים ישב על כסא קדשו,

יש לו מרכבות כס יה, שנאמר: כי יד על כס יה,

יש לו מרכבות כסא כבוד, שנאמר: כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו,

יש לו מרכבות כסא רם ונשא, שנאמר: ואראה את ה' יושב על כסא רם ונשא.

אר"י אמר לו מטטרון מלאך שר הפנים: למעלה מהן יש אחד שר גדול ונורא גיבור ונכבד אלוף ונערץ ישיש ועוז, ואפפניא"ל ה' שמו שיש לו ששה עשר פנים ארבעה לכל צד וצד, ויש לו שמונת אלפים ושבע מאות וששים וארבע עיניים כמנין שעות ימות השנה, שני אלפים ומאה ותשעים ואחד, ושש עשרה לכל צד וצד, ואותן שתי עיניים שבפניו בכל אחד ואחד ברקים מבריקות ובכל אחת לפידים בוערות ואין כל בריה יכולה להסתכל בהם שכל המסתכל בהם מיד נשרף, ורום קומתו מהלך שני אלפים וחמש מאות שנה שאין כל עין בריה יכולה לראות

ואין כל פה יוכל לדבר כח וגבורות עוזו אלא מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא בלבדו. ולמה נקרא שמו אפפניאל מפני שהוא ממונה על האופנים והם מסורים בידו והוא עומד בכל יום ויום ומשמש ומפחד ומעדן אותם ומסדר ומסלסל את מרוצתם ומקהיל את דוכנם ומעדן את דירתם ומרווה את פינתם ומדשן את מושבם, והוא משכים ומעריב עליהם לילה ויום לרבות את תפארתם ולהגדיל את גאונם ולעשותם מהירים בשבח קוניהם, והאופנים כולם מלאים עיניים ומלאים כנפיים, עיניים כנגד כנפיים, כנפיים כנגד עיניים ומביניהם מבהיק אור כאור נוגה ושבעים ושתים אבני ספיר קבועין על כתר שלכל אחד ואחד, זיוו הולך בארבע רוחות ערבות גלגל חמה שזיוו הולך בארבע רוחות העולם. ולמה נקרא שמו צדקאל, מפני שזיוו דומה למראה צדק, ומקיפים להם סוכות זיו, סוכות זוהר, סוכות אור ספיר וברקת מפני מראית דמות עיניים.

אר"י אמר לו מטטרון מלאך שר הפנים: למעלה מהן יש צד אחד מופלא ואדיר יקר גיבור ועריץ אלוף ונגיד הדור ונכבד ונחמד, וכולו מלא זיו, וכולו מלא שבח ונוגה, וכולו מלא זוהר, וכולו מלא אור, וכולו מלא יופי חמדה גדולה, דמותו כמלאכים וגופו כנשרים, זיוו כברקים תוארו כלפידים ויופיו כבזקים והודו כנחלים, הדרו כחשמלים, נוגהו כאור נוגה, מראיתו כמאור הגדול, גובהו כשבעה רקיעים, ואור עפעפיו כאור שבעתים, ואבן ספיר על ראשו כמלא עולם, כזיו עצם השמים לטוהר, וגופו מלא עיניים ככוכבי השמים שאין להם חקר ואין להם תכלית, וכל עין ועין ככוכב הנוגה, ויש מהן כמאור הקטן ויש מהן כמאור הגדול, מקרסוליו ועד ארכבותיו ככוכבי הברק, ומארכבותיו ועד ירכותיו ככוכבי הנונה, ומירכותיו ועד מתניו כמאור הלבנה, וממתניו ועד צואריו כמאור החמה, ומצוארו ועד קודקוד ראשו כאור לא נעדר, וכתר שעל ראשו כזיו כסא הכבוד. שיעור של כתר מהלך חמש מאות ושתי שנים, ואין מיני זיו ואין מיני זוהר ואין מיני נוגה ואין מיני מאור בעולם שאין קבועין באותו הכתר. ואותו השר שרפיאל ה' שמו, מפני שהוא ממונה על השרפים ושרפי להבה מסורים בידו והוא עומד עליהם לילה ויום ומלמד להם שירה ותהילה פאר עז גאווה לפאר למלכם בכל מיני שבח וקדושה. וכמה הם שרפים ארבעה כנגד ארבע רוחות של עולם, וכמה כנפיים יש להם שש כנגד ששת ימי בראשית, וכמה פנים יש להם שש עשרה פנים ארבע לכל רוח, ושיעורם של כנפיים כל כנף וכנף כמלא רקיע, שיעורם של פנים כל פנים ופנים כפני מזרח מאירים, כל אחד ואחד כזיו כסא הכבוד, שאפילו חיות הקודש ואופני הוד וכרובי הדר אין יכולין להסתכל בו, שכל המסתכל בו עיניו כהות מזיו גדול שעליו. ולמה נקרא שמם שרפים?

מפני שהן שורפין פנקסאות של שטן, בכל יום ויום השטן יושב עם סמאל הרשע שר של רומי ועם דמואל שר של פרס וכותב עונותיהם של ישראל על פנקסאו ונותנים אותם לשרפים להכניס אותם לפני הקדוש ברוך הוא לאבד ישראל מן העולם והשרפים יודעין בראיה כי הקדוש ברוך הוא אינו רוצה שתיפול אומה זו של הקדוש ברוך הוא ישראל, מה עושין שרפים?

בכל יום ויום נוטלין אותם מיד השטן ושורפין אותם באש יוקדת שכנגד כסא רם ונשא כדי שלא יכנסו לפני הקדוש ברוך הוא בשעה שהוא יושב על הדין ודן את העולם כולו כאחת.

אר"י אמר לו מטטרון מלאך שר הפנים: למעלה מן השרפים יש שר אחד מעולה מכל השרים מופלא מכל המשרתים דבריאל ה' שמו שהוא ממונה על גנזי ספריו והוא מוציא ומביא דלוסקות והוא פותח ונוטל את הספרים ונותן אותם לידי הקדוש ברוך הוא, והקב"ה נוטלם מידו ונותן אותם לפניו לידי הסופרים לקרות בב"ד הגדול שברום ערבות רקיע בפני פמליא של מעלה. ולמה נקרא שמו דבריאל מפני שכל דבור ודבור יוצא ממנו מלאך ועומד בשירות של מלאכי השרת ואומרים שירה לפניו בשעת הגיע זמן לומר קדוש.

מעשה בראשית ומעשה מרכבה

סדר רבה דבראשית דמרכבה דר"י כ"ג.

[בתי מדרשים ח"א].

לך ה' הגדולה זו מעשה בראשית שנאמר: בראשית ברא אלוהים, אל תקרי בראשית אלא **ברא שית,** וכן אתה מוצא שבראשית ששה אותיות שבהם נבראו שמים וארץ שנאמר: כי ביה ה' צור עולמים (ישעיה כ"ו) י"ה שנים הוי"ה ארבעה הם הרי ששה, הא למדת שבאלו ו' אותיות ברא הקדוש ברוך הוא את השמים ואת הארץ, ושמא תאמר שמים וארץ בלבד נבראו [לכך נאמר כי ביה ה' צור עולמים] העוה"ז והעוה"ב, ולכך נאמר בראשית ברא אלוהים [את השמים ואת הארץ].

דבר אחר:

בראשית, מהו בראשית באות אחת ברא הקדוש ברוך הוא את השמים ואת הארץ, שנאמר: אלה תולדות השמים והארץ בהבראם, אל תקרי בהבראם אלא בה"א בראם, באות ה"א ברא שמים וארץ העוה"ז והעוה"ב. וחתמה בטבעת אהיה אשר אהיה, ומפני מה חתמה בחותמו? שאילו לא חתמה בחותמו אין כל בריה יכולה לדרוש באותיותיה מפני שלהבת אש, וכל מי שבא לדרוש באותיותיה היה מתמלא כל העולם כולו אש, לפיכך סתם אותיותיה.

[דבר אחר:

בראשית] דכתיב: כבכורה בתאנה בראשיתה ראיתי אבותיכם (הושע ט' י') מלמד שלא נברא העולם אלא בשביל אברהם.

דבר אחר:

בראשית, אין בראשית אלא שש מדות של מעשה אומן ואלו הן: בניות רקימות אמיצות שרשות ישיבות תמיכות, אמר הקדוש ברוך הוא: בראשית בניתי רקמתי אמצתי שרשתי ישבתי תמכתי את השמים ואת הארץ.

דבר אחר:

בראשית, כתיב: אחד אומר בראשיתה ראיתי אבותיכם, וכתיב: בראשית ברא אלוהים לגזרה שווה, מלמד שלא ברא הקדוש ברוך הוא את העולם אלא בשביל ישראל, שאין ראשית האמור כאן אלא ישראל, שנאמר: קדש ישראל לה' ראשית תבואתו (ירמיה ב' ג').

דבר אחר:

בראשית, אל תקרי בראשית אלא ברא שי"ת מלמד שלא ברא הקדוש ברוך הוא את העולם אלא בשביל שלשה שנקראו ראשית ואלו הן: **תורה ישראל ויראה.**

תורה מנין? דכתיב: ה' קנני ראשית דרכו (משלי ח' כ"ב) ואין דרכו אלא תורה שנאמר: דרכיה דרכי נועם (שם ג' י"ז) אלו תורה נביאים וכתובים, וכל נתיבותיה שלום אלו מדרש הלכות ואגדות.

ומנין שישראל נקראו ראשית? שנאמר: קדש ישראל לה' ראשית,

ומנין שהיראה נקראת ראשית? שנאמר: ראשית חכמה יראת ה' (תהלים קי"א י'),

מכאן שגדולה יראה לפני הקדוש ברוך הוא יותר מכל חכמה ובינה שבהן ברא הקדוש ברוך הוא את העולם, שנאמר: הן יראת ה' היא חכמה (איוב כ"ח כ"ח) ואין הן אלא אחת שכן בלשון יון קורין לאחת הינה, ומנין שברא הקדוש ברוך הוא את העולם בחכמה? שנאמר: ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה. ושמא תאמרו שמים וארץ ועוה"ז ועוה"ב בלבד נבראו באלו שש אותיות, [אף] י"ח אלף עולמות נבראו בהם, שנאמר: כי ביה ה' צור עולמים, מה ת"ל להודיע שברא הקדוש ברוך הוא י"ח אלף עולמות, צור עולם לא נאמר אלא צור עולמים, ומנין שיש י"ח אלף עולמות? שנאמר: שמונה עשר אלף ושם העיר מיום ה' שמה (יחזקאל מ"ח ל"ה), מלמד שהתחיל באמצעיתה, שנאמר: סביב י"ח אלף ושם העיר וגו'. מלמד שמיום שהתחיל הקדוש ברוך הוא וברא את העולם ותקן מעשה בראשית קבע הקדוש ברוך הוא שמה של ירושלם ושמה של ארץ ישראל להשרות שכינתו בתוכה, ואח"כ נתעלה וישב ברומו של עולם, שנאמר: רומה על שמים אלוהים (תהלים נ"ז ו').

דבר אחר:

כי ביה ה' צור עולמים, מלמד שי"ב ארצות ברא הקדוש ברוך הוא כנגד י"ב שבטים וארץ ישראל וירושלם באמצעיתם, שנאמר: יצב גבולות עמים למספר בני ישראל (דברים ל"ב ח').

דבר אחר:

שאין צור כיוצא בו שיצר עולמו עליונים ותחתונים, ברא קצ"ו אלפים עולמים ברוח פיו וברוח שפתיו, שנאמר: בדבר ה' שמים נעשו (תהלים ל"ג ו'). ומנין שברא הקדוש ברוך הוא קצ"ו אלפים עולמים? שנאמר: צור עולמים, **עולמי"ם** בגימטריא **קצ"ו.** קצ"ו אלפים עולמים ברא הקדוש ברוך הוא למענו, שנאמר: כל פועל ה' למענהו (משלי ט"ז ד').

דבר אחר:

צור עולמים שהוא דומה לציר שסובל את כל עמודי הבית, אף הקדוש ברוך הוא סובל אותן קצ"ו אלפים עולמים תחת זרועו, לכך נאמר כי ביה ה' צור עולמים העוה"ז והעוה"ב וכל מדות שבהם, וכולם חתומים בטבעת אהיה אשר אהיה, העוה"ז חתום באהיה [ועוה"ב חתום באשר אהי"ה], א"ה מלמטה י"ה מלמעלה, אבל כסא הכבוד חתם בטבעת י"ה ו"ה, יה זו שכינה ו"ה זו [תורה] מפני מה חתמה בחותמו שאלמלא לא חתמה בחותמו אין כל בריה יכולה לעמוד להשתמש באותיותיה מפני שלהבת אש שיורדת מלפני הקדוש ברוך הוא לשרוף את העולם, שבשעה שאדם דורש באותיותיו של הקדוש ברוך הוא אותיות של אש שעומדות כנגד כתרו של הקדוש ברוך הוא פורחות משעה לשעה מעונה לעונה מרגע לרגע, וכיון שהן שומעות קול המדרש הדורש יורדות לשרוף את העולם כולו, מפני שאומרות זו לזו מה טיבן של זה שמשתמש ברזי אותיות של שם המפורש, לפיכך חתם אותיותיה מששת ימי בראשית, חתמם בחותם אהיה אשר אהיה, וכל אדם שהוא בא לדרוש באותיותיה מיד יורדות אותן האותיות של אש שעומדות כנגד כתרו של גבורה ומבקשות לשרוף את העולם, בשביל כך חתמם הקדוש ברוך הוא בעולמו בחותמי כדי שיהיו עומדות ועושות עימהם מלחמה, אותן האותיות שבאהיה אשר אהיה ואינן מניחות אותן לשרוף את העולם. ואלו הן האותיות של אש שהן עומדות ופורחות בכנפי להבה כנגד כתר של גבורה, ואלו הן: ת"א צ"ץ שצב"ץ טטרינ"י די"ה ה"ו דח"ד ור"ך עטר"ת י"ה געו"ט אט"א ופרישיי"א, אלו ארבעים ושלש (ושש) אותיות של אש שפורחות בכנפי להבה ועומדות כנגד כתר גבורה.

דבר אחר:

בראשית, **בראשונה** ברא שמים וארץ וכונן מעונות והכין תהומות והתקין שבעה מעינות למעלה וכנגדו יסד שבעה תהומות למטה, נטה שמים למעלה וכנגדו יסד ארץ למטה, נטה זבול למעלה וכנגדו יסד אדמה למטה, נטה שחקים למעלה וכנגדו יסד חרבה למטה, נטה מעון למעלה וכנגדו יסד ארקא למטה, נטה מכון למעלה וכנגדו יסד תבל למטה, נטה ערבות למעלה וכנגדו יסד חלד למטה, כונן כסא כבודו למעלה ומכבודו למטה. זה מעשה יום ראשון.

ביום שני פלג את המים, מהם לקח למעלה ומהם למטה, והמים שלקח למטה כונן עליהם שבעה תהומות וכל מדות שבהן, עשה רקיע על פני המים בין המים העליונים ובין המים התחתונים. ומפני מה הפרישם הקדוש ברוך הוא? שהמים העליונים זכרים והמים התחתונים

נקבות, וכשביקשו להשתמש זה בזו בקשו להחריב את העולם, באותה שעה היו המים עולים להרים ויורדים לגבעות, המים הזכרים היו רוצים אחר הנקבות עד שגער בהם הקדוש ברוך הוא שנאמר: מן גערתך ינוסון וגו' (תהלים ק"ד ז'). ומנין ששם לכל אחד ואחד גבול בפני עצמו? שנאמר: גבול שמת בל יעבורון (שם, שם). ואין בין מים העליונים למים התחתונים אלא ג' אצבעות בלבד, וכפת הרקיע מוקפת ביניהם כדי להבדילם זה מזו.

בשלישי אסף את המים למקום אחד וגלה את היבשה וקרא לה ארץ והוציא ממנה עצים ועשבים וכל מיני זרעים ועץ פרי עושה פרי וכל מיני דשאים וכל מיני אילנות וכל מיני נטיעות בין שעושין פירות בין שאין עושין פירות.

ברביעי ברא חמה ולבנה כימה וכסיל כוכבים ומזלות, ובו ביום תלאם ברקיע להבדיל בין היום ובין הלילה, נתן שמש לאור היום וירח וכוכבים למשול בלילה, והתקין שבעה כוכבים ברקיע שחושבים בהם את השנים וחידוש לבנה ועבור שנים ועתים ורגעים.

בחמישי ברא לויתן וכל מיני דגים וכל מיני עופות וכל מיני שקצים ורמשים בין של ים בין של יבשה.

בששי ברא בהמות בהררי אלף ושאר כל מיני בהמה ושאר מיני חיה ושקצים ורמשים שנאמר: תוצא הארץ נפש חיה למינה וגו' ולבסוף ברא אדם למשול בכל, והלל וזמרה נטע בפיהם ושיר ותשבחות בגרונם דבר דברו והכין צבאם, וכל אחד ואחד מהם ציוה על עבודתו ושר בראש כולם וכו'.

ובין השמשות נבראו עשרה דברים ואלו הן:

פי הארץ,

פי האתון,

פי הבאר,

הקשת,

והמן,

והמטה,

והשמיר,

והכתב,

והמכתב,

והלוחות,

ויש אומרים: אף **המזיקין ועמוד הענן,**

ויש אומרים: אף **קבורתו של משה ומערה שעמדו בה משה ואליהו,**

ור' יאשיה אומר: משום אביו אף **האיל והפרדה ובגדו של אדם הראשון,**

ור' יהודה אומר: אף **הצבת בצבת עשויה,**

והלא יכול לעשות לה דפוס הא לאו בריה הות אלא מעשה (בידי אדם).

בשביעי ישב הקדוש ברוך הוא על כסא שמחה והעביר לפניו:

שר של מים, בשמחה גדולה,

שר של נהרות, בשמחה גדולה,

שר של הרים, בשמחה גדולה,

שר של גבעות, בשמחה גדולה,

שר של תהומות, בשמחה גדולה,

שר של מדברות, בשמחה גדולה,

שר של חמה לבנה כימה כסיל, בשמחה גדולה,

שר של דשאים בשמחה גדולה,

שר של גן עדן וגיהינום, בשמחה גדולה,

שר של אילנות, בשמחה גדולה,

שר של רמשים חיות בהמות דגים חגבים ועופות, בשמחה גדולה,

שר של מלאכים, רקיע ורקיע, גדוד וגדוד, חיות הקדש, כרובי הכבוד, אופנים ושאר כל שר ושר נכבד ונורא ונעלה, והיו כולם עומדים בשמחה גדולה במעין של שמחה ומשמחים ומרקדים ומרננים ומקלסים לפניו בכל מיני קילוס וכל מיני זמר שבח והלל, והיו מלאכי השרת פותחים את פיהם ואומרים יהי כבוד ה' לעולם, וכולם עונים אחריהם ישמח ה' במעשיו. והיה רקיע ערבות מלא שמחה וקול הדר ועוז ותוקף וגבורה וגאווה ותפארת וגדולה תהילה ורנה שירה וצהלה ניצוח ויושר כבוד והודאות באותה שעה, שנאמר: הוד והדר לפניו עוז ותפארת במקדשו (תהלים צ"ו ו'), הוד והדר נגד שבת עוז ותפארת נגד וינפש.

באותה שעה הביא הקדוש ברוך הוא שרה של שבת והושיבה על כסא הכבוד והביא לפניה שירה, וכל שר ושר של כל רקיע ורקיע ושל כל תהום ותהום היו מרקדין ומשמחין לפניה ואומרים שבת היא לה'! ושאר כל השרים הגדולים אומרים לה' היא שבת, ואף אדם הראשון העלה אותו הקדוש ברוך הוא לשמי מרומים לשמים העליונים לשוש ולשמוח בשמחתה של שבת. עשה הקדוש ברוך הוא [את השבת] חנוכה של שמים וארץ והכל שמחים בה, ואף אדם הראשון שש ושמח בשמחתה של שבת. באותה שעה כשראה אדם הראשון שבחה של שבת ורבותה של שבת, שמחתה וגדולתה של שבת שהכל היו שמחים בה והיא הייתה תחלה וראש לכל השמחות, מיד פתח פיו ואמר: מזמור שיר ליום השבת, אמר הקדוש ברוך הוא לשבת: את אמור לי מזמור שאני אלוה השבת, מיד עמדה השבת על רגליה ונפלה על פניה ואמרה טוב להודות לה', וכל סדרי בראשית השיבו, ולזמר לשמך עליון.

זה מעשה בראשית.

[מספר רזיאל המלאך דף ל"ו]

ארכו של עולם מהלך ת"ק שנה וב' שנים, ורחבו מהלך ת"ק שנה, וי"א עגול הוא וים הגדול חוזר לעולם כלו, וכלו כמין כיפה ועמודין בכלו, והעולם כלו על סופים (סנפירים) של לויתן עומד ולויתן שוכן במים התחתונים כמו דג טהור בתוך הים, ומים התחתונים על מימי בראשית כמעין קטן על שפת הים, ומימי בראשית עומדין על מימי אוקינוס כמעין קטן על שפת הים, ואוקינוס עומד על מים הבוכים כמעין קטן על שפת הים. ולמה נקראו שמם מים הבוכים? לפי שבשעה שפלג הקדוש ברוך הוא את המים, מהם לקח למעלה ומהם נתן למטה, המים שנתן למטה היו מתרגשים ומיילים וצווחים וקוראים ובוכים ואמרו לא זכינו שנהיה קרוב ליוצרנו, מה עשו, העיזו פניהם ובקעו תהומות ובקשו לעלות למרום, עד שגער בהם הקדוש ברוך הוא וכבשן תחת כפות רגליו, שנאמר: כה אמר ה' הנותן בים דרך ובמים עזים נתיבה, אמר להם הקדוש ברוך הוא הואיל ועשיתם כך לכבודי אין להם רשות למים העליונים לומר שירה עד שיטלו רשות מכם, שנאמר: מקולות מים רבים אדירים משברי ים ואח"כ אדיר במרום ה', אל תקרי משברי אלא מקול שירה שאמרו המים, ואח"כ נטלו מים העליונים רשות ואמרו אדיר במרום ה'. לפיכך נקראו מים הבוכים, ומים הבוכים תלויים ועומדים למעלה מן הארץ התחתונה,

והארץ התחתונה רחוקה מעל המים והמים עומדים על עמודים של חשמ"ל,

וחשמל עומד על הררי ברד,

והרי ברד עומדים על אוצרות שלג,

ואוצרות שלג עומדים על המים

והמים על אש ועומדים על התהום.

ותהום עומד על תהו ותהו עומד על בהו,

ובהו עומד על הרוח והרוח תלויה בסערה וקשורה בכיפה של אדמה,

ואדמה תלויה בסערה וקשורה בכיפה של חרבה,

וחרבה תלויה בסערה וקשורה בכיפה של יבשה,

ויבשה תלויה בסערה וקשורה בכיפה של ארקא,

וארקא תלויה בסערה וקשורה בכיפה של תבל,

ותבל תלויה בסערה וקשורה בכיפה של חלד,

וחלד תלויה בסערה וקשורה בכיפה של שמים,

ושמים תלויין בסערה וקשורין בכיפה של רקיע,

ורקיע תלוי בסערה וקשור בכיפה של שחקים,

ושחקים תלויין בסערה וקשורין בכיפה של מכון,

ומכון תלוי בסערה וקשור בכיפה של מעון,
ומעון תלוי בסערה וקשור בכיפה של זבול,
וזבול תלוי בסערה וקשור בכיפה של ערבות,
וערבות תלויין בסערה וקשורין בזרוע עוזו של הקדוש ברוך הוא, שנאמר: עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערתו, לכך נאמר: מה רבו מעשיך ה' כולם בחכמה עשית וגו'.
ואחורי הארץ התחתונה מקיפין האש והמים,
ואחר האש והמים מקיפין סופה וסערה,
ואחר סופה וסערה מקיפין אומרי המולה,
ואחר אומרי המולה מקיפין כרובים מעופפין,
ואחר כרובים מעופפין מקיפין דמות חיות,
ואחר דמות חיות מקיפין רצוא ושוב,
ואחר רצוא ושוב מקיפין אומרים קדוש ואומרים ברוך.

ובארץ התחתונה יש בה חיות הקדש ואופנים וכסא הכבוד, כסא כבוד הוא הדום רגליו של אדון כל הארץ, שנאמר: השמים כיסאי והארץ הדום רגלי, ונאמר ואראה החיות והנה אופן אחד בארץ, וכשם ששכינתו למעלה כך שכינתו למטה, שנאמר: ושם העיר מיום ה' שמה, ומקיפין לה י"ח אלפים עולמות, שנאמר: סביב שמונה עשר אלף (סוף יחזקאל).
לרוח צפון ארבעה אלפים וחמש מאות,
לרוח דרום ארבעה אלפים וחמש מאות,
לרוח מערב ארבעה אלפים וחמש מאות,
לרוח מזרח ארבעה אלפים וחמש מאות,
הרי סביב י"ח אלף עולמים.
עולם של רוח צפון מלא תהילה וכבוד כח וגבורה שבח וזמרה,
עולם של רוח דרום מלא הוד והדר רינה גאה וגאון,
עולם של רוח מזרח מלא קדושה וטהרה עוז וצדקה נצח וגבורה,
עולם של רוח מערב מלא פאר ועטרת כתר מלכות וקול דממה דקה,
ולאחריהם מקיפין האש והמים
ולאחר האש והמים טהריאל נוריאל כגביאל.
ואחר שמונה עשר אלף עולמים אלו מקיפין אימה ויראה,
ואחר אימה ויראה מקיפין רעם וברקים,
ואחר רעם וברקים מקיפין כנפי רוח,
ואחר כנפי רוח מקיפין נהרי אש,
ואחרי נהרי אש מקיפין נהרי ים,
ואחרי נהרי ים מקיפין נהרי מים,

ואחר נהרי מים אין כלום אלא חושך עד אין קץ ואין מספר ואין מדה ואין מנין ואין חשבון, שנאמר: ישת חשך סתרו סביבותיו סכות.

למעלה מתהום ים וארץ ושם דגן ותירוש ויצהר. בזמן שהקב"ה רוצה לברך את הארץ מוריד טל ומטר לעתים מזומנים, ועל הים מים ועל המים רקיע ובין המים לרקיע תלויים ועומדים גלגלי חמה ולבנה וכוכבים ומזלות שמשם יאיר כל העולם, ומושלים בכל תהום ותהום ואורם יורד על הארץ התחתונה שנאמר: ויתן אותם אלוהים וכו'.
למעלה מן הים מים, ובין מים לים זקוקי ברד ורעמים מקיפין לכולם וחומות דקין של אש מקיפין להם, שנאמר: השמים ושמי השמים וגו',
ועל שערי שמים של רוח צפון שרים ממונים ואלה שמותם אלאל ואלבים בליעאל בלעי ובצליאל ומפתחי שער צפון בידיהם,
ועל שערי רוח דרום שרים ממונים עליהם ואלה שמותם בורניאל דרכיאל המון דונאל גחניאל ומפתחי רוח דרום בידיהם,
ועל שערי רוח מזרח שרים ממונים עליהם ואלה שמותם דורניאל גבריאל גדריאל עדריאל מודיאל רחמיאל וחניאל ומפתחי רוח מזרח בידיהם,
ועל שערי רוח מערב שרים ממונים עליהם ואלה שמותם אלצין סיקיאל זנסיאל ובחיאל ובקטמאל וטרפניאל ומפתחי רוח מערב בידיהם.

למעלה מן רקיע שמים שבהם קבועים חמה ולבנה וכוכבים ומזלות וכנפי רקיע דומין כמין כיפה, וחמה ולבנה וכוכבים ומזלות וכנפי רקיע מושלים בכל תהום ותהום ואורם יורד על הארץ התחתונה, שנאמר: ויתן אותם אלוהים ברקיע השמים וגו'.
ועל שערי רוח צפון שרים ממונים עליהם ואלה שמותם טיאל ידעל ינאל גנאל וחלקים וחניאל ומפתחי רוח צפון בידיהם,
ועל שערי רוח דרום שרים ממונים עליהם ואלה שמותם כלאה בחליאל בלהיאל לואל יליאל נקריאל ומפתחי רוח דרום בידם,
ועל שערי רוח מזרח שרים ממונים עליהם ואלה שמותם מסים כרמיאל, והמקיפין לאלו הם נוהריאל ונוריאל וגבריאל ומפתחי רוח מזרח בידיהם,
ועל שערי רוח מערב שרים ממונים עליהם ואלה שמותם קוריאל פדאל סכניאל ענאל עניאל ומפתחי רוח מערב בידיהם.
למעלה מן הרקיע שחקים שם אוצרי שלג ואוצרי ברד ואוצרי טל ואוצרי מן ואוצרי בשמים של תחיית המתים שנאמר: ובגאותו שחקים.
ועל שערי שחקים של רוח צפון שרים ממונים עליהם ואלה שמותם פנאל פניאל רפאל רמיאל דרמיאל ומפתחי רוח צפון בידיהם.

ועל שערי רוח דרום שרים ממונים עליהם ואלה שמותם פרואל צריאל קניאל שסתניאל שמעיאל שמעאל ומפתחי רוח דרום בידיהם.

ועל שערי רוח מזרח שרים ממונים עליהם ואלה שמותם צדקיאל קדישא תירטאל תרנייאל תודת עמאל ומפתחי רוח מזרח בידיהם.

ועל שערי רוח מערב שרים ממונים עליהם ואלה שמותם טורניאל קרניאל רכיאל מלטיאל פלטיאל ומפתחי רוח מערב בידיהם.

למעלה משחקים מכון שבו מקדש בנוי ומזבח הקטרת ומזבח העולה ומיכאל שר הגדול עומד ומקטיר על המזבח ומעלה עולה על מזבח העולה, שנאמר: מכון לשבתך פעלת ה' מקדש ה' כוננו ידיך.

ועל שערי מכון של רוח צפון שרים ממונים עליהם ואלה שמותם רחומיאל חנוניאל בהיאל שרפיאל מסיאל שראל ומפתחי רוח צפון בידיהם.

ועל שערי רוח דרום שרים ממונים עליהם ואלה שמותם טהוריאל מחניאל גדיאל חושיאל ועננאל וקשיאל ומפתחי רוח דרום בידיהם.

ועל שערי רוח מזרח שרים ממונים עליהם ואלה שמותם טרפיאל בהליאל בגגאל רממאל קלבם אסרון ומפתחי רוח מזרח בידיהם.

ועל שערי רוח מערב שרים ממונים עליהם ואלה שמותם אלמהקנאל אסתקנאל לובקים סומכם יהלא ומפתחי רוח מערב בידיהם למעלה ממכון מעון שבו מלאכים וגדודים וכל צבא מרום שנאמר: מעונה אלוהי קדם.

ועל שערי מעון של רוח צפון שרים ממונים עליהם ואלה שמותם אחיאל אניאל חזקיאל מדגביאל שתפיאל ומתננאל ומפתחי רוח צפון בידיהם.

ועל שערי רוח דרום שרים ממונים עליהם ואלה שמותם נכבדיאל נפליאל קדשיאל הודריאל נחמיאל ומלכיאל ומפתחי רוח דרום בידיהם.

ועל שערי רוח מזרח שרים ממונים עליהם ואלה שמותם שמשיאל וברקיאל ירעשיאל הדריאל ושרפיאל ויהנק רבא ומפתחי רוח מזרח בידיהם.

ועל שערי רוח מערב שרים ממונים עליהם ואלה שמותם אנחאל פלליאל ופללאל צורטק שם קדוש טיטפח פיללאל כאל שם השם. **למעלה ממעון זבול,** שנאמר: הבט משמים וראה מזבול קדשך ותפארתך.

למעלה מזבול ערבות, שנאמר: שירו לאלוהים זמרו שמו סולו לרוכב בערבות, ובערבות יש בו צדק וצדקה ומשפט וגנזי חיים וגנזי ברכה וגנזי שלום ונשמתן של צדיקים וטל שהקב"ה מחיה בו גופי מתים לעתיד לבוא, שנאמר: כי טל אורות טליך וארץ וגו'.

כיפי הקשת נתונות על גבי ערבות גבוהות אלף אלפים וריבוא רבבות מדה כנגד עירין וקדישין.

למעלה מהם גלגלי אופנים נתונים על גבי הקשת גבוהים אלף אלפים וריבוא רבבות מדה כנגד שרפים ואופנים וגדודים.

למעלה מהם רגלי החיות נתונות על גלגלי האופנים גבוהים אלף אלפים וריבוא רבבות מדה כנגד השרים הגדולים. וקלפי הקשת נתונות בראשי החיות ומהן יוצאות קרני ההוד ורקיע כעין הקרח הנורא נטוי על קרני ההוד גבוה אלף אלפין וריבוא רבבות מדה כנגד אלפי שנאן.

למעלה ממנו מכון ומראה הנוגה ונתון על הקרח הנורא גבוה אלף אלפין וריבוא רבבות מדה כנגד רכב אלוהים רבותיים אלפי שנאן.

למעלה ממנו מעון ומראהו נורא ונתון על מראה הנוגה גבוהים אלף אלפים וריבוא רבבות מדה כנגד עזוז וגיבור.

למעלה ממנו כסא הכבוד נתון על אבן ספיר גבוה אלף אלפים וריבוא רבבות מדה באדון כל העולם וכבודו נתן עליו, שנאמר: וראה את ה' יושב על כסא רם ונשא, ונאמר תחת רגליו כמעשה לבנת הספיר. וכל העולם תלוי כלו בזרוע עזו כקמיע, שנאמר: ותחת רגליו וגו', ונאמר ומתחת זרועות עולם, ומקיפין לו סביב זוהר ספיר וברקת מפני מראית העין שנאמר: לא תשורנו עין, כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלוהינו.

ברייתא דמעשה בראשית.

[רב פעלים, תקונים ומלואים צד 47].

כל העולם ת"ק על ת"ק [שנה] וים הגדול חוזר לעולם סמוך אל יסוד עולם, ואותה כיפה וים הגדול וכל העולם עומד על עמוד אחד וצדיק שמו, שנאמר: וצדיק יסוד עולם, ואותו עמוד וכל העולם כלו עומד על סנפיר אחד של לויתן, ולויתן שוכן בתוך מים התחתונים כדג קטן בתוך הים, והמים התחתונים על מי בראשית כמעין קטן על שפת הים ונקרא שמם מים בוכים. בשעה שחצה [הקדוש ברוך הוא] המים ולקח מים העליונים בכו התחתונים בכי גדול שלא זכו לעלות כי רצו לעלות ודחפן הקדוש ברוך הוא, והמים הבוכים תלויים ועומדים למעלה מן הארץ התחתונה, והארץ רקע על מים הזידונים, כדכתיב: רוקע הארץ על המים,

ומים על עמודי חשמל,

ועמודי חשמל על אוצרות שלג

ואוצרות שלג על הרי ברד,

והרי ברד על תהום,

למה הם דומים? לשלשה ראשי תור, שנאמר: תהום אל תהום קורא,

ותהום עומד על תהו,

ותהו הוא קו ירוק שממנו יצא חושך,

ותהו על בהו, ודומה לאבנים [מפולמות] שמשם יצאו מים,

ובהו עומד על הים,

וים על המים,

ומים על ההרים,

והרים על רוח,

ורוח תלוי בשערה וקשור בגופו של ארץ התחתונה, ומלאך הממונה עליו ארציצא"ו שמו, ונקראת ארץ שרצתה לעשות דבר מלך שלטון.

למעלה מן הארץ התחתונה תהום, על תהום תהו,

על תהו בהו,

על בהו ים,

על ים מים,

על מים ארץ,

וארץ התחתונה תלויה בשערה וקשורה בכיפה של אדמה,

ועל אדמה גדולתו וגבורתו והדרו וכחו ותפארתו ותקפו של יוצר בראשית, שנאמר: אל תיראי אדמה גילי ושמחי כי הגדיל לעשות.

למה נקרא שמה אדמה?

שממנה נברא אדם, ומלאך הממונה על האדמה אדמא"ל שמו.

למעלה מן האדמה תהום,

על תהום תהו,

על תהו בהו,

על בהו ים,

על ים מים,

על מים חרבה.

אדמה תלויה בשערה וקשור בכיפה של חרבה, ומלאך הממונה על חרבה חרב"ה שמו, ולמה נקרא שמה חרבה?

ששואבת ומחרבת כל מימות שבעולם, שנאמר: וירא והנה חרבו פני האדמה,

חרבה על יאורים שנאמר: ונתתי יאורים חרבה (יחזקאל ל').

למעלה מחרבה תהום,

על תהום תהו,

על תהו בהו,

על בהו ים,

על ים מים,

על מים יבשה,

וחרבה תלויה בשערה וקשורה בכיפה של יבשה, ומלאך הממונה על היבשה יבשא"ל שמו, ולמה נקרא שמו יבשה?

שמיבש כל מימות שבעולם, שנאמר: ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים וגו' (שמות י"ד). ובו יבשה ימים ונהרות וכל מקווה מים שנאמר: אשר לו הים והוא עשהו ויבשת וגו' (תהלים צ"ה).

למעלה מן היבשה תהום,

על תהום תהו,

על תהו בהו,

על בהו ים,

על ים מים,

על מים ארקא.

יבשה תלויה בשערה וקשורה בכיפת ארקא, ומלאך הממונה על ארקא ארקא"ל שמו, ולמה נקרא שמה ארקא?

שבה נבראת גיהינום והרשעים נדונים בה באש, שנאמר: כדנא תאמרון להום אלוהיא די שמיא וארקא (ירמיה י' י"א).

ועל ארקא שאול ואבדון ובאר שחת וטיט היון ושערי מות ושערי צלמות וגיהינום, ובהם רשעים נדונים וארבעים מלאכי חבלה ממונים עליהם, ועובי החשך שבהם כחומה, שנאמר: ורשעים בחשך ידמו (ש"א ב'). והשאול חציה אש וחציה ברד, והם אינם כלים, שנאמר: וצורם לבלות שאול (תהלים מ"ט). ונשמתן לא כלה, שנאמר: ותולעתם לא תמות (ישעיה ס"ו).

וכמה נהרי אש ושבעה מדורין גדולים בגיהינום, וכל מדור שבעה נהרי אש ושבעה נהרות של ברד. אש וברד העליונים אחד על ששים כאש שלנו, וכל מדור אחד על ששים של חברו, וכל מדור שבעת אלפים חורים, וכל חור שבעת אלפים סדקים, וכל סדק ז' אלפים עקרבים וכל עקרב ז' אלפים חוליות, ובכל חוליא שבעת אלפים כדי מרה, ובו ז' נהרות של סם המוות צורבת כאש, כשאדם נוגע בם נבקע, ומלאכי חבלה מחיין אותו ודנין אותו כל רגע, וחצי שנה באש וחצי שנה בברד ושלג, והצנה קשה מן האש, וזה חלק אדם רשע.

למעלה מן ארקא תהום, על תהום וכו'

וארקא תלוי בשערה וקשור בכיפת תבל,

ומלאך הממונה על תבל תב"ל שמו, ולמה נקרא שמה תבל?

לפי שמתבלין אותה במעשיהם הטובים.

ועל תבל הרים וגבעות וכל יושביה, שנאמר: עשה עש כסיל וכימה (איוב ט') שבהם מנהיג ומעמיד כל אחד ואחד בעתו, בהם משנה עתים ומחליף את הזמנים. והעולם הזה עשוי ומחולק לשלשה חלקים:

שליש מים,

שליש מדבר,

שליש יישוב,

והארץ ממקום זריחת תקופת טבת שהיא מערבית דרומית עד לרקיע זה והגבול עגול הוא סביב כנגד שפת אוקיינוס מכל צד, והוא גבוה מסביב סביב מקצה מזרחית דרומית עד מערבית דרומית, וזה הרקיע הגבוה פתוח חלונות חלונות במזרח וחלונות חלונות במערב, ממקום זריחת תקופת תשרי שהוא מזרחית דרומית של תקופת טבת ועד המזרחית התיכוני, והאמצעי של תקופת תמוז, ובאמצע בתוך בין צ"א חלונות שבקרן דרומי לבין צ"א שבקרן צפוני, יש חלון אחד באמצע ושמו חלון נוגה, ובצד חלון זה מצד צפוני שלו יש חלון ושמו תעלומה, ובו אור יוצא, שנאמר: ותעלומה יוצא אור (איוב כ"ח).

והחלון שבקרן מזרחית דרומית של תקופת טבת שמו בלגה,

והחלון שבקרן צפוני של תקופת תמוז שמו נעמן,

ומתחיל השמש לזרוח מחלון נעמן והולך סובב סובב וחוזר לאחוריו ויורד מצפון לדרום חלון אחר. כל אלו חלונות, ולכשתכלה צ' חלונות יש חלון אחד ושמו חדר שבו רוח סופה.

תקופת תשרי מתחיל השמש לזרוח מחלון נוגה והולך וסובב לקרן מזרחית דרומית חלון אחר חלון עד שהיא מגיע לחלון בלגה.

ותקופת טבת מתחיל מחלון בלגה והולך וסובב לאחוריו ועולה מדרום לצפון עד שמגיע לחלון תעלומה.

בתקופת ניסן נהפך הצד של חמה שהוא חם ולח להיותו למטה לארץ ויהיה העת חם ולח שלשה חדשים,

בתקופת תמוז נהפך צד החמה שהוא חם ויבש להיותו למטה לצד הארץ ויהיה העת עד ג' חדשים חם ויבש.

בתקופת תשרי נהפך צד החמה שהוא קר ולח עד ג' חדשים.

בתקופת טבת נהפך צד החמה שהוא קר ויבש עד ג' חדשים, ואם לא הייתה החמה מסובבת לארבע מסיבות לא היה העולם יכול לעמוד.

ושבעה הם מעדנות כימה וחמשה מושכות כסיל, והם י"ב סובבי גלגל, שבעה מקושרים לישוב לצד דרום, וחמשה מפותחים מחוץ לישוב לצד צפון, זורחת ז' מצפון לצד הימין וה' לשמאלו, וכנגדן נאספות ביום ובלילה, תאומים סוף הז' ועקרב סוף הה'. מן תאומים לקשת כבין עקרב לסרטן, בין עקרב לסרטן כבין עגלה לעקרב, עגלה לצפון ועקרב לדרום. זורחת עגול כלפי דרום ושוקעת עגול כלפי צפון, ובצפון עגלה חוזרת ומשרתת את התלי, והתלי למזלות והמזלות לגלגל.

בתקופת תשרי וטבת השמש סובב בקרן דרומית במימי אוקיינוס בין קצות השמים לקצות הארץ ושוקע בלילה והולך דרך גדולה מאד עד שמגיע לחלון שבמזרח,

ובתקופות ניסן ותמוז סובב בקרן צפונית במימי אוקיינוס בין קצות דרום וסובב אל צפון, הולך אל דרום בתקופות תשרי וטבת וסובב אל צפון בתקופות ניסן ותמוז, ששה חדשים בקרן דרומית וששה חדשים בקרן צפונית, ועל סביבותיו בחלונות שבמזרח שב הרוח.

השמש שלש אותיות מהשם כתובים על לבו והמלאכים מנהיגים אותו, אלו שמנהיגים ביום אינן מנהיגים בלילה, והשמש עולה במרכבה ורוכב ומעוטר כחתן, שנאמר: כחתן יכהן פאר (ישעיה ס"א), כחתן יוצא מחופתו (תהלים י"ט). בימות הקיץ קרנותיו ופניו של אש מביטות לארץ, קרנותיו ופניו של ברד מביטות למעלה, אילולי הברד שהוא מכסה אותו היה העולם נשרף, שנאמר: ואין נסתר מחמתו (שם, שם), ובחורף הופך את פניו של מעלה למטה, אילולי האש שמחמם פניו של ברד לא היה העולם יכול לעמוד מפני הקור, שנאמר: לפני קרתו מי יעמוד (שם קמ"ז). ולשמש אהל נאה ושס"ה חלונות בו כמנין ימות החמה ובכל יום חמה ולבנה מכסות עיניהם מאורה של מעלה ומשליכין בו (בשמש) חצים, וכשיוצא הוא גיבור ונעשה חלש מעונותיהם של הבריות, וניתן בנרתק, ובריכה של מים שעל גבי הרקיע עוברת תחתיו ומתיש חמימותו במים, אעפ"כ אין נסתר מחמתו. וי"ג תיבות כתובים על לבו, וה' מלאכים מנהיגים אותו ביום וה' מלאכים מנהיגים אותו בלילה. בבקר בבקר השמש טובל בנהר רגיון ומוסיף לו אורה ומאיר עד נכון היום, ובא השמש ברקיע וטובל עצמו מריח בשר ודם שקבל, וגלגיא"ל הממונה על גלגל חמה ועמו צ"ו אלפים מלאכים רבים ונכבדים שמריצים גלגל חמה ברקיע שס"ה אלפים פרסאות בכל יום ויום, ומאיר השמש במקום הטינופת ואין מזיק לו, והיא נובלת מאור של מעלה ואין עין יכולה לראותה, כדכתיב: כי לא יראני האדם וחי (שמות ל"ג), ואופניאל השר הממונה על גלגל הלבנה ועמו פ"ח אלפים מלאכים שהם מריצים גלגל הלבנה שכ"ד אלפים פרסאות בכל לילה.

מדור הלבנה בין ענן וערפל, ועשוין כמו ב' קערות כסויות כפוין זו את זו, והוא ביניהן. וכשהוא מולד הלבנה אלו ב' עננים הופכים את פניהם ברוח מערבית והוא יוצא מבין שניהם כמין שופר, לילה הראשון מדה אחת, לילה שני מדה שנית, עד חציו של חדש עד שיגלה כולו. אלו ב' עננים הופכין פניהם ברוח מזרחית, פנת לבנה שיצאה מתחילה מתחלת ליכנס, ומכסת בין שניהם, בלילה ראשון מדה אחת, בשני מדה שנית עד סוף החדש עד שיתכסה כלו. מנין שהוא כמו עננים? שנאמר: בשומי ענן לבושו וגו' (איוב ל"ח). מנין שהוא מתכסה כלו? שנאמר: תקעו בחדש שופר בכסא ליום חגנו (תהלים פ"א). שעה אחת מיומו של הקדוש ברוך הוא באים חמה ולבנה שווים לתחילת ליל ד' שעת שבתי בשעה שנבראו (בתקופת החמה), אז שלהבת לבנה מגעת לחמה ביום וארבעים מעלות עוברות לתוכו ומכהה את אורו.

ר' נהוראי אומר: גזירת מלך היא כשישראל חוטאים ואין מעברין השנה כראוי אז שלהבת חמה מגעת ללבנה בלילה, מ' מעלות עוברת בתוכה ומכהה אורה (לקוי לבנה), וכשישראל עושין רצונו ומעברין השנה כראוי הקדוש ברוך הוא מכלה את שלהבת החמה ומשלח רוגזו על אומות העולם, שנאמר: כה אמר ה' אל דרך הגויים אל תלמדו (ירמיה י').

מעשיות

מעשה ביכניהו המלך.

[קאהוט מנצור אלדאמרי ג']

מעשה ביכניהו המלך שכתוב בו: כה אמר ה' כתבו את האיש הזה ערירי, ובשעה שנפל ביד נבוכדנצר הרשע אסרוהו בבית האסורים והיו כל ישראל מצטערין ואומרין זה נשאר מבית דוד עכשיו ימות ערירי, והיו מצירין עד שהלכו אצל זקנה אחת ופסקו לה ליטרא זהב כדי שתפייס אשתו של מלך בעבור יהויכין, וכיון שבא נבוכדנצר להזדקק לאשתו אמרה לו: סבול עצמך מעט ודע שמלך ישראל חבוש, לך וראה כמה הוא סובל עצמו והיאך ימות בלא בנים. ומיד נתפייס המלך וגזר להביא לו נערה ואנס יהויכין להיזקק לה, וכיון שבא אליה אמרה לו: נדה אני ומיד פירש ממנה ונזהר בנדה, וראה אותו הקדוש ברוך הוא שפירש וביטל ממנו הגזירה, שנאמר: חי אני נאם ה' אם יהיה יכניהו בן יהויקים כחותם על יד ימיני, וכיון שטבלה אותה הנערה בא אליה וילדה לו, שנאמר: ובני יכניהו בן יהויקים אסיר ושאלתיאל, אסיר שהיה בבית האסורים ונאמר זרובבל בר שאלתיאל והלא נחמיה שמו? אלא שנזרע בבבל וקיים הקדוש ברוך הוא זרעו של דוד מיהויכין מפני שנזהר בנדה וזכה להתגדל שנאמר: ויהי בשלושים שנה לגלות יהויכין וכו'.

[שם צד י"ב]

מעשה באחד מארץ ישראל שהיה לו בן ונצטער בו עם רבו כדי ללמדו תורה עד שלמדו ספר בראשית בלבד, ולבסוף באו הגייסות ושבו אותו תינוק והוליכוהו לבית האסורים, ורגש הקדוש ברוך הוא את עולמו על המלך וישב בדאגה ואמר לעבדיו תנו לי ספרים ונתנו לו ספרים ונטל מהם והיה קורא עד שהגיע לאחד מהם ולא היה יודע לקרותו, אמר המלך: אין זה אלא מכתב היהודים, יש כאן אחד לקרותו?

אמרו לו: חיי ראש המלך אין כאן אלא תינוק שבוי,

אמר המלך יבוא.

באותה שעה הוציאוהו מבית האסורים והרחיצוהו והלבישוהו בגדים ובא לפני המלך, ונתן לו המלך אותו הספר והיה קורא בו מבראשית עד אלה תולדות השמים והארץ, והמלך שומע, אמר המלך: בידוע שאין זו דאגה בלבי אלא אצל זה הנער לאבותיו ונתן לו המלך שתי ככרות כסף ושתי ככרות זהב ומינה עליו שומרים שיוליכוהו אצל אביו.

כיון ששמעו חכמים אותו המעשה אמרו: ומה זה שלא נצטער עם בנו אלא בספר אחד שלם לו הקדוש ברוך הוא כל אותו השכר, מי שהוא מצטער ומלמד בניו תורה ומקרא ומשנה הלכות והגדות כמה שכר יתן לו הקדוש ברוך הוא! לכך נאמר בדברי תורה הנחמדים מזהב ומפז רב.

מעשיות.

[בית המדרש ח"ד 142].

עובדא הוה בחד יהודאה דאזל לארעא דקדר, וגברי דיתבי בקדר פלחין לנורא דגיהינום ואמרי הא אשא קדמאה מן כד אתברי עלמא ובה נדונין כל נפשתא, ובסטר ארעהון חד פתחא דגיהינום והני גברי רשיעי דקדר נסבין מאשא דגיהינום ופלחין ליה כל יומיא. ומאי פולחנא דעבדין ליה לההוא אשא? מדליקין ליה תרין גזירין דאעין בצפרא ותרין ברמשא, והנהו דצפרא דלקין עד רמשא והנהו דרמשו דלקין עד צפרא וכן עבדין ליה כל יומיא, וההוא אשא אי מוקדא כל אעין דעלמא לא עבדא קטמא (עשן), ולכך טעין להו וסברין דהוא אלהא. וסגיאין מנהון כד אינון סבין אזלין לפתחא דגיהינום וטלקין גרמיהון לתמן ומתקרבין קורבנא לגיהינום ואמרין דכל מאן דמקרב גרמיה לגיהינום אפילו מלא חטאין שבקין ליה כל חובוי ולא מיתדן בגיהינום ומובילין יתיה לגנתא דעדן דקאים לקבליה. ואי לא מיקרב גרמיה לגיהינום כד הוא מית אזיל לגיהינום ומיתדן ביה עד דפרעין ליה חובוי ולסוף מתכפר ליה ומורתין ליה גן עדן. וההוא יהודאה כד אזל לארעהון אתאכסן גבי חד סבא, שמע תמן דההוא אורחא דהוא בעי למיזל לסטין קיימין ביה ומקפחין לכל מאן דעבר עליהון. דחיל ההוא יהודאה ואפקיד מודלא (צרכיו) דיליה גבי ההוא סבא דגברי מהימנין אינון, ולא נסיב בהדיה אלא זוודא (צידה) דאורחא, ואזל לאתר דהוה בעי ותב ואזל לביתיה דההוא סבא למיסב מודליה מיניה ולא אשכחיה.

אמרו ליה: מית הוא דיומא דא טלק גרמיה לגיהינום.

אמר לון: ואן הוא מודלי דאפקידי גביה?

אמרו ליה: לית אנן ידעין. שארי ההוא יהודאה למבכי על מודליה,

אמרו ליה: לא תסתפי אוחיר גבן תלת יומין דביומא תליתאה הוא יתוב לגבן ויהיב לך מודלך, דהכי אורחיה דכל דטליק גרמיה לגיהינום דביומא תליתאי הוא תב לביתיה ומפקיד על ביתיה. כד שמע מנהון הימין להון בגין דלא משקרן במלוליהו. ביומא תליתאה אתא חד שידא בדמות דההוא סבא לביתיה ואפקיד לאתתיה ולבנוי מה יעבדון מנכסיה.

אמר ליה ההוא יהודאה: ומודלי דאפקידית גבך אן הוא?

אפקיה ויהביה ליה.

תוב ההוא יהודאה אמר ליה בקושטא מגיהינום קא אתית?

אמר ליה: יציבא מילתא, וטלקת גרמך לגיהינום בחייך?

אמר לו: הין. ומ"ט עבדת הכי?

אמר לו: בגין דלא מיתדן בגויה כל מאן דטליק גרמיה לגיהינום בחיוי ולא מיתדן באשא, וטובוי לגברא דרימא נפשיה לתמן דהוא מכפר על כל חובוי מיקידת אשא. כד שמע ההוא יהודאה דחך ולא הימין למלוי,

אמר ליה: איזיל בהדך ואחמי אי בקושטא טלקת גרמך בגיהינום,

אמר ליה: ואי תיזיל בהדאי תטלק גרמך לתמן?

אמר ליה: מאי דבעינא עבידנא.

אמר לו: לא תיזיל בהדאי, כד חסיל למללא לאתתיה ולבנוי שרי למיזל, אזל ההוא יהודאה בתריה. אפיך רישיה אבתריה וחמא דהוא אזיל בתריה,

אמר ליה: לא תיזיל בתראי,

אמר לו: איזל בעל כרחך ואיחמי מה דתעביד.

כיון דחמא דאזיל בתריה בעל כרחיה אמר לו: לאו יודאי את?

אמר לו: הין,

אמר לו: תינדע דאנא לאו גברא אנא אלא שטנא דגיהינום אנא ומטעינא להני אינשי טיפשאי דשבקין לרבון עלמא דברא עלמא ומקיים ליה ופלחין לאשא דגיהינום. וכד חד מנהון אזיל ורמי נפשיה לגיהינום אנא אזילנא לביתיה לסוף תלתא יומין בחזותיה ובדמותיה ומפקידנא על ביתיה כרעותיה ואנא משבח להון דטובוי דמאן דרמי גרמיה לגיהינום, וייזלון לעובדא דרשיעי אינון, ועל כל פלחי אליליא אית לן רשו לאטעאה ולאובדא יתהון באורחיהון בישיא, אבל על ישראל דאינון מהימנין באלהא חייא דהוא רבון עלמא וברא כולא וקבילו אורייתא לית לן רשו לעטעאה יתהון כל זמן דאזלין באורחא קשוט. כד שמע ההוא יהודאה הכי סגיא טאיב עלוהי ואזל ליה לאורחיה. זה שאמר הכתוב לא כאלה חלק יעקב כי יוצר הכל הוא וגו'.

מעשה בשני אנשים שהיו אוהבים זה את זה אהבה נפלאה וכל אחד מהם הייתה נפשו קשורה בנפש חברו, ומפני רוב המלחמות הוכרחו להיפרד איש מעל אחיו וישבו בשתי מלכויות. ויהי היום ויבוא האחד בעיר חברו ויוגד למלך ההוא ויחשבהו למרגל לפי שבא מעיר אויבו ויצו להרגו, וכשראה שכלתה אליו הרעה מאת המלך נפל לפני רגליו ויבך ויתחנן לו שיעשה עמו צדקה אחת,

אמר לו המלך: ומה היא?

אמר לו: אדוני המלך סוחר גדול הייתי ורוב סחורתי נתתי לאנשים באמונה ולא כתבתי עליהם שטר ואשתי ובני אינם יודעים מהם ואם אמות ולא אודיעם ולא אכתוב שטרות על הלוקחים ישארו בני עניים מרודים, ועתה אלכה נא ואעשה זאת ואשובה.

אמר לו: המלך ומי יאמין לך שתשוב?

אמר לו: אדוני המלך הנה חברי זה שהוא יושב בעירך יערבני.

אמר המלך לחברו: האתה תערבנו שאם לא יבוא לזמן שאקבע לו תמות אתה?

אמר לו: כן אדוני המלך אנכי אערבנו נפשי תחת נפשו.

אמר המלך: בחיי אני אראה היהיה הדבר הגדול הזה. מיד נתן לו זמן ללכת ולשוב חדש ימים. וביום האחרון מהחדש והמלך היה מייחל כל היום אם יבוא האיש ויהי השמש לבוא ועדיין האיש לא בא, ויצו המלך להביא את חברו מבית הסוהר להתיז את ראשו, מיד הוציאוהו ברחוב העיר וישימו החרב על צווארו והנה קול שאון בעיר לאמר הנה בא האיש, ויבוא האיש וירא את חברו מוכן ליהרג ויקימהו מהארץ ויקח החרב לשומה על צווארו, וגם חברו עשה כן, ויהיו שניהם אוחזים בחרב, זה אומר אני אמות וזה אומר אני אמות תחתיך, וכראות המלך כי הפליא לעשות באחרונה מן הראשונה תמה מאד הוא ושריו, ויצו המלך ויסירו החרב מעל שניהם וימחול להם ויעשרם עושר גדול, ויאמר להם בבקשה מכם אחרי היות חוזק אהבה כזה ביניכם עשו אותי חבר שלישי לכם, ויהיו חברים למלך מן היום ההוא והלאה, ולכן אמרו רבותינו ז"ל וקנה לך חבר. תם.

מעשיות.

[בית המדרש חדר ה' 131]

א. אמרו רבותינו ז"ל שהיו שני ת"ח חסידים חברים ועסקו כל ימיהם בתפלה ותלמוד תורה ובאכילה ושתיה ולא היו נפרדים זה מזה, עד שנפטר אחד מהם לבית עולמו ולא נכנסו בני אדם לספוד עליו ולקברו כראוי לו, והייתה סבת הדבר שמת באותו היום בנו של שר העיר וסגרו החניות ובטלו השוקים ונתעסקו כולם בקבורת אותו רשע מפני פחד אביו השר, ונשארה מטת החסיד יחידית ולא נכנס לשם איש, וכשראה חברו כך כבד עליו הדבר וחרה לו עד מות ונשחת שכלו ודעתו (נשתגע) ונבהל ובעתתו רוח רעה ויאמר אין שכר לאדם על מעשיו, ונשאר נבוך ודואג עד שאמרו לו בחלום אל תרשע בדין יוצרך ואל תתמה על מידותיו כי בצדק וביושר הם, ודע שהתלמיד חברך עשה חטא קטן ושלם לו יוצרו תגמולו במותו בעוה"ז כדי שיהא זכאי ונקי בעוה"ב בלי חטא ואשם. ובן שר העיר שראית עשה מצווה אחת קטנה בחייו ושלם לו תגמולו ושכרו בעוה"ז כל הכבוד שראית כדי להאבידו שילך ערום ועריה מן המצוות ויירש גיהינום עד סוף כל הדורות.

ויען החסיד ויאמר אדוני מה הוא החטא שחטא חברי ומה היא המצווה שעשה בן השר? והשיבו לו בחלום: אמנם חברך חס ושלום שלא חטא חטא גדול אלא חטא קטן שהקדים להניח תפילין של ראש בראשונה ואח"כ הניח של יד על זרועו וזה היה חטאו, ובן השר לא עשה כל ימיו מצווה חוץ מאחת ולא נתכוון לעשותה אלא נזדמנה לו ולא רצה הקדוש ברוך הוא לקפח שכרו, ויהי היום ויעש בן השר סעודה גדולה לפני המלך והפרתמים ולא יכלו השרים לבוא לסעודה אצלו ויאמר: אחר שלא סעדו השרים אצלי יבואו אלי עניי העיירות ויאכלו סעודתי ולא אפסיד אותה, ויקראו לעניים ויבואו ויאכלו הסעודה, על כן נעשה לו הכבוד שראית. ויהי אח"כ ויישן החסיד וירא בחלום את החסיד הנפטר הולך בגנות ופרדסים עלי

הנהר בין עצי הגן ובין ורדים ונרדים, וירא לצד אחר בן השר בהפך זה ותוארו משונה והוא הולך כמו צמא ובקש מים ואינו מוצא, וייקץ החסיד וישמח לבו ויגל כבודו וסרה מעליו רוח הרעה ונס יגון ואנחה.

וכן אמר המאור הגדול משה רבנו ע"ה הצור תמים פעלו, ופירשו חז"ל הפסוק הזה בזה הענין, שנאמר: אל אמונה כשם שהקב"ה לא יקפח לצדיק אפילו שכר מצווה קלה שהוא עושה בעוה"ז לזכותו לחיי עוה"ב כן ישלם לרשע על הטובה שהוא עושה בעוה"ז, ואפילו מצווה אחת קלה, כדי לחייבו גיהינום שילך ערום מכל טובה להאבידו לעוה"ב, לפיכך נאמר אל אמונה. וכן אין עול, כמו שאינו משלם לרשע בעולם הזה ואפילו על חטא קל שיעשה אלא יעזוב אותו וישמור הכל לו לעוה"ב כן ישלם לצדיק בעוה"ז חטאתו אשר חטא ושגגתו אשר שגג אפילו קלה שבהם, כדי שלא ישאר עליו שום דבר חטא ושילך זך ונקי מדופי העונות ומטוהר מזוהם החטאות לחזות בנועם ה' עד עולמי עולמים.

וכבר הקשה על פסוק זה מלך אחד ואמר לרבי יהושע בן חנניה הלא כתוב בתורתכם כי כל דרכיו משפט והיאך הם דרכיו משפט ודרכיו צדיקים והנני רואים בעינינו שהוא מזיק למי שאין לו חטא ואשם כמו קצת בני אדם שהם נולדים במומים כגון עור או פסח או חרש או אלם ואין להם עוון, הלא זה עולה.

ויאמר לו רבי יהושע: אמנם הטובים בהם הזיקם להרבות שכרם בעוה"ב והכופרים בהם בידעו את רוע פעולתם כי יבחרו בדרך הרעה ולא בטובה ובכפרנות ולא באמונה, ע"כ יזיקם טרם הבראם. ואם רצונך אני אבחין לך זה הדבר שאני אומר תן לי אלף זהובים ושלח עמי שני אנשים נאמנים שתאמין בהם, ויתן לו המלך מה ששאל ויצו ללכת עמו שני אנשים והדינרין בידו עד שפגעו אדם אחד סומא מבטן אמו,

ויאמר לו ר' יהושע: דע שציוה המלך להרגני והנני נותן לך אלף דינרין אלו הנמצאים בידי יהיו אצלך בפיקדון ואם אנצל מיד המלך תחזירם לידי ואם ח"ו אמות יהיו לך במתנה, וישלח הסומא את ידו ויקח הדינרין מיד ר' יהושע והאנשים רואים, וילכו לדרכם.

ויהי לתקופת הימים ויבוא ר' יהושע אל האיש הסומא ויאמר לו: בחסדך תן לי הממון שהפקדתי אצלך כי הקדוש ברוך הוא הצילני מיד המלך ואני אתן את שכרך בשביל טרחתך,

ויענהו הסומא: לא היו דברים מעולם ולא הפקדת אצלי כלום ואיני ראוי לפיקדון.

ויאמר לו ר' יהושע: אם כן לך עמי לפני המלך והוא ישפוט ביני ובינך וילכו שניהם לפני המלך ויטעון ר' יהושע טענתו,

ויאמר לו המלך: הבא ראיה לדבריך ויביא את שני האנשים הנאמנים ויעידו על האיש הסומא שקבל אלף דינרין מיד ר' יהושע,

ויען הסומא ויאמר: אדוני המלך אין זה אמת כי לא נתן לי כלום מעולם, וכולם דוברים שקרים עלי, ויחר אף המלך בסומא ויצו לתלותו,

ויהי הם מוליכים אותו לתלותו והנה איש אחד בא אל הסומא ויאמר באוזניו: ראיתי את אשתך מספרת עם פלוני והיא מצחקת עמו ואמרה לו: המתן מעט עד שימות פלוני בעל הסומא

ואנשא לך לאשה ונאכל האלף דינרין יחדיו אני ואתה. וכשמוע הסומא את דבריו צעק בקול גדול לאמר: התירוני התירוני ואלך ואביא את הדינרין ויתירוהו וילך ויביא הדינרין,

ויאמר לו ר' יהושע בן חנניה, רשע כל זאת עשית לי כשאני נתתים לך בפני אדם כשרים, כל שכן מה היית עושה אם הייתי נותן לך בלא עדים, בלי ספק כי בצדק וביושר יצרך יוצרך סומא לדעתו רוע מעשיך.

ויען המלך ויאמר לו לרבי יהושע: אמת ויציב כי אלוהיכם צדיק הוא וצדק דינו ואין בדרכיו עולה, אחד הוא ואין שני לו.

ב. אמרו חכמים ז"ל שרבי אליעזר ורבי יהושע עלו לרגל את המקדש, ויהי ערב יום צום כפור המה הולכים בהר הבית והנה מלאך בא לקראתם ובידו חלוק לבן ומגוהץ מזריח כשמש ולא היה שפה לפיו סביב,

ויאמרו איש אל רעהו: החלוק הזה לאחד ממנו הוא, ויקריבו עד המלאך וישאלוהו לאמר לאי זה מהם הוא החלוק,

ויאמר להם: חלקיכם טובים ונכבדים מזה אבל זה הוא לאיש אחד מאשקלון שמו יוסף הגנן, וילכו לדרכם. וכששלמו ימי הרגל יצאו יחדיו ללכת אל האיש האשקלוני, וישמעו אנשי אשקלון עליהם ויצאו לקראתם ויבקשו מהם להתארח אצלם ולא רצו, ויאמרו לא נתארח אלא בבית יוסף הגנן, וישלחו עמם אנשים לבית יוסף זה עד שהגיעו לפתח בית גנו ויראו אותו מרחוק בגנו מלקט אורות ויקדימו לשאול בשלומו והשיב להם שלום,

ויאמרו לו: רצוננו להתארח אצלך,

ויאמר להם: הנחתם בעלי העושר והנכסים ובאתם אלי והקב"ה יודע שאין לי בביתי כ"א שתי ככרות לחם,

ויאמרו לו: יספיק לנו הנמצא בידיך ולא נטריחך לדבר אחר, וישם לפניהם ויאכלו לחם וישתו מים ויברכו ברכת המזון, ויאמרו לו: הנך רואה שבאנו אליך מבין אנשי עירך לכן הגד נא לנו מה מעשיך,

ויאמר להם: רבותי אתם רואים עניי ודלדולי ואין לי מלאכה אחרת זולתי עבודת הגן שראיתם, ויאמרו לו: אעפ"כ הודענו אם אתה בעבודה זו מנעורך,

ויאמר להם: רבותי אם יש את נפשכם שאודיעכם עניני ואדותי אני אגלה לכם הכל, אבי ז"ל היה מגדולי העיר הזאת ומעשיריה וכשנפטר לבית עולמו אבדתי העושר ההוא ויראוני אנשי העיר ויגרשוני וישנאו אותי ואצא ואבנה כאן בית ואטע הגן ואזרע בו ירקות וממה שאאסוף מהגן אני מוכר ונותן החצי צדקה לעניים ובחצי ממנו אני מתפרנס ואנשי ביתי.

ויאמרו לו: דע שהקב"ה ירבה שכרך מאד כי ראינו ביד המלאך חלוק לבן ומגוהץ ואמר לנו המלאך כי שלך הוא אבל היה חסר שפה לפיו, ע"כ באנו להודיעך ולבשרך כי הקדוש ברוך הוא ייטיב לך ואולי תוסיף בזכיותיך. ויברכם האיש וישבחם וילכו לדרכם,

ותאמר לו אשתו: שמעתי מה שאמרו חכמי ישראל מחסרון שפת החלוק שלך ועתה עשה והשתדל להשלים החלוק.

ויאמר לה: כדבר אחת הנדיבות תדברי אבל את יודעת עניי ודלדולי ואין לי לי ממה שאעשה שום זכות.

ותאמר לו: שמעני אדוני וקח עצתי למען ייטב לך, ועתה הוצאני בשוק ומכרני ותן מחירי צדקה לעניים אולי תשלים חלוקך,

ויאמר לה: אני מפחד שמא יכפה אותך הקונה ויאניס אותך ואפסיד החלוק כולו,

ותאמר לו: אני אשבע לך באמונת שמים שלא תבוא תקלה זו על ידי לעולם, וישמע בקולה וימכרה ויתן דמיה צדקה לעניים. וירא אותה אדוניה שהייתה יפת תואר ויאמר לכבשה ולא יכול לעשות עמה דבר, וישם אותה על בית נכאתה ויתן לה מפתחותיו, אך היא מאנה בו ותאמר לו אינה ראויה להיות סוכנת לך, ויקצוף אדוניה עליה מאד וחמתו בערה בה, ויתן אותה לרועה צאנו ויצוהו לכבשה ולהאניסה ולכפתה, ויקחה הרועה ויפתה אותה בכל יום ויום ויכה אותה הכה ופצוע ולא שמעה אליו, וימרר את חייה בעבודה קשה ובכל צרה והיא מתאפקת ומייחלת לרחמי שמים, ויעברו עליה ימים רבים וילך בעלה ויעבור עליה ויתחפש והיא מרת רוח, תחת פארה רוב שברה ותחת פתיגיל מחגורת שק כי תחת יופי,

ויאמר לה: היש רצונך שאקנה אותך לאשה ואצילך מרעתך,

ותאמר לו: אדוני לא יתכן זאת כי בעולת בעל אני, ויוסף לפתותה בדברים ולא שמעה בקולו והעזה פניה ותאמר לא, וכשראה כך נתברר לו שלא עברה על שבועתה ולא הפרה בריתה. ויסר המסוה מעל פניו ותכירהו, וישקו איש את אשתו ויתחבקו ויבכו בכי גדול ותעל שוועתם אל האלוהים, וישמע קול קורא: התבשר כי נשלם החלוק שלך, וחלוק של אשתך טובה מחלוקך, לך למקום פלוני ותמצא שם ממון רב שטמן אביך, ויעש כן וילך למקום ההוא וימצא כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות עד אין מספר ויפדה את אשתו, ויוסף לעשות צדקה וחסד כל ימיו.

ג. ויהי איש תלמיד חכם חסיד ועניו ויבקש מאלוהיו להודיעו מי יהיה אחד מחבריו בעולם הבא, ויצם ימים רבים והרבה תפלה ותחנונים עד שנאמר לו בחלום הלילה פלוני הקצב מחבריך, ויקץ משנתו דואג ונאנח סר וזעף ויחזיר שנית להתענות ולחלות את פני ה', ויאמר לו בחלום כבר הודעתיך שחברך הוא בעוה"ב פלוני הקצב, כשמעו דבר זה נדהם ונאנח ויבכה בכי גדול על דבר זה, וישמע קול קורא מהשמים לולא שאתה חסיד ויש בך מעשים טובים כי בן מות אתה, ומדוע חרה לך על שאמרתי לך שהקצב הוא מחבריך, הידעת את אשר עשה הקצב מעשים טובים שלא יוכל כל אדם לעשות ומעלתו מעלה גדולה בעוה"ב. ויקם הת"ח בבקר וישכם לחנות הקצב ויתן לו שלום וישב עמו.

ויאמר לו: רצוני שתודיעני מעשיך וחסדיך בעולמך,

ויאמר לו: אדוני אתה רואה מלאכתי, וממה שארוויח אני נותן החצי לצדקה ומהחצי אני מפרנס את נפשי ונפשות בני ביתי,

ויאמר לו הת"ח: אנשים רבים נותנים צדקה יותר מזה, אבל הודיעני אם עשית דבר גדול שלא יוכל לעשות כל אדם, ויחריש הקצב שעה גדולה,

ויאמר לו: אדוני זכרתי דבר שעשיתי היום כמה שנים,

ויאמר לו: מה היה הדבר,

ויאמר: הייתי מתעסק במלאכתי יום ויומיים והנה ארחת גויים באה וכמה שבויים בה, וביניהם נערה קטנה בוכה במר נפש ואקרב אליה ואומר לה בתי למה תבכי ולמה תצעקי? ותאמר לי אדוני: אני יהודית ואני מפחדת שמא יוציאני הגויים האלה מכלל ישראל, והיה רצוני לצאת למקום יהודים שיפדוני מיד הערלים. וכשמעי דבריה הרך לבבי וחמלתי עליה ואומר לה החרישי ואמצי לך כי אני אפדך, ואלך לאדוניה ואקנה אותה בדמים הרבה ואביא בדמיה יותר מממוני. והייתה הנערה בת י"ב שנים והבאתיה לביתי והלבשתיה עד שבגרה, ויהי לי בן יחיד מאחד ועשרים שנה, ויהי היום דברתי עמו בסתר ופייסתיו בדבר תחנונים ואומר לו בני קבל עצתי ועשה מצוותי ומלא רצוני למען ייטב לך בעוה"ז ובעוה"ב,

ויאמר לי: אבי אמור מה שתרצה כי לא אסיר ממצוותיך ימין ושמאל,

ואומר לו: רצוני שתישא את הנערה הזאת לאשה ואני אתן לכם בגדים ותכשיטין חשובים מאד,

ויאמר לי: הנני בידיך עשה הטוב בעיניך, וישמח לבי ויגל כבודי ואתקן כל צרכיהם מחוט ועד שרוך נעל לא חסרתי דבר, ועשיתי סעודה גדולה לחופה ולא הנחתי מכל בני עירי אחד שלא בא לחופה וגם כל העניים, ואושיב את העניים בכלל בני העיר כדי שלא יתביישו ואשים לפניהם מאכלים ומעדנים ויאכלו וישתו והיו שמחים וטובי לב, זולתי שלחן אחד שלא היו אוכלין עליו כלום, ואומר להם: אחי למה תעשו כה, שמא מצאתם במטעמי שום דבר של דופי, ויאמרו לי: חס ושלום כי לא ראינו טובים מהם, אבל העני הזה שהושבת עמנו בוכה ודמעות יבכה מהעת שישב בכאן ע"כ אנו לא נוכל לאכול מפני אנחתו, ואקחהו בידי ואוציאהו לחוץ ואומר לו: אחי למה הרעות לי ותעציב בני החופה, הודיעני מה לך ולמה ירע לבבך ואל תכסה ממני כלום, אם יש עליך חוב אתן לך ואם אתה צריך הלוואה אלוה לך.

ויאמר אין עלי חוב ואינו צריך להלוואה, אבל אני בוכה על הנערה שתשיא אותה לבנך שהיא מעיר פלוני ואני קדשתי אותה היום כמה שנים והיא מאורסת לי ונשבית היא ואני אחריה באתי והנה שטר קדושיה בידי. ויוציא השטר וראה שהוא כדבריו,

ואומר לו: היש לך אות בנערה הזאת?

ויאמר לי: ראיתיה פעם אחת בבית אביה וראיתי בגופה אות כך וכך במקום פלוני, והאמנתי לדבריו

ואומר אליו: התחזק והתאפק כי אני אמלא מאוייך, ואקרא את בני ואומר לו בני אתה עשית רצוני בנערה הזאת ועתה מלא מאויי בכל מה שאומר לך ויהיה לטוב לך,

ויאמר לי כאשר עשיתי רצונך כן אעשה ולא אמרה את פיך,

ואומר לו: הנערה הזאת היא מקודשת לבלעדך, וכבר ראיתי שטר קדושיה והנה האיש שקדשה בכאן, והיא אסורה לך, לכן עשה רצוני שתתן לה כל מה שעשיתי לה מבגדים ותכשיטין ותתן את הנערה לבעלה ותזכה לשכר טוב, ואני אתן לך טובה מזאת ואעשה לך כפלים מזה,

ויאמר לי: כן תעשה כאשר דברת.

ויהי כן ואביא את האיש האורח ואת הנערה ואעמידם בחופה והשושבינים לפניהם, ויברכו ברכת מזון וברכת נישואין, ואתן להם כל מה שהיה בבית ואוציא אליהם כל צרכם כפי שתיקנתי לבני, וישבו עמי ימים רבים שמחים וטובי לב אין מחסור דבר, וישכחו עמלם וצרתם עד שרצו לשוב לעירם, ואתן להם מתנות טובות וצדה לדרך ואשלחם בשלום, ושאלתי בכל עת לעוברי דרך בשלומם.

ויאמר לי הת"ח: ברוך אתה לה' שהניחות לבבי ושמחתי כי אתה מחברי בעוה"ב.

ד. אמרו חכמים שהיה איש אחד עשיר גדול מאד והיה חושב בלבו ואומר מה יתרון לי בכל עמלי ומה יועיל לי עשרי והוני בשעת מותי, והיו אומרים לו בני אדם לעשות צדקה וחסד מהונו והוא ילונו בעולמו ויהיה לו צידה לדרך, כי העושר אינו עומד וקל מהרה יאבד שנאמר: התעיף עיניך בו ואיננו, וישבע שלא יתן צדקה מהונו אלא למי שנתייאש מביטחונו מעוה"ז. ויהי היום ויצא חוץ לעירו וימצא עני אחד יושב באשפה ועליו כל בלויי סחבות שהיה מתכסה בהן ויאמר בלבו אמנם זה נואש מטוב העולם ומייחל המוות לפי שהוא בצער גדול ואין לו בטחון בעולם הזה, ויתן לו מאה דינרין, ויתמה העני ויאמר לו: למה נתת הממון הזה לי לבדי כל כך ולא נתת בין כל עניי העיר?

ויאמר לו: מפני שנשבעתי שלא אתן צדקה אלא למי שנואש מטוב העולם הזה.

ויאמר לו האביון: קח ממונך טיפש וכסיל כי אתה נתייאשת מטוב העולם ואני בוטח בחסד ה' ואייחל לרחמיו בכל רגע ובכל עונה שנאמר: ורחמיו על כל מעשיו. הלא קראת מקים מעפר דל מאשפות ירים אביון, הלא תדע כי אין מעצור לה' להעשירני ולהצילני מן הצרה הזאת? עזוב הטיפשות הזאת והרחיקה ויהיה טוב לך.

ויאמר לו העשיר: לא היה שכרי שריחמתי עליך אלא שחירפתני וגדפתני?

ויאמר לו העני: אתה חשבת שגמלת עלי טובה ולא היה כן אלא הרגתני, כי לא נואש מטוב העולם כ"א המתים.

ויאמר העשיר בלבו: אם כן איפה אלך ואקבור הממון הזה בבית הקברות עם המתים שנתייאשו מטוב העולם הזה, ויעשה כן. ויעברו עליו זמנים ויתרושש העשיר ולא נשאר לו כלום, ובראותו כי צר לו וילך ויחפור בבית הקברות להוציא את הממון שטמן להתפרנס ממנו, וימצאוהו השומרים ויתפשוהו ויביאוהו לפני שר העיר, והיה שר העיר אותו העני שהיה יושב על האשפה שנתמנה לשר, לפי שהיה בן טובים וכשמת שר העיר נתקבצו אנשי המדינה

וישימו את העני לראש ולקצין. ויהי כאשר הביאו לפניו את האיש החופר בבית הקברות אמרו לו: אדוננו השר! את האיש הזה מצאנו חופר בקברים להפשיט את המתים מתכריכיהם, וירא אותו השר ויכירהו ויתנכר אליו, וידבר אתו קשות ויאמר לו: מה המעשה הזה אשר עשית חי נפשי כי בן מות אתה,

ויאמר לו אדוני! חס ושלום כי לא עלה בלבי מעולם לעשות הנבלה הזאת אבל אירע לי כך וכך, ויספר לו את כל אשר קרהו במטמון אשר טמן בבית הקברות.

ויאמר לו השר: לא תכירני?

ויאמר: היאך יכיר עבד לאדוניו.

ויאמר לו השר: אני הוא העני היושב באשפה שאמרת שנתייאשתי מטוב העולם, ויקם אליו ויחבקהו וישקהו ויצו להוציא את הממון מבית הקברות לתת לו, ויצו עוד להביא לו ארוחה ומשאת מבית השר דבר יום ביומו כל ימי חייו. יתברך המשפיל ומוריש ומרים ומעשיר, שנאמר: מקים מעפר דל וגו'.

ה. אמרו חז"ל שהיה איש אחד עני ביותר והיו לו חמשה בנים ואשה אחת, ויהי היום ויצר לו מאד כי לא היה לו פרנסה ומחיה, ותאמר לו אשתו: קום ולך לשוק אולי יזמין לך הקדוש ברוך הוא פרנסה ולא נמות ברעב.

ויאמר לה: אנה אלך ואין לי קרוב ולא אוהב להושיעני מצרה הזאת אלא רחמי שמים, ותחריש האשה, וירעבו הילדים ויבכו ויצעקו,

ותוסף האשה ותאמר לו: צא לשוק ואל תראה במות הילדים,

ויאמר לה: ואיך אצא ואני עירום, והיה לאשה לבוש קרעים ותיתן אותו לבעלה להתכסות בו, ויצא החוצה ויעמוד משתאה ולא ידע אנה ילך, ויבכה וישא עיניו אל השמים ויאמר ריבון העולמים אתה יודע שאין לי אדם למי אפנה בעניי ודלדולי שירחם עלי, לא אח ולא קרוב ולא אוהב, ועוללי קטנים רעבים צועקים ברעב, יהי חסדך ה' עלינו לרחמנו או אסוף אותנו ברחמיך וננוח מעצבנו. ותעל שוועתו אל האלוהים, והנה אליהו ז"ל בא אליו ויאמר לו: מה לך ולמה תבכה? ויספר לו קורותיו ותלאותיו, ויאמר לו: מהר ולך עמי ואל תבכה,

ויאמר לו: אל תחוש קח אותי ומכרני בשוק וקח מחירי ותחיה בו,

ויאמר לו: אדוני, ואיך אמכרך ובני אדם יודעים שאין לי עבד ואני מפחד שיאמרו כי אני העבד ואתה אדוני,

ויאמר לו אליהו ז"ל: אל תירא עשה מצוותי, וכשתמכרני תיתן לי זוז אחד, ויעשה כן ויוליכהו לשוק, ויהי כל הרואים אותו חשבו כי האיש העני הוא העבד ואליהו ז"ל הוא אדוניו, עד ששאלו אותו ויאמר הוא אדוני ואני עבדו, ויעבור שם אחד משרי המלך ויראהו וייטב מאד בעיניו ורצה לקנותו בשביל המלך, ויעמוד ויכריז עליו עד שמונים דינרין,

ויאמר אליהו ז"ל: מכור אותי לשר הזה ואל תיקח תוספת עלי ויעשה כן, ויקח מן השר שמונים דינרים ויתן לאליהו ז"ל אחד ויחזירהו לידו.

ויאמר לו: קח וחיה אתה ואנשי ביתך ולא ישיג אותך חוסר ועוני כל ימיך.

וילך אליהו ז"ל עם השר וישב האיש אל ביתו וימצא את אשתו ואת בניו עטופים ברעב וישם לפניהם לחם ויין ויאכלו וישבעו ויותירו, ותשאלהו אשתו ויגד לה כל אשר קרהו,

ותאמר לו: עשית עצתי והנה טוב לך, כי אם היית מתעצל היינו מתים כולנו. ומהיום ההוא והלאה ברך ה' את בית האיש ויהי עשיר גדול באין חקר ולא ראה חוסר וצוקה כל ימיו ולא בניו אחריו.

ויביא השר את אליהו ז"ל לפני המלך והיה בלב המלך לבנות ארמון גדול חוץ למדינה ויקנה עבדים רבים להסיע אבנים גדולות ולכרות עצים ולתקן צורך הבנין, וישאל המלך את אליהו ז"ל ויאמר לו: מה מלאכתך,

ויאמר לו: אני חרש ובקי במלאכת בנין חשוב, וישמח המלך מאד ויאמר לו אני רוצה שתבנה לי ארמון גדול חוץ לעיר וצורותיו ומידותיו כך וכך,

ויאמר לו: אני אעשה כדבריך,

ויאמר המלך: אני רוצה שתמהר הבנין בששה חדשים ותהיה חפשי ואעשה עמך חסד,

ויאמר לו אליהו ז"ל: צווה את עבדיך שיתקנו כל צרכי הבנין ויעשה כן.

ויהי בלילה ויקם אליהו ז"ל ויתפלל לה' וישאל ממנו לבנות את הארמון כרגע כחפץ המלך, ותשלם כל המלאכה טרם השחר, וילך אליהו ז"ל לדרכו ויוגד למלך וילך לראות הארמון וייטב בעיניו וישמח שמחה גדולה ויתמה מאד על הדבר הזה, ויבוקש אליהו ולא נמצא ויחשוב כי מלאך הוא, וילך אליהו עד שפגע בו האיש אשר מכרהו וישאלהו לאמר מה עשית עם השר, ויאמר לו: עשיתי מה שבקש ממני ולא עברתי על דברי ולא רציתי שיפסיד ממונו, כי בניתי לו ארמון ששווה אלף פעמים יותר מממונו, ויברכהו האיש ויאמר לו החייתני,

ויאמר לו אליהו ז"ל: תן שבח לבורא אשר עשה עמך החסד הזה.

ו. מעשה בחסיד אחד שהיה לו עשרה בנים וישבע שיתן ביום פטירתו מאה מאה דינרין לבניו, לימים יצא קצת הממון מידו ולא נשאר לו כי אם תתק"ן דינרין ויתן התת"ק לט' בניו,

ויאמר לו הקטן: מה אעשה אבי איך תניחני בלא פרוטה?

ויאמר לו: אני נשבעתי לתת לכל אחד ואחד מכם מאה מאה ולא יכולתי לעבור על שבועתי ונשארו לי חמישים ואקח מהם שלשים לתכריכין לשעת פטירתי ואתן לך עשרים הנשארים כי לא חשבתי שיצא הממון מידי, אך יש לי עשרה חברים אוהבים ואתנם לך והם טובים לך מאלף דינרין, ויצו את חבריו עליו וימת האיש ויקבר, וילכו תשעה בניו לסחורה איש לדרכו, וישאר הקטן דואג ונדהם ולא ידע מה יעשה כי הוציא כל הדינרין ולא נשאר לו כ"א דינר אחד, ויאמר מה הועילו לי החברים האהובים שהניח לי אבי ואמר לי שהם טובים לי מאלף דינרין, בכל זאת לקח עצת אביו ויקראם אל ביתו ויוציא עליהם הדינר בסעודה ויאכלו וישתו עמו. ויאמרו איש אל רעהו: הנה פלוני זה שמחזיק אהבת אביו עמנו מבין כל אחיו, אנו ראויים להחזיק באהבה ולא לרפות אותה ולגמלו חסד על כל מעשיו, ויתנו לו כל אחד מהם פרה

מעוברת וממון, ותלדנה הפרות וימכור אותן ויאסוף ממונו וישתדל בסחורה ויברכהו ה', ויעשר יותר מאביו, ויאמר אמת מה שאמר אבי כי האהובים טובים לאדם מכל ממון שבעולם. ע"כ חייב אדם להרבות באוהבים ולכבדם ולשומרם, וכן אמר בן סירא, רבים יהיו דורשי שלומך, גלה סודך לאחד מאלף.

ז. ויהי איש אחד מעשירי ישראל שמו נתן דציצותא ויאהב אשה אחת בעולת בעל ושמה חנה, והיה בעלה עני ביותר והאשה הזאת הייתה יפה עד מאד, ויצר לנתן להתחלות בעבור חנה, ונכנסו אליו הרופאים ואמרו לו: לא תוכל להירפא עד שתשכב עמה,

ויאמרו חכמי ישראל: ימות ואל יעבור עבירה זו,

אמרו הרופאים: תבוא ותספר עמו,

ואמרו חז"ל: ימות ואל תספר עמו. ויאריך חוליו מאד, והיו חובות הרבה על בעל חנה ויקחוהו ויתנוהו לבית הסוהר כי לא היה לו מה ליתן לבעלי חובותיו, והייתה אשתו טווה ביום ובלילה וקונה בדמי המטווה מאכל והייתה מולכת לו לאכול, ויהי ימים רבים במשמר ותקצר נפשו למות. ויהי היום ויאמר לאשתו הפודה נפש אחת ממיתה כאלו מקיים נפשות רבות ואני קצתי בחיי בבית הסוהר, חושי ולכי לנתן דציצותא ובקשי ממנו כי ילווה לי הממון ויפדה את נפשי ממות,

ותאמר לו: הלא ידעת אם לא שמעת שהוא חולה נוטה למות בעבורי, וכל יום ויום יבואו שלוחיו אלי בממון הרבה ואיני מקבלם מהם, ואומר להם שלא יראו פני לעולם, ואיכה אלך אליו להלוות לי ממון, אם היית בן דעת לא אמרת אלי כדבר הזה, שמא בהאריך ייסוריך יצאת מדעתך. ותקצוף עליו ותלך לביתה בחרי אף ולא באה אליו שלשת ימים, ויהי ביום הרביעי ותחמול עליו ותאמר אלכה וארָאנו בטרם ימות ותלך ותמצאהו נוטה למות,

ויאמר לה: הקדוש ברוך הוא יבקש עלבוני וחמסי ממך ויתפשך בעוני, אבל אני רואה שתרצי שאמית בכאן ושתינשאי לנתן לאשה.

ותאמר לו: גרש אותי ועזבני ולא אבוא אליו באיסור,

ויאמר לה: הלא זה דברי שאת חפצה להינשא לו,

ותזעק בקול גדול ותיפול על פניה ותאמר: מי שמע כזאת, האיש הזה יאמר לכי נאפי והיטמאי והוציאני מבית האסורים,

ויאמר לה בעלה: לכי מעלי ועזבני עד שירחם הקדוש ברוך הוא עלי, ותלך לביתה ותחשוב בצרתה ובצרת בעלה ותחמול עליו ותברר לבה ותתפלל חנה ותאמר, אנה ה' הצילני והושיעני שלא אכשל בעבירה, ותלך לבית נתן דציצותא, ויראוה סריסיו וימהרו לנתן להגיד הנה חנה עומדת בשער, ויאמר להם: אם אמת הדבר תהיו חופשים, ותבוא בחצר ותאמר לו שפחתו הנה חנה באה, ויאמר לה גם את תהיי חופשית, ותבוא אליו חנה וישא עיניו ויאמר לה גבירתי מה תרצי ומה שאלתך וינתן לך ומה בקשתך ותעשה,

ותאמר לו: שאלתי ובקשתי שתלוה לאישי כך וכך שהוא חבוש ואסור בבית האסורים מהיום כמה ימים ולך תהיה צדקה מאת ה',

ויצווה את עבדיו להוציא הממון וליתן לה חפצה,

ויאמר לה: הנני עשיתי רצונך ואת יודעת שאני חולה מאד מאהבתי אותך, עשי רצוני והחייני, ותאמר לו חנה: הנני בידך ותחת כנפיך ואין לי להמרות את פיך, אבל אודיעך שבאה לך שעה לקנות חיי העולם הבא והזהר שלא תפסיד שכרך וטוב העוה"ב בדבר מועט ולא תאסרני על אישי, וחשוב שהגעת לחפצך ואל תאבד רב במעט והנשאר, באשר יכלה ויתם, וחשוב בייסורי הקדוש ברוך הוא, ואל תעשה דבר שתתנחם באחריתך. ראה כל מי ששמע ליצרו כמה ינחם בלי תועלת, וזו לך שעה קלה ומועטת לקנות חיים ארוכים ושכר טוב בעוה"ז ובעוה"ב שלא יוכל כל אדם להגיע לדבר זה אלא בעמל הרבה וביגיע גדול, ואתה יכול להגיע לרצון בוראך בשעה קלה ואם תשמע לשכלך ותגער ביצר הרע אשריך וטוב לך.

כשמוע האיש דבריה ויגער ביצר הרע ויקם ממיטתו ויפול על פניו ארצה ויתנפל לפני ה' ויתחנן אל ה' להכניע יצרו ולשבר תאוותו ולהדריכו בדרך הטובה והישרה ולהורות אותו תשובה שלימה ולסלוח עונותיו. ויענהו ה' בהיכנעו לפניו ויעתר לו,

ויאמר נתן לחנה: ברוכה את וברוך טעמך אשר מנעתני מבוא בדמי עבירה והושעתני, לכי לשלום לביתך. ותלך ותפדה את בעלה ותוציאהו מבית הסוהר, ותגד לו את אשר עשתה ולא האמין לה בעלה כי חשד אותה שנתן בא עליה והיא העלימה זאת ממנו. ויהי כי ארכו הימים וישקף רבי עקיבא בעד החלון וירא איש רוכב על סוס ועל ראשו זיו גדול וזוהר מזהיר כשמש, ויקרא אחד מתלמידיו ויאמר להם: מי זה האיש הרוכב על הסוס,

ויאמרו לו: זה הוא נתן רועה זונות,

ויאמר לתלמידיו תראו כלום על ראשו,

ויאמרו לו: לאו,

ויאמר להם: מהרו והביאוהו אלי,

ויבוא לפניו ויאמר לו: בני ראיתי על ראשך אור גדול בלכתך ואני יודע שאתה מיורשי עוה"ב, ועתה הודיעני מה עשית, ויודיעוהו דברי חנה. ויתמה ר"ע מאד על התאפקו והיכנעו לכבוש את יצרו הרע והתרחקו מהעונות ותשובתו בתשובה שלימה,

ויאמר לו: אמנם עשית דבר גדול וע"כ הזריח הקדוש ברוך הוא על ראשך זיו גדול שראיתי, והנה זה בעולם הזה על אחת כמה וכמה הטוב הצפון לך בעוה"ב. ועתה בני שמעני וקח עצתי ושב לפני ואלמדך תורה, ויעשה כן וישב לפני ר"ע, ויפתח הפותח ואין סוגר את לבו בתורתו, לימים מועטים הגיע למעלה גדולה מאד בחכמה וישב בצד ר"ע במעלה אחת. ויהי היום ויעבור בעל חנה על מדרש רבי עקיבא וישאל את אחד מתלמידיו איכה עלה נתן לגדולה זאת ויספרו לו כל המעשה, ויאמין האיש לדברי אשתו ותשקוט נפשו מרוח הקנאה שעבר עליו מהחשד שחשד אותה, ויבוא אל ביתו וישק ראש אשתו ויאמר לה מחלי לי על אשר חשדתיך בדבר נתן, על שראיתיו היום עם ר"ע ושאלתי והגידו לי כך וכך, הקדוש ברוך הוא

ירבה שכרך כפלי כפלים כי הייתי בדוחק גדול בנפשי עד שהושיעני הקדוש ברוך הוא ברחמיו בדבר הזה שנגלה אלי היום.

ח. מעשה בשני בני אדם לסטים שיעצו ואמרו: נלך ונעמוד על אם הדרך ואם יבואו בני אדם עם ממון נעמוד עליהם ונהרגם וניקח מהם את ממונם.

אמר האחד: איך נעשה אם יודע הדבר ויהרגונו,

אמר האחר: אני אתן לך עצה, נחפור שני בורות, באחד נשליך הפגרים ובאחד נשים הממון.

אמר האחד: כן דברת.

ויעשו הבורות וכל מי שהיה עובר שם היו הורגים אותו ומשליכין אותו בבור האחד ונוטלין ממונו וטומנין אותו בבור השני.

פעם אחת עברה סיעה של בני אדם, אמר אחד מהם כבר עברתי פה פעם אחת ומצאתי דרך סלולה ועכשיו עלתה עשבים, אי אפשר בלא שום דבר, נחפש אולי נמצא כלום, חפשו ומצאו שם שני בורות באחד ממון ובאחד פגרים.

אמר להם: הלא אמרתי לכם לאמר כי אם נחפש נמצא שם כלום, נחפש עוד בעבור הליסטים אולי נמצא אותם. הלכו ומצאום נחבאים,

אמרו להם: מה טיבכם בכאן, בא מלאך המוות וחטף את דבריהם ואמרו: עונותינו הביאונו לכאן, תפסום והוליכום לבית המלך ואמרו: אדונינו המלך מצאנו אלו הליסטים וכבר הרגו אנשים הרבה,

אמר להם המלך: היאך עשיתם?

ספרו לו כל המעשה, מיד ציוה המלך לאסרם בזיקים ואסרום ונגדום מאד בכל יום ולא נתנו להם שום דבר מאכל אלא לחם צר ומים לחץ, ויעשו להם כן עד שמתו במיתה משונה. ולכן יזהר אדם שלא ישפוך דם נקי ואם הוא הורג נפש מיד הקדוש ברוך הוא מוסרו לחמשה מלאכי חבלה על שלא קיים חמשה חומשי תורה,

האחד מכהו,

והשני מונה כדרך שמכין ומונין בית דין (במלקות),

השלישי מוציא אור מגופו ושורפו,

הרביעי מוציא ומביא חצבי אבנים קטנים ואומר לו דקדק אלו בשיניך שכל מה שגזלת בשיניך אכלת,

והחמישי מביא אביו ואמו ומעמידם בפניו ואומר להם מפני מה לא הדרכתם את בנכם בדרך ישרה וטובה ולא למדתם אותו תורה ומצוות כדי שיפרוש עצמו מן העבירות, מיד נותנים להם רשות לענוש אביו ואמו, ואותו הרוג שמח, שנאמר: ישמח צדיק כי חזה נקם. על כן ציוה לא תרצח.

ט. מעשה באדם אחד שהיו לו שלש בנות, אחת עצלה ואחת גנבת ואחת מספרת לשון הרע, והזקינו בביתו ולא היה אדם רוצה אותן מפני דיבתן הרעה. פעם אחת בא אוהבו להתארח בביתו וראה בנותיו שהזקינו בביתו ואמר לו: יש לי שלשה בנים ואם ייטב בעיניך תתנן לי לבני לנשים.

אמר לו: בנותי אינן ראויות לבניך,

אמר לו: מפני מה?

אמר לו: מפני שיש בהן דופי וגנאי,

אמר לו: איזה גנאי,

אמר לו: כך וכך,

אמר לו: אעפ"כ תתנן לבני, מיד השיאן לבניו.

מה עשה לעצלה הושיבה על המטה והעמיד לפניה עבדים ושפחות ואמר להם: אל תניחו לה לעשות כלום. ולגנבת הפקיד אצלה כל הממון ואמר לה: כל מה שתעשי יהיה עשוי, ולמספרת לשון הרע היה משכים חמיה בכל יום ויום ודורש בשלומה ונושקה והושיבה אצלו ואומר: בתי מה טיבך? אם תרצי לבקש כלום מבעלך תאמרי לי ואומר לו ויעשה חפצך, ולא הייתה מדברת עליו כלום.

לימים בא אביהן לבקרן היאך עומדות עם בעליהן, הלך ונכנס אצל העצלה ואמר לה: בתי היאך את עם בעלך?

אמרה לו: תבוא עליך ברכה אבי שנתתני לאיש הזה שעושה לי כמה טובות שהעמיד לפני עבדים ושפחות שאין מניחין לי לעשות כלום, והוא נתן שבח לה'.

יצא משם ונכנס אצל הגנבת ואמר לה: בתי היאך את עם בעלך?

אמרה לו: טוב, כמו שאמרה הראשונה והוא נתן שבח לה'.

יצא משם ונכנס אצל המספרת לשון הרע, כיון שראתה את אביה התחילה לבכות ואמרה לו: אבא מנהגו של עולם לתת אדם בתו לאדם אחד ואתה נתתני לשני בני אדם לאב ולבן, ואם אין אתה מאמין לי הסתר בחדר ותראה האמת, מיד הכניסתו בחדר בא חמיה לשאול בשלומה כמנהגו, אמרה אל חמיה: חזור לך ואל תיגע בי ואל תבישני,

אמר לה: וכי באתי אליך בשום מעשה רע ח"ו שלא עלה על לבי, כיון שראהו אביו יצא מן החדר עמד עליו והרגו, ואחר באו עליו אנשי ביתו והרגוהו, והיא הייתה צועקת ובוכה, עמדו עליה והרגוה. מכאן אנו למדין לומר כי לשון הרע הורגת שלושה, האומרו והמקבלו ומי שנאמר עליו, ואמרו חז"ל: אין דבר קשה בעולם מלשון הרע, לכך ציוונו לא תענה ברעך וגו'.

י. מעשה שהיה בימי דוד מלך ישראל שהלך יואב בן צרויה לקינסלי (נ"א קינסרי) מדינתא דעמלק להלחם עליה ללכדה, וסגרו העמלקים את דלתות המדינה לפניהם, והיו שם בני ישראל ששה חדשים מקיפין את החומה, והיו מגיבורי ישראל עם יואב בן צרויה י"ב אלפים חלוצי צבא. לאחר ששה חדשים נתקבצו כל הגיבורים ועמדו ואמרו פה אחד אל יואב לא נוכל

לסבול הדבר הזה להקיף את החומה, הרי זה כמה זמן שהנחנו הכפרים שלנו נשינו וטפינו, ויאמר להם יואב מה אתם רוצים לעשות?

אמרו לו: רוצים אנחנו לחזור לבתינו.

אמר להם יואב: למה נחזור בפחי נפש אם יראה המלך פנינו ריקם, וישמעו כל העמים ויתקבצו עלינו וילחמו עמנו, אלא עשו קלע וקלעו אותי בקלע לתוך העיר.

ויקח יואב עמו אלף כסף וסייף ואמר להם יואב: המתינו לי ארבעים יום ואם תראו הדם יוצא מתחת דלתות המדינה דעו שאני חי ואם לאו דעו כי אני מת, ויקלעו את יואב בקלע אל העיר והכסף והסייף עמו. וילכו לבתיהם ויואב נפל לתוך המדינה בחצר של אלמנה אחת, והיה לה בת אחת נשואה וכאשר יצאה הנערה לחצר מצאה את יואב מושלך שמה, ונכנסה לקרוא לאמה ולבעלה, ויצאו שלשתם והכניסוהו לבית וירחצוהו במים חמים וסכוהו בשמן ותשב רוחו אליו, וישאלוהו מי אתה?

ויאמר להם: עמלקי אנכי והייתי בגדוד של ישראל ויתפשוני והביאוני לפני מלך ישראל והמלך גזר עלי שיקלעוני ויקלעוני למדינה הזאת, ולכן מבקש אני מכם שתחיוני.

ויקח יואב עשרה כסף ויתן לאבי הנערה ויאמר: לך ועשה מהם כל מה שתרצה, וישב יואב עימהם עשרה ימים, ויבקש ללכת במדינה ויאמרו לו: לא תלך בזה המלבוש, ומיד נתנו לו לבוש אחר משלהם, ויצא לחוץ בתוך המדינה, והיה באותה המדינה מאה וארבעים שווקים וכל שוק ושוק אחד גדול מהשני במוצאה ומבואה של המדינה, וילך אצל נפח אחד ויאמר לו עשה לי סייף אחד כמו זה שהוא שבור בידי, וכשראה הנפח הסייף נזדעזע ויאמר לו יואב למה נזדעזעת?

אמר לו: לא ראיתי כמוה מימי,

אמר לו: עשה אותה לי ואני אתן את שכרך. ויעשה אותה לו, ויתפש יואב את החרב וינענע וישברה וכן עשה פעם שניה, ופעם שלישית נענע החרב פעמים ולא נשברה.

ויאמר לו יואב: למי נאה להרוג בזו החרב

ויאמר הנפח ליואב: שר צבא מלך ישראל,

ויאמר לו: נימא אני יואב!

ויאמר לו: מה יש אחריך?

ויחזיר הנפח ראשו ויכהו יואב בבטנו

ויאמר לו יואב: מה יש בבטנך,

אמר לו: כמו שלג יש בבטני, דחפו יואב והשליכו חציו לכאן וחציו לכאן, ויצא לחוץ ונכנס ברחוב המדינה וימצא שם כמו חמש מאות איש שכירים גיבורי מלחמה ויהרגם ולא נשאר מהם איש, וישב חרבו לתערה.

וישב לבית שהיה שוכן שם, ונשמע קול במדינה מן ההרוגים והיו אומרים: מי הרג את אלו?

אמרו: לא הרגם אלא אשמדאי מלכא דשידי.

וישאלו אנשי הבית ליואב כלום אתה יודע משמועה זאת?

ויאמר להם: לאו ויוציא כסף ויתן להם, ויעמוד שם עשרה ימים ואח"כ יצא לשער וחרבו שלופה בידו ויהרוג אלף וחמש מאות איש, ותדבק ידו אל החרב ויצר ידו על זרועו וחזר לאותו בית וימצא שם את הנערה ויאמר לה: עשי לי מעט מים חמין וקבלי את החרב מידי, כשראתה הנערה כן צעקה ואמרה עמנו תאכל ותשתה ותהרוג את אנשינו, אז תקע יואב החרב בבטנה, ותרפא ידו וחזר לשוק ושמע כרוז שהיה מכריז ואומר כל מי שיש אורח בביתו יביאהו למלך, ויפגע בו יואב והרגו, וכן היה עושה לכל מי שהיה מוצא עד שהרג שני אלפים ואח"כ בא לשערי העיר ויכה שם כל הנמצא ויפתח שערי המדינה, והיה הדם מתגלגל (שותת) ויוצא בשערי המדינה. וקודם לזה היו ישראל בוכים אל יואב והיו רוצים לחזור לבתיהם וכשראו את הדם יוצא משערי המדינה שמחו כולם ואמרו בפה אחד שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד, וכשפתח יואב בן צרויה את שערי המדינה עלה לגג המגדל כדי שיראו אותו בני ישראל שהיו חוץ למדינה והרים קולו ואמר: כי לא יטוש ה' את עמו בעבור שמו הגדול. ואתם מה תעשו, שגרו למלך ותכנסו כולכם למדינה ולבשו כלי זיין ושלפו חרבכם. וכאשר החזיר יואב את ראשו ראה על רגליו הימנית פסוקים כתובים יענך ה' ביום צרה וגו' עד ה' הושיעה המלך יעננו ביום קראנו.

ויאמר דוד ליואב: מה עשית האם הרגת את כל העמלקים שבמדינה כולה כמו שכתוב תמחה את זכר עמלק?

ויאמר לו יואב: כך עשיתי ולא נשתייר מהם אלא המלך לבדו, והלך יואב והביא את המלך לפני דוד ויהרגו דוד בידו, ויקח יואב את כתרו ונתנו בראש המלך דוד, והכתר ההוא היה מזהב טהור והיה בו אבן יקרה, דכתיב: ומשקלה ככר זהב ואבן יקרה וגו', והוציא את כל הרכוש וכל הטף וכלי כסף וכלי זהב, ושללו ובזזו כל אשר במדינה וישרפו כל בית ע"ז שלהם כדכתיב: כי את מזבחותיהם תתוצון, וישרפו כל העירות שבאדום, ולא היה להם תקומה כמו שכתוב: ויהי אדום עובדים לדוד, ויבואו ישראל והמלך דוד לירושלם בשמחה גדולה ומהללים ומשבחים לחי עולם. ונפל פחד ורעדה על כל העמים אשר סביבותיהם, ואימתו של דוד עליהם, דכתיב: ויהי דוד בכל דרכיו משכיל וה' עמו. כן יהי ה' אלוהינו עמנו ועם כל ישראל.

יא. מעשה בר' ראובן שהיה חכם וחסיד וישר עוסק בתורה כל ימיו ביום ובלילה וכל הגזרות שהיו באות על אותו הדור היה עומד ומתפלל עליהם לפני הקדוש ברוך הוא ומבטלם בתפלתו, ולא היה לו כי אם בן אחד, והנה הגיע קצו של זה הבן להפטר מן העולם ויבוא מלאך המוות לפני ר' ראובן אביו ויאמר: דבר אחד יש לי לומר לך,

אמר לו: אמור,

אמר לו: הגיע קץ של בנך וזמנו להפטר מן העולם,

אמר לו: אם הקדוש ברוך הוא גזר גזרה זו אין אנו יכולים לבטלה, אלא בבקשה ממך שתתן לי זמן שלושים יום ואקח לו אשה ואעשה לו חופתו ואח"כ עשה שליחותו של מקום.

אמר לו המלאך: הרי הוא בידך כטוב בעיניך עשה, והלך המלאך למקומו.

ור' ראובן הלך לביתו ולא הגיד הדבר לשום אדם והשיא לבנו אשה ונתן ביד בנו עלי הדס ואמר לו: לך הזמין כל בני העיר, וכשהלך להזמינם פגע בו אליהו ז"ל ואמר לו: היכן תלך?

אמר לו: אבי שלחני להזמין כל בני עירי,

אמר לו: יש לי דבר אחד לומר לך,

אמר לו: ומה הוא?

אמר לו: בני הגיע קצך למות,

אמר לו: אם כך גזר הקדוש ברוך הוא אין מי יכול לעכב, אינני גדול מאברהם יצחק ויעקב. אמר לו: בני אומר לך דבר אחד כשתזמין בני העיר ותשב בסעודה עם הזקנים אל תטעום כלום אלא יהיו עיניך בדלת והאדם שיבוא כעני וראשו פרוע ובגדיו פרומים ושער ראשו מקולקלים דע כי הוא מלאך המוות ותעמוד על רגליך ותיפול לרגליו ותשתחווה לו ותכניסהו שיאכל עמך, והישמר לך שלא תניחהו אלא תפוש בו בחזקה שיאכל וישתה, ואם לא ירצה לישב בסעודה קחהו תחת חופתך והאכילהו והשקהו.

וילך אליהו ז"ל לדרכו וגם הבן הלך לביתו ולא הגיד לא לאביו ולא לאמו ולא לארוסתו. ויבואו הזקנים וישבו על השולחן וישב גם החתן עימהם, והיו עיניו מסתכלות בדלת, ומן הצער והדאגה לא אכל ולא שתה, וכשהיו העם אוכלים ושותים בא מלאך המוות ונדמה לו כעני וראשו פרוע ובגדיו פרומים ושערותיו מקולקלים. כיון שראהו החתן עמד מן השלחן ונפל לפני רגליו ותפשו בחזקה ואמר לו: אדוני הכנס,

אמר לו: איני נכנס,

אמר לו: הכנס ושב עם הזקנים, תפשו בחזקה והושיבו בין הזקנים בחופתו, והביאו לפניו כל מיני מעדנים ונראה להם כמו שאוכל ושותה ואחר שאכל ושתה אמר לו: בני כשהיית בונה ביתך התבן שלו מהיכן לקחת?

אמר לו: מבעל הגורן,

אמר לו: בני בעל הגורן מבקש את תבנו,

אמר לו: אקח תבן אחר ואתן לו,

אמר לו: אינו רוצה כי אם תבנו,

אמר לו: אם כן אנו נותצים את הבית ונפריד את הטיט ונוציא את התבן וניתן לו,

אמר לו: בני אין בעל התבן אלא הקדוש ברוך הוא והתבן אינו אלא הנפש, הוא שלחני ליטול את נפשך ואני הוא מלאך המוות,

אמר לו: אם כן הוא תן לי רשות שאצא ואראה את אבי ואת אמי ואת ארוסתי,

אמר לו: לך.

הלך לאביו ואמו ויספר להם את דברי מלאך המוות, מיד עמד ר' ראובן אביו ונתעטף והיה מתפלל ובקש רחמים על בנו, והיה הבן בוכה כנגדו ומחבקו ומנשקו, ויצא ואמר למלאך המוות אפייסך מאד תן לי רשות עד שאכנס לחופתי ואנשק לארוסתי,

אמר לו: לך,

הלך אצל אשתו ונשקה אמר לה: תהי יודע שבא מלאך המוות ליטול את נפשי,

אמרה לו: ומה אמרת לו?

אמר לה: לא אמרתי לו כלום,

אמרה לו: עמוד כאן ואני אלך לדבר עמו, יצאת ואמרה לו: אדוני, אתה באת לקחת את נפש בעלי?

אמר לה: הן!

אמרה לה: כך כתיב: בתורה כי יקח איש אשה חדשה נקי יהיה לביתו שנה אחת ושמח את אשתו אשר לקח,

אמר לה: המתיני עד שאלך להקב"ה אולי יעשה למען שמו וירחם עליו, עלה לרקיע ומצא שם מיכאל וגבריאל ומלאכי השרת עומדים ומבקשים עליו רחמים ואומרים: רבש"ע כל גזרות קשות הבאות לעולם ר' ראובן עומד לפניך ומתפלל עליהן ואתה מבטל אותן בעבורו, ועכשיו כולנו מבקשים עליו רחמים ואין אתה שומע לנו, עשה נא למען שמך הגדול ותרחם עליו, ומלאך המוות בא ואמר לפני הקדוש ברוך הוא כך וכך אמרה לי אשתו, מיד נתמלא הקדוש ברוך הוא רחמים ויהפוך גזר דינו לחיים והוסיף לו הקדוש ברוך הוא על שנותיו שבעים שנה כנגד שבעת ימי החופה, לקיים מה שנאמר: רצון יראיו יעשה ואת שוועתם ישמע ויושיעם.

יב. מעשה ברבי שמעון הגדול אשר ישב בעיר מגנצא היושבת על יד הנהר ריינוס, ולו היו שלשה גליוני ראי תלויים בתוך ביתו אשר בהם ראה את כל אשר היה ואשר עתיד להיות, ואחרי מותו יצא מעין נובע מראשותי קברו. ר' שמעון הזה היה איש גדול מאד, ויהי לו בן קטן ושמו אלחנן, ויהי היום ושבת היה, והנכריה באה להסיק את התנור כמשפטה בכל שבת ושבת, ותרא כי אין ר' שמעון ואשתו בבית, כי כבר הלכו לבית הכנסת להתפלל, ורק האמה לבדה נשארה עם הנער, ותישא את הנער בזרועותיה ותצא עמו. האמה ראתה את אשר הנכריה עושה אך לא עלה על לבה לחשוב כי רעה בלב הנכריה, ותאמר אך משחקת היא את הקטן ומהר תשוב ותשיב אותו הביתה. אולם לא שבה הבוגדה כי אם נשאה את הנער מזה והלאה ותכניסהו בברית הנוצרית, ותתברך בלבה כי קרבן טוב הביאה לרצון לפני אלוהיה כמחשבת כל הנוצרים בימים ההם.

ובשוב ר' שמעון ואשתו מביהכ"נ לא מצאו גם את האמה בבית, כי ראתה הנכרית בוששת לשוב את הנער ותצא לבקשה לרדוף אחריה, אבל לא מצאה אותה עוד, ותשב אל בית ר' שמעון בפחי נפש ותזעק ותיילל עד למאד. ויאמר לה ר' שמעון מה הילדה הזאת, הגידי מה היה?

ותען האמה, אדוני רבי! הנכריה המסקת את התנור ביום השבת באה ותגנוב את בנך ותנס לא ידעתי אנה נחבאה להסתתר עמו. וימהר ר' שמעון ויצא הוא ואשתו והאמה לבקש ולדרוש, אך לשווא כי לא נמצא הנער ואיננו. אז נתנו האבות קולם בבכי ומספד מר ויצעקו ויזעקו מכאב לבם נורא מאד. אחרי כן צם ר' שמעון לענות נפשו יומם ולילה ויתפלל לה'

להשיב לו את בנו, אך תפלתו שבה ריקם, כי מאן ה' לגלות לו את מקום הנער באשר הוא שם. והנער הובא אל הגלחים ויגדלוהו וילמדוהו ויהי למלומד גדול כי לבו רחב כלב ר' שמעון. וילך הנער ויעלה מבית מדרש החכמה האחד אל השני, וכה עלה למעלה למעלה עד כי גדלה חכמתו מאד ויבא לרומא. שם הוסיף ללמוד לשונות רבות ויעש לו שם ויגדל מיום אל יום הלוך וגדל עד כי נתנשא לקרדינאל. ושמו יצא בכל הארץ וכולם אמרו כבוד לו וינשאוהו בפיהם עד מאד, בלמודו ביופיו ובכהונתו.

בעת ההיא מת האפיפיור, ולא נמצא קרדינאל חכם ומלומד כהקרדינאל החדש הזה למלא את מקום האפיפיור המת. ויבחרו בו ויושיבוהו על כס האפיפיורים. האפיפיור החדש הזה ידע היטב מכבר כי ממעי יהודה יצא ואביו הוא ר' שמעון הגדול ממגנצא, ורק מפני שהיה שבע כל טוב וחשוב גדול בין הגויים, לא נתנו לבו לעזוב את כל הכבוד הזה ולשוב אל אביו אל אמו ואל אלוהיו, ועתה כאשר התנשא לכל הנוצרים לראש נכסף לראות את פני אביו, ויתן אל לבו להביאהו אליו לרומא בערמה. ויכתוב ספר אל ההגמון אשר במגנצא, כי כל ההגמונים סרים למשמעתו, ויצוהו לאסור להיהודים שמירת שבת ולגזור על מצוות מילה ונדה. והאפיפיור ראה על ככה לאמר, אם כזאת ישמעו היהודים ותיפול עליהם אימתה ופחד, אז ימהרו לשלוח אלי גדוליהם מקרבם להתחנן אלי לבטל מעליהם גזרתי הקשה, ואין ספק כי את אבי ישלחו בראש שלוחיהם. כן חשב מראש וכן היה אחרית הדבר. ובבוא ספר האפיפיור אל ההגמון קרא אליו את היהודים ויצום מטעם האפיפיור על כל הדברים אשר גזר עליהם ואין להשיב. ויבהלו היהודים מאד ויתחננו אל ההגמון להסיר מעליהם את הרעה הזאת, אך הוא ענה ואמר, אל נא תעתירו עלי תחנוניכם כי אין בידי להועיל לכם, הא לכם ספר האפיפיור קראו בו ודעו כי קצרה ידי מהושיעכם, ואולם אם יש את נפשכם לבקש תחינה, זאת עצתי לכם אשר תעשו, שלחו מכם אנשים חכמים ונשואי פנים להאפיפיור רומא ויפילו לפניו תחינתם, אולי יעתר לכם ויעביר מעליכם את הגזרה הזאת.

אז קדמו יהודי מגנצא את פני ה' בתשובה תפלה וצדקה, ואח"כ בחרו בשני רבנים ובר' שמעון הגדול לראש עליהם לשלחם לרומא, באמרם אולי יעשה ה' נס לנו ויטה את לב האפיפיור עלינו לטובה. רק בין כה וכה מלו את בניהם ולא עשו כדבר הגזרה, כי כן נאות להם ההגמון לעשות כן בסתר ובמחשך עד שוב השלוחים. וישאו שלשת הנבחרים רגליהם ויבואו רומא. ויתייעצו שמה את היהודים מה לעשות בדבר הגדול והרע הזה, וכאשר שמעו יהודי רומא את השמועה הזאת כן תמהו מאד ויאמרו, מי האמין לזאת, מעולם לא היה אפיפיור טוב ליהודים כהאפיפיור הזה, הן תמיד הוא מתהלך את היהודים, מהם אנשי סודו ויועציו, וגם ישחקו עמו תמיד במשחק השאח ובלעדם לא יחיה, ואיך נהפך פתאום לבו לשנאה.

ויאמרו עוד, כי לא יאמינו אשר מהאפיפיור יצאה הגזרה הזאת, כי אם ההגמון בדא אותה מלבו להרע ליהודי מגנצא. אז הראם ר' שמעון הגדול את הספר אשר שלח האפיפיור ואת חותם ידו אשר עליו, ויראו יהודי רומא וידעו כי אמת הדבר, ויענו אין זה כי אם חרה אף ה'

בכם ויסת את האפיפיור לגזור עליכם את הגזרה הזאת, ויקראו צום וירבו בתפלה וצדקה גם הם, ופרנסי עדת רומא הלכו אל הקרדינאל הרואה תמיד פני האפיפיור ויתחננו אליו בעד יהודי מגנצא, ויאמר הקרדינאל אתם ידעתם כי הספר כתב האפיפיור והוא אשר שלחו אל ההגמון ממגנצא ואני מה אעשה לכם והועיל לא אוכל. ואולם הבטיח להם להיות בתומכי תחינתם ולדבר עליהם טוב כמליץ יושר, ויצום להכין אגרת בקשה והוא יביא את הבקשה הכתובה הזאת ליד האפיפיור, ויעשו כן.

ויהי בהגיע הבקשה אל יד האפיפיור ויקראנה, וידע מי המה השלוחים הבאים ממגנצא ויצו להביאם לפניו. ויבוא ר' שמעון הגדול עם שני הרבנים הנלווים אליו אל הקרדינאל הראש, והוא הודיע להאפיפיור כי באו היהודים כמצוותו עליהם והם מבקשים לראות את פניו ולדבר עמו פה אל פה. ויען האפיפיור יבוא האחד ראש השלשה ויעמוד לפניו הוא לבדו, ובכן בא ר' שמעון הראש והזקן משני רעיו ומראהו כמלאך ה' צבאות, ובראותו את פני האפיפיור כרע ר' שמעון על ברכיו וישתחווה, והאפיפיור ישב אז וישחק במשחק השאח עם קרדינאל אחד אשר ישב למולו, ובראותו את ר' שמעון הגדול חרד מאד ויצווהו לקום מעל ברכיו לשבת על כסא עד כלותו את המשחק, כי הכיר את אביו ברגע אשר נראה אליו, ואביו לא הכירו. ככלות האפיפיור את המשחק פנה לר' שמעון ויאמר לו מה שאלתך?

ויען ר' שמעון בבכי תמרורים, ויגד לו את שאלתו ויואל להתנפל שנית לפני רגליו, ולא נתנו האפיפיור לעשות כן.

ויאמר לו: היטב שמעתי את בקשתך ותחנתך עלתה באזני, אבל דברי שטנה רבים באו אלי ממגנצא עליכם, ע"כ גזרתי עליכם את הגזרה הזאת, ומתוך הדברים האלה החל האפיפיור להתווכח עם ר' שמעון בפלפול גדול וכמעט אשר לא מצא ר' שמעון מענה להשיב לשואלו בחריפות גדולה. וישתומם מאד לראות רחב לב באיש נכרי אשר לא יאומן כי יסופר. עד חצי היום ישבו ויפלפלו עד אשר אמר האפיפיור, ידידי הנני רואה כי מלומד גדול אתה, ואחיך אשר שלחוך לא יבושו מתקוותם אשר שמוה בפיך. והנה מדי יום ויום יבואו אלי יהודים לשחק עמי במשחק השאח, ועתה גם אתה שב נא עמי בזה ונשחק פעם אחת, ובקשתך לא תישאר מעל.

ור' שמעון היה אומן נפלא במשחק הזה אשר לא נמצא כמוהו בכל הארץ, ובכל זה נצחו האפיפיור הפעם, ויתמה ר' שמעון מאד, ועוד שבו וידברו מהאמונות, ור' שמעון שמע מפי האפיפיור גדולות ונפלאות ויהי לפלא בעיניו. באחרית הדברים שנה ר' שמעון את בקשתו ויבך בכי גדול, ויאמר האפיפיור יצאו כל העומדים לפני מעלי, ויצאו. אז נפל על צווארי ר' שמעון ויבך ויאמר לו: אבי ידידי, האם לא תכירני?

ולא הבין ר' שמעון מה ירמזון דברי האפיפיור,

ויען אי מזה התכבדתי להכיר את כבודך הקדוש?

ויוסף האפיפיור ויאמר אבי ידידי, האם לא אבד ממך בנך עודנו נער בראשית ימיך?

ויבהל מאד ר' שמעון ויען כן הוא כדבריך, אז התוודע אליו האפיפיור ויקרא, אני אני הוא בנך הזה אשר גנבתו הנכריה ביום השבת, ואולם באיזה חטא באה עליך הצרה הזאת לא ידעתי שחרו, אך זאת ידעתי ונוכחתי כי מה' יצא הדבר. ועתה בצאת נפשי לראות פניך ולגלות אוזנך כי גמרתי בלבי לעזוב את אמונתי החדשה ולשוב אל אלוהי אבותי, ע"כ בערמה גזרתי את הגזרה, ביודעי מראש כי אותך ישלחו היהודים לבקש מלפני להעביר את רוע הגזרה, ועתה הנני מבטל אותה ושלום יהיה לכם.

ואולם אבי הלא תגיד לי, היש תקווה לאחריתי ותהי לי כפרה לפני האלוהים?

ויען ר' שמעון, בני יקירי! הסר הדאגה הזאת מלבך כי אנוס היית, ובעודך נער גונבת מאבותיך ומאמונתך.

אבל אבי, הוסיף הבן וישאל, אבל כבר ידעתי מימים רבים כי יהודי נולדתי ובכל זה השתקעתי בגויים עד היום, והטוב הרב אשר היה לי עצרני מלשוב אל אלוהי אמת, היאבה אלוהים סלוח לי?

ויען ר' שמעון אין דבר עומד מפני התשובה ומודה ועוזב ירוחם.

ועתה אמר הבן, עתה שוב אל ביתך בשלום בשם אלוהי ישראל והשב את הספרים אשר אתן על ידך להגמון וירף מכם. רק איש אל ידע מכל הדברים אשר דברנו, ובעוד ימים לא כבירים אבוא אליך למגנצא. אבל בטרם אעזוב את מקומי ואת משמרתי אעשה דבר לזיכרון ואותירנו אחרי לטוב ליהודים.

ר' שמעון שב אל רעיו ואל יהודי רומא, ויראם את ספר האפיפיור כי בטלה הגזרה וישמחו מאד, אח"כ שב אל עירו וימסור את הספר להגמון ותהי שמחה וששון ליהודים בכל העיר, ואל אשתו גילה סודו כי בנם הנאבד הוא האפיפיור, וכשמעה כזאת עוררה יללה גדולה ותמאן להתנחם, אבל ר' שמעון אמר לה השקטי ואל תצטערי כי עוד מעט והיה בננו זה בתוך ביתנו. והאפיפיור חבר ספר דובר סרה על האמונה הנוצרית ויניחהו למשמרת ויצווה על כל האפיפיורים אחריו לקרוא בו, ואח"כ אסף בידו הון רב וימלט בסתר ויבוא למגנצא וישב אל אלוהי ישראל באמת ובתמים, ויהי לאיש יהודי חשוב מאד בעיני כל העם, וברומא לא ידע איש אנה בא ומה היה לו. על המעשה הזה חבר ר' שמעון הגדול יוצר ליום שני של ר"ה ויאמר בו: אל - חנן נחלתו בנועם להשפר. ולכן אל יאמינו הקוראים כי דברי הספור הזה המה שווא ותפל, אבל הם אמתיים ונכוחים ואין שקר בם. ואולם רבים אומרים כי במשחק השאח הכיר בו ר' שמעון כי מזרע היהודים הוא, וגם רבים אומרים כי אמנם הכיר אשר הוא בנו יען שחק האפיפיור כאשר למדהו אביו בעודנו נער בהחלו ללמוד את המשחק הזה. ה' יסלח לנו לעונותינו בזכות ר' שמעון הגדול אמן סלה.

מעשיות.

[בית המדרש חדר ו']

יג. מעשה ברבנו שמעון הגדול שבא מבית דוד, ובא לעיר אחת ששמה מגנצא ונשא שם אשה מגדולי המלכות, ושמע רבנו גרשום [מאור הגולה] והלך גם הוא למגנצא, רבנו גרשום יסד סליחות הרבה על הגזרות (וגם רבנו שלמה הבבלי היה בדורם), והיה דר [לפנים] באספמיא רבתי בגזרת סליוס הרשע שהיו לוקחים יהודים להיות כותשים בגתות, ונעשה נס בימיו שלקחו זקן ונתנוהו בגת ומת ונשמטה הקורה והרגה כל סביבותיה ונתבטלה הגזרה, ויסד על זה סליחה אני יום אירא. וכשבא רבנו גרשום אצל רבנו שמעון הגדול קבלו בסבר פנים יפות ולמדו תורה ביחד. ולרבנו שמעון הגדול היה בן קטן ושמו אלחנן ונגנב ממנו ועשאוהו גלח, וסוף עלה לגדולה עד שנעשה אפיפיור, ומרוב חכמתו אשר היה בלבו נתקבצו אליו מלכים ודוכסים ושלטונים ליקח עצה ממנו, ונתן לכל אחד ואחד עצה לפי חכמתו. וכיון שראה כי רבים שואלים עצה ממנו ואין אחד מהם שיהיה מקרוביו או ממשפחתו, קרא להגלחים שמנוהו להיות אפיפיור והם טפלים אצלו, ויאמר להם מה זה שכל המלכים ודוכסים והשלטונים באים אצלי לקבל עצה ממני ואין שום אחד מהם שהיה אומר לי שהוא אבי או אמי או קרובי או שהוא ממשפחתי, וכי מן האבן נולדתי שאין לי שום קרוב בעולם, דעו נא אם לא תגידו לי אהרוג את כולכם. והוא נתן לבו לדבר הזה מפני שחשב שאין ממש בישו הנוצרי.

ויענו ויאמרו לו, אדוננו אחרי שגזרת עלינו להגיד לך אזי נודיע לך כי יהודי היית ובן אדם גדול שבכל היהודים אתה, וגנבוך כשהיית נער קטן, ומן השם נגזרה לך זו הגדולה שבאים אליך רוב מלכי אומות העולם ושואלים ממך עצה, ונראה להם שאתה במקום ישו הנוצרי. ובן אדם גדול שבאת ממנו הוא דר באלמינא (אשכנז) ושמו ר' שמעון הגדול.

ויאמר להם: שלחו אחריו והביאו אותו אלי ואל תניחוהו בשום ממון עד שיהיה פה.

וישלחו גדולי רומי באותו היום לר' שמעון באלמניא שיבוא לאפיפיור ביום הנועד שקבעו לו, והיה ר' שמעון הגדול נרתע מאד מאד שהיה ירא משום עלילה מן האפיפיור כי למה שלח אחריו, ולבסוף הגביה את עצמו ויבוא אל האפיפיור, וכשראה אותו האפיפיור אז קרא אותו אל החדר וראה שהיה נרתע בפניו, ויאמר לו: אל תירא רק תגיד לי באמת מה שאשאל ממך, ויאמר לו: הן.

ויאמר לו: כמה בנים יש לך?

אז הזכיר לו בשם כל בניו ובנותיו שהיו לו,

ויאמר לו האפיפיור: עוד היה לך בן אחר,

וישתוק ר' שמעון מפני שהיה ירא שמא יאמר לו להביאו לפניו, עד שאמר לו האפיפיור למה אתה שותק, תאמר לי האמת.

אמר לו ר"ש: אדוני, בן אחד קטן היה לי ונגנב ממני ואיני יודע אנה הוא אם הוא חי או מת כי לא ראיתיו עד הנה.

ויאמר לו האפיפיור: זכור אתה מה סימנים היו בגופו?

אמר לו: אלו סימנים היו על גבו ואלו על ידו,

אז הבין האפיפיור שהוא בנו כי אותם סימנים עליו.

ויאמר לו: אבי אבי, אני הוא בנך! הרי עלי הסימנים שאמרת.

אז נבהל רבנו שמעון הגדול ולא היה יכול לענות אותו דבר, ויפשיט האפיפיור את בגדיו ויראה לו הסימנים, ויאמר: אבי אבי מה אעשה שאהיה בן עוה"ב כי יודע אני שתורת ישו הבל היא ואינו כלום,

אמר לו אביו: חללת שם הקדוש ברוך הוא ברבים קדש שמו ברבים, ואני מקבלך עלי שתהיה בן עולם הבא.

אמר לו האפיפיור: באיזה ענין אעשה,

אמר לו: תזמין בכל ממשלתך המלכים הדוכסים וההגמונים ותקדש שמו של הקדוש ברוך הוא. ויעשה כן ויטהר את עצמו ויעלה לראש המגדל ויקרא אליהם: שמעו כולכם למה נזדמנתם, כי עד עתה לא רציתי לגלות לכם, אך עתה אני מגלה לכם כי אין ממשות בישו הנוצרי כי נולד מן האשה כאחד האדם, ולכן אין תקווה לאחריתכם שאתם מאמינים בו. ויאמרו הגלחים היועצים שלו שמא נשתטה, אז אמר להם: אתם סבורים שרוח שטות נכנס בי, חי נפשי כי רוח אלוהים בי ואתם שוטים.

ויתייעצו הגלחים להרגו פן יסיר העם מתרפיהם, וכשראה כך אז קפץ מן המגדל לארץ ואמר: חלילה שיהרגוני אותם טמאים כי אני מאמין באלוהי אבי. ומיד ששמע אביו רבנו שמעון הגדול שקידש בנו את השם נתן שבח והודיה למקום וקבע ע"ש בנו יוצר מיום ב' של ר"ה מלך אמון מאמרך, וכתב בו בענוותנותו שם בנו: אל - חנן נחלתו בנועם להשפר כי כך היה שמו אלחנן.

יד. בימים ההם (בימי אברהם) היה בארץ שנער איש תם ומשכיל בכל חכמה ויפה תואר אך עני ורש. אין כל בידו ושמו רקיון, ויצר לאיש ההוא מאד על מחייתו ויועץ ללכת מצרימה אל אשוירוש בן ענם מלך מצרים להראות למלך את חכמתו אולי ימצא חן בעיניו לגדלו ולתת לו את מחייתו, ויעש רקיון כן. ויהי כבוא רקיון מצרימה וישאל את יושבי מצרים בעבור המלך, ויגידו לו יושבי מצרים את משפט מלך מצרים כי לפי מנהגם בימים ההם לא יצא המלך מהיכלו ומארמונו ולא יראה בארץ כי אם יום אחד בשנה, אח"כ יחזור המלך אל היכלו לשבת שם, והיה ביום ההוא אשר יצא המלך ושפט את כל הארץ וכל איש אשר לו דבר יבוא לפני המלך ביום ההוא ועשה לו כל אשר ישאל ממנו.

ויהי כשמוע רקיון את משפט מצרים וכי לא יוכל לבוא לפני המלך עד היום ההוא, ויתעצב מאד ויחר לו על ככה. ויהי בערב וילך רקיון וימצא בית חרוב מבתי האופים אשר למצרים וילן שם במר נפש וברעב ותדד שנתו מעיניו, וידבר רקיון אל לבו מה יעשה בעיר עד ראותו את המלך ואיך יוכל לכלכל נפשו בעיר. ויקם בבקר ויתהלך בעיר, ויקר מקרהו במוכרי ירק וישאל להם ויגידו שהם מכלכלים נפשם בירק ובזרעונים אשר יקנו וימכרו ליושבי הארץ. ויחפוץ רקיון

לעשות כמעשיהם בעבור החיות את נפשו בעיר אך לא ידע את משפט אנשי הארץ ויהי כסומא בתוכם.

וילך ויקח גם הוא ירקים למכור למחייתו, ויתקבצו עליו בני בלייעל וילעגו לו ויחטפו ממנו את כל הירק לא השאירו לו דבר, ויקם במר נפש ואנחה וילך אל בית האופים אשר לן בו וישכב שם בלילה השני. ויתייעץ עוד בחכמתו בלילה ההוא איכה יוכל להימלט את נפשו, וימצא עלילה מה לעשות על ככה, וישכם בבקר ויעש בחכמה וילך וישכור שלשים איש גיבורי חיל ובני בלייעל וכלי מלחמתם בידם ויוליכם אצל מעלות קברי מצרים ויושיבם שם, ויצום לאמר כה אמר המלך התחזקו והיו לבני חיל ואל תעזבו שום איש מת להיקבר פה עד נתנם בני משפחתו מאתים כסף ואח"כ יקבר, ויעשו האנשים כדבר רקיון לכל אנשי מצרים כל השנה ההיא, ויהי לשמונה חדשים ויאספו רקיון ואנשיו עושר רב וכסף וזהב ואבני שהם ובדולח לאין מספר, ויקן רקיון סוסים ובהמות לרוב וישכור עוד אנשים ויתן להם סוסים ויהיו עמו.

ויהי לתקופת השנה לעת צאת המלך לתוך העיר ויתקבצו כל יושבי מצרים ויועדו יחדיו ליום ההוא לדבר אל המלך על מעשה רקיון ואנשיו, ויצא המלך ביום המועד, ויבואו לפניו כל מצרים ויצעקו לאמר: יחי המלך לעולם! מה הדבר הזה אשר תעשה לעבדיך בעיר לבלתי תת איש מת להיקבר עד נתון עליו כסף וזהב. הנהיה כדבר הזה בכל הארץ גם מימי המלכים הראשונים אשר היו לפנינו בארץ מימי אדם עד היום הזה לבלתי קבור את המת כ"א במחיר! ידענו כי משפט המלך לקחת מס מן החיים שנה שנה, ואתה לא כן תעשה כ"א גם מן המתים תיקח את המס יום יום, ועתה המלך לא נוכל לדבר עוד כי נשחתה כל העיר בדבר הזה ואתה לא ידעת.

ויהי כשמוע המלך את כל דבריהם ויקצוף מאד וחמתו בערה בו כי לא ידע דבר מזה, ויאמר המלך מי הוא זה ואיזה הוא אשר מלאו לבו לעשות הדבר הרע הזה בארצי אשר לא ציוויתיו, הלא תגידו לי, ויגידו לו כל מעשה רקיון ואנשיו, ויחר אף המלך וישלח להביא את רקיון ואנשיו לפניו.

ורקיון לקח כאלף ילדים בנים ובנות וילבישם שש ומשי ורקמה וירכיבם על סוסים וישלחם למלך ביד אנשיו, ויקח גם הוא מנחה למלך כסף וזהב ואבני שהם ובדולח לרוב וסוס עצום מאד וטוב ויבוא לפני המלך וישתחו למלך ארצה.

ויתמה המלך ועבדיו וכל יושבי מצרים ממעשה רקיון, ויראו את כל עשרו ואת מנחתו אשר הביא אל המלך וייטב בעיניו מאד ויפלא הדבר ממנו.

וישב רקיון לפני המלך וישאלהו המלך על כל מעשיו, וידבר רקיון את כל דבריו בחכמה לפני המלך ואנשיו וכל יושבי מצרים.

ויהי כשמוע המלך את דברי רקיון וחכמתו וימצא רקיון חן וחסד לפניו ולפני כל עבדי המלך ויושבי מצרים, על חכמתו ועל טוב דבריו, ויאהבהו המלך אהבה עזה מהיום ההוא והלאה, ויען המלך ויאמר לרקיון לא תקרא עוד רקיון כי אם פרעה יהיה שמך אחרי אשר נפרעת מס מן המתים, ויקראו את שמו פרעה.

והמלך ועבדיו אהבו את רקיון על חכמתו והתייעצו עם כל יושבי מצרים להמליכו תחת יד המלך, ויעשו כן כל יושבי מצרים וחכמיה, ותינתן דת במצרים וימליכו עליהם את רקיון - פרעה תחת יד אשוירוש מלך מצרים, וימלוך רקיון - פרעה על מצרים כל השנה וישפוט את כל העיר יום יום ואשוירוש המלך ישפוט את הארץ יום אחד בשנה בעת אשר יצא להתראות אל העם.

ויקח רקיון - פרעה את מלכות מצרים בחזקת היד ובערמה וישם פריעת מס על כל יושבי מצרים, ע"כ קראו שמו פרעה, ויאהבו מאד כל יושבי מצרים את רקיון - פרעה ויכתבו כתב דת וחוק לקרוא לכל מלך אשר ימלוך עליהם ועל זרעם במצרים פרעה, ע"כ כל מלכי מצרים אשר מלכו במצרים מהיום ההוא והלאה יקראו את שמם פרעה עד היום הזה.

טו. תנו רבנן: שלש גזרות גזרה מלכות הרשעה על ישראל בימי ר' שמעון בן יוחי, שלא לקיים מצוות מילה ושלא לשמור את השבת ושלא להפריש מן הנדות, והיה שם זקן אחד ושמו ר' ראובן בן אצטרובלי והיה יוצא ונכנס לפני המלך בלא רשות, נכנס לפני המלך ומצאו לבדו, ואמר לו: אדוני המלך, מי שיש לו אויבים רוצה שיהיו גיבורים או חלשים?

אמר לו: חלשים,

אמר לו: יהודים הללו אין חלשים אלא מפני שמקיימין את המילה, כיון שיהיה לאחד מהם בן מביאו וחותם את בשרו לשמונת ימים ותשש כחו, ואם אתה מבטל את המילה מהם מתגברין כמותכם, ואתה משלח אוכלסין עליהן והם מורדין בך,

אמר לו: יפה אמרת תבטל להם גזרה זו.

שוב אמר לו: מי שיש לו אויבים רוצה שיהיו עניים או עשירים?

אמר לו: עניים,

אמר לו: הללו יהודים אינן עניים אלא מפני ששומרין את השבת, ויש מהם שאין מסתפק לו להוצאת השבת וילווה עד שבת אחרת, ואם אתה מבטל להם שביתת השבת יהיו עשירים כמותכם ואתה משלח אוכלסין עליהם והם מורדין בך,

אמר לו: תבטל להם גזרה זו.

שוב אמר לו: מי שיש לו אויבים רוצה שיהיו מרובין או מועטין?

אמר לו: מועטין,

אמר לו: הללו יהודים אין מועטין אלא מפני שנפרשין מן הנדה, אחת מהן יושבת שבעה וארבעה עשר וארבעים ושמונים יום, ואם אתה מבטל להם דיני הנדה הם משמשים מטותיהן וירבו כמותכם ואתה משלח אוכלסין עליהם והם מורדין בך,

אמר לו: יפה אמרת תבטל להם גזרה זו.

אמר לו: א"כ כתוב אגרות ושלח לארץ ישראל, מיד ציוה המלך לכתוב אגרות ויצא ר' ראובן בן אצטרובלי. כשיצא נכנסו גדולי רומי אצל המלך ומצאו בו דברים הפוכים,

אמרו: אצבע יהודי נכנס לכאן,

אמרו לו: חזור בך,

אמר להם: אין המלך חוזר בדברו.

א"כ כתוב אגרות האלו כל מי שיוליכם לא"י יהרג, ציוה המלך לעשות כן, שמע ר' ראובן שלח לא"י כך וכך היה מעשה, ועכשיו אם יש בכם אדם מלומד בנסים יבוא ויטול האגרות, נתנו חכמים עיניהם בר' שמעון בן יוחי,

אמר להם: איני הולך לבדי, נתן עיניו על ר' אליעזר ב"ר יוסף,

אמר לו ר' יוסף: נתת עיניך בבבת עיני,

אמר לו ר"ש: אילו היה אבי קיים לא היה אומר עלי כן,

אמר לו: אם כן השבע לי שאין אתה מענישו בהלכה,

נשבע לו רשב"י והלכו וישבו בספינה. ישב עימהם תלמיד אחד ושמו ר' מתתיה בן חרש והיה שואל אותם בהלכה, אמר להם מנין לדם השרץ, שהוא טמא כבשרו,

אמר לו רשב"י: זה טמא וזה טמא,

אמר לו ר"א: דמו טמא מבשרו, עמד מתתיה ונשקו לר"א על פיו,

אמר לו ר"ש: ולמה נשקתו,

אמר לו: לא נשקתיו אלא מפני עריבת שפתיו, באותה שעה נתן עיניו בו ונפל והיה מטורף למות, ונזכר השבועה שנשבע לאביו והתפלל ונתיישבה דעתו עליו, באותה שעה תלה ר"ש עיניו לתורן של ספינה וראה שידה יושבת עליו,

אמר לה: מה טיבך כאן?

אמרה לו: באתי לעשות לך נס, מיד אמר ר"ש רבש"ע להגר המצרית זימנת לה חמשה מלאכים ולי שידה?

אמרה לו: אמור לי ומה איכפת לך כיון שעושין לך נס, ומה אתה מבקש?

אמר לה: איזה נס את עושה לי?

אמרה לו: אילך ואיכנס בבטן בתו של מלך והיא צווחת ואומרת הביאו לי רשב"י ואתה בא ולוחש עליה באזנה ואני יוצא ממנה,

אמר לה: מה סימן יש לי כשאת יוצאת ממנה?

אמרה לו: באותה שעה ישתברו כל כלי זכוכית בביתו של מלך.

אמר לה: לכי ועשי ככל אשר אמרת.

הלכה ונכנסה בה והייתה צווחת ואומרת הביאו לי רשב"י.

שלחו אחריו לארץ ישראל, אמרה להם: הרי הוא לפניכם בספינה, באו ומצאו אותו והוליכוהו לפני המלך,

אמר לו: אתה רשב"י,

אמר לו: הן,

ואתה תרפא את בתי,

אמר לו: הן,

ומה אתה עושה לה?

אמר לו: אני לוחש לה באוזניה והיא תתרפא, ובאותה שעה ישתברו כל כלי זכוכית שבביתך, ויאמר לו לעשות כן.

וילחש רשב"י על אוזניה והיא נתרפאה ואז יצאה השידה ונשברו כל כלי זכוכית שבבית המלך.

אמר לו המלך לרשב"י: מה אתה רוצה שאתן לך,

אמר לו: איני מבקש שתתן לי דבר, אלא שתצווה לבטל האגרות שכתוב בהן שכל מי שיוליך האגרות לארץ ישראל לבטל הגזרות יהרג, מיד ציוה המלך לבטל אגרות הראשונות וכתב אגרות האחרונות והלכו לארץ ישראל ובטלו הגזרות.

טז. מעשה בבן סבר שהיה רודף לעשות צדקה כל ימיו, פעם אחת נודע לו שיש יתום במדינה אחת קרובה אליו שרוצה לישא אשה ולא היה בידו לא כסף ולא זהב במה להכניסה לחופה, מה עשה בן סבר?

נטל כל מה שמצא בביתו והלך ונתן לאותו יתום.

ויהי בחזרתו לביתו פגע בנהר שהיה ארכו ארבע פרסאות והיה שם תנין שהיה מזיק לכל עובר ושב, כיון שהגיע בן סבר לאותו תנין עשה עצמו כמין גשר ועבר עליו בן סבר ולא הזיקו, כיון שעבר מן הנהר פגע באדם אחד שהיה מכוער ביותר, אמר לו אתה בן סבר?

אמר לו: הן,

אמר לו: מאין באת, והוא הסיח לו כל מה שאירע לו,

אמר לו: האיש ההוא פנקסך עמי שהגיע זמנך ליפטר מן העולם, באותה שעה נשתנו פניו לירקון ונשא עיניו כלפי מעלה ואמר: רבש"ע מי שהתעסק בתורה ובגמילות חסדים ימות בשנים מועטות, זו תורה וזו שכרה? וגזרת עלי שאמות חוץ מדירתי כבהמה ולא יתעסקו בי אנשי ביתי.

באותה שעה יצאה בת קול ואמרה לו: הרי לך זמן עד שתלך למות על מיטתך. כיון שעבר ממלאך המוות פגע בעיר אחת ובני אדם יוצאין משם,

אמר להם בן סבר: יש כאן חכם או מלומד אחד ואקבל פניו?

אמרו לו: יש כאן חכם גדול ושמו שפיפון בן ליש, הלך אצלו בן סבר, כיון שראה אותו שפיפון שמח בו והביאו אליו וראה שפניו מוריקות,

אמר לו שפיפון: מה לך בן סבר שמא לפת אתה צריך או כלום אתה צריך?

אמר לו בן סבר: לא לפת אני צריך ולא לכלום אני צריך, הרי כל טוב עמי,

אמר לו שפיפון: אם כן למה פניך מוריקות?

והוא סיפר לו כל מה שאירע לו בדרך,

אמר לו שפיפון: חזק עצמך, מובטח אני שהקב"ה יציל אותך מן המיתה, כיון שעברו חמשה ימים בא ענן גדול והקיף את כל ביתו של שפיפון בן ליש, אמרו לו תלמידיו: אין אתה רואה ענן גדול שמקיף את ביתך?

אמר להם: בואו וראו אם לכל העיר הוא מקיף או לבית זה הוא מקיף.

באותה שעה בא מלאך המוות לפני שפיפון ואמר לו: תן לי פיקדון שיש בידך,

אמר לו שפיפון: איזה פיקדון יש לך אצלי?

אמר לו: חייך ובן סבר,

אמר לו שפיפון: לך לך למלאכתך אין לך אצלי כלום.

הלך מלאך המוות והשיב הדברים לפני השכינה ואמר לפניו: רבש"ע! שפיפון אינו מניח אותי ליכנס לביתו שהשביעני בשמך הגדול,

אמר לו הקדוש ברוך הוא: לך אמור לו חייך שפיפון אין אני מבקש אלא חיי בן סבר,

הלך לו מלאך המוות ואמר לו: חייך שפיפון אין אני מבקש אלא חיי בן סבר,

והשיב שפיפון כבראשונה.

באותה שעה יצאה בת קול ואמרה: מה אעשה לשני הצדיקים אלו שאני גוזר גזרה ואי אפשר לקיימה, שנאמר: ותגזר אומר ויקם לך, וכתיב: צדיק מושל יראת אלוהים, ומי מושל בי שאני גוזר גזרה וצריך לבטלה? - צדיק, ובשבילו אני מבטלה,

אמר לו: לכו והוסיפו שבעים שנה לכל אחד מהם על שנותם.

יז. מעשה באדם אחד שהיה הולך בדרך בסחורה, ראהו אכסנאי,

אמר לו: רבי ומורי אם רצונך אבוא עמך,

אמר לו: בא עמי בשלום, הלך עמו.

כשהיו הולכים בדרך פגעו באדם אחד שהיה סומא בשתי עיניו והיה יושב קרוב לעיר, מיד הוציא סלע אחד ונתן לו, אמר לאכסנאי שהיה הולך עמו תן לו גם אתה כמו שנתתי אני, אמר לו איני נותן לו כלום שאיני מכירו כמו שאתה מכיר אותו לפיכך נתת לו ויפה עשית,

אמר לו: אם אתה אינך רוצה לתת לו הרשות בידך, הניחוהו לאותו סומא והם הלכו לדרכם.

כשהיו הולכים בדרך פגעו במלאך המוות, אמר להם: להיכן אתם הולכים?

אמרו לו: לסחורה, והם לא ידעו שהוא מלאך המוות, מיד כאשר נגלה אליהם ואמר אני מלאך המוות, פחדו ונפלו על פניהם.

אמר מלאך המוות לראשון: אתה נפדה ממות וקרא עליו המקרא הזה: והלך לפניך צדקך כבוד ה' יאספך, ואמר לו: הואיל והקדמת צדקה מממונך בדרכך תחיה עוד חמשים שנה.

אח"כ אמר לאכסנאי: כבר סופך בידי והגיע יום מיתתך,

מיד ענה ואמר לו: אני וחברי באנו יחד והוא חוזר לביתו ואני אמות בכאן?

אמר לו: הן, זה קדם ועשה צדקה משלו.

אמר לו: אם כן הניחה לי ואלך ואעשה צדקה,

אמר לו: שוטה שבעולם, אדם פורש בים בספינה אם לא תיקן אותה בארץ מה עושה בפלגים ובתהומות כשבאים עליה גלי הים? כן מי שלא תיקן עצמו בחייו מה יעשה במיתתו, ועכשיו מה שעשית עשוי, מכאן ואילך אין לך כלום שהגיע זמנך למות,

אמר לו: א"כ המתן לי עד שאלך לספר בשבחו של מקום על מה שעשה עמי,

אמר לו: מאחר שאתה מבקש לספר בשבחו של מקום יוסיפו שנותיך, לקיים מה שנאמר: והלך לפניך צדקך. חברו לא עשה צדקה אלא לסומא אחד ונתוספו לו כמה שנים, העושה צדקה בכל יום ובכל שעה על אחת כמה וכמה, לקיים מה שנאמר: והלך לפניך צדקך.

יח. ארווש הפילוסוף ציוה את בנו לפני מותו ויאמר לו: בני כמה אוהבים קנית בחייך?

ענהו בנו: כבר קניתי אוהבים עד מאה.

אמר לו: בני! כבר אמר הפילוסוף: אל תאהב ואל תהלל האוהב טרם שתנסהו ותבחנהו, ותדע באמת כי אני שנולדתי לפניך לא קניתי בכל חיי כי אם חצי אוהב, ואתה איך קנית מאה? ועתה לך ובחנם אם תמצא בכולם אחד.

אמר לו: אבי, ואיך תייעצני שאבחנם?

אמר לו: בני, לך וקח עגל אחד ותמיתהו ותנתחהו לנתחים ושימם בשק והשק יהיה מגולל בדמו מבית ומבחוץ ולך אל אחד מאוהביך ואמור לו, אלופי ורעי, הנני מפיל תחנתי לפניך שתקבור בביתך זה האיש אשר הרגתי ואיש לא ידע מאומה והצילני מן הצרה הזאת. וילך בנו ויעשה כן, וילך אל אחד מאוהביו ויאמר לו ככל אשר ציוהו אביו, ויענהו האוהב, אוהבי! לך ושא המת על כתפך וקברהו וסבול הצרה כאשר עשית הרעה כי בביתי לא תכנס, וילך לכל אחד ואחד מאוהביו, וכאשר ענהו הראשון כן ענהו השני וכן כולם. וישב אל אביו ויגד לו אשר מצא אותו מכל אוהביו,

ויאמר לו אביו: הנה קרה לך כאשר אמר הפילוסוף, רבים האוהבים במספר ולעת הצורך הם מעטים. ועתה לך אל האיש אשר אמרתי לך שהוא חצי אוהבי ודע מה יענך דבר,

וילך ויאמר לו כאשר אמר אל אוהביו, ויענהו האיש ויאמר לו: בא עמי אל ביתי בסתר שלא יראוך השכנים. ויוציא כל איש מעליו ואשתו וכל בני ביתו, ויחפור הקבר בביתו, ויהי כי ראה הנער, הבין הכל וידע את לבו ויוציא העגל מן השק ויראהו לו מנותח, ויודה לו על אמונתו הטובה ואהבתו הנכונה עם אביו, וילך ויספר לאביו אשר קרה לו עם חצי אוהבו,

ויאמר לו אביו: על זה האוהב אמר הפילוסוף: זה אוהב נאמן העוזר אותך בעת ישטמך הזמן,

ויאמר אל אביו: ראית מעולם איש אשר קנה אוהב שלם?

ויאמר לו: לא ראיתי, אבל הוגד לי.

ויאמר לו בנו: ספר נא לי אולי אמצא אוהב כמוהו.

אמר לו: הגד הוגד לי כי היו שני סוחרים, האחד במצרים והאחד בבבל ויכירו איש את אחיו לשמע אוזן, וישלחו איש אל אחיו כל משאלותם ע"י שליח, ויהי היום וילך הסוחר היושב בבבל בסחורה אל מצרים, ויהי כשמוע הסוחר היושב במצרים את שמע אוהבו ונאמנו וילך לקראתו

ויחבקהו וינשקהו ויביאהו אל ביתו ויכבדהו ויעש לו משתה שמונה ימים, ויראהו את כל בית נכאתה ושרים ושרות וכל מיני זמר אשר היו לו בביתו. ויהי ביום השמיני ויחלה הסוחר הבבלי ויעצב הסוחר עד מאד על חלי אוהבו נאמנו ויביא כל חכמי מצרים והרופאים לרפאותו. ויהי כי ראוהו הרופאים וימששוהו בזרועו ובראשו ויביטו אל מימי רגליו ולא הכירו לו שום חולי בעולם, וידעו הרופאים כי באהבה אשר חלה. ויהי כאשר ידע הסוחר בעל הבית כי חלה אוהבו באהבה, ויבוא לפניו וישאלהו אם היה לו אשה בביתו שאהב,

ויען הסוחר החולה: הראה לי כל בני ביתך והחשוקה בלבי אראך,

ויראה לו הסוחר כל נערות ביתו והשרות אי זו מהן יבחר, אח"כ הראה לו כל בנותיו ולא בחר בכל אלה, ותהי לסוחר נערה בתולה בביתו יפה עד מאד אשר גידלה מקטנותה להיות לו לאשה ויראה לו, ויהי כראות הסוחר החולה אותה אמר בזאת הנערה חיי ומותי.

ויהי כאשר שמע הסוחר בעל הבית דבריו ויתנה לו לאשה עם כל מוהר ומתן שהיה לו לתת לה כמוהר הבתולות ותהי לו לאשה. אח"כ שב הסוחר אל ארצו לבבל עם אשתו בשלום.

ויהי אחרי כן לימים רבים חזר גלגל הזמן על הסוחר המצרי ויאבד כל ממונו ויתרושש, ויאמר בלבו אלכה לי אל אוהבי הנאמן אשר כבדתיו בביתי ומלאתי חפצו ואתחנן לפניו שירחם עלי. וישם מגמת פניו ללכת אל בית אוהבו ערום ויחף וחסר כל טובה, ויבוא לבבל בלילה, ויתבושש ללכת אל בית אוהבו אולי לא יכירהו ויגער בו ויוציאהו מביתו כשיראהו שהוא עני ורש, וישאר מחוץ לעיר בבית אחד, ויהי הוא שוכב במקומו ונותן את לבו אל כל הקורות אותו, והנה שני אנשים נצים בעיר ויהרוג אחד את חברו, ויברח הרוצח מן העיר, אז יצאו מהעיר אנשים רבים וירדפו אחרי הרוצח ויבואו אל הבית לראות אם היה שם הרוצח וימצאו שם הסוחר לבדו, ויאמרו לו מי רצח לאיש?

ויאמר אני, כי בחר מותו מחייו בעוני ובצער, ויתפשוהו ויניחוהו במשמר, ויהי בבקר ויביאוהו לפני השופטים וישפטוהו למות לתלותו על העץ. ויצאו אנשים רבים מן העיר לראות המשפט כנהוג, וביניהם היה הסוחר אוהבו אשר בא זה באהבתו לבבל, ויראה זה הסוחר אותו ויכירהו ויאמר בלבו כי זה הוא אוהבו אשר היה במצרים, ויזכור את כל הטובות אשר עשה לו וידע כי לא יוכל לשלם לו גמולו, ויאמר לשופטים: מדוע תעשו זה כי אין לו משפט מות ואנה תוליכוהו, כי לא זה הרגו כי אם אני הרגתיו.

ויהי בשמעם הדבר הזה ויאסרוהו במקומו ויוליכוהו אל העץ. ויהי הרוצח בין העם ולא הכירוהו, ויבט אל כל אשר הם עושים, ויאמר בלבו אני הרגתי לזה וזה יענש שלא הרגו ויתלה על העץ ואני שהרגתיו אנצל מן המוות, אין זה כי אם סבה מאת ה', אבל השי"ת ויתעלה הוא הצדיק ואין בדרכיו עול ולא ינקה הרשע, וירא אני שמא יביאני ה' למיתה קשה מזאת, ולכן אודה על פשעי ואמות עתה ואתכפר ואציל את זה מן המוות.

ויבא הרוצח לפני השופטים ויקרא בקול גדול: אתם בעלי היושר והאמונה, לא תעשו עול במשפט ולא יהרג נקי במקום חייב, ובאמת תדעו כי לא זה ולא זה הרגו לנרצח, לא זה שאמר שהוא הרגו מפני שבחר במותו מחייו, וגם לא זה שאמר לכם להניחו ואמר שהוא הרגו

מפני שהוא אוהב אותו ונפשו קשורה בנפשו. אכן אדונינו הניחו לזה ולא יהרג נקי, כי אני הרגתיו וטוב מותי בעוה"ז ולא אמות בעוה"ב.

ויהי כשמעם דברי הרוצח ויניחו הסוחר ויאסרו את זה ויוליכוהו אל העץ ויתלוהו עליו, ואח"כ בא הסוחר הבבלי ויבא את הסוחר המצרי אל ביתו ויתן לו חליפות שמלות וילבישהו וישאלהו על הקורות אותו, ויספר לו כל קורותיו. ויכבדהו וישימהו לאב ולאדון לכל ביתו וכל אשר יש לו נתן בידו.

יט. מעשה שהיה בימי ר' יהודה החסיד: ויהי הגמון בעיר זלצבורג והיה רשע גדול, ויהי היום ויאמר ליועציו, הנה שמעתי כי בעיר רגנשבורג ישנו איש יהודי גדול ויודע דעת הרבה, אף שמו נכבד מאד בעיני היהודים והנוצרים גם יחד, ואני לא אוכל שאת כי כה יגדל איש יהודי, ע"כ אקום עתה ואלכה שם, ארהיב עוז בנפשי ואהרגנו בידי, לא אבקש מאיש לעשות זאת כי קדוש הוא בעיני כל האנשים, וכל אשר ישאלו אותו הוא פותר להם, וגם כי נביא הוא, לכן לא טוב הדבר אשר יהודי כזה חיה יחיה ועד כה יגדל. ואתם הנאהבים עושי דברי, היחלצו והכונו לעת קראי אתכם וכלי נשקכם בידכם, לא יחסר דבר, כי לא אוכל להרע ליהודים רעה גדולה מזו, אשר אהרוג את נביאם, ולכם אראה לדעת כי כל חכמתו כאין נחשבה, ואלוהיו לא יוכל להצילו מידי.

לא ארכו הימים ויקם הרשע ויקח את עוזרי רעתו הרבים ויסע לרגנשבורג, וכאשר קרב לפני העיר חצה את מחנהו לשנים ויאמר, עתה אבוא העירה ואלכה אל בית היהודי הזה אשר ברחוב היהודים והמתיו, ורק בשלשה אלך אני ועוד שנים עמי. ויאמרו לו יועציו, אדונינו הנשיא, אמנם חייבים אנחנו לשמוע בקולך לכל אשר תצוונו, רק שמוע שמענו כי רב פלאים הוא האיש הזה, אולי לא תוכל לו ואז גם אותך גם אותנו ישחית, ע"כ הוי זהיר במעשיך למען תצלח. אולם לא שמע ההגמון לדבריהם ולא שעה להם, ויקח סכין ויסתירהו במנעלו, כי בו יזם לדקור את החסיד, ויאמר לאנשיו: אני ושנים מכם נלך אל היהודי ואתם אם תשמעו קול ענות, מהר תמהרו לשבת על סוסיכם למען נוכל להימלט משם ולהינצל מיד חזקה.

ואולם עוד יעץ ההגמון את מזימתו כבר ידע החסיד את הדבר ויאמר לבחוריו: איך יזיד הרשע לבוא ובלבבו ידמה כי ימצא ידו לקחת את נפשי. בהיות ההגמון בדרך ובבואו העירה אמר החסיד שנית לבחוריו, עתה יבוא הרשע לביהמ"ד והיה כי ישאלכם איזה הוא הרבי, אז תראו לו למען אשר לא יקרה אתכם כל רע, ואתם תראו את אשר אעשה לו... החסיד טרם כלה את דבריו וההגמון בא לביהמ"ד וישאל, מי בכם הרבי? ויראוהו הבחורים על החסיד. וכראות החסיד את הרשע עשהו חסר כח בלי יכולת לעשות לו מאומה, וישאל ההגמון את החסיד לשלום, והוא השיב לו תודה. אז החל ההגמון לדבר עם החסיד דברים אחרים ויאמר לו, רבי נכבד! רב מאד שמעתי עליך ועל נפלאות מעשיך, כי אין כמוך בכל הארץ, ואני לכן עתה באתי אליך הנה לבקשך, כי תואיל להראות לי מקצת מעשיך הנפלאים, למען אהללך גם אני בתוך שרים ורוזנים.

ויען החסיד כן אעשה אדוני בכל חפצי, רק אל יהיו מעשי נפלאותי רעים בעיניך. הן רק יהודי דל אני ודעתי הלא מצער היא, ובכ"ז אראך נפלאותי למען תוכל לספר ממני גם אתה, ויקח החסיד את ההגמון ואת יועציו השנים ויביאם בחדר ויאמר להגמון: פה אראך נפלאותי, ועתה הבא ראשך בחלון והבט החוצה וראית נפלאות, ויעש הרשע כן, ויהי אך הכניס את ראשו בחלון, ויעש החסיד בשמות והחלון החל להתארך לאורכו ולהתקצר לרוחבו, עד כי לא יכול הרשע להשיב את ראשו וכמעט אשר נחנק. ושני יועציו אשר באו עמו עמדו מחרישים ולא יכלו לזוז ממקומם, ויראו את אדוניהם ברעתו מאין מושיע לו, ויאמר החסיד: הוי רשעים מות תמותו כולכם, אתה הכי בישוף אתה ע"כ תינשא את נפשך להרגני? אך לא, כי טעית מאד, ה' אלוהים הראני את לבך הרע ואת רשעת זממותיך, ואני ידעתי כי הכינות לך סכין במנעלך לדקרני בו, אבל אותי חלץ אלוהים ואותך הביא תחתי, ואיפוא מה אעשה לך כי מות תמות. יבואו עתה מאתים אנשים אשר הבאת עמך אם יצילוך מידי, אמנם לא יוכלו להצילך איש בלייעל, כי מה עשיתי לך רעה בכל ימי כי באת מזלצבורג לרגנשבורג למען הכות אותי נפש, ינקם אלוהים היום את נקמתי ממך.

ויאמר הרשע בלב חרד: אהה רבי הגדול! אנא חנני אך הפעם כי חטאתי לך ואני מייחל לחסדך, אנא אל תתנני למות מות נבל, ואם יושיעני אלוהים היום ושבתי לעירי ולארצי, אז נדרתי נדר להשיב את היהודים אשר גרשתים וגם טובות רבות אגמול להם כל ימי חיי, וכן לשאר היהודים אעשה חסד כאשר תמצא ידי, כל זאת תראה ותדע, רק תנני לשוב בשלום למקומי. וכאשר הרבה להתחנן כן אמר לו החסיד: הבה, תקע לי ידך והשבע באמתך כי תקים את נדרך ולא תרע עוד ליהודים כאשר נדרת, ועשיתי אף אני עמך חסד. הלא תדע כי מאתים אנשים לא יכלו להצילך ואני אוציאך מחרמי לשלחך לנפשך בעבור אמונתי בדבריך, יען כי בישוף תקיף אתה, ולך יאתה לשמור מוצא שפתיך מחללו ואשר דברת דבר אותו תקים. ואתה עוד תזהר בזה יותר מאיש אחר כי בן גדולים הנך, ואך אם תחלל את דבריך, ואם תתעמר עוד ביהודים כאשר התעמרת בם עד כה, ידוע תדע כי לא תנקה וגם בביתך לא תשב לבטח מפני נקמתי, כי תמצא ידי לך בכל אשר תהיה כאשר מצאה לך פה בביתי.

וישבע לו ההגמון באמונתו אשר בעיניו יראה החסיד את כל הטובה אשר יעשה ליהודים מהיום ההוא והלאה. ובכן הניח לו החסיד ללכת ממנו, ובשובו אל אנשיו המחכים עליו שאלוהו, האמנם יכולת וגם המת את היהודי?

ענה הוא ויספר להם את כל קורותיו בביתו, ויתמהו כולם וישתוממו על גדולות החסיד ונפלאות מעשיו.

ויקם ההגמון ואנשיו וירכבו על סוסיהם וישובו לדרכם, וכשוב ההגמון לביתו שלח ויקרא ליהודים העניים אשר גרשם ויושיבם עוד הפעם במושבותם כאשר לפנים, ולא יסף עוד להציקם, וגם היטיב עמם ויהי שלום בינו ובינם, ואחרי ימים סר מאמונתו ויתגייר ויהי תמים עם דת ישראל ויקראו לו צדיק.

כ. ויהי בשנת חמשת אלפים ומאה וחמישים ושלש לבריאת עולם (אלף שלש מאות תשעים ושלש), ויהי בשנת אלף ושלש מאות וחמש ועשרים לחרבן בית המקדש שיבנה במהרה בימינו בחדש כסלו בהיותנו בקורפו, הגיעו אלינו כתבים ששלח ר' חסדאי קרשקש מטוניס לאמר: דעו לכם כי הענין הוא אמת (אודות האיש משה שאמר שהוא משיח) והקהל הקדש קהל בורגיש שהיא בספרד כתבו כתבים כי הוא אמת, כי העידו עליו כי ממשה ועד משה לא קם כמשה, ובא אליו אליהו הנביא ז"ל ומשח אותו בשמן המשחה ואמר לו: תבשר לישראל כי בניסן יהיו לכם אותות ומופתים גדולים, ומלך ספרד שלח אחריו השר שלו, ואמר שיתן לו אות,

אמר לו: שילך לביתו וימצא בנו מת, הלך לביתו ומצא בנו מת כמו שאמר לו הנביא,

חזר ואמר לו: המוות והחיים מהשמים,

אמר לו: שיחזור עוד לביתו וימצא בנו האחר מת וכן היה,

אמר לו: שיחזור עוד לביתו וימצא שמתה אשתו וכן היה,

חזר אליו עוד אמר לו: כשילך לביתו ימות גם בעצמו וכן היה.

והמלך היה מדבר עם הנביא והנה כסהו הענן והיו שומעין המלך שהיה מדבר עמו תוך הענן ועשה אותות ומופתים גדולים בעיניהם, והעידו עליו כי ממשה עד משה לא קם כמשה.

אח"כ אמר לו המלך: אם הוא אמת כי אתה נביא אני רוצה לשרוף אותך באש, וכן עשה.

מיד ציוה ועשו כבשן אש והסיקוהו ג' ימים וג' לילות והשליכוהו בתוך כבשן האש ויצא ממנו שמח וטוב לב. באותה שעה ראו כולם ויאמינו בה' ובמשה עבדו ונביאו, והוא היה בן חמש ועשרים שנה, ומתחילה לא היה יודע לשון הקדש בצחות, ועתה שלמדו אליהו הנביא ז"ל יודע לדבר לשון הקדש, והוא ענו ושפל רוח צדיק וישר שלם במידותיו חכם ועשיר גיבור וחסיד בכל מעשיו נקי כפים ובר לבב בן טובים זרע אנשים ראוי והגון לשכון עליו רוח ה'. עד כאן העתקנו מן הכתב שבא אלינו מטוניס.

ופתאום יבוא אל היכלו האדון ככתוב אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי בא מועד. עוד שמענו כי אמר הנביא שיראה אות ומופת בירושלם מאת השי"ת. עוד שמענו כי בת קול יוצאה מבית המקדש ואומרתף צאו מביתי ויבואו בני, ונפל פחד גדול על הישמעאלים, ומתוכם קם אחד וירד בבור שהיה שם ואמר שראה שלשה זקנים מעוטפים לבנים ונפל על פניו,

והם אמרו: עמוד עצמך ויעמוד, וישאל מי ומי אתם?

ענו ואמרו: מבני ישראל אנחנו ועתה לך ואמרת לישמעאלים שיניחו המקום כי הגיע קצם וזמנם,

והשיב להם: ואם לא יאמינו לי מה אומר אליהם?

אמרו לו: אמור להם כי אברהם העברי ומשה בן עמרם ואליהו הנביא אמרו לך כך, ויעל הישמעאלי מן הבור ההוא ויספר הדברים האלה לחברו, ונפל פחד גדול עליהם ואומרין כי ננעלו דלתות בית המקדש ועדיין לא נפתחו.

עוד שמענו כי אמר משה הנביא... אליהו הנביא ז"ל שביום ראש חדש ניסן ידעו ישראל מתי יבוא, וישישו וישמחו כולם שמחת עולם.

עוד שמענו כי ערל אחד אמר למלך צרפת דע כי היהודים כבר קבלו כל הצרות שבאו עליהם ומעתה לא יבוא עליהם רעה, ועוד כי מיום ראשון של... הבא בשבת תרום מעלתם וישובו אל מקומם, והמלך שם אותו בבית הסוהר עד אותו הזמן, והשם יקיים דבריו ודברי כל מליץ טוב על ישראל בעגלא ובזמן קריב ונאמר אמן.

ועוד שמענו כי החכמים שהיו בעיר שהנביא שם אמרו כי רוצים לדון אותו והיו אומרים לו כי בן מות הוא, עד שהביאו אותו בבית ואמרו לו: תן לנו מופת ואם אין דע כי מות תמות,

אמר להם: אם לא יתנו לי מן השמים מה אתן לכם.

אז רצו לפסוק עליו מיתה ואביו ואמו היו בוכים מחוץ,

ענה הנביא ואמר לדיינים: תנו לי זמן ואשיב לכם ותהיו דנין אותו בביהכ"נ,

הלך ונכנס בהיכל והתפלל, והיו הדיינים מחוץ ושומעין קול המלאך שהיה מדבר עמו ולא היו מבינים דברי המלאך לבד קול הומיה.

אז יצא אליהם וראו והנה קרן עור פניו ונשא שתי ידיו וכסא פניו, ובידו הימנית כתוב שם המפורש ובידו השמאלית כמראה הקשת בתוך הענן, ועל ראשו אופן כמראה הקשת, מיד נפלו הדיינים על פניהם ואמרו: ה' הוא האלוהים ה' הוא האלוהים.

אח"כ אמרו אין זה אות, אלא תן אות אחר, מיד יצאה פס ידא מן השמים וכתבה במשקוף ההיכל: ויצא חוטר מגזע ישי ונצר משורשיו יפרה, והיו אותיות מזה הפסוק מבהיקות ומאירות ככוכבים על זה הענין מאד, עד שנשאו ונתנו בדבר וצירפו האותיות המבהיקות ועלו נוטריקון שלהם שנבר"ש והוא שם העיר שהנביא שם, אז הניחו אותו לשלום.

כא. מעשה באדם אחד שהיה לו עושר גדול ואוצרות זהב וכסף בידו ואבנים טובות, והיה האיש ההוא קמצן גדול שאין כמוהו בכל העולם, ואף ביום ב' וביום ה' לא הלך לביהכ"נ שהיה מתיירא ליתן פרוטה לכיס של צדקה, רק חדא מצווה היה לו והיא שעמדה לו להצילו מיום הדין דינא רבא וגם אח"כ נעשה ותרן גדול. כי האיש ההוא היה מוהל, ואם נזדמנה לו מצוות מילה למול תינוק אחד אף שהיה מביתו כמה פרסאות היה הולך לשם לקיים מצוות מילה ולא היה נוטל שום שכר הן מעני והן מעשיר.

ויהי היום בא אליו משחית אחד בדמות איש ויאמר אליו: אשתי ילדה לי בן זכר והברית מילה יהיה ביום פלוני, ע"כ אני מבקש מאתך שתבוא אל הברית למול את בני, ותיכף הלך המוהל לביתו ולקח עמו הסכין שימול בו התינוק, וישב על העגלה לילך עם האיש המבקש מאתו למול את בנו, כי הוא סבר שזהו איש אנושי ולא ידע שהיה אחד מן החיצונים, והלכו שניהם יחד בעגלה, וכשהגיעו אל היער היה המזיק מוליך אותו בארץ אשר לא עבר בה איש, בהרים וגבעות ומדבר, שני ימים רצופים. ויהי ביום השלישי היה מוליך אותו לביתו, והיה שם כמו כפר קטן ערך עשרים בתים, אבל הבתים יפים היו מאד, וכשבא לביתו ראה המוהל שהאיש

בעל הבית הוא עשיר גדול וכל טוב היה בביתו בשר ודגים גדולים, ולקח בעל הבית הסוס שלו ונתן ליד עבדו ליתן לו מספוא כדרך כל הארץ ולא הרגיש המוהל שזהו בעל הברית היה שד ומזיק, ויהי כאשר פנה בעל הבית לעסקיו הלך המוהל לחדר אשר היולדת שם, ויהי כראות היולדת את המוהל שמחה שמחה גדולה ותקרא לו לשלום ומדברת אליו, בוא אלי אדוני ואני מגלה אותך סוד גדול, ואמרה: דע שבעלי הוא שד ומשחית ואני באה מזרע אנשים, כשהייתי קטנה לקחו אותי השדים ואני כאשר אבדתי אצלם אבדתי, באשר שכל מעשיהם הבל וריק ומעשה תעתועים, והנה אני מזהיר אותך למול את בני הנולד לי ועוד אני מזהיר אותך להציל את נפשך, שתהיה נזהר לבלתי לאכול שום מאכל ולשתות שום משקה ולא ליקח שום מתנה לא מבעלי ולא משום אחד מהם.

ויהי כאשר שמע המוהל הדבר הזה חרד לבו ונתיירא מאד, ויהי לעת ערב באו הרבה אנשים ונשים מכפרים בסוסים ובעגלות כדמיון אנשים, והיו כולם מזיקים ומשחיתים, והגיע זמן הסעודה והפצירו באיש המוהל ליטול את ידיו ולישב עימהם לסעודת מצווה, וימאן המוהל לאכול ולשתות כי אמר עייף אנכי מן הדרך, ולא אכל ולא שתה בלילה ההוא, ויהי ממחרת וילכו לבית הכנסת ויתפללו שמה והוכרח המוהל להתפלל ולשיר בקול וכרת עמו הברית כדרך המוהלים, ואחר התפלה היו מביאים את התינוק וימל את התינוק כמנהג כל בית ישראל, ואח"כ היה הסנדק מבקש לכל הקהל לבוא אצלו לשתות יין שרף ולאכול מיני מתיקה כמנהג המדינה, והוכרח המוהל לילך אל הסנדק אך לא אכל ולא שתה שמה באמרו שיש לו תענית חלום, ואחר חצי היום אמר בעל הבית באשר המוהל הטריח את עצמו לילך יותר מי"ב פרסאות למצוות מילה לכן בשבילו תהיה הסעודה בלילה אחר תעניתו, וכל כוונת בעל הבית הייתה שיהנה המוהל מפתו ומפרנסתו ואז יהיה לו שליטה עליו, ולא ידע מאומה שאשתו גלתה שהוא היה שד ומשחית. ויהי לעת ערב הייתה סעודת ברית מילה ואעפ"כ לא אכל ולא שתה המוהל אתם ואמר שראשו ואיבריו כבדים עליו והמה אכלו ושתו כל מעדני עולם. ויהי כטוב לבם ביין אמר בעל הבית להמוהל קום ולך עמי לחדר אחד, אז נתיירא המוהל ואמר בדעתו שהגיע זמן קצו למות, והלך עמו לחדר אחד והראה לו בעל הבית כלים שונים מכלי כסף, ואח"כ היה מוליך אותו לחדר שני והראה לו כלי זהב ואמר לו טול כלי אחד לזיכרון, אמר לו המוהל: יש לי כלים של זהב ושל כסף ויש לי כל טוב שבעולם אבנים טובות ומרגליות וטבעות ואצעדות וענקים.

אמר לו בעל הבית: טול אחת מן הטבעות או כלי חפץ שיקר הוא בעיניך, ואת כולם לא רצה המוהל ליקח והשיב שיש לו ג"כ כמוהם לרוב, אח"כ היה מוליך אותו לחדר אחד שהיו מפתחות הרבה סביב החדר והיו תלוין המפתחות במסמרות הרבה מאד, ויתמה האיש המוהל על הדבר הזה וראה בעיניו כמדומה לו שיש קישור מפתחות ביחד כמו שיש לו בביתו לכל החדרים ולכל הארגזים שלו, ושאל הבעל הבית את המוהל ואמר לו: אדוני הראיתיך כל כך כסף וזהב וכ"כ אוצרות אבנים טובות ולא היית מתמיה עליהם ועל אוצר זה אתה מתמיה שהוא רק ברזל, שהמפתחות היו כולן של ברזל. והשיב לו המוהל אני מתמיה על קישור זה

של מפתחות שהן דומות כלן למפתחות של בתים ואוצרות וחדרים שלי, כאשר יש לי בבית היו תולין פה במסמר זה, ויאמר אליו בעל הבית באשר שגמלת חסד עמדי והלכת עמי י"ב פרסאות למול את בני וראיתי שה' הוא אתך שלא אכלת ולא שתית ולא לקחת מאומה מרשותי לכן אני מגלה לך שאני הוא ראש להשדים שהם ממונים על קצת אנשים שהמה בטבעם קמצנים, ומסורים בידינו כל המפתחות שלהן כדי שלא יהא בהם כח ורשות לעשות בהן איזה צדקה וגמילות חסד, ואף לעצמם אין רשות להם להתענג לקנות איזה מאכל טוב או מיני מגדים, ובאשר שאתה גמלתני חסד גדול קח הקישור של המפתחות הללו ואל תירא, חי ה' שלא יארע לך שום רעה.

ויקח המוהל הקישור של המפתחות והלך בשמחה לביתו, ובבואו לביתו נהפך לבבו ונעשה לאיש אחר, ותיכף בנה בנין של אבנים בית הכנסת גדול ומפואר מאד, ועשה צדקה ופרנס את העניים, והיה מלביש את הערומים, והפליא לעשות עד יום מותו ונפטר בשם טוב.

כב. מעשה שהיה איש זקן עשיר גדול והיה לו רק בן יחיד בחור יפה עיניים וחכם מאד, ויהי היום ויקרבו ימי הזקן למות ויקרא לבנו הבחור ויצו אותו קודם מותו,

ויאמר לו: בני אני מנחיל לך ממון רב אוצרות גדולים שיהיה לך כל טוב כל ימי חייך ואני מצווה לך שתשמור את עצמך מן הצבועים ומן האנשים שהמה עוסקים בחסידות הרבה חוץ לטבע הבריות, כי כך מראים את עצמם שהם חסידים אבל שבע תועבות הן בלבם, והזהר מן וצדקתך, ואז יהיה לך ולזרעך כל טוב כל הימים.

וימת האיש הזקן, ואח"כ נשא הבחור בתולה יתומה עניה ויפת תואר מאד שישרה בעיניו, ואחר הנישואין שמח באשתו, והיא הייתה צנועה וחסידה בעיני בעלה. וכאשר עברו ארבע או חמש שנים אמר הבעל לאשתו בואי עמי ונטייל ברחובות ובשוקים לראות בטוב הארץ, ותאמר לו אשתו: לא אלך פן אשא עיני אל אנשים אחרים או אנשים אחרים יתנו עיניהם בי ואני מכשלת אותם. אז אמר בעלה בלבו, אף את נראית כצדקת הרבה וזכר את מצוות אביו ושתק והלך בעצמו לשוק יחידי. מה עשה האיש הנ"ל, כמו חצי שנה אחר זה המעשה הלך וציוה לעשות לכל החדרים שבביתו שני מפתחות ונתן מפתח אחד לכל חדר וחדר לאשתו ומפתח אחד לקח לעצמו, ולא הגיד לאשתו שיש לו עוד מפתח. ויהי היום ויאמר הבעל לאשתו שהוא צריך לילך למרחקים לקנות סחורות, ויאמר לה: להכין לו צדה לדרך, וכן עשתה אשתו, כי הייתה סבורה שבעלה יסע ממנה כדרך כל הארץ, וליום מחרת נסע הבעל ממנה והיא סברה שהלך בעלה למרחקים, אבל הבעל עשה בערמה, וכשהיה חצי פרסה מחוץ לעיר ציוה לעגלון לשוב ולילך לעיר, ולא שב לביתו כ"א לבית האושפז אשר אורחים שמה. וכאשר הגיע החשך בלילה הלך האיש לביתו ופתח פתח ראשון בביתו ואח"כ הלך מחדר אל חדר עד שבא לחדר אשתו שהייתה ישנה שם וערל אחד היה שוכב עמה במטה, וכשראתה האשה שבעלה היא בחדר אמרה להערל שיקח חרב וידקור את בעלה, והוא היה מתיירא והלך לו מחוץ לבית, ומרוב הצער שלו הלך ושכב בשוק ויישן שם, ובאותו לילה נגנב מהמלך של אותה העיר

אוצר אחד ולקח הגנב אתו כל האבנים טובות של המלך, והייתה צעקה גדולה בארמון המלך, וציוה המלך לחפש בכל הדרכים ובבתים חיפוש אחר חיפוש, והלכו עבדי המלך בכל העיר ההיא ומצאו להאיש שוכב וישן על הרחוב ואמרו בלבם שהוא הגנב ותפשו אותו ונגמר דינו למיתה אחר העינויים הקשים שנפסקו לו, ואח"כ כשהיו מוליכין אותו לתלותו על העץ הלך כומר אחד עמו כסדר האומות, ואותו הכומר היה חשוב גדול אצל המלך, והיה הכומר מדבר על לבו שימיר דתו. ואח"כ היו מוליכין אותו ברחוב אחד והיה שם אשפה והיו תולעים יוצאין מהאשפה על הארץ ואמר הכומר להתליון שיסבב את האיש סביב לתולעים שלא ימית את התולעים מאחר שהתורה הזהירה ורחמיו על כל מעשיו,

אמר האיש בלבו: אף הכומר הוא מן הצבועים של וצדקתך.

אמר האיש לעבדי המלך: שהוא והכומר היו עושין הגנבה בחצר המלך, ומיד תפשו השומרים גם לאותו הכומר, וציוה המלך לחפש בחדר הכומר הגדול ומצאו שם כל הגנבה.

אח"כ שאל המלך את האיש מה שייכות הייתה לו אצל הכומר, התחיל האיש לספר להמלך מצואת אביו ומה שאירע לו עם אשתו הזונה ומה שאירע לו עם הכומר, ולכן היה נוקם ונוטר להכומר שהיה רוצה להיות צדיק הרבה, וציוה המלך תיכף לתפוס את אשתו הזונה ומצא שכדבריו כן הוא, וציוה המלך להושיב את האיש בביתו כבראשונה וציוה להסיר את ראש האשה וראש הזנאי, ואת הכומר ציוה לתלותו על העץ.

מעשיות

א. מעשה באדם אחד שהיה עני מאד והיו לו בנים ובנות הרבה ולא היה לו שום דבר בעולם לפרנסם, והוא היה תמיד יושב ולומד בבית המדרש ומימיו לא הלך חוץ לעירו, יום אחד באה אשתו לפניו ואמרה לו: אדוני עד מתי יהיה זה לנו למוקש כי אין אתה רוצה לילך אנה ואנה לבקש שום אוהב קרוב או רחוק לסייע אותנו ולא נמות אנחנו ובנינו ובנותינו ברעב,

אמר לה: מה אעשה כי מימי לא הלכתי חוץ לשער מזאת העיר ולא ידעתי שום דרך ושום עיר אחרת, ומוטב לי למות כאן מלמות בשדות,

אמרה לו: כשתהיה חוץ לשער זה תשאל לבני אדם שיפגעו בך ויורו לך הדרך לעיר פלונית. ויהי כאשר דברה אליו יום ויום ויקח מקלו בידו ויצו לה ולבניו ולבנותיו ויברכם ויבך בכי גדול מאד, וגם הם בכו בכיה גדולה ומרה על אביהם כי לא נסה באלה, ויצא חוץ לשער העיר וילך לדרכו, ויפגע בו אדם אחד שחור מאד ומכוער ביותר ויאמר לו ברוך בואך אדוני,

אמר לו: לאן אתה הולך אדוני?

אמר לו החסיד: לעיר פלוני,

אמר לו: בא עמי ואודיע לך הדרך, הלך עמו והביאו לחורבה אחת, עברו אותה חורבה ונכנסו לעיר גדולה אחת ושמע מכל צד ומכל פינה שהיו לומדין תורה. כששמע החסיד כך שמח

שמחה גדולה, ונכנס בבית אחד ונתנו לו שלום והביאו לפניו לאכול ולשתות מכל טוב ומכל מעדני עולם, וכבדו אותו מאד ועכבוהו עד מוצאי שבת, וכשבאו לביהכ"נ ועמד החזן להתפלל התפללו כולם וכשהגיע זמן לומר ויהי נועם עמד הוא ואמר: ויהי נועם והם ברחו כולם, והוא הביט סביביו ולא ראה שום אדם בעולם. תמה האיש מאד ממה שראה, כי באותה שעה היו כולם שם וכמעט רגע אבדו כולם ולא ידע היכן הלכו, ישב שם מר וזעף והבין שהיו כולם שדים. לאחר שלש שעות באו כולם אליו בביהכ"נ ואמרו לו: מה זאת עשית לנו, ומפני מה גמלת לנו רעה תחת טובה וטרדת אותנו יותר מארבע מאות אלפים פרסאות,

והוא אמר להם: אל נא יחר בעיניכם כי לא הייתי יודע ענייניכם ומחלו לי מה שאמרתי,

אמרו לו: יהי מחול לך על מנת שלא תעשה עוד כדבר הזה.

אמר להם: בבקשה מכם הוציאוני והוליכוני אל מקומי ואראה בניי ואשתי כי לא טוב להיות עמכם,

אמרו לו: לא כי עמנו תהיה ואתנו תלין ואשה תארס ויהיו לך בנים ובנות במקום הזה, וניתן לך עושר ונכסים הרבה לרוב, ויהיה לך הנה כל תאוות לבך,

אמר להם: הניחוני כי יש לי אשה ובנים,

אמרו לו: ומה בכך, עמדו ונתנו לו אשה בעל כורחו, ויקדש אותה ויבוא אליה והוליד ממנה בנים ובנות, פעם אחת כשהיו שוכבים יחד אמר לאשתו השידה בבקשה ממך תוליכני ואראה אשתי האחרת ובניי,

אמרה לו: אם תרצה לישבע לי שתבוא מיד הנה ושלא תאחר שם כי אם לילה אחת בלבד, ואתן לך ממון הרבה לישא אל אשתך ולבניך כדי לפרנסם ברווח ואמסור לך סוס אחד שיוליך אותך אליהם בחצי יום ואל תכזב ממני,

אמר לה: כן לו יהי כדברך, אעשה כל מה שתרצי ובלבד שתוליכני שם, נשבע לה והביאה לו סוס אחד ורכב עליו והוא נשא אותו אל פתח ביתו וכולו טעון מכסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות, כיון שראו אותו אשתו ובניו בכו ונפלו על צווארו ויחבקוהו וינשקוהו ויאמרו לו ברוך בואך אבינו מאין באת ולאיזה מקום היית?

ולא רצה לספר להם כלום מקורותיו אלא נתן להם מה שהביא עמו מהממון, והיה עמם הלילה ושכב עם אשתו וכל אותו הלילה היה בוכה ומצטער ולא ראה שינה בעיניו, ותשאלהו אשתו ואמרה לו: אדוני מה לך כי תבכה ומפני מה לך כל הצער הגדול הזה, היש אדם כמוך שזמן ארוך לא ראית את אשתך ואת בניך מצטער כל כך [בבואך לראותם] כאשר אתה עושה, והוא לא ענה לה מאומה, עד שאמרה אחנק עצמי אם לא תאמר לי מה סבה יש לך. מה עשתה? לקחה אזורה וקשרה סביב גרונה ורצתה לחנק עצמה, והוא רץ להצילה ואמר לה: בואי שכבי ואספר לך כל מה שמצאני, הלכה ושכבה והוא סיפר לה הכל.

אמרה לו: לכה נא איעצך עצה טובה ויהי אלוהים עמך לך לבית מדרשך ולמוד תורה תמיד ועסוק בה יומם ולילה וה' ישמרך מכל רע ולא תאונה אליך רעה,

אמר לה: טוב הדבר אשר דברת.

למחר הלך לבית המדרש ולמד שם תמיד יומם ולילה, וכיון שראתה השידה שלא בא, שלחה אחריו שד אחד בדמות אדם יפה מאד ואמר לו: בוא עמי הנה כי אני רוצה לדבר אליך דבר סתר,

אמר לו: לא אבטל תורתי בשביל לדבר עמך, אלא דבר מה שתרצה, כיון שראה השד שלא רצה לקום ולבטל אפילו שעה אחת מתלמודו הלך לו ולא אמר לו כלום וסיפר לשידה הכל, והלכה היא עצמה ובאה לפני ראש ישיבה בדמות אשה יפה ואמרה לו: אדוני שמעני, האיש הזה אני קורא לפניך לירד לדין עמי,

אמר לה האיש: אין לך שום תביעה בעולם עלי,

אמרה לו: הריני אשתך ואתה קידשתני והכנסתני לחופה והיו לי בנים ובנות ממך, וכשבאת הנה נשבעת לי לחזור אלי מהיום ולמחר, ונתתי לך כסף וזהב הרבה לרוב, ואתה עברת על שבועתך ושואלת אני ממך שאר כסות ועונה כדין ישראלית.

אמר לה: אין את ישראלית כי אם שידה ויגער ה' בך, סורי ממני כי אין לך משפט להיות עמנו, כיון ששמעה כי לא הייתה יכולה לו לא בדין ולא בדברים,

אמרה לו: דבר אחד יש לי לשאול ממך אם תרצה לעשותו תפטר ממני ולא אשאל ממך לעולם שום דבר,

אמר לה: שאלי ואתן לך,

אמרה לו: נשוק אותי ותפטר ממני לעולם,

הלך ונשקה והיא הוציאה נשמתו ומת והיא הלכה לה.

ונצטער ראש הישיבה מאד ויבכו אותו אשתו ובניו וינחמו ממנו שהיה להם עושר גדול ונכסים.

ב. מעשה באדם שהיה לו בן והיה אוהב אותו ביותר ונתגדל עמו, פעם אחת בא אל אביו ואמר לו: שמעני הרי כמה שנים נתגדלתי עמך ולא למדתי לא חכמה ולא בינה ולא שום סחורה לעשות ואתה זקן ובא בימים ולמחר כשיעשה השם רצונו ממך לא אדע בין ימיני לשמאלי, ואם אפול מנכסי שתניח לי לא אדע להרוויח,

אמר לו אביו: מה לך לילך ולעזוב אותנו כי אנחנו זקנים ובאים בימים ועשירים מאד ואין לנו על מי לסמוך אלא עליך, וטוב לך להיות עמנו ולהתלונן בצלנו,

ויאמר לאביו: בשום ענין לא אניח מלילך,

אמר לו אביו: אם כן טול עמך מאה זהובים ולך לך לאיזה מקום שתרצה וקנה ומכור ואל תשתתף עם שום אדם בסחורתך.

נטל מאה זהובים והלך לו אל מדינת הים וקנה שם ומכר והרוויח הרבה עד שנעשה עשיר גדול, הלך לו לארץ מרחקים עד שבא ושמע שהייתה עיר אחת גדולה מלאה סוחרים והלך שם, כיון שבא חוץ לעיר מצא בשדה אדם אחד שהיה חורש את האדמה ונתן לו שלום והשיב לו שלום,

אמר לו הסוחר: בחסדך אמור לי אם יש בעיר הזאת שום אדם נאמן שיכול אדם לבטוח בו ולמסור לו פיקדון,

אמר לו האיש: אם היו לך אלף ככרי זהב היית יכול לפקוד אצל פלוני הפקיד מן העיר כי הוא נאמן מאד, הלך לו הסוחר ובא בתוך העיר ושאל על ביתו של פלוני הפקיד, והורוהו לו ובא אל ביתו ומצאו שם וישאל לו לשלום,

ויאמר לו הסוחר: שמעתי עליך כי אתה נאמן מאד ויש לי פיקדון גדול להפקיד אצלך, בחסדך שמור אותו לי עד שנה תמימה, ובסוף השנה אבוא אליך וברכתיך ואקח אותו מידך,

ואמר לו הפקיד: בא ברוך ה' בחדר שלי ושים שם בתוך תיבה אחת מה שתרצה, הלך עמו וישם בתוך התיבה עשרת אלפים זהובים צרורים בשק אחד ונעל התיבה ומסר המפתח לסוחר, והלך לו למקומות אחרים לסחור סחורתו כי הארץ רחבת ידיים מאד, מכר וקנה עד שקבץ ממון הרבה כל אותה השנה, ולסוף שנה בא לאותה עיר שהפקיד שם ממונו ומצא חוץ לעיר אדם אחד.

אמר לו הסוחר: מאין אתה?

אמר לו: מן העיר הזאת.

אמר לו: הידעת את פלוני וכי מכיר אתה בו?

אמר לו: כן, הייתי מכיר בו והוא הלך לבית עולמו, כיון ששמע הסוחר כך נפל מלא קומתו ארצה ויקרע את בגדיו, והיה בצער גדול.

אמר לו האיש: מפני מה ציערת כל כך?

ולא ענה לו כלום.

אמר לו: אמור לי אם הפקדת שום דבר בידו או אם הוא קרובך, ספר לי כל ענייניך ואתייעץ אותך בטוב.

כיון ששמע כך ספר לו הכל וכי זה היום נשלם השנה שהפקיד בידו.

אמר לו האיש: אל תצטער יותר ולך ושמע בקולי, ויהי השם עמך. יודע לך, כי דרך אנשי העיר הזאת אחר שמתו, אחר חדש ימים באותו יום לחדש שמתו בו חוזרין לביתם, וכל אחד יושב בביתו על קתדרא אחת באמצע הבית ובאים כל שכניו וקרוביו לשאול לו מקרוביהם (המתים) איך הם עושים, ובאים אליו כל אותם שהפקידו אצלו שום דבר, והוא מצווה לאשתו או לבניו למסור לו מה שהפקיד בידו, וזה הפקיד שאמרת מת, אך עדיין לא הגיע החדש, כי לא עברו כי אם ג' שבועות מיום שמת בו, וזה השבוע תשהה בעיר בבית אחד סמוך לביתו, ובסוף השבוע יבוא לביתו ותשאל לו מה שהפקדת בידו וכל מה שתרצה, והוא ישיבך מן הכל שתשאל לו.

כיון ששמע הסוחר כן נבהל מאד ואמר: מי שמע כזאת, מי ראה כאלה שיכול אדם מת לבוא לביתו לעין כל ולדבר עם אנשי העיר.

אמר לו: כך דרכה של העיר הזאת.

נפטר ממנו והלך לו ועשה כאשר ציוהו האיש.

וילך לבית אחד סמוך לבית אותו פקיד שמת. כיון שנשלם החדש מיום מיתתו, בא המת לביתו כאשר היה כולו חי, וישב בתוך ביתו, ובאו כל אוהביו ומכיריו ויועציו וקרוביו סביבו ושאלו לו איך הוא היה עושה, וכל אחד שאל על קרוביו, והוא עונה להם בטוב הם עושים. כיון שנפרדו כולם מפניו, בא הסוחר, אמר לו: אדוני היום יש שנה תמימה שהפקדתי בידך שקי מלא זהובים, ושמתי אותם במצוותיך לתוך תיבה אחת בחדר משכבך, ומסרת לי זה המפתח בעבור תהיה לי לאות, והא לך המפתח ותמסור לי פקדוני.

אמר לו: קרא לי לאשתי. ויקרא לה ותעמוד לפניו.

ויאמר לה: הלא ציוויתיך לאמר, אם יבוא זה האיש לשאול פקדונו שתמסרי לו, ובלבד שימסור לך זה המפתח לפתוח התיבה אשר בו פקדונו.

אמרה לו: בנשמתך אדוני, מיום שמסר הפיקדון בידך לא ראיתיו עד הנה.

אמר לו הסוחר: אמת הדבר כי לא שאלתי עד עכשיו.

אמר לה אישה: מהרי ומסרי לו כל מה שהפקיד בידינו ואל תפילי דבר מכל אשר היה לו.

אמרה האשה לסוחר: בא עמי לחדרי וקח משם מה ששמת בתיבה, אתה בעצמך תיקחהו, וכן עשה, הלך עמה ולקח הממון אליו ונפטר מן הבית.

ויאמר הסוחר בלבו, לא אנוח ולא אשקוט עד שאדע מה זה ועל מה זה הם באים ככה לביתם אחר מיתתם. מה עשה הסוחר?

הלך לו וארב לו וקם עליו חוץ מן העיר והחזיק בבגדו ולקחו, ואמר לו הסוחר: השבעתיך בשם יוצר כל שתאמר לי מי אתה, אם אתה אותו האיש שנפטר מעולמו או לא, ומה זה שאתם באים אחר מיתתכם בעיר הזאת יותר מכל עיירות שבעולם,

אמר לו: בחסדך הניחני ואלך לדרכי, ומה לך לעכבני, ואין לי רשות לישאר הנה עוד.

אמר לו: בחיי לא אניחך עד שתאמר לי הכל.

אמר לו: א"כ אגיד לך הכל, יודע לך כי אני שד ויש לי רשות להטעות כל האומות שאינם מאמינים באל חי, ומיום שנוסדה העיר הזאת היה מנהגי כך להטעות אנשי העיר הזאת, כי כך הייתה לי רשות. והם שואלים לי היאך אבותיהם וקרוביהם עושים, ואני אומר להם בטוב, והם נידונים בגיהינום, ועליהם אמר איוב משגיא לגויים ויאבדם שוטח לאומים וינחם (איוב י"ב כ"ג). כיון ששמע הסוחר כך נפטר ממנו והלך לו לארצו עם כל רכושו, ויבוא לבית אביו ואמו וישמחו בו שמחה גדולה, והיו עשירים גדולים כל ימי חייהם.

ג. מעשה בחסיד אחד שהיה מתפלל בכל יום שלש תפלות והייתה תפלתו עולה לפני כסא הכבוד כתמיד שהיה קרב על גבי המזבח, וקבל עליו אותו חסיד שלא יקבל מתנה משום אדם, והיה מהלך בכל יום באשפות ומלקט סמרטוטין ונותן לפניו ולאחריו לכסות ערוותו וכך היה מנהגו, וכשראה הקדוש ברוך הוא עלבונו וענותו אמר לאליהו לך ותן לו ד' זוזים. הלך אליהו ומצאו מתפלל כמנהגו. המתינו עד שכלה תפלתו,

אמר לו: שלום עליך רבי, והחזיר לו שלום. ורצה אליהו ליתן לו ד' זוזים כמו שציוהו הקדוש ברוך הוא, ולא רצה לקבלם עד שפייס אותו וקבלם.

הלך לשוק וקנה מהם בגד לצרכו, ובא לו אדם אחד וחמד אותו טלית שעליו.

אמר לו: מכור לי טלית זה,

אמר לו: בכמה,

אמר לו: בעשרים וארבעה זהובים,

אמר לו: קחהו. ומן אותו כ"ד זהובים נתעשר וקנה מהם עבדים ושפחות ועיירות, וספינות היו לו פורשות בים. כיון שנתעשר נמנע מלהתפלל ושכח מנהגו הראשון.

אמר הקדוש ברוך הוא לאליהו: ראה אותו צדיק שהרביתי לו עושר ונכסים וכבוד ומנע תפלתו, לך וקח ממנו מה שנתתי לו.

הלך אליהו ומצאו שהיה יושב בקתדרא של זהב בבית הכנסת.

אמר לו: שלום עליך רבי, והחזיר לו שלום.

אמר לו אליהו: עשה לי טובה והחזיר לי מה שהפקדתי אצלך.

אמר לו: מה זה שהפקדת אצלי?

אמר לו: ד' זוזים שנתתי בידך,

אמר לו: איני מכירך.

מיד אמר לו אליהו כך שמי, ונתתי לך כשהיית מתפלל בבית הכנסת,

אמר לו: יפה הזכרתני, ורצה ליתן לו,

אמר לו אליהו: אותן עצמן תן לי ולא אחרים.

אמר לו: ומי מכירן ומי יוכל לפשפש אחריהן?

[אמר לו:] תביא ארנקי שלך ואבחר אותן. נעשה לו נס ולקח אותן עצמן והלך לו.

מיד נתמעטו נכסיו של אותו חסיד, ומתו כל בניו וכל בנותיו ועבדיו ושפחותיו, וספינותיו טבעו בים. וחזר אותו חסיד למנהגו הראשון והיה מלקט סמרטוטין באשפות ומתפלל ג' תפלות בכל יום. כבש הקדוש ברוך הוא רחמיו ואמר, אותו חסיד חביב עלי ביותר ואיני יכול לראות צערו, לך והלוה לו עשרה זוזים והשביעהו בשמי שלא יבטל תפלתו לעולם כמנהגו.

מיד בא אליהו אצלו ומצאו מתפלל, והמתינו עד שהתפלל ונתן לו שלום ואמר לו: טול מה שאני נותן לך ואשביעך בה' שלא תבטל תפילתך לעולם.

ד. מעשה בזקן אחד שהיו לו שני בנים והיה משוך אחר היין מאד ואוהב לשתות, וכל מה שהיו מרוויחים בניו בכל יום שותה אביהם בערב.

אמר האחד לחברו: מה נעשה לאבינו ששותה הכל ואין אנו יכולין לקנות מנעלים לרגלינו, אם תשמע לעצתי נעכב שכירותינו מב' ימים או מג' ימים וניתן לו לשתות עד שיהיה שכור [וימות מרוב שכרותו]. מה עשו? השקו את אביהם יין עד שחטפתו שינה עזה, קראו לשכניו ואמרו בואו אל אבינו שנפטר.

עשו לו תכריכים והוליכוהו לבית הקברות. והמתים היו נקברים בסלעים נקוקים שהיו כמו בית ומניחין אותם על הארץ. ומתוך היין ששתה לא קם ולא זע כמת, וקברוהו ונפטרו לבתיהם. למחר באו ישמעאלים טעונים יין ובשר צלוי ולחם וכל מיני מאכל להביא לאותה העיר שהייתה במצור, ופגעו בהם הרודפים (הצרים), וכשהבינו הסוחרים שרודפים באו לעיר, החביאו כל המאכל והמשתה במערה וברחו להם והלכו אל גמליהם. ליום השלישי ננער הזקן ותמה על עצמו ולא ידע היכן הוא, ומשש בידו ומצא גרבי יין ובשר ולחם וגבינה.

אמר: בני עזבוני כאן וברוך בוראי שעזרני. מה עשה? ישב לאכול ולשתות עד שנשתכר ועמד לצחק והיה מנגן בידו. למחרת ג' ימים הלכו בניו לבקרו אם מת או לא, הלכו עד הסלע ושמעו שהיה מנגן אביהם.

אמרו: עודנו חי, הלכו אצלו ושאלו לו, מה לך אבינו?

אמר להם: רשעים, אתם חשבתם עלי רעה והקב"ה חשבה לטובה למען החיותינו כיום הזה. לכו, בוראי יעזרני כל ימי חיי. [הלכו] ומצאו גרבי יין ולחם ובשר וגבינה לרוב,

אמרו לאביהם: בא נא לבתינו ונשבע לך שנפרנס אותך כל ימי חיינו. טענו המאכל והיין [והביאו] לבתיהם וזנו אותו כל ימיהם.

ה. מעשה בחסיד אחד שהיה רגיל ליתן צדקה, והיה עושה טובות הרבה וגמילות חסדים עם בעלי תורה וכל אדם, והייתה אשתו צרת עין, והיו לו שלשה אוצרות, אחד של דינרי זהב, ואחד של כספים, ואחד של פרוטות. כשבא אצל תלמידיו היה נותן להם מדינרי זהב, וליתומים ולאלמנות משל כספים, וליתומים שאינם הולכים ללמוד היה מפרנס בפרוטות. ואיך היה מפרנסם? כל אחד שהיו לו חמש נפשות בתוך ביתו היה נותן לו ה' דינרי זהב דינר לכל אחד ואחד מהם, וכן היה רגיל לעשות בכל יום.

פעם אחת הלך למקום אחד ובאו אלמנות ויתומים וחכמים ולא מצאוהו שם. מה עשתה אשתו? נכנסה לבית האוצרות כדי ליתן לחכמים דינרי זהב ומצאה שם עקרבים, הלכה לאוצרות של כסף ומצאה שם נמלים, לאוצר של פרוטות ומצאה שם פרעושים. כיון שראתה כך הייתה מתביישת לצאת, והם יושבין בחוץ ומתעכבין, עד שבא בעלה ומצאן כשהן עומדין.

אמר להם: רבותי, מה אתם עושים כאן, מפני מה לא נכנסתם לבית?

אמרו לו: לא כך דרך ארץ שיכנסו בני אדם בבית שאין בעל הבית בתוכו.

נכנס הוא לביתו ומצא אשתו בוכה, ואמרה לו: למה הנחתני בלא כסף?

אמר לה: והלא כל אוצרותי בידך,

אמרה לו: לא מסרת לי אלא אוצרות של עקרבים נמלים ופרעושים.

נכנס הוא והביא מלא חופניו דינרי זהב ונתן לחכמים, ומלא חופניו כסף ונתן ליתומים ולאלמנות והפרוטות ליתומים שאינם הולכים ללמוד. לפיכך כתוב אל תלחם לחם רע עין (משלי כ"ג ו'), אמר הקדוש ברוך הוא: טוב עין הוא יבורך כי נתן מלחמו לדל (שם כ"ב ט').

ו. מעשה באשה אחת שהייתה מייסרת בתה זונה והייתה אומרת לה בתי אם את עושה זנות אל תעשי כי אם בצנעה כדי שלא יכיר בך בעלך כדרך שעשיתי אני שעשרה בנים יש לי ואינם מאביך אלא אחד מהם. שמע הבעל דברי האשה שהייתה מדברת עם בתה ושמר את הדבר בלבו, וציוה בשעת פטירתו שלא יתנו מן הנחלה כי אם לאחד ולא אמר לאיזה מהן, כי לא היה יודע איזה מהן היה בנו. לאחר שמת התגרו זה בזה כולם עשרה, זה אומר שלי היא הנחלה וזה אומר שלי, באו לדין לפני רבי בנאה,

אמר להם: עשו הדבר שאומר לכם, כי הדבר סתום ואין אדם יכול לדונו, ועתה לכו אצל קבר אביכם וחבטו עליו באבנים עד שיגלה לכם לאיזה מכם עלה בדעתו ליתן המתנה.

שמעו הדבר והלכו התשעה וחבטו את הקבר במקלות, ואותו האיש הזה שהיה בנו בודאי, אמר: חלילה לי להכות על אבי, מוטב לי לאבד כל הירושה ולא אבזה את אבי.

כשראה ר' בנאה הדיין כך, נתן כל הירושה לזה.

בא וראה איך נתקיים זה הפסוק ועין נואף שמרה נשף לאמר לא תשורני עין וסתר פנים ישים, מי שיושב בסתר פנים ישים לדבר סוף שעתיד להתגלות.

ז. מעשה באדם אחד שהלך לסחורה, והניח את אשתו לאחיו וציוה לו, אחי, שים עיניך ולבך על אשתי לעבדה ולשמרה עד שאשוב לשלום,

וענה לו אחיו אעשה כדבריך,

הלך האיש לסחורתו בדרך רחוקה ותישאר האשה לבדה ביד אחי בעלה. מה עשה?

היה יוצא ונכנס והולך אצלה יום אחר יום ואומר לה, השמיעיני ואעשה כל חפצך ואתן לך כל מה שתרצי,

והיא אומרת לו: חלילה לי מעשות זאת, שכל המכחשת לבעלה מכחשת לבוראה,

ועוד כי נפשה נידונת בדינה של גיהינום,

ועוד כי בעלי אחיך הוא, והפקידני בידך לשמור אותי ולא לחבל נפשי ונפשך, ואיך תעלה בדעתך לשלוח יד בפיקדון אחיך, כי בתורת פיקדון שמני בידך בלי ליכנס לרשות שאינה שלך, וכל שכן שאשת אחיך אני ואסורה אני עליך בחייו, וכל החומד אשת חברו יאבד ממונו ולסוף בא לידי צרעת ועתיד להיות נידון בגיהינום יורד ואינו עולה.

מה עשה אותו האיש?

יום אחד בא ונכנס אצלה בבית ויאמר אל העבד, קח את הדלי ולך לשאוב מים, וכיון שהלך למים, קפץ האיש אליה ורצה לאונסה ואמר לה: עשי רצוני, וצעקה האשה צעקה גדולה ומרה ואין מושיע לה, עד שהניחה מפני שצעקה, ויצא לשוק ושכר עליה עדי שקר ואמר להם: בואו והעידו שאתם ראיתם שאני מצאתיה עם עבד ביתה.

מה עשו הרשעים?

הלכו לפני הסנהדרין והוליכוה לפניהם והעידו כך וכך ראינו שעשתה פלוניתא זאת עם עבדה, ודנוה סנהדרין לסקילה.

מיד לקחוה ונתנו על צווארה חבל המצרי, והוציאוה לבית הסקילה חוץ לירושלם וסקלוה ושמו עליה גל של אבנים כדין הנסקל.

ויהי ביום השלישי בא אדם אחד מעיר אחרת שהוליך את בנו ללמוד תורה בירושלם, וכשהגיעו לבית הסקילה חשך עליהם היום ולא יכלו להגיע לירושלם, ולנו הלילה באותו מקום, ושמו ראשיהם על הגל וישכבו במקום ההוא. וישמעו קול מדבר בתוך האבנים, שהייתה מתאנחת וצווחת ואומרת, אוי לי כי נסקלתי בלשון הרע, וישמע האיש את הקול מדבר בתוך האבנים, ויהפוך את האבנים כל הלילה לצד אחד, וירא כי אשה היא,

ויאמר לה: מי את בתי?

ותאמר לו: אשת פלוני הייתי.

ויאמר אליה: מה לך פה,

אמרה לו: כך היה מעשה וסקלוני בלא פשע ובלא חמס בכפי,

אמרה לו: אדוני, לאן אתה הולך?

אמר לה: לירושלם ללמד תורה לבני.

אמרה לו: אם תוליכני לארצי אני אלמדנו תורה נביאים וכתובים.

אמר לה: וכי יודעת את ללמוד?

אמרה לו: הן.

מיד הוליכה לארצו עמו ולמדה תורה לבנו.

יום אחד נתן עבד הבית עיניו בה ואמר לה: השמיעי לי ועשי רצוני ואני אתן לך כל מה שתרצי, ולא אבתה לשכב עמו.

מה עשה העבד?

לקח סכין אחד ורצה להרגה והכה את הנער והרגו ויברח, והקול נשמע בבית אבי הנער כי מת העלם, ויאמר לאשה, מאחר שכן הוא, לכי מביתי וצאי לדרכך, כי בכל עת שאני רואה אותך, לבי סוער והומה על בני,

מה עשתה האשה?

הלכה לדרכה, וכשהגיעה על שפת הים, באה ספינה מליסטים ולקחוה ושבאוה בשבי. וד' הטיל רוח סערה על הים ויהי סער גדול בים והאניה חשבה להישבר, ויראו המלחים ויזעקו איש אל אחיו ויאמרו איש אל רעהו, לכו ונפילה גורלות ונדע בשל מי הרעה הזאת לנו. ויפילו גורלות ויפול הגורל על האשה.

ויאמרו לה: הגידי לנו מה מלאכתך.

ותאמר להם: עבריה אני ואת אלוהי השמים אני יראה, אשר עשה את הים ואת היבשה. וספרה להם כל הקורות אותה.

מה עשו האנשים?

נתמלאו רחמים על האשה, ועשה הקדוש ברוך הוא לה נס ולא נגעו הליסטים בה, וישליכוה אל היבשה ועשו לה דירה קטנה, וישתוק הים מזעפו ותלך האניה לדרכה, והאשה הזאת

נשארה במחוז והייתה רופאנית מעולה ובחונה, והזמין לה הקדוש ברוך הוא כל מיני עשבים שבעולם והייתה מרפאת בהם כל זב ומצורע וכל חולי, ועלתה האשה מעלה מעלה, ותקבוץ זהב וכסף לרוב עד שיצא טבעה בכל העולם.

לימים חזר בעלה לירושלם מסחורתו אשר היה גר שם, ושמע קול בעיר שאשתו נסקלה.

מה עשה הקדוש ברוך הוא?

הביא צרעת גדול על אותן האנשים שהעידו שקר עליה ועל אחי בעלה. שמעו שמטרוניתא אחת רופאנית הייתה בכרכי הים, אמרו איש אל אחיו: נתנה ראש לילך אל הרופאנית,

ויאמר האיש אל אחיו: לך עמנו. הלכו כולם ארבעה עד שהגיעו למקומה.

נכנסו אצלה, מיד הכירה אותם והם לא הכירוה,

אמרו לה: אדונתנו, מארץ רחוקה באנו כי שמענו שמעך שאת רופאנית מעולה, רפאי אותנו מצרעתנו ותקחי ממנו כסף וזהב לרוב.

אמרה להם: לא אוכל לעשות רפואה לשום אדם אם לא יגיד לי עונו הגדול, כי לא יועיל לו.

אמרו לה: כזאת וכזאת עשינו.

אמרה להם: רואה אני על פניכם שחוטאים גדולים אתם ולא גליתם לי על כל עוונותיכם, וכל זמן שתכסו על פשעיכם לא יועיל רפואה לכם.

מה עשו? ספרו והודו ולא בושו וספרו כל המעשה לפני בעל האשה.

אמרה להם: הרעותם ופיכם ענה בכם, בשבועה לא אעשה לכם רפואה, כי כל רפואות שבעולם לא יועילו לכם, כי לא איש אל ויכזב, מאשר דבר ביד משה עבדו בחירו וביד עבדיו הנביאים, דכתיב: לא תלך רכיל בעמיך, ולא תעמוד על דם רעך, נמצא שהרכילות מביאה לידי רע, ואתם רשעים, אני האשה הניצבת עמכם אשר עשיתם כל הרעות האלה והוצאתם אותי לסקילה בשביל לשונכם שקר, והקב"ה הצילני למען רחמיו וחסדיו הרבים, וזהו בעלי אשר הולכתם לפניכם אלי, והקב"ה יודע רזי עולם ותעלומות סתרי כל חי וכל סתר מביא לגלוי, שנאמר: וסתר פנים ישים. ואותם שלשה אנשים לקו בצרעת ומתו בה.

מיד הכיר האיש כל המעשה וידע שהיא אשתו, והיו שמחים וטובי לב ונתנו שבח לבוראם על כל הנסים האלו. בא וראה כמה גדול עונש לשון הרע ועדי שקר, ומוציא דיבה סופו ללקות בצרעת, וכל יראי השם ישמרו לשונם מדבר רע, שנאמר: שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו.

ח. מעשה בחסיד אחד שהיה עשיר מאד וזקן ולא היה לו כי אם בן אחד ושמו ר' יוחנן, והיה לאותו ר' יוחנן אשה יפה וצדקת מאד. לימים חלה אותו זקן למות ויקרא לבנו ויצווהו לעסוק במצוות הבורא ולעשות צדקה תמיד, ונתן לו כל אשר לו, וגם ציוהו וכן אמר לו: בני כשיתמו ימי בכי אבלך לך בשוק ושב שם עד שתראה שום אדם מביא שום סחורה למכור בשוק, ואותה סחורה שתראה ראשונה קנה אותה ואל תניחה ותביא אתך לביתך ותהיה לך למשמרת.

נפטר הזקן והלך לבית עולמו, ויבך אותו בנו שלשים יום ויתמו ימי בכיתו, ויקם ר' יוחנן ויזכור מה שציוהו אביו וילך לשוק וישב שם וראה איש אחד נושא בידו גביע אחד יפה מאד, אמר לו: ר' יוחנן רוצה אתה למכור לי זה הגביע שאתה נושא?

אמר לו: הן,

אמר לו: בכמה,

אמר לו: במאה זהובים,

אמר לו: תן אותה לי בששים זהובים ולא רצה והלך לו,

אמר ר' יוחנן בלבו: מה אעשה במצוות אבי אם לא אקנה אותו, קרא אחריו ואמר לו: תן אותה לי וקח מאה זהובים כאשר דברת,

אמר לו: אם תרצה ליתן שתי מאות זהובים אתן אותה לך, ואם לא הניחני לילך לדרכי,

אמר לו: לא אתן לך כ"א מאה כאשר אמרת, הלך לו.

וחזר ר' יוחנן ואמר: בעל כורחי צריך אני לקנותו בשביל מצוות אבי, קרא אחריו ואמר לו קח השתי מאות כאשר דברת,

אמר לו האיש: אם רצונך ליתן לי אלף זהובים בעבורו אתן לך ואם לאו הניחני.

חשב ר' יוחנן בלבו כי הוא הולך ומייקר אותו תמיד וצריך הוא לקנותו בעל כורחו משום מצוות אביו. מה עשה? הביאו לביתו ונתן לו אלף זהובים בעבורו ויהי לו למשמרת, ופעמים הרבה נסה לפתוח אותו ולא יכול לפתחו. והיה לפני חג הפסח וכשישבו לאכול בליל ראשון של פסח, אמר לאשתו: הביאי לי הגביע שקניתי במצוות אבי, ויהיה על השולחן לכבוד יום טוב.

הלכה הצדקת והביאה אותו,

לקחו ר' יוחנן לנסות לפתחו ויפתח אותו מיד וימצא בתוכו גביע קטן בתוך הגדול, ויפתח הקטן וימצא בתוכו עקרב אחד קטן, ויתמהו מאד, ולקחו ר' יוחנן ונתן לו לאכול ואכל וירץ סביב צווארו ויחבק לו וינשק לו, וכשהיה שבע הלך לו ונכנס בתוך הגביע הקטן, וסגר אותו ר' יוחנן וישם הגביע הקטן בתוך הגדול כאשר בתחילה.

ויאמר ר' יוחנן אל אשתו: לא בחנם ציוני אבי דבר זה, נאכילנו ונגדלנו ונדע מה יהיה בסופו, האכילוהו בכל יום וגדל העקרב ולא היה יכול עוד ליכנס בגביע הקטן והיה בתוך הגדול, וגדל לרוב מאד עד שעשה לו בית להיות בתוכו, וירד ר' יוחנן מאד מנכסיו כי זה העקרב אכל כל מה שיש להם, עד שגדל כ"כ שלא היה יכול ליכנס בשום בית והיה בחצר, וגדל מאד עד שהיה כהר גדול ולא היה לר' יוחנן עוד מה ליתן לו לאכול.

בכה ר' יוחנן ואמר לאשתו: מה נעשה עוד לתת לו לאכול כי אין בידינו מאומה, כי הוא אכל כל אשר לנו,

אמרה לו הצדקת: מכור טליתך היום וקנה לו לאכול ואני אמכור סרבלי למחר ואתן לו וכן עשו, ולא היה להם עוד יותר מאומה.

ויבא ר' יוחנן לפני העקרב ויפול לפניו ויבך ויתפלל לה' ויאמר רבש"ע גלוי וידוע לפניך כי נתתי כל מה שהיה לי בשביל לקיים מצוות אבי ולא נשאר לי מאומה, ולא ידעתי מה יש לי לעשות,

כי אין לי עוד כלום ואני ואשתי ובניי ערומים ויחפים ורעבים וצמאים וחסרים כל, פרנסנו אלוהי! כי אתה חסיד ורחמן על כל מעשיך, הודיעני אלוהי ישעי מה טיבו של זה העקרב שגדלתי ורוממתי ומה יהיה בסופו.

ויפתח העקרב את פיו ויאמר: שמע אלוהים תפילתך ונתן לי רשות לדבר אליך, ידעתי כי עשית לי כל מה שתוכל ולא מנעת אותך מלהנות לי בכל כחך, ועתה שאל נא לי דבר אחד מה שתרצה ואתן לך,

ענה ר' יוחנן אם כן הוא למדנו כל הלשונות שבעולם, למד לו, והיה יודע בטוב להבין לשון בהמות ועופות וחיות וכל לשונות שבעולם.

ויאמר עוד העקרב: ואשתך הצדקת אשר הייתה תמיד מטרחת בעבורי וזריזה לשמשני תשאל ממני דבר אחד ממה שתרצה ואני אתן לה.

ותבוא האשה ותאמר לו: אדוני תן לי עושר גדול כדי שאוכל לפרנס את בעלי ובני ביתי בכבוד, אמר להם: בואו אחרי והביאו עגלות וסוסים וחמורים וכל מה שתוכלו להביא מבהמות עמכם, ואעמוס אותם בכסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות, וכן עשו, וילכו אחריו עד שהוליכם אל יער אחד ששמו יער דבי עילאי, ונכנסו בעובי היער, והתחיל העקרב לשרוק בפיו ובאו אליו כל החיות שבעולם נחשים ועקרבים וכל מיני חיות, וכל אחד ואחד היה מביא לו דורן כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות, וישליכו בפניו כשם שמביאין דורן למלך,

ויאמר העקרב אל ר' יוחנן ולאשתו: קחו לכם ומלאו אמתחותיכם והעגלות וכל מה שיש לכם, מלאו הכל כדי שיהיה לכם הרבה, שלא תצטרכו לשום אדם, ויעשו כן.

ויאמר ר' יוחנן אל העקרב: אל נא יחר לאדוני ואדברה אליך, הודיעני מי אתה ומאין באת? אמר לו: בן אדם הראשון אנכי, שבא אדם הראשון על כל בהמה וחיה ועוף וכשבא על אמי הוליד אותי, וכן אני הולך ומתמעט בכל אלף שנה עד סוף האלף, ולאחר האלף אני גדל עד סוף אלף שנים אחרות, ולא הייתי בכלל ביום אכלך ממנו מות תמות.

אמר לו ר' יוחנן: אם בן אדם אתה ברכני,

אמר לו: המקום יצילך מן הרעות העתידות לבוא עליך,

תמה ר' יוחנן ואמר לו: מה הן הרעות העתידות לבוא עלי?

ולא רצה לומר לו כלום, נפטר ממנו בשלום והלך לו, ור' יוחנן שב לביתו והיה עשיר גדול וחכם אין כמוהו, שמע המלך מן חכמתו וישלח אחריו ושאל לו חכמות ועניינים הרבה וימצא אותו חכם מחוכם ונבון לכל דבר, והיה המלך אוהב אותו מכל חכמיו, ואותו המלך לא היה לו אשה. יום אחד באו לפניו חכמיו ויאמרו לו אדונינו המלך, לא נאה לך להיות תמיד בלא אשה, ואין לך בן לישב על כסא מלכותך אחריך, וכשתנוח נפשך תישאר המלכות בלא יורש, ותישאר מלכותך ביד איש נכרי ולא יהיה לך זכר בעולם הזה, לכן יבקשו לאדונינו נערה יפה בכל מדינות מלכותך ותשאנה ותהיה לך לאשה, ולא רצה המלך לשמוע אליהם ליקח אשה, עד שבאו לפניו פעם שניה ושלישית ורביעית וכמה פעמים עד שהכריחו אותו מאד,

אמר להם: אם כן הוא שאתם רוצים שאקח אשה תנו לי זמן שלשה ימים ואשיב לכם דבר אם דין הוא שאקח אותה אם לאו. נתנו לו זמן שלשה ימים, יום שני הלך המלך וישב לו בחצרו, נתפס מאד במחשבות, ובתוך המחשבות פרח עורב אחד עליו והביא בין רגליו שער [צהוב] אחד יפה מאד ודומה לזהב ונפל על המלך אותו שער, לקחו והביאו אל חכמיו ביום השלישי ואמר להם: אתם רוצים שאקח אשה, אם תוכלו להביא לי אותה אשה שזה השער היה בראשה מוטב ואשאנה, ואם לא תוכלו אחתוך ראשיכם,

אמרו לו: תנה לנו זמן שלשה ימים לידע מה נעשה, נתן להם, ונתייעצו יחד ואמרו אין איש בעולם יכול לעשות דבר זה אלא ר' יוחנן כי הוא יודע כל הלשונות שבעולם ואין חכם כמוהו בכל הארץ.

ויבואו ביום השלישי אל המלך ויאמרו לו כך: חכם יש במלכותך ושמו ר' יוחנן והוא יודע כל לשונות שבעולם, ואין אדם יכול לעשות דבר זה שאתה שואל כי אם הוא, שלח המלך אחריו, ובין כך וכך עבר עורב אחד פורח על בית מדרשו של ר' יוחנן וצועק ואומר: המקום יצילך ר' יוחנן מן הרעות העתידות לבוא עליך, שמע ר' יוחנן ותמה מאד כי בלשון הזה ברכו העקרב, ואז באו עבדי המלך אליו ויאמרו לו קום בוא אל המלך כי הוא שלח אחריך, ויחרד ר' יוחנן חרדה גדולה ויקם וילך אל המלך וישתחו לפניו,

ויאמר לו המלך: שמעתי עליך שאתה חכם ונבון ויודע כל הלשונות שבעולם, ורוצה אני ליקח אשה, שאין דין מלכות להיות בלי אשה ובלא בנים, לכן לך והביא לי אותה אשה שזה השער הוא מראשה, כי עורב אחד הביא אותו לי והשליכו לפני, וידעתי כי הוא שער מראש אשה וחפץ אני בה.

ענה ר' יוחנן ואמר: לא כל מלך שר ונגיד ושלטון שאל כדבר הזה שאתה שואל, לבקש אשה אחת אחרי שער אחד שיש בידך,

אמר לו המלך: אם לא תביא אותה לי אחתוך ראשך ואהרוג כל אנשי דתך.

אמר לו ר' יוחנן: אם כן הוא תנה לי זמן שלש שנים לבקש אותה ולהביאה אליך. נתן לו המלך זמן, והלך ר' יוחנן לביתו וציוה את אשתו ואת בניו לבוא אליו ויספר להם כל המעשה, ויבכו בניו ובנותיו ואשתו על דאגת לבו, והוא נטל רשות מהם והלך לו דרך אותו יער דבי עילאי כי אמר אולי יקרה לפני העקרב שגדלתי ורוממתי, ונשא עמו שלש חלות לחם ועשרה זהובים, נכנס בתוך עובי היער ופגע כלב גדול מאד אשר לא ראה כמוהו מימיו, כי הבהמות שבאותו יער היו משונות וגדולות מאד, והיה הכלב צועק ומתאנח ואומר רבש"ע יצרתני כלב גדול ומשונה ולא יכולתי למצוא לאכול די סיפוקי כי אין הקומץ משביע את הארי, ואילו הייתי קטן כמו כלבים אחרים הייתי מתפרנס בדבר מועט, ואתה רחום וחנון על כל מעשיך וכי בראתני למות ברעב?

ענה ר' יוחנן ואמר לו: לא בראך הקדוש ברוך הוא למות ברעב כי רחמיו על כל מעשיו, טול חלת לחם שיש לי ואכול, לקח אותה הכלב ואכלה ואמר: המקום יצילך מכל מיני פורעניות העתידות לבוא עליך ויתן לי מקום שאוכל לגמול לך זה החסד שעשית עמדי.

הלך לו ר' יוחנן ופגע בעורב אחד גדול שאין כמוהו צועק וגונח ואומר כאשר אמר הכלב, ונתן לו ר' יוחנן החלה האחרת שהיה לו, וברכו העורב כאשר עשה הכלב בלשונו, הלך ר' יוחנן לדרכו ויצא מן היער וראה בפניו נהר אחד, הלך וישב על שפת הנהר ואכל שם החלה שנשארה לו ושתה מן המים. וראה כנגדו דייג אחד במים, ואמר לו הדייג: רוצה אתה לקנות מה שתעלה מצודתי, אמר לו: הן,

אמר לו: בכמה תיתן אותו לי,

אמר לו: באותן עשרה זהובים שיש בכיסך.

תמה ר' יוחנן ואמר: מי ספר לזה שהיו עשרה זהובים בכיסי, אין זה כי אם מאת האלוהים. לקחם ונתנם לו. עלתה מצודתו והיה בה דג גדול ויפה מאד, והיה שווה מאה זהובים. כשראה הדייג כי הדג גדול חרה לו עד מות על הסחורה הטובה שעשה לו, בא הדייג והשליך הדג בפניו. בא הדג ונשתטח לפני ר' יוחנן ואמר לו, אדוני, אתה ידעת כי אני גדול ואין יכולת בידך להביאני אנה ואנה, ואם תרצה לאכול ממני חתיכה קטנה יש לך הרבה, עשה הישר והטוב והשליכני אל הנהר אשר יצאתי משם, ובעזרת השם... אני אשלם לך משכרתך, ויהי אלוהים עמך, ויצילך מכל הרעות העתידות לבוא עליך, ויתן לי מקום לגמול לך החסד שעשית עמדי. בא ר' יוחנן והשליך אותו אל תוך הנהר, והדייג ראה והיטב חרה לו ואמר לו: מדוע עשית כן להשליכו אל הנהר, עתה הסכלת עשה, כי הוא היה שווה מאה זהובים.

אמר לו ר' יוחנן: כך עלה בדעתי לעשות, משום דכתיב: ורחמיו על כל מעשיו.

קם ר' יוחנן והלך לו על שפת הנהר, וראה מעבר הנהר כרך גדול ויפה, ובתוך הכרך היו שתי נשים, האחת הייתה מלכה מן אותו כרך וצדקת מאד, והייתה בתולה ואיש לא ידעה, והיא הייתה אשה יפה אין כמוה בכל הארץ, והאחרת הייתה שפחתה.

אמרה המלכה אל שפחתה: ראי זה הצדיק שבעבר הנהר, והוא בא אחרי ורוצה הוא להוליכני עמו ולתת לי מלך אחד רשע אין כמוהו. אמנם לא ראה אותי מימיו ולא שמע ממני, אך עורב אחד לקח אחד משערות ראשי והביאו אליו, והוא שלח זה הצדיק אחרי, וידעתי כי אלך עמו אם יוכל לעשות לי שלשה דברים שאשאל ממנו, לכי ותאמרי אל הספן להביאו אלי.

הלך הספן אחריו והביאו לפני המלכה.

עמד ר' יוחנן לפניה וישתחו לה, וישאל אליה לשלום.

ותאמר לו: ברוך אתה בבואך, מאין באת ולאן אתה הולך,

אמר לה: מארץ רחוקה באתי, לבקש אשה אחת אשר שער ראשה דומות לשער זה שאני נושא והבאתי הנה.

אמרה לו: שב עמנו חדש ימים ונשיב לך דבר ממה שתבקש, וישב עמה. ותצו המלכה לאשר על ביתה לשים עיניו על ר' יוחנן, ויקחהו וירחצהו ויסכהו, ויתן לו לאכול ולשתות מכל טוב. ויהי מקץ חדש ימים ויבוא ר' יוחנן אל המלכה ויאמר אליה: אדונתי, הגידי לי אם אוכל למצוא מה שאני מבקש במלכותך,

אמרה לו: הן, אני האשה הניצבת לקראתך שאתה מבקש, וזה לך האות, ששערותי דומות לשער שאתה נושא, ותדע כי אלך עמך, אך צריך אתה לעשות לי שלשה דברים אם תרצה שאלך עמך.

אמר לה ר' יוחנן: אל תאחרי אותי וד' הצליח דרכי, בואי עמי והצל כל ישראל, כי עיני כל ישראל עלי, אם לא אביאך אל המלך בתוך ארבעה חדשים, דעי כי הוא יאבד שארית שונאיהם של ישראל.

אמרה לו, שני דרדורים יש לי, רוצה אני שתביא לי האחד מלא ממים של גיהינום והאחר ממים של גן עדן. בכה ר' יוחנן ואמר מי יוכל לעשות זאת,

אמרה לו: אם לא תעשה כן לא אלך עמך.

אמר לה: אם כן הוא הביאו לי אותן שני דרדורים ואעשה יכולתי.

הביאו לו, ועבר הנהר והלך, עד שבא אל יער דבי עילאי וישב שם ובכה במר נפש והתפלל לפני הקדוש ברוך הוא ואמר לפניו: רבש"ע יה"ר מלפניך שתשלח לי העורב אשר נתתי מלחמי אליו ונדר לי לשלם גמולי. בין כך ובין כך בא העורב פורח אליו ואמר לו הנני אדוני, הנני מוכן למשלחתך, גזור עלי ואקיימנה, כי שמע ה' את קולך וראה את עניך.

אמר לו ר"י: ברוך ד' אשר לא עזב חסדו ואמתו מעם עבדו, אנכי בדרך נחני בית האשה אשר בקשתי. לקח הדרדורים ותלה אותם על צוואר העורב ואמר לו: תביא לי אחד מלא ממים של גן עדן והאחד של מים מגיהינום,

אמר לו: כך אעשה כאשר דברת,

וישלח העורב מאתו וילך לדרכו, ויבוא ויטבול בתוך נהר גיהינום וימלא האחד מימי הנהר, והיו המים רותחין מאד וחמין ביותר, כי לא יוכל אדם לשים אצבעו בתוך המים מפני חמימותן, ואלמלא רחמי שדי עליו בזכות הצדיק היה נשרף, ומשם הלך אל נהר ההולך בתוך גן עדן וימלא האחר מן אותם מים, ויטבול במים וירחץ כל גופו וישב בשרו וירפא מן החבורות והפצעים אשר היו לו ממימי גיהינום. נטל דרדורים והלך ובא אל ר' יוחנן ואמר לו: הנני אדוני, הנני עשיתי כאשר ציוויתני, ולך לשלום ואלוהי ישראל יצילך מכל רע.

לקח ר"י הדרדורים והלך לו ובא אל המלכה ואמר לה: אדונתי, הנה הדרדורים מלאים מימי גן עדן ומימי גיהינום כאשר שאלת.

לקחה המלכה מידו ותירא את המים ותכירם, כי אותן מים של גיהינום היו חמים ביותר ומוסרחים מאד, ואותם של גן עדן קרים מאד וריחם כריח של בשמים, שמחה המלכה שמחה גדולה ואמרה לו: יהי מכירך ברוך.

עוד דבר אחד יש לי שצריך אתה לעשות, הנה כבר עברו עשרים וחמש שנה מיום שמת אבי ונתן לי טבעתו מעל ידו והייתה בו אבן טובה אחת לא היה כמותה בכל העולם. יום אחד הלכתי לשוט על פני הנהר ונפלה הטבעת מידי אל תוך הנהר, ובקשוה עבדי ויעשו שכר במים ויוליכו המים דרך אחר ולא מצאוה, ואם תוכל להביאה אלי אלך עמך בלא איחור.

אמר לה ר"י: מי יוכל לעשות זאת, דבר הנאבד בנהר וכבר עברו עשרים וחמש שנה היאך יוכל אדם למצוא אותו,

אמרה לו: אם לא תביאנה אלי לא אלך עמך.

הלך ר"י עד שפת הנהר, עד המקום אשר השליך הדג שקנה בתוך הנהר וישב שם ובכה והתפלל לפני הקדוש ברוך הוא ואמר: יה"ר מלפניך ד' אלוהי ישראל שתשלח לי הדג שנדר לי לגמול לי מה שעשיתי לו.

עודנו מדבר ומתפלל והדג בא ואמר לו: אדוני, שמע אלוהים תפילתך, והנני מוכן לעשות רצונך, וידעתי את אשר אתה מבקש, ויודע הצור כי אין הטבעת ברשותי, אבל אני יודע ומכיר אותו הדג שלקחה ועודנה ברשותו, וצריך אני להזמינו לדין לפני הלויתן, כי אספר לו כל המעשה, ושכל ישראל תלוין באותה טבעת, ובעזרת הבורא ישלם אותה לי.

הלך לו אותו הדג ובא לפני הלויתן ואמר לו: אדוני שמעני, יש צדיק אחד עומד על שפת הנהר, וספר לו כל המעשה.

אמר לו הלויתן: לך אחרי לאותו דג ונשאלה את פיו אם הוא יודע היכן היא אותה טבעת ואבקש פניו לשלם אותה לך.

הלך אחריו והביאו לפני הלויתן ואמר לו: יש לך טבעת אחת שלקחת ומצאת באותו זמן, שלם אותה אל זה הדג והוא ישאנו אל צדיק אחד העומד על שפת הנהר, שכל ישראל צרורים בצער בשביל אותה טבעת.

הלך אותו הדג ונתנו לדג אחר ואותו הדג הביאה אל ר' יוחנן, וכשהקיא אותה מפיו בא חזיר אחד גדול ולקח אותה טבעת ובלעה והלך לו. בכה ר"י במר נפש ויצעק ואמר אוי לי אוי לי, גם הדג היה כעוס מאד בענינו, ואמר אל ר"י: לא יכולתי עוד לעשות לך שום דבר מזה הענין, אלא המקום יתן לך משאלות לבך ויוציאך מצרה לרוחה, ונפטר הדג והלך לדרכו, ור' יוחנן היה מתפלל ואומר, רבש"ע גמלתי חסד עם כלב אחד והוא נדר לי לשלם לי מה שעשיתי עמו, יה"ר מלפניך שתביאנו אלי ונלך אני והוא לבקש אותו חזיר אם נוכל למצוא אותו. ובין כך ובין כך שהוא מדבר בא אותו כלב נובח וצועק ואומר, אדוני, שמע אלוהים את קולך ואת תפילתך וישלחני אלוהים לפניך, והנה עשיתי שאלתך ובקשתך, פגעתי אותו חזיר אשר לקח הטבעת בפניך והרגתיו וקרעתי את קרבו ובני מעיו הוצאתי חוץ מגופו והנם שוכבים לארץ והטבעת בתוך הבני מעיים ולך עמי ואוליכך שם ותפתח הבני מעיים ותמצאנה בתוכם.

הלך ר"י אחריו ומצאו מת כאשר אמר ויפתח את בני מעיו וימצא את הטבעת בתוכם, נטל הטבעת והלך לדרכו ושמח שמחה גדולה, וגם הכלב הלך לדרכו, ובא ר"י אל המלכה ונתן לה הטבעת, וכשראתה אותה לקחה אותה ונשקה אותה ועשתה ממנה שמחה גדולה.

אמר לה ר"י: הואיל והצליח ד' את דרכי שלחני ונלכה יחד אל מקומי ולארצי, כי עשיתי כל מה שבקשת ממני ולא כחדתי ממך, לכן עשי הישר והטוב ולא תאחר אותי.

אמרה לו: הואיל ומד' יצא הדבר לא אוכל לדבר אליך רע או טוב, אלא עמך אלך לאיזה מקום שתרצה להוליכני. ויקומו וילכו שניהם יחדו ויבואו עד מקום המלך אשר שלח אחריה.

וישמע המלך כי הם באים, ויעל לקראתם הוא ופרשיו עמו ויביאו אותם אל בית מלכותו, וכשבאו אל בית המלך שמע ר"י שאשתו מתה ובניו הלכו בשבי ואבדו כל מה שנשאר להם ולא נשאר להם מאומה, כי לקחו וגזלו אותם חכמים שהיו מתקנאים באביהם ובכל ממונם ושבו אותם, וכששמע ר"י כך היה כעוס מאד מאשתו ומבניו וצעק ובכה עליהם. ויבואו כולם לנחמו, וגם המלכה דברה על לבו ותנחמו, וישלחו אחרי בניו אשר היו מחזרים על הפתחים, וכששמעו שבא אביהם שמחו שמחה גדולה ובאו אליו וראה אותם וספרו לו את כל התלאה אשר מצאתם וילבישם ויאכילם ויהיו עמו, והיה ר"י אהוב ונחמד בעיני המלך, כי הביא לו אשה יפה וטובת מראה שלא הייתה כמוה בכל מלכותו, ורצה המלך לכונסה מיד ולהכניסה לו לחופה, וענתה ואמרה אותה צדקת, לא יעשה כן במקומנו לדבר אל אשה ולהכניסה מיד לחופה, אלא תן לי זמן שנים עשר חדש, כי כן ימלאו ימי מרוקי הבתולות להיות ששה חדשים בשמן המור וששה חדשים בבשמים ובתמרוקי הנשים ובזה ראויה הבתולה לבוא אל המלך.

ויאמר לה המלך: כל שאלתך ובקשתך אמלא, עשי הטוב בעיניך, ותעש כן.

ויהי ר"י אהוב ונחמד מאד בעיני המלך והמלכה, ויסר המלך את טבעתו מעל ידו ויתנה לו ויצווהו לאדון לכל ביתו ומושל בכל אשר לו.

ויקנאו בו החכמים ויאמרו איש אל אחיו: אם לא נשים עצה להרוג את ר' יוחנן עתה יגמול לנו את כל הרעה אשר גמלנו לו ולבניו, ויקומו ויארבו לו ויכוהו ויחתכו אותו אבר אבר.

וישמע הדבר בבית המלך כי נהרג ר"י וכי חתכו אותו אבר אבר, ויתעצבו מאד המלך והמלכה. ותאמר המלכה, הוליכוני אל מקום שהאיברים שם. הוליכו אותה ולקחה כל אבר ואבר וחיברה אותם יחד כאשר היו בתחילה ולקחה הטבעת שלה ונגעה באבן את הפצעים ונתחברו העצמות והגידים בשביל כח הטבע שהיה בתוך האבן, וגם לקחה מן המים של גן עדן ורחצה כל בשרו ונתרפא וישב בשרו כבשר נער קטן ואז שכבה עליו ותשם פיה תוך פיו ונשקה אותו, והתפללה אל הקדוש ברוך הוא וישמע אליה אלוהים והחזיר לו את נשמתו ויחי ויקם וילך על רגליו. וכשראו כך שהיא מחיה מתים, תמהו ופחדו וברחו ממנה.

ויאמר המלך אם כן הוא נלך ונלחם על כל סביבותינו, אם אהרג במלחמה היא תחיה אותי. מה עשה המלך, הלך הוא וכל שריו ועבדיו וחכמיו לצור על מלך אחד, ויערכו אתו מלחמה גדולה, ונהרג המלך וכל שריו ועבדיו, כי הם נפלו בחרב. הלכה לשם עם ר' יוחנן ועשתה להם כאשר עשתה אל ר"י, ולקחה המים של גיהינום והשליכה עליהם ונשרפו כולם.

אמרה להם: ראו את נפלאות אלוהים כי לא ממני החכמה והדעה להמית ולהחיות, כי האלוהים הוא ממית ומחיה ומוחץ ומרפא ומשפיל ומרומם ולא נאה לפניו להחיות אלו הרשעים כשם שהחיה זה הצדיק, ולא ידעתי לעשות עוד מאומה. הלכו לביתם ונשאר המלכות בלא מלך, נתנו עיניהם על ר"י והמליכו אותו עליהם, כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשו, ויתנו לו את הצדקת לאשה, וחיו יחד ימים רבים בשלום ובהשקט ובהנחה והולידו בנים ובנות, וע"ז נאמר שלח לחמך על פני המים כי ברוב הימים תמצאנו.

ט. מעשה שהיה מעבדי דוד המלך שהיו יושבין בסעודה והיו אוכלין שם ביצים, והיה אחד רעב ביותר ואכל חלקו הניתן לו קודם חבריו, והיה מתבייש מפני שאין לפניו כלום.

אמר לחברו היושב אצלו: הלוויני ביצה אחת,

אמר לו: לא אלוה לך עד שתדור לי בפני עדים שתתן לי אותה וכל הרווח שיכול אדם להרוויח מביצה אחת עד אותו זמן שאשאלהו לך.

אמר לו: הן, ונתנה לו בפני עדים.

לאחר זמן מרובה בא ושאלה ממנו.

אמר לו: אין לך עלי אלא ביצה אחת.

הלכו לפני דוד המלך ומצאו שלמה יושב פתח השער, שכך היה מנהגו של שלמה שהיה יושב פתח שער המלך וכל מי שבא לידון לפני המלך היה שואלו מה טיבך אצל המלך,

אמר לו: כך וכך היה מעשה ביני ובין פלוני.

וכשבא זה שלוה הביצה מחברו אמר לו שלמה: מה טיבך אצל המלך?

אמר לו: כך וכך היה מעשה,

אמר לו: לך לפני המלך וכשתחזור ספר לי מה שיאמר לך המלך.

נכנסו לפני המלך דוד, הביא התובע עדים שכך היה התנאי ביניהם לשלם לו הרווח שיכול אדם לעשות מביצה אחת מאותו זמן עד עכשיו.

אמר לו המלך דוד: לך ושלם לו,

אמר לו: איני יודע כמה, נתן החשבון לפני המלך בשנה אחת אפרוח אחד, בשנה שניה אותו אפרוח יכול להוליד עד שמונה עשרה אפרוחים, בשנה שלישית אלו י"ח אפרוחים מביא כל אחד ואחד י"ח אפרוחים, וכן בשנה רביעית עד שעלה החשבון לממון גדול, מיד יצא זה בפחי נפש,

פגע בו שלמה ואמר לו: מה אמר לך המלך?

אמר לו: כך חייבני המלך ועולה לחשבון גדול,

אמר לו: שמע בקולי ואני איעצך עצה טובה,

אמר לו: לחיים,

אמר לו: לך וקנה לך פולין ותבשלם, וביום פלוני רוצה המלך לילך במקום פלוני, ותעמוד לו על הדרך ובכל שעה שגדודי המלך עוברים לפניך תזרע הפולין על שדה חרושה שעל הדרך, וכל מי שישאל אותך מה אתה זורע, אמור לו פולין מבושלין אני זורע, ואם יאמרו לך מי ראה מעולם פולים מבושלים נזרעים, אמור לו, ומי ראה מעולם ביצה מבושלת שיצא ממנה אפרוח. מיד הלך ועשה כן והיה עומד על הדרך וזורע, וכשבאו גדודי המלך אמרו לו: מה אתה זורע, אמר להם: פולין מבושלים אני זורע.

אמרו לו: ומי ראה מעולם [פולין מבושלין נזרעים,

אמר להם: ומי ראה מעולם] ביצה מבושלת שיצא ממנה אפרוח, וכן היה אומר לכל גדוד וגדוד עד שבא הדבר לפני המלך.

כיון ששמע המלך כן אמר לו: ומי לימדך דבר זה,
אמר לו: אני בעצמי.
אמר לו דוד: יד שלמה הייתה עמך בדבר זה,
אמר לו: בחייך אדוני המלך הוא ציוני לעשות כדבר הזה מראש ועד סוף.
שלח המלך אחרי שלמה, אמר לו המלך: מה תאמר בדבר זה?
אמר לו שלמה: היאך הוא חייב בדבר שלא בא לעולם, אותה ביצה מבושלת הייתה, ולא הייתה ראויה לאפרוח,
אמר לו: ילך ויפרע לו ביצה אחת, ועל זאת נאמר, לשלמה אלוהים משפטיך למלך תן וצדקתך לבן מלך.

י. מעשה היה בשני אחים אחד עשיר ואחד עני והיה לעני בנים ובנות הרבה, ולעשיר לא היה לו כי אם בת אחת, והיה העשיר צר עין כנגד אחיו, ולא היה רוצה לעשות לו שום טובת הנאה שבעולם, והיה לעני בן אחד ששמו יצחק, והוא היה בחור וטוב יפה תואר מאד ולומד בטוב, והיה העשיר אוהבו מאד יותר מאחיו וכל בניו. ויהי היום שהיה ערב פסח ולא היה לעני דבר ממה לקנות חטים לפסח לעשות לו מצות ולבניו.
בא אל אחיו העשיר ואמר לו: אדוני, בחסדך תגמול לי חסד גדול ועשה באהבת השם אלוהינו והלוה לי כור של חטים לפרנס אותי וביתי בזה היום טוב.
אמר לו העשיר: אם תיתן עירבון אלוה לך,
אמר לו: מה העירבון אשר אתן לך, כי אין בידי כלום,
אמר לו: הבא לי יצחק בנך, כי אתה אוהבו יותר מכל בניך ויהיה לי למשמרת עד שתפרע לי מה שאלוה לך.
הלך העני והביא לו יצחק בנו ולוה לו עליו כור של חטים. ובכל יום ויום היה יצחק הולך לביהמ"ד ולומד בפני הרב יומם ולילה, ובכל לילה בתו של אותו עשיר דודו מתאחרת וממתנת אותו עד שבא, וכן היה מנהגה תמיד בכל הלילות.
יום אחד קרא הרב לאותו יצחק ואמר לו: לך בני שמע בקולי לאשר אני מצווה אותך ויהי אלוהים עמך, בלילה הזה מיד כשתבוא לבית דודך ותמצא שם קרובתך, קחנה ותחבקנה ותנשק אותה.
אמר לו: רבי, איך אעשה הרעה הזאת להשיא יצר הרע עלי כל זמן שיכולתי להימלט ממנו.
אמר לו: בשבועה לא אניחך עד שתשבע לי שתעשה זאת.
עמד הבחור ונשבע לו. כשבא לביתו מצאה מוכנת כנגדו לפתוח לו הפתח, ופתחה לו והלכו וישבו סביב האש, והיא הכינה לו לאכול כמנהגה, והוא אמר לה לא אוכל ולא אשתה, וישב ובכה.

אמרה לו: אהובי קרובי הגד לי מה יש לך, ואם תצטרך לשום דבר, ומה שאלתך ובקשתך ועל מה אתה בוכה, והוא לא רצה לומר כי נתבייש ממנה לומר לה. והיא מתאמצת לדעת מה זה ועל מה זה, ויגד לה הכל כאשר נשבע בפני רבו וכאשר ציוהו.

אמרה לו: אהובי איש כלבבי אל תבכה בשביל זה, והלכה וחבקה אותו ונשקה לו בפיו כמה פעמים ואמרה לו: אל תתבייש קרובי ממני, כי אני אוהבת אותך מאד אהבה עזה, כי אחי ובשרי אתה ואבי אוהב אותך כבבת עיניו, ותדבר על לבו ופייסה אותו בדבריה, והאכילתו והשקתו והלך ושכב במיטתו עד למחר.

למחר בא לפני רבו, אמר לו רבו: עשית ככל אשר ציוויתיך?

אמר לו: כן, וספר לו כל הענין.

אמר לו: הזהר שתעשה כן עד תשעה לילות, וכן עשה.

לאחר תשעה לילות, אמר לו רבו: לך שכב הלילה במיטתה,

אמר לו: איך אעשה זאת, ושמע דודי והרגני.

אמר לו רבו: עשה כאשר אני מצווה אותך ואל תניח.

הלך הבחור ושכב עמה במיטתה ונטל חרב ושם ביניהם וישכבו יחד וישנו עד הבקר. ויקם דודו וילך דרך החצר לעשות צרכיו, וימצאם שוכבים יחד והחרב ביניהם והם ישנים, ונטל טליתו ופירס עליהם ואמר, יהי רצון מלפני אלוהי ישראל שתהא מיטתכם שלמה, שלא יצא מכם פסול, הלך לחצר ושב לחדרו וספר לאשתו, והיא הייתה צרת עין על אותו יצחק כי לא אהבה אותו ותאמר, הכזונה יעשה את בתנו?

אמר לה: אם היה בדעתו לפגום אותה לא היה שם חרב ביניהם, אלא לא עשו כי אם באהבתם זה את זו. והיה בדעת אשתו ליתן בתה לאחיה, והוא עם הארץ ואינו יודע ללמוד. כשנערו משנתם וראה יצחק טלית דודו פרוסה עליהם בכה ואמר: אני אנה אני בא כי דודי היה כאן וראה אותנו. ואמר אוי לי אוי לי, אנה מפניו אברח כי הוא יהרוג אותי, מוטב לי לילך לטבוע עצמי בנהר ולא יודע לשום אדם מלהמתין ביאת דודי, כי לא הלך כי אם להביא עמו שום חרב להרגני, וזאת החרב לא ראה אותה. מה עשה?

לבש את עצמו וקם ממיטתו וכשהיה לבוש רצה לטבוע עצמו בנהר, וכשהיה רץ אל הנהר פגעה בו אמו ואמרה לו: בני, לאיזה מקום אתה הולך כ"כ במהירות,

אמר לה: אמי, בבקשה ממך הניחני.

אמרה לו: לא אניחך עד שתאמר לי להיכן תלך.

עמד וספר לה כל המעשה.

אמרה לו: בני, אל תתעצב בלבבך ואל תתן דאגה לנפשך כי בעזרת הצור אצילך, ולך עמי ואטמין אותך עד שאדע דעת דודך מה חשב לעשות, ועד שוב חמתו ושכח את אשר עשית לו. הלך עם אמו ועשה ככל אשר ציותה עליו, והטמינה אותו, ואח"כ הלכה אמו אל בית דודו ומצאה שם דודו יושב.

אמרה לו: אדוני, היכן יצחק בני,

אמר לה: יהי מכירו ברוך וישמרהו מכל רע, לא ידעתי היכן הוא.

אמר לה: מה היום מיומיים שבאת אלי לשאול לו, הידעת ממנו שום דבר? הגידי לי.

אמרה לו: לאו. מיד הבינה האשה שאין בדעתו עליו וכי הוא אוהב אותו כלבבו, הוציאה אותו והלך לבית דודו, ולא שמע קול נוגש ומדבר אליו כ"א טוב.

מה עשתה אמו?

הלכה לבית הרב וספרה לו כל המאורע.

אמר לה: בתי, הוי יודעת כי ממני היה הדבר ולכבוד שמים נתכוונתי, המתיני ואדבר אל דודו אולי יתן לו בתו. חזרה לביתה, והוא שלח אחרי דודו ובא אליו, ואמר לו: מפני מה אין אתה משיא את בתך והיא גדולה מאד ועומדת על פרקה?

אמר לו: ידעתי כי היא ראויה לינשא אבל לא ידעתי למי אתן אותה.

אמר לו הרב: למי אתה רוצה ליתן אותה כי אם ליצחק בן אחיך, כי הוא טוב תאר ויפה מראה ות"ח ועניו ושפל רוח וביישן וחכם ונבון אין כמוהו, וטוב תתך אותה לו מתתך אותה לאיש אחר.

אמר לו: ידעתי כי כל אלה הדברים אמתיים ונכוחים וכל המעלות האלו נתקיימו בו, כי הוא נחמד ונעים ואהוב מאד בעיני, אבל אשתי אינה רוצה ליתנה כי אם לאחיה.

אמר לו הרב: אחיה עם הארץ ואינו יודע כלום ללמוד וזה ת"ח אין בכל הישיבה סברן כמוהו, אמר לו: אם רצונך תשגר אחר אשתי ונדעה מה יש בלבה לעשות מזה הענין. שיגר אחריה ובאה לפני הרב ושאלה לו לשלום, ואמר לה הרב: ברוכה את בתי לד', ויאמר לה הדברים האלה, ואמרה כי אין בדעתה ליתן לבתה כי אם אחיה.

אמר לה הרב: אחיך עם הארץ הוא והוא אינו יודע כלום ללמוד וזה חכם מחוכם בתורה, וטוב תתך אותה אל יצחק מתתך אותה לאיש אחר.

אמרה לו: אם כן הוא, ילך יצחק ואחי לסחורה, ואתן לכל אחד מהם מאה דינרים ואיזה מהם שירוויח יותר בזו השנה, לסוף שנה זו, אתן לו בתי.

וענה הרב ובעלה טוב הדבר אשר דברת.

ויפרדו מאת פני הרב וילכו לביתם ויתנו לכל אחד ואחד מאה דינרים והלך כל אחד לדרכו. יצחק הלך למדינת הים, ונכנס בספינה אחת לעבור הימה, וכשהייתה בתוך הים באה רוח סערה גדולה בים מפרק הרים ומשבר סלעים, ותשבר האניה ויטבעו כל האנשים אשר בתוך הספינה, ונעשה לו נס ומצא קרש אחד מן הספינה ורכב עליו עד שבא לאי אחד מאיי הים וישב שם, וירעב מאד לאכול כי כבר עברו שלשה ימים שלא אכל ולא שתה ולא היה שום דבר לאכול. מה עשה הלך ולקט עשבים ואכלם, כיון שאכל אותם צבתה בטנו ונפחו זרועיו וירכיו וראשו וכל גופו היה נפוח מאד, ונפלו צפרני ידיו ורגליו ושערות ראשו, ויבכה בכיה גדולה ומרה. וישא עיניו וירא עשב אחד גדל בצדו, שם הקדוש ברוך הוא בלבו לאכול ממנו, והושיט ידו ולקח מאותו עשב ואכל ומיד שבה בשרו כבשר נער קטן ונתרפא, ומאותו עשב היה ניזון כל זמן [שהיה] שם. לאחר שני שבועות ראה ספינה אחת באה, וקרא אל רב החובל ואמר לו:

הניחני ואכנס בתוך ספינתך ואלך עמך לאיזה מקום שתלכו, ואני אתן שכרך, כי אני רופא טוב ומומחה לרפא כל נגע ומחלה.

אמר לו: בוא ברוך ד', מה טיבך בכאן והיאך באת הנה?

סיפר לו כל המעשה, ולקח מן השני מיני עשבים הרבה מאד משאוי לשני חמורים, ונכנס בספינה והלכו יחד, והוליכם הרוח אל עיר אחת שהיו רוב אנשי העיר מצורעים וגם המלך היה מצורע. בא אל המלך וישתחו לאפיו ארצה, ויאמר לו המלך: מי אתה,

אמר לו: אדוני, רופא אני ויודע אני לרפא אותך מצרעתך.

אמר לו המלך: אם תוכל לרפא אותי אתן לך חצי מלכותי, נתן לו לאכול מן אותו עשב לצבות בטנו ואכל ממנו וצבתה בטנו ונפח כל גופו, ואח"כ נתן לו מן העשב האחר ונתרפא כל בשרו ולא היה בו בכל גופו לא פצע וחבורה ולא כל מום רע, ושבה בשרו כבשר נער קטן והיה בריא וקל וגיבור מאד.

עמד המלך ונפל לפני רגליו ואמר לו: אתה החייתני, הנה מלכותי לפניך קח החצי ממנה ויהיה לך במתנה ובכל אוצרותי תלך ותיקח כל מה שתרצה, כי הכל שלך ואתה תהיה על ביתי ועל פיך ישק כל עמי רק הכסא אגדל ממך.

ויען יצחק ויאמר, איני רוצה מכל מלכותך מאומה כי אם עיר אחת שיש באותה מדינה פלונית של אחיך, ותתן לו בחילוף אותה עיר, עיר אחרת במלכותך, ואני אהיה שליט ומושל באותה עיר והאנשים אשר בתוכה יהיו לי למס ועבדוני.

אמר לו המלך: כן יעשה כאשר דברת.

ויצו המלך ויכתוב ספרים אל אחיו לעשות כל רצון זה האיש אשר יבקש ממנו, ויבחר במלכותו איזו עיר שירצה בחילוף אותה עיר. ויכתוב ויחתום בטבעת המלך. וירפא כל החולים וכל המצורעים אשר היו באותה עיר ויתן לו המלך כסף וזהב לרוב ואבנים טובות ומרגליות ועבדים ושפחות, ואתונות וגמלים טעונים ממון כבד, וישלח אותו אל אחיו לעשות חפצו. ויבא אליו ויאמר לו: אדוני, כדברים האלה שלח אליך המלך לאמר והנה הספרים חתומים בטבעתו. כיון ששמע שנתרפא המלך אחיו שמח שמחה גדולה ועשה לו משתה גדול ונתן לו כסף וזהב לרוב והשליטו באותה עיר שהיה אביו ואמו ודודו בה ונעשה שר ושליט של אותה עיר, ויבוא בתוך העיר ברכב גדול במקנה בכסף ובזהב והלך ופנה בתוך המגדל הוא וכל אוצרותיו ועבדיו ופרשיו וכל חילו, ואותו היום נשלמה השנה והכינו כל צרכי החופה ליתן הנערה אל אחי אמה, כי מכיון שראו שלא בא יצחק וזה בא, רצו ליתן לו הנערה. והכינו הכל לבוא ולקדש אותה, וכיון שראו היהודים שהיה להם שלטון חדש עליהם פחדו ורעדו ממנו מאד ולא רצו להכניסה לחופה בלא רשות השלטון. עמדה אמה והלכה אל השלטון, ויכירה יצחק והיא לא הכירה אותו, ותדבר לפניו ותשתחו לאפיה ארצה ותאמר לפניו, אדוני, ברוך בואך ויגדל המקום שלוותך ויאריך ימיך במלכותך, הנה יש לי בת אחת גדולה והגיע זמנה ליכנס לחופה, וכל זה עשתה כדי למהר הקידושין, כי היה לה פחד שמא יבוא יצחק.

ענה לה השלטון ואמר: אני רוצה להיות שם כשיקדש האיש בתך ואראה היאך אתם מקדשין נשותיכם.

אמרה לו: לחייך ולשלוותך, הלכה לביתה וקשטה ופרכסה בתה והכניסה לבית הנשואין ובאו כל היהודים שם לנהוג כבוד לחתן ולכלה ושלחו אחר השלטון ובא שם, וכשרצה האיש לקדש הנערה גער בו השלטון ואמר: אין לך דין לקדש אותה כי לי משפט הקידושין, כי אני יצחק וזה אבי וזאת אמי וזה דודי וכן היה התנאי בינינו, וספר להם ובפניהם כל התנאים שהיו ביניהם, ואמרו כולם אמת ונכון הדבר כי לך המשפט לקדש, ולך וקדש אותה וזכה במקחך, הלך וקדש אותה והכניסה לחופה, וישמחו כולם אביו ואמו וכל הקהל שמחה גדולה, ויספר לאביו ולאמו ולדודו כל הקורות אותו, והוא היה עשיר גדול ושר ושליט בכל הארץ, ויחי האיש ימים רבים וצדיק וחסיד היה כל ימיו ויולד בנים ובנות, וכאשר היה לו כן יהיה לנו אמן.

יא. מעשה באדם אחד שהיה עשיר גדול והייתה לו אשה יפה מאד והיה אוהב אותה ביותר. והיו בחצרו ארבע חומות גבוהות ובצורות מאד והיה פתח פתוח לחצרו מתוך אותן החומות, והיה ידוע כי כל הנכנס דרך שם לא יחזור לביתו לשלום כי שעירים ירקדו שם, ויש אומרים ששם פתחו של גיהינום. והיה האיש רע ובלייעל מאד ואשתו רשעה ובנים לא היו להם, והיא הייתה מתאווה תמיד לבוא עד אותו פתח ולראות מה שבתוכו, ובעלה ממאן ושומר אותה תמיד, לפי שידע שדעתה לשם.

פעם אחת היה צריך המלך לאותו איש וישלח אחריו. ויצו האיש לאשר על ביתו להיות תמיד עמה ולילך אחריה בכל מקום שתלך. הלך האיש אל המלך כאשר שלח אחריו ושהה שם. בין כך באה האשה ואמרה לאשר על ביתה, שמעני ועשה רצוני והניחני לילך בפני הפתח, ואני אתן לך כל מה שתרצה, כי ידעת, שאם תעשה לי מה שאני מבקשת ממך, כי היטב אטיב עמך.

אמר לה: אל נא תעשי זאת ואל תפסידי ותאבדי עצמך בחנם, ואדוני ציוה אותי לאמר, לשמרך כבבת עיני, כי נפלאת אהבתך אליו ומאד נעמת לו ואל תעשי הרעה הגדולה הזאת ולא תורידי שיבתו ברעה שאולה.

אמרה לו: חייך שלא אלך אלא כנגד הפתח מרחוק כמטחווי קשת, והוא לא רצה לתת לה רשות. אך היא מתאמצת ללכת מאד, עד שהלכה לחצר בעל כורחו ולא בטובו, ואין איש אתם בבית. צעק האיש בקול גדול ויספוק כפיו ויצטער האיש מאד וירץ אחריה, והיא הלכה עד לפני הפתח, וכיון שבאה שמה, הושיט אחד מבפנים את ידו ומשכה אליו לפנים והדלת סגר אחריה.

אמר האיש: ואני אנה אני בא מן הצרה אשר ימצא את אדוני, הלך האיש והטמין את עצמו בחדר, והיה שם עד בוא אדונו אל ביתו, וכיון שבא ולא ראה את אשתו ואת עבדו, נפל לאפיו ארצה ותתפעם רוחו ויתעלף, ובאו כל שכניו לנחמו וימאן להתנחם ויאמר כי ארד אל אשתי

אבל שאולה, ויבך אותה בכי גדול. הלך ופשפש בכל ביתו ולא מצא, עד שבא לחדר משכבו ושמע שם גונח ומתאנח.

ויאמר מי אתה, האתה זה פלוני עבדי אשר שמעתי גונח,

אמר לו: אני עבדך המחויב לך, ויבוא אליו ויפול לפניו ויבך ויתחנן לו.

אמר לו: היכן אשתי,

עמד וספר לו כל המעשה.

אמר לו בשבועה, לא אשב ולא אשקוט ולא אנוח עד שאדע היכן היא, ובאיזה מקום היא, ומה היא עושה שם, ואם אוכל להיות עמה. מה עשה? נתן כל אשר לו לקרוביו והלך לו בשבי, עד שנכנס בתוך יער גדול והלך בתוכו מהלך ששה ימים ופגע באיש אחד גדול מאד בקומה ושחור ומכוער ביותר. נתן לו שלום והחזיר לו שלום. ויחרד האיש ויפחד מאד ממנו, כי לא ראה מעולם כמוהו.

אמר לו האיש הגדול: ידעתי מה אתה מבקש, את אשתך אתה מבקש לראות, אם תרצה לבוא עמי אראך את מקומה ואתה תדבר אליה.

אמר לו: בשביל כל אוצרות המלך אם הוא היה רוצה ליתנם לי לא הייתי רוצה לילך עמך.

אמר לו האיש הגדול: יש בביתך שום אדם שאתה בוטח בו?

אמר לו: הן,

אמר לו: הוליכהו אלי היום שמונה ימים ותמצא אותי הנה.

נפטר ממנו והלך לו ובא לביתו, ונתקבצו כל אוהביו אליו ושאלו לו אם מצא או שמע דבר מאשתו,

אמר להם: הן, הכי יש בכם שום אדם שרוצה לעשות מה שאצוונו, אם עשיתי שום טובה שבעולם לשום אדם מכם, עתה באה העת והגיע הזמן שיכול לגמול לי כל מה שעשיתי לו כל ימי.

בא אחד מנעריו ואמר, אדוני, אתה גדלתני ורוממתני מנעורי ועד עתה, תגזור עלי כל רצונך ואקיים כל מצוותך, ואהיה זהיר ונזהר לכל אשר תצווני.

אמר לו: בך חפצתי, כי מצאתיך נאמן ונעים מאד ובך אני בוטח, בא עמי ועשה כל אשר אצווך.

וילכו שניהם יחדו ויבואו ביער עד המקום אשר היה שם בתחילה, וימצא שם את האיש הגדול, וירא הנער אותו ויפחד ממנו מאד.

אמר לו רבו: בני, צריך אתה לילך עם זה האיש והוא יוליכך למקום אשתי ואתה תדבר אליה, ואם תוכל להביאה עמך, אתן לך ממון כבד ותהיה יורש כל אשר לי,

אמר לו: כן אעשה כאשר דברת.

הלך עמו והוליכו לתוך גיהינום, וראה שם הרבה בני אדם שהיה מכיר סובלים דינם בגיהינום, ואדונו חזר לביתו.

אמר לו הנער: הראני את אשת אדוני,

הוליכו לחדר אחד, וכמדומה לו שהיה כל החדר, הקירות והגג, מצופה זהב מופז, והרצפה מאבנים טובות אדומות ומתלהבות, וראה אשת אדונו יושבת בקתדרא של זהב ומלובשת בגדי זהב וכל סביבותיה זהב. כמדומה לו שהיה בפניה שולחן של זהב ערוך, וכל מיני מאכל אדומים, ויש לה שמשים הרבה, יש מהם חותכים לפניה מאכלה, ויש מהם מוזגין לה מיין לבן בתוך כוס של זהב. כיון שראה אותה נפל לאפיו ארצה, ואמר לה: ברוך שחלק מכבודו לבריות בשר ודם, שלא ראיתי מעולם שום מלכה מכובדת כל כך כאשר אני רואה שמכבדין אותך, ואדוני מצטער עבורך ואינו אוכל, כל הימים הוא מתענה, והוא שלחני אחריך שתבואי אליו אם תוכלי.

אמרה לו: אדוני שמעני, כל מה שאתה רואה סביבותי אש בוערה, החדר הזה והשולחן וכל מה שאני מלובשת וקתדרא שאני יושבת בה וכל מה שאני אוכלת אש הוא, עד אבדון תאכל גופי ובשרי, והיין הוא אבר מהותך שאני שותה כל שעה ושעה, ואילו היה כל העולם כלו שלי, הייתי נותן אותו ברצון לצאת שעה אחת לחוץ לקרר עצמי שאני שורפת נשמתי וגופי, וכך תאמר אל אדוני, שכל פושעי ישראל בגופן כן הם בגיהינום, ותאמר לו שיעשה תשובה מן המעשים הרעים, כי גדול כח התשובה.

אמר לה: ובאיזה עוון יש לך כל הדין הקשה הזה?

אמרה לו: מפני הרבה רעות ועוונות שעשיתי, כי נאפתי לאיש אחר, וחללתי שבת, ונדה הייתי שוכבת עם בעלי, ועל עניים ויתומים לא ריחמתי, וכזאת וכזאת עשיתי.

אמר לה: היש יכולת לשום אדם לפדותך מן הדין הזה?

אמרה לו: לא, הואיל שלא היו לי בנים מעולם, ואם היה לי בן אחד מבעלי שיוכל לומר ברבים: ברכו את ה' המבורך, והצבור עונין: ברוך ה' המבורך לעולם ועד, וקדיש כולו, הייתי נפדת בסוף שנתי.

אמר לה: אלך ואספר כל זאת, ונתנה לו טבעת אחת שעדיין הייתה באצבעה שבעלה נתן לה, ואמרה לו: אמור שיהא זה לאות שאתה אומר אמת מכל אשר תאמר אליו.

ונפטר ממנה והלך לו עם האיש שהביאו שמה, והוליכו עד המקום שלקחו ונפטר ממנו והלך לביתו.

כיון שראהו אדונו שמח שמחה גדולה, ויספר לו כל מה שראה ונתן לו האות, והאמין לדבריו. מה עשה אותו האיש? הלך לבית הכנסת ובקש רחמים לפני הקדוש ברוך הוא בבכי גדול ובשברון לב ועשה תשובה גמורה ולא זז משם עד שפרחה נשמתו. יצתה בת קול ואמרה, אותו האיש מזומן לחיי העולם הבא, לקיים מה שנאמר: להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא.

יב. מעשה בחסיד אחד שהיה עשיר וקרוב למלכות והיה לו בן אחד יפה תואר ויפה מראה וחכם, ובעת פטירתו של אותו חסיד, ציוה לבנו שלא תצא מבית הכנסת משעה שיקום החזן להתפלל ויתחיל קדיש עד שיגמור כל תפלתו, וגם אם יקום אחד לומר ברכו, שלא שמע תפלה, המתן אותו עד שיגמור תפלתו, וכן עשיתי כל ימי והצלחתי במעשי, וגם אם תעבור

בעיר שיש בה בית הכנסת ותשמע את החזן, תכנס ואל תצא עד שיגמור החזן תפלתו. והלך אותו חסיד לבית עולמו, והבן היה נחמד לכל רואיו והיה משרת לפני המלך ומוזג יין בכוס המלך והמלכה, וחותך לחם ובשר לפניהם, והיו אוהבים אותו ביותר ולבו לשמים. וירא אותו משנה המלך ויקנא בו ויבוא אל המלך ויאמר לו: אדוני המלך, עיניים לך ואין אתה רואה, כי זה הבחור אוהב את המלכה ומנאפים יחד.

ויגער בו המלך ולא האמין לו עד שאמר לו היום ומחר והכניס קנאה בלבו.

ויהי היום וילך המלך לראות פועלים שהיו עושים לו מדורת עצים ואבנים לעשות סיד.

ויאמר לרב הפעלים: אותו האיש אשר יבוא הנה למחר ראשון קח אותו והשליכו לתוך כבשן האש בלא איחור, ואם לא תעשה זאת נפשך תחת נפשו,

ויען לו: אדוני המלך, אעשה כמצוותך, וישב המלך לביתו.

ויהי הלילה וישרת הבחור לפני המלך. ויקרא את הבחור ויצו לו: השכם בבקר למחר ולך למקום שעושין הסיד, ואמור לרב הפועלים שידליק האש היטב. ויען הבחור, אני אעשה כמצוותך.

ויהי בבקר ויקם הבחור וירכב על הסוס ויעבור לפני בית הכנסת ושמע את החזן, וירד מעל הסוס ונכנס לבית הכנסת ויתפלל. אחר שסיים החזן, עמד אחד שלא שמע התפלה ואמר ברכו, והמתין עד שגמר ואיחר עד שהיה היום גדול. ויקרא המלך אל המשנה ויצו לו, לך למקום שעושין הסיד ושאל לרב הפועלים: עשית מצוות המלך? ויקחו את המשנה ויאסרו אותו וישליכו אותו בכבשן. ויבוא הבחור לשם וירא כי השליכו את המשנה בכבשן, ויאמר לרב הפועלים: המלך יהרוג אתכם אם ידע זה, ויען רב הפועלים ויאמר לו: המלך ציוני אתמול לאמר, האיש אשר אשלח לך למחר בבקר ראשון השליכהו בכבשן האש, והנה הוא בא ראשון. וישב הבחור אל המלך ויאמר לו: אדוני המלך, מדוע ציווית לשרוף את המשנה, ויחרד המלך חרדה גדולה ויתמה מאד, ויאמר אל הבחור עתה ידעתי כי ירא אלוהים אתה ובוראך אוהב אותך, כי כך וכך הלשין המשנה אותך מן המלכה, וציוויתי להשליך באש האיש אשר אשלח ראשון אל רב הפועלים אשר עושה הסיד, ואותך ציוויתי לילך ראשון, ואח"כ אמרתי למשנה, לך וראה אם עשו מצוותי, ואתה אחרת והשליכו אותו במקומך, עתה ידעתי שאתה נקי, היינו דכתיב: צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו, ולכך יש להמתין בביהכ"נ עד שיגמור החזן להתפלל ואפילו קם אחד לומר ברכו שלא שמע מהחזן ימתין עליו.

מספר המעשים.

[נוה שלום צד 71].

בשם האל עושה נסים אתחיל ספר המעשים:

אמר רב: רמ"ח איברים יש באדם, לבו שקול כנגד כולם, שנאמר: וה' יראה ללבב,

מה אדם רואה אף הלב רואה, שנאמר: ולבי ראה הרבה חכמה ודעת,

מה אדם שומע אף הלב שומע, שנאמר: ונתת לעבדך לב שומע,

מה אדם מדבר אף הלב מדבר, שנאמר: ודברתי אני עם לבי,

מה אדם מהלך אף הלב מהלך, שנאמר: לא הלך לבי,

מה אדם חושב אף הלב חושב, שנאמר: רבות מחשבות בלב איש,

מה אדם יודע אף הלב יודע, שנאמר: לב יודע מרת נפשו,

מה אדם עוסק אף הלב עוסק, שנאמר: והיו הדברים האלה אשר אנכי מצווך היום על לבבך,

מה אדם כותב אף הלב כותב, שנאמר: כתבם על לוח לבך,

מה אדם מרפא אף הלב מרפא, שנאמר: חיי בשרים לב מרפא,

מה אדם מטפש אף הלב מטפש, שנאמר: וילכו בשרירות לבם הרע, ואין שרירות אלא טיפשות,

מה אדם שש אף הלב, שנאמר: וראיתם ושש לבכם,

מה אדם שמח אף הלב שמח, שנאמר: לב שמח ייטב פנים,

מה אדם טוב אף הלב טוב, שנאמר: וטוב לב משתה תמיד.

אין אהבה אלא בלב, שנאמר: ואהבת את ה' אלוהיך בכל לבבך,

ואין שנאה אלא בלב, שנאמר: לא תשנא את אחיך בלבבך.

וכל דבר שבעולם הוא תלוי בלב, לכך כתב גם את כל העולם נתן בלבם.

אמר רב: רמ"ח איברים קבועים בו באדם ומכולם הלשון נותנת השבח למי שאמר והיה העולם, ואף על פי שכתוב כל עצמותי תאמרנה ללמדך שכולם משבחין לשמו, אעפ"כ הלשון גורמת ומפרשת שנאמר: ולשוני תהגה צדקך.

ואמר רב: לשונו של אדם דומה לים,

מה הים עולה ומתגבר אף הלשון עולה ומתגבר,

מה הים יחרץ אף הלשון יחרץ,

מה הים מסעיר אף הלשון מסעיר,

מה הים מסריח אף הלשון מסריח,

מה הים פולט אף הלשון פולט,

מה הים מצפצף אף הלשון מצפצף,

מה הים הכל מתיראין ממנו אף הלשון הכל מתייראין ממנו,

מה הים ממית אף הלשון ממית,

מה הים מגרש רפש וטיט אף הלשון מגרש רפש וטיט, ויגרשו לגיהינום.

אם אדם עוסק בלשונו במלשינות נטרד מן העולם, שנאמר: יכרית ה' כל שפתי חלקות, ואם עוסק בלשונו בדברי תורה זוכה לחיים, שנאמר: כי היא חייך ואורך ימיך, ללמדך שבחר

הקדוש ברוך הוא בישראל מכל האומות ונתן להם התורה לעסוק בה כדי שיזכו לחיים, שנאמר: כי הוא חייך ואורך ימיך, וכתיב: כי חיים הם למוצאיהם ולכל בשרו מרפא.

הלוחות והבמות אין בהם משום קדושה, הכי קרינן, פירוש הלוחות רווח שבין עמוד לעמוד של ספר תורה, והבמות שיור מעלה ומטה פנים ואחור. - מלה בסלע משתוקא בשתים, פירוש נודע חטאתו מביא כשבה בת דנקא סלע זהו מלה בסלע, ואם חטאתו ספק ולא נודע מביא איל אשם בשני סלעים וזהו משתוקא בשתים. - אונס רחמנא פטריה, הא לא אנוס ולא מוטעה ולא שוגג ולא שכור כשכרותו של לוט, וקשיא אמאי לא מייתי ראיה מן ולנערה לא תעשה דבר, התורה אמרה: הבא להרגך השכם להורגו, שנאמר: צרור את המדיינים. - למה כותבים בגט [דתיצביין דיתהויין] בג' יודי"ן כנגד ויסע מלאך האלוהים, ויט משה, ויבא בין מחנה מצרים. למה נקרא הגט ספר כריתות כי מצינו ג' יודי"ן יתירות דתיצביין דיתהויין, הרי **ל' וב'** עדים הרי **ל"ב** וכן החומש **ב'** דבראשית ו**ל'** של ישראל (בסוף דברים) הרי **ל"ב**, וסימן **בל** ידעום.

ארבע ציצית, בכל ציצית ח' חוטין הרי **ל"ב**

וג' קשרים מבפנים כנגד ג' אבות וב' מבחוץ כנגד משה ואהרן והתורה תחילתה ב' וסופה ל' הרי **ל"ב,** נמצא המקיים מצוות ציצית כאלו קיים את כל התורה כולה.

שאלו תלמידיו את ר' אליעזר: פלוני מה לעולם הבא, פי' על אבשלום שאלוהו שבא על פילגשי אביו שחשובות כאשת איש ואין לו חלק לעוה"ב, או דילמא סבירא לן כר' יהודה דאמר נשים בכתובה וקדושין, פילגשים בלא כתובה ובלא קדושין, ואישתיק.

ועוד שאלוהו פלוני מהו לעוה"ב פי' שלמה,

אמר להם: לא שאלתוני אלא על פלוני פי' דוד, פלוני מהו לעוה"ב פי' דוד,

אמר להם: לא שאלתוני אלא על פלוני פי' שלמה.

תוב שאלו מהו להציל את הכבשה (בת שבע) מיד הארי,

אמר להם: לא שאלתוני אלא על הרועה פי' אוריה החתי;

ומהו להציל הרועה מיד הדוב (דוד)

אמר להם: לא שאלתוני אלא על הכבשה.

הכתב והמכתב, פי' רב יהודה גאון הכתב אלו כ"ב אותיות, והמכתב שעל הלוחות חרות אנטירגנא מרובע שנראה מכל צד מראה אחד. - כתבו באבר ובשיחור, פי' אבר עופרת, שיחור עשן, שמתכנס ומגרדין אותו לעשות ממנו דיו, כמו שאמרו חז"ל כל העשנים יפים לדיו, שיחור בלשון ישמעאל אל - פיחם.

תני ר' מאיר: במידה שאדם מודד בה מודדין לו, הנותן לעני מלא ידו בעולם הזה הקדוש ברוך הוא נותן לו מלא ידו לעוה"ב.

אמר לו ר' יהודה: מי שכתוב בו מי מדד בשעלו מים היאך יוכל אדם לעמוד במלוא ידו,

אמר לו ר"מ: בא ולמד ממדה של רשעים, שהרי בעוה"ז אם אתה נותן ענויים גדולים ע"י אדם אפילו למי שהוא חי אינו יכול להתקיים אפילו שעה אחת, לעתיד לבוא נדונין רשעים בגיהינום שנים עשר חדש ואין נשמתן יוצאת, שנאמר: כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה, והוי אומר: מי שנותן כח לרשעים לעתיד לבוא לקבל פורענותם, הוא נותן כח לצדיקים לקבל הטובה, ללמדך שאין קצבה למתן שכרן של צדיקים לעתיד לבוא.

אמר הקדוש ברוך הוא אם אני בורא אדם מלמעלה הרי הוא מתגאה ביותר ואם מלמטה הרי הוא כבהמה, אלא אברא אותו בינוני, אעשה גופו מלמטה ואפיח בו רוח ונשמה מלמעלה, הוי אומר ה' בחכמה יסד ארץ, המשל ופחד עמו עושה שלום במרומיו.

וכנגד ימי בראשית שהיו ששה אמר דוד פסוקים אלו:

תורת ה' תמימה משיבת נפש,

עדות ה' נאמנה מחכימת פתי,

פקודי ה' ישרים משמחי לב,

מצוות ה' ברה מאירת עיניים,

יראת ה' טהורה עומדת לעד,

משפטי ה' אמת צדקו יחדיו.

ששה שמות הללו כנגד ששת ימי בראשית, שיהיו ישראל עוסקים בתורה והעולם מתקיים, אבל שבת בית (?) היא ולא הוצרך הכתוב לאומרו עם ו' ימים. מן בגימטריא (ר"ת) משיבת נפש. סליק.

אלו הם שבעה רועים ודוד באמצע, אדם שת מתושלח בימינו אברהם יעקב ומשה בשמאלו, יצחק יושב ומשמר פתחה של גיהינום להציל בניו מדינה של גיהינום. ואלו הם שמונה נסיכי אדם, ישי שאול שמואל עמוס צפניה חזקיה אליהו ומשיח. - טעם טוב:

שאלו תלמידיו את רבנו הקדוש, כתיב: לא יומתו אבות על בנים וכתיב: ויקח יהושע את עכן בן זרח וגו' ואת בניו ואת בנותיו וגו' ויעלו אותם עמק עכור. וכי מה חטאו בניו ובנותיו?

אמר להם: כשהוציאוהו לסוקלו הוציאוהו עם כל בני ביתו ושורו וחמורו כדי שלא יהיו עושין כן, ולא סקלו אלא אותו, שנאמר: וירגמו אותו ויקימו עליו גל אבנים.

אמרו לו: והא כתיב: וישרפו אותם באש,

אמר להם: בממונו הכתוב מדבר את האדרת ולשון הזהב, אבל למיתה הוא לבדו, כתורת משה לא יומתו אבות על בנים.

טעם אחר, כתיב: כי עמך הסליחה למען תורא, וכתיב: כי אתה תשלם לאיש כמעשהו, כי עמך הסליחה בעושי תשובה, אבל אם עומד בזדונו אתה תשלם לאיש כמעשהו.

ר' יהודה אומר: מפני שהצדקה עושה פירות, שנאמר: אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו, וכתיב: אוי לרשע רע כי גמול ידיו יעשה לו, לפיכך ולך ה' החסד.

ר' נחמיה אומר: אדם עובר עבירה הוא ראוי שתינטל נפשו עליה, והקב"ה עושה לו חסד ונוטל נפש בהמתו או יאבד מנכסיו, זהו חסד גדול.

ר' אלעזר אומר: משל לאחד שהיה חייב לטמיון של מלך ולא היה לו לפרוע, והגבאים היו מוציאין אותו בכל יום ומכין אותו, המלך שהיה חכם ורחמן ציוה לעבדיו להשליך לו כיס אחד בעד החלון בבית שהיה אסור בו, ומצאו העני ופרע חובו, נמצא המלך נפרע משלו, כך אדם עובר עבירה והיה ראוי שתילקח נפשו, והקב"ה עושה לו חסד ונוטל נפש בהמתו, נמצא נוטל משלו, ויש חסד גדול מזה? לכך נאמר ולך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו.

מנצפך צופים אמרום, והם חמש אותיות כפולות.

כ"ך לאברהם אבינו נרמז ברמז **לך לך למאה** שנה יותן לך בן.

מ"ם ליצחק נרמז ברמז כי עצמת ממנו מאד בעולם הזה ובעולם הבא.

פ"ף למשה נרמז ברמז פקוד פקדתי אתכם בעוה"ז ובעוה"ב.

צ"ץ למשיח נרמז ברמז והקימותי לדוד צמח צדיק.

נ"ן ליעקב נרמז ברמז הצילני נא בעוה"ז ובעוה"ב.

כל היכא דאיתמר ר' יהודה הנשיא הוא רבנו הקדוש תנא, אבל היכא דאיתמר ר' יהודה נשיאה אמורא נינהו. כל בן עזאי בן זומא - שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא, ור' סימון הלכה למשה מסיני. אין מתחילין בשני ואין מסיימין ברביעי, אבל מתחילין מרביעי ומשלימין בשלישי.

סתם מתניתין ר' מאיר,

סתם תוספתא ר' נחמיה,

סתם ספרא ר' יהודה,

סתם ספרי ר' שמעון.

כל מקום ששנינו באמת אמרו, ובמה דברים אמורים ואימתי הלכה למשה מסיני, מיתבי הלכה היא. - ששים המה מלכות אלו ששים מסכתות, ושמונים פילגשים אלו שמונים בתי מדרשות שהיו בירושלם כנגד פתחיה, ועלמות זו משנה החיצונה. - הנה מיטתו של שלמה ששים גיבורים, כנגד מנין אותיות יברכך ה' וישמרך.

אמר רבה בר אבא: אליעזר כנגד כולם של וירק את חניכיו ילידי ביתו **שי"ח** איש, ואיכא דאמרי זהו אליעזר עבד אברהם בחשבונו הכי הווה שי"ח (אליעזר בגימטריא שי"ח), **עקב** הוא מנין שנות אברהם חוץ משלש שנים קודם שהכיר את בוראו.

אמר רמי בר אבא: השטן בחשבונו שס"ד הווה. ואמר רמי בר אבא: כתיב: אברם וכתיב: אברהם, בתחילה המליכו הקדוש ברוך הוא על רמ"ג איברים ולבסוף המליכו על רמ"ח איברים כנגד אותיותיו.

אשה טובה עטרת בעלה זו שרה אמנו, שרי היה שמה, יו"ד שנטל ממנה היכן הלך?

פליגי בה תרתי אמוראי חד אמר: נחלקה לשנים ולא חסרה כלום, שבתחילה היה שמו אברם והוסיף ה' על שמו וה' שני הוסיף לשרה ונתעטרו השמות,

וחד אמר: יו"ד הניטל משרה ניתן ליהושע, דכתיב: ויקרא משה להושע בן נון יהושע, ברכו ואמר לו: יה יושיעך מעצת מרגלים.

יצחק על שמו נקרא

יו"ד כנגד עשרה נסיונות,

צד"י כנגד תשעים שנה של שרה כשנולד,

חי"ת כנגד ח' ימי מילה,

קו"ף כנגד מאה שנה של אברהם כשנולד.

יעקב על שמו נקרא,

י' כנגד נדר שנדר עשר אעשרנו לך, וכשאתה מחשב השבטים מבנימין שבט לוי עשירי,

ע' כנגד שבעים נפש,

ק' כנגד אותיות שנתברך בהן, ויתן לך וגו' הוציא מהם השם ונשאר מאה,

ב' כנגד שני מלאכי אלוהים עולים ויורדים בו.

יהודה על שמו נקרא... (חסר כאן חצי דף), ושקול יראה כנגד תורה שאין לך בכל המידות גדול מיראה, ואין להשם חפץ אלא ביראה, שנאמר: ועתה ישראל מה ה' אלוהיך שואל ממך כ"א ליראה וגו' וכתיב: יראת ה' היא אוצרו, יראת בגימטריא הוי שית מאה וחד עשר, פש להו תרי חכמה וענוה דאמרו רבנן: אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד. וכנגדן ברית מילה בגימטריא שית מאה ותרי עשר הוי, פש להו חד תורה, וכנגדן ציצית, ציצית בגימטריא שית מאה הוי, פש להו תליסר ח' חוטין וה' קשרין הרי תרי"ג מצוות. - כימי השמים על הארץ,

ימי אברהם קע"ה,

ימי יצחק ק"פ,

ימי יעקב קמ"ז,

תכללם יחד והם חמש מאות ושתים, ומהלך שמים וארץ חמש מאות שנה, נשתיירו, שתים משה ואהרן בכללם... (חסר כאן חצי דף).

והיאך היה משה מכיר בהן (ברשעים) שהיו ענני כבוד מקיפין את כל העם מלמעלה ומכל צד, וכל מי שהיה חוטא היה נשקע הענן מעל ראשו וחמה זורחת עליו, ויודעין כל ישראל שהוא חוטא והיו גוזרין עליו דין.

נאמר בני היצהרי אלו אהרן ודוד שנמשחו בשמן, והן שווים בכל מקום, מפני שמשחתן לדורות, באהרן כתיב: והייתה לו ולזרעו אחריו, ובדוד כתיב: ועבדי דוד ישב על כיסאי. - כל תישא עוון וקח טוב.

אמר ר' יצחק: אמרו ישראל לפני הקדוש ברוך הוא: בזמן שהיה בית המקדש קיים היינו מקריבים לפניך קרבן להתכפר ועכשיו שבית המקדש חרב אין לנו קרבן לכפר עלינו אלא תפילה, הדא הוא דכתיב: וקח טוב, טוב בגימטריא י"ז הוי, ותפלה י"ח הוי, אלא ברכת המינין ביבנה תקנוה, והלא י"ט אנו מתפללים, אלא את צמח דוד אח"כ תקנוה חכמים משום בחנני ה' ונסני.

א"ר סימון: וקח טוב, אמר ישראל לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע! בזמן שהיה בית המקדש קיים היינו מקריבין לפניך חלבים וכבשים והיית מכפר לנו, ועכשיו חלבנו ודמנו ונפשנו שנתמעט לפניך יהיו כפרה עלינו ונשלמה פרים שפתינו שיח תמורת פרים.

פירשו חז"ל **ומותר האדם מן הבהמה אין,** מה הוא אין זה הקבר, ויש אומרים זהו דיבור, שזה מדבר ונקבר וזה אינו מדבר ואינו נקבר. גם פרשו חכמים אדם מתבייש בהמה אינו מתביישת וזהו פירוש אין, ואלמלא תקנה שתיקן הקדוש ברוך הוא שמתבייש האדם זה מזה היו נעשין כבהמות, ואיזה תקנה שתיקן להם שנתן שכינתו ביניהם. ותיקן [שלא יתבייש האיש עם אשתו], באיזה צד נקרא שמו איש, הוציא מהם י' נשתייר אש, אשה הוציא ממנה ה' נשתייר אש, ואש עם אש היאך מתבייש. הא למדת ששתי אותיות הללו משמו של הקדוש ברוך הוא הם, הדא הוא דכתיב: כי ביה ה' צור עולמים, אלו שני עולמים, איש שבשבילו נברא העולם, הדא הוא דכתיב: ומותר האדם מן הבהמה אין. - ויתן לה הריון, רמז לט' ירחי לידה מן התורה, הריון בגימטריא ט' ירחי, ומלאך הממונה על ההריון לילה שמו, שכן כתיב: והלילה אמר הורה גבר.

אמרו חכמים: חיזוק לתחיית המתים שעתידין לעמוד בלבושיהם שנקברים בהם מן הכתוב בשמואל, שהיה עוטה במעיל ויצא במעיל, וכתיב: תתהפך כחומר חותם ויתייצבו כמו לבוש. - שיעור מ' סאה במקווה, וכמה בצים במקווה ה' אלפים תש"ס, והסאה מאה וארבעים וארבעה בצים, ועומר ארבעים ושלשה ביעי וחומשי רביעתא, ומנין שצריך טבילה מ' סאה? דכתיב: יען כי מאס העם הזה את מי השילוח ההולך לאט בגימטריא מ' סאה, הוי שיעור אמה על אמה ברום שלש אמות. והמפריש חלה צריך לפרוש אחד מארבעים ושלשה וחומש (בצים) מן התורה, מנין? אותיות חלה בגימטריא הכי הוי.

כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם, אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא: רבש"ע מי יוכל למנות את ישראל ואתה אמרת לא יספר מרוב,

אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: משה! לא כשאת סבור, אין לך טורח בדבר הזה, מניינם כמנין ראש אותיות שלהם, ספור ראש אותיות של שבטים והן מנין אלפי ישראל: **ר**אובן **ר'** אלף, **ש**מעון **ש'** אלף, צא מהם לוי שלא היה שבטו במנין, **י**הודה **י'** אלף, **ז**בולון **ז'** אלף, **ב**נימין **ב'** אלף, **י**וסף **י'** אלף, **ד**ן **ד'** אלף, **ג**ד **ג'** אלף, **א**שר **א'** אלף, **י**ששכר **י'** אלף, **נ**פתלי **נ'**

אלף, והם באים בחשבונם שש מאות אלף כמספר בני ישראל, חסר שלשת אלפים שנהרגו במעשה העגל, דכתיב: ויפול מן העם ביום ההוא כשלשת אלפי איש.

אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם, מה ת"ל אלה הדברים, והלא אינו מדבר אלא לענין שבת, מיכן סמכו חכמים לאבות מלאכות מ' חסר אחת: **אלה** מספר האותיות **ל"ו,** דבר אחד, דברים שתים, הדברים **שלשה.** ואלו הן הזורע והחורש והקוצר וכו'.
כך שנו חכמים: למה אמר הכתוב ארבעים יכנו ולא יוסיף ולא אמר הכתוב פחות או יותר כגון נ' או ס' או ע' או ל' אלא ארבעים?
אמרו חכמים: כנגד מ' קללות שקילל המקום את אדם וחוה האדמה והנחש. **י'** הנחש **י'** האדמה **י'** האשה **י'** האדם.
ולמה פחתו חכמים אחת?
אלא אמרו: כיון שהזהיר הכתוב כל כך ואמר לא תוסיף פן תוסיף ונקלה אחיך, רבו זכיות ומליצי טובות ופחתו עוונות, מוטב שיבואו שלש (שלשת הפסוקים הנ"ל) וידחו אחת. - **חרם** בגימטריא **רמ"ח**, דאמר שמואל כשהיא נכנסת נכנסת ברמ"ח איברים שבאדם, **רחם** בגימטריא **רמ"ח** הוי, דאמר שמואל כשהיא יוצאת, יוצאת מרמ"ח איברים שבאדם, דכתיב: ברוגז רחם תזכור. –

כן בנות צלפחד דוברות,
ראשונה אמרה אבינו מת במדבר,
שניה אמרה והוא לא היה בתוך העדה,
שלישית אמרה למה יגרע שם אבינו מתוך משפחתו,
רביעית אמרה כי אין לו בן,
חמישית אמרה תנה לנו אחוזה,
ואז ויקרב משה את משפטן לפני ה'. –

הנה ה' ניצב על חומת אנך,
אנ"ך בגימטריא **ע"א** הוי, מכאן לסנהדרין שהורגין שמסכמת שכינה עימהם,
אמר לו ר' יהודה משמיה דמר ר' יהודאי: מה הוא כך עלה במחשבה?
מלמד שהקב"ה יושב ומחשב כל דבר ודבר קודם שברא העולם שבעים פעמים ומדקדק בדבר, אם נברא בדרך זה כך וכך הוא בסופו, וחוזר ומחשב. –
אמר ר' נחמן בר יצחק: מאי לעת מצוא?
זו מיתה, שנאמר: למות תוצאות, תוצאו"ת בגימטריא תתק"ג הוי, תניא נמי הכי תשע מאות ושלשה מיני מיתה נבראו בעולם.

יצא עתק מפיכם, עתק בגמטריא חמש מאות ושבעים, ערל בגימטריא ג' מאות, תבוא בכלח עלי קבר, בכלח בגימטריא ששים הוי, תבוא בקבר בן ששים שיצא מכלל כרת. - הזהר בזקן ששכח תלמודו, ר' נהוראי אומר: זה ר' אלעזר בן ערך ששכח תלמודו מחמת אונסו, ואהדר ליה בהדיה אליהו. יין בגימטריא שבעים, נכנס יין יצא סוד (ג"כ בגימ' שבעים). כתיב: תירש וקרינן תירוש, זכה נעשה ראש לא זכה נעשה רש. אדם ניכר אם הוא חכם או טיפש, וכן אמרו בשלשה דברים אדם ניכר בכיסו בכוסו ובכעסו.

בזאת יבוא אהרן, בזא"ת בגימטריא ד' מאות ועשר, שכן רמז למקדש ראשון שכך עמד, ומיום שחרב בית המקדש עד עכשיו אלף ונ"ז שנה, ויהי רצון שיבוא בן דוד במהרה בימינו אמן.

זאת תורת הבהמה, וכי מה ענין אשה אצל שקצים ורמשים? הא למדת שאם תזוח דעתו של אדם עליו, הוי אומר לו אל תזוח דעתך עליך, שהרי יתוש קטן גדול (קדום) ממך במעשה בראשית, ולא עוד אלא שאמרו דוד המלך ע"ה בספר תהלים, שנאמר: הללו את ה' מן הארץ תנינים וכל תהומות והדר מלכי ארץ וכל לאומים. סליק אגדת מספר המעשים.

אגדת משיח.

[בית המדרש ח"ג 141].

דרך כוכב מיעקב (פ' בלק), תנא משום רבנן שבוע שבן דוד בא בו שנה ראשונה אין בה מזון כל צורכה, שניה חצי רעב משתלחין, שלישית רעב גדול, ברביעית לא רעב ולא שובע, בחמישית שובע גדול, ויצמח כוכב ממזרח והוא כוכבו של משיח והוא עושה במזרח ט"ו יום ואם האריך הוא לטובתן של ישראל, ששית קולות ושמועות, השביעית מלחמות ומוצאי שביעית יצפה למשיח. ויתגאו בני מערב ויבואו ויחזיקו מלכות בלא אפסים ויבאו עד מצרים וישבו כל השביה. ובימים ההם יקום מלך עז פנים על עם עני ודל (דניאל ח') והוא מחזיק מלכות בחלקלקות, ועל אותו הזמן אמר ישעיה (כ"ו) לך עמי בוא בחדריך וגו'.

אמרו חכמים: רבי חייא ציוה לדורו כשתשמעו שעמד מלך עז פנים לא תשבו שם, שהוא גוזר כל מי שהוא אומר אחד הוא אלוהי העברים יהרג, והוא אומר נהיה כולנו לשון אחד ואומה אחת, והוא מבטל זמנים ומועדים ושבתות וראשי חדשים, ומבטל תורה מישראל, שנאמר: ויסבר להשניה זמנין ודת ויתיהבון בידיה עד עידן עידנין ופלג עידן (דניאל ז'), עידן שנה עידנין תרתי ופלג עידן חצי שנה.

אמרו לו: מרי להיכן ננצל?

אמר להם: לגליל העליון, שנאמר: כי בהר ציון ובירושלם תהיה פליטה (יואל ג'), ובהר ציון תהיה פליטה והיה קדש (עובדיה א').

ומחץ פאתי מואב, אמר ר' הונא בשם ר' לוי: מלמד שיהיו ישראל מקובצין בגליל העליון ויצפה עליהם שם משיח בן יוסף מתוך הגליל, והם עולים משם וכל ישראל עמו לירושלם, לקיים מה שנאמר: ובני פריצי עמך ינשאו להעמיד חזון ונכשלו (דניאל י"א), והוא עולה ובונה את בית המקדש ומקריב קרבנות והאש יורדת מן השמים, והוא מוחץ כל אומות העולם, ויבוא על ארץ מואב והורג את חציה והשאר הוא שובה אותו בשביה ומעלים לו מס, ועושה באחרונה שלום עם מואב, שנאמר: ושבתי את שבות מואב (ירמיה מ"ח), וישבו ארבעים שנה לבטח אוכלים ושותים ובני נכר איכריכם וכרמיכם. וקרקר כל בני שת, שהוא מקרקר כל אומות העולם שנקראים בשם שת, שנאמר: כי שת לי אלוהים זרע אחר (בראשית ד').
ואחרי כל זאת שומע גוג ומגוג ועולה עליהם, שנאמר: יתייצבו מלכי ארץ ורוזנים נוסדו יחד על ה' ועל משיחו (תהלים ב'), והוא נכנס והורג אותו בחוצות ירושלם, שנאמר: והייתה עת צרה (דניאל י"ב) וישראל רואים כך ואומרים אבד משיח ממנו ושוב לא ישוב משיח אחר, וסופדים עליו ארבע משפחות, שנאמר: וספדה הארץ משפחות משפחות לבד משפחת בית דוד לבד (זכריה י"ב), והקב"ה יוצא ונלחם עמם, שנאמר: ויצא ה' ונלחם בגויים ההם וההרים ימושו והגבעות תמוטנה והר הזיתים יבקע מחציו (שם י"ד), והקב"ה יורד עליו וישראל נסים ונמלטים, שנאמר: ונסתם גיא הרי (שם, שם) ושם תהיה המגפה, וישראל גולים אח"כ למדברי אגמות לרעות במלוחים שרשי רתמים מ"ה יום, ועננו כבוד מקיפין אותם ושם ישראל יהיו נחבאים, וכל מי שיש בלבו הרהור רע על הקדוש ברוך הוא העננים משליכין אותו ואומות העולם הורגין אותו. ומישראל הרבה יצאו אל אומות העולם ואותם לא יהיה להם חלק עם ישראל לעוה"ב, אבל אותם העתידים להתענות במלוחים מ"ה יום לקץ מ"ה יום **בת קול אומרת להם** רדו לבבל, שנאמר: ובאת עד בבל שם תנצלי (מיכה ד'),
ובת קול מפוצצת שנית לכו לאדום ועשו שם נקמתי, שנאמר: ונתתי נקמתי באדום ביד עמי ישראל (יחזקאל כ"ה), וישראל באין לרומי
ובת קול יוצאת שלישית עשו בה כאשר עשה יהושע ביריחו, והם סובבים את העיר ותוקעים בשופרות, ובפעם השביעית מריעים תרועה שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד, ונפלה חומת העיר והם נכנסים בתוכה ומוצאין את בחוריה מתים ברחובותיה, שנאמר: לכן יפלו בחוריה ברחובותיה וגו' (ירמיה מ"ט), ואח"כ הם קובצים את כל שללה וישראל מבקשים את אלוהיהם ואת דוד מלכם, ומיד נגלה אליהם מלך המשיח, והוא אומר להם אני הוא מלך המשיח שהייתם מחכים עליו, והוא אומר להם: שאו את הכסף ואת הזהב והם נושאים אותם ועולים, שנאמר: שפעת גמלים תכסך (ישעיה ס').
ובת קול רביעית יוצאת ואומרת קול קורא במדבר (שם מ'),
ובת קול חמישית יוצאת ואומרת לא יהיה שם אריה (שם ל"ה),

ובת קול ששית אומרת אתן במדבר ארז שטה והדס (שם מ"א),

ובת קול שביעית מכרזת ואומרת נחמו נחמו עמי (שם מ'),

ואליהו מבשר לישראל מלך אלוהיך (שם נ"ב),

ובת קול שמינית מכרזת ואומרת דברו על לב ירושלם (שם מ')

בת קול תשיעית אומרת פתחו שערים ויבא גוי צדיק (שם כ"ו),

ובת קול עשירית אומרת שאו שערים ראשיכם (תהלים כ"ד). ויחיו המתים, שנאמר: יחיו מתיך נבלתי יקומון (ישעיה כ"ו), ואז יתקבצו הגליות, שנאמר: והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול, ואז יתקיים דרך כוכב מיעקב, וכן יהי רצון מלפני אבינו שבשמים שיתקיים פסוק זה ונשא נס לגויים ואסף נדחי ישראל וגו' (שם י"א) בימינו ובימי כל ישראל. תם אגדת משיח.

פרקי משיח.

[בית המדרש ח"ג 70].

ועתה נאמר בשבחו של מלך המשיח שעתיד לבוא עם ענני שמיא ושני שרפים מימינו ומשמאלו, שנאמר: וארו עם ענני שמיא כבר אנש אתי הוא. דור שבן דוד בא שרפי אש נשלחים בהיכל וכוכבים נראים כאש בכל מקום, ודבר שלש שנים זו אחר זו, וזהו שלוחו של הקדוש ברוך הוא, שנאמר: לפניו ילך דבר ויצא רשף לרגליו ונאמר רשפיה רשפי אש. ובשנה השלישית של דבר גליות מכפרין בו ובסוף השנה (הרביעית) המלך יהרג ובורחים במדברות והארץ תזדעזע ממקומה, ות"ח ימותו ובוגדים בגדו ובגד בוגדים בגדו, ומחזיק בה מקרא אחר ועוד בה עשיריה ושבה והייתה לבער. ובשנה החמישית בא ונתגלה המשיח בכל המלכויות, והמלכים כולם מתגרים זה בזה, מלך פרס עם מלך ערביא ומחריבה, שנאמר: ונלחמו איש באחיו וגו' ממלכה בממלכה. ובשעה שאדום נופלת מקול מפלתה ירעשו שמים וארץ. וחצי העולם ילכד בשבילה שנאמר: ה' ממרום ישאג וממעון קדשו יתן קולו. ועתיד הקדוש ברוך הוא לקבצם המונים המונים ולמסור אותם ביד ישראל, שנאמר: ונתתי נקמתי באדום ביד עמי ישראל, ועתיד הקדוש ברוך הוא להביא שר של אדום ומלקה אותו, ושר של אדום אומר: היכן אברח! אלך למצרים שכינה שם, שנאמר: הנה ה' רוכב על עב קל ובא מצרים, אברח לאדום? שכינה שם, שנאמר: מי זה בא מאדום, אברח לבבל? שכינה שם, שנאמר: למענכם שלחתי בבלה, אברח לעילם? שכינה שם, שנאמר: ושמתי כיסאי בעילם. משל לשועל שאמר לו הארי: תן לי מכס, עמד וברח מהלך שלשה ימים, השיגו הארי ואחזו ואמר לו: תן לי המכס אף בזה המקום,

אמר לו: אני ממך ברחתי

אמר לו: עדיין את במקומי עומד,

כך עתיד הקדוש ברוך הוא לומר לשרו של אדום המפני יש לך להסתר?

והקב"ה נותנו בידי ישראל. ועתיד הקדוש ברוך הוא ללבוש בגדי נקם ולהנקם משבעים אומות, שנאמר: לי נקם ושלם, וילבוש עשרה מלבושים כנגד עשרה פעמים שקראו ישראל כלה להשם ואלו הן: באתי לגני אחותי כלה, אתי מלבנון כלה, גן נעול אחותי כלה, מה יפו דודיך אחותי כלה, נפת תטופנה שפתותיך כלה, לבבתיני אחותי כלה, קול חתן וקול כלה, ותקשרם ככלה, ומשוש חתן על כלה, וככלה תעדה כליה. ואלו הן עשרה מלבושים:

ה' מלך גאות לבש בברייתו של עולם,

לבש ה' עוז התאזר ביום מתן תורה,

וילבש צדקה כשריון ביום שמוסר אומות העולם לישראל,

וילבש בגדי נקם תלבושת ביום מפלתה של אדום,

חמוץ בגדים מבצרה ביום שעושה מלחמה עם אומות העולם,

זה הדור בלבושו ביום גוג ומגוג,

ויז נצחם על בגדי במלכות איטליא [של יון],

מדוע אדום ללבושך ובגדיך כדורך בגת וגו',

ביום שהקב"ה אוחז חרבו ועושה מלחמה, שנאמר: אשכיר חצי מדם וחרבי תאכל בשר, ואלו הם שני לבושים ביום תחיית המתים, שנאמר: ברכי נפשי את ה' הוד והדר לבשת. - ונתתי נקמתי באדום ביד עמי ישראל. קודם שתיפול אדום יחרבו עשרה מקומות ועשרה מקומות יהפכו ועשרה שופרות יתקעו ועשרה קולות ישמעו וט"ו מדינות יקטלו בהן אנשיהן, ועשר רעות יהיו ועשר רעות נובעות, ומלך עז פנים יעמוד ויגזור גזרות רעות במלכותו, ומלך גדול יצא על אלכסנדריא במחנה, ורעה גדולה תהיה בעולם ושלש שנים ומחצה ימשול וימרוד, ושרי אדום יפלו ועשר מלחמות יהיו ואז יתגברו ישראל על כל האומות. ונתתי נקמתי באדום, ספינות מא"י עתידין לילך לאדום וישראל אומר מה לנו ולאדום, שנאמר: מי יובילני עיר מצור מי ינחני עד אדום. וישראל הולכים וחונים על צור ארבעים יום ובסוף מ' יום עומדים בעת קריאת שמע ואומרים: שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד, וחומות המדינה נופלות, והמדינה נכבשת בפניהם ובוחרים בתוכה כל כסף וזהב והשאר שוסים אותה, ומשם הולכים לרומי ומביאים משם כלי בית המקדש, ומלך נחמיה המשיח יצא עימהם ובאים לירושלם. וישראל אומרים למלך הערביים: בית המקדש שלנו הוא, קח כסף וזהב ותניח בית המקדש, ומלך הערביים אומר: אין לכם במקדש הזה כלום, אבל אם אתם בוחרים לכם בראשונה קרבן כמו שהייתם עוסקים מקדם וגם אנחנו מקריבים ומי שנתקבל קרבנו [יהיה העם הנבחר] ונהיה כולנו אומה אחת, וישראל מקריבים ואינם מתקבלים לפי שהשטן מקטרג לפני הקדוש ברוך הוא, ובני קדר מקריבים ומתקבלים, שנאמר: כל צאן קדר יקבצו לך.

באותה שעה הערביים אומרים לישראל: בואו ותאמינו באמונתנו,

וישראל משיבין אותם: אנו הורגים ונהרגים ואין אנו כופרים בעיקר,

באותה שעה חרבות נשלפות וקשתות נדרכות וחצים נזרקים ומפילים חללים משער אפרים עד שער הפינה ונחמיה נהרג עימהם, והנמלטים מהם יברחו למדבר מואב ולארץ בני עמון

ושם יעמדו פליטי ישראל ההם ויעשה השם להם שם נסים, ומעין יצא להם מתהומות, שנאמר: יגורו בך נידחי מואב, ויאכלו שם שורשי רתמים מ"ה ימים ובסוף מ"ה ימים יצמיח שם אליהו ומלך המשיח עליו, ושם יבשר להם אליהו ויאמר מה לכם פה ישראל?

וישראל משיבים: ואומרים אבדנו נחרבנו,

ואליהו אומר להם: קומו כי אליהו אני וזה מלך המשיח ואינם מאמינים בו לפי שבא נחמיה ונהרג,

והוא אומר להם: שמא אתם מבקשים אות כמשה,

והם אומרים: הן.

באותה שעה יעשה שבעה נסים:

הנס הראשון מביא להם משה ודורו מן המדבר, שנאמר: אספו לי חסידי,

הנס השני מעלה להם קרח וכל עדתו, שנאמר: תשוב תחיינו ומתהומות הארץ תשוב תעלינו,

הנס השלישי מעמיד להם נחמיה שנהרג,

הנס הרביעי מגלה להם גניזת הארץ וצנצנת המן ושמן המשחה,

הנס החמישי נותן הקדוש ברוך הוא מטה עוז בידו, שנאמר: מטה עזך וגו'

הנס הששי טוחן כל הרי ישראל כקמה, שנאמר: אחריב הרים וגבעות.

הנס השביעי יגלה להם הסוד, שנאמר: זאת אות הברית. וכיון שרואים [אומות העולם] את הנסים הללו משלחים ואומרים לכל השרים הבוזזים לירושלם: בואו והילחמו בהם, ויצאו מזומנים אחרי ישראל,

וישראל אומרים למלך המשיח: לא טוב לנו לשבת פה למה באת להתגרות בנו מלחמה בראשונה?

והמלך המשיח אומר להם: התייצבו וראו את ישועת ה', והוא נופח בהם ברוח פיו וכולם יפלו חללים לפניו, שנאמר: וברוח שפתיו ימית רשע. צא ולמד מסנחריב, שנאמר: והנה כולם פגרים מתים.

באותה שעה יעוף אליהו בכל העולם ויבשר לישראל, שנאמר: הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא. ואותו יום הוא יום אכזרי ועברה, ואותו היום מפסיק בין שני עולמים, ורשעים אומרים: אהה ליום כי קרוב יום ה', ואומר: הוי המתאווים יום ה', וירושלם רחבה ונסבה כל אותו היום, שנאמר: והיה יום אחד הוא יודע לה' וגו'.

גוג ומגוג יעלה בו ביום ויחנה על ירושלם שבעה ימים וחצי וילכד ירושלם, וכנסת ישראל אומרת לפני הקדוש ברוך הוא: רבש"ע כל אומה ואומה שבזזה אותי מתביישת אני לחזור עליה וליקח את שלי מידה,

והקב"ה משיבה אני מכניסן כולם בתוכך, שנאמר: הנה יום בא לה' וחולק שללך בקרבך, ואספתי את כל הגויים אל ירושלם למלחמה. ואלו הם: גומר ואגפיה תוגרמה אפריקי גרמית גרממיה קפודקיא ברברי איטיליאה כוש אנדלוס וסבא הרמן ודולים אהרסן ססונייא גליציאה גוציא לומברדיאה קלבריאה פנטיפולי טריפולי צור מקדונייה אינגליסי מונקך ציפרי נירו גוזן

דרוניה אוסיה טלקי אלמנייה טורסוס עילם וכל יתיריה. ובני מדינתהון יוצאים ברמחים ובחרבות ובקשתות, וכל אחד מחזיק בדלת מוחזקת במסמרים, שנאמר: איש את רעהו יעזורו ונחלקות לשלש כתות:

כת ראשונה שותה כל מימי טבריה,

שניה שותה שמרים,

שלישית יעברו ברגליהם ויאמרו איש לרעהו המקום הזה של מי הוא?

ויחרקו אבני הרי ישראל בסוסיהם, ותינתן ירושלם בידם וישבו את העיר ולא יהרגו אדם, שנאמר: ונלכדה העיר ונשסו הבתים והנשים תשכבנה ויענו בתוכה שתי נשים משתי משפחות.

אמר ר' יוחנן: תשגלנה כתיב, למה הדבר דומה?

למלך שנכנסו גנבים לפלטורין שלו אמר המלך: אם אני תופש אותם בביתי עכשיו, הם אומרים אין גבורתו של מלך אלא בביתו, אלא ממתין אני להם עד שיצאו לחוץ.

כך הקדוש ברוך הוא אומר: אם אני הורגן בירושלם עכשיו הן אומרים אין כחו אלא בירושלם, אלא אמתין להם עד שיצאו להר הזיתים, ושם נגלה עליהם הקדוש ברוך הוא בכבודו ועושה מלחמה בהם עד שלא משתייר מהם אחד, שנאמר: ויצא ה' ונלחם בגויים ההם כיום הילחמו ביום קרב. ומכניס הקדוש ברוך הוא כל חיות השדה וצפרים לאכול בשרם, שנאמר: אמור לצפור כל כנף וגו'. ושבע שנים ישרפו ישראל מעצי קשתם ותרסיסיהם ורמחיהם.

באותה שעה מלביש הקדוש ברוך הוא למשיח עטרה וישים כובע ישועה בראשו, ויתן עליו זיו והדר ויעטרהו בגדי כבוד ויעמידהו על הר גבוה לבשר לישראל, וישמיע בקולו קרבה ישועה!

וישראל אומרים מי אתה?

והוא אומר: אני הוא אפרים,

וישראל אומרים: אתה הוא שקראך הקדוש ברוך הוא אפרים בכורי הוא הבן יקיר לי אפרים?

והוא אומר להן: הן,

וישראל אומרים לו: צא ובשר לישני מכפלה שיעמדו תחילה.

באותה שעה עולה ומבשר לישני מכפלה ואומר להם: אברהם יצחק ויעקב קומו! דייכם תנומה! והם משיבים ואומרים: מי הוא זה שמגלה עפר מעלינו?

והוא אומר להם: אני משיח ה' קרבה ישועה, קרבה השעה!

והם משיבים: אם בודאי כן, צא ובשר לאדם הראשון שיקום תחילה.

באותה שעה אומרים לאדם הראשון דייך תנומה!

והוא אומר: מי הוא זה שמנדד שינה מעיני?

והוא אומר: אני משיח ה' מבני בניך.

מיד עומד אדם הראשון וכל דורו ואברהם יצחק ויעקב וכל הצדיקים וכל השבטים, וכל הדורות מסוף העולם ועד סופו, ומשמיעים קול רינה וזמרה, שנאמר: מה נאוו על ההרים רגלי מבשר. ולמה על ההרים?

אלא מה נאוו משה ודורו הבאים מן המדבר.

דבר אחר:

מה נאוו על ההרים רגלי מבשר משל למלך שהיו לו שני בנים ומת אחד מהם ולבשו כל בני המדינה שחורים, אמר המלך: לבשתם שחורים במיתתו של בני הראשון אני אלבישכם לבנים בשמחתו של בני השני.

כך אמר הקדוש ברוך הוא לכל ההרים הואיל ובכיתם על בני בשעה שגלו מארצם, שנאמר: על ההרים אשא בכי ונהי כך אני מביא שמחתם של בני על ההרים, שנאמר: מה נאוו על ההרים וגו', נאה מלך המשיח מבשר לישראל וההרים ירקדו כעגלים לפניו ועצי השדה יהיו מכין כף אל כף שמחים בישועה של ישראל, שנאמר: כי בשמחה תצאו ובשלום וגו'. מה נאים הרי ישראל המושכים חלב ודבש כנחלי מים שוטפים וגם נהרי יין, שנאמר: והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסיס ומעין מבית ה' יצא והשקה את נחל השטים.

למה המעין דומה כשהוא יוצא מבית קדש הקדשים ועד מפתן הבית?

בתחילה דומה לחוט של שתי, עד ההיכל דומה לחוט של ערב, עד החצר דומה לקרנים וליובלאי (שופרות), עד המזבח דומה לקרני חגבים, עד העזרה דומה לפך קטן, שנאמר: הנה מים מפכים ומשם יורדין כנחל שוטף, וכשרין לעולה ולנדה ולחטאת. ומלאך המוות אינו יכול לעבור בו, שנאמר: וצי אדיר לא יעברנו. ואפילו ספינה אינה יכולה לעבור בו, ויורד אל ים הערבה להרבות דגים לישראל, ומלח יש להם מאותו מקום, שכתוב בו: ביצאתיו וגבאיו ולא ירפאו למלח, ועולין עליו כל עצי חמדת לבנון, שנאמר: ועל הנחל יעלה על שפתיו מזה ומזה ולחדשיו יבכר, זה אתרוג שעתיד לבכר כל חדש וחדש והוא עץ הנאכל עליו בפריו, שנאמר: והיה פריו למאכל ועלהו לתרופה. מה נאה בית המקדש יורד ונבנה על תילו, שנאמר: ונבנתה עיר על תילה.

עתידה ירושלים שתבנה אלף טפף בירניות אלף קפל מגדלות, אלף טפף גינאות אלף טטפראות, וכל אחד ואחד כציפורי בשלותה.

אמר רבי יוסי: זכור אני לציפורי בשלותה שהייתה מוציאה שמונים אלף ציקי קדרה. ועתידים להיות תוך ירושלים שלשת אלפים מגדלים וכל מגדל שבעת אלפים קומה ויושבת בראש שלשה הרים על סיני ועל תבור ועל כרמל, וכל קומה וקומה שבעת אלפים שיעור וכל שיעור שתים וששים אמה, והיא יושבת בראש שלשים ושלש צלעות ובית המקדש בראש כולם.

כיצד יכולין לעלות בו?

כעננים וכיונים עפים ופורחים, שנאמר: מי אלה כעב תעופינה וכיונים אל ארובותיהם. ובית המקדש יהיה רחב עד דמשק, שנאמר: משא דבר ה' בארץ חדרך ודמשק מנוחתו. ושבע חומות המקיפין ירושלם הן של כסף ושל זהב ושל אבן יקרה, של פוך ושל ספיר של כדכוד ושל אש, וזיוה יזהיר מסוף העולם ועד סופו. ובית המקדש בנוי על ד' הרים זהב מזוקק וזהב צרוף וזהב שחוט וזהב פרוים כזהב שהוא עושה פירות מיוסד בספיר מקובע בגדולה, גבוה עד לשמים ועד בין כוכבים ועד גלגלי אופן המרכבה, שנאמר: על גפי מרומי קרת. ושכינת אלוהים מלאה וכבודו מלא היכלה. ושם יפקוד כל מלאך ומלאך על עבודתו. גבריאל על אלפיו ומיכאל על רבותיו והמונים המונים יכניס לתוכה, ושם יפרוש אלה לחיי עולם ואלה לחרפות ולדיראון עולם, ושערי גן עדן יפתחו מתוכה, שנאמר: בעדן גן אלוהים היית וגיהינום יפתח ושם יוריד הקדוש ברוך הוא את כסאו ויושיבו בעמק יהושפט, ושם יעביר כל אומה ופסיליה. וכשיהיו אומות העולם עוברים שם הם נופלים בתוכו, שנאמר: כצאן לשאול שתו מות ירעם. ומי גרם להם זאת? על שפשטו ידיהם בזבול, שנאמר: בנה בניתי בית זבול לך. אדם חוטא על כסא הכבוד אם עושה תשובה מוחלין לו, שנאמר: שובה ישראל עד ה' וגו', והרי אומות העולם עוברים בגיהינום ונופלים בתוכה ופושעים ומורדים שבישראל היו מצננים גיהינום מדמעותיהם, שנאמר: עוברי בעמק הבכא מעין ישיתוהו. וכיון שהפושעים והמורדים נופלים בגיהינום אש ה' דולקת בגופם ושיניהם יוצאת מפיהם, שנאמר: שיני רשעים שברת אל תקרי שברת אלא שריבבת.

מלחמות מלך המשיח.

[בית המדרש ח"ו 117].

יתברך שמו של הקדוש ברוך הוא שבחר בישראל משבעים אומות, שנאמר: כי יעקב בחר לו יה ישראל לסגולתו. וחפץ להצדיקם ולזכותם ונתן להם תורה מרובה, שנאמר: ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר. והנחילם אמריו והשמיעם עשרת הדברות שהם גופי תורה ועיקר המצוות, וחתם בדבור לא תחמוד שכולם תלויים בו, לרמוז כי כל המקיים מצווה זו כאלו קיים כל התורה כולה. יתברך שמו של הקדוש ברוך הוא שהפליא עצה והגדיל תושיה, וכנגד עשר דברות הללו מנו חכמים עשר מעלות לצדיקים, כל אחת ואחת גדולה מחברתה, והקלה מביאה לידי חמורה, ואדם מתעלה בהן עד שמגיע למעלה מכולן, ורוה"ק למעלה מכולן עד שאין למעלה הימנו. והוא שאמרו רז"ל:

זהירות מביאה לידי זריזות,

זריזות מביאה לידי פרישות,

פרישות מביאה לידי נקיות,

נקיות מביאה לידי טהרה,

טהרה מביאה לידי קדושה,

קדושה מביאה לידי ענוה,

ענוה מביאה לידי יראת חטא,

יראת חטא מביאה לידי חסידות,

חסידות מביאה לידי רוח הקדש.

ראשונה זהירות שצריך האדם להיות זהיר מן החטא ומכל דבר המביא לידי עברה, והדבר ההוא מביא עד שיהיה זהיר במצוות ובמעשים טובים וכל מדות טובות, ואם יהיה זריז במצוות ועוסק בתורה וזריז במעשים טובים הדבר הזה מביאו עד שיהיה בר ונקי מכל חטא פרוש ומנוקה מכל טומאה ומכל פשע ואשמה, ואם עשה כן הדבר הזה מביאו עד שיהיה טהור לפני הקדוש ברוך הוא ונקי כפים וזך, ואם היה טהור הדבר הזה מביאו עד שיהיה קדוש וגדול לפני בוראו, ואם היה קדוש הדבר הזה מביאו עד שיהיה ענו ושפל רוח לפני קונו, ואם היה ענו הדבר הזה מביאו עד שיהיה ירא שמים ואהוב למקום, ואם היה עושה כך מביאו עד שיהיה חסיד וגומל חסדים לכל הבריות, ואם היה עושה כך שכינה שורה עליו, וזו היא המעלה העליונה שאין למעלה הימנה. והצדיק מתעלה ממעלה למעלה עד שהוא מגיע למעלה הגדולה והמעולה מכולן.

ואם היה זהיר מה שכרו?

הקדוש ברוך הוא ממלטו מכל צרה וצוקה ומכל מיני משחית ומכל מיני פורעניות, שנאמר: והוא נזהר נפשו מלט.

ואם הוא זריז במצוות מה שכרו?

הקדוש ברוך הוא מרחיב את לבו ומאיר עיניו במאור התורה, שנאמר: דרך מצוותיך ארוץ כי תרחיב לבי.

ואם היה פרוש מה שכרו?

הקדוש ברוך הוא עושה אותו סגולתו, שנאמר: ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי,

ואם היה נקי מה שכרו?

הקדוש ברוך הוא שובר אויביו לפניו ומשמחו במפלתן, שנאמר: יראו ישרים וישמחו ונקי ילעג למו.

ואם היה טהור מה שכרו?

נקרא אוהבו של הקדוש ברוך הוא, שנאמר: אוהב טהר לב חן שפתיו רעהו מלך.

ואם היה קדוש מה שכרו?

הקדוש ברוך הוא מזכהו לחיי עוה"ב, שנאמר: והיה הנשאר בציון והנותר בירושלם קדוש יאמר לו.

ואם היה ענו מה שכרו?

הקדוש ברוך הוא מבינו סודי תורה ומבאר לו גנזי חכמתו שנאמר: סוד ה' ליראיו,

ואם היה חסיד מה שכרו?

הקדוש ברוך הוא משרה עליו רוח הקדש ומדבר אליו כלכל הנביאים, שנאמר: אז דברת בחזון לחסידך.
וכנגד עשר דברות ועשר מעלות הללו עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות עשרה אותות קודם ביאת הגואל שימהר הקדוש ברוך הוא לפדות את בניו ולגאול אותם מן השעבוד בחיינו בקרוב בימינו, ואלו הן.

וכנגד עשרה אותות אלו עתיד הקדוש ברוך הוא ליסד את ירושלם בעשרה מיני אבנים טובות. ואלו הן: **אודם פטדה וברקת, תרשיש שהם וישפה, נפך ספיר ויהלום וזהב,** הרי עשרה. והקב"ה מוסיף עליהן בבנין בית המקדש שתים והן **כדכד ואקדח** שנאמר: ושמתי כדכד שמשותיך ושעריך לאבני אקדח. וכנגדן עתיד הקדוש ברוך הוא להשיב לישראל עשרה דברים שאבדם הקדוש ברוך הוא מהם וחיסרם בבנין בית שני, שנאמר: וארצה בה ואכבדה, ה"א חסר, ואלו הן: **ארון וכרובים, ושמן המשחה, ועצי המערכה, ואורים ותומים, ורוח הקדש.** וחמשה אחרים שעתיד הקדוש ברוך הוא להוסיף על **מאור חמה** שלש מאות ושלשה וארבעים כאורה של עכשיו, שנאמר: והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים ביום חבוש ה' את שבר עמו ומחץ מכתו ירפא.
ומנין מצינו שהוא שלש מאות ושלשה וארבעים?
שכן מפורש על ידי יהונתן בן עוזיאל: ויהא זיהור סיהרא כזיהור שמשא וזיהור שמשא עתיד לזיהרא כזוהר על חד תלת מאה וארבעין ותלתא כזוהר שבעת יומיא. וכשאתה כופל שבעתים שבעה על שבעה נמצאו תשעה וארבעים, הכפיל אותם על שבעה, שנאמר: כאור שבעת הימים נמצאו שלש מאות ושלשה וארבעים. וכן הצדיקים עתיד הקדוש ברוך הוא להזהירם כמנין הזה, שנאמר: ואוהביו כצאת השמש בגבורתו, ומתרגמינן ועבדוהי צדיקיא עתידין לזיהרא כזיהור יקרא על חד תלת מאה וארבעין ותלתא כזיהור שמשא בתוקפיה. הרי אלו שבעה שעתיד הקדוש ברוך הוא להחזירן. והכתרים שנאבדו בסיני שכולם זכה בהם משה ונטלם, שנאמר: ומשה יקח את האהל, ועתיד הקדוש ברוך הוא להחזירן, דכתיב: ושמחת עולם על ראשם, ונאמר: עוד תעדי תופיך ויצאת במחול משחקים. וברכת הדגן ושומן הפירות וכו' הרי עשרה. וכנגדן עשרה גאולי הנחמות והבטחות שהבטיח הקדוש ברוך הוא לישראל וכו' שהן עיקר הנחמות והשאר ענפים שלהם.
ראשונה ביאת הגואל, שנאמר: הנה מלכך יבוא לך וגו',
שניה קבוץ גליות, שנאמר: בירמיה הנני מביא אותם מארץ צפון וקבצתים מירכתי ארץ בם עור ופסח וגו' מהו עור ופסח מלמד שכל צדיק חוזר כמו שהיה נפטר מזה העולם, מי שהוא עור חוזר בתחייתו עור, מי שהוא פסח חוזר בתחייתו פסח, וכן כל המומין, בשביל שיהיה כל אחד ואחד מכיר את חברו שלא יאמרו בריות אחרים הם אלה, ואח"כ מרפא הקדוש ברוך הוא אותם, שנאמר: אז ידלג כאיל פסח ותרון לשון אלם.
שלישית תחיית המתים, שנאמר: בדניאל ורבים מישני אדמת עפר יקיצו וגו',

רביעית בנין בית המקדש ובנינו כמראה בנין שראה יחזקאל בנבואתו.

חמישית שעתידים ישראל למלוך על כל העולם כולו משפה לשפה, שנאמר: כי הגוי והממלכה אשר לא יעבדוך יאבד וגו' וחוזרין כל העולם כולו על דינו של הקדוש ברוך הוא ולתורתו, שנאמר: אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרא כולם בשם ה'.

ששית שעתיד הקדוש ברוך הוא לאבד את כל אויבי עמו ויעשה בהם נקמות, שנאמר: ונתתי נקמות באדום ביד עמי ישראל,

שביעית שהקב"ה יסיר כל מחלה וכל נגע מישראל, שנאמר: ובל יאמר שכן חליתי העם היושב בה נשוא עוון,

שמינית שהקב"ה מאריך ימיהם של ישראל כעץ, שנאמר: כימי העץ ימי עמי, וכתיב בישעיה: כי הנער בן מאה שנה ימות והחוטא בן מאה שנה יקולל, וכתיב: בלע המוות לנצח ומחה אדני ה' דמעה מעל כל פנים.

תשיעית שעתיד הקדוש ברוך הוא להגלות לישראל עין בעין, שנאמר: ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדו, ועוד לעשות כל ישראל נביאים, שנאמר: בהושע והיה אחרי כן אתן רוחי על כל בשר ונבאו בניכם ובנותיכם וגו'.

עשירית עתיד הקדוש ברוך הוא להסיר יצר הרע וכל דבר רע מישראל, שנאמר: ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה אתן בקרבכם והסירותי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר. סליקו מלחמות המשיח, לבנו מיראתך אל תקשיח.

נדה

[ברייתא דמס' נדה פ"א הלכה ו' צד 8].

א"ר תחלפתא: מעשה היה בשתי אחיות שהיו דומות זו לזו, וקומתה של זו דומה לזו, ואף זיו של שתיהן היה כאחד, והולכות שתיהן כאחת ולא הייתה זו ניכרת מזו.

אמרה לבעלה נטמאתי, וירדה והלכה וזינתה.

לקח בעלה והלך לבדקה במים המרים המאררים,

אמרה לו: בבקשה ממך תרפה ממני עד שאלך ואתן שלום לאחותי,

הלכה ואמרה לה אותה אשה זינתה, הרי בעלי הולך לבדקני,

אמרה לה אחותה: שבי בתוך הבית ואני מתלבשת בבגדיך ואני מהלכת עם בעלך.

הלכה בערמה עד שהגיעה אצל כהן גדול והשקה אותה מי המרים המאררים, ועברה, והיו שניהם מהלכין בדרך עד שהגיעו לשערי העיר,

אמרה לו: המתן לי עד שאלך ואומר לאחותי שבאתי לשלום.

הלכה ונכנסה בתוך חצרה, כיון ששמעה אחותה יצאה לקראתה והייתה מחבקת אותה ומנשקת אותה, ויצא ריחן של מים המרים מתוך פיה עד שנכנסו לתוך גופה ובקעו את כרסה.

א"ר יוחנן: מי יוכל לעמוד בסורחנה של אשה זו אילולי המקום שעקרה הלא רבתה הטומאה בישראל.

[שם פ"ב הלכה ד']

מעשה היה בשני תלמידים שהיו אוכלים כאחד ושותים כאחד ושניהם יגעים בתורה כאחד, יום אחד נפטר אחד מהם והלכו לקוברו ולא הלכו אחר מיטתו אלא עשרה בני אדם. לאחר כן מת בן תודרוס המוכס והלכו עמו מנער ועד זקן מעולל ועד יונק, כיון שהגיעו לקבורה התחיל התלמיד בוכה ואומר רבש"ע זהו שכרה של תורה? עד שהוא עומד ובוכה פתח הקדוש ברוך הוא את עיניו וראה את חברו מהלך בתוך הפרדסים בתוך המעיינות של מים בתוך גן עדן וראה בנו של תודרוס המוכס עקול ברגליו ולשונו לחוך על פני המים, שאל לממוניה מה טיבו של זה ומה טיבו של זה; זה שהלכו אחר מיטתו מנער ועד זקן הוא בשינוק (תרגום של צוקה וצרה) הזה, זה שלא הלכו אחרי מיטתו אלא עשרה בני אדם הוא ברווח?

אמרו לו: חברך זה לא עשה עבירה מימיו אלא אחת שהיה יודע שקשה כוחה של נדה לפני המקום ועברה לפניו נדה והיה מהלך אחריה ומש בגדיו בבגדיה ולא ידע, ובקש הקדוש ברוך הוא לגבות אותה העבירה ממנו בחייו לפיכך לא הלכו אחרי מיטתו אלא עשרה בני אדם.

ועוד שאל ואמר להן: מה טיבו של זה שהלכו בני המדינה אחריו ונחלק לו כבוד, מה טיבו בשינוק זה?

אמרו לו: זה לא נזהר בנדה כל ימיו והיה מטמא את עצמו בה בזדון, אלא פעם אחת עברה לפניו נדה ורקקה ודרס את רוקה והלך לטבול את עצמו במים, לפיכך נחלק לו כבוד בחייו והלכו אחר מיטתו האנשים והנשים.

באותה שעה אמר התלמיד כמה קשה היא הנדה לפני הקדוש ברוך הוא שכל מי שהוא משמרה סופו לירש גן עדן, ודיו שכל מי שהוא משמר את עצמו ממנה סופו להינצל מדינה של גיהינום, ולא עוד אלא שהוא מרחיק עצמו מן הערוה ומקרב עצמו לטהרה.

[שם פ"ג הלכה ב']

בימות נביאים הראשונים כיון שנולד לאחד מהם בן היה מוסרו בחיק של זקנו, כיון שנולד אברהם לתרח מסרו תרח לחיקו של נחור, והיה מלמדו מעשה הבעלים ולא היה יכול מפני שהיה מובדל לשמו של הקדוש ברוך הוא כשאור מן העיסה. כשנולד יצחק לאברהם אמרו חכמים: לא נולד יצחק עד שראתה שרה דם ונתעברה, מה טעם?

מהרי שלש סאים קמח סלת, מכאן שנה ר' אלעזר בן עזריה: כיון שנתבשרה שרה לא האמינה עד שראתה נדה. לאחר שאמר מהרי שלש סאים קמח חוזר ואומר: ואל הבקר רץ אברהם, אלא בשעה שנתעסקה שרה בעיסה נתנדה.

ולמה לא נתנה רשות לשפחותיה שיתעסקו בעיסה?

אלא בשעה שבשרו המלאכים לאברהם ביצחק, צריכה היא לבדוק את עצמה עד שמצאה ראיה לדבריהם. מיד בדקה עצמה בעיסה ונתנדה. כיון שראה אברהם שנטמאת שרה בעיסה, אל הבקר רץ אברהם.

אמר לה: הטובה שבנשים למה נשתנו פניך?

אמרה לו: חייך נטמאתי ונטמאה עיסתי.

הלך ובדקה ומצא דבריה מכוונים והאמין על מה שאמרה לו.

א"ר חייא: במה בדקה אברהם?

לקח את העיסה ונתגעלה פניה של עיסה בשרה, ולא עוד אלא שצפה בפניה וראה אותם שהאדימו, אמר אברהם צריך אני לאבד עולמי מפני הניין שעה אחת?

מיד ואל הבקר רץ אברהם.

ולמה מנע עצמו מעיסה (לאכילה) אלא שראה שעיסתה של שרה טמאה היא.

ומי גלה לו?

אלא הקדוש ברוך הוא גלה לו כמה דאת אמר: עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרתי, ואין שמירה אלא בנדה.

מכאן שנו חכמים ואמרו: מה אם אברהם שבחנו הקדוש ברוך הוא לשמו ריחק עצמו מן הנדה, ולא נמצא בזרעו פסול לפי שנזהר בהוריית נדה, אנו על אחת כמה וכמה שאנו מחויבין במצוות צריכין אנו לבדוק את הנדה וכו'. ושרה על ידי ששמרה עצמה מן הנדה ובדקה בנדה נקראת כשרה.

מיד נתכוון המלאך לאברהם ואמר לו: איה שרה אשתך,

אמר לו אברהם: הנה באהל.

נזדווג המלאך ואמר: שוב אשוב אליך כעת חיה והנה בן לשרה אשתך. ולא מצינו שהעמיד את דבריו ושב.

הלכו ובדקו את הדבר לפני ר' ישמעאל ור' חנינא אמרו להם: מה תאמרו במלאך שבשר את שרה חזר או לא חזר?

אמר להם ר' חנינא: והלא מצינו במלאך שחזר אלא שנתכנה בשם אלוה, ומפני כך לא פירשה תורה אותו אלא מן הצד. ומה טעם?

וה' פקד את שרה כאשר אמר אותו המלאך, ויעש ה' לשרה כאשר דבר הקדוש ברוך הוא. מכאן שנו חכמים ואמרו: כל מקום שאת מוצא ה' וה' הוא ובית דינו, ה' שהזהיר את ישראל מן הנדה, וה' המקרבן לכף זכות ומרחקן מן העבירות.

[שם סי' ט' צד 55]

אמרו חז"ל: בזמן שהאשה מתייחדת עם בעלה ולבה לאיש אחר שראתה בדרך אין לך ניאוף גדול מזה, שנאמר: האשה המנאפת תחת אישה תיקח את זרים (יחזקאל ט"ז), וכי יש אשה

מנאפת תחת אישה? אלא זו היא שפגעה באיש אחר ונתנה עיניה בו והיא משמשת עם בעלה ולבה עליו.

מעשה במלך הערביים ששאל את ר' עקיבא אני כושי ואשתי כושית וילדה לי בן לבן, אהרגנה שזנתה תחתי?

אמר לו: צורות ביתך שחורות או לבנות?

אמר לו: לבנות,

אמר לו: כשהיית עוסק עמה עיניה נתנה בצורות לבנות וילדה כיוצא בהן, ואם תמה אתה בדבר, למד מן צאנו של יעקב שמן המקלות היו מתיחמות, שנאמר: ויחמן הצאן אל המקלות (בראשית ל), והודה מלך הערביים ושבח לר"ע. - הוי אומר כל אשה שמתייחדת עם בעלה בקדושה הקדוש ברוך הוא מעמיד ממנה בנים צדיקים שכן מצינו בחנה שנתייחדה עם בעלה בקדושה ולא קפח הקדוש ברוך הוא מתן שכרה ונתן לה הקדוש ברוך הוא בן צדיק כשמואל, שנאמר: אם יעמוד משה ושמואל (ירמיה ט"ו), וכן הוא אומר: משה ואהרן בכוהניו ושמואל בקוראי שמו (תהלים צ"ט). וכן חנה אומרת אל הנער הזה התפללתי, למה שנזרע בקדושה. אמר הקדוש ברוך הוא: בעוה"ז תיעבתי כל עובדי ע"ז על שהם מזרע טומאה ובחרתי בכם לפי שאתם זרע אמת, שנאמר: ואנכי נטעתיך שורק כלו זרע אמת (ירמיה ב'), וכתיב: ובך בחר ה' להיות לו לעם סגולה (דברים ז'), ואף לעתיד לבוא איני בוחר אלא בכם שאתם זרע קודש ברוכי ה', שנאמר: לא ייגעו לריק ולא ילדו לבהלה כי זרע ברוכי ה' המה (ישעיה ס"ה).

[שם סי' י' צד 57]

אמרו חכמים: כל המקדש עצמו בשעת תשמיש הויין לו בנים זכרים, שנאמר: והתקדשתם והייתם קדושים, וכתיב: בתריה אשה כי תזריע וילדה זכר (יומא ל"ט).

ועוד אמרו חכמים: כל הזהיר בטבילה הויין ליה בנים זכרים שמורים הוראה בישראל, שכן מצינו באלישע שהיה זהיר בטבילה והיה לו בן שמורה הוראה בישראל ושמו ר' ישמעאל כהן גדול. אמרו על אלישע שהיה צדיק גמור ולא היה לו בנים מתקיימין, בשעה שהיה לו ילדים מיד מתים.

אמרה לו אשתו: אדוני מפני מה הללו צדיקים יש להם בנים ואין לנו אפילו אחד.

אמר לה: בתי מפני שנוהגין בנפשם טבילה הם ונשיהם.

אמרה לו: אף אנו נוהגין אותה בנפשנו, מיד קבלו על עצמם לעשות כן.

פעם אחת עלתה לטבילה, טבלה ופגע בה חזיר, חזרה לבית הטבילה טבלה ועלתה, ראתה לפניה מצורע חזרה לבית הטבילה וטבלה עד ארבעים פעמים.

ולסוף מ' פעמים אמר לו הקדוש ברוך הוא לגבריאל: רד ועמוד לפני צדקת זו שכבר נצטערה ביותר והיא תתעבר זה הלילה בן זכר ור' ישמעאל שמו, והוא יהיה עתיד להיות כהן גדול לפני.

באותה שעה ירד גבריאל ונתעטף כמו בעלה בבגדים נאים והלך ועמד בפניה בשעה שהיא עולה מבית הטבילה ועמד על פתח המקווה וכו'. ונדמה לה בדמות אלישע בעלה וראתה אותו והלכה ונתעברה אותו הלילה וילדה ר' ישמעאל בדמות גבריאל, וכל זמן שהיה ר' ישמעאל רוצה לעלות לרקיע היה מזכיר את השם ועולה, והראהו גבריאל ישועות ונחמות שעתיד להיות על ישראל.

נח

ספר נח.

[בית המדרש ח"ג 155]

זה ספר הרפואות אשר העתיקו חכמים הראשונים מספר שם בן נח אשר נמסר לנח בלובר ההר מהרי אררט אחרי המבול. כי בימים ההמה ובעת ההיא החלו רוחות הממזרים להתגרות בבני נח להשטות ולהטעות ולחבל ולהכות בחלאים ובמכאובים ובכל מיני מדווה הממיתים ומשחיתים את בני אדם. אז באו כל בני נח ובניהם יחדו ויספרו את נגעיהם לנח אביהם ויגידו לו על אודות המכאובים הנראים בבניהם. ויבעת נח וידע כי מעון האדם ומדרך פשעיהם יתענו בכל מיני תחלואים ומדווים, אז קידש נח את בניו ואת בני ביתו וביתו יחדו ויגש אל המזבח ויעל עולות ויתפלל אל האלוהים ויעתר לו. וישלח מלאך אחד ממלאכי הפנים מן הקדושים ושמו רפא"ל לכלה את רוחות הממזרים מתחת השמים לבלתי השחית עוד בבני האדם. ויעש המלאך כן ויכלאם אל בית המשפט אך אחד מעשרה הניח להתהלך בארץ לפני שר המשטמה לרדות בם במרשיעים לנגע ולענות בהם בכל מיני מדווה ותחלואים ולנגע מכאובים. ואת רפואות נגעי בני אדם וכל מיני רפואות הגיד המלאך לרפא בעצי הארץ וצמחי האדמה ועיקריה. וישלח את שרי הרוחות הנותרים מהם להראות לנח ולהגיד לו את עצי הרפואות עם כל דשאיהם וירקיהם ועשביהם ועיקריהם וזרועיהם למה נבראו וללמדו כל דברי רפואתם למרפא ולחיים. ויכתב נח את הדברים האלה על ספר ויתנהו לשם בנו הגדול ומן הספר הזה העתיקו חכמי הראשונים ויכתבו ספרים הרבה איש ואיש כלשונו. ותרבה דעת הרפואה בארץ בכל הגויים אשר בחנו את ספרי הרפואות בחכמי הודו וחכמי מצרים, כי חכמי הודו שוטטו למצוא כל עצי הרפואות והבשמים וחכמי ארם מצאו העשבים לכל מיניהם וזרועיהם לרפא, ואת פשר דברי הספרים העתיקו ארמית. וחכמי מוקדון החלו ראשונה לרפא בארץ וחכמי מצרים החלו לחבר ולנחש במזרות ובכוכבים ללמד את ספר מדרש הכשדים אשר העתיק קנגר בן אור בן כשד לכל מעשה החרטומים. ותגדל להם חכמתם עד קום אסקלפינו"ס אחד מחכמי מוקדון וארבעים איש עמו מן החרטומים מלומדי הספרים הנעתקים, וילכו הלוך בארץ ויעברו מעבר להודו אל ארץ קדמת עדן למצוא מקצת עצי החיים למען תגדל תפארתם על חכמי הארץ.

ויהי בבואם אל המקום ההוא וימצאו את עצי המרפא ועצי עץ החיים וישלחו את ידם לקחתם. ויברק ה' עליהם להט החרב המתהפכת וילהטו כולם בשביבי הברק ולא נמלט מהם איש, ותיעזב הרפואה מן הרופאים ותשבות חכמת הרופאים שש מאות ושלשים שנה עד מלוך ארתחששתא המלך. בימיו קם איש נבון וחכמי ומלומד דעת ספרי הרפואות ומבין לכל דבר ושמו איפוקר"ט המוקדוני ושאר חכמי הגויים אסף היהודי ודיסקרדיו"ס הבעלתי וגליינו"ס הכפתורי וחכמים הרבה מאד ויתחדשו עטרת הרפואה ותהי עד היום הזה.

זו תפילת אדם הראשון שהתפלל בשעה שנגרש מגן עדן ועד שנתן לו הספר הקדוש הזה ויתחנן לפני הגבורה ויאמר: ה' אלוהי העולם אתה בראת את כל העולם להדר יקר חסין ותעשה כרצונך. ומלכותך נצח נצחים ותפארתך לדור ודור ואין כל דבר נעלם ממך ואין נסתר מנגד עיניך, ואתה כוננתני במעשה ידיך ותמשילני על כל בריותיך להיות שליט על מפעליך. והנחש הערום הארור השיאני בעץ תאווה חמד. ועוד שאשת חיקי השיאה אותי ולא הודעתני מה יהיה ומה יהיה לבני ומה יבוא עלי ולדורות הבאים אחרי. וידעתי ובינותי כי לא יצדק לפניך כל חי ומה כחי להעיז נגדך אין לי פה להשיב ולדבר ולא עין לישא כי חטאתי והרשעתי ובעוני נגרשתי היום והנני בוקע ופולח בארץ לעבוד את אשר ממנה לקחתי. ואין פחדי ומוראי על דרי ארץ כבתחילה כי מעת אכלי מעץ הדעת ועברתי על דבריך נטלה חכמתי ממני ואני בער ולא אדע וכסיל ולא אבין מה יהיה.

ועתה אל רחום וחנון שוב ברחמיך הרבים על ראש יצירותיך ועל רוח שנפחת ועל נפש שנתת. קדמני בחסדך כי אתה חסיד ארך אפים ורב חסד. תעלה תפילתי לפני כסא כבודך ותגיע שוועתי לפני כסא רחמיך ותחנני, יהיו לרצון אמרי פי לפניך ואל תתעלם מתחנתי. אתה היית ותהיה לעולם, אתה משלת ותמשול, חמל נא על מעשה ידיך והבינני והודיעני מה יהיה לתולדתי ולדורותי ומה יבוא עלי בכל יום ויום ובכל חדש וחדש ואל תכסה ממני חכמת עזריך [נ"א עריך] ומלאכיך.

אחר שלשה ימים לתחנוניו בא אליו רזיאל המלאך שהוא ישב על הנהר היוצא מגן עדן ויגלה אליו עד חום השמש ובידו ספר, ואמר אליו: אדם למה אתה משתומם למה תתעצב ותדאג מיום שעמדת בתפילה ובתחנונים נשמעו דבריך ואני באתי להבינך אמרות טהורות וחכמה רבה ולהחכימך בדברי הספר הקדוש הזה ובהם תדע מה יקראך עד יום מותך. וכל אדם מבניך שיעמוד תחתיך וכל דורות אחרונים שינהגו בספר הקדוש הזה בטהרת בשר ועניות רוח ויעשה כל מה שכתוב בו כמוך יהיה יודע מה יבוא בכל חדש וחדש ובין יום ובין לילה ויהיה כל דבר גלוי לו ויבין וידע אם יהיה רעה או רעב או ערוב כבד או גשמים או בצורת או תרבה התבואה או תתמעט או ימשלו רשעים בעולם, אם ארבה ואם חסיל יהיה ואם ישל עץ את פירותיו ואם מכה שחין בבני אדם, ואם מלחמות תהיינה ואם ייסורין יהיו ואם מות ימשול

בבני אדם או בבהמה ואם גזרה טובה תצא ממרום או רעה ואם דם ישפך או יאנק חלל בעיר. ואתה אדם קרב עד הנה ותן לבך ואודיעך מה דרך הספר הזה ומה קדושתו.

ויפתח רזיאל המלאך את הספר ויקרא באזני אדם ויהי כשמעו את דברי הספר הקדוש הזה מפי רזיאל המלאך ויפול על פניו מרעיד. ויאמר רזיאל קום התחזק ואל תפחד ואל תירא וקח את הספר הזה מידי והישמר בו כי ממנו תדע ותשכיל ותודיע לכל מי שיזכה בו ויהיה חלקו. ובעת שלקח אדם את הספר הזה קדחה אש על שפת הנהר ויעל המלאך בלבת אש השמימה אז הבין וידע אדם כי מלאך אלוהים הוא ומלפני המלך הקדוש שולח הספר הזה והחזיק בו בקדושה ובטהרה.

ואחר ארבעה דורות עמד חנוך בן ירד והשכיל ביראת אלוהים והנהיג עצמו בטהרה והיה רוחץ ומתקדש במים חיים ומפיל תחינה לפני בורא הכל ונגלה המקום בחלום שנטמן בו הספר. הדרך שנוהג בו ומה מלאכתו וקדושת טהרתו והשכים והלך למערה ואיחר עד הצהרים ומכח החמה בא נפשו שם שלא יבינו בו אנשי המקום ולפני האל ברוך הוא התחנן ועלה בטהרה והחזיק בשם הטהור ובשעה שהבין בו נהרו עיניו בכל דרכיו ויתנהג בו והלך עד שנדמה לקדושי מרום ונבדל מן דרי הארץ ואיננו כי לקח אותו אלוהים.

כי בספר הזה החכים והערים בתקופות ומזלות ובכל מאורות המשרתים לכל חדש וחדש והשמות הנקראים לכל תקופה והמלאכים המשרתים בארבע תקופות השנה והשכיל שמות הארץ ושמות השמים וגם שמות חמה ולבנה. והוסיף לכבדו בכל כחו והבין בכל חכמה יותר על אדם הראשון והבין כי לא עצרו כח לעמוד בו דורות הבאים אחריו כי עצום ומכובד הוא והצפינו עד עמוד נח בן למך איש צדיק תמים היה בדורותיו. ובשנת ת"ק שנה לחייו נשחתה הארץ בפועל חמס הדורות והשחית כל בשר את דרכו על הארץ ותעל צעקת הארץ השמים לפני כסא כבודו של הקדוש ברוך הוא ונח מצא חן בעיני ה'.

ואז נשלח אליו רפא"ל השר הקדוש ויאמר אליו אני שולחתי בדבר אלוהים אליך לרפאות את הארץ ולהודיע מה יהיה ומה יעשה וימלט. אז נתן אליו הספר הקדוש הזה ויבינהו כיצד ינהג בו ומה מלאכתו ומה קדושת טהרתו.

ויאמר אליו שמע דבר ה' אשר נמצאת איש צדיק תמים בדורותיך הנה נתתי לך הספר הקדוש הזה והודעתיך כל סתריו ורזיו לעשותו בקדושה ובטהרה ובצניעות ובענווה וממנו תלמוד לעשות תיבת עצי גופר ותכנס אתה ובניך ואשתך ונשי בניך להיחבא מעט רגע עד יעבור זעם. ויקח נח את הספר מיד רפא"ל השר הקדוש ובעת שהבין בו באותיות החקוקות נחה

עליו רוח ה' ועשה התיבה באורך וברוחב בדעת שהשכיל בשם הקדוש הזה ונשמע לו בא אתה וכל ביתך אל התיבה כי אותך ראיתי צדיק.

ואז נח בן למך הסתירו לפני באו אל התיבה ויבן כל אותיותיו ויבן להביא אל התיבה שנים ושבעה איש ואשתו, ויסגור ה' בעדו ויהי המבול ארבעים יום וארבעים לילה. אז פתח פיו ברוח חכמה ובתבונה ויברך את ה' האלוהים המלך הגדול הגיבור והנורא.

ויאמר ברוך ה' אשר נתן מחכמתו ליראי שמו. ברוך הממשיל את האדם ביראתו המציל נפשות חסידיו המסתיר חוסי בצלו ומשאיר פליטה להחיות. החונן את עבדיו רוח שכל ובינה לדבר עם כל אדם ובהמה וחיה ועוף ודגים להודיעם כחך ורב גבורתך. ומרב שכל שהשכיל עם הספר הזה היה יודע אם יום אם לילה והיה יודע מאכל בהמה ובהמה בעתה. ותשמע תפלתו לפני כסא הכבוד ויזכר הוא וכל אשר אתו בתיבה. ויעבר אלוהים רוח על הארץ וישוכו המים ותנח התיבה בחדש הזה על הרי אררט.

בחכמת הספר הזה היה נח מתנהג והודיע לשם בנו כי ממנו היה מבין בתיבה, ושם בנו נהג בו והחזיק בו כך אחריו בקדושתו ושם מסרו לאברהם ואברהם ליצחק ויצחק ליעקב ויעקב ללוי ולוי למשה ומשה לאהרן ואהרן לפינחס ופינחס לבנו וכל הדורות זה אחר זה.

זה הספר מספרי הרזים שנתן לנח בן למך בן מתושלח בן חנוך בן מהללאל בן אנוש בן שת בן אדם מפי רזיאל המלאך בשנת ביאתו לתיבה לפני כניסתו ונכתב על אבן ספיר באר היטב וממנו למד מעשה פלאים ורזים וערכי בינה ומחשבות ענוה ועשתונות עצה לעמוד על חקר מעלות מרומים ולשוטט כל אשר בשבעה מעונות ולהסב כל בכל מזלות ולהתבונן בכל מנהג ולבקר חקר הלבנה ולידע מסילות עש כסיל וכימה ולהגיד מה שמות שבכל רקיע ורקיע ומה מלאכתן וכמה יצליחו לכל דבר ומה שמות משרתי השוטרים בכל עונה ועונה ונשמע להם לעשות כל חפץ כל הקרב אליהם בטהרה ולידע ממנו מעשה מות ומעשה חיים להבין הרע והטוב. לחקור עתות ורגעים לידע עת ללדת ועת למות עת למכה ועת לרפאות, לפתור חלומות וחזיונות לעורר קרב ולהשלים מלחמות ולמשול ברוחות ובפגעים לשלחם וילכו כעבדים להביט בארבע רוחות הארץ, להיות מחוכם בקול רעשים לספר מה מעשה ברקים ולהגיד מה יהיה בכל חדש וחדש ולעמוד על עסק בכל שנה ושנה אם לתבואה אם לבצורת אם לשלום אם למלחמה, להיות כאחד מן הנוראים ולהבין ולהשכיל באוצרות מרום.

ומחכמת הספר למד נח לעשות תיבת עצי גופר. ולהסתיר מימי שטף ומימי המבול להביא עמו שנים ושבעה ולהכניס מכל אוכל ומכל מאכל ויתנהו בארון זהב ויביאהו תחלה לתיבה לידע ממנו עתות יום ועתות לילה ובאיזה עונה יעמוד להפיל שועה. וכשיצא מן התיבה בו היה

משתמש כל ימי חייו. ובעת מותו מסרו לשם ושם לאברהם ואברהם ליצחק ויצחק ליעקב ויעקב ללוי ולוי לקהת וקהת לעמרם ועמרם למשה ומשה ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים ונביאים לחכמים, וכן בכל דור ודור עד שעמד שלמה המלך ונגלה לו ספר הרזים והשכיל מאד בדברי הרזים בינה ומשל בכל הרוחות ובכל החפצים והפגעים המשוטטים בעולם ואסר והתר אותם ושלט עליהם ובנה והצליח מחכמת הספר הזה כי הרבה ספרים נמסרו בידו וזה נמצא יקר ונכבד מכולם, אשרי עין שראה ואוזן ששמע ולב שהבין והשכיל חכמתו. תם ספר נח.

עקיבא, רבי

אלפא ביתא דרבי עקיבא

[נוסחא א', בית המדרש ח"ג 12]

אל"ף, אמר רבי עקיבא אל"ף מהו **אלף**? מלמד שאמרה תורה **א**"מת **ל**"מד **פ**"יך כדי שתזכה לחיי העולם הזה. פיך למד אמת כדי שתזכה לחיי העולם הבא. מפני מה? מפני שהקב"ה נקרא אמת וכסאו מאז יושב עליו באמת ופניו יקדמו חסד ואמת וכל דבריו דברי אמת וכל משפטיו משפטי אמת וכל אורחותיו חסד ואמת.

ומנין שהקב"ה נקרא אמת? שנאמר: וה' אלוהים אמת (ירמיה י').

ומנין שכסאו מאז יושב עליו באמת? שנאמר: והוכן בחסד כסא וישב עליו באמת (ישעיה ט"ז).

ומנין שפניו יקדמו חסד ואמת? שנאמר: חסד ואמת יקדמו פניך וגו' (תהלים פ"ט).

ומנין שדבריו אמת? שנאמר: ראש דברך אמת (תהלים שם).

ומנין שמשפטיו משפטי אמת? שנאמר: משפטי ה' אמת צדקו יחדיו (תהלים שם).

וכל אורחותיו חסד ואמת, שנאמר: כל אורחות ה' חסד ואמת (תהלים שם).

דבר אחר:

אל"ף אפתח לשון פה, ופה לשון אפתח. אמר הקדוש ברוך הוא אפתח לשון של כל בני בשר ודם כדי שיהיו מקלסין לפני בכל יום וממליכין אותי בארבע רוחות העולם. שאלמלא שירה וזמרה שהם אומרים לפני בכל יום ויום לא בראתי את עולמי.

ומנין שלא ברא הקדוש ברוך הוא את העולם אלא בשביל שירה וזמרה? שנאמר: הוד והדר לפניו עוז ותפארת במקדשו (תהלים צ"ו) הוד והדר לפניו בשמים ועוז ותפארת במקדשו בארץ. שמים מכוסים הודו ותהילתו מלאה הארץ.

ומנין שברא הקדוש ברוך הוא את השמים לענין שירה? שנאמר: השמים מספרים כבוד אל (תהלים י"ט).

ומנין שמיום שברא הקדוש ברוך הוא את הארץ אומרת לפניו שירה? שנאמר: מכנף הארץ זמירות שמענו צבי לצדיק (ישעיה כ"ד). ואין צדיק אלא הקדוש ברוך הוא, שנאמר: צדיק ה' בכל דרכיו (תהלים קמ"ה).

ומנין שאף ימים ונהרות אומרים שירה? שנאמר: מקולות מים רבים (תהלים צ"ג).

ומנין שאף הרים וגבעות אומרים שירה? שנאמר: ההרים וכל גבעות עץ פרי וכל ארזים החיה וכל בהמה רמש וצפור כנף מלכי ארץ וכל לאומים שרים וכל שופטי ארץ בחורים וגם בתולות זקנים עם נערים יהללו את שם ה' כי נשגב שמו לבדו (תהלים קמ"ח).

ומנין שכל סדרי בראשית אומרים שירה? שנאמר: ממזרח שמש עד מבואו וגומר (תהלים קי"ג).

ומנין שאף אדם הראשון פתח פיו בשירה? שנאמר: (תהלים צ"ב) מזמור שיר ליום השבת טוב להודות לה' ולזמר לשמך עליון. טוב להודות לה' בארץ מתוך בני אדם. ולזמר לשמך עליון בשמי מרום בתוך מלאכי השרת.

דבר אחר:

אפתח לשון פה ופה לשון אפתח שאין נאה במאתיים ושמונה אברים שבאדם לומר לפניו שירה אלא בפה ולשון, שנאמר: פי יספר צדקתך וגומר (תהלים ע"א). שלא נמשלו פה ולשון אלא בים ובגליו.

כשם שהים מרחיב ופותח כך הפה מרחיב ופותח,

כשם שהים מלא מרגליות כך הפה מלא מרגליות של עצמות.

כשם שהים מביע מים כך הפה מביע מים.

כשם שגל מתוך הים מתגבר ועולה כך הלשון בתוך הפה מתגבר ועולה.

כשם שהים מטביע ספינה בתוכו, כך לשון מרשיע את הבריה בדבר.

וכשם שהים מצפצף כך הפה מצפצף.

וכשם שגל הים מרגיש כך לשון מרגיש.

כשם שגל הים מסעיר ברוח סערה כך לשון של אדם מסעיר ברוח עבירה.

כשם שהים פולט המים כך הפה פולט מים.

כשם שגלי הים הורגין את הבריות כך הפה ולשון הרע הורג את הבריות.

וכשם שהים יש לו שפה מזה ומזה כך לשון יש לו שפה מזה ומזה.

כשם שהים מבאיש ומסריח כך הפה מבאיש ומסריח.

כשם שגל הים פעמים זוקף פעמים מוטל כך לשון פעמים זוקפת ופעמים מוטלת.

כשם שגל הים הכל מתייראין ממנו כך לשונו של אדם הכל מתייראין ממנו.

מה הים לסוף מימיו מתגרשים לרפש וטיט שנאמר: ויגרשו מימיו רפש וטיט (ישעיה סוף נ"ז) כך הפה סוף דבריו לתוהו והבל, שנאמר: יכרת ה' כל שפתי חלקות וגו' (תהלים י"ב).

דבר אחר:

אפתח לשון פה ופה לשון אפתח אמר הקדוש ברוך הוא: אפתח להם לישראל פה ולשון בדברי תורה כדי שישבחו שמי בכל יום ויום שאם אין ישראל בעולם אין לי שבח וגדולה, שאלמלא שירה וזמרה שישראל אומרים לפני בכל יום לא בראתי עולמי. אפילו ישראל שכל העולם כלו נברא בשבילן לא בראתים אלא בשביל שירה, שנאמר: עם זו יצרתי לי תהילתי יספרו (ישעיה מ"ג).

דבר אחר:

אל"ף, אם אין אלף אין בי"ת אם אין בי"ת אין אל"ף אם אין תורה תמימה אין כל העולם כלו מתקיים. אם אין כל העולם כולו מתקיים אין תורה תמימה מתקיימת. אם אין גימ"ל אין דלי"ת אם אין דלי"ת אין גימ"ל. אם אין גמילות חסדים אין דלים, אם אין דלים בעולם אין גמילות חסדים, שנאמר: חסדי ה' אזכיר וגו' (ישעיה ס"ג). ומנין שישראל נקראו דלים? שנאמר: אתה עם עני תושיע (תהלים י"ח) ועיניים רמות תשפיל אלו אומות העולם.

דבר אחר:

אל"ף, אמר הקדוש ברוך הוא אמונתי לישראל פקדתי ופקדתי לישראל אמונתי. אין אמונתי אלא תורה, שנאמר: ואהיה אצלו אמון (משלי ח').

ומנין שהפקיד הקדוש ברוך הוא אמונתו לישראל?

שנאמר: זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל (תהלים צ"ח). והיו כל ישראל פותחים את פיהם ואומרים שירה לפני הקדוש ברוך הוא באותה שעה, שנאמר: ה' אלוהי אתה ארוממך אודה שמך כי עשית פלא עצות מרחוק אמונה אומן (ישעיה כ"ה) אם נאמר אומן למה נאמר אמונה אם נאמר אמונה למה נאמר אומן?

אלא מלמד ששתי אמונות הפקיד הקדוש ברוך הוא לישראל על הר סיני אחד לישראל ואחד למשיח.

אחד לישראל מנין? שנאמר: זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל (תהלים צ"ח).

ואחד למשיח מנין? שנאמר: והיה צדק אזור מותניו והאמונה אזור חלציו (ישעיה י"א).

דבר אחר:

אל"ף, אמר הקדוש ברוך הוא אמרתי פיארתי לעמי ופיארתי לעמי אמרתי. ואין אמרתי אלא תורה, שנאמר: יערוף כמטר לקחי תיזל כטל אמרתי (פ' האזינו). ואין לקחי אלא תורה שנאמר: כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו (משלי ד'). ומהו אל תעזבו?

מלמד שבעת מתן תורה קרא הקדוש ברוך הוא לישראל ואמר להם בני! מקח טוב יש לי בעולם ואני נותן אותו לכם לעד לעולם אם תקבלו את תורתי ותשמרו את מצוותי.

משיבים ואומרים לפניו: רבש"ע, איזהו מקח טוב שאתה נותן לנו אם נשמור את תורתך? משיב הקדוש ברוך הוא ואומר להם: זה העולם הבא.

משיבים ישראל ואומרים: רבש"ע, הראנו דוגמא של עוה"ב.

משיב הקדוש ברוך הוא ואומר להם: זה שבת שהוא אחד מששים של עוה"ב שכולו שבת שנאמר: זכור את יום השבת.

ומנין שעוה"ב כולו שבת?

שנאמר: מזמור שיר ליום השבת וגו' (תהלים צ"ב) ליום שכולו שבת.

שכיון שראה אדם הראשון את השבת פתח את פיו בשבחו של הקדוש ברוך הוא ואמר מזמור שיר ליום השבת טוב להודות לה' ולזמר לשמך עליון. באותה שעה ירדו מלאכי השרת כתות כתות מן השמים ואמרו: טוב להודות, וכן השמים מקצתן היו אוחזים בידיהם כנורות ועוגבות ומקצתן היו בידיהם נבלים ומצלתיים וכל כלי שיר ומנגנים לפניו בשיר, שנאמר: ולזמר לשמך עליון. להגיד בבקר חסדך זה עולם הבא שנמשל לבקרים, שנאמר: חדשים לבקרים רבה אמונתך (איכה ג'), ואמונתך בלילות זה העולם הזה שנמשל ללילה, שנאמר: תשת חשך ויהי לילה בו תרמוש כל חיתו יער (תהלים ק"ד), וכי כל חיתו יער לא תרמוש אלא בלילה וביום אינה רומשת כלל?

אלא מלמד שעוה"ז נמשל כלילה ומלכי אומות העולם משולים כחיות שהן רומשות ביער בתוך הלילה (הגלות), וכיון שעלה עמוד השחר חוזרין. וכשם שכל החיות חוזרות ליערם ולמקומם כך כל מלכי הארץ ורוזני תבל כיון שבא עליהם עוה"ב ומלכות משיח חוזרים ליערם ולמקומם ויורדין מגדולתם ושבים אל עפרם ואינם באים לעוה"ב, שנאמר: והיה ה' למלך על כל הארץ (זכריה י"ד).

דבר אחר:

אל"ף, אמר הקדוש ברוך הוא: אצתי לפעול פלא במרום ועומק שאין חקר ואין מספר, שנאמר: עושה גדולות עד אין חקר במעשה בראשית בשעה שבראם, ונפלאות עד אין מספר במעשה אחרית בשעה שיצרם.

דבר אחר:

עושה גדולות עד אין חקר בשעה שנוצר הוולד במעי אמו ונפלאות עד אין חקר בשעה שנולד,

דבר אחר:

עושה גדולות עד אין חקר בשעת יציאת נשמה ונפלאות עד אין מספר בשעת תחיית המתים,

דבר אחר:

עושה גדולות עד אין חקר בשעת המבול ונפלאות עד אין מספר בשעת הפלגה.

דבר אחר:

עושה גדולות עד אין חקר בשעת יציאת מצרים ונפלאות עד אין מספר בשעת קריעת ים סוף.

דבר אחר:

עושה גדולות עד אין חקר בשעת מלחמת עמלק ונפלאות עד אין מספר בשעת ירידת המן.

דבר אחר:

עושה גדולות עד אין חקר בשעת מתן תורה ונפלאות עד אין מספר בשעה שנהרגו סיחון ועוג.

דבר אחר:

עושה גדולות עד אין חקר בשעת מלחמת סיסרא ונפלאות עד אין מספר במלחמת סנחריב.

דבר אחר:

עושה גדולות עד אין חקר בעוה"ז ונפלאות עד אין מספר בעוה"ב.

דבר אחר:

אל"ף, מלמד שחמשת אלפים שערי חכמה נפתחו לו למשה בסיני כנגד חמשה חומשי תורה, ושמונת אלפים שערי בינה כנגד שמונה [ספרי] נביאים, ואחד עשר אלפים שערי דעה כנגד אחד עשר כתובים, שנאמר: אוצר נחמד ושמן בנוה חכם וכסיל אדם יבלענו (משלי כ"א). אוצר זו תורה, שנאמר: יראת ה' היא אוצרו (ישעיה ל"ג), ותורה זו יראה, שנאמר: וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך (פ' תבא), ואומר ובעבור תהיה יראתו על פניכם וגו' (פ' יתרו). נחמד אלו נביאים שמתנבאים בדברים נחמדים, שנאמר: הנחמדים מזהב ומפז רב (תהלים י"ט), ושמן אלו כתובים שהם מושחים גופו של אדם בדברי ניחומים כשמן, שנאמר: ושקוי לעצמותיך (משלי ג'), בנוה חכם זה משה רבנו ע"ה שנקרא חכם, שנאמר: עיר גיבורים עלה חכם וגו' (משלי כ"א) ואין גיבורים אלא מלאכי השרת, שנאמר: ברכו ה' מלאכיו גיבורי כח (תהלים ק"ג). וכסיל אדם יבלענו זה יהושע בן נון שעשה עצמו ככסיל אצל משה רבו.

דבר אחר:

אל"ף זה הקדוש ברוך הוא שהוא ראשון והוא אחרון הוא אלוף ברוב אלפי מלך. כשם שהאל"ף ראש לכל האותיות כך הקדוש ברוך הוא ראש לכל המלכים כולם, גם הוא סוף לכל הנדיבים כולם. ומנין שהוא ראשון והוא אחרון?

שנאמר: אני ה' ראשון ואת אחרונים אני הוא (ישעיה מ"א). ראוי למקרא לומר ואת אחרון אני הוא מה ת"ל את אחרונים אני הוא?

אלא מלמד כשמחדש את העולם הקדוש ברוך הוא עומד בעצמו ומסדר סדרן של אחרונים של עוה"ב, סדרן של צדיקים, סדרן של חסידים, סדרן של ענווים, סדרן של נביאים, סדרן של מלכים ושל רוזנים ושל נדיבים, סדרן של פרנסי הדור, סדרן של כל דור ודור, וכל בריה ובריה, וכל חיה וחיה, וכל עוף ועוף, וכל נשמה ונשמה. ומוריד חנוך בן ירד ששמו מטטרון ואת ארבע החיות מתחת גלגלי מרכבות כסאו, ומעמיד את כסאו לצד אחד ומעלה את קרח ואת עדתו משאול ומתהום רבה. ומביאין לפניו כל באי העולם והוא מעמידן על רגליהם, והוא מסדר דינו של עצמו לפני הבריות ואומר להם: כלום ראיתם אלוה אחר מבלעדי בשמים ממעל או בארץ מתחת או בארבע רוחות העולם?

העידו בי ותאמרו אמת! שנאמר: ואתם עדי נאם ה' ואני אל (ישעיה מ"ג).

משיבין מטטרון וחיות הקדש וקרח ועדתו כולם בבת אחת בקול אחד בפה אחד ובדיבור אחד, ואומרים לפניו כל באי עולם: לא ראינו מעולם כמוך אלוה בשמים ממעל, ולא שרנו מעולם כמוך רשות אחר בארץ מתחת. אין מלך כמוך ואין צור בלתך, ואין אלוהים זולתך, אתה ראשון ואתה אחרון ואין אלוה מלבעדיך, ואין עוד אלוהים, שנאמר: אין כמוך באלוהים ה' ואין כמעשיך (תהלים פ"ו).

באותה שעה משיב הקדוש ברוך הוא לכל באי עולם, שנאמר: ראו עתה כי אני אני הוא ואין אלוהים עמדי (פ' האזינו). מה הוא אני אני ב' פעמים?

אלא מלמד שאמר להם הקדוש ברוך הוא אני הוא עד שלא נברא העולם ואני הוא משנברא העולם ואין אלוהים עמדי לעוה"ב. אני אמית ואחיה אני הוא שאמית כל בני אדם וכל הבריות בעולם הזה, ואני הוא שאחזיר להם רוח ונשמה ומחיה אותם לעולם הבא, ואני הוא שמחצתי אותם בעולם הזה בעורות עיניים בחרישות אוזניים בחגירת רגלים בכלילות אצבעותים בפילגות אברים בערלות שפתים באילמות פה ולשון, ואני הוא שמרפא אותם לעולם הבא, ואין מידי מציל ליום הדין.

דבר אחר:

מחצתי ואני ארפא, כשם שהאדם נפטר במומו כך חוזר במומו לעוה"ב [בעת תחיית המתים], מי שנפטר חגר חוזר חגר, מי שנפטר סומא חוזר סומא, מי שנפטר חרש חוזר חרש, מי שנפטר אילם חוזר אילם, מי שנפטר גבן חוזר גבן, מי שנפטר דק חוזר דק, או תבלול בעינו או גרב או ילפת או מרוח אשך, חוזר כך. ואח"כ יושב הקדוש ברוך הוא כרופא ומרפא אותם בפני כל באי עולם, שנאמר: בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו (ישעיה נ"ז).

דבר אחר:

אל"ף, מפני מה כותבין אותו באות אחת וקורין אותו בשלש אותיות?

מפני שהוא נחשב אחד כנגד הקדוש ברוך הוא שנקרא אחד, שנאמר: שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד, הקדוש ברוך הוא נקרא אחד וקריאת שמו אותיות (שמות) משולשות.

ומנין שהקב"ה אחד וכל שם שלו אין קורין לפניו אלא במשולש?

שנאמר: ה' אלוהינו ה' אחד הרי שמו משולש. ה' ה' אל רחום הרי שמו משולש.

ומנין שכל שבח אין אומרים לפניו אלא משולש?

שנאמר: קדוש קדוש קדוש ה' צבאות הרי משולש.

גדול ה' ומהולל מאד ולגדולתו אין חקר הרי משולש.

אז ישיר, את השירה, אשירה לה', וכן שיר השירים, שיר אחד שירים שנים הרי שיר משולש.

במידת האמונה בראתי את העולם ובמידת האמונה אני נוהג עמו ובמידת אמונה אני עתיד לחדשו.

ב"י, אל תקרי ב"י אלא **בי"ת,** ומה הוא בית?

אמר הקדוש ברוך הוא בניתי יצרתי תכנתי, תכנתי יצרתי בניתי: בניתי שני פלטרין שלי אחד למעלה ואחד למטה, יצרתי כל סדרי בראשית, תכנתי חיי עוה"ב, שנאמר: מי תכן את רוח ה' (ישעיה מ').

דבר אחר:

ב"י, בו בינה בכל בית, בכל בית בינה בו; בית בוני בכל בית במלכות בוני בית.

אמר הקדוש ברוך הוא בבי"ת בראתי את העולם,

בבית דנתי את העולם.

בבית שיחתי (השחית) את העולם,

בבית בלבלתי את הלשון בעולם,

בבית ברכתי את אזרחי (אברהם),

בבית ברכתי את יצחק,

בבית ברכתי את יעקב,

בבית ברכתי את השבטים,

בבית ברכתי את יוסף,

בבית ברכתי את ישראל,

בבית ברכתי את ירושלם,

בבית ברכתי את ציון,

בבית ברכתי את בית המקדש,

בבית ברכתי את עוה"ב.

ומנין כי בבית ברא את העולם? שנאמר: בראשית ברא אלוהים,

בבית דן את העולם, שנאמר: קץ כל בשר בא לפני - גש לפני קרוב לפני לא נאמר אלא בא לפני.

שיחתי בבית, שנאמר: ביום ההוא נבקעו מעינות תהום רבה.

בלבל הלשון בבית מנין, שנאמר: כי שם בלל ה' שפת כל הארץ –

הפך חלף עירב לא נאמר אלא בלל.

ברך האזרחי בבית מנין? שנאמר: וה' ברך את אברהם בכל,

ברך יצחק בבית מנין? שנאמר: ויצחק בא מבוא.

ברך יעקב בבית מנין? שנאמר: בית יעקב בכל מקום, אבל אהל יעקב משכנות יעקב שורש יעקב לא נאמר אלא בית יעקב.

בירך השבטים בבית מנין? שנאמר: וישראל בחרתי בו (ישעיה מ"ד), חשקתי חפצתי רציתי בו לא נאמר אלא בחרתי בו.

ברך יוסף בבית מנין? שנאמר: ובית יוסף להבה (עובדיה א), מחנות יוסף משכנות יוסף מעונות יוסף לא נאמר אלא ובית יוסף להבה.

ברך ישראל מנין? שנאמר: בית ישראל ברכו את ה' (תהלים קל"ה), זרע ישראל לא נאמר אלא בית ישראל.

ברך ירושלם מנין? שנאמר: ובחר עוד בירושלם (זכריה סוף א'), חשק חפץ רצה לא נאמר אלא בחר.

ציון מנין? שנאמר: כי בנה ה' ציון, יסד כונן לא נאמר, שכלל לא נאמר אלא בנה.

בית המקדש מנין? שנאמר: כי ביתי בית תפלה וגו' (ישעיה נ"ו), אוהלי משכני דירתי לא נאמר אלא ביתי.

עוה"ב מנין? שנאמר: כי הנני בורא שמים חדשים וארץ חדשה (שם ס"ה), יוצר כונן שכלל לא נאמר אלא בורא.

דבר אחר:

בי"ת, מה נשתנה בית מכל האותיות שברא בו הקדוש ברוך הוא כל סדרי בראשית, מפני שגלוי וידוע היה לפני הקדוש ברוך הוא כי שתי פעמים עתיד העולם ליחרב אחד בימי דור המבול ואחד בסוף ששת אלפים ותשעים ושלש ושנים.

דבר אחר:

מפני ששתי פעמים היה עתיד בית המקדש ליחרב.

דבר אחר:

מפני שאמר הקדוש ברוך הוא שני עולמים אני עתיד לברוא עולם הזה ועולם הבא.

דבר אחר:

מפני שאמר הקדוש ברוך הוא עתיד אני לברוא שמים וארץ שני פלטורין, שמים לי וארץ לבני אדם, שנאמר: השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם (תהלים קט"ו).

דבר אחר:

מפני שאמר הקדוש ברוך הוא עתידין בשר ודם לעבוד שתי רשויות ישראל עובדים לשמי ואומות העולם לשם ע"ז.

דבר אחר:

מפני שעתידין בריות העולם לנהוג בהם ב' יצרים, יצר טוב ויצר הרע.

דבר אחר:

שכל מה שאני עתיד לברוא אינו אלא אחד זכר ואחד נקבה.

דבר אחר:

מה ת"ל בראשית? בשביל שלשה שנקראו ראשית ואלו הן **תורה וישראל ויראה,**

תורה מנין? שנאמר: ה' קנני ראשית דרכו (משלי ח'),

ישראל מנין? שנאמר: קדש ישראל לה' ראשית תבואתה (ירמיה ב'),

יראה מנין? שנאמר: ראשית חכמה יראת ה' (תהלים קי"א).

תורה בשביל ישראל שנאמר: עם זו יצרתי לי תהילתי יספרו (ישעיה מ"ג),

ומנין שעם זו ישראל? שנאמר: עם זו קנית.

ישראל בשביל יראה, שנאמר: ועתה ישראל מה ה' אלוהיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלוהיך.

דבר אחר:

ב"י, בו בינה לכל נברא, בו בינה לכל יצור, בו בינה לכל נפש, בו בינה לכל נשמה, בו בינה לכל רוח, שאלמלא בינה אין העולם מתקיים אפילו שעה אחת, שנאמר: הבו לכם אנשים חכמים ונבונים (פ' דברים). באותה שעה אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל בני! הבו לכם בעלי בינה להיות ראשים עליכם. מיד הלך משה והיה מחזיר בכל משכנותיהם של ישראל לבקש מהם בעלי בינה ולא מצא, שנאמר: ואקח את ראשי שבטיכם אנשים חכמים וידועים (שם) ולא מצא נבונים. מכאן אתה למד שגדולה בינה לפני הקדוש ברוך הוא יותר מן התורה, שאפילו אדם קורא תורה נביאים וכתובים ושונה משנה ומדרשים הלכות ואגדות שמועות ותוספות מושבות ומעמדות והגדות וכל סדרי בראשית ואין בו בינה אין תורתו שווה כלום, שנאמר: ובינת נבוניו תסתתר (ישעיה כ"ט).

דבר אחר:

מפני מה ברא הקדוש ברוך הוא את העולם בבי"ת בבראשית וסיים התורה בלמ"ד? כדי שכשתדבקם ביחד אינן אלא **בל**, וכי תהפוך אותם אינן אלא **לב**, אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל: בני אם אתם מקיימים שני דברים הללו **בל ולב** אני מעלה עליכם כאילו קיימתם את התורה כולה מב' ועד ל'.

גימ"ל, מהו גימ"ל?

מלמד שאמר הקדוש ברוך הוא גמלתי יחד מחסדים לדלים, לדלים מחסדים יחד גמלתי. שאלמלא גמילות חסדים שלי אין כל העולם מתקיים אפילו שעה אחת.

ומהו גמילות חסדים של הקדוש ברוך הוא שהוא עושה עם עולמו בכל יום ויום?

אלו הן: **רוח ונשמה, דעת ותבונה, עצה ומחשבה, בינה וערמה, תושיה וגבורה, מאירת עיניים, ושמיעת אוזניים, והלוך רגלים, ומישוש ידיים, ופתיחת הפה, ומענה לשון** שהוא נותן לכל אדם ובריה שבהן העולם מתקיים, שנאמר: חסד ה' מלאה הארץ (תהלים ל"ג).

רוח ונשמה מנין? שנאמר: ויפח באפיו נשמת חיים, וישוב העפר אל הארץ כשהיה והרוח תשוב אל האלוהים אשר נתנה.

דעת ותבונה מנין? שנאמר: ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה.

עצה ומחשבה מנין? שנאמר: רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום.

בינה וערמה מנין? שנאמר: לתת לפתאים ערמה וגו' (משלי א'),

תושיה וגבורה מנין? שנאמר: לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה (שם ח').

מאירת עינים מנין? דכתיב: אז תפקחנה עיני עיוורים (ישעיה ל"ה).

שמיעת אוזניים מנין? שנאמר: ואזני חרשים תפתחנה וגו'.

הליכת רגלים מנין? שנאמר: אז ידלג כאיל פסח, ונאמר מה' מצעדי גבר כוננו (תהלים ל"ז).

מישוש ידיים מנין? שנאמר: שאו ידיכם קדש וגו' (תהלים קל"ד).

פתיחת הפה מנין? שנאמר: מי שם פה לאדם (פ' שמות).

מענה לשון מנין? שנאמר: מה' מענה לשון (משלי ט"ז).

דבר אחר:

אלו טל ומטר וגשמי רצון ברכה ונדבה שנתן הקדוש ברוך הוא משמי מרום בעולם בכל שנה ושנה, שנאמר: ונתתי מטר ארצכם בעתו (פ' עקב). שאלמלא גשמים יורדים בעולם אין כל בריה יכולה להתקיים, שנאמר: הרעיפו שמים ממעל ושחקים יזלו צדק (ישעיה מ"ה), שאלמלא צדקה וגמילות חסדים שנתן הקדוש ברוך הוא משחקים אין העולם מתקיים, שנאמר: ושחקים יזלו צדק (שם, שם), וכתיב: ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח וימטר עליהם מן לאכול (תהלים ע"ח). ומה נשתנה שחקים מכל רקיעי מרומים?

מפני שכל כחו וגבורתו של הקדוש ברוך הוא אינו אלא בשחקים, **עוזו וגאותו שכינתו ותורתו ירושלם ובית המקדש** כולם בשחקים.

עוזו מנין? שנאמר: תנו עוז לאלוהים על ישראל גאותו ועוזו בשחקים (תהלים ס"ח).

גאותו בשחקים מנין? שנאמר: רוכב שמים בעזרך ובגאותו שחקים (פ' ברכה).

שכינתו בשחקים מנין? שנאמר: ויצו שחקים ממעל וגו' (תהלים ע"ח), ואין צואה אלא שכינה שנאמר: ויצו ה' אלוהים (פ' בראשית), שהקב"ה ציוה לשחקים להתקן מיני מאכל למחנות ישראל,

ומנין שהמן בשחקים יהיה טחון ברחיים בשביל צדיקים ובשביל ישראל? שנאמר: וימטר עליהם מן לאכול ודגן שמים נתן למו (תהלים ע"ח).

תורתו בשחקים מנין? שנאמר: ועוזו בשחקים ואין עוז אלא תורה, שנאמר: ה' עוז לעמו יתן (שם כ"ט).

ירושלם ובית המקדש בשחקים, בנויה באבנים טובות ומרגליות באבן ספיר ובאבן כדכד וכל מיני אבן יקרה, מנין? שנאמר: ושחקים יזלו צדק (ישעיה מ"ה), וירושלם נקראת צדק שנאמר: צדק ילין בה. ולמה נקרא שמו שחקים? שהם משחקים מן טל ומטר ודגן לישראל בין בעוה"ז ובין בעוה"ב.

דבר אחר:

שחקים אין שחקים אלא סחקים שהם משחקים בכל מיני שיר וזמרה ובכל מיני שבח לפני השכינה בבית המקדש שבמרום, שנאמר: הוד והדר לפניו עוז ותפארת במקדשו (תהלים צ"ו), זה בית מקדשו שבשחקי מרומים שזיוו מכסה את כל חדרי הרקיע המרומים, שנאמר: כסה שמים הודו ותהילתו מלאה הארץ (חבקוק ג').

דבר אחר:

שחקים שאלף ושמונה עשר מחנות עומדים לפני השכינה בבית המקדש שבשחקים לומר לפניו קדוש בכל יום ויום, וכל מחנה אלף ושמונה עשר רבבן מלאכי השרת שכך שחקי"ם בגמטריא אלף ושמונה עשר מחנות שהן סובבין לפני השכינה בבית המקדש שבשחקים, ומרוממים שמו של הקדוש ברוך הוא בכל מיני שבח וזמרה מבקר ועד ערב ואומרים לפניו ק' ק' ק', ומערב עד בקר אומרים: ברוך כבוד ה' ממקומו. מפני מה?

מפני ששכינה תעלה למרומים בלילה לבית מסתרים שלה, שנאמר: אכן אתה אל מסתתר אלוהי ישראל מושיע (ירמיה מ"ה).

דל"ת, ד"ל. אמר הקדוש ברוך הוא דברי לעולם, לעולם דברי ניצב בשמים, שנאמר: לעולם ה' דברך ניצב בשמים (תהלים קי"ט). ואין דבר אלא מלאך הרופא, שנאמר: ישלח דברו וירפאם (שם ק"ז).

דבר אחר:

אין דבר אלא לשון נבואה, שנאמר: וישם ה' דבר בפי בלעם (פ' בלק).

דבר אחר:

אין דבר אלא לשון מצווה, שנאמר: דבר שלח ה' ביעקב ונפל בישראל (ישעיה ט').

ומנין שאין דבר אלא מצווה? שנאמר: כי דבר ה' בזה ואת מצוותו הפר (פ' שלח).

דבר אחר:

דל"ד, אמר הקדוש ברוך הוא דברתי להקים דל, דל להקים דברתי. מפני שבני אדם שונאים לדל ואין מי שאוהב לדל אלא אני בלבד. ובני אדם מבזים לדל ואין נשמעים דברי חכמת דל שנאמר: וחכמת המסכן בזויה וגו' (קהלת ט'). ואני בעצמי משגב לדל, שנאמר: ויהי ה' משגב לדך משגב לעתות בצרה (תהלים ט'). וכשבא דל בתפילה לפני איני משיבו מלפני ריקם שנאמר: אל ישוב דך נכלם וגו' (שם ע"ד). ואני מקרב שכינתי אצלו בכל יום, שנאמר: קרוב ה' לנשברי לב (שם ל"ד), ואין נשברי לב אלא עניים. וכל האוטם אזנו משמוע צעקת הדל ואינו עונה לו בשעה שצועק לפניו בקול צעקה ומרה גם הוא יקרא ולא יענה, שנאמר: אוטם אזנו מצעקת דל גם הוא יקרא ולא יענה, (משלי כ"א). ולא עוד אלא שאינו מביט הקדוש ברוך הוא בכל רגע ורגע אלא בדל, שנאמר: ואל זה אביט אל עני ונכה רוח (ישעיה ס"ו), וערב לפני הקדוש ברוך הוא קול דבריהם יותר מכל בני אדם שתחת השמים, שנאמר: כי שומע אל אביונים ה' ואת אסיריו לא בזה (תהלים ס"ט). מהו ואת אסיריו?

אלו בעלי חולה ובעלי מכה שהן דומין בעוה"ז בחוליים כאילו הם חבושים בבית האסורים, עד שהקב"ה שולח להם רפואה וירפאם מחוליים, שנאמר: ויצעקו אל ה' בצר להם וגו' (שם ק"ז), ואסורים אלו חולים, שנאמר: לאמר לאסורים צאו וגו' (ישעיה מ"ט).

ולא עוד אלא שהקב"ה מגלגל רחמיו אליהם ומקימם מעפר להושיבם עם נדיבים ולהנחילם כסא כבוד, שנאמר: מקים מעפר דל להושיבם וגו' (ש"א ב'), ואין נדיבים אלא מלכים, שנאמר: נדיבי עמים נאספו וגו' (תהלים מ"ז), ואין עמים אלא ישראל, שנאמר: עמים הר יקראו (דברים ל"ג) ואין הר אלא בית המקדש, שנאמר: והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה'. וכסא כבוד ינחילם, ואין כסא אלא ירושלם, שנאמר: בעת ההיא יקראו לירושלם כסא ה' (ירמיה ג'), ואין כבוד אלא העולם הבא, שנאמר: כבוד חכמים ינחלו (משלי ג'), ואומר יעלזו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם (תהלים קמ"ט), ואין משכבותם אלא העוה"ב, שנאמר: יבוא שלום ינוחו על משכבותם (ישעיה נ"ז).

דבר אחר:

מפני מה דל"ת נותן פניו כלפי ה"א?

מפני שכל מי שהוא דל בעוה"ז עשיר הוא לעוה"ב כגון ישראל מפני שהם עוסקים במצוות; עשיר בעוה"ז דל הוא בעוה"ב כגון אומות העולם ורשעים שאינם עוסקים במצוות ועשירים בעוה"ז, לפי שהקב"ה נותן להם שכרם בעוה"ז, שנאמר: ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו (פ' ואתחנן) מן העוה"ב, ששכר מצווה אחת מן העוה"ב עין לא ראתה אלוהים זולתך (ישעיה ס"ד). ואומות העולם שאינן עוסקים במצוות מקבלים שלחנם בעוה"ז. ולמה?

לפי שהקב"ה אינו מקפח שכר שום בריה. כיצד?

באין אומות העולם ורשעים ועושין מצווה אחת לפניו כדי שישבחו אותם וישמעו בני אדם ויכבדו אותם. וכל מה שעושין רשעים אין עושין אלא לכבודם, ע"כ הם עשירים בעוה"ז ועניים לעוה"ב, לפי שאין כל אדם זוכה לשתי שלחנות. ואם יש אדם בישראל שנולד במזל טוב לחיות בעוה"ז ויכיר בוראו בכל לבבו והולך בתומו ובענווה ולא מגיס דעתו על חברו ולא אמר בלבו אני גדול מפלוני ופלוני, ולא יענה לעניים בגבהות הלב, ולא יקלל אדם שהוא קטן ממנו, ויתן מעושרו לעניים צדקה ולעשירים גמילות חסדים בהלוואה, ונותן דעתו בכל שעה על בוראו ואומר בשפלות וברוח נמוכה מה אני מה חסדי מה צדקתי לפני בוראי - זה אוכל הפירות בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב. וכל מצוות שיעשה האדם בעולם הזה ולא יעשה אותן באהבה וביראה אינו מקבל שכר מאותן מצוות בעוה"ב. ואם תמה אתה בדברים הללו בא והסתכל בעשו הרשע ואומות העולם שהם אוכלים מלכות וגדולה בעוה"ז וסופן שנטרדין מן העוה"ב, שנאמר: והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש (עובדיה א'), ואומר: אבדו גויים מארצו (תהלים י'), ואומר: והאלילים כליל יחלוף (ישעיה ב'), ישובו רשעים לשאולה (תהלים ט'). אבל ישראל נוחלים חיי עוה"ז וחיי עוה"ב בשביל צדקות שעושין, שנאמר: ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ (ישעיה ס'), ואומר: ויקבלון מלכותא קדישי עליונים וגו'. ומנין שישראל נקראים עליונים?

שנאמר: אני אמרתי אלוהים אתם ובני עליון כולכם (תהלים פ"ב).

ה"א, אין ה"א אלא שמו של הקדוש ברוך הוא המפורש שבו נברא העולם כלו, שנאמר: אלה תולדות השמים והארץ בהבראם, אל תקרי בהבראם אלא בה' - בראם, ומנין שאף שמים וארץ שעתידין להתחדש אין נבראים אלא בה"א, שנאמר: השמים החדשים והארץ החדשה (ישעיה ס"ו). שמים חדשים וארץ חדשה לא נאמר אלא השמים החדשים והארץ החדשה. מכאן אתה למד שלא הייתה יגיעה מלפני הקדוש ברוך הוא לא במעשה בראשית של עולם הזה ולא במעשה אחרית של עולם הבא, שלא בראו אלא בדבר שאין בו ממש בה"א.

ומה נשתנה ה' מכל האותיות שבה' שאין בו ממש ניתנה תורה לישראל?

מפני שכל האותיות כשהאדם מוציאן מפיו הוא מרגיש בהן בשפתיו ובלשונו ומוציא טיפת רוק מפיו, אבל ה"א כשאדם מוציאה מפיו אינו מרגיש בה לא בשפתיו ולא בלשונו ואין מוציא בה טיפת רוק מפיו. כל האותיות כולן מקבלות טומאה אבל ה"א אינה מקבלת טומאה, מפני שכל

שמות המפורשות אינן נכתבות אלא בה"א, ובה"א נחתמו שמים וארץ ועוה"ז ועוה"ב וימות המשיח.

וכמה הן אותיות שבהן נחתמו שמים וארץ?

שתים עשרה הן כנגד שתים עשרה שעות היום ושתים עשרה שעות הלילה, ושנים עשר חדשי השנה וי"ב מזלות וי"ב שבטים וי"ב ארצות וכולן על שמותם של שבטים, שנאמר: יצב גבולות עמים למספר בני ישראל. ואלו הן י"ב אותיות שנאמר: אהיה אשר אהיה וגו' אהיה שלחני אליכם (שמות ג') הרי י"ב אותיות, וכיצד נחתמו בהן ארבע לכל רוח ורוח, שתי אותיות מלמעלה לכל רוח ושתי אותיות מלמטה לכל רוח; א"ה מלמטה י"ה מלמעלה, א"ה מלמעלה י"ה מלמטה, ורוח רביעית פתוחה ועומדת ואינה חתומה יש זמן שהיא פתוחה ועומדת ואינה חתומה ויש זמן שהיא חתומה ובזמן שהיא חתומה אינה חתומה אלא בי"ה ו"ה, י"ה מלמעלה ו"ה מלמטה. ומפני מה יש זמן שהיא פתוחה מפני שבה ירד הקדוש ברוך הוא לבלבל את הלשון, שנאמר: וירד ה' לראות את העיר וגו', ובה ירד על הר סיני, שנאמר: וירד ה' על הר סיני, ובה עתיד לירד לירושלם לחדש את העולם, שנאמר: ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזיתים (זכריה י"ד), ואומר כן ירד ה' צבאות לצבוא על הר ציון (ישעיה ל"א). וכל אותיות הללו של אש הן, ומראיהן כמראה ברק ולהבת אור סביב להן, וכל אחת ואחת שיעור קומתו עשרים ואחד אלפים רבבות פרסאות, וכולן קשורות כתרים של זיקי זוהר מפני שהן חקוקות בעט באצבע ידו של הקדוש ברוך הוא. ומנין שכל שם ושם שיעורו עשרים ואחד אלפים רבבות פרסאות וכולן קשורות כתרים של זיקי זוהר?

שכן **אהי"ה** בגימטריא (**כ"א**).

ומה הוא שאמר הכתוב: אהיה אשר אהיה?

מלמד שאמר הקדוש ברוך הוא אני הייתי ואהיה, אני הייתי קודם שנברא העולם, ואני הוא משנברא העולם, ואני הוא שאהיה לעולם הבא.

דבר אחר:

אהיה אשר אהיה, אמר הקדוש ברוך הוא אני אדון הכל יצרתי הכל, הכל יצרתי הכל אדון אני.

דבר אחר:

אהיה אשר אהיה, אמר הקדוש ברוך הוא: במידת רחמים בראתי את העולם ובמידת רחמים אני מנהיגו ועתיד אני לחדשו במידת רחמים. ומנין שבמידת רחמים ברא את העולם, שנאמר: זכור רחמיך ה' וחסדיך כי מעולם המה (תהלים כ"ה), ומנין שבמידת רחמים הוא מנהיגו, שנאמר: ויעבור ה' על פניו וגו' (שמות ל"ג). ומנין שהוא עתיד לחדשו במידת רחמים, שנאמר: כה אמר ה' שבתי לירושלם ברחמים ביתי יבנה בה (זכריה א').

דבר אחר:

אהיה אשר אהיה, אמר הקדוש ברוך הוא במידת הטוב בראתי את העולם ובמידת הטוב אני מנהיגו ואני עתיד לחדשו במידת הטוב.

ומנין שבמידת הטוב ברא את העולם?

שנאמר: טוב ה' לכל (תהלים קמ"ה),

ומנין שבמידת הטוב מנהיגו?

שנאמר: טוב ה' למעוז ביום צרה (נחום א').

ומנין שבמידת הטוב עתיד לחדשו?

שנאמר: הטיבה ה' לטובים (תהלים קכ"ה).

דבר אחר:

אהיה אשר אהיה, אמר הקדוש ברוך הוא במידת אמונה בראתי את העולם ובמידת אמונה אני מנהיגו ובמידת אמונה אני עתיד לחדשו.

ומנין שבמידת אמונה ברא את העולם?

שנאמר: ה' אלוהי אתה ארוממך אודה שמך כי עשית פלא עצות מרחוק אמונה אומן (ישעיה כ"ה).

ומנין שבמידת אמונה מנהיגו?

שנאמר: אל אמונה ואין עול (פ' האזינו),

ומנין שעתיד לחדשו במידת אמונה?

שנאמר: ואמונתי וחסדי עמו (תהלים פ"ט).

ו"ו חותמות של הקדוש ברוך הוא שבהן נחתמו כל שמות המפורשים שעל כסא הכבוד שנאמר: זה שמי לעולם וזה זכרי לדור ודור. זה שמי לעולם אלו שמות המפורשים, וזה זכרי לדור ודור אלו חותמות השם. שכל שם ושם שבמרכבה יש לו חותם ויש לו כנוי והקב"ה יושב על כסא אש וסביב סביב לו כעמודי אש שמות המפורשים, כל אחד בטכסי אש, כל אחד ואחד בתוך מראה אש, ועימהם חיילות רבות של שרי אש מערכות עצומות של גדודי אש. ובזמן שאדם משתמש בהם מתמלא כל רקיע ורקיע כלו אש ויורדין לשרוף את העולם באש, כיון שמגיעים לארץ רואים שכנפי השמים קשורים בכנפות הארץ וכנפות הארץ קשורים בכנפי השמים וחתומים בטבעת אהיה אשר אהיה, מיד עומדים מכעסם ונוהגים במידת רחמים עם כל העולם ועם אותו אדם המשתמש בהם. שאלמלא לא חתם הקדוש ברוך הוא בחותמו ארבע רוחות העולם כשאדם משתמש בהם מיד העולם מתמלא אש, אלא שחתם הקדוש ברוך הוא בחותמו ואינו שולט האש בעולם שנאמר: הלא כה דברי כאש נאום ה' (ירמיה כ"ג). והשם שהוא נתגלה למשה בסנה מתוך אהבה ומתוך הרחמים ומתוך הענווה ומתוך הישרות ומתוך השפלות ומתוך הצדקה ומתוך האמונה ומתוך אברהם יצחק ויעקב, שאפילו אברהם

יצחק ויעקב שהם גדולים ממלאכי השרת והקב"ה אהבם אהבה גמורה לא גלה להם שם המפורש אלא למשה בלבד, שנאמר: ושמי ה' לא נודעתי להם (פ' וארא).

ומה הודיע להם מקצת שמו שאינו מפורש, שנאמר: וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי, שלש אותיות הללו הודיע להם כנגד שלשתן, **ש'** כנגד אברהם **ד'** כנגד יצחק **י'** כנגד יעקב, ולכולם שם אחד גלה להם, אבל למשה גילה לו כל השמות, בין שמות המפורשים בין שמות החקוקים על כתר מלכות שבראשו ובין שמות החקוקים על כסא הכבוד ובין שמות החקוקים בטבעת שבידו, בין שהם עומדים כעמודי אש סביבות מרכבותיו בין שמות שהם סביבות שכינה כנשרי מרכבה ובין שמות שנחתמו בהם שמים וארץ ים ויבשה הרים ובקעות תנינים ותהומות, סדרי עולם וסדרי בראשית וסדרי מעונות זבול וערבות וכסא הכבוד, אוצרות חיים וגנזי ברכות גנזי טל ומטר גנזי ברקים גנזי עננים גנזי רוחות וגנזי נשמות של חיים ושל מתים, שנאמר: יודיע דרכיו למשה (תהלים ק"ג). ומפני מה לא גילה דרכיו לאברהם שפירש עצמו מע"ז ונדבק תחת כנפי השכינה ועמד בעשר ניסיונות, וליצחק שנעקד כשה תמים על גבי המזבח ומסר דמו להקב"ה, וליעקב שהרחיק את עצמו ואת בניו ואת בנותיו ואת קרוביו מחטא ומע"ז, שנאמר: ויאמר יעקב אל ביתו הסירו אלוהי הנכר (פ' וישלח)? אלא מלמד שלאברהם לא גילה לו אלא מפני שזרעו של ישמעאל נופל בגיהינום, ליצחק מפני שזרעו של עשו נופל בגיהינום.

ולמה לא גילה ליעקב שבחר בו הקדוש ברוך הוא לסגולתו וחקק דמותו על כסא הכבוד שברקיע?

שנאמר: כי יעקב בחר לו יה ישראל לסגולתו (תהלים קל"ה), ובו משבחים לפניו עליונים ותחתונים בכל יום, שנאמר: ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר (ישעיה מ"ט)? אלא מפני שאמר שנסתרו דרכיו לפני בוראו, שנאמר: למה תאמר יעקב ותדבר ישראל נסתרה דרכי מה' (שם מ') לפיכך לא גילה לו.

זי"ן, זה שמו של הקדוש ברוך הוא שהוא זן ומפרנס כל יצורי כפיו בכל יום ויום מקרני ראמים ועד ביצי כנים, שנאמר: מפרי מעשיך תשבע הארץ (תהלים ק"ד), ואומר פותח את ידיך ומשביע לכל חי רצון (שם קמ"ה).

וכמה מפתחות יש לו להקב"ה?

יש לו מפתח של אשה, שנאמר: ויפתח את רחמה,

יש לו מפתח של גשמים, שנאמר: יפתח ה' לך את אוצרו הטוב (פ' תבוא),

יש לו מפתח של תחיית המתים, שנאמר: וידעת כי אני ה' בפתחי את קברותיכם (יחזקאל ל"ז),

יש לו מפתח של פרנסה, שנאמר: פותח את ידך (תהלים קמ"ה),

יש לו מפתח של נקבים, שנאמר: מהר צועה להיפתח (ישעיה נ"א),

יש לו מפתח של מן, ויכן להם מן שנאמר: ודלתי שמים פתח וימטר עליהם מן (תהלים ע"ח),

יש לו מפתח של חידוש מלכויות, שנאמר: ופתחו שעריך תמיד (ישעיה ס'),

יש לו מפתח של עיניים, שנאמר: אז תפקחנה עיני עיוורים (שם ל"ה), וכתיב: ויגל ה' את עיני בלעם (פ' בלק),

יש לו מפתח של חרשים, שנאמר: אזני חרשים תפתחנה (ישעיה ל"ה),

יש לו מפתח של שפתים, שנאמר: ה' שפתי תפתח (תהלים נ"א),

יש לו מפתח של פה, שנאמר: ויפתח ה' את פי האתון (פ' בלק),

יש לו מפתח של לשון, שנאמר: ומה' מענה לשון (משלי ט"ז),

יש לו מפתח של אסורים, שנאמר: ה' מתיר אסורים (תהלים קמ"ו),

יש לו מפתח של ארץ, שנאמר: תפתח ארץ ויפרו ישע (ישעיה מ"ה),

יש לו מפתח של גן עדן, שנאמר: פתחו לי שערי צדק (תהלים קי"ח),

יש לו מפתח של גיהינום, שנאמר: פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים (ישעיה כ"ו) אל תקרי שומר אמונים אלא שומר אמנים, בשביל אמן שעונים רשעים מתוך גיהינום ניצולים מגיהינום. כיצד?

עתיד הקדוש ברוך הוא להיות יושב בגן עדן ודורש וכל הצדיקים יושבים לפניו וכל פמליא של מעלה עומדים על רגליהם, מימינו של הקדוש ברוך הוא חמה עם מזלות ולבנה וכל הכוכבים משמאלו, והקב"ה דורש להם טעמי תורה חדשה שעתיד הקדוש ברוך הוא ליתן להם ע"י משיח. וכיון שמגיע לאגדה עומד זרובבל בן שאלתיאל על רגליו ואומר: יתגדל ויתקדש וקולו הולך מסוף העולם ועד סופו וכל באי עולם עונין אמן, ואף רשעי ישראל וצדיקי אומות העולם שנשתיירו בגיהינום עונין ואומרים אמן בתוך גיהינום, עד שמתרעש כל העולם כולו וקולם נשמע בפני הקדוש ברוך הוא והוא שואל עליהם ואומר, מה קול רעש גדול שמעתי?

משיבין מלאכי השרת ואומרים לפניו: רבש"ע אלו רשעי ישראל וצדיקי אומות העולם שנשתיירו בגיהינום שעונין אמן מתוך גיהינום.

מיד מתגלגלין רחמיו של הקדוש ברוך הוא עליהם ביותר, ואומר מה אעשה להם יותר על דין זה, כבר יצר הרע גרם להם. באותה שעה נוטל הקדוש ברוך הוא מפתחות של גיהינום ונותנן למיכאל וגבריאל בפני כל הצדיקים ואומר להם: לכו ופתחו שערי גיהינום והעלו אותם מתוך גיהינום, שנאמר: פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים.

מיד הולכים מיכאל וגבריאל ופותחים ארבעים אלפים שערי גיהינום ומעלים אותם מתוך גיהינום.

וכיצד מעלים אותם מתוך גיהינום?

מלמד שכל גיהינום וגיהינום שלש מאות [אלפים פרסאות] ארכו וג' מאות [אלפים] רחבו ועוביו אלף פרסה ועמקו אלף פרסה, וכל רשע שנופל לתוכו שוב אינו יכול לעלות מתוכה.

מה עושין מיכאל וגבריאל באותה שעה?

תופשין ביד כל אחד ואחד מהן ומעלין אותו כאדם שהוא מקים את חברו ומעלהו בחבל מתוך הבור, שנאמר: ויעלני מבור שאון מטיט היון (תהלים מ'), ועומדים עליהם גבריאל ומיכאל באותה שעה ורוחצין אותם וסכין אותם ומרפאים אותם ממכות גיהינום, ומלבישין אותם בגדים נאים וטובים ותופשים בידם ומביאין אותם לפני הקדוש ברוך הוא ולפני כל הצדיקים כשהם מגוהצים ומכובדים, שנאמר: כוהניך ילבשו תשועה וחסידיך ישמחו בטוב (דהי"ב ו'), כוהניך אלו צדיקי אומות העולם שהן מכהנין להקב"ה בעוה"ז כגון אנטונינוס בן אסוירוס וחבריו, וחסידיך אלו רשעי ישראל שנקראו חסידים, שנאמר: אספו לי חסידי (תהלים נ'). וכשמגיעין לפתח גן עדן נכנסין גבריאל ומיכאל תחילה ונמלכין בהקב"ה, משיב הקדוש ברוך הוא ואומר להם הניחו להם שיכנסו ויראו את כבודי. וכיון שנכנסין נופלים על פניהם ומשתחווים לפניו ומברכים ומשבחים שמו של הקדוש ברוך הוא, מיד צדיקים גמורים וישרים שיושבים לפני הקדוש ברוך הוא נותנים הודאה ומרוממים להקב"ה, שנאמר: אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך (שם ק"מ), ואומר: וירוממוך בקהל עם וגו' (שם ק"ז).

חי"ת, אל תקרי חית אלא חטא, מפני שחטא נחשב להם לרשעי ישראל כצדקה בשעה שהם רואין פני גיהינום ומקבלים בעצמם דינה של גיהינום. וכיון שמעלין אותם וחוזרין בתשובה לפני הקדוש ברוך הוא מיד מתקבלין לפני שכינה כצדיקים וחסידים שלא חטאו מעולם ומקבלים שכר על כל חטא שהיה בידם כצדקה, שנאמר: ובשוב רשע מרשעתו אשר עשה ויעש משפט וצדקה עליהם חיה יחיה (יחזקאל י"ח), בהן יחיה לא נאמר אלא עליהם מלמד שעליהם הוא יחיה עם הצדיקים והחסידים ותמימים וישרים ובעלי צדקה וגומלי חסדים ובעלי תורה ואנשי אמונה לעולם הבא. ולא עוד אלא שמעלין אותם ומושיבין אותם בישיבה אצל השכינה, מפני ששברו את לבם בתשובה לפני הקדוש ברוך הוא שנאמר: קרוב ה' לנשברי לב (תהלים ל"ד).

דבר אחר:

קרוב ה' לנשברי לב מלמד שכל מי שלבו שבור בכל יום ורוחו נמוכה ודבורו ממועט בפיו בכל יום עמו שכינה מהלכת בכל יום. ולא עוד אלא שמעלה עליו הכתוב כאילו מזבח בנוי בלבו ומעלה עולות וזבחים עליו לפני הקדוש ברוך הוא, שנאמר: זבחי אלוהים רוח נשברה לב נשבר ונדכא (שם נ"א).

דבר אחר:

קרוב ה' לנשברי לב שכל שבורי לב חביבין לפני הקדוש ברוך הוא יותר ממלאכי השרת שמלאכי השרת מרוחקים מן השכינה שלשים וששת אלפים רבבות פרסאות, שנאמר: שרפים עומדים ממעל לו (ישעיה ו'), לו בגימטריא שלשים וששה אלפים הן. מלמד שגופו של שכינה, מאתים ושלשים וששה רבבות פרסאות, מאה ושמונה עשר ממותניו ולמעלה ומאה ושמונה

עשר ממותניו ולמטה. ופרסאות הללו אינן כפרסאות שלנו אלא כפרסה שלו, שהפרסה שלו אלף אלפים אמה ואמה שלו ארבע זרתות וטפח וזרת שלו מסוף העולם עד סופו, שנאמר: מי מדד בשעלו מים ושמים בזרת תכן (ישעיה מ').

דבר אחר:

שמים בזרת תכן, מלמד שהשמים ושמי השמים זרת אחד ארכן וזרת אחד רוחבן וזרת אחד קומתן, וארץ וכל תהומות פרסת רגל אחת ארכה ופרסת רגל אחת רחבה ופרסת רגל אחת קומתה עד הרקיע הראשון. אבל שבורי לב הקדוש ברוך הוא קרוב אצלן כל היום מאמה אל אמה, לכך נאמר קרוב ה' לנשברי לב. לנשברי לב הוא קרוב ולא לנמהרי לב שכבר כתוב אחריו אמרו לנמהרי לב חזקו ואל תיראו. אלא מלמד שהקב"ה הוא מרחיק שכינתו מעל גבהי לבב וכולן נחשבים עליו כתועבה, שנאמר: תועבת ה' כל גבה לב יד ליד לא ינקה (משלי ט"ז), ואין תועבה אלא ע"ז, שנאמר: ולא תביא תועבה אל ביתך (פ' תצא), מכאן מצינו שכל מי שיש לו גסות הרוח כאילו עובד ע"ז, ולא עוד אלא שמעלה עליו הכתוב כאילו בנה במה בלבו ומקטיר עליה קטרת לע"ז, שאין תועבה האמורה כאן אלא ע"ז, שנאמר: כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ, (פ' אחרי מות), לכך נאמר תועבת ה' כל גבה לב.

ומהו יד ליד לא ינקה?

מלמד שאפילו יש בו צדקה וגמילות חסדים כאברהם אבינו שקנה בצדקה שמים וארץ העוה"ז ועוה"ב, שנאמר: ויאמר אברם אל מלך סדום הרימותי ידי אל ה' אל עליון קונה שמים וארץ (פ' לך) ויש בו גסות הרוח לא ינקה מדינה של גיהינום.

דבר אחר:

יד ליד לא ינקה, מלמד שאפילו יש בו תורה וחכמה כמשה רבנו ע"ה שקיבל תורה מיד ליד ויש בו גסות הרוח לא ינקה מדינה של גיהינום. לכן הוא אומר: כי רם ה' ושפל יראה וגבוה ממרחק יידע (תהלים קל"ח). וכי שפל יראה וגבוה אינו רואה?

אלא מלמד שאין הקדוש ברוך הוא מסתכל במי שיש בו גסות הרוח כמי שאינו מסתכל באדם שהוא שונא לו מנעוריו, שאין שונא לו להקב"ה אלא מי שיש לו גסות הרוח לכך נאמר כי רם ה' ושפל יראה וגו'.

ומהו וגבוה ממרחק יידע בשני יודי"ן?

מלמד שאמר הקדוש ברוך הוא כל מי שיש בידו גסות הרוח מעלה אני עליו כאילו קללני בשני העולמות, שאין ב' יודין אלא אחד בעוה"ז ואחד בעוה"ב. וכל מי שזובח את יצרו בכל יום ומתודה עליו מעלה אני עליו כאילו כבדני בשני עולמות, שנאמר: זובח תודה יכבדנני (שם נ'), שני נוני"ן אחד לעוה"ז ואחד לעוה"ב.

טי"ת, אל תקרי טית אלא טיט, ומהו טיט זה טיט שבידו של הקדוש ברוך הוא, שנאמר: הנה כחומר ביד היוצר (ירמיה י"ח), שכל העולם כלו לא נברא אלא הימנו ולבסוף עתידים כולם שחוזרים לטיט שנאמר: הכל הולך אל מקום אחד, הכל היה מן העפר והכל שב אל העפר (קהלת ג'), ואין טיט אלא עפר שנברא ממנו אדם הראשון, שנאמר: וייצר ה' אלוהים את האדם עפר מן האדמה. ומנין שאין טיט אלא עפר?

שנאמר: ויבא סגנים כמו חומר וכמו יוצר ירמוס טיט (ישעיה מ"א).

דבר אחר:

טיט זהו טיטו של עולם הבא שהצדיקים מציצין הימנו כתות כתות כעשבי השדה בכמה לבושין שריחן הולך מסוף העולם ועד סופו כריח גן עדן, שנאמר: ויציצו מעיר כעשב הארץ (תהלים ע"ב), ואין עיר אלא ירושלם, שנאמר: העיר אשר בחרתי בה (מ"א י"א), מכאן אתה למד שאין הקדוש ברוך הוא מחיה מתים אלא בארץ ישראל, שנאמר: כה אמר ה' בורא השמים ונוטיהם וגו' (ישעיה מ"ב), ואומר ונתתי צבי בארץ חיים (יחזקאל כ"ו),

ומהו ארץ חיים וכי יש ארץ חיים וארץ מתים?

אלא זו ארץ ישראל שנקראת ארץ החיים שמתיה חיים תחילה לעוה"ב. אם כן צדיקים שבחוצה לארץ כגון משה ואהרן ושאר כל הצדיקים שבארבע פינות העולם היאך חיים ובאים לעולם הבא?

אלא מלמד שבשעת תחיית המתים הקדוש ברוך הוא יורד משמי שמים העליונים ויושב על כסאו בירושלם שנאמר: בעת ההיא יקראו לירושלם כסא ה' (ירמיה ג'), וקורא להם הקדוש ברוך הוא למלאכי השרת ואומר להם: בני! לא בראתי אתכם אלא לשעה זו כדי שתעשו לי קורת רוח, משיבים מלאכי השרת ואומרים לפניו: רבש"ע הננו נעמוד לפניך בכל דבר שאתה רוצה. משיב הקדוש ברוך הוא ואומר להם: לכו ושוטטו בארבע רוחות העולם והגביהו את ארבע כנפות הארץ ועשו מחילות מחילות בקרקע לכל צדיק וצדיק שבחו"ל עד א"י והביאו לי כל צדיק וצדיק, פלוני בן פלוני חסיד, פב"פ חכם, פב"פ שמסרו עצמן על קדושת שמי בכל יום ויום, כדי שלא יצטערו ויבואו לא"י ואני מחיה אותם, מיד הולכים כל מלאך ומלאך וכל שרף ושרף וכל שר ושר וכל גדוד וגדוד ומשוטטים בארבע רוחות העולם ומגביהים ארבע כנפות הארץ ומנערים רשעים ממנה, שנאמר: לאחוז בכנפות הארץ וינערו רשעים ממנה (איוב ל"ח), ועושין מחילות מחילות בקרקע הארץ בשביל כל צדיק וצדיק שבחו"ל, ומביאים אותם בתוך מחילות לא"י אצל הקדוש ברוך הוא לירושלם, ועומד הקדוש ברוך הוא בעצמו ומחיה אותם ומעמידם על רגליהם.

וכיצד הקדוש ברוך הוא מחיה את המתים לעוה"ב?

מלמד שנוטל הקדוש ברוך הוא שופר גדול בידו שהוא אלף אמה באמתו של הקדוש ברוך הוא ותוקע בו וקולו הולך מסוף העולם ועד סופו.

בתקיעה ראשונה העולם כולו רועש,

בתקיעה שניה העפר מתפרד,

בתקיעה שלישית עצמותיהם מתקבצים,

בתקיעה רביעית אבריהם מתחממים,

בתקיעה חמישית עורותיהם מתקרמים,

בתקיעה ששית רוחות ונשמות מתכנסות לגופיהם,

בתקיעה שביעית חיים ועומדים על רגליהם בלבושיהם, שנאמר: ה' צבאות יגן עליהם, ואכלו וכבשו אבני קלע ושתו המו כמו יין ומלאו כמזרק כזויות מזבח, והושיעם ה' אלוהיהם ביום ההוא כצאן עמו כי אבני נזר מתנוססות על אדמתו (זכריה ט').

יו"ד, אל תקרי יוד אלא יד, מלמד שזהו יד ושם טוב שעתיד הקדוש ברוך הוא ליתן להם לצדיקים לעוה"ב בירושלם ובבית המקדש, שנאמר: ונתתי להם בביתי ובחומותי יד ושם טוב וגו' (ישעיה נ"ו), ואין ביתי אלא בית המקדש, שנאמר: כי ביתי בית תפלה (שם, שם), ואין חומות אלא ירושלם, שנאמר: על חומותיך ירושלם וגו' (שם ס"ב), ואין יד אלא מנות, שנאמר: חמש ידות (פ' מקץ). ומהו יד?

מלמד שעתיד הקדוש ברוך הוא לקרות לכל הצדיקים בשמם ונותן להם כוס של סם חיים בידם כדי שיהיו חיים וקיימים לעולמים, ומהו שם?

מלמד שעתיד הקדוש ברוך הוא לגלות שם המפורש לכל הצדיקים לעוה"ב השם שנבראים בו שמים החדשים וארץ החדשה כדי שיהיו כולם יכולים לבראות עולם חדש, שנאמר: שם עולם אתן לו אשר לא יכרת (ישעיה נ"ו), ומנין שזה שם המפורש?

נאמר כאן שם עולם ונאמר להלן זה שמי לעולם, מה להלן שם המפורש אף כאן שם המפורש.

דבר אחר:

שם עולם אתן לו שלא יפסוק שמו מן העולם, שכשם ששמים חדשים וארץ חדשה קיימים לעולמי עולמים כך עתיד שמו של הצדיקים שחיים וקיימים לעולם ושם זרעם וזרע זרעם שיעמדו לעולם, שנאמר: כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה עומדים לפני נאם ה' כן יעמוד זרעכם ושמכם (סוף ישעיה).

דבר אחר:

שם עולם מלמד ששלש מאות וארבעים עולמות עתיד הקדוש ברוך הוא להנחיל לכל צדיק וצדיק לעוה"ב שכן ש"ם בגמטריא ג' מאות וארבעים הוו.

דבר אחר:

שם עולם אתן לו, נאמר בראש הפסוק הזה ונתתי להם בביתי ובחומותי יד ושם ובסוף נאמר אתן לו, אם נאמר אתן לו למה נאמר ונתתי להם ואם נאמר ונתתי להם למה נאמר אתן לו? מלמד שכל הצדיקים כולם נותן להם הקדוש ברוך הוא יד וחלק שכר טוב ושם ותהילה ושבח ומלכות לעוה"ב, ולמשיח בן דוד נותן יד וחלק שכר טוב ושם עולם תהילה וגדולה ושבח כליל כתר קדושה ברוך ומלכות כנגד כל הצדיקים כולם לעוה"ב. יד זה כוס של חיים שמשקהו הקדוש ברוך הוא למשיח ולצדיקים לעתיד לבוא חלק שכר טוב זה שלש מאות וארבעים עולמות שכל צדיק וצדיק נוטל בחלקו כל אחד ואחד לפי שכר מעשיו לעוה"ב. שם עולם זה שם המפורש שעוה"ב נברא בו, תהילה וגדולה זהו אור מאירת עיניים שהם מסתכלים בהם מסוף העולם ועד סופו בסקירה אחת, ושבח זו קומה זקופה כאדם הראשון, כליל כתר זה ארגוונין טוב שהמלכים משתמשין בהן, קדושה שקוראין לפניהם מלאכי השרת ק' ק' ק', כדרך שקוראין לפני הקדוש ברוך הוא בתמים ממעל בעוה"ב, ומלכות שכל הנכשל בהם בצדיקים משתמש לעוה"ב במלוכה וכבוד ברכות וממשלה כדוד מלך ישראל, שנאמר: והיה הנכשל בהם ביום ההוא כדוד ובית דוד כאלוהים כמלאך ה' (זכריה י"ב). ואור נוגה סביב סביב להן לכל צדיק וצדיק לעוה"ב ושכינה עימהם בכבוד בכל מקום, כאב שהוא יושב על כסא הכבוד, כמלך שש ושמח בשמחת בניו ובנותיו, שנאמר: ואני אהיה לה נאום ה' חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה (זכריה ב'), ואומר: רני ושמחי בת ציון כי הנני בא ושכנתי בתוכך וגו' (שם, שם).

כ"ף זה כף שבועה, כ"ף שהוא מכה זו על גב זו בשמחה רבה בסעודתן של צדיקים לעוה"ב ועומד ומרקד לפניהם בסעודה וכל צדיק וצדיק מהלכת עמו שכינה בריבוי רבבות מלאכי השרת ועמודי ברק סביב להן ונצוצין של זוהר מוקפות להן וזיקוקי זיו מבהיקים את פניהם וזיקי אור מקרין את עפעפיהם, ורוחות מתכנשין לפניהם וענני מזילים לנגד פניהם והרים מרקדים לפניהם, ועל אותה שעה אומר ישעיה (כ"ו) ה' רמה ידך. מה רמה ידך?

מלמד שעתיד ישעיה לומר לפני הקדוש ברוך הוא בסעודתן של צדיקים בגן עדן בשעה שהוא מרקד לפניהם רבש"ע רמה ידך! לא יבואו רשעים ויראו בטובתן של צדיקים. משיב הקדוש ברוך הוא ואומר ישעיה בני! יבואו ויראו בשמחתם וטובתם וילבשו בושה וכלימה, שנאמר: יחזו ויבושו קנאת עם (שם, שם). משיב ישעיה ואומר לפניו רבש"ע לא יבואו ולא יראו. אומר הקדוש ברוך הוא מי מכריע בינינו שנעשה כדברו?

משיב ישעיה ואומר לפניו: רבש"ע! תבוא כנסת ישראל הגדולה ותכריע בינינו ונעשה. מיד קורא הקדוש ברוך הוא למטטרון שר הפנים ואומר: עבדי! לך והבא לי כנסת ישראל כדי שתכריע בינינו. מיד הולך מטטרון ומביא כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא ולפני ישעיה. וכיון שרואה כנסת ישראל את הקדוש ברוך הוא אמרה לפניו רבש"ע למה קראת אותנו? משיב הקדוש ברוך הוא ואמר לה: בתי מפני שאני אומר יבואו רשעים ויראו בטובתן של צדיקים. משיבה כנסת ישראל יבואו ויבושו שנאמר: ותרא אויבתי ותכסה בושה (סוף מיכה).

באותה שעה באים רשעים לפתח גן עדן ועומדים להסתכל בטובתן של צדיקים ורואים כל הצדיקים כל אחד ואחד לפי כבודו בלבוש מלכות ובכתר מלכות ובעדי מרגליות של מלכים, וכל אחד יושב כמלך על כסאו של זהב, ולפני כל אחד ואחד שלחן של מרגליות וביד כל אחד ואחד כוס של זהב מרוקם באבנים טובות ומרגליות והוא מלא סם חיים, וכל מעדני גן עדן מונחים לפניהם על השלחן, ולפני כל אחד ואחד עומדים שלשה מלאכי השרת לשמשן וקרני הדר על ראשיהם וזיקים וברקים יוצאים אז מפיהם, וזיו פניהם הולך מסוף העולם ועד סופו כזיו החמה שנאמר: ואוהביו כצאת השמש בגבורתו (שופטים ה').

ושמים ושמי השמים פותחין את דלתותיהם וממטירים עליהם טללי בושם של אפרסמון טהור שריחו הולך מסוף העולם ועד סופו, ואלף אלפים מלאכי השרת עומדים לפניהם ואוחזים בידיהם כנורות ונבלים ומצלתיים וכל כלי שיר ומרננים לפניהם בסעודה, והקב"ה עומד בעצמו ומרקד בעצמו בסעודה, וחמה ולבנה וכוכבים ומזלות מימינו ומשמאלו ומרקדים לפניהם עמו. וכיון שהרשעים רואים כל אותה גדולה ומלכות וכל אותה תפארת וכבוד מגביהים את קומתם מאה אמה בהיכל מפני כבודן של צדיקים להסתכל בהם והם שואלים עליהם לומר מי אלו שכל אותו הכבוד וכל אותה גדולה עשה להם הקדוש ברוך הוא?

משיבים מלאכי השרת ואומרים לפניהם: הללו עמו של הקדוש ברוך הוא שעסקו בתורתו ובמצוותיו והביאום לגן עדן ליתן להם שכר טוב וחלק טוב, מיד נופלים רשעים על פניהם ופותחים את פיהם בשבחו של הקדוש ברוך הוא ושל צדיקים ואומרים: אשרי העם שככה לו אשרי העם שה' אלוהיו (תהלים קמ"ד).

למ"ד, אל תקרי למד אלא לב מבין דעת. מלמד ששקול הלב כנגד כל האברים,

לאדם יש לו עיניים אף ללב יש לו עיניים,

לאדם יש לו אוזניים אף ללב יש לו אוזניים,

לאדם יש לו פה אף ללב יש לו פה,

לאדם יש לו דבור אף ללב יש לו דבור,

לאדם יש לו נהימה אף ללב יש לו נהימה,

לאדם יש לו צעקה אף ללב יש לו צעקה,

לאדם יש לו הליכה אף ללב יש לו הליכה.

כן כל המידות שיש להם לאיבריו של אדם יש ללב,

עין רואה אף הלב רואה, שנאמר: ולבי ראה הרבה חכמה ודעת (קהלת א')

אוזן שומעת אף הלב שומע, שנאמר: לב שומע לשפוט (מלכים א' ג')

דיבור מנין? שנאמר: דברתי אני עם לבי (קהלת א'),

צפצוף הלשון מנין? שנאמר: בחנת לבי פקדת לילה צרפתני בל תמצא זמותי בל יעבור פי (תהלים י"ז),

צועק מנין? שנאמר: צעק לבם אל ה' (איכה ב').

מה אדם מתנחם אף הלב מתנחם, שנאמר: וינחם אותם וידבר על לבם (פ' ויחי),

מה אדם מחוקק אף הלב מחוקק, שנאמר: לבי לחוקקי ישראל (שופטים ה'),

הליכה מנין? שנאמר: עשוק אפרים רצוץ משפט כי הואיל הלוך אחרי צו (הושע ה').

מנין שהלב כותב? שנאמר: כתבתם על לוח לבך (משלי ג').

אדם מרחיש אף הלב כן, שנאמר: רחש לבי דבר טוב (תהלים מ"ה),

אדם עולץ אף הלב יעלוץ, שנאמר: עלץ לבי (שמואל א' ב'),

אדם מטהר אף הלב מטהר, שנאמר: לב טהור ברא לי אלוהים (תהלים נ"א),

אדם מגיל אף הלב כן, שנאמר: יגל לבי (שם י"ג),

אדם מתעצב אף הלב כן, שנאמר: ויתעצב אל לבו (פ' בראשית),

אדם נוער אף הלב נוער, שנאמר: אני ישנה ולבי ער (שה"ש ה').

מנין שהלב ישן באדם? שנאמר: ישן לב ואין מבין.

מה אדם חכם אף הלב חכם, שנאמר: חכם לב יקח מצוות (משלי י'),

אדם מטפש אף הלב כן, שנאמר: כי בשרירות לבי אלך (פ' נצבים) ואין שרירות אלא טיפשות,

אדם דורש אף הלב כן, שנאמר: ונתתי את לבי לדרוש (קהלת א'),

אדם עוסק אף הלב עוסק, שנאמר: והיו הדברים האלה אשר אנכי מצווך היום על לבבך (פ' עקב).

אדם מרפא אף הלב כן, שנאמר: חיי בשרים לב מרפא (משלי י"ד).

אדם נשבר אף הלב כן, שנאמר: לב נשבר ונדכא (תהלים נ"א),

אדם רם רוח אף הלב כן, שנאמר: ורם לבבך (פ' עקב),

אדם יש לו שכחה אף הלב כן, שנאמר: נשכחתי כמת מלב (תהלים ל"א),

אדם ישיש אף הלב כן, שנאמר: וראיתם ושש לבכם (ישעיה ס"ו),

אדם שמח אף הלב כן, שנאמר: לב שמח ייטיב פנים (משלי ט"ז),

אדם טוב אף הלב טוב, שנאמר: שמח וטוב לב (אסתר ה').

כל מה שיש באדם יש בלב מכאן למדנו שהלב שקול כנגד רמ"ח איברים שבאדם. ולא עוד אלא שנים עשר דברים יש בו באדם ואלו הן:

לב מבין דעת ותבונה,

כליות יועצות עצות טובות ורעות,

פה מחתך בכל מיני מאכלות,

לשון גומר כל מיני שיחות,

חיך טועם כל מטעמי מאכלות,

קנה מושך ומוציא כל רוחות וקולות,

ושט בולע כל מיני מאכל ומשקה,

ריאה שואבת כל מיני משקין,

כבד כועס ומרה זורקת בו טיפה ומניחתו,

טחול שוחק כל מיני שחיקות,

קורקבן שוחק כל מיני אכילות,

קיבה ישנה שנה מתוקה.

ואין שנאה ואהבה אלא בלב, שנאמר: לא תשנא את אחיך בלבבך (פ' קדושים), ונאמר ואהבת את ה' אלוהיך בכל לבבך (פ' ואתחנן),

ואין קנאה אלא בלב, שנאמר: כי יום נקם בלבי (ישעיה ס"ג),

ואין דאגה אלא בלב, שנאמר: דאגה בלב איש ישחנה (משלי י"ב),

ואין דיווי אלא בלב, שנאמר: והסר כעס מלבך (קהלת י"א).

לפיכך אין הקדוש ברוך הוא צופה אלא ללב, שנאמר: כי האדם יראה לעיניים וה' יראה ללבב (ש"א ט"ז).

מ"ם, מפני מה מ"ם קורא אותה שנים בבת אחת?

מפני ששניהם עומדים ברזי כסא הכבוד וכולם חקוקים בטכסי שלהבת על כסא הכבוד וקושרין בראשם כתרים של אורה, וכיון שמגיע זמן קדושה ואין הקדוש ברוך הוא יורד ממרום רומו ודר במרכבה, שניהם מתקרבים זה אצל זה ואומרים אימתי ירד הקדוש ברוך הוא ממרום רומי רומים וירד במרכבה ואנו נראה מראה דמות פניו ונאמר שירה לפניו, שנאמר: מתי אבוא וארא פני אלוהים (תהלים מ"ב). ומהו מתי אבוא?

מלמד שלא אמרה רוח הקדש דבר זה אלא כנגד אותה שעה שאומרים אותיות שבמרכבה קודם שתבוא שכינה ותרד על כסא מרכבה מתי יבוא הקדוש ברוך הוא וישב על כסא הכבוד ונקבל את פניו בשמחה ובשירות. וכיון שבא הקדוש ברוך הוא וירד במרכבה כל שרי המרכבה וכל החיות שבמרכבה וכל אותיות שבמרכבה מקדימים בשירות להקבילו. אף מ' ום' שבמרכבה מקבלים פני שכינה באותה שעה בשירי עוז ומלכות ופותחים את פיהם ואומרים שירה. ומה שיר שהם אומרים?

מ"ם פתוחה אומרת מלכותך מלכות כל עולמים,

ומ"ם סתומה אומרת וממשלתך בכל דור ודור.

מה עושה הקדוש ברוך הוא באותה שעה?

תופש כל האותיות שבמרכבה ומחבקן ומנשקן וקושר להם שני כתרים לכל אחד ואחד, כתר של מלכות וכתר של כבוד, ואף מ"ם פתוחה ומ"ם סתומה תופסן הקדוש ברוך הוא בידו ומחבקן ומנשקן וקושר להם שני כתרים. למ"ם פתוחה אחד של מלוכה ואחד של כבוד, למ"ם סתומה אחד של ממשלה ואחד של תפארת. ואח"כ מושיבן הקדוש ברוך הוא אחד מימינו ואחד משמאלו ומפייסן בדברים ואומר להם אותותי שחקקתי באצבעותי בעט שלהבת אש, גלוי וידוע לפני שלא נקרא מלכותי אלא בכם ולא יקרא ממשלתי אלא בכם מלך מלכים ומושל

מושלים. לפי שבאות מ"ם פתוחה נקרא הקדוש ברוך הוא מלך מלכים ובמ"ם סתומה נקרא הקדוש ברוך הוא מושל מושלים, שנאמר: ומלכותו בכל משלה (תהלים ק"ג), ואומר: ה' ימלוך לעולם ועד (שמות טו). ואומר: מלך אלוהים על גויים (שם תהלים מ"ז), ואומר: כי לה' המלוכה ומושל בגויים (שם כ"ב). וכיון ששומעים מ"ם פתוחה ומ"ם סתומה מפי הקדוש ברוך הוא דבר זה פותחים את פיהם ואומרים שירה לפני הקדוש ברוך הוא. ומה שירה אומרים, לך ה' הממלכה והמתנשא לכל לראש (דהי"א כ"ט).

באותה שעה באין כל שרי מלכויות שבכל רקיע ורקיע לפני הקדוש ברוך הוא ונוטלין כתר מלכותם מעל ראשם ומניחים על גבי קרקע ערבות רקיע כנגד כסא הכבוד וכורעים ומשתחווים ונופלים על פניהם לפני הקדוש ברוך הוא ומקבלים פניו, ואח"כ פותחים את פיהם ואומרים שירה לפניו. ומה שירה שהם אומרים לפניו? ממלכות הארץ שירו לאלוהים זמרו ה' סלה (תהלים ס"ח), וכל גדודי אש וכל שרפי להבה באין בשירות ותשבחות לפני הקדוש ברוך הוא ומקבלים פניו ומשתחווים לפניו, שנאמר: וצבא השמים לך משתחווים. ואח"כ פותחים את פיהם ואומרים שירה, מה שירה, מלך אלוהים על גויים אלוהים ישב על כסא קדשו. הקדוש ברוך הוא קדוש ויושב על כסא קדוש, הקדוש ברוך הוא רם ונשא ויושב על כסא רם ונשא, והקב"ה אש אוכלה אש וחונה בסוד מערכות אש.

ומנין שנקרא קדוש?

שנאמר: ק' ק' ק' ה' צבאות,

ומנין שאף כסאו נקרא קדוש?

שנאמר: אלוהים ישב על כסא קדשו,

ומנין שנקרא רם ונשא?

שנאמר: כה אמר רם ונשא (ישעיה נ"ז),

ומפני מה נקרא רם ונשא?

מפני שהוא רם על כל רמים שבעולם, שנאמר: רם על כל גויים ה' (תהלים קי"ג), אל תקרי גויים אלא גאים, אלו שרי מלכים ורוזנים שהם מתגאים במרום מפני גובהן.

ומפני מה נקרא נשא?

מפני שהוא נושא בזרועו את כל העולם, שנאמר: ועד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבול וגו' (ישעיה מ"ו).

ומפני מה כסאו רם?

מפני שהוא רם על כל המידות שבעולם,

ומפני מה נקרא נשא?

מפני שהוא נושא כל רוחות ונשמות שבעולם, שנאמר: כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי (ישעיה נ"ז).

ומנין שנקרא אש אוכלה?

שנאמר: כי ה' אלוהיך אש אוכלה הוא (פ' עקב),

ומנין שאף כל מערכותיו אש?

שנאמר: עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהט (תהלים ק"ד),

ומנין שהקב"ה נקרא כבוד?

שנאמר: ה' צבאות הוא מלך הכבוד סלה (תהלים כ"ד), וכסאו נקרא כבוד, שנאמר: כסא כבוד מרום מראשון (ירמיה י"ז).

נו"ן, מפני מה אחד רובץ ואחד זקוף ועומד?

מפני שנבראת בו נשמה לבריות, שכל נשמה ונשמה פעם שהיא רובצת פעם שהיא זקופה. בזמן שאדם רובץ נפשו רובצת ובזמן שאדם זוקף נפשו זוקפת, שנאמר: נר אלוהים נשמת אדם חופש כל חדרי בטן (משלי כ').

משל למלך שיש לו פלטרין בבית המטונף וכשבקש ליכנס בתוכו אומר לעבדיו הדליקו בתחילה בתוכו את הנר כדי שאראה מה שבתוכו, אף הקדוש ברוך הוא ברא את האדם מן העפר ומן הדם ומן המרה, **אדם** ר"ת **א**פר **ד**ם **מ**רה. ויפח באפיו נשמת חיים כדי שיחפש מה בחדרי לבבו של אדם, שנאמר: נר אלוהים נשמת אדם חופש כל חדרי בטן, ואומר: חוקר לב ובוחן כליות (ירמיה י"ז).

ומפני מה אינו חוקר אלא כליות ולב?

מפני שהלב מבין בינה ומחשב מחשבות וכליות יועצות עצות טובות ורעות, אומר הקדוש ברוך הוא הללו הן מנהיגיו ופרנסיו של אדם ואין לי עסקי אלא בהם, שכל איבריו של אדם נוהגים על ידיהם,

דבר אחר:

לכך נאמר נר אלוהים נשמת אדם ולא נשמת בהמה, והלא נשמת אדם ונשמת בהמה הכל הולכין אל מקום אחד, ולא עוד אלא שאחד האדם ואחד הבהמה מקרה אחד להם ליום המוות שנאמר: כי מקרה בני האדם ומקרה הבהמה ומקרה אחד להם כמות זה כן מות זה (קהלת ג'), מה אדם מת אף בהמה מתה מה אדם מטמא בנגיעה, שנאמר: הנוגע במת וגו' (פ' חקת) אף בהמה מטמאה בנגיעה, שנאמר: וכי ימות מן הבהמה וגו' הנוגע בנבלתם יטמא וגו' (פ' שמיני), ולא עוד אלא שמעולה בהמה מן האדם שהנוגע בנבלת אדם מטמא טומאת שבעה אבל הנוגע בנבלת בהמה אינה מטמא אלא טומאת ערב, ולא עוד אלא בזמן שהבהמה מתה בעלה מוכר אותה לגויים וגויים אוכלים את בשרה ועורה נותנים אותה לעבדה, ולא עוד אלא בזמן שהיא מתה רוחה יש לה מנוחה אבל אדם כשהוא מת רוחו אין לה מנוחה מפני שמעמידין אותו בדין ומסדרין לפניו כל מעשים שהיו בידו בין לטובה בין לרעה, ואומרים לו: לא כך עשית ביום פלוני לא כך פעלת ביום פלוני, לא כך שחקת ביום פלוני, ולא כך דברת, ואפילו שיחה קלה שבין איש לאשתו בשעת תשמיש מגידין לו ביום דין הקבר, שנאמר: כי הנה יוצר הרים ובורא רוח מגיד לאדם מה שיחו (עמוס ד'). ואם מתים בניו בחייו אומרים לו

מפני מה מתו בניך בחייך, אם נסתמו עיניו בחייו אומרים מפני מה נסתמו עיניך, אם נעשה אילם בחייו אומרים לו מפני מה נעשית אילם בחייך, אם נעשה חרש, אם נעשה מצורע, הכל אומרים לו. שהרי הקדוש ברוך הוא כל מעשיו ישרים, שנאמר: כי ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם (הושע י"ד), צדיקים ילכו בם לגן עדן ופושעים יכשלו בם לגיהינום. מפני מה כשלת בעוונך ואבדת את דרכיך ופילגת עצמך ועוררת לגיהינום?

ואם היה בידו להשיב טענה שהוא זוכה בה בדין מקבלין הימנו, ואם לאו מכין אותו ג' פולסאות של אור ועושין אותו קטם ומפזרין אותו בארבע רוחות העולם, שנאמר: החמס קם למטה רשע וגו' (יחזקאל ז'), ואח"כ מחזירין אותו ד' מלאכי השרת, אחד אחד לכל רוח, ומכניסין את קטמו מארבע רוחות העולם ומטמנים אותו בתוך הקבר עד שמגיע יום הדין הגדול, שנאמר: כי הנה יום בא בוער כתנור (מלאכי ג'), כי הנה יום בא זה יום הדין הגדול, בוער כתנור זה גיהינום שנמשל כתנור, שנאמר: נאם ה' אשר אור לו בציון ותנור לו בירושלם (שם), והיו כל זדים אין זדים אלא לצים, שנאמר: זד יהיר לץ שמו (משלי כ"א). מכאן אתה למד שכל אדם שיש בו ליצנות אין דנין בגיהינום תחילה אלא הוא, שנאמר: עושה בעברת זדון (שם, שם), ואין עברה אלא גיהינום, שנאמר: יום עברה היום ההוא (צפניה א'), וכל עושי רשעה אלו רשעי ישראל שהם נדונים בגיהינום, ויש אומרים קש אלו רשעי אומות העולם שנמשלו לקש, שנאמר: תשלח חרונך יאכלמו כקש (פ' בשלח), וליהט אותם זה לשון האש של גיהינום שהיא מלהטת הרשעים. היום הבא, שאותו היום שבא ארוך ארבעים יום, שבארבעים יום נוצר הוולד ובארבעים יום נתנה התורה, לכך נדוני באותו היום שהוא ארבעים יום כיומו של אדם ולא כיומו של הקדוש ברוך הוא, שיומו של הקדוש ברוך הוא אלף שנים, שנאמר: כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול (תהלים צ'), שהכל ברשותו של הקדוש ברוך הוא והכל בדברו.

אשר לא יעזוב להם שורש וענף שלא יטעמו טעם גיהינום, שורש זו נשמה שדומה לנטיעה בגופו של אדם, ענף זו הגוף שנכלל בעפר כענף, ואם כן למה נאמר נר אלוהים נשמת אדם ולא נשמת בהמה?

אלא מפני שאדם נברא בדמותו של הקדוש ברוך הוא נאמר בו נר אלוהים נשמת אדם, אבל בהמה הואיל ולא נבראת בדמותו של הקדוש ברוך הוא לא נאמר בה. כיוצא בדבר נאמר מי יודע רוח בני אדם וגו' רוח בני אדם אלו הצדיקים שדומים לאברהם בצדקתו שנקרא אדם, שנאמר: האדם הגדול בענקים הוא (יהושע י"ד), ומנין שאין גדול אלא אברהם?

שנאמר: נשיא אלוהים אתה בתוכנו (פ' חיי שרה), ורוח הבהמה אלו הרשעים שנמשלו כבהמה, שנאמר: נמשל כבהמות נדמו (תהלים מ"ט).

סמ"ך, אל תקרי סמך אלא סומך מך, זה הקדוש ברוך הוא שהוא סומך מכים ונופלים שנאמר: סומך ה' לכל הנופלים (תהלים קמ"ה), סומך עליונים וסומך תחתונים סומך העוה"ז וסומך העוה"ב. ומנין שסומך עליונים?

שנאמר: אני ידי נטו שמים (ישעיה מ"ה) אל תקרי נטו שמים אלא סמכתי שמים.

סומך התחתונים מנין?

שנאמר: סומך ה' לכל הנופלים, ואין נופלים אלא תחתונים שמשפילין עצמם מפני קומתם שנמוך.

סומך העוה"ז מנין?

שנאמר: ותושע לו זרועו וצדקתו היא סמכתהו (ישעיה נ"ט).

דבר אחר:

סמ"ך אלו ישראל שתמיד סומכין להם זכות אבותיהם אברהם יצחק ויעקב יוסף משה ואהרן דוד ושלמה. זכותן של אברהם ויצחק במזרח סביב להם, שנאמר: מי העיר ממזרח צדק (ישעיה מ"א), זכותן של יעקב ויוסף במערב, שנאמר: ודמות פניהם פני אדם (יחזקאל א') זה דמות יעקב שחקוקה על כסא הכבוד, דמות שור זה דמות יוסף, שנאמר: בכור שורו הדר לו (פ' ברכה).

ומפני מה ניתנה בכורה ליוסף?

שנאמר: ובני ראובן בכור ישראל כי הוא הבכור ובחללו יצועי אביו נתנה בכורתו לבני יוסף בן ישראל ולא להתיחש לבכורה (דהי"א ה'). זכותן של משה ואהרן בדרום שהתורה והמצווה כהונה ולוויה לא נתנם אלא בדרום, שנאמר: אלוה מתימן יבא (פ' ברכה). זכותן של דוד ושלמה בצפון לפי שכל נבואתם שנתנבאו על ישראל לא נתנבאו אלא על מתן שכרן של צדיקים בגן עדן שהוא נתון בצפון, ומנין שהגן עדן בצפון?

שנאמר: ממתים ידך ה' ממתים מחלד חלקם בחיים וצפונך וגו' (תהלים י"ז), דוד נתנבא ואמר כשראה טובה של גן עדן: מה רב טובך אשר צפנת ליראיך (שם ל"א), שלמה נתנבא ואמר יצפון לישרים תושיה (משלי ב'), ישרים אלו צדיקים שמקבלים פני שכינה בכל יום, שנאמר: ישבו ישרים את פניך (תהלים ק"מ). הקדוש ברוך הוא נקרא ישר וצדיקים נקראו ישרים, הקדוש ברוך הוא מנין?

שנאמר: טוב וישר ה' (שם כ"ה),

צדיקים מנין?

שנאמר: אודה ה' בכל לבב בסוד ישרים ועדה (שם קי"א).

הקדוש ברוך הוא נקרא טוב, שנאמר: טוב ה' לכל (שם קמ"ה) וצדיקים נקראו טוב, שנאמר: אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו (ישעיה ג') שכר מעשיהם בעוה"ב ופרי מעלליהם יאכלו בעוה"ז.

דבר אחר:

סמ"ך זו ירושלם שהרי סמוך לה הרים ומקיפים לה גבעות, הרים כנגד אבות וגבעות כנגד אמהות, שנאמר: ירושלם הרים סביב לה וגו' (תהלים קכ"ה).

דבר אחר:

סמ"ך זה משכן שעשה משה וישראל במדבר שהיו סומכים לו ד' מחנות שבטי ישראל, שנאמר: דגל מחנה ראובן תימנה, דגל מחנה דן צפונה, דגל מחנה יהודה מזרחה, דגל מחנה אפרים ימה (פ' במדבר).

דבר אחר:

סמ"ך זה בית המקדש ששכינה בתוכו וסמוך לו סביב מלך וכהן גדול כוהנים לויים וישראל כנגד ד' רוחותיו כבמדבר שהיו סמוכין לו ד' מחנות שבטי ישראל, שנאמר: דגל מחנה ראובן תימנה דגל מחנה דן צפונה וכו'.

דבר אחר:

סמ"ך זו התורה שסביב סמוך לה נביאים וכתובים משנה מדרש הלכות ואגדות ושמועות ותוספות, שנאמר: באר חפרוה שרים כרוה נדיבי עם (פ' חוקת), אין באר אלא תורה שנמשלה לבאר, שנאמר: באר מים חיים ואין מים אלא תורה, שנאמר: הוי כל צמא לכו למים (ישעיה נ"ה). ולמה נמשלו דברי תורה למים?

לומר לך מה מים מניחים מקום גבוה והולכים למקום נמוך אף דברי תורה אין מתקיימים אלא במי שהוא נמוך ומשפיל עצמו. חפרוה שרים, אין שרים אלא משה ושבעים זקנים שהיו דורשים את התורה בשבעים לשונות ומוציאין כל אחד ואחד טעמי החכמה מן התורה, כרוה נדיבי עם אלו סופרים כגון דוד ושלמה דניאל ומרדכי ועזרא הסופר, במחוקק שהכל אומרים הלכה למשה מסיני שנקרא מחוקק, שנאמר: כי שם חלקת מחוקק (פ' חוקת).

ולמה נקרא שמו מחוקק?

שחקק כל אות ואות שבתורה באצבעות ידיו, במשענותם אלו נביאים שהיו מחיים את המתים. כגון אליהו ואלישע שהחיו מתים, שנאמר: ושמת משענתי על פני הנער (מ"ב ד'), וממדבר מתנה זה מדבר סיני שנתנה להם לוחות במתנה מסיני, שנאמר: ויתנם ה' אלי (פ' עקב), ואומר זכרו תורת משה עבדי (סוף מלאכי). תורת משה אלו תורה נביאים וכתובים, על כל ישראל אלו המצוות, חוקים אלו המדרשות, והמשפטים אלו שמועות והגדות, שנאמר: מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל (תהלים קמ"ז).

עי"ן, לא נאמר אלא עין של תורה שהיא עין לכל עין, והיא אורה לכל אור, והיא חכמה לכל חכמה, והיא בינה לכל נבונים, והיא מדע לכל יודעים, והיא חיים למחזיקים בה וכו'.

מנין שהיא עין לכל עין?

שנאמר: מצוות ה' ברה מאירת עיניים (תהלים י"ט),

ומנין שהיא אורה לכל אור?

שנאמר: כי נר מצווה ותורה אור (משלי ו').

ומנין שהיא חכמה לכל חכמה?

שנאמר: אני חכמה שכנתי ערמה (שם ח') ואין חכמה אלא תורה שנאמר: ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם (פ' ואתחנן),

ומנין שהיא בינה לכל נבונים?

שנאמר: ונביא לבב חכמה (תהלים צ') ואין בינה אלא תורה שנאמר: קנה חכמה קנה בינה ובכל קנייניך קנה בינה (משלי ד'), ואומר לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה (שם ח'),

ומנין שהיא מדע לכל יודעים?

שנאמר: ודעת מזימות אמצא (שם, שם),

ומנין שהיא חיים למחזיקים בה?

שנאמר: עץ חיים היא למחזיקים בה (משלי ג'),

ומנין שהיא אהבה לכל אוהבי דבריה?

שנאמר: הביאני אל בית היין ודגלו עלי אהבה (שה"ש ב'). ואומר אני אוהבי אהב ומשחרי ימצאנני (משלי ח'), והיא לראש כל החכמים לחן, שנאמר: כי לוית חן הם לראשך וגו' (שם א), והיא כבוד ויקר לחכמים ולסופרים, שנאמר: סלסליה ותרוממך תכבדך כי תחבקנה (שם ד'), והיא נותנת שלש מתנות בשתי ידיה, שנאמר: אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד (שם ג'). ובה מלכים עתידין למלוך במלוכה וכבוד, שנאמר: בי מלכים ימלוכו (שם ח'), ובה מתברכים שרי תורה על ישראל שנאמר: בי שרים ישורו וגו' (שם, שם), ובה עתידין מתי ארץ ושוכני עפר לחיות, שנאמר: תורת ה' תמימה משיבת נפש (תהלים י"ט), ובה כל היום משתוקקים סופרי ישראל, שנאמר: לולי תורתך שעשועי וגו' (שם קי"ט), ובה משמחין כל לב וכליות, שנאמר: פקודי ה' ישרים משמחי לב (שם י"ט), ובה משחקים לפני הקדוש ברוך הוא בכל עת, שנאמר: משחקת לפניו בכל עת (משלי ח'), ובה עושין שמירה לישראל, שנאמר: בשבכך תשמור עליך והקיצות היא תשיחך (שם ו'), ובה מצילין את ישראל מדינה של גיהינום, שנאמר: כי תלך במו אש לא תכוה (ישעיה מ"ג), תבוא תורה שהיא אש, שנאמר: הלא דברי כאש (ירמיה כ"ג) ותציל ישראל מדינה של גיהינום שהיא מלאה אש, שנאמר: מדורתה אש ועצים (ישעיה ל'), ובה קיימים עליונים ותחתונים, שנאמר: אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי (ירמיה ל"ג), ובה מתחדשים שמים וארץ לעוה"ב, שנאמר: כי הנני בורא שמים חדשים וגו' (ישעיה ס"ה), ונאמר כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה (שם, שם). בזכות מי?

בזכות ישראל שמקיימים את התורה, שנאמר: ראשית חכמה יראת ה' וגו' מאי תהילתו עומדת לעד זו מתן שכרן של צדיקים שהוא עומד עד לעתיד לבא.

פ"י (פ"א), אל תקרי פ"י אלא פה ואין פה אלא משה, שנאמר: כי כבד פה וכבד לשון אנכי (פ' שמות), מלמד שבאותה שעה אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע יודע אני בעצמי

שאתה אלוה לכל באי עולם לא בראת את העולם אלא לכבודך ולא עשית בריה אלא ליקרך ולא בראת אדם אלא כדי לחלוק לך כבוד, שנאמר: כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתי (ישעיה מ"ג). וכל אבר ואבר שבראת באדם לא בראת אותו לבטלה, לא בראת ראש אלא לכבוד שמך לתפילין וליקוד לך ולהשתחוות לך, לא בראת עיניים אלא לראות כבודך, לא בראת אוזניים אלא לשמוע כבודך, וחוטם להריח, לחיים להטעים טעמי מאכל, שינים לשוחקות, ושט להבליע, קנה למשוך ולהוציא, לב להבין בינה, הכליות לייעץ עצה, ריאה לשאוב, כבד לכעוס, מרה לזרוק, טחול לשחוק, כרס לריעה, קורקבן לטחינה, קיבה לשינה, ניקבה לצואה, אבר קטן להשתין ולהוציא זרע, גידין לדמים, עור לתואר, ידיים למלאכה ולמלחמה, רגלים להלוך, ולשון לשיחה ולדבור - עכשיו תן לי דיבור להשתמש בהן בפה ובלשון! משיב הקדוש ברוך הוא ואמר לו: משה משה! מי שם פה לאדם הראשון, שנאמר: ויאמר ה' אליו מי שם פה לאדם (שמות ד'), אני הוא ששמתי פה ולשון לאדם הראשון שהפקדתיו על כל באי עולם כפקיד להפקיד כל בריות שבעולם ולקרוא כל אחד ואחד בשמו ולשום שמות לכל בריה ובריה, שנאמר: וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו (פ' בראשית).

צד"י אל תקרי צד"י אלא צדק, זה צדקו של הקדוש ברוך הוא שהוא עושה עם בשר ודם, זו דעת וחכמה ובינה ופתיחת פה ומענה לשון שהוא נותן לבני אדם שכל העולם כלו מתקיים בהם, שאלמלא מענה לשון ופתחון פה אין העולם יכול להתקיים אפילו שעה אחת. לפי שבשעה שאמר משה לפני הקדוש ברוך הוא הן אני ערל שפתים (פ' וארא) נזדעזעו כל בריות שבעולם ואמרו ומה משה שהוא עתיד לדבר עמו שכינה במאה ושבעים וחמש מקומות והוא מבאר כל אות ואות וכל דבר ודבר וכל פסוק ופסוק שבתורה בשבעים לשון, הוא אומר לפני הקדוש ברוך הוא הן אני ערל שפתים, אנו על אחת כמה וכמה! ועל שאמר משה אני ערל שפתים זכה להיות שליח בין גבורה לישראל, שנאמר: אנכי עומד בין ה' וביניכם (פ' ואתחנן), שאפילו מטטרון אינו יכול לעמוד בין הגבורה לבשר ודם. ובשביל שאמר משה כי כבד פה וכבד לשון אנכי ולא איש דברים אנכי זכה שאמר לו הקדוש ברוך הוא לא כן עבדי משה פה אל פה אדבר בו (פ' בהעלותך) וזכה שאמר אלה הדברים. ובשביל שאמר משה ואנחנו מה (פ' קרח) זכה שאמר לו הקדוש ברוך הוא אתה אומר כי כבד פה וכבד לשון אנכי חייך אני נותן לך פתחון פה ומענה לשון יותר מכל באי עולם. שכל חדרי תורה וכל גנזי חכמה שיש לי במרום לא יראו אלא על ידיך, שנאמר: ואנכי אהיה עם פיך והורתיך, אם נאמר אהיה עם פיך למה נאמר והורתיך ואם נאמר והורתיך למה נאמר אהיה עם פיך?

אלא מלמד שזה שאמר אהיה עם פיך זו פתיחת פה ומענה לשון, וזה שאמר והורתיך זה גנזי חכמה שגלה לו הקדוש ברוך הוא כדי שיהא רואה בחכמתו כל סדרי בראשית, שנאמר: לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא (פ' שלח), בביתי לא נאמר אלא בכל ביתי, מלמד שהפקידו הקדוש ברוך הוא למשה על כל ישראל ועל כל גנזי התורה, ועל כל גנזי חכמה ועל כל גנזי תבונה ועל כל גנזי מזימה ועל כל גנזי מדע, ועל גנזי גן עדן ועל כל גנזי חיים, והראהו כל

חמודות שבעולם הזה וכל חמודות שבעוה"ב. וכיון שראה משה בפרגוד של כתות, כתות של סופרים כתות של סנהדרין בלשכת הגזית ודורשין ספר תורה נביאים וכתובים במ"ט פנים, שנאמר: אמרות ה' אמרות טהורות כסף צרוף בעליל לארץ מזוקק שבעתים (תהלים י"ב) ומהו שבעתים אלו מ"ט פנים משנות בתורת משה, ואם תמה אתה על הדבר צא מנה שבע פעמים של שבע שבע הרי ארבעים ותשע. - באותה שעה ראה משה מזלו של רבי עקיבא בפרגוד של מקום שהיה יושב ודורש אותיות של תורה, על כל תגי כל אות ואות אומר עליו ג' מאות וששים וה' טעמי תורה. מיד היה מפחד ומזדעזע ואומר: אין לי עסק בשליחותו של מקום ואין לי עסק בדברי תורה, שנאמר: בי אדני שלח נא ביד תשלח (פ' שמות).

גלוי היה לפני הקדוש ברוך הוא מה בלבו של משה, מה עשה הקדוש ברוך הוא שיגרו לסנגזאל שר של כל החכמה והתבונה. מה עשה?

תפשו למשה והוליכו למקום אחר והראהו בפרגוד של מקום ריבוי רבבות של מזלות של חכמים ושל נבונים ושל סנהדרין ושל סופרים שיושבין ודורשין טעמי תורה ומקרא ומשנה ומדרש הלכות ואגדות ושמועות ותוספות ואומרים הלכה למשה מסיני, מיד נתקררה דעתו. וכיון שראה הקדוש ברוך הוא איך נתקררה דעתו אמר: הרי אהרן אחיך יהיה נביאך יהא מתורגמן שלך לפני פרעה. ומפני מה אתה מתיירא?

אתה דבר לו בשמי בפני פרעה הרשע והוא יעמוד לפניך וידבר אליו, שנאמר: ואהרן ידבר אל פרעה. באותה שעה נפתחו לו למשה דלתי דבור ופתחי שיחה והיה משה מוצא פתחון פה ומענה לשון יותר מכל באי עולם, שנאמר: שפתים ישק משיב דברים נכוחים (משלי כ"ד).

קו"ף, זה משה אבי החכמים אבי כל הנביאים, אבי כל החכמים שהקיף לפני פרעה כל דברי חכמה וכל דברי בינה וכל דברי ערמה וכל דברי דעה וכל דברי השכל בשבעים לשון. והיו שבעים סופרים כותבים שבעים לשון וכל כתב וכתב עומדים לפני פרעה הרשע, כיון שראו את משה ואת אהרן שהם דומין למלאכי השרת, ורום קומתן כארזי לבנון, וגלגל עיניהם דומין לגלגלי כוכב הנוגה, וזקנם שלהן כאשכלות תמרה, וזיו פניהם כזיו החמה, ומטה האלוהים בידם שחקוק עליו שם המפורש, ומדבור פיהם יוצאים שלהבות, מיד נפלה עליהם פחד ורעדה אימה וזיעה ורתת והשליכו קולמוסיהם מידם ואגרותם מעל שכמם ונפלו על פניהם לפני משה ואהרן, והיו משתחווים להם, שנאמר: שמח מצרים בצאתם כי נפל פחדם עליהם (תהלים ק"ה). הקיש ביאתם לצאתם מה בצאתם נפל פחדם עליהם אף בביאתם נפל פחדם עליהם. אח"כ אמר להם פרעה מי שלחכם אצלי?

אמרו לו: אלוהי העברים וגו'.

משיב פרעה ואמר: מה שמו של אלוהיכם מה כחו וגבורתו, בכמה מדינות בכמה ארצות בכמה עיירות הוא מולך, כמה מלחמות עשה ונצח, כמה מדינות כבש, כמה עיירות לכד, כמה חיילות ופרשים ורכב ושלישים יש עמו בצאתו למלחמה?

אמרו לו: כחו וגבורתו מלא עולם, קולו חוצב להבות אש, דבורו מפרק הרים, כסאו שמים וארץ הדום רגליו, קשתו אש, חציו שלהבת, רומחו לפיד, מגינו עננים, חרבו ברק ולא ברזל. יוצר הרים וגבעות, בורא רוחות ונשמות, עושה שלום בין אש למים, בורא שמים בלא כלום בדבורו, רוקע הארץ בשיחתו, יוצר הרים בחכמתו, צר את העובר במעי אמו, מכסה שמים בעבים ומוריד טל ומטר במאמרו ומצמיח אדמה, זן ומפרנס כל העולם מקרני ראמים עד ביצי כנים, ממית ומחיה בכל יום.

משיב פרעה ואומר לו: איני צריך לו כלום שאני בראתי עצמי, שנאמר: לי יאורי ואני עשיתני (יחזקאל כ"ט), עשיתי לא נאמר אלא עשיתני שעשיתי את עצמי. מהו שאמר לי יאורי?

מלמד שכך אמר להם: אתם אומרים כי הוא מוריד טל ומטר, הא כבר יש לי נילוס נהר שיוצא מתחת עץ חיים ומימיו מתברכין ועל ראשי מימיו משוכין ויוצאין פרי גן עדן שכל פרי ופרי משאו שני בני אתונות וכל האוכל ממנו טועם בכל אחד ואחד ג' מאות מטעמים.

שוב אמר להם פרעה למשה ואהרן: המתינו לי עד שאביא דלוסקא של כתבים ושל אגרות מלכי בראשית ורוזני תבל שמעולם כתובות ואתן אותם לסופרים לקרוא את כולן בשבעים לשון, שמא אמצא בה אגרת אחת בשם אלוהיכם, שא"א שמעולם לא שלח לי אגרת שלום ולא ספר ברכה. מה עשה?

שיגר ופתח כל דלתי גנזי ספריו שמימי בראשית והביאם לפני משה ואהרן, וקרא לשבעים סופרים יודעים שבעים לשון כל אחד ואחד לקרות לפניהם בשעה אחת. וכיון שראה שלא נכתב בהם שמו של הקדוש ברוך הוא אמר לא ידעתי את אלוהיכם, לא הוא ולא שמו לא כחו ולא גבורתו, שנאמר: לא ידעתי את ה' וגו'.

באותה שעה אמר לו הקדוש ברוך הוא רשע! אתה אומר לשלוחי איני יודע כח וגבורה של אלוהיכם, הריני מעמידך בשביל דבר זה שאמרת ואודיעך כחי וגבורתי למען תספר כבודי בכל העולם, שנאמר: ואולם בעבור זאת העמדתיך וגו' (שמות ט').

מה עשה פרעה הרשע באותה שעה, שיגר וקרא את כל חכמי ארץ מצרים ונבוני תבל ואמר להם כלום שמעתם שם אלוהיהם של הללו?

אמרו: כך שמענו מעולם שבן חכמים הוא בן מלכי קדם.

באותה שעה אמר להם הקדוש ברוך הוא משמי מרום שוטים שבעולם! אתם קראתם עצמכם חכמים ולי בן חכמים, הרי אני מאבד את חכמתכם ואת בינתכם, שנאמר: ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר (ישעיה כ"ט).

ומנין שאמר להם הקדוש ברוך הוא אתם קראתם עצמכם חכמים ולי בן חכמים?

שנאמר: אך אוילים שרי צוען חכמי יועצי פרעה עצה נבערה איך תאמרו אל פרעה בן חכמים אני בן מלכי קדם (שם י"ט).

רי"ש, ראש, זה הקדוש ברוך הוא שהוא ראש לכל העולם וסופו והוא קורא דורות ראשונים ודורות אחרונים, שנאמר: מי פעל ועשה קורא הדורות מראש וגו' (ישעיה מ"א).

דבר אחר:

רי"ש זה ראשו של הקדוש ברוך הוא שדומה לכתם פז, שנאמר: ראשו כתם פז וגו' (שה"ש ה'), ראשו כתם פז זה ראש המדרש שכל טעם וטעם שקול ככתם פז, קווצותיו תלתלים, על כל קוץ וקוץ תלי תלים של הלכות, שחורות כעורב שכל הלכה והלכה טוענת חן בפני עצמה.

דבר אחר:

רי"ש אין ריש אלא דברו של הקדוש ברוך הוא שנקרא ראש שבו ברא הקדוש ברוך הוא שבעה רקיעים וכל פמלייא שלו.

ומנין שדברו נקרא ראש?

שנאמר: ראש דברך אמת (תהלים קי"ט).

ומנין שבו ברא הקדוש ברוך הוא שבעה רקיעים?

שנאמר: בדבר ה' שמים נעשו (שם ל"ג) נעשה לא נאמר אלא נעשו אלו שבעה רקיעים שבראן הקדוש ברוך הוא בדבור אחד, בדבריו לא נאמר אלא בדבר ה'.

ומנין שכל פמליא ופמליא שבכל רקיע ורקיע נבראו ברוח?

שנאמר: וברוח פיו כל צבאם.

דבר אחר:

רי"ש אין ריש אלא מגדל שבנו בני דור הפלגה שראשו מגיע לשמים שנאמר: הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים (פ' נח). באותה שעה אמרו בני דור הפלגה לא שוטים היו בני המבול שאמרו לבוראם סור ממנו עד שהמטיר עליהם מי המבול ארבעים יום וארבעים לילה ואיבדן מן העולם, שנאמר: קל הוא על פני המים (איוב כ"ד), אבל אנו נבנה מגדל מהארץ עד לרקיע ונשב בתוכו כמלאכי השרת וניקח קרדומות בידינו ונבקיע הרקיע ויזובו המים העליונים למטה אצל המים התחתונים כדי שלא יעשה בנו כשם שעשה בבני דור המבול.

באותה שעה נתחלקו בני דור הפלגה לשלש כתות:

אחת אומרת: נבנה מגדל מן הארץ עד לרקיע ונשב בתוכו כמלאכי השרת כדי שיהיו מושבנו בעליונים ובתחתונים,

וכת שניה אומרת: נבנה מגדל מהארץ עד לרקיע ונעשה לנו שם ואין שם אלא ע"ז, שנאמר: ושם אלוהים אחרים לא תזכירו (משפטים),

וכת שלישית אומרת: נבנה לנו מגדל מהארץ לרקיע ונחתוך השמים ושמי השמים חתיכות חתיכות ונעשה מלחמה עם הקדוש ברוך הוא ולא נניחנו במקומו.

כת האומרת נעלה לרקיע ונשב שם כמלאכי השרת עליהם הכתוב אומר: וירד ה' לראות את העיר ואת המגדל,

וכת האומרת נעלה ונעבוד שם ע"ז עליהם הכתוב אומר: הבה נרדה ונבלה שם שפתם,

וכת האומרת נעשה מלחמה עליהם הכתוב אומר: ויפץ ה' אותם משם.

דבר אחר:

רי"ש אין ריש אלא נבוכדנצר, שנאמר: אנת הוא רישיה דדהבא (דניאל ב').

דבר אחר:

רי"ש אין ריש אלא מלכות בבל, שנאמר: ותהי ראשית ממלכתו בבל (פ' נח).

דבר אחר:

רי"ש אין ריש אלא חולי ומכה, שנאמר: כל ראש לחלי וגו' (ישעיה א').

דבר אחר:

ריש אין ריש אלא ישראל שנתן הקדוש ברוך הוא ראש לכל האומות, שנאמר: ונתנך ה' לראש ולא לזנב (פ' תבוא).

שי"ן, זה שיניהם של רשעים גמורים שעתיד הקדוש ברוך הוא לשוברן שלש פעמים, אחת בעולם הזה ואחת לימות המשיח ואחת לעולם הבא. כשם ששי"ן זה יש לו ג' ענפים כך משבר הקדוש ברוך הוא שיניהם של רשעים שלש פעמים, שנאמר: קומה ה' הושיעני אלוהי כי הכית את כל אויבי לחי שני רשעים שברת (תהלים ג'). ולא עוד אלא שעתידין שיניהם של אוכליהם של ישראל לימות המשיח להיות יוצאין מפיהם עשרים ושתים אמות וכל באי עולם רואים ואומרים מה חטאו אלו שכך יוצאים שיניהם מפיהם?

משיבין ואומרים: מפני שאוכלים ממון של ישראל שהם קדושים למקום כתרומה שכל האוכל מהם חייב כליה, שנאמר: קדש ישראל לה' ראשית תבואתה כל אוכליו יאשמו רעה תבא עליהם (ירמיה ב').

וכיצד משבר הקדוש ברוך הוא שיניהם של רשעים גמורים שלש פעמים?

מלמד שיחלק הקדוש ברוך הוא עם שרים וגדודים בשמי מרום ואומר להם: שרי וגדודי הסתכלו ברשעים גמורים הללו שגזלו וחמסו את בני ואכלו את עמי,

משיבים שרים וגדודים: אתה שליט בעולמך ועל כל מעשה ידיך שבראת בעולם ומי יאמר לך מה תעשה, שנאמר: באשר דבר מלך שלטון ומי יאמר לו מה תעשה (קהלת ח').

משיב הקדוש ברוך הוא ואומר להם: אם כן אני ואתם נשבר שיניהם בתחילה ואח"כ ניטלם מן העולם. גדודי אני הפקדתי אתכם בעולם הזה שתזקקו אצלם ותשברו שיניהם ותיטלום מן העולם, שנאמר: ושבר פושעים וחטאים יחדיו וגו', (ישעיה א'). לשרים אומר להם: אני הפקדתי אתכם עליהם לימות המשיח שתזקקו אצלם ותשברו שיניהם ותיטלום מן העולם, שנאמר: יבושו רודפי ואל אבושה אני יחתו המה ואל אחתה אני הביא עליהם יום רעה ומשנה

שברון שברם (ירמיה י"ז). אף אני בעצמי אזקק להם ומשבר את שיניהם ואטרדם מן העולם, שנאמר: שבר ה' מטה רשעים וגו' (ישעיה י"ד).

וכיצד משברים את שיניהם בעוה"ז?

מלמד שיורדין גדודין מן השמים ונזקקין כל אחד אצל כל רשע ורשע ומשברים שיניהם ויכלום מן העולם, שנאמר: קול ה' שובר ארזים (תהלים כ"ט), אלו רשעים שדומין לארזי הלבנון בעוה"ז מפני גאותן, שנאמר: ואנכי השמדתי את האמורי מפניהם אשר כגובה ארזים גבהו וגו' (עמוס ב'). פריו זה הגוף ושורשיו זה נשמה. וכיון שבא משיח לישראל יורדין עמו מיכאל וגבריאל שרי צבאות ושרי קדושים ואדירים ועושין מלחמה עם רשעים משלש שעות עד תשע שעות והורגים תשע עשר אלפים רבבות מרשעים שבאומות, שנאמר: יתמו חטאים מן הארץ וגו' (תהלים ק"ד). אימתי מרובה שבחו של הקדוש ברוך הוא?

בזמן שיכלו רשעים מן הארץ, שנאמר: ובאבוד רשעים רינה (משלי י"א). ואף לעוה"ב יורד הקדוש ברוך הוא בעצמו מן השמים ועושה דין ברשעים ומשבר שיניהם במטה של גחלים ומאבדן מן העולם, שנאמר: מכה עמים בעברה מכת בלתי סרה (ישעיה י"ד), ואין עברה אלא יום דינה של גיהינום, שנאמר: יום עברה היום ההוא (צפניה א').

דבר אחר:

שי"ן, שלשה ענפין כנגד שלשה עולמות שאדם דר בהן, עוה"ז וימות המשיח ועוה"ב.

דבר אחר:

כנגד רוח ונשמה וגוף שאדם תלוי בהן.

דבר אחר:

כנגד שלש קדושות שבעולם ואלו הן:

קדושת הקדוש ברוך הוא,

קדושת שבת,

וקדושת ישראל,

קדושת הקדוש ברוך הוא מנין? שנאמר: ואתה קדוש (תהלים כ"ב),

קדושת שבת מנין? שנאמר: ושמרתם את השבת כי קדוש הוא (פ' תשא),

קדושת ישראל מנין? שנאמר: קדש ישראל לה' ראשית תבואתה (ירמיה ב').

תי"ו אל תקרי תיו אלא תאו, זו תאוותו של בשר ודם שהוא מתאווה בעוה"ז בכל יום ויום לכל דבר, ולא עוד אלא שנפשו דאבה לתאווה עד שמצאן שנאמר: גרסה נפשי לתאבה בכל עת (תהלים קי"ט), וכיון שמצאן נפטר והולך מן העולם, שנאמר: ישנתי אז ינוח לי (איוב ג') שהוא ישן שנה מתוקה לעוה"ב ואין שובע בעוה"ז אלא מעט לפי שעה כדי שיחיה. כיצד בשר ודם

יוצא ערום ממעי אמו בלא לבוש בלא כסות בלא מנעל בלא סנדל בלא חגור בלא מעיל, בלא דעת בלא בינה בלא עצה בלא מחשבה בלא פתחון פה בלא מענה לשון בלא דבור בלא מלל בלא תורה בלא חכמה, בלא כח בלא גבורה בלא הליכת רגל בלא עשיית מעשה, בלא מצווה בלא צדקה בלא גמילות חסדים, בלא אשה בלא בנים בלא בית בלא בנין בלא שדות בלא כרמים בלא עבדים בלא שפחות, בלא כסף בלא זהב בלא אבנים טובות בלא מרגליות, בלא גדולה בלא גאווה בלא עושר בלא כבוד ובלא כל מה שברא הקדוש ברוך הוא.

וכיון שיצא ממעי אמו בכל יום מצפה ומתאווה למענה לשון, וכיון שמצא מענה לשון מתאווה להליכת רגל, וכיון שמצא הליכת רגל מתאווה לחכמה ולתורה, וכן לאומנות וכל לכסף ולזהב וליקח אשה ומתאווה לבנים ולעושר ונכסים ולשדות וכרמים לעבדים ושפחות ויקר וכבוד ושלטנות ולכל מה שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו. וכיון שמצא כולם נפטר מן העולם והולך כשהוא ריקן, שנאמר: אין אדם שליט ברוח לכלוא את הרוח ואין שלטון ביום המוות (קהלת ח'). וכתיב: ויקרבו ימי דוד למות (מ"א ב') ימי המלך לא נאמר אלא ימי דוד לפי שאין שררה ומלכות בשעת המיתה, כמות מלך כמות עני. ועל אותה שעה אמר איוב אדם לעמל יולד (איוב ה'). איני יודע אם לעמל מלאכה יולד אם לעמל תורה יולד, כשהוא אומר כל עמל האדם לפיהו ונאמר ואשים דברי בפיך (ישעיה נ"א) הוי אומר לעמל תורה יולד, כדי שיזכה בה ויירש חיי העוה"ב שנאמר: כבוד חכמים ינחלו (משלי ג'), כבוד חכמים ינחלו זה כבוד של עוה"ב, וכסילים מרים קלון זו פורענותן של רשעים, בגיהינום, שנאמר: כל עמל אדם לפיהו וגם הנפש לא תמלא (קהלת ו'), כל עמל אדם לפיהו בעוה"ז וגם הנפש לא תמלא לעוה"ב. זהו שאמר ר' יצחק: מרגלא בפומיה דר' אבא למימר: סוף אדם למות סוף בהמה לשחיטה, הכל למיתה הן עומדין, אשרי מי שעמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו וגדל בשם טוב ונפטר בשם טוב מן העולם. עליו הכתוב אומר טוב שם משמן טוב ויום המוות מיום היוולדו.

אלפא ביתא דרבי עקיבא.

[נוסחא ב' לפי דפוס קראקא ואשמטרדם].

אמר רבי עקיבא: אלו כ"ב אותיות שבהן נתנה תורה לשבטי ישראל, והן חקוקין בעט שלהבת על כתר נורא ואיום של הקדוש ברוך הוא, ובשעה שבקש הקדוש ברוך הוא לבראות העולם מיד ירדו כולם ועמדו לפני הקדוש ברוך הוא, זה אומר לפניו בי תברא את העולם וזה אומר לפניו בי תברא את העולם.

בתחילה נכנסה **תי"ו** לפני הקדוש ברוך הוא ואמרה לפניו: רבש"ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי אתה נותן תורה לישראל ע"י משה, שכך כתיב: תורה ציוה לנו משה וגו'.

השיב הקדוש ברוך הוא ואמר לה: לאו.

אמרה לו: למה?

אמר לה: מפני שאני עתיד לעשות בך רושם על מצחות האנשים הנאנחים והנאנקים אות תי"ו כדי לאבדם מן העולם לעתיד לבוא, שנאמר: ויאמר ה' אלי עבור בתוך העיר בתוך ירושלם והתוית תי"ו על מצחות האנשים הנאנחים והנאנקים על כל התועבות הנעשות בתוכה (יחזקאל ט'). מהו והתוית תי"ו?

מלמד שבשעה שגזר הקדוש ברוך הוא גזר דין על ירושלם להחריבה קרא לו למלאך המוות ואמר לו למלאך: לך בתחילה על ירושלם ובחר בתוכה צדיקים ורשעים וכל צדיק וצדיק שבתוכה כתוב תי"ו של דיו על מצחו תי"ו תחיה כדי להחיות אותן, וכל רשע ורשע שבתוכה כתוב תי"ו של דם על מצחו תי"ו תמות.

ומה נשתנה תי"ו מן האותיות כלן?

ללמדך שהתורה מצלת האדם מכל מיני פורעניות.

באותה שעה עמדה מידת הדין לפני הקדוש ברוך הוא ואמרה לפניו: רבש"ע אף הצדיקים שבתוכה כתוב על מצחן תי"ו של דם תי"ו תמות כדי לאבדן בכלל הרשעים.

השיב הקדוש ברוך הוא ואמר לה למה.

אמרה לפניו: מפני שלא הוכיחו את בניך בדברי תוכחות ולא אמרו להן אל תחטאו ואל תעשו דברים מכוערים דברים שאינם הגונים דברים שאינם ראוין לעשות.

השיב הקדוש ברוך הוא ואמר לה: גלוי וידוע לפני שאם היו מוכיחין אותו לא היו שומעין להן.

השיבה מדת הדין ואמרה לפניו: רבש"ע אעפ"י שלא היו מקבלין מהם היו להם להוכיחם.

מיד שתק הקדוש ברוך הוא וחישב את כל הצדיקים שהיו באותו הדור בירושלם כרשעים.

באותה שעה נשתלחו על ירושלם ששה מלאכי חבלה וחבלו אותן האנשים שבתוכה, שנאמר: והנה ששה אנשים באים מדרך שער העליון מפנה צפונה ואיש כלי מפצו בידו ואיש אחד בתוכם לבוש הבדים וקסת הסופר במותניו ויבא ויעמוד אצל מזבח הנחושת (שם, שם).

ומה נשתנה צפון יותר מכל הרוחות?

מלמד שכל הרוחות הרעות הבאות לעולם אינן באות אלא מן הצפון, שנאמר: ויאמר אלי מצפון תפתח הרעה על כל יושבי הארץ (ירמיה א'). ואלה הם ששה אנשים שנשתלחו על ירושלם: **אף וחמה וקצף ומשחית ומשמיד ומכלה,** וכל אחד ואחד חרב פיפיות בידו, שנאמר: ואיש כלי מפצו בידו, וכיון ששמעה תי"ו הדבר הזה מפי הקדוש ברוך הוא מיד יצאה מלפניו בפחי נפש.

אחר כך נכנסה **שי"ן** ועמדה לפני הקדוש ברוך הוא, אמרה לפניו: רבש"ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי נקרא שמך המפורש, שנאמר: זה שמי לעולם, ועוד שאני תחילת השם שדי.

השיב הקדוש ברוך הוא ואמר לה: לאו.

אמרה לו: למה?

אמר לה: מפני ששווא ושקר שניהם נקראו בך, ושקר אין לו רגלים אף את אין לך רגלים, אות שאין לו רגלים איך אברא בו את העולם, מיד יצאה מלפניו בפחי נפש.

אח"כ נכנס **רי"ש** ואמרה לפניו: רבש"ע רצונך שתברא בי את העולם שבי נאמר ראש דברך אמת (תהלים קי"ט), ועוד שאני בתחילת שמך הנקרא רחום גם רפואה.
השיב הקדוש ברוך הוא ואמר לה: לאו,
אמרה לו: למה?
אמר לה: מפני שבך עתיד ישראל להשתעבד לע"ז, שנאמר: נתנה ראש ונשובה מצרים (פ' שלח). ומנין שנקרא ע"ז ראש?
שנאמר: צלמא רישיה די דהבא (דניאל ב'), ועוד רי"ש רע ותחילת רשע, מיד יצאה מלפני הקדוש ברוך הוא בפחי נפש.

אח"כ נכנסה **קוף** ועמדה לפני הקדוש ברוך הוא ואמרה: רבש"ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי קוראין לפניך לעתיד לבא קדושה משולשת שנאמר: וקרא זה אל זה ואמר ק' ק' ק' ה' צבאות וגו' (ישעיה ו'),
השיב הקדוש ברוך הוא ואמר לה: לאו.
אמרה לו: למה?
אמר לה: מפני שבך עתידין קללות לבוא בעולם בבני דור המבול, שנאמר: קל הוא על פני מים תקלל חלקתם בארץ וגו' (איוב כ"ד). מיד יצתה מלפניו בפחי נפש.

אח"כ נכנסה **צדי"ק** ועמדה לפני הקדוש ברוך הוא ואמרה: רבש"ע רצונך שתברא בי את עולמך, שבי נאמר לעתיד בכל יום צדקתך, שנאמר: צדקתך כהררי אל וגו' (תהלים קי"ט), צדיק אתה ה' וישר וגו', כי צדיק ה' צדקות אהב וגו' (שם י"א),
השיב הקדוש ברוך הוא ואמר לה: לאו,
אמרה לו: למה?
אמר לה: מפני שבך עתידין לבוא צרות רבות לישראל, שנאמר: אשר הראיתני צרות רבות וגו' (שם ע"א), ואמר: הוי כי גדול היום ההוא מאין כמוהו ועת צרה היא ליעקב וגו' (ירמיה ל'). ואומר: ויראו ממערב את שם ה' וממזרח שמש את כבודו כי יבוא כנהר צר (ישעיה נ"ט), וכיון ששמע צדי"ק הדבר הזה מיד יצאה בפחי נפש.

אחר כך נכנסה **פ"ה** ועמדה לפני הקדוש ברוך הוא ואמרה: רבש"ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי קורין לפניך פקודי ה' ישרים משמחי לב (תהלים י"ט), שהן משמחין לבו של אדם, ועוד שאני תחילת שמך הנקרא פודה.
השיב הקדוש ברוך הוא ואמר לה: לאו,
אמרה לו: למה?

אמר לה: מפני שבך עתידין ישראל לפרע עצמן לע"ז, שנאמר: (פ' תשא), וירא משה את העם כי פרוע הוא כי פרעה אהרן לשמצה בקמיהם. ואין שמצה אלא ע"ז, מיד יצאה מלפניו בפחי נפש.

אח"כ נכנסה **עי"ן** ועמדה לפני הקדוש ברוך הוא ואמרה: רבש"ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי כתוב עיני ה' המה משוטטים בכל הארץ (זכריה ד') ואתה עיניך בכל העולם, שנאמר: כי מי בז ליום קטנות וגו' (שם, שם).
השיב הקדוש ברוך הוא ואמר לה: לאו,
אמרה לו: למה?
אמר לה: מפני שבך עתידין מנאפין לשמור את הנשף לעבור עבירה בה בסתר שנאמר: ועין נואף שמרה נשף וגו' (איוב כ"ד), ואני עתיד לעשות בך דין, שנאמר: ועיני רשעים תכלינה וגו' (איוב י"א), מיד יצאה מלפני הקדוש ברוך הוא בפחי נפש.

אח"כ נכנסה **סמ"ך** לפני הקדוש ברוך הוא ואמרה: רבש"ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי נקראת סומך נופלים, שנאמר: סומך ה' לכל הנופלים וגו' (תהלים קמ"ה),
השיב הקדוש ברוך הוא ואמר לה: לאו,
אמרה לו: למה?
אמר לה: מפני שבך עתידין אויבים לשום את עירי לעיים, שנאמר: שמו את ירושלם לעיים (תהלים ע"ט), מיד יצאה מלפניו בפחי נפש.

אח"כ נכנסה **נו"ן** ועמדה לפני הקדוש ברוך הוא ואמרה: רבש"ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי אתה נותן נשמה לבריאות לעתיד ונקראת נר, שנאמר: נר אלוהים נשמת אדם (משלי כ'),
השיב הקדוש ברוך הוא ואמר לה: לאו,
אמרה לו: למה?
אמר לה: מפני שבך אני עתיד לכבות נרותיהן של רשעים לעתיד לבא, שנאמר: נר רשעים ידעך (איוב כ"א), ולא עוד אלא שבך מתעברות נשמות לגיהינום, שנאמר: כי ערוך מאתמול תפתה וגו' (ישעיה ל'), מיד יצאה מלפניו בפחי נפש.

אח"כ נכנס **מ"ם** ועמדה לפני הקדוש ברוך הוא ואמרה: רבש"ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי עתידין באי העולם לומר מלכותך וממשלתך בכל, שנאמר: מלכותך מלכות כל עולמים וממשלתך וגו' (תהלים קמ"ה), ותחילת שמך בי נקרא מלך,
השיב הקדוש ברוך הוא ואמר לה: לאו,
אמרה לו: למה?

אמר לה: מפני שבך עתיד לבא יום מהומה, שנאמר: כי יום מהומה ומבוסה ומבוכה לה' וגו' (ישעיה כ"ב) מיד יצאה מלפניו בפחי נפש.

אח"כ נכנסה **למ"ד** לפני הקדוש ברוך הוא ואמרה לו: רבש"ע רצונך שתברא בי עולמך שבי אתה עתיד לתת לישראל את לוחות הברית וללמדן עשרת הדברות, שנאמר: והלוחות מעשה אלוהים וגו' (פ' תשא),
השיב הקדוש ברוך הוא ואמר לה: לאו,
אמרה לו: למה?
אמר לה: מפני שבך עתידין להשתבר תחת ההר ולפרוח הדברים מהם, שנאמר: ואתפוש בשני הלוחות ואשליכם מעל שתי ידי ואשברם לעיניכם (פ' עקב), מיד יצאה מלפניו בפחי נפש.

אח"כ נכנס **כ"ף**, ובאותה שעה היה רעש גדול לפני הקדוש ברוך הוא כשירד כ"ף מעל כתר נורא של הקדוש ברוך הוא, נכנס ועמדה לפני כסא הכבוד ונתרעש הכסא וגלגלי המרכבה אחזו רעדה,
אמר להם הקדוש ברוך הוא: כסא הכבוד וגלגלי המרכבה מפני מה אתן מרעישין?
השיבו ואמרו: מפני כ"ף שירד מעל ראשינו ונכנס ועמד לפניך, שכל כבודנו ויקרנו לא נקרא אלא בה, שנאמר: כסא כבוד מרום מראשון (ירמיה י"ז), ואומר: כבוד מלכותך יאמרו, ואומר: יהי כבוד ה' לעולם (תהלים ק"ד), ואומר: וכבוד ה' עליך זרח (ישעיה ס'), מיד קרא לה הקדוש ברוך הוא לכ"ף ואמר לו: מה אתה מבקש?
אמר לפניו: רבש"ע מבקש אני שתברא בי עולמך שבי נקרא כסאך וכתרך וכבודך.
כסאך מנין? שנאמר: נכון כסאך מאז (תהלים צ"ג),
כתרך מנין? שנאמר: בי מלכים ימלוכו (משלי ח'),
כבודך מנין? שנאמר: מלא כל הארץ כבודו (ישעיה ו'),
השיב הקדוש ברוך הוא ואמר לו: לאו,
אמר לו: למה?
אמר לו: מפני שבך עתיד אני להכות כפי אל כפי, שנאמר: וגם אני אכה כפי אל כפי והניחותי חמתי (יחזקאל כ"א), ולא עוד אלא בך יכלו בדמעות עיניהם של ישראל שנאמר: כלו בדמעות עיני (איכה ב') ואני אברא בך עולמי?
כיון ששמע כ"ף הדבר הזה מפי הגבורה מיד יצאה מלפניו בפחי נפש.

אח"כ נכנסה **יו"ד** ועמדה לפני הקדוש ברוך הוא ואמרה: רבש"ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי נקראת יה ה' צור עולמים (ישעיה כ"ו), ולא עוד אלא שבי יודוך על כל מעשיך בכל יום כל

באי עולם, שנאמר: יודוך ה' כל מעשיך (תהלים קמ"ה), ולא עוד אלא שבי תחילת שמך נקרא יחיד.

אמר לה: לאו,

אמרה לו: למה?

אמר לה: מפני שבך אני עתיד לברוא יצר הרע שהוא מטעה את הבריות באי עולם, שנאמר: כי יצר לב האדם רע מנעוריו (פ' בראשית), מיד יצאה מלפניו בפחי נפש.

אח"כ נכנסה **טי"ת** ועמדה לפני הקדוש ברוך הוא ואמרה: רבש"ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי אתה נותן רוח הקדש בפי יראיך לאמר לפניך טובך, שנאמר: טוב ה' לכל (תהלים קמ"ה), ולא עוד אלא שבי צפנת טובך לצדיקים להנחיל להם, שנאמר: מה רב טובך אשר צפנת וגו' (שם ל"א),

השיב הקדוש ברוך הוא ואמר לה: לאו,

אמרה לו: למה?

אמר לה: מפני שבך אני עתיד לקרא לעמי טמא, שנאמר: כי איש טמא שפתים אנכי ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב (ישעיה ו'), ולא עוד אלא שבך עתיד אדם מצורע לקרוא טמא שנאמר: טמא טמא יקרא (פ' תזריע), ואמר סורו טמא קראו למו (איכה ד'), מיד יצאה מלפניו בפחי נפש.

אח"כ נכנסה **חי"ת** לפני הקדוש ברוך הוא ואמרה: רבש"ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי יאמרו חסדך ה' מלאה הארץ, שנאמר: אוהב צדקה ומשפט חסד ה' מלאה הארץ וגו' (תהלים ל"ג), ובי נקראת רחום וחנון ה' (שם קמ"ה).

השיב הקדוש ברוך הוא ואמר לה: לאו,

אמרה לו: למה?

אמר לה: מפני שבך אני עתיד לכתוב בעט של ברזל חטאת עמי, שנאמר: חטאת יהודה כתובה בעט ברזל בצפורן שמיר חרושה וגו' (ירמיה י"ז). מיד יצאה מלפניו בפחי נפש.

אח"כ נכנסה **זי"ן** ועמדה לפני הקדוש ברוך הוא ואמרה: רבש"ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי נקרא זכרך לדור ודור, שנאמר: זה שמי לעולם וגו' (פ' שמות), ולא עוד אלא שבי עתיד לעשות זכר לנפלאותיו,

השיב הקדוש ברוך הוא ואמר לה: לאו,

אמרה לו: למה?

אמר לה: מפני שבך עתיד לבוא זנות לעולם, שנאמר: כי זנה תזנה הארץ מאחרי ה' (הושע א') ולא עוד אלא שבך עתידין ישראל לזנות לבנות מואב ויפול מהם כ"ד אלף שנאמר: ויחל

העם לזנות וגו' (פ' בלק), ואומר: ויהיו המתים במגפה ארבעה ועשרים אלף והיאך אברא בך את העולם, מיד יצאה מלפניו בפחי נפש.

אח"כ נכנסה **וי"ו** לפני הקדוש ברוך הוא ואמרה רבש"ע רצונך שתברא בי את עולמך, שבי אומרים לפניך בשבח ואתה קדוש יושב תהילות (תהלים כ"ב),
השיב הקדוש ברוך הוא ואמר לה: לאו,
אמרה לו: למה?
אמר לה: מפני שאני עתיד להכות בך את ישראל על אדות התאווה מכה רבה, שנאמר: ויך ה' בעם מכה גדולה מאד (פ' בהעלותך). מיד יצאה מלפניו בפחי נפש.

אח"כ נכנסה **ה"א** ועמדה לפני הקדוש ברוך הוא ואמרה: רבש"ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי עתידין ישראל לומר לפניך הודיה והדרה, שנאמר: הוד והדר לפניו וגו' (דהי"א ט"ז), והן עתידין לקרות לפניך ולהודות גבורתך, שנאמר: הודו לה' קראו בשמו וגו' (תהלים ק"ה),
השיב הקדוש ברוך הוא ואמר לה: לאו,
אמרה לו: למה?
אמר לה: מפני שבך עתיד לבוא לעולם יום הדין הגדול שהוא בוער כתנור, שנאמר: כי הנה היום בא בוער כתנור והיו כל זדים וגו' (סוף מלאכי). מיד יצאה מלפניו בפחי נפש.

אח"כ נכנסה **דל"ת** ועמדה לפני הקדוש ברוך הוא ואמרה: רצונך שתברא בי את עולמך שבי עתידין באי עולם לספר גדולתך לדורותם שנאמר: דור לדור ישבח מעשיך (תהלים קמ"ה), ולא עוד אלא שבי דברך ניצב בשמים, שנאמר: לעולם ה' דברך ניצב בשמים (שם קי"ט),
השיב הקדוש ברוך הוא ואמר לה: לאו,
אמרה לו: למה?
אמר לה: מפני שבך נדונין ישראל בין דם לדם בין דין לדין, שנאמר: כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם בין דין לדין וגו' (פ' שופטים). מיד יצאה מלפניו בפחי נפש.

אח"כ נכנסה **גימ"ל** לפני הקדוש ברוך הוא ואמרה לפניו: רבש"ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי אמור גדולתך וגבורתך, שנאמר: גדול ה' ומהולל מאד ולגדולתו אין חקר (תהלים קמ"ה), ואומר מי ימלל גבורות ה' (שם ק"ו),
השיב הקדוש ברוך הוא ואמר לה: לאו,
אמרה לו: למה?

אמר לה: מפני שבך עתיד אני לשלם גמול לאיים ולאויבים, שנאמר: כעל גמולות כעל ישלם חמה לצריו גמול לאויביו לאיים גמול ישלם (ישעיה נ"ט), וכיון ששמע גימ"ל הדבר הזה יצאה מלפניו בפחי נפש.

אח"כ נכנס **בי"ת** לפני הקדוש ברוך הוא ואמרה לפניו: רבש"ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי משבחין לפניך באי עולם בכל יום, שנאמר: ברוך ה' לעולם אמן ואמן (תהלים פ"ט), ברכו ה' מלאכיו וגו', ואומר ברכו ה' כל צבאיו וגו' (שם ק"ג), ועתידין כל דורות העולם לומר לפניך ברוך ה' אלוהי ישראל (שם ע"ב), ואומר וברוך שם כבודו לעולם וימלא כבודו וגו'.
מיד קבל הקדוש ברוך הוא ממנה ואמר לה: הן.
אמרה לו: ברוך הבא בשם ה', וברא בו את עולמו בבי"ת, שנאמר: בראשית ברא אלוהים וגו'.

האל"ף כיון ששמע הדבר וראה את הקדוש ברוך הוא מקבל הימנו וברא את העולם בבי"ת עמד לו לצד אחר ושתק עד שקרא לו הקדוש ברוך הוא ואמר לו: אל"ף אל"ף מפני מה אתה שותק ואינך אומר כלום?
השיב האל"ף ואמר: רבש"ע אין בי כח לעמוד לפניך ולומר כלום.
אמר לו: למה.
אמר לו: מפני שכל האותיות הם נמנים במנין מרובה ואני במנין מועט, בי"ת בשנים גימ"ל בשלשה דל"ת בארבעה ה"א בחמשה ואני באחד,
השיב הקדוש ברוך הוא ואמר לו אל"ף אל תירא שאתה ראש לכולן כמלך, אתה אחד ואני אחד ותורה אחת, ובך אני עתיד ליתנה לישראל עמי שנקראו אחד במתנה ולהנחילה להן על הר סיני שנאמר: אנכי ה' אלוהיך וגו' (פ' יתרו).
ומנין שהאל"ף נקרא אחד?
שנאמר: איכה ירדוף אחד אלף (פ' האזינו),
ומנין שנקרא הקדוש ברוך הוא אחד?
שנאמר: שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד,
ומנין שהתורה אחת?
שנאמר: תורה אחת יהיה לכם וגו' (פ' בא),
ומנין שישראל נקרא אחד?
שנאמר: ומי כעמך כישראל גוי אחד בארץ (שמואל ב' ז'). אנכי ראש לכל הדברות ואלף ראש לכל האותיות.

ומפני מה ראשו של **אל"ף** זקוף ועומד ויש לו שתי רגלים כבני אדם, מפני שהוא נחשב כאמת ואמת יש לו רגלים. ושקר אין לו רגלים, שכל האותיות של שקר עומדין על חודן. ומפני מה ידו זקוף מצדו?

מפני שהוא מעיד בו ומנופף בו להקב"ה שהוא אמת, שנאמר: ואמת ה' לעולם (תהלים קי"ז).

בי"ת מפני מה פניו כלפי גימ"ל וגימ"ל אחוריו כלפי בי"ת?
מפני שבי"ת דומה לבית שדלתיו פתוחין לכל.

גימ"ל דומה לגבר שהוא רואה עני על הפתח ונכנס לביתו להוציא מתוכו מזון לעני.
ומפני מה ירכו של גימ"ל סמוך לדל"ת?
מפני שכל גמילות חסדים הם לדל.

דל"ת מפני מה דומה למקל ופניו כלפי ה"א, מפני שאדם הדל אינו משתדל אלא לטובתו של העוה"ז שנברא **בה"א,** שנאמר: בהבראם, בה"א בראם, ומפני מה נברא בה"א?
מפני שה"א דומה לאכסדרא והעולם דומה לאכסדרא שכל מי שרוצה לצאת יוצא.
ומפני מה יש לו ב' פתחים אחד גדול ואחד קטן?
מפני כשבא לצאת יוצא בגדול בא לכנס יכנס בקטן.

וי"ו מפני מה זקוף ועומד ופניו כלפי זיי"ן ועומד כמטה?
מפני שרמז הקדוש ברוך הוא באותיות שהוא עתיד להכות את הרשעים ע"י שלוחים במטה של אש בדינה של גיהינום עד שנשמע מתוך גיהינום קול ווי ווי לרשעים שנאמר: אוי לרשע רע וגו' (ישעיה ג').

זיי"ן מפני מה יש לו שני תגין אחד כלפי וי"ו ואחד כלפי חי"ת?
מפני שכל בעל זנות כשהוא הולך אחר הזונה לבוא עליה אחת מעיניו כלפי החטא, לפיכך האחד כלפי חי"ת - חטא ועבירה, ואחת כלפי בני אדם שהן דומין לעץ שנאמר: כי האדם עץ השדה (פ' שופטים) שמא יראו אותו בני אדם ויאמרו עליו ווי ווי פלוני הלך אצל הזונה לפיכך האחד כלפי הוי"ו.

חי"ת מפני מה אינו קשור קשר כתר?
מפני שכל בעלי חטא יש להן גנאי ובושת פנים ואין להם שבח ושם טוב בעולם, אבל יש להם חרפה וכלימה.

טי"ת מפני מה טמון ידו וראשו זקוף והוא קשור כתר?
מפני שכל מי שהוא עושה מעשים טובים וצדקה וגמילות חסדים ונותן פרוטה לעני בצדקה צריך שלא יתן אלא בסתר שמתן בסתר יכפה אף שהוא מלאך המוות ממנו ומאנשי ביתו שנאמר: מתן בסתר יכפה אף (משלי כ"א), ואומר: מלוה אלוהים חונן דל (משלי י"ט).

יו"ד מפני מה הוא קטן מכל האותיות?
ללמדך שכל מי שהוא מקטין את עצמו זוכה שיהיה בנוחלי העוה"ב שנברא ביו"ד שנאמר: כי ביה ה' צור עולמים (ישעיה כ"ו), בה"א נברא העוה"ז וביו"ד נברא העוה"ב.
ומפני מה נברא ביו"ד?
מפני שהצדיקים בני עוה"ב הן מועטים בעוה"ז,
ומפני מה תגו של יו"ד כלפי פניו?
מפני שכל צדיק וצדיק נהנה לפי שכר מעשיו, וצדקתו הולכת לפניו, שנאמר: והלך לפניך צדקך (ישעיה נ"ח).

כ"ף מפני מה דומה לכסא ופניו כלפי למ"ד?
מפני שכל כסא ומלכות אינו מוכן אלא למלכי ארץ לישב, שנאמר: והוכן בחסד כסא (ישעיה ט"ז).

למ"ד מפני מה גבוה מכל האותיות?
מפני שהוא באמצע כ"ב אותיות והוא דומה למלך שיושב על כסא כבוד ומלכות לפניו ולאחריו, כ"ף שמאחריו זה כסא הכבוד, ומ"ם מלפניו זה מלכות, והוא בינוני כמלך.

מ"ם פתוח ומ"ם סתום, מלך פותח ומלך סותם, מ"ם פתוח מפני מה ראשו נמוך כלפי קרקע וידו זקוף כלפי מעלה?
מפני שהוא מורה באצבע למעלה כלפי שמים שהמלכות שלו, ומה הוא אומר?
כי לה' המלוכה וגו' (תהלים כ"ב), וראשו כלפי מטה להורות מה שאמר דוד כי ממך הכל וגו' (דה"א כ"ט). מ"ם סתומה שאין מי שיודע מקומו.

נו"ן מפני מה ידיו לאחוריו וירכיו ופניו כלפי מ"ם?
מפני שנראה כמי שהוא נופל ומתחנן להקימו, שנאמר: נפלה לא תוסיף קום (עמוס ה'), ביום ההוא אקים את סוכת דוד הנופלת (סוף עמוס). נו"ן רבוץ ונו"ן זקוף, נאמן יושב נאמן עומד, נאמן גוזר נאמן מקיים.

סמ"ך מפני מה הוא סתום ואינו פתוח?
מפני שזהו ישראל ששכינה סביב להן כחומה לארבע רוחות, והוא אינו מחליפן בעם אחר, וזרע זרעם אינם מתערבים בזרע אחרים, שנאמר: כי יעקב בחר לו יה ישראל וגו' (תהלים קל"ה), ואומר: כי חלק ה' עמו (האזינו). אבל כהן בבית כהן, ולוי בבית לוי, וישראל בבית ישראל, שנאמר: ואני אהיה לה נאם ה' לחומת אש וגו' (זכריה ב').

עי"ן הוא עשו הרשע שיצאו ממנו טורסיים ופרסיים ומלכות אדום.
ומפני מה כרוע ורבוץ?
מפני שהוא עתיד ליפול תחת רגליהן של ישראל, שנאמר: והיה בית יעקב אש וגו' והיה אדום ירשה וגו' (עובדיה א').

פ"ה מפני מה אחד יושב ואחד עומד?
מפני שהפה אוסר והפה חותם, פה פתוח ופה סתום, ולא היה בשבעים אומות לשון ואומה שמצאה פתחון פה בשני עולמות בעוה"ז ובעוה"ב בתורה ובמצוות במשנה ובמדרש בהלכות ובאגדות ושמועות ותוספות בתפלה ובתחנונים - אלא ישראל בלבד, שנאמר: מגיד דבריו ליעקב וגו' מה כתיב: אחריו לא עשה כן לכל גוי (תהלים קמ"ז).

צדי"ק מפני מה אחד יושב ואחד עומד?
מפני שיש צדיק כפוף וצדיק פשוט,
ומפני מה יש לו ב' ראשין?
לפי שהוא עמוד שנאמר: וצדיק יסוד עולם.

קו"ף מפני מה הוא גבוה בקומתו ויש לו קרן?
מפני שכל קרני רשעים שהן מהלכין בקומה זקופה מפני גאותן בעולם הזה עתיד הקדוש ברוך הוא לגדען מפני כבודן של ישראל שנקראו ראש, שנאמר: ונתנך ה' לראש וגו' (פ' תבא).
ומנין שהוא עתיד לגדען?
שנאמר: וכל קרני רשעים אגדע (תהלים ע"ה), ומגדלין לישראל, שנאמר: תרוממנה קרנות צדיק (שם, שם).

דבר אחר:
קו"ף זה הקדוש ברוך הוא, **ורי"ש** זהו רשע, ומפני מה קו"ף מחזיר פניו מרי"ש?
אלא מלמד שאמר לו הקדוש ברוך הוא לרשע, רשע! איני יכול להסתכל בצלם דמותך.
ומפני מה רגלו פסוק מגגו?
אמר לו: הקדוש ברוך הוא רשע אם אתה חוזר בך אני משיבך למחיצתי ואקשור לך כתר כבוד, שנאמר: ובשוב רשע מרשעתו ועשה משפט וצדקה הוא את נפשו יחיה (יחזקאל י"ח).

שי"ן מפני מה יש שלשה ענפין מלמעלה ואין לו שורש מלמטה?

מפני שאינו דומה אלא לשקר שאין לו רגלים ויש לו דבור ולסוף אינו מתקיים, ולא עוד אלא שעתיד הקדוש ברוך הוא לסכור פי דוברי שקר. משל למה הדבר דומה? לאילן שענפיו מרובין ושורשיו מועטין בא הרוח ועוקרתו והופכתו על פניו.

תי"ו מפני מה רגלו שמלפניו שבור?

ללמדך שכל המבקש ללמוד תורה צריך לכפוף רגליו ולעסוק בתורה, שנאמר: והם תכו לרגליך (פ' ברכה). וצריך שיהיה נמוך מכל הבריות, שנאמר: ושפל רוח יתמוך כבוד (משלי כ"ט), ואומר: עקב ענוה יראת ה' (שם כ"ב).

דבר אחר:

והם תכו לרגליך אלו תלמידי חכמים שהם נושאים ונותנים בדברי תורה, שנאמר: ותורתך שעשועי (תהלים קי"ט).

דבר אחר:

מהו אל"ף בי"ת גימ"ל דל"ת, אלף בינה גמול דלים.

ומפני מה רגלו של ג' פשוטה לפניו?

מפני שגומלי חסדים רצים אחר דלים.

ומפני מה אזניו של ד' מאחוריו?

מפני שאדם דל רואה מאחריו ואומר מי הוא שיבוא אחרי שמא יתן לי מצווה.

ומפני מה כתוב אחר הדל"ת ה"א?

ללמדך שכל העושה גמילות חסדים נאמר עליו המון גויים נתתיך (פ' לך).

ומפני מה כתוב אחר הה"א וי"ו?

שאם אינו עושה גמילות חסדים נאמר עליו וי על פלוני שיש לו ואינו עושה, שנאמר: וחושך מיושר אך למחסור (משלי י"א),

ומפני מה כתוב אחר הוי"ו זיי"ן ואחר הזיי"ן חי"ת?

שאם הכריע יצרו ועשה גמילות חסדים מיד מתקיים עליו הכתוב: חנון יחנך לקול זעקך וגו' (ישעיה ל') ויהי חנון עליו. ס"א כמבטח במידה טובה ירושה אחרונה יתרה מראשונה לעוה"ב למי שהוא עושה גמילות חסדים, שנאמר: מי הקדימני ואשלם (איוב מ"א).

כ"ף כפוף כ"ף פשוטה למה?

לפי שהוא מראה טעם בתורה מיד מלבישו לבוש זכיות ממעון קדשו, שנאמר: שפתי כהן ישמרו דעת וגו' (מלאכי ב'),

ומפני מה אותיות של אמת מפוזרים זו מזו ואותיות של שקר מוקפין זו על גב זו?

מפני שאמת קשה לעשותו והשקר עומד אחר האוזן, כדתניא דבי רבי ישמעאל בא ליטמא פותחין לו בא ליטהר מסייעין לו.

ומפני מה אותיות של אמת בשתי רגלים ואותיות של שקר ברגל אחת עומדין?

שכל העושה אמת הרי קיים לעולם ונוחל העוה"ב ואינו ממעט בעוה"ז, שנאמר: כי שבע יפול צדיק וקם וגו' (משלי כ"ד), ושקר אינו מתקיים לעולם, שנאמר: ורשעים יכשלו ברעה (שם, שם).

ומפני מה ה' אותיות הללו (מנצפ"ך) כל אחת כתובה שתי פעמים?

אלא ללמדך בהן סדרי תורה, ומה היא?

כ"ף של הקדוש ברוך הוא כפופה כ"ף של משה פשוטה,

מ"ם פתוחה מ"ם סתומה, מאמר פתוח ומאמר סתום, ומכאן למד דרך ארץ שהרב יושב ומדבר והתלמיד עומד ודומם.

צדי"ק כפופה צדי"ק פשוטה צדיק כפוף וצדיק פשוט.

נו"ן פשוטה נו"ן כפופה, אם תאמר נאמן כפוף נאמן פשוט זהו צדיק כפוף צדיק פשוט, אלא מכאן לתלמיד חכם שהוא עוסק בתורה שהוא חייב להיות ביראה ופחד, ולפיכך נתנה התורה ביראה ורתת להתעסק בה ביראה ובזיעה, שנאמר: אשרי שומרי עדותיו בכל לב ידרשוהו (תהלים קי"ט).

א"ת ב"ש.

א"ת אל"ף זה אדם הראשון תי"ו שהוא תחילת ברייתו של עולם, שכל העולם נברא במאמר של הקדוש ברוך הוא שנאמר: כי הוא אמר ויהי (תהלים ל"ג), ואומר: בדבר ה' שמים נעשו (שם, שם).

ומנין שאדם הראשון נברא בכפו של מקום?

שנאמר: וייצר ה' אלוהים את האדם (פ' בראשית), ונאמר: ותשת עלי כפיך (תהלים קל"ט).

וייצר למה ב' יודי"ן?

אחת ליצר טוב ואחת ליצר הרע.

דבר אחר:

ב' יודי"ן אחת ליצירת אדם ואחת ליצירת חוה.

דבר אחר:

וייצר למה ב' יודי"ן?

אלא אחת כנגד פרצוף פניו ואחת כנגד פרצוף של אחריו, וכן הוא אומר: אחור וקדם צרתני (תהלים קל"ט).

מהו אחור וקדם?

שבתחילה לא נברא אלא פרצוף של אחור ואח"כ פרצוף של פנים.

ומה ותשת עלי כפך?

מלמד שבתחילה נברא האדם מן הארץ ועד הרקיע וכיון שראו אותו מלאכי השרת נזדעזעו ונרתעו מלפניו. באותה שעה עמדו כולם לפני הקדוש ברוך הוא ואמרו לפניו: רבש"ע שתי רשויות יש בעולם אחת בשמים ואחת בארץ.
מה עשה הקדוש ברוך הוא באותה שעה?
הניח ידו עליו והמעיטו והעמידו לאלף אמה.

ב"ש בי"ת אלו בהמה וחיה, שי"ן אלו שקצים ורמשים שנבראו עם אדם הראשון, ולמה נבראו עמו?
מפני שאמר הקדוש ברוך הוא אם תזוח דעתו של אדם עליו אמור לו: אל תזוח דעתך עליך שהרי בהמה וחיה שקצים ורמשים הלא הן כמותך שנבראו עמך, שנאמר: אדם ביקר וגו' (תהלים מ"ט), ואחריו מהו אומר?
החיה וכל בהמה רמש וגו', (שם קמ"ח), ואומר: מלכי ארץ וכל לאומים.

ג"ר
גימ"ל זהו גן עדן שנטע הקדוש ברוך הוא בעדן לשום בתוכו י"ב חופות של אבנים טובות ומרגליות בשביל אדם, שנאמר: בעדן גן אלוהים היית כל אבן יקרה מסוכתך אודם פטדה ויהלום תרשיש שוהם וישפה ספיר נפך וברקת וזהב מלאכת תפיך ונקביך בך (יחזקאל כ"ח) והפחות שבכולם זהב הוא.
רי"ש שהוא נכנס ראש לגן עדן קודם לכל הצדיקים, שנאמר: ויטע ה' אלוהים גן בעדן מקדם וישם שם את האדם (פ' בראשית).

ד"ק,
דל"ת זהו דלתי גן עדן שפתחו לפניו מלאכי השרת ששגרן הקדוש ברוך הוא אצל אדם לשרתו.
קו"ף מלמד שקראו לפניו קדישי עליונים וגיבורי ערבות ואמרו לו בא בשלום.

ה"ץ,
ה"א שהפיל עליו הקדוש ברוך הוא תרדמה, שנאמר: ויפל ה' אלוהים תרדמה על האדם (פ' בראשית),
צדי"ק זו צלע אחת שלקח הימנו מצלעותיו ובנאה לאשה והרחיצה וסכה ופרכסה וקלע לה שער וזווגה לאדם, שנאמר: ויבן ה' אלוהים את הצלע וגו' (שם,שם).

ו"ף,

וי"ו שהביאה ברבבות אלפין של מלאכי השרת אל אדם הראשון בקול רינה ושירה, שנאמר: ויביאה אל האדם (שם, שם).

ומה הוא **פ"ה,** מלמד שכל פמליא של מעלה ירדו עימהם לגן עדן מקצתן היו אוחזין בידם נבלים ומצלתיים וכנורות ומשחקין לפניו כבתולות, וחמה ולבנה וכוכבים ומזלות היו מרקדין לפניהם כנערות.

ז"ע,

זיין מלמד שזימן הקדוש ברוך הוא שניהם לסעודה על מעדני גן עדן,

עי"ן שערך הקדוש ברוך הוא לפניהם שלחנות של מרגליות וכל מרגליות ומרגליות היה מאה אמה ארכה וששים אמה רחבה, וכל מיני מעדנים מונחים לפניהם, שנאמר: תערוך לפני שלחן (תהלים כ"ג).

ח"ס,

חי"ת שחשו מלאכי השרת וצלו לו בשר וצננו לו את היין, ובא הנחש וראה את כבודן והציץ בהן ונתקנא בהן.

סמ"ך שסח לו הקדוש ברוך הוא לאדם ואמר לו: מפרי עץ הגן תאכל ומפרי העץ וגו'.

ט"ן,

טי"ת שטעתה חוה בדבריו של נחש ואכלה מן העץ ונתנה הימנו לאדם ואכל, שנאמר: ותקח מפריו ותאכל וגו'.

נו"ן שנפתחו עיניהם והבינו שהם ערומים ונתעטפו בעלין של תאנה, שנאמר: ויתפרו עלי תאנה וגו'.

י"ם,

יו"ד שכבר גלוי וידוע לפניו מעשיהן שעשו וירד הקדוש ברוך הוא משמי מרום ועמד על פתחי גן עדן וקרא לו לאדם, שנאמר: ויקרא ה' אלוהים וגו'.

מ"ם שאמר הקדוש ברוך הוא לאדם מי הגיד לך כי עירום אתה.

כ"ל,

כ"ף שכלם זימנם הקדוש ברוך הוא לדין בתחילה קרא לו לאדם ואמר לו: מפני מה אכלת מפרי עץ הדעת שאמרתי לך לא תאכל ממנו?

השיב האדם ואמר: ריבון העולמים האשה אשר נתת עמדי נתנה לי ואכלתי,

אמר לאשה: מפני מה אכלת?

אמרה האשה: הנחש השיאני ואוכל.

אח"כ קרא את הנחש אמר לו הקדוש ברוך הוא: כי עשית זאת וגו'. בשעה שאמר לו על גחונך תלך,
השיב הנחש ואמר: ריבון העולמים, אם כן הוא רצונך אהיה כדג שבתוך הים שאין לו רגלים, וכשאמר לו: עפר תאכל
אמר הנחש: ריבון העולמים מה אם הדג אוכל עפר אף אני אוכל עפר.
באותה שעה תפשו הקדוש ברוך הוא לנחש וקרע לשונו לשני קרעין,
אמר לו הקדוש ברוך הוא: רשע שבעולם אתה התחלת בלשון הרע לפיכך אני מודיע לכל באי העולם שלשונך גרם לך כל זאת. מלמד שחטאו שלשה ולקו ארבעה, נחש וחוה ואדם חטאו ולקו ונטרדו מגן עדן, שנאמר: ויגרש את האדם וגו', ורביעית ארץ לקתה בעבורם, שנאמר: ארורה האדמה בעבורך.

דבר אחר:
א"ת ב"ש את בוש עליך ותתא. ג"ר ד"ק ה"ץ ו"ף ז"ע ואם יצא לחוץ אז מזיעו ומרתיעו ח"ס ט"ן.

אח"ס בט"ע,
אל תקרי אח"ס אלא אחוס ואין אחוס אלא לשון רחמים לשון תחנונים, שנאמר: חוסה ה' על עמך (יואל ב'). ומהו אח"ס?
מלמד שאמר הקדוש ברוך הוא למלאכי השרת: אני בעצמי אחוס על ישראל יותר מכל אומות העולם מפני שהן ממליכין אותי בעולמי ב' פעמים בכל יום ויום ומייחדין את שמי שחרית וערבית, שנאמר: שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד (פ' ואתחנן). שאלמלא ישראל בעולם לא היה כבוד וגדולה בעולם לפי שהן מספרין תהילתי בכל יום, שנאמר: עם זו יצרתי לי תהילתי יספרו (ישעיה מ"ג), ואין דעתי נהנית אלא מהן, שנאמר: נהפך עלי לבי יחד נכמרו ניחומי (הושע י"א).

בט"ע, שבם טעו העולם לפי שבכל יום ויום כשאומות העולם רואין חמה ולבנה כוכבים ומזלות מעבירין כתריהן מעל ראשיהן וכל מלכיהם ורוזניהם נופלין ומשתחווים לצבא השמים מיד כועס עליהם הקדוש ברוך הוא, שנאמר: ואל זועם בכל יום (תהלים ז'). ואמר להן למלאכי חבלה: אני נתתי להללו רוח ונשמה מלוכה וכבוד וגדולה וממשלה, והן משתחווים לחמה ולבנה שבראתי מזוהר פני. באותה שעה רועשין גלגל חמה ואופן והלבנה וסדרי מזלות כוכבים וכל סדרי בראשית כולן. מיד אף וחמה שני מלאכי חבלה מה עושין?
שולפין את חרבן ותופסין בידם ויוצאין מלפני הקדוש ברוך הוא בחמה להחריב את העולם מפני מעשיהן של אומות העולם שמכעיסין במעשיהן. ואלמלא שיוצאין תלמידי חכמים שהן עוסקין בתורה ותינוקות של בית רבן שהן הוגין במקרא ובמשנה וישראל שהן קוראין שמע

ישראל ומקבלים עול מלכות שמים שחרית וערבית כבר היו נותשין ומחריבין את העולם. לפיכך הוא אומר: ה' מלך ירגזו עמים וגו' (תהלים צ"ט).

גי"ף, אל תקרי גי"ף אלא גוף, זו גופה של תורה שראשי ישיבות גאון יעקב מתעסקים בה ומורין פרט וכלל והויות איסור והיתר לישראל, שנאמר: יורו משפטיך ליעקב (פ' ברכה), ואומר למדו היטב דרשו משפט (ישעיה א').

דכ"ץ, אל תקרי דכץ אלא דך כולו חפץ, ואין חפץ אלא ישראל שנקראו ארץ חפץ לפני הקדוש ברוך הוא, שנאמר: ואשרו אתכם כל הגויים כי תהיו אתם ארץ חפץ (מלאכי ג'),
ולמה נקראו ארץ חפץ?
מפני שהם דומים לארץ שכל העולם כלו מתקיים בה. חפץ בשביל שהם עושים בכל יום ויום חפצו של הקדוש ברוך הוא בדברי תורה, שנאמר: ה' חפץ למען צדקו (ישעיה מ"ב).

הל"ק, זה יעקב שנקרא חלק שנתקדש שמו של הקדוש ברוך הוא בקדושה על ידו, שנאמר: והקדישו את קדוש יעקב (שם כ"ט) על ידי צאצאיו, וחקק לו דמותו על כסא כבודו. ובשעה שצאצאיו קורין קדושה משולשת מוריד הקדוש ברוך הוא פיו מלמעלה ונושקו על ראשו שחקוק על כסא הכבוד, שנאמר: כי יעקב בחר לו יה (תהלים קל"ד).
ומנין שיעקב נקרא חלק?
שנאמר: ואנכי איש חלק (פ' תולדות), כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו (האזינו).

ומ"ר, אל תקרי ומר אלא ואמר, ומהו ואמר אלו שרפי להבה ומלאכי צבאות וחיילי מעונה שאינם יכולין לומר קדוש מלמעלה עד שפותחין ישראל תחילה פיהם בקדושה מלמטה ואומרים קדושה משולשת ואח"כ מקדישין מלאכי השרת, שנאמר: ברן יחד כוכבי בקר ויריעו כל בני אלוהים (איוב ל"ח), כוכבי בקר אלו ישראל שנמשלו לכוכבים, שנאמר: ומצדיקי הרבים ככוכבים (דניאל י"ב), ואומר: והנכם היום ככוכבי השמים לרוב (פ' דברים), הכוכבים מאירין את העולם אף ישראל מאירין נרו של עולם בדברי תורה שהם כיוצא בהם, שנאמר: כי נר מצווה ותורה אור (משלי ו').
ומנין שאין ואמר אלא למלאכי השרת?
שנאמר: וקרא זה אל זה ואמר וגו' (ישעיה ו').

ז"ן ש"ת, אל תקרי זן שת אלא זה נשא שבת, ומהו זה נשא שבת?
אלו ישראל שנשאו תורה ומצוות שבת בעוה"ז מפי הקדוש ברוך הוא שבה זוכין ישראל ונוחלין חיי עוה"ב שכלו שבת, שנאמר: מזמור שיר ליום השבת (תהלים צ"ב),
מהו ליום השבת?

אמרה רוח הקדש: על ידי דוד בכינור זמרו אתם בני ישראל שירו לעולם הבא שכלו שבת, לפי שבשעה שאמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל אני נותן לכם את התורה אמר האם מקיימים אתם את המצווה שבה אני מנחיל לכם את העולם הבא?

וישראל היו משיבין ואומרים לפניו: רבש"ע הראנו דוגמא של עולם הבא בעולם הזה.

אמר להם: זו שבת שהיא אחת משישים משל עוה"ב שבה אתם מתענגים תענוגי מנוחה שנאמר: אז תתענג על ה' וגו' (ישעיה נ"ח).

אלב"ם אל תקרי אלבם אלא לבם, ומהו לבם?

מלמד שעמד נגרסנאל שרה של גיהינום לפני הקדוש ברוך הוא ואמר לפניו: רבש"ע כל אומה ואומה נתת לי שתאכלם אשי של גיהינום, שנאמר: לכן כאכל קש וגו' (ישעיה ה') ואומה זו של ישראל מפני מה אינך נותן לי שתאכלם אשי כדרך כל אומות העולם.

השיב הקדוש ברוך הוא ואמר לו: כל אומות העולם הרי הן בפתקי שלך לעשות להם כרוע מעלליהם ולדונן בתוך גיהינום, אומה זו של ישראל אינה בפתקיות שלך ואין לך עסק בהן.

אמר לפניו: למה?

אמר לו: מפני שהן עוסקין בתורה ובמצוות ומקיימים אותם ואהבתן בלבי עד לעולם, שנאמר: ואהבת עולם אהבתיך וגו' (ירמיה ל"א), ואינן עוברין בתוך גיהינום לפי שאני עימהם.

דבר אחר:

אלב"ם, אל תקרי אלבם אלא אל – בם, שנאמר: כי תעבור במים אתך אני וגו' (ישעיה מ"ג), ולא עוד אלא ששכינתי שרויה בתוכם, שנאמר: והתהלכתי בתוככם והייתי לכם לאלוהים (פ' בחוקותי) לכך נאמר אמר לו: ב"ם. ג"ן ד"ס, מהו גן דס?

אמר נגרסנאל לפני הקדוש ברוך הוא: רבש"ע א"כ היכן דרים כשזוכין לחיי עוה"ב

אמר לו: בגן עדן של הדס שריחו הולך מסוף העולם עד סופו, שנאמר: כי כימי העץ ימי עמי וגו' (ישעיה ס"ה).

ה"ע ו"ף, מלמד שאמר לפניו שרה של גיהינום: רבש"ע רצונך שתודיע לי כבודן וגדולתן של צדיקים שאתה מנחיל להן בגן עדן לעוה"ב,

אמר לו הקדוש ברוך הוא: לאו, שנאמר: כה אמר ה' הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו וגו' (ישעיה ס"ה). העו"ף, כשם שהעוף פורח באוויר של עולם ואין לו רשות ליכנס בחופות מלכים ורוזנים לישב במשכנות עימהם על כסא הכבוד כך אין לך רשות ולא עסק בהן לראות בטובתן של ישראל, שנאמר: לא יגורך רע (תהלים ה').

ומהו לא יגורך רע?

מלמד שכך אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: רבש"ע אל יהי במגורך רע, ואין רע אלא שטן ויצר הרע, שנאמר: כי יצר לב האדם רע (פ' נח), וכשם שאין יצר הרע במגורותיו של הקדוש

ברוך הוא כך עתידין ישראל שלא יהיה במגורתם שטן ולא מלאך המוות ולא יצר הרע. אימתי?
לעולם הבא, שנאמר: וישב עמו בנוה שלום ובמשכנות מבטחים (ישעיה ל"ב) בלא שטן, ובמנוחות שאננות בלא מלאך המוות ובלא יצר הרע, שנאמר: בלע המוות לנצח וגו' (ישעיה כ"ה).

זצח"ק אמר לפניו: רבש"ע מפני מה אינך נותן לי רשות לראותן בעיני כלל וכלל ולטעום טעם מעט מאכילתן ולהסתכל בטובתן ובגדולתן?
אמר לו: מפני שזרעו של יצחק הן שהגיש בשרו ורביעית דם שלו ע"ג המזבח שנקרא יצחק, זצח"ק אל תקרי זצח"ק אלא זרעו של יצחק.
אמר לפניו: רבש"ע כל בריה אתה נותן לו בכל יום ויום מזון מאכל לפי אכלו שכך כתיב: פותח את ידך וגו' (תהלים קמ"ה) מפני מה אין אתה נותן לי מזון כדי סיפוקי שהרי אני רעב מכל מאכל?
והשיב הקדוש ברוך הוא ואמר לו: הרי מסרתי לך כל רשעי הארץ וכל חטאיה.

ט"ר י"ש כ"ת, יש לי כתות כתות, כתות של משקרין כתות של לסטין כתות של מספרי לשון הרע, ואני מוסרם לך שתאכלם אשך שנקרא טרישכ"ת, אל תקרי טרישכ"ת אלא יש לי כת.
ומנין ששרה של גיהינום אומר בכל יום ויום תן לי מאכל כדי סיפוקי?
שנאמר: לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חוק וירד הדרה והמונה ושאונה ועלז בה (ישעיה ה').
מהו לבלי חוק?
אלו אומות העולם שפערה גיהינום פיה עליהם על שלא קבלו את התורה ולא קיימו את המצוות בעוה"ז, כל הגויים כאין נגדו, לפיכך נמסרים לאשה של גיהינום שתאכלם בבת אחת שנאמר: ישובו רשעים לשאולה וגו' (תהלים ט'), ואומר ובאחת יבערו ויכסלו מוסר הבלים עץ הוא (ירמיה י'), וישראל הם ששים ושמחים בדברי תורה כשרואים אותה שעומדת לפני הקדוש ברוך הוא ומתחננת בשביל ישראל שיוצלו מדינה של גיהינום,
השיב הקדוש ברוך הוא ואמר לה: בתי! הרי אהוביך משולחין מתוך גיהינום ואין גיהינום שולטת בהן מפני שהן עוסקין בתורה לילה ויום שנאמר: גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור (זכריה ט'), ואין בור אלא גיהינום, שנאמר: ויעלני מבור שאון (תהלים מ'). תם מדרש אלפא ביתא דרבי עקיבא.

מדרש רבי עקיבא בן יוסף

[בית המדרש ח"ה 31]

את זה המדרש דרש ר' עקיבא בן יוסף ע"ה דורש כתרי אותיות על התגין ועל הזיינין ועל אותיות גלולות גדולות וקטנות.

א. יש לה ג' זיינין לעיל כנגד מלאכי השרת שהם מזכירין את השם לאחר ג' תיבות שנאמר: קדוש קדוש קדוש ה' צבאות, ושני זיינין למעלה כנגד ישראל שמזכירין את השם לאחר ב' תיבות שנאמר: שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד.

ב. בי"ת יש לה ב' זיינין לעיל כנגד בית דין שלמעלה ובית דין שלמטה ושניהן שווין כיום אחד לדין, ועוד בי"ת יש לה ב' זיינין כנגד ב' עולמות העולם הזה והעולם הבא.

ג. גימ"ל מזוינת בשלשה זיינין מלעיל כנגד ג' ימים שנשתמש העולם לאורו של הקדוש ברוך הוא, ועוד הג' מזויינת בג' זיינין לפי שביום ג' היו ג' דברים: נבראת היבשה ונקראה ארץ ונתלבשה לבושי עשבים וכל מימות שבעולם חזרו למקומם ונבראו ימים ונהרות.

ד. דל"ת יש לה ב' זיינין לפי שביום ד' ב' מאורות, ולפעמים דל"ת מזוינת בשלשה זיינין כנגד ב' מאורות הגדולים והכוכבים.

ה. ה"א יש לה ג' זיינין מלעיל לפי שביום ה' נבראו מן המים חיות ועופות ודגים, ועוד ה' מזוינת בג' זיינין כנגד מלאכים ושרפים ואופנים.

ו. וי"ו מזוינת זיין אחד מלעיל, לפי שביום ו' נברא אדם ונשמתו נתונה לו מן השמים, ומוטה מלרע לפי שגופו מעפר אדמה מלמטה.

ז. זיי"ן מזוינת בשלשה זיינין מלעיל לפי שביום שביעי שבת וינפש ובו חייב אדם להתענג בשלשה עינוגין במאכל ובמשתה ובכסות נקיה, ועוד היא מגולגלת לפי שכל המחלל שבת בזדון אין לו הרמת ראש עד שיעשה תשובה. ולמה כפיפת הז' כנגד הימין? שאם חזר בתשובה הקדוש ברוך הוא פושט ימינו ומקבלו ומוחל לו על כל עונותיו.

ח. חי"ת יש לה ב' זיינין לפי שביום ח' ימול אדם בשר ערלתו ובברית יש ב' מצוות מילה ופריעה ואם מל ולא פרע כאלו לא מל, ועוד חי"ת חמוקה שני ירכיים שכל הפורק ממנו עול מילה שערי גיהינום פתוחין לו.

ט. טי"ת יש לה ג' זיינין כנגד ג' משפחות טובות, כוהנים לווים וישראלים,

ועוד ט' יש לה ד' זיינין לעיל כנגד ד' משפחות כוהנים לווים וישראלים וגרי צדק.

ועוד טי"ת יש לה ה' זיינין לפי שכולם שומרים חמשה חומשי תורה.

י. יו"ד כפופה קומתה למעלה ולמטה כנגד עשרה שמתפללין בבית הכנסת וכופפין את קומתן ומכוונין את לבם לאביהם שבשמים.

כ. כ"ף יש לה ב' זיינין כנגד ב' משפחות כהונה בני אהרן: אלעזר ואיתמר.

ך. כ"ף זקוף יש לה ג' זיינין כדי לקומם עמם ג' משפחות לוויה גרשון קהת ומררי שומרי המקדש.

ל. למ"ד מעוטר מלעילא וזקופה כנגד מלכו של עולם שהוא זקוף מעל כל העולם כלו וכתר תהילה בראשו, ולמה עטרתו מלמטה לפי שהקב"ה יושב מלמעלה וצופה ומסתכל למטה.

מם. מ"ם פתוחה ומ"ם סתומה יש לכל אחד ב' זיינין כנגד ב' כסאות שיש לו להקב"ה יתברך שמו כסא דין לדון בו אומות העולם וכסא רחמים לדון בו ישראל.

נן. נו"ן פשוטה ונו"ן זקופה יש להן ג' זיינין לשניהן כנגד ג' כתרים שנתנו לישראל כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות. ועוד נו"ן נטויה רגלה מלמטה לפי שאם סרח מלך או חכם או כהן מטה רגלו, ולמה נטויתה כנגד הימין שאם חוזרין בתשובה חוזרין לגדולתן כבראשונה. ועוד היא מגולגלת שכל מי שיש לו ענוה ושפלות הקדוש ברוך הוא מגדלו ומנחילו חיי העולם הבא, שאין לך מדה טובה בעולם כענוה ויראת השם.

ס. סמ"ך יש לה ב' זיינין לעילא לפי שכל העוסק בתורה ובמצוות סוד עליונים ותחתונים גלויים לו שנאמר: סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם (תהלים כ"ה).

ע. עיי"ן יש לה ג' זיינין לעיל כנגד עינוי ארץ ישראל שהם אהובים לבוראם ולמלאכי השרת ולבני אדם,

ועוד עיי"ן מזוינת בחמשה זיינין להוסיף עליהן צדיקי ארץ ישראל ויראי חטא.

ועוד עיי"ן זקופה לעילא שכל מי שיש בו ענוה ושפלות הקדוש ברוך הוא מגביהו.

ועוד עיי"ן זקופה ומוטה שכל המגביה עצמו הקדוש ברוך הוא משפילו,

ולמה מוטה כנגד ימין?

שאם חזר בו הקדוש ברוך הוא מחזירו לגדולתו.

ועוד עיי"ן זקופה ומוטה מצד שמאל שאם אדם לא קרע לבו וגס רוחו לא תהיה תקומה למפלתו.

פ' ף פ"א פשוטה ופ"א זקופה, יש להן ב' זיינין לכל אחד, שכל הפותח פיו בתורה ובתפלה נעשין לו כל חפציו, ועוד פ"א מגולגלת ומזוינת בג' זיינין לעילא שכל תורה ותפלה שאין בה מעשים טובים ותשובה התורה בטלה והתפלה אינה רצויה.

ועוד פף מגולגלין שכל תפלה שאין בה לב נשבר וראש כפוף אינה רצויה, וכל הטעמים שאמרו בפ' נוהגין בף.

צץ צד"י פשוטה וצד"י זקופה יש לכל אחד ג' זיינין כנגד שלשה אבות אברהם יצחק ויעקב, ועוד צ' יש לה ד' זיינין כנגד ארבע אמהות שרה רבקה רחל ולאה.

ועוד צ' יש לה ה' זיינין כנגד ה' קולות של יום מתן תורה.

ק. קו"ף יש לה ב' זיינין כנגד ב' קשרים של תפילין של ראש ושל זרוע ולפעמים יש לה זיין אחד כנגד הציץ.

ר. רי"ש יש לה זיין אחד כנגד הטלית ומצוות הציצית.

ש. שי"ן יש לה ג' זיינין כנגד שני תפילין ומזוזה,

ועוד שי"ן יש לה ד' זיינין כנגד ד' ציציות, ופעמים יש לה ז' זיינין כנגד רקיעים.

ת. תי"ו יש לה ב' זיינין כנגד עברי ותרגום בעשרים וארבעה ספרים, ופעמים יש ת' שיש לה זיין אחד כנגד תלמוד ודברי חכמים. נשלם מדרש רבי עקיבא זכר צדיק לברכה.

אותיות קטנות וטעמיהן

[לקט מדרשים דף כ' ע"ב]

א. אל"ף דויקרא (א' א') קטנה, לדרוש שאין הקדוש ברוך הוא נגלה על אומות העולם אלא בחצי דבור, ויקר אלוהים אל בלעם (במדבר כ"ג ד') בלא א', אבל נביאי ישראל דבור שלם, ולפיכך אמר ויקרא.

ב. בי"ת במשלי (ל' ט"ו) שתי בנות הב הב, ב' של הב הראשון קטנה, לפי שבית ה' החריב והקטין כבוד בית המקדש ב' פעמים.

ג. גימ"ל, וגוש עפר באיוב (ז' ה') ג' קטנה, הקרי וגוש בוי"ו אבל הכתיב: וגיש ביו"ד. ג' גוש עפר באיוב כנגד ג' ילוד אשה במשלי, מה ברי ומה בר בטני ומה בר נדרי. ג' ימים לאחר מיתה וג' ימים בחבוט הקבר, לכך קטנה.

ד. דל"ת, במשלי (כ"ח י"ז) אדם עשוק בדם נפש, ד' קטנה (בדם) כי השופך דם הורג ד', הנרצח וכאלו הורג את אשתו ואת בניו ואת בנותיו.

ה. ה"א, בהבראם (בראשית ב' ד') ה' קטנה, לפי שהוקטן ונתמעט על ידו כמו ותשת עלי כפיך (תהלים קל"ט ה').

ו. וי"ו, הנני נותן לו את בריתי שלום (במדבר כ"ה י"ב) ו' קטנה בשבילו הנני נותן לו ולא לאחר את בריתי שלום מתנה שלימה.

ז. זיי"ן, ויזתא ז' קטנה, לפי שהמן הלשין בשבעה דברים ישנו עם אחד, מפוזר ומפורד, בכל מדינות מלכותך, ודתיהם שונות מכל עם, ואת דתי המלך, ולמלך אין שווה להניחם.

ח. חי"ת, חף אנכי (איוב ל"ג, ט.) ח' קטנה.

ז' מצוות נתנו קודם מתן תורה וכולן נכללות בפסוק: **ויצו ה' אלוהים את האדם לאמר מכל עץ הגן אכל תאכל** (בראשית ב' ט"ז),

א' ויצו אין צו אלא לשון ע"ז, שנאמר: כי הואיל הלך אחרי צו (הושע ה' י"א),

ב' השם זו ברכת ה' שנאמר: ונוקב שם ה' (ויקרא כ"ד ט"ז),

ג' אלוהים אלו הדיינים, שנאמר: אלוהים לא תקלל (שמות כ"ב כ"ז),

ד' על האדם זה שפיכות דמים, שנאמר: שופך דם האדם באדם (בראשית ט' ו'),

ה' לאמר גלוי עריות, שנאמר: לאמר הן ישלח איש את אשתו (ירמיה ג' א'),

ו' מכל עץ הגן על הגזל שלא יגזול,

ז' אכל תאכל ולא אבר מן החי.

ט. טי"ת, יסר מעלי שבטו (איוב ט' ל"ד) ט' קטנה, כי לא יסורין כיסורין של איוב.

י. יו"ד, תשי (דברים ל"ב י"ח) יו"ד קטנה, התשתם כחו של יוצר.

כ. כ"ף, ולבכותה (בראשית כ"ג ב') כ' קטנה, כל מי שאינו בוכה על אדם כשר כף וכף וכף פורעין לו.

ל. למ"ד, לא עליכם (איכה א' י"ב) ל' קטנה כי בתחילה היו ישראל לראש ועתה לזנב.

נ. נו"ן, ב' נוני"ן (פשוטה וכפופה) קטנות ואלו הן, נטע אורן (ישעיה מ"ד י"ד) ונבושזבן (ירמיה ל"ט י"ג) דברי נרגן כמתלהמים (משלי י"ח ח'), שהיה החסון לנעורת באיזה מזל באיזה היום ובאיזה שעה לסירחו. נפתלי אילה שלוחה (בראשית מ"ט כ"א), נפלה ולא תוסיף קום בתולת ישראל (עמוס ה' ב').

ס. סמ"ך, כי יצפנני בסכה, ס' קטנה, ששים גיבורים סביב לה, גלתה סוד ה' ליראיו, בסכה כתיב: (בה"א), השביעה בה' חומשין. ובי"א פסוקים שמתחילין בי' ומסיימין בב' נעלם מהם ס', שאמרתם בכוונה כי דודי היה לי שמרתני מאותם אשר סביב שתו עלי כמנין ס' מרובעת. בסופה ובשערה (נחום א' ג'), ס' קטנה.

ע. עיי"ן לעות אדם בריבו (איכה ג' ל"ו) אל מי אשר בו ונתתי ת"ז (?) בראשו. ס' ע' זו סמיכת עי"ן.

פ. פ"א זעירא בהאזינו וכפר אדמתו עמו. פ' דשפרפרא (דניאל ו' כ') פ' קדמאה קטנה, תנינא גדולה, פיה פתוחה, ולאחר פ' אותיות כתיב: ויאמר אלוהים יהי אור ויהי אור כי לא מצינו אמירה קודם לזאת.

צ. צד"י, וצוחת ירושלם עלתה (ירמיה י"ד ב') צ' קטנה, כי הקטינו הצדיקים וצוחת זו צוחה על היין בחוצות, וכן צדיק לעולם בל ימוט (משלי י' ל'). וצדקה תציל ממות (משלי י' ב') ב' פעמים צ' קטנה כי הרואה שיקטין יעשה צדקה.

ץ. צד"י זקופה, יפרצנו פרץ על פרץ (איוב ט"ז י"ד) ץ קטנה.

ק. קו"ף, קצתי בחיי (בראשית כ"ז ו') ק' קטנה מלמד שראתה ברוח הקדש שטיטוס יחריב הבית שגבהו ק' אמות וימעט כבודן של ישראל. ק' של קברום (יחזקאל ל"ט י"ב) קטנה, ק' של יצחק בפסוק ואברהם בן מאת שנה בהולד לו יצחק, וימצא יצחק מאה שערים (כשנולדו השבטים).

ר. רי"ש של פרשנדתא (אסתר ט' ז') קטנה, שנתמעט ונתלה.

ש, ת שי"ן תי"ו של פרשנדתא (שם, שם) קטנות, הסר פ' ור' וישאר שמתא. ותכתוב אסתר (שם ט' כ') ת' תנינא קטנה יש אומרים ו' של ונפשו לא חיה (תהלים כ"ב ל') קטנה, ור' כמנור אורגים (ש"א י"ז ז'), ו' של נעו עורים (איכה ד' י"ד) קטנות. תמו אותיות קטנות.

אותיות גדולות.

[שם דף כ"ב ע"א]

א. אדם שת אנוש (דהי"א א') א' גדולה מפני שהוא ראש ליצורים.

ב. בי"ת של בראשית גדולה שהוא קודם לכל המקרא.

ג. והתגלח גימ"ל גדולה, לפי שאותו גלוח היה בטהרה,

ד. דל"ת של אחד (דברים ו' ד') גדולה, מכאן אמרו חכמים: שצריך להאריך בד' של אחד.

ה. הל - ה' תגמלו זאת בהאזינו ה' גדולה, לפי שהיא כשתי תיבות ואי אפשר להיות תיבה בלא חברתה.

ו. וי"ו דגחון (ויקרא י"א מ"ב) גדולה, שכל נחש ונחש נארר בו' קללות.

ז. זיין דויזתא (אסתר ט' ט') גדולה לפי שכולם מתו בנשימה אחת.

יש אומרים: שהוא ז' הכזונה (בראשית ל"ד ל"א),

ויש אומרים: זכרו תורת משה עבדי (מלאכי ג' כ"ב).

ח. חור כרפס ותכלת (אסתר א' ו') ח' גדולה, חור היה במקדש ולא ימצא כמוהו בעולם,

ויש אומרים: ח' של חכלילי (בראשית מ"ט י"ב),

ויש אומרים ח' ויחי יעקב (שם מ"ז כ"ח).

ט. טוב שם (קהלת ז' א') ט' גדולה. וכן דיסר מעלי שבטו (איוב ט' ל"ד) שלא הייתה כמכת איוב.

י. יגדל נא כח (במדבר י"ד י"ז) יו"ד גדולה, לפי שמגדל כחו על כל באי העולם.

כ. וכנה (תהלים פ' ט"ז) כ' גדולה, לפי ששבעים שמות נקראו ישראל כהוי"ה ונקראו כנה להוסיף עליהם [כנוי].

ל. וישליכם (פ' נצבים) למ"ד גדולה, שאין השלכת אותם אלא לפי שעה.

מ. מ"ם דמשלי (א').

נ. נוצר חסד (פ' כי תשא) נו"ן גדולה. ן

ן. ויקרב משה את משפטן (במדבר כ"ז ה') ן' גדולה, לפי שאמר משה: והדבר אשר יקשה מכם תקריבון אלי ושמעתיו (דברים א' י"ז), אמר הקדוש ברוך הוא: אליך ולא אלי בתמיה! חייך אני מעלים ממך דבר שהנשים יודעות כן, שנאמר: כן בנות צלפחד דוברות (במדבר כ"ז ז').

ס. סוף דבר בקהלת (י"ב י"ג) ס' גדולה, שהשביע הקדוש ברוך הוא השמים והארץ לגלות כל העשוי בהם.

ע. עיי"ן של שמע (דברים ו' ד') גדולה, מכאן אמרו ז"ל הקורא שמע ולא השמיע לאזנו יצא.

פ. פ"א דשפרפרא תנינא גדולה, שלא נהג כמנהג המלכים שדרכם לעמוד בג' שעות.

ף. ובהעטיף הצאן (פ' ויצא) ף' גדולה.

צ. צפו עורים (ישעיה נ"ו י') צ' גדולה, לפי שאינם עורים ממש אלא טעות והוא עומד בשחר ועיניים להם ולא יראו, וכן כי טח מראות עיניהם (שם מ"ד י"ח).

ויש אומרים: ועשית ציץ (שמות כ"ח ל"ו) צ' גדולה.

ק. ודרור קן לה (תהלים פ"ד) ק' גדולה לפי שאין תקומה למפלתן,

ויש אומרים: קולה כנחש ילך (ירמיה מ"ו כ"ב) ק' גדולה.

ר. לאל אחר ר' גדולה, לפי שאין תקומה לעובדי ע"ז,

ויש אומרים: ר' ראשית דרם גדולה.

ש. שיר השירים שי"ן קדמאה גדולה לפי שעשרה שירות שנאמרו בעולם זה נבחר.

ת. ותכתב אסתר, קדמאה גדולה לפי שאמרה כתבוני לדורות.

עשר גליות

מדרש עשר גליות

[מספר הלקוטים ע"פ גירסת הראב"ד]

עשר גליות גלו ישראל, **ד'** על ידי סנחריב **וד'** על ידי נבוכדנצר, **ואחת** ע"י אספסיינוס, **ואחת** ע"י אדריינוס.

פעם ראשונה עלה סנחריב והגלה לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה, ונטל עגל הזהב שעשה ירבעם בן נבט בדן והוליכם לחלח וחבור נהר גוזן וערי מדי. וזה היה בימי פקח בן רמליהו, זו גלות אחת.

שניה עמד הושע בן אלה והרג פקח בן רמליהו ונעשה הושע בן אלה עבד לסנחריב ז' שנה ועלה סנחריב פעם שניה והגלה לשבט אשר וישכר וזבולון ונפתלי ולא נשאר אלא אחד מהם, שנאמר: כה אמר ה' כאשר יציל הרועה וגו' (עמוס ג' י"ב), ונטל העגל השני אשר היה בבית אל, שנאמר: גם אותו לאשור יובל וגו' (הושע י' ו') זו גלות שניה.

ומת אחז ומלך חזקיהו בנו תחתיו ארבע שנים, ובימי חזקיהו בשנת ד' למלכו עלה סנחריב והקיף על שמרון ג' שנים ולכדה בשנת שש למלכות חזקיהו, והגלה ישראל משמרון שבט אפרים ומנשה והעלה עמו כותיים מבבל ומכוש ומחמת ומעוים ומספרוים, שנאמר: ויבוא מלך אשור מבבל וגו' (מ"ב י"ז כ"ד), זו **גלות שלישית.**

ישב לו נבוכדנצר עד ח' שנים ועלה על ירושלם, ועלה על יהודה, ולקח מארץ יהודה ק"נ מדינות שהיו בהן ב' שבטים יהודה ושמעון ולקחם עמו, ובקש להוליכם לחלח וחבור, עד שמרד עליו מלך כוש שאחורי מצרים ולקח עמו יהודה ושמעון ועשה מלחמה עם מלך כוש, וגנזם הקדוש ברוך הוא בהרי חשך. הרי **ארבע גליות שגלו עשרת השבטים על ידי סנחריב.**

ונשתייר מיהודה י"א ריבוא ומבנימין שלש עשרה ריבוא בירושלם ומלך חזקיהו עליהם. ועלה סנחריב מכוש על ירושלם **פעם חמישית** ועלו עמו י"א ריבוא והפילו הקדוש ברוך הוא שם שנאמר: ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור מאה ושמונים וחמשה אלף איש (מ"ב י"ט ל"ה). ולא נשתייר מהם אלא סנחריב ושני בניו ונבוכדנצר ונבוזראדן. והייתה מפלת סנחריב בשנת

ארבע עשרה לחזקיהו, ומשלמה עד חזקיהו מאתים וששים שנה, ובתוך אלו השנים מלכו על ישראל שלשים מלכים, י"ד ממלכי בית דוד וט"ז מישראל, וממפלת סנחריב עד שעלה נבוכדנצר בימי יהויקים ק"ז שנים. בשנת ד' ליהויקים נחתם גזר דינם על יהודה ובנימין ועל מה שנשתייר מיהודה ומן הגלות, **ועלה נבוכדנצר פעם ראשונה** בימי יהויקים והגלה מיהודה ובנימין שלשת אלפים ועשרים ושלשה ומשאר שבטים שבעת אלפים גיבורים. ומה הייתה גבורתם והם אסורים בזיקים?

אלא שהיו גיבורי תורה, עליהם הוא אומר ברכו ה' מלאכיו גיבורי כח עושי דברו (תהלים ק"ג כ'), **זו גלות חמישית.**

ועשה נבוכדנצר ז' שנים אחר גלות זו **ועלה פעם שניה** לדופנה של אנטוכיא והגלה ארבעת אלפים ושש מאות משבט יהודה, ומבנימין ג' אלף, ומשאר השבטים שבעת אלפים והחרש והמסגר (מ"ב כ"ד י"ד) החרש כשהיה אחד מהם מדבר נעשו הכל כחרשין, המסגר כשהיו יושבים ולומדים מהם כיון שהיה אחד מהם סוגר אין אחר פותח, שנאמר: וסגר ואין פותח (ישעיה כ"ב). וגלות זו העלה לבבל וזו גלות יכניה, והיא שניה לנבוכדנצר, **והיא גלות ששית.**

ובין גלות ששית ובין גלות שביעית י"א שנה של צדקיהו. ובשנת י"ט למלכות נבוכדנצר **עלה נבוכדנצר פעם שלישית** לאנטוכיא, ועלה נבוזראדן לירושלם וכבש לצדקיהו ושרף את הבית, ונטל את העמודים ואת ים הנחושת ואת המכונות שעשה שלמה ואת כל כלי בית ה' ואוצרות בית המלך אשר בירושלם ולקח את כל הכלים ושלחם לבבל, והרג מישראל צ"א ריבוא חוץ ממה שנהרגו על דמו של זכריה. ומוצאי שביעית הייתה והיו הלווים עומדים על דוכנם ואומרים שירה, ומה שירה הם אומרים?

וישב עליהם את אונם (תהלים צ"ד כ"ג) ולא הספיקו לגמור עד שנכנסו אויבים להיכל ומצאום עומדים על דוכנם וכנורותיהם בידיהם. והגלה בגלות זו לויים מזרעו של משה ששים ריבוא שנאמר: ובני משה גרשם ואליעזר ובני אליעזר רחביה הראש ובני רחביה רבו למעלה (דהי"א כ"ג ט"ו) למעלה משישים ריבוא. שכשעשו ישראל את העגל כעס עליהם הקדוש ברוך הוא ובקש לאבדם ואמר למשה שני פעמים ואעשך לגוי גדול, ונתקיים הדבר. כיון שהגיעו לנהרות בבל אמרו להם האויבים שירו לנו משיר ציון, שנאמר: כי שם שאלונו שובינו וגו' (תהלים קל"ז), מיד חתכו ראשי אצבעותיהם בשיניהם ואמרו: איך נשיר את שיר ה' על אדמת נכר, וראה הקדוש ברוך הוא שלא רצו לומר שירה וגנזן ונתנן לאחר סמבטיה (סמבטיון). והגלה מישראל ח' מאות ול"ב אלפים, כל אלו חורי יהודה ובנימין, שנאמר: ויגל את מסך יהודה (ישעיה כ"ב ח') והשאיר מהם בירושלם ששת אלפים, שנאמר: ומדלת העם השאיר נבוזראדן וגו' (ירמיה נ"ב ט"ז) ומנה עליהם גדליה בן אחיקם. ובא ישמעאל בן נתניה והרגו, ונתייראו ישראל וגלו (והלכו) למצרים **זו גלות שביעית.**

בשנת כ"ג למלכות נבוכדנצר לכד צור, ובשנת כ"ז למלכותו לכד מצרים ושטף היהודים שהיו בה שבאו מעמון ומואב ומסביבות ארץ ישראל וירמיה וברוך הוליכו עימהם למצרים, ואח"כ לקח ירמיה וברוך והגלם לבבל, **זו גלות שמינית.**

וישראל שנשארו במצרים הלכו לאלכסנדריא והיו בה עד שפרו ורבו והעמידו בה אלפים ורבבות, וכל מי שלא ראה בכבודם לא ראה כבוד מימיו, והיה בה מקדש ומזבח ומפטמי הקטרת ומערכת לחם הפנים, ובתי מדרשות לאין מספר ובעלי ממון ובעלי כח, ועלה עליהם טרוגיאנוס הרשע והרג מהם כפלים כיוצאי מצרים. אחרי כן עלה עליהם אלכסנדרוס והרג מהם כפלים כיוצאי מצרים. **אלו שמונה גליות שהיו בבית ראשון.**

ולאחר חרבן בית ראשון, שבעים שנה, עמד כורש בן אסתר ושלח לנחמיה ולזרובבל ולברוך ולכל חבורתו ובנו בית שני, ואחר ד' שנים למלכות כורש אחר שנבנה הבית עלה עזרא מבבל ועלו עמו ארבעה ריבוא, והיו ישראל משועבדים לכורש ל"ג שנה, ובא אלכסנדרוס מלך מוקדון והרג לכורש ומלך י"ב שנה ומת, ועמדו אחריו ד' ממזרים שהיו משעבדים את ישראל קס"ח שנים, עד שבאו בני חשמונאי והרגו לממזרים ונטלו המלכות מהם ומלכו ק"ג שנה, ועמד הורדוס עבד חשמונאי והרג את אדוניו ואת כל ביתו חוץ מנערה אחת שנתן עיניו בה ועלתה נערה זו על הגג ואמרה לא נשתייר מבית חשמונאי אלא אני לבדי והפילה עצמה מן הגג ומתה, והטמינה הורדוס שבע שנים בדבש.
ויש אומרים: שבא עליה לאחר מיתתה. ומלך הורדוס ואגריפס בנו ומונבז בן בנו ק"ג שנה, הרי ד' מאות ועשרים שנה של בית שני. ועלה אספסיינוס קיסר וטיטוס בן אשתו והחריבו בית שני והגלו את ישראל לרומי, **זו גלות תשיעית.**

ועמדה ביתר אחר חרבן הבית נ"ב שנה, ועלה אדריינוס והגלה את ישראל ממנה והחריבה, והגלה אותם לאספמייא, **זו גלות עשירית.** ועליהם הכתוב אומר וגלות החיל הזה... אשר כנענים עד צרפת וגלות ירושלם אשר בספרד וגו' (עובדיה א' כ').

וכשם שגזר הקדוש ברוך הוא עלינו גלות כך עתיד להחזירנו, שנאמר: ולא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה ומכל הארצות וגו' (ירמיה כ"ג ז'). כן יקבצנו ה' בקבוץ גליות כאיש אחד חברים, אמן.

עשר גליות

פרשה ג

עשר גליות הוגלה ירושלם ואלו הן: ארבע שהגלה סנחריב, וארבע שהגלה נבוכדנצר, ואחת שהגלה טיטוס, ואחת שהגלה אדריינוס.

פעם ראשונה עלה סנחריב והגלה לראובני ולגדי ולחצי שבט מנשה, ולקח העגלים אשר עשה ירבעם בן נבט. ובני ראובן ובני גד וחצי שבט מנשה הביאו אותם מדן ועשו להם מקדש. על כן גלו מארצם לארץ אחרת עד היום הזה. וכשעלה סנחריב הוליכום והושיבום לחלח וחבור נהר גוזן וערי מדי, ובאותו זמן היה מלך על ישראל פקח בן רמליהו, וכשראה הושע בן אלה שנתמעטו חייליו של פקח עמד עליו והרגו, ומלך על ישראל בשומרון ה' שנים, הרי לך **גלות אחת.**

שמע סנחריב ועמד על הושע בן אלה ויצר עליו, ויצא הושע בן אלה אל סנחריב ויתן לו מנחה כסף וזהב, ויבא לו את עגל הזהב אשר שם ירבעם בבית אל. ואח"כ הגלה שבט אשר ושבט זבולון ושבט נפתלי ושבט יששכר על שלא רצו לקבל עליהם הושע בן אלה למלך, והניח על שמרון הושע בן אלה לקיים הפסוק כה אמר ה' כאשר יציל הרועה מפי הארי שתי כרעים או בדל אזן כן ינצלו בני ישראל היושבים בשומרון בפאת מטה ובדמשק ערש. והיה הושע בן אלה מלך על ישראל ועל יהודה. **זהו גלות שניה.**

כשמת אחז מלך חזקיהו בנו תחתיו. בתחילת שנה רביעית למלכות חזקיהו עלה סנחריב על שומרון ויצר עליה שלש שנים, וילכדה בשנת שבע למלכות חזקיהו, והגלה משומרון שבט אפרים ומנשה, **הרי גלות שלישית.**

עוד שהה שמונה שנים וקבץ בבליים וכושיים ועויים בני חמת וספרויים, ועלה ביהודה ויצר על עריה הבצורות אשר היו ביהודה מאה וחמשים מדינות אשר היו בהן שבט יהודה ושבט שמעון, ויצר עליהן ויתפשן ובקש להוליכם לחלח אל השבטים האחרים, ושמע שמרד עליו מלך כוש, שהייתה ארצו אחורי מצרים, ויקח עמו שבט יהודה ושבט שמעון, ויעש ה' נס גדול ויגיעו לאחורי הרי חשך אשר מעבר לנהרי כוש. ועליהם נבא הנביא: מעבר לנהרי כוש עתרי בת פוצי יובילו מנחתי, **הרי גלות רביעית שנגלו על ידי סנחריב.**

ונשתיירו בירושלם שבט יהודה ובנימין י"ג ריבוא ועליהם מלך חזקיהו שהיה מלך צדיק. ועוד נתגאה סנחריב הרשע וישם פניו לעלות על יהודה, ויקבץ כל חילו ארבעים אלף מלכים, ומנין חילו אנשי מלחמה מאתים וחמישים ותשע ריבוא, ויעל על ירושלם ויצר עליה, וירא חזקיהו ההמון הרב ויירא מאד, ויתפלל אל ה' וישמע הקדוש ברוך הוא תפלתו של חזקיהו הצדיק, וישלח מלאך והכה במחנה אשור מאה ושמונים וחמשה אלף מלכים והשרים, והחיל ברחו ולא נשתייר מן המלכים והשרים שהלכו עמו רק סנחריב ונבוכדנצר, ונתקיים עליו הפסוק שניבא ישעיה הנביא: ביום ההוא יגלח ה' בתער השכירה בעברי נהר במלך אשור את הראש ושער

הרגלים וגם את הזקן תספה. את הראש אלו המלכים שמתו, ושער הרגלים אלו בני החיל, וגם את הזקן תספה זה סנחריב מלך אשור שהרגוהו בניו. והייתה מפלתו של סנחריב בשנת ארבע עשרה למלכות חזקיהו. ומשלמה עד חזקיהו מאתים וששים שנה.

פרשה ד

ובשנים הללו מלכו על ישראל שלשים מלכים, ארבעה עשר מבית דוד וששה עשר מישראל, ואחר מפלתו של סנחריב עד שעלה נבוכדנצר הרשע בימי יהויקים נחתם גזר דין על רוב חטאתם של ישראל, על שארית הפליטה שנצולו מפי הארי והדוב, שארית יהודה ובנימין ושארית דלת עם שנשארו מן השבטים האחרים שהגלה סנחריב בגלות ראשונה, ונשארו משבט יהודה ובנימין שלשת אלפים ועשרים, ומשאר השבטים שמונת אלפים, כולם גיבורים מלומדי מלחמה. אבל החטא כבד עליהם והגלם נבוכדנצר לבבל, הרי **גלות אחת ע"י נבוכדנצר.**

ושהה עוד שבע שנים אחר גלות זו, ועלה עוד על ירושלם פעם שניה ויצר עליה, וילכדה והגלה משבט יהודה ארבעה עשר אלפים מהחרש והמסגר, פירוש אלו המלכים והמלכות, ופירוש אחר אלו תלמידי חכמים הלומדים תורה וסוגרים ופותחים בהלכות, ובימי דוד היו קוראים אותם הכרתי והפלתי, ופירוש אחר אלו גיבורי יהודה ובניו ובני בניו, כל אלו הגלו עם יכניה, **הרי שתי גליות.**

והמליך על יהודה את צדקיהו בן עשרים ואחת שנה, ומלך על יהודה וירושלם אחד עשר שנה, ובשנת תשע עשרה שנה למלכות נבוכדנצר כשבתו על כסא מלכותו בעיר אנטוכיא שלח נבוזדראדן רב טבחים על ירושלם ויצר עליה ויתפוש את צדקיהו ויביאהו רב הטבחים אל המלך נבוכדנצר וידבר אתו משפטים, ויקח אותו וישלחהו לבבל. ויצר [נבוזראדן] על ששים ערי הלווים והיו בהן ששים ריבוא ועוד, והם מבני משה גרשם ואליעזר, ובני אליעזר רחביה שרבו למעלה משישים ריבוא, וכן נפשות השבטים שהוגלו מירושלם שמונה מאות ושלשים ואחד אלף. כל אלו חורי יהודה ובנימין ועליהם ניבא הנביא: ויגל את מסך יהודה וגו'. ולא נשתייר בירושלם זולת דלת העם, כמו שנאמר: ומדלת עם הארץ השאיר נבוזראדן, והמליך עליהם גדליה בן אחיקם והפקידו בארץ, ועלה עם כל הגליות לבבל. **הרי גלות שלישית.**

וכאשר שמע ישמעאל בן נתניה מזרע המלוכה כי מלך גדליה ויקם ויכה אותו וימת, ונתייראו ישראל מפני הכשדים ויברחו למצרים, בשנת שבע ועשרים למלכות נבוכדנצר. אז עלה נבוכדנצר על מצרים ויצר עליה וילכדה וישם אותה שממה, לקיים מה שנאמר: מצרים לשמה תהיה ואדום למדבר שממה, והרג כל היהודים אשר מצא בעמון ובמואב ובסביבות ארץ מצרים, ומצא ירמיהו וברוך במצרים ויעלם עמו לבבל, וכששמעו היהודים אשר ישבו במצרים

פחדו ורגזו וברחו לאמון מצרים, קריה נוטרה קטנה והיא קרובה לים המלח, **הרי גלות רביעית ועל ידי נבוכדנצר.**

וירמיהו כשראה כי אפס עצור לישראל, נתכוון לבו לתפלה וכן אמר בתפלתו: למה ה' כלתה חמתך בצאן נחלתך, כי הרע הרעת להם מאד, ונפשי תשתוחח בקרבי ועיני נגרה ולא תדמה מאין הפוגות על שבר בת עמי. עיני עוללה לנפשי, ועל אלה אני בוכיה יומם ולילה. על כן אפיל תחינתי לפניך שתיקח את נפשי ממני כי טוב יום מותי מחיי. מיד יצאה בת קול ואמרה לו חייך המתן בעצמך ותראה מפלת בבל ואח"כ אניחך, עד שאבנה בית בנין עולם, ומיד גנזו הקדוש ברוך הוא.

פרשה ה

כשנשלמו שבעים שנה לחרבן הבית ולגלות נבוזראדן, עמד כורש בן אחשורוש ואסתר בת אביחיל, ושלח כורש לנחמיה ולזרובבל ולברוך ולהשרים וציוה עליהם לבנות את בית ה'. ובנוהו בשנת ד' למלכותו ובשנת ז' למלכותו עלה עזרא מבבל ועלו עמו ד' ריבוא, ובנו ירושלם וכל מגדליה וחומותיה הגבוהים והחזקים וכל הבתים אשר בה יותר ממה שהיו בתחילה. ובא אלכסנדר על כורש והרגו ושלט על ירושלם כ"ד שנה. ובקשו הכותיים ממנו להחריב את הבית, מה עשה שמעון הצדיק, הלך אליו בראש יקירי ירושלם מלובש בבגדי כהונה, כיון שראה אלכסנדר את הכהן הגדול ירד מכיסאו והשתחווה לו,

אמרו לו שריו: אלכסנדר אלכסנדר! מלך גדול כמותך ישתחווה ליהודי?

אמר להם :כשאני יורד למלחמה דמות דיוקנו של זה היהודי אני רואה ונוצח, מיד בטל הגזרה, וגזר על הכותיים גזרות קשות.

גם המצריים בקשו מאלכסנדר להחריב את הבית ולהוציא משם הכסף והזהב שלקחו בני ישראל בצאתם ממצרים, מה עשו חכמי ישראל שלחו לפני אלכסנדר את גביהה בן פסיסא ובטל הגזרה. וכשגברה מלכות אלכסנדר מוקדון עלה מיון ויצר על אמון מצרים וילכדה ויהרוג את כל העם לפי חרב וכל היהודים שברחו ממדינות נבוכדנצר, ואח"כ עמדו על אלכסנדר אחרים והרגוהו ושלטו על ישראל ק"פ שנה וגזרו גזרות על עמינו ובטלו התמיד מבית ה' ושמו שומרים בעיר הקדש ויטמאו שמן המשחה ושמן המאור ומנעו הכוהנים מלהדליק בבית המקדש, וגם גזרו על עם הקדוש, ליטמא בנותיהן הנאות והצנועות, לכך נתגדרו עם בני חשמונאי והרגום, ובטלה מידם המלכות ק"ג שנה. אח"כ עלה הורדוס עבד החשמונאי והרג אחיו וכל זרעו חוץ מנערה אחת שנתן בה עיניו, ואף היא עלתה לגג והשליכה עצמה לארץ ומתה, וציוה הורדוס ושמוה בחדר [בדבש שבע שנים].

ויש אומרים: שבא עליה לאחר מיתתה כדאיתא בסנהדרין.

ומלך הורדוס ואגריפוס בנו ק"ג שנה ונשלמו ארבע מאות שנה. מעשה כשחלה הורדוס ששנא את החכמים, ציוה ליתפוס כל תלמידי חכמים ולחבשן בבית האסורין,

אמר לו לשומר בית האסורין: אם אמות הרוג את ת"ח, ועד שהיהודים שמחים עלי ידוו על רבותיהם. כיון ששמעו זאת גדולי ירושלם היו הולכין ומתחננין לשומר האסורין, וכשמת הורדוס התירן לת"ח ושלחם לבתיהם לשלום, ובו ביום עשאוהו יום טוב.

ובימי מונבז המלך היו ימים טובים לת"ח ונצחו לכותים וצדוקים ובייתוסים. ואח"כ גרמו עונותינו ועלו אספסיינוס וטיטוס בן אשתו והחריבו בית שני והעיר, והגלו את אבותינו לרומי, **זו גלות תשיעית.**

פרשה ו'.

ועמדה ביתר אחר גלות אספסיינוס וטיטוס נ"ב שנה, ויעל אדריינוס, ישחקו עצמותיו, ויצר על ביתר וילכדה ויחריבה, וילך בכל ארץ ישראל לראות קברם של המלכים והנביאים, כיון שבא לתמנס חרס מצא קברו של יהושע משרת משה העניו ושאל לבני הגולה קבר זה למי הוא? אמרו לו ליהושע שופט ופרנס שלהם, ואמר הרי פרנס נאמן שמעולם לא היה כמוהו, לכם הנחיל ארץ שמנה וטובה, וגופו בין ההרים וטרשים, ויצא וימצאו קברו של דוד, פתחו וראה שפניו אדומים וצהובים, וישם ידו בפניו ודחק בשרו והיה הדם הולך לכאן ולכאן כאדם שיש בו רוח ונשמה. פתח אותו רשע את פיו ואמר נאה היה לזה להיות מלך על כל העולם בחיים, שכשמת הוא כאדם חי. הלך משם אל ארץ מואב למצוא קברו של משה ראש לכל הנביאים, וציוה לחפור שם, והיו רואים מקום קברו למטה ירדו והיו רואים מקומו למעלה מהם, מיד חלקו לשני חלקים וחפרו חציים למעלה וחציים למטה, אלו שהיו חופרים למעלה היו אומרים למטה תמצא אותו, ואלו שלמטה היו אומרים למעלה תמצא אותו, עד שיגעו ומתו. והיינו דכתיב: ולא ידע איש את קבורתו. וכשראה אדריינוס הרשע זה, נסע משם וסיבב את כל העולם כלו והגלה את בני הגולה והביאם לספרד, ולמה נקרא שם המלכות ספרד, שבסוף רדו שם מן הגלות, **והיא גלות עשירית.**

וגלות טיטוס ואדריינוס ערב תשעה באב היה ומוצאי שבת ומוצאי שמיטה היה, ובעת שהגלם היו הלווים עומדים על דוכנן וכינורותיהם בידיהם ומשוררים בשירותיהם. ומה פסוק היה בפיהם?

וישב עליהם אונם וברעתם יצמיתם, ולא הספיקו לומר יצמיתם עד שבאו עליהם השונאים והרגו מהם והנשארים הגלו.

וכן בגלות נבוכדנצר וכשהגיעו לנהרי בבל אמרו להם שוביהם: שירו לנו משיר ציון,

אמרו להם: איך נשיר את שיר ה' על אדמת נכר,

אמרו להם שוביהם: תשירו בחזקה,

מיד חתכו הם בעצמם אצבעותיהם בשיניהם והשליכום לפניהם ואמרו: אצבעות שהיו מנגנין בהן במקדש איך ננגן בהן בארץ נכר.

באותה שעה נשבע להם הקדוש ברוך הוא: אתם קטעתם אצבעות ימינכם אף אני משיב אחור ימיני מפני אויב, ואינה חוזרת אלא א"כ אזכור אתכם, שנאמר: אם אשכחך ירושלם תשכח ימיני.

דבר אחר:

אם אשכחך וגו' כיון שגרמו העונות ונכנסו גויים לירושלם נטלו ללווים בני משה וכפתו ידיהם לאחוריהם, כיון שהגיעו לנהרות בבל השיבו אחור ידיהם ואמרו להם: תקישו לפנינו בכינורות שלכם כדרך שהייתם מקישים לפני אלוהיכם, מיד שלטו בעצמם ונתנו בהונות ידיהם לתוך פיהם וקטעו אותן בשיניהם ומראים אצבעות שלהם ואומרים: היינו כפותים ונתקטעו אצבעותינו ואין אנו יכולים להקיש בכינורות.

אמר הקדוש ברוך הוא: אם אשכחך ירושלם וגו'. ובא ענן ונשאם מעבר לנהר סמבטיון הם ובניהם וצאנם ובקרם עד היום הזה, תם.

עשרה הרוגי מלכות

מדרש אלה אזכרה.

[בית המדרש ח"ב; סוף רב פעלים צד 157].

כשברא הקדוש ברוך הוא את האילנות היו מתגאים בקומתן ומגביהין עצמן למעלה למעלה, וכיון שברא הקדוש ברוך הוא את הברזל היו משפילין עצמן ואמרו אוי לנו שכבר ברא הקדוש ברוך הוא דבר שיכרות אותנו. כך אחר חרבן הבית היו פריצי הדור מתגאים ואמרו מה הפסדנו בזה שנחרב הבית הרי יש בינינו ת"ח שמדריכין את העולם בתורתו ובמצוותיו. מיד נתן הקדוש ברוך הוא בלב הקיסר של רומי ללמוד תורת משה מפי חכמים וזקנים, והתחיל בספר בראשית והיה לומד עד שהגיע לואלה המשפטים, וכיון שהגיע לפסוק וגונב איש ומכרו וגו' מיד ציוה למלאות פלטירו מנעלים, ושלח לקרוא לעשרה חכמי ישראל, ובאו לפניו והושיבן בקתדראות של זהב.

אמר להם: עומק הדין יש לי לשאול מכם ואל תאמרו לי כי אם הדין ואת האמת והמשפט.

אמרו לו: אמור.

אמר להם: ומי שגנב איש מאחיו של בני ישראל והתעמר בו ומכרו מה דינו?

אמרו לו: התורה אמרה מות יומת.

ענה ואמר להם: א"כ אתם חייבים מיתה,

אמרו לו: אמור למה?

אמר להם: על מכירת יוסף שמכרוהו אחיו, ואם הם היו בחיים הייתי דן אותם ועתה שאינם בחיים אתם תשאו עוון אבותיכם.

אמרו לו: תן לנו זמן ג' ימים אם נמצא זכות על עצמנו מוטב ואם לאו עשה מה שתחפוץ. ונתרצה להם לדבר זה,

יצאו מלפניו וחלו את פני ר' ישמעאל כ"ג שיזכיר השם הגדול ויעלה לרקיע ויחקור אם נגזרה גזרה מאת הש"י. וטיהר ר"י את עצמו בטבילה ובקדושין ונתעטף בטלית ובתפילין והזכיר השם המפורש בפירושו. מיד נשאו הרוח והביאו למעלה עד הרקיע השישי ופגע בו גבריאל המלאך, ואמר לו: אתה הוא ישמעאל שקונך משתבח בך בכל יום שיש לו עבד בארץ שדומה לקלסתר פניו?

אמר לו: אני הוא.

אמר לו: למה עלית לכאן?

אמר לו: לפי שמלכות הרשעה גזרה גזירה עלינו לאבד ממנו עשרה חכמי ישראל ועליתי לידע אם הגזרה היא מאת הקדוש ברוך הוא,

אמר לו גבריאל: אם היא גזרה לא חתומה תוכל לבטלה?

אמר לו: הן,

אמר לו: במה,

אמר לו: בשם יתברך,

מיד ענה גבריאל ואמר: אשריכם בני אברהם יצחק ויעקב שגילה הקדוש ברוך הוא לכם מה שלא גילה למלאכי השרת.

אמרו עליו על ר"י כ"ג שהיה משבעה יפים שהיו בעולם והיו פניו דומה למלאך ה' צבאות. כיון שכלו רוב ימיו של ר' יוסי אביו אמרה לו אשתו: אדוני אישי מה זה שאני רואה הרבה בני אדם שמצליחין בזרעם ואנו לא הצלחנו בבנים כי אין לנו יורש בן או בת?

אמר לה ר' יוסי: דבר זה גורם להם לפי שנשיהן משמרין עצמן כשיוצאין מבית הטבילה אם פגע בהן דבר שאינו הגון הן חוזרות לבית הטבילה וטובלות פעם שנית ולפיכך הם מצליחים בזרעם.

אמרה לו: אם הדבר הזה מעכב הרי אני מקבלת עלי להיות נזהר באותן הדברים.

וכיון שהלכה לטבילה ויצאה מבית הטבילה פגע בה כלב אחד חזרה וטבלה פעם שנית, פגע בה חזיר חזרה וטבלה פעם שלישית עד פ' פעמים,

אמר הקדוש ברוך הוא לגבריאל: הרבה נצטערת הצדקת, לך והתראה לה כדמות בעלה, מיד יצא גבריאל והלך וישב בפתח בית הטבילה והיה נדמה לה כדמות ר' יוסי בעלה ותפסה והוליכה לביתה, ואותו הלילה נתעברה וילדה ר' ישמעאל ונעשה יפה תאר ויפה מראה כדמות גבריאל. ולכך נזדווג לו גבריאל כשעלה ר"י לרקיע.

אמר לו גבריאל: ישמעאל בני ,חי נפשך שכך שמעתי מאחורי הפרגוד שעשרה חכמי ישראל נמסרו להריגה ביד מלכות הרשעה.

אמר לו ר"י: למה?

אמר לו: על מכירת יוסף שמכרוהו אחיו, שמידת הדין מקטרגת בכל יום לפני כסא הכבוד ואומרת כלום כתבת בתורתך אות אחת לבטלה, הרי השבטים שמכרו את יוסף ולא פרעת עדיין מהם או מזרעם, לפיכך נגזרה גזרה על עשרה חכמי ישראל למסרם להריגה ביד מלכות הרשעה.

אמר לו ר' ישמעאל: עד עתה לא מצא הקדוש ברוך הוא פריעה במכירתו אלא בנו?

אמר לו גבריאל: חי נפשך ישמעאל בני, שמיום שמכרו השבטים את יוסף לא מצא הקדוש ברוך הוא בדור אחד עשרה צדיקים וחסידים כמו השבטים, לפיכך הקדוש ברוך הוא פורע מכם, אבל אגיד לך האמת, כיון שראה סמאל הרשע שבקש הקדוש ברוך הוא לחתום את החתימה למסור עשרה צדיקים ביד מלכות הרשעה שמח שמחה גדולה, והיה מתפאר לומר ניצחתי את מיכאל השר.

מיד חרה אפו של הקדוש ברוך הוא על סמאל הרשע ואמר לו: אי סמאל! או רצונך לפטור עשרה חכמי ישראל מהריגה או תקבל עליך צרעת לעולם הבא, אחד משנים תקבל.

אמר לו סמאל הרשע: לא אפטור עשרה צדיקים מהריגה ואקבל עלי גזרתך כאשר דברת.

מיד חרה אפו של הקדוש ברוך הוא על סמאל ולא הספיק את דבריו עד שקרא הקדוש ברוך הוא למטטרון הסופר השר הגדול ואמר לו: כתוב וחתום ששה חדשים נגע צרעת שאת וספחת ובהרת וירקון ושחין רע על אדום הרשעה, וגפרית ואש על האדם ועל הבהמה ועל הכסף ועל הזהב ועל כל אשר להם, עד שיאמר איש לחברו הא לך רומי וכל אשר בה בפשוט וחברו משיב אין לי חפץ בהם כי אין לי הנאה מהם.

וכיון ששמע ר"י כך מיד נתקררה דעתו והיה מהלך ברקיע אנה ואנה והיה רואה מזבח סמוך לכסא הכבוד, אמר לגבריאל מה זה?

אמר: מזבח היא,

אמר לו: ומה אתם מקריבים עליו בכל יום, וכי פרים ואשים למעלה?

אמר לו: נפשות של צדיקים אנו מקריבים עליו בכל יום,

אמר לו: מי מקריב אותם,

אמר לו: מיכאל השר הגדול, מיד ירד ר"י והגיע לארץ והגיד לחבריו שכבר נגזרה גזרה ונכתב ונחתם, והיו מתאוננים בימין על שנגזרה עליהם גזרה קשה כזאת ושמחים בשמאל על ששקלן הקדוש ברוך הוא בצדקות ובחסידות נגד השבטים, והיו יושבים זוגות זוגות:

רבי ישמעאל ורבן שמעון בן גמליאל,

רבי עקיבא ורבי חנניה בן תרדיון,

רבי אלעזר בן שמוע ורבי ישבב הסופר,

רבי חנינא בן חכינאי ורבי יהודה בן בבא,

רבי חוצפית המתורגמן ורבי יהודה בן דמא.

נכנס הקיסר וכל גדולי רומי אחריו, אמר להם מי יהרג תחילה?

ענה ר' שמעון בן גמליאל: אני נשיא בן נשיא מזרעו של דוד מלך ישראל ע"ה אני אהרג תחילה.
ענה ר' ישמעאל כ"ג ואמר: אני כהן גדול בן כ"ג מזרעו של אהרן הכהן אני אהרג תחילה ואל אראה במיתת חברי,
אמר הקיסר: זה אמר אני אהרוג תחילה וזה אמר אני אהרוג תחילה א"כ הפילו גורלות ביניהם, ויפול הגורל על **רשב"ג** וציוה הקיסר לחתוך את ראשו תחלה וחתכוהו, ונטלו אח"כ **ר' ישמעאל כ"ג** בין ירכיו וצווח עליו במר נפש ואמר: אי תורה ואי שכרה! הלשון שהייתה מבארת התורה בשבעים לשונות איך עתה לוחכת את העפר. והיה מתאונן ובוכה על רשב"ג,
אמר לו הקיסר: מה זה ומה זה זקן שאתה בוכה על חברך היה לך לבכות על עצמך,
אמר לו ר"י: איני בוכה על עצמי שחברי גדול ממני בתורה ובחכמה, ועל שקדמני בישיבה של מעלה אני בוכה.

עוד הוא מדבר ומתאונן ובוכה ומקונן נשקפה בתו של הקיסר בעד החלון וראתה יופיו של ר' ישמעאל כהן גדול ונכמרו רחמיה עליו ושלחה לאביה ליתן לה שאלה ובקשה אחת, ושלח לה הקיסר בתי כל אשר תאמרי אעשה חוץ מר' ישמעאל וחבריו.
שלחה לו אבקש ממך להחיות את נפשו,
שלח לה כבר נשבעתי,
שלחה לו אבקשך א"כ שתצווה להפשיט את עור פניו כדי להסתכל בו במקום מראה,
מיד ציוה להפשיט את עור פניו, וכיון שהגיע למקום תפילין צעק צעקה גדולה ומרה ונזדעזעה שמים וארץ, צעק פעם שניה ונזדעזע כסא הכבוד.
אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא: צדיק כזה שהראית לו כל גנזי העולם עליונים ורזי תחתונים יהרג במיתה משונה מזה הרשע, זו תורה וזו שכרה?
אמר להם: הניחו לו שתעמוד זכותו לדורות שלאחריו.
אמר הקדוש ברוך הוא: מה אעשה לבני גזירה היא ואין מי שיפר אותה.
יצאה בת קול ואמרה: אם אשמע קול אחר אהפוך את כל העולם לתוהו ובהו.
וכששמע ר"י כך שתק.
אמר לו: הקיסר עד עתה לא בכית ולא צעקת ועתה אתה צועק,
אמר לו: לא על נשמתי אני צועק אלא על מצוות תפילין שלוקחין ממני.
אמר לו הקיסר: עדיין אתה בוטח באלוהיך,
אמר לו: הן יקטלני לו איחל. מיד יצאה נשמתו של ר' ישמעאל.

ואחריו הוציאו את **רבי עקיבא בן יוסף** הדורש כתרי אותיות ומגלה פנים בתורה כמו שנמסרו למשה מסיני, וכשהוציאוהו להריגה בא מכתב לקיסר שמלך ערביא מתפשט בארצו והיה נחוץ ללכת וציוה לחבוש את ר"ע בבית האסורין עד שישוב מן המלחמה, וכשבא מן המלחמה ציוה

להוציאו, וסרקו את בשרו במסרקות של ברזל, ובכל סריקה וסריקה שהיו סורקין היה אומר ר"ע: צדיק הוא ה' הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט, אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא, יצתה בת קול ואמרה: אשריך ר' עקיבא שהיית צדיק וישר ויצאה נשמתך בצדיק וישר. וכשנפטר בא אליהו הנביא זכור לטוב ונטלו על כתפו ונשאו חמש פרסאות, ופגע בו ר' יהושע הגרסי אמר לו: וכי אינך כהן?

אמר לו: גופו של צדיק אינו מטמא,

והלך עמו ר' יהושע הגרסי עד שהגיע למערה אחת יפה מאד, וכיון שנכנסו שם מצאו מטה יפה ונר דלוק, נטלו אליהו ז"ל דרך מראשותיו ור' יהושע דרך מרגלותיו והשכיבוהו על אותו מטה, והיו מלאכי השרת בוכים עליו שלשה ימים ושלשה לילות ואח"כ קברוהו באותה מערה. וביום שלמחרתו נטלו אליהו ז"ל והביאו בישיבה של מעלה לדרוש שם בכתרי אותיות והיו מתקבצות כל הנשמות של הצדיקים וחסידים לשמוע מדרשותיו.

ואחריו הוציאו את **ר' חנניה בן תרדיון,** אמרו עליו על ר' חנינא בן תרדיון שהיה נעים בפני הקדוש ברוך הוא ואדם ומעולם לא עלתה קללת חברו על שפתו. וכשציוה הקיסר ברומי שלא ללמוד תורה מה עשה ר' חנינא בן תרדיון עמד והקהיל קהילות ברבים וישב לו בשוקי של רומי והיה לומד ועוסק ודורש בתורה, וציוה הקיסר לכרכו בס"ת ולשרפו. נטלו הקוסטינר וכרכו בס"ת והצית את האור ונטל ספוגין של צמר ושראן במים ונתן על לבו כדי שלא תצא נשמתו במהרה. והייתה בתו עומדת ואומרת אוי לי אבא שראיתיך בכך, והוא השיב ואמר לה: טוב לי בתי שראיתיני בכך, ותלמידיו היו עומדין עליו ואומרים: רבנו מה אתה רואה?

אמר להם: אני רואה גוילין נשרפין ואותיות פורחין והתחיל לבכות.

אמרו לו תלמידיו: מפני מה אתה בוכה?

אמר להם: אם אני לבדי נשרף לא היה הדבר קשה לי ועכשיו אני נשרף וס"ת עמי.

אמר לו הקוסטינר: רבי אם אני מסלק את הספוגין של צמר מעל לבך כדי שתצא נשמתך מהרה אתה מביאני לחיי עוה"ב?

אמר לו: הן.

אמר לו: השבעה לי, וישבע לו,

מיד כשנשבע לו הרבה הקוסטינר את השלהבת ונטל הספוגין ויצאה נשמתו, ואף הקוסטינר השליך עצמו באש ונשרף. יצאה בת קול ואמרה ר' חנינא בן תרדיון והקוסטינר מזומנים לחיי עוה"ב. על זה בכה רבי ואמר יש קונה עולמו בשעה אחת כגון זה הקוסטינר, ויש אדם שעובד את ה' כל ימי חייו ומפסיד את שכרו בשעה אחת כגון יוחנן כהן גדול ששמש שמונים שנה בכהונה גדולה ולבסוף נעשה צדוקי.

ואחריו הוציאו **ר' יהודה בן בבא** שלא טעם טעם שינה אלא כשינת סוס מי"ח שנה עד פ' שנה, והוציאוהו ליהרג מט' שעות ולמעלה, והתחיל מבקש מהם בחייכם המתיני לי מעט עד שאקיים מצווה אחת שציוה הקדוש ברוך הוא עלי,

אמר לו: עדיין אתה בוטח באלוהיך,

אמר לו: הן,

אמר לו: וכי עדיין יש כח באלוהים שאתה בוטח עליו?

אמר לו: גדול אדוני ומהולל מאד ולגדולתו אין חקר,

אמר לו: אם יש בו כח למה לא הציל אותך ואת חבריך מיד המלכות?

אמר לו: אנו חייבים מיתה למלך גדול ונורא, והוא מסר אותנו ביד מלך כדי לתבוע את דמינו מידו.

באו והגידו למלך את דבריו, שלח המלך אליו ואמר לו: אמת שהגידו לי ממך או לאו?

אמר לו: אמת הוא,

אמר לו הקיסר: כמה עזי פנים אתם, שעל פתח מיתה אתם עומדים ועדיין עזות אתכם,

אמר לו ר' יהודה: אוי לך קיסר רשע בן רשע הלא [הקדוש ברוך הוא] ראה חורבן ביתו והריגת חסידיו וצדיקיו ולא עשה קנאה להנקם מיד.

אמרו לו תלמידיו: רבנו היה לך להחניף אותו,

אמר להם: וכי לא למדתם שכל המחניף לרשע סופו נופל בידו.

אמר לו: בחייך קיסר המתין לי עד שאקיים מצווה אחת ושבת שמה והיא מעין עולם הבא,

אמר לו: לזה שמעתי לעשות שאלתך.

מיד התחיל בקידוש היום ויכלו השמים והארץ, והיה אומר בנעימות ובקול רם, והיו תמהים כל העומדים עליו, וכיון שהגיע עד ברא אלוהים לעשות לא הניחוהו לגמור וציוה הקיסר להרגו, והרגוהו ויצאה נשמתו באלוהים. יצאה בת קול ואמרה אשריך ר' יהודה שהיית דומה למלאך ויצאה נשמתך באלוהים. וציוה הקיסר וחתכוהו אברים אברים והשליכוהו לכלבים, ולא הוספד ולא הוקבר.

ואחריו הוציאו את **ר' יהודה בן דמא,** אותו היום ערב שבועות היה.

אמר לו ר' יהודה לקיסר: בחייך המתין לי מעט עד שאקיים מצוות עצרת ואקדשו כדי לשבח להקב"ה שנתן לנו התורה,

אמר לו הקיסר: ועדיין אתה בוטח בתורה ובאלוהים שנתנה?

אמר לו: הן,

אמר לו קיסר: מה שכרה של תורתך?

אמר לו: עליה אמר דוד ע"ה מה רב טובך אשר צפנת ליראיך,

אמר לו הקיסר: אין שוטים בעולם כמו אתם שסוברים שיש עולם אחר,

אמר לו: אין שוטים בעולם כמו אתם שכופרים באלוהים חיים, ואוי לך אוי לבשתך ואוי לחרפתך כשתראה אותנו עם ה' באור החיים, ואתה תשב בשאול תחתית במדרגה התחתונה.

מיד חרה אפו של הקיסר עליו וציוה לקשרו בשערות ראשו בזנב הסוס ולמושכו בכל רוחב של רומי. ואח"כ ציוה לחתכו אברים אברים. ובא אליהו ז"ל ולקח האברים וקברם במערה אחת הסמוכה לנהר היורד לפני רומי, ושמעו כל רומיים קול נהי ובכי כל שלשים יום מתוך אותה מערה ובאו והגידו לקיסר,

אמר להם: אם היה העולם נהפך לתוהו ובהו לא אשקוט עד שאמלא רצוני באותן עשרה זקנים כאשר נשבעתי. והיה שם אחד מחכמי רומי ואמר לקיסר: אדוני קיסר דע כי נסכלת בזה ושגית הרבה מאד ששלחת יד בעם ה' בלי חמלה, דע כי מרה תהיה לך באחרונה שהרי כתיב: בתורת היהודים אל רחום וחנון ארך אפים ועוד כתיב: בתורתם ומשלם לשונאיו על פניו להאבידו.

כששמע הקיסר כך חרה אפו על אותו זקן וציוה לחנקו, וכששמע הזקן כך מיהר ומל עצמו ומיד כשנחנק לא נמצא ולא נודע אנה הוא, ויחרד הקיסר חרדה גדולה, ובכל זאת לא שב אפו ועוד ידו נטויה.

ואחריו הוציאו את **ר' חוצפית המתורגמן,** אמרו עליו שהיה בן מאה ושלשים שנה כשהוציאוהו ליהרג, והיה יפה תואר ויפה מראה, ודומה למלאך ה' צבאות. באו והגידו למלך את יופיו ואת שיבתו ואמרו לו: בחייך אדוני תרחם על הזקן הזה,

אמר הקיסר לר' חוצפית: בן כמה שנים אתה,

אמר לו: בן מאה ושלשים שנה לבד מיום אחד ובקשתי ממך שתמתין לי עד שימלא יומי.

אמר לו הקיסר: מה לך שתמות היום או למחר?

אמר לו: כדי שאקיים עוד שתי מצוות,

אמר לו: איזו מצווה אתה רוצה לעשות?

אמר לו: לקרוא ק"ש ערבית ושחרית להמליך עלי את שם הגדול והנורא המיוחד,

אמר לו הקיסר: עזי פנים ועזי נפש עד מתי אתם בוטחים באלוהיכם שאין בו כח להציל אתכם מידי, שהרי אבותי החריבו את ביתו, ואת נבלת עבדיו נתנו סביבות ירושלם ואין קובר, ועתה אלוהיך זקן הוא ואין לו כח להציל עוד, שאילו היה בו כח היה נוקם נקמתו ונקמת עמו ונקמת ביתו כמו שעשה מפרעה ומסיסרא ומכל מלכי כנען.

וכששמע ר' חוצפית כך בכה בכי גדול ואחז בבגדיו ויקרעם על גידוף השם יתברך ועל חרפתו, ואמר לקיסר: אוי לך קיסר מה תעשה ליום אחרון כשיפקוד הש"י על רומי ועל אלוהיכם.

אמר המלך: עד מתי אתווכח עם זה, וציוה להרגו ויסקלוהו ותלוהו, ואז באו שריו וחכמיו וחלו פניו לקברו כי חמלו על שיבתו, ויאמר המלך לקבור אותו, ויבואו תלמידיו ויקברוהו ויספדוהו הספד גדול וכבד מאד.

ואחריו הוציאו את **ר' חנינא בן חכינאי,** ואותו היום ערב שבת היה, וכל ימיו היה יושב בתענית מבן שתים עשרה עד תשעים וחמש שנה,

אמרו לו תלמידיו: רבי רצונך שתטעום כלום קודם שתהרג,

אמר להם: עד עתה התעניתי ולא אכלתי ולא שתיתי, ועתה איני יודע איזה דרך אלך ואתם תאמרו לי לאכול ולשתות!

התחיל בקדוש היום ויכולו השמים עד ויקדש אותו, ולא הניחוהו לגמור עד שהרגוהו, ויצאה בת קול ואומרת אשריך ר' חנינא בן חכינאי שהיית קדוש ויצאה נשמתך בקדושה בתיבת ויקדש.

ואחריו הוציאו **ר' ישבב הסופר,** אמרו עליו שהיה בן תשעים שנה אותו היום שהוציאוהו ליהרג, כיון שהוציאו אותו באו תלמידיו ואמרו לו: רבנו תורה מה תהא עליה,

אמר להם: בני עתידה תורה להשתכח מישראל, לפי שהאומה הרשעה העיזה פניה והערימה סוד לאבד מרגליותינו ממנו והלוואי שהייתי כפרה על הדור. אבל אני רואה שאין לך רחוב ורחוב שברומי שאין בו חלל חרב, שעתידה אומה הרשעה לשפוך דם נקי מישראל.

אמרו לו: רבנו ומה תהא עלינו?

אמר להם: החזיקו איש ברעהו ואהבו שלום ומשפט אולי יש תקווה,

אמר לו קיסר: זקן! בכמה שנים אתה?

אמר לו: היום בן תשעים שנה אנכי, ועד לא יצאתי ממעי אמי הייתה גזירה מאת הקדוש ברוך הוא למסור אותי ואת חברי בידך כדי לתבוע דמינו מידך,

אמר לו: וכי יש עולם שני?

אמר לו: הן, ואתה אוי לך ואוי לבשתך כשיפרע דם חסידיו מידך.

אמר הקיסר: מהרו להרוג גם זה ואראה כחו וגבורתו של אלוהי זה, ומה יעשה לי בעולם שני, ויצו עליו לשרפו.

ואחריו הוציאו את **ר' אלעזר בן שמוע.** אמרו עליו שאותו היום היה בן מאה וחמש שנים, ומקטנותו ועד סוף ימיו לא שמע אדם שהוציא תיפלות מפיו, ולא נתקוטט עם חבריו בין בדבור בין במעשה, והיה עניו ושפל רוח וישב בתענית שמונים שנה, ואותו היום שנהרג יום כפורים היה, ובאו תלמידיו לפניו ואמרו לו: רבנו מה אתה רואה?

אמר להם: אני רואה את ר' יהודה בן בבא שמשיאים את מטתו ומטת ר"ע בן יוסף סמוכה אצלו, והם מתווכחים בדבר הלכה יחד זה עם זה,

אמרו לו: ומי הכריע ביניהם?

אמר להם: ר' ישמעאל כ"ג,

אמרו לו: מי מנצח?

אמר להם: ר"ע על שטרח בכל כחו בתורה,

אמר להם: בניי רואה אני עוד שנשמת כל צדיק וצדיק מטהרת את עצמה במי השלוח כדי ליכנס היום בטהרה בישיבה של מעלה לשמוע את דרשות ר"ע בן יוסף שידרש להם מענינו של יום. וכל מלאך ומלאך מביא קתדראות של זהב לכל צדיק וצדיק לישב עליו בטהרה.

ציוה הקיסר להרגו, ויצאה בת קול ואומרת אשריך ר' אלעזר בן שמוע שהיית טהור ויצאה נשמתך בטהרה. סליק מדרש של אלה אזכרה.

מעשה עשרה הרוגי מלכות, נוסחא ב'.

[בית המדרש חדר ו' צד י"ט].

ר' תנחומא פתח יש זהב ורב פנינים וכלי יקר שפתי דעת (משלי כ' ט"ו), בנוהג שבעולם אדם שיש לו כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות וכל החמודות שבעולם - ודעת אין בו, מה הנאה יש לו?

דמתלא אמרי דעה חסרת מה קנית.

א"ר יודן אילין כותאי חכימין למיחסדא. חד מנהון אזיל לגבי אתתא אמר לה אית לך חד בצל, תיתנון לי. מן דיהבה ליה אמרה לו: אית בצל בלא פיתא?

מן דיהבה ליה אמר לה: אית מיכל בלא משתי?

מתוך כך אכיל ושתי.

כשברא הקדוש ברוך הוא את האילנות גברו וגבהו וגדלו עד למאד, ושמחו שמחה גדולה, כיון שברא הקדוש ברוך הוא את הברזל נעצבו ואמרו אוי לנו שברא הקדוש ברוך הוא ברזל הקוצץ אותנו, [חזרו ואמרו אם לא ניתן לברזל עץ לבית יד לא יוכל לקצץ בנו], וכן ישראל אלמלא שלמדו לקיסר תורה לא היו באים לידי כך, פעם אחת היה יושב ועוסק בתורה ומצא כתוב וגונב איש ומכרו וגו' (שמות כ"א ט"ז) והלך וטח הבית כלו בנעלים ודבקם בכתלים, ושלח אחר רבן שמעון בן גמליאל וחבריו ואמר להם: מי שגנב איש מבני ישראל והלך ומכרו מה דינו?

אמרו לו: חייב מיתה,

אמר להם: אם כן אתם חייבים מיתה, קבלו על עצמכם דין שמים.

אמרו לו: למה?

אמר להם: בשביל אחי יוסף שמכרו את יוסף דכתיב: וימכרו את יוסף (בראשית ל"ז כ"ח), וכתיב: על מכרם בכסף צדיק ואביון בעבור נעלים (עמוס ב' ו'), ולכן טח אותו רשע את הבית

במנעלים כדי שיכירו באיזה דבר מכרו את יוסף, שנאמר: בעבור נעלים, בדמי נעלים. וכי אדם יפה כיוסף היו מוכרים אותו בעשרים כסף?

אלא בשעה שהכניסוהו לבור הפשיטוהו והשליכוהו לבור ערום ויפשיטו את יוסף וגו', וכתיב: והבור ריק אין בו מים, מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו. כיון שראה יוסף את נפשו בין אותן החיות נעצב ואמר: אוי לי שאיני ניצול מן החיות האלו. ומרוב יראה ופחד אבד תוארו ויופיו ממנו, אך סגר הקדוש ברוך הוא פי החיות ולא הזיקו לו. וכשראו אחי יוסף אורחת ישמעאלים הוציאוהו מן הבור ערום ומכרוהו כן.

אמר הקדוש ברוך הוא: צדיק כזה יעמוד ערום לפני הבריות?

אמרו: קמיע אחד היה תלוי בצווארו ושלח הקדוש ברוך הוא את גבריאל והוציא מאותו קמיע בגד ולבשו.

כיון שראו אחי יוסף אמרו לאותן הישמעאלים: החזירו לנו הבגד הזה שלא מכרנוהו לכם אלא ערום, ויאמרו הישמעאלים לא נחזיר לכם, עד שהוסיפו להם עוד ארבעה זוגות מנעלים, ובאותו בגד הביאוהו למצרים ובו מכרוהו ובו אסרוהו ובו הביאוהו לפני פרעה ובו מלך על מצרים. ואותו קיסר הרשע היה יודע שמכרוהו בנעלים ואמר להם: קבלו עליכם דין שמים.

אמרו לו: אם אחי יוסף מכרו אחיהם אנו מה פשענו ולמה תהרוג אותנו?

אמר להם: אם היו אחי יוסף היום בחיים הייתי תופשם ועושה בהם דין, עכשיו שאינם בחיים אעשה בכם דין שאתם שקולים כאחי יוסף במכירתו.

אמרו לו: תן לנו זמן שלשה ימים עד שנדע אם גזרה זו באה מן השמים נקבל עלינו דין שמים.

נתן להם זמן שלשה ימים ונתקבצו הללו הרוגי מלכות ואלה הן:

רבן שמעון בן גמליאל,

ור' ישמעאל בן אלישע כהן גדול,

ר' עקיבא בן יוסף,

ור' יהודה בן בבא,

ר' חנינא בן תרדיון,

ור' ישבב הסופר,

ר' אלעזר (נ"א ר' יהודה) בן דמא,

ור' חנינא בן חכינאי,

ר' חוצפית המתורגמן,

ור' אלעזר בן שמוע.

אלו הן עשרה הרוגי מלכות שנהרגו על שמכרו את יוסף, וקטן שבכולם היה ר' ישמעאל כ"ג.

אמר להם: אם דעתכם שתחלקו עמי בעוון שאזכיר השם עכשיו אעלה לרקיע ונדע, אם נגזרה גזרה זו מן השמים אנו מקבלין עלינו ואם אינה מן השמים אני יכול לבטלה בשם.

אמרו לו: עוונך מופלג בינינו.

ולמה זכה ר' ישמעאל לכך?

מפני שאביו ר' אלישע כ"ג לא היו מתקיימים לו בנים, בשעה שאשתו הייתה יולדת בן מיד היה מת אותו הילד.

אמרה לו אשתו: מפני מה הצדיקים הללו יש להם בנים צדיקים ואנו אין לנו בן אחד,

אמר לה: מפני שהם נוהגים בנפשם טבילה בשעה שהם עולים למטה בין בדבר (בתשמיש) בין שלא בדבר הם ונשיהם.

אמרה לו: אף אנו ננהוג בעצמנו כך, קבלו עליהם לעשות כך מהיום והלאה.

פעם אחת הלכה לבית הטבילה טבלה ויצאתה וראתה לפניה חזיר, וחזרה וטבלה וראתה מצורע, וחזרה וטבלה וראתה לפניה גמל, וכן אירע לה כמה פעמים ובכל זאת חזרה וטבלה. לסוף אמר הקדוש ברוך הוא למטטרון שר הפנים: רד לפני צדקת זו שהלילה הזה תתעבר בבן זכר וישמעאל שמו.

באותה שעה ירד מטטרון ועמד לפניה בצד אחד ביציאתה וגם גבריאל ירד ועמד בצד השני ונתעטף וקישט את עצמו בבגדים נאים ועמד על פתח בית המקווה, מכאן אתה למד שצריך אדם לקשט עצמו בבגדים נאים וילך ויעמוד לפני האשה בשעה שהיא עולה מבית הטבילה. ועמד גבריאל על פתח בית המקווה וראתה אותו ועלתה לביתה ונתעברה אותו הלילה בר' ישמעאל, והיה דמותו יפה כדמות גבריאל.

ובזמן שהיה רוצה לעלות לרקיע היה מזכיר את השם ורוח נושאו ופורח באוויר ועולה לרקיע, ובא גבריאל לקראתו והיה מספר לו כל דבר שהיה רוצה, ובאותה שעה שהזכיר את השם קבלתו רוח סערה והעלתה אותו לשמים, וכיון שעלה פגע בו מטטרון שר הפנים אמר לו: מי אתה?

אמר לו: אני ישמעאל בן אלישע כהן גדול,

אמר לו: אתה ישמעאל שקונך משתבח בך כל היום ואומר יש לי עבד בארץ כמותך זיוו כזיוך ומראהו כמראך?

אמר לו: אני הוא ישמעאל.

אמר לו: מה טיבך במקום הזה,

אמר לו: גזרה גזירה עלינו המלכות להרוג עשרה מחכמי ישראל, ועליתי לידע אם גזרה זו מן השמים נקבלנה עלינו ואם לאו שאינה מן השמים יכולים אנו לבטלה.

אמר לו: במה אתם יכולים לבטלה,

אמר לו: בשם,

אמר לו מטטרון שר הפנים: אשריך ישראל שגלה לכם הקדוש ברוך הוא סוד השם שלא גלה אותו למלאכי השרת, שאתם יכולים לבטל את הגזרות בשם המפורש.

אך אי ישמעאל בני כך שמעתי מאחורי הפרגוד בת קול צווחת ואומרת: עשרה מחכמי ישראל מסורין למלכות.

אמר לו ר' ישמעאל: למה?

אמר לו: מפני שהייתה מריבה לפני הקדוש ברוך הוא סמאל עם מיכאל ואמר לפניו: רבש"ע כלום כתבת בכל התורה אות אחת לבטלה, והלא כתיב: לא נפל דבר אחד וגו', והנה כתיב: וגונב איש ומכרו וגו', ובני יעקב שמכרו את יוסף עדיין לא גבית מהם דינם.

מיד גזר הקדוש ברוך הוא על עשרה מחכמי ישראל שיהרגו.

השיב ר"י ואמר: ולא מצא הקדוש ברוך הוא עשרה שיפרע מהם דינו של יוסף אלא ממנו?

אמר לו מטטרון: אי ישמעאל חייך לא מצא הקדוש ברוך הוא עשרה ששקולים כבני יעקב כ"א אתם,

אמר לו: ומה זה לפניך?

אמר לו: מזבח,

אמר לו: וכי קרבן ומזבח יש למעלה,

אמר לו: כל מה שיש למטה יש למעלה, דהא כתיב: בנה בניתי בית זבול לך (מ"א ח' י"ג).

אמר לו: ומה אתם מקריבים עליו, וכי יש לכם פרים אילים וכבשים?

אמר לו: אין לנו לא פרים ולא אילים וכבשים אלא נשמותיהם של צדיקים אנו מקריבים עליו לפני הקדוש ברוך הוא.

כיון ששמע ר"י כך אמר: הא למדתי מה שלא שמעתי מעולם, וכיון ששמע את דברי מטטרון ירד לארץ ומצא את חבריו בתענית ובתפלה,

אמרו לו: מה בידך?

אמר להם: לכו ורחצו והיטהרו ולבשו תכריכין שלכם שגזרה זו מלפני הקדוש ברוך הוא.

א"ר ישמעאל: כשבאתי והעדתי עדות זו מלפני כסא הכבוד, שמחו כל חברי וישבו לפני ר' נחוניא בן הקנה ועשו משתה ושמחה, וישב ר' ישמעאל ורשב"ג בן זוגו והיו שמחין ומתאבלין, מתאבלין משמאל שנקנסה עליהם מיתה משונה, ושמחין ומרקדין מימין על שהבטיחם הקדוש ברוך הוא שהם שקולין כבני יעקב, ולא עוד אלא שאמר להם הנשיא בשמחתם: אלוהי ישראל יקבל נפשותינו קרבן לעשות מהן נקם ברומי הרשעה, נגילה ונשמחה בשמחת כינור ועוגב, והיו יושבים ועוסקין בהלכות פסח ושונין אלו עוברין בפסח כותח הבבלי זה אומר מחמיץ וזה אומר אינו מחמיץ, ולא הספיקו לגמור את ההלכה עד שבא הגמון של מלך וחרבו שלופה בידו,

אמר להם: עדיין לבבכם פנוי בתורה והרי אתם יודעים קצכם שנקנסה עליכם דין מיתה.

אמרו עליו על ר' ישמעאל בן אלישע כ"ג שהיה אחד משבעה אנשים יפים שהיו בעולם ואלו הן: **אדם הראשון, יעקב, יוסף, שאול, אבשלום, ר' אבהו, ור' ישמעאל.** ובשעה שהביאוהו לרומי כל הנשים שרואות אותו שופעות דם,

וכשהביאוהו לפני המלך אמר לו: יש באומתך כמותך או יפה ממך?

אמר לו: לאו,

מיד גזר עליו הריגה.

בא אותו הגמון לחתוך את ראשם של ר"י ושל רשב"ג,
אמר לו ר"י: חייך התחל בי שאני כהן גדול ובן כ"ג מזרע אהרן הכהן הרגני תחלה ואל אראה במיתת חכמים,
אמר לו רשב"ג: לא כן, אלא אני נשיא בן נשיא הרגני תחלה ואל אראה במיתת חברי.
אמר להם אותו הגמון: נחש צפעוני אם כן הפילו גורלות, ונפל הגורל על **רשב"ג,** מיד פשט רשב"ג את צווארו ונטל איספקלטור את החרב והתיז את ראשו.
ויאמר **לר' ישמעאל:** פשוט את צווארך,
אמר ר' ישמעאל: חייך הנח לי רגע אחד עד שאבכה על הצדיק,
אמר לו: עשה, מיד נטל ר' ישמעאל את ראשו של רשב"ג ונתנו על ארכבותיו ונתן עיניו על עיניו ופניו על פניו וחוטמו על חוטמו ופיו על פיו ואמר: אי הפה המתגבר בגבורה של תורה של עם קדוש וטהור, פה מוציא מרגליות מי יטמינך בעפר, איך נקנסה עליך מיתה משונה כזו, עליו הכתוב אומר: חרב עורי על רעי ועל גבר עמיתי (זכריה י"ג ז').
אמר לו אותו הגמון: ריקה עד שאתה בוכה על מיתתו בכה על מיתתך שקשה ממיתתו.
מיד התחיל צווח, עד שנשקפה בתו של קיסר לקול צעקתו וראתה אותו וחמדה יופיו.
אמרו: מימות יוסף לא היה יפה כמוהו,
אמרה לאותו הגמון: המתן לי שעה אחת עד שאכנס אצל אבי, נכנסה אצל אביה ואמרה לו: שאלה אחת יש לי אצלך,
אמר לה המלך: שאלתך עשויה חוץ מישמעאל וחבריו,
אמרה לו: אבא היא שאלתי שרציתי לשאול ממך בדבר הזה,
אמר לה: לא תעשה שאלתך,
אמרה לו: אם כן תן לי רשות לפשוט עור פניו.
מיד גזר עליו המלך להפשיט עור פניו בעודנו חי, וכיון שהגיע הפושט למקום תפילין התחיל ר"י לצעוק צעקה גדולה ומרה וישא את קולו ויבך,
אמרו לו: מפני מה לא בכית עד עכשיו ועתה אתה מתחיל לבכות?
אמר להם ר"י: על נשמתי איני בוכה אלא על מקום שבו נתון שם אל עליון על התפילין,
אמרו לו: וכי עדיין אתה בוטח בשם ה', אם גדול הוא יבוא ויצילך עכשיו. ומן אותה צעקה שצעק ר"י נזדעזע כל העולם,
אר"י: והרי מכמה שהיו לפני וממה שיהיו אחרי לא נקנסה בעולם מיתה זו, יצתה בת קול ואמרה לא קרית גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתוב וגו' (דברים כ"ח ס"א), פתחו מלאכי השרת ואמרו לפני הקדוש ברוך הוא: רבש"ע, צדיק זה שהראית לו גנזי רקיעים גזרה זו נגזרה עליו?
אמר להם הקדוש ברוך הוא: הניחו לו כדי שתעמוד זכותו לדורות, ועוד זעק שניה ונזדעזע כסא הכבוד ובקש הקדוש ברוך הוא להפוך את העולם לתהו ובהו.

ירד גבריאל ואמר לו לר"י: אם תצעק שלישית יהפך העולם לתהו ובהו, אלא אשריך ישמעאל ואשרי חבריך מה צפון לכם,

כיון ששמע ר"י כך הפך פניו עד שיצאה נשמתו.

פתח הקדוש ברוך הוא ואמר עליו: זכר צדיק לברכה,

פתחו מיכאל וגבריאל ואמרו: זכרו לחיי העולם הבא,

פתחו חיות הקדש ואמרו: תנוח נפשו בצרור החיים,

פתחו שרפים ואמרו: רוח ה' תנחנו,

פתחו המלאכים וכל צבא מעלה ואמרו: זכרו לחיי עולם עם הצדיקים.

ועוד פתחו מיכאל וגבריאל ואמרו: אשריהם שזכו להתקרב על גב המזבח שבמרומים,

ועוד פתח הקדוש ברוך הוא ואמר להם: ממתים ידך ה' ממתים מחלד וגו'.

ועדיין קלסתר פניו של ר"י ברומי היא אדום הרשעה, ובכל שבעים שנה מביאין אדם שלם ומרכיבין אותו על חגר ומלבישין אותו בגדו של אדם הראשון ומביאין קלסתר פניו של ר' ישמעאל ומניחין אותו על ראשו ומייתין מתקל ד' זוזי פיתקא ותליה ליה על צואריה ומביאין כרוז ומכריז לפניו דחמא חמא דלא חמא לא חמא, ומסיימין ווי לדין כד יקום דין, והקב"ה יאבד אדום הרשעה לקיים מה שכתוב: ונתתי נקמתי באדום וגו' (יחזקאל כ"ה י"ד).

א"ר ישמעאל: אמר לי שר הפנים: ידידי שב בחיקי ואגיד לך מה יהא על ישראל עם קדוש, ישבתי בחיקו והיה מסתכל ובוכה ודמעותיו נוטפות מעיניו ויורדות ונופלות עלי,

אמרתי לו: הדר זיווי מפני מה אתה בוכה?

אמר לי ידידי: בא ואכניסך בחדרי חדרים ולגנזי גנזין, ונטל את הפנקסים ופתח והראני אגרות כתובות בהן צרות מצרות משונות זו מזו,

אמרתי לו: הללו למי?

אמר לי: לישראל.

אמרתי לו: יכולין ישראל לעמוד באלה?

אמר לי: למחר בא ואראך צרות משונות מאלה.

למחר הכניסני בחדרי חדרים והראני צרות קשות מהראשונות אשר לחרב לחרב ואשר לרעב לרעב אשר לשבי לשבי ואשר לביזה לביזה.

אמרתי לו: הדר זיווי וכי ישראל לבד חטאו?

אמר לי: בכל יום ויום מתחדשות עליהם גזרות קשות ורעות, וכיון שנכנסים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין אמן יהא שמיה רבא מברך אין מניחין אותן לצאת מחדרי חדרים. ובשעה שירדתי מלפניו שמעתי קול מדבר בלשון ארמי, ובלשון הזה היה מדבר: מקדשא קדישא לחרבא יהא, והיכליה לנור דליק, ודירתיה דמלכא תהיה לצדיותא, ובתולין ועולמין לביזה יהון, ובני מלכא לקטלא יהון, ואתתא דמלכא תנטר ארמלתא, ומדבחא דכיא לאיסתאבא וירושלם לעיים וארעא דישראל לזיע.

באותה שעה נזדעזעתי ונפלתי לאחורי עד שבא הדרניאל והעמידני על רגלי ואמר לי: ידידי מה עלתה לך,

אמרתי לו: הדר זיווי שמא אין להם לישראל תקווה?

אמר לי: בא ואכניסך בגנזי ישועות ובגנזי נחמות,

באתי שמה וראיתי כתות כתות של מלאכי השרת שהן אורגין בגדי ישועות כתרי חיים ואבנים טובות ומרגליות קבועים בהם, ומרקחים וכל מיני בשמים וממתיקים יינות לצדיקים לעתיד לבוא, וראיתי כתר אחד שהוא משונה מכל הכתרים וחמה ולבנה וי"ב מזלות קבועין בו.

אמרתי לו: הדר זיווי כתרים הללו למי?

אמר לי: לישראל,

וכתר זה המשובח למי?

אמר לי: לדוד מלך ישראל,

אמרתי לו: הדר זיווי הראני הדר כבודו של דוד,

אמר לי ידידי: המתן לי שלש שעות עד שיבוא לכאן ותראה גדולתו.

תפשני בידי והשיבני בחיקו,

אמר לי: מה אתה רואה?

אמרתי לו: שבעה ברקים שהן רצין כאחד,

אמר לי: כבוש עיניך שלא תזדעזע כי הללו יוצאין לקראת דוד מלך ישראל,

מיד רגשו כל האופנים ושרפים וחיות הקדש וגלגלי המרכבה ואוצרות שלג ואוצרות ברד וענני כבוד וכוכבים ומזלות ומלאכי השרת ולוהטי זבול ואומרים: למנצח מזמור לדוד, ושמעתי קול רעש גדול הבא מעדן ואומר: ה' ימלוך לעולם ועד, והנה דוד מלך ישראל בא בראש וראיתי כל מלכי בית דוד באין אחריו וכל אחד ואחד כתרו בראשו וכתרו של דוד מובהק ומשונה מכל הכתרים וזיוו הולך עד סוף העולם, וכיון שבא דוד לבית הגדול שברקיע מצא מוכן לו כסא של אש וישב עליו, וכל מלכי בית דוד יושבים לפניו וכל מלכי ישראל עומדים מאחוריו, מיד עמד דוד ואמר שירות ותשבחות שלא שמעה אוזן מעולם, וכיון שפתח דוד בשירות ותשבחות פתח מטטרון וכל פמליא של מעלה ואומרים ק' ק' ק',

וחיות משבחות ואומרות: ברוך כבוד ה' ממקומו,

ורקיעים אומרים: ימלוך ה' לעולם ועד,

והארץ אומרת: ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך לעולם ועד,

וכל מלכי בית דוד אומרים: והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד. - אשרי עין שראתה כך, אשרי האם שסבלה אותו, אשרי דדין שינק וזרועות שחבקוהו, אשרי תורה שלמד, אשרי בינה שהשיג, אשריך ר' ישמעאל שזכית לכך!

כתיב: כי כרם ה' צבאות בית ישראל ואיש יהודה נטע שעשועיו (ישעיה ה' ז') אמרה מידת הדין לפני הקדוש ברוך הוא: רבש"ע בני יעקב מכרו את יוסף בעשרים כסף וישראל עבדו

שבעה אלוהות, שנאמר: ויוסיפו בני ישראל לעשות הרע בעיני ה' ויעבדו את הבעלים ואת העשתרות ואת אלוהי ארם ואת אלוהי צידון ואת אלוהי מואב ואת אלוהי בני עמון ואת אלוהי פלשתים ויעזבו את ה' ולא עבדוהו (שופטים י' ו'),

אמר הקדוש ברוך הוא: אפילו כתורמוס הזה לא עשאוני בני ששולקין אותו ז' פעמים ואח"כ אוכלין אותו בקינוח סעודה.

אמרה מדת הדין לפניו: רבש"ע תפרע מהן צדיק אחד בכל דור,

מיד נגזרה הגזרה על עשרת הזקנים בימי טורנוסרופוס הרשע.

מיד שלח הגמון אחד להביא את רשב"ג, בא אותו הגמון ועמד על הפתח ואמר: רשב"ג מתבקש לפני המלכות

שמע רשב"ג ונחבא ממנו, הלך אליו בצנעא ואמר לו: אם אני מציל אותך תביאני לחיי עוה"ב?

מיד בכה רשב"ג ואמר: יש קונה עולמו בכמה שנים ויש קונה עולמו בשעה אחת,

אמר לו: אתה חפץ בזה?

אמר לו: הן,

אמר לו: השבע לי, נשבע לו, ועלה בעליה ונפל ומת,

ואמרו רבנן: שבזמן שהיה אחד מגדוליהם מת היו מבטלים את הגזרה.

יצאה בת קול ואמרה אותו הגמון מזומן לחיי העוה"ב.

הביאו את רבי עקיבא, וכשחבשו אותו בבית האסורים היה יהושע הגרסי משמשו, וכל יום ויום היה מכניס מים במידה, יום אחד מצאו שומר בית האסורים, אמר לו: היום מימיך מרובים שמא לחתור קיר בית האסורים אתה מבקש, שפך חציים ונתן לו חציים, כיון שנכנס אצל ר"ע אמר לו: תן לי מים לטול ידי,

אמר לו: רבי כדי שתיה אינן מספיקין ולטול ידיך מספיקין?

אמר לו: מה אעשה שאמרו רז"ל המזלזל בנטילת ידיים נעקר מן העולם, מוטב לי שאמות מיתת עצמי (אחת) ואל אמות ב' מיתות. ואעפ"כ לא טעם כלום עד שנטל ידיו. וכשהוציאוהו להרגו זמן ק"ש היה והיו מסרקין את בשרו במסרקות של ברזל והוא היה מקבל עליו עול מלכות שמים,

אמר לו תלמידיו: רבנו עד כאן?

אמר להם: בני כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה ואהבת את ה' אלוהיך בכל לבבך ובכל נפשך, אפילו הוא נוטל את נפשך, והייתי אומר אימתי יבוא לידי ואקיימנו ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו? - האריך באחד ויצאה נשמתו באחד.

יצתה בת קול ואמרה: אשריך ר"ע שגופך טהור ויצאה נשמתך באחד בטהרה, ומזומן אתה לחיי העוה"ב.

אמרו עליו: מה בין דורות הראשונים לדורות האחרונים?

דורות הראשונים אפילו שחיו בצער היו אוהבים ומייחדים שמו של הקדוש ברוך הוא כגון ר"ע וחבריו שהיו צדיקים גמורים והיו מקבלים עליהם עול מלכות שמים באהבה.
אמרו עליו: כשהיה חבוש בבית האסורים היה יהושע הגרסי משמשו, פעם אחת ערב יוה"כ עמד ונטל רשות מר"ע והלך לו לביתו, ופגע בו אליהו ז"ל ודפק בפתח ביתו,
אמר לו: מי אתה?
אמר לו: אני אליהו,
אמר לו: ומה תרצה?
אמר לו: באתי להודיעך שר"ע רבך מת,
מיד הלכו שניהם כל הלילה עד שהגיעו לבית האסורים ומצאוהו פתוח ורב בית האסורים ישן וכל העם ישנים. באותה שעה נתחזק אליהו ונטפל לו ונשאו על כתפו,
אמר לו יהושע: רבי לא כהן אתה?
אמר לו: אין טומאה בצדיקים ולא בחכמים ובתלמידים,
וכשיצאו מבית האסורים היו כתות כתות של מלאכי השרת מספידין עליו ואומרים צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל (דברים ל"ג), והדרך מאירה לפניהם כזוהר הרקיע. כיון שהגיעו לפפליון של קיסרין ירדו שלשה ירידות ועלו שש מעלות ומצאו מערה והיו בה מטה ושלחן וכסא ומנורה, בא לצאת לא היה יהושע רוצה לצאת,
אמר לו: איני יוצא מכאן עד שתודיעני למי המטה הזאת?
אמר לו: לאשתו של טורנוסרופוס הרשע,
כיון שיצאו מן המערה נסתם פיה, ושבחו והודו למי שאמר והיה העולם ואמרו: אשריכם צדיקים אשריכם חסידים אשריכם עמלי תורה, מה גנוז לכם ומה צפון לכם, דכתיב: מה רב טובך אשר צפנת ליראיך וגו' (תהלים ל"א כ').

ואחריו **ר' יהודה בן בבא,** אמרו עליו מבן י"ח שנה ועד ע' שנה לא טעם שינה אפילו כשינת הסוס, ולא טעם חטא מימיו, ולא אמר על טמא טהור ועל טהור טמא, ולא היה איש בביהמ"ד שלא האירו [בדברי תורה], וישב בתענית כ"ו שנה, והיו בניקיון כל ימי חייו, ולא נכשלו חבריו בדבר הלכה עמו ושמח בהן, והיה קורא לתלמידיו רבי, והיה לומד לתלמידיו יומם ולילה, ועליו הכתוב אומר: ואת דכא ושפל רוח (ישעיה נ"ז), ואותו היום שנהרג בן ע' שנה היה ויום ה' היה והיה יושב בתענית, והיה שם זקן אחד ור' ראובן בן אצטרובול שמו, שלח אחריו והביאו, אמר לו ר' יהודה מורי, יודע אני שצדיק גמור אתה אבל מה אעשה שמלכות הרשעה העיזה פניה לאבד מרגליותינו, אלא אם רצונך אמות אני תחתיך ותנצל אתה,
אמר לו ר' יהודה: ראובן אחי אם גזרת בשר ודם אין אנו יכולין לבטלה גזרת מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא מי יכול לבטלה, אלא הנח דבריך וברך דין האמת.
אמרו לו תלמידיו: רצונך שתטעם כלום קודם שתהרג,

אמר להם: ומה עד עכשיו שלא הייתי יודע באיזה דרך אני הולך לא טעמתי כלום, ועכשיו שאני יודע באיזה דרך אלך אטעום כלום?

אמרו: לא טעם כלום וכך נהרג ויצאה נשמתו.

יצאה בת קול ואמרה :אשריך ר' יהודה בן בבא שגופך נקי ויצאה נשמתך בנקיות.

ואחריו **ר' חנינא בן תרדיון,** אמרו עליו על ר' חנינא בן תרדיון שהיה יושב ועוסק בתורה וספר תורה מונח לו בין חיקו ומקהיל קהילות ברבים, ובשעה שגזרה המלכות הרשעה שלא לעסוק בתורה מצאוהו עם ספר תורה בזרועו וכרכוהו בספר תורה והקיפוהו בחבלי זמורות והציתו בהן את האור ושרפוהו, והביאו ספוגין של צמר ושורין אותו במים והניחום על לבו כדי שלא תצא נשמתו מהרה.

אמרה לו בתו: אבא אוי לי שכך אראך,

אמר לה: אלמלא אני לבדי נשרפתי היה קשה הדבר עכשיו שאני נשרף וספר תורה עמי מי שיבקש עלבונה של תורה הוא יבקש עלבוני.

באו תלמידיו ואמרו לו: מסור עצמך לשמים,

אמר: יכול אני שתצא נפשי שלא בעונתה?

מיד נשא עיניו לשמים,

אמר לו תלמידיו: ר' מה אתה רואה?

אמר להם: רואה אני את הגויל שהוא נשרף והאותיות פורחות באוויר,

אמרו לו: ואף אתה פתח פיך ותכנס האש ותפטר מהרה,

אמר להם: מוטב שיטלנה מי שנתנה ואל יחבל הוא בעצמו.

אמר לו הקונס טינר: אם אני מרבה השלהבת ונוטל הספוגין של צמר מעל לבך תביאני לחיי העוה"ב,

אמר לו: הן,

מיד ריבה השלהבת ונטל ספוגין מעל לבו ויצאתה נשמתו מהרה, ואף הקונסטינר השליך עצמו לתוך האור ונשרף עמו, יצאה בת קול ואמרה: אשריך ר' חנינא בן תרדיון וקונסטינר שלך שאתם מזומנים לחיי העוה"ב. בכה רבי ואמר: יש קונה עולמו בשעה אחת ויש קונה עולמו בכמה שנים. ואותו היום מת הקיסר ואמרו עליו על ר' חנינא בן תרדיון שהיה יושב על כסאו ששה חדשים והיו רואין אותו ושמחין כסבורין שהוא המלך, והמלך נדון תחתיו באש ששה חדשים כסבורין שהיה ר' חנינא בן תרדיון, וכשבא הדבר לפני חכמים אמרו: צדיק מצרה נחלץ ויבוא רשע תחתיו (משלי י"א ח').

ואחריו **ר' ישבב הסופר,** אמרו שאותו היום שהרגוהו שני בשבת היה והיה יושב בתענית, אמר לו תלמידיו: רבי רצונך שתטעום כלום קודם שתהרג,

אמר להם: לא דיו לעבד שיהיה כרבו ולא די לי להיות כרבי יהודה בן בבא שנהרג בתענית.
והרשע ציוה על ר' ישבב הסופר להורגו בשעת ק"ש.
כיון שהגיע אל ויאמר ה' אל משה לאמר יצאה נשמתו.
יצתה בת קול ואמרה: אשריך ר' ישבב שלא הנחת מתורת משה כלום, הרגוהו והשליכוהו לכלבים ולא הוספד ולא הוקבר.

ואחריו **ר' אלעזר בן דמא** שנהרג על מצוות תפילין.
ואחריו **ר' חנינא בן חכינאי.**
ואחריו **רבי חוצפית המתורגמן** שהיה שקול כיונתן בן עוזיאל. אמרו עליו שהיה שונה ק"פ פנים בתורת כוהנים והיה אומר על טמא טהור ומראה לו פנים ועל טהור טמא ומראה לו פנים, והיה יודע בשבעים לשון ובקי בהן. תפשוהו עם תלמידיו והרגום כולם עמו, וכשביקשו להרגו לא נשאו פנים לתורתו.
יתברך שמו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שאין לפניו לא עולה ולא שכחה ולא משוא פנים ולא מקח שוחד שנאמר: לא ישא פנים ולא יקח שוחד (דברים י').

ואחריו **ר' אלעזר בן שמוע,** ואותו היום שנהרג ערב שבת היה והם מבקשין להרוג אותו בט' שעות ביום,
אמר להם: בבקשה מכם הניחו לי עד שאקיים מצוות שבת,
אמרו לו: על שבת אתה בוטח ומהו שבת?
אמר להם: מצווה קטנה שציוני ה' ושבת שמה שכתוב מחלליה מות יומת,
אמרו לו: אם אלוהיכם מלך גדול הוא בשמים למה אינו מציל אתכם מן המלכות?
אמר להם: כדי שיתבע דמינו מכם.
הלכו ואמרו למלך, שלח המלך והביאוהו לפניו,
אמר המלך: אי עם עזי פנים אפילו בפתחה של מיתה בעזותכם אתם עומדים,
אמר לו: מוטב לי שאמות על ידך ולא אמות על מיתת שמים שכבר אמרו חז"ל כל המחניף את חברו לסוף נופל בידו.
אמר לו המלך: אלוהיכם מדוע אינו מציל אתכם מן המלכות?
אמר לו: כבר אמרתי לעבדיך ששאלוני הרי כדי ליפרע מכם,
אמר לו: ויפרע עכשיו?
אמר לו: ומה כשחרבו את ביתו ושרפו את היכלו עשה להם אריכות אפים עכשיו לא כל שכן.
וציוה המלך והוציאוהו מעליו ועשו לו דינו,
לאחר שיצא אמרו לו תלמידיו: רבנו היה לך להחניף לו בזה הדבר,
אמר להם: לא די לאלעזר להיות כחבריו שמתו על שם שמים. וכשנצטוו עליו להרגו התחיל בקדוש היום

אמרו לו לקוסטינר: הנח לו שיגמור,

כיון שהגיע לאשר ברא אלוהים לעשות, הכהו ויצאה נשמתו בתיבת אלוהים. יצאה בת קול ואמרה אשריך אלעזר. בעוה"ז היית דומה לאלוהים ויצאה נשמתך באלוהים. יתברך ויתנשא עילת העילות, שלו נתכנו עלילות. תם.

עשרה הרוגי מלכות, נוסחא ג

[בית המדרש ח"ו 31].

כתיב: כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה (תהלים מ"ד כ"ג). פעם אחת עלה בלב לוליאנו קיסר והביא עשרה חכמים ופירשו לו את החומש ומצא שם מכירת יוסף ועוד מצא וגונב איש ומכרו מות יומת, ואותו היום יום חמישי בשבת היה ושלח וקרא לרבן שמעון בן גמליאל וחבריו,

אמר לו: מי שגונב נפש אחת מישראל ומוכרה מה דינו?

אמרו לו: מות יומת.

אמר להם: א"כ התחייבתם מיתה, קבלו על עצמכם דין שמים,

אמרו לו: למה?

אמר להם: אלמלא אחי יוסף בחיים הייתי תופשן ועושה בהם דין, עכשיו שאינם בחיים אני עושה עמכם דין שאתם שקולין כנגד אחי יוסף בחסידות.

בא הדבר לפני ר' נחוניא בן הקנה, אמר להם: שאלו מעט זמן,

אמרו: תן לנו זמן, נתן להם זמן ונתקבצו עשרה זקנים וקטן שבכולם ר' ישמעאל בן אלישע כהן גדול.

אמרו לו:... במרכבה ותודיענו,

אמר להם: אם תחלקו עוני מן השם אני מזכירו ועולה לרקיע ונדע אם גזרה זו מן השמים נקבל עלינו ואם לאו יכול אני לבטלה בשם.

אמרו לו חבריו: עוונך יהי מופלג עלינו.

עמד ר' ישמעאל והזכיר את השם והעלהו רוח סערה עד שעלה למרום, כיון שעלה למרום פגע בו מטטרון שר הפנים אמר לו: מי אתה?

אמר לו: אני ישמעאל בן אלישע כהן גדול,

אמר לו: אתה ישמעאל שקונך משתבח בך בכל יום ואומר יש לי עבד בארץ כמוך זיוו כזיווך מראהו כמראך,

אמר לו: אני הוא.

אמר לו: ומה עסקך הדר זיווי הנה, מה טיבך במקום טהורים?

אמר לו: גזרה גזירה מלכות הרשעה עלינו שיהרגו עשרה חכמי ישראל ועליתי כאן לידע אם גזרה זו מן השמים נקבל עלינו ואם לאו יכול אני לבטלה בשם,

אמר לו: אשריכם שגלה לכם הקדוש ברוך הוא סוד זה שלא גלה למלאכי השרת, שאתם יכולים לבטל הגזרות בשם המפורש.

מיד אמר לו מטטרון: כבר כתבו בית דין ונתנו לו לסמאל שר של רומי להכחיד מאבירי ישראל כל נתח טוב ירך וכתף, וכך שמעתי מאחורי הפרגוד שיהרגו מחכמי ישראל עשרה אלו.

אמר לו: למה?

אמר: לפי שהייתה מדת הדין מרובה לפני הקדוש ברוך הוא עם מיכאל ואמר רבש"ע כלום כתבת בתורתך דבר אחד לבטלה, והרי כתיב: כי לא דבר ריק הוא מכם, וכתיב: וגונב נפש מאחיו מבני ישראל וגו', והשבטים מכרו את יוסף ועדיין לא תבעת מידם, מיד גזר שיהרגו עשרה מאבירי ישראל.

אמר לו ר' ישמעאל: ולא מצא הקדוש ברוך הוא ליפרע דין יוסף אלא ממנו?

אמר לו: אשריכם שלא מצא הקדוש ברוך הוא חסידים כבני יעקב אלא אתכם.

מיד אמר לו ר"י: מה זה לפניך?

אמר לו: מזבח,

אמר לו: וכי יש מזבח למעלה?

אמר לו: הן, כל מה שיש למטה יש למעלה דכתיב: בנה בניתי בית זבול לך מכון לשבתך עולמים.

אמר לו: ומה אתם מקריבים עליו, יש לכם פרים וכבשים ואילים?

אמר לו: נשמותיהם של צדיקים אנו מקריבים עליו,

אמר: שמעתי מה שלא שמעתי מעולם.

מיד ירד ומצא את חבריו בתענית ובתפלה,

אמרו לו: מה בידך?

אמר להם: לכו רחצו והיטהרו ולבשו תכריכים שגזרה זו מלפני הקדוש ברוך הוא.

אמר ר' ישמעאל: כשבאתי והעדתי מלפני כסא הכבוד עדות... שמחו כל חבריו וישבו לפני ר' נחוניא בן הקנה ועשו משתה ושמחה, שמחין בימין ומתאבלין בשמאל, שמחין ששקולין כבני יעקב ומתאבלין שנקנסה עליהן מיתה משונה, ולא עוד אלא שאמר הנשיא בעת שמחתם: הואיל ועתיד ה' אלוהי ישראל לקבל נפשותינו קרבן ולעשות נקמה ברומי הרשעה נגילה בשמחת כינור ועוגב, והיו עוסקים בהלכות הפסח ושונים אלו עוברין בפסח, לא הספיקו לגמור עד שבא הגמון של מלך וחרבו שלופה בידו והוציאן למיתה,

אמר לו ר' ישמעאל: בחייך אני אהרג תחילה שאני כהן גדול ובן כ"ג ואל אראה במיתת חברי, ורשב"ג אומר: אני נשיא בן נשיא אני אהרג תחילה ואל אראה במיתת חברי,

אמר לו ההגמון: הפילו גורלות, והפילו גורלות ונפל הגורל על **רשב"ג,** מיד פשט את צווארו ונטל איספקלטור הסייף והתיז את ראשו, מיד נטל ר"י את ראש רשב"ג ונתנו בחיקו ונתן עיניו על עיניו ופיו על פיו ופניו על פניו וצווח ואמר: פה מפיק מרגליות מי יטמינך בעפר, איך נקנסה עליך מיתה משונה זו! עליך אומר הכתוב חרב עורי על רועי ועל גבר עמיתי,

אמר לו ההגמון: ריקה! עד שאתה בוכה על מיתתו בכה על מיתתך שקשה ממיתתו, מיד התחיל וצווח עד שנשקפה בתו של מלך לקול צעקתו וראתה אותו וחמדה אותו ביופיו.

אמרו: מימות יוסף לא היה אדם יפה כמוהו.

באותה שעה אמרה להגמון: המתן שעה אחת עד שאכנס אצל אבי, נכנסה ואמרה שאלה יש לי אצלך,

אמר לה המלך: בתי כל שאלתך אעשה חוץ מר"י וחבריו.

אמרה לו: כיון שאינך רוצה, אם כן הפשיטו עור פניו, מיד ציוה לטבחים והפשיטו עור פניו, כיון שהגיעו למקום הנחת תפילין צעק צעקה גדולה ונזדעזע כל העולם כלו,

אמר לפניו: רבש"ע הראני למה נקנסה עלי מיתה זו.

יצתה בת קול ואמרה לו: לא קרית גם כל חלי וכל מכה וגו'.

צעק צעקה שניה ונזדעזע כסא הכבוד ובקש הקדוש ברוך הוא להפוך כל העולם כלו לתהו ובהו, מיד ירד מטטרון ואמר לו: אם תצעק עוד צעקה שלישית יהפך העולם כלו לתהו ובהו, אשריך ואשרי חבריך, מה גנוז לכם ומה צפון לכם! כיון ששמע כך עמד עד שיצאה נשמתו. מיד פתח הקדוש ברוך הוא ואמר: זכר צדיק לברכה, פתחו מיכאל וגבריאל ואמרו: זכרונו לברכה, אשריהם שזכו להתקרב קרבן על גבי מזבח שבמרומים.

ועוד פתח הקדוש ברוך הוא והבטיחם ואמר להם: ממתים ידך ה' וגו'... ועדיין קלסתר פניו של ר' ישמעאל ברומי הרשעה, כל ע' שנה מביאין אדם שלם ומרכיבין אותו על אדם חגר וכו' (ע"ז י"א:). כתיב: כי כרם ה' צבאות וגו' (הכל כמו בנוסחא ב' לעיל).

הוספה למדרש עשרה הרוגי מלכות.

[בסוף מסכת אצילות שנדפסה עם אגדת בראשית]

כפר כנה שם קבורת יונה בן אמתי בראש ההר ועליו שתי כפות תמרים ותחת ההר שתי מערות זו כנגד זו, אחת קבר ר' ישמעאל בן אלישע ושנית לחבריו שהיו מהרוגי מלכות. כי כשהיו ר"ש בן גמליאל ור' ישמעאל יוצאין ליהרג, אמר רשב"ג לר"י: לבי יוצא שאיני יודע על מה אני נהרג,

אמר לו ר"י: מימיך לא בא אדם אצלך לדין ושהייתו עד שתהא עוטף טליתך או עד שתהא שותה כוסך או עד שתהא נועל סנדלך, והתורה אמרה אם ענה תענה אותו וגו' אחד עינוי מרובה ואחד עינוי מועט, וכתיב: וחרה אפי והרגתי אתכם בחרב.

וכששמע דבר זה אמר לו: נחמתני נחמתני.

א"ר ישמעאל: יום חמישי בשבת היה כשבאה השמועה קשה מכרך של רומי לאמר תפשו מאבירי ישראל ארבעה אנשים והם ר' שמעון בן גמליאל ור' ישמעאל בן אלישע ור' אלעזר בן דמא ור' יהודה בן בבא, ושמונת אלפים תלמידים מירושלם פדיון שלהם. וכיון שראה ר' נחוניא בן הקנה גזרה זו עמד... והורידני למרכבה בקשתי מסוריאל שר הפנים ואמר לי: עשרה

נכתבו ונתנו לסמאל הרשע שר של רומי ואמרו לו: לך והכחד מאבירי ישראל כל נתח טוב ירך וכתף להשלים וגונב איש מבני ישראל ומכרו ונמצא בידו מות יומת, ובני יעקב גנבו את יוסף אחיהם ומכרוהו מה תהא עליהם?

לכך נתנה רשות לסמאל להכחיד עשרה אבירים תחתיהם להשלים גזרה זו, ושמורה לו להנקם כשיגיע עת, שנאמר: יפקוד ה' על צבא המרום במרום ועל מלכי האדמה על האדמה, ואז יהיה נשחת הוא וכל שרי המלכות שבמרום.

אר"י: כל התראות הללו וכל התנאים הללו התנו בו וקיבלם רק יכחיד עשרה אדירים הללו.

א"ר ישמעאל: סח לי סגנסגאל ואמר לי: ידידי שב בחיקי ואגיד לך מה תהא על ישראל וכו' (כמו לעיל בנוסחא א' וב').

א"ר ישמעאל: סח לי סוריאל שר הפנים ידידי אל תתעצב במיתה זו שאתה נפטר בה שכבר מלא זהרריאל ה' אלוהי צבאות פיו שחוק ושחק על אותו רשע על מה שעתיד להיות לו בגיהינום על יד ר' חנינא בן תרדיון.

א"ר ישמעאל: מיד כשבאתי העמדתי והקהלתי כל סנהדרי גדולה וקטנה למבוי הגדול אשר בבית ה' וישבתי על ספסל של שיש טהור שנתן לי אלישע אבי, כי מחפץ יולדתי היה שהכניסה אותו לו בכתובתה, ובא רשב"ג ור"א בן דמא ור"א בן שמוע ור"א בן דהבאי וחנינא בן חכינאי ויונתן בן עוזיאל ור"ע ור' יהודה בן בבא וישבו לפניו, וכל שאר המון החברים עומדין על רגליהם ורואין כוביות של אש שהפסיקו ביניהם ובינינו, ור' נחוניא בן הקנה יושב ומסדר לפניהם דברי המרכבה, ירידה ועלייה, היאך יורד מי שיורד והיאך עולה מי שיעלה. עכ"ל. תם ונשלם.

עשרת הדברות

מדרש עשרת הדברות.

[בית המדרש ח"א 62, והוצאת גאלדבלאט].

א. דבור ראשון: כתיב: מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהילתו. אפילו מלאכים לא ימללו גבורותיו, אלא קצת יש לדרוש במה שעשה ובמה שעתיד להיות למען יתרומם וישתבח שמו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא. ברא את התורה שהיא נחמדת מזהב ומפז ומתוקים מדבש ונופת צופים. וכשחפץ הקדוש ברוך הוא לבראות את העולם יעץ בה ואמר אברא את העולם כדי שידעו מה היא גבורתי.

כששמעה התורה כך ענתה ואמרה לפניו: רבש"ע אתה מגיד מראשית אחרית וכל הנסתרות גלויות לך עשה כאשר אתה חפץ. כששמע הקדוש ברוך הוא דברי התורה כשרו לפניו דבריה, לקחה והניחה לפניו.

ב. מצינו שקודם שנברא העולם עורות של קלף לא היו מצויות שתכתב עליהן התורה שהבהמות לא היו עדיין, אלא במה נכתבה?

בזרוע של הקדוש ברוך הוא באש שחורה על גבי אש לבנה ולקחה הקדוש ברוך הוא והניחה לפניו והיה מביט בה. וכשחפץ לבראות את העולם באו כל האותיות למפרע ואמרה כל אחת לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע רצונך שבי יברא העולם.

בתחילה נכנסה **התי"ו** לפני הקדוש ברוך הוא ואמרה לו רבש"ע יהי רצון שבי תברא העולם לפי שתורתך נקראת בי.

ענה לה הקדוש ברוך הוא: לא יש (אעשה) כרצונך שאתה תרומות.

אח"כ נכנסה **השי"ן** אל הקדוש ברוך הוא וכו' לא יש כרצונך לפי שאתה שווא ושוחד ואות שאין לה רגלים, ואות שאין לה רגלים אינה ראויה שנברא בה העולם.

אח"כ נכנסו כל האותיות למפרע עד **בי"ת,** ובסוף כולם נכנסה בי"ת ואמרה: רבש"ע רצונך שבי תברא את עולמך שעתידין בניך לברך את שמך בי, שנאמר: ברוך הבא בשם ה', ברוך ה' יום יום, ואומר ברוך ה' אלוהי ישראל.

אמר לה: כן אעשה, בך אברא את עולמי, שנאמר: בראשית ברא אלוהים.

ואל"ף כשראתה שרצה הקדוש ברוך הוא לבראות את העולם בבי"ת הייתה עומדת לצד אחד ושתקה עד שקראה הקדוש ברוך הוא ואמר לה אל"ף למה תשתוק למה לא תדבר כאחת מחברותיך?

ענתה אל"ף ואמרה לפניו: רבש"ע ומה לחברותי שעולין לחשבון גדול כך, אני שאיני עולה לחשבון גדול על אחת כמה וכמה.

אמר לה הקדוש ברוך הוא: אל תתמה שאתה ראש לכולם ומלך, שאני אחד ואתה אחד ולפי שהשפלת את עצמך אני מגדל אותך שאתה תעלה לחשבון אלף, ועוד אמר לה התנחם כשאתן את התורה בך אפתח. לכך פתח הקדוש ברוך הוא באנכי בתתו את התורה לישראל? ש**אנכי** הוא נוטריקון **א**נא **נ**פשי **כ**תבית **י**הבית. ואנכי לפרע יהיבה כתיבה נעימים אמריה,

דבר אחר:

למה פתח הקדוש ברוך הוא בתתו את התורה אנכי?

לפי שאנכי לשון מצרי הוא וכדי לשמש בלשון ששמשו בו במצרים פתח באנכי. ורצה הקדוש ברוך הוא לבראות את העולם בבת אחת ארכו מהלך ת"ק שנה ורחבו מהלך ת"ק שנה וים הגדול סבב את כל העולם כמין כיפה של עמוד גדול וכל העולם מוקף על סנפירי לויתן עומד במים התחתונים ונמשל בהם כדג קטן בים, ומים התחתונים עומדים על גבי מי בראשית ומי בראשית על גבי אוקיינוס ומי אוקיינוס על מי בוכים.

ולמה נקרא שמם בוכים?

שבשעה שחצה הקדוש ברוך הוא את המים חציים נתנם למעלה וחציים נתנם למטה, אותן שנתן למטה התחילו בוכים ואומרים: אוי לנו שלא זכינו להיות קרובים ליוצרינו והיו מעיזות פניהם ורצו לעלות למרום עד שגער בהם הקדוש ברוך הוא וכבשם תחת כפות רגליו, אז אמרו לפני הקדוש ברוך הוא: גלוי וידוע לפניך שבשביל כבודך עשינו,
אמר להם הקדוש ברוך הוא: הואיל ובשביל כבודי עשיתם דעו באמת שלא אתן רשות למים העליונים לומר שירה לפני עד שיקחו מכם רשות, שנאמר: מקולות מים רבים אדירים משברי ים אדיר במרום ה'.

ג. עוד ברא הקדוש ברוך הוא **שבעה רקיעים ותחתון שבכולן וילון** שמו והוא כוילון שמשוך לפני פתח הבתים שהפנימיים רואים את החיצונים והחיצונים אינם רואים את הפנימיים, ובוילון חלונות ומלאכי השרת רואים את בני אדם ההולכים בארץ מי שהולך בדרך טובה או בדרך רעה. [מי שהולך בדרך טובה מסייעין לו] ומי שהולך בדרך רעה מניחין אותו ומצליחין אותו ברשעתו עד יום פקודתו.

ד. למעלה מן וילון רקיע וברקיע יש בו כוכבים ומזלות וי"ב חלונות כנגד י"ב שעות ושס"ה מלאכים פקודים על החמה ומוליכין אותה בנחת מחלון לחלון שלא תיסוב העולם בשעה אחת, ובאלו החלונות מוליכין את הלבנה בנחת בלילה, וכיון שיוצאת פותחין ואומרים שירה, ואין להם דומיה עד בא השמש, וכבא השמש במערב משתחוין ואומרים עשינו ככל אשר ציוויתנו שנאמר: תשלח ברקים וילכו ויאמרו לך הננו.
מנין שברקיע השמש והירח והכוכבים ומזלות?
שנאמר: ויתן אותם אלוהים ברקיע השמים להאיר על הארץ.

ה. למעלה מרקיע שחקים ובשחקים יש בהם רחיים מתוקנות שטוחנות מן לצדיקים לעתיד לבוא, שנאמר: ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח וימטר עליהם מן לאכול.

ו. למעלה משחקים זבול ובזבול יש מזבח בנוי ומיכאל שר של ישראל הוא כהן גדול ועומד ומקריב עליו קרבן בכל יום ויום. ומה הם הקרבנות שהוא מקריב, וכי כבשים הוא מקריב? אלא אמרו חכמים: מיכאל שר של ישראל הוא כהן גדול בשמים, ומיום שחרב בית המקדש שיבנה במהרה בימינו ובטלו כוהנים, הוא מקריב נשמתן של צדיקים עד שיבנה בית המקדש שאז מוריד הקדוש ברוך הוא בית המקדש שבזבול לירושלם של מטה.

ז. למעלה מזבול מכון ומכון יש בו אוצרות שלג ואוצרות ברד ועליות של טללים וחדרי סופה וסערה ולכולם דלתות של אש. וכי למעלה הם והלא בארץ הם, שנאמר: הללו את ה' מן הארץ תנינים וכל תהומות אש וברד שלג וקיטור רוח סערה עושה דברו?

אלא אמרו חכמים: כיון שבא דוד לעולם ביקש רחמים עליהם והורידם לארץ, שנאמר: כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע.

ח. למעלה ממכון מעון ובמעון יש כתות של מלאכים האומרים שירה בלילה וחשות ביום מפני כבוד ישראל, וגם יש בו אוצרות ברכה, שנאמר: השקיפה ממעון קודשך מן השמים וברך את עמך את ישראל.

ט. למעלה ממעון ערבות ובערבות יש בו משפט וצדקה וטללי חיים וברכה ונשמתן של צדיקים וכסא הכבוד וחיות הקדש ושרפים ואופנים וכרובים, והם באים להודיע כבודו של הקדוש ברוך הוא, שעשאם מאש וממים ומים עליהם ושלום ביניהם, שאין המים מכבים את האש ולא האש לוחך את המים, ולכך נאמר: המשל ופחד עמו עושה שלום במרומיו. והמלאכים עומדים רחוק מהשכינה שלשים וששה אלף פרסאות, וכי מלאכים עומדים והלא מצינו שאין להם עמידה ולא ישיבה בשמים כי אם כפיפה?
אלא עומדים כפופים לפני הקדוש ברוך הוא ואין רואים מקום שכינתו ומקדישים שמו של הקדוש ברוך הוא היושב על כסא רם ונשא וענן וערפל מקיפין אותו, שנאמר: ענן וערפל סביביו צדק ומשפט מכון כסאו.

י. יתברך שמו של הקדוש ברוך הוא שברא שבעה רקיעים ושבע ארצות ושבעה ימים ותלאם בזרוע גבורתו, שנאמר: ומתחת זרועות עולם. וכולם לא ברא הקדוש ברוך הוא אלא בשביל התורה ובעבור ישראל שיקבלוהו.
ועוד ברא שבעים אומות וכנגדם שבעים שרים עליהם.
ועוד ברא את ישראל גוי אחד בארץ.
וכשראו המלאכים את ישראל נתקוטטו זה עם זה, זה אומר בחלקי יהיו ישראל וזה אומר בחלקי יהיו ישראל, וכשראה הקדוש ברוך הוא כך אמר להם: על עמי ישראל הפילו גורלות ונראה בשל מי יגיע הגורל, ובשל מי שיגיע הגורל יהיו שלו. וכך עשו, הפילו גורלות ונפל גורל של הקדוש ברוך הוא על ישראל וישימם לפניו, שנאמר: חבלים נפלו לי בנעימים אף נחלת שפרה עלי, ובחר בהם הקדוש ברוך הוא וקראם סגולה, שנאמר: והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ.

יא. בא וראה שאין לך שום דבר של תורה שאין בו תילי תילים של מדרש, והזהיר הקדוש ברוך הוא את ישראל עליהם ואמר להם: ראו קוצים אלו אם תחליפו אותם תחריבו את העולם, כגון: אם תעשו מן ח' ה' וכן מן ה' ח' תחריבו את העולם כגון נפשנו חכתה לה' וכגון כל הנשמה תהלל יה, הללו ה',

ועוד אם תעשו מן ד' ר' או מן ר' ד' תחריבו את העולם כגון שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד, וכגון לא תשתחווה לאל אחר.

מכאן היו למדין שאין לכם שום קוץ בתורה שלא יהיה בו תילי תילים של הלכות, כל שכן באות עצמה ובתיבה עצמה. והביט הקדוש ברוך הוא בכל בני אדם שברא ולא מצא אדם שהוא ראוי שתינתן התורה על ידו כמשה.

ומפני מה זכה משה להיות חתן תורה?

עקב ענוה ויראה שהייתה בו, מנין דכתיב: ויסתר משה את פניו כי ירא מהביט אל האלוהים.

אמרו חכמים: בשכר שלשה דברים שעשה משה זכה לשלשה טובות:

בשכר כי ירא זכה לוייראו מגשת אליו,

בשכר ויסתר פניו זכה לקלסתר פנים,

בשכר מהביט זכה לתמונת ה' יביט,

ועוד זכה לוהביטו אחרי משה עד בואו האוהלה.

וענוה מנין שנמצאת במשה?

שנאמר: ועתה לכה ואשלחך אל פרעה וגו'.

אמרו חכמים ה"א של לכה סתומה ולמה היא סתומה?

שבשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה לך וגאל את ישראל, מרוב ענוה שהייתה בו אמר: מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל ממצרים, אמר: יש במשפחה גדולים ממני בעושר ובכסף ובזהב,

אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: אתה גדול, שנאמר: גם האיש משה גדול מאד.

יב. ועוד בך בחרתי מכל ישראל ואתה עתיד שיתנבאו עליך כזאת, שנאמר: אז דברת בחזון לחסידיך ותאמר שויתי עזר על גיבור הרימותי בחור מעם,

מי הוא בחור מעם?

זה משה.

אעפ"כ השפיל משה את עצמו ועמד לצד אחד, אמר לו הקדוש ברוך הוא: מדוע תעמוד לצד אחד, שאם על ידך לא יגאלו על ידי אחר לא יגאלו.

יג. ועוד בא וראה ענוותנותו של משה שכשאמר לו הקדוש ברוך הוא עשה אהל מועד עשהו, וכאשר נעשה מרוב ענוה שהייתה בו יצא לחוץ,

אמר לו הקדוש ברוך הוא: למה יצאת לחוץ?

לך נאה לשרתני,

ומנין שקראו הקדוש ברוך הוא ואמר לו כן?

שנאמר: ויקרא אל משה, וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר.

וגם התורה העידה בו שהוא עניו, שנאמר: והאיש משה עניו מאד, לכך זכה משה להינתן דת על ידו ולשרות שכינה עליו, שכך אמר ישעיה: רוח אלוהים עלי יען משח ה' אותי לבשר ענווים, לבשר חסידים לא נאמר אלא לבשר ענווים, מכאן שגדולה ענוה מכל מצוות שבעולם. הביט הקדוש ברוך הוא בכל ההרים ולא מצא הר שראוי ליתן תורה עליו ולהשרות שכינה עליו כהר סיני, ומפני מה זכה הר סיני לכל זאת:

מפני שהשפיל את עצמו, שכשראה שהר חרמון והר שריון היו מתגרים זה עם זה, זה אומר עלי ישכון וזה אומר לא כי אם עלי ישכון אז כשראה סיני שהיו מתגרים זה עם זה והגביהו את עצמן השפיל הוא את עצמו, ולפיכך ראה הקדוש ברוך הוא בשפלותו והשרה שכינתו עליו, שהאלוהים רם ונשא ושפל יראה וגבוה ממרחק יידע.

בחדש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים ביום הזה באו מדבר סיני לקבל התורה ובו נתן הקדוש ברוך הוא תורה לישראל,

ולמה לא נתנה להם בעת צאתם ממצרים?

לפי שאמר הקדוש ברוך הוא אעשה להם טובות תחלה לספר גבורותי ואח"כ יקבלו תורתי ומצוותי. אסבר לך משל למה הדבר דומה?

למלך שרצה לישא אשה אומר המלך אעשה עמה טובה ואח"כ אשאנה, כך הקדוש ברוך הוא ראה כנסת ישראל ערומה והלבישה, שנאמר: ואלבישך שש וגו', ראה אותה יחפה והנעילה, שנאמר: ואנעלך תחש, באתה על הים והעביר אותה, ראה שעמלק בא עליה והציל אותה, וכשהכירו ישראל הטובות והגבורות של הקדוש ברוך הוא אמרו כולם: כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע.

יד. דבר אחר:

למה נתן להם הקדוש ברוך הוא את התורה בחדש השלישי ולא נתן להם בעת יציאתם ממצרים?

משל לבן מלך שחלה ועמד מחוליו, אמרה לו אמו: לך למוד,

אמר המלך: עדיין לא נתרפא מחוליו, ימתין ב' או ג' חדשים ואח"כ ילך ללמוד.

כך ישראל מיד כשיצאו ממצרים היו ראויין לקבל את התורה, אלא היו בעלי מומין משום שעשו לבנים וטיט, אמר הקדוש ברוך הוא עדיין לא בא מנוח לבני מן השעבוד והיאך יקבלו את התורה, ע"כ עיכבם עד החדש השלישי ואח"כ נתן להם את התורה המשולשת על ידי אדם משולש.

אתה מוצא כל מעשה של תורה משולשים: תורה נביאים וכתובים באותיות משולשות אל"ף בי"ת גימ"ל ע"י אדם משולש משה שהיה הוא ואחיו ואחותו שלשה, משה ואהרן ומרים, שבאו משבט משולש ראובן שמעון ולוי ושהוא משולש באותיות לוי, והורישה למשולשים כוהנים לווים וישראלים, בני אבות שלשה אברהם יצחק ויעקב, ביום משולש, שנאמר: ביום השלישי

ובחדש משולש, שנאמר: בחדש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים. ביום ששמח הקדוש ברוך הוא בישראל עמו ובמשה עבדו, עלז משה בלבו שראה כל מה שהיו עמו, תבל ויושבי בה נתמהו כראותם משה בן עמרם איך שבה את בת מלך וירד בשמחה גדולה, שנאמר: עלית למרום שבית שבי, בת מלך זו תורה ואבני יקרה אלו י"ב שבטים.

טו. אמרו חכמים: שנבראת התורה קודם שנברא העולם אלפים שנה, שנאמר: ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים יום יום משחקת לפניו, שכבר מצינו שיומו של הקדוש ברוך הוא אלף שנה, שנאמר: כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבור. והייתה התורה מתרעמת לפני הקדוש ברוך הוא ואומרת: למה נבראתי אלפים שנה קודם שנברא העולם האם לא תתנני לבני אדם?

אמרו לה מלאכי השרת: אנו מעכבין על ידך כי בני אדם עתידים לחטוא בך וע"כ מוטב שתהא עמנו.

באותה שעה הייתה התורה משחקת לפני ה', שנאמר: משחקת לפניו, והיה הקדוש ברוך הוא אומר למלאכים התורה משחקת עליכם לומר תורה למה לכם וכי ממצרים יצאתם, משועבדים הייתם לפרעה, אכילה ושתיה יש לכם, דבר טמא יש ביניכם, ולמה אתם מבקשים את התורה?

אין לכם צורך לקבל את התורה אלא לאדם שמקבל טומאה צריך לכפר עליו ולתקן אותו ולטהר את נפשו. מיד שתקו כולם עד שבא משה ונצחם בתשובה זו ונתן את התורה לישראל בשמחה. וקודם שנתן תורה לעמו ישראל בא הקדוש ברוך הוא אל כל אומה ולשון ליתן להם את התורה כדי שלא ליתן להם פתחון פה לעתיד לבא לומר אם אירע לנו הקדוש ברוך הוא ליתן לנו את התורה היינו מקבלים אותה.

הלך אצל **בני עשו** אמר תקבלו את התורה?

אמרו לו: מה כתיב בה?

אמר להם: לא תרצח,

ענו כולם ואמרו: וכי ברכה שנתברך עשו אבינו תרצה לעקור אותה ממנו, דכתיב: על חרבך תחיה, אין אנו רוצים לקבלה,

הלך אצל **בני לוט** (**עמון ומואב**) אמר להם: תקבלו את התורה,

אמרו: מה כתיב בה?

אמר להם: לא תנאף,

אמרו: מניאוף באנו אין אנו רוצים לקבלה,

ועוד הלך אצל **בני ישמעאל** אמר להם: תקבלו את התורה,

אמרו לו: מה כתיב בה?

אמר להם: לא תגנוב,

אמרו: וכי ברכה שנתברך בה ישמעאל אבינו אתה רוצה לעקור ממנו, דכתיב: ידו בכל ויד כל בו, אין אנו רוצים לקבל תורתך.

מיד חזר הקדוש ברוך הוא על כל אומות העולם ולא רצו לקבלה,

ואח"כ בא אצל **ישראל,** אמר להם: תקבלו את התורה,

אמרו לפניו: מה כתיב בה?

אמר להם: שש מאות ושלש עשרה מצוות,

אמרו: כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע.

מיד ירדו מאה ועשרים ריבוא מלאכים וקשרו לכל אחד ואחד שני כתרים, אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע, וקבלו את התורה בשמחה,

וכשנתן את התורה לישראל, אמר להם: תנו לי ערבים שתקיימו אותה,

אמרו לפניו: הנה אברהם הוא יהיה ערב בעדנו,

אמר להם: מחויב הוא עבור ישמעאל שעתיד להרוג את בני בצמא,

אמרו לו: הרי יצחק,

אמר להם: מחויב הוא לי על שאהב את עשו שונאי,

אמרו לו: הנה יעקב,

אמר להם :חייב הוא לי על שלא השלים נדרו בבואו מפדן ארם.

אמרו לפניו: הרי בנינו, מיד אמר הקדוש ברוך הוא תנו לי אותן ערבים ואני מקבלם, מיד הביאו בני ישראל את נשיהם עם יונקי שדים ונשיהם מעוברות ועשה הקדוש ברוך הוא בטניהם כזכוכית והם מדברים עמו,

אמר להם: ראו שאני רוצה ליתן תורה לאבותיכם ואתם ערבים בשבילם שיקיימוה,

אמרו לו: הן,

אמר להם: אנכי ה' אלוהיך אשר הוצאתיך,

אמרו לו: הן;

לא יהיה לך אלוהים אחרים,

אמרו לו: לאו;

אמר להם: לא תשא את שם ה' אלוהיך לשוא,

אמרו לו: לאו,

וכן היו עונין אותו על הן הן ועל לאו לאו.

ומנין שמעוברים שבמעי אמן ומפי יונקים נתייסדה התורה, שנאמר: מפי עוללים ויונקים יסדת עוז ואין עוז אלא תורה, שנאמר: ה' עוז לעמו יתן. וכשראה הקדוש ברוך הוא את ישראל שבכל לבם היו מכוונים ומרוב אהבה היו ממהרים לקבל התורה שבחם ואשרם, שנאמר: אשריך ישראל מי כמוך.

טז. דבור ראשון: כשיצא מפי הקדוש ברוך הוא, יהא שמיה משובח לעולם, היו זיקים יוצאים מפיו לפיד מימינו ולפיד משמאלו והקול פורח באוויר השמים ואומר: עמי עמי בית ישראל! **אנכי ה' אלוהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים.** וכששמעו ישראל את הדבור יוצא מפי הקדוש ברוך הוא חזרו לאחוריהם י"ב מילין ויצאה נשמתן, שנאמר: נפשי יצאה בדברו.

חזרה התורה לפני הקדוש ברוך הוא ואמרה: רבש"ע למי נתתני לחיים או למתים?

אמר לה הקדוש ברוך הוא: לחיים,

אמרה לפניו: הנה כולם מתים,

אמר לה: בגלליך אני אחיה אותם.

מה עשה הקדוש ברוך הוא?

הוריד טל שעתיד להחיות בו המתים לעתיד לבוא, שנאמר: גשם נדבות תניף אלוהים נחלתך ונלאה אתה כוננת.

ועוד בשעה שהתחיל הקדוש ברוך הוא לדבר רעשו העליונים ותחתונים ולא היו ישראל יכולים לעמוד על רגליהם, מה עשה הקדוש ברוך הוא?

שלח לכל אחד ואחד מישראל שני מלאכים אחד שמניח ידו על לבו שלא תצא נשמתו ואחד שמגביה את ראשו שיוכל לראות את בוראו, והקב"ה נתן להם רשות שהיו יכולים להסתכל בכבודו, והיו רואים בכבודו את הקול שהיה הולך ומתעגל אל אוזניהם, והיה הדבור אומר: תקבל עליך את התורה שיש בה רמ"ח מצוות הראוין לעשות כנגד אבריך?

והיו עונין: הן הן, וחוזר מן האזן ונושקו על פיו.

ועוד חוזר הדבר ומתעגל אל האוזן ואומר: תקבל עליך את התורה שיש בה שס"ה מצוות לא תעשה כנגד ימות השנה?

והיו ישראל עונין הן הן,

וחוזר הדבור מן האוזן ונושקו על פיו, שנאמר: ישקני מנשיקות פיהו.

מיד פתח להם הקדוש ברוך הוא שבעה הרקיעים ושבעה הארצות ואומר: ראו אתם עדי שאין כמוני במרומים ובארץ, ראו שאני אחד ונגליתי אליכם בכבודי ובתפארתי, ואם יש אדם שיאמר עבדו לכם אלוהים אחרים אמרו לו: וכי יש אדם שראה את בוראו פנים בפנים בכבודו ותפארתו ובגבורתו ויניחהו וילך לעבודה זרה. ראו שאני פדיתי אתכם מבית עבדים ואני הוא שקרעתי את הים לפניכם והעברתי אתכם ביבשה ואויביכם במצולה הטבעתי.

יז. דבור שני: לא יהיה לך אלוהים אחרים על פני לא תעשה לך פסל וכל תמונה,

אמר להם הקדוש ברוך הוא: אני נתתי לכם את תורתי להניח לכם שררה, אל תכעסוני ואל תפרו את בריתי באלילים ואל תשתחוו למתים אלא למי שממית ומחיה ונפש כל חי בידו ומעשה הגויים אל תלמדו כי מעשה הגויים הבל הוא, שנאמר: הבל המה מעשה תעתועים בעת פקודתם יאבדו, לא כאלה חלק יעקב כי יוצר הכל הוא. הוא מציל מצרה כל הבוטח בו כי הוא הציל את אברהם אבינו מכבשן האש כשהוליכו נמרוד הרשע באש על שבטח בהקב"ה

ולא רצה להשתחוות לפסלו, והוא הציל את חנניה מישאל ועזריה מכבשן האש כשהשליכם נבוכדנצר באש על שבטחו בה' ולא השתחוו לפסלו. ובשעה שיצאו מכבשן האש נתקבצו כל העולם הפחות והסגנים לראות אם שלטה בהם האש אם לא, וראו את שער ראשם ומלבושיהם שלא נשתנו וראו שלא שלטה בהם האש, מיד שבחו להקב"ה. ומכאן אתה למד שבשביל פחד מיתה לא יעבוד אדם ע"ז, שצער מיתה לא יהיה אלא שעה אחת ואח"כ תנוח נפשו בגן עדן.

יח. מעשה באשה אחת שהיו לה שבעה בנים, והביאום לפני שר,

אמר לגדול: עבוד ע"ז,

אמר: איני כופר באלוהי שכבר כתב לנו: **אנכי ה' אלוהיך,** והוציאוהו והרגוהו.

קרא לשני ואמר לו: עבוד ע"ז,

אמר: איני כופר באלוהי שכבר כתב: **לא יהיה לך אלוהים אחרים,** והוציאוהו והרגוהו.

קרא לשלישי ואמר: לו עבוד ע"ז,

אמר לו: איני כופר באלוהי שכבר כתב לנו: **לא תשתחווה לאל אחר,** הוציאוהו והרגוהו.

קרא לרביעי אמר לו: עבוד ע"ז,

אמר לו: איני כופר באלוהי שכבר כתב לנו: **לא תשתחווה לאלוהיהם וכו',**

קרא לחמישי ואמר לו: עבוד ע"ז,

אמר לו: איני כופר באלוהי שכבר כתב לנו: **שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד וכו'.**

קרא לששי ואמר לו: עבוד ע"ז,

אמר לו: איני כופר באלוהי שכבר כתב לנו: **וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלוהים** וכו'.

קרא לשביעי ואמר לו: עבוד ע"ז,

אמר לו: המתין אלך ואתייעץ עם אמי,

אמר לו: לך,

הלך אצל אמו אמר: אמי מה אעשה בזה הדבר,

אמרה לו אמו: וכי רצונך שאחיך ישבו במחיצת ה' ואתה תשב חוץ מהם? אל תשמע אל הדבר הזה ואל תפרוש מאחיך.

הלך אצל השר הרשע ואמר לו: מה תעשה,

אמר לו: איני כופר באלוהי שכבר כתוב לנו: **את ה' האמרת היום וגו' וה' האמירך היום,** כבר נשבענו שלא להחליף אותו באחר והוא נשבע שלא ימיר אותנו באומה אחרת.

אמר לו השר: אשליך טבעתי לארץ וכרע וקחנו משם כדי שיאמרו עשית רצוני,

אמר לו: חבל עליך השר, הוי לך שר, מה לכבודך כך לכבודו של הקדוש ברוך הוא על אחת כמה וכמה, לא אכפור בו, הוציאוהו והרגוהו.

אמרה להם אמם: בבקשה מכם שתתנו אותו לי ואנשקנו והלכה ונשקתו, ואף היא עלתה לגג ונפלה ומתה. יצאה בת קול ואמרה אם הבנים שמחה ויש להם חלק לעוה"ב עם הצדיקים בגן עדן. לכך יהיו כל ישראל זהירין ביראתו של הקדוש ברוך הוא כדי שיזכו לישב עם הצדיקים בגן עדן.

יט. אמר לו זונין לרבי עקיבא לבי ולבך יודעין בע"ז שאין בה ממש, והא חזינן בני אדם שהולכין לע"ז פלונית חיגר ונתרפא סומא ונתפתח חרש ונשתפה?
אמר לו: שוטה אמשול לך משל למה הדבר דומה? לאדם שהיה בעיר אחת והיה מלוה לאנשים במשכון והיה אדם אחד והלוה לו בלא משכון בלא ערב ובלא עדים,
אמרה לו אשתו: נכפרנו,
אמר לה: לאו, וכי מפני זה שעשה שלא כהוגן נאבד אמונתנו?
אף זה שהלך לע"ז והגיע זמנו להתרפאות,
אמר הקדוש ברוך הוא: מפני שוטה זה שעשה שלא כהוגן לא יתרפא מחוליו?

כ. דבור שלישי: לא תשא את שם ה' אלוהיך לשוא כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא. אל תמהר לישבע שקר, ואל תהי שבועה שגורה בפיך, כי רב עונש יש בה, שהמורגל לישבע אל יחסר נגע מביתו וכל הנשבע לא ינקה, שנאמר: וקרבתי עליכם למשפט והייתי עד ממהר במכשפים ובמנאפים ובנשבעים בשמי לשקר, בוא ולמד מנעמן כשהביא מנחה לאלישע ויעמוד לפניו ויאמר: הנה נא ידעתי כי אין אלוהים בכל הארץ כי אם בישראל ועתה קח נא ברכה מאת עבדך, ויאמר אלישע: חי ה' אשר עמדתי לפניו אם אקח ויפצר בו לקחת וימאן, אז גחזי נער אלישע על שחמד נכסים נשבע לשקר ונטרד מן העולם, שנאמר: וירדוף גחזי אחרי נעמן וגו' ויאמר לו: אדוני שלחני אליך שתשלח לו ככר כסף לשני נערים שבאו מהר אפרים ושני חליפות בגדים,
ויאמר לו נעמן: השבע וקח שני ככרים, שנאמר: הואל נא וקח ככרים, ואין הואל אלא שבועה שנאמר: ושמעה קול אלה, וישבע ויקח. מה לקח?
לקח צרעת נעמן שדבקה בו ובזרעו עד עולם, לפיכך אמרו חכמים לשמור פיו משבועת שקר, שכל המרגיל עצמו להישבע, אף פעמים שלא ירצה להישבע לשונו מרגילו לשבועה. לכך אפילו באמת אין אדם רשאי לישבע, כי כשמרגיל לשונו לישבע נשבע היום ונשבע למחר ונעשה שבועה שגורה בפיו וקלה בעיניו, וכל המחלל שמו של הקדוש ברוך הוא ונשבע לשקר או אפילו באמת סופו שהקב"ה מגלה רשעו וענשו לכל האדם, אוי לו בעוה"ז ואוי לו בעוה"ב.

כא. מעשה באדם אחד שלא רצה לישבע כל ימיו והיה עשיר גדול, ובשעת פטירתו מן העולם קרא לבנו אמר לו: בני אני מזהירך שלא תשבע כלל לא באמת ולא בשקר, שכל העושר שהיה

לי לא רווחתי אותו אלא בשביל ששמרתי עצמי משבועה ואפילו שבועת אמת לא רציתי לישבע, והצליחני הקדוש ברוך הוא בכל יום ובכל סחורה ובכל מעשי ידי,

ענה לו בנו ואמר: אבא אני אקיים כל מצוותיך, לא אשבע כלל, וכשנפטר אביו מן העולם והניח חיים לכל ישראל, באו רמאים אל היתום ובקשו ממנו ממון הרבה אמרו לו: ממון שאביך חייב לנו תן לנו,

אמר להם: לא היו דברים מעולם,

באו לדין לפני הדיין וחייבו אותו שבועה,

השיב היתום בלבו ואמר: מה אעשה אם אשבע הריני מחלל שם שמים ומבטל מצוות אבי מוטב שאפרע להם ולא אשבע, פרע להם כל הממון שהניח לו אביו, ועוד נשארו עשרה דינרין של זהב שתבעו ממנו שלא פרע להם, ולא נשאר בידו כלום.

באו הרמאים ואמרו לו: תפרע לנו ממון שאתה חייב לנו או השבע לנו שלא נשאר בידך כלום, אמר: לא אשבע לעולם, חבשוהו ואסרוהו בבית הסוהר ואשתו הייתה צדקת ויפת תואר ומתביישת לשאול מבני אדם שום דבר, והייתה נוטלת בגדים לבנים לכבס ומפרנסת בעלה בבית הסוהר ובניה ועצמה. יום אחד הלכה עם בניה לנהר לכבס, ובאתה שמה ספינה אחת וכשראה אותה בעל הספינה חמדה בלבו ואמר לה כבסי בגדי ואתן לך דינר זהב,

אמרה: כן אעשה, לקחה הדינר ונתנה לפדות את בעלה מבית הסוהר וכבסה הבגדים, וכשהלכה להחזירם חטפה בעל הספינה והלך לו והיו בניה מרחוק עומדים ובוכים בכיה גדולה והלכו לאביהם ופדאוהו ואמרו: נשבית אמנו, נשא עיניו לשמים ואמר יתברך וישתבח שמו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שהגיענו לכך, שנשארתי בלי מזון ומחיה, ונשא עיניו לשמים ואמר רבש"ע רחם עלי ועל בני הקטנים שהם יתומים. והלכו יחדיו עד שהגיעו לנהר שהיה קרוב לים ולא היה שם מעבר לעבור הנהר, מה עשה אותו חסיד פשט את מלבושיו ורצה לשוט את הנהר, כיון שהגיע אצל הנהר שטפו המים, וזימן לו הקדוש ברוך הוא דף אחד גדול וישב עליו הוא ובנו הקטן עד שבאו למדינה אחת ונתנו לו מקניהם לרעות, ובניו שנשארו על שפת הנהר היו צועקים ובוכים עד שבאה ספינה אחת והוליכה אותם בשבי. יום אחד היה יושב אותו חסיד על שפת נהר אחד שהיה מלא נחשים ועקרבים ונזכר מה שכבר היה עשיר גדול והיאך נשאר יחיד, והרים קולו בבכיה ואמר רבש"ע נשארתי בלא אשה ובנים ובלא ממון ואין לי מי שירחם עלי, גלוי וידוע לפניך שטוב מותי מחיי, ורצה להשליך עצמו בנהר, וכשראה ההרוגים שהרגו הנחשים והעקרבים נבהל וראה דמות אחד שקורא אותו פלוני בר פלוני אל תיבהל שהיום כמה שנים שמור לך ממון הרבה ועכשיו הגיע זמנך שהקב"ה מעלה אותך לגדולה על ששמרת פיך משבועה ולא חללת שם שמים, ולא בטלת מצוות אביך, טול משם כל הממון, לקח הממון שהיה שם ושכר פועלים הרבה ובנה לו פלטרין גדולים ועיירות גדולות ונעשה מלך, ולבסוף עשה לו הקדוש ברוך הוא נס והחזיר לו את אשתו ובניו ועשה אותן מלכים ושלטונים. ונתן אותו האיש צדקה לעניים ושבח והודאה להקב"ה ששלם לו שכרו משלם. מי גרם לו כל זאת?

אלא שמירת פיו משבועה, שאפילו שבועת אמת לא רצה לישבע, שכך אמר הקדוש ברוך הוא: מה מלאכים וארלים שמקדשין את שמו בקדושה מתיראין ומתרעשין ממנו, ואתה בן אדם כשתמלא בטובה ממתנות שלי היאך יגבה לבך לישא את שמי לשווא.

כב. דבור רביעי: זכור את יום השבת לקדשו כאשר צוך ה' אלוהיך ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת לה' אלוהיך לא תעשה כל מלאכה. יום השביעי בחר בו הקדוש ברוך הוא וקדשו לשמו, וחמדת ימים קראו כי בו חיבר שמים וארץ, וברכו, שנאמר: ויברך אלוהים את יום השביעי ויקדש אותו כי בו שבת מכל מלאכתו, והנחילו לעמו ישראל שבחר אותם משאר אומות ונתנו בחלקם שלא יהא צער במחנותם, כי לשמחה גדולה נתנו אלוהים לנו, ואפילו אסירי גיהינום ינוחו ביום השבת. כשנכנס שבת מלאך הממונה על הנפשות דומה שמו מכריז ואומר צאו מגיהינום ומתיר אותם ואינן נדונין בשבת וכשישראל אומרים קדושה במוצאי שבת דומה מכריז ואומר צאו ובאו למות צלמות ולא סדרים, אותם שאין אומרים סדר קדושה, ולא ישראל שאומרים סדר קדושה. ולכך חייבים כל ישראל לומר סדר קדושה במוצאי שבת ולשמור שבת, שכל המשמר את השבת יהיה לו חלק לעוה"ב וכל המחלל את השבת כאילו מעיד עדות שקר באדון שלו. אשרי שומרי שבת ואשרי מכבדו שנאמר: וכבדתו מעשות דרכיך וממצוא חפצך ודבר דבר.

כג. מעשה שהיה בחסיד אחד שהייתה לו פרה אחת והיה חורש בה בכל יום ויום וכשהגיע ביום השבת מניח אותה. לימים ירד אותו צדיק מנכסיו ולא היה בידו כלום ומכרה לגוי אחד והיה חורש אותו הגוי ששת ימים וכשהגיע ליום השבת הוציאה לחרוש בה, כשיצאה לחוץ רבצה תחת העול ולא רצתה לעשות מלאכה ביום השבת, והיה מכה אותה מכות רעות ולא הועיל לו כלום. כיון שראה אותו הגוי כך, הלך אצל אותו צדיק ואמר לו: בא וטול פרתך, ששת ימים עבדתי בה וביום השבת הוצאתי אותה לחוץ לחרוש בה ורבצה תחת העול ולא רצתה לעשות שום מלאכה בעולם, והייתי מכה אותה ולא הועיל כלום. כיון שאמר לו כך הבין אותו צדיק מפני מה אינה עושה מלאכה לפי שהייתה למודה לנוח ביום השבת,

אמר לו אותו צדיק: לך ואני אעמידה ואני אעשה שתהיה חורשת, כיון שהגיע אצלה אמר לה באוזניה: אוי פרה פרה כשהיית בידי הייתי שומר את השבת ועכשיו גרמו לי עוונותי ומכרתי אותך לזה האיש בבקשה ממך שתעשה רצון אדוניך. כיון שאמר לה כך, עמדה ובקשה לעשות מלאכה,

אמר אותו הגוי: הגד לי שמא כשפת אותה, לא אניח אותך עד שתגיד לי מה עשית לה או מה אמרת באוזניה.

אמר לו אותו צדיק: כך וכך אמרתי לה.

כיון ששמע הגוי כך נבהל ונזדעזע ונשא ק"ו בעצמו ואמר, מה זאת שאין לה לא דעת ולא תבונה הכירה את בוראה, ואני שבראני הקדוש ברוך הוא בצלמו ובדמותו ונתן לי דעת ובינה

לא יהיה ראוי לי להכיר את בוראי? מיד נתגייר והיה ירא שמים וזכה ללמוד תורה ונקרא רבי חנינא בן תורתא.

כד. אמר לו קיסר לרבי יהושע בן חנניה מפני מה תבשיל של שבת ריחו נודף יותר משל שאר ימי השבוע שאין ריחו נודף כל כך?
אמר לו: סם אחד אנו נותנים בו [ושבת שמו],
אמר לו: תן לנו לאכול ממנו,
אמר לו: כל המשמר את השבת מועיל לו וכל שאינו משמר את השבת אינו מועילו.

כה. אמר לו טורנוסרופוס הרשע לר"ע: מה היום [שבת] מיומיים?
אמר לו: מה את גברא מגוברין,
אמר לו: דמרי צבי,
אמר לו: וכן שבת נמי דמרי צבי,
אמר לו: מאן מוכיח,
אמר לו: נהר סמבטיון יוכיח שאין לו מנוחה עד שיבוא שבת,
ועוד אמר לו: קבר של אביך יוכיח ששורף כל השבת ובשבת הוא נח, הלך אצל קברו של אביו ומצאו שכל השבוע הוא מעלה עשן ובשבת אין מעלה עשן.
אמר לו: זלזלת את אבי קללתו ובזיתו,
אמר לו: עניתי לדבריך.
לפיכך חייב אדם לשמור את השבת ולכבדו בתבשילין טובים ובגדים נאים, שכך אמרו חכמים: שמונה עשר מלבושים חייב אדם ללבוש בשבת.

כו. דבור חמישי: כבד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימיך על האדמה אשר ה' אלוהיך נותן לך, אבות שיצאת מהם כבדם כמוני, אמר הקדוש ברוך הוא הבטן שנולדת בו כבדהו, שדים שינקת מהם פרנסה וכו' [תירא אותם] שהיו עמי כשיצרתיך, שנאמר: איש אמו ואביו תיראו וכתיב: כבד את אביך ואת אמך, כיצד חייב אדם לכבדם, במאכל ובמשתה ומלבושים ובהכנסה וביציאה, וכיצד חייב אדם לירא אותם לא ישב במקומם ולא ידבר בפניהם ולא יסתור דבריהם. כל המכבד אביו ואמו מעלה עליו הקדוש ברוך הוא כאלו מכבד אותו, וכל המבזה אביו ואמו מעלה עליו הקדוש ברוך הוא כאלו מבזה עצמו.
ועוד אמרו חכמים: מכבדו בחייו מכבדו במותו.
אמר ר' חייא בר אבא: יש מאכיל אביו פסיוני וטורדו מן העולם ויש מטחינו ברחיים ומביאו לחיי עולם הבא.

כז. מעשה ביהודי אחד שבכל יום ויום היה מביא לו בנו שני זוגות יונים והיה מאכילו ומשקהו, ויום אחד אמר לו: בני מאין לך כל זאת שבכל יום ויום אתה מאכילני שתי תורים?
ענה לו בנו: כלבא רע - עינא! אכול מה שהבאתי לך ומה יש לך לשאול מהיכן הוא ליי? - ויש מטחינו ברחיים ומביאו לחיי עולם הבא.

כח. מעשה באדם אחד שפעם אחת גזרה המלכות שכל אדם שישב בטל ולא יעשה מלאכה יקצצו ידיו ורגליו, בכל יום ויום הבן טוחן ברחיים והוא יושב במטה, יום אחד נכנסו עבדי המלך אמר הבן: אבא טחון ברחיים ואני אשכב במטה, מצאוהו עבדי המלך שהיה יושב במטה והביאוהו לפני המלך וקצצו ידיו ורגליו, וזה הביאהו לחיי עוה"ב שהציל את אביו.
וראה מה עשה גוי אחד באשקלון ודמה בן נתניה שמו, פעם אחת בקשו ממנו פרקמטיא והיה יכול להשתכר בה עשרים ריבוא דינרים, והיה המפתח תחת מראשותיו של אביו ולא ציערו. שוב פעם אחת בקשו ממנו חכמים אבנים לאפוד בששים ריבוא דינרים והיה המפתח תחת מראשותיו של אביו ולא ציערו. לשנה אחרת שילם לו הקדוש ברוך הוא שכרו משלם שנזדמנה לו פרה אדומה בעדרו ונכנסו חכמי ישראל אצלו,
אמר להם: יודע אני בעצמי שאם אני מבקש מכם כל הממון שבעולם אתם נותנים לי אבל איני מבקש מכם אלא ממון שהפסדתי בשביל כבוד אבא, החזירו לו.
פעם אחת היה לבוש סריקין ויושב בין גדולי רומי ובאתה אמו וקרעתו מעליו וירקה בפניו ולא ענה לה. לפיכך חייב אדם לכבד אביו ואמו.

כט. שלשה שותפין יש בוולד הקדוש ברוך הוא אביו ואמו, מן אביו ניצורין מוח ועצמות גידים וציפורניים ולובן שבעיניים, ומן אמו בשר ועור ושחור שבעיניים ודם, והקב"ה נותן בו רוח נשמה דעה חכמה ובינה, וכשנפטר מן העולם הקדוש ברוך הוא נוטל חלקו, וחלק אביו ואמו מניח לפניהם, ואם רואה הקדוש ברוך הוא שכיבד אביו ואמו מאריך לו ימיו ושנותיו. כל המבזה אביו ואמו יתלה על העץ ויסקל באבנים, כי כן מצינו באבשלום בן מעכה על שביזה את דוד נתלה על העץ והושלך בשחת והקימו עליו גל אבנים, וכל המכבד את אביו ואמו הקדוש ברוך הוא משלם לו שכרו בעוה"ז ובעולם הבא.

ל. ומעשה בחסיד אחד זקן בן שבעים שנה שלא היה לו בן והיה לו ממון הרבה, ובכל יום ויום היה הולך לבית הכנסת וכשהיו הנערים יוצאים מבית רבן היה מחבקן ומנשקן והיה אומר להם: אמרו לי פסוקיכם, וכל אחד ואחד אמר לו פסוק אחד שלו, והיה בוכה ואומר אשריכם שזכיתם לבנים שעוסקים בתורה, והיה אומר: אוי לי שכל נכסי ינחול אחר, מה עשה אותו חסיד?

עמד ופיזר נכסיו לת"ח, אמר שמא יש לי חלק לעוה"ב עמכם, מיד נתגלגלו רחמיו של הקדוש ברוך הוא ונתן לו בן לשבעים שנה. כיון שהיה בן חמש היה מרכיבו על כתפו ומוליכו לביהמ"ד, אמר לו לרבו: איזה ספר יתחיל בני ללמוד,

אמר לו: בספר ויקרא,

אמר לו: לא יתחיל אלא בספר בראשית שהוא שבח להקב"ה, מיד פתח ספר בראשית, יום אחד אמר הבן לאביו עד מתי אתה מרכיב אותי על כתפך הניחני לילך, אני יודע הדרך ואלך בעצמי,

אמר לו: לך.

כיון שהלך פגע בו שליח של מלך, כיון שראה אותו שהוא יפה הרבה לקחו והוליכו לביתו, וכשבא אביו לעת ערב לביתו ראה שלא שב בנו, הלך אצל רבו אמר לו: בני ששלחתי אצלך היכן הוא?

אמר לו: איני יודע שלא בא היום ללמוד.

כששמע אביו כך צעק ובכה והלך בפרשת דרכים ושאל ראיתם בני, כך וכך היה לו סימן, אמרו לו: לא ראינו אותו,

והיו אביו ואמו צועקים ובוכים ומתפלשין בעפר עד שעלתה בכייתם למרום. באותה שעה נתגלגלו רחמיו של הקדוש ברוך הוא והביא חולי על המלך ואמר לעבדיו: הביאו לי ספר רפואות וכן עשו, והקב"ה הפכו לספר בראשית פתחו אותו עבדיו ולא היו יכולין לקרות בו. אמרו לו עבדיו: כמדומין אנו ספר יהודים הוא זה, בקשו יהודים ולא מצאו, אמר השליח למלך כשהלכתי בכפר של יהודי גנבתי משם תינוק אולי הוא יודע לקרות בו,

אמר המלך: לך והביאו לי, הלך והביאו לפניו,

אמר המלך לתינוק: בני אם יודע אתה לקרות בזה הספר אשריך ואשרנו,

כיון שראה התינוק הספר צעק ובכה ונפל מלא קומתו ארצה,

אמר המלך: כמדומה לי שאתה ירא ממני

אמר לו: איני ירא ממך, אלא שאני יחיד לאמי ונתנני הקדוש ברוך הוא לאבי לשבעים שנה ולמדני ספר זה,

אמר לו: אני יודע בטוב לקרות, פתח לו מן בראשית וקרא עד ויכלו.

אמר לו: אתה יודע לפרשו,

אמר לו: הן.

מיד נתן הקדוש ברוך הוא בו דעה חכמה ותבונה ופירש לו הכל, כששמע המלך גבורתו של הקדוש ברוך הוא מיד עמד ממיטתו וישב במקומו עד שפירש לו הכל,

אמר לו המלך: רפואה באה לי על ידך, שאל ממני מה שתחפוץ ואתן לך,

אמר לו התינוק: איני מבקש ממך מאומה אלא תחזירני לאבי ולאמי.

מיד ציוה המלך להוליכו לבית גנזיו ונתן לו כסף וזהב ומרגליות והשיבו לאביו ולאמו, כשראוהו אביו ואמו נתנו שבח והודיה להקב"ה, ובאותה שעה שמחו שמחה רבה. מכאן אמרו חכמים:

ומה זה שלא למד אלא ספר בראשית היה לו שכר כ"כ, המלמד לבנו תורה או משנה על אחת כמה וכמה, ומה זה שלא כיבד אביו אלא שעה אחת נתן לו הקדוש ברוך הוא כבוד זה, המכבד אביו ואמו יום ולילה על אחת כמה וכמה שישלם לו הקדוש ברוך הוא שכר טוב בעוה"ז ובעוה"ב.

לא. דבור ששי: לא תרצח, אל תתחבר לרוצחים, התרחק מחבורתם שלא ילמדו בניך מעשה רצחנות. ובעוון רציחה חרב בא לעולם. נפש שאינך יכול להשיבה למה תאבדה בלא דין תורה. נר שאי אתה יכול להחיותה למה תכבה, כי מעשה אלוהים [להמית ולהחיות] הוא מעט בבני אדם, ואתה לא תדע כמה שכתוב כאשר אינך יודע מה דרך הרוח כעצמים בבטן המלאה ככה לא תדע את מעשה האלוהים אשר יעשה הכל, כי הרוצח שהורג את הנפש מעין בשר ודם הוא מתחבא ומעין הקדוש ברוך הוא אינו מתחבא, כי עיניו בכל דרכי איש ורואה בכל מעשיו אם טובים ואם רעים, אין חשך ואין צלמות לפניו, ולא יוכלו להסתתר שם פועלי און, והרוצח איך יוכל להסתתר מהריגת אדם שהוא בנין של הקדוש ברוך הוא, שמשקה ובונה ולד במעי אמו, שנאמר: הלא כחלב תתיכני וכגבינה תקפיאני.

אמר רבי אליעזר: כשם שדלתות ובריחים לבית כך דלתות ובריחים לאשה, שנאמר: כי לא סגר דלתי בטני,

ור' יהושע אומר: כשם שמפתחות לבית כך מפתחות לאשה, שנאמר: ויפתח ה' את רחמה, וכשם שצירים לדלת כך צירים לאשה, שנאמר: ותכרע ותלד כי נהפכו ציריה עליה. ובשעת יצירת הוולד בא המלאך הממונה על ההיריון ונוטל הוולד ומביאו לפני הקדוש ברוך הוא ואומר לפניו: רבש"ע מה תצווה על הוולד הזה חכם יהיה או טיפש עשיר או עני סומא או פיקח אילם או דברן גדול או ננס, אבל צדיק ורשע אינו אומר מפני שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים. וכיצד הוולד מונח במעי אמו וכו' מקופל ומונח כפנקס ונר דלוק על ראשו וצופה ומביט מסוף העולם ועד סופו שנאמר: בהלו נרו עלי ראשי, וכשיגיע זמנו לצאת נפתחין אבריו הסתומין וכו' ואומר לו הקדוש ברוך הוא: בני הוי יודע שאני יצרתיך ואני עשיתיך ואני עתיד לעשות עמך חשבון, הוי צדיק ואל תהי רשע, שמא יאמר אדם מי מעיד ביי?

אבני ביתו של אדם ורהיטי ביתו מעידין בו, שנאמר: כי אבן מקיר תזעק וכפיס מעץ יעננו,

ר' שילא אומר: מלאכי השרת המלוין לו לאדם בחייו הן מעידין בו, שנאמר: כי מלאכיו יצווה לך לשמרך בכל דרכיך.

ויש אומרים: אבריו של אדם מעידין בו, שנאמר: ואתם עדי נאום ה' ואני אל. לפיכך יזהר אדם מרצחנות, כי הוא מעשה האלוהים ובנינו והיאך יקום בן אדם ויאבדו, לעתיד לבוא יעמוד ההרוג לפני הקדוש ברוך הוא ויחנן לפניו רבש"ע אתה יצרתני גדלתני ואתה חסת עלי בבטן והוצאתני משם מבלי מום, ואתה היית מפרנסני ברחמיך הרבים, ועמד זה ורצח אותי ואיבד יצירה שאתה יצרת, רבש"ע נקמני מרשע זה שלא חס עלי. באותה שעה יקצוף הקדוש ברוך

הוא עליו ויפיל אותו לגיהינום וישרוף אותו שם, ויראה ההרוג נקמתו ויראה וישמח, שנאמר: ישמח צדיק כי חזה נקם פעמיו ירחץ בדם הרשע. מהרה יחוש ישועה ויקרב הגאולה.

לב. דבור שביעי: לא תנאף, לא יכעיס אדם יוצרו ולא ילאנו במעשיו הרעים ואל יתן דעתו באשה אחרת ואל יסתכל בנשים, שאם בא לטהר מסייעין אותו מן השמים, והקב"ה בעצמו מתחבר לו לקדשו ולא יתן ליצר הרע לשלוט בו.

לג. מעשה ברבי מתיא בן חרש שהיה יושב ודורש בתורה והיו פניו דומות לחמה וקלסתר פניו דומה למלאכי השרת ביראת שמים, שמימיו לא נשא פניו לאשת חברו. פעם אחת היה יושב ודורש ועוסק בתורה בבית המדרש עבר שטן לפניו וראהו ונתקנא בו, אמר: אפשר לאדם כזה שלא יחטא, מה עשה השטן?

עלה לרקיע ועמד לפני הקדוש ברוך הוא ואמר: רבש"ע תן לי רשות ואנסנו,

אמר לו: לך,

הלך ומצאו שהיה יושב ועוסק בתורה,

מה עשה? נדמה לאשה שלא הייתה כמוה מימות נעמה אחות תובל קין שבה טעו מלאכי השרת, שנאמר: ויראו בני האלוהים את בנות האדם כי טובות הנה ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו.

באתה ועמדה לפניו, כיון שראה אותה חזר לשמאל, ישבה לצד שמאל הפך פניו לצד ימין, כיון שראה אותה מתהפכת לצדו אמר: מתיירא אני שמא יגבר עלי יצר הרע ויחטיאני,

מה עשה אותו הצדיק?

אמר לתלמידיו היושבים לפניו: לכו והביאו אש ומסמרים, הביאו לו, ונתן המסמרים בתוך האש עד שהיו אדומים כאש ונתנם על עיניו. כיון שראה השטן כך נזדעזע ונפל על פניו ורעד ועלה למרום לפני הקדוש ברוך הוא ואמר לפניו: רבש"ע כך וכך היה מעשה.

אמר לו הקדוש ברוך הוא: וכי לא אמרתי לך שאין אתה יכול לו.

באותה שעה קרא הקדוש ברוך הוא לרפאל ואמר לו: לך ורפא עיניו של ר' מתיא בן חרש, בא רפאל ועמד לפניו, אמר לו הקדוש ברוך הוא: שלחני אצלך לרפאות את עיניך,

אמר לו: תניחני, מה שהיה היה.

חזר לפני הקדוש ברוך הוא ואמר לפניו: רבש"ע כך וכך אמר לי,

אמר לו: לך אמור לו שלא ישלוט בו יצר הרע לעולם, מיד הלך ורפא אותו.

מכאן אמרו חכמים כל מי שאינו נותן עיניו באשה אחרת אין יצר הרע שולט בו, לכך יזהר אדם שלא ישא עיניו באשה אחרת לבד מאשתו, שכל הנוגע בה מביאתו לידי עניות, ועוד שהורגתו שנאמר: כי בעד אשה זונה עד ככר לחם ואשת איש נפש יקרה תצוד, ואוי לו בעוה"ז ואוי לו בעוה"ב.

לד. ומעשה באדם אחד שבא על נערה המאורסה ביוה"כ והוציאוהו והרגוהו, לאחר מיתתו נולד לו בן מאשתו ונמנעו בני ישראל למולו, פעם אחת היה ר' עקיבא מהלך בדרך ומצא אדם אחד שהיה מכוער ביותר והיה נושא משאוי גדול של עצים שלא היה אדם בעולם ולא חמור ולא סוס שיכול לטעון כמותו,

אמר לו ר"ע: משביע אני אותך בשבועה שתאמר אם אתה בן אדם או שד או מאיזה בריה אתה.

אמר לו: רבי! אדם הייתי וכבר נפטרתי מן העולם ההוא, ובכל יום ויום אני מביא משאוי כזה ומכניסין אותי בתוך הגיהינום ושורפין אותי בתוכה שלש פעמים ביום, וזה עמלי בכל יום ויום.

אמר לו ר"ע: מה עשית שעושין לך כך וכך,

אמר לו: אותו האיש אני באתי על נערה המאורסה ביוה"כ,

אמר לו: בני שמעת אם יש לך תקנה באותו עולם,

אמר לו: כך שמעתי מאחורי הפרגוד שבזמן שיעלה בני לספר תורה ויאמר: ברכו את ה' המבורך מוציאין אותי מגיהינום ומכניסין אותי בגן עדן.

אמר לו ר"ע: הנחת אשה או בן,

אמר לו: בן אחד נולד לי אחר מיתתי ונמנעו ישראל למולו,

אמר לו: מה שמך?

אמר לו: שמי ארנוניא,

ומה שם אשתך?

אמר לו: שישכייא,

ומה שם עירך?

אמר לו: לודקייא.

מיד כתב ר"ע שמו ושם אשתו ושם עירו, והלך ר"ע עד שבא לאותה העיר, כיון שבא לעיר יצאו אנשי העיר לקראתו, אמר: כלום ידעתם איש פלוני ואשתו?

אמרו: שם רשעים ירקב,

אמר להם: על מה?

אמרו לו: כך וכך עשה,

אמר להם: אעפ"כ הביאו לי בנו,

הביאו אותו וציוה למולו, והושיבו ללמוד וכן עשה, ולמדוהו ברכות שצריך לו לספר תורה, ביום השבת ציוה לקרותו לספר תורה, ואמר ברכו את ה' המבורך לעולם ועד, מיד הוציאו את אביו מגיהינום והכניסוהו בגן עדן, באותו הלילה בא בחלום לר"ע ואמר לו: תנוח דעתך שהנחת את דעתי.

לה. ושוב מעשה בר' מאיר שהיה עולה לירושלם וכו'. (עי' לעיל ע' ר' מאיר).

לו. מעשה באדם אחד שהיה מוליד בנים והם מתים, ועמד בתפלה ואמר לפניו רבש"ע אם תזכני לראות בן שקורא בתורה ואכניסו לחופה אזמין לחופתו כל התלמידים והעניים והיתומים שיהיו בעיר, ונעתר לו הקדוש ברוך הוא ובא שאלתו לפניו ונולד לו בן וקרא את שמו מתניה כי מתת אלוהים הוא, ולמדו תורה הרבה, בא לחופה זימן לחופתו כל התלמידים והעניים והיתומים שהיו בעיר, ומלא ששה בתים של ת"ח, שלח הקדוש ברוך הוא את מלאך המוות, עשה עצמו כעני ואמר להחתן: עשה עמי חסד ותן לי מקום בין התלמידים,

ענה החתן: מה שהיה לי להזמין כבר זימנתי, ובקש שלש פעמים ולא רצה להזמינו, דחק ונכנס לחופתו, פגע בו החתן ונדמה לו כאדם לבוש בגדים צואים,

ענה החתן ואמר לו: לא דייך שדחקת אותי ונכנסת לחופה אלא שנכנסת בבגדים צואים, הלך בבושת פנים, ואח"כ נכנס החתן לשמוח בחופתו עם הכלה, ומתוך שהיו שמחים דחק העני בדלת, עמד החתן וראה אותו התחיל כועס עליו ואמר: עד מתי אתה מעיז פניך והלא כבר הברחתיך מן הסעודה ועכשיו אתה באת לכאן, לך מכאן!

באותה שעה הלך מלאך המוות ובא לעמוד אצל החתן לפני מיטתו כעמוד אש מן הארץ עד לרקיע.

ענה החתן ואמר לו: מי אתה,

אמר לו: אני מלאך המוות ובאתי ליטול נשמתך,

ענתה הכלה ואמרה: רבש"ע תעשה תורתך פלסתר שכתבת בתורתך כי יקח איש אשה חדשה לא יצא בצבא, ולא יעבור עליו לכל דבר, נקי יהיה לביתו שנה אחת ושמח את אשתו אשר לקח, ועכשיו לא חדש ולא שבת ולא יום אחד, רבש"ע תן לי הריון ממנו שלא אצא כזונה.

באותה שעה שמע הקדוש ברוך הוא בתפלתה וגער במלאך המוות והוציאה את בעלה מן המיתה. ומה היה מעשיה שזכתה לכך?

אמה הייתה שואבת מים בכל יום ומספקת לתינוקות של בית הספר ואשה זקנה הייתה, והייתה בתה (הכלה) תופסת במטה ונותנת ביד אמה ומשענת אותה, והבת הייתה סובלת המים ואומרת לאמה אמי! אל תניחי המצווה, אם אינך יכולה לעשותה אני אעשה ויקרא על שמך, וכן עשתה כל ימיה. ובעבור המצווה הצילה את בעלה מן המיתה. וע"ז נאמר אשת חיל מי ימצא ורחוק מפנינים מכרה, לא תירא לביתה משלג כי כל ביתה לבוש שנים, אין שלג אלא מלאך המוות שחציו אש וחציו שלג. זה מעשה של רבי מתניה.

לז. מעשה באדם אחד ששאל לו בן מהקב"ה אמר לפניו: רבש"ע תן לי בן ואלמדנו תורה כתאוות לבי, שמע הקדוש ברוך הוא תפלתו ונתן לו בן וקרא שמו שאול כי מה' שאלתיו, וגדל ונעשה כבן עשרים וחמש שנים ולמד לו תורה ונתחכם ביותר ואח"כ מת אביו,

לימים אמרה לו אמו: קח ממון ולך לסחורה,

הלך וראה בני אדם אלו חוטפים ואלו גוזלים ואלו גונבים ואלו נשבעים לשקר וחזר לביתו ריקם,

אמרה לו אמו: למה לא סחרת,

אמר לה בנה: הסחורה אינה כשרה בעיני, מתוך שהסוחרים מדברים יחדיו כזבים. ראה בני אדם שהן נושאים בן אדם לקבורה,

אמר לאמו: אלך ואגמול חסד עם המת ועם זו הסייעה,

אמרה לו אמו: לך,

הלך, ובחזירתו ראה אדם אחד בשדה חורש בצוואר ונותן הצמד על המחרישה והיה קורא וחורש, בא הבחור וראה אותו ואמר לו: שלום עליך רבי,

אמר לו: שלום עליך, והוא היה אליהו זכור לטוב,

ואמר לו הבחור: מה זו האומנות שאתה עמל,

אמר לו: בני אני חורש כדי שיאכלו אני ואשתי ובני ובנותי והעניים והאביונים ובהמות השדה ועוף השמים וחיות הארץ,

אמר לו הבחור: זו האומנות אני מבקש,

אמר לו אליהו ז"ל: מה שאתה מבקש אני נותן לך,

אמר לו: אדוני, תורה נתן לי הקדוש ברוך הוא ועכשיו אני מבקש אשה יעלת חן ויראת שמים, אמר לו: בני חייך לא נקראת אשת חיל אלא אחת ששמה חנה והיא במזרח ואחת ששמה חנה במערב שמורה לך, מאותו מקום עד לשם מהלך שלשה ימים. לקח אליהו ז"ל והוליכו לשם בשעה קלה והעמידו בדרך, והלך אליהו ז"ל אצלה ואמר לה: מה את אומרת, תינשאי לאיש זה?

אמרה לו: אם מה' יצא הדבר לא אוכל דבר אליך מאומה.

מיד הביא אליהו ז"ל אותו בחור ועיטרו וזווגו, והיה יוצא ובא אותו בחור ביום השביעי לנשואין, בא אליהו ומצאו שהיה יושב ומשחק עם הכלה,

אמר לו אליהו: הנחת ושכחת את חייך, שבע שנים תימכר לעבד תחת שבעת ימי המשתה. יצא אליהו והניחם והתחיל הבחור מצטער, התחילה הכלה לאמר מה טיבך? איני כשרה לפניך או איני הגונה לך, או אם אתה חסר ממון או כלום, הרי לך כל בידך, או שמא בשביל אבותיך אתה מצטער נלך אצלם.

מיד חבשו חמוריהם ותקנו עגלות לשאת ממונם ולקחו עבדים ושפחות והלכו להם. כשהם הולכים פגע בהם נהר אחד גדול, אמרה האשה: נשב ונאכל, ישבו לאכול.

עמד הבחור והלך לנהר לרחוץ רגליו, בא אליהו ז"ל לקחו בכנפיו והוליכו למקום רחוק ומכרו לעבד.

המתינה האשה שעה אחת ולא בא, הכירה הדבר, נתנה הודאה להקב"ה, אמרה לעבדיה: הריני זורע שדה זאת שהיא עושה חטין יפין ובנו לי כרך ובתים ונזרע השדה ונעבוד חטין כי אני יודע שיהא רעב גדול בעולם וכאן עתידין לבוא ולסחור כל בני אדם. עשו כך והיו הכל באין

אצלה. לאחר חמש שנים בא אותו בחור עם אדוניו והיה סובל שקו ובאו הביתה והיא הייתה שואלת לכל בני אדם הבאים לקנות חטין את שמותם, וכשראתה אותו הכירה אותו ואמרה לאדוניו: תן לי הבחור ויאכל לחם בביתי, לקחה ושאלה אותו מי אתה ומה שמך?

אמר לה: שמי שאול,

אמרה לו: אני אשתך ואתה בעלי,

מיד חבקה אותו ונשקה אותו והתחילה לבכות ונתנה שבח והודאה להקב"ה שעשה לה נסים,

אמרה לו: אדוני מה אירע לך ספר לי, סיפר לה כל המאורע,

אמר: עדיין אין לי אלא חמש שנים,

עמדה והאכילתו והשקתו וכיסתו וחבקתו ואמרה לו: לך לשלום,

הלך הבחור עם אדוניו והיא לא צווחה ולא בכתה אלא תלתה עיניה לשמים ונתנה שבחים להקב"ה, והלך הבחור עם אדוניו ועבד לו עוד שתי שנים, ואח"כ בא אליהו ונטלו בכנפיו והחזירו לאשתו, מיד לקח הבחור את אשתו ועבדיו ושפחותיו, הלך לאמו ומצא אותה בחיים. בואו וראו כמה הייתה אשת חיל שלא כחשה לבוראה ולבעלה באלו שנים, עליה כתיב: אשה יראת ה' היא תתהלל. זה מעשה של שאול.

לח. דבור שמיני: לא תגנוב, לעולם הוי זהיר ורגיל ביראתו של הקדוש ברוך הוא ולא תעבור על דבריו, כדי שתזכה לראות ולהיות בחבורת צדיקים ולא בחבורת רשעים שלא תכלם בבושתם, ולא תפשוט יד בגנבה שאין אדם יכול לקבץ עושר מגנבה, שכל הגונב משלם כפלים אם אין לו מוכרו בגנבתו שנאמר: אם אין לו ונמכר בגנבתו.

לט. מעשה היה בימי שלמה המלך בשלשה בני אדם שהיו מהלכין בדרך בערב שבת וקדש עליהם היום, אמרו זה לזה: בואו ונטמין ממונינו במקום אחד, והלכו והטמינו הממון, כשהגיע חצי הלילה עמד אחד מהם ונטל הממון והטמין אותו במקום אחר, במוצאי שבת בקשו לילך לדרכם והלכו לאותו מקום ולא מצאו הממון, זה אומר אתה גנבת וזה אומר אתה גנבת, הלכו לדון לפני שלמה המלך, הסדירו לפניו הדברים, אמרו לו לבקר משפט, כששמע הדברים היה אומר אם איני אומר להם הדין עכשיו יאמרו איה חכמתו של שלמה, מה עשה? ישב וחקר בחכמתו ובינתו להחזיר להם תשובה ולתפוס אותם מתוך דבריהם, כיון שחזרו אצלו התחיל לדבר להם, אמר: שמעתי עליכם שאתם בעלי תורה ובעלי חכמה ומשפטים, בבקשה מכם דין אחד אני שואל לכם אשר מלך רומי שלח אלי לשאול לחקרני בדבר שאירע לו במלכותו בתינוק ותינוקת שהיו דרין בחצר אחת ונתאווה זה אצל זו אמר התינוק לתינוקת: בא ונעשה תנאי בינינו בשבועה שכל מי שירצה לארוס אותך אל תשמעי לו אלא ברשותי, ונשבעה לו כך, לימים נתארסה אותה התינוקת,

כיון שנכנס החתן אליה אמרה לו: איני שומעת לך עד שאלך אצל פלוני ואשאל רשות ממנו שכבר נשבעתי לו. מה עשתה?

הלכה אצלו ואמרה: טול כסף וזהב הרבה ופטרני לבעלי,
אמר: הואיל ואת עומדת בשבועתך הרי אני פוטרך לבעלך ולא אקח משלך כלום,
ולבחור שבא עמה אמר לו: שמח בחלקך בשלום והלכו להם.
כשהיו חוזרים בדרך פגעו בהם לסטים והיו ביניהם זקן אחד ונטל לעצמו את הנערה ואת כל הכסף והזהב אשר עימהם והתכשיטין אשר עליהם, ורצה לבוא אל הנערה,
אמרה לו לזקן הליסטים: בבקשה ממך המתן לי מעט עד שאספר לך דבר אחד שאירע לי, וספרה לו כל המעשה, אמרה הנערה: ומה אותו בחור שהיה עומד בפרקו וכבש את יצרו ולא רצה לנגוע בי, אתה שאתה זקן ויש בדין שתהא לפניך יראת שמים בכל שעה על אחת כמה וכמה שאתה לא תיגע בי, הילך כל הכסף והזהב אשר אתי ופטרני לשלום ואלך עם בעלי, כיון ששמע אותו זקן כך נשא עיניו לשמים ונשא בעצמו קל וחומר, ומה שאני הולך על שפת קברי בכל יום ויום ועכשיו אני אעשה כך וכך?!
מה עשה?
שלחה והלכה לה עם בעלה והחזיר לה כל התכשיטין וכל הכסף והזהב שלקח מהם, ולא רצה לנגוע ולהנות מכל אשר להם מאומה.
עכשיו שלח אלי מלך רומי לפרש איזה מהם משובח מכל אלו.
אמרו לו הדין: פתח הראשון ואמר: משבח אני את הנערה שעמדה בשבועתה,
פתח השני ואמר: משבח אני את בעלה שכבש את יצרו ולא רצה ליגע בה,
פתח השלישי ואמר: משבח אני את זקן הליסטים שגזל ממון והחזיר להם כל הממון שנטל ולא רצה ליגע בה, ועוד אם החזיר את האשה למה החזיר את הממון?
מיד פתח שלמה המלך ואמר: מה זה שלא היה שם אלא לשמע אוזן הרהר אחר הממון שלא ראה מימיו, ממון זה על אחת כמה וכמה. מיד ציוה שלמה המלך עליו וכפתוהו והלקוהו והודה לפניו והראה אותו מקום שהטמין שם הממון, ויראו כי חכמת אלוהים בקרבו. על כן לא יפשוט אדם ידיו בגנבה שכל נסתריו יהיו גלויים וידועים.

מ. מעשה היה באדם אחד שהיה סוחר והולך למקום רחוק לקנות סחורה והיה לו חמש מאות זהובים בארנקי אחת,
אמר אותו סוחר בלבו: איך אעשה אם אני אובילה עמי אולי יראו אותה בני אדם ויגנבוה ממני, אלא אטמינה עד שיבוא יום הסחורה. מה עשה?
הלך למקום צנוע ויפן כה וכה וירא כי אין איש ועשה חפירה בארץ להטמינה, והוא לא ידע כי בקיר אצל אותו מקום היה שם חור והיה אדם רואה כשהטמין הכיס לאותו מקום. ואח"כ הלך הסוחר ומיד בא אותו אדם אשר ראהו שטומן הממון והלך וגנב הממון. לימים בא הסוחר ליקח הממון לצורך הסחורה שבקש לקנות ולא מצאו, התחיל הסוחר מצטער ואמר בלבו מה אעשה למי אני מבקש ולמי אני תובע, והלא כשקברתי הארנקי לא היה שם אדם. נשא עיניו וחפש כה וכה וראה אותו חור וחשב בלבו שמא בעל הבית ששם ראני כשהטמנתי הממון

והוא לקחו, ולא היה מכירו, הלך ושאל מי הוא והראוהו לו ובא אצלו ואמר: הנה שמעתי עליך אומרים שאתה יועץ וחכם אני מבקש ממך שתתן לי עצה שאשאל ממך,

אמר לו: אמור,

אמר: אדוני באתי לכאן לסחור והבאתי עמי שתי ארנקות האחת של חמש מאות זהובים והשנית של שמונה מאות ואני כשהייתי בא לא הייתי מכיר שום אדם בעיר הזאת להפקיד אצלו, מה עשיתי הלכתי למקום צנוע וטמנתי שם הארנקי של חמש מאות והשנית עדיין יש לי משומרת בידי ולכך באתי לשאלך אם אטמינם במקום אחר או באותו מקום שטמנתי הראשונה אשים האחרונה או אפקידנה לאדם נאמן בזה העיר,

אמר לו: אם לעצמי אתה שומע אל תפקידנה לשום אדם שאין אתה מכירם אולי יכפרו לך אלא באותו מקום ששמור הוא לך ממון האחר.

מיד חשב אותו בעל הבית שגנב הארנקי שאם ילך הסוחר לאותו מקום להפקיד הארנקי השניה ולא ימצא הראשונה ימנע להפקיד עוד, אלא אחזיר שם הארנקי למקומה ואז אטול את שתיהן, הלך הסוחר ומצאה ואמר: ברוך המחזיר אבדה לבעלים, לכך לא יפשיט אדם ידו בגנבה שמה שיבקש לא ימצא ומה שבידו יטלו ממנו.

בא וראה כמה עוון גנבה גורם, נאים נעשו מכוערים שמחים נעשו עצבים רמים נעשו שפלים לבושים נעשו ערומים, שהרי אדם וחוה עשר חופות נעשו להם בגן עדן כולן מאבנים טובות ומרגליות, ועל שפשטו ידיהם בגנבת פרי האילן שיודע טוב ורע קצף עליהם הקדוש ברוך הוא והביא לעולם ארבעים קללות, עשר על האדם ועשר על חוה ועשר על הנחש ועשר על האדמה. וגם רחל אמנו אף על פי שגנבה את התרפים כדי למנוע את אביה מע"ז אעפ"כ גרם לה העוון שלא תקבר במערת הצדיקים, ע"ש שאמר יעקב עם אשר תמצא את אלוהיך לא יחיה. לכך אל יפשוט אדם את ידו בגנבה ולא בגזל כי אם ביגיעתו ומזיעת כפיו. אם עושה כן אשריו בעוה"ז ואשריו לעוה"ב, שנאמר: יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך, אשריך בעוה"ז וטוב לך לעוה"ב.

מא. דבור תשיעי: לא תענה ברעך עד שקר, אמר שלמה המלך בחכמתו כל מה שיכול אדם לעמול ולסגל במצוות ובמעשים טובים אינו די להספיק להיות כפרה על היוצא מפיו לרע, לכך חייב אדם לשמור פיו מלשון הרע, שהלשון נכווית תחלה לכל האברים, והיא באה תחלה לדין. בא וראה כמה קשה לשון הרע לכן אמר דוד לדואג האדומי נמשלת כחרב חדה: הוות תחשוב לשונך כתער מלוטש וגו' (תהלים נ"ב), וכתיב: מפץ וחרב וחץ שנון איש עונה ברעהו עד שקר (משלי כ"ה), כשם שרעתה של חרב חדה אוכלת משני צדדין כך לשון הרע הורגת מכל צדדין, האומרו והמקבלו ומי שנאמר עליו, וכשם שחץ שיוצא מתחת ידו של אדם שוב אינו יכול להשיבו כך מי שמעיד עדות שקר על חברו בבית דין אף על פי שמתחרט מאה פעמים שוב אינו יכול לחזור מרעתו ולהצילו.

מב. מעשה היה בשני בני אדם באשקלון שהיו אוכלין ושותין כאחד ולומדין תורה יחדיו, מת אחד מהם ומת בנו של בעיא מוכסא עמו באותו היום, כשהיו מוליכין אותם לבית הקברות שמעו קול רעש וברחו, בחזירתם נתחלפו המטות ועשו כבוד גדול לאותה מטה של בן בעיא מוכסא [ולא נהגו כבוד במטה האחרת],

אמר להם אותו תלמיד חברו: לא היא מיטתו, והיה מצטער מאד ואמר שמא חס ושלום אין זכות לשונאיהם של ישראל, איתחזי ליה בחלמא בני, לא תבזה מרך! זה עשה חובה אחת וזה עשה זכות אחת, חובה עשה זה התלמיד?

ח"ו לא עשה חובה גדולה אלא פעם אחת הקדים לו תפילין של ראש לתפילין של זרוע. ומה זכות בעולם עשה בנו של בעיא מוכסא?

אלא פעם אחת היה מהלך בשוק ובידו חררה אחת תחת אצילי ידיו ונפלה אותה חררה ובא עני אחד ונטלה ולא אמר לו כלום, באותה זכות זכה לכבוד.

ויש אומרים: סעודה עשה לבני העיר בערב שבת ולא באו ונתנה לעניים. אח"כ הראו לו בית משכבו של חברו בגן עדן לפני נהרי אפרסמון והראו לו ג"כ את בנו של המוכס יורד על שפת הנהר לשאוב מים ולא יכול. גם הראו לו את מרים בת מגלאי,

רבי אליעזר בר רבי יוסי אומר: צירי פתחי גיהינום קבועות באוזניה,

אמר להם: למה תעשה לה כך,

אמרו לו: בשביל שמתענה ומפרסמת לשכנותיה,

ויש אומרים: בשביל דיתבה תרי ואמרה תלת.

אמר להם: עד מתי תעשו לה צער זה?

אמרו לו: עד שיבוא בן שטח ונוטלם מאוזניה של זאת וישימם באוזניו,

אמר להם: למה?

אמרו: משום שנדר להקב"ה שאם יעשה נשיא יתלה המכשפים והוא נעשה נשיא ולא הרגן.

אמרו לו: לך אמור לו המעשה,

אמר להם: נשיא גדול הוא ומתעסק במעשיו ולא יאמין לי,

אמרו לו: עניו הוא מאד ויאמין דבריך ואם לא יאמין עשה לו סימן זה הוציא עיניך ותנה על ידיך וכן עשה.

מה עשה?

הלך אצלו וסיפר לו כל המאורע וביקש לעשות לו כל הסימנים ולא הניחו,

אמר: ידענא בך שאתה חסיד גדול, ואף על פי שאמרתי בפי לא חשבתי בלבי.

מה עשה ר"ש בן שטח?

הלך ביום המעונן ולקח עמו שמונים תלמידים נאים מאד ונתן להם שמונים מלבושים נקיים ונתן להם שמונים קדרות והעמידם תחת מערה אחת ואמר להם כשאני אצפר ואשרוק לבשו כליכם והיכנסו אצלי מן המערה, הלך [אל המכשפות] וזעק שמע ה' קולי אקרא חנני וענני איום איום ופתחו לו,

אמר להם: שלכם אני. וקודם שנכנס לשם לבש נקיים,

אמרו לו: אנה הלכת,

אמר להם: בין הטיפות של הגשמים,

אמרו: תבקש שנעשה מאומה?

אמר להם: מה שברצונכם יש,

האחת אמרה: מה שאמרה והביאה לחם של כסף,

והאחרת אמרה: מה שאמרה והביאה לחם של זהב,

והאחרת אמרה: מה שאמרה והביאה תבשיל של נחושת.

אמרו לו: מה תעשה אתה?

אמר להם: אשרוק ואביא לכם שמונים בחורים לבושים בגדים נאים ונקיים,

אמרו לו: אם בקשת עשה כך,

שרק להם ולבשו מנייהו נקיים ועלו לגבייהו.

כשנכנסו אמר להם ר"ש בן שטח: כל אחד מכם יטעון האחת ויטלנה מן הארץ מפני שהמכשף אינו יכול לעשות כלום אם אין רגליו עומדות בארץ, וכן עשו, האי דעבדא פיתא

אמר לה: תעביד פיתא ולא יכלה

אמר לו: זיל צלבה, עד דתלינן לכולהו. כדתנן ר"ש בן שטח תלה שמונים נשים מכשפות באשקלון.

כיון שעשה כן באו קרובים של המכשפות וכיוונו היום והשעה והעידו על בנו של ר"ש בן שטח שעבר עבירה שחייב בה סקילה, וחייבו ר"ש אביו סקילה אף על פי שהיה יודע בו שלא חטא מעולם, כיון שכיוונו עדותם הוציאוהו לסקילה,

אמר להם בנו של ר"ש בן שטח: אם אני עברתי עבירה זו יהיו העדים נקיים וכל ישראל נקיים והמיתה תכפר עלי, ואם לאו כל עונותי מחולין לי והקולר תלוי בצוואר העדים וכל ישראל יהיו נקיים.

אמרו העדים: היאך נשפך דם נקי,

אמרו לו: עדות שקר העדנו על שהרג אביו קרובותינו,

אמר ר"ש: כבר כתוב בתורה אם לא יגיד ונשא עונו כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד והרגוהו והיה קולר תלוי בצוואר העדים. ולכך ישמור אדם את עצמו מלשון הרע וישמור מצרות נפשו.

עשרת המלכים

מדרש עשרת מלכים.

[בית עקד האגדות חוברת א']

בשם היוצר גבוהים ונמוכים אתחיל לכתוב עשרת המלכים: עשרה מלכים שמלכו ושימליכו מסוף העולם ועד סופו ואלו הן:

המלך הראשון זה הקדוש ברוך הוא יתברך שמו שהוא ראשון והוא אחרון. שנאמר: אני ראשון ואני אחרון (ישעיה מ"ד) וכתיב: אני ה' ראשון ואת אחרונים אני הוא (שם מ"א), ובדברו ברא שמים וארץ והעולם כלו, דכתיב: בדבר ה' שמים נעשו (תהלים ל"ג). פנה (חזר) ואמר ביום עשות ה' אלוהים ארץ ושמים (בראשית ב'), וברא את האדם בצלמו, שנאמר: בצלם אלוהים ברא אותו, והמשילו והשליטו בכל מעשי ידיו, שנאמר: תמשילהו במעשה ידיך וגו'.

המלך השני זה נמרוד הרשע שמלך מסוף העולם ועד סופו, שנאמר: ותהי ראשית ממלכתו בבל וגו' (בראשית י'), וכל בני אדם היו יראים ממנו. ומפני מה זה מלך?
אמר ר' ישמעאל: אותן הבגדים שהיו על אדם וחוה כל חיה ועוף שרואין אותם היו משתחווים לפניהם מפני שהקב"ה נתן יראתם עליהם, דכתיב: ומוראכם וחתכם יהיה על וגו' (שם ט'), וכשחטאו ונטרדו מן הגן הפשיטן הקדוש ברוך הוא מעליהם, דכתיב: אדם ביקר בל ילין נמשל כבהמות נדמו (תהלים מ"ט), כבהמה זו שמפשיטין את עורה ממנה, וכיון שמת אדם הראשון הפקידם לשת ושת לחנוך וחנוך לנח ונח לשם ושם לעבר ונמרוד הרשע נלחם עם עבר ולקחם ולבשם ויצא לשדה, וכיון שהיו רואין אותו החיות והבהמות והעופות היו באין להשתחוות לפניו והוא תופשן, היינו דכתיב: הוא היה גיבור ציד לפני ה' וגו'. וכיון שנולד עשו וגדל עמד והרגו ולקחם. וכיון שהיה עשו יוצא לשדה כל בהמה וחיה ועוף שהיו רואין אותו היו באים ומשתחווים לפניו והוא תופשן, ואותו יום שבקש לצוד ציד לאביו כדי שיברכו לקחתן רבקה אמו והחביאתן כדי לעכבו, שנאמר: ותיקח רבקה את בגדי עשו החמודות וגו' (שם כ"ז), וכשהריח יצחק את ריחן בא לו ריח גן עדן, שנאמר: ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה' (שם, שם), שדה זו גן עדן שנאמר: לכה דודי נצא השדה (שה"ש ז').

המלך השלישי זה יוסף שמלך מסוף העולם ועד סופו, שנאמר: ויוסף הוא השליט על הארץ הוא המשביר לכל עם הארץ (בראשית מ"ב).

המלך הרביעי זה שלמה שמלך מסוף העולם ועד סופו, שנאמר: כי הוא רודה בכל עבר הנהר מתפסח ועד עזה (מ"א ה'), וכתיב: ושלמה היה מושל בכל הממלכות מן הנהר ארץ פלשתים ועד גבול מצרים (שם, שם).

המלך החמישי זה אחאב מלך ישראל שמלך מסוף העולם ועד סופו כמו שמצינו בעובדיה שאמר לאליהו חי ה' אלוהיך אם יש גוי וממלכה אשר לא שלח אדוני שם לבקשך ואמרו אין והשביע את הממלכה ואת הגוי וגו' (מ"א י"ח), ואילו לא היה מושל בהם לא היה יכול להשביעו.

המלך הששי זה נבוכדנצר הרשע שמלך מסוף העולם ועד סופו שנאמר: ובכל די דיירין בני אנשא חיות ברא ועוף שמיא יהב בידך והשלטך בכולהון (דניאל ב'), וכיון שחטאו ישראל לפני הקדוש ברוך הוא וקרעו מלכות בית דוד והמליכו את ירבעם בן נבט ועשו להם שני עגלי זהב והדיחם, והעיד בם הקדוש ברוך הוא ולא שמעו לו, שנאמר: ויעד ה' בישראל וביהודה ביד כל נביאי כל חוזה וגו' (מ"ב י"ז) ולא שמעו להם אלא הקשו עורף והעזו מצח לבלתי שוב אל ה' לדרוש בתורתו אשר נתן להם על יד משה, וכשחרה אפו נתנם לביזה ולמשיסה ביד כל אויביהם, שנאמר: ונתתים ביד אויביהם והיו לבז ולמשיסה לכל אויביהם (שם כ"א) ולא יכלו לקום לפני אויביהם וכל מקום אשר יצאו יד ה' הייתה בם לרעה, הדא הוא דכתיב: מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבוזזים הלא ה' זו חטאנו לו (ישעיה מ"ב) ואומר: וישפוך עליו חמה אפו ועזוז מלחמה ותלהטהו מסביב ולא ידע (שם, שם), וכשהעידו בהם הנביאים הרגו אותם והעבירו את בניהם ואת בנותיהם באש ולא שבו מדרכיהם הרעים, אלא הולכים ומשחיתים עוד יותר מאבותיהם והוסיפו כעס על כעס וחרון על חרון עד שלא יכול ה' לשאת עוד והעיד עליהם ולא שמעו לו עד אשר הגלה אותם מעל אדמתם, שנאמר: וימעלו באלוהי אבותיהם (דהי"א ה') ואומר: ויעד ה' אלוהי ישראל וגו' (שם, שם).

ומנין שהוא עתיד לשוב את שבותם?

שנאמר: והשיבותי את שבות יהודה ואת שבות ישראל ובניתים כבראשונה (ירמיה ל"ג), לא בזכותם אלא בזכות אברהם יצחק ויעקב, שנאמר: וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם (ויקרא כ"ו).

שבעת השבטים וחצי בעוון מה?

הלא בעוון ירבעם בן נבט, שנאמר: על חטאות ירבעם אשר חטא ואשר החטיא את ישראל (מ"א ט"ו ל') ובעוון האשרה אשר עשה אחאב בשומרון, וכשמלך הושע בן אלה על ישראל בשומרון היה הדין חתוך על שומרון שתחרב ועל ישראל שיגלו, [ומנין אתה יודע זאת] אם תמצא לומר ממה שאמר משה הישמרו לכם פן יפתה לבבכם וגו' (דברים י"א). בימיו בנה חיאל בית האלי את יריחו, אמר ר' ישמעאל: חיאל מגדוליהם ומעשיריהם היה עומד על יריחו וראה אותה חרבה, אמר מה טיבה של זו?

אמרו לו: יריחו זו החרבה, יהושע בן נון החרים אותה בחרם לא תבנה עוד לעולם, שנאמר: ארור האיש לפני ה' אשר יקום ובנה את העיר הזאת את יריחו בבכורו ייסדנה ובצעירו יציב דלתיה (יהושע ו').

אמר להם: יהושע מת ודבריו מתו, ועמד ובנה אותה, כיון שהתחיל לבנות את יריחו מת אבירם בכורו, וכשהוא בונה היו מתים כל בניו וכל בני ביתו וכשהוא מציב דלתיה מת שגוב צעירו, באותה שעה קרע בגדיו וישב על הארץ והיה סופד ובוכה, באו כל זקני ישראל ואחאב לנחמו, אמר הקדוש ברוך הוא לאליהו: לך והראה לפני חיאל שמתו בניו,

אמר לפניו: רבש"ע מתיירא אני שמא יאמר אחאב דבר שאינו כראוי ויחר לי ואני גוזר ואין אתה מקיים,

אמר לו: לך ואני מקיים כל דבר שאתה גוזר, שנאמר: מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים (ישעיה מ"ד). מיד הלך לו וכשבא שם ראה כל זקני ישראל יושבים ובא לו וישב ביניהם, פתח חיאל ואמר אוי לו למי שהוא עובר על דברי חכמים שהוא חייב מיתה וכו'... שלח הקדוש ברוך הוא את ישעיה בן אמוץ הנביא כדי להוכיחם והוא פתח ואמר להם: שמעו דבר ה' קציני סדום וגו' והיה אומר להם הלא לכם לדעת את ה' אשר נתן התורה למשה ולאבותיכם על הר סיני וקבלו אבותיכם לקיימה, שנאמר: ויענו כל העם ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה (שמות י"ט), ואתם ואבותיכם עזבתם אותה, ודעו שהתורה משולה למים, שנאמר: הוי כל צמא לכו למים (ישעיה נ"ה) ובשבילכם שאינכם עושים אותה הקדוש ברוך הוא מעלה עליכם את מי הנהר העצומים והרבים זה סנחריב מלך אשור וחיילותיו, שנאמר: וחלף ביהודה ושטף ועבר עד צוואר יגיע (ישעיה ח') מלמד שלכד כל ערי הבצורות אשר ביהודה, שנאמר: ויהי בארבע עשרה שנה למלך חזקיהו עלה סנחריב וגו' (שם ל"ו) ויסע ויבוא לירושלם, וכשהתפלל חזקיהו לפני הקדוש ברוך הוא שלח ונגפם לפניו, שנאמר: ויצא מלאך ה' ויכה במחנה אשור מאה ושמונים וחמשה אלף (שם, שם), כל אלו לא היו אלא ראשי גייסות, אבל החיל לא היה להם מספר. וכמה נשאר מהם?

רב הונא אמר: חמשה, שנאמר: ונשאר בו עוללות כנוקף זית שנים שלשה גרגרים בראש אמיר (ישעיה י"ז)

רבנן אמרי: תשעה, שנאמר: ארבעה חמשה (שם י"ז),

ורב אמר: עשרה, שנאמר: ושאר עץ יערו מספר יהיו ונער יכתבם (שם י'), כמה יכול לכתוב י' (עשרה), וסבור (מסתברא) דאמר רב הונא חמשה והם סנחריב ושני בניו ונבוכדנצר ונבוזראדן. ומנין שהוא עתיד להחזירן, שנאמר: צאו מבבל ברחו מכשדים ואומר לא למענכם אני עושה בית ישראל (יחזקאל ל"ו), ואומר: וקדשתי את שמי הגדול המחולל בגויים (שם, שם), ואומר: וגנותי על העיר הזאת להושיעה למעני (ישעיה ל"ז), ואומר: אם אשכחך ירושלם (תהלים קל"ז), ואומר: הן על כפים חקותיך (ישעיה מ"ט).

ומנין שנבוכדנצר הרשע מלך מסוף העולם ועד סופו?

שנאמר: ובכל די דיירין בני אנשא חיות ברא ועוף שמיא יהב בידך (דניאל ב'), וכשם שהייתה יראתו על האדם כך הייתה יראתו על עוף השמים, שנאמר: ולא היה נודד כנף ופוצה פה ומצפצף (ישעיה י'), ולמה נתן לו הקדוש ברוך הוא את כל הכבוד הזה?

כדי שלא יהא אומות העולם אומרים ביד הדיוט מסר הקדוש ברוך הוא את ביתו, ולפיכך נקרא אדיר, שנאמר: והלבנון באדיר יפול ולפיכך נתן לו הקדוש ברוך הוא כל השלוה הזאת. ולא עוד אלא שלוקח מזרע המלוכה מבני יהודה והפקיד אותם בהיכל מלך בבל, שנאמר: ומבניך אשר יצאו ממך אשר תוליד יקחו והיו סריסים בהיכל מלך בבל (ישעיה ל"ט), ואותו

צדיק לא התפלל עליהם אלא אמר כי יהיה שלום ואמת בימי (שם, שם) ומה פירושו של **נבוכדנצר**?

נבו - שהיה נובח ככלב, **כד** - שהיה כמלא כד, **נצר** - שהיה מצרצר כצרצר.

וכשם שהייתה שלותו כך הייתה מפלתו, וכשם שהיה מושלו על כל בהמה וחיה כך ניתן לשחוק לכל בהמה וחיה, שנאמר: לבביה מן אנשא ישנון ולבב חיוא יתיהיב ליה ושבעה עידנין יחלפון עלוהי (דניאל ד').

ומלך אחשורוש אחר אויל מרודך עד חציו של עולם, שנאמר: ברם עיקר שרשוהי בארעא שבוקו (שם, שם), שרשוהי זה בלשצר בנו של נבוכדנצר שמלך אחר אחשורוש. ואם תאמר שמלך אחר נבוכדנצר אביו, והרי כתיב: ודריוש מדאה קבל מלכותא (דניאל ו'), ולבסוף תלת שנין למלכו עשה סעודה לכל שריו וגדוליו, שנאמר: בלשצר מלכא עבד לחם רב לרברבנוהי (שם ה') וכשנשתכר אמר להיתיה למאני דהבא וכספא די הנפק נבוכדנצר אבוהי מן היכלא די בירושלם וישתון בהון מלכא ורברבנוהי שגלתיה ולחנתיה (שם, שם), באותה שעה הפילו הקדוש ברוך הוא, שנאמר: בה שעתא נפקו אצבען די יד אנש וכתבן לקבל נברשתא (שם, שם), אדין מלכא זיוהי שנוהי ורעיונוהי יבהלוניה וקטרי חרציה משתרין וארכובתיה דא לדא נקשן, מה כתיב: בתריה ביה בלילא קטיל בלשצר מלכא כשדאה (שם, שם), ודריוש מדאה קבל מלכותא (שם ו'). הרי חזרה המלכות לדריוש בן אחשורוש, אבל אחשורוש מלך אחרי אויל מרודך ומלך בחציו של עולם על מאה ושש עשרה איפרכיות שנאמר: ויפקד את נערי שרי המדינות ויהיו מאתים ושנים ושלשים (בכל העולם). ובזכות אסתר נתוסף לו י"א שנאמר: המולך מהודו ועד כוש (אסתר א').

המלך השביעי זה כורש מלך פרס שמלך מסוף העולם ועד סופו, שנאמר: כה אמר כורש מלך פרס כל ממלכות הארץ נתן לי אלוהי השמים (דהי"ב ל"ו), וכיון שגזר שיעלו בני יהודה לירושלם יצא לטייל במדינה וראה כל בעלי אומנות בטלים והשוק משומם אמר מה טיבו של שוק זה משומם?

אמרו לו: היהודים שהיו עושים פה גזרת עליהם שיהיו עולין לירושלם לפיכך השוק הזה משומם,

פתח ואמר: מי שעלה עלה ומי שלא עלה לא יעלה, והיה שם נחמיה התרשתא, כששמע כך התחיל צועק ובוכה ומתחנן והיה משקה למלך שהיה מזרע המלוכה והיה תוארו נאה והתירו לו ששותה ממנו לפיכך נקרא שמו התרשתא. ונכנס אצל המלך להשקותו וראה פניו רעים, אמר לו: מדוע פניך רעים,

אמר לו: מדוע לא ירעו פני אשר העיר בית קברות אבותי חרבה ושעריה אכלו באש ואם על המלך טוב תאמר לעלות ולבנותה ולשוב אליך (נחמיה ב').

אמר לו: בכמה ימים תלך ובכמה ימים אתה חוזר, ונתן לו זמן ובנה את בית המקדש על משפטו והיכל על מכונו ולווים על מחלקותם, והבדיל ישראל מעם הארץ, ושב לבבל במועדו כאשר קבע למלך.

המלך השמיני זה אלכסנדרוס מקדון שמלך מסוף העולם ועד סופו שנאמר: ואני הייתי מבין והנה צפיר העזים בא מן המערב וגו' וצפיר העזים הגדיל עד מאד וגו' (דניאל ח'). ולא עוד אלא שבקש לעלות לשמים ולידע מה יש שם, ועשה לו מטה וקשר בה שני נשרים ותלה בה בשר מלמעלה מהן כדרך קלוסין, וכשהיו רואין אותו בשר היו פורחין ועולין עד שראה כל הישוב לפניו כטבעת ביד. ולא עוד אלא שביקש לילך אל ארץ החשך ולידע מה יש שם, ונכנס למדינה שכולה נשים וכו' עד אדם ובהמה תושיע ה'.

ר' ישמעאל פתח: פוקד עוון אבות על בנים (שמות כ'), כיון שביקשו ישראל לירד למצרים (אחר החורבן) אמרו ישראל לירמיהו שאל נא מאלוהיך אם נרד למצרים ואם לאו,

אמר להון: ומה נוח לכון דאנא שאיל ליה דאתון ליתכון עבדין רעותיה?

נשבעו לו שכל מה שהוא אומר להן הן עושין.

הלך ושאל להקב"ה אמר לו: אמור נא להם שבו נא בארץ ועבדוני ועבדו את מלך בבל וייטב לכם, וכשבקש הקדוש ברוך הוא להעמיד עליהם את הדבר הרע (בימי חרבן בית שני) הלך אותו מלך אלכסנדרי להלחם עם ברבריים וילדה אשתו הרשעה בן בזמן שישראל בכל מקום הולכים יחפים ובוכים על חרבן בית האלוהים (ט' באב), וכיון שהגיע אותו תינוק לחנוכה נפטר בזמן שישראל שמחים וששים ומדליקין נרות, ושמחה ומשתה ויום טוב בכל מקום שישראל שם.

שלחה המלכה ואמרה לבעלה: עד שאתה נלחם בברבריים בוא והלחם במדינתך שישראל עשו כך וכך. נתן לבו לבוא לעשרה ימים נשאו הרוח ובא לחמשה ובא ומצאן קורין פסוק זה ישא ה' עליך גוי מרחוק מקצה הארץ כאשר ידאה הנשר (דברים כ"ח)

אמר להון: אנא דהוינא סבור למיתי לעשרה ואתית לחמשה, התחיל להרוג בהם עד שהיה הדם מגלגל אבן של משא ארבעים סאה והורידה לים מהלך י"ח מיל,

ויש אומרים: עד שראה מי קיפוס (קיפרוס),

וכשעלה אספסיינוס שחיק עצמות והקיף את חומות ירושלם אמר לאנשי ירושלם שברו קשת אחת וחץ אחד ואלך מעליכם, אמר להם שתים שלש פעמים ולא קבלו,

אמר להם ריב"ז: גורמין אתם למדינה זו שתחרב ולבית שישרף,

אמרו לו: כשם שיצאנו על שרים הראשונים והרגנום כך נצא על זה ונהרגהו,

וכיון שלא שמעו לדברי ריב"ז אמר לתלמידיו: בני עמדו והוציאוני מן המדינה הזאת כי אני יודע שסופה להיחרב והבית לישרף,

כיון ששמעו תלמידיו כך נתנו אותו בארון, נטלו ר' אליעזר בראשו ור' יהושע ברגליו והיו הולכין עד שהגיעו לשער המדינה,

אמרו: פתחו השער ונצא ונקבור מת זה,

אמרו להם: עד שנדקרנו אותו תחלה (לדעת אם הוא מת),

אמרו להם ר"א ור' יהושע: תוציאו שם רע על מדינתכם שיאמרו את רבם דקרו, כששמעו כן עמדו ופתחו להם. וכל אותו הזמן שהיה ריב"ז במדינה היה לוקח אגרות וכותבן וכורכן על החצים וזורקן חוץ למדינה וכתוב בהן ריב"ז נאמן הוא למלך, וכשיצא חוץ למדינה הלך לשאול בשלומו של מלך,

אמר לו: אתה הוא בן זכאי,

אמר לו: הן,

אמר לו: הרגזתני שעכבת לבוא עד עתה, ואף על פי שאין המדינה חזקה איני יכול לה ואנשיה גיבורים והורגים בחיילותי תילי תילים בכל יום וחיילותי מתמעטים,

אמר לו: אל תירא שכתוב בידינו שאין הבית חרב אלא ביד מלך, שנאמר: והלבנון באדיר יפול (ישעיה י'),

אמר לו: אני אינני מלך,

אמר לו ריב"ז: בקרוב תהא מלך.

לאחר שלשה ימים בא לו שליחות מרומי לאמר מת נירון קיסר והמליכוך בני רומי, מיד שלח וקרא לריב"ז ואמר לו: שאל לך שאלה מה שתרצה ואתן לך,

אמר לו: שואל אני את יבנה שנשב בה ונלמוד בה ומצוות ציצית ושאר כל המצוות שבתורה,

אמר לו: הרי אני נותנה לך במתנה, וגזר שלא תחרב יבנה לעולם.

מה עשו הסיקריקין שבירושלם?

עמדו ושרפו כל האוצרות שבהן המזונות עד שלא השאירו מחיה בעיר, התחיל הרעב להתחזק במדינה עד שהיו שולקין התבן ושותין מימיו ויוצאין ועושין בחיילות נקמות גדולות וחוזרין, כיון שראה אספסיינוס צואתן של אותן היוצאין כי אין בה מין דגן, שלח וקרא לכל חיילותיו ואמר להם: בואו וראו בני ישראל רעבים וצמאים ויוצאין והורגין בכם, אילו היו אוכלין ושותין על אחת כמה וכמה, קרא לכל חיילותיו ואמר להם: הביאו לי נסרים של ארז והביאו לו ועשאן כמין מסבך בשתי פגישות והיו זורקין בהם אבנים לחומה עד שנפרצה, ועשה קלע ונתן לתוכו ראש חזיר והיו משליכין מעל הבירה שעל המזבח, והיו אומרים כי אין האיש בביתו הלך בדרך מרחוק (משלי ז') והיו הורגין והולכין עד שהגיעו להיכל, אמרו זה לזה: מי יכנס תחלה אצל ארי, אמר להם טיטוס בן אספסיינוס עליו אמר הכתוב: העז איש רשע בפניו (שם כ"א) ולא עוד אלא שנטל את הסייף וגדר את הפרכת, ותפש זונה אחת והכניסה לקדשי הקדשים ופרש ספר תורה ועבר בה עבירה, והתחיל מגדף ומחרף ומנאץ ומרקק כלפי שמיא, ואומר זה הוא סנחריב (אספסיינוס) וחיילותיו, הריני בביתו וברשותו אם יש בו כח יעמוד כנגדי.

אבא חנן אומר: מי כמוך חסין יה (תהלים פ"ט) שאתה שומע חירופיו וגידופיו של אותו רשע ושותק, למחר כשתתמלא סאה שלו תביא עליו הפורעניות, שנאמר: במלאת ספקו יצר לו (איוב כ'). נטל את הפרכת ועשאוהו גרגותני וגודר את כלי בית ה' ונתן בספינה לילך ולהשתבח ברומי, עמד עליו נחשול של ים לטבעו, התחיל מחרף ומגדף כלפי שמיא ואמר: כשהייתי בביתו ובירושלם לא היה בו כח כנגדי ועכשיו קדמני בים, כמדומה שאין כחו של אלוה זה אלא במים, שכן עשה לאנשי דור המבול ולפרעה ולסיסרא, אם יש בו כח יצא עמי ליבשה ויעשה עמי מלחמה.

אמר לו הקדוש ברוך הוא: רשע, וכי עמך אני עושה מלחמה והלא בריה קלה שבראתי בעולם אותה אני שולח שתעשה עמך מלחמה.

באותה שעה רמז הקדוש ברוך הוא לים ועמד מזעפו עד שיצא משם, כיון שיצא ליבשה יצאו בני רומי לקראתו והיו מקלסין אותו ואומרים לו ניצחת ניצחת, נאה אתה למלוך! נכנס למרחץ ויצא הביאו לפניו פיילי של יין מבושם לשתות, וכשהוא שותה נכנס יתוש לתוך חוטמו והיה חופר ואוכל עד שהגיע למוחו, וכשמת טיטוס פרעו את מוחו ומצאו שם היתוש כמו גוזל בר יונה משקל תרין ליטרין, וכד פרחה נפשיה דטיטוס פרחה נפשיה דדין.

כשבא אדריינוס הרשע שחיק עצמות והקיף את ביתר היו עמו אלף ושש מאות ריבוא אנשי חיל. ובביתר היו ארבע מאות בתי מדרשות וארבע מאות בתי כנסיות ובכל כנסיה וכנסיה ד' מאות סופרים ולפני כל סופר וסופר ד' מאות תינוקות. ובכל מדרש ומדרש ד' מאות ספרים של משנה ועל כל משנה ומשנה ד' מאות תלמידים, והיו אומרים הנערים אם יבוא צר עלינו במחנות בעזרה זו שאנו הוגים אנו מעוורים (דוקרים) את עיניהם [בחוטרין אשר בידינו]. והיה שם בן כוזבא גיבור חיל מאד, אמרו עליו: כל מי שרוצה להיכנס בחבורתו יתן אצבעו באש עד שתטיף ג' טיפים של דם בתוך האש. אמרו לו לבן כוזבא: עד מתי אתה מרבה מומין בישראל. חזר ואמר: כל שהוא רוכב על סוס ורץ ותלש ארז ממקומו יכנס בחבורתו של בן כוזבא, ונמצאו עמו ששת אלפים מטיפי דם מאצבע וששת אלפים תולשי ארזים מארץ, והיה עולה בן כוזבא על החומה וקופץ משם כשידיו וארכבותיו זקופות והורג באויבים וחוזר ועושה כן. ועמד אדריינוס כנגד ביתר ג' שנים במצור ולא היה יכול להחריבה, עד שבא כותי אחד ואמר לו: מה אתה נותן לי ואני אתן בידך מדינה זו,

אמר לו: אתן לך חצי המלכות,

באותה שעה בא אותו כותי לתוך העיר ומצא את ר' אלעזר המודעי יושב בבית המדרש ומתפלל ואומר ריבון כל העולמים אל תשב בדין עם בן כוזבא, בשביל שהיה בן כוזבא יוצא למלחמה ואומר הלא אתה אלוהים זנחתנו ולא תצא אלוהים בצבאותינו (תהלים ס'), וכיון שראה הכותי כן אמר אין המדינה הזאת עומדת לבן כוזבא אלא בזכות זה הזקן, מיד הלך אצל בן כוזבא ואמר לו: כל הדא גבורתא דאית בך חד סבא אית בבית מדרשא מקללך,

אמר לו: ומאן הוא דין,

אמר: איתא (בוא עמי),

הלך עמו עד שבא לבית המדרש ומצא שם ר' אלעזר המודעי עומד ומתפלל

אמר לו ההוא כותי: ארכין אודניך ואת שמע מקלל בר כוזבא בזעפיה, ארכין אודניה וסבור הוות ליה דהוא אמר ריבון כל העולמים עמוד מכסא רחמים ושב על כסא דין על בן כוזבא, בעטיה ופרחה נפשיה. מיד יצתה בת קול ואמרה הוי רועי האליל עוזבי הצאן חרב על זרועו ועל עין ימינו (זכריה י"א י"ז) רועי האליל זה הוא בן כוזבא, זרועו של אותו האיש ר' אלעזר המודעי.

באותה שעה זימן הקדוש ברוך הוא לבן כוזבא צפעוני אחד שהמית אותו, מיד נתנה המדינה ביד אדריינוס והרג בה עד שמדדו על אבן אחת ששים סאה של מוחי תינוקות.

אמר ר' יוחנן: כרם לאדריינוס שחיק עצמות הקיפו י"ח על י"ח מילין והקיפו גדר מהרוגי ביתר, והיה אחד מחיילותיו פושט החללים עד שמצא בן כוזבא מת, כרת ראשו ונקב אזנו והיה פוררו עד שהגיע לפני אדריינוס,

אמר אדריינוס: שקר אתה אומר אלא בא והראני את גופו, הלך והראהו אמר: פשוט אותו פשטו ומצא עקרב כרוך על עקבו, באותה שעה אמר: אילולי צורו שהסגירו מי היה יכול לו, היינו דכתיב: איכה ירדוף אחד אלף וגו' אם לא כי צורם מכרם וה' הסגירם (דברים ל"ב) והחריב את ביתר וחרשה במחרשה, וביטל מישראל מילה וציצית ושבת וכל מצוות שבתורה. וכן עשו כל הלוחצים שבאו אחריו והרבו ימים בשלוה.

ואלו הן מן העתידות שנגלו לר' שמעון בן יוחאי כשהיה חבוי י"ג שנים במערה מפני מלכות אדום שהיו גוזרין שמד על ישראל ועמד בתפלה ובתענית ג' ימים וג' לילות, לסוף פתח ואמר: ה' אלוהים עד מתי עשנת בתפלת עבדך (תהלים פ') ומיד נגלו לו סתומות הקץ והחתומות, והתחיל דורש ואמר: כך עלתה על דעתו של הקדוש ברוך הוא ליתן את ישראל ביד מלכות אדום לשעבדם, והם התחילו להכריעם ולהצר להם עד שהצר להקב"ה מאד, ומפני מה הצר להקב"ה, שנאמר: עמו אנכי בצרה (שם צ"א), ואומר: בכל צרתם לו צר (ישעיה ס"ג).

ר' שמואל אומר על דברי ר' ישמעאל שהיה אומר: מנין שאין הקדוש ברוך הוא מוציא מלכות ישמעאל אלא כדי להושיע בה את ישראל?

שנאמר: על יד ישעיה הנביא וראה רכב צמד פרשים רכב חמור רכב גמל וגו' (ישעיה כ"א) מלמד שבראשונה יחזור למנהג זרע אומתו שלוחצין ודוחקין העולם במס כבד, והקשיב קשב רב קשב (שם, שם), רב קשב,

ר' שמעון אומר: כיון שראה ישעיה ששלום בפיו היה שמח.

ואמר ר"ש: מאי דכתיב: וראה רכב צמד פרשים רכב חמור רכב גמל?

רכב זו בבל, צמד זו מדי, פרשים זו יון, רכב חמור זו אדום, רכב גמל זו מלכות ישמעאל, וכיון שראה תשועות שהן עתידין לעמוד פתח ואמר: משא בערב ביער בערב תלינו אורחות דדנים (שם, שם).

ר"ש אומר: כיון שראה ישעיה שעתיד לעמוד ממנו מלכים רשעים לוחצים לישראל ולוקחים מן החיים שכר החיים ומן ההרוגים שכר המתים התחיל צועק ואומר: רב קשב.

וכן היה אומר ר"ש: בתחילת מלכותו כשהוא יוצא יבקש לעשות רע עם ישראל, ויתחברו עמו אנשים גדולים מישראל ויתנו לו אשה מהם ויהיה שלום בינו לבין ישראל ויכבוש כל הממלכות ויבא לירושלם וישתחווה שם ויעשה מלחמה עם האדומים ויברחו מפניו וילכוד המלוכה בחזקה ואח"כ ימות, ויעמוד אחר מחצר מות וימלוך תחתיו ויעמוד אחר ויהרוג אותו ויעלה לירושלם ויחצוב הר המוריה ויעשה אותו מישור, ויעמוד אחר וימלוך אחריו ימים מועטים, ויעמוד מלך אחר גדול מכולן ויקראו שמו מרואן, וזרועות ארבע יעמדו ממנו והם יגדרו את חומת ההיכל.

ועוד יעמוד מלך אחר וימלוך י"ט שנה והוא יאכל שלות בני ישמעאל, ויעמוד אחר ויבקש לכרות מימי הירדן ולא תתקיים עצתו, ויעמדו עליו נשיאי קדר ויהרגו אותו. ויעמוד אחר וימעיט איפות ומדות ומשקלות, ויעמוד אחר ויתקוטט במזרח ובמערב, אחרי כן אין שלום אמר ה' לרשעים (ישעיה מ"ח).

ואלה המלכים שיעמדו מהם:

הראשון עבד מושלים, שנאמר: כה אמר ה' לבזה נפש למתעב גוי עבד מושלים (ישעיה מ"ט),

השני מזרע המלוכה,

השלישי יקום במחלוקת,

הרביעי הוא אח לשני,

ובימיהם יצמח צמח אם זכו ישראל. וזה לך האות כשאתה רואה

שנה ראשונה בלא מטר,

והשניה חצי רעב,

והשלישית רעב גדול,

והרביעית לא רעב ולא שובע,

והחמישית שובע גדול ויצמח כוכבו של משיח,

ובששית קולות,

ובשביעית מלחמות,

ובמוצאי שביעית בן דוד יבוא אם זכו ישראל, ואם לאו על מלך הרביעי תפשע קרן מערבית דרומית וישלח שם גייסים הרבה מאד, במלחמה הראשונה ינצחו בני מערב ובשניה ינצחו בני מזרח, וביום ההוא תתקיים הנבואה שחזה ישעיה, שנאמר: והיה ביום ההוא ישרוק ה' לזבוב (ישעיה ז'), וכשאתה רואה שנפלה מלכות נירון המערבי אשר בדמשק נפלה מלכות בני מזרח, ויבואו בני מערב על בני מזרח להשמיד ולהחריב, ויברחו הנשארים ויעברו לארץ הצבי ויכלה אותה בידם. ויחזק מלכות בני מערב במצרים ובשיחור עד פרת.

ואחר כל זאת אם לא זכו ישראל יעמוד מלך עז פנים ויהרוג את מלך בני מזרח בירח אב ויגזור גזרות על ישראל, ויבטל המועדים והשבתות, שנאמר: ויסבר להשניה זמנין ודת ויתיהבון בידיה עד עידן ועידנין ופלג עידן (דניאל ז') עידן שנה עידנין שנתים ופלג חצי שנה. ואח"כ יעמוד מלך ושמו מושיב ומשיב כל מי שהוא עובד ע"ז, שנאמר: וזעם על ברית קודש (דניאל י"א) וימלוך ט' חדשים, שנאמר: לכן יתנם עד עת יולדה ילדה (מיכה ה') וכמה עת יולדה ט' חדשים.

ואחר כל זאת ירד השטן וילך ברומי לצורת האבן ויתחבר עמה כדרך מעשה ותתעבר האבן ותלד את ארמילוס וימלוך ארבעים יום וידיו קשים יותר מארבעים סאה וגוזר גזירות רעות על ישראל ויפסקו אנשי מעשה וירבו אנשי גזל, אם זכו ישראל יצמח משיח בן יוסף בגליל העליון ויעלה לירושלם ויבנה ההיכל ויקריב קרבנות ותרד אש ותאכל קרבנותיו וישבו ישראל כל ימיו לבטח.

ויעלה חיל גוג ויחריב ירושלם ויהרוג את משיח בן יוסף, הדא הוא דכתיב: יתייצבו מלכי ארץ וגו' (תהלים ב'), וישראל סופדין ובוכין את משיח שנאמר: והביטו אליו את אשר דקרו וספדו עליו (זכריה י"ב) ויתחלקו לארבע כתות, ג' מהן ילכו בגולה והאחת תותר, שנאמר: ויתר העם לא יכרת מן העיר (שם י"ד).

ואח"כ יצא הקדוש ברוך הוא להלחם עימהם, שנאמר: ויצא ה' ונלחם בגויים ההם כיום הילחמו ביום קרב (שם, שם) מה כתיב: תמן ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזיתים, ואומר: וזאת תהיה המגפה וגו'. והקב"ה יתקע בשופר גדול ואומר לצפון תני ולתימן אל תכלאי (ישעיה מ"ג) ואומר: ופדויי ה' ישובון (שם ל"ה) ואומר: לאמר לאסורים צאו ולאשר בחשך הגלו (שם מ"ט), לאסורים צאו אלו שבנהר סמבטיון שהם כאסורים, ולאשר בחשך הגלו אלו ט' השבטים וחצי שהם יושבים [מתחת להרי חשך]. והקב"ה יקבץ אותם ויעלם לירושלם וינחם אותם בכפלים, שנאמר: אנכי אנכי הוא מנחמכם (שם נ"א).

אמרו ישראל לפני הקדוש ברוך הוא: רבש"ע חטאנו לפניך על ההרים,
אמר להם: אני מעבירם, שנאמר: כי ההרים ימושו (שם נ"ד).
ועוד אמרו: קלקלנו בחמה ובלבנה,
אמר להם: אני מעבירם, שנאמר: וחפרה הלבנה ובושה החמה (שם כ"ד).
וישלח הקדוש ברוך הוא את אליהו שישמח לבם של ישראל, שנאמר: הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא (מלאכי ג'), ומבשר להם בשורות שלום וטובות, שנאמר: מה נאוו על ההרים רגלי מבשר וגו' (ישעיה נ"ב) עד שחזרה המלכות לבית דוד.

המלך התשיעי זה משיח בן דוד שימלוך מסוף העולם ועד סופו, שנאמר: וירד מים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ (תהלים ע"ב), וישבו ישראל לבטח אלפים שנה ויאכלו את בהמות ואת

לויתן וזיז שדי, ולקץ אלפים שנה יתקבצו לדין, שנאמר: יחיינו מיומיים ביום השלישי יקמינו ונחיה לפניו, זה יום הדין אשרי מי שזוכה בו. הקדוש ברוך הוא יזכנו בו עם כל ישראל אמן ואמן. בריך רחמנא דסייען, ברוך נותן ליעף כח ולאין אונים עצמה ירבה.

פינחס בן יאיר

ברייתא דרבי פינחס בן יאיר או מדרש תדשא.

[בית המדרש חדר ג' 164; מקדמוניות היהודים].

א. כתיב: ויאמר אלוהים תדשא הארץ וגו' אמר רבי פינחס בן יאיר: למה ביום השלישי גזר הקדוש ברוך הוא להצמיח דשאים ועשבים ופרי אילנות מן האדמה וביום הרביעי ברא מאורות?

אלא להודיע כח גבורתו שהוא יכול להצמיח אדמה בלי מאורות. ויאמר אלוהים יהי מאורות וגו' עד שלא נבראו המאורות ביום הרביעי, שלשה ימים הראשונים היו שוין שעותיהם במידותיהן ופסיעותיהן לא פחות ולא יותר, אבל משנבראו המאורות נתן הקדוש ברוך הוא ליום ולילה עדיפא או מיעוטא, ולמה כך?

שלא יחשבו המאורות כאלוהים.

ולמה על יצירת המאורות לא כתוב פרו ורבו?

מפני שאינן צריכין להפרות ולהרבות אלא עומדין על בריאותן לא מעוטין ולא מרובין.

ולמה לא נאמר על חיות שבארץ ברכה כשם שנאמר על בריאת המים?

אלא בשביל רעת הנחש שעתיד לעשות והיה ראוי לקללה, ואילו ברכו הקדוש ברוך הוא לא היה שוב מקללו. כשכתב משה בראשית האות שניה שבא"ב התחיל לכתוב כנגד עולמות שנים, ובשעה שדיבר הקדוש ברוך הוא הדברות מאות ראשונה התחיל להשיח עימהם שנאמר: אנכי, אות ראשונה של דיבור אל"ף, סופו של דיבור יו"ד, מאחד עד עשרה מנין מלא, שידעו הכל שהקב"ה מלא כל העולם והוא ראשון והוא אחרון, שנאמר: אני ראשון ואני אחרון (ישעיה מ"ד).

ב. המשכן נעשה כנגד ברייתו של עולם, כנגד שני שמות הקדושים נעשו שני הכרובים על ארון העדות. השמים והארץ והים בתים על הבריחים (או הבריות) הם.

כנגד השמים העליונים נעשה בית קדשי הקדשים

וכנגד הארץ נעשה בית קדש הקדשים החיצון,

וכנגד הים נעשה החצר,

וכנגד השמים העליונים נעשו עשתי עשרה יריעות המשכן.

כנגד הארץ נעשה השלחן

וכנגד פרי האדמה היו מעריכין שתי הלחם, שתים מערכות שש המערכת (ויקרא כ"ד ו') כנגד חדשי קיץ וחורף.
כנגד הים נעשה הכיור וכנגד המאורות נעשה המנורה.
ויקם את העמודים יכין ובועז (מ"א ז' כ"א) יכין כנגד ירח יכון עולם (תהלים פ"ט ל"ח), וירח מכין לישראל מועדים ושנים, שנאמר: עשה ירח למועדים (תהלים ק"ד).
ובועז כנגד שמש שהוא יוצא בגבורה ובעוז, שנאמר: ישיש כגיבור לרוץ אורח (שם י"ט) וכנגדם בגוף שתי עיניים שהעיניים גבוהות ונתונות בראש כך היו שני העמודים גבוהים ועבים. ויעש את הים מוצק (מ"א ז' כ"ג) זה עולם שהוא מוצק, שנאמר: בצקת עפר למוצק (איוב ל"ח ל"ח) ואמר חזקים כראי מוצק.
עשר באמה משפתו (מ"א ז' כ"ג) אילו עשר ספירות בלימה שעליהם העולם עומד. עגול סביב (שם, שם) שהרקיע עגול. וחמש באמה קומתו כנגד מהלך חמש מאות שנה שבין הארץ לרקיע. וקו שלשים באמה, כנגד שלשים יום שבכל חדש וחודש וכנגד עשרה דברות ועשרה מאמרות ועשר ספירות בלימה. יסוב אותו סביב שהעולם עומד בזכות אותן י' דברות ובי' מאמרות נברא וספירתן עשרה.

דבר אחר:

וקו שלשים באמה יסוב אותו זה קו ירוק שמקיף את כל העולם, שנאמר: ונטה עליו קו תהו (ישעיה ל"ד). ופקעים מתחת לשפתו, כנגד שס"ה חלונות שבמזרח ובמערב שהשמש יוצא באחת מן המזרח ושוקע באחת מן המערב. שני טורים הפקעים, אלו שמש וירח שהם סובבים ומנהיגים את העולם, עומד על שנים עשר בקר אלו י"ב מזלות שהעולם מתנהג בהן. שלשה פונים צפונה וגו' למה צפונה תחלה שהיא פתוחה, שרוח צפונה פתוחה לעולם, שנאמר: נטה צפון על תהו (איוב כ"ו ז'), ולא עוד אלא שכל רוח רעה אינו אלא מצפון, שנאמר: מצפון תפתח הרעה (ירמיה א'),

טלה אריה קשת פונים צפונה,

שור בתולה גדי פונים למערב,

תאומים מאזנים דלי פונים לדרום,

סרטן עקרב ודגים פונים למזרח.

והים עליהם מלמעלה, שהעולם מתנהג על ימים. וכל אחריהם ביתה, שלא נבראו לבטלה אלא לצורך העולם. ועוביו טפח, טפח ה' אצבעות בינונית שעוביו של רקיע מהלך ת"ק שנה. ושפתו כמעשה שפת כוס פרח שושן, שהשמים מסובבים זה בזה. אלפים בת יכיל, שמי שהוא מקיים את התורה שנבראת מקודם שני אלפים שנה העולם מקבלו וסובל אותו. וכתוב אחד אומר בתים שלשת אלפים יכיל (דהי"ב ד' ה') שני אלפים לתורה ומי שמקיימה אני משמרו לאלף דור, שנאמר: שומר הברית והחסד לאלף דור (דברים ז'). ויעש כיורים עשרה

(דהי"ב ד' ו') כדי להרבות את הגשמים שהיו בכיורות מים. עשרה כיורות כנגד עשרת הדברות, ולמה לא עשה במדבר אלא כיור אחד?

שלא היו צריכין ישראל במדבר לגשמים, לפי שהיה המן יורד להם מן השמים והבאר היה עימהם. ושלמה עשה עשרה כיורות כדי להרבות הגשמים לפי שהיה בארץ ישוב והיו צריכין לגשמים הרבה, שנאמר: ארץ הרים ובקעות וגו' (דברים י"א). ארבעים בת יכיל, כנגד ארבעים יום שניתנה בהן תורה ד' יום לכל דיבור ודיבור. לכך עשה שלמה לכל כיור ד' אמות, שנאמר: ארבע אמות הכיור האחד. לעשר המכונות, כנגד עשרה מאמרות, על כל מכונה אמירה, על כל כיור דיבור. ואת הים נתן מכתף הימנית קדמה, למה קדמה?

שמשם המזלות והכוכבים והמאורות יוצאין לעולם ומשם היה עיקר העולם, ומשם היו אבות העולם, ומשם היה רוגע ומרגיע (רוגש ומרגיש). ויעש שלחנות עשרה, כדי להרבות זרעים. ולמה לא עשה משה אלא אחד?

שלא היו צריכין במדבר לזרעים הרבה, וכיון שבא שלמה עשאן עשרה כדי להרבות זרעים. נתן חמשה מימין שלחן של משה וחמשה משמאל, ולמה כן?

שהדרום נקרא ימין והשמאל נקרא צפון, שנאמר: צפון וימין אתה בראתם (תהלים פ"ט) ואמר שמאל בעשותו ולא אחז יעטוף ימין ולא אראה (איוב כ"ג), ולכן נתן חמשה מימין שהוא דרום כנגד ימין העולם שמשם טללי ברכה יוצאין לעולם.

אמר שלמה: בזכות אלו שלחנות הנתונות בימין יהיו גשמי ברכה וטללי ברכה יוצאין לעולם מן הדרום. ולכן נתן חמשה משמאל נגד צפון שהוא שמאל העולם שמשם הרעות יוצאין לעולם, אמר שלמה: בזכות אלו השלחנות הנתונות משמאל ימנעו הרעות מישראל, וכן קבע עשרה כיורים חמשה מימין וחמשה משמאל.

ויעש את מנורות הזהב עשר כנגד עשרה דברות, וכל מנורה יש בה שבע נרות הרי ע' כנגד שבעים אומות. שכל זמן שהנרות דולקות האומות מתכבשין ומיום שכבו הנרות מתגברין. ותורה נמשלה בנר, שנאמר: כי נר מצווה ותורה אור (משלי ו'). אף על פי שעשה שלמה עשרה שלחנות לא היה מסדר לחם הפנים תחילה אלא על שלחן של משה, שנאמר: ואת השלחן אשר עליו לחם הפנים (מ"א ז' מ"ח), ואחרי כן היה מסדרם על כולן, שנאמר: ואת השלחנות ועליהם לחם הפנים (דהי"ב ד' י"ט). ואף על פי שעשה שלמה עשר מנורות לא היה מדליקין תחילה אלא מנורה של משה, שנאמר: ומנורת הזהב ונרותיה (שם י"ג י"א) ובתר כן היו מדליקין את כולן, שנאמר: ואת המנורות ונרותיהם לבערם כמשפט (שם, שם).

ויעש בבית קדש הקדשים כרובים שנים (שם ג' י') כנגד לוחות שנים. מעשה צעצועים שהם מכוללים בכתרים. וכנפי הכרובים אורכם אמות עשרים, כרובים היו שנים כנגד שני הלוחות ואורכם היה עשרים אמות הרי כ"ב כנגד כ"ב אותיות. כנף האחד לאמות חמש מגעת לקיר הבית, מלמד שהן מגיעין מסוף העולם ועד סופו. והכנף האחרת אמות חמש וגו' מגיד שכנפי כרובים האלה מגיעין מסוף העולם ועד סופו. כשם שלמ"ד באמצע אותיות כך כרובים באמצע. והם עומדים על רגליהם כאות ל' שאין לו ישוב. ופניהם לבית, שבזכותן ובזכות עושיהן הבית

עומד, והן היו ראש לכל מה שהיה בבית המקדש לפי שהשכינה שרויה עליהם ועל הארון, ומשם היה מדבר למשה, שנאמר: וישמע הקול מדבר אליו (במדבר ז').

ג. כנגד השמים והארץ והים נבראו שלשה אבות אברהם יצחק ויעקב, שבהם כתיב: והרביתי את זרעך ככוכבי השמים (בראשית כ"ו), ושמתי את זרעך כעפר הארץ וכחול אשר על שפת הים (שם כ"ב),

ד. כדמות ברייתו של עולם עשה הקדוש ברוך הוא נסים לישראל במדבר כשיצאו ממצרים. כיצד בברייתו של עולם כתיב:
בראשית ועד יהי רקיע בתוך המים,
ובמדבר כתיב: וענן ה' עליהם יומם (במדבר י'), ועוד נאמר: פרש ענן למסך (תהלים ק"ה).

בראשית ויאמר אלוהים יקוו המים,
ובמדבר ויט משה את ידו על הים ויולך וגו' (שמות י"ד).

בראשית תדשא הארץ,
ובמדבר הנני ממטיר לכם לחם (שם ט"ז), ואומר: והנה פרח מטה אהרן (במדבר י"ז).

בראשית יהי מאורות,
במדבר וה' הולך לפניהם יומם (שמות י"ג), ואומר: לא ימיש עמוד הענן יומם (שם, שם).

בראשית ישרצו המים וגו' ועוף יעופף,
במדבר ויהי בערב ותעל השלו (שם ט"ז).

בראשית ויברא אלוהים את האדם בצלמו,
ובמדבר ומשה לא ידע כי קרן עור פניו (שם ל"ד).

בראשית וישבות ביום השביעי,
ובמדבר אכלוהו היום כי שבת היום (שם ט"ז).

ה. כנגד עשרה מאמרות ברך הקדוש ברוך הוא לאדם הראשון ואלו הן:
פרו,
ורבו,
ומלאו את הארץ,

וכבשוה,

ורדו בדגת הים,

ובעוף השמים,

ובכל חיה,

הרומשת על הארץ וגו',

הנני נתתי לכם את כל עשב זורע זרע וגו',

ואת כל העץ וגו'.

וכנגדן נתנסה אברהם בעשרה ניסיונות,

וכנגדן נאמרו עשר בריתות בפרשת מילה,

וכנגדן ברך יצחק ליעקב עשר ברכות: ויתן לך, יעבדוך עמים וגו'.

וכנגדן הוכו המצרים עשר מכות,

וכנגדן עשרת הדברות,

ללמד שלא נברא העולם אלא בשביל התורה.

ובשביל שקבלו ישראל את התורה לפיכך התיר להם עשר בהמות לאכול: **שור, כשב, עז, איל, צבי, ויחמור, אקו, ודישון, ותאו, וזמר.**

יעקב אבינו נתברך בעשר ברכות בשבעה מקומות ואלו הן:

ויאמר ה' לה שני גויים בבטנך,

ויתן לך,

ואל שדי,

והנה ה' נצב עליו,

ויאמר לא אשלחך כי אם ברכתני,

וירא אלוהים אל יעקב עוד בבואו מפדן ארם ויברך אותו,

ויאמר אנכי האל אלוהי אביך אל תירא.

למה נתברך בשבעה מקומות?

כנגד שבעה פסוקים במעשה בראשית שכתוב בהם כי טוב,

וכנגדן ברך הקדוש ברוך הוא לאברהם:

ואעשך לגוי גדול,

ואברכך,

ואגדלה שמך,

והיה ברכה,

ואברכה מברכך,

ומקללך אאור,

ונברכו בך כל משפחות האדמה.

ו. שבעה מועדות הן: **שבת, חג המצוות, חג העומר (חג השבועות), חג השופרות, חג יום הכפורים, חג הסוכות וחג העצרת.**

שבעה כוכבים שרועים: **השמש והירח נוגה כוכב שבתי צדק ומאדים,**

וז' כוכבים שאינם רועים והם ז' כוכבים של כימה. כימה בעת שהיא שוקעת חורשים את הארץ לזרוע אותה, וכשהיא עולה עת הקציר היא.

ז' חלקים באדם: **ראש, גרון, בטן, ב' ידיים, ב' רגלים.**

ז' קומות הן: **ילד נער רובה עלם איש שב זקן,**

שבע נקבות הן בראשו של אדם: **שתי עיניים שתי אוזניים שתי נקבות של חוטם והפה.**

ועוד שבע בקרביו של אדם **קרקבן סגל קנה ושט טחול כבד וכליות.**

ועוד שבעה ימי הנדה,

שבע תולדות למים, **היוצא מן העיניים, ומן הפה, של פנים (האף) ואחור, מי רגלים, שכבת זרע, וזיעת כל הגוף.**

ועוד שבעה רוחים: **של מעלה ומטה של פנים ואחור של ימין ושל שמאל ושל סביב סביב.**

ועוד כתיב ז' פעמים ברית באות הקשת.

כ"ב מינים נבראו בעולם בששה ימים:

ביום הראשון ז' מינים: **השמים והארץ והמים והחושך והרוח והתהומות והאור,**

ביום השני א' **הרקיע בלבד,**

ביום השלישי ד': **הכניס המים למקום אחד והעלה מים מתוקים מן הארץ והעשבים והעצים.**

ביום הרביעי ג' **השמש והירח והכוכבים.**

ביום החמישי ג' **השרצים והעופות והתנינים.**

ביום הששי ד' **החיה והבהמה והרמש והאדם.**

כנגד כ"ב אותיות שבא"ב וכנגד כ"ב דורות מאדם עד שבא יעקב.

ז. ועץ הדעת טוב ורע אמר רבי פינחס בן יאיר: העץ הזה עד שלא אכל ממנו אדם הראשון לא נקרא שמו אלא עץ בלבד כשאר כל העצים, אבל משאכל ועבר על גזירתו של הקדוש ברוך הוא נקרא שמו עץ הדעת טוב ורע על שם סופו, כמו שמצינו דברים רבים שנכתבו שמם תחלה על שם סופן כמו ויכה את כל שדה העמלקי (בראשית י"ד).

ולמה קרא שמו טוב ורע?

שהודיעו הקדוש ברוך הוא שלא יאכל ממנו לא טוב ולא רע כמו שאמר ללבן הישמר לך מדבר עם יעקב מטוב ועד רע (בראשית ל"א), לא נוכל דבר אליך רע או טוב (שם כ"ד), ואומר לא יבקר בין טוב לרע (ויקרא כ"ז). ומכאן (ומנין) אנו אומרים שעד שלא אכל מן העץ היה יודע

טוב ורע, שכן מצינו שקרא שמות לכל היצורים מן חכמה גדולה שניתנה לו, שנאמר: ויקרא האדם שמות.

ועוד מצינו שבראו הקדוש ברוך הוא במידה טובה בצלם ובדמות ולא היה בורא בריה חסרה.

ועוד מצינו שכתב עליו שהיה מלא חכמה ותבונה, שנאמר: מלא חכמה וכליל יופי בעדן גן אלוהים היית (יחזקאל כ"ח).

ומנין אתה אומר שלא נקרא העץ עץ הדעת מתחלה?

מתשובת האשה לנחש. ראה מה השיבה אותו, ומפרי העץ אשר בתוך הגן אמר אלוהים לא תאכלו ממנו ולא אמרה מפרי עץ הדעת טוב ורע.

ועוד בשעה ששאל הקדוש ברוך הוא לאדם למה אתה נחבא, אמר המן העץ אשר צויתיך וגו' ולא אמר מעץ הדעת טוב ורע.

ועוד על דבר אחד שם העץ דעת טוב ורע שעל ידי אכילתו ידע האדם רעות, שעד שלא עבר הציווי לא נגזר עמל ולא יגיעה ולא קור ולא חום ולא מכאוב ולא כל דבר רע מזיקו, אבל משעבר על חוק גזירתו של מקום התחילו כל הרעות נוגעות בו, שהיה עושה במאמרו ונצערים מעשיו ונטלו הרגשות של רעות.

ולמה ציוה אותו הקדוש ברוך הוא שיאכל מכל עץ הגן ומנע לו אחד מהם?

כדי שיהיה רואה אותו תמיד וזוכר את בוראו ומכיר שעול יוצרו עליו, ושלא תהא רוחו גסה עליו.

ויאמר אלוהים אל הנחש, לפי שבשביל דברת הנחש ניזק כל העולם לכך הדיין הצדיק גזר עליו שבעה אפופסים (קללות), שנאמר: ארור אתה מכל הבהמה וגו'. ולמה?

שהברייה נאררת בעד דברתו, שנאמר: ארורה האדמה בעבורך וגו'.

על גחונך תלך למה?

שיגיעה עמל ותלאה ושפלה גרם לבריות שנאמר: בזיעת אפיך.

ועפר תאכל למה?

שהשיא ופיתה את האשה לאכול מן העץ שנצטוה לא תאכל.

ואיבה אשית בינך על שקלקל את האהבה והשלום והשקט והנחה שבין הקדוש ברוך הוא ובין הבריות.

ובין זרעך ובין זרעה, למה?

שהוא גרם צער גידול בנים, שנאמר: הרבה ארבה וגו'.

הוא ישופך ראש, למה?

שנתגבה והזיק את הראש והקצין והקדקוד והקוע של ארצות (?) שנאמר: עד שובך אל האדמה כי ממנה לוקחת, ושאר קללות שלו.

ואתה תשופנו עקב, למה?

שהיה שפל ובזוי ושנאוי בעולם.

למה לא טימא נבלתו כשאר כל השרצים אחר שהוא בזוי?

שלא יעכב אדם להורגו מפני הטומאה ויקיים ואיבה אשית וגו'.

קניתי איש את ה', למה קראו כך?

אלא בשביל שנוצר מן האדם ומן אשתו ומן הקדוש ברוך הוא, שלשה משלשה, הרוח והנפש והנשמה מן המקום, והעצמות והגידים והמח מן האיש, והעור והבשר ודם מן האשה, הרי שלשה משלשה. לכך גזר על הטמא שיתחטא ביום השלישי.

ח. שני הצדיקים, שני חיי אברהם קע"ה (בראשית כ"ה)

שני חיי יצחק ק"פ (שם ל"ה),

שני חיי יעקב קמ"ז (שם מ"ז),

שני חיי שרה קכ"ז (שם כ"ג),

שני חיי רבקה קל"ג (מ"ר ויחי),

שני חיי רחל ל"ז,

שני חיי לאה מ"ז.

ראובן נולד ביום י"ד לחדש התשיעי ומת בן קכ"ה שנים,

שמעון נולד בכ"א לחדש העשירי ומת בן ק"כ שנים,

לוי נולד בט"ז (נ"א בא') לחדש הראשון ומת בן קל"ז שנים,

דן נולד בט' לחדש הששי ומת בן קכ"ה שנים,

יהודה נולד בט"ו לחדש השלישי ומת בן קי"ט שנים,

נפתלי נולד בה' לחדש השלישי ומת בן קל"ג שנים,

גד נולד בי' לחדש השביעי ומת בן קכ"ה,

יששכר נולד בי' (נ"א בד') לחדש החמישי ומת בן קכ"ב,

אשר נולד בכ' לעשתי עשר חדש ומת בן קכ"ג,

יוסף נולד בכ"א לחדש השביעי ומת בן ק"י,

[זבולון נולד בז' לחדש תשרי ומת בן קי"ד,

ובנימין נולד בי"א לחדש מרחשון ומת בן קי"א]

באדר ובאייר לא נולדו נשתיירו לאפרים ולמנשה. מלמד שלא היה אחד מן השבטים חי יותר משנותיו של לוי ולא פחות משנותיו של יוסף. ומכל השבטים יצאו שופטים ומלכים רק משבט שמעון לא קם שופט ומלך בשביל החטא שעשה זמרי בשיטים, ללמדך כמה חמורה הזנות.

וכן מצינו בכל השבטים:

עתניאל משבט יהודה,

אהוד מבנימין,

דבורה וברק מאפרים ומקדש נפתלי,

גדעון משבט מנשה,

ואבימלך בנו אחריו,

תולע בן פואה מישששכר,

יאיר הגלעדי מחוות יאיר משבט מנשה, וכן יפתח ממנשה מיושבי גלעד,

אבצן מבית לחם יהודה,

אילון מזבולון,

עבדון בן הלל משבט אפרים,

שמשון משבט דן,

עלי ושמואל משבט לוי,

כל אלו היו שופטים בישראל.

ואלו היו המלכים:

שאול מבנימין,

דוד ושלמה מיהודה,

ירבעם מאפרים,

יהוא בן נמשי ממנשה (נ"א מגד).

אבל שמעון לא לא העמיד לא מלך ולא שופט בשביל עון הזנות, לפיכך ניתנה ברית מילה בערוה שיהא יראת המקום מונעת לעשות חטא.

ט. לכל הרגשה והרגשה נתן הקדוש ברוך הוא תורה מה שלא לעשות ומה לעשות. מה שלא לעשות:

ללב לא תתורו,

לעיניים אחרי עיניכם,

לאוזניים אל תשא שמע שווא,

לפה לא תאכל כל תועבה,

ללשון לא תשא את שם ה' וגו' ולא תשבעון ולא תשקרון ולא תענה,

לידיים אל תשת ידך עם רשע,

לערוה לא תנאף ולא תזנה (ויקרא י"ט),

לרגלים לא תלכו אחרי אלוהים אחרים,

הרי אלו לא תעשה.

וכן אמר שלמה אדם בלייעל וגו' קורץ בעיניו וגו' תהפוכות בלבו וגו' שש הנה שנא ה' וגו' (משלי ו' ט"ז). ומה לעשות:

מלמד **ללב** ושמתם את דברי אלה על לבבכם,

לעיניים פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך,

לאוזניים שמע ישראל,

ללשון ושננתם,

לידיים פתוח תפתח את ידיך,

לערוה פרו ורבו, ואמר קחו נשים והולידו בנים (ירמיה כ"ט),

לרגלים בכל הדרך אשר צוה ה' אלוהיכם אתכם תלכו (דברים ה').

וכשם שהקב"ה גזר על הבריות התחתונים מה לעשות כך ציוה לכל הרגשות האברים של אדם מה לעשות.

י. [מעשה המשכן והמנורה והמזבח]

ויהי המקריב ביום הראשון (במדבר ז') ר"ח ניסן היה. בכל הקרבנות כתיב: קרבנו עתדים חסר ובנחשון כתיב: וקרבנו ועתודים מלא שנתחדשו בו ששה דברים לעולם:

ראשון לכהונה,

ראשון לנשיאים,

ראשון לקרבנות,

ראשון ליציאת מצרים,

[ראשון לשכינה],

ראשון לאיסור הבמה, דכתיב: השמר לך פן תעלה וגו'.

ולכך יבוא בן נחשון בשש מעלות ויבנה יסוד בית המקדש כמא דתימא ויען אחד מהנערים וגו' יודע נגן (ש"א ט"ז).

בשני בניסן בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים נעשה הפרה האדומה, לכך כתיב: הקרב את קרבנו בנשיא יששכר. ולמה הוסיף הקרב [בד' אותיות] חסר יו"ד?

אלא כנגד פרה שיש בה ד' דברים: **אדומה, תמימה, מום, עול.**

בכולם כתיב: בהם קרבנו חוץ מיום שני, ולמה הוסיף בו את קרבנו?

אלא אין את אלא זמן (עת), ומבני יששכר יודעי בינה לעתים, ומבני יששכר יצא שני למלך, דכתיב: ויחמס כגן שכו וינאץ בזעם אפו מלך וכהן (איכה ב').

קרבנו קערת כסף אחת, כסף על שם כסף נבחר לשון צדיק (משלי י') והיא נעשית כנגד אדם הראשון.

שלשים ומאה משקלה כנגד שת בנו שנולד לק"ל שנה, שנאמר: ויחי אדם שלשים ומאת שנה וגו', וכנגד שני יעקב, שנאמר: ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה (בראשית מ"ז), וכנגד שני ימי יהוידע שהיו שנותיו ק"ל.

מזרק אחד כסף, כסף נבחר לשון צדיק והוא נעשה כנגד נח.

שבעים שקל, למה לא ששים ולא שמונים?

לפי שמתחילת הספר בראשית עד ועפר תאכל ע' פסוקים, וכן מתחילת ס' בראשית עד על גחונך תלך ע' שמות. ויחי קינן שבעים שנה הוא רביעי לדור ראשון.

ע' אומות מבני נח כנגד שבעים שנה שהיה לתרח כשהוליד לאברהם, שנאמר: ויהי תרח שבעים שנה וגו', ושנים היו בשני דורות של ע' שנים. קינן בדור הראשון, שנאמר: ויחי קינן שבעים שנה וגו' ותרח בדור שני, אברהם בן ע' שנה בברית בין הבתרים [כאמור בסדר עולם רבא].

דבר אחר:

כנגד שבעים ימים שבכו את יעקב החסיד, שנאמר: ויבכו אותו מצרים שבעים יום.

במשה רבנו כתיב: ואל משה אמר עלה אל ה' אתה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל (שמות כ"ד), וכתיב: אספה לי שבעים איש מזקני ישראל (במדבר י"א).

שני אויבים לא נאררו עד שהשלים עליהם ע' פסוקים, ואלו הם: הנחש והמן הרשע, מבראשית עד ארור ע' פסוקים, ומאחר הדברים עד ויתלו את המן ע' פסוקים, כאשר יסד הפייטן לתכלית שבעים נתלה על חמשים.

ושבעים המזרק האחד, כנגד שבעים נפש, שנאמר: בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה, וכתיב: כל הנפש לבית יעקב הבאים מצרימה שבעים.

כמו כן חיי דוד המלך שבעים. ואלו שבעים שנה חסרו מאדם הראשון, כי אדם חי תתק"ל שנה והקב"ה אמר לאדם הראשון כי ביום אכלך ממנו וגו', ויומו של הקדוש ברוך הוא אלף שנים וכו'.

במשכן ע' עמודים היו, ואלו הן כ' בדרום כ' בצפון וי' במערב והם הקרשים, וי' במזרח, וד' בפרכת וה' בפתח המשכן ואחד עמוד הענן הרי שבעים. ע' אמה היה המשכן כנגד ע' ימים טובים שנתן הקדוש ברוך הוא לישראל ואלו הן: ז' ימי פסח וח' ימי החג, ור"ה ויוה"כ וחג שבועות ונ"ב שבתות, הרי שבעים.

ע' כלים היו במקדש ואלו הן: ארון כפורת כרובים (שנים) שלחן כפות קשות מנקיות (שנים) הרי תשעה, במנורה היו כ"ב גביעים, ט' פרחים, י"א כפתורים, ג' רגלים, ז' קנים, ז' נרות, מלקחים ומחתות, עולה שבעים.

שבעים סנהדרין היו. מבית ראשון עד בית שני (יב"ב) שבעים, שנאמר: שבועים שבעים וגו' (דניאל ט').

שבעים שמות להקב"ה,

שבעים שמות לישראל,

שבעים שמות לירושלם,

שבעים שמות לתורה.

כף אחת עשרה זהב, כנגד עשרה מאמרות שברא בהן העולם וכנגד עשרת הדברות ועשר ספירות ועשר אצבעות, ומן אדם עד נח עשרה דורות ומנח עד אברהם עשרה דורות, עשרה שליטים באדם, עשר תולדות בתורה, עשרה ניסיונות נתנסה אברהם. פר אחד כנגד אברהם שנאמר: ואל הבקר רץ אברהם, איל אחד כנגד יצחק שנפדה באיל, כמו שנאמר: וישא

אברהם את עיניו וירא והנה איל וגו', כבש אחד כנגד יעקב ,שנאמר: שה פזורה ישראל (ירמיה נ'). ושעיר אחד, כנגד יוסף, שנאמר: וישחטו שעיר עזים. ולזבח השלמים בקר שנים, כנגד משה ואהרן. אילים חמשה. כנגד חמשה איתני העולם בני זרח זמרי איתן הימן וכלכל ודרדע (דהי"א ב' ז') כולם חמשה. עתודים חמשה כבשים בני שנה חמשה, כנגד ה' הרגשות וה' מורגשות, ועוד המזבח חמש אמות אורך וחמש אמות רוחב.

קערות כסף י"ב מזרקי כסף י"ב כפות זהב י"ב, כנגד י"ב מזלות וי"ב מנהיגים בנפש, שבטים י"ב וכנגדם י"ב לחם הפנים על השלחן.

כל כסף הכלים אלפים וארבע מאות (במדבר ז'), ומשנברא העולם ועד שהיה משה בן ארבעים (נ"א בן ל"ב) שהתחיל להורות להם לישראל במצרים עברו אלפים וארבע מאות שנה.

כל זהב הכפות עשרים ומאה כנגד ימי משה החסיד, שנאמר: ומשה בן מאה ועשרים שנה במותו.

וכן קרבן נפשות כנגד אלו: פרים י"ב כנגד מלכים, אילים י"ב כנגד נשיאים, שעירי עזים כנגד רוזנים פחתים וסגנים, כבשים כנגד פקידים שליטים והכרתי והפלתי.

וכל בקר זבח השלמים עשרים וארבעה פרים כנגד כ"ד ספרים (תנ"ך) וכנגד כ"ד משמרות וכפרה על כ"ד אלפים שמתו בבעל פעור.

אילים ששים עתודים ששים כבשים ששים כנגד ששים ריבוא וכנגד סוד ששים המה מלכות, וכנגד בית שני שנבנה ששים על ששים, רומה אמין שתין, פתיה אמין שתין (עזרא ו' ג'). אלישע שמש לישראל ששים שנה וכנגד ששים ערים גדולות (מ"א ד' י"ג) ויצחק בן ששים שנה בלדת אותם. ששים גיבורים סביב לה (שה"ש ג'), יברכך ה' ששים אותיות בברכת כוהנים.

יא. מנורת זהב יש ז' נרות כנגד ז' מאורות בעולם שהם ז' כוכבים (כוכבי לכת). ז' ימים טובים בשנה, ז' שערים בנפש: שתי עיניים שתי אוזניים שתי אפים ופה אחד. מנורה בדרום כנגד חמה שהיא מאירה לחכם, ועל ימין היא, שנאמר: לב חכם לימינו (קהלת י'). ומנורה כנגד העוה"ב שאין שם אלא אור שכינה. ונפש בתוך הגוף כנגד מזבח הקטרת בתוך המשכן, והשלחן בצפון כנגד גן עדן ובו מיני תענוגים צפונים לצדיקים. ועשית מזבח אחד זהב ואחד נחושת, מזבח הזהב נמשל בנפש של אדם, מזבח נחושת בגופו של אדם, כשם שהזהב יקר מן הנחושת כך הנפשות יקרות מן הגוף, כשם שבכל יום ויום היה מקריב כהן מה שנגזר עליהם מן הקדש, כן צריך האדם לעבוד פני אדון העולמים תמיד בנפשו ובגופו. כשם שהגוף אוכל כך מזבח הנחושת היה למאכל. כשם שהנשמות אינן נהנות אלא מן הריח כך לא היה נקרב במזבח הזהב אלא קטורת סמים דבר העשוי לריח.

למה יש קרנות במזבח?

אלא שכל החיות טהורות בין הנקרבין למזבח בין שאין מתקרבין הכל מקרין ומפריס.

ועוד למה גזר הקדוש ברוך הוא לעשות קרבנות למזבח?

אלא רצה הקדוש ברוך הוא ללמדנו אם מקריבין לו קרבנות בצדקה הוא מהדף ומאבד ומכניע צריהם ואין מניח אותם להזיק לישראל, שכן כתיב: וכל קרני רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק (תהלים ע"ה), ואם לאו הוא רודף ודוחף אותם מפניו, שכן כתיב: ונתתי את עריכם חרבה ולא אריח בריח ניחוחכם (ויקרא כ"ו), ואומר למה לי רוב זבחיכם (ישעיה א').

מ"ה פרים היו מקריבים בכל שנה חוץ מפרי החג כנגד מ"ה קללות שכתובות בתורת כוהנים, ובחג ע' פרים כנגד ע' אומות. צ"ח כבשים כנגד מאה קללות חסר שתים שבמשנה תורה. כל אלו היו מקריבין כדי להציל את ישראל מן האומות כולן.

בא וראה כמה הקדוש ברוך הוא מחבב הקרבנות, ואחד מישראל חביב לפניו מכל קרבנות הגויים: את מוצא ע' פרים היו ישראל מקריבין בחג על האומות לכפר עליהן, כיון שבאו ישראל לצאת לדרך אמר להן הקדוש ברוך הוא: עשו כאן יום טוב אחד שאני מבקש קרבן מידכם, שמא תאמרו שאני מבקש קרבנות הרבה, איני מטריח אתכם, איני מבקש מכם אלא פר אחד איל אחד (במדבר כ"ט) כנגד ישראל שהם אומה אחת, שנאמר: ביום השמיני וגו' (שם, שם). ואין אתה מוצא שכתוב באחד מכולן (באומות העולם) אשה ריח נחוח אלא ביום השמיני. ומהו אשה ריח נחוח?

אמר הקדוש ברוך הוא זה הקרבן חביב עלי מכל הקרבנות, כי רוצה ה' בעמו יפאר ענווים בישועה (תהלים קמ"ט) ואין ישועה אלא קרבן, שנאמר: ואל קין ואל מנחתו לא שעה (בראשית ד').

יב. ויקרא: ג' טכסים הם הקרבנות:

עולה,

שלמים,

וחטאת.

וג' כתות הן של צדיקים:

אהבה,

בקשה,

ויראה.

העולה כנגד אהבה,

והשלמים כנגד הבקשה

והחטאת כנגד היראה.

העולה נקרבת לכבוד הקדוש ברוך הוא בלבד, אבל השלמים והחטאת בעד עצמנו. יקרה היא האהבה מן הבקשה, והבקשה מן היראה.

ואיזו היא האהבה?

אלא שיש צדיקים שעובדים באהבה ונותנים כבוד ויקר למלכותו, מפני שהוא לבדו קדם את הכל, ובטובו הרב ברא את עולמו במאמר ולא בעמל, והוא אלוה ואב ומלך וגיבור וחכם וטוב ורחם וסובל את הכל ומלא את העליונים ואת התחתונים, ומכלכל בריותיו ויודע רזי עולם ומטיב לרעים ומאריך לרשעים לבעבור ישובו ויחיו. על כל הטובות האלה הצדיקים אוהבים את המקום ונותנים לו הילול ושבח על כל מעשיו הגדולים - על זה העולה נקרבת.

ואיזו היא הבקשה?

אלא שיש עובדים את המקום ומפילים תחינות ובקשות ושואלים ממנו כל מדה ומדה בשביל הנאתן, כגון חכמה ובינה ודעת, ואורך ימים, ורפואה, ואשה משכלת, ובנים ישרי לבב, והצלחת מעשים ועושר וכל שהוא קנין טוב - זו היא הבקשה ועליה שלמים נקרבים.

ואיזה היא היראה?

[אלא] שיש עובדים את המקום ביראה גדולה ופחד מרובה, והן מתפללין להינצל מן הקללות הכתובות על המועלים במצוותיו, ועל העוברין פקודיו של מקום, בין בעולם הזה ובין בעולם הבא; בעולם הזה מן החלאים ומן המכות והמכאובות, שלא יצטרכו לבריות, שלא ימשלו בהם זרים ולא מיתה או דבר רע בבניהם או בנותיהם, וכדי שימלאו ימיהם בטוב ובברכה. ובעולם הבא להינצל מן הפורעניות ומן השחתים, ומן יקידת אש של גיהינום העתידה ללהט ולבער את הרשעים ליום הדין הגדול - זו היא היראה ועליה החטאת נקרבת.

אבל אלו הקרבנות עולה ושלמים וחטאת, מקריבין בבית אחד, על ידי כהן אחד, לשם אלוה אחד, ושלשתן שוין; כך הצדיקים בין באהבה בין בבקשה ובין ביראה, שוין אלו לאלו, שכולם בצל הקדוש ברוך הוא חוסים, והאוהב אותו הוא אוהב, והמבקש ממנו הוא מבקש, והמתיירא ממנו הוא מתיירא. ולמה מן ג' בהמות ותור וגוזל ציוה הקדוש ברוך הוא להקריב קרבן ולא מן האחרים?

לפי שהארץ נמשלת כעגלה, הים נמשל כעז והשמים נמשלו כאיל, ואויר נמשל כתור וגוזל. עד שלא בא אברהם כל מי שהקריב לשם הקדוש ברוך הוא מן הבהמות כולן היה מקריב קרבנו, שכן מצינו בפ' והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו (בראשית ד' ד'), ועוד כתיב: ויבן נח מזבח לה' ויקח מכל הבהמה הטהורה ומכל העוף הטהור (שם ח' כ').

יג. הזבחים מוכיחים בין רשע לצדיק, וכן אתה מוצא בין קין והבל, שנאמר: וישע ה' אל הבל ואל מנחתו ואל קין ואל מנחתו לא שעה. קרבנו של נח קבל ברצון, שנאמר: וירח ה' את ריח הניחוח, אבל קרבנו של בלעם לא רצה לקבל.

ועוד הקרבן מוכיח בין צדיק לרשע כמו שנעשה בין שמואל לשאול ובין אליהו לנביאי הבעל.
והקטרת מוכיח בין צדיק לרשע כמו שנעשה בין אהרן לקרח ובין הכוהנים לעוזיהו המלך.

יד. חביבין הם הזבחים שעל ידן עושה הקדוש ברוך הוא רצון הצדיקים:
ע"י קרבן שמע הקדוש ברוך הוא תפלתו של נח,
ע"י הקרבן כרת ברית לאברהם לנתינת הארץ, שנאמר: ביום ההוא כרת ה' את אברהם ברית (בראשית ט"ו),
ע"י הקרבן הקדוש ברוך הוא מכפר על השגגות,
ע"י הקרבן נתן המקום ניצוח לגדעון על המדיינים (שופטים ו'),
ע"י הקרבן קבל הקדוש ברוך הוא תפלתו של שמואל על ישראל (ש"א ז'),
ע"י הקרבן נעצרה המגפה בימי דוד (ש"ב סוף),
ע"י הקרבן שמע הקדוש ברוך הוא תפלתו של אליהו (מ"א י"ח),
ע"י הקרבן נגלה עוון של סוטה,
ע"י הקרבן הקדוש ברוך הוא מכפר עונותיהם של ישראל ביום הכפורים,
וע"י קרבן קבלו אברהם יצחק ויעקב ברכת עולם, שנאמר: בי נשבעתי נאום ה' וגו'.
וכן ביעקב כתיב: ויזבח זבחים לאלוהי אביו יצחק והבטיחו הקדוש ברוך הוא שהוא יורד עמו במצרים ויעלהו משם.
ע"י קטורת נעצרה המגפה בימי אהרן (במדבר י"ז).

טו. למה מכל טומאות שבעולם החמיר טומאת אדם במיתתו?
אלא שבשביל עבירה נגזרה מות עליו, שנאמר: ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך וגו'.
למה גזר הקדוש ברוך הוא על יולדת זכר שטמאה ז' ימים ואם נקבה שבועיים?
אלא להזכירך יצירת אדם הראשון שנברא בז' ימי בראשית של שבת ראשון ויצירת חוה שנטלה מצלעותיו בשבת שניה, דברי ר' פינחס בן יאיר.
וחכמים אומרים: שניהם נבראו בערב שבת הראשונה.
למה גזר הקדוש ברוך הוא שהיולדת זכר אחר ארבעים יום ויולדת נקבה אחר פ' יום תבוא לבית המקדש?
להזכירך מה פעל אל עם אדם הראשון שנברא חוץ מגן עדן ואח"כ נכנס לגן עדן, לכן היולדת זכר לאחר מ' יום שהוא שיעור יצירת הוולד לזכר, ופ' יום לנקבה שהוא שיעור ליצירת הנקבה תכנס לבית המקדש להביא קרבנות.
למה בפרשת יולדת כתיב: למעלה הימנה מאכלו של אדם (סימני חיות ועופות טהורות), ולמטה הימנה נגעים?

אלא כך העיד המקום על הנולד: הוי מתבונן באיזה תנאי בראתי אותך, אם עשית מעשים טובים ראה מה למעלה מראשיתך: זאת החיה אשר תאכלו, אכול מה שתיקנתי לך, ואם תפנה אחור ראה מה כתיב: אחריך נגעים.

עשרה פרשיות של נגעים הם כנגד עשרת הדברות, שאם יקיימו ישראל אותם הקדוש ברוך הוא מצילם מהם ואם לאו הם לוקים בהם ואלו הן: ששה בגופו של אדם וד' בנכסיו.

יש נגע בגופו של אדם שיצא מעצמו של אדם בעור בשרו,

ויש נגע שיש בתוכו מחית בשר חי,

ויש נגע שפרחה מצרבת השחין,

ויש נגע שנעשה ממכות אש,

ויש נגע בראש או בזקן,

ויש נגע בקרחת או בגבחת הרי ששה בגופו,

ויש נגע בשתי או בערב

[בבגד צמר או פשתים],

ויש נגע בעור או בכלי עור

ויש נגע בקירות הבית, הרי עשרה.

טז. אדם כי יהיה בעור בשרו, בנוהג שבעולם אדם שיש לו עבד והוא סורח עליו מה הוא עושה לו?

קורא לפחמים שיעשו לו כבלים ומיד הן מביאין שלשלאות כדי לכפות אותו, אבל המקום אינו כן אלא אדם חטא לפניו אינו צריך לומר קראו לפחמים שיעשו כבלים אלא ממנו הם כבלים שלו.

אדם כי יהיה, בא וראה היאך חלק הקדוש ברוך הוא כבוד לישראל, בקרבנות מה הוא אומר אדם כי יקריב מכם תלה הקרבנות בהם לפי שעליהם נתלים, אבל בנגעים אינו אומר כן אלא אדם כי יהיה בעור בשרו ללמדך שאם ישראל זוכין הנגעים באים על אומות העולם ולא על ישראל כשם שכתוב בנעמן (מ"ב ה'), וכן הוא אומר: והסיר ה' ממך כל חלי וכל מדווי מצרים (דברים ז') ואומר: נכונו ללצים שפטים (משלי י"ט).

למה נקרא שם הצרעת נושנת?

לפי שגרמו עונותיו שנתיישנה הצרעת זמן מרובה.

למה גזר על המצורע שישב בדד ובגדיו יהיו פרומים וראשו פרוע והוא עצמו קורא טמא? שנאמר: והצרוע אשר בו הנגע וגו', אתה מוצא על ג' עבירות הצרעת נדבקת לבריות:

מקנאת הבל (לשון הרע) כמו שנעשה במרים,

מחמדת עושר כמו שנעשה בגחזי (מ"ב ה' כ"ז),

מגובה את עצמו כמו שנעשה בעוזיהו (דהי"ב כ"ו).

לפיכך גזר המקום על המצורע שיהא בגדיו פרומים וראשו פרוע כנגד חמדת העושר, וכנגד הגאווה יקרא עצמו טמא, וכנגד קנאת ההבל שאמר דברים על חברו שלא כן בדד ישב מחוץ למחנה כמנודה. וחשוב הוא כמת, שנאמר: אל נא תהי כמת, ואומר בעוזיהו בית החפשית (שם, שם), וכמו שנאמר: במת ועבד חפשי מאדוניו (איוב ג');

למה לא ציוה הקדוש ברוך הוא להראות נגעים לאחד מישראל אלא לאהרן ולבניו בלבד?

אלא כשם שנוטלין מתנותיהן ותרומותיהן וכל קרבנות של ישראל כך יקבלו טרחותיהן, בשביל כך עשה המקום שיהיו ישראל באים ומראין נגעיהן לכהן, שכן כתיב: על פיהם יהיה כל ריב וכל נגע (דברים כ"א).

ועוד כדי שיצטרכו ישראל להם ויהיו נותנים להם מתנותיהם בעין יפה. וחכמים מושלים טומאת הצרעת בטומאת הרוח והלב. ואלה הם העוזבים יראת המקום ונדבקים בע"ז, כמו ירבעם בן נבט שחטא והחטיא את הרבים וטימא את ישראל בצרעת הרוח, שכן כתיב: וירבעם בן נבט אפרתי וגו' ושם אמו צרועה אשה אלמנה עבד לשלמה (מ"א י"א).

למה נקרא שמו ירבעם?

אמר הקדוש ברוך הוא: ביני ובין בני הוא עשה מריבה, שעשה את העגל והפריש בני ממני.

בן נבט, מהו נבט?

לשון אש האיש שהביא הנבט והאש על עמי ישראל,

ושם אמו צרועה שהביא צרעת הרוח על העם והסב לבם ממני.

אשה אלמנה, האיש שהושיב את עמי אלמנה, שנאמר: באיכה הייתה כאלמנה.

עבד, שעשה לבני עבדים לאומות העולם.

לשלמה, שהשלימם לשונאיהם כמו שכתוב הגלת שלומים (ירמיה י"ג), ואומר על הסגירם גלות שלימה (עמוס א').

וזה הדבר אשר הרים יד במלך שלמה, שהרים ידו במלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא [שהשלום שלו].

מה דרכו של נגע שכהן רואה ומסגירו, ואם יראה בו סימני טהרה הוא מטהרו, שנאמר: והסגיר את הנגע וגו', כך הקדוש ברוך הוא הסגיר ישראל בבבל וכיון שהסגירו הודיעו סימני טהרה, שכן אמר להן נבבוכדנצר לחנניה מישאל ועזריה שישתחוו לצלם ולא קבלו, שנאמר: לאלהך לא איתנא פלחין (דניאל ג'), אמר להם המקום: אין אתם רוצים לסגוד לו, במקומכם לא היה לכם חששא עלי והייתם עובדים ע"ז, ולאחר שגליתם אתם מתביישין ממני, חייכם אם אתם מתביישין בזה אני גואל אתכם בזה, לקיים מה שנאמר: ושב ה' אלוהיך את שבותך (דברים ל') ואומר: תחטאני באזוב ואטהר.

יז. כי תבואו אל ארץ כנען (בפ' נגעים) למה זכר שם ארץ כנען על נגעים?

אמר להם הקדוש ברוך הוא: הסתכלו בארצכם מנין היא עיקרה של ארץ כנען, אי אתם יודעים שחם חטא וכנען נארר, שנאמר: ויאמר ארור כנען, אף אתם כשתחטאו ארצכם נתפסת ללקות כשם שלקה כנען. אשר אני נותן לכם לאחוזה, מה היא לאחוזה?

אמר להם: מתחילה מפני שהייתה הגזירה זו עליכם שתשעבדו בארץ מצרים מה כתיב שם וישב ישראל בארץ מצרים ויאחזו בה (בראשית מ"ז) הארץ הייתה אוחזת בהם ותופסת אותם, ואילו היה מבקשים לצאת מתוכה קודם לכן לא היו יכולים עד שבא הקץ שהם חייבין, לפיכך כתיב: ויאחזו בה כאדם שאוחז בו בעל כורחו, אבל כיון שבאו לארץ כנען אמר להם הקדוש ברוך הוא: לא תהיו סבורים שאתם נאחזים בה ויש עליכם עוד שעבוד אחר, חייכם ברשותכם היא. אתם אוחזים ותופסים אותה, היזהרו בכם פן תחרב הארץ ממעשיכם הרעים. ונתתי נגע צרעת, אמר לו: הקדוש ברוך הוא לא תהיו סבורים לומר שהיא מקרה אלא בשביל לחזור בכם הבאתי על הבתים צרעת, ונתתי נגע, מאתי תהיה המכה, עתיד אני ליתן טכס של נגעים, שאינם באין על הבריות כשם שהן כתובים,

אלא בתחילה אמר הקדוש ברוך הוא ילקה בהונו כדי שיבין ויחזור בו, ומתחיל בביתו,

אם לא עשה תשובה הוא לוקה בבגדו,

לא עשה תשובה עושה דין באדם.

וכן אתה מוצא כשהקב"ה עושה דין באדם מתחילה הוא מלקהו מן הקלים ואח"כ מן החמורים: אתה מוצא באדם הראשון ביום אכלך ממנו מות תמות, אבל כשאכל וחטא לא עשה לו כך, אלא קלל את הונו ואח"כ גזר לו המוות, שנאמר: ולאדם אמר ארורה האדמה בעבורך ואח"כ כי עפר אתה ואל עפר תשוב, וכן אתה מוצא בקללות, ואם לא תשמעו לי, ואם עד אלה וגו' ואם תלכו עמי קרי וגו' ואם בזאת לא תשמעו לי. וכן איוב מתחלה איבד את ממונו ואח"כ פרע מבניו ואח"כ מגופו.

ולמה לא נכתבו הנגעים כתיקונן [הבית תחלה] אלא נגע של גוף תחילה?

כדי ליתן יראה ופחד באדם.

דבר אחר:

למה לא התחיל בפרשת בתים?

לפי שאמר להן המקום פרשת נגעים במדבר שלא היו להם עדיין בתים, כך אמר להם המקום: לפי שאין לכם בתים אני מתחיל בגופכם אבל לאחר שתכנסו לארץ לא אתחיל אלא מבתיכם. ולמה לא התחיל בבגדים שהרי בגדים היו לובשים במדבר?

לפי שהבגדים שהיו לובשים מעשה נס היו, שהרי עמדו ישראל מ' שנה במדבר ולא הוצרכו לכבס (להחליף) בגדיהם, שנאמר: שמלתך לא בלתה מעליך.

למה הקדים בגד צמר לפשתים?

לפי שבגדי צמר רחוקים מן הגוף.

את מוצא שהמצורע חשוב כמת, כשם שטמא בטומאת המת גזר הקדוש ברוך הוא ליקח פרה אדומה ולהשליך לתוך השרפה עץ ארז ושני תולעת ולהזות עליו ביום השלישי ובשביעי ולהיות פרוש שלא יכנס למקדש שבעה ימים, כך ציוה למצורע ג' וז' ולהיות פרוש שלא יכנס למקדש ז' ימים, ושיקח שתי צפרים ועץ ארז ושני תולעת ואח"כ יבוא למקדש.

ולמה ציוה בפרה לעשות כמו במצורע?

לפי שמעשה פרה אדומה לא נעשית אלא לכפר על מעשה העגל שהוא צרעת הרוח לפיכך דינם שווה.

ולמה ציוה בפרה לעשות בטומאת מת ולא בטומאה אחרת?

לפי שהמצורע לטומאת מת איתקש, שנאמר: אל נא תהי כמת.

למה ציוה הקדוש ברוך הוא ליקח ב' צפרים לטהרת המצורע?

כדי לשחוט אחת ולשלוח אחת.

ולמה ציוה לשחוט אחת ולשלוח אחת?

שכן כתיב: ושלח את הציפור החיה, אלא סימן נתן לו הקדוש ברוך הוא לאדם מן הצפרים שהוא מביא,

אמר לו: ראה היאך צפור זו שחוטה וקבורה בארץ, כשם שאי אפשר לצפור זו לזוז ממקומה כך אי אפשר לצרעת לבוא עליו עוד, ושלא תאמר הואיל שהלכה לה ממני ואי אפשר לבוא עלי אחזור לקלקולי, הסתכל בציפור המשולחת שהיא חיה וסופה יכולה לחזור, כך אם חזרת מן התשובה סופה לצרעת לחזור עליך. היה שוחט אחת ומשלח אחת,

ולמה הביא הנטהר מנגעו אחת חוץ למקדש ואחת במקדש?

אלא לפי שהוא אסור לישב לו במחנה ולבוא במקדש לפיכך היה מביא ב' צפרים שיוכל לבוא למקדש עם קדושים ושיהא מותר לו לישב בעיר עם הטהורים.

ולמה לא היה מביא קרבן לטומאת מת כשם שמביא על טומאת מצורע?

לפי שזו באה על חטא וזו אינה באה על חטא, ולכך על נגעי בתים לא היו מביאין אלא קרבן חוץ לפי שהבית לא היה צריך קרבן פנים לפי שאין לו ליכנס במקדש.

יח. חמש עבירות עשתה חוה כשאכלה מן העץ, ואלו הן:

ותרא האשה כי טוב העץ למאכל,

וכי תאוה הוא לעינים,

ונחמד העץ להשכיל,

ותקח מפריו ותאכל,

ותתן גם לאישה עמה ויאכל, הרי חמשה,

וכנגדן גזר הקדוש ברוך הוא עליה חמש קללות שנאמר:

הרבה ארבה עצבונך,

והרונך,

בעצב תלדי בנים,

ואל אישך תשוקתך,

והוא ימשול בך.

וכמותה נתקלל אדם.

למה גזר לכוהנים שלא לאכול חטאת הדיוט חוץ למקדש אלא בחצר אהל מועד?

שלא ילמוד אדם אחר שחטא ההדיוט ההוא ויתבייש.

למה בפר כהן גדול שלא עשה כך אלא בפרהסיא גזר המקום לשרוף פר החטאת של כ"ג?

כדי שילמדו וייראו.

למה כן?

בשביל טעמים הרבה: אחד שידעו הכל צדקתו של הקדוש ברוך הוא שאינו נושא פנים לא לקטן ולא לגדול לא למלך ולא לכ"ג, שכן כתיב: כי ה' אלוהיכם הוא אלוהי האלוהים וגו' אשר לא ישא פנים וגו' (דברים י' י"ז), וכתיב: יהי פחד ה' עליכם שמרו ועשו כי אין עם ה' אלוהינו עולה ומשוא פנים ומקח שוחד (דהי"ב י"ט ז').

למה גזר הקדוש ברוך הוא לשרוף פר החטאת בפרהסיא חוץ למחנה?

אלא רצה הקדוש ברוך הוא ללמד שלא יהא אדם מתבייש להתוודות חטאתו לפני כ"ג, שכן כתיב: והתודה אשר חטא עליה (ויקרא ה') שיאמר כהן לא נתבייש ממני אני למה אתבייש ממנו. לפי שהוידוי הוא כפרת החטא, שנאמר: מכסה פשעיו לא יצליח (משלי כ"ח).

ולמה גזר המקום בתורה לכל אדם העושה החטא בשגגה להביא קרבן בעד עצמו ואין אותו האיש נקי עד שיקרב קרבן על שגגתו?

אלא שלא יעשה אדם חטא לפני המקום בזדון. כתוב אחד אומר: את פני פרכת הקדש (ויקרא ד') וכתוב אחד אומר: את פני הפרכת (שם, שם), לומר לך חטא הנשיא (הכהן המשיח) הגדולה במקומה, חטא הצבור אין הגדולה במקומה.

דבר אחר:

לפי שחטא הלומד והמלמד לפיכך יוציאו לחוץ ויפרסמו ע"כ והוציא את הפר אל מחוץ למחנה (שם, שם).

דבר אחר:

כל מקום שיש משיח יש ארון ותורה וכל מקום שאין משיח אין ארון ותורה.

יט. שלשה טכסים (מינים) יש בזבחים:

שלמי תודה,

נדבה,

ונדר,

ונקרבים על שלשה דברים:

על לשעבר,

ועל דבר העומד,

ועל לעתיד לבא.

זבח תודה נקרב על הודיית עסק טוב שכבר בא עליו לכן נקרא שמו תודה שהוא מהלל ומודה ומברך את המקום על הטובות שקיבל הימנו, וקרבן תודה חביב לפני המקום, שנאמר: זובח תודה יכבדנני (תהלים נ'), לפיכך אתה מוצא אותה מלאה מכל דבר כסעודה מלאה. כל מאכל יש בקרבן תודה: חלות, חלות לחם חמץ, לחם מצה, יש בה שמן ויש בה רקיקין. שלמי נדבה נקרבין על כל דבר טוב שאדם מתנדב מלבו, אבל קרבן נדר נקרב על הרבה דברים, הנזיר מקריב קרבן נדר, והנשים שאסרו איסר על נפשן בבית אביהן או בבית בעליהן כמו שנאמר: ואשה כי תדור נדר וגו' (במדבר ל'), וכמו שעשה יעקב אבינו שנאמר: וידר יעקב נדר (בראשית כ"ח) ובחנה אם שמואל כתיב: ותדור חנה (ש"א א'), ועוד דברים אחרים שכן כתיב: ואיש כי ידור נדר לה' (במדבר ל').

כ. איכה ישבה בדד, למה בקינות כל האלפא ביתין פותחין באיכה?

לפי שעברו ישראל על מה שהזהירם המקום על ענין ע"ז, שנאמר: הישמר לך וגו' ופן תדרוש לאלוהיהם לאמר איכה וגו' (דברים י"ב), דרישת האיכה היא גרמה כל הרעות של איכה: איכה ישבה, איכה יעיב באפו, איכה יועם זהב.

למה נקרא שם הספר קינות?

אתה מוצא כל הבריות שבעולם לשמם נפלגו מה הם ולמה הם נעשים ועל מה הנייה נבראו.

ומן השמש הזה יכול אדם לידע מה שמו ועל מה נעשה ועל מה נברא:

בראשונה להודיע לכל כח גבורתו של הקדוש ברוך הוא,

ועוד נברא להאיר ולהבדיל בין היום ובין הלילה,

ועוד להבדיל ארבע תקופות השנה,

ועוד לחמם ולהפריא את הדשא והעשבים וכל זרע הארץ ופירות האילנות, ונקרא שמו שמש שהוא משמש את כל העולם כלו.

וכן בכל הספרים הקדושים יש בהן חכמה ובינה ודעה למה נכתבו ונקרא שמם ועל מה הנייה נכתבו.

ספר הראשון של תורה למה נקרא שמו בראשית?

לפי שכל בריאת העולם כתובה בו, והוא היה ראש לכל, וידעו כל הדורות שהקב"ה היה קודם לעולם ובעצתו הטובה ברא את העולם וכל בריותיו ולא בעצת כל בריה בעולם, והוא בכבודו ובעצמו מושל בעולמו. וכמו כן יש טעמים הרבה למה נכתב איכה ומי אמרו?

ירמיה, שכן כתיב: ויקרא ירמיה (שם ל"ו),

ולמה נקרא שמו קינות?

אלא בשביל הקללות שראו בימיהם, הבצורת הרבה והרעב ואכילת בשר בניהם ובנותיהם, ומצודות ומלחמות אויביהם ושריפת עריהם ובתיהם, ושחיטת עולליהם וטומאת נשיהם ובנותיהם לפני שוביהם, וביזת עושרם ורכושם ושבית בחוריהם מלכיהם ושריהם וכוהניהם, ואכזריות חימה של גויים שלא נשאו פנים לזקן, והיאך נסתלקה שכינה מן קדש הקדשים, ואח"כ באו הגויים הערלים וטימאו את היכל ה' ושבו אותם לבבל. [ויקונן ירמיהו] כאשר ראה שריפת המקום המקודש מימי נח, שנאמר: וישכון באוהלי שם, ומקודש מימי אברהם ונקרא הר המוריה אשר אמר בהר ה' יראה (בראשית כ"ב), ומקודש מימי דוד, שנאמר: לבנות את בית ה' בירושלם בהר המוריה וגו' (דהי"ב ג'), ומקודש מימי שלמה ע"י הענן והאש שירדה מן השמים, שנאמר: ולא יכלו הכוהנים וגו' (מ"א ח' י"א) - בשביל הרעות האלה נקרא הספר הזה קינות.

ועל מה הנייה נכתב הספר?

אלא כדי שידעו כל הדורות צדקת הדין שבשמים שאינו נושא פנים לא לקטן ולא לגדול ולא לגוי ולא לישראל, שנאמר: כי ה' אלוהיכם וגו' אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד (דברים י').

דבר אחר:

למה נכתב הספר הזה?

אלא ללמד אותנו כשם שכל הקללות שדיבר המקום ביד הנביאים הראשונים באו על ישראל כך כל הטובות והנחמות שדיבר המקום ביד הנביאים הראשונים עתידין לבוא על ישראל, שכן כתיב: והיה כאשר שקדתי עליהם וגו' (ירמיה ל"א), והיה כאשר הייתם קללה וגו' כאשר זממתי להרע וגו' (זכריה ח'). וכן בספר הזה כתיב: טוב ה' לקויו, טוב ויחיל ודומם לתשועת ה', כי לא יזנח לעולם ה'. ולמה נכתב כל הספר הזה כסידור כ"ב אותיות שבא"ב?

בשביל שיהא הספר הזה מוכן ורגיל לכל ישראל בפיהם כשם שנאמר: על השירה הגדולה, ועתה כתבו לכם את השירה וגו' (דברים ל"א).

דבר אחר:

למה נכתב הספר הזה כסידור כ"ב אותיות?

אלא כך אתה מוצא מנין כל בריות שבעולם כ"ב הן, ועוד כך אתה מוצא מאדם הראשון עד שבא יעקב אבינו כ"ב דורות הן, בשביל כך אמר הנביא יבואו כל הדורות וכל האותיות וכל הבריות שבעולם עליונים ותחתונים ויעמדו על הצרות ועל הרעות שהגיעו לישראל. כל הספר נכתב בששה אלפא ביתא ופרשה אחת באחרונה זכור ה' מה היה לנו וגו'.

ולמה כך?

כנגד ז' גליות שנעשו בישראל, ג' שנעשו בעשרת השבטים וג' בירושלם ואחת במצרים.

ועוד ששה א"ב כנגד ששת ימי בראשית,

ועוד ששה עם הפרשה זכור ה' הרי ז' כנגד ז' פרשיות שבויקרא:

ואם לא תשמעו לי,

ואם בחקותי תמאסו,

ואם את משפטי תגעל נפשכם,

ואם עד אלה לא תשמעו לי,

ואם תלכו עמי קרי,

ואם באלה לא תוסרו לי,

ואם בזאת לא תשמעו לי (ויקרא כ"ו) - ז' כנגד ז'.

ועוד בשבעה מקומות כרת המקום ברית לישראל:

ויאמר אם שמוע תשמעו בקולי,

אם בחקותי תלכו,

והיה עקב תשמעון,

והיה אם שמוע תשמעו אל מצוותי,

והיה אם שמוע תשמע בקול ה' אלוהיך,

כי אם שמור תשמרון את כל המצווה הזאת,

כי תשמע בקול ה' אלוהיך לשמור מצוותיו וחקותיו וגו'. - ז' כנגד ז'.

ועוד ז' פסוקים אתה מוצא בשירה הגדולה, בשירה שאמר משה החסיד סמוך למיתתו.

למה ד' א"ב נכתבו בספר הזה ואחד מהם ג' (א"ב משולש)?

אלא כנגד ד' מלכויות שגזר הדיין הצדיק להעביד את ישראל בהן. ואלו הן ד' מלכויות: בבל מדי פרס מלכות אדום, ומלכות אדום שקולה כנגד שלשתן, ארבע פרשיות הן בספר הזה ויש בהן קנ"ד פסוקים, ולמה כך?

אלא אתה מוצא שנשתעבדו מלכי ישראל ומלכי יהודה למלך אשור מימי אחז ותגלת פלאסר עד שחרב הבית בראשונה קנ"ד שנים.

בכל הספר הזה של קינות אי אתה מוצא כתוב בו אלוהים אלא הוי"ה בלבד.

בששת ימי בראשית אי אתה מוצא הוי"ה אלא אלוהים בלבד,

בכל פרשה של קין אי אתה מוצא כתוב בה אלוהים אלא הויה, שכן כתיב: וירא ה' וינחם ה' ויאמר ה'.

בכל פרשה של דור הפלגה אי אתה מוצא אלא ה' שכן כתיב: ויהי כל הארץ שפה אחת וגו' וירד ה'.

בכל פרשה של סדום אי אתה מוצא כתוב אלוהים אלא ה' שכן כתיב: ויאמר ה' זעקת סדום וגו'.

בכל הקללות הכתובות על שונאיהם של ישראל בתורה לא תמצא שני שמות של הקדוש ברוך הוא כתובים הוי"ה אלוהים כי אם באדם הראשון, דכתיב: ויקרא הוי"ה אלוהים אל האדם.

איכה ישבה בדד העיר, הנביא היה יודע כל כבוד העולה בימי יאשיהו היאך הייתה (דהי"ב ל"ה י"ב), וכשראה העיר הקדש חרבה היה אומר: איכה ישבה בדד, היכן הוא כל אותו הכבוד. **רבתי בגויים שרתי במדינות,** זוכר היה ירמיהו היאך הייתה העיר בימי דוד ושלמה אסא יהושפט וחזקיהו שהיו כל הגויים בימי מלכים אלה משרתים ועומדים בפניהם ומביאים להם מתנות. רבתי בגויים שרתי במדינות, המעודנת המעוטרת המכובדת והיקרה הייתה למס. **בכה תבכה בלילה,** שאינה רואה מפני הצרה, שנאמר: יככה ה' בשגעון ובעורון, וכתיב: והיית ממשש בצהרים וגו' (דברים כ"ח). עשרה מלכי רשעים היו בישראל וגזר על עשרת השבטים שיצאו מן הארץ לגולה. ואלו הם המלכים הרשעים ביהודה: **רחבעם יהורם אחזיהו יואש אמציה אחז מנשה אמון יהויקים צדקיהו,** כנגד עשרה דורות מאדם ועד נח שסרחו במעשיהם והמתין להם המקום עד שהביא מימי המבול.

זכרה ירושלם, היאך נהפך כבודה ויקרה וגדולתה לקלון ולחרפה ולשפלה שכן כתיב: הקרובות והרחוקות ממך וגו' (יחזקאל כ"ב ה'). ימי עניה, שהיו מענין את הצדיקים. ומרודיה, שהיו מורדים לפני המקום.

דבר אחר:

זכרה ירושלם, אין הכסיל יודע הכבוד שהיה לו אלא א"כ היה נכנס לתוך צרה ואז יודע מה היא הכבוד, ואם ארעאי אבל ומתו בניו ובנותיו עבדיו ושפחותיו והוא חוזר ומבקש שלוה, שאל ואמר היכן הבנים והבנות והעבדים והשפחות, לשעה קלה אבד הכל.

חטא חטאה ירושלם, כפלים חטאה, שחטאה ולא שבה, ואמר אחרי עשותה את כל אלה אלי תשוב ולא שבה (ירמיה ג'), ועוד אין איש ניחם על רעתו (שם ח'), והיו חוטאים ואומרים לא חטאנו, שכן כתיב: הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי (שם ב'). חטא חטאה, למה כפליים אלא למקום ולבריותיו, על עצמו ועל אחרים ועל הגויים. שישראל זוכין ומזכין את הבריות כולן, שהם רואים את מעשיהם נאים והם אומרים אין אומה כיוצא בה, שנאמר: ושמרתם כי היא חכמתכם וגו' כי מי גוי גדול וגו'. וכשישראל עושין רצונו של מקום הוא עושה להם נסים ושמו מתקדש בעולם בשבילנו כמו שנעשה במצרים ובים ובמדבר ובירדן וביריחו ובגבעון כשעמדה החמה, ובסיסרא ובפלשתים ובכושים ובאשור, ובהרבה מקומות שנעשה נסים לישראל היו כל האומות משבחים להקב"ה והיו מתגיירין ובאים בדת אלוהי ישראל שכן אתה מוצא בימי דוד שנתגיירו גויים המון רב (דהי"א כ"ב ב'). וכן נבוכדנצר כשראה הנסים שנעשו לדניאל. וכשישראל חוטאים הוא פורע מהם והגויים מנאצים אותם ומגדפים על המקום, שנאמר: ותמיד כל היום שמי מנואץ (ישעיה נ"ב) ועוד כתיב: ואמרו לא יראה ה' (תהלים צ"ד), לכך חטא חטאה ירושלם.

כל מכבדיה הזילוה, אלו הבבליים, בראשונה היו מביאים מנחה בימי חזקיה לדרוש המופת אשר היה בארץ והיום בזזו את כל יקרה, למה? שראו ערותה, שבאו במקדש וראו בקירות ההיכל חקוקים כל רמש ובהמה ושקץ וכל גלולים, שנאמר: ואבוא ואראה והנה כל תבנית

(יחזקאל ח') עד ששמו אותו כבית המנוגע שיש בו צרעת, לכך נאמר הזילוה כי ראו ערותה, אוי להן לישראל מה עשו בבית קדשי הקדשים עשו אותו כבית המנוגע שיש בו צרעת! במצורע כתיב: כי בדד ישב וכאן כתיב: איכה ישבה בדד. כיון שבא מנשה והכניס צלם בהיכל ובימי צדקיהו שהיו מציירין צורות ע"ז בכותלי בית המקדש הלך בעל הבית כביכול אצל ירמיהו הכהן הנביא ואמר לו: הרי טמאו את בית המקדש, שכן כתיב: ובא אשר לו הבית (ויקרא י"ד) זה הקדוש ברוך הוא וכן הוא אומר יען ביתי אשר חרב (חגי א'), מה כתיב: וציוה הכהן ופנו את הבית, וכאן כתיב: ואת הסירות ואת היעים וגו' לקח רב הטבחים וגו' (מ"ב כ"ה). וראה הכהן את הנגע זה יחזקאל הכהן שהיה בגולה והיה קורא תגר לפני המקום שחרב את בית המקדש, מה עשה לו הקדוש ברוך הוא?

נטלו בהרף עין והעמידו בבית המקדש והראה לו כל דמות ע"ז שהיו מצוירין בכותלי בית המקדש, שנאמר: וישלח תבנית יד וגו' ותבוא אותי ירושלימה וגו' ואחתור בקיר וגו' והנה כל תבנית רמש ובהמה שקץ וגו' מחוקה על הקיר סביב סביב (יחזקאל ח' ג' - י'), לכך נאמר והנה הנגע בקירות הבית. והסגיר את הבית שבעת ימים, אלו הן שבעים שנה שגלו לבבל. ושב הכהן ביום השביעי הוא עזרא הכהן שהחזיר הגולים לירושלם, שנאמר: הוא עזרא עלה מבבל (עזרא ז'). ולקחו אבנים אחרות זהו בנין עזרא דכתיב: והוא מתבנא אבן גלל (שם ה'). ואם ישוב הנגע ופרח, שחזרו וקלקלו עצמן והכעיסו למקום שנאמר: ראיתי ביהודה דורכים גתות בשבת, ועוד כתיב: ראיתי וגו' הושיבו נשים אשדודיות (נחמיה י"ג). מה עשה המקום? ונתץ את הבית את אבניו ואת עציו, הביא לשונאיהם ונתצו ושרפו למקדש עד יסודו, שנאמר: ערו ערו עד היסוד בה (תהלים קל"ז). אמר להם אם אתם הכעסתם אותי אף אני אביא עליכם ד' מלכויות. אבל לעתיד לבוא הקדוש ברוך הוא בונה את מקדשו בבית חדש שכן כתיב: בונה ירושלם ה' (שם קמ"ז). ותשב אחור, שחזרה לאחוריה מה שהייתה, עד שלא נבנתה מדוד המלך הכנעני והיבוסי היו יושבים בה, ומשנבנתה היו ישראל יושבים בה ושרתה שכינה בתוכה, ונשתעבדו לה כל האומות ויצא שמעה בכל העולם, חזרו וחטאו נסתלקה שכינה מתוכה ובאו גויים ושרפו את הבית והרגו כוהנים ולווים והגלו הנביאים, וחזרה להיות מדור הגויים כמו שהייתה לפנים, לכך נאמר ותשב אחור.

דבר אחר:

שהמקום שהוציאם משם מעבדות לחרות שם החזירם לעבדות, שנאמר: והשיבך ה' מצרים, וזהו ותשב אחור.

דבר אחר:

ותשב אחור משחרב בית המקדש לא זקפו ישראל ראש אלא ויהיו לאחור ולא לפנים.

דבר אחר:

ותשב אחור מאור כשדים יצא אברהם ונחל א"י וכשחטאו חזרו וגלו לבבל. טומאתה בשוליה, כאשה זבה מגואלת בגדיה ורגליה מטומאת דמה, שנאמר: כטומאת הנדה הייתה דרכם לפני (יחזקאל ל"ו). כי ראתה גויים באו מקדשה, לא הניח המקום לגויים לבוא למקדש ולחללו ולטמאו לולא ישראל שטימאוהו, מניין?

שכן כתיב: ובשחטם את בניהם לגלוליהם ויבאו אל מקדשי וגו' (שם כ"ג). ועוד לא הניח המקום לגויים לטבוח אדם מישראל לולי ישראל ששחטו תחילה את בניהם ואת בנותיהם שנאמר: ויזבחו את בניהם ואת בנותיהם לשדים (תהלים ק"ו). לא הניח המקום לשרוף ספרים קדושים עד ששרפו ישראל תחילה, שכן כתיב: ויהי כקרא יהודי שלש דלתות וגו' והשלך אל האש (ירמיה ל"ו כ"ג), לא הפסיק הקדוש ברוך הוא נביאים קדושים מן העולם ראשונה אלא ישראל שרדפו והרגו אותם, מנין?

שכן כתיב: וימרו וימרדו בך וגו' ואת נביאיך הרגו (נחמיה ט' כ"ו). לא עליכם כל עוברי דרך, מה לא עליכם, אלא בכל הדורות שלפנים לא נשמע בעולם שאכל אדם פרי בטנו, עברו כל הדורות מאדם הראשון עד ימיכם אם נעשה לגוי אחד המעשים שנעשו לישראל, נסים שלא ראו כל גוי ראו ישראל, צרות גדולות שלא לקו בהן כל גוי לקו בהן ישראל.

אשר עולל לי, מה הבוצר הזה מאחר שלקח מן הגפן רוב האשכולות חוזר ומקרקר עוד ומעולל עוד שאר האשכולות, אותו הדרך עשה המקום לישראל:

ראשונה בא פול מלך אשור והגלה לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה,

פעם שניה בא תגלת פלאסר, הקל ארצה זבולון וארצה נפתלי (ישעיה ח') ויקח את עיון ואת בית מעכה וגו' ואת הגלילה כל ארץ נפתלי (מ"ב ט"ו),

פעם שלישית בא שלמנאסר והגלה עשרת השבטים, שנאמר: ויגל מלך אשור את ישראל אשורה (מ"ב י"ח).

ועוד במלכות יהודה גלו ג' גליות:

בימי יהויקים עלה נבוכדנצר והגלה את יהויקים (דהי"ב ל"ו) וגלו עמו מירושלם,

פעם שניה שלח נבוכדנצר את נבוזראדן ולקח יהויכין וגלות אחרת עמו (שם, שם),

פעם שלישית בא נבוכדנצר וכל חילו על ירושלם ויצר עליה והגלה את צדקיהו המלך ושאר יהודה ובנימין (שם, שם),

פעם רביעית בא נבוכדנצר למצרים והכה את כל היהודים היורדים שם לעזרה (ירמיה מ"ד), בשביל כך אמר הנביא עולל יעוללו כגפן (שם ו').

כא. מבן שלשים שנה ומעלה וגו' כל הבא לעבוד (במדבר ד') לוי נולד שלישי לבטן שלישי לשבטים, שלשים צדיקים לא יפסקו מן העולם.

דבר אחר:

מבן שלשים שנה וגו' לוי אות ראשון למ"ד וסופו יו"ד הרי מ', היינו דכתיב: ויהי עם ה' מ' יום ומ' לילה. וא"ו באמצע ששה בסיון נתנו הדברות לישראל. וילך בכח האכילה ההיא ארבעים יום (מ"א י"ט), לזכר מ' יום של מרגלים, שנאמר: וישובו מתור הארץ מקץ ארבעים יום (במדבר י"ג), וגם איפופסים (גזר דין) של עולם מ' יום, [כמו שנאמר: ויהי הגשם על הארץ ארבעים יום וארבעים לילה]. יקוו המים, כשם שביום השלישי נבראו מקוואות למים ואח"כ נקוו (לשון אסיפה) המים למקום אחד, כך לוי נולד שלישי לשבטים וכן אמר להם משה: מי לה' אלי ויאספו אליו כל בני לוי, ואומר אספו לי חסידי (תהלים נ').

דבר אחר:

יקוו המים אל מקום אחד, כולהו אצל אחד כמות משה, כהן גדול אחד ראש לכהונה, שנאמר: והאיש אשר יעשה בזדון לבלתי שמוע אל הכהן (דברים י"ז), לא היה הולך למלחמה אלא אחד, שנאמר: וישלח אותם משה אלף למטה וגו' (במדבר ל"א). כשבא קרח וכל עדתו לחלוק על משה ואמר כי כל העדה כולם קדושים מה עשה לו הקדוש ברוך הוא?

נתן להם ג' אפופסין, ואלו הן:

בליעה, שנאמר: ותפתח הארץ את פיה,

יציאה, שנאמר: ואש יצאה וגו',

ומגפה, שנאמר: ויהי המתים במגפה וגו'.

בליעה במאמר משה, שנאמר: אם כמות כל האדם וגו', ואם בריאה יברא וגו',

יציאה ביד אלעזר בן אהרן הכהן, שנאמר: אמור אל אלעזר וגו',

ובמגפה לא עמד פה אלא אהרן, שנאמר: ויאמר משה אל אהרן קח את המחתה - שלשה אפופסין.

ביום השלישי שני מאמרות: ויאמר אלוהים יקוו המים ויאמר אלוהים תדשא הארץ?

אלא אחד לישראל ואחד לכוהנים ולוים, אמירה במים כנגד כוהנים בקרבנות שמעשיהם במים, שנאמר: ורחצו ידיהם ורגליהם, אמירה בארץ כנגד ישראל שמעשיהם בארץ בשדותיהם והעצים של אילנות והדשאים והעשבים.

ולמה נאמר ביום השלישי כי טוב שתי פעמים וכולם אחת אחת בששת ימי בראשית?

כנגד כוהנים ולוים משבט לוי, שנאמר: בית אהרן ברכו ה' בית הלוי ברכו ה'.

וכנגד הדשאים ועצים של אילנות והעשבים הצומחין מן האדמה, שנאמר: ולקחת מראשית כל פרי האדמה וגו' ונתת על השלחן וגו' בריתי את לוי אמר ה' צבאות בריתי הייתה אתו, ובששי ד' מאמרות להשלים עשרה מאמרות, וד' רוחות העולם וד' גוונין אדום שחור לבן וירקרק. כ"ג נשים ישרות גדולות בצדקות היו בישראל, ואלו הן:

שרה רבקה רחל ולאה, יוכבד מרים, ה' בנות צלפחד, דבורה, אשת מנוח, חנה, אביגיל, אשה התקועית היא אשה חכמה, האלמנה של אליהו, השונמית, יהושבע, חולדה, נעמי, ואשה אחת מנשי בני הנביאים (מ"ב ד'), **ואסתר המלכה.**

ויש מהן נביאות ואלו הן:

שרה רבקה רחל ולאה ומרים דבורה חנה אביגיל וחולדה,

ועוד יש נשים חסידות גיורות כשרות מן הגויים ואלו הן:

אסנת צפורה שפרה פועה בת פרעה רחב רות ויעל.

והראיה שלהן:

בשרה נאמר: ויאמר אלוהים אל אברהם וגו' כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה,

ברבקה כתיב: ויאמר ה' לה וגו' ועוד ויאמר עשו בלבו וגו' ויוגד לרבקה.

ברחל ובלאה נאמר: וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה וגו' ואח"כ נאמר ותען רחל ולאה וגו' כי כל העושר וגו',

במרים נאמר: ותתצב אחותו מרחוק וגו' ואומר: ותקח מרים הנביאה.

בבנות צלפחד נאמר: ותקרבנה בנות צלפחד וכו' כן בנות צלפחד דוברות.

בדבורה נאמר: ודבורה אשה נביאה וגו', ותשר דבורה.

באשת מנוח נאמר: ויהי איש אחד וגו' וירא מלאך ה' וגו',

בחנה נאמר: ותדור נדר ותתפלל חנה,

באביגיל ויאמר דוד וגו' וברוך טעמך (ש"א כ"ה),

באשה חכמה נאמר: אבל אשה אלמנה אני וגו' (ש"ב י"ד),

באשה אלמנה המכלכלת אליהו נאמר: קום לך צרפתה (מ"א י"ז),

באשה השונמית שהחיה אלישע את בנה נאמר ויהי היום ויעבור אלישע וגו' (מ"ב ד').

ביהושבע אשת יהוידע נאמר: ותקח יהושבע בת המלך (דהי"ב כ"ב), ואשה אחת מנשי בני הנביאים (מ"ב ד'),

בנעמי נאמר: ותקח נעמי את הילד וגו' ותהי לו לאומנת (רות ד'),

בחולדה הנביאה בימי יאשיה נאמר: ויצו המלך את חלקיהו הכהן וגו' וילך חלקיה אל חולדה הנביאה (מ"ב כ"ב).

ועוד יש גיורות מן הגויים:

בהגר נאמר: וימצאה מלאך ה' (בראשית ט"ז) ונאמר וישמע אלוהים את קול הנער (שם כ"א),

באסנת אשת יוסף נאמר: אשר ילדה לו אסנת (שם מ"ו),

במילדות פועה ושפרה נאמר: ותיראן המיילדות את האלוהים (שמות א').

כב. לבנימין אמר ידיד ה' (דברים ל"ג). כתוב אחד אומר ואת היבוסי יושבי ירושלם לא יכלו בני יהודה להורישם (יהושע ט"ו) וכתוב אחד אומר ואת היבוסי יושב ירושלם לא הורישו בני בנימין (שופטים א'), אם בני בנימין למה בני יהודה ואם בני יהודה למה בני בנימין?

אלא שהייתה ירושלם לפנים שתי עיירות, אחת עליונה ואחת תחתונה, העליונה נפלה בגורל יהודה והתחתונה בגורל בנימין, שנאמר: וצלע האלף והיבוסי היא ירושלם וגו' זאת נחלת בני בנימין (יהושע י"ח), ואחרי מות יהושע עלו בני יהודה ולקחו את חלקם ושרפו את העיר באש (שופטים א') ועזבוה חרבה, אבל ירושלם התחתונה שהייתה לבנימין לא אבו בני בנימין להורישם והייתה עומדת עד ימי דוד, שכן כתיב: ואת היבוסי לא הורישו בני בנימין וזו העיר התחתונה, שנאמר: בספר הזה ולא אבה האיש ללון וגו' ויבא עד נכח יבוס היא ירושלם וגו' לא נסור אל עיר נכרי (שופטים י"ט).

ועוד זו היא שנלחם בה דוד בשנת שמונה למלכו, שנאמר: וילך המלך ואנשיו ירושלם וגו' ויאמרו יושבי יבוס וגו' (ש"ב ה', דהי"א י"א). וכשלכד אותה דוד התחיל לבנות ירושלם העליונה ועשה חומה אחת בהיקף וסיבב לעליונה ולתחתונה ונעשו שתיהן לשם אחד ירושלם, שנאמר: ויבן העיר מסביב (דהי"א י"א), בה נטה אוהל לארון, ובאותה ירושלם בנה דוד את המזבח בגורן ארונה היבוסי בגזרת המקום לעצור המגפה, שנאמר: ומלאך ה' אמר אל גד וגו' (דהי"א כ"א). בירושלם התחתונה שהייתה בגבול בנימין נבנה בית המקדש בימי שלמה, לקיים מה שנאמר: לבנימין אמר ידיד ה' וגו' (דברים ל"ג). הר המוריה זה ירושלם, שנאמר: ויחל שלמה לבנות הבית לה' בירושלם בהר המוריה (דהי"ב ג'). יהי רצון מלפני ה' אלוהי ואלוהי אבותי שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקינו בתורתך אמן סלה.

עד כאן מדברי ר' פינחס בן יאיר. סליק מדרש תדשא ושלום על ישראל.

פסיקתא

פסיקתא חדתא

[בית המדרש חדר ו']

[לחג הפסח]

כתיב: **ה' בחכמה יסד ארץ** (משלי ג') מלמד ששם הקדוש ברוך הוא קרקע וברא אותה מטבורה, בתחילה הייתה מים ואח"כ שלג ולבסוף אדמה, שנאמר: כי לשלג יאמר הוה ארץ (איוב ל"ז), וברא הקדוש ברוך הוא ממנה אדם, ובראו בדמות של אדמה שיש בה קנקנים, מהם מים מלוחים ומהם מים מרים ומהם מים מתוקים, מהם עכורים ומהם צלולים ומהם חיים.

מים מלוחים שבאדם אלו מי העיניים,

מים מרים אלו מי האוזניים,

מים מתוקים אלו מי רוק,

עכורים אלו מי החוטם,

צלולים אלו מי הרגלים,

חיים זה הדם.

ופתקין בגופו של אדם, מקצת אברים מרתיעים ומקצת אין מרתיעין, הידיים והרגלים מרתיעים, ושאינם מרתיעים זה האח הכבוד עליו הדם (?), לכך נאמר: ה' בחכמה יסד ארץ. ולהגיד גדולתו של הקדוש ברוך הוא אדם טובע מאה מטבעות בחותם אחד וכולן דומין זו לזו, והקב"ה טובע כל העולם בחותם אחד ואין אחד דומה לחברו, שנאמר: תתהפך כחמר חותם (איוב ל"ח) ואין פרצופיהן דומין זה לזה כדי שלא יראה אדם בחברו אשה נאה ודירה נאה ויאמר שלי הם, שנאמר: וימנע מרשעים אורם (איוב ל"ח).

כתיב: **מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהילתו** (תהלים ק"ו), מכאן שאין יכול לדבר גבורותיו של הקדוש ברוך הוא אפילו מלאכי השרת, אבל אנחנו חייבים לספר קצת גבורותיו, וכשברא הקדוש ברוך הוא עולמו ברא ספר יצירה וצפה בו וממנו ברא עולמו, כיון שסיים מלאכתו הניחו בתורה והראה לו לאברהם ספר יצירה ולא הבין בו דבר, יצאה בת קול ואמרה: האתה רוצה לדמות דעתך עם דעתי, כלום אינך יכול להבין בו יחידי, לך אצל שם ועבר, הלך אצל שם ועבר והביטו בו ג' שנים עד שידעו לצור עולם. ואף רבא ור' זירא עסקו בספר יצירה ונברא להם עגל ושחטוהו, וכן ר' חנינא ור' אושעיא כל מעלי יומא דשבתא אברא להם עגלא תילתא והם אוכלין הלשון בחרדל כדי ללוות המלכה, ואף ר' חייא ובן סירא עסקו בו ג' שנים ונברא להם אדם. - חביבין ישראל לפני הקדוש ברוך הוא יותר ממלאכי השרת, שישראל ראויים להזכיר השי"ת לאחר שתי תיבות, שנאמר: שמע ישראל ה' (דברים ו') אבל מלאכי השרת אינם ראויים להזכיר השם אלא לאחר ג' תיבות, שנאמר: קדוש קדוש קדוש ה' צבאות (ישעיה ו' ג') ולא עוד אלא שאין אומרים שירה עד שיאמרו שירה למטה, שנאמר: ברן יחד כוכבי בקר, והדר ויריעו כל בני אלוהים (איוב ל"ח). ולא עוד אלא שישראל אומרים שירה כל זמן שירצו ומלאכי השרת אינם אומרים אלא פעם אחת ביום.

ויש אומרים: פעם אחת בשבוע,

ויש אומרים: פעם אחת בחדש,

ויש אומרים: פעם אחת ביובל,

ויש אומרים: פעם אחת בעולם.

ומרוב אהבתו שחבבם ירד הוא בעצמו להצילו ממצרים, דכתיב: וארד להצילו מיד מצרים (שמות ג') וכל שעבוד שהיה מושיע כביכול היה עימהם.

א"ר אבהו: ויושע ה' ביום ההוא (שמות י"ד) אל תקרי ויושע אלא וַיִוָּשַׁע.

כתיב: **ופרעה הקריב** (שמות י"ד) מהו הקריב?

שהקריבם לתשובה.

דבר אל בני ישראל ויסעו (שם ט"ו) א"ר ברכיהו: יום שביעי של פסח היה והיו מתייראים לירד לים כי יום טוב היה, ומנין?

שכך אתה מוצא שאמרו לפרעה דרך שלשת ימים נלך במדבר (שם ה'), מה עשה פרעה? שלח עימהם שומרים, לאחר שלשה ימים מה עשו ישראל?

הרגו מהם הרבה, ומה שנשתייר חזרו והגידו לפרעה שברחו ישראל, שנאמר: ויוגד למלך מצרים כי ברח העם (שם י"ד) מה שהלכו ישראל בג' ימים חזרו השומרים ביום ומחצה ופרעה הלך ג"כ יום ומחצה הוא ששה, כיון שקדש יום שביעי השונא רודף והים סגור ולא היו יכולים לברוח שלא יחללו השבת,

אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: בני בסכנה ומתייראים לחלל שבת, אמור להם שירדו. ואתה הרם את מטך על הים ונטה ידך (שם ט"ז), מהו הרם את מטך?

אמר לו הקדוש ברוך הוא: הסר מטך ונטה ידך שלא יאמרו ישראל לולא המטה הזה לא היה עושה כלום וכיון שאמר למשה שיקרע הים, אמר משה: רבש"ע שמא לא ישמעני,

אמר לו: אם לא ישמעו לך טול מטך והך על ראשו. וידו של משה בוקעת הים?

א"ר אלעזר המודעי: משל למלך בשר ודם שבא גיבור להלחם עמו אמר לבנו: צא והרוג אותו, השיב הבן: איני יכול לו,

אמר לו האב: הרכב ידך על הקשת שאני נוטל ויצא החץ מבין שנינו כדי שיאמרו פלוני הרג הגיבור,

כך הקדוש ברוך הוא הרכיב ידו על ידו של משה ונקרע הים, שכן הוא אומר: מוליך לימין משה זרוע תפארתו (ישעיה ס"ג). במידה שאדם מודד מודדין לו, כשם שגאו המצרים להשליך הילדים ביאור כך גאה גאה.

ר' שליא אומר: כל הילדים שהשליכו המצריים ליאור לא מתו אלא היאור פלטן למדבר, והיה הקדוש ברוך הוא מביא סלע בפי כל אחד וסלע מצדו, הסלע שבפיו היה מיניקתו דבש וסלע שבצדו מסיכתו שמן, כחיה שמסיכה את בנה, שנאמר: ויניקהו דבש מסלע ושמן מחלמיש צור (דברים ל"ב), וכשבאו ישראל בניהם במדבר הכירוהו וקלסוהו להקב"ה, שנאמר: זה אלי ואנוהו (שמות ט"ו).

באותה שעה [כשעברו את הים] ברא להם הקדוש ברוך הוא ארץ חדשה כמו בבריאת העולם בששת ימי בראשית:

ביום הראשון ברא ארץ חדשה מתוך המים, אף כאן קרע להם הים וברא ארץ חדשה מן הים.

ביום שני ברא רקיע, אף כאן פרש עליהם ענני כבוד.

בשלישי ברא דשאים, שנאמר: עשב מזריע זרע זו היא החיטה, אף כאן הנני ממטיר לכם לחם מן השמים,

ברביעי היו מאורות, אף כאן נתן להם שני עמודי אש אחד מהלך לפניהם ואחד עומד על המשכן.

בחמישי ברא עופות, אף כאן נתן להם שליו,

בששי דבר עם אדם בגן עדן, אף כאן דבר עם בני אברהם בהר סיני.

בשביעי שבת, כתיב: שבת וינפש.

ואעבור עליך ואראך (יחזקאל ט"ז) לא נאמר אלא על כנסת ישראל שהיא שמחה בהקב"ה כמו שנאמר: שוש אשיש בה' תגל נפשי באלוהי (ישעיה ס"א) והקב"ה ג"כ שמח בה, שנאמר: וגלתי בירושלם וששתי בעמי (שם ס"ה). וכי מאחר שישראל חביבים כ"כ למה מסרם ביד אויב?

א"ר חנינא: לפי שכל מידותיו של הקדוש ברוך הוא מדה כנגד מדה, בתחילה קודם שירדו למצרים היו בני האמהות מבזין בני השפחות ולא נהגו בהם מנהג אחוה והיה הדבר קשה מאד בעיני הקדוש ברוך הוא והייתה רוה"ק צווחת ואומרת כלך יפה רעיתי, אמר הקדוש ברוך הוא היאך אעשה להם שיקבלו בני השפחות, אורידם למצרים ויהיו כולם עבדים ובשעה שאגאלם אתן להם מצוות פסח שיעסקו בה הם ובניהם ובני בניהם ויאמרו כולם עבדים היינו לפרעה, נמצאו כולם שווים, וכל כך למה?

להודיע גדולתו ושבחו של הקדוש ברוך הוא לכל באי עולם וידעו לעשות שלום בין בריותיו, לכך נקרא שמו שלום, שנאמר: ויקרא לו אלוהים שלום (שופטים ו' כ"ד).

[לחג השבועות]

כתיב: **ה' מסיני בא וזרח משעיר למו** (דברים ל"ג), זו היא נאמרת ברוה"ק. ירעם אל בקולו נפלאות (איוב ל"ז) מה ירעם ה' בקולו?

בשעה שנתן הקדוש ברוך הוא התורה לישראל הראה להם קולו בפלאי פלאות, כתיב: וכל העם רואים את הקולות (שמות כ') את הקול לא נאמר אלא את הקולות,

א"ר יוחנן: היה הקול יוצא ונחלק לשבעה קולות ומשבעה קולות לשבעים לשונות, כדי שישמעו כל העולם, וכשהיה יוצא הקול לא היה יוצא אצל ישראל אלא לפי כחו של כל אחד ואחד לפי מה שהיה יכול לסבול. מכאן הוא אומר קול ה' בכח (תהלים כ"ט), בכח של כל אחד ואחד.

א"ר יוסי בר חנינא: אם תמיה, למד מן המן שירד לישראל במדבר שהיה טעמו לכל אחד ואחד,

לבחורים היה טעמו כמו לחם, שנאמר: הנני ממטיר לכם לחם (שמות ט"ז),

לזקנים היה טעמו כאשישות בדבש, שנאמר: וטעמו כצפיחית בדבש (שם ל"א),

ליונקים טעמו כחלב משדי אמם,

לחולה טעמו כסולת מעורב בה שמן ודבש שנאמר: ובשלו בפרור (במדבר י"א),

ואם היה המן משתנה לכמה טעמים כדי שיוכלו לשאת אותו, הקול כדי שלא יזיק אעכו"כ שהיה לפי כח של כל אחד ואחד.

אריב"ל: בתחילה כשבקש ה' ליתן תורה לישראל **הלך אצל בני עשו הרשע** ואמר להם: רצונכם לקבל התורה?

אמרו מה כתיב בה?

אמר: לא תרצח,

אמרו: לא הבטיחו אביו אלא על החרב, שנאמר: על חרבך תחיה (בראשית כ"ז) ואיך נקבל התורה.

הלך אצל בני עמון ומואב, אמר להם: רצונכם לקבל התורה?

אמרו: מה כתוב בה?

אמר: לא תנאף,

אמרו: איננו באים אלא מזימה, שנאמר: ותהרין שתי בנות לוט מאביהן (בראשית י"ט) ואיך נקבלה.

הלך אצל בני ישמעאל אמר להם: רצונכם וכו'

אמר: לא תגנוב,

אמרו: כל אותן האנשים אין חייהם אלא מגנבה וגזל, דכתיב: והוא יהיה פרא אדם ונקבל התורה?

הלך אצל בני ישראל אמרו: נעשה ונשמע.

עלי עשור ועלי נבל (תהלים צ"ב) עלינו לקבל עשרת הדברות עלי נבל, עלינו לקבל אפילו בימי השמד. ובשעה שהקב"ה ירד על הר סיני ליתן תורה לישראל נדמה להם כזקן, שאין תורה נאה אלא א"כ זקן, ובשעה שעלה אל הים לעשות מלחמה נדמה להם כבחור, שאין מלחמה נאה אא"כ בחור, שנאמר: ה' איש מלחמה (שמות ט"ו).

פתח ר' נהוראי, כתיב: **בחדש השלישי** (שמות י"ט) למה?

לפי שהוא מזל אדם, מכל מזלות אין בהם מזל אדם אלא תאומים לבד, וכן הוא אומר: שני שדיך כשני עפרים תאומי צביה (שה"ש ד'). כתיב: ביום הזה באו מדבר סיני (שמות י"ט), ושם הוא אומר: ויושע ה' ביום ההוא (שם י"ד) ללמדך שבכל שנה ושנה חייב אדם לראות את עצמו כאלו עמד על הר סיני, לכך נכתב ביום הזה גבי מתן תורה. ויסעו מרפידים ויבואו מדבר סיני (שם י"ט).

ה' שמות יש לו:

מדבר סיני,

מדבר קדמות,

הר האלוהים,

הר בשן,

הר חורב,

סיני, שממנו יצאה שנאה לאומות העולם,

קדמות, שנתנה עליו קדושה לעולם,

הר אלוהים, שכן השרה שכינתו עליו, שנאמר: וישכון כבוד ה' על הר סיני (שם כ"ד),

הר בשן, שכל מה שאדם נותן בשנים הוא בזכות אותו הר,

הר חורב, שממנו יצאה חורבה לעולם, שנאמר: והגויים חרוב יחרבו (ישעיה ס') מהר חורב יחרבו.

ויחן שם ישראל (שמות י"ט), ובכל מקום ויחנו כתיב, אלא מגיד שהשוו כולם כאחד לכך כתיב: ויחן לשון יחיד, ובשאר מקומות נוסעים במחלוקת וחונים למסעות הרבה. כה תאמר לבית יעקב וגו' (שם, שם),

אמר לו הקדוש ברוך הוא: כל מה שראית הגד להם, אעשה אותם ראשים, שנאמר: ועתה אם שמוע תשמעו וגו'.

ויבא משה ויקרא לזקני העם (שם, שם), אמר להם: רצונכם לקבל התורה,

אמרו: מה כתוב בה?

אמר להם עשרת הדברים,

אמרו לו: כבר קימו אבותינו,

אנכי ולא יהיה לך קיים יעקב שנאמר: והיה ה' לי לאלוהים, וכתיב: הסירו את אלוהי הנכר (בראשית ל"ה),

לא תשא וזכור קיים יוסף וטבוח טבח,

כבד קיים יצחק שהושיט צווארו לשחיטה,

לא תרצח קיים יהודה שאמר מה בצע כי נהרוג את אחינו,

לא תנאף קיים יוסף,

לא תגנוב קיימו כל השבטים,

לא תענה קיים יהודה, שנאמר: ויכר יהודה (בראשית ל"ח),

לא תחמוד קיים אברהם, שנאמר: אם מחוט ועד שרוך נעל (בראשית י"ד).

ויענו כולם בפה אחד אבותינו קיימו התורה ואנחנו לא נקיים?

אמר לו הקדוש ברוך הוא: למחר אני מבקש שיעמוד הענן שלא יאמרו יום עננים היה, קולות שמענו מראה לא ראינו. הנה אנכי בא אליך וגו', לך ואמור להם שלא יסתכלו בזיו השכינה, כמו שנאמר: וידבר ה' אל משה לך רד וגו' (שמות ל"ב),

הלך משה ואמר: היו נכונים לשלשת ימים אל תגשו אל אשה, והקב"ה לא אמר לו כך אלא וקדשתם היום ומחר,

א"ר יוחנן: הקדוש ברוך הוא מסכים עם פיהם של צדיקים, וכן תמצא במכת בכורות, משה אמר כה אמר ה' כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים (שמות י"א), והקב"ה לא אמר כן אלא ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה (שם י"ב), אלא הקדוש ברוך הוא הסכים על פיו, שנאמר: ויהי בחצי הלילה (שם ט"ו). וכן היו נכונים לשלשת ימים הקדוש ברוך הוא הסכים עמו לא

השרה שכינתו עד היום השלישי, שנאמר: ויהי ביום השלישי (שם י"ט), לכך נאמר מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים (ישעיה מ"ד).

בהיות הבקר, א"ר חייא בר אבא: כל המקיים קריאת שמע כאלו קיים עשרת הדברות שבשעת קריאת שמע נתנו עשרת הדברות. בקשו חכמים לקבוע עשרת הדברות בקריאת שמע, ומפני מה לא קבעום?

לפי שכולם כלולים בו:

אנכי נגד שמע ישראל,

לא יהיה לך נגד ה' אחד,

לא תשא - ואהבת, דרחים ליה למריה לא משתבע בשמיה,

זכור - למען תזכרו,

כבד - למען ירבו ימיכם,

לא תרצח - ואבדתם,

לא תנאף - אשר אתם זונים אחריהם,

לא תגנוב נגד ואספת דגנך ולא דגן חברך,

לא תענה נגד השמרו לכם,

לא תחמוד נגד ולא תתורו.

וכתיב: ויהי קולות וברקים, ארבעה קולות נשמעו מסוף העולם ועד סופו,

קול הדבור,

וקול השופר,

וקול הרעש,

וקול אבנים מתפוצצים,

קול הדבור מנין? שנאמר: יודוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך (תהלים קל"ח),

קול השופר מנין? שנאמר: כל יושבי תבל וגו' וכתקוע שופר תשמעו (ישעיה י"ח),

קול רעש שנאמר: נמוגים ארץ וכל יושביה אנכי תכנתי עמודיה סלע (תהלים ע"ה),

קול אבנים מתפוצצים, שנאמר: הלא כה דברי כאש וגו' כפטיש יפוצץ סלע (ירמיה כ"ג),

כיון שפתח הקדוש ברוך הוא בדברות הרעיש כל העולם כלו, והיה הקול יוצא מתחת שבע מרכבות מתוך ברקים מתוך רעמים מתוך חשך, ואח"כ נעשה כמין נצוצים וישראל רואים אותם, ובשעה שאמרו ישראל כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע זימן הקדוש ברוך הוא לכל אחד מישראל שני מלאכים אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע, אחד אמר את ה' האמרת (דברים כ"ו) ואחד אמר והשבות אל לבבך (שם ד'), וקושרים כתרים לישראל, ואז נתרעשה הארץ וימים ונהרות ונפתחו רקיעים, והראה הקדוש ברוך הוא כבודו לישראל, שנאמר: הן הראנו ה' אלוהינו את כבודו (דברים ה').

אמר להם הקדוש ברוך הוא: מקבלים אתם את התורה?

אמרו: הן,

אמר להם: ערבים מכם אני מבקש,

אמרו: אבותינו יהיו ערבים,

אמר: יש לי ערעור עליהם: אברהם יצא ממנו ישמעאל, יצחק יצא ממנו עשו, ויעקב אמר נסתרה דרכי מה' (ישעיה מ'), אלא ערבים טובים יש לכם בניכם ובנותיכם, אם אתם מקיימים התורה אקיים אותם בידכם ואם לאו אטלם מידכם, וכן הוא אומר ותשכח תורת אלוהיך אשכח בניך גם אני (הושע ד'). ונתנו בניהם ובנותיהם לערבות וקבלו עליהם באלה ובשבועה הלא מאז השמעתיך והגדתי ואתם עדי (ישעיה מ"ד), כי את אשר ישנו פה וגו' (דברים כ"ט). כיון שפתח הקדוש ברוך הוא בדבור אנכי הארץ רעדה וימים ונהרות רעדו, דכתיב: הרים נזלו מפני ה' (שופטים ה') והתחילו השמים מנטפים מים, שנאמר: גם עבים נטפו מים (שם, שם) והיו הלפידים נראים לארבע רוחות העולם,

אמר הקדוש ברוך הוא: אני הוא שאמר והיה העולם ומנהיג סדר בראשית ועתיד אני לכלות אותה ולחדש אותה כי אנכי ה' אלוהיך.

דבר אחר:

אנכי ה', בלשון זה דאנכי בראתי שמים וארץ, שנאמר: אנכי עשיתי ארץ וגו' וידי נטו שמים (ישעיה מ"ה),

ובלשון זה דאנכי מפחד הים, שנאמר: אנכי ה' אלוהיך רוגע הים (שם נ"א),

ובלשון זה נגליתי לאברהם, שנאמר: אל תירא אברם אנכי מגן לך (בראשית ט"ו),

ובלשון זה נגליתי ליעקב, שנאמר: אנכי ארד עמך מצרימה (שם מ"ו),

ובלשון זה נגליתי למשה, שנאמר: אנכי אהיה עם פיך (שמות ד'),

ובלשון זה גאלתי ישראל ממצרים, שנאמר: אנכי ה' אלוהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים (שם כ'),

ובלשון זה הכרתי האמורי, שנאמר: ואנכי השמדתי את האמורי (עמוס ב')

ובלשון זה אנכי עתיד לשלוח לכם את אליהו, שנאמר: הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא,

ובלשון זה אני עתיד לנחמכם, שנאמר: אנכי אנכי הוא מנחמכם (ישעיה נ"א),

ובלשון זה אני נותן לכם עשרת הדברות, שנאמר: אנכי ה' אלוהיך.

כתיב: אנכי ה' אלוהיך

א' זה הקדוש ברוך הוא שהוא אחד,

נ' חמשים

כ' עשרים, אלו ע' אומות שירדו בעולם,

י' ישראל ואחרון חביב ולא בחר אלא ישראל.

דבר אחר:

אנכי א' זה אברהם,

נ' לנ' (?) שנה הכיר בוראו,

כ' לעשרים דור חתך המילה לאברהם,

י' אלו עשרה ניסיונות שנתנסה ועמד בכולם.

דבר אחר:

א' זה ישראל, דכתיב: אחת היא יונתי תמתי (שה"ש ו'),

נ' אלו חמשים ימים שבין פסח לעצרת,

כ' אלו עשרים מכות שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים –

י' במצרים **וי'** על הים, **י'** אלו עשרת הדברות.

תני ר' שמעון בן יוחאי: בשעה שאמרו ישראל לעגל אלה אלוהיך ישראל אשר העלוך (שמות ל"ב) בקש הקדוש ברוך הוא להשמידם, דכתיב: לולא משה בחירו עמד בפרץ לפניו (תהלים ק"ו) ואמר להקב"ה רבש"ע: אמרת לי בסיני אנכי ה' אלוהיך לכל ישראל היה לך לומר אנכי ה' אלוהיכם,

אמר לו: יפה למדת סנגוריא על ישראל, לשעבר הייתי אומר בלשון יחיד מכאן ואילך בלשון רבים אנכי ה' אלוהיכם.

ואמר רשב"י: אין אנכי אלא לשון תנחומים דכתיב: תנחומיך ישעשעו נפשי (תהלים צ"ד).

משל למלך שנשא מטרוניתא והלך למדינת הים, שהה שם ימים רבים והיו חברותיה אומרת (אל תנשאי וסב בעל) עד מתי תמתין, והייתה הולכת לתוך הבית ונטלה כתובתה וקוראת בה ומתנחמת. אחר זמן בא המלך בעלה ואמר: בתי תמה אני איך המתנת לי כל אלו השנים,

ואמרה לו: אדוני המלך לולי כתובתי מרובה היו חברותי מאבדות אותי ממך.

כך ישראל בעוה"ז, אומות העולם אומרים להם עד מתי אתם ממתינים הישועה, ראו כמה בזויים אתם בינינו וכמה צער וייסורים באים עליכם, שובו לכם אצלנו ונעשה אתכם דוכסים ושרים וראשים, וישראל נכנסים לבתי כנסיות ובתי מדרשות ונוטלין ספר תורה וקורין בה ופניתי אליכם והפריתי אתכם (ויקרא כ"ו) ובזה מתנחמים, ובשעה שיבוא הקץ יאמר הקדוש ברוך הוא לישראל: תמה אני היאך המתנתם כ"כ זמן ארוך?

ויאמרו ישראל: רבש"ע לולא היה הספר תורה שנתת לנו היו האומות העולם מאבדים אותנו, דכתיב: זאת אשיב אל לבי על כן אוחיל (איכה ג'),

וכן אמר דוד: לולא תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי (תהלים קי"ט).

למה נאמרו עשרת הדברות בלשון יחיד, כלומר שאף היחידים בטלו אותם.

אנכי בטל מיכה,

לא יהיה בטל ירבעם,

לא תשא בטל מקלל,

זכור בטל מקושש,

כבד בטל אבשלום,

לא תרצח בטל יואב,

לא תנאף בטל זמרי,

לא תגנוב בטל עכן,

לא תענה בטל ציבא,

לא תחמוד בטל אחאב.

לא יהיה לך, למה נאמר לא ד' פעמים?

לא יהיה לך,

לא תעשה לך,

לא תשתחווה,

לא תעבדם,

כנגד ד' מלכויות שעתידים לעמוד על ישראל.

אמר הקדוש ברוך הוא לישראל: ראו בני שלא יטעו אתכם האומות בהבליהם כי עתיד אני לנקום מהם לסוף, כי אני פוקד עוון אבות על בנים ועל בני בנים,

פוקד עוון נבוכדנצר על בלשצר.

ועל שלשים, זה מדי.

ועל רבעים, זה יון.

לשונאי, זה אדום הרשע, שנאמר: ואת עשו שנאתי (מלאכי א'),

כיון שפתח הקדוש ברוך הוא **לא יהיה לך** נפתחו הרקיעים וקלסו לו כל בריות שבעולם.

לא תשא, אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל מה לכם להישבע בשמי לשווא, שבעוון זה בנים מתים, שנאמר: לשווא הכיתי את בניכם (ירמיה ב').

למה **זכור מרובע ולא תישא משולש?**

לומר לך שכל **הנשבע לשקר** מכחיש בשלישי שביניהם,

וזכור לומר לך זכרהו בד' דברים: בדבור בקדוש בטלטול ובנפישה.

כבד משולש, לומר לך שכל המואס בכבוד אב ואם מואס בכבוד שמים לפי ששלשה שותפים בו, כיצד?

האיש מזריע הלובן שממנו עצמות וגידין וצפרנים ולובן שבעינים ומח שבראשו,

והאשה מזרעת אודם שממנו העור והדם והבשר והשחור שבעינים,

והקב"ה נותן בו רוח ונשמה ודעת ובינה ושכל וראיית עין ושמיעת האזן ודבור ומישוש ידיים והלוך רגלים, נמצא שלשה שותפין בו.

והשוה כבוד הורים לכבוד המקום שנאמר: כבד את אביך ונאמר כבד את ה' מהונך (משלי ג'),

והשוה גם יראת האב ליראת שמים שנאמר: איש אמו ואביו תיראו (ויקרא י"ט) ונאמר את ה'

אלוהיך תירא (דברים ו'). מפני מה זכו בני עשו למלכות לפי שכבד אביו, שנאמר: שממית בידיים תתפש והיא בהיכלי מלך (משלי ל').

ומפני מה **לא תרצח מרובע?**

לומר לך שלא תהיה משתתף עם הרצחנים לא ביד ולא ברגל ולא בפה ולא בדעת.

יואב הרג ביד, שנאמר: אשר פגע בשני אנשים צדיקים (מ"א ב')

דואג בפיו, שנאמר: בבוא דואג האדומי ויגד לשאול (תהלים נ"ב),

מרגלים ברגליהם, הורג בדעת זה שראה חברו בעבירה ואינו מוכיחו, ואם מוכיחו כתיב: ואתה את נפשך הצלת (יחזקאל ג').

לא תנאף מרובע, לומר לך לא תנאף לא ביד ולא ברגל ולא בעין ולא בלב.

לא תגנב מרובע, לפי שיש בנגבה ד' דברים ואלו הם: הגונב מזה שגנב אינו משלם אלא הקרן, המודה בקנס פטור, ואם נמצאה הגנבה בידו משלם הכפל, גנב שור או שה וטבחו או מכרו משלם ה' בקר תחת השור וד' צאן תחת השה.

לא תענה מרובע, לומר לך לא תענה שקר נגד בוראך ולא נגד דיין ולא נגד המלווה ולא נגד הלוה.

לא תחמוד, וכי יש לך אדם שחומד כל הדברים הללו, אלא מתוך שבא על אשת חברו ומוליד בן ובעל האשה סבר שהוא בן שלו ומורישו שדהו וכל אשר לו.

כתיב: **וכל העם רואים את הקולות** (שמות כ'), מלמד שהקול היה מתחלף לכמה מיני מדות,

כקול להבת אש, שנאמר: קול ה' חוצב להבות אש (תהלים כ"ט),

כקול מים רבים, שנאמר: כקול מים רבים כקול שדי (יחזקאל א')

כקול שאגת אריה, דכתיב: אריה שאג מי לא ייראה ה' אלוהים דבר מי לא ינבא (עמוס ג').

דבר אחר:

וכל העם רואים מלמד שלא היה אחד מהם סומא. ויענו כל העם, מלמד שלא היה אחד מהם אלם. ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע, מלמד שלא היו בהם חרשים.

וכמה דברות שמעו מפי הקדוש ברוך הוא?

שתים, אנכי ולא יהיה שנאמר: שתים זו שמעתי (תהלים ס"ב).

אמר הקדוש ברוך הוא לישראל:

אם אתם מקיימים אנכי ה' אלוהיך מקיים אני אני ה' אלוהיכם

ואם לאו אקיים בכם אנכי ה' אלוהיך אל קנא (שמות כ'),

אם אתם מקיימים לא יהיה לך אקיים לכם והייתי לכם לאלוהים,

ואם לאו אקיים בכם שלח מעל פני ויצאו (ירמיה ט"ו).

אם אתם מקיימים לא תשא אקיים בכם נשבע ה' בימינו ובזרוע עזו (ישעיה ס"ב),
ואם לאו אקיים בכם ויקצף וישבע לאמר אם יראה איש וגו' (דברים א').

אם אתם מקיימים זכור אקיים ונזכרתם לפני ה' אלוהיכם ונושעתם,
ואם לאו אקיים בכם וראו את כל ערותך (יחזקאל ט"ז).

אם אתם מקיימים כבד את אביך אקיים למען יאריכון,
ואם לאו אקיים בכם אב ואם הקלו בך (יחזקאל כ"ב).

אם אתם מקיימים לא תרצח אקיים לכם וחרב לא תעבור בארצכם (ויקרא כ"ו),
ואם לאו אקיים בכם והבאתי עליכם חרב (שם, שם).

אם אתם מקיימים לא תנאף אקיים לכם אז תשמח בתולה במחול (ירמיה ל"א),
ואם לאו אקיים נשים בציון ענו (איכה ה').

אם אתם מקיימים לא תגנוב אקיים לכם חלקו את שלל אויביכם (יהושע כ"ב),
ואם לאו ויעל שישק מלך מצרים וגו' (דהי"ב י"ב).

אם אתם מקיימים לא תענה אקיים לכם אתם עדי נאם ה' (ישעיה מ"ג),
ואם לאו אנכי היודע ועד (ירמיה כ"ט).

אם אתם מקיימים לא תחמוד אקיים לכם לא יחמוד איש את ארצך (שמות ל"ד),
ואם לאו מחמדינו היה לחרבה (ישעיה ס"ד).

בעשרה מאמרות נברא העולם, ולא בי"א, נגד עשרה דברים שבהם נתנה תורה לישראל, הא כיצד?
ביום הראשון ויאמר אלוהים יהי אור,
כנגד **אנכי ה' אלוהיך,** וכתיב: והיה לך ה' לאור עולם (ישעיה ס').

ביום השני יהי רקיע בתוך המים,
כנגד לא יהיה לך ולא תעשה לך וגו' ואשר במים.

מאמר השלישי ויאמר אלוהים יקוו המים,

כנגד לא תשא את שם ה' אלוהיך לשוא, וכתיב: אשר שמתי חול גבול לים (ירמיה ה'),

מאמר הרביעי ויאמר אלוהים תדשא הארץ,
כנגד זכור את יום השבת, אם אתם משמרים את השבת כתקונה הקדוש ברוך הוא מזמין לכם יציאת שבת,

מאמר החמישי ויאמר אלוהים יהי מאורות,
כנגד כבד את אביך שכל המכבד אב ואם הקדוש ברוך הוא מאיר לו בעוה"ז ובעוה"ב.

מאמר הששי ויאמר אלוהים ישרצו המים,
כנגד לא תרצח כדי שלא תהא שוחט האדם כדרך ששוחט את העוף,

מאמר השביעי ויאמר אלוהים תוצא הארץ נפש חיה למינה,
כנגד לא תנאף כדי שלא תהיה כבהמה שנזקקת לאמה ולאחותה,

מאמר שמיני, ויאמר אלוהים נעשה אדם,
כנגד לא תגנוב כדי שלא יביא אדם מן האילן ונטרד,

מאמר תשיעי ויאמר אלוהים הנה נתתי לכם,
כנגד לא תענה, מה הארץ אין דרכה לזרוע פולין ולקצור חטים, עדשים ולקצור שעורים, כך לא תענה עדות שקר אלא אמת.

מאמר עשירי ויאמר אלוהים לא טוב היות האדם לבדו,
כנגד לא תחמוד, מה האדם הראשון לא היה לו אלא אשה אחת ולא חמד אשה אחרת כך לא תחמוד אשת רעך.

דרש ר' פינחס: מאי דכתיב: ואהבת עולם אהבתיך (ירמיה ל"א) יתברך שמו של הקדוש ברוך הוא שאלמלא כך שהוא אהב אותנו אהבת עולם הייתה מדת הדין מעכבת אותנו, שבכל יום אומרת לפני הקדוש ברוך הוא היכן האהבה שישראל אוהבים אותך שאינם מונעים עצמם מלישבע בשמך לשקר ומספרים לשון הרע ומסתכלים בנשים, ואומר הקדוש ברוך הוא: אין אומה בעולם כמותה וראה שבכל יום ממליכים אותי על מעשה שמים וארץ וכתבתי בתורה ואכלת ושבעת וברכת (דברים ח') והם מברכים אפילו על כזית ועל כביצה ומשכימים ומעריבים בבתי כנסיות ומרביצים תורה ונותנים צדקה לעניים ומקדשים על היין ואומרים ויכולו ומקדשים שמי בעולם, בפתחיהן מזוזה, ובראשיהם ובזרועותיהם תפלין, ובבשרם

מילה, ובבגדיהם ציצית ותורה בפיהם, בא וראה אם יש אומה חביבה כזו, ועל אותה שעה נאמר: ויאמר ה' אל השטן יגער ה' בך השטן (זכריה ג').

תנו רבנן: מאי דכתיב: **קדש ישראל לה'** (ירמיה ב') אמר הקדוש ברוך הוא לישראל: בני, היו קדושים לפני ואל תיראו מיום הדין, לעתיד לבוא מביא הקדוש ברוך הוא עפר הארץ ועפר מתים ומגבלם זה בזה ונותן בו עור ובשר וגידים ועצמות והמלאך הממונה על הנשמות יבוא ויתן בהם נשמה ואח"כ יכנסו לבית המדרש, אברהם יצחק ויעקב יושבים לפניו, מלכי ישראל ויהודה מלפניו ומלאחריו, ודוד יושב ראשון (באמצע) והעגולה י"ח אלפים פרסאות סביב שמונה עשר אלף (יחזקאל מ"ח) ודוד רוכב על סוס אש, כיון שראה הקדוש ברוך הוא דוד ומשיח קורא את דוד ואומר לו: בני שב לימיני שהבאתי עליו ייסורים ושבח אותי, שנאמר: ואני בתומי הלכתי (תהלים כ"ו), ויושב הקדוש ברוך הוא ומגלה להם טעמי תורה: מפני מה אסר לנו חזיר ודם וחלב ובשר בחלב וכו' ואח"כ אומר הקדוש ברוך הוא לצדיקים היכנסו בגן עדן ואכלו סעודה המתוקנת לכם ושתו יין המשומר בענביו,

ואומרים לו: רבש"ע כלום יש סעודה שאין בעלה בתוכה?

אם ירצה הקדוש ברוך הוא אדונינו ישרה שכינתו בינינו,

ואומר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: רבש"ע עשה עמנו לטובה אות ושב עמנו.

מיד נכנס הקדוש ברוך הוא וישב וכל הצדיקים עמו, ודוד ישב כנגדו, שנאמר: וכסאו כשמש נגדי (תהלים פ"ט), וכל הצדיקים שותים שלש כוסות מיין עסיס, שנאמר: אשקך מיין הרקח מעסיס רמוני (שה"ש ח'), וכוס של ברכה הוא מאתים ועשרים וחד לוג כמין רוי"ה, שנאמר: תערוך לפני שלחן נגד צוררי דשנת בשמן ראשי כוסי רויה (תהלים כ"ג). מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת לחוסים בך נגד בני אדם (שם ל"א), שלום רב לאוהבי תורתך (שם קי"ט), וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך (ישעיה נ"ד).

[לחג הסוכות]

כתיב: **גם את זה לעומת זה עשה האלוהים** (קהלת ה'), וכתיב: ה' בחכמה יסד ארץ (משלי ג'), כל מה שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו ברא דבר כנגדו וברא לעומת זה:

ברא ישראל וברא אומות העולם ולולי רחמיו של הקדוש ברוך הוא ותקנה שתיקן לא היו יכולין לעמוד שעה אחת בפני האומות.

ואיזה תקנה תיקן להם?

ברא לאומות העולם שרים ולישראל שרים והם מיכאל וגבריאל, בזמן שישראל עוברים על רצונו של מקום שרי אומות העולם עומדים ומקטרגים ושרי ישראל עומדים לפני הקדוש ברוך הוא בתחינה, וכיון שמתחברים תחינות ישראל עם קטרוגי שריהם מיד מתרצה הקדוש ברוך הוא ונותן כח וגבורה לשרי ישראל ומתגברים ונופלת אימתם על אומות העולם ומתישים כחם ונכנעים לפניהם, ואלמלא זה לא היו ישראל יכולין לעמוד שעה אחת לפני אומות העולם.

ברא בני אדם ברא שדים ואלמלא רחמיו של הקדוש ברוך הוא ותקנה שתיקן להם לא הייתה יכולה שום בריה לעמוד לפניהם,

ואיזה תקנה תקן להם?

שכל תקופת ניסן שרפים מתגברין ומרוממין ראשיהן ונופלת אימתם על המזיקים וסוככים באברתם על בני אדם כדי להגן מהמזיקים, כמו שנאמר: באברתו יסך לך וגו' לא תירא וגו' (תהלים צ"א).

ברא בהמות וחיות וברא כנגדן דובים ואריות ונמרים, ואלמלא רחמיו של הקדוש ברוך הוא לא הייתה בהמה טהורה יכולה לעמוד בפני הדובים והאריות, וזו התקנה שכל תקופת תמוז נותן הקדוש ברוך הוא כח לשור השוכן בהררי אלף שמגביה עצמו ונופלת אימתו על פני דובים וכו' שאינם מזיקים כ"כ.

ברא עופות מהם בישוב ומהם שלא בישוב וברא כנגדם הפרס והעזניה, ואלמלא וכו' והתקנה היא שכל תקופת תשרי נותן כח בזיז שדי שמרים ראשו ונופלת אימתו על הפרס והעזניה.

ברא דגים גדולים וקטנים, ואלמלא וכו', שכל תקופת טבת לויתן מרים ראשו ונופלת אימתו על כל דגי הים, והוא שנאמר: ה' בחכמה יסד ארץ, שברא עולמו בארבע רוחות מזרח מערב צפון ודרום:

מזרח שממנו יצא אור לעולם,

מערב שם אוצרות שלג וברד ומשם יצא קור וחום לעולם.

צפון משם יצא חשך לעולם,

דרום משם יצא גשם וטל ברכה.

וכשם שברא ד' רוחות לעולם כך ברא ד' חיות מסובבות כסא, וכסא הכבוד למעלה מהם, וכך סדרם יעקב לבניו בשעה שהיה מצווה אותם ואמר עתיד להיות ד' דגלים במדבר, כסדר הזה תהיו מוליכים מיטתי, ואמר להם כי:

לצד מזרח יהיה לוי יהודה יששכר וזבולון,

לצד דרום ראובן שמעון וגד,

לצד צפון דן נפתלי ואשר,

לצד מערב בנימין אפרים ומנשה.

וכסדר הזה היו הארבעה דגלים במדבר:

מזרח שממנו יצא אור לעולם לוי כנגדו שהוא אור המקדש **ויהודה** שהוא מלך ישראל **ויששכר** שיודעים התורה שנקראת אור, שנאמר: ובני יששכר יודעי בינה וגו' (דהי"א י"ב).

דרום שממנו יצאו גשמי ברכה כנגדו ראובן שהוא בעל תשובה שבשביל בעלי תשובה הקדוש ברוך הוא משפיע ברכה לישראל, **וגד** שהוא בעל גבורה שגשמי ברכה בגבורות, **ושמעון** באמצע לכפר עליו.

לצד מערב אוצרות שלג וקור וחום כנגדו בנימין אפרים ומנשה.

במערב לעולם שכינה שרויה, שנאמר: ולבנימין אמר וגו' (דברים ל"ג).

לצד צפון שממנו חושך יצא לעולם כנגדו דן שיצאו בניו שהחשיכו העולם בע"ז, שנאמר: ויקימו להם בני דן הפסל (שופטים י"ח) ועליו **בני נפתלי ואשר** שמאירים על החשך וכן הוא אומר רצוי אחיו וטובל בשמן רגלו (דברים ל"ג).

כונן שמים בתבונה, שאף העליונים לא בראם אלא לשבחו, כיצד?

שכל בקר ובקר עומד מלאך לפניו ואומר: ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך לעולם ועד, וכל גדודי מעלה עונין אחריו, וחיה אחת עומדת באמצע הרקיע וישראל שמה, ואומרת: ברכו את ה' המבורך, וכל גדודי מעלה עונין אחריה: ברוך ה' המבורך לעולם ועד, וטרם שיגמרו שרפים עומדים וגומרים אותה: ק' ק' ק', וחיות הקדש מתרעשים ומתרעדים ואומרים: ברוך כבוד ה' ממקומו, ואח"כ עומדים כולם ואומרים בפה אחד: ימלוך ה' לעולם וגו' ה' אלוהינו ה' אמת. יתברך שמו של הקדוש ברוך הוא שנתן לישראל תורת אמת והלכותיה ודקדוקיה ופירושיה ע"י משה והזהיר הקדוש ברוך הוא לישראל כדי שילמדו וישמעו וישאלו את ת"ח ולא יסורו ימין ושמאל מן ההלכות שיאמרו להם חכמים שקבלו ממשה, שנאמר: לא תסור מן הדבר וגו' (דברים י"ז), כתיב: ושמרתם ועשיתם אותם אני ה' (דברים ז') אני נאמן לפרע ממי שאינו מקיים ונאמן אני לשלם שכר טוב למי שמקיים, והיינו דאריב"ל: כל מצוות שישראל עושים בעולם באות ומעידות להם לעוה"ב, שנאמר: יתנו עדיהם ויצדקו ישמעו ויאמרו אמת (ישעיה מ"ג).

דרש ר' חנינא בר פפא: לעתיד לבוא מביא הקדוש ברוך הוא ספר תורה ומניח בחיקו ואומר: כל מי שעסק בתורה יבוא ויטול שכרו, מיד מתקבצים כל אומות העולם ובאים, שנאמר: כל גויים נקבצו יחדו מי בהם יגיד זאת (ישעיה מ"ג).

ונכנסו מלכי רומי תחילה לפי שהם חשובים דכתיב: ותאכל כל ארעא ותדושנה ותדקנה (דניאל ז' כ"ג). וא"ר יוחנן: זו רומא שטבעה יוצאת בכל העולם, ואמר להם הקדוש ברוך הוא מה מעשיכם ובמה עסקתם?

ואומרים: ערי חומה בנינו ומרחצאות ושווקים הרבה עשינו וכסף וזהב הרבנו, וכולם לא עשינו אלא בשביל ישראל כדי שיתעסקו בתורה,

ואמר להם: כל מה שעשיתם לצורככם עשיתם, ערי חומה ושוקים להושיב בהם זונות, ומרחצאות לעצמכם, כסף וזהב לי הוא שנאמר: לי הכסף ולי הזהב (חגי ב'), כלום יש בכם מגיד זאת זו התורה, דכתיב: זאת התורה, מיד יוצאים בפחי נפש.

ואחריהם מלכי פרס דחשיבא בתריהון, ואמר להם הקדוש ברוך הוא: במה עסקתם?

ואמרר לו: רבש"ע הרבה גשרים גשרנו וכרכים כבשנו והרבה מלחמות עשינו וכולם לא עשינו אלא בשביל ישראל שיתעסקו בתורה,

ואמר להם: כל מה שעשיתם לצורככם עשיתם: גשרים לטול מהם מכס, כרכים לעשות מהם אנגריא, מלחמות אני עשיתי, שנאמר: ה' איש מלחמה (שמות ט"ו), כלום יש בכם מגיד זאת, מיד יוצאים וגו'.

וכן כל אומה ואומה וכי מאחר שמלכות רומי יצאה חייב למה נכנסו מלכי פרס?

סברי אינהו סתרו בית המקדש ואנן בנינן ליה, ומאחר דאלו שנים יצאו בפחי נפש למה נכנסו שאר אומות?

סברי אינהו אשתעבדו בישראל ואנן לא משתעבדינן בהו.

אז יאמרו רבש"ע כלום נתת לנו התורה ולא קיימנו?

וכי מצי למימר הכי, והא כתיב: ויאמר ה' מסיני בא וזרח משעיר למו (דברים ל"ג) וכתיב: אלוה מתימן יבוא (חבקוק ג') מאי בעי בשעיר ומאי בעי בתימן?

אלא א"ר יוחנן: מלמד שחזר הקדוש ברוך הוא על כל אומה ואומה אם דעתה לקבל התורה ולא מצא אומה שרצתה לקבל כי אם ישראל וכו'. לעתיד לבוא יאמרו רבש"ע תנה לנו עתה ונקיימנה, ויאמר להם שוטים! מי שלא הכין מזונות ביבשה ונכנס בים מה יאכל בים, ואעפ"כ יש לי מצווה קלה וסוכה שמה שיכול אדם לעשות בקל בלא רב חסרון כיס, ועשו אותה. מיד כל אחד ואחד ילך ויעשה סוכתו בראש גגו, ויוציא הקדוש ברוך הוא חמה מנרתיקה וילהט עליהם היום, ויניחו סוכותם ומבעטים בה ויוצאים. והא אין הקדוש ברוך הוא בא בעלילה עם בריותיו והיאך יוציא חמה מנרתיקה?

זמנין דמשכא תקופת תמוז וחיים נמי לישראל ולא מבעטי. והא אמרת דמצטער פטור מן הסוכה?

נהי דפטור אינהו בעוטא בעטי אבל ישראל שקבלו התורה באהבה ומקיימים אותה מתרפאים באותו חום.

ר' ינאי ור"ש בן לקיש תרווייהו אמרי: אין גיהינום לעתיד לבוא אלא שהרשעים נדונים באותו חום של חמה וילהט אותם, שנאמר: כי הנה יום בא בוער כתנור (מלאכי ג').

וחכמים אמרו: יש גיהינום לעתיד לבוא, שנאמר: נאום ה' אשר אור לו בציון ותנור לו בירושלם (ישעיה ל"א).

א"ר פינחס הכהן: בשעה שהיו ישראל על הים והיו אוכלסין של פרעה זורקין חצים על ישראל הקיפם הקדוש ברוך הוא בענני כבוד וסכך עליהם שלא יזיקו, שנאמר: סכות לראשי ביום נשק (תהלים ק"מ ח'), וכתיב: וענך עומד עליהם (במדבר י"ד), ועתידים כל האומות ליכנס בירושלם על ישראל להלחם עמם, שנאמר: ואספתי כל הגויים אל ירושלם למלחמה (מ"ב ט"ז) ויצא הקדוש ברוך הוא ונלחם עימהם, שנאמר: ויצא ה' ונלחם בגויים ההם (זכריה י"ד), והיינו דכתיב: הנה יום בא לה' (שם, שם).

דבר אחר:

הנה יום בא לה', למה באים בירושלם?

אמר שמואל בר נחמני: מפני שפתחו של גיהינום בירושלם, שנאמר: נאום ה' אשר אור לו בציון ותנור לו בירושלם (ישעיה ל"א) ויפתח להם הפתח ויעלו לירושלם וידין אותם שם לפי שבמקום שקפחו הליסטים שם צולבים אותם, ויאמרו לפני הקדוש ברוך הוא: מתי יהיה זה הדין?

ואמר להם: אין לכם לידע אלא לחכות לי, שנאמר: לכן חכו לי נאם ה' ליום קומי לעד כי משפטי לאסוף גויים ולקבץ ממלכות וגו' כי באש קנאתי תאכל כל הארץ (צפניה ג'),

והיאך יהיה הדין שלהם, יהיו מסורין ביד מלאכים או יהיו נדונים בגיהינום?

ואמר להם לישראל: הרשות בידכם להמית אותם במיתה שאתם רוצים, שנאמר: גואל הדם הוא ימית את הרוצח (במדבר ל"ה), ולא עוד אלא כל מי שעשה עמכם בעוה"ז כאלו עשה עמי שכך אמר הקדוש ברוך הוא למשה: נקום נקמת בני ישראל (במדבר ל"א) ואח"כ אמר לתת נקמת ה' במדין (שם, שם). ואף לעוה"ב עומדים כל האומות על ישראל להכחידם, שנאמר: לכו ונכחידם (תהלים פ"ג), לא עליכם לבד עומדים אלא גם עלי, שנאמר: יתייצבו מלכי ארץ וגו' על ה' ועל משיחו (שם ב'), ואמסרם בידכם ואתם גובים את נקמתי, שנאמר: ונתתי את נקמתי באדום ביד עמי ישראל (יחזקאל כ"ה).

כתיב: **וסוכה תהיה לצל יומם** (ישעיה ד') א"ר לוי: כל מי שמקיים מצוות סוכה בעוה"ז הקדוש ברוך הוא מסיך עליו מן המזיקין, שכן הוא אומר באברתו יסך לך (תהלים צ"א).

דבר אחר:

כל מי שמקיים מצוות סוכה הקדוש ברוך הוא מושיבו בסוכה של לויתן לעתיד לבוא, שנאמר: התמלא בשוכת עורו ובצלצל דגים ראשו (איוב מ' ל"א), ובשעה שיהיו הצדיקים בסוכות עורו של לויתן יאמר הקדוש ברוך הוא כל מי שעשה מצוות רגילות יבוא ויאכל מראשו, מיד באים וניכרים עליו, שנאמר: יכרו עליו חברים (שם, שם) מי שחבר עצמו במצוות.

דבר אחר:

יכרו עליו חברים, חבורות חבורות בעלי משנה בעלי תלמוד ואגדה בעלי מצוות ומעשים טובים, כל חבורה וחבורה נוטלת חלקה. שמא תאמר יש ביניהם מריבה?

ת"ל: יחצוהו בין כנענים (שם, שם ל'), אל תקרי בין כנענים אלא כבין כנענים מה כנענים פרגמטוטין לוקחין אבן טובה בשותפות וכשהן מוכרין אותה חולקין דמיה ואין להם תגר זה עם זה כך לעתיד כל אחד מן הצדיקים נוטל חלקו לפי מעשיו לכך נאמר יחצוהו בין כנענים, ואין כנענים אלא פרגמטוטין, דכתיב: אשר סוחריה שרים כנעניה נכבדי ארץ (ישעיה כ"ג). כתיב: ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך (דברים ט"ז) אמר הקדוש ברוך הוא ד' בני בתים יש לך

בנך בתך עבדך ואמתך וכנגדם יש לי ג"כ ד', הלוי הגר היתום והאלמנה, אם תשמח את שלי עם שלך מוטב ואם לאו תבוטל שמחה.

אריב"ל: בא וראה כמה גדולים מכיכי רוח לפני הקדוש ברוך הוא בזמן שבית המקדש קיים אדם מקריב קרבן בידו אבל מי שדעתו שפלה ורוחו נמוכה מעלה עליו הכתוב כאלו הקריב כל הקרבנות, שנאמר: זבחי אלוהים רוח נשברה וגו' (תהלים נ"א) ולא עוד אלא כל שדעתו נמוכה אין תפלתו נמאסת, שנאמר: לב נשבר ונדכה אלוהים לא תבזה (שם, שם) ואין מדה קשה לפני הקדוש ברוך הוא מגסות הרוח, ואמרו חכמים: על ז' דברים נגעים באים וזו אחת מהם, ואמר ה' מלך גאות לבש (תהלים צ"ג) נמצא אותו שיש בו גאות כגוזל לבוש של הקדוש ברוך הוא.

[לראש השנה]

כתיב: **מה רבו מעשיך ה' כולם בחכמה עשית** (תהלים ק"ד), ארכו של עולם מהלך ת"ק שנה ורחבו ג"כ ת"ק שנה וגבהו ככה, וים הגדול מקיף העולם כמו כיפה. הקדוש ברוך הוא הוא ראשון והוא אחרון, שנאמר: אני ראשון ואני אחרון (ישעיה מ"ד) והכל גלוי וידוע לפניו והנסתרות הוא רואה דכתיב: אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ה' הלא השמים והארץ אני מלא (ירמיה כ"ג), וכתיב: אין חשך ואין צלמות להסתר שם פועלי און (איוב ל"ד) ועתיד הקדוש ברוך הוא להחיות המתים, כיצד עושה?

נוטל שופר גדול ותוקע בו שבע תקיעות:

בתקיעה ראשונה העולם כלו יתרעש ויחילו כיולדה,

בשניה העפר מתפזר והקברים נפתחים,

בשלישית העצמות מתקבצים,

ברביעית נמתחים האברים,

בחמישית עורות מתהווים,

בששית רוחות ונשמות נכנסין בגופן,

בשביעית הם חיים ועומדים על רגליהם בלבושיהם, שנאמר: ה' צבאות יגן עליהם (זכריה ט') ועומד הקדוש ברוך הוא ומסדר סדרן של באי עולם של צדיקים ושל חסידים ושל מלכים ושל נדיבים ושל כל נשמה ונשמה ומוריד חנוך ששמו מטטרון ואת ד' חיות מתחת כסא הכבוד, ומעלה קרח וכל עדתו ומעמידן על רגליהם ומסדר דינם בפני הבריות ואומר להם: כלום ראיתם אלוה מבלעדי בשמים ממעל ובארץ מתחת ואומרים ומי צור זולתי אלוהינו וגו' (תהלים י"ח) אין כמוך באלוהים ה' ואין כמעשיך (תהלים פ"ו) מיד אומר הקדוש ברוך הוא לכל באי עולם ראו עתה כי אני אני הוא, פי' אני הוא ואין אחר מבלעדי, אני הוא שמחצתי בעוה"ז וארפא לעוה"ב, ואין מידי מציל (דברים ל"ב) ליום הדין, מחצתי ואני ארפא (שם, שם) כשם שאדם נפטר מן העולם כך חוזר לעוה"ב שיכירוהו, נפטר סומא חוזר סומא, חרש חוזר חרש, ואח"כ ישוב הקדוש ברוך הוא ומרפא אותו, שנאמר: בורא ניב שפתים שלום שלום וגו'

(ישעיה נ"ז). כתיב: את הרשום בכתב אמת (דניאל י' כ"א) אדם חוטא כל ימות השנה הקדוש ברוך הוא רושם עליו, כיון שבאו עשרת ימי תשובה אם שב הרשום מתבטל ואם לאו בכתב אמת.

קודם שנברא העולם היה כלו מים ותהו ובהו, שנאמר: והארץ הייתה תהו ובהו וגו', תהו דומה לקו ירוק המקיף כל העולם וממנו יצא חשך לעולם, ובהו הם אבנים מפולמות ומשוקעות בתהום שמהם יוצאים המים, שנאמר: ונטה עליו קו תהו ואבני בהו (ישעיה ל"ד), וכשעלה במחשבה להבראות היה הקדוש ברוך הוא מחשב איך יברא העולם ויעמוד מפני עונותיו של אדם שעתידים לחטוא, והקדים וברא תשובה ואח"כ ברא העולם.
שבעה דברים נבראו קודם שברא העולם ואלו הן:
תורה וכסא הכבוד וגן עדן וגיהינום ותשובה ובית המקדש ושמו של משיח,
תורה מנין? דכתיב: ה' קנני ראשית דרכו (משלי ח').
כסא הכבוד מנין? דכתיב: נכון כסאך מאז (תהלים צ"ג).
גן עדן מנין? דכתיב: ויטע ה' אלוהים גן בעדן מקדם (בראשית ב').
גיהינום מנין? דכתיב: כי ערוך מאתמול תפתה (ישעיה ל').
תשובה מנין? דכתיב: בטרם הרים יולדו וגו' תשב אנוש עד דכא וגו' (תהלים צ'),
בית המקדש מנין? דכתיב: כסא כבוד מרום מראשון (ירמיה י"ז).
שמו של משיח מנין? דכתיב: יהי שמו לעולם לפני שמש ינון שמו (תהלים ע"ב).

א"ר יאשיה: כתיב: **אשרי העם יודעי תרועה** (תהלים פ"ט), וכי ישראל יודעים תרועה ואין אומות העולם יודעים, אלא אשרי העם שיודעים לפתות בוראם בתרועה ואימתי?
בחדש השביעי באחד לחדש.
ר' ברכיה פתח כתיב: תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו (תהלים פ"א) וכל החדשים אינם מכוסים?
אלא בכסה שיש בו חג ביומו וזה חדש תשרי.
כתיב: הוא רשע בעוונו ימות ודמו מידך אבקש (יחזקאל ג') כשלא הזהרתם אותו ולא שב מרשעו הוא בעונו ימות וגו' ואתם את נפשכם הצלתם (שם, שם). כיוצא בו בר"ה אם יתקע שופר בר"ה בעיר ועם לא יחרדו מיום הדין, שבר"ה ספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפני הקדוש ברוך הוא ובו ביום יוצאת גזרה מי יחיה ומי ימות, אם יחרדו ושוברים את לבם ויעשו תשובה, כענין שנאמר: יעזוב רשע דרכו (יחזקאל נ"ה) מוטב, שאין הקדוש ברוך הוא חפץ במיתתם של רשעים, כמו שנאמר: חי אני נאם ה' אם אחפוץ במות הרשע וגו' (יחזקאל ל"ג).
ואם לא, כתיב: אם תהיה רעה בעיר וה' לא עשה (עמוס ג').
שאלו לחכמים נפש החוטאת מה ענשה?
אמרו חטאים תרדף רעה (משלי י"ג),

שאלו לנבואה החוטא מה ענשו?

אמרה והנפש החוטאת תמות (יחזקאל י"ח),

שאלו לתורה חוטא מה עונשו?

אמרה יביא אשם ויתכפר לו דכתיב: ונרצה לו לכפר עליו (ויקרא א'),

שאלו להקב"ה חוטא מה ענשו?

אמר להם: יעשה תשובה ויתכפר לו דכתיב: טוב וישר ה' ע"כ יורה חטאים בדרך (תהלים כ"ה), פי' לעשות תשובה, דא"ר יצחק: יפה צעקה לאדם בין קודם גזר דין בין לאחר גזר דין, ותניא ר"ע אומר: מפני מה אמרה תורה הביאו עומר בפסח כדי שתתברך לכם תבואה שבשדות, ושתי הלחם בעצרת כדי שיתברכו לכם פירות האילן, ואמרה תורה: נסכו לפני מים בחג כדי שיתברכו לכם גשמי שנה, ואמרו לפני בר"ה מלכויות זיכרונות ושופרות,

מלכויות שתמליכוני עליכם,

זיכרונות שיבוא זיכרונכם לפני לטובה,

ובמה?

בשופר.

א"ר אבהו למה תוקעים ומריעים בר"ה, שהרי רחמנא אמרה תקעו גבי ר"ה ולא יותר, אלא הוא כדי לערבב השטן.

א"ר יצחק: ד' דברים מקרעים גזר דינו של אדם ואלו הן: **צעקה צדקה שנוי השם ושנוי מעשה.**

צעקה מנין? דכתיב: ויצעקו אל ה' בצר להם וגו' (תהלים ק"ז),

צדקה, דכתיב: וצדקה תציל ממות (משלי י'),

שנוי השם, דכתיב: ויאמר ה' אל אברהם שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה (בראשית י"ז), וכתיב: וברכתי אותה וגם נתתי לך ממנה בן (שם, שם),

שנוי מעשה דכתיב: וירא ה' את מעשיהם כי שבו וגו' וכתיב: וינחם האלוהים על הרעה (יונה ג'),

ויש אומרים: אף **שנוי מקום** דכתיב: ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך וגו' והדר ואעשך לגוי גדול ואברכך (בראשית י"ב), ואידך ההוא זכותא דארץ ישראל אהניא ליה.

א"ר יהודה: ג' ספרים נפתחים בר"ה לפני הקדוש ברוך הוא:

אחד של צדיקים גמורים והם נכתבים ונחתמים לאלתר לחיים,

ואחד של בינוניים והם תלויים ועומדים מר"ה עד יוה"כ, זכו, נכתבים לחיים לא זכו נכתבים למיתה.

א"ר אבין מאי קרא ימחו מספר חיים ועם צדיקים אל יכתבו (תהלים ס"ט),

רשעים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר למיתה. שמא תאמר הא חזינן רשעים מאריכים ימים וצדיקים אינם מאריכים?

א"ר יוחנן: בצדיקים גמורים ורשעים גמורים, או שמא לדין גן עדן וגיהינום קאמר לאחר מיתתם.

תניא בית שמאי אומרים: ג' כתות עוברות ביום הדין של צדיקים גמורים ושל רשעים גמורים ושל בינוניים, צדיקים גמורים נכתבים לאלתר לגן עדן רשעים גמורים לאלתר לגיהינום בינוניים יורדים לגיהינום ומצפצפים ועולים, שנאמר: והבאתי את השלישית באש וצרפתים כצרף הכסף ובחנתים כבחן את הזהב (זכריה י"ג) ועליהם אמרה חנה: ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל (ש"א ב').

ובית הלל אומרים: ורב חסד (שמות ל"ד) מטה כלפי חסד, ועליהם אמר דוד: אהבתי כי ישמע ה' את קולי תחנוני (תהלים קט"ז).

אמר רבא: מאי דכתיב: אהבתי כי ישמע ה' את קולי, אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא אימתי אני אהובה לפניך בזמן שתשמע קול תחנוני, אף על פי שדלה אני במצוות לך נאה להושיע.

שאלה מטרוניתא לר"ג כתיב: בתורתך אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד (דברים י') וכתיב: ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום (במדבר ו'),

נטפל לה ר' יוסי הכהן ואמר: לא קשיא, כאן בעבירות שבין אדם לחברו וכאן בעבירות שבין אדם לקונו, עד שבא ר"ע ולמד כאן קודם גזר דין וכאן לאחר גזר דין.

א"ר שמואל בר אוניא משמיה דרב: מנין לגזר דין דצבור שאינו נחתם, והא כתיב: נכתם עונך (ירמיה ב'), אלא אעפ"י שנחתם מתקרע, שנאמר: מי כה' אלוהינו בכל קראנו אליו (דברים ד'), והא כתיב: דרשו ה' בהימצאו (ישעיה נ"ה), הא ביחיד. ואימתי הוא קרוב בעשי"ת שבין ר"ה ויוה"כ.

כתיב: בעניינו של יום **וה' פקד את שרה וגו'** (בראשית כ"א),

ר' אלעזר אומר: כל מקום שנאמר: וה' הוא ובית דינו, אמרו המלאכים לפני הקדוש ברוך הוא: רבש"ע בנות לוט הולכות ושוכבות עם אביהן ומן בעילות ראשונות מתעברות ויולדות ממזרים וכדר' אלעזר דאמר: אעפ"י שאין דרך לאשה להתעבר מביאה ראשונה, בנות לוט שלטו בעצמן ונתעברו מביאה ראשונה, ואברהם הצדיק מצטער כל השנים הללו ואין אתה פוקדו, דין הוא שתפקדו, היינו דכתיב: וה' פקד את שרה וגו' ויעש ה' לשרה כאשר דבר (בראשית כ"א) היינו שהחזירה לנערותיה.

ר' חנין בשם ר' שמואל בר נחמן אמר: כל העקרות שהיו בעולם נפקדו עם שרה ועיברו עמה וכשילדה ילדו עמה, היינו שאמרה שרה צחוק עשה לי אלוהים (שם, שם), ולא זו בלבד אלא כל פסח נתפשט וכל סומא שהיה בעולם נתפתח וכל שוטה נתרפא בשעה שילדה שרה.

דבר אחר:

וה' פקד את שרה, ג' מפתחות לא האמין הקדוש ברוך הוא לא למלאך ולא לשרף אלא בידו הם נתונים ואלו הם:

מפתח של גשמים, שנאמר: יפתח ה' לך את אוצרו הטוב (דברים כ"ח),

ומפתח של תחיית המתים, שנאמר: הנה אנכי פותח את קברותיכם (יחזקאל ל"ז),

ומפתח של רחם, שנאמר: וה' פקד את שרה. וכן הוא אומר ויזכור אלוהים את רחל (בראשית ל'). כתיב: אתם נצבים היום כלכם (דברים כ"ט), לעתיד לבוא כשיבוא הקדוש ברוך הוא ליתן שכר לצדיקים הוא מראה להם בהמות ולויתן, בהמות על אלף הרים ואלף הרים מעלים עשבים והוא אוכלם, ומנין שהם באלף הרים רבוצים, שנאמר: בהמות בהררי אלף (תהלים נ'), וכל מה שהירדן מושך הוא שותה שנאמר: יבטח כי יגיח ירדן אל פיהו (איוב מ' כ"ג). כתיב: ועשיתם עולה לריח ניחוח לה' פר בן בקר אחד ואיל אחד כבשים בני שנה שבעה תמימים וגו' ושעיר עזים אחד חטאת (במדבר כ"ט) הרי עשרה קרבנות כנגד עשרת ימי תשובה, ואם עשיתם תשובה בהם ואתם באים לפני ביוה"כ נקיים אפילו היו לכם עונות מן הארץ ועד השמים אני מלבינם כשלג, כמו שנאמר: אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו אם יאדימו כתולע כצמר יהיו (ישעיה א').

עשרה דברות הללו כנגד עשרה מאמרות שבהם ברא הקדוש ברוך הוא עולמו, שכל עוה"ז כולו עמד בדין ובדין נתחייב כליה מפני עונותיו של אדם, והקב"ה עומד מכסא דין ויושב על כסא רחמים ומזכה עולמו נמצא הוא כאלו ברא עולמו בו ביום.

כתיב: **פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים** (ישעיה כ"ו) אל תקרי אמונים אלא אמנים שעונים אמן, ובשביל אמן שיענו הפושעים יעלו מגיהינום. כיצד?

הקדוש ברוך הוא יושב בגן עדן ודורש וכל הצדיקים יושבים לפניו וכל פמליא של מעלה עומדים על רגליהם, חמה ומזלות מימינו ולבנה וכוכבים משמאלו, והקב"ה דורש להם טעמי תורה חדשה שעתיד ליתן להם לישראל ע"י משיח, ואח"כ עומד זרובבל על רגליו ואומר קדיש ויהיה קולו הולך מסוף העולם ועד סופו וכל העולם באים ועונים אמן, ואף פושעי ישראל וצדיקי אומות העולם שנשתיירו בגיהינום עונים אמן מתוך גיהינום עד שנתרעש כל העולם כלו ונשמעים דבריהם לפני הקדוש ברוך הוא ושואל מה קול רעש זה ששמעתי?

ומשיבים מלאכי השרת ואומרים: רבש"ע הכל גלוי וידוע לפניך, הם רשעי ישראל וצדיקי אומות העולם שנשתיירו בגיהינום שעונים אמן מתוך גיהינום, מיד יתגלגלו רחמיו ונוטל מפתחות של גיהינום בידו ונותנם לגבריאל ומיכאל ואומר להם: לכו ופתחו שערי גיהינום והעלו אותם מגיהינום, שנאמר: פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים.

מיד הולכים מיכאל וגבריאל ופותחים שערי גיהינום ומעלים אותם כמו אדם המעלה חברו מן הבור, שנאמר: ויעלני מבור שאון מטיט היון (תהלים מ'), ויהיו מיכאל וגבריאל עומדים עליהם ורוחצים אותם וסכים אותם ומרפאים אותם ממכות של אש גיהינום, ומלבישים אותם מלבושים נאים וטובים, ותופשים אותם בידם ומביאים אותם לפני הקדוש ברוך הוא וכל

הצדיקים, שנאמר: כוהניך ילבשו צדק (תהלים קל"ב) כוהניך אלו צדיקי אומות העולם שהם מכוהנים לפני הקדוש ברוך הוא בעוה"ז כגון אנטיגנינוס בן אסוירוס וחבריו, וחסידיך ירננו אלו רשעי ישראל שנקראו חסידים, שנאמר: אספו לי חסידי וגו' וכשנכנסים לפתחי גן עדן נכנסים גבריאל ומיכאל תחילה ונמלכין בהקב"ה ואמרו לו: הניחו אותם ליכנס ויראו כבודו, וכיון שנכנסים יפלו על פניהם ומשתחווים ומברכים לשמו של הקדוש ברוך הוא, ואף הצדיקים הישרים שיושבים לפני הקדוש ברוך הוא יתנו הודאה ושבח להקב"ה שנאמר: אך צדיקים יודו לשמך (שם ק"מ), ויהיו מקובלים כצדיקים גמורים שלא חטאו מכאן ואילך, לפי ששברו לבם בתשובה, שנאמר: קרוב ה' לנשברי לב (תהלים ל"ד). כתיב: מי מדד בשעלו מים ושמים בזרת תכן (ישעיה מ') מלמד שכל הארץ וכל התהומות פרסת רגל אחת ארכן ופרסת רגל אחת רוחבן ופרסת רגל אחת קומתן עד רום רקיע ראשון, ושמים ושמי השמים זרת אחת אורכם וזרת אחת רוחבם וזרת אחת קומתם.

א"ר אבא בר יהודה: מום שפסל בבהמה הכשיר באדם, פסול בבהמה עיוורת שבור חרוץ והכשיר באדם, שנאמר: לב נשבר ונדכה אלוהים לא תבזה.

כי גדול יום ה' (יואל ב') זה ראש השנה, ונורא מאד ומי יכילנו זה יוה"כ שספרי חיים ומתים לפניו פתוחים. כתיב: תפלה לדוד שמעה ה' צדק וגו' (תהלים י"ז) מלפניך משפטי יצא (שם, שם) אומרים ישראל: רבש"ע אתה יושב לדין אותנו וקטגורים וסנגורים עומדים לפניך, יהי רצון מלפניך עיניך תחזינה מישרים,

אמר להם: חייכם כך אני עושה שאני חפץ בזכותכם, שנאמר: ה' חפץ למען צדקו (ישעיה מ"ב).

תניא ר' אליעזר הגדול אומר: אין לך כל דבר שעתיד הקדוש ברוך הוא לעשות לימות המשיח שלא עשה מקצתו בעוה"ז, ואפילו רוח סערה שעתיד הקדוש ברוך הוא להביא כבר נעשה מקצתו בעוה"ז, ומאי ניהו אלו המתים שהחיו ע"י יחזקאל. ועתיד הקדוש ברוך הוא ליתן לכל צדיק יד ושם בירושלם, שנאמר: ונתתי להם וגו' יד ושם טוב מבנים ובנות (ישעיה נ"ו), ועתיד לגלות להם שם המפורש שבו נבראו שמים וארץ וכל העולם כדי שיהיו חיים וקיימים לעד ושיהיו עושים אשר ירצו שנאמר: שם עולם אתן להם (שם, שם).

מנין שהוא שם המפורש?

נאמר כאן שם עולם ונאמר להלן זה שמי לעולם (שמות ג') מה להלן שם המפורש אף כאן.

דבר אחר:

שם עולם אתן להם כדי שלא יכרת שמם מן העולם ויהיו חיים וקיימים לעולמי עולמים, וכשם ששמים וארץ חדשים לא יכלה ולא יפסק שמם כך הצדיקים לא יכרת ולא יפסק שמם לא מזרעם ולא מזרע זרעם.

[ליום הכפורים]

בריך שמיה דקודשא בריך הוא שהוא מקום עולמו ואין העולם מקומו, כמו שנאמר: כי השמים ושמי השמים לא יכלכלוך (מ"א ח'). קולו חוצב להבות אש מפרק הרים ומשבר סלעים, קשתו אש חיציו שלהבת, רוחו לפיד ומגינתו עננים חרבו ברק, יוצר הרים וגבעות ובורא רוח, דכתיב: כי הנה יוצר הרים ובורא רוח (עמוס ד') וצר העובר במעי אמו, מכסה שמים בעבים מוריד טל ומטר, זן ומפרנס כל העולם, מקרני ראמים עד בצי כנים, דכתיב: פותח את ידיך (תהלים קמ"ה), וכתיב: מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהילתו (שם ק"ו). וכי יש אדם שיכול למלל גבורותיו ולהשמיע כל תהילתו, אפילו מלאכי השרת אינם יכולים לספר כל שבחו אלא מקצת גבורותיו, והוא אחד ואין שני ואין כמוהו ואין כערכו במלאכים, דכתיב: כי מי בשחק יערוך לה' וגו' (שם פ"ט) אשר לשבחו אין קץ ולתהילותיו אין מספר ולנפלאותיו אין חקר ולכך אין לו לאדם לספר בשבחו של מקום יותר מהראוי, שכל המספר בשבחו יותר מדאי נעקר מן העולם, שנאמר: היסופר לו כי אדבר אם אמר איש כי יבולע (איוב ל"ז כ'), והוא הטעם כשמזכיר בשבחו יותר מדאי נראה כרוצה לספר כל שבחו וזה אינו יכול להיות כמו שכתוב מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהילתו.

קודם שנברא העולם היה הקדוש ברוך הוא לבדו בגבורתו ועלה במחשבתו לבראות העולם והיה מחריש וחושב היאך יברא ויתקיים מפני עונותיהם של בני אדם, וברא תשובה קודם שברא העולם, וע"ז נתן דוד המלך ע"ה שבח להקב"ה ואמר אם עונות תשמר יה ה' מי יעמוד וגו' (תהלים ק"ל).

ומנין שהקב"ה תופש האדם לפי מעשיו?

דתנן הכל צפוי והרשות נתונה ובטוב העולם נדון והכל לפי רוב המעשה (אבות פ"ג ט"ו).

כיצד?

אדם יוצא לשוק ונשבע לשקר על מקח וממכר, רואה נשים ומהרהר, נכנס לפני השלטון ואינו מתנקה מלספר לשון הרע ונכנס לביתו מלא עונות, ישן על מיטתו והפקיד רוחו ביד הקדוש ברוך הוא, שנאמר: בידך אפקיד רוחי (תהלים ל"א).

אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: אם אתה גובה מאדם עונו לא יעמוד לעולם ממיטתו, אלא בראת תשובה בעולמך אף על פי שחטא כיון שעשה תשובה מוחלין לו ואף לאחר גזר דינו, שנאמר: מי כה' אלוהינו בכל קראנו אליו (דברים ד').

המסית בסתר והמחרף בגלוי והמוציא דבה רעה על חבריו שלא ראה בעיניו, הרומזים בעיניהם והקורצים בשפתותיהם עליהם הכתוב אומר ימטר על רשעים פחים וגו' (תהלים י"א) יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות (שם י"ב).

כתיב: **מה תעשו ליום פקודה** (ישעיה י') שתי פקידות הללו למה, אחת ליום המיתה ואחת ליום הדין, ליום המיתה, דכתיב: ומה אעשה כי יקום אל וגו' (איוב ל"א) ואין מועיל לא עושר

ולא ממון לא אח ורע ולא חכמה ובינה לא עצה וגבורה, ומי משיב ליום עברה ומי יכול לפדות את עצמו, שנאמר: אח לא פדה יפדה איש לא יתן לאלוהים כפרו (תהלים מ"ט).

אמר הקדוש ברוך הוא לישראל: בני לא הועיל לכם לא ייסורים קשים ולא תוכחות ולא התראה ולא גלות ולא עניות ולא הבטחה ולא אריכת רוח ולא צווי ולא שליח ולא ברכות ולא קללות ולא יראה ולא פחד ולא אימת המוות ולא חבוט הקבר ולא דין גיהינום ולא בית המקדש שחרב ולא שמי המחולל בין הגויים, והוא כל מי שעמד ברשעו נדון בדינים משונים וכל הטובות שעשה לא תזכרנה לו, ועליו אמר איוב: כל ימי רשע הוא מתחולל (איוב ט"ו כ') פי' הוא מת וחלל, ועתיד ליתן דין וחשבון לפני הקדוש ברוך הוא על המעשה שעשה בעוה"ז מה תעשו ליום פקודה וליום ה'.

החוטא בעיניו עיניו כהות,

החוטא באוזניו שומע חרפתו,

בפיו אין דבריו נשמעים,

בעצה פרנסתו מתמעטת,

במחשבה חייו נדחקים,

בלשונו ייסורים באים עליו,

בידיו יורד מכבודו,

בלבו מת בדאגה,

ברגליו שנותיו מתקצרין,

ביצרו יצרו מעיד בו,

החוטא ומחטיא את אחרים קובר אשתו ובניו,

החוטא בליצנות גזר דינו נחתם,

המתחבר לרשע טורד עצמו מן העולם,

הנושא פנים לרשע הרי זה ממרגיזי אל,

המרמה בדרכיו מתחבל בגופו,

המסית חברו ומטהו מדרך טובה לדרך רעה הרי זה מנאץ,

על המצוות אין מרחמין עליו מן השמים,

המלעיג על תלמידי חכמים אין רפואה אל מכתו,

והמלעיג על עניים לסוף ימות בעוני,

לפיכך מה הנאה יש לאדם לחטוא, כי בעל כורחו ימות ויצא מן העולם הזה לעוה"ב, וידינו אותו שם מלאכים אכזרים אם לא ישוב ויכנע רום לבבו.

וראה כמה עשירים שיצאו מן העולם בפחי נפש ונצרכו לבריות,

וכמה גיבורים יצאו מן העולם חלשים,

כמה חכמים היו בהם וחכמתם לתקלה,

כמה בנים נולדו להם ולא שמחו בבניהם ותקלה אירע להם,

וכמה חתנים לא שמחו בחופתן,

וראה דרכך לפניך וחכם ואת מצוות אלוהיך שמור כי זה כל האדם.

וכן הוא אומר: הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים,

וכן הוא אומר ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת המוות את הטוב ואת הרע (דברים ל'), באיזה דרך שיחפוץ האדם לילך הרשות בידו, הגביר עליו יצרו והלך בדרכי לבו לא יוסיף עוד לעשותו וישוב על מה שעשה ומן השמים ישמעו לו ומוחלין לו, כמו שנאמר: ויתפללו ויבקשו פני וישובו מדרכיהם הרעים ואני אשמע מן השמים וגו' (דהי"ב ז' י"ד).

וגדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד, שנאמר: שובה ישראל עד ה' אלוהיך (הושע י"ד), וגדולה תשובה שמארכת ימים של אדם, שנאמר: ובשוב רשע מרשעתו וגו' נפשו יחיה (יחזקאל י"ח). היכי דמי בעל תשובה?

א"ר יהודה אמר רב: כל שבא עבירה לידו וניצל ממנה,

א"ר יהודה אמר רב: כל הנביאים לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה אבל צדיקים גמורים עין לא ראתה אלוהים זולתך (ישעיה ס"ד),

ופליגי דר' אבהו דא"ר אבהו: במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד שנאמר: שלום שלום לרחוק ולקרוב (ישעיה נ"ז) רחוק קודם לקרוב.

רשב"י אומר: אפילו צדיק גמור כל ימיו ומרד באחרונה אבד הראשונות, שנאמר: צדקת הצדיק לא תצילנו (יחזקאל ל"ג), ואפילו רשע גמור כל ימיו ועשה תשובה באחרונה אין מזכירין לו הראשונות, שנאמר: ורשעת הרשע לא יכשל בה ביום שובו מרשעו (שם, שם).

א"ר אלעזר ב"ר צדוק: למה צדיקים גמורים דומים בעוה"ז?

לאילן שכלו עומד במקום טהרה ונופו נוטה במקום טומאה, נקצץ נופו נופל למקום טהרה, כך הקדוש ברוך הוא מביא ייסורים על הצדיקים בעוה"ז כדי שיירשו העוה"ב, שנאמר: והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגא מאד (איוב ח'), והרשעים דומים לאילן שעומד במקום טומאה כולו ומשפיע להם הקדוש ברוך הוא טובה כדי להורידם למדרגה התחתונה, שנאמר: יש דרך ישר לפני איש ואחריתה דרכי מות (משלי י"ד), וכן אמר קהלת: יש צדיק אובד בצדקתו (קהלת ז').

ר' יעקב סבר: שכר מצוות בהאי עלמא ליכא שהרי מי שאמר לו אביו עלה לבירה והבא גוזלות ועלה ועשה צווי אביו ושלח האם ונטל הבנים וברדתו נפל ומת היכן אריכות ימיו של זה וטובתו, שנאמר: בשניהם למען ייטב לך והארכת ימים, אלא למען ייטב לך לעולם שכולו טוב והארכת ימים לעולם שכולו ארוך, זה העוה"ב,

ושמא תאמר כלום מעשה הוי?

ר' יעקב מעשה חזא.

ורבנן סברי: שכר מצוות בהאי עלמא נמי איכא והאי שעלה לבירה ונפל ומת סולם רעועה הוי דקבועה הזיקא וכל היכא דקבוע הזיקא לא סמכינן אניסא, דכתיב: ויאמר שמואל איך אלך ושמע שמואל והרגני (ש"א ט"ז), ואותו שזכיותיו מרובות על עונותיו מטיבין לו,

ואמר אביי: דעבדי ליה יום טוב ויום ביש, אבל בצדיק גמור לעולם מטיבים לו. והא דאמר צדיק ורע לו ויש צדיק אובד בצדקתו איירי בצדיק שאינו גמור, שמביאים עליו רעות לצורפו ולהביאו לחיי עוה"ב. ורשע וטוב לו איירי ברשע שאינו גמור, או שמא מקבץ ממון בשביל בניו או יורשיו שיהיו טובים, ומשגמר יחזור לענין תשובה. וכח התשובה עדיפא דהרי תנינא עבר אדם על כל עבירות שבתורה בין שעשה תשובה בין שלא עשה תשובה יוה"כ מכפר, חוץ מפורק עול ומגלה פנים בתורה שלא כהלכה ומיפר ברית בבשר שאם עשה תשובה יוה"כ מכפר לא עשה תשובה אין יוה"כ מכפר.

ותניא על מה תשובה מכפרת?

על עשה ולא תעשה,

ועל מה התשובה תולה ויוה"כ מכפר?

על כריתות ומיתות ב"ד.

ותניא ר' אלעזר אומר: אי אפשר לומר נקה שכבר נאמר לא ינקה, ואי אפשר לומר לא ינקה שכבר נאמר נקה, הא כיצד?

מנקה הוא לשבים ואינו מנקה לשאינם שבים בתשובה,

ור' ישמעאל היה דורש: ארבעה חלוקי כפרה ותשובה עם כל חד וחד:

אדם עבר על מצוות עשה ועשה תשובה, לא זז משם עד שמוחלין לו, שנאמר: שובו בנים שובבים (ירמיה ג'),

עבר על לא תעשה תשובה תולה ויו"כ מכפר, שנאמר: כי ביום הזה יכפר עליכם וגו' (ויקרא ט"ז),

עבר על כריתות ומיתות ב"ד ועשה תשובה, תשובה ויוה"כ תולין וייסורין ממרקים, שנאמר: ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עוונם (תהלים פ"ט),

אבל מי שיש בידו חלול השם כגון שעשה עונות בפרהסיא שאחרים למדים ממנו ונמצא חוטא בעצמו ומחטיא אחרים אין כח בתשובה לתלות ולא ביוה"כ לכפר ולא בייסורים למרק אלא כולם תולים ומיתה ממרקת, שנאמר: אם יכופר העוון הזה לכם עד תמותון (ישעיה כ"ב). והיכי דמי חלול השם, כגון מאן דשקיל בשרא ולא יהיב דמי לאלתר לפי כשמאחר לפרוע את הטבח הוא גזלן ולומדין ממנו לגזול, ולא אמרו אלא באתרא דלא תבעי אבל באתרא דתבעי לית לן בה,

ואמר ר' יוחנן: כגון אנא דמסגינא ד' אמות בלא תורה ובלא תפילין לפי דאין הכל יודעין דנחלשתי מגירסתי ולמדים ממני תלמידי חכמים,

ור' נחמן בר אבדימי אמר: כל שחבריו מתביישין מחמת שמועתו, פי' מחמת שם רע היוצא עליו שאחרים למדים ממעשיו,

אביי אמר: כדתניא ואהבת את ה' אלוהיך (דברים ו') כדי שיהיה שם שמים מתאהב על ידך שיהא אדם קורא ומשמש ת"ח ודבורו בנחת עם הבריות ומקחו ומתנו בשוק נאה ונושא ונותן באמונה, מה הבריות אומרים עליו?

אשרי פלוני שלמד תורה אשרי אביו שלמדו תורה אשרי רבו שלמדו חכמה. אוי להם לבריות שלא למדו תורה, ראו פלוני שלמד תורה כמה נאין מעשיו וכמה מתוקנין דרכיו ועליו הכתוב אומר: ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר (ישעיה מ"ט), ובזמן שקרא ושמש ת"ח ואין דבורו בנחת עם הבריות אומרים עליו אוי לפלוני שלמד תורה ולרבו שלמדו חכמה ראו כמה מקולקלים דרכיו, ועליו כתיב: באמור להם עם ה' אלה ומארצו יצאו (יחזקאל ל"ו).

מפרסמים החנפים מפני חלול השם, שנאמר: ובשוב צדיק מצדקו ועשה עול כל צדקותיו לא תזכרנה לו עוד (יחזקאל ג'), והטעם שלא יאמרו בני אדם שאינם יודעין מעשיו ראו זה חסיד מה אירע לו. וכל אותן דאמרינן (סנהדרין פ' חלק) שאין להם חלק לעוה"ב כגון:

המינין והאפיקורסים והאומרים אין תחיית המתים מן התורה ואין תורה מן השמים,

והקורא בספרים החיצונים,

והלוחש על המכה ואומר הפסוק כל המחלה וגו',

והפורק עול והמפר ברית בבשר

והמגלה פנים בתורה שלא כהלכה

והמלבין פני חברו ברבים,

והבא על אשת איש,

ורבים כאלה הוו, דווקא כשלא עשו תשובה אין להם חלק לעוה"ב אבל אם עשו תשובה יש להם חלק לעוה"ב, לכך הזהירם הנביא ואמר שובו וגו'. האומר אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה, האומר אחטא ויוה"כ מכפר אין יוה"כ מכפר ועבירות שבין אדם לחברו אין יוה"כ מכפר עד שירצה את חברו.

א"ר יצחק: כל המקניט את חברו אפילו בדברים צריך לפייסו, שנאמר: אם ערבת לרעך וגו' (משלי ו') עשה זאת אפוא בני והינצל (שם, שם), וצריך לפייסו בשלש שורות של שלשה בני אדם, והמבקש פיוס מחברו אל יבקש ממנו יותר משלש פעמים, שנאמר: כה תאמרו ליוסף אנא שא נא וגו' (בראשית נ'). אם מת מוליך עשרה בני אדם על קברו ואומר חטאתי לה' אלוהי ישראל ולפלוני זה שחבלתי בו.

ואמר רבא: כל המעביר על מידותיו מעבירים ממנו כל פשעיו,

ומהא דאמר ר' יוחנן: כל ת"ח שאינו נוקם ונוטר איבה כנחש אינו ת"ח לא תקשי לרבא, הא בדפייסי ליה

והא דר' יוחנן: איירי בדלא פייסי ליה. כתיב: אשרי נשוי פשע (תהלים ל"ב) וכתיב: מכסה פשעיו לא יצליח (משלי כ"ח), לא קשיא כאן בחוטא מפורסם וכאן בחוטא שאינו מפורסם. איכא דאמרי כאן בעבירות שבין אדם לחברו וכאן בעבירות שבין אדם למקום. - הרואה קרי ביוה"כ ידאג כל השנה כולה ואם עלתה לו שנה מובטח לו שהוא בן עוה"ב, ותדע שכל העולם רעב והוא שבע.

תנו רבנן: עשר פעמים היה כהן הגדול מזכיר את השם בו ביום (ביוה"כ),

ג' פעמים בוידוי ראשונה,

וג' פעמים בשניה,

וג' פעמים בשעיר המשתלח,

ואחד בגורלות.

המצנפת של כה"ג הייתה מכפרת על גסי הרוח, יבוא דבר שבגבוה ויכפר על דבר גבוה,

אבנט היה מכפר על הרהור הלב,

חשן היה מכפר על הדינים, דכתיב: ועשית חשן משפט (שמות כ"ח),

אפוד היה מכפר על עבודה זרה, דכתיב: ויעש אותו גדעון לאפוד (שופטים ח'),

מעיל היה מכפר על לשון הרע, שנאמר: ונשמע קולו בבואו אל הקדש (שמות כ"ח) יבוא דבר משמיע קול ויכפר על הקול.

ציץ היה מכפר על עזי פנים, כתיב: והיה על מצחו תמיד (שם, שם) וכתיב: ומצח אשה זונה היה לך (ירמיה ג').

מכנסים היו מכפרים על הערווה.

כתונת הייתה מכפרת על שפיכת דמים, כדכתיב: ויטבלו את הכתונת בדם (בראשית ל"ז) ועכשיו שאין בית המקדש **תשובה תפלה וצדקה מכפרין,** שנאמר: עשה משפט וצדקה נבחר לה' מזבח (משלי כ"א), ואמר קחו עמכם דברים ושובו אל ה'.

צדקות

פרק צדקות

[בתי מדרשים ח"ג דף כ"ה]

פרק א - [לעולם יכניס אדם ת"ח לתוך ביתו ויאכילהו וישקהו שהרי השונמית מת] בנה והתפלל אלישע והחיה את בנה. מי גרם לו להחיות את בנה, מפני שקבלתו לתוך ביתה. הא למדת שכל מי שהוא מכניס ת"ח לתוך ביתו מאכילו ומשקו ומהנהו מנכסיו כאלו נדבק בשכינה.

ה. דבר אחר:

גדולה פרוסה שעליה נדחו ב' אומות מן העולם, שנאמר: לא יבוא עמוני וגו' (דברים כ"ג), מפני מה, על דבר וגו', וכי מה היו ישראל צריכין להם והלא כל אותן מ' שנה שהיו במדבר הייתה הבאר עולה והמן יורד והשלו מצוי וענני כבוד מקיפין עליהם, אלא אמרה התורה: על דבר אשר לא קדמו אתכם וגו'.

ו. גדול שימוש תורה יותר מלימודה שכן מצינו ביהושע שנאמר ויען יהושע בן נון, תלמידו של משה אין כתיב כאן אלא משרת משה, ומה שירות היה משרתו?
היה נוטל את הדלי ואת הבלנרים (כלים של הבלן) ומוליכו לפניו לבית המרחץ.

ז. דבר אחר:
משרת משה, מה שירות היה משרתו?
היה משכים בכל יום ובורר את הגס שבמן ואומר: זה לרבי משה זה לרבנו משה.

ח. דבר אחר:
גדול שמושה של תורה יותר מלימודה, שכן מצינו באלישע, שנאמר: ויען אחד מעבדי מלך ישראל וגו' (מ"ב ג') אשר למד אין כתיב: כאן אלא אשר יצק מים ע"י אליהו, הא למדת שגדול שימושה יותר מלימודה.

ט. יששכר החמישי לשבטים היה והקריב שני למלך, שנאמר: ביום השני וגו', ומפני מה? שהיה בן תורה, שנאמר: ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל (דהי"א י"ב), מלמד שהיו הם שואלים אותם דבר והיו משיבים להם הלכה כהלכה למשה מסיני.

י. ראשיהם מאתים וגו', מלמד שמאתים סנהדריות היו מעמידין שבט יששכר בלבד, מי גרם לו ליששכר להיות כן, זבולון אחיו, שנאמר: זבולון לחוף ימים ישכון וגו' מלמד שהיה עוסק בפרקמטיא שלו ומאכיל את יששכר.
ומנין שהיה יששכר אוכל משתי נחלות?
שנאמר: יששכר חמור גרם וגו', מהו חמור גרם שכתוב, חמורו של זבולון גרם ליששכר להיות בן תורה.

יא. לפיכך בא משה והקדים ברכתו של זבולון ליששכר, ואמר: שמח זבולון וגו' (דברים ל"ג), ויש אומרים: אוהליו של יששכר קודם לאוהליו של זבולון.

יב. אמר ר' הונא: כל הרואה חלום ומתיירא ממנו מה יעשה?
ישכים ויעסוק בתורה, אם רגיל לשנות פרק אחד ישנה שנים, אם רגיל לקרות דף אחד יקרא שנים, אם אינו יודע לקרות ולא לשנות יעשה עצמו כגבאי צדקה וכפרנסי צבור ויחיה.

יג. אילו היה כתוב ארור אשר לא ילמד את התורה הזאת לא הייתה תקומה לשונאי ישראל, אלא אשר לא יקיים וגו' (דברים כ"ז) לא נאמר עץ חיים היא ללומדים בה אלא למחזיקים בה, שנאמר: עץ חיים היא למחזיקים בה וגו' (משלי ג'). סליק פרקא.

פרק ב' - גדולים מעשיו של מלך מלכי המלכים ברוך הוא שאין להם סוף ואין להם חקר, מה אם ירצה אדם לחשוב במידותיו של הקדוש ברוך הוא שהוא דן בהן דין אינו יכול לחשוב וכו'. וחסד לאומים חטאת, חסד שעשה אברהם אבינו חטאת הוא לאומות העולם. אמר הקדוש ברוך הוא לאומות העולם: לא היה אחד מכם שבנה מזבח לשמי עד שבא אברהם ובנה מזבח לשמי, שנאמר: ויבן שם אברהם מזבח וגו' (בראשית כ"ב).

דבר אחר:

וחסד לאומים חטאת, חסד שעשה אבינו יצחק היא עמדה לבניו במדבר, שנאמר: כה אמר ה' מצא חן במדבר וגו' (ירמי' ל"א).

דבר אחר:

וחסד לאומים חטאת, חסד שעשה ליעקב אבינו עמדה לבניו במצרים, שנאמר: וארד להצילו וגו'.

דבר אחר:

וחסד לאומים חטאת, חסד שעשה בן הדד הוא הייתה חובה לאחזיהו בן אחאב, בן הדד כשחלה שלח מלאכים אצל אלישע האחיה מחלי זה, ואחזיה נופל בסוסטרה (השבכה) שלו שלח לשאול בבעל זבוב אלוהי עקרון, מיד נוטלה המלכות משומרון ונתנה לדמשק, שנאמר: כה אמר ה' כאשר יציל הרועה מפי הארי וגו' (עמוס ג').

דבר אחר:

וחסד לאומים חטאת, חסד שעשו אנשי נינוה היא הייתה תוכחה לישראל, אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל: כלום יש לכם לעשות תשובה לפני כדרך שעשו אנשי נינוה, במה שנאמר: ויתכסו שקים וגו' ואני לא אחוס על נינוה העיר הגדולה וגו'. סליק פרק צדקות.

קדושא

קדושא ליחיד.

[מסדור רב עמרם גאון, קודם ברכו לשחרית].

על הכל יתגדל וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא שמו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, בעולמות שברא העולם הזה והעולם הבא, כרצונו וכרצון כל עמו ישראל, צור העולמים אדון כל הבריות אלוה כל הנפשות היושב במרחבי מרום השוכן בשמי שמי קדם, קדושתו על

כסא הכבוד וקדושתו על החיות, ובכן יתקדש שמו בנו לעיני כל חי ונאמר לפניו שיר חדש ככתוב שירו לה' שיר חדש כי נפלאות עשה, ונאמר: שירו לאלוהים זמרו שמו סלו לרוכב בערבות ביה שמו, ונראהו עין בעין בשובו אל נוהו, כמו שנאמר: כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון, ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדו כי פי ה' דבר, ועתה יגדל נא כח ה' כאשר דברת לאמר, ויאמר כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק מדור דור. זכור רחמיך ה' וחסדיך כי מעולם המה, קולי אל ה' אקרא ויעננני מהר קדשו סלה, ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר. –

אמר ר' ישמעאל: סח לי סנגיר שר הפנים: ידידי שב בחיקי ואגיד לך מה תהא לישראל, ישבתי בחיקו והיה מסתכל בי ובוכה והיו דמעות זולגות מעיניו ויורדות עלי,

אמרתי לו: הדר זיווי מפני מה אתה בוכה?

אמר לי: בוא ואכניסך ואודיעך מה נגנזו להם לישראל עם קדושים, תפשני בידי והכניסני לחדרי חדרים ולגנזי גנזים ולאוצרות, נטל הפנקסין ופתח והראני כתובות מצרות משונות זו מזו.

אמרתי לו: הדר זיווי הללו למי?

אמר לי: לישראל,

אמרתי לו: ויכולין ישראל לעמוד בהן,

אמר לי: בוא למחר ואראך צרות משונות מן הראשונות, למחר הכניסני לחדרי חדרים והראני אשר לשבי לשבי ואשר לרעב לרעב ואשר לבזה לבזה.

אמרתי לו: וכי ישראל לבד חטאו?

אמר לי: בכל יום מתחדשות עליהם גזרות קשות מאלו, וכיון שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין אמן יהא שמיה רבא מבורך לעלם ולעלמי עלמיא, אין מניחין אותן לצאת מחדרי חדרים.

מי לא יאדיר למלך האדיר, מי לא יברך למלך המבורך, מי לא ירומם למלך המרומם, מי לא יהדר למלך המהודר, מי לא ימליך למלך המלכים, מי לא ישבח למלך המשובח, מי לא יקדיש למלך המקודש, יתקדש שמו לעד ולנצח, שבכל יום גבורות ונפלאות מתרגשות מלפני הקדוש ברוך הוא מעולות ומשונות זו מזו, ושמח בנו בעת תפלת בניו. הא למדת כמה גדול כח הקדיש שמעכב הצרות ומשמח הקדוש ברוך הוא.

קדושת ברכו ליחיד

[אחר ברכו, שם]

ברכי נפשי את ה' וכל קרבי את שם קדשו, יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא שמו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, ומרומם על כל ברכה ותהילה, שירו לאלוהים זמרו

שמו סולו לרוכב בערבות ביה שמו ועלזו לפניו, שהוא ראשון והוא אחרון ומבלעדיו אין אלוהים, ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

אמר ר' עקיבא: בכל יום ויום מלאך אחד עומד באמצע הרקיע שחרית ופותח ואומר ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך לעולם ועד וכל גדודי מעלה עונין אחריו עד שמגיע לברכו, כשמגיע לברכו חיה אחת יש שם ששמה ישראל וחקוק על מצחה ישראל, ועליה אמר יחזקאל: החיה אשר ראיתי תחת אלוהי ישראל, ועליה אמר דוד: וירכב על כרוב ויעף וידא על כנפי רוח, ונושאת את הכסא ועומדת באמצע הרקיע ואומרת בקול רם: ברכו את ה' המבורך, וכל גדודי מעלה עונין אחריה: ברוך ה' המבורך לעולם ועד. עד שלא יגמור הדבר מפיהם שרפי הקדש מרעישים את העולם ואומרים בקול רם וגדול: קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו, עד שלא יגמור הדבר מפיהם האופנים מתגלגלים ורועדים ומרעידים כל העולם ואומרים: ברוך כבוד ה' ממקומו. ואותה חיה, עד שנגשים כל שרי מעלה וכל טפסרים וכל גדודים וכל מחנות וכל פמליא של מעלה, אומרת לחיה ששמה ישראל, שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד. הא למדת כמה גדול כח ברכו שהוא מטכסיסי מעלה שאפילו המלאכים משתמשים בו ומברכים לבוראם.

בוא וראה כמה חביב לפני הקדוש ברוך הוא מה שישראל אומרים לפניו קדוש, שהרי הזהיר ליורדי מרכבה ללמדנו באיזה ענין נאמר לפניו קדוש, ויש לנו להיזהר ולעשות נחת רוח ליוצרנו ולהעלות לפניו לריח ניחוח, וכן אמר להם: ברוכים אתם לשמים ולארץ יורדי מרכבה אם תאמרו ותגידו לבני מה שאני עושה בתפלת שחרית ובתפלת המנחה בשעה שאתם אומרים קדוש, ולמדו אותם ואמרו להם: שאו עיניכם לרקיע כנגד בית תפילתכם בשעה שאתם אומרים לפני קדוש, שאין לי הנאה בעולמי כאותה שעה שעיניכם נשואות לעיני ועיני מביטות בעיניכם בשעה שאתם אומרים לפני קדוש, שהקול היוצא מפיכם באותה שעה סודר ועולה לפני כריח ניחוח. והעידו להם מה עדות אתם רואים שאני עושה לקלסתר פניו של יעקב אביכם החקוקה לי בכסא כבודי, שבשעה שאתם אומרים לפני קדוש אני כורע עליה ומגפף ומנשק ומחבק אותה וידי על זרועותי שלש פעמים, כמו שאתם אומרים לפני קדוש, כדבר שנאמר: קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו.

קדושא ליחיד.

[אחר קדושת צבור, שם]

ויאמר שלחני כי עלה השחר,

אמר לו: וכי גנב אתה או קוביוסתוס אתה שאתה מתיירא מן השחר,

אמר לו: לא גנב אני ולא קוביוסתוס אני אלא מלאך אני, ומיום שנבראתי לא הגיע זמני לומר שירה עד עכשיו.

מסייע ליה לרב חננאל אמר רב, דאמר רב חננאל אמר רב: שלש כתות של מלאכי השרת אומרות שירה בכל יום, אחת אומרת קדוש ואחת אומרת קדוש ואחת אומרת קדוש ה' צבאות מלא כל כל הארץ כבודו. מיתיבי חביבין ישראל לפני המקום יותר ממלאכי השרת, שישראל אומרים שירה בכל שעה שירצו ואלו מלאכי השרת אין אומרים שירה אלא פעם אחת ביום ואמרי לה פעם אחת בשבת ואמרי לה פעם אחת בחדש ואמרי לה פעם אחת בשנה ואמרי לה פעם אחת בשבוע (שמיטה) ואמרי לה פעם אחת ביובל ואמרי לה פעם אחת לעולם, ולא עוד אלא שישראל מזכירין את השם לאחר שתי תיבות, שנאמר: שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד, ואלו מלאכי השרת אין מזכירין השם אלא לאחר שלש תיבות, שנאמר: קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו, ולא עוד אלא שאין מלאכי השרת רשאין לומר שירה למעלה עד שיאמרו ישראל שירה למטה, שנאמר: ברן יחד כוכבי בקר ויריעו כל בני אלוהים, תיובתא דרב חננאל אמר רב: אימא אחת אומרת קדוש ואחת אומרת קדוש קדוש ואחת אומרת ק' ק' ק' ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו. והא איכא ותשאני רוח ואשמע אחרי קול רעש גדול ברוך כבוד ה' ממקומו, ההוא אופנים הוא דקאמרי לה, ואי בעית אימא כיון דאתיהב רשותא איתיהיב, ועמו ישראל ממליכין שמו ואומרין ה' ימלוך לעולם ועד.

שבע נקודות

טעם שבע נקודות

[בס' כבוד חופה צד 22]

כשברא הקדוש ברוך הוא עולמו בראו בששה ימים לא השלים מלאכתו עד שברא את האדם, כמו שנאמר: בסוף מעשה בראשית ויברא אלוהים את האדם בצלמו (בראשית א' כ"ז), שהזכיר יצירת האדם וברכותיו שברכו, שנאמר: וירא אלוהים את כל אשר עשה וגו'. וכשרצה הקדוש ברוך הוא לברוא את האדם אמר: אם אבראנו ממזרח כשיגיע עת פטירתו לעולם אם יפטר במערב יאמר אותו רוח לא אתה מעפרי לא אקבלך, וכמו כן לכל ארבע רוחות העולם, מה עשה הקדוש ברוך הוא?

כנס ארבע רוחות העולם וכבשן תחתיו ולקחו משם, וע"כ כשיגיע עת פטירתו של אדם מאותה אדמה שנלקח לאותה ישוב.

ומנין לנו ראייה שאדם נברא מכל העולם כולו?

שנאמר: עד שובך אל האדמה כי ממנה לקחת מאיזה מקום שלוקחת לאותו מקום תשוב. – **קמץ** הוא מלך גדול ודוגמא לזה הכהן כשמביאין לפניו המנחה קומץ ממנה מלא חופניו לכפר על החוטא, אפילו לא לקח מן הקמח אלא מועט נחשב כמו שהקמח כולו היה קרב, וכמו כן קמץ הקדוש ברוך הוא עפרו של אדם מן הארץ ועשהו קל, ומניין ידענו שהוא קל?

מן קמץ תקח ק' קומצו נשאר **מ"ץ** בגימטריא **ק"ל**, ועשיית הקמץ משקל (מאזנים) כזה והוא מהופך מלמטה למעלה, כמו אדם שראשו למעלה ורגליו שהן ענפיו למטה, ואם יחטא האדם ולא ישוב ירד משקל המאזנים וגיהינום פתוח לו, לכך סמיך לו הפתח. –

פתח מלך קטן יותר מן הקמץ מפני שהוא קל יותר ממנו בקריאתו, והפתח כלו דינו של הקדוש ברוך הוא, והיא כמו רומח, ובו עתיד הקדוש ברוך הוא לנקום נקמתו, כמו שנאמר: ואת ארץ נמרוד בפתחיה (מיכה ה' ה'), ובו בלשון מרחם על הארץ ועל הבריות, כמו שנאמר: פותח את ידיך (תהלים קמ"ה). ומפני מה הפתח סמוך לקמץ?
כדי שהקמץ מן העפר ימצא פתח פתוח לתשובתו. –

הצירי הוא מלך גדול יותר מן הפתח שהוא צרי (רפואה) לנגענו ולמחלתנו, והצרי כשתהפכהו תמצאהו יצר. והצירי יש לו שתי נקודות והוא מוטל כזה ומפני מה הוא מוטל, מפני שהוא בספק, כשהקב"ה יוצר האדם יוצר אותו ביצר טוב, ומשיצא האדם מרחם אמו נתגדל עמו יצר הרע, ואם יהיה האדם ישר כמו שנברא יהיה לו צרי ואם לאו יהיה לו יצר להרע או להיטיב, לכך הוא עומד בין הפתח ובין הסגול, שהפתח הוא פתח פתוח לעושי תשובה, שאם יעשה תשובה גמורה יהיה כסגול.

והסגול הוא שלש נקודות כזה ועליו אנו סומכין בעת צרתנו ובשמו אנו נקראין סגולה, כמו שנאמר: ואתם תהיו לי סגולה מכל העמים (שמות י"ט), ודוגמתו כנגד שלשה אבות הראשונים שבזכותן אנו נצולין מכל צרה, כמו שמצינו במקומות הרבה כמו בעשיית העגל ובמקומות אחרים. לכך הכניסו הקדוש ברוך הוא באמצע המלכים כדי שיסמכו כולם על זכותו.

- **והחירק** הוא מלך גדול ולמטה נפרשהו.
והחולם והשורק יש בהן תקוותנו ותקוות הקדוש ברוך הוא ובם עתיד לרפא מכותינו שהכה אותנו בהם:

חירק בו חרקו שונאינו שיניהם עלינו, ושורק בו שרקו עלינו אויבינו, כמו שנאמר: על חירק ועל שורק: שרקו ויחרקו שן (איכה ב' ט"ז).

ובחולם עתיד לרפא מחלתנו ולגאול אותנו, שנאמר: בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים (תהלים קכ"ו) הרי חולמים חולם. והחירק שהוא מלמטה מפני מה?
שכל החורקים עלינו שן יפלו תחת רגלינו. וכמו החולם שהוא זקוף למעלה על כל המלכים כך הקדוש ברוך הוא נשא ונעלה על כל העולם בשעת נפילת אומות העולם אויבינו החורקים עלינו שיניהם.

והשורק שהוא זקוף כמונו שהיינו סגולה מוטלת ביום שקראנו סגולה, ועכשיו אנו עומדים כמו השורק שהוא עומד באיזה יום?
ביום נקמת ה' על אויבינו, שנאמר: והיה ביום ההוא ישרוק ה' לזבוב (ישעיה ז').

והשוא הוא מלך על כולם והוא משמש עם כולם והוא זקוף באותה שעה, שנאמר: שאו שערים ראשיכם ושאו פתחי עולם ויבוא מלך הכבוד (תהלים כ"ד), בשעה שיבוא הקדוש ברוך הוא למלחמת בניו, כמו שנאמר: ובא ה' אלוהי כל קדושים עמך (זכריה י"ד). באותה שעה יאמרו יבא דודי לגנו ויאכל פרי מגדיו (שה"ש ד').

שלמה המלך

דמות כסא של שלמה המלך ע"ה

[בית המדרש ח"ב צד 83]

חז"ל אמרו בשעה שהמלך אחשורוש ישב על כסא מלכותו בקש לישב על כסא שעשה שלמה ברוב חכמתו ובתבונתו של הקדוש ברוך הוא.
אמרו ישראל לפני הקדוש ברוך הוא: רבש"ע במקום שהיה יושב שלמה המלך ודן את ישראל, שנאמר: וישב שלמה על כסא ה' למלך על ישראל איך ישב עליו אותו רשע?
עשה למען שמך ואל תנבל כסא כבודך.
ואמרו חז"ל היאך נמצא כסא של זהב במדי?
אמרו ז"ל: לאחר מיתתו של שלמה עלה **שישק מלך מצרים** לארץ ישראל ונטל כסא שלמה בשביל כתובת בתו והוריד אותו למצרים, ככתוב בשנה החמישית עלה שישק מלך מצרים על ירושלם.
ואח"כ עלה **סנחריב** ושבה את הכסא מארץ מצרים והביאו לא"י מפני שהיה מבקש להלחם עמם, ובאותו הפרק נפל סנחריב ביד ישראל ובזזו את ממונו וחזר הכסא למקומו, וישב עליו חזקיהו ונטל את הכבוד, ותתנשא מלכותו והצליח כדכתיב: ויצלח חזקיהו בכל מעשהו, וראה חזקיהו שיש בכסא שש מעלות. ומה ראה שלמה לעשות הכסא בשש מעלות? כנגד ששה בני אדם שיצאו מדוד ואלו הן: **חזקיהו יאשיהו דניאל** וחבריו [**חנניה מישאל ועזריה**], וברוח הקדש עשה אותו כסא כנגד ששה מלכי יהודה שישבו עליו ואלו הן: **שלמה רחבעם חזקיהו מנשה אמון ויאשיהו**.
ובימי יאשיהו עלה **פרעה** מלך מצרים ונלחם ביאשיהו ונטל הכסא מירושלם והביאו למצרים, ובקש לישב עליו ולא ידע מנהגו של כסא ואיך יושבין עליו, והכהו האריה על ירכו והיה צולע ולפיכך נקרא שמו פרעה נכה ומתרגמינן פרעה חגירא.

וכשעלה **נבוכדנצר** למצרים מצא שם הכסא ונטלו והוליכו לבבל ובקש לעלות בו ולישב ולדון את צדקיהו בבבל, אמרו ישראל לפני הקדוש ברוך הוא: רבש"ע נתקיים בנו הכתוב ואויבינו פלילים. ונבוכדנצר לא היה יודע מנהגו של כסא, עלה לישב בו והכה אותו הארי שעל השמאל ונפל ממנו והיה מצטער ממנו עד יום מותו, ועליו אמר הכתוב: איך נפלת משמים ארץ הלל בן שחר, וכי לשמים עלה אותו רשע בן רשע מזרע נמרוד הרשע, אלא כיון שרצה לישב על כסא שלמה שנתן לו מן השמים נפל מן הכסא, לכך נאמר: איך נפלת משמים.

וכשדריוש המדי מלך והחריב את בבל אף הוא נטל את הכסא והוליכו לעילם אשר במדי לקיים מה שנאמר: ושמתי כסאי בעילם, ואעפ"כ לא ישב עליו אדם שם מעולם.

וכשמלך אחשורוש שלח והביא לו חכמים לעשות כדמותו של כסא ולא יכלו אלא עשה לעצמו כסא אחר וישב עליו, שנאמר: בימים ההם כשבת המלך על כסא מלכותו.

כיצד עשה שלמה המלך הכסא?

בחכמתו שנתן לו הקדוש ברוך הוא והוא מכובש באבנים טובות ומרגליות שכמותו לא היה יכול לעשות שום מלך ושליט. שש מעלות היו לכסא ומאותן המעלות היה עולה לכסא, ושנים עשר אריות יש בו, על כל מעלה ומעלה יש בו שני אריות. כיצד?

כיון שהמלך שלמה דורש לעלות במעלה ראשונה היו אריות שבו פורשים ידיהם למעלה וכתב מורשם בידיהם, ולא היה עולה במעלה שניה עד שהיה קורא הכתובים שהיו מורשמים. ומה היה בהם?

כשהמלך הופך פניו לצד ימינו היה רואה את הכתב שהיה ביד הארי של ימין, ומה היה כתוב בו, לא תכירו פנים במשפט. והופך פניו לצד שמאלו והיה כתיב: בו לא תקח שוחד. וכן בכל האריות היה כתוב בהם מעניינים אלו של משפט כגון ודל לא תהדר בריבו וכיוצא בו. וכל מעלה ומעלה הייתה מכובשת מאבנים טובות ומרגליות ויש בהן אבנים יקרות לבנות מכורכמות, ויש מהן זכוכית לבנה וטובה, ואילני תמרים מיפות את הכסא ומרוקמים בבגדי שש, והיו טווסין של שן מכוונים כנגד כנפי נשרים. ושני עמודים של שיש על ראשי האריות ושני אבנים של זהב היו על שני צידי הכסא והיו מלאים מכל מיני בשמים.

ושתי קתדראות של זהב משני צדי הכסא אחד לגד הנביא ואחת לנתן הנביא.

ושבעים קתדראות של זהב לשבעים זקנים ויושבין בהן ועל כל קתדרא וקתדרא שני אריות ושני נשרים ומכוונים אחד כנגד אחד ועומדים על רגליהם וכשהמלך עומד על הכסא נותן רגלו על מעלה ראשונה והיה הגלגל חוזר והארי פושט ידו של ימין והנשר כנפו של שמאל והמלך נשען עליהם. ועל מעלה שניה הגלגל חוזר והנשר פושט כנפו של ימין וארי פושט ידו של שמאל והמלך נשען עליהם ועולה למעלה שלישית וכן כולן. וכשעלה כל המעלות תנין של כסף היה טוען גלגל של כסא וכופין למלך שלמה ומושיבים אותו על הכסא, ומיד פושטים הנשרים את כנפיהם ועולים בגלגל של כסא. והיו מוסבים למעלה מראשו, ויונה של זהב הייתה עומדת בין העמודים ופותחת לו הארון ונוטלת ספר תורה ונותנה אותו על ברכיו, לקיים מה שנאמר: והייתה עמו וקרא בו כל ימי חייו. והארי של שמאל פושט ידו ונוטל העטרה ונותנה על ראש

המלך, והעומדים אומרים: תקום מלכות בית דוד לעולם! ועל כל מעלה ומעלה היו החיות טמאות עם הטהורות.

במעלה הראשונה השור כנגד הארי,

בשניה הזאב כנגד הטלה,

בשלישית נמר כנגד גדי,

ברביעית דוב כנגד צבי,

בחמישית נשר כנגד צפור.

והוא (שלמה) היה עולה ביניהם להודיע שהוא נותן שלום ביניהם, מפני שהוא יושב בין אלו לאלו. וכשהיה יושב על כל מעלה ומעלה היה קורא פסוק אחד:

על מעלה ראשונה אומר: תורת ה' תמימה,

בשניה עדות ה' נאמנה,

בשלישית פקודי ה' ישרים,

ברביעית מצוות ה' ברה,

בחמישית יראת ה' טהורה,

בששית משפטי ה' אמת.

ואח"כ יושב המלך שלמה. וכשהיה הכהן גדול והזקנים באים ואל המלך שלמה לשאול שום דבר מהמשפט שבין אדם לחברו יושבים מימינו ומשמאלו ודן עימהם את הדין וכשהם מביאים את העדים להעיד לפני המלך היו הגלגלים של כסא חוזרים ואריות נוהמים ונשרים פורחים וטווסין מצפצפים, וכל כך למה?

כדי לחטוף את העדים בלבם כדי להעיד אמת. - ואף נבוכדנצר כשבקש לישב עליו נשבר כאשר כתבנו, ואחשורוש ראה אותו כסא ונתאווה לו לישב עליו יותר מנבוכדנצר ומדריוש ומפרעה ולא יכול לישב, והביא אומנין מצור ואלכסנדריא לעשות כסא אחד כדמותו ולא יכלו אלא עשו לו כסא אחר נאה וישב עליו, שנאמר: בימים ההם כשבת המלך אחשורוש על כסא מלכותו אשר בשושן הבירה, ושלש שנים עסקו בכסא שעשו לו האומנין מצור ומאלכסנדריא, ובשנת שלש ישב על אותו כסא, שנאמר: בשנת שלש למלכו וגו'. נשלם דמות הכסא.

כסא ואיפודרומין של שלמה המלך.

[בית המדרש ח"ה צד 34].

אמרו חכמים: שלמה מלך על עליונים ועל התחתונים, שנאמר: וישב שלמה על כסא ה',

אמר ר' יוחנן: וכי ישב על כסא ה'?

אלא הקדוש ברוך הוא הושיבו והמליכו על העליונים ועל התחתונים, ועשה לו כסא בתחתונים דמות כסא הכבוד אשר בעליונים, מה בכסא העליונים דמות ארבע חיות אדם ואריה ושור ונשר אף כאן בכסא שלמה דמות אדם אריה שור נשר,

ותני ר' חייא: כדמות הכסא הכבוד עשה שלמה כסאו ברוח הקדש, ודמות הגלגל וכרובים מאחורי הכסא ודמות חיות ואופנים העמידם לפני הכסא, וששים גיבורים היו קבועים שם והיו על מצחו ששים אותיות של יברכך.

אמר ר' אלעזר: גם באבנים טובות ומרגליות כולם הטיחן כעצם השמים לטוהר, וגם בהמות חיות ועופות החזיקם בכסא, טמא כנגד טהור אריה למול שור.

אמר ר' אלעזר: דמות פני אריה היה עומד בגבורה ושתי ידיו היו נשואות כנגד קרני השור וקרני השור יוצאין לקראתו כשני קונטריות.

אמר ר' יוחנן: העמידם המלך שלמה לכסא אחד מימין ואחד משמאל, כבש מימין וזאב משמאל, צבי מימין ודוב משמאל, יחמור מימין ופיל משמאל, ראם מימין וגרפית משמאל, ובסוף כולם העמיד בן אדם ונגדו שד, והעמיד למעלה זיז ונגדו נשר, ושם יונה ונגדה התקין נץ, ובתוכה לוח חקוק נחש בו על נס,

ואמר ר' יוחנן: היאך היה דרך שלמה לעלות ולישב בכסא?

נוטלו שור בקרניו והיה נותנו לאריה והיה מזהירו ואומר לו: הזהר במלך שלמה שלא ירע בו דבר, ואריה נותנו לאיל ואיל נותנו לנמר ונמר לכבש וכבש לזאב וזאב לצבי וצבי לדוב ודוב ליחמור ויחמור לפיל ופיל לראם וראם לגרפית וגרפית לאדם, והיו אומרים לו בקול גדול: הרי שלחנו לך המלך שלם ואתה עד בינינו, ואדם נתנו לשד ושד היה נותנו ופורח בו ומוליכו בין שמים לארץ, ואח"כ מביאו למקומו ומושיבו על קתדרא של זהב כולה מקובעת באבנים טובות ומרגליות, והיה השד עולה לרקיע ומביא לבנת הספיר ומניח תחת רגליו.

שאלו תלמידיו את ר' יוחנן וכי כל כך היה כחו של שד ברקיע?

אמר להם: ולא שנינו שמונה דברים נאמרו בשדים: ארבעה כמלאכי השרת וארבעה כבני אדם.

אוכלים ושותים כבני אדם

ומשמשים מטותיהם כבני אדם

ופרים ורבים כבני אדם

ומתים כבני אדם.

וארבעה כמלאכי השרת:

יש להם כנפיים כמלאכי השרת,

רואים ואינם נראים כמלאכי השרת,

ומהלכים מסוף העולם ועד סופו כמלאכי השרת,

יודעים מה שבעליונים ושבתחתונים כמלאכי השרת.

באותה שעה יונה מפז מביאה למלך את ספר משנה התורה ומניחה אותו על ברכיו וקורא בו, לקיים מה שנאמר: והיה עמו וקרא בו כל ימי חייו.

ר' אלעזר אמר: אלו החיות והבהמות שהיו חקוקות בכסא חציין היו בעלי קרניים וחציין בעלי טרפות, יד ושינון אלו בגמרא ואלו בטרפה (?) ולא חקקם הקדוש ברוך הוא בכסא של שלמה אלא להראות מהן דוגמא לישראל לעתיד לבוא שעתידין אלו עם אלו להיות דרים כאחד, שנאמר: וגר זאב עם כבש ונמר עם גדי ירבץ ופרה ודוב תרעינה וגו'.

אמר ר' יוחנן: היו כולם נותנים קולם והיה מרעיד כל העולם כולו, שור גועה אריה שואג אריה איל צוהל נמר צורח כבש חונב, זאב זורד צבי מפרט דוב מגמגם, חמור מבריס פיל נוהם ראם מצלצל גפרית מלבלב, אדם מרנן שד מזמר זיז היה קורא וקולו עולה לשמים, נשר צועק כקול מים רבים, יונה מהגה נץ מצפצף והיה מקולו מתעוררים כל ישני ירושלם, נחש בפיו היה שורק והיו חולי ירושלם מתרפאין מקולו.

ר' אלעזר אומר: הוא נחש שעשה משה במדבר, הוא נחש שכיתת חזקיהו מלך יהודה.

שאלו תלמידיו את ר' יוחנן: וכי חזקיהו מלך יהודה היה ראוי לכתת נחש שעשה משה במדבר לישראל נס להתרפאות בו, שכן כתוב וכתת את נחש הנחושת?

אמר להם: לא היה מכתתו אלא מפני שהיו ישראל מובטחים בו באותם הימים ולא היו מבקשים רחמים מלפני הקדוש ברוך הוא לכך כיתתו כדי שיבקשו רחמים מן המקום, שכתוב בו מחצתי ואני ארפא.

אמר ר' אלעזר: היאך היה דרך שלמה לישב על הכסא, היה נוטל את התורה ומסתכל בה ומתחיל לשפוט את ישראל, באותה שעה היה קורא:

אריה לא תכירו פנים במשפט,

שור יהדר בדיבורו ודל לא תהדר בריבו,

איל מענה כי המשפט לאלוהים הוא,

נמר עונה באף צדק צדק תרדוף,

כבש נותן קולו ואומר ושפטו את העם משפט צדק,

זאב צועק בדבר שבועה, על כל דבר פשע וגו',

צבי קורא בדבר אמת ושפטו את העם משפט צדק בכל עת,

דוב מתגבר בקולו ושפטתם צדק,

נחרד **יחמור** ואומר לא תטה משפט,

פיל היה מזהיר בשבח משה צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל,

ראם היה קורא ואלה המשפטים,

גרפית היה אומר ושפטתם בין איש ובין רעהו, ואתה המלך שפוט בין איש ובין רעהו,

ובסוף כולם היו עומדים **אדם ושד** ועונים כאחת יחד: שופטים ושוטרים תתן לך, ואתה המלך נתנך ה' למלך דיין לשפוט ולדין עמו ישראל, שפוט בצדק ודון באמת כדי שירבה ה' שלומך ושלום ישראל שאין העולם מתקיים אלא על שלשת דברים על הדין ועל האמת ועל השלום.

תנו רבנן: על שלשה דרכים היה שלמה עולה לכסא ועל כל דרך ודרך שש מעלות ועל כל מעלה ומעלה שנים עשר מעלות קטנות ובמנגנון היה עולה לכסא, ועל כל דרך ודרך היו קנקילות ובמסטאות, ועל כל קמארא וקמארא שנים עשר אריות עומדים מזה ומזה דכתיב: שנים עשר אריים שנים אריות עומדים אצל הכסא.

אמר ר' אלעזר: פיצל בין אבנים כולם קרוסתולים ואילני תמרים בבגדי שש היו מוקפים.

שאלו תלמידיו את ר' יוחנן: למה היו תמרים ובגדי שש?

אמר להם: אילנות היו גבוהות למעלה מן הכסא נעוצים על קאמריות וחבלי בוץ וארגמן דלויים בראשו, באילנות היו בגדי שש וכל מיני דמות צבע היו קולעים אותם והיה הרוח נכנס בהם והיו מכסים על כל הכסא וסביבי הכסא מאה אמה, והן נראין כמראה החזק וכמראה ברק ולפידי אש וכמראה הקשת והיו פעמוני זהב בפיהם קשורות והרוח היה נכנס בהם והיו מצלצלים.

תני ר' חייא: שבעים אלף קתידרי זהב היו סביב לכסא ששם יושבים חכמים ותלמידיהם וכוהנים ולווים ונשיאי ישראל, ושבעים קתידראות היו באולם הכסא ששם היו יושבים שבעים זקנים, ושתי קתידראות היו נגדו אחד לגד החוזה ואחד לנתן הנביא, וכסא אחד מימינו לבת שבע אמו שתשמע חכמתו, דכתיב: וישם כסא לאם המלך, וכתיב: ושנים עומדים אצל הידות, מהו אצל הידות, אלו שני אריות שהיו עומדים אחד מימינו ואחד משמאלו, בא המלך לישב פושט ידו ארי השמאל ונוטל העטרה ומניחה על ראש המלך, נוטל ארי הימין ונותן שרביט הזהב ביד המלך, רץ תנין של כסף במנגנון וכופף למלך, והנשרים פורשים כנפיהם.

בא לחתוך הדין היו פותחין האריות פיהם נגדו ומאירות כאבוקי אש ופותחין את פיהם וחורקין בשיניהם והיו נושאין כפיהם נגד המלך באולם השער, והיה המלך מתיירא לחתוך את הדין שמא לא פסק כהוגן, והיה מסתכל נגד גד החוזה ונתן הנביא, והיו פוסקים הדין בנבואה והמלך היה מסכים עימהם בחכמה, ומשמיעים לשבעים זקנים והזקנים לנשיאי ישראל ונשיאי ישראל לשלוחי בית דין, והיו מוליכין את האדם אם לחיים אם למות. וכל כך למה?

שהשנים טובים מן האחד ועליהם אמר שלמה בחכמתו טובים השנים מן האחד, וכתיב: אם יתקפו האחד, האחד זה שלמה המלך, השנים אלו נתן וגד, והחוט המשולש אלו שלשתן.

שאלו את ר' יוחנן: מפני מה האריות והחיות צועקים לפניו?

אמר להם: באותם הימים היו ארבע מיתות ב"ד כדי שלא ימות אדם בחנם.

פסק המלך את הדין והיו האריות לוחכים כפות רגלי המלך ורוח הקדש מצפצפת ואומרת: המלך שלמה ברוך! והעומדים עונים כאחד ואומרים: תכון מלכות בית דוד! ושנים עשר בקר, אלו שנים עשר נציבים שהיו מכלכלים את המלך ואת ביתו כל אחד מהם חודש אחד, שנאמר: ולשלמה שנים עשר נציבים, וכל אחד מהם היו לו שמונה עשר אלפים שרים ולכל שר ושר אלף שרי אלפים, ולאלפים שרי מאות ולמאות שרי חמשים ולחמשים שרי עשרות והיו מכלכלים המלך וביתו מכל דבר ולא היו מעדרים דבר כל אחד ואחד בחדשו, ומאכל שלחנו ליום אחד שלשים כור סולת וששים כור קמח עשרה בקר בריאים משומנים שהיו מאכילים

אותם עיסה בלולה בשמן ומשקים אותם חלב, ועשרים בקר אבוסים בעשב עם שעורים, מאה כבשים שמנים ומאה צבי ושלשים איל ועשרים יחמורים גדיים ועופות ודגים וכל מיני מעדנים עד אין מספר, שנאמר: ויהי לחם שלמה ליום אחד שלשים כור סולת ועשרים כור קמח עשרים בקר בריאים ועשרים בקר רעי ומאה צאן לבד מאיל וצבי ויחמור וברבורים אבוסים.

מה הוא וברבורים אבוסים?

ר' אלעזר אומר: אפילו פסיונים היו מגדלין אותם,

ר' יוחנן אומר: עופות המפוטמות. - כתיב: עגלה על שני הנשיאים. עגלות אלו שני נשיאים היו מביאים מרכבה צבועה שעל שני עגלות לארבעה סוסים כדי לעשות איפודרומין למלך, ושור לאחד, זה בן הנשיא שהיו רוכבין אותו במרכבה.

שאל ר' יוחנן לר' זירא: כמה איפודרומיות היו למלך בכל שנה?

אמר לו: י"ב כנגד י"ב נציבים (מ"א ד' ז'), וכל אחד היה עושה חדשו לכך נאמר: ולא יעדרו דבר (שם ה' ז').

אמר לו: והלא י"ג היו,

אמר לו: האחד לא היו עושין אותם בסוסים אלא בחורים היו רצים האיפודרומין, ואותם הבחורים היה דוגמת ארכובתם חתוכות והיו רצים ולא היה סוס וחיה יכולין לרוץ לפניהם.

ומאיזה שבט היו?

ר' יוסי אומר: מנפתלי, שנאמר: נפתלי אילה שלוחה,

ר' יוחנן אומר: משבט גד, שנאמר: ומן הגדי נבדלו אל דוד למצד מדברה גיבורי החיל אנשי צבא למלחמה עורכי צינה ורומח ופני אריה פניהם וכצבאים על ההרים למהר (דהי"א י"ב ח').

וכמה היו?

עשרת אלפים בחורים, ואלו הן נערי המלך המתכלכלים משלחן המלך.

בטבת היו רצים אותם, ועליהם אמר הכתוב ויהי מדי בא המלך בית ה' ישאום הרצים והשיבום אל תא הרצים (מ"א י"ד כ"ח). ומה היו נושאים?

מגיני זהב. –

וכמה היה אורכו של האיפודרומין?

שלש פרסאות על שלש פרסאות, ופרסא אחת הייתה ובאמצע היו שני טורים עשויים וסבכים עשיות וכל מיני חיה ועוף היו קבועים בהם והיו סביבם רצים הסוסים והרצים שמונה פעמים ביום.

שאלו תלמידיו לר' זירא: באיזה יום היו עושין איפודרומין?

ר' זירא אומר: בהשלמת החדש,

ר' יוסי אומר: בראש החדש,

אביי אומר: בשני בחדש,

ר' יוחנן אומר: בשלישי בחדש שבאלו הימים היה המלך עושה דיקסומין, בהשלמת החדש היה עושה לחכמים ולתלמידים ולכוהנים וללווים, ובראש החדש היה עושה לכל ישראל הדרים בירושלם, בשני בחדש היה עושה לכל הבאים מן הכרכים והכפרים ומכל האומות, ומשלישי בחדש [ואילך] לא היה עושה איפודרומין.

אמרו לו תלמידיו: מאיזה מקום היה נובע אותו הדיקסי מון?

אמר להם: כתיב: ויעש לפני הבית עמודים שנים וגו' והצפת אשר על ראשו אמות חמש (דהי"ב ג' ט"ו) מהו הצפת?

אלו שני אריות זהב על העמוד האחד ושני אריות זהב על העמוד השני, והיו משני אריות יוצאים קונדיטין ושני אריות זוחלים מיני בשמים, לקיים מה שנאמר: לריח שמניך טובים וגו'.

ומאיזה מקום היו נובעין?

מגן עדן להראות דוגמא לישראל לעתיד לבוא שהם עתידין לראות כל אלו בעיניהם, שנאמר: על כן עלמות אהבוך, אל תקרי עלמות אלא עולמות.

התחילו תלמידיו להיות תמהים, אמר להם ר' יוחנן: ומה אתם תמהים שלעתיד קטן שבישראל יהיה גדול משלמה במלכותו. ומה בימי שלמה מפני שני אריות היה יוצא קונדיטין ומשני אריות בשמים אבל לעתיד לבוא לפרות (בפלגות?) כחרדל (הירדן?) ופרת כולם של אפרסמון ובשמים ויין וחלב ודבש וכל מיני מתיקה המזומנים לצדיקים.

ושמא תאמר לרשעים?

חס ושלום! לא יראו בפלגותיהם שנאמר: אל ירא בפלגות נהרי דבש וחמאה (איוב כ' י"ב).

אמר ר' יוחנן: ארבעה דימוטית היו באיפודרומין של מלך, ובכל אחד ארבעת אלפי איש ובכל דימוט היו שבכות נעשות וכותרות מחוזקות בברזל נחושת וזהב ועל כל כותר שבעה בימי אחד למעלה מחברו וארבע נדבכות אחד למעלה מחברו, ועל כל נדבך מאה איש, ובכל דימוט שני דלתות מעצי שמן והיו קבועים בהם כל מיני כלי זהב ואבנים טובות ומרגליות וכרובים ותימורים קבועים בזהב והיה הולך אורם למקום רחוק מירושלם, ולפני כל דימוט חליל ועוגב היו מרננים למעלה ואלו מכים בחליל לטעמם.

אמר ר' יוסי: לארבעה חלקים היו נחלקים.

המלך ועבדיו וחכמים ותלמידים וכוהנים ולוים היו לבושים **תכלת,**

וכל ישראל היו לבושים **לבנים,**

והבאים מן הכרכים ומן הכפרים ומשאר מקומות היו לבושים **אדומים,**

ואומות העולם שהיו באים ממרחק להביא למלך מנחה היו לבושים **ירוק.**

אמרו לו תלמידיו: מפני מה אלו ארבעה מיני בגדים?

אמר להם: כנגד ארבע תקופות:

מתקופת תשרי עד תקופת טבת הימים הם כתכלת,

מטבת עד ניסן השלג יורד והיו לבושים לבנים,

מניסן עד תמוז הים טוב לפרש בו והיו לבושים ירוק,

מתמוז ועד תשרי הפירות יפות ואדומות ואז היו לובשים בגדים אדומים.

נשלם ענין כסא שלמה שבלע"א.

מעשה בשלמה המלך ע"ה

[בית המדרש ח"ב 86]

מעשה בשלמה המלך ע"ה אשר היה שט בכל יום לרקיע לשמוע סודות מפי עזא ועזאל ולא היה לו פחד ואימה, וכל צבא מעלה היו כורעים ומשתחווים לפני הקדוש ברוך הוא והיו משבחים אותו שהעמיד מלך כזה בישראל, והיו ממלאים לו כל רצונו, שנאמר: וישב שלמה על כסא ה' למלך וגו', והיה מולך על העליונים והתחתונים וגזר והביאו אבנים וצרכי בנין לבית המקדש, וכשבקש השמיר היה מביאו אשמדאי מלכא דשידי בשלשלאות של ברזל וטבעת שחקוק עליו שם המפורש והיה תפוס אצלו ימים רבים אפילו אחר בנין בית המקדש, וכשגרמה החטא בקש ממנו שיתיר אותו והוא יגלה לו סוד אחד שהוא ענין גדול ונורא, והתירו ושאל ממנו שיתן לו טבעתו שהיה חקוק בו שם המפורש והוא האמינו כי הייתה סבה מאת ה' לשלם לו כפועלו על שעבר שלשה לאווין שילך ג' שנים בגלות, וכשלקח הטבעת השליכו לים ובא דג אחד ובלע אותו, אז השליכו ארבע מאות פרסאות בארץ העמים וגרשו מעל מלכותו ואבד כל תפארתו, כי השליכו למרחוק והיה שואל על הפתחים ואמר: אני שלמה הייתי מלך בירושלם, והיו משחקים מדיבורו והיו אומרים מלך כזה ישאל על הפתחים, ועמד בזה הצער שלש שנים על שעבר שלש מצוות התורה על:

לא ירבה לו נשים

ולא ירבה לו סוסים

וכסף וזהב לא ירבה לו מאד,

ונכשל בכולן, ובסוף הזמן הזה של שלש שנים רצה הקדוש ברוך הוא לרחם עליו למען דוד עבדו ולמען הצדקת נעמה בת מלך עמון שיתחבר אליה ויביאנה עמו לארץ ישראל ויצא ממנו משיח בן דוד, הביא הקדוש ברוך הוא לארץ עמון ובא לעיר המלוכה אשר שמה משכמם והיה עומד ברחוב העיר משכמם ומלצר המלך שר הטבחים שעושה ומבשל מאכל המלך בא לקחת מה שצריך לעשות למלאכתו ומצא את שלמה עומד שם ולקח אותו באנגריא שהוליך מה שלקח, והוליכוהו לבית התבשיל וראה מה שהוא עושה, ואמר שלמה שיעמוד עמו וישרתהו ואינו רוצה אלא המאכל בלבד, ונתרצה לו וישב עמו וישרתהו ויעזרהו, אחר איזה ימים אמר לו שיבשל למלך מאכלים כמנהגו כמו שהוא היה אומן גדול באלו המאכלים, ונתרצה לו המלצר, והוא (שלמה) עשה ובשל מעדני המלך וכשאכל המלך אותם המטעמים שהביאם המלצר וטעם אותם התבשילין שאל המלך למלצר: מי בשל אלו המאכלים שעד עתה לא הבאת לי כהם, וסיפר לו כל המאורע שאותו האדם בשלם, וציוה לעבדיו שיקראו אותו, ובא לפני המלך, ושאל לו אם רוצה אתה להיות לי מלצר ואמר: הן, ושלח את המלצר מלפניו ושם

אותו במקומו לבשל לו כל מאכליו. ויהי אחר הדברים האלה ראתה אותו בת מלך עמון ושמה נעמה ואמרה לאמה שרצונה לקחת את האיש הזה המלצר לבעל, ואמה גערה בה ואמרה לה: יש במלכות אביך שרים רבים ונכבדים שתיקח אחד מהם הטוב בעיניך, ואמרה: אינני רוצה אלא זה המלצר, והפצירה בה הרבה ולא הועיל שאמרה על כל פנים אין רצוני באיש אחר אלא בזה, עד שהוכרחה אמה לגלות הענין לבעלה המלך שרצון בתו הוא ליקח את המלצר לאיש, וכששמע זה הדבר חרה לו עד מאד ורצה להרוג את שניהם, אבל לא היה רצונו של הקדוש ברוך הוא ונעשה להם נס שנכמרו רחמי המלך עליהם ולא רצה לשפוך דם נקי וקרא לאחד מעבדיו וציוהו שיוליך אותם למדבר שמם ושם ימותו מאליהם, והסריס עשה כאשר ציוהו המלך והניחם במדבר והלך לדרכו אל המלך לשרתו כבראשונה, והם הלכו משם למצוא אוכל להחיות נפשם ובאו לעיר אחת שהייתה על שפת הים והוא הלך לבקש אוכל לנפשם ומצא דייגים מוכרים דגים וקנה אחד מהם והביא את הדג הזה לאשתו שתבשל אותו, וכשפתחה אותו הדג מצאה הטבעת בתוכו שחקוק עליו שם המפורש ונתנה את הטבעת הזה לבעלה, ותכף הכיר את הטבעת הזה ושם אותו באצבעו ותכף שב רוחו אליו ודעתו נתיישבה עליו ועלה לירושלם וגרש את האשמדאי וישב על כסא מלכותו וישם כתר מלכות בראשו, ואחר כך שלח לקרוא לאביה שהוא מלך בני עמון ואמר לו: למה הרגת שתי נפשות בלי רשות ופחד,

ואמר: ח"ו שלא הרגתים אלא גרשתים למדבר שמם ולא ידעתי מה נעשה בהם,

אמר שלמה המלך ע"ה לו, ואם תראה אותם תוכל להכיר אותם?

דע שאני המלצר ובתך אשתי ושלח לקראתה ובאה ונשקה ידיו והוא שמח שמחה גדולה והלך לו אל ארצו. תם מעשה בשלמה המלך ע"ה.

משלים של שלמה המלך.

[בית המדרש ח"ד 145].

מעשה באדם אחד שהיה בימי דוד מלך ישראל והיה עשיר הרבה מאד והיו לו עבדים ושפחות ונכסים רבים והיה לו בן יחיד, מה עשה אותו אדם?

קנה סחורה הרבה ונתנו ביד בנו, נכנס אותו הבן בספינה והלך לאפריקא ועמד שם שנים הרבה ובתוך אלו השנים מת אביו והניח קנינו לעבד אחד בעל האוצר שלו, וזה העבד התחיל לכבוש כל בני הבית בייסורים משונים עד שהניחוהו והלכו להם ונשאר יחידי עם כל אותו הממון שהניח לו אדונו והיה אוכל ושמח מתאוותו בממון.

לאחר זמן חזר אותו הבחור מכרכי הים והלך לבית אביו ומצא לאביו שנפטר לבית עולמו, התחיל ליכנס לביתו, יצא לקראתו העבד ודחפו ואמר לו: מה לך בביתי בן בליעל,

מה עשה הבחור?

נטל המקל והתחיל להכותו על ראשו ואמר לו: עבד תפשת כל עמלי ועמל אבא מארי ותשמח מאותו הממון. עשו מריבה גדולה ואין מציל ביניהם עד שברח בן הזקן והלך לקבול על העבד אל המלך ואמר המלך לעולם יחיה, איש פלוני לקח כל הממון שהניח לי אבא מארי ואומר לי אין אתה בן הזקן אלא אני.

אמר המלך: יש לך עדים?

אמר לו: לאו,

אמר לו: קרא לאותו עבד ואמר לו: יש לך עדים?

אמר לו: לאו,

אמר לו המלך לעבד: לך לשלום אין עליך להשיב דבר,

כששמע בן הזקן כך התחיל לבכות ולצעוק לפני המלך פעם שנית ושלישית ויצעק לפני המלך עד שגער בו המלך ואמר לו: אם תשנה עוד יד אשלח בך, אם יש לך עדים טוב ואם לאו מה אעשה לך. שמע שלמה המלך הדבר ויקרא אותו מן הצד ואמר לו: צעוק עוד אל המלך ואם יכעוס עליך אמור לו: אדוני המלך אם לא תתן לי דין שים אותו ביד שלמה בנך, נתן אותו ביד שלמה בנו שיתן לו דין.

אמר שלמה להבחור: תדע באיזה מקום קבור אביך?

אמר לו: לאו,

עוד קרא לאותו העבד אמר לו: תכיר קבר אביך?

אמר לו: הן.

אמר לו שלמה: לך והביא לו זרוע של אביך,

הלך וחתך זרועו של הזקן והביא לו.

אמר להם: הקיזו דם שניהם, וכל אחד ואחד יקבל דמו בכלי שלו,

אמר לעבד: טבול העצם בדם שלך וטבל ולא צבע,

אמר לבן הזקן: טבול גם אתה בדם שלך וצבע העצם והראהו לכל העם.

אמר להם: ראו זה הדם מן זה העצם יצא, מיד תמהו כל ישראל וחזר כל הממון להבחור וירדה בעבד בעל כורחו. לכך נאמר: ויחכם שלמה מכל האדם.

מעשה בימי שלמה המלך, אדם אחד שהלך מטבריא לביתר ללמוד תורה והיה הבחור נאה ביותר, מיד ראהו נערה אחת ואמרה לאביה בבקשה ממך זיווג לי הבחור הזה, מיד רדף אחריו ואמר לו לבחור: רצונך לישא אשה ואני אתן בתי לך,

אמר לו: הן. מיד קידש בתו וחזר לביתו ושמח עם אשתו שנה אחת,

לסוף שנה אמרה לו אשתו: בבקשה ממך תוליכני אצל אבותי ואראה אותם, מיד נטל סוסים ומגדנות ומאכל ומשתה והלך עם אשתו לפקוד את אבותיה כשהלכו בדרך יצא עליהם לסטים אחד מזוין וכשראתה האשה את הליסטים נכנסה אהבתו בלבה ויתפשו האשה והליסטים את הבחור ויאסרוהו בעבותים, ושימש הליסטים את האשה בדברי תפלות ואח"כ שב הליסטים

לאכול ולשתות יחד עם האשה, והבחור היה אסור באילן אחד וראה את הכל, אח"כ בא לישן עם הבחורה ונטל הליסטים את הקיתון ושם מראשותיו ויישן, והנה בא נחש ושתה מן היין והקיא סם המוות בתוכו, כיון שהקיץ הליסטים משנתו נטל הקיתון ושתה ומת, והבחור היה רואה את הנס שנעשה לו, אמר הבחור לאשתו: בבקשה ממך תתירני והסר ממני העבותים, אמרה לו: מתיירא אני ממך שמא תהרגני,

אמר לה בשבועה שלא אמיתך,

מיד פשפש אחר הליסטים והנה הוא עץ יבש, מיד נטלה בעלה והלכו שניהם לבית אביה של האשה, וכשראוה אבותיה שמחו מאד ותקנו לאכול ולשתות,

אמר להם הבחור: לא אוכל ולא אשתה עד שאספר מה שאירע לי,

מיד סיפר כל המעשה. מה עשה אביה?

הרג את בתו המרשעת, ולכך אמר שלמה בחכמתו: ואשה בכל אלה לא מצאתי.

מעשה בשלמה המלך ע"ה שאמר ברוח הקדש אדם אחד מאלף מצאתי ואשה בכל אלה לא מצאתי כששמעו העם והסנהדרין דבר זה היו תמהים.

אמר שלמה: אם תרצו אראה לכם,

אמרו כולם: הן.

אמר להם: בקשו אשה אחת מטובי העיר ואיש גם כן שיהיה טוב מכלם. בדקו ומצאו איש אחד שהיה לו אשה טובה ונאה, שלח המלך לקרוא אותו והביאו לפניו,

אמר לו: תדע שאני מבקש לך כבוד ולעשות אותך שר פלטרין שלי,

השיב ואמר: אני עבדך ואהיה לך כאחד מעבדיך,

אמר לו המלך שלמה: אם כן לך והרוג אשתך והבא לי את ראשה בלילה הזה ומחר אני אתן לך את בתי ואעשה אותך פקיד על רוב ישראל,

אמר האיש: אעשה רצונך.

הלך לביתו והייתה אשתו נאה ומיופה והיו לה ממנו בנים קטנים. נכנס הדבר בלבו והיה בוכה ומתאונן. כשראה אשתו שהיו פניו נזעמים פגעה בו ואמרה לו: מה לך אדוני שאני רואה פניך נזעפים,

אמר לה: הניחני שיש לי דאגה בלבי מיד הביאה לפניו לאכול ולשתות ולא רצה לאכול, הרהר בלבו ואמר: מה אעשה אהרוג את אשתי ויש לי בנים קטנים ממנה,

אמר לאשתו: לכי ושכבי עם בניך.

כיון ששכבה ושקעה בשינה מיד שלף חרבו להרגה ומצא בנה הקטן ישן בין שני דדיה, ובן קטן אחר היה שוכב ראשו בין כתפותיה. אותה שעה נכנס שטן בלבו להרגה.

אמר: אוי לי מה אעשה אם אני הורגה ימותו אלו בנים קטנים.

מיד השיב חרבו ואמר: יגער ה' בך השטן.

חזר פעם שנית ואמר: אהרגה ומחר יתן לי המלך את בתו ויעשרני, מיד שלף חרבו עליה וראה שערה פרוש על פני התינוקות, מיד נכנס בלבו רחמים ואמר אם יתן לי המלך כל ביתו וכל עשרו לא אהרוג את אשתי זו. מיד חזר חרבו אל נדנה ושכב עם אשתו עד הבקר.

והנה שלוחי המלך באו בשבילו והוליכוהו לפניו,

אמר לו המלך: מה עשית קיימת מה שאמרת?

אמר לו: אם טוב בעיני המלך אל יכנס בי בדבר הזה, בקשתי לעשות פעם ופעמים ולא מלאני לבי לעשותו.

אמר שלמה: הרי אדם אחד מאלף מצאתי, יצא מעליו והניחוהו עד שלשים יום. אחר שלשים יום שלח המלך בסתר לאשתו והביאה לפניו,

אמר לה המלך: יש בעלך טוב,

אמרה לו: הן.

אמר לה: שמעתי כי על יופיך ועל זיו פניך ואהבתך לקחך לאשה, ואנו נמליך אותך על כל שרות המלכות ונלביש אותך זהב מראשך ועד רגליך,

אמרה לו: הן, כל אשר תחפוץ אעשה.

אמר לה: רק דבר אחד יזיק לנו שאינו יכול לעשות שום דבר מפני שיש לך בעל.

אמרה לו: והיאך נעשה,

אמר לה: הרגי את בעלך ואח"כ אשא אותך לאשה,

אמרה לו: כך אעשה.

אמר שלמה בלבו: אם כן הורגת זו את בעלה, נעשה איזה דבר תקנה שלא ימות. מה עשה? נתן לה סייף אחד מן הבדיל, וכשראתה אותו שהוא מבהיק, אמר בסייף זה הרגי אותו כי מיד שתתן אותו בצווארו הוא נחתך.

חזרה האשה לביתה לבעלה עם הסייף. בבוא בעלה עמדה לפניו וחבקה אותו ונשקה לו, ואמרה לבעלה: שב אדוני עטרת ראשי. כששמע כך שמח שמחה גדולה, וישב בעלה ואין בלבו שום מחשבה רעה, מיד הביאה השלחן ואכלו ושתו.

אמר לה בעלה: אשתי מה עסקיך זה הלילה,

אמרה לו: נבקש לשמוח עמך ולראותך שיכור זה הלילה. שחק לפניה בטוב לב ושתה ונשתכר עד שנשתקע בשינה. כיון שראתה כן עמדה ואזרה חלציה ושלפה הסייף שנתן לה המלך והתחילה לחתוך את העור. מיד הקיץ בעלה משנתו וראה והנה עומדת עליו אשתו להורגו. אמר לה: הגידי לי הענין ומי נתן לך הסייף הזה ואיך היה המעשה, ואם לא תגידי לי אעשה בשרך אברים אברים.

אמרה לו: כך וכך הענין אמר לי שלמה המלך,

אמר לה: אל תיראי.

כיון שהשכים בבקר והנה שלוחי המלך באו בשבילם, מיד הלך הוא עם אשתו אל המלך וסנהדרין יושבים לפניו, כשראם המלך שחק,

אמר להם המלך: בבקשה מכם ספרו לי היאך היה המעשה,
אמרו: כך וכך היה, הקיצותי ומצאתי את אשתי שהייתה עומדת עלי להרגני, אילולי שהיה הסייף מבדיל כבר הייתי מת מן העולם, אני רחמתי עליה והיא לא רחמה עלי.
אמר שלמה: אני הייתי יודע שאין רחמנות בנשים לפיכך נתתי לה סייף של בדיל. וכששמעו הסנהדרין כך אמרו אמת מה שאמר המלך אדם אחד מאלף מצאתי ואשה בכל אלה לא מצאתי.

מעשה בשלשה אחים שהלכו ללמוד תורה אצל שלמה המלך,
אמר להם שלמה: עמדו ושמשו לפני ואני אלמדכם חכמה, ומינה אותם להיות שרי הפרגוד שלו עמדו שם י"ג שנה.
לסוף י"ג שנה אמרו זה לזה: מה עשינו כי עזבנו את ביתנו וכל אשר לנו, הרי י"ג שנה שבאנו ללמוד תורה ושמשנו אותו ולא למדנו כלום, ניקח רשות ונחזור לביתנו.
יום אחד באו אצל שלמה ואמרו לו: אדונינו! הרי י"ג שנה שהנחנו את ביתנו תן לנו רשות לילך לראות אנשי ביתנו, מיד קרא המלך לבעל האוצרות להביא לפניו שלש מאות זהובים,
אמר להם: בחרו לכם אחד משנים או אלמד לכל אחד מכם ג' דברי חכמה או אתן לכל אחד ואחד מאה זהובים, מיד נטלו עצה ביניהם ולקחו הממון ונטלו רשות והלכו להן.
כשנתרחקו מן העיר עד ארבעה מילין ענה הקטן ואמר לאחיו: מה עשינו, בשביל זהובים באנו לכאן או ללמוד תורה? אם תשמעו לעצתי בואו ונחזור הממון ונלמוד חכמה משלמה המלך.
אמרו לו אחיו: אם רצונך לחזור הזהובים ללמוד שלשה דברי חכמה, לך, כי אנו לא נחזור לקנות דברים בממון. מיד חזר הקטן אצל שלמה ואמר לו: אדוני לא באתי לכאן בשביל הזהובים. בבקשה ממך טול הזהובים ולמדני חכמה, מיד התחיל ללמדו ואמר לו: בני כשתלך בדרך הזהר כשיעלה עמוד השחר תהיה מתוקן לילך, ובערב תחנה מבעוד יום, **הרי אחד.** וכשתראה הנהר שהוא מלא אל תכנס לשם אלא המתן עד שירד וישוב למקומו, **הרי שנים.** ולעולם סוד אל תגלה לאשה, אפילו לאשתך, **הרי שלשה.**
מיד נטל רשות ורכב על סוסו ורץ והלך אחר אחיו, כשהגיע אליהם אמרו לו: מה למדת?
אמר להם: מה שלמדתי למדתי, התחיל לילך ביחד עם אחיו עד ט' שעות פגעו במקום אחד שהיה יפה לחנייתם, ענה הקטן הרי המקום טוב ללין שנמצא בכאן מים ועצים ועשב לרעות הסוסים, אם רצונכם נלין בכאן וכעלות השחר אם גוזר ה' אותנו בחיים נלך בטוב.
אמרו לו אחיו: אי שוטה בשעה שנתת הממון וקנית הדברים הכרנו כי אין חכמה בך, אנו יכולין לילך עד הערב ח' מילין ואתה אומר שנלין בכאן,
אמר להם: כרצונכם עשו כי לא אזוז מזה.
הם הלכו לדרכם והוא נשאר שם והתחיל לכרות עצים והבעיר אש ועשה לו כעין צריף לו ולבהמתו והניח הסוס לרעות עד הערב ונתן לו שעורים ואכל הוא ובהמתו ושכב בלילה לבטח. ואחיו הלכו עד הערב ולא יכלו למצוא מרעה לבהמתם ולא עצים ולא אש. וירד עליהם

שלג גדול עד שמתו מרוב הקרירות, ואותו הבחור לא הרע לו השלג מפני הצריף והאש והאכילה והשתיה. וכעלות השחר תיקן עצמו ורכב על סוסו ותפש הדרך והלך אחרי אחיו ומצאם מתים וכשראם נפל עליהם בבכי וקברם ונטל את ממונם והלך לו, ויצא השמש ונמס השלג ונתמלאו הנהרים על כל גדותם ולא היה יכול לעבור הנהר, מיד ירד מעל הסוס והמתין עד שמיעט הנהר וכשהיה מהלך על שפת הנהר הביט לאותו הצד וראה שם עבדי שלמה שהיו מביאים שתי בהמות טעונות זהב ואמרו לו: למה לא תעבור הנהר,

אמר: מפני שהוא מלא, והם התחילו לעבור וכשבאו תוך הנהר שטפם ומתו והבחור המתין עד שירד הנהר ועבר ונטל הממון והלך לביתו לשלום.

כשראוהו נשי אחיו שאלוהו על בעליהן, אמר להן: הם עומדים ללמוד חכמה, והוא התחיל לקנות שדות וכרמים ולבנות פלטרין ולקנות מקנה וקנין. והייתה אשתו שואלתו אדוני אמור לי מאין לך זה הממון, מיד כעס עליה והכוה מכה נמרצת,

אמר: מה לך לשאול זה, עד שפיתהו פעם ופעמים והגיד לה הכל.

פעם אחת הקניט את אשתו והתחילה לצעוק ואומרת: לא די לך שהרגת שני אחיך אלא שתרצה להרוג אותי, כששמעו נשי אחיו ממיתת בעליהן מיד הלכו וקבלו עליו לפני המלך. מיד ציוה המלך להביאו לפניו וציוה להורגו.

כשהוציאוהו להרגו אמר להם: בבקשה הניחוני שאדבר דברי לפני המלך, מיד הוליכוהו אל המלך ונפל על פניו ואמר: אדוני אני משלשה אחים שעמדנו לפניך י"ג שנה ללמוד חכמה, ואני הוא הקטן שהחזרתי הזהובים ללמוד ממך חכמה, והחכמה שלימדתני היא הגינני. מיד הכיר המלך האמת ואמר: אל תירא, הממון שלקחת מאחיך ומעבדי היא שלך שהחכמה שקנית הצילך ממוות ומיד זאת האשה, ולך ושמח עם אשתך. באותה שעה אמר שלמה: קנה חכמה מה טוב מחרוץ ומפז.

מעשה באדם אחד שהיה בימי שאול מלך ישראל שהיה לו אשה יפה ונאה מאד והייתה עשירה גדולה, ואדם ההוא היה זקן ביותר והגיע זמנו ליפטר לבית עולמו. ובעבור שהאשה הייתה נאה נתן עיניו עליה השר של המדינה והיה רוצה ליקח אותה ביד רמה, והיא לא רצתה בשום סבה, ונכנס פחד בלבה עד אין תכלית. ולקחה כל הממון שלה ונתנה בכדים ובפי הכדים שמה דבש והפקידם לאדם אחד ממכירי ואוהבי בעלה בפני עדים וברחה מן המדינה. לאחר זמן מת אותו השר וחזרה האישה לביתה, והאיש שהיה הפיקדון בידו עשה סעודת אירוסין לבנו ונצטרך אליו דבש הלך ומצא אותם הכדים עם דבש ולקח מן הדבש אותו המעט שמצא בפי הכדים, סוף דבר מצא כל הכדים מלאים זהב, מיד לקח הממון ומילא הכדים דבש.

כשחזרה האשה לביתה הלכה אצל האיש ואמרה לו תן לי הפיקדון שהנחתי בידיך,

אמר לה: לכי והביאי לי העדים שנתת לי הדבש בפניהם וטול את שלך,

הלכה והביאה העדים והוא הוציא את כל הכלים והחזירם לה בפני העדים הנזכרים.

כשהלכה לביתה מצאה כל הכלים מלאים דבש. התחילה לצעוק ולבכות, הלכה אצל שופט המדינה וקבלה עליו, אמר לה השופט: יש לך עדים,

אמרה לו: לאו,

אמר לה: בתי מה אעשה לך, לכי לשאול המלך וידון לך,

הלכה אצל שאול והוא שלח לסנהדרין,

אמרו לה: יש לך עדים שהפקדת לזה האיש הממון?

אמרה להם: אין לי עדים כי עשיתי הדבר בערמה מפני פחד של השר,

אמרו לה: בתי אין לנו רשות לדון אלא ע"פ עדים כי אין אנו יכולין לדון דינים שבלב, יצתה מהם בפחי נפש.

התחילה לחזור לביתה פגעה בדוד מלך ישראל והיה אז נער קטן רועה צאן והוא שוחק עם הנערים, מיד צעקה ואמרה: בני קבלתי לפניהם ולא דנו לי דיני עם האיש שרימני, שמע דברי ודוני לי בחסדך,

אמר לה: לכי למלך ובקש ממנו שיתן לי רשות ואני אוציא את דינך לאור.

חזרה למלך ואמרה: אדוני מצאתי נער אחד שיודע לפי דבריו להוציא את דיני לאור,

אמר לה: לכי והביאו לפני, וקראה אותו למלך.

אמר לו שאול: אמת הדבר שתוכל להוציא זה הדין לאור,

אמר: אם יש לי רשות ממך בטחני בקוני,

אמר לה: לכי עמו,

אמר לה: הוציאו הכלים שהפקדת לאיש ההוא, הוציאה הכלים,

אמר לה: תכיר שהם אלו הכלים שהפקדת לאיש ההוא,

ואמרה לו: כן אדוני,

שאל לאיש גם כן והודה שהם הכלים,

אמר לה דוד: לכי והביאי לי כלים אחרים רקים, הלכה והביאה והריקה הדבש לאותן הכלים, ותפש אותם הכלים ושברם לעיני הקהל ופשפש ומצא בשברי הכלים במקום אחד שנים זהובים שהיו דבוקים בצלעות הכדים, מיד ענה דוד ואמר לבעל הפיקדון: לך והחזר הפיקדון אל האשה. מיד כששמע שאול וכל ישראל כך תמהו על הדבר מאד, וידעו שרוח הקדש בו.

מעשה שהיה בימי שלמה מלך ישראל, יום אחד נכנס אשמדאי מלכא דשידי ואמר לו: אתה הוא שכתוב עליך ויחכם מכל האדם?

אמר לו שלמה: כך הבטיחני הקדוש ברוך הוא,

אמר לו אשמדאי: אם תרצה אני מראה לך דבר שלא ראית מימיך לעולם,

אמר לו: הן.

מיד הושיט ידו בארץ תבל והוציא ממנה איש בעל שני ראשים וארבע עיניים, מיד נזדעזע ונבהל שלמה ואמר הכניסוהו לחדרי,

שלח וקרא לבניהו בן יהוידע אמר לו: מה תאמר היש תחתינו בני אדם,

אמר לו: חי נפשך אדוני המלך אם ידעתי אלא שמעתי מאחיתופל אלוף אביך שיש תחתינו בני אדם,

אמר לו: אם אני מראה לך אחד מהם מה תאמר?

אמר לו: ואיך אתה יכול להראותו מעומקה של ארץ שהיא מהלך חמש מאות שנה?

מיד שלח והביאוהו אצלו. כיון שראה אותו נפל על פניו ואמר: ברוך שהחיינו וקיימנו לזמן הזה,

אמר לו: בן מי אתה?

אמר לו: מבני אדם אני מתולדות קין,

אמר לו: באיזה מקום מושבכם?

אמר לו: בארץ תבל,

אמר לו: יש לכם שמש או ירח?

אמר לו: הן, וגם אנו חורשים וקוצרים ובעלי צאן ובהמות,

אמר לו: באיזה מקום מזרח השמש?

אמר לו: במערב ותשקע במזרח.

אמר לו: תתפללו?

אמר לו: הן, ומה היא תפילתכם?

אמר לו: מה רבו מעשיך ה' כולם בחכמה עשית,

אמר לו: אם תחפוץ נחזיר אותך למקומך,

אמר להם: עשו לי טובתכם ותחזרוני למקומי.

מיד קרא המלך לאשמדאי ואמר לו: לך ותחזור אותו למקומו,

אמר לו: איני יכול להחזירו למקומו לעולם.

כיון שראה כך נשא אשה והוליד ממנה שבעה בנים ששה מהם בדמות האם ואחד בדמות האב שהיו לו שני ראשים, והיה חורש וקוצר ונעשה עשיר גדול מעשירי עולם. לאחר זמן מת האיש ההוא והניח ירושה לבניו, הששה אומרים: אנו שבעה לחלק ממון אבינו והאחד שיש לו השני ראשים אומר: אנו שמונה ועלי ליטול מן הירושה שני חלקים.

הלכו כולם אצל שלמה ואמרו לו: אדונינו המלך אנו שבעה ואחינו בעל שני ראשים אומר שאנו שמונה ורוצה לחלק ממון אבינו לשמונה חלקים והוא רוצה ליטול שני חלקים.

כיון ששמע שלמה כך נעלם ממנו הדבר, מיד קרא לסנהדרין ואמר להם: מה אתם אומרים בדבר הזה,

אמרו: אם אנו אומרים אחד הוא שמא שנים הם, שתקו.

אמר להם שלמה: לבקר משפט.

בחצי הלילה נכנס בהיכל ועמד בתפלה לפני המקום ואמר: רבש"ע כשנגלית לי בגבעון ואמרת לי שאל מה אתן לך לא שאלתי ממך לא כסף ולא זהב אלא חכמה כדי לשפוט בצדק בני אדם,

אמר לו הקדוש ברוך הוא: אני נותן לך חכמה בבקר,

ויהי בבקר שלח וקבץ כל הסנהדרין ואמר להם שלמה: הביאו לפני האיש ההוא בעל שני הראשים, מיד הביאוהו לפניו ויאמר להם: ראו שאם יודע זה הראש מה שאני עושה לזה אחד הוא ואם לאו הם שנים.

אמר שלמה: הביאו מים חמים ויין ישן ובגדי שש, והביאו מים חמים והניחו על פניו וזרק בו מים חמים ויין ישן.

אמר לו: אדוני המלך אנו מתים אנו מתים אנו אחד ולא שנים, ולא נאמר לך עוד שאנו שנים. כיון שראו ישראל את משפט המלך תמהו ורעדו ופחדו כולם ממנו, לכך נאמר: ויחכם מכל האדם. סליק.

מעשה הנמלה.

[בית המדרש ח"ה 22].

זה מה שאירע בימי שלמה המלך ע"ה, בשעה שנתן הקדוש ברוך הוא מלכות לשלמה בן דוד והמשילו על כל מיני חיה ובריה שבעולם ועל בני אדם ועל חיות ועופות ועל כל מה שברא הקדוש ברוך הוא, ונתן לו אדרת גדולה שישב עליה והיא ממשי ירוק ארוגה מזהב טוב וכל מיני ציורים שבעולם, והיה ארכה ס' מיל ורחבה ס' מיל, והיה לשלמה ארבעה שרים:

שר אחד מבני אדם,

ושר שני מן השדים,

ושר שלישי מן החיות,

ושר רביעי מן העופות.

והשר שהוא מבני אדם אסף בן ברכיה שמו, והשר שהוא מן השדים רמיראט שמו, ושר חיות אריה, ושר עופות נשר. ולא היה הולך כי אם על הרוח [שנשא עם האדרת], והיה אוכל סעודת בקר בדמשק וסעודת ערב במדי, ר"ל במזרח ובמערב. ויהי היום ההוא והיה מתגאה בעצמו ואומר לא יש בעולם כמוני שנתן לי הקדוש ברוך הוא חכמה ובינה ודעת והשכל והמשילני על כל בריותיו. באותה שעה נתנדנד הרוח ונפל מעל האדרת עם מ' אלף איש.

כשראה שלמה כך צעק על הרוח ואמר להרוח: שוב הרוח תשוב.

השיב הרוח ואמר: שב אתה עד אלוהיך ולא תתגאה ואשוב אני עמך.

באותה שעה נכלם שלמה מדברי הרוח.

ועוד שהיה הולך יום אחד ועבר על נחל אחד שהיו בו נמלים ושמע קול נמלה אחת שהורה שהייתה אומרת לנמלים היכנסו לבתיכם שלא ישחיתו אתכם חיילותיו של שלמה המלך, כששמע שלמה את דברי הנמלה חרה אפו ואמר לרוח: רד למטה לארץ, וירד.

שלח אחר הנמלים ואמר: מי מכם אמרה היכנסו לבתיכם שלא ישחיתו אתכם מחנות שלמה, אמרה אותה הנמלה: אני אמרתי להם.

אמר לה: למה אמרת כך?

אמרה לו: יראתי שמא יבואו לראות מחנותך ויבטלו מהשבח שמשבחין להקב"ה ויחר אפו עלינו ויהרגנו.

אמר לה: למה לא דברה מכל הנמלים אחרת אלא את,

אמרה לו: אני מלכה שלהם.

אמר לה: מה שמך?

אמרה לו: מחשמה.

אמר לה: אני רוצה לשאול אותך שאלה אחת,

אמרה לו: אינו ראוי שיהיה השואל למעלה והנשאל למטה, העלה אותה לפניו,

אמרה לו: אינו ראוי שיהיה השואל יושב על כסא והנשאל לארץ אלא תישא אותי על ידיך ואחזיר לך תשובה. ולקח אותה על ידו ונשארה לו כנגד פניו,

אמרה: שאל,

אמר לה: יש בעולם גדול יותר ממני?

אמרה לו: הן,

אמר לה מי הוא?

אמרה לו אני,

אמר לה: כיצד את גדולה ממני?

אמרה לו: אילו לא הייתי גדולה ממך לא שלחך הקדוש ברוך הוא אצלי שתישאני על כפך.

כשמוע שלמה את דברי הנמלה חרה אפו עליה והשליך אותה על הארץ ואמר לה: נמלה! אינך יודעת מי אני, אני שלמה בן דוד המלך ע"ה,

אמרה הנמלה: תדע לך שאתה מטיפה סרוחה ולא תתגאה בעצמך.

באותה שעה נפל שלמה על פניו ונתבייש ונכלם מדברי הנמלה.

אח"כ אמר לרוח תישא את האדרת ונלך, נשא הרוח את האדרת,

אמרה נמלה לשלמה: לך, אבל לא תשכח את השם יתברך ולא תתגאה בעצמך הרבה, והיה הרוח הולך ועולה למעלה בין השמים והארץ ונשאר כן עשרה ימים ועשרה לילות. יום מימים ראה טרקלין אחד גבוה כלו בנוי מזהב טוב,

אמר שלמה לשריו: לא ראיתי כמו זה טרקלין בעולם כלל,

באותה שעה אמר שלמה לרוח תרד למטה, ירד הרוח למטה והלך שלמה הוא ושר שלו אסף בן ברכיה, והיו הולכים ומטיילים סביבות הטרקלין, וריח עשב שהיה בו כריח גן עדן ולא היו

מוציאין לו פתח ליכנס בו והיו תמהים על זה הדבר כיצד נעשה שיכנס בתוכו, הם בזה הענין ושר השדים בא למלך, אמר לו: אדוני למה אתה דואג כל כך?

אמר שלמה: אני דואג על הטרקלין הזה שאין לו פתח, איני יודע כיצד אעשה,

אמר שר של שדים: אדוני המלך עתה אגזור על השדים שיעלו למעלה מגג הטרקלין אולי ימצאו שום דבר או אדם או עוף או שום בריה.

באותה שעה צעק על השדים ואמר: מהרו ועלו לראש הגג וראו אם תמצאו שום דבר.

הלכו ועלו וירדו ואמרו: אדונינו לא ראינו שם שום אדם כלל אלא עוף אחד גדול ושמו נשר והוא יושב על אפרוחיו,

באותה שעה קרא לשר העופות (הפרס) ואמר לו: לך והביא לי את הנשר,

הלך הפרס והביא את הנשר לפני שלמה המלך ע"ה, ויפתח פיו בזמר ושבח לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא ונתן שלום למלך שלמה.

אמר לו שלמה: מה שמך?

אמר לו: אלענאד,

אמר לו: בן כמה שנים אתה?

אמר לו: בן ת"ש שנים,

אמר לו: ראית או שמעת שיש לזה הבית פתח?

אמר לו: אדוני בחייך וחיי ראשך אני לא ידעתי אבל יש לי אח גדול ממני מאתים שנה והוא יודע ומבין ויושב במעלה שניה.

אמר שלמה לפרס: תוליך זה הנשר למקומו ותביא לי אחיו הגדול ממנו, הלך ולא ראתה אותו עין, אחר שעה בא לפני שלמה ועמו נשר גדול מן הראשון ואמר שירות ותשבחות לבוראו ונתן שלום למלך שלמה ועמד בין ידיו.

ואמר לו: מה שמך?

אמר לו: אלעוף.

אמר לו: כמה ימי שני חייך?

אמר לו: תת"ק שנה,

אמר לו: ידעת או שמעת שיש פתח לזה הטרקלין,

אמר לו: אדוני חייך וחי ראשך אני איני יודע אבל יש לי אח גדול ממני ת' שנה והוא יודע ומבין ויושב במעלה שלישית,

אמר שלמה לשר העופות: תוליך את זה ותביא לי אחיו הגדול ממנו, והוליך אותו ולא ראתם עין.

לאחר שעה בא הנשר הגדול והיה זקן מאד ולא היה יכול לעוף ונשא אותו על כנפיהם והביאו אותו לפני שלמה ונתן שבח ותהילה לפני בוראו ונתן שלום למלך.

אמר לו שלמה: מה שמך?

אמר לו: אלתעמר,

אמר: בן כמה שנים אתה?

אמר לו: בן אלף וש' שנה,

אמר לו: ידעת או שמעת שיש לזה הטרקלין פתח,

אמר לו: אדוני בחייך לא ידעתי אבל אבי סיפר לי שיש לו פתח מצד מערב אבל כסהו העפר מרוב השנים שעברו עליו, ואם תרצה תגזור על הרוח שיסיר העפר מסביבות הבית ויתגלה הפתח.

גזר שלמה על הרוח ונשב והסיר העפר מסביבות הבית ונתגלה הפתח, והיה הפתח גדול מאד עשוי מברזל ונשאר כמו שרוף ובלוי מרוב הזמנים, וראו על הדלת מנעול והיה כתוב עליו: יודע לכם בני אדם שאנחנו ישבנו בזה הטרקלין בטובות ובתענוגים שנים הרבה וכשבא עלינו הרעב טחננו המרגליות תחת החיטה ולא הועיל לנו והנחנו הבית לנשרים ואנחנו שכבנו על הארץ, ואמרנו להם: כל מי שישאל להם על זה הטרקלין תאמרו בנוי מצאנוהו.

ועוד כתוב לא יכנס אדם בבית הזה אלא אם הוא נביא או מלך, ואם ירצה ליכנס בו יחפור לצד ימין הפתח ויראה ארגז וישבור אותו וימצא בו מפתחות ויפתח הפתח וימצא שער אחד מזהב ויפתח אותו ויכנס בתוכו, וימצא שער שני ויפתח אותו ויכנס בתוכו, וימצא שער שלישי ויפתח אותו ויכנס בתוכו, ויראה בנין נאה עד מאד ויש בו כריכה אחת מאודם פטדה וברקת ומרגליות, ויראה בתוכו קובה אחת מכל מיני מרגליות, ויראה כמה וכמה חדרים וחצרים טובים רצופים בלבנים אחת של כסף ואחת של זהב, ויסתכל בארץ ויראה צורת עקרב ויסיר העקרב שהוא מכסף וימצא בית תחת הארץ ויפתח אותו ויש בו כמה מיני מרגליות עד אין מספר וכמה מיני זהב וכסף, וימצא פתח אחר ועליו מנעול וכתוב על הדלת: בעל זה הטרקלין קודם היה בכבוד וגבורה ופחדו האריות והדובים ממלכותו והודו. וישב בזה הטרקלין בטובות ובתענוגים ומלך וישב על כסאו, ובא זמנו למות בלא עתו ומת ונפל הכתר מעל ראשו. הכנס בטרקלין ותראה תמיהה. אח"כ פתח הדלת ונכנס וראה פתח ג' וכתוב עליו שהם יושבין בכבוד ועושר גדול ונשאר הממון והם מתו והלכו ועברו עליהם צרות הזמן עד אשר נסעו לקברים ולא נשאר להם הליכת רגל בארץ, ויפתח את הפתח ומצא כריכה אחת מן אודם פטדה וברקת וכתוב עליה: כמה למדתי כמה קריתי כמה אכלתי כמה שתיתי וכמה לבשתי מלבושים נאים, כמה הפחדתי וכמה פחדתי. והלך עוד ומצא דירה נאה מן פטדה וברקת ולה שלשה פתחים,

וכתוב על פתח הראשון: בן אדם לא ישקר בך הזמן, תבלה אתה ותלך ותיסע ממקומך ותשכב תחת הארץ,

וכתיב על הפתח השני: אל תמהר, מעט מעט לך, כי העולם מזה לזה תינתן.

וכתוב על פתח השלישי: קח לך צידה לדרך ותקן לך מאכל מבעוד יום כי אתה לא תישאר על האדמה ולא תדע יום מותך.

ופתח הדלת ונכנס וראה צלם אחד יושב והרואה אותו יחשוב שהוא חי, וילך לפני הצלם ויגש אליו ונתרעש ויצעק בקול גדול בואו בני השטנים, ראו בא שלמה לאבד אתכם, והיה יוצא אש מנחיריו ועשן.

באותה שעה הייתה בתוכם צעקה גדולה ומרה והיה עליהם רעש ורעם. צעק שלמה בקול עליהם ואמר: אתם תפחידי אותי, אין אתם יודעים שאני שלמה המלך מולך על כל בריה שברא הקדוש ברוך הוא ואני רוצה לייסר אתכם בכל מיני ייסורין ואתם מורדים בי, וקרא עליהם שם המפורש. באותה שעה שתקו כולם ולא יכול שום אחד מהם לדבר, ונפלו הצלמים כולם על פניהם, ואותם בני השטנים ברחו והשליכו עצמם לים הגדול כדי שלא יפלו ביד שלמה. ויקרב שלמה אל הצלם ולקח לוח כסף מגרונו ושלשלת וכתוב בלוח כל עניני הטרקלין, ולא היה יודע לקרות בו ודאג דאגה גדולה ואמר לשריו הלא ידעתם כל כך יגעתי ונתקרבתי אל הצלם ועתה לקחתי הלוח ואיני יודע מה כתוב בו. והיה מתבונן ואומר כיצד אעשה?

וראה והנה בחור אחד בא מן המדבר ובא לפני שלמה והשתחווה לו ואמר לו: מה לך שלמה המלך שאתה דואג?

אמר לו: על זה הלוח אני דואג שאינו יודע מה כתוב בו.

אמר אותו בחור, תן לי ואני אקרא אותו לך שאני הייתי יושב במקומי והשי"ת ראה אותך שהיית דואג ושלח אותי לקרוא לך הכתב. נתן אותו לידו והביט בו וראה והשתומם שעה אחת ובכה ואמר: אי שלמה זה הכתב בלשון יוני כתוב ואומר: אני שדאד בן עאד מלכתי על אלף אלפי מדינות ורכבתי על אלף אלפי סוסים, והיה תחת ידי אלף אלפי מלך, והרגתי אלף אלפי גיבור, ובשעה שבא אלי מלאך המוות לא יכולתי עליו. והיה כתוב כל מי שיקרא זה הכתב לא ייגע את עצמו הרבה בזה העולם שסוף כל אדם למות ולא ישאר ביד האדם שום דבר אלא שם טוב. וזהו מה שבא על ראש שלמה בזה העולם.

וזכר כל הצדיקים לברכה כן יהי רצון אמן. תם.

שלשה וארבעה

מדרש שלשה וארבעה.

א. אמר ר"ע שלש מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל וכשחטאו ניטלו מהם וחזרו למקומן ואלו הן:

תורה,

ותחילת ישראל,

וביזת מצרים (עי' פסחים פ"ז:).

תורה, שנאמר: ואתנה לך את לוחות האבן התורה והמצווה (שמות כ"ד), ואמר כי מן השמים דברתי עמכם (שם כ'). וכשחטאו למד אדם פסוק אחד ושכחו, לשמים הוא עולה שנאמר: התעיף עיניך בו ואיננו (משלי כ"ג), כי עשה יעשה לו כנפיים כנשר יעוף השמים.

ותחילת ישראל, שנאמר: ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר (יהושע כ"ד), וכשחטאו נאמר ויגלם וגו' מעבר לנהרי כוש (דהי"א ה', צפניה ג'),

וביזת מצרים, שנאמר: ויוציאם בכסף וזהב ואין בשבטיו כושל (תהלים ק"ה).

וכשחטאו עלה שישק מלך מצרים ולקח אוצרות בית ה' (דהי"ב י"ב ט').

ב. שלשה דברים נאמר בהן לשון גדולה, אלו הן:

ע"ז

וגילוי עריות

ושפיכות דמים.

ע"ז נאמר בה: אנא חטא העם הזה חטאה גדולה (שמות ל"ב),

וגלוי עריות נאמר בה: ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת (בראשית ל"ט),

ושפיכות דמים נאמר בה: גדול עוני מנשא (שם ד'),

ולשון הרע כנגד כולם שנאמר: יכרת ה' שפתי חלקות לשון מדברת גדולות (תהלים י"ב).

ג. שלש מתנות נתנו על ידי שלשה צדיקים, ואלו הן:

זקנה,

וחולי,

ורפואה.

ומשנברא העולם ועד שבא אבינו אברהם הרבה בני אדם הגיעו לשנים רבות ושלא שלטה בהם זקנה, וניתנה זקנה על ידו, שנאמר: ואברהם זקן בא בימים (בראשית כ"ד).

משנברא העולם ועד שבא אבינו יעקב היו בני אדם כשמגיעים זמנם למיתה מתעטשים ומתים, והיה מיתתם פתאום, עד שבא אבינו יעקב וניתן חולי על ידו, שנאמר: הנה אביך חולה (שם מ"ח).

משנברא העולם ועד שבא חזקיהו מלך יהודה היו בני אדם חולים ולא עומדים מעל מטותיהן, ולא מצינו שחלה ונתרפא אלא חזקיהו, ובא אלישע והתפלל עליו ונתרפא, שנאמר: מכתב לחזקיהו מלך יהודה בחלותו ויחי מחליו (ישעיה ל"ח), וכיון שבא חזקיהו מלך יהודה ניתנה רפואה על ידו, שנאמר: ויחי מחליו.

ד. שלשה נקראו בשמו של הקדוש ברוך הוא ואלו הן:

צדיקים,

ומשיח,

וירושלם.

צדיקים, שנאמר: כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו (ישעיה מ"ג),

משיח, שנאמר: וזה שמו אשר יקראו ה' צדקנו (ירמיה כ"ג).

ירושלם, שנאמר: סביב שמונה עשר אלף ושם העיר מיום ה' שמה (סוף יחזקאל) אל תקרי שָׁמָה אלא שְׁמָה.

ה. שלש מדות טובות ברא הקדוש ברוך הוא בעולמו, ואלו הן:

יצר הרע,

וקנאה,

ורחמים.

אם אין יצר הרע אין כל בריה מתעסק בפריה ורביה,

אם אין קנאה אין כל בריה מתעסק בנטיעה,

אם אין הרחמים אין העולם עומד.

ו. שלש בריאות היה הקדוש ברוך הוא עושה בכל יום, ובערב שבת עשה שש, שלש של ערב שבת ושלש של שבת. ואלו הן:

בראשון שמים ואור וארץ,

בשני רקיע ומלאכים וגיהינום,

בשלישי אילנות ודשאים וגן עדן,

ברביעי שמש וירח וכוכבים,

בחמישי דגים ועופות ולויתן,

בששי בהמה וחיה ורמש, ואדם וחוה ונפשות, הרי שש בריאות,

שלש של ערב שבת ושלש של (בשביל) שבת.

ז. שלשה עינויים הם:

עינוי הצום,

ועינוי הדרך,

ועינוי בית האסורים.

עינוי הצום, שנאמר: עניתי בצום נפשי (תהלים ל"ה),

עינוי הדרך, שנאמר: ענה בדרך כחי קצר ימי (שם ק"ב),

עינוי בית האסורין, שנאמר: ענו בכבל רגלו ברזל באה נפשו (שם ק"ה).

ח. שלש מלחמות גדולות עתידין בני ישמעאל לעשות בארץ באחרית הימים, שנאמר: כי מפני חרבות נדדו (ישעיה כ"א) ואין חרבות אלא מלחמות,

אחת בערב, שנאמר: מפני חרב נטושה,

ואחת בים, שנאמר: ומפני קשת דרוכה,

ואחת בכרך גדול של רומי, והוא כבד משניהם, שנאמר: ומפני כובד מלחמה (שם, שם), ומשם בן דוד יצמח ויראה באבדון אלו ואלו, ומשם יבוא לארץ ישראל, שנאמר: מי זה בא מאדום חמוץ בגדים וגו' (שם ס"ג).

ט. שלשה דברים היו קשים למשה עד שהראה לו הקדוש ברוך הוא באצבעו, ואלו הן:

מנורה,

וראש חדש,

ושרצים.

מנורה, שנאמר: וזה מעשה המנורה (במדבר ח'),

ראש חדש, שנאמר: החדש הזה לכם ראש חדשים (שמות י"ב),

שרצים, שנאמר: וזה לכם הטמא (ויקרא י"א),

ויש אומרים: אף **הלכות שחיטה** שנאמר: וזה אשר תעשה על המזבח (שמות כ"ט).

י. שלש בריתות ושלש שבועות נכרתו עם שלשה אבות על ארץ ישראל, ואלו הן:

אברהם,

יצחק,

ויעקב.

באברהם הוא אומר: ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר לזרעך נתתי את הארץ הזאת (בראשית ט"ו),

ביצחק הוא אומר: (שם כ"ו) גור בארץ הזאת ואהיה עמך ואברכך כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל והקימותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם אביך.

ביעקב הוא אומר: הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה ולזרעך, ואומר: ויצא יעקב מבאר שבע (שם כ"ח) מבארה של שבועה, וכן הוא אומר: תיתן אמת ליעקב חסד לאברהם אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם (מיכה ז' כ').

יא. בשלשה מקומות כתיב: לא תבשל גדי בחלב אמו,

אחד לענייננו

ואחד לענין תורה

ואחד לענין מעשרות.

לענייננו, שנאמר: אצל הנה אנכי שולח מלאך לפניך (שמות כ"ג),

לענין תורה, שנאמר: ויאמר ה' אל משה כתב לך (שם ל"ד),

לענין מעשרות, שנאמר: עשר תעשר (דברים י"ד).

יב. שלשה ברחו מן העבירה ונצולו, ואלו הן:

יוסף,

ופלטי בן ליש,

ויעל.

ביוסף נאמר בתחילה יוסף ולבסוף יהוסף י"ה מעיד ליוסף שלא נגע באשת אדוניו.

פלטי מתחלה נקרא שמו פלטי ולבסוף פלטיאל, אל מעיד לפלטי שלא נגע במיכל.

יעל אשת חבר הקני, שנאמר: ותכסהו בשמיכה (שופטים ד') אמרו חכמים: חזרנו על כל המקרא ולא מצינו כלי או טלית ששמו שמיכה, אלא אל תקרי שמיכה אלא שמי - כה, השם מעיד לה שלא נגע בה סיסרא.

יג. בשלשה דברים האדם מתברך:

בתפלה,

בצדקה,

ובאמונה.

בתפלה, שנאמר: ועבדתם את ה' אלוהיכם וברך את לחמך ואת מימיך (שמות כ"ג),

בצדקה, שנאמר: נתן תתן לו כי בגלל הדבר הזה יברכך (דברים ט"ו),

באמונה, שנאמר: אבן שלמה וצדק יהיה לך וגו' למען יאריכו ימיך וגו' (שם כ"ה).

יד. שלשה דברים נתן משה נפשו עליהן ונקראו על שמו:

נתן נפשו על התורה ונקראת על שמו, שנאמר: זכרו תורת משה עבדי (מלאכי ג') וכי תורת משה היא והלא תורת ה' היא, שנאמר: תורת ה' תמימה, אלא לפי שנתן נפשו על התורה נקראת על שמו.

טו. בשלשה דברים נפרעין מן האדם מגופו אבל לא מממונו ואלו הן:

הכובש שכר שכיר,

והנודר ואינו משלם,

והמעלים עיניו מן הצדקה.

הכובש שכר שכיר, שנאמר: ביומו תתן שכרו (דברים כ"ד), וכתיב: ביה והיה בך חטא ולא בממונך,

והנודר ואינו משלם, שנאמר: כי תדר נדר וכתיב: ביה והיה בך חטא (שם כ"ג) ולא בממונך.

והמעלים עיניו מן הצדקה, שנאמר: הישמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בלייעל (שם ט"ו) וכתיב: ביה והיה בך חטא ולא בממונך.

טז. בשלשה מקומות נתנה תורה ובכולן כתיב: יציבה:

בסיני,

באהל מועד,

ובערבות מואב.

בסיני, שנאמר: ויתיצבו בתחתית ההר (שמות י"ט),

באהל מועד, שנאמר: ונצבו איש פתח אהלו (שם ל"ג),

בערבות מואב ,שנאמר: אתם נצבים היום (דברים כ"ט).

יז. וישמן ישורון ויבעט **שמנת עבית כשית** (דברים ל"ב), אלו שלשה דורות שלפני המשיח שנאמר:

ותמלא ארצו כסף וזהב וגו'

ותמלא ארצו סוסים,

ותמלא ארצו אלילים (ישעיה ב').

דבר אחר:

שמנת,

עבית,

כשית,

שמנת, בימי ירבעם

עבית, בימי אחאב

כשית, בימי יהוא.

דבר אחר:

שמנת, בימי אחז,

עבית, בימי מנשה,

כשית, בימי צדקיהו.

יח. גדול הוא המשפט שהוא אחד משלשה דברים שנקראו עוז, ואלו הן:

התורה,

והמשפט,

והמלך המשיח.

התורה מנין? שנאמר: ה' עוז לעמו יתן (תהלים כ"ט),

המשפט מנין? שנאמר: ועוז מלך משפט אהב (שם צ"ט), ואומר עוזה אלוהים זו פעלת לנו (שם ס"ח).

המלך המשיח, שנאמר: ועמד וראה בעוז ה' (מיכה ה') ונאמר ה' בעזך ישמח מלך (תהלים כ"א).

יט. שלש מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל על הר סיני, ואלו הן:
ביישנים,
רחמנים,
וגומלי חסדים.
ביישנים מנין? שנאמר: בעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו (שמות כ'), וזה סימן לביישן שאינו חוטא, וכל מי שאין לו בושת פנים בידוע שלא עמדו אבותיו על הר סיני.
רחמנים, שנאמר: ונתן לך רחמים ורחמך (דברים י"ג) שכל המרחם מרחמים עליו.
גומלי חסדים, שנאמר: ושמר ה' אלוהיך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבותיך (שם ז').

כ. שלשה דברים מבטלין את הגזירה:
התפלה,
והצדקה,
והתשובה,
ושלשתן **בתורה ובנביאים ובכתובים.**
בתורה, מנין? שנאמר: ואהבת את ה' אלוהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך (דברים ו')
בכל לבבך זו **תפלה,**
ובכל נפשך זו **תשובה,**
ובכל מאדך זו **צדקה.**

בנביאים שנאמר: והתפללו אל המקום הזה וגו' (מ"א ח') זו **תפלה,**
והודו את שמך זו **צדקה,**
ומחטאתם ישובון כי תענם זו **תשובה.**

בכתובים מנין? שנאמר: ויכנעו עמי אשר נקרא שמי עליהם ויתפללו (דהי"ב ז' כ"ד) זו **תפלה,**
ויבקשו פני זו **צדקה,**
וישובו מדרכיהם זו **תשובה.**

כא. ויחכם מכל האדם (מ"א ה') זה אדם הראשון שהקב"ה כללו בשלשה דברים, והן:
חכמה ותבונה ודעת,
ובשלשתן נברא העולם, שנאמר: ה' **בחכמה** יסד ארץ

כונן שמים **בתבונה**

בדעתו תהומות נבקעו (משלי ג'),

ובשלשתן נעשה המשכן, שנאמר: וימלא אותו רוח אלוהים **בחכמה ובתבונה ובדעת** (שמות ל"ה).

כב. שלשה דברים נתנו על תנאי:

בית המקדש,

וארץ ישראל,

ומלכות בית דוד,

בית המקדש מנין? שנאמר: הבית הזה אשר אתה בונה אם תלך בחקותי וגו' (מ"א ו').

ארץ ישראל מנין? שנאמר: אם שוב תשובון אתם ובניכם מאחרי וגו' והכרתי את ישראל מעל פני האדמה וגו' (שם ט').

מלכות בית דוד מנין? שנאמר: אם ישמרו בניך בריתי וגו' גם בניהם עדי עד ישבו לכסא לך (תהלים קל"ב), ונאמר אם יעזבו בני תורתי וגו' ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עוונם (שם פ"ט).

ואלו שלא נתנו על תנאי:

תורה,

וקריבת ישראל,

וברית כהונה.

תורה, שנאמר: תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב (דברים ל"ג), מורשה ולא ירושה.

קריבת ישראל, שנאמר: בנים אתם לה' אלוהיכם (שם י"ד) ואפילו בשעת הכעס, ונאמר בנים סוררים בנים מכעיסים (שובבים).

ברית כהונה, שנאמר: ברית מלח עולם היא (במדבר י"ח).

כג. שלשה דברים צריך אדם לבקש עליהם רחמים בכל יום ויום,

על שנה טובה,

על מלך טוב,

ועל חלום טוב.

ויש אומרים: אף **על שכן טוב.**

כד. שלשה שהן כורתין ברית עם בעליהן:

תורה,

כרס,

ואשה (עי' סנהדרין כ"ב:).

כה. שלשה דברים נכנסין לגוף ואין הגוף נהנה מהן, ואלו הן:
קול,
וקומה,
ושער.

כו. שלשה דברים שעומדין ברומו של עולם ובני אדם מזלזלים בהן, ואלו הן:
הזכרת השם בכל עת,
והזכרת השם בכל מקום,
ונבלות הפה.

כז. שלשה שאין עומדין בפני פקוח נפשות:
ע"ז,
וגלוי עריות,
ושפיכות דמים.
רבי יהודה אומר: אף **הגזל.**

כח. שלשה דברים אמר בן עזאי שראה בר"ע:
צווארו כלפי מערב,
ולא פרע עד שישב שעה מועטת,
ולא קינח אלא בשמאל.

כט. מנין לנו **רחיצת הפנים והידיים וקינוח התורף** ואח"כ **הרגלים,** מהכא: ורחצו ידיהם ורגליהם (שמות ל') עליון עליון.

ל. שלשה אין להם מחילה:
הסך שמן לחברו מפך ריקן,
המדבר אחת בפה ואחת בלב,
וגונב דעת הבריות.

לא. שלש אשמורות הלילה:
אשמורה ראשונה חמור נוהק,
שניה כלב צועק,

שלישית תינוק יונק משדי אמו והאשה מדברת עם בעלה.

אשמורה ראשונה נאמר בה: קומי רוני בלילה לראש אשמורות (איכה ב'),

בשניה נאמר: ראש האשמורות התיכונה (שופטים ז'), שהיא אמצעיתה

ואשמורה שלישית נאמר בה: ויהי באשמורת הבקר (שמות י"ד).

לב. שלש ריצות רץ אבינו אברהם לפני מלאכי השרת, ושלש ריצות רצתה שכינה לפני בניו בגללם, ואלו הם:

וירא וירץ לקראתם,

וימהר אברהם האהלה אל שרה אשתו,

ואומר: **ואל הבקר רץ אברהם.**

ורצתה שכינה לפני בניו שלש ריצות ואלו הן:

ויאמר ה' מסיני בא,

וזרח משעיר למו,

הופיע מהר פארן (דברים ל"ג).

ארבעה:

לג. בארבעה מקומות חסה התורה על ממונם של ישראל.

ראשונה, ואם ימעט הבית מהיות משה (שמות י"ב),

שניה, וחלב נבלה וחלב טרפה יעשה לכל מלאכה (ויקרא ז'),

שלישית, וציוה הכהן ופנו את הבית (שם י"ד),

רביעית, או מכור לנכרי (דברים י"ד).

לד. בארבעה שמות נקרא הר נבו:

הר העברים,

הר נבו,

הר ההר,

הר הפסגה.

לה. ארבע הופעות הן:

הופעה ראשונה זו של מצרים, שנאמר: רועה ישראל האזינה נהג כצאן יוסף יושב הכרובים הופיעה (תהלים פ'),

הופעה שניה זו של מתן תורה, שנאמר: הופיע מהר פארן (דברים ל"ג),

הופעה שלישית זו של אדום, שנאמר: אל נקמות ה' אל נקמות הופיע (תהלים צ"ד),

הופעה רביעית של גוג, שנאמר: מציון מכלל יופי אלוהים הופיע (שם נ').

לו. בארבעה מקומות הוא אומר בעצם היום הזה,

בנח ובאברהם ובמצרים ובמשה.

בנח, שנאמר: בעצם היום הזה בא נח (בראשית ז'), אמר הקדוש ברוך הוא: אם נכנס נח בתיבה בלילה עכשיו בני דורו אומרים כך וכך, אילו היינו יודעים בו לא היינו מניחין אותו ליכנס, ולא עוד אלא היינו נוטלין כשילין וקרדומות ומבקעין עליו את התיבה, אמר הקדוש ברוך הוא: הרי אני מכניסו בחצי היום ומי שיש בידו כח למחות יבא וימחה, לכך נאמר: בעצם היום הזה בא נח.

באברהם נאמר בעצם היום הזה נימול אברהם (שם י"ז), אמר הקדוש ברוך הוא: אם מל אברהם עצמו בלילה עכשיו כל דורו אומרים אילו ראינוהו לא הנחנוהו, לכך אמר הקדוש ברוך הוא בעצם היום הזה נימול אברהם.

במצרים נאמר בעצם היום הזה וגו' (שמות י"ב) אמר הקדוש ברוך הוא אם מוציא אני את ישראל ממצרים בלילה עכשיו המצריים יאמרו כך וכך, אילו היינו יודעין בהן לא היינו מניחים אותם לצאת, לכך אמר הקדוש ברוך הוא: הרי אני מוציאן בחצי היום ומי שיש בידו כח למחות יבא וימחה, שנאמר: בעצם היום הזה הוציא ה' את בני ישראל מארץ מצרים.

במשה נאמר בעצם היום הזה (דברים ל"ב), אמר הקדוש ברוך הוא: אם נכנס למערה בלילה עכשיו ישראל אומרים כך וכך לא היינו יודעין בו ואילו היינו יודעין בו לא היינו מניחין אותו ליכנס.

לז. ארבעה אסרו לעצמן, שנים לטובה ושנים לרעה, ואלו הן:

אברהם ויוסף **לטובה,**

ופרעה ובלעם **לרעה.**

חבישת אברהם בטלה חבישת בלעם,

ואסירת יוסף בטלה אסירת פרעה.

לח. ארבעה דברים נאמר בהן מירור:

עצירה מן הוולד נקרא מירור, שנאמר: והיא מרת נפש (ש"א א'),

ושכול הבנים נקרא מירור, שנאמר: הרפה לה כי נפשה מרה לה (מ"ב ד'),

ושביקת הלב נקרא מירור, דכתיב: לב יודע מרת נפשו (משלי י"ד),

וחליים רעים קרויים מירור, שנאמר: לא יתנני השב רוחי כי ישביעני ממרורים (איוב ט' י"ח), והיו המצריים משעבדין את ישראל וגורמין להם כל חולי, שנאמר: וימררו את חייהם (שמות א').

לט. בארבעה כתיב: יראי ה':

אברהם ויוסף ואיוב ועובדיהו,

באברהם כתיב: עתה ידעתי כי ירא אלוהים אתה (בראשית כ"ב),

ביוסף כתיב: את האלוהים אני ירא (שם מ"ב),

באיוב כתיב: איש תם וישר וירא אלוהים,

בעובדיה כתיב: כי עבדך היה ירא את ה' (מ"ב ד'),

וכי כל הצדיקים לא היו יראים את ה'?

אלא ללמד שהייתה יראתן של אלו בטובת נפש ונדבת לב,

אברהם היה מאכיל לכל עובר ושב, שנאמר: ויטע אשל בבאר שבע (בראשית כ"א),

יוסף כלכל את אביו ואת אחיו ואת טפם, שנאמר: ויכלכל יוסף את אביו וגו' (שם מ"ז),

איוב היה מאכיל ומשקה לכל עובר ושב והיה ביתו פתוח לרוחה, שנאמר: בחוץ לא ילון גר דלתי לאורח אפתח (איוב ל"א),

עובדיהו כלכל מאה נביאים, שנאמר: ואכלכלם לחם ומים (מ"א י"ח)

ולמה לחם ומים?

מלמד שהמים היו קשין עליו יותר מן הלחם ולא הייתה בו צרת עין.

מ. ארבעה נקראו כושים:

צפורה ושאול וישראל וברוך בן נריה:

צפורה, שנאמר: על אדות האשה הכושית (במדבר י"ב),

ושאול, שנאמר: על דברי כוש בן ימיני (תהלים ז'),

וברוך בן נריה, שנאמר: עבד הכושי (ירמיה ל"ח),

וישראל, שנאמר: הלא כבני כושיים אתם לי בני ישראל (עמוס ט').

מא. ארבעה לא הזכיר להם הקדוש ברוך הוא מיתה והם הזכירו לעצמן מיתה, ואלו הן:

אברהם ויעקב ומשה ודוד.

באברהם כתיב: ויאמר אברם ה' אלוהים מה תתן לי ואנכי הולך ערירי (בראשית ט"ו), אמר לו הקדוש ברוך הוא: אני לא הזכרתי עליך מיתה ואתה אמרת ואנכי הולך ערירי, תשובתך ואתה תבוא אל אבותיך בשלום (שם ט"ו).

ביעקב כתיב: ויאמר ישראל אל יוסף אמותה הפעם (שם מ"ו), אמר לו הקדוש ברוך הוא: אני לא הזכרתי עליך מיתה ואתה אמרת אמותה הפעם, תשובתך ויקרבו ימי ישראל למות (שם מ"ז),

וכך **במשה** כתיב: ואם ככה את עושה לי הרגני נא הרוג (במדבר י"א), תשובתך הן קרבו ימיך למות (דברים ל"א).

בדוד כתיב: הודיעני ה' קצי (תהלים ל"ט), אמר לו הקדוש ברוך הוא: אני לא הזכרתי עליך מיתה ואתה אמרת הודיעני ה' קצי, תשובתך ויקרבו ימי דוד למות (מ"א ב').

מב. ארבעה דברים נקראו מעשה ידיו של הקדוש ברוך הוא, ואלו הן:

שמים וישראל ומקדש והלוחות.

שמים, שנאמר: כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך (תהלים ח'),

ישראל, שנאמר: כי בראותי ילדיו מעשה ידי (ישעיה כ"ט) ונאמר: בנים אתם לה' אלוהיכם (דברים י"ד),

מקדש, שנאמר: מקדש ה' כוננו ידיך (שמות ט"ו),

והלוחות, שנאמר: והלוחות מעשה אלוהים המה (שם ל"ב).

מג. כנגד ארבע גאולות:

והוצאתי אתכם,

והצלתי אתכם,

וגאלתי אתכם,

ולקחתי אתכם,

תקנו חכמים ארבע כוסות בלילי פסחים, וכנגדן עתיד הקדוש ברוך הוא להשקות את ישראל ארבע כוסות של תנחומין, וכן הוא אומר: דשנת בשמן ראשי כוסי רויה (תהלים כ"ג),

ואומר ה' מנת חלקי וכוסי (שם ט"ז),

ואומר כוס ישועות אשא (שם קט"ז),

ואומר למען תנקו ושבעתם משוד תנחומיה (ישעיה ס"ו)

ואין תנחומין אלא בכוס, שנאמר: ולא ישקו אתכם כוס תנחומים.

וכנגדן עתידין הרשעים לשתות ארבע כוסות של פורעניות,

וכן הוא אומר: קח את כוס היין החמה מידי והשקיתה אותו את כל הגויים (ירמיה כ"ה),

ואומר: כוס זהב בבל ביד ה' משכרת כל הארץ (שם נ"א),

ואומר ימטיר על רשעים פחים אש וגפרית ורוח זלעפות מנת כוסם (תהלים י"א),

ואומר כי כוס ביד ה' ויין חמר מלא מסך ויגר מזה אך שמריה ימצו ישתו כל רשעי ארץ (שם ע"ה).

מד. ארבעה קשים לכשפים:

הנפנה לבית הכסא ומקנח בחרס,

וההורג כנים על מיטתו,

והנוטל ירק מן האגודה כשהיא קשורה,

והעולה מן הנהר ואינו שוטף את רגליו (עי' שבת פ"ב, וחולין ק"ה).

חמשה.

מח. חמש ערלות הן בעולם, ארבע באדם ואחד באילן, ארבע באדם מנין?

ערלת אזן,

ערלת שפתים,

ערלת לב,

ערלת בשר.

ערלת אזן, שנאמר: על מי אדברה ואעידה וישמעו הנה ערלה אוזנם ולא יוכלו להקשיב (ירמיה ו'),

ערלת שפתים, שנאמר: ואני ערל שפתים (שמות ו'),

ערלת הלב, שנאמר: ומלתם את ערלת לבבכם (דברים י'),

ערלת בשר, שנאמר: וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו (בראשית י"ז), כי כל הגויים ערלים (ירמיה ט').

ערלת האילן, שנאמר: וערלתם ערלתו את פריו (ויקרא י"ט).

מו. אין ישראל נגאלין לעתיד לבוא אלא מתוך חמשה דברים וכולם בפסוק אחד:

בצר לך ומצאוך וגו' (דברים ד') הרי **צרה,**

ושבת הרי **תשובה,**

כי אל רחום הרי **רחמים,**

ולא ישכח את ברית אבותיך הרי **זכות אבות,**

באחרית הימים הרי **הקץ.**

מז. חמשה דברים אין אדם רשאי להלך בהן,

קנאה,

נקימה,

גיאות,

עזות,

ועלילה.

מח. חמשה דברים העושה אותן דמו בראשו,

האוכל שום קלוף בצל קלוף ביצה קלופה,

והשותה מים ומשקין מגולין שלן עליהם הלילה,

והלן בבית הקברות.

ויש אומרים: אף **הנכנס לבית פתאום** ואפילו לביתו.

והמקיז דם ומשמש מיטתו [באותו היום].

מט. חמשה דברים העושה אותם דמו בראשו:

השותה המים שהולכין ודקל ביניהם,

והישן בצל הדקל יחידי,

והנפנה בין הדקל לכותל,

והמוציא מים ברשות הרבים ומהלך עליהם,

והשותה מים מגולים.

ששה.

נ. ששה דברים עתיד הקדוש ברוך הוא לחדש לעתיד לבא, ואלו הן:

שמים וארץ,

ולב,

ורוח,

ושמה של ירושלם,

ושמו של משיח,

שמים וארץ, שנאמר: כי הנני בורא שמים חדשים וארץ חדשה (ישעיה ס"ה),

לב ורוח, שנאמר: ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה (יחזקאל ל"ו),

שמה של ירושלם, שנאמר: וקרא לך שם חדש (ישעיה ס"ב),

שמו של משיח, שנאמר: יהי שמו לעולם ולפני שמש ינון שמו (עי' פסחים נ"ד).

נא. ששה זוגות שנותיהם שוות:

רבקה,

וקהת,

לוי,

ועמרם,

יוסף,

ויהושע,

שאול,

ושלמה,

משה,

והלל הזקן,

יוחנן בן זכאי,

ור"ע.

נב. שש הלכות נעלמו ממשה רבנו:

דין המקלל,

ודין פסח שני,

ודין הקנאות, (של פינחס)

ודין המקושש,

ודין טהרת כלי מתכות, (עי' פסחים ס"ו:)

ודין בנות צלפחד.

(נ"ג) ששה שהועילה עצתן, ואלו הן:

עבדי פרעה, שנאמר: ויאמרו עבדי פרעה אליו עד מתי יהיה זה לנו למוקש שלח את האנשים (שמות י').

ועבדי נעמן, שנאמר: ויגשו עבדיו וידברו אליו ויאמרו אבי דבר גדול הנביא דבר אליך הלא תעשה.

ועבדי דוד, שנאמר: ויאמרו אליו עבדיו יבקשו לאדוני המלך נערה בתולה (מ"א א').

ועבדי שאול, שנאמר: ויאמרו עבדי שאול אליו יאמר נא אדונינו עבדיך לפניך יבקשו איש יודע מנגן בכינור (ש"א ט"ז).

ועבדי מלך ארם, שיעצו להדבק במלך ישראל, שנאמר: ויאמרו אליו עבדיו הנה נא שמענו כי מלכי ישראל מלכי חסד הם נשימה נא שקים במתנינו וחבלים בראשינו ונצא אל מלך ישראל אולי יחיה את נפשך.

ועבדי אחשורוש, שנאמר: ויאמרו נערי המלך משרתיו יבקשו למלך נערות בתולות טובות מראה (אסתר ב').

נד. וששה שלא הועילה עצתן, ואלו הן:

חנון בן נחש בעת ששלח דוד מלאכים לנחמו, ויאמרו שרי בני עמון אל חנון אדוניהם המכבד דוד את אביך בעיניך וגו' (ש"ב י').

ועצת זרש להמן, שנאמר: ותאמר לו זרש אשתו וכל אוהביו יעשו עץ (אסתר ה').

ואחיתופל, שאמר אל אבשלום, בוא אל פילגשי אביך (ש"ב ט"ז).

ואשת איוב, שנאמר: כדבר אחת הנבלות תדברי (איוב ב').

ועבדי צדקיהו, שיעצו בהריגת ירמיהו, שנאמר: ויאמרו השרים אל המלך יומת נא את האיש הזה (ירמיה ל"ח).

ושמעיה בן דליה, שיעץ לנחמיה ללון בהיכל, שנאמר: נועד אל בית האלוהים אל תוך ההיכל (נחמיה ו') לפיכך נהפך שמו ונקרא נועדיה (שם, שם) כמו הנועדים על ה', ונתכנה הנביאה (שם, שם) בלשון נקבה שיעץ עצת הנשים.

שבעה.

נה. בשביל שנתן אברהם אבינו לאבימלך שבע כבשות, שנאמר: ויצב אברהם את שבע כבשות הצאן לבדהן (בראשית כ"א) הרגו פלשתים מבניו שבעה צדיקים ואלו הן:

שאול ושלשת בניו וחפני ופינחס בני עלי ושמשון.

דבר אחר:

לכך הציב שבע כבשות הצאן לבדהן מפני שארון הברית היה אצלם שבעה חדשים (ש"א ו').

דבר אחר:

מפני שעתידין להחריב שבעה היכלות ואלו הן:

אהל מועד, וגלגל, ונוב, ושילה, וגבעון, ובית עולמים שנים.

נו. אדם נחלק לשבעה שמות:

אדם שם אדם הראשון,

ואדם שם אשתו,

ואדם כל בניו,

ואדם עמי הארץ,

ואדם איש לא אשה,

ואדם אשה לא איש,

ואדם שם עיר.

אדם זה אדם הראשון ואשתו, שנאמר: ויקרא את שמם אדם (בראשית ה'),

ואדם כל בניו, שנאמר: אדם ילוד אשה (איוב י"ד),

ואדם עמי הארץ, שנאמר: אכן כאדם תמותון (תהלים פ"ב),

ואדם איש ולא אשה, שנאמר: וכל בכור אדם בבניך תפדה (שמות י"ג),

ואדם אשה ולא איש, שנאמר: כתפארת אדם לשבת בית (ישעיה מ"ד),

ואדם שם עיר, שנאמר: הרחק מאד מאדם העיר (יהושע ג').

נז. שבע נביאות הן:

שרה מרים דבורה חנה אביגיל חולדה ואסתר.

שרה, שנאמר: אבי מלכה ואבי יסכה (בראשית י"א)

ואמר ר' יצחק: יסכה זו שרה ולמה נקרא שמה יסכה?
שהייתה סוכה ברוח הקדש, וכן הוא אומר: כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה (שם כ"א),

דבר אחר:
שהכל סוכין ביפיה.
מרים, שנאמר: ותקח מרים הנביאה אחות אהרן (שמות ט"ו) אחות אהרן ולא אחות משה? אלא מפני שהיא נביאה ראשונה [קודם שנולד משה].
דבורה, שנאמר: ודבורה אשה נביאה אשת לפידות (שופטים ד').
חנה, שנאמר: ותתפלל חנה ותאמר רמה קרני בה' (ש"א ב') ותרגומא וצלאת חנה ברוח נבואה מן קדם ה'.
אביגיל, שנאמר: והיה היא רוכבת על החמור ויורדת בסתר ההר והנה דוד וגו' כי עשה יעשה ה' לאדוני בית נאמן (ש"א כ"ה).

תשעה.
נח. תשעה פעמים נמנו ישראל, ועשירית לעתיד לבוא.
ראשונה כשירדו למצרים, שנאמר: ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה,
שניה כשיצאו ממצרים, שנאמר: ויסעו בני ישראל מרעמסס סכותה כשש מאות אלף רגלי (שמות י"ב),
שלישית במחצית השקל, שנאמר: כי תשא את ראש בני ישראל (שמות ל'),
רביעית על ידי משה ואהרן במדבר סיני, שנאמר: אלה הפקודים אשר פקד משה ואהרן (במדבר א'),
חמישית ע"י משה ואלעזר הכהן,
ששית ושביעית ע"י שאול, **ששית** בבזק שנאמר: ויפקדם בבזק (ש"א י"א),
שביעית בטלאים שנאמר: ויפקדם בטלאים (שם ט"ו),
שמינית ע"י דוד (ש"ב כ"ד),
תשיעית ע"י עזרא (עזרא ב' ס"ד),
ועשירית לעתיד לבוא שנאמר: עוד תעבורנה הצאן על ידי מונה אמר ה' (ירמיה ל"ג).

עשרה.
נט. עשרה נתחייבו בנפשותם ונתקדש בהם הקדוש ברוך הוא, ואלו הן:
מקוששי,
נדב ואביהוא,
נוקב,

מרגלים,

קרח ועדתו,

עכן,

עוזא,

אדוניה בן חגית,

עדו הנביא,

עוזיה המלך.

ס. עשרה נסים נעשו לישראל על ים סוף:

נבקע הים, שנאמר: ויבקעו המים (שמות י"ד), ונעשה כמין כיפה שנאמר נקבת במטיו ראש פרזיו (חבקוק ג'),

ונעשה יבשה, שנאמר: ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים,

ונעשה חומר למצרים, שנאמר: דרכת בים סוסיך חומר מים רבים (חבקוק שם),

ונעשה כסלעים, שנאמר: שברת ראשי תנינים על הים (תהלים ע"ד),

ונעשה פירורין, שנאמר: אתה פוררת בעזך ים (שם, שם),

ונעשה להם כמין בולס של זכוכית והיו רואין זה את זה, שנאמר: חשרת מים עבי שחקים (ש"ב כ"ב),

ונעשו מחיצות של מים שהיו זכים כשחקים,

ויצא להם מים מתוקים מתוך מים מלוחים, שנאמר: נצבו כמו נד נוזלים (שמות ט"ו),

ואותן המים כיון שמסתפקין מהם קופאין, שנאמר: קפאו תהומות בלב ים.

סא. עשרה דברים נאמר בהן ברית:

הקשת, המילה, השבת, ע"ז, תלמוד תורה, שחרור עבדים, כהונה, לויה, מלכות בית דוד, וארץ ישראל.

הקשת, שנאמר: את קשתי נתתי בענן והייתה לאות ברית (בראשית ט'),

המילה, שנאמר: והייתה בריתי בבשרכם (שם י"ז),

השבת, שנאמר: לעשות את השבת לדורותם ברית עולם (שמות ל"א),

ע"ז, שנאמר: ושמרתם את בריתי (שם י"ט) זו ברית ע"ז,

ותלמוד תורה, שנאמר: כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית (שם ל"ד),

שחרור עבדים, שנאמר: אנכי כרתי ברית את אבותיכם (ירמיה ל"ד) ונאמר: מקץ שבע שנים תשלחו איש את אחיו העברי אשר ימכר לך ועבדך שש שנים וגו' (שם, שם),

הכהונה, שנאמר: ברית מלח עולם היא (במדבר י"ח),

לויה, שנאמר: להיות בריתי את לוי (מלאכי ב'),

מלכות בית דוד, שנאמר: כרתי ברית לבחירי נשבעתי לדוד עבדי (תהלים פ"ט),

ארץ ישראל, שנאמר: ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר לזרעך נתתי את הארץ הזאת מנהר מצרים וגו' (בראשית ט"ו).

סב. עשרה מלכים מלכו מסוף העולם ועד סופו, ואלו הן:

המלך הראשון זה הקדוש ברוך הוא שהוא מלך בשמים ובארץ, שנאמר: אני ראשון ואני אחרון (ישעיה מ"ד).

המלך השני זה נמרוד, שמלך מסוף העולם ועד סופו ולא עוד אלא שהיו כל הבריות במקום אחד יראים מפני המבול ונמרוד היה מלך עליהם, שנאמר: ותהי ראשית ממלכתו בבל (בראשית י).

המלך השלישי זה יוסף, שנאמר: וכל הארץ באו מצרימה אל יוסף כי חזק הרעב וגו' (שם מ"א).

המלך הרביעי זה שלמה, שנאמר: ושלמה היה מושל בכל הממלכות מן הנהר ארץ פלשתים ועד גבול מצרים (מ"א ה').

המלך החמישי זה אחאב, שנאמר: חי ה' אלוהיך אם יש גוי וממלכה אשר לא שלח אדוני שם לבקשך (שם "ח).

המלך הששי זה נבוכדנצר, שנאמר: ובכל די דיירין בני אנשא וחיות ברא ועוף שמיא יהב בידך והשלטך בכלהון אנת רישא די דהבא (דניאל ב').

המלך השביעי זה כורש, שנאמר: כה אמר כורש מלך פרס כל ממלכות הארץ נתן לי ה' אלוהי השמים (דהי"ב ל"ו).

המלך השמיני זה אלכסנדרוס מוקדון, שנאמר: ואני הייתי מבין והנה צפיר העזים בא מן המערב על כל הארץ (דניאל ח').

המלך התשיעי זה מלך המשיח, שנאמר: וירד מים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ (תהלים ע"ב).

המלך העשירי, חוזרת המלכות לבעליה, והוא הקדוש ברוך הוא, שנאמר: אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלוהים (ישעיה מ"ד), וכתיב: והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד (זכריה י"ד).

שנים עשר.

סג. על שנים עשר עמודים ארץ עומדת שנאמר:

יצב גבולות עמים למספר בני ישראל (דברים ל"ב),

ויש אומרים: על שבעה עמודים, שנאמר: חצבה עמודיה שבעה (משלי ט'),

ויש אומרים: על עמוד אחד ושמו צדיק, שנאמר: וצדיק יסוד עולם (שם י'),

ויש אומרים: על עמוד אחד ושמו בלימה, שנאמר: תולה ארץ על בלימה (איוב כ"ו).

שלשה עשר.

סד. ר' נחמיה אומר י"ג דברים נאמרו בארבה:

פיו סתום שאלמלא הוא פתוח אין כל בריה יכולה לעמוד לפניו,

ריחו ממית ומבאיש, שנאמר: ויסר מעלי המוות הזה (שמות י'),

שניו ברזל, שנאמר: שניו שני אריה (יואל א'), ולא עוד אלא הברזל קוצץ ומעלה חליפין והם קוצצין ואין מעלין חליפין, שנאמר: כי גוי עלה על ארצי.

קרניו דומין לקרן השור,

כנפיו דומין לכנפי נשר,

כפיו דומות לאריה,

עיניו דומות לעגל,

צוארו דומה לצואר הסוס,

לבו דומה ללב אדם,

גבו דומה לגב הדג,

זנבו דומה לזנב הנחש,

ירכותיו דומות לירכתי הגמל,

שוקיו דומות למשור (מגרה),

לבוש שריון

וכתוב חי"ת על לבו, מפני שהוא חילו של מקום, שנאמר: חילי הגדול (יואל ב').

שמונה עשר

סה. כאשר צוה ה' את משה שבאלה פקודי המשכן שמונה עשר פעמים, כנגד שמונה עשרה ברכות שבתפלה, לומר לך שהתפלה במקום עבודה היא, וכנגד י"ח חוליות שבשדרה, לקיים מה שנאמר: כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך (תהלים ל"ה).

דבר אחר:

כנגד י"ח מזמורות שבראש ספר תהלים עד יהיו לרצון אמרי פי (תהלים י"ט). וסמיך ליה: יענך ה' ביום צרה, כשאדם מתפלל אומרים לו תתעני בצלותך, כך יהיו לרצון אמרי פי וסמיך ליה: יענך ה' ביום צרה (עי' ירוש' ברכות פ"ד).

דבר אחר:

כנגד י"ח פסוקים שבשירת הים.

ארבעה ועשרים.

סו. כ"ד מיני שחין הביא הקדוש ברוך הוא על המצרים, רפואתו של זה מכתו של זה ומיתתו של זה רפואתו של זה. ומנין שהיו כ"ד מין,

שכן הוא אומר: והיה על האדם ועל הבהמה לשחין פורח (שמות ט'),

ואומר: ויהי שחין אבעבועות,

ואומר: ולא יכלו החרטומים לעמוד לפני משה מפני השחין,

ואומר: כי היה השחין.

ולהלן הוא אומר: יככה ה' בשחין מצרים,

ואומר: יככה ה' בשחין רע (דברים כ"ח), הרי ששה פעמים הזכיר השחין,

וכל אחד ואחד ד' מינין כנגד ארבעה יסודות חום לח קור יבש, נמצאו ארבעה ועשרים.

שבעים.

סז. שבעים שם נקראו לתורה, ומאן דאמר עשרה שמות לתורה וניתנה לישראל בעשרת הדברות, ולישראל עשרה שמות והעולם נברא בעשרה מאמרות, אמר הקדוש ברוך הוא: מוטב שאזווג בין ישראל שיש להם עשרה שמות.

ואלו הן שמות התורה:

תורה,

תמימה,

לקח טוב,

עץ חיים,

שירה,

עצה,

תושיה,

כבודה,

בת מלך,

אש דת.

ושמות ישראל:

ישראלים,

קדושים,

מלכים,

כוהנים,

נזירים,

עבדים,

בנים,

בכורים,

אפרתים,

גיבורים (עי' במד"ר פי"ד כ"ד).

שמואל הקטן

ברייתא דשמואל הקטן

[מדפוס פפד"מ תרכ"ג]

פרק ראשון

הרקיע עשוי כקובה, רחבה כאהל ארכה כמשכן, שנאמר: הנוטה כדוק שמים וימתחם כאהל לשבת, מרוח צפון אינה מסוככת, ומרובעת כאכסדרה, שנאמר: נוטה צפון על תהו, ומדרום סתומה כחדר, עגולה ככבשן שנאמר: עושה עש כסיל וכימה וחדרי תימן, מזרח ומערב מיוסדין כבנין על הארץ, שנאמר: הבונה שמים מעלותיו ואגודתו על ארץ יסדה. סביב שמונה עשר ברוחב ששה, כרחוק מזרח ממערב כגבוה שמים מעל הארץ. מצפון לדרום עש עולה כסיל הגלגל כימה, ומזלות מן המזרח למערב, התקשר מעדנות כימה ומושכת כסיל תפתח. שבעה מעדנות כימה וחמשה מושכות כסיל, שבעה וחמשה הרי י"ב. סובב הגלגל שבעה מקושרים מבית, וה' מפותחים מבחוץ. זריחת שבעה מצפון לימין וה' משמאל, וכנגדן נאספין ששה ביום וששה בלילה. תאומים סוף השבעה, ועקרב סוף החמשה. מן תאומים לקשת כמן עקרב לסרטן, בין עקרב לסרטן כבין עגלה לעקרב, עגלה בצפון ועקרב בדרום. זורח עיגול כלפי דרום ושוקע עיגול כלפי צפון, ובצפון עגלה חוזרת ומשרתת את התלי, והתלי למזלות, והמזלות לגלגל והגלגל חוזר בגלגל דלי המים. המזלות כסדינים התלי כמלך, ועגלה המנהיג, וכולם ברוח, שנאמר: ברוחו שמים שפרה חוללה ידו נחש בריח, נחש בריח זה התלי, חוזרים וזורחים ונאספים מאורות כמלכים וכוכבים כשרי החיילות, וסדורים המזלות כמחנה הגדוד, שנאמר: המוציא במספר צבאם וגו'. התלי מגוף המאורות ונטוי מקצה אל הקצה כנחש עקלתון, וראש וזנב, שנאמר: ויכרת ה' מישראל ראש וזנב, מנוד החמה הוא ראש התלי, מנוד הלבנה הוא זנב התלי, מנוד החמה מקצה זה ומנוד התלי מקצה זה, שנאמר: ויחדיו יהיו תמים על ראשו אל הטבעת האחת, ובאמצע מנוד זה על גבי זה, ומן הטבעות ולמעלה הן הן מנוד המאורות משגיח מן החלונות ומציץ מן החרכים, כראשי תנינים על המים. מן הטבעת ולמטה הן הן בגלגל כיוצר המנהיג את האבנים, כתנים במים דולח מים ברגליו. חמה במנוד שלה כאור האבוקה, לבנה במנוד שלה כנר בראש המנורה. כוכב חמה ומאדים כמנוד החמה, נוגה וצדק כמנוד לבנה כנרות בקנים, שבתי בזה ובזה כעששית בשלשלת. ראש התלי בראש הששה, כזנב התלי בראש הששה. הראש מהלך אושר והזנב מהלך הופך, מאורות וכוכבים מהלכין נוכח. פגשו מאורות ותלי אחד באחד יגשו ורוח לא יבא ביניהם, הילכו שנים יחד בלתי

אם נועדו, פגוש דוב שכול באיש ואל כסיל באולתו. אחד בראשו ואחד בזנבו או שניהם בראשו או שניהם בזנבו, בין מלפניו בין מלאחריו, בין שניהם מצד אחד, בין שניהם משני צדדין, שמש וירח קדרו, אחד מן המאורות ואחד מן הכוכבים אספו נגהם.

פרק שני

פרק ראש חדש ושני לו שניהם בראשו או בזנבו, ט"ו וט"ז אחד בראשו ואחד בזנבו. יום המולד לחמה לילו חצי חדש ללבנה, וצריך לידע התלי באיזה מזל ומתי חמה נכנס, ולבנה בכמה נולדה באיזה יום מן התקופה נולדה ובאיזה יום בשבת, ולמולד חשוב לכל יום שעה אחת היותר לפי חשבון, כי השעה והחלק הן הן הלקות לחמה. ביום התקופה וללבנה וחצי חדש, והן הן הקרובים לתלי או בראשו או בזנבו והמתחיל מתחיל ומסיים. וכמה הם קרובים ב"י א"ך חיל לחמה ב"י א"ך ללבנה, וכמה מתחיל או מסיים התלי באותו מזל כ' ל"ג סד"ל רה"ט לחמה א"ם לה"ט ללבנה וכמה שיעור הלקות מתחיל או מסיים, שתות משתות שליש משליש, שלישיים מפליג במזל והבאתי את השמש בצהרים והחשכתי לארץ. נקראו שניהם למקום אחד בשני משיחי החבל נפתרין ונפתלין בחבל עד שהחמה מהלך כ"ט ועשרין לבנה הולך ובא שנים עשר תשעה ועשרים ועשרין. נפתר בצאתו ונפתל בכניסתו, נפתר מלא ובא, נפתל חסר והולך, נפתר מאה ושמונים ונפתל מאה ושמונים, סוף פתירה שלם, סוף פתילה נשלם. וכן עם התלי זה בראשו וזה בזנבו כחוט השני, ויכרת ה' מישראל ראש וזנב שניהם בראשו או בזנבו כחוט המשולש, אהה כי קרא ה' לשלשת המלכים האלה. נפתרים ונפתלים בקושי כסאו ויתחזקו. נכנסים כאחד החוור קדל, ונכנסה חמה ולבנה בחיל א' וחפרה הלבנה ואור החמה יהיה שבעתים, מרחיק שבעה חיל מלפניו או מלאחריו נראה מציץ על המצנפת, חמשה עשר מכאן או ט"ז מכאן כרביד על צוואר שלשים מפה ומפה, שתות מן השלשים הכי נכבד. מחמשה כצורה על גבי טבלא, ששים שליש ואל השלשה לא בא, שבעים וחמשה ולא שם בשלשה, תשעים חצי מאה וחמשה, מן השלשה הכי נכבד. ק"ך שלשים קל"ה מן השלשה בשנים הכי נכבד. מאה ושלשה לאורו הלך חשך עד עלות השחר מאה ושמונים, והיה אור הלבנה כאור החמה, ובושה החמה, שמש מבדיל בין היום ובין הלילה, הירח מודיע מועדים וכוכבים אותות, ומושלים ביום ובלילה, מזלות ימים ותקופות ושנים, וחוזרים זורחים ונאספים בין ביום ובין בלילה, והתלי מצאו בגלגל כתורן בראש החבל, וחוזר ומתגלגל בין ביום ובין בלילה, מוליך ומביא מעלה ומוריד משובב ומוציא מזריח ומעריב, הולך אל דרום ביום וסובב את צפון בלילה בתקופת תמוז, וחילופיהן בתקופת טבת, סובב הולך הרוח ביום ועל סביבותיו שב הרוח בלילה בתקופת ניסן, וחילופיהן בתקופת תשרי. חמה מדלג בראש הסרטן בתקופת תמוז, והגלגל מקרן מזרחית צפונית לקרן מערבית דרומית, ששה בראש הקובה מגדי לסרטן, וששה בקרקע הקיבה מסרטן לגדי וחוזר הגלגל מזרחו נוטה לדרום, מערבו נוטה לצפון. נשתרבב הגדי נראה הסרטן, זרחה השמש נתגלגל מזל אחד ועלה מזל אחד, שקע מזל אחד נתגלגלו ששה מזרחו לקרן מזרחית דרומית, מערבו לקרן מערבית

צפונית, שבראש הקובה ירדו לקרקע הקובה, שבקרקע הקובה ירדו לראש הקובה, חזר הגלגל עלה לצפון מערבו, הפך לדרום עלה גדי חיל אחד ושקע הסרטן חיל אחד, ובא השמש נתגלגלו ששה על ששה ושקעו ששה, ואל מקומו שואף זורח הוא שם.

פרק שלישי

כל חיל, במזרח חלון אחד, כנגדה במערב מבוא אחד, לששה מאה ושמונים, ובין הקרנות ב', האמצעית בינתיים והגלגל חוזר בכולם ביום, שונה בהם בלילה, והחמה כל יום בחלון אחד ובמבוי אחד, עביה של חלון עלה השחר, מושכו של מבוי ועלטה היה, מסרטן לגדי מהלך בגלגל חיל אחד ביום, ויורד לדרום חלון אחד ומבוי אחד, מקצר לפניו ומאריך לאחריו, פוחת מן היום ומוסיף על הלילה, מגדי לסרטן מהלך בגלגל חיל אחד ביום ועולה לצפון, חלון אחד ומבוי אחד מהלך לפניו ומקצר מלאחריו, פוחת מן הלילה ומוסיף על היום, נמצא זורח בחלון אחד פעמים בכל שנה בקיץ, ושונה בהם בחורף, בין הקרנות זה אחר זה. סוף התקופה היום תחילת התקופה מחר, ואמצעית ביום נשק, סוף התקופה ותחילת התקופה באים כאחד. עלייתן אינה שווה. טלה כ' מאזנים וקנה מ', מטלה לקנה מוסיף כל מזל ומזל ארבעה, נמצא בתולה מקנה לטלה גורע כל מזל ומזל ארבעה, נמצא דגים קרע בראש הטלה ובא לראש הקנה ק"פ ימים ק"פ לילה. ט"ו חיל לשעה ביום כמו כן בלילה. בראש הסרטן ובא לראש הגדי חשוב יום קודם לילה י"ח חיל לשעה ביום, וי"ב חיל לשעה בלילה. בראש הטלה ובא לו לראש הקנה מאזנים שווים, בראש הגדי ובא לו לראש הסרטן, חילופיהן ג' חומשין בלילה וב' חומשין ביום. כיוצא בדבר צל המעלות י"ב, מעלות שעה י"ב, צל הדרומי ע"ב. כיצד סרטן גדי י"ב, מסרטן לגדי מוסיף כל מזל ומזל ב', נמצאת קשת עשויה מגדי לסרטן גורע כל מזל ומזל שתים, נמצא תאומים ב', הצריך לידע מביא קצב של קנה בין י"ב אצבעות וזוקפו במקום שווה ומודד צילו ומוסיף עליו צל המעלות י"ב, ופוחת ממנו צל הדרומית ע"ב לפי חדש וכמה בחדש, והשאר חלק אורך לשעה שבאותם הע"ב, וכמה פעמים הן השעה, והנותר חלק השעה עד חצי היום, הנמצא יצא והשאר נותרו מחצי היום עד היום, הנמצא נותרו והשאר יצאו. הכוכב שעה והמזל עת השעה, והעת פעם בפעם שווים, והבינוני שעתיים וחצי, והגדול ג' שעות ושליש, והקטן שעה ושלישיים, היוצא במזל קדמה הוא מזל העת וכל המסדר כלו זה אחר זה מזרחו למזרח השמש, ומה שנותר במזל החדש הבא בשלישית היא כוכב השעה זה אחר זה מן חל"ם כצנ"ש. בקר כצנ"ש חל"ם ערב מאחד לאחד בשבת, כיוצא בו ז' מושלים בתקופה י"ג יום שעה א' וע"ז חלקים לכל אחד ואחד, לפי חצבן משן (?) ומהחל התקופה ספירת התקופה בכוכב חמה.

פרק רביעי

פרק התקופה בכוכב חום, בחמה שמש זרחה ונודד, ובצינה שמש צדקה ומרפא בכנפיה, כוכב צינים בחמה כצונן שלג ביום קציר. ובצינה לפני קורתו מי יעמוד, מצעתים בחמה כחום

צח עלי אור, ובצינה כעב טל ביום קציר. כוכב חורב וחמה כחורב בציון, ובצינה ציה גם חום, כוכב אש בחמה גפרית אש, ובצינה אש וברד שלג וקיטור, כוכב מטר בחמה ימטר על רשעים פחים ובצינה יזוקו מטר לאידו, כוכב הרוח בחמה רוח סערה עושה דברו, ובצינה רוח גדולה וחזק, במפיל התקופה בין מולד הלבנה שניהם בדרך אחד, הווה על הווה תבוא, ובשני דרכים ושמועה על שמועה תהיה, כמושלים בתקופה כן מושלים בחדש, כסימן למטר כן סימן לטל, מזל שעה שהלבנה ממטיר בו ס"ח ב"ן ת"ך ק"ל ש"ם אמ"ץ בקצף ענ"ש בנחת דר"ט בכ"ל חמה ואור, שבתי חשך, לבנה בין האור ובין החשך, התלי והופך לבקר צלמות, כוכב חמה מסלול ודרך, נוגה ונוגה כיום תהיה. צדק והיה צדק אזור מותניו, מאדים דם ואש ותמרות עשן, חמה מושלת ביום, לבנה מושלת בלילה, שבתי ביום ובלילה, יום ולילה לא ישבותו, התלי היום ולילה החשיך, כוכב בערב יום יחשכו כוכבי נשפו, נוגה קדמתי הלל בן שחר, מאדים בבא השמש, חשך השמש בבואו, צדק בזרוח השמש, מי העיר ממזרח צדק, חמה כוכב חום, וחם השמש ונמס, שבתי צונן המדהבה, לבנה מצעתים, אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו, והתלי הקורא למי הים וישפכם על פני הארץ, כוכב חורב דרך כוכב מיעקב, הנותן בים דרך, נוגה מטר מנוגה ומטר, צדק הרוח רוח צדקה ומשפט, מאדים אש מאודם באשת לפידות, המזלים צינים ופחים, וקור וחום וקיץ וחורף, צינים שנים ופחים שנים, והשאר שנים שנים, סימן ג' ל' ס' א' מ' ע' ט' ש' ב' ד' ת' ק' כקיץ לפחים, כקיץ לצינים, כחורף לפחים כן חורף לצינים. והמלך יושב בבית החורף בחדש השביעי, ששה מזלות וששה אורחות וששה דרכים בקובה, מעלה שבמעלות פני צפון, נמוך שבמעלות פני דרום, ארוכה פני צפון וקצרה פני דרום, ופני צפון ופני דרום דרך עיקש, פני צפון לפחים ופני דרום לצינים, זרח בקרן מזרחית ובא לו לקרן דרומית מערבית, מעלה שבמעלות ארוכה שבאורחות, פתלתול ועיקש ואין נסתר מחמתו, כאדם באכסדרה ומדורה על פניה. וצפונית מנשבת ומדורה מקדיר. חצי מזרח וחצי מערב דרך ישר, צפונית מן הצד ומדורה מן הצד, מדורה מפרדת וצפונו מוצק זורח בקרן מזרחית דרומית, ובא לו לקרן מערבית דרומית, מדורה מאחריו וצפונו מלפניו, שנאמר: ואת הצפוני ארחיק מעליכם, כי הגדיל לעשות, הלילה כסיר על גבי כירה, האור לפני הסיר שפות הסיר בצידי הסיר, וגם יצק בו מים בירכתי הסיר, סיר נפוח אני רואה ופניו מפני צפונה.

פרק חמישי

פרק בשנת ארבעה אלפים וחמש מאות ושלשים ושש שנה, שוו חמה ולבנה שמיטות ותקופות, ולא נשתייר לחמה אלא שעה אחת גדולה בלבד, מן ארבעה אלפים ותקל"ו שנה ואילך, בניסן בליל ה' בשתי שעות גדולות, הרוצה לידע מולד לבנה יחשוב מששבו חמה ולבנה כמה שנים ויתן ד' ימים וארבע שעות גדולות לכל שנה ושנה, ומוציא את השעות בימים י"ב שעות לכל יום ויכלול השעות עם הימים. ואף שנים עיבורים יחשב כמה עיבורים באותן השנים ויתן לכל חדש וחדש יום ומחצה ושליש שעה גדולה, ויוציא את מנין הימים והשעות

מנין מצטרף ויכללם עם מנין של ד' ימים וד' שעות ויוציאם שבעה שבעה והמותר יחשוב מתחילתו ליל ד', והיכן שכלה שם הלבנה מתחדשת. הרוצה לידע בכמה בשבת התקופה נופלת, יחשוב שנים משנברא העולם עד עכשיו, ויתן לכל שנה ושנה יום ורביע ויצרף הרביעיות עם הימים ויחשוב מנין כל הימים כולם ויוציאם ז' ז' ואם לא נשתייר כלום דע שהתקופה נופלת בתחילת ליל ד', ואם נשתייר כלום יחשוב מתחילת ליל ד' והיכן שכלה המותר שם התקופה נופלת. הרוצה לידע איזה מזל משמש יחשוב ימים של תקופה שעומד בה עד היום שעומד בו לכל יום של תקופה יתן שעה גדולה ויעשה מאותן שעות ימים וב' שעות לכל יום, ויחשוב ימים של חדש שהוא עומד בו, ויצרף ימים של שעות של תקופה עם ימים של חדש, ויוציאם ב' ימים ומחצה לכל מזל ומזל, וכשהוא מתחיל בחשבון במזל של תקופה מתחיל עם תקופת ניסן מטלה, ואם תקופת תמוז מסרטן, ואם תקופת תשרי ממאזנים, ואם תקופת טבת מגדי. - הרוצה לידע איזה מזל משמש בתקופה מן חנכ"ל שצ"ם יחשוב כוכב התקופה שעומד בה כסידור שמכ"ל צח"ן ואם רוצה לידע כוכב היום וכוכב השעה יחשוב כשנ"צ חל"ם לילה, חל"ם כשנ"צ יום (וסימן אם כ"ל ח"י כלומר כשנ"צ חל"ם לילה חל"ם כשנ"צ יום), חנכ"ל שצ"ם שעות יום, כל"ש צמח"ן שעות לילה, שמכ"ל צח"ן בקייטא, צח"ן שמכ"ל בסיתווא. שנים עשר מזלות ברא הקדוש ברוך הוא הסדירן ברקיע הן וצבאותיהן וגדודיהן וחייליהן ואלו הם: טלה שור תאומים סרטן אריה בתולה מאזנים עקרב קשת גדי דלי דגים, ומשמשים בעולם יום ולילה ובשנה י"ב חדש. ושבעה שמשים בו עליהם שיהיו רצים ובאים בי"ב מזלות האלה, ואלו הם השמשים: שבתי צדק מאדים חמה נוגה כוכב לבנה, כל אחד ואחד מהם סובב והולך וחוזר בגלגלו וכולם אדוקים בתלי ובגלגל. שבעה שמשים אלו שני המאורות וה' כוכבים לא כאורו של זה אורו של זה, ולא ביתו של זה ביתו של זה, ולא הילוכו של זה כהילוכו של זה, ולא מעונו של זה מעונו של זה, ולא גבולו של זה גבולו של זה, ולא גובהו של זה גבהו של זה, ולא מקום שפלותו של זה מקום שפלותו של זה, ולא אור החמה כאור הלבנה ולא כאור הלבנה אורן של חמשה כוכבים, אור הלבנה פעמים נכסה פעמים נגלה, ואור החמה וחמשה כוכבים אינו נכסה לעולם. לא כהילוכו של זה הילוכו של זה. חמה מהלך את המזל לשלשים יום וה' שעות גדולות ורביע, נמצא גומר לי"ב מזלות לשס"ה ימים ורביע יום שהן הי"ב חדשי השנה. לבנה מהלכת את המזל לשני ימים ושלש שעות ושליש חסר מה שהוא, נמצאת גומרת לי"ב מזלות לכ"ז יום ד' שעות חסר שתות מי"ב ליום. שבתי מהלך את המזל לשתי שנים ומחצה, נמצא גומר לי"ב מזלות שלשים שנה, צדק גומר את המזל לי"ב חדש נמצא גומר לי"ב מזלות לי"ב שנים. מאדים מהלך את המזל ארבעים יום, נמצא גומר את המזלות לת"פ ימים. ופעמים שהוא עושה במזל ו' חדשים. נוגה מהלך את המזל לכ"ה יום, נמצא גומר את המזלות לשלש מאות יום, ופעמים שהיא מאוחרת. כוכב חמה אינו מתרחק מן החמה אלא מדת מזל אחד בין מלפניו בין מלאחריו, ויש אומרים שני מזלות. חמה ולבנה הילוכן קבוע פעמים שהן רצים לפניהם ופעמים שהן חוזרין לאחריהן, ופעם שהם נראין עומדים במקומם ואינן מהלכין לא לפניהן ולא לאחוריהן. ואעפ"י שחמה

ולבנה הילוכן קבוע לא כשבילי חמה שבילי לבנה, שבילי חמה קבועין שבילי לבנה אינן קבועין, אלא שפעמים מהלכת את המזל בקצרה, ופעם שהיא מהלכת בארוכה. הא כיצד? פעמים שהיא מצפונה את הילוכה הרי בארוכה, ופעמים שהוא מדרומה את הילוכה הרי בקצרה, ואעפ"י שאין ראיה לדבר זכר לדבר עשה ירח למועדים שמש ידע מבואו. לא ביתו של זה ביתו של זה: ביתו של שבתי גדי ודלי, ביתו של צדק קשת ודגים, ביתו של מאדים טלה ועקרב, ביתו של חמה אריה, ביתו של לבנה סרטן, ביתו של נוגה שור ומאזנים, ביתו של כוכב חמה תאומים ובתולה.

נמצאת אומר ששה מהם זכרים וששה מהם נקבות, ואלו הן:

טלה תאומים ואריה ומאזנים קשת ודלי זכרים,

שור סרטן בתולה עקרב גדי דגים נקבות.

פרק ששי

כיצד סדר ברייתן, חכמי מצרים אמרו תחילת בריאה המאורות, חמה נברא באריה בט"ו חלקים לבנה בסרטן בט"ו חלקים, כדבריהם, וט"ו באב נבראו המאורות, נמצא חדשה של לבנה של תחילת ברית המאורות שני ימים ורביע. ומהלכה של חמה שני חלקים ורביע, שבתי בגדי בט"ו חלקים נמצא רחוק מן החמה ק"פ חלקים. נמצא סטריגומוס שלו אחר מ"ה ימים משהחמה מגיע לתחילת מאזנים. צדק נברא בט"ו חלקים מקשת רחוק מן החמה ק"מ חלקים עבר סטרוגומיס שלו, מאדים בעקרב בט"ו חלקים רחוק תשעים חלקים. כוכב הנוגה במאזנים ג' חלקים רחוקה מ"ח חלקים, כוכב חמה בבתולה יו"ד חלקים, נמצא כ"ה חלקים. אלו כדברי חכמי מצרים. והכלדיים הם הבבליים אומרים חמה נבראת בטלה בחלק ראשון, שבתי בגדי בחלק ראשון, נמצא רחוק תשעים חלקים, נמצא סטרוגימוס שלו י"א, ומה סטרוגימוס שהוא מעכב את הילוכו ואינו מהלך לא לפניו ולא לאחריו, ומפני שאי אפשר לו לארוך הוא סובב את רוחב במזל יו"ד ימים. צדק בתחילת קשת רחוק מן החמה ק"ך חלקים וכשמגיע החמה לשני חלקים באריה הוא עושה טרוגימוס שלו. מאדים בעקרב בחלק אחד רחוק מן החמה ק"ן חלקים, ונוגה בשור בחלק ראשון נמצא רחוקה שלשים חלקים. כוכב חמה בתאומים בחלק ראשון נמצא רחוקה ששים חלקים (והחכמים הסכימו כדברי הכלדיים) ואמרו תחילת ברית המאורות חמה ולבנה שניהם נבראו בתחילת טלה בחלק ראשון בתחילת ליל ד' ובחלק האמור כאן אחד משלשים במזל. נמצאת אומר לא ביתו של זה ביתו של זה, חוץ מן הכלדיים שהם אומרים חמה ומאדים שניהם שותפים בטלה. והוא נקרא ביתו של מאדים וביתו של חמה. י"ב מזלות עושין ארבעה טריגונין (משולשים): טריגון מזרחי טריגון דרומי טריגון צפוני טריגון מערבי, ואלו הן: טלה אריה קשת שלשתן אש, זכרים והם טריגון מזרחי; שור בתולה גדי שלשתן עפר, נקבות והם טריגון דרומי; סרטן עקרב דגים שלשתן מים, נקבות והם טריגון צפוני; תאומים מאזנים דלי שלשתן רוח, זכרים והם טריגון מערבי. חמה וצדק שניהם שותפין בטריגון מזרחי, הנולדים ביום בחמה, והנולדים בלילה

בצדק. נוגה ולבנה שניהם שותפין בטריגון דרומי, היום לנוגה והלילה ללבנה. שבתי וכוכב חמה שניהם שותפין בטריגון מערבי, היום לכוכב והלילה לשבתי. נוגה ומאדים שניהם שותפין בטריגון צפוני, היום לנוגה והלילה למאדים, נמצאת הנוגה חולקת ומשתתפת בשני טריגונין, בטריגון דרומי ביום ובטריגון צפוני בלילה.

פרק שביעי

[מדה בחבל] וכיצד סדר מעונתן של שני המאורות והחמשה כוכבים? חכמים אומרים הרקיע הזה חלוק לשבע מעלות זו למעלה מזו וזו למעלה מזו, והן שבעה מעונות של שבעה כוכבים האלה, וזה סידורם:

[מעלה א'] הסמוכה לארץ היא המעלה התחתונה שבכולם, והיא מעונה של לבנה, ובה הלבנה סובבת את הרקיע. גבוהה מן הארץ תש"ל חבלים בחבל השמים, כל חבל יש לו ק"ן חבלים בחבל הארץ. נמצאו כולם י"א ריבוא ושלשת אלפים ושבע מאות ושמונים חבלים בחבל הארץ.

[מעלה ב'] היא מעונו של כוכב חמה גבוהה מן מעונה של לבנה שנ"ג חבלים בחבל השמים, כל חבל יש בו ק"ס חבלים ואחד בחבל הארץ, נמצאו כולן חמשה ריבוא וששת אלפים ושמונה מאות ול"ג בחבל הארץ.

[מעלה ג'] היא מעונה של נוגה ובה סובבת את הרקיע וגובהה מן כוכב חמה נ"ח חבלים בחבל השמים, כל חבל יש בו מ"ד חבלים בחבל הארץ נמצאו כולם שני אלפים ותקנ"ב בחבל הארץ.

[מעלה ד'] היא אמצעית של כולם והיא מעונה של חמה ובה חמה רץ וסובב את הרקיע לי"ב חדש, גבוהה מן מעונה של נוגה שי"ח חבלים בחבל השמים, כל חבל יש בו ק"ל חבלים בחבל הארץ. נמצא כולן ארבע ריבוא ואלף וש"מ בחבל הארץ.

[מעלה ה'] היא מעונו של מאדים, ובה מאדים רץ וסובב את הרקיע, גובהה מן מעונה של חמה ל' חבלים בחבל השמים, כל חבל יש בו קי"ט חבלים בחבל הארץ, נמצאו כולן שלשת אלפים ותק"ע.

[מעלה ו'] היא מעונו של צדק גבוהה מן מעונו של מאדים תרי"ב חבלים בחבל השמים, כל חבל יש בו קי"ב חבלים בחבל הארץ, נמצאו כולן שש ריבוא ושמונת אלפים ותקמ"ד.

[מעלה ז'] היא העליונה והיא מעונו של שבתי, ובה שבתי סובב את הרקיע לשלשים שנה, גבוהה מן מעונו של צדק תק"י חבלים בחבל השמים, כל חבל יש בו ר"ל חבלים בחבל הארץ, נמצאו כולן י"א ריבוא ושבעת אלפים וג' מאות חבלים בחבל הארץ. שתמצא אומר מן מעונה של לבנה ועד מעונו של שבתי רום אלף ותתפ"א חבלים בחבל השמים, שהם כ"ח ריבוא ושבעת אלפים ותקפ"ז חבלים בחבל הארץ, כל חבל הארץ חמשים אמה, נמצא שארבעים חבלים מהם המה מיל אחד שהם שני אלפים אמה, נמצאו שבעת אלפים וקפ"ט מילין ומחצה, אחד משמונה במיל אחד מחמשה במיל ואחד משנים במיל ואחד מארבעה במיל שהן תע"ט

יום ומחצה, וזהו עוביו של רקיע, אבל חללו של עולם מן הארץ עד לרקיע תש"ל חבלים בחבל השמים, כל חבל יש בו קנ"ו חבלים בחבל הארץ, נמצאו כולן י"א ריבוא ושלשת אלפים ותתק"ח חבלים בחבל הארץ שהם שני אלפים ותתמ"ד הילוך ע"ה יום.

פרק שמיני

[והוא סדר גובהן ושפלותן] חמה גובהו טלה ושפלותו מאזנים, שבתי גובהו מאזנים ושפלותו טלה, צדק גובהו סרטן ושפלותו גדי, מאדים גובהי גדי ושפלותו סרטן, נוגה גובהו דגים ושפלותו בתולה, חמה גובהה בתולה ושפלותה דגים, לבנה גובהה שור ושפלותה עקרב, נמצאת אומר ארבעה מזלות אלו שהתקופה יושבת בהן, הם מקום גובהן ושפלותן של חמשה כוכבים אלו שהם חמה ושבתי צדק ומאדים ונוגה, ואלו הן טלה ומאזנים סרטן וגדי בתולה ודגים, הן מקום גובהן ושפלותן של נוגה ושל כוכב, שור ועקרב ללבנה. וזהו סימנן שלא תטעה בהם לעולם, ממקום גבהות שלהם למקום שפלות שלהם אתה נותן אמטרו"ן שהן ששה מזלות ויורד למזל ז', נמצאת אומר מקום גובהו של זה מקום שפלותו של זה, ומקום שפלותו של זה מקום גובהו של זה. ולא בבית מזלות בלבד הן גובהן ושפלותן אלא כל המזלות יש להם שותפות בגובהן ושפלותן של כל אחד ואחד. כיצד מכל אחד ואחד שלשים חלקים, נמצאו י"ב מזלות ש"ס חלקים ואתה נותן לגובה שפלותן תשעים חלקים. שפל שפלותן תשעים חלקים, שפל גובהן תשעים חלקים, גובה גובהן תשעים חלקים שהוא רום רומו, וזהו מלכותו: חמה מן כ' חלקים בטלה ועד י"ט חלקים בסרטן שהם צ' חלקים, והם גובה שפלותו, מעשרים חלקים בסרטן ועד י"ט חלקים במאזנים שהם תשעים חלקים זהו שפל שפלותו, מעשרים חלקים במאזנים ועד י"ט חלקים בגדי שהן צ' חלקים והן שפל גובהו, מעשרים חלקים בגדי ועד י"ט חלקים בטלה שהן צ' חלקים זהו רום רומו של חמה. שבתי מכ"א חלקים במאזנים עד כ' חלקים בגדי שהם תשעים חלקים, זהו גובה שפלותו, מכ"א חלקים בגדי עד כ' חלקים בטלה שהם תשעים חלקים, זהו שפל שפלותו. מכ"א חלקים בטלה עד כ' חלקים בסרטן שהם צ' חלקים, זהו שפל גובהו. מכ"א חלקים בסרטן עד כ' חלקים במאזנים שהם צ', זהו רום רומו של שבתי. צדק מט"ז חלקים בסרטן עד ט"ו חלקים במאזנים שהם תשעים חלקים, זהו גובה שפלותו. מט"ז חלקים במאזנים עד ט"ו חלקים בגדי שהם צ' חלקים, זהו שפל שפלותו. מט"ז חלקים בגדי עד ט"ו חלקים בטלה שהם צ' חלקים זהו שפל גובהו. מט"ז חלקים בטלה עד ט"ו חלקים בסרטן שהם צ' חלקים, זהו רום רומו של צדק. מאדים מכ"ט חלקים בגדי עד כ"ח חלקים בטלה שהם צ' חלקים, זהו גובה שפלותו. מכ"ט חלקים בטלה עד כ"ח חלקים בסרטן שהם צ' חלקים, זהו שפל שפלותו. מכ"ט חלקים בסרטן עד כ"ח חלקים במאזנים שהם צ' חלקים זהו שפל גובהו. מכ"ט חלקים במאזנים עד כ"ח חלקים בגדי, שהם תשעים חלקים זהו רום רומו של מאדים. נוגה מן כ"ח חלקים בדגים עד ז"ך חלקים בתאומים שהם צ' חלקים, זהו גובה שפלותו. מן כ"ח בתאומים עד ז"ך חלקים בבתולה שהם צ' חלקים, זהו שפל שפלותו. מן כ"ח חלקים בבתולה עד ז"ך חלקים מקשת

שהם צ' חלקים זהו שפל גובהו. מן כ"ח חלקים מקשת עד ז"ך חלקים מדגים שהם צ' חלקים זהו רום רומו של נוגה. כוכב חמה מן ט"ז חלקים בבתולה עד ט"ו חלקים בקשת שהם צ' חלקים זהו גובה שפלותו. מט"ז חלקים בקשת עד ט"ו חלקים בדגים שהם צ' חלקים זהו שפל שפלותו, מט"ז חלקים בדגים עד ט"ו חלקים בתאומים שהם צ' חלקים זהו שפל גובהו. מט"ז חלקים בתאומים עד ט"ו חלקים מבתולה שהם צ' חלקים זהו רום רומו של כוכב חמה. לבנה מן ארבעה חלקים בשור עד ג' חלקים באריה שהם צ' חלקים זהו גובה שפלותה. מן ד' חלקים באריה עד ג' חלקים בעקרב שהם צ' חלקים זהו שפל שפלותה. מן ד' חלקים בעקרב עד ג' חלקים בדלי שהם צ' חלקים זהו שפל גובהה. מן ד' חלקים בדלי עד ג' חלקים בשור שהם צ' חלקים זהו רום רומה של לבנה. גובה ראש התלי מן ארבעה חלקים בתאומים עד ג' חלקים בקשת זהו שפל שפלותו. וכשהוא גומר ג' חלקיו בתאומים זהו גובה גובהו של ראש התלי. גובה זנבו בארבעה חלקים בקשת, וכשגומר ארבעה חלקים בתאומים זהו שפל שפלותו, וכשהוא גומר ג' חלקיו בקשת זהו גובה גובהו של זנב התלי.

פרק תשיעי

[בו יבואר סדר מלאכתן של כוכבים]. שבתי על העניות ועל המסכנות ועל הדוויה ועל החריבה, ועל חולי ומכה הטמונה בגוף ועל החיטה. מאדים ממונה על הדם ועל החרב ועל הרשעה והקטטה ועל המריבות ועל החבורות ועל הפצעים ועל המלחמות ועל השנאה והקנאה ואיבה ותחרות, ועל המכות ועל הברזל ועל האש ועל המים ועל המפולת. צדק ממונה על החיים ועל השלום ועל הטובה ועל השלוה ועל ההשקט ועל התורה ועל השמחה ועל העליזה ועל העושר ועל הכבוד ועל השררה. נוגה ממונה על החן והחסד והאהבה ועל התאווה ועל החמדה ועל פרייה ועל ולדי אדם ועל ולדי בהמה ועל פירות הארץ ועל פירות האילן. כוכב ממונה על החכמה ועל השכל ועל הבינה ועל הדעת ועל המדע לפתח כל פיתוח ולחשוב כל מחשבת בכל מלאכת אומנות ועל הכתב ועל כל לשון. חמה ממונה על המאור ועל החשך להבדיל בין היום ובין הלילה למנות בו ימים וחדשים ולעשות בו כל מלאכה, לפעול בו כל פעולה ולהלוך בו כל הילוך ולגלות בו כל גלות מעיר לעיר וממדינה למדינה. לבנה ממונה על מפתחי שמים וארץ, וערב הוא לעולם לרעה ולטובה, ואעפ"י שהם ממונים על הרעה ועל הטובה אין להם רשות לא להטיב ולא להרע מדעת עצמן, אלא הכל בקריאה הכל בצווי הכל במאמר יוצר הכל, וכן הוא אומר אל תיראו מהם כי לא ירעו. ומנין שהכל בקריאה שנאמר: ויקרא רעב על הארץ, ונאמר כי הנני קורא לכל משפחות ממלכות צפונה וגו'. ומידת הטובה בקריאה מנין, שנאמר: וקראתי אל הדגן והרביתי אותו ולא אתן וגו', ונאמר קול קורא במדבר פנו דרך ה' ישרו בערבה מסלה, הא למדת שאין להם רשות לא להטיב ולא להרע מדעת עצמן אלא א"כ ניתן להם רשות מלפני אדון הכל.

סליק פרקא ובריתא דשמואל הקטן תושלב"ע.

תפלת רבי שמעון בן יוחאי.

[בית המדרש חדר ד' 117].

אלו הנסתרות והנגלות אשר נגלו לרבי שמעון, וזה הוא ר' שמעון בן יוחאי ששיגרו אותו מירושלם לרומי אל הקיסר, וכיון שהיה בספינה נראה לו בחלום אשמדאי שר השידים ואמר לו: שאל מה אעשה לך?

אמר לו ר"ש: ומי אתה?

ואמר לו: אני הוא אשמדאי ששגרני הקדוש ברוך הוא לעשות לך נס,

אמר: רבש"ע להגר שפחת שרי זימנת לה מלאך ולי שגרת שר השדים?

אמר לו אשמדאי: מכל מקום יבוא הנס בין אני או מלאך יתקנו חפציך,

ואמר לו אשמדאי: הריני הולך לעת עתה ואכנס לבתו של קיסר וארפה אותה, ואצעק בשמך ר' שמעון ר' שמעון! עד שתבוא אתה, ויבקשו ממך אשר תפייסני שאצא מזה הבית ואומר לא אצא ממנו עד שעושין חפציו של ר' שמעון ורצונו.

והלך אשמדאי אל בית הקיסר ועשה כל מה שאמר לר"ש, ועמדה בתו של קיסר ונכנס בתוכה, כיון שנכנס בה שברה כל הכלים אשר בפלטור של אביה והייתה צועקת ר' שמעון בן יוחאי! לימים מועטים באה ספינה והיה בתוכה ר' שמעון, הלכו ובשרו לקיסר, שגר הקיסר אחריו ואמר לו: מה אתה רוצה?

אמר לו: היהודים שבירושלם שגרו לך דורן,

אמר לו: איני מקבל ממך דבר ואיני רוצה ממך אלא שאתה תוציא זה השד מבתי כי אין לי מי ימלוך אחרי בלתי היא כי אין לי זרע אחר.

הלך ר' שמעון ואמר לו: אשמדאי, צא מזאת הנערה!

אמר: לא אצא עד שעושים לך כל רצונך, וכן אמר לו: כמה פעמים לא אצא עד שעושים רצונך.

הלך המלך ושיגר לכל זקניו ושריו ועבדיו ואמר להם: מה תאמרו לעשות מבתי שכבר נכנס בה זה השד ואנו גזרנו על היהודים שלא ימולו את בניהם ושלא ישמרו את השבת ושלא ישמרו נשותיהן דיני נדה, ומנהג מלכותנו כשגוזרין גזירה אין חוזרין לעולם, ואם המלך חוזר בה מעבירין אותו ממלכותו כדת מדי ופרס.

עמד אחד מיועציו ואמר לו: אדוני המלך, אומר לך דבר תתרפא בו בתך ותעביר כל גזרותיך, כי גזירה זאת על היהודים רעה היא לנו ולך,

אמר לו: אמור.

אמר לו: מי שיש לו שונא מה ירצה ממנו יהיה עני או עשיר?

אמר לו המלך: עני,

אמר לו היועץ: היהודים מנהגם להתעסק כל השבוע ומכנסין ממון, יום הששי מוציאין הכל בשביל כבוד השבת, ועתה כשתפסוק להם השבת ישאר להם הוצאת שבת ויקבצו ממון וימרדו עליך, ואם תחזיר להם השבת יוציאו בו הוצאות רבות ויהיו עניים.

אמר להם המלך: החזירו להם השבת.

עוד אמר לו אותו היועץ: אם יהיה לאדם שונאים מה ירצה מהם, שיהיו מרובים או מועטים?

אמר לו המלך: מועטים.

אמר לו: אדוני המלך, היהודים עושין לבניהם המילה והם בני ח' ימים, כשיחיה אחד ימותו מאה,

אמר המלך: גם תחזירו להם המילה.

עמד אמר לו: אדוני המלך, כך הוא בענין הנדות, אם תניח נשי ישראל דיני נדה לא יהיה להן זרע מרובה כי הן ישמרו ז' ימים ימי הדם וז' ימים נקיים.

אמר המלך: הניחו דתם בנדות כאשר היה.

אח"כ אמר המלך לר"ש: קיימתי שאלתכם לך אמור לשד שיצא מבתי.

גזר ר"ש על אשמדאי ויצא מבת המלך, והחזיר המלך לר"ש הדורן שהביא לו ונתן לו עוד מתנה מרובה וכתב לו אגרת אישור לסרדיוט שהיה לו בירושלם, והלך ר"ש לירושלם שמח וטוב לב ונתבטלו הגזרות.

וזה הוא ר"ש שהיה חבוש במערה קודם לכן מפני הקיסר ונתענה ארבעים יום ולילה והתפלל לפני ה', וכך אמר בתפלתו: ברוך אתה ה' אלוהינו ואלוהי אבותינו אלוהי אברהם ואלוהי יצחק ואלוהי יעקב האל הגדול הגיבור והנורא, קונה ברחמיו שמים וארץ חי וקיים לעדי עד ולנצח נצחים, תתהדר תתקלס תתעטר תתפאר תתייחד שאתה מלך המלכים ואדוני אדונים, אחד ששמך בך ובך שמך, נעלם אתה מעיני כל חי ונעלם שמך, פלא אתה ופלא שמך, יחיד אתה ויחיד שמך, אתה הוא שבחרת באברם והוצאתו מאור כשדים והודעתו הצער משעבוד מלכויות שישתעבדו בניו, ועכשיו אבקש ממך ה' אלוהים אשר תפתח לי שערי תפילה ותשלח לי מלאך להודיעני אימתי יבא משיח בן דוד ואיך יקבץ גליות ישראל מכל המקומות אשר נתפזרו שם וכמה מלחמות יעברו עליהם לאחר קיבוצם, ויבאר אלי הדבר בטוב ה' אלוהים ועד מתי קץ הפלאות.

א"ר שמעון: מיד נפתחו לי שערי שמים וארא מראות אלוהים ואפול על פני והנה קול מדבר אלי שמעון שמעון!

ואען ואומר אל המדבר אלי: מה אתה אומר אדוני?

אמר אלי: עמוד על עמדך,

ובדברו עמי עמדתי מרעיד ואמרתי לו: מה שמך?

אמר לי: למה זה תשאל לשמי והוא פלאי,

ואמרתי לו: מתי יבוא גואל ישראל?

אמר אלי: וירא את בני ישראל וידע אלוהים. מיד העביר לפני את הקיני,

שאלתי אותו: מה אלו?

אמר לי: אלו הם הקיני.

עוד הראני מלכות ישמעאל שיהיה אחר הקיני.

מיד בכיתי בכיה גדולה ואמרתי לו: אדוני וכי יש לו קרניים וטלפיים כדי שידוש בהם את ישראל,

אמר לי: הן.

עודני מדבר עמו והנה מלאך אחד ששמו מטטרון נגע בי ויעירני כאיש אשר יעוור משנתו, ובראותי אותו עמדתי מרעיד ונהפכו צירי עלי ולא עצרתי כח ואחזוני צירים כצירי יולדה ויאמר לי שמעון!

ואומר: הנני,

ויאמר לי: דע כי הקדוש ברוך הוא שלחני אליך כדי להודיעך שאלתך ששאלת מלפניו, עכשיו כשראית את הקיני ומלכות ישמעאל בביתו לא היה לך לבכות אלא על מלכות ישמעאל לבד שבאחרית מלכותה תהרוג מישראל הרג רב אין לו שיעור, ותגזור על ישראל גזרות קשות, ואומרת כל הקורא בתורה ידקר בחרב ותחזיר מקצת מישראל לדיניהם, ומלכות הקיני יבואו בעת ההיא לירושלם וכובשין אותה והורגין בה יותר משלשת ריבוא, ומפני הלחץ שלוחצין את ישראל הקדוש ברוך הוא שולח בם ישמעאלים ועושים עימהם מלחמה כדי להושיע את ישראל מידם, ועומד איש שוטה ובעל הרוח ומדבר על הקדוש ברוך הוא כזבים, והוא מכבש את הארץ, ויהיה ביניהם ובין בני עשו איבה.

השבתי למטטרון ואמרתי לו: אדוני וכי בני ישמעאל ישועה לישראל?

אמר לי: ולא כך אמר ישעיה הנביא וראה רכב צמד פרשים רכב חמור רכב גמל (ישעיה כ"א)

רכב זו מלכות מדי ופרס,

צמד זו מלכות יון,

פרשים זו מלכות אדום,

רכב חמור זה משיח, שנאמר: עני ורוכב על חמור (זכריה ט' ט'),

רכב גמל זו מלכות ישמעאל, שבימיו תצמח מלכות משיח, לכך הקדים רכב חמור על רכב גמל וינצח רכב גמל בביאת משיח, וחכמים ימותו ויד בני בלייעל תחזקנה.

ועוד וירא את הקיני, וכי מה משל ראה בלעם הרשע, אלא כיון שראה בלעם שבט קיני עתידים לעמוד ולשעבד את ישראל התחיל אמר איתן מושבך, רואה אני שאין אתם אוכלים אלא ממצילת איתן המזרחי.

והמלך השני שיעמוד מבני ישמעאל הוא אוהב את ישראל והוא גודר את פרצות ההיכל ועושה מלחמה עם בני עשו והורג את חיילותיהם, ויעמוד מלך אשר שמו מרוון ויהיה רועה אתונות

ויקחו אותו מאחרי האתונות וימליכו אותו, ויעמדו עליו בני אדום ויהרגו אותו ויעמוד אחר תחתיו ויהיה לו שלום מכל עבריו ויהיה אוהב צאן וימות בשלום.

ויעמוד מלך אחר תחתיו ויחזיק את הממלכה בחרבו ובקשתו וקטטה תהיה בימיו, פעם במזרח ופעם במערב פעם בצפון ופעם בדרום, ועושה מלחמה עם הכל, ובעת שיפול הגירדון שבמערב על בני ישמעאל בדמשק תיפול מלכות ישמעאל, ועל אותו העת אמר שבר ה' מטה רשעים ועדיין אצלו גיבורי בני קדר תפשע עליו רוח מזרחית צפונית ויפלו ממנו חללים רבים, הראשון על חידקל והשני על פרת והשלישי בינתיים והוא בורח מלפניהם וילכדו בניו ויהרגו ויתלו על העצים.

ביום ההוא ישרוק ה' לזבוב, ועתיד הקדוש ברוך הוא לשרוק לדבורים אשר בארץ אשור ועושים מלחמה עם האשכנזים ומלך ראשון מנהיג אותם ומוצא שמרד על אדוניהם, שנאמר: כה אמר ה' לבוזה נפש למתעב גוי לעבד מושלים (ישעיה מ"ט ז'), ועבד מושלים מי הוא? הוי אומר זה בני כנען שהם מתועבים מכל האומות, לעבד מושלים שיהיה עבד מושלים והוא מורד על אדוניו והם מתקבצים אליו ומתקבצים עימהם אנשים שמרדו על אדוניהם ועושים מלחמה עם בני ישמעאל והורגים את גיבוריהם ויורשים את ממונם ורכושם, והם אנשים כעורים ביותר ולובשים שחורים ויוצאים ממזרח והם מרים ונמהרים, שנאמר: הנני מקים על הכשדים הגוי המר והנמהר (חבקוק א' ו'), וכולם פרשים, שנאמר: פרוש מעלה (נחום ג' ג') ובאים מארץ רחוקה לרשת משכנות לא לו ועולים על מרום הרים והוא הר מרום ישראל ופורצים ההיכל ומכבים הנרות וקורעים הדלתות.

ועוד יעמדו ד' מלכים אחרים שנים מהם נגלים ושנים אחרים יעמדו עליהם ובימיהם יצמח בן דוד שנאמר: ובימיהון די מלכיא אנון (דניאל ב' מ"ד). ודמות המלך הראשון איש ישיש ואין זקנו הרבה, והמלך שפל ברך עיניו יפות ושערו נאה ושחור, והן מתכשלין בו.

ואחריו יעמוד אחר במחלוקת ויעמוד חיילות הרבה על נהר פרת וביום אחד יפלו חיילותיו שבצפון ושבדרום ויברח וילכד ויאסר וכל הימים שיהיה במאסר יהיה שלום בארץ. והמלך הרביעי אוהב כסף וזהב והוא זקן וגבה קומה ויש לו שומא על גודלו של רגל הימנית ועושה מטבעות של נחושת וטומן אותם וגונז אותם תחת פרת עם כסף וזהב והם נגנזים למלך המשיח, שנאמר: ונתתי לך אוצרות חשך ומטמוני מסתרים (ישעיה מ"ה ג'), ובימיו תפשע קרן מערביים וישלח שני גייסים והם הורגים מבני מזרח, ומשלח עוד אחרים, ובתחילת השבוע (שמיטה) השנה הראשונה אין בו מטר ובשניה חצי רעב ובשלישית יהיה רעב גדול ולא יהיה מטר וברביעית בינונית ובחמישית יהיה שובע גדול ובששית יצמח כוכב אחד ממזרח ובראשו שבט של אש כמו רומח ואומרים אומות העולם כוכב זה לנו הוא, ואינו כן אלא משל ישראל שנאמר: דרך כוכב מיעקב, ועת זריחתו באשמורת הראשונה של לילה עד ב' שעות ויאסף ט"ו יום במזרח וסובב למערב ועושה ט"ו ימים ואם יתר הוא טוב לישראל.

ועוד שבתי לתפילתי וגם לתעניתי מ' יום עד שנגלה אלי זה המלאך ואמר לי שאל ממני דבר, אמרתי לו: אדוני מה יהיה אחרית אלה?

אמר לי המלאך: אחר כל אלה מתגברים בני מערב בחיילים גדולים והם באים מעורבים ועורכים מלחמה עם בני מזרח שבארצם והורגים אותם, והנשארים בורחים מלפניהם ובאים לאלכסנדריא, וירדפו אחריהם מבני מערב ויבואו שם ושם תהיה מלחמה גדולה, ויברחו משם בני מזרח ויבואו עד מצרים וישבו אותה ויקחו מלקוח ויעשו אותה שממה, לקיים מה שנאמר: מצרים לשממה תהיה (יואל ד' ט'). ויעברו בארץ הצבי ותכלה בידם וכל מי שהוא נשבה לא יחזור עד שיבוא משיח, וכששמעתי הדבר הזה בכיתי עד מאד.

אמר לי: המלאך: שמעון! מפני מה אתה בוכה,

אמרתי לו: בני אברהם יצחק ויעקב לא תהיה להם פליטה בימיו.

אמר לי: הדבר קשה עד מאד, אם תניח בשר על האש לא תוכל להינצל מריחו כך ישראל אינן נצולין, וכל מי שהוא בא בחדר ויברח ויחבא ינצל שנאמר: לך עמי בא בחדריך (ישעיה כ"ו), כל הנמצא ידקר וכל הנספה יפול בחרב (שם י"ג), והם עוברים בארץ הצבי ושוסים, שנאמר: ובא בארצות ושטף ועבר (דניאל י"א מ'), ובאים בנחלי הבתות והם באמצעיתא ושם תהיה מלחמה גדולה שנתנבאו עליה כל הנביאים ויהפכו נחלים ומימי פרת לדם, ולא יוכלו הנשארים לשתות ממנו ומשם תשבר מלכות מזרח.

ואחר כל אלה יעמוד מלך עז פנים ויעשה שלש שנים ומחצה ובתחילת מלכותו כשהוא עומד לוקח העשירים ומפנה ממונם והורג אותם ולא ימלט כסף את בעליו, שנאמר: כספם וזהבם לא יוכל להצילם (יחזקאל ז' י"ט), ולא תעמוד עליו עצתו ומחשבתו, וכל מי שמזכיר שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד יהרגו, וכל האומר אלוהי אברהם יהורג, ואומרים נחזור כולנו לאומה אחת ונבטל את השבתות והמועדים וראשי חדשים מישראל, שנאמר: ויסבר להשניה זמנין ודת (דניאל ז' כ"ה), זמנין הם המועדים ודת היא התודה, שנאמר: אש דת למו (דברים ל"ג), ובימיו צרה גדולה תהיה על ישראל וכל מי שהוא גולה לגליל העליון ימלט, שנאמר: כי בהר ציון ובירושלם תהיה פלטה (יואל ג' ה') עד דמטי מרון והורג מישראל עד שמגיע לדמשק, וכשהוא מגיע לדמשק נותן הקדוש ברוך הוא עזרה והצלחה לישראל ובימיו תהיה קטטה ומלחמה בעולם, ועיר נלחמה עם חברתה ומדינה עם מדינה ועם בעם וגוי בגוי ואין שלום ליוצא ובא, שנאמר: והצרותי לאדם והלכו כעורים (צפניה א' י"ז). ועם ה' מטולטלין וצרה תהיה עליהם שלש שנים, וינתנו בידו עד סוף השלש שנים, שנאמר: ויתהבון בידה עד עדן ועדנין ופלג עידן (דניאל ז'), עדן שנה עדנין ב' שנים פלג עידן חצי שנה, נמצא שלש שנים מבטלין הגזרה והתפלה, שנאמר: ומעת הוסר התמיד ולתת שקוץ שומם ימים אלף מאתים ותשעים (שם י"ב) והן שלש שנים ומחצה.

ויעמוד מלך שהוא משים אותם לכפור, שנאמר: ונתנו השיקוץ משומם (שם י"א) והוא מולך שלשה חדשים, ואח"כ עושים בני ישמעאל מלחמה עם אדומיים בבקעת עכו, ומיד אשורים באים עליהם ושבים אותם, שנאמר: עד מה אשור תשבך (במדבר כ"ד) וצים מיד כתים (שם,

שם) אלו אדומיים שהם עתידים לעמוד באחרית הימים, וכשהם יוצאים כגנבים הם יוצאים, שנאמר: אם גנבים באו לך וגו' (עובדיה א'), ועושים מלחמה עם בני ישמעאל והורגים מהם הרבה ומתכנש למשריית דעכו ומהדק פרזלא לחספא ושקיה תברין לאצבעתא וערקין ערטלאין בלא סוסואן, ויצטרפו לגיונות עמם מאדום ויבואו ויעשו מלחמה בבקעת עכו עד שישקע הסוס עד ירכו בדם ויברחו בני ישראל עד שיבואו אל בקעת יריחו ושם יעמדו ויאמרו אחד לחברו אנה אנחנו בורחים ונניח טפינו ונשינו, וחוזרים ועושים מלחמה אחרת בבקעת מגדו ויברחו אדומיים ועולים לספינות, ותצא רוח ותביאם לאשור והן מענים אשורים ועבר הנהר.

ולקץ תשעה חדשים יצאו בני אשור ויאבדו בני ישראל ואת בני רומא, שנאמר: עד מה אשור תשבך. וכשאתה רואה אשורים יוצאים ודורכים בארץ ישראל הם עושים שלום, ואליהו ז"ל יוצא ומבשר להם שלום, שנאמר: והיה זה שלום אשור כי יבוא בארצנו (מיכה ה' ד') ובני איטליא מבקשים להלחם עמם ובני ישמעאל תחזור להם המלכות כמעט ואין מספיקים להוציא את נשיהם עד שאשור שובים אותם ומיד בת קול יוצאת ומכרזת בכל המקומות לבני ישראל: צאו ונקמו נקמת ה' באדום, שנאמר: ונתתי את נקמתי באדום ביד עמי ישראל (יחזקאל כ"ה י"ד), ומיד בחורי בני ישראל נקבצים ונשמעים והם ממליכים עליהם מלך מזרע דוד, ותיפול מחלוקת בין אלו לאלו, ובני ארץ ישראל פושעים בזרע דוד לקיים מה שנאמר: ויפשעו ישראל בבית דוד עד היום הזה (דהי"ב י' י"ט). ואלו ואלו באים ונאחזים ובת קול יוצאת ומצפצפת מה שהיה הוא שיהיה (קהלת א') הוא הקדוש ברוך הוא שהיה קודם בריאת העולם והוא שעתיד להיות אחר איבוד העולם. ומה שנעשה הוא שיעשה (שם, שם), והיא משיבה ואומרת: כאשר עשה יהושע יריחו ולמלכה כן עשו באומות העולם, והם אומרים: אין עמנו ארון הברית כאשר היה עם יהושע, והיא משיבה להם: לא היה בארון אלא שני לוחות האבנים וחותמן שמע ישראל, מיד הן מתריעין בתרועה גדולה ואומרים שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד, והן סובבים את יריחו, ומיד החומה נופלת תחתיה ונכנסין לתוכה ומוצאים הבחורים מתים ברחובותיה, לקיים מה שנאמר: לכן יפלו בחוריה ברחובותיה וכל אנשי מלחמתה ידמו (ירמיה נ' ל'), והם הורגין בתוכה שלשה ימים ושלשה לילות ואח"כ קובצין את כל שללה אל תוך רחובה ושמועה באה עליהם מא"י ופוחדין פחד גדול.

ועוד שבתי לתפלה לפני ה' בצום ושק ואפר עד שראיתי והנה יד נגעה בי והעמידני על רגלי ויאמר אלי: שאל לך איש צדיק מה תשאל, ואשאלהו ואמרתי לו: באחרית האלה כיצד יתקבצו כל ישראל מארבע כנפות הארץ ואיך תהיה יציאתם מתחת יד המלכויות, ואם יוצאים לאנה הם יוצאים, וכיצד תהיה הליכתם ומה יוכלו לעשות, ארצה שתגיד לי הדברים הללו וכיוצא בהם עד סוף כל הדבר.

ויעני מדלתות השמים ויאמר לי: באחרית מלכות בני ישמעאל יצאו הרומיים על ירושלם ועושים מלחמה עם בני ישמעאל והארץ תיכבש לפניהם, והם באים בתוכה והורגים בה הרבה

מבני ישמעאל ומפילים בה חללים הרבה ושובים מבנות ישמעאל שביה גדולה ומוציאין מוחות מהתינוקות ושוחטין בכל יום תינוקות ליש"ו ובאותו העת יצר לישראל מאד ובאותו זמן יעיר ה' שבטי ישראל ויבואו לירושלם עיר הקדש וימצאו בתורה כתוב וה' הולך לפניהם יומם כעמוד ענן. ועוד כתיב: כי הולך לפניכם ה' ומאספכם אלוהי ישראל (ישעיה נ"ב י"ב) והם מהלכים בעב וערפל ויעשו מלחמה עם האדומיים ויהרגו מהם הרג רב ויצא שמם בעולם שבאו השבטים ובעת ההיא יתקיים בישראל הפסוק והייתה עת צרה אשר לא נהייתה מהיות גוי עד העת ההיא ובעת ההיא ימלט עמך כל הנמצא כתוב בספר (דניאל י"ב), ויעמדו האומות על ישראל והורגים מהם הרג רב ופושעים מעמי הארץ הרבה, ומענים בכבלים הרבה מן החסידים כדי לעזוב תורת ה', ועוד שהם בזו הצרה ימים מעטים יביא ה' רוח גדול וחזק ורעב גדול ועב שחור שלא נראה בעולם כמוהו ומתוך אותו הרוח יפזר הקדוש ברוך הוא השבטים בכל עיר ועיר ועליהם נאמר: מי אלה כעב תעופינה (ישעיה ס') ויתקבצו מישראל אל ירושלם מעט אנשים ולא ימצאו לחם ויחזיר הקדוש ברוך הוא לישראל החול לסולת, ועל העת ההיא נאמר: יהי פיסת בר בארץ בראש הרים ויעמוד נחמיה בן חושיאל ועושה אותיות בדבר ה' ויעמוד מלך וכופר בדין ומראה עצמו כעובד ה' ולבו לא נכון עמו.

ויצא רעם גדול בעולם ויפחדו ממנו כל העולם ויתקבצו ישראל אל נחמיה בן חושיאל ומלך מצרים ישלים עמו ויהרוג כל המדינות אשר סביבות ירושלם כגון טבריה ודמשק ואשקלון וישמעו אומות העולם ותיפול עליהם אימה ופחד. והאות אשר יהיה באותו העת כי הכוכבים ייראו כדם, ועל אותו העת נאמר השמש יהפך לחשך והירח לדם (יואל ג' ד') ומשלח הקדוש ברוך הוא באומות העולם מכות עשר כמו ששלח במצרים, לקיים מה שנאמר: והיה ביום ההוא יוסיף ה' שנית ידו לקנות את שאר עמו (ישעיה י"א).

אמרו שיש ברומי אבן של שיש והיא דמות נערה יפה מראה מששת ימי בראשית ובאין בני בלייעל מאומות העולם ושוכבין אתה ומתעברת ולקץ תשעה חדשים מתבקעת ויצא בן זכר דמות אדם ארכו י"ב אמות ורחבו ב' אמות ועיניו אדומות עקומות, שער ראשו אדום כזהב ופעמי רגליו ירוקים ויש לו שני קודקודים וקוראין אותו ארמילוס. ויבוא אצל אדום ויאמר להם משיחכם אני, אני הוא אלוהיכם, ומטעה אותם ומיד הם מאמינים בו והם ממליכים אותו ומתחברין כל בני עשו ובאין אצלו והולך ומבשר לכל המדינות ואומר לבני עשו הביאו לי תורתי שנתתי לכם, ועוד באין אומות העולם והם מביאים ספר... ואומר להם הוא שנתתי לפניכם ואומר להם אני ה' אלוהיכם ואני משיחכם ואלוהיכם, ובאותה שעה משגר לנחמיה וכל ישראל ואומר להם הביאו לי תורתכם והעידו לי שאני אל, ומיד כל ישראל תמהין ומתפחדין, ובאותה שעה יעמוד נחמיה ושלשה אנשים עמו מבני אפרים והולכים עמו וספר תורה עמם וקוראים לפניו אנכי ולא יהיה לך, והוא אומר אין בתורתכם כלום מזה? אני מניח אתכם עד שתאמינו שאני אלוה כדרך שהאמינו בי אומות העולם, ומיד עומד כנגדו נחמיה ואומר לו אין אתה אלוה אלא שטן, ואומר להם ארמילוס: מדוע כיזבתם בי אצווה להרוג אתכם, ואומר

לעבדיו תפשוהו לנחמיה, ומיד יקום ושלשים אלף גיבורים מישראל ועושה עמו מלחמה והורג ממחנה ארמילוס מאתים אלף, ויחרה אף ארמילוס ויקבץ כל חיילי אומות העולם ועושה מלחמה עם בני ישראל והורג מישראל אלף אלפים ועוד הרג את נחמיה בעת צהרים, ועל אותה העת נאמר: והיה ביום ההוא נאום ה' אלוהים והבאתי השמש בצהרים והחשכתי לארץ ביום אור (עמוס ח' ט'), והנשאר מישראל יברחו אל מדבר העמים וישבו שם ארבעים וחמשה יום בלא לחם ובלא מים כי אם עשב השדה יהיה מאכלם, ולאחר מ"ה יום יבוא ארמילוס וילחם במצרים וילכדה, שנאמר: וארץ מצרים לא תהיה לפליטה (דניאל י"א מ"ב), וחוזר ומשים פניו אל ירושלם להחריבה פעם שניה, שנאמר: ויטע אוהלי אפדנו בין ימים להר צבי קדש ובא עד קצו ואין עוזר לו (שם, שם).

ובעת ההיא יעמוד מיכאל השר הגדול ותוקע בשופר שלש פעמים, שנאמר: והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול (ישעיה כ"ז י"ג), ואותו שופר הוא קרן ימינו של איל יצחק והקב"ה מאריך אותו עד אלף אמה ותוקע תקיעה ומתגלה משיח בן דוד ואליהו, והולכים שניהם אצל ישראל שהם במדבר העמים ואומר להם אליהו: זה הוא המשיח ומשיב את לבם ומחזק את ידם שנאמר: חזקו ידיים רפות וברכים כושלות אמצו אמרו לנמהרי לב חזקו אל תיראו (ישעיה ל"ה ג' ד'), וישמעו כל בני ישראל קול השופר וידעו כי פדה את ישראל, שנאמר: כי פדה ה' את יעקב (שם), ובאו האובדים בארץ אשור. ומיד נופל פחד ה' בעמים ועל כל הגויים, וישראל חוזרים עם המשיח עד שיבואו למדבר יהודה ומתועדים עם כל בני ישראל ויבואו אל ירושלם ויעלו במעלות בית דוד הנשארות מן ההרס וישב שם המשיח.

וישמע ארמילוס כי עמד לישראל מלך, ויקבץ חיילות מכל אומות העולם ויבואו למלך המשיח ולישראל, והקב"ה ילחם בעד ישראל, ואומר למשיח שב לימיני והמשיח אומר לישראל: התקבצו והתייצבו וראו את ישועת ה', ומיד הקדוש ברוך הוא יוצא ונלחם בם, שנאמר: ויצא ה' ונלחם בגויים ההם (זכריה י"ד) וכתיב: בעת ההיא אביא אתכם ובעת ההיא קבצי אתכם כי אתן אתכם לשם ולתהילה בכל עמי הארץ. אמן, יקרב אותה העת ואותו הזמן. תם תפלת ר' שמעון בן יוחאי.

פרק ר' שמעון בן יוחי

[בית המדרש ח"ג 78]

אלו הן הנסתרות שנגלו לרבי שמעון בן יוחי כשהיה חבוי במערה מפני קיסר מלך אדום, ועמד בתפלה ארבעים יום וארבעים לילה והתחיל כך: ה' אלוהים עד מתי עשנת בתפלת עמך (תהלים פ'). מיד נגלו אליו סתרי הקץ וסתומות והתחיל לישב ולדרוש וירא את הקני (במדבר כ"ד כ"א). כיון שראה מלכות ישמעאל שהיא באה התחיל לומר לא דיינו מה שעשה לנו מלכות אדום הרשעה אלא אף מלכות ישמעאל.

מיד ענה לו מטטרון שר הפנים ואמר לו: אל תירא בן אדם שאין הקדוש ברוך הוא מביא מלכות ישמעאל אלא כדי להושיעכם מזאת הרשעה, והוא מעמיד עליהם נביא כרצונו ויכבוש להם את הארץ, ובאים הם ויחזיקוה בגדולה, ואיבה גדולה תהיה ביניהם ובין בני עשו.
ענה לו רבי שמעון ואמר: ומנין שהם ישועה לנו.
אמר לו: ולא כך ישעיה הנביא אמר: וראה רכב צמד פרשים וגו' מפני מה הוא מקדים רכב חמור לרכב גמל, לא היה צריך לומר אלא רכב גמל רכב חמור, אלא כיון שהוא יוצא רוכב על גמל צמחה מלכות בידי רוכב על חמור.

דבר אחר:
רכב חמור כמו רוכב על חמור, מיכן שהם תשועה לישראל כתשועת רוכב על חמור. ועוד היה ר"ש אומר ששמע מרבי ישמעאל, כיון שמלכות ישראל באה עתידין למוד הארץ בחבלים שנאמר: והאדמה יחלק במחיר (דניאל י"א ל"ט) ועושים בתי קברות מרעה לצאן, וכשימות אדם מהם קוברים אותו בכל מקום שהם מוצאים וחוזרין וחורשין הקבר וזורעים אותו, שנאמר: ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא, מפני מה שאין בית הפרס נידש. עוד וירא את הקיני, וכי מה משל נשא אותו רשע, אלא כיון שראה את בני בניו שהם עתידים לעמוד ולשעבד את ישראל התחיל שמח ואמר איתן מושבך, רואה אני בני אדם שאינם אוכלים אלא ממצילת איתן האזרחי.

המלך השני שיעמוד מישמעאל יהיה אוהב ישראל ויגדור פרצותיהם ופרצות ההיכל, וחוצב הר המוריה ועושה אותו מישור כולו ובונה לו שם השתחויה (מסגד) על אבן שתיה, שנאמר: ושים בסלע קנך, ועושה מלחמה עם בני עשו והורג חיילותיו וישבה שביה גדולה מהם וימות בשלום ובכבוד גדול. ויעמוד מלך גדול מחצר מות ויעשה מלוכה ימים מעטים ויעמדו עליו גיבורי בני קדר ויהרגוהו ויעמידו מלך אחר ושמו מריאו (מרואן) ויקחוהו מאחורי הצאן והאתונות ויעלוהו למלוכה ויעמדו ממנו זרועות ארבע ויגדרו ההיכל.
ולקץ מלכות ארבע זרועות יעמוד מלך אחר וימעט האיפות והמידות והמשקלות ויעשה שלש שנים בשלוה, ויהיה קטטה בעולם בימיו, וישלח חיילים גדולים על אדומים ושם ימות ברעב ויהיה עימהם מזון הרבה והוא מונע מהם ואינו נותן להם, ויעמדו בני אדום על בני ישמעאל ויהרגו אותם ויעמדו בני ישמעאל וישרפו המזון והנשארים יברחו ויצאו. ואח"כ יעמוד המלך הגדול וימלוך מ"ט שנים, ואלו הם אותותיו: אדמדם שיפן העין ויש לו שלש שומות אחת במצחו ואחת בידו הימנית ואחת בזרועו השמאלית, ונוטע נטיעות ויבנה ערים חרבות ויבקע התהומות להעלות המים להשקות נטיעות ובניו ובני בניו מרובין לאכול וכל מי שיעמוד עליו ינתן בידו והארץ שוקטת בימיו וימות בשלום.

ויעמוד מלך אחר ויבקש לכרות מימי הירדן ויביא רחוקים מארצות נכריות לחפור ולעשות נחל ולהעלות מי הירדן להשקות הארץ ותיפול עליהם חפירת הארץ ויהרגו וישמעו נשיאיהם ויעמדו על המלך ויהרגוהו.

ויעמוד מלך אחר בגבורה ואיש מלחמה וקטטה בעולם בימיו וזה לך האות כשאתה רואה שנפל נירון המערבי שבמערב בהשתחויה של בני ישמעאל בדמשק נפלה מלכותו ונכנסין ויוצאין במס, ואף מלכות ישמעאל תיפול ועליהם הוא אומר שבר ה' מטה רשעים, ואיזה זה מרואן השר. אצלו היו גיבורי בני קדר קיימים ותפשע עליו פינת מזרחית צפונית ויעלו עליו ויפלו ממנו ג' חיילים גדולים בחידקל ובפרס והוא בורח מפניהם ונלכד ונהרג ובניו יתלו על העץ.

ואח"כ יעמוד מלך עז פנים שלשה חדשים, ואח"כ תמלוך מלכות הרשעה על ישראל תשעה חדשים, שנאמר: לכן יתנם עד עת יולדה ילדה, ויצמח להם משיח בן יוסף ויעלה אותם לירושלם ויבנה בית המקדש ויקריב קרבנות ותרד אש מן השמים ותאכל קרבנותיהם, שנאמר: ובני פריצי עמך ינשאו. אם לא זכו משיח בן אפרים בא ואם זכו יבוא משיח בן דוד ויעמוד מלך רשע ושמו ארמילוס, הוא קרח ועיניו קטנות וצרעת במצחו ואזנו ימנית סתומה והשמאלית פתוחה, ואם ידבר לו אדם טובה יטה לו אזנו הסתומה ואם ידבר לו אדם רעה מטה לו אזנו הפתוחה, והוא בריה דסטנא ודאבנא ועולה לירושלם ויעורר מלחמה עם משיח בן אפרים בשער מזרחי, שנאמר: והביטו אליו את אשר דקרו, וישראל גולין למדברי אגמים לרעות במלוחים ובשורשי רתמים מ"ה ימים, ואז נבחנים ונצרפים, שנאמר: והבאתי את השלישית באש וגו'. וימות שם משיח בן אפרים וישראל סופדים אותו, ואח"כ יגלה להם הקדוש ברוך הוא משיח בן דוד, וישראל ירצו לסקלו ואומרים לו: שקר דברת שכבר נהרג משיח ואין משיח אחר עתיד לעמוד ויבזוהו, שנאמר: נבזה וחדל אישים והוא חוזר לו ונכסה מהם, שנאמר: וכמסתר פנים ממנו, ובצר להם לישראל הם חוזרים וצועקים מרעב ומצמא ומיד הקדוש ברוך הוא נגלה להם בכבודו, שנאמר: וראו כל בשר יחדו.

ומלך המשיח יצמח שם, שנאמר: וארו עם ענני שמיא וכתיב: בתריה וליה יהיב שלטן, ויפיח באותו ארמילוס הרשע וימיתהו, שנאמר: וברוח שפתיו ימית רשע, והקב"ה שורק ומקבץ כל ישראל ומעלם לירושלם, שנאמר: אשרקה להם ואקבצם, ותרד אש מן השמים ותאכל ירושלם עד ג' אמות ומפנה הזרים הערלים והטמאים מתוכה, ותרד ירושלם בנויה ומשוכללת מן השמים שיש בה שבעים ושתים מרגליות שמבהיקות מסוף העולם ועד סופו, והולכים כל האומות לנוגהן, שנאמר: והלכו גויים לאורך.

וירד היכל בנוי מן השמים שהוא קשור בזבול, שכן ראה משה ע"ה ברוה"ק, שנאמר: תביאמו ותטעמו. ויושבין ישראל לבטח אלפים שנה ואוכלים בהמות ולויתן וזיז, בהמות שוחטין וזיז קורע לויתן בקרסוליו ומשה יבוא וישחוט זיז שדי.

ולקץ אלפים שנה הקדוש ברוך הוא יושב על כסא דין בעמק יהושפט. ומיד השמים והארץ בלין והולכים וכלים והחמה חפרה והלבנה בושה וההרים ימוטו והגבעות תמוטנה כדי שלא

יזכירו לישראל עונותיהם, ושערי גיהינום נפתחות בנחל יהושע ושערי גן עדן במזרח ביום השלישי, שנאמר: יחיינו מיומיים אלו ימי משיח שהם אלפים שנה. וביום השלישי זה יום הדין, ואוי לו לכל מי שמת בו, והקב"ה מעבר לפניו כל אומה ואומר להם: אתם שמשתחווים לאלוהי כסף וזהב ראו אם יוכלו להציל אתכם, ומיד עוברים ונשרפים, שנאמר: ישובו רשעים לשאולה, וישראל באים אחריהם והקב"ה אומר להם למי אתם משתחווים?

והם אומרים: כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וגו'. ואומות העולם אומרים מתוך גיהינום נראה אם ישפוט את ישראל עמו כמו ששפט אותנו. מיד הקדוש ברוך הוא עובר עם ישראל באמצע גיהינום ונעשה לפניהם כמים קרים, שנאמר: ויעבור מלכם לפניהם וגו' ואומר כי תלך במו אש לא תכוה. ובאותה שעה ננערין פושעי ישראל לגיהינום י"ב חדשים, ואח"כ הקדוש ברוך הוא מעלה אותם ויושבים בגן עדן ומתענגים מפירותיה, שנאמר: ועמך כולם צדיקים. ר"ש אומר: עתיד הקדוש ברוך הוא לשרוק לדבורה אשר בקצה יאורי מצרים ובאים ועושים מלחמה בתוך מצרים, והמלך הראשון שמנהיג אותם ומוציאם הוא עבד שמרד על אדונו שנאמר: כה אמר ה' לבוזה נפש למתעב גוי, אותה מתועבת שבאומות אלו בני כנען, לעבד מושלים והוא מורד על אדונו, ומתקבצים אליו אנשים שמרדו על אדוניהם ויוצאים במעט ומחזיקים מלכות בגבורה ועושים מלחמה עם בני ישמעאל והורגים גיבוריהם ויורשים ממונם ואת רכושם. והם אנשים מכוערים ולובשים שחורים ויוצאים ממזרח, והם מהרים ונמהרים שנאמר: הגוי המר והנמהר. ועל הר מרום ישראל יעלו ויסבר לפרוץ בהיכל ודלתים יעקרו ומרות יבכו. וארבעה מלכים יעמדו עליהם שנים נשיאים ושנים סגנים, הראשון הוא קונדק וממליך מלך בחייו מזרע המלוכה והמלך שימלוך עליהם הולך בשפלות ועיניו יפות ושערו נאה וימות בשלום ואין נפרעין ממנו בזה העולם.

ואחריו יעמוד מלך במחלוקת ויעמוד חיילים על נהר פרת ויפלו כולם ביום אחד ויברח ויאסר וכל הימים שהוא נאסר יהיה שלום בארץ ואחיו מושלים בכל הארצות.

והמלך הרביעי שיעמוד עליהם אוהב כסף וזהב והוא איש שחור וגבה קומה זקן וגרגר והורג אותן שהוציאוהו והמליכוהו ויעשה ספינות מנחושת וימלא אותם כסף וזהב וטומן אותם תחת מימי פרת להצניעם לבניו, והם עתידין לישראל, שנאמר: ונתתי לך אוצרות חשך ומטמוני מסתרים. ובימיו תפשע קרן מערבית וישלח שם גייסות רבים והורג בני מזרח וחוזר ומשלח גייסות רבות ובאים והורגים את בני מערב ויושבים בארצם. וזה לך האות שאתה רואה שבוע אחד תחילתו [בשנה הראשונה] מטר, ובשניה חצי רעב משתלחין, ובשלישית רעב גדול, וברביעית לא רעב ולא שובע, ובחמישית שובע גדול ויצמח כוכב אחד במזרח ובראשו שבט והוא כוכב של ישראל, שנאמר: דרך כוכב מיעקב, ואם האיר לטובתן של ישראל הוא ואז יצמח משיח בן דוד.

וזה לך האות כשאתה רואה שנפל נירון מזרחי שבדמשק נפלה מלכות בני מזרח ואז תצמח הישועה לישראל, ומשיח בן דוד בא ויעלו לירושלם ויתענגו עליה, שנאמר: וענווים יירשו ארץ ויתענגו על רוב שלום. האל ברחמיו ישלח לנו הגואל במהרה בימינו אמן.

שמעון כיפא

אגדתא דשמעון כיפא

[בית המדרש ח"ה 60]

ויהי אחרי הדברים האלה ויגדל מריבה בין הנוצרים ובין היהודים, כי כאשר ראה נוצרי את יהודי הרג אותו והצרה הייתה הולכת ותוקפת עד שלשים שנה. ויתאספו הנוצרים לאלפים ולרבבות, וימנעו את ישראל מלעלות לרגל והייתה צרה גדולה בישראל כיום שנעשה בו העגל ולא היו יודעים מה לעשות. אך אמונתם מתחזקת והולכת ויצאו שנים עשר אנשים ויתהלכו בשנים עשר מלכויות ויתנבאו בתוך המחנה נביאותיהם, ויטעו ישראל אחריהם, והם היו אנשי שם ויחזקו את אמונת ישו כי אמרו שהם שלוחיו ויתלקטו אחריהם עם רב מבני ישראל. ויראו החכמים את הדבר הרע הזה וירע להם מאד ויאמר איש אל רעהו אוי לנו כי חטאנו שבימינו נהייתה הרעה הזאת בישראל אשר לא שמעו אנחנו ואבותינו, ויצר להם מאד וישבו ויבכו וישאו עיניהם אל השמים ויאמרו: אנא ה' אלוהי השמים תן לנו עצה מה לעשות כי אנחנו לא נדע מה לעשות ועליך עינינו כי נשפך דם נקי בקרב עמך ישראל על אודות אותו האיש. עד מתי יהיה זה לנו למוקש שתחזק יד הנוצרים עלינו והורגים אותנו כמה וכמה, ואנחנו נשארים מעט. ובעוון מוקשי עמך בית ישראל נעשה זאת ואתה למען שמך תן לנו עצה מה לעשות להיות נבדלים מעדת הנוצרים.

ויהי ככלותם לדבר ויקם זקן אחד מן הזקנים ושמו שמעון כיפא והיה משתמש בבת קול, ויאמר להם שמעוני אחי ועמי, אם טוב בעיניכם דברי אבדיל את האנשים האלה מעדת בני ישראל ולא יהיה להם חלק ונחלה בקרב ישראל, אך אם תקבלו עליכם את העוון.

ויענו כולם ויאמרו: נקבל עלינו העוון אך כאשר דברת עשה.

וילך שמעון כיפא בתוך ההיכל ויכתוב את השם הגדול ויקרע בשרו וישם הכתב בתוכו ויצא מן המקדש ויוציא את הכתב וילמוד את השם, וילך אל עיר מטרופולין של הנוצרים ויצעק בקול גדול ויאמר כל מי שיאמין בישו יבוא אלי כי אני שלוחו,

ויאמרו לו: תן לנו אות ומופת,

ויאמר להם: מה אות אתם מבקשים ממני,

ויאמרו: האותות אשר עשה ישו בחייו עשה לנו גם אתה.

ויאמר: הביאו לי מצורע, ויביאו לו, וישם ידיו עליו והנה נרפא.

ויאמר להם עוד: הביאו לי מת אחד, ויביאו לפניו, וישם ידו עליו ויחי ויעמוד על רגליו.

ויראו האנשים האלה ויפלו לפניו ארצה ויאמרו לו: באמת אתה שלוחו של ישו כי הוא עשה לנו כך בחייו.

ויאמר להם שמעון כיפא: אני שלוחו של ישו והוא ציוה עלי ללכת אליכם. הישבעו לי אם תעשו ככל אשר אני מצווה אתכם,

ויענו כולם ויאמרו: כל אשר תצוונו נעשה.

ויאמר להם שמעון כיפא: דעו כי ישו היה שונא לישראל ותורתם כמו שניבא ישעיה חודשיכם ומועדיכם שנאה נפשי, ועוד דעו לכם שאינו חפץ בישראל כמו שניבא הושע כי אתם לא עמי, ואף שיש בידו לעקור אותם מן העולם ברגע אחד מכל מקום אינו רוצה לכלותם, אך הוא רוצה להניח אותם כדי שיהיה תלייתו וסקילתו לזיכרון לדורי דורות. ורוב עינוי הגדול שהיה סובל כל הייסורים כדי לפדות אתכם מן הגיהינום. ועתה הוא מזהירכם ומצווה לכם שלא תעשו עוד רעה לשום יהודי ואם יאמר יהודי לנוצרי לך עמי פרסה ילך עמו שתי פרסאות, ואם יכנו יהודי על הלחי השמאל יטה לו גם הלחי הימין כדי שיאכלו שכרם בעוה"ז ובעולם הבא יהיו נדונים בגיהינום, ואם תעשו כך תזכו לשבת עמו במחיצתו, והנה הוא מצווה עליכם שלא תחוגו את חג המצוות אך תחוגו את יום מיתתו, ובמקום חג השבועות תחוגו ארבעים יום משנסקל ועלה לרקיע אח"כ, ובמקום חג הסוכות תחוגו יום לידתו וביום השמיני ללידתו תחוגו היום אשר נמול בו.

ויענו כולם ויאמרו: כל אשר דברת נעשה אך אם תישאר אצלנו,

ויאמר: אנכי יושב ביניכם אם תעשו לי כאשר ציוה עלי לבלתי לאכול שום מאכל רק לחם צר ומים לחץ, ועליכם לבנות לי מגדל בתוך העיר ואשב בו עד יום מותי.

ויאמרו: כדבריך כן נעשה, ויבנו לו מגדל ויהי לו המגדל לדירה ויתנו לו חוק דבר יום ביומו עד יום מותו לחם ומים וישב בתוכו, ויעבוד את אלוהי אבותינו אברהם יצחק ויעקב ויעש פיוטים לרוב מאד וישלחם בכל גבול ישראל למען יהיה לו לזיכרון בכל דור ודור, וכל פיוטיו אשר עשה שלח לרבותיו. וישב שמעון בתוך המגדל שש שנים וימת ויצו לקבור אותו במגדל ויעשו כן. אחר כך בנו עליו בנין מפואר ועדיין מגדל זה ברומי וקורין אותו פיטר והוא שם של אבן, שישב שם על האבן עד יום מותו.

אגדתא דשמעון כיפא (נוסחא ב')

[בית המדרש ח"ו 9].

בעת הזאת היה בישראל אחד שנקרא שמעון כיפא בשביל שהיה יושב על האבן, שניבא עליו יחזקאל הנביא כי היא בנהר כבר, והיה הראש של משוררים, והיה יוצא קול לו מהאבן והיה לו חכמה רבה, ויקנאו בו [הנוצרים] להיות בישראל איש כזה. וידע ר"ש מהקנאה, מה עשה? עלה [אליהם] בזמן סוכות על הר הזיתים ביום הושענא רבה והתחילו לדבר עם ר"ש, והוא היה נוצחם בכל החכמות, ולא היה להם יכולת להשיבו וחרדו ממנו. וכאשר ראו שהייתה חכמתו גדולה נתייעצו ואמרו: לא נניח איש חכם כזה ביהודים וניקח אותו מהם, מפני שבזמן מועט יקלקל תורתנו.

תיכף תפשוהו ואמרו לו: יודעים אנו כי אין בישראל חכם אחר כמוך ובידך יש יכולת להוסיף ולגרוע להסיר העשוי ולקיים כל דבר, וה' נתן לך חן לפני ישו לקיים דתנו, וכל חכמינו הם היהודים, ובראותנו מעשיך אמרנו ראוי אתה לקיים דתנו. ואנו בכל יום ויום מתרבים, והיהודים הולכים וחסרים, ואיש כמוך אין דרך נכונה שתהיה עימהם, אלא תבוא עמנו, שתורנו מצוות וחוקים טובים ותנחילנו עוה"ב, ונשימך בראשינו ראש, ואין מי שיאמר לך מה תעשה.

השיבם דבריכם טובים אבל איני רוצה לעזוב דתי,

אמרו לו: אם לא תבוא אלינו נהרוג אותך ואת כל היהודים עד שלא ישאר אחד מהם חי.

אמר להם: הכל בידי שמים וה' יעזרנו.

התחילו להרוג את היהודים, ופחדו ורגזו, ובאו כולם בתחנונים לפני ר' שמעון ואמרו לו: עשה מה שהם אומרים והצילנו מידם, ועל נפשנו זה החטא, ותעשה בחכמתך הגדולה.

והגויים היו גונבים וגוזלים היהודים ומוכרים אותם במטבע אחת ושלשה יהודים בעד ג' מטבעות כי כן נמכר ישו.

כשראה ר"ש זאת אמר: טוב שיאבד שמעון ומאה כמוהו ולא תאבד נפש אחת מישראל, מה עשה?

אמר שיהיה עימהם, והנה הפאפ"א והושקב"ו של"א (?) באו עמו, ואמר להם: מה תרצו ממנו?

אם אתם תרצו ותשמידו ליהודים איני רוצה לישב עמכם, אבל אם אתם תרצו לעשות מה שציוה סט' פאולו בשם ישו שדבריו קיימים, זהו מה שתעשו לקבל מחדש ולקיים התנאים שאמר לכם שתניחו מלסקול ליהודים ולהניחם ליכנס בבתי תועבות שלהם כשירצו, וכן בבתי כנסיות שלנו תניחום, כדי שיוכלו גם הם לבוא להאמין בישו, כי אם לא תעשו כן יאמרו היהודים אתם רודפים אותם כדי שלא יראו בפעולתם הבלים ושקרים.

תיכף קבלו דברי ר"ש וגם הפאפ"א של"א ואמרו: כל מה שתצווה עלינו ותתקן עלינו נעשה, ונשאר אז חוק קיים כי כל יהודי שירצה ליכנס בתועבות שלהם שיוכל ליכנס.

עוד אמר להם: אני מצווה אתכם, ומקבל עלי לנדר כי בכל חיי לא אוכל בשר ביום ששי, כי ביום ההוא נהרג ישו, ולא אשתה יין כל ימי כדי שלא לשמוח בשביל אהבת ישו, ואהיה מובדל מכל האנשים ויושב בבית לבדי, כדי שלא יטעו עיני, ולקיים מה שכתוב מדבר שקר תרחק, ולהיות שקבלתי בחרם להיות נבדל מכל אדם לתקן להם חוקים ומשפטים ולגלות להם סודות העולם, כדי שתדעו ותאמינו האמת, לכן הנה אני מצווה לכם שתבנו מגדל גבוה לשבתי אני כל ימי חיי, כדי שלא תנזקוני ותבלבלוני מעבודתי וחכמתי, כי אין אני לוקח האמונה לרע, אלא אני יודע שזאת היא הדרך האמתית, וע"כ מכאן ולהבא לא תאנסו שום אדם לבוא בתורתכם באונס ובאסטומ"ו אלא שיבוא ברצונו הטוב כי אם תעשו כן תביאו היהודים לדתכם ותבינו להם שדתם אינה טובה. ע"כ כל מי שרוצה לבוא לדת יבוא מרצונו. ואפילו שיאמר שיבוא

מרצונו עם כל זה לא נקבלהו עד שישב שלשים יום בבית אנשים טובים, ותינוק פחות מתשע שנים לא תקבלוהו, כי התינוק אינו עושה דבריו בהשכל.

ותיכף עשו הגויים מגדל גדול כדי שיהיה יושב בו, וזה היה הפאפ"א הראשון שהיה בעולם שהיונים קראוהו קלויאור"י, וכל מה שהיה עושה היה במרמה גדולה, שלא לאכול מאכלם נבלות וטרפות ושלא להשתחוות לצלמיהם. וישב שם במגדל לבדו ותקן הרבה דברים, והגויים קבלוהו עליהם בחרם, ובאותו הזמן עצמו שישב שם עשה פזמונים גדולים לישראל וכולם קיימים בשמו מזה הענין.

וכתב דעו בית ישראל המאמינים בה' ובתורתו התמימה כי היא תורת אמת וישראל נקראים נחלתו, אני שמעון כיפא הסובל באהבתו כל הצרות רעות ורבות, כי אני יודע האמת והשקר, הנה תקבלו ממני הפיוטים שעשיתי כדי שימחול ה' לי ולכם, כי כל מה שעשיתי עשיתי בשביל שלומכם ולישועתכם. וקבלו הכתב בשמחת לבכם ושלחוהו לריש גלותא, והראו הפיוטים לראשי ישיבות ולסנהדרין, וכולם אמרו שהם טובים ונעימים ושהם ראויים שיאמרו החזנים בתפילותיהם ועוד עד היום נוהגים לאמרם כל שבת ושבת. וזה שמעון כיפא הוא מה שקורין הגויים סט' פיטרא.

אגדתא דשמעון כיפא, נוסחא ג'

[בית המדרש ח"ו בסוף]

לא רחוק מזמן ההוא היה בין חכמי ישראל חכם גדול מאד ושמו שמעון ובלשונם כיפא ע"ש סופו, והאיש ההוא היה גדול ליהודים ומשמש בבת קול עד אשר לגודל חכמתו קנאין פוגעין בו כי קנאו בו כל החכמים, ומחמת הקנאה לא נהגו בו כבוד כראוי עד שהיה מוכרח להתרחק מירושלם וישב לו מנגד. וכשמוע הנוצרים מחכמת ר' שמעון הנקרא כיפא ומגודל הלחץ אשר לחצו אותו החכמים, ויתקבצו עם רב מהנוצרים ויבואו פתאום ירושלימה וחרבות שלופות בידם ונכנסו פתאום אל הבית אשר היה שם ר"ש כיפא כי בא לירושלם לחוג שם את חג הסוכות,

ויאמרו אליו: האתה זה החכם ר"ש כיפא, עד מתי תהיה מושנא מן החכמים אשר תכלית שנאה שונאים אותך ואתה ביניהם לקוץ מכאיב, נתור לך מנוחה כי תפנה לבבך אל אמונתנו העולה ומוצלחת יום אחר יום, ואתה תהיה לנו לשר ומושל כאות נפשך, ואם לא תשמע אלינו מטוב רצונך הנה החרבות שלופות לבלתי נשאיר לכם שריד ופליט, וישליכו חרבותם עליו ויאמרו אליו השיבנו דבר כי לא נפרד ממך, כי אם מכת החרב והרג יפריד בינינו.

ויתבונן ר"ש בחכמתו וצדקתו ויאמר: חלילה לי, בן שבעים שנה אנכי היום ואיך אחלל שיבתי באמונה חדשה.

ויאמר אליהם: מה שרצונכם לעשות עמי עשו בי ואלה הצאן מה עשו, שארית ישראל מה חטאו כי דלקתם אחריהם חנם על לא חמס בכפם.

ויאמר ר"ש בחכמתו וצדקתו: תנו לי זמן עד אשר אחקור ואדרוש אחר אמונתכם למען כי אאמין בה ולא תהיה אמונה הכרחית,

ויאמרו: הננו נותנים לך זמן כיום תמים.

ואז נכנסו ונתקבצו כל בית ישראל אשר בירושלם אצל ר"ש ויפלו לפניו ארצה בבכי ובתחנונים ויאמרו עלינו תחול האשמה אם תלך עימהם למען החיות עם רב כל אומה ישראלית. הן בחרב יצאו לקראתנו ומאתנו אזלת יד, ועונינו גרמו כי גברה ידם ומי יעמוד נגד עם הקשה והכבד הזה אשר כלי חרב בידיהם. ואתה ראה בחכמתך שלא תגעל נפשך בגעוליהם ובתועבותיהם והציל את שארית הפלטה.

ביום השני שלח ר"ש לקרוא לזקני הנוצרים אליו ויאמר אליהם: הנני למצוותכם, כי לילך עמכם ולעשות רצונכם חפצתי, אך גם אתם לא תחליפו את דבריכם כאשר אמרתם לעשות אותי לרב ומושל עליכם,

ויענו ויאמרו: כן נעשה כאשר דברנו, והאיש אשר ימרה את פיך יומת רק אין דבר לך עמנו והטבנו לך.

וילך ר"ש כיפא עם הנוצרים והתראה לפניהם כאילו הודבק באמונתם מאד מאד, ובכל יום ויום הוא מחזיק באמונתם הכוזבת וידיים הרפות באמונה יחזיק וברכים כושלות יאמץ ויזרזם ויזהירם על התורה ועל העבודה החדשה אשר נתן להם יוחנן ואבא שאול (פאולוס) והזהירם שיתרחקו מעדת ישראל מרחק רב ושלא יבואו לבתי כנסיות ומדרשות, ושלא ימנעו את ישראל מעבודתם, ואמר להם, כי בזה אתם מורידים אותם לבאר שחת כי מאוס בעיני ישו תורת משה ועבודתו זר מעשהו.

והנוצרים שמעו לכל פקודתו כי האמינו בו מאד והיה נראה בעיניהם למאמין גדול באמונתם יותר מכל המאמינים באמונה הכוזבת.

ברבות הימים אשר נתאמץ ר"ש ביניהם וחשוב בעיניהם למאמין גדול ודבוק גדול באמונתם, ציוה ר"ש לבנות לו בית ומגדל של סלע ולחצוב בתוך הסלע חדרים, כי אמר כן ציוה ישו שיהיה לי מקום מיוחד אשר שם יתועד עמי לצוות על ידי לעמו כחפצו, גם ציוה אלי שלא אשא אשה כל הימים פן פתאום יבוא לדבר אלי ואני לא מטוהר משכבת זרע, לכן לא יבוא שום אדם למגדל הזה. וכל מחשבות ר"ש היו להתבודד בהם לבל יתגעל במאכלם ובמשתיהם ולבל ישתחווה לצלמיהם כי לבבו נאמן בה' ובתורת משה עבדו.

וישמעו אליו הנוצרים כי האמינו בו מאד ויבנו לו את המגדל ויחצבו לו בנקיקי הסלע בית מושב לו, וישב שם ר"ש במגדל הזה, וכל הימים היה מתבודד עם קונו בתורת משה, כל היום וכל הלילה. ופעם אחת בשנה יצא לפני שער המגדל ויתקבצו אליו הנוצרים וישתחוו לו ארצה וישמיעם חוקות ותורות חדשות, ויאמר תמיד כה ציוני ישו לצוות עליכם וללמד אתכם תורה ומצוות וחוקים אשר (לא) טובים, ולא היה מצווה אחת אשר לא היה לטובת ישראל, והם האמינו בו מאד ויקבלו עליהם עול חוקיו ומצוותיו לדור דורות, וימנעם מכל מצוות תורת משה

ע"ה חקיו ומשפטיו. אך הסבו את שם ר"ש כיפא פוטר, ע"ש שפטרם לגמרי מכל תורת משה כי רבים הם. וישב שם במגדל הסלע כל הימים. ועל שם הסלע אשר שם בו קינו קראו היהודים את שמו ר"ש כיפא. ור"ש בהיותו סגור ומסוגר במגדל הסלע היה עובד ה' בכל נפשו וחבר כמה פיוטים ויוצרות וקרובץ ואופנים וזולתות על כל השנה כמו שעשה הקליר. גם קצת פיוטי ר"ה חובר במגדל הסלע וישלחם ע"י איש עתי נאמן ביתו, ובטח בו למסרם ביד חכמי ישראל בבבל שיתפללו החזנים אותן הפיוטים, וחכמים מסרו אותן הפיוטים לר' נתן הבבלי שהיה ראש אב לכל הגולה ומשם נפוצו בכל תפוצות ישראל ונתקבלו בכבוד, וישימו לחוק לישראל להתפלל בכל הגולה ע"פ אלה הפיוטים והם יגינו ויליצו בעד המחבר ע"ה.

תהלים

אשרי תמימי דרך.

[מדרש תהלים הוצאת רש"ב צד 488].

א. אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ה', זהו שאמר הכתוב יונתי בחגוי הסלע (שה"ש ב'), אמר ר' יהודה הלוי בר שלום בשם ר' יהודה בר סימון: אין כתיב יונה אלא יונתי, ומה יונתי, אמר הקדוש ברוך הוא אצלי הם תמים כיונה, אבל אצל אומות העולם ערומים כנחשים, לכך נאמר יונתי. אמר הקדוש ברוך הוא: נתתי להם מצוות עשה וקבלו עליהן וכן מצוות לא תעשה וקבלו עליהן, ולא פירשתי להן מתן שכרן ולא אמרו לי דבר ועוד כמה מצוות, לכך אני קורא אותם יונתי.

א"ר הונא בר אבין בשם ר' אחא: כל נסים וגבורות שהקב"ה עושה בעולם הזה בזכות תמימי דרך, שכן כתיב: התדע על מפלשי עב (איוב ל"ז), מהו מפלשי עב, אפילו גבורות גשמים במשקל, ואין מפלש אלא משקל, שנאמר: פלס ומאזני משפט (משלי ט"ז), ומה כתיב אחריו מפלאות תמים דעים (שם).

א"ר יהודה בר סימון: שהוא תמים אצל הקדוש ברוך הוא, ודוד מפרש ואהי תמים עמו (תהלים י"ח), אבל אצל אומות העולם הן נחשים ועקרבים, כיון שראה דוד כך היאך הם תמים לפני הקדוש ברוך הוא התחיל מקלס שנאמר: אשרי תמימי דרך.

ב. דבר אחר:

אשרי תמימי דרך, הדא הוא דכתיב: שמר תם וראה ישר (תהלים ל"ז),

א"ר תנחומא: כך לימדו אותנו ר' יהודה הלוי בר שלום ור' פינחס הכהן ורב הונא, שלשתן אמרו ששלש פעמים גוג ומגוג יבואו על ישראל לעתיד לבוא, ובשלישית הן באין ועולין לירושלם, והן הולכין ליהודה ומכתיבין בהן שהן גיבורים, שנאמר: וגברתי בה' וכן הוא אומר: הנה אנכי שם את ירושלם סף רעל (זכריה י"ב), מהו סף רעל? שהוא עתיד להשקות את

העמים כוס תרעלה של דם, אין סף רעל אלא כוס דם, שנאמר: ולקחתם אגודת אזוב וטבלתם בדם אשר בסף (שמות י"ב), כיון שהן עולין לשם מה הן עושין, מוסרין לכל אחד ואחד מבני ישראל שני גיבורים, למה? כדי שלא יברחו, כיון שגיבורי יהודה עולין ומגיעין לירושלם להתפלל בלבם ואומרים נפול בידם ולא הם בידינו, ולמה מתפללין הם בלבם, שהם מתייראין להשמיע קולם, הדא הוא דכתיב: ואמרו אלופי יהודה בלבם (זכריה י"ב), אמר להם הקדוש ברוך הוא: בתמימות באתם חייכם שהתמימות מעלה עליכם, שנאמר: תומת ישרים תנחם (משלי י"א), באותה שעה הקדוש ברוך הוא נותן להם ליהודה גבורה והם שולפין כלי זיין שלהם, ומכין לאותן האנשים מימינם ומשמאלם והורגין אותם, הוי אשרי תמימי דרך.

ג. דבר אחר:

אשרי תמימי דרך, זהו שאמר הכתוב: הולך בתוך ילך בטח ומעקש דרכיו יודע (משלי י') מי שהוא הולך בתמימות יהא מבושר שהקב"ה מצליח דרכיו, אבל מי שהוא מעקש דרכיו יודע מה שיש בו בשני דרכים מתפרסם בעולם, הוי ומעקש דרכיו יודע.

דבר אחר:

הולך בתום זה אברהם, שנאמר: התהלך לפני והיה תמים (בראשית י"ז), מה אמר לו הקדוש ברוך הוא? לך לך מארצך וממולדתך, ולא השיב דבר להקב"ה לומר לו מה בין נשב כאן מה בין לילך לעיר אחרת, למה? שמי שהוא מפנה מבית לבית מיצר, אין צריך לומר מעיר לעיר, ולא עיכב אלא מיד עשה כל מה שאמר לו, שנאמר: וילך אברם כאשר דבר אליו ה', שמא הפסיד, כשבאו המלכים לא נפלו לפניו, שנאמר: ויחלק עליהם לילה, ואף כשאמר לו קח נא את בנך את יחידך (שם כ"ב) היה לו להשיב ולא השיב, לומר אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע, הריני מקריבו מהיכן אתה מברכני, ולא השיבו, אלא מיד עשה כל מה שאמר לו הקדוש ברוך הוא, שנאמר: וישכם אברהם בבקר ויחבוש את חמורו. ואף הקדוש ברוך הוא עשה מה שהבטיחו ואעשך לגוי גדול, וכן עשה לו, ואברהם היו יהיה לגוי גדול, וכן הוא אומר: וה' ברך את אברהם בכל (שם כ"ד). ואף משה כך אמר לישראל, מבקשים אתם שיהא הקדוש ברוך הוא עמכם, תפסו תמימות של אברהם, שהתמימות יפה לפני הקדוש ברוך הוא, שנאמר: תמים תהיה עם ה' אלוהיך (דברים י"ח), כמו שהוא תמים, שנאמר: הצור תמים פעלו (שם ל"ב), ותורתו תמימה שנאמר: תורת ה' תמימה (תהלים י"ט), אף דוד פתח וקילס אשרי תמימי דרך, ובסוף אלפא ביתא הוא אומר תעיתי כשה אובד בקש עבדך. כשם שהשה תמים אף אני בתמימות עשיתי.

דבר אחר:

למה בסוף המזמורים אמר: **תעיתי כשה אובד בקש עבדך**?

אמר ר' יהודה הלוי בר שלום בשם ר' חגי בר אלעזר: בנוהג שבעולם כבש שהוא אובד מן הצאן, וכן שור שהוא אובד מן המרעה מי מבקש את מי, הכבש לרועה או הרועה לכבש, הוי אומר הרועה את הכבש. כך אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: רבש"ע בקש אותנו ככבש הזה, כמה שאמרת ע"י שמואל הנביא בקש ה' לו איש כלבבו (ש"א י"ג), בחנני ה' ונסני בתום שעשיתי, תעיתי כשה אובד בקש עבדך שאני תמים כשה, שנאמר: שה תמים.

ד. דבר אחר:

אשרי תמימי דרך זה דור המדבר, אמר חזקיהו בר חייא צפה הקדוש ברוך הוא שאין דור אחר יכול לקבל את התורה כאותו הדור, וצפנה להם, שנאמר: יצפון לישרים תושיה (משלי ב'), א"ר ברכיה בשם ר' חנינא בר אבהו: הכתוב והקב"ה מקלסין לאותו הדור, שנאמר: זכר לעולם בריתו דבר ציוה לאלף דור (תהלים ק"ה). פשוטים שבדור, תדע לך שהיו תמימים באו לים ואמר להם לירד לים וירדו, וכן לצאת למדבר ויצאו, אמר להם לקבל את התורה וקבלו, ועד שלא אמר להם לקבל אמרו: כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע (שמות כ"ד), אסר להם גיד הנשה ובשר בחלב ואותו ואת בנו וקבלו עליהם, ולא פירש להם מתן שכרן של מצוות ולא השיבו לו דבר, לכך נאמר: זכר לעולם בריתו, וכן אשרי תמימי דרך.

ה. דבר אחר:

אשרי תמימי דרך, הקדוש ברוך הוא קורא לישראל חסידים צדיקים וישרים ותמימים.
חסידים, שנאמר: אספו לי חסידי (תהלים נ'),
צדיקים וישרים, לפי שאמרו שירה על הים, שנאמר: רננו צדיקים בה' לישרים נאוה תהלה (שם ל"ג),
תמימים, אשרי תמימי דרך. ושמא הפסידו ולא זכו לבניהם אחריהם, ת"ל: מתהלך בתומו צדיק אשרי בניו אחריו (משלי כ'), ואימתי, אתה מוצא כשנתחייבו ישראל בדורו של ירמיה אמר הקדוש ברוך הוא לירמיה: לך אמור להם בזכות דור המדבר נהגתי עמכם במידת רחמים, שנאמר: הלוך וקראת באזני ירושלם וגו' (ירמיה ב') אל תאמר [אלו בלבד] אלא כל אדם שילך בתמימות לפני הקדוש ברוך הוא מזכה לו ולבניו, שנאמר: מתהלך בתומו צדיק אשרי בניו אחריו, אמר דוד: הואיל וכך הוא התמימות יפה לפני הקדוש ברוך הוא הריני מזמר עליה אשרי תמימי דרך.

ו. דבר אחר:

אשרי תמימי דרך, דור המדבר חסידים היו, וכן היה ר' אליעזר אומר אספו לי חסידי, ולא קבלו ישראל עליהם את התורה עד שהלאה אותם, שנאמר: גשם נדבות תניף אלוהים נחלתך ונלאה אתה כוננתה (תהלים ס"ח), הוי אומר הלאה אותם עד שלא נתן להם את התורה. כיצד מאתים וארבעים מיל הלכו ישראל כשקבלו התורה, שנים עשר מיל לפניהם ושנים עשר

מיל לאחריהם, על כל דיבור ודיבור, לכך נאמר: אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ה', בתמימות קבלו את התורה, אמרו להם: לא תבשל גדי בחלב אמו (שמות כ"ג) ולא אמרו למה לא נבשל, אלא קבלו עליהם. אמר להם: כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו (ויקרא ז') ולא אמרו לו למה, אלא קבלו עליהם. ואף על פי שקבלו עליהם לא אמרו מה שכרן ונעשה אותן, לכך אמר: אשרי תמימי דרך.

ז. אשרי נוצרי עדותיו בכל לב ידרשוהו, אם נצרת אותה אני נוצר אותך, וכן אמר שלמה שמעו בנים מוסר אב והקשיבו לדעת בינה (משלי ד'), וכתיב: כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו, וכתיב: ויורני ויאמר לי יתמך דברי לבך (שם, שם), וכן הוא אומר אל תעזבה ותשמרך אהבה ותצרך, וכתיב: בהתהלכך תנחה אותך וגו' (שם ו).

ח. אף לא פעלו עולה בדרכיו הלכו אתה ציווית פקודיך לשמור מאד, בכל מקום ציוה הקדוש ברוך הוא את ישראל לשמור את התורה, ציוה אותם בתורה ובנביאים ובכתובים, וכן הוא אומר הלא כתבתי לך שלישים במועצות ודעת (שם כ"ב). לכך נאמר: אתה ציווית פקודיך לשמור מאד, וכן הוא אומר: ושמעת ישראל ושמרת לעשות (דברים ו'), וכתיב: רק הישמר לך ושמור נפשך מאד, מהו הישמר לך? אלא אמר להם אם שמרתם את התורה, אני שומר את נפשך. מהו ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך? (שם, שם), אם עשית את התורה אני שומר אותך כל ימי חייך, ואימתי? עד שתראה בנים ובני בנים תהיה בשלום, וראה בנים לבניך שלום על ישראל (תהלים קכ"ח).

הוספה למזמור קי"ט.

א. אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ה', אמר שלמה המלך מתהלך בתומו צדיק אשרי בניו אחריו, ואם בניו אשריהם בעבורו, הוא על אחת כמה וכמה. והקב"ה לא בקש מאברהם אלא שיהיה תמים, שנאמר: התהלך לפני והיה תמים (בראשית י"ז) וכן אמר משה לישראל: תמים תהיה עם ה' אלוהיך (דברים י"ח), לפני ה' אלוהיך אין כתיב כאן אלא עם ה' אלוהיך, אם היית תמים הרי אתה עם ה' אלוהיך, למה? שאף הוא תמים, שנאמר: בו הצור תמים פעלו, וישראל תמימים, והתורה תמימה, שנאמר: תורת ה' תמימה, לכך נאמר אשרי תמימי דרך. תמימים וחסידים היו דור המדבר, וכן היה ר' אלעזר אומר: אמר להם הקדוש ברוך הוא: אספו לי חסידי כורתי בריתי עלי זבח (תהלים נ'). שלא קבלו ישראל את התורה [עד שהלכו] י"ב מיל לפניהם וי"ב מיל לאחריהם על כל דבור ודבור, לכן נאמר: אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ה'. בתמימות קבלו ישראל את התורה, אמר להם: כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו, ולא אמר להם למה אלא קבלו עליהם, אמר להם: וכי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל וערלתם את ערלתו את פריו וגו' (ויקרא י"ט) ולא אמר להם למה, אלא קבלו עליהם, ואף משקבלו עליהם לא אמרו לו מה שכרן שנעשה אותם, לכך נאמר: אשרי תמימי דרך וגו'.

ב. אשרי נוצרי עדותיו בכל לב ידרשוהו, מהו אשרי נוצרי עדותיו? אם נצרת אותה היא נוצרת אותך, וכן שלמה אמר שמעו בנים מוסר אב והקשיבו לדעת בינה כי לקח טוב וגו', ויורני ויאמר לי וגו', אלא תעזבה ותשמרך אהבה ותצרך, החזק במוסר וגו' (משלי ד'), לכך נאמר: אשרי נוצרי עדותיו וגו' וכן הוא אומר: בהתהלכך תנחה אותך וגו' (משלי ו').

ג. אף לא פעלו וגו', מהו אף? אין האף נוגע בהם, למה? כי לא פעלו עולה אלא הלכו בדרכיו של הקדוש ברוך הוא, לכך נאמר: בדרכיו הלכו.

ד. אתה ציווית פקודיך לשמור מאד, בכל מקום ציוה הקדוש ברוך הוא על התורה, ציוה אותם בתורה צוה אותם בנביאים צוה אותם בכתובים, וכן הוא אומר: הלא כתבתי לך שלישים במועצות ודעת (משלי כ"ב), ואומר: ושמעת ישראל ושמרת לעשות (דברים ו'), ואומר: רק הישמר לך ושמור נפשך מאד (שם ד'), מהו הישמר לך? אלא אמר הקדוש ברוך הוא אם שמרת את התורה אני שומר את נפשך, לכך נאמר: הישמר לך וגו' כל ימי חייך (שם, שם), מהו כל ימי חייך? אם עשית את התורה כל ימי חייך תזכה שתראה בנים ובני בנים, לכך נאמר והודעתם לבניך ולבני בניך, ואם ראית בנים ובני בנים הרי שלום, שנאמר: וראה בנים לבניך שלום על ישראל (תהלים קכ"ח).

ה. במה יזכה נער את ארחו לשמור כדבריך, אמר שלמה בכל דרכיך דעהו (משלי ג'), אם ידעת להקב"ה בכל דבר ודבר הוא יישר אורחותיך (שם, שם), וכן דוד אומר שויתי ה' לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט (תהלים ט"ז), ובשביל ששויתי ה' לנגדי תמיד, לכן שמח לבי ויגל כבודי וגו' (שם, שם), מה אף בשרי ישכון לבטח, אלא אמר דוד יודע אני שאין הרמה שולטת בבשרי, וכך הם הצדיקים נוחים בלא רמה, למה ששוקדים ושוחרים וחוקרים באיזה דבר יבואו לחיי העוה"ב, לכן דוד אומר: תודיעני אורח חיים וגו' (שם, שם). וכן משה אמר להקב"ה: ועתה אם נא מצאתי חן בעיניך הודיעני נא את דרכיך (שמות ל"ג), וכן הוא אומר: הדריכני באמתך ולמדני (תהלים כ"ה), וכן הוא אומר: הורני ה' דרכך וגו' (שם כ"ז), וכתיב: כה אמר ה' עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתיבות עולם איזה דרך הטוב ולכו בה (ירמיה ו'), ראו באיזה דרך הלך אברהם ובאיזה דרך הלך נמרוד ואיזה מהם הצליח, הוי במה יזכה נער את ארחו.

ו. בכל לבי דרשתיך אל תשגני ממצוותיך, הלב הזה הוא מכניס הצדיקים לגן עדן, ולבן של רשעים מורידם לגיהינום, וכן הוא אומר: הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו הנה עבדי ישתו ואתם תצמאו וגו' הנה עבדי ירונו מטוב לב ואתם תצעקו מכאב לב ומשבר רוח תילילו (ישעיה ס"ה), וכן היה דוד אומר לשלמה בנו: ואתה שלמה בני דע את אלוהי אביך ועבדהו בלב שלם ובנפש חפצה כי כל לבבות דורש ה' וגו' (דהי"א כ"ח).

ז. בלבי צפנתי אמרתך, וגו', אין יצר הרע שולט אצל התורה, ומי שהתורה בלבו אין יצר הרע שולט בו ולא נוגע בו, וכן הוא אומר: אני חכמה שכנתי ערמה (משלי ח'), במקום ששכנתי סביבותי ערמה, ובערמה אין יצר הרע שולט, וכן הוא אומר: תורת אלוהיו בלבו לא תמעד אשוריו (תהלים ל"ז). וכן משה אומר: ושמתם את דברי אלה על לבבכם ועל נפשכם, לכך נאמר בלבי צפנתי אמרתך למען לא אחטא לך.

ח. גמול על עבדך אחיה ואשמרה דבריך, אמר ישעיה: כעל גמולות כעל ישלם וגו' (ישעיה נ"ט), כך הקדוש ברוך הוא משלם לרשעים לפי שהם גומלים, ולצדיקים משלם להם כמעשיהם, משלם לרשעים חמה לצריו גמול לאויביו (שם), ומשלם גמול לצדיקים, וכן הוא אומר: אך טוב לישראל אלוהים לברי לבב (תהלים ע"ג), וכן הוא אומר: אשר גמלם כרחמיו וכרוב חסדיו (ישעיה ס"ג), אין הקדוש ברוך הוא משלם כלום על חנם לא לרשעים ולא לצדיקים, הרעה הבאה על הרשעים לא הקדוש ברוך הוא מביאה עליהם, וכן הוא אומר: מפי עליון לא תצא הרעות והטוב (איכה ג') אלא הם גומלים לנפשם, וכן הוא אומר: הכרת פניהם ענתה בם (ישעיה ג'), ומהו גומל לצדיקים? חיים חנם, וכן הוא אומר: ברכי נפשי את ה' ואל תשכחי כל גמוליו הסולח לכל עוניכי וגו', הגואל משחת חייכי (תהלים ק"ג), ולא אלה בלבד אלא הרבה צדקות הוא עושה, שנאמר: עושה צדקות ה' ומשפטים לכל עשוקים, וכן הוא אומר: שובי נפשי למנוחיכי כי ה' גמל עליכי (שם קט"ז) ומה גמל לי? כי חלצת נפשי ממות וגו'. וכן אמר דוד להקב"ה: חיים אתה גומל לי, גמול על עבדך אחיה וגו', ומפני מה אתה גומל חיים לי? מפני שאשמרה דבריך, חיים היא התורה, וכן הוא אומר: נצרה כי היא חייך (משלי ד'), לכך נאמר: גמול על עבדך אחיה.

ט. גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך, אמר לו דוד להקב"ה: רבש"ע רצונך שאשמור דבריך, גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך, ואם אין אתה גולה עיני מנין אני יודע? לכך נאמר: גל עיני ואביטה וגו'. ואף על פי שעיני פתוחות איני יודע כלום, בוא וראה אף על פי שהיה שמואל נביא לא היה יודע כלום עד שגלה הקדוש ברוך הוא את אזנו, שנאמר: וה' גלה את אזן שמואל וגו' (ש"א ט'), וכן נבוכדנצר אמר מן קשוט די אלהכון הוא אלה אלוהין ומרא מלכין וגלה רזין (דניאל ב'), וכן דניאל אומר: ואנה לא בחכמה די איתי בי מן כל חייא רזא דנה גלי לי (שם, שם), ואומר: הוא גלא עמיקתא ומסתרתא (שם, שם), וכן דוד אמר: גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך. ולמה פליאה דעת ממני (תהלים קל"ט), פליאה זו תורה, וכן הכתוב אומר: פלאות עדותיך (שם קי"ט), לכך נאמר: נפלאות מתורתך, אוצרות היא התורה וכן הכתוב אומר אוצר נחמד וגו' (משלי כ"א), מטמונית היא התורה וכן הכתוב אומר: אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה (שם ב'). הרבה דלתות יש בה הרבה פתחים יש לה, וכן הוא אומר: אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום (שם ח'). וכן אמר דוד: פלאות היא

התורה, אמר משה: אינה נפלאת, שנאמר: לא נפלאת היא ממך וגו' (דברים ל'), לא נפלאת היא אלא ממך שלא עמלת בה, לכך נאמר: נפלאות מתורתך.

י. גר אנכי בארץ אל תסתר ממני מצוותיך, וכי גר היה דוד, אלא אמר לו: כשם שהמתגייר היום אינו יודע כלום בתורה כך עיניו של דוד פתוחות ואינו יודע בין ימינו לשמאלו כלום בתורה, ומה אם דוד שאמר כל השירות וכל המזמורים הללו אמר גר אנכי בארץ ואיני יודע כלום, אנו על אחת כמה וכמה שאין אנו יודעים כלום בתורה, לכך נאמר: גר אנכי בארץ. וכן הוא אומר: כי גרים אנחנו לפניך ותושבים ככל אבותינו כצל ימינו על הארץ (דהי"א כ"ט), עבר הצל הזה כן האדם, ואימתי ימינו הם כצל? אם אינם לומדים ועוסקים בתורה. וכן שנו רבותינו: היום קצר והמלאכה מרובה והפועלים עצלים והשכר הרבה ובעל הבית דוחק (אבות פ"ב), לכך נאמר: גר אנכי בארץ אל תסתר ממני מצוותיך.

יא. גרסה נפשי לתאבה אל משפטיך בכל עת, מהו גרסה נפשי? אמר לו: לא היה להרחיק פרשה אחת, הייתי פותח את הפרשה והייתי רואה היפה הימנה, לא היה לי פנאי להרחיק, ובשביל כן הייתי גורס, אלא מי יוכל להרחיק שכבר נאמר: ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים (איוב י"א), בשביל כן הייתי גורס אותה, לכך נאמר: גרסה וגו'.

יב. דבקה לעפר נפשי חייני כדבריך, אמר ישעיה: יבש חציר נבל ציץ וגו' ודבר אלוהינו יקום לעולם (ישעיה מ'), קיימים הם דברים שאמר הקדוש ברוך הוא ליעקב אבינו, שנאמר: והיה זרעך כעפר הארץ (בראשית כ"ח), כשם שעפר הארץ מדושה לכל, כך יהיו בניך מדושים לכל, ומה עפר הארץ מכלה כלי מתכות והוא מתקיים לעולם כך בניך מכלים כל אומות העולם והם קיימים לעולם. ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה (שם, שם), וכן ישעיה אמר: התנערי מעפר קומי שבי ירושלם (ישעיה נ"ב), וכן בני קרח אמרו: למה פניך תסתיר תשכח ענינו ולחצנו כי שחה לעפר נפשנו דבקה לארץ בטננו (תהלים מ"ד), מיד קומה עזרתה לנו (שם, שם), וכן חנה אומרת: מקים מעפר דל (ש"א ב'), הגיעו הם לארץ הקימות אותם, על כן דוד אמר: דבקה לעפר נפשי וגו'.

יג. דרכי ספרתי ותעניני, מהו ספרתי התוודיתי ואמרתי כל מה שחטאתי, ולמה הכיתני? אלא בשביל שחטאתי, וכן הוא אומר: חטאנו ועוינו והרשענו ומרדנו וסור ממצוותיך וממשפטיך (דניאל ט'), ולא שמענו בקול ה' אלוהינו ללכת בתורותיו אשר נתן לפנינו ביד עבדיו הנביאים (שם, שם), ובשביל שלא שמענו הנה אנחנו היום עבדים והארץ אשר נתת לאבותינו לאכול את פריה ואת טובה הנה אנחנו עבדים עליה (נחמיה ט') ואף על פי שאנחנו עבדים בה כורתים אנו לך אמנה, וכן הוא אומר: ובכל זאת אנחנו כורתים אמנה וכותבים ועל החתום

שרינו לווינו כוהנינו (שם י'), ואתה צדיק על כל הבא עלינו (שם ט') לכך נאמר: דרכי ספרתי ותעניני, ואף על פי שחטאתי הודיתי לך, לכך למדנו חקיך.

יד. דרך פקודיך הביננִי, מה הביננִי? אמר לו דוד: ריבוני אל תאמר לי הרי הם לפניך התבונן אתה לעצמך, אם אין אתה מביננִי איני יודע כלום, לכך נאמר: דרך פקודיך הביננִי ואשיחה בנפלאותיך.

טו. דלפה נפשי מתוגה, מהו מתוגה? מן השברים שבא אלי, אין שנה שאין בה שבר, אין חדש שאין בו שמועה, אין יום שאין בו צרה, הווה על הווה תבוא ושמועה אל שמועה תהיה (יחזקאל ז'), לפיכך דלפה נפשי מתוגה קיימני כדברך, מהו כדברך? כשם שאמר משה למען הקים אותך היום לו לעם וגו' (דברים כ"ט).

דבר אחר:
דלפה נפשי מתוגה, טיפה היום טיפה למחר עד שהיא מתמצה ויוצאה, לכך נאמר: דלפה נפשי מתוגה.

טז. הורני ה' דרך חוקיך וגו'. אמר שלמה: אשרי אדם מצא חכמה ואדם יפיק תבונה וגו' כי טוב סחרה וגו' יקרה היא וגו' (משלי ג'), שלשה בני אדם שאלו חכמה מהקב"ה דוד ושלמה ומלך המשיח, דוד אמר: הורני ה' חוקיך, שלמה אמר: חכמה ומדע תן לי וגו' (דהי"ב א'), אמר לו: החכמה והמדע נתון לך (שם, שם). מלך המשיח, שנאמר: לשלמה אלוהים משפטיך למלך תן וגו' (תהלים ע"ב), לכך נאמר: הורני ה' דרך חוקיך. מהו הורני? אמר דוד: אל תאמר לי הרי הם לפניך למוד מעצמך, אלא אתה הורני, שנאמר: הביננִי ואצרה תורתך, לכך נאמר: הורני ה' דרך חוקיך. מהו דרך? עשה אותם לפני דרך. ואצרנה עקב, מה עקב? שתהיה בידי התורה עד עקב, אדם שהוא עוסק בתורה כל ימיו ומניחה מה בידו כאילו לא עסק בה, וכן לכל דבר, למה הדבר דומה? למי שהיה עושה עששית למלך והביאה לו ונשברה מה בידו כאילו לא עסק בה, וכן שהיה עושה כלי נאה ונשבר בידו מה בידו כאילו לא עשאו, כך אדם שהיה עוסק בתורה כל ימיו ויגע בה ואח"כ הניחה מה בידו, דואג שהיה עוסק בתורה ואח"כ הניחה, וכן אחיתופל מה הועילו? אלא אמר דוד: הורני ה' דרך חוקיך ואצרנה עקב, וכן הוא אומר: הנחמדים מזהב ומפז רב וגו', גם עבדך נזהר בהם בשמרם עקב רב (תהלים י"ט), וכן הוא אומר: שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול (שם קי"ט).

יז. ויבואני חסדיך ה' תשועתך כאמרתך, אותן החסדים שאמרת לאבותינו, וכן הוא אומר: תיתן אמת ליעקב חסד לאברהם (מיכה ז') וכן משה אמר: נחית בחסדך עם זו גאלת (שמות ט"ו), כך אמר דוד: ויבואני חסדיך ה', ומהו החסד שאתה עושה עמנו? שאתה מושיענו, ואם

אתה מושיענו יש לי פה לומר ולענות למחרפים אותי אף על פי שעכשיו איני משיב להם, שנאמר: נאלמתי לא אפתח פי כי אתה עשית (תהלים ל"ט), רצונך שאענה אותם, הסר מעלי נגעך מתגרת ידך אני כליתי (שם, שם), לכך נאמר: ואענה חורפי דבר והם מחרפים אותי עליך, שנאמר: כי עליך נשאתי חרפה כסתה כלימה פני (שם ס"ט), וכן הוא אומר: כי קנאת ביתך אכלתני ואבכה בצום נפשי (שם, שם י), ומה הם מחרפים אותי אומרים לי איה אלוהיך (שם מ"ב), אמר לו הקדוש ברוך הוא: בשבילי אתם מתחרפין, אני מסיר חרפתכם, וכן הוא אומר: בלע המוות לנצח ומחה ה' אלוהים דמעה מעל כל פנים וחרפת עמו יסיר מעל כל הארץ כי ה' דבר (ישעיה כ"ה). ומה כתיב אחריו? ואמר ביום ההוא וגו', והרשעים שהיו אומרים איה אלוהיך, יודו ויאמרו זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו (שם, שם).

יח. זכר דבר לעבדך על אשר יחלתני, אמר ירמיה: ה' עיניך הלא לאמונה הכיתה אותם ולא חלו (ירמיה ה'), מהו ולא חלו, לא חזרו בתשובה, אמר לו: ומה אתה אומר, אמר ה' עיניך הלא לאמונה, היכן היא אותה האמונה שהאמין אברהם, שנאמר: והאמין בה' (בראשית ט"ו), וכן דוד אמר: זכר דוד לעבדך, אותו הדבר שקיימת לאברהם בין הבתרים, שנאמר: זכר דבר לעבדך על אשר יחלתני, על הדברים אני מייחלת מה שאמרת לאברהם והרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים (שם כ"ב), לכך נאמר: על אשר יחלתני.

יט. זאת נחמתי בעניי, על הדברים האלה אני מתנחמת, על מה שאמרת וכל הארץ הזאת אשר אמרתי אתן לזרעכם ונחלו לעולם (שמות ל"ב), לכך נאמר: זאת נחמתי בעניי כי אמרתך חיתני.

כ. זדים הליצוני עד מאד מתורתך לא נטיתי, מה הליצוני? מליצים (לצנות) הם אומרים לי מי שהגלה אתכם עוד אינו משיב אתכם, וכן הוא אומר: פני ה' חלקם לא יוסיף להביטם (איכה ד'), וכן הוא אומר: סורו טמא קראו למו סורו סורו אל תגעו וגו' אמרו בגויים לא יוסיפו לגור (שם, שם), לכך נאמר: זדים הליצוני עד מאד, ואעפ"כ מתורתך לא נטיתי (שם), ועוד חוזרין ואומרים לי, לא תמולו ולא תשמרו את השבתות ולא תקראו [בתורה], ואני מתיירא ממך ואין אני שומע להם, שהם חציר יבש, כשם שאין החציר קיים כך אין דבריהם קיימים, וכן אמר הכתוב: יבש חציר נבל ציץ (ישעיה מ'), וכשם שאתה קיים לעולם כך דבריך קיימים לעולם שנאמר: ודבר אלוהינו יקום לעולם (שם, שם).

כא. חלקי ה' אמרתי לשמור דבריך, אמר משה: כי עם קדוש אתה לה' אלוהיך וגו' (דברים ז') בכם בחר ה' אלוהינו אין כתיב כאן אלא בך בחר ה' אלוהיך, אפילו אחד מכם חביב לפני הקדוש ברוך הוא יותר מכל האומות, וכן ישעיה אמר: כל הגויים כאין נגדו וגו' (ישעיה מ') לכך נאמר: בך בחר ה' אלוהיך, הוא בחר בכם ואתם בחרתם בו. וכן הוא אומר: כי יעקב בחר לו

יה וגו' (תהלים קל"ה), ה' בחר ביעקב ויעקב בחר בה', וכן הוא אומר: אני לדודי ודודי לי (שה"ש ו'), הוא אומר לכם: חלקי אתם ואתם אומרים לו: חלקי ה' אמרה נפשי (איכה ג'), וכן הוא אומר: חלקי ה' אמרתי, והקב"ה אומר לכם :חלקי אתם ושלי אתם, ומה אני מבקש מכם? דברים, שנאמר: והיו הדברים האלה וגו' (דברים ו'), וכן הוא אומר: ושמתם את דברי אלה וגו' (שם י"א), לכך נאמר: חלקי ה' אמרתי וגו', חליתי פניך בכל לב חנני כאמרתך, וחנותי את אשר אחון וגו' (שמות ל"ג).

כב. טוב עשית עם עבדך ה' כדבריך, טוב אתה ומטיב וגו'. טוב אתה בעולם הזה ומטיב לעולם הבא, טוב היית לאבות ומטיב לבניהם אחריהם, לכך נאמר: טוב אתה ומטיב. (כ"ג) טפלו עלי שקר זדים, ומהו טפלו? אמרו הבה נתחכמה לו (שמות א') אני בכל לב אצור פקודיך, וכאשר יענו אותו כן ירבה וגו' (שם, שם), טפלו עלי שקר זדים, מהו שנאמר: ויאמר בילדכן את העבריות וגו' (שם, שם) ותיראן המילדות את האלוהים, ובאותה צרה אני בכל לב אצור פקודיך.

כד. ידיך עשוני ויכוננוני, אמר איוב: ידיך עצבוני ויעשוני וגו' הלא כחלב תתיכני וגו' עור ובשר תלבישני וגו' (איוב י') מי עשה כל אלה? אמר דוד: אתה האלוהים ידיך עשוני ויכוננוני, הכלי הזה בזמן שהוא נאה מי משתבח הוי אומר מי שעשאו, כך אמר דוד: אני הכלי ואתה הוא האומן עשה אותי נאה בשביל שיקלסוך, לכך נאמר: ידיך עשוני ויכוננוני. מהו הבינני ואלמדה מצוותיך, אמר דוד: החבית של יין אין נותנין לתוכה יין עד שיזפתו אותו בזפת, כך זפתני ואח"כ שים בי יין, הבינה היא הזפת והתלמוד היא היין, הבינני תן בי בינה ואח"כ ואלמדה מצוותיך. קנה חכמה קנה בינה וגו' ובכל קניניך קנה בינה (משלי ד'), וכן הוא אומר: לדעת חכמה ומוסר להבין אמרי בינה (שם א'), מי שיש לו חכמה ואין לו בינה דומה למי שיש בידו פת ואין לו מה יאכל בה, ומי שיש לו בינה ואין לו חכמה דומה למי שיש בידו תבשיל ואין לו פת שיאכל בו, ומי שיש לו חכמה ובינה דומה למי שיש בידו פת ותבשיל והוא אוכל שניהם ושבע, כך אמר דוד: הלחם היא החכמה, והתבשיל היא הבינה, ומי שאין בידו לא זו ולא זו אין בידו כלום, מנהגו של עולם אדם עושה לו חלוק במאה מנה ואין לו מה לאכול אינו כלום, כך אמר: הבינני ואלמדה מצוותיך.

כה. יראיך יראוני וישמחו וגו', אימתי ישראל שמחין? כשהן רואים למלך או לנשיא שלהן עוסק בתורה, וכן הוא אומר: ירנו וישמחו חפצי צדקי (תהלים ל"ה) ומה כתיב אחריו? ולשוני תהגה צדקך כל היום תהלתך (שם, שם), הוי כל זמן שהמלך עוסק בתורה ישראל שמחין, לכך נאמר: יראיך יראוני וישמחו.

כו. ידעתי ה' כי צדק משפטיך ואמונה עניתני, כך אמר דוד: כל המשפטים והייסורין שהבאת עלי והענוים באמונה הבאת עלי בצדק עשית, איני קורא תגר, באותה שעה ידעתי ה', כי צדק משפטיך, וכן הוא אומר: ודוד עולה במעלה הזיתים עולה ובוכה (ש"ב ט"ו), יכול שקרא תגר או קינה, לא אמר אלא מזמור, שנאמר: מזמור לדוד בברחו וגו' (תהלים ג') לכך נאמר: ידעתי ה' כי צדק משפטיך, אמר לו: ריבוני עניתני נחמני כשם שעניתני.

כז. יהי נא חסדך לנחמני כאמרתך לעבדך, איזו היא אמירה? אותה שאמר איתן האזרחי, וכתותי מפניו צריו וגו' (שם פ"ט) לכך נאמר: כאמרתך לעבדך. יבואוני רחמיך ואחיה וגו'. אמר דוד: הביא עלי מאותן הרחמים שבהם בראת את העולם, וכן הוא אומר: זכור רחמיך וגו' (שם כ"ה), לכך נאמר: יבואוני רחמיך ואחיה וגו'.

כח. יבושו זדים כי שקר עותוני וגו', אמר דוד: אף על פי שהרשעים הם מעותים אותי לא הנחתי את התורה, וכן הוא אומר: את ארבעת אלה ילדו להרפה בגת וגו' (ש"ב כ"א) אף על פי שעמדו עלי לא הנחתי את התורה אלא וידבר דוד לה' את דברי השירה הזאת וגו' (שם כ"ב).

כט. ישובו לי יראיך ויודעי עדותיך, יהי לבי תמים בחקיך וגו', אמר ליה: קדירה שאכלתי בה חולין לא אכלתי בה קדשים למען שלא אהיה מתבייש, לכך נאמר: ולבי חלל בקרבי (תהלים ק"ט) וכתיב: יהי לבי תמים בחקיך, וכתיב: לב טהור ברא לי אלוהים (שם נ"א), הלב הוא שמבייש את האדם, למה? שיודע מה עשה ומתבייש מעצמו, לכך נאמר: לב יודע מרת נפשו ובשמחתו לא יתערב זר (משלי י"ד), והלב הוא שמח וכן הוא אומר: נתת שמחה בלבי (תהלים ד') לכן אמר דוד: יהי לבי תמים בחקיך, וכמו שהיה מבקש דוד כך נתן לו הקדוש ברוך הוא, שנאמר: ואני בתמי תמכת בי וגו' (שם מ"א) לכך נאמר: למען לא אבוש.

ל. כלתה לתשועתך נפשי וגו', אמר ירמיה: למה לנצח תשכחנו וגו' כי אם מאס מאסתנו וגו' השיבנו ה' אליך (איכה ה') וכן הוא אומר: עבר קציר כלה קיץ ואנחנו לא נושענו (ירמיה ח') ואמר דוד: עד אנה ה' תשכחני נצח (תהלים י"ג), אתה ידעת ה' זכרני ופקדני והנקם לי מרודפי אל לאורך אפך תקחני (ירמיה ט"ו) אתה ארך אפים ואנו קצרי רוח, וכל שאתה מאריך אפים נפשנו כלתה, לכך נאמר: כלתה לתשועתך נפשי וגו'.

לא. כלו עיני לאמרתך לאמר מתי תנחמני, מהו כלו עיני, על מה שאמר כי למועד מועדים וחצי (דניאל י"ב) ועברו מועדי מועדים ולא נחמתני, לכך נאמר: מתי תנחמני. כי הייתי כנאד בקיטור, לא כן אמר דניאל יתבררו ויתלבנו ויצרפו רבים (שם, שם), הרי כבר נתלבננו כבר נצרפנו, הרי עברו עלי הצרות כולם, שנאמר: כי הייתי כנאד בקיטור, יש צריפה גדולה מזו,

מתי תושיענו, כשנמות?! כמה ימי חיינו, שנאמר: כמה ימי עבדך, אף על פי שהוצאת את ישראל ממצרים מה אנו חוששים אותם שנכבשו תחת הבנין, אם רצונך עשה לעינינו, שנאמר: יודע בגויים לעינינו (תהלים ע"ט), אמר הקדוש ברוך הוא: לעיניכם אתם מבקשים שאעשה וכן אעשה, שנאמר: ושלמתי לבבל ולכל יושבי כשדים וגו' אשר עשו בציון לעיניכם (ירמיה נ"א).

לב. כרו לי זדים שיחות, כך אמרו ישראל אל הקדוש ברוך הוא: לא שיחה אחת כרו לי הרשעים אלא שיחות הרבה, כתבת בתורה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד (ויקרא כ"ב) ועלי כתיב: אם על בנים רטשה (הושע י'), כתבת בתורה ושפך את דמו וכסהו בעפר (ויקרא י"ז) ועלי כתיב: שפכו דמם כמים (תהלים ע"ט). אמר להם הקדוש ברוך הוא: אל תאמרו כן אלא לעצמן כרו, שנאמר: כורה שחת בה יפול (משלי כ"ו) בור כרה ויחפרהו וגו' (תהלים ז'), וכתיב: תבואהו שואה לא ידע (שם ל"ה).

לג. כמעט כלוני בארץ וגו', מהו כלוני, בקשו הרשעים לכלותינו מן העולם אלולי כמעט רחמת עלינו, וכן הוא אומר: בלילה ההוא נדדה שנת המלך (אסתר ו'), אלולי לא נדדה שנתו כמעט היו מכלין אותנו, שנאמר: להשמיד וגו' (שם ג'), לכך נאמר: כמעט כלוני בארץ.

לד. כחסדך חיינו, אין הקדוש ברוך הוא גואל את ישראל אלא כדי שיעשה התורה, ואלולי לא עזבו את התורה לא היו גולים לעולם. אמרו לו: עכשיו שגלינו גואלנו ואנו שומרים את התורה, לכך נאמר: כחסדך חייני וגו', וכתיב: ואשמרה תורתך תמיד לעולם ועד (שם), שלא נתת תורה לישראל אלא שישמרו אותה לעולם, וכן הוא אומר: כי גבר עלינו חסדו וגו' (שם קי"ז), וכתיב: ואני זאת בריתי אותם וגו' (ישעיה נ"ט), אם עשיתם כן מה כתיב אחריו? קומי אורי וגו' (שם ס').

לה. לעולם ה' דברך נצב בשמים, אמר ישעיה: יבש חציר נבל ציץ וגו' ודבר אלוהינו יקום לעולם (שם מ'), וכן אמר דוד: לעולם ה' דברך נצב וגו' ולמה הוא נצב? שאינו נעשה לא על פי עד אחד ולא על פי שנים אלא כל ב"ד העליון מתמנין עליה, ומהו אומר? אל נערץ בסוד קדושים רבה (תהלים פ"ט), וכן דניאל אומר: בגזרת עירין פתגמא וגו' (דניאל ד'), וכן הוא אומר: בשנת שלש לכורש מלך פרס דבר נגלה לדניאל וגו' (שם י'), ולמה הוא אומר וצבא גדול (שם, שם)? אומר שצבא גדול מתמנין בה, לכך נאמר: ואמת הדבר וצבא גדול. אמר איוב: והוא באחד ומי ישיבנו (איוב כ"ג), אמרו למיכיהו: אתה מה ראית? אמר: ראיתי את ה' יושב על כסאו וכל צבא וגו' (מ"א כ"ב) ויאמר ה' מי יפתה וגו' ויאמר זה בכה וזה אומר בכה (שם), הרי ישראל מתמנין עליו, לכך נאמר: לעולם ה' דברך נצב בשמים.

לו. דבר אחר: דברך נצב בשמים, איזה דבר הנצב בשמים, אלא אמר הקדוש ברוך הוא: על מה השמים עומדים על אותו דבר שאמרתי יהי רקיע בתוך המים וגו' ויהי כן, וכתיב: כי הוא אמר ויהי (תהלים ל"ג), אותו הדבר שאמר הוא עשה, לכך נאמר: הוא צוה ויעמוד, בדבר ה' שמים נעשו (שם, שם), ובאותו הדבר שברא אותן בו הם עומדים לעולם, לכך נאמר: לעולם ה' דברך נצב בשמים.

לז. לדור ודור אמונתך וגו', השמים והארץ עומדין על האמונה, שנאמר: חסדי ה' עולם אשירה לדור ודור וגו' (תהלים פ"ט), וכן הוא אומר: מי יאמר זכיתי לבי טהרתי מחטאתי (משלי כ'), הן בקדושיו לא יאמין ושמים לא זכו בעיניו (איוב ט"ו), ומי נמלט והכל עומדין בדין, לכך נאמר: למשפטיך עמדו היום וגו'.

לח. לולי תורתך שעשועי וגו', אמרו ישראל אלולא תורתך שהייתה עמי והיא שעשועי אז אבדתי בעניי, וכן משה אומר: ברוב שרעפי בקרבי תנחומיך ישעשעו נפשי (תהלים צ"ד), וכן פרעה אומר: תכבד העבודה על האנשים ויעשו בה ואל ישעו בדברי שקר (שמות ה'), ספרים היו להם והיו משתעשעים בהם משבת לשבת, לכך נאמר: לולי תורתך שעשועי וגו'.

לט. לעולם לא אשכח פקודיך וגו', הם חיים לישראל אלולא היא (התורה) לא היה חיים, וכן הוא אומר: כי הוא חייך (דברים ל'), וכתיב: כי מוצאי מצא חיים (משלי ח'), וכתיב: כי בי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים (שם ט').

מ. לך אני הושיעני וגו', אמרו ישראל להקב"ה: יכולה היא פרה לחרוש בשני נירין? לא כך אמרת כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם (ויקרא כ"ה), לך אני הושיעני, וכן הוא אומר: פדני מעושק אדם, לכך נאמר: לך אני הושיעני.

מא. מה אהבתי תורתך וגו', אמר שלמה: אילת אהבים וגו' (משלי ה'), אילת אהבים היא התורה הכל אוהבים אותה, אמר הקדוש ברוך הוא לישראל: ולמה תשגה בני בזרה וגו' (שם, שם), וכן הוא אומר: ראה חיים עם אשה אשר אהבת כל ימי חיי הבלך (קהלת ט') ולכן אמר: אני אוהבה, שנאמר: מה אהבתי תורתך וגו'. כל מי שאוהב את התורה אינו אוהב אלא חיים, וכן הוא אומר: ראה חיים עם אשה אשר אהבת, אמר דוד: אני אוהבה, שנאמר: ואהבת את ה' אלוהיך (דברים ו') וכתיב: והיו הדברים האלה (שם, שם), לכך נאמר: מה אהבתי תורתך וגו' אני הולך והיא עמי, אני ישן והיא עמי, כמו שצויתני והייתה עמו וקרא בו כל ימי חייו (שם י"ז), וכתיב: בהתהלכך תנחה אותך (משלי ו'), לא הנחתי אותה כל עיקר, ולפי שלא הנחתיה לא הייתה עלי למשאוי אלא זמירות, וכן הוא אומר: זמירות היו לי חקיך, ולא זמירות בלבד אלא גם שיחה, שנאמר: כל היום היא שיחתי, ולכן הייתה עומדת לי על שונאי.

מב. מאויבי תחכמני מצוותיך, היא עמדה ליוסף בבית פרעה, שכן אמר לעבדיו: הנמצא כזה (בראשית מ"א), והיא עמדה לדניאל בביתו של נבוכדנצר, וכן משה אומר: ושמרתם ועשיתם וגו' (דברים ד'), לכך נאמר: מאויבי תחכמני מצוותיך. כי לעולם היא לי, מהו כי לעולם היא לי? שלא עסקתי בספרים אחרים אלא בה, וכן שלמה אומר: עשות ספרים הרבה אין קץ (קהלת י"ב), ואומר: דבש מצאת אכול דיך (משלי כ"ה), התורה משולה לחבית מלאה דבש, אם נתת לחבית רביעית מים יצאה כנגדה רביעית דבש מתוכה, כך הם אם הכנסת דברים אחרים בתוך לבך יצאו דברי תורה, לכך נאמר: כי לעולם היא לי.

מג. מכל מלמדי השכלתי, מהו מכל מלמדי? צריך אדם שיהיו לו חברים ותלמידים בתורה שאם שכח דבר אחד שואל לחבריו ומזכירים אותו, וכן הוא אומר: טובים השנים מן האחד (קהלת ד') כי אם יפולו האחד יקים את חברו, גם אם ישכבו שנים וחם להם (שם, שם), לכך נאמר: מכל מלמדי השכלתי, ומי גרם לי? שיחת זקנים, שנאמר: מזקנים אתבונן וגו', מהו מזקנים אתבונן? הרבה כבדת את הזקנים ולא הוצאתם ממצרים עד שפרשת ואמרת לך ואספת את זקני ישראל (שמות ג'), ולא נתת את התורה עד שאמרת אספם, שנאמר: ויבא משה ויקרא לזקני העם וישם לפניהם את כל הדברים האלה אשר צוהו ה' (שמות י"ט), ואומר: מפני שיבה תקום וגו' (ויקרא י"ט), וכן הוא אומר: שאל אביך ויגדך (דברים ל"ב), מן הכבוד שנתת לזקנים הוא עושה שאצור פקודיך, לכך נאמר: מזקנים אתבונן. אמר לו הקדוש ברוך הוא: עד עכשיו לא ראית כלום עדיין יש לך לראות, שנאמר: כי מלך ה' צבאות בהר ציון ובירושלם ונגד זקניו כבוד (ישעיה כ"ד).

מד. נר לרגלי דבריך וגו'. אמר שלמה: וארח צדיקים כאור נוגה וגו' דרך רשעים כאפלה (משלי ד'), למה הרשעים דומין? למי שהיה מהלך בדרך ולא היה בידו נר והוא נכשל באבן ונפל, פגע באילן והכהו בפניו, מצא נחל נפל לתוכו, לא היה יודע היכן הוא מהלך, כך הרשעים אין להם אורה, שנאמר: דרך רשעים כאפלה, אבל הצדיקים דומין למי שהיה מהלך באפלה והנר בידו, מצא אבן מסתלק הימנה ולא נכשל בה, ראה אילן לא הכהו כלל וכו', כך אומר דוד: נר לרגלי דבריך, וכתיב: כי נר מצווה ותורה אור (משלי ו'), וכן אמר דוד: אפילו אני מתאווה ומבקש לחטוא אין דברי תורה מניחין אותי, אם בקשתי להלך הם מאירין לפני, לכך נאמר: נר לרגלי דבריך.

מה. נשבעתי ואקימה, שני שכרים היה נוטל דוד שכר השבועה ושכר המצווה, היה נשבע שנוטל הלולב ונוטל, שהוא עושה סוכה ועושה, והיה נוטל שכר השבועה ושכר המצווה של סוכה ושל לולב ושל ציצית ושל תפילין ושל מילה, לכך נאמר: נשבעתי ואקימה.

מו. סעפים שנאתי, אמר שלמה: יראת ה' שנאת רע (משלי ח'), כך הקדוש ברוך הוא שונא למי שהוא שונא דרך החיים והולך דרך הרע, אמר לו דוד: כל מה שאתה שונא אני שונא, לכך נאמר: סעפים שנאתי, מהו סעפים? כל מי שפורש מדרכיו של הקדוש ברוך הוא, וכן הוא אומר: בסעפותיו קננו כל עוף השמים (יחזקאל ל"א) רוצה לומר סעפים, וכן אליהו אמר: עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעיפים (מ"א י"ח), אמר: לא תאחזו החבל בשני ראשים, בחרו לכם היום את מי תעבדון (יהושע כ"ד). סעפים שנאתי אלו הם בני אדם שמחשבין יראת אלוהים מתוך ייסוריהן ולא מאהבה, וגם מי שפירש מדרכי האלוהים והולך בדרכי בני אדם, אמר דוד: לא עשיתי אני אותם לא באונס ולא מיראה אלא מאהבה, שנאמר: ותורתך אהבתי, שנאתי מה ששנאת אהבתי מה שאהבת, בשר ודם פורש כתב גזרתו והכל עושין אותם, אף על פי שעושין אותם אינם עושין אלא מיראה, אני איני כן אלא מאהבה של תורה אני עושה אותה, וכן הוא אומר: מה אהבתי וגו'. ובשביל שאהבתי אותה אל תניחני אלא סתרי ומגיני אתה.

דבר אחר:

סתרי ומגיני אתה וגו' לאיזה דבר שאמרת לאברהם אל תירא אברם אנכי מגן לך (בראשית ט"ו), וכן הוא אומר: ותתן לי מגן ישעך (ש"ב כ"ב) ולא לעצמי אלא לכל מי שבוטח בך, וכן הוא אומר: מגן הוא לכל החוסים בו (שם, שם), לכך נאמר: סתרי ומגני אתה.

מז. סורו ממנו מרעים וגו', זה דואג ואחיתופל שהיה אומר להם: מה אתם דוחפים לי הניחו לי שעה אחת שאשב ואעסוק בתורה, וכן הוא אומר לשאול: ועתה ישמע נא אדוני המלך את דברי עבדו וגו' כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלוהים אחרים (ש"א כ"ו), וכי אלוהים אחרים היה עובד, אלא אמר דוד: בשביל שרדפוני ואיני עוסק בתורה כאילו אלוהים אחרים אני עובד, לכך נאמר: סורו ממני מרעים וגו'.

מח. סמכני כאמרתך וגו'. באיזה אמירה? כשם שאמרת סומך ה' לכל הנופלים (תהלים קמ"ה), וכן הוא אומר: כי יפול לא יוטל כי ה' סומך ידו (שם ל"ז), אמרת שאתה סומך, סמכני כאמרתך ואחיה ואל תבישני משברי, שברתי שאעשה את התורה, תן לי חיים ואני עושה את התורה ואיני מתבייש.

מט. סעדני ואושעה ואשעה בחקיך תמיד, כך אמר דוד: סעדני שיהא בי כח לעמוד ביסורין שאתה מביא עלי, בשביל שתושיעני הלכתי לשנות פרק אחד ולא היה בי כח סעדני אם תבוא לידי מצווה לא הייתי יכול לעשותה סעדני ואושעה, וכן הוא אומר: וימינך תסעדני (תהלים י"ח), מכאן אתה למד שאין הקדוש ברוך הוא מושיע לישראל אלא על שעוסקים בתורה, לכך נאמר סעדני ואושעה.

נ. סלית כל שוגים מחקיך וגו', מהו סלית כל שוגים? החוטאים, בא דואג ולמד את התורה ולא עשה אותה וחלפת אותו, בא אחיתופל מעלה פנים ולמד את התורה ולא קיימה וחלפת אותו, למה היו דומין דואג ואחיתופל? לבית מלא תבן, לאחר ימים פנה בעל הבית וטחו בטיט, אף על פי שטחו בטיט חורין מלאים תבן, נפל הטיט התחיל התבן יוצא מן החורין, כך היו גם אלו, באו ולמדו כל דקדוקי תורה ולבבם מלא הוללות, לכך נאמר סלית כל שוגים מחקיך. כי שקר תרמיתם, כשבאו ולמדו את התורה בשקר ותרמיות למדוה, לכך נאמר: כי שקר תרמיתם.

נא. סגים השבת כל רשעי ארץ, מהו סגים השבת? האשכול הזה כל זמן שיש בו ענבים הוא נתון ביד האדם, אכל הענבים נעשה סיגים הנשאר משליכו לארץ, כך אלו הכל סג יחדו נאלחו, לכך נאמר: סגים השבת וגו'.

נב. סמר מפחדך בשרי, מפחד של גיהינום, וכן הוא אומר: פחדו בציון חטאים (ישעיה ל"ג), אמר לו: הקדוש ברוך הוא פחדת אשריך, שנאמר: אשרי אדם מפחד תמיד.

נג. עשיתי משפט וצדק בל תניחני לעושקי, אמר ישעיה: ציון במשפט תפדה וגו', כך אמר הקדוש ברוך הוא: אם עשו ישראל משפט וצדקה מיד נגאלין, ולא עוד אלא שאני פורע משונאיהם, לכך נאמר: ציון במשפט תפדה, מה כתיב אחריו? ושבר פושעים וחטאים יחדו וגו' (ישעיה א'), אמר דוד: במשפט הם נפדים, גם אני עשיתי משפט וצדק, וכן הוא אומר: שמרו משפט ועשו צדקה וגו' (שם נ"ו), כך אמרו ישראל: ולא עשינו ערבותנו כאברהם אבינו, שנאמר: כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו וגו' (בראשית י"ח), עשינו ערבותנו עשה גם אתה את שלך.

נד. ערוב עבדך לטוב, מהו ערוב עבדך? שלא ארד לגיהינום, אם אין אתה ערבנו מי יוכל לערבני. וכן חזקיה אמר: כסוס עגור כן אצפצף אהגה כיונה וגו' ה' עשקה לי ערבני (ישעיה ל"ח), וכן איוב אמר: שימה נא ערבני עמך (איוב י"ז), אמר איוב: אילו היה ממון או כסף או זהב או מרגליות הייתי ערב בדבר ההוא, אבל הנפש מי יוכל ומי נותן נפשו תחת נפש חברו, מי יוכל לערבני, אם אין אתה ערבני מי יוכל לערבני, לכך נאמר: ערוב עבדך לטוב, שאעשה רצונך והבא עלי את הטובה ואל יעשקוני זדים.

נה. עיני כלו לישועתך ולאמרת צדקך, לאיזה אמירה, שאמרת לישראל כי תלך במו אש לא תכוה וגו' (ישעיה מ"ג), למה? כי אני ה' אלוהיך קדוש ישראל מושיעך (שם), וכתיב: והושעתי לצאני (יחזקאל ל"ד), הושיענו כמו שאמרת כי כלו עיני וגו' (תהלים ס"ט) שמא חפץ אתה

במעשים טובים שבנו, זכות מעשים אין בנו עשה עמנו חסד, שנאמר: עשה עם עבדך כחסדך (שם), הראשונים אשר גאלת לא במעשיהם גאלתם אלא עשית עימהם חסד וגאלתם, וכן הוא אומר: נחית בחסדך וגו' (שמות ט"ו), כשם שעשית עם הראשונים כך עשה עמנו, לכך נאמר: עשה עם עבדך כחסדך.

נו. עבדך אני הביני, מהו עבדך אני הביני? לא תאמר הרי הספר לפניך קרא ואת מוצא ויודע, וכן הוא אומר: ונתן הספר על אשר לא ידע ספר וגו' ואמר: לא ידעתי ספר (ישעיה כ"ט), לכן אמר דוד: עבדך אני הביני.

נז. עת לעשות לה' הפרו תורתך, מהו עת לעשות לה'? אל תאמר לכשאפנה אשנה אלא בכל שעה ושעה הוי עושה, אמר הקדוש ברוך הוא: לא תאמר כן אלא סרס המקרא ודרשהו הפרו תורתך עת לעשות לה', אם ראית הדור שהניחו את התורה ורפו ידיהם ממנה ומיד נשתכחה התורה, אותה השעה עשה אותה, לכך נאמר: עת לעשות לה' וגו'.

נח. על כן אהבתי מצוותיך וגו'. כך אמר דוד: אוהב אני תורתך יותר מכל זהב ומפז, למה? לפי שאין עומד הממון והזהב והפז ביום הדין, וכן הוא אומר: כספם בחוצות ישליכו וזהבם לנדה יהיה כספם וזהבם לא יוכל להצילם וגו' (יחזקאל ז'), וכן הוא אומר: לא יועיל הון ביום עברה (משלי י"א), אפילו דינו יוצא למיתה התורה שלמד בה היא משיבה את נפשו, שנאמר: תורת ה' תמימה משיבת נפש (תהלים י"ט), אמר דוד: בשבילכם אהבתי את התורה, שנאמר: על כן אהבתי מצוותיך.

נט. על כן כל פקודי כל ישרתי, מהו ישרתי הארתי לשון ערבי, כשאדם אומר לחברו: האר לי הוא אומר: הישר לי, כך אמר דוד: ישרתי לפני בניך, וגם הארתי להם, אף אתה האר לי, וכן הוא אומר: כי אתה תאיר נרי וגו' (שם י"ח).

ס. פלאות עדותיך וגו', אמר משה: כי מי כל בשר אשר שמע קול אלוהים חיים (דברים ה'), כך אמר להם לישראל: דעו כי כשברא הקדוש ברוך הוא את השמים לא ברא אותם בקול, וכשברא את הארץ לא ברא אותה בקול, ולא שמעה אומה קולו של הקדוש ברוך הוא, ואימתי נשמע קולו? כשנתן את התורה, וכן הוא אומר: קול ה' שובר ארזים קול ה' חוצב וגו' (תהלים כ"ט), כל הקולות למה? ה' עוז לעמו יתן (שם, שם), וכתיב: ויהי קול השופר וגו' (שמות י"ט), לכן אמר דוד: מכל הקולות יבואו הפלאים שעשה הקדוש ברוך הוא עם ישראל, מה הם הפלאים? פלאות התורה, לכן נאמר: פלאות עדותיך וגו', וכן הוא אומר: פליאה דעת ממני (תהלים קל"ט). על כן נצרתם נפשי וגו', נפשי היא נוצרת אותם, וכן הוא אומר: נצרה כי היא

חייך (משלי ד'), וכתיב: רק הישמר לך ושמור נפשך (דברים ד'), אם שמרת את התורה נפשך אתה שומר, לכך נאמר: על כן נצרתם נפשי.

סא. פתח דבריך יאיר וגו', מהו פתח דבריך יאיר? מאירים הם דברי תורה, וכן הוא אומר: מצוות ה' ברה מאירת עיניים (תהלים י"ט), וכן הוא אומר: כי נר מצווה ותורה אור (משלי ו'), לכך נאמר: פתח דבריך יאיר וגו', דברי תורה פותחים זה לזה כמו פתחים ודלתות היא התורה, שנאמר: אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי (משלי ח'), אוי להם לרשעים שאין הקדוש ברוך הוא פורע מהם אלא על שלא עשו את התורה, וכן הוא אומר: עד מתי פתיים תאהבו פתי וגו' תשובו לתוכחתי וגו', גם אני באידכם אשחק (שם א') באותה שעה אז יקראוני ולא אענה, ולמה? תחת כי שנאו דעת וגו' ויאכלו מפרי דרכם וגו' כי משובת פתאים תהרגם (שם), היה להם לבוא בתורה והיא מחכמת אותם, וכן הוא אומר: עדות ה' נאמנה מחכימת פתי (תהלים י"ט), לכך נאמר: פתח דבריך יאיר.

סב. פי פערתי ואשאפה, פערתי פי לתורתך, למה? כי למצוותיך יאבתי, כשם שפוערים פיהם בני אדם למלקוש, וכן הוא אומר: ויחלו כמטר לי ופיהם פערו למלקוש (איוב כ"ט), למה? מטר היא התורה, וכן משה אומר: יערוף כמטר לקחי וגו' (דברים ל"ב), לכך נאמר: פי פערתי כמו התנינים שואפים רוח, כך אני הייתי שואף לתורתך.

סג. פנה אלי וחנני וגו' מה שאמרת ופניתי אליכם והפריתי אתכם וגו' (ויקרא כ"ו) לכך נאמר: פנה אלי וחנני.

סד. פעמי הכן באמרתך וגו', כך אמר דוד: אל תניח את רגלי שילכו למקום רצונם, אלא לתורתך כל היום לבית המדרש, כי אין יצר הרע נכנס לביהמ"ד, הולך עמו כל הדרך, כיון שמגיע לבית המדרש אין לו רשות ליכנס שם, וכן הוא אומר: לפתח חטאת רובץ (בראשית ד'), כל מי שהוא עוסק בתורה אין יצר הרע שולט בו, לכן נאמר: פעמי הכן באמרתך.

סה. פדני מעושק אדם וגו', כך אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: כלי שנשתמש בו המלך אין לסגן רשות להשתמש בו, ואנו עמך ולך אנו משועבדים, רצונך שנעבדך ונעשה רצונך, פדנו מהם ונעשה תורתך, לכך נאמר: פדני מעושק אדם.

סו. פניך האר בעבדך וגו', כך אמר דוד: רצונך אל תסתכל בנו בחמה אלא במאור פנים, כשם שאמר משה: יאר ה' פניו אליך ויחנך (במדבר ו'), לכך נאמר: פניך האר בעבדך.

סז. פלגי מים ירדו עיני וגו', כך אמר דוד: בוכה הייתי על אותן הגדולים שפירשו מן התורה, על דואג ואחיתופל, על לא שמרו תורתך, וכן ירמיה אמר: פלגי מים תרד עיני וגו' (איכה ג'), וכן הוא אומר: קול ברמה נשמע וגו' רחל מבכה על בניה (ירמיה ל"א), וכי ראתה רחל בנים ליוסף, לא מתה מן המשבר כשנולד בנימין?! אלא הנביאים בוכים על ישראל על שאינם עושים את התורה, אמר לו הקדוש ברוך הוא: בכיתם על ביטול תורה כה אמר ה' מנעי קולך מבכי וגו' (שם, שם) לכך נאמר: פלגי מים תרד עיני.

סח. צדיק אתה ה' וגו', אמר שלמה: בצדק כל אמרי פי אין בהם נפתל ועיקש כולם נכוחים למבין (משלי ח'), מהו בצדק כל אמרי פי? כל מה שהוציא הקדוש ברוך הוא מתוך פיו בצדק הם צדיקים וישרים, לכך נאמר: צדיק אתה ה' וישר משפטיך, כשם שאתה צדיק כך משפטיך הם צדיקים וישרים, וכן הוא אומר: כי מי גוי גדול וגו' (דברים ד'), וכן כנסת ישראל אומרת: ועל הר סיני ירדת ודבר עימהם משמים ותתן להם משפטים ישרים וגו' (נחמיה ט'), לכך נאמר: צדיק אתה ה' וגו'.

סט. צוית צדק עדותיך, מהו צוית צדק? צדקה עשה הקדוש ברוך הוא עם ישראל שנתן להם את התורה, וכן הוא אומר: ויצונו ה' לעשות את כל החוקים האלה ליראה את ה' אלוהינו לטוב לנו כל הימים (דברים ו'), מה כתיב אחריו? וצדקה תהיה לנו כי נשמר לעשות וגו' (שם), לכך נאמר: צוית צדק עדותיך. מהו ואמונה מאד? אמונה זו תורה שהיא גדולה שבה ברא הקדוש ברוך הוא את עולמו ובה נשבע, שנאמר: איה חסדיך הראשונים ה' נשבעת לדוד באמונתך (תהלים פ"ט), הרי תורה, לכך נאמר: ואמונה מאד.

ע. צמתתני קנאתי כי שכחו דבריך צרי, אמר דוד: איני מקנא לא באכילתן של רשעים ולא בשתייתן, אלא על כל הטובות שאתה מביא עליהן ואיך שכחו את תורתך, וכן הוא אומר: ותזנח משלום נפשי נשיתי טובה (איכה ג'), לכך נאמר: כי שכחו דבריך צרי.

עא. צרופה אמרתך מאד וגו', מהו צרופה אמרתך? משל למה הדבר דומה? למלך שהיה לו קערה של כסף, נתן הכסף לצורף אמר לו: צרפהו לי, הכניסו לכור צירפו והוציאו, אמר לו: שוב צרפהו פעם שנית, ועוד צרפהו פעם שלישית, כך הקדוש ברוך הוא צירף את התורה מ"ט פעמים, וכן הוא אומר: כל אמרת אלוה צרופה (משלי ל'), ואומר: אמרות ה' אמרות טהורות וגו' מזוקק שבעתים (תהלים י"ב), שבע פעמים שבע הרי מ"ט פנים שהתורה נדרשת בהן, לכך נאמר: כל אמרת אלוה צרופה, ואומר: צרופה אמרתך מאד.

עב. צעיר אנכי ונבזה וגו', צעיר היה דוד והלא אליהוא השמיני, וכן הוא אומר: דוד השביעי אליהוא השמיני (דהי"א ב') אליהוא הוא אחריו? אלא שהיה עושה עצמו קטן, שנאמר: צעיר

אנכי ונבזה. הרבה בזני (בזה אותי) שאול, וכן הוא אומר: ויהי בעת תת את מרב בת שאול לדוד והיא נתנה לעדריאל וגו' (ש"א י"ח) ושאול נתן את מיכל בתו אשת דוד לפלטי בן ליש (שם), לכך נאמר: צעיר אנכי ונבזה וגו'.

עג. צדקתך צדק לעולם וגו', כך אמר דוד: צדקה שאתה עושה עם האדם שאתה נותן לו מתנה ואין אתה נוטלה ממנו, וכתיב: לא יסור שבט מיהודה וגו' (בראשית מ"ט), לכך נאמר: צדקתך צדק לעולם וגו'.

עד. צר ומצוק מצאוני וגו' כשם שאמר משה: במצור ובמצוק (דברים כ"ח), באו הצרות יבואו גם הטובות והנחמות, לכך נאמר: צר ומצוק מצאוני.

עה. צדק עדותיך לעולם, זכות שניתנה לישראל לא לשנה ולא לשנתיים ולא למאה אלא לעולם, שנאמר: לא ימושו מפיך וגו' (ישעיה נ"ט), ומהו שכרה? אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד (משלי ג').

עו. קראתי בכל לב וגו', וכן הוא אומר: ויאמר שמואל אל כל בית ישראל לאמר אם בכל לבבכם אתם שבים אל ה' (ש"א ז'), מהו בכל לבבכם אתם שבים? אלא כך אמר שמואל: אם שבתם בכל לבבכם עונה הקדוש ברוך הוא תפילתי שאני מתפלל עליכם, וכן הוא אומר: ויאמר שמואל קבצו את כל ישראל המצפתה ואתפלל בעדכם אל ה', ויקבצו המצפתה וישאבו מים וישפכו לפני ה' (שם, שם), ואיזה מים היו שואבים ושופכים? אלא שעשו תשובה ושפכו לבם כמים לפני הקדוש ברוך הוא בתשובה שלמה, וכן ירמיה אומר: שפכי כמים לבך נכח פני ה' וגו' (איכה ב'), לכך נאמר: וישאבו מים, ולכך נאמר: קראתי בכל לב וגו'.

תמורה

מדרש תמורה.

[בית המדרש ח"א ק"ו; ילקוט הרועים 48].

פרק א

ר' ישמעאל אומר: מי יתן שומע לי, יפה כחו של איוב שאמר זה הפסוק, מי יתן שומע לי ולא אמות (איוב ל"א) אבל מה אעשה, הן תוי שדי יעננני (שם, שם). אמר איוב: מה איכפת לי שאמות ותלקח רוחי, אמר לו: הקדוש ברוך הוא הא ספרא מתים, הן תוי שדי יעננני, והיינו מה דאמר והתוית ת"ו על מצחות אנשים (יחזקאל ט'). וספר כתב איש ריבי (איוב ל"א) זהו ספר תולדות אדם, חתום הוא על כל תולדות האדם. מקרה אחד לצדיק ולרשע וגו' (קהלת ט'). כל

תולדות אדם הולכין כמו שהולכין דברים מן הפה, וכמו שהלך אדם, מה תולדות אדם השני חסר וי"ו והראשון מלא, כך הדורות אינם הולכים למות שלימים עד שגופם מתחסר מהמלחים (ד' יסודות) שיש בגופו, שבגבורתו וברוב כחו של המקום ברא כל העולם שנים שנים, זה תמורת זה וזה כנגד זה, כדי שיתבוננו בחכמתו ולהודיע להם שכל דבר ודבר יש לו שותף ויש לו תמורה, ולולי זה לא היה זה, חיים למה נקראו חיים ומוות למה נקרא מוות? לולי מות לא נקרא חיים ולא נודע שהם חיים, וכן המוות אילולי חיים לא היה מות ולא נודע המוות, והיאך הוא המוות הזה.

אמר ר' ישמעאל: בגוף הזה יש בו מלחים: הדם והלובן ומרה האדומה ומרה השחורה, וכיון שאדם נעשה גדול תש כחו ודמו משתנה ופניו מוריקות ואחד מהמלחים מתגבר או מתחסר. תוסף רוחם יגועון וגו', למה הדבר דומה? לנוד נפוח, בזמן שהנוד שלם הרוח עומדת בתוכו נבקע או נקרע הרוח הולכת, כך הגוף בזמן שהמלחים עומדים במלחותם הרוח עומדת בו כרוח שבנוד. ולמה הגוף דומה? למלך שיש לו צבאים ויש עליהם ארבעה שרים, ובמלכותו ארבע מדינות ובעלי המדינות רעים, אם השר מעלים עיניו מהם מגבולו או ממקומו הם יוצאים עליו וכל מלכותו מתבלבלת. כך הגוף הוא המלך, והצבאים הם הגידים והמדינות הן העצמות, וד' השרים הם ד' יסודות הגוף ואלו הן: **הדם והלובן ומרה אדומה ומרה שחורה,** וכיון שאחד מן השרים מעלים עיניו כמעט מיד הגוף מתבלבל ונחלה האדם, ואם יחסר אחד מן השרים הרוח הולך והגוף כלה.

אמר לו ר' עקיבא: והיאך בני אדם יש מתים קטנים ויש מתים גדולים ויש מתים זקנים?

אמר לו: כך הוא, כיון שאחד מן היסודות מתחסר הגוף מת, וכן הוא כנגד ד' יסודות שבגוף, ארבע מלכויות כנגד ארבע פינות העולם.

לובן כנגד מזרח שהאור יוצא משם ובני מזרח לבנים.

הדם כנגד צפון וכשם שהצפון פתוח כך הגוף פתוח לפני הדם, שבכל מקום שתחתוך מן הגוף הדם יוצא משם, אבל השלשה אינם יוצאים בכל מקום שתחתוך, ובני צפון כולם אדומים.

מרה אדומה כנגד המערב, כי השמש מתאדמת בגבול המערב ופני מערב מאדימין בעת שקיעתה.

מרה שחורה כנגד דרום שתולדתה בצינה, כך בטללים.

וכנגדן ארבעה יסודי העולם:

מרה שחורה כנגד העפר תולדתה צינה ויבשה כך העפר,

מרה אדומה כנגד האש תולדתה חמה ויבשה,

הלובן כנגד המים תולדתו קר ולח כמו המים,

הדם כנגד הרוח.

פרק ב

ר' עקיבא פתח: אנוש כחציר ימיו וגו' (תהלים ק"ג) מעשה בר' ישמעאל ור"ע שהיו מהלכין בחוצות ירושלם, והיה עימהם אדם אחד, פגע בהם אדם חולה,

אמר להם: רבותי אמרו לי במה אתרפא?

אמרו לו: עשה כך וכך עד שתתרפא,

אמר להם: ומי הכה אותי?

אמרו לו: הקדוש ברוך הוא.

אמר להם: ואתם הכנסתם עצמכם בדבר שאינו שלכם, הוא הכה ואתם מרפאים, אינכם עוברים על רצונו?

אמרו לו: מה מלאכתך?

אמר להם: עובד אדמה אני והרי המגל בידי,

אמרו לו: מי ברא את הכרם?

אמר להם: הקדוש ברוך הוא,

אמרו לו: ואתה מכניס עצמך בדבר שאינו שלך, הוא ברא אותו ואתה קוצץ פירותיו ממנו,

אמר להם: אין אתם רואים המגל בידי, אילולי אני יוצא וחורשו ומכסהו ומזבלו ומנכשו לא תעלה מאומה,

אמרו לו: שוטה שבעולם, ממלאכתך (צ"ל מימיך) לא שמעת מה שכתוב אנוש כחציר ימיו (שם, שם), כשם שהעץ אם אינו מנכש ומזבל ונחרש אינו עולה ואם עלה ולא שתה מים ולא נזבל אינו חי והוא מת, כך הגוף הזבל הוא הסם ומיני רפואה ואיש אדמה הוא הרופא.

אמר להם: בבקשה מכם אל תענישוני. הגוף הזה תולדותיו נתלין זה בזה וזה בזה, ואם אין זה אין זה, וכיון שהן מתפרקות אחד מחברו הגוף נטוי למות, כמו שיש לבית ארבע צדדין אם מתפרק אחד מהן הבית נופל. וכל מה שברא בתמורה בראו:

אילולי מוות לא היה חיים, ואילולי חיים לא היה מוות,

ואילולי שלום לא היה רע, ואילולי רע לא היה שלום.

אילו יכנס אדם במדינה חציה שלום וחציה רע, היה הולך ברע ומכיר שלום,

ואם מדינה אחרת כולה שלום אם אין שם רע אין השלום ניכר.

אם היו כל בני אדם טפשין לא היו ניכרין שהן טפשין,

ואילו היו כל בני אדם חכמים לא היו ניכרין שהם חכמים.

אלא גם זה לעומת זה עשה אלוהים (קהלת ז').

ואילו היו כל בני אדם עשירים לא היו ניכרין שהם עשירים,

ואילו היו כולם עניים לא היו ניכרין שהם עניים,

אלא ברא עניים ועשירים שיהיו ניכרין זה מזה.

וברא חכמים וטיפשים כדי להבדיל זה מזה,

וברא מתים וחיים כדי להבדיל בין זרע ושממה,

ברא חן וברא כיעור, זכרים ונקבות,

ברא אש ומים,

ברזל ועץ,

אור וחשך,

חום וקור,

אכילה ורעבון,

שתיה וצימאון,

הילוך וחגרות,

ראיה וסמיות,

שמיעה וחרישות,

ים ויבשה,

דיבור ואלמות,

מעשה ובטלות,

דאגה ורצון,

שחוק ובכיה,

רפואות וחולי,

עם כל התמורות שאמר שלמה בקהלת: עת ללדת ועת למות וגו' וכל זה להודיע גבורתו של הקדוש ברוך הוא, שכל דבר שברא ברא בשתים ובשיתוף, וכי לא היה המקום יכול להוציא בנים בלא עריות ובלא גלוי ערווה, אלא הכל בשיתוף ובתמורה,

אם אין זכר ונקבה נזקקין אין הוולד יוצא,

אין זכר מוליד בלא נקבה ולא נקבה יולדת בלא זכר,

ואין בית נבנה בעצמו ולא בית בונה בית אחר אלא בבנאי שיבנה,

אין חרש עצים בלא קרדום ואם אין חרש [למה] קרדום ואם אין קרדום אין חרש,

ואם אין טהרה אין טומאה ואם אין טומאה אין טהרה.

אמרו חזרים וכל מיני בהמה טמאה לבהמה טהורה: מבקשים אתם להחזיק לנו טובה, אילולי אני וחברי שאנו טמאים לא נודעתם שאתם טהורים,

אם אין צדיק אין רשע, אמר רשע לצדיק מבקש אתה להחזיק לי טובה, לולי שאני רשע מאין היית ניכר. אילו היו כל בני אדם צדיקים לא היה לך יתרון.

הרי אמרנו שיש לכל תמורה חוץ מדבר אחד: להודיע לכל באי עולם ברמז שהוא (הקדוש ברוך הוא) אחד ואין לו שני, וכמו כן הרוח שאין לה תמורה ולא שותף ואין אתה יכול לאחוז אותה ולא להכותה ולא לשורפה ולא להשליכה. ואם תאמר לנוד אתה יכול לאחוז אותה, לאו, כי אילו נפתח הנוד, ובא איש ואמר מה יש בו ואמרת לו הרוח, יאמר לך מה היא שחורה או אדומה לבנה או ירוקה, היאך היא נמכרת בשוק, אינך יכול להשיב לו תשובה, ואם אתה פותח פי הנוד היא הולכת לה ואין אתה יכול לראותה, אם שחורה או אדומה אם לבנה או ירוקה. ולא עוד אלא נושאת בני אדם ונושאת השמים והארץ. מנין אתה יודע? ממראה עיניך,

אדם נכנס לבית לפנים מבית ומערה לפנים ממערה, ומניף בבגדו והרוח יוצאת ואינך יודע מהיכן יוצאת ומהיכן באת, הא למדת שהרוח מלאה העולם.

וכך היה המעשה ששאלה המלכות את ר' עקיבא: על מה העולם עומד?

אמר להם: על הרוח,

אמרו לו: הראיני,

אמר להם: הביאו לי גמלים טעוני מלח, הוליכם בכל פינות הבית, אמר להם: מה אתם רואים, אמרו לו: גמלים טעוני מלח,

אמר להם: הביאו לי חבל, הביאו לו חבל וכרך בצוואריהם, נתן החבל לשני בני אדם, אמר להם: זה ימשוך מכאן וזה ימשוך מכאן, עד שחנקן, אחר שחנקן אמר להם: העמידו אותם, אמרו לו: אתה הוא חכם היהודים אחר שחנקת אותם אתה אומר העמידו אותם?

אמר להם: ומה חסרתם מהם כ"א הרוח, הא למדת שאין העולם עומד אלא ברוח שהיא מעולה ומשובחת. והיא הייתה מראש, שנאמר: ורוח אלוהים מרחפת על פני המים. והם שני דברים שלא מצינו להם בריאה הרוח והמים, והם היו מראש, שנאמר: ורוח אלוהים מרחפת על פני המים, כלל העולם וכל אשר בו מצינו להם בריאה בששת ימי המעשה חוץ מן המים והרוח והחשך, שנאמר: וחשך על פני תהום ורוח אלוהים מרחפת על פני המים, עד שבא ישעיה ואמר: יוצר אור ובורא חושך.

ר' ישמעאל אומר: אחד אין לו תמורה ולא שני כנגדו. זהו מנהג המנין, אחד אחד, כך אין לו להקב"ה אחד, אחד שאין לו אחד. אבל הקדוש ברוך הוא אחד שאין לו שני, ואין אדם יודע היכן הוא מקומו. והחיות אין יודעות היכן הוא מקומו, ולא המלאכים המהללים שמו יודעין היכן הוא מקומו, שנאמר: ברוך כבוד ה' ממקומו, ולא השמים והארץ מהללים מן המקום שהוא שם, שכן אנשי לשכת הגזית קוראין אותו מקומו של עולם ולא העולם מקומו. אבל הרוח לא מצינו שיתלה אלא בהקב"ה, שנאמר: ורוח אלוהים מרחפת, רוח אל עשתני מנשמת אל יתן קרח (איוב ל"ז). ועתה ה' אלוהים שלחני ורוחו (שם ל"ז), רוח ה' דובר בי (ישעיה מ"ח), תשלח רוחך יבראון (תהלים ק"ד). תן לחכם ויחכם עוד (משלי ט').

כל אסיפה שבתורה לשון כנוס חוץ משתים, תוסף רוחם יגועון, אם היה לשון כנוס למה יגועון אלא לשון פיזור, פיזר אותם ואח"כ יגועון ואל עפרם ישובון. אסף אדם ובהמה אסף עוף השמים (צפניה א'), ומנין שהוא לשון כלוי? ממה שאמר שלמה: עת ללדת ועת למות. אמר שלמה כנגד הלל הגדול כ"ח תמורות, ובהלל הגדול כ"ו פסוקים ונשתיירו ב' תמורות כנגד ב' לוחות הברית.

פרק ג

תמורה א' - עת ללדת, כנגד **הודו לה' כי טוב,** שכיון שנולד האדם אביו ואמו נותנין הודאה גדולה להקב"ה, שיצא מן הגידין ומן העצמות ומכל האברים, ונכנס והולך בחוליות השדרה עד בואו לשדרה, ומן השדרה לזכר ומן הזכר לרחם אמו, והוא נוצר שם ארבעים יום ועושה שם

תשעה חדשים. ואח"כ יוצא ברתת ובזיע ובצער וצירי לידה, ויוצא בשלום. ולכך ראוי ליתן לה' הודאה גדולה שנאמר: הודו לה' וגו'. הכניסו בחסדו ובראו בחסדו, בחסדו הוציאו בחסדו העמידו, ולולי חסדו לא היה העולם נבנה שנאמר: אמרתי עולם חסד יבנה (תהלים פ"ט).
תמורה ב' - ועת למות, כנגד **הודו לאלוהי האלוהים** שהוא ממית ומחיה והוא אלוהי האלוהים, ולא כאומות האומרים שתי רשויות הן בעולם א' ממית וא' מחיה, אלא הוא אלוהי האלוהים שממית ומחיה, שנאמר: אני אמית ואחיה (דברים ל"ב) הוא היה והוא יהיה ובחסדו הוא המחזיר נשמה לגוף, כי לעולם חסדו.

תמורה ג' - עת לנטוע, כנגד **הודו לאדוני האדונים,** שאם נטע אדם נטיעה או פרדס אל יאמר פרדס שלי ונטיעה שלי, שאם לא ימטיר הקדוש ברוך הוא להשקות את הנטיעה ופרדס היכן נטיעתו? אלא הקדוש ברוך הוא הוא אדון לכל דבר שנאמר: ארון הברית אדון כל הארץ (יהושע ג'), הרי המקום נקרא אדון לארון. הודו לאדוני האדונים שבחסדו מגדל ומרווה את הנטיעה, ובחסדו מעלה פירותיה, כי לעולם חסדו. [כאן חסר תמורה ד'].

תמורה ה' - עת להרוג, כנגד **לעושה השמים בתבונה,** מה השמים אינם זזים אלא עומדים, כך דינו של נהרג אינו זז לעולם עד שיתבע ומפיל מזלו ממנו למעלה, שכן מצינו כשנפרע הקדוש ברוך הוא מן האומה נפרע תחילה משר שלה, שנאמר: והיה ביום ההוא יפקוד ה' על צבא המרום במרום (ישעיה כ"ד), ובחסדו הוא עתיד להחיותם בדין ולדון אותם.
תמורה ו' - עת לרפוא, כנגד **לרוקע הארץ על המים** כי לעולם חסדו, מה הארץ רקועה על המים זו לעומת זו, זו תמורת זו, כך החולי והרפואה כנגדו ובחסדו הוא מרפא כל באי העולם, לרוקע הארץ על המים כי לעולם חסדו.

תמורה ז' - עת להרוס, כנגד **לעושה אורים גדולים וגו'.** מה המאורות הללו פורצים והולכים ברקיע ואין הולכין ממערב למזרח, כך כל מי שהוא פורץ גבול עולם או גדרן של חכמים או גדרה של תורה אין לו מחילה וסליחה ואורו כבה, כמו שהמאורות כהין במערב בגבול התחום ואינם נראין, ובחסדו הוא מאיר להם מאורו, והוא מנהיגו של עולם, כי לעולם חסדו.
תמורה ח' - ועת לבנות, כנגד **את השמש לממשלת היום,** מה השמש יוצא בגבורה שנאמר: ישיש כגיבור לרוץ אורח (תהלים י"ט) וכן הבנין אינו נראה אלא ביום שהשמש יוצא בו, ומה השמש כיון שיודע שיזרח ועתיד הוא לשקוע ולהכבות מן העולם ואעפ"כ הוא יוצא ומאיר לעולם, כך האדם יודע שהוא הולך למות ולהתכסות מן העולם אעפ"כ אינו נמנע מלבנות, והשמש כמו כן אינו נמנע מלהזריח לעולם, כי לעולם חסדו.

תמורה ט' - עת לבכות, כנגד **את הירח וכוכבים לממשלות בלילה,** מה הבכיה הזאת אינה אלא מצרה ומקוצר רוח כך הירח וכוכבים שולטים בלילה, שהלילה צער לבריות מן החושך

והאופל שבו, אבל האור הוא שמחה לעולם, שנאמר: אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה (תהלים צ"ו).

תמורה י' - ועת לשחוק, כנגד **למכה מצרים בבכוריהם** שהיו ישראל שוחקים ונעלזים ובוזזים ממונם והם היו מתים.

תמורה י"א - עת ספוד, כנגד **ויוצא ישראל מתוכם,** שהיו אלו סופדים ואלו בוזזים, אלו שותקים ואלו סופדים, ובחסדו הוא עתיד לגאל אותם שנית שנאמר: והיה ביום ההוא יוסיף ה' שנית ידו וגו' (ישעיה י"א) כי לעולם חסדו.

תמורה י"ב - ועת רקוד, כנגד **ביד חזקה ובזרוע נטויה,** מלמד שהיו ישראל שמחים ומרקדים שנאמר: ויוציא עמו בששון (תהלים ק"ה), וכן לעתיד לבוא אינן נגאלים אלא בשמחה וברנה שנאמר: ופדויי ה' ישובון וגו' (ישעיה ל"ה) כי לעולם חסדו.

תמורה י"ג - עת להשליך אבנים, כנגד **לגוזר ים סוף לגזרים,** עשה הים כבנין של אבנים ועשה י"ב שבילים והמים היו עומדין כחומות, וכיון שעברו ישראל בתוכו הוליכם עליהם כעל אבנים ונשקעו המצריים, והודו בחסדי המקום, כי לעולם חסדו.

תמורה י"ד - ועת כנוס אבנים, כנגד **והעביר ישראל בתוכו והביאם להר סיני,** וכנסם והעמידם סביב הר סיני, שנאמר: והגבלת את העם סביב, וישראל נקראו אבנים, שנאמר: משם רועה אבן ישראל (בראשית מ"ט), אבן מאסו הבונים (תהלים קי"ח) וקבלו התורה שהיא חיים לעולם, כי לעולם חסדו.

תמורה ט"ו - עת לחבוק, כנגד **וניער פרעה וחילו בים סוף,** כאדם שהוא רץ לחבק את חברו, כך היו רצים מצרים אצל ישראל לתופשם במלחמה, ונתרחקו ישראל מהם ונטבעו המצריים בים, וישראל נצולו, כי לעולם חסדו.

תמורה ט"ז - ועת לרחוק מחבק, כנגד **למוליך עמו במדבר,** שהפריש את ישראל משעבוד מצרים, ומחבוק מצרים וצרותיהם, כי לעולם חסדו.

תמורה י"ז - עת לבקש, כנגד **למכה מלכים גדולים,** שביקשו ישראל הנחלה שהנחילם המקום, ונהרגו המלכים שבאותם ארצות, ואל תאמר מלכים קטנים היו לא מלכים קטנים היו אלא מלכים גדולים. כי לעולם חסדו.

(תמורה י"ח - ועת לאבד, כנגד **ויהרוג מלכים אדירים** שאבדם מפני ישראל והשליט את ישראל עליהם, ומי הרגם הקדוש ברוך הוא שנאמר: ויהרוג מלכים אדירים, ולא כתיב: ויהרגו, שאילולי הקדוש ברוך הוא עזרם והרג אותם לא היו יכולים להם, כי לעולם חסדו.

תמורה י"ט - עת לשמור, כנגד **לסיחון מלך האמורי,** ששמר לישראל ולא נפלו ביד סיחון ועמו אלא הפילו בחסדו ביד משה, כי לעולם חסדו.

תמורה כ' - עת להשליך, כנגד **ולעוג מלך הבשן,** שהשליך הקדוש ברוך הוא עליו הר, ששם על ראשו להשליך על ישראל והשליך על צוארו ונחלק, ובחסדו הגדול מסרו ביד משה, שנאמר: כי רק עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים, כי לעולם חסדו.

תמורה כ"א - עת לקרוע, כנגד **ונתן ארצם לנחלה** כאדם שלובש מלבוש וקורעו אחר ממנו ופושטו ממנו ולקחו בעל כורחו, כך לקחו ישראל בעל כרחם את ארצם, כי לעולם חסדו.

תמורה כ"ב - ועת לתפור, כנגד **נחלה לישראל עבדו,** שנתפרה ונתקיימה הארץ ביד ישראל, מה התופר הזה תחלה קורע ואח"כ תופר, כך א"י הייתה קרעים קרעים ביד ל"א מלכים ולקחו ישראל מידם ונדבקה והנחילה להם בחסדו, כי לעולם חסדו.

תמורה כ"ג - עת לחשות, כנגד **שבשפלנו זכר לנו,** שאנחנו היום בשפלות, וכיון שאנו מהללים שמו של הקדוש ברוך הוא אומות העולם מחשין אותנו ואומרים לנו הס כי לא להזכיר בשם ה' (עמוס ו'). ומעשה שגזרה המלכות בימי ר"ע ואמרה: אל תתעסקו בתורה, מה עשה ר"ע? נטל ספר תורה וישב לו והיה קורא בשוק, אמרו לו: אדונינו אתה גדלם וקטנם של ישראל אל תחייבנו להריגה, וכי לא שמעת שגזרה המלכות שלא תתעסקו בתורה,
אמר להם: שוטים שבעולם, ומה התורה שכתוב בה: כי הוא חייך ואורך ימיך (דברים ל') אם עוסקים בה ועכ"ז הם מבקשים להרגנו, אילו הנחנו אותה על אחת כמה וכמה אנו חייבים כליה, ולא שמע להם ר"ע ונהרג. אעפ"י שמשפילים אותנו הוא רואה בצרותינו וזוכר לנו הברית, הדא הוא דכתיב: שבשפלנו זכר לנו כי לעולם חסדו.

תמורה כ"ד - ועת לדבר, כנגד **ויפרקנו מצרינו,** ובשעה ששבר זרוע האומות אנו מבקשים לומר שירה שנאמר: שירו לה' שיר חדש כי נפלאות עשה (תהלים צ"ח), וכתיב: בתריה הודיע ה' ישועתו לעיני הגויים גלה צדקתו, וכתיב: זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל, כי לעולם חסדו.

תמורה כ"ה - עת לאהוב, כנגד **נותן לחם לכל בשר,** כשישראל אוהבים להקב"ה, שנאמר: והארץ תתן יבולה ועץ השדה יתן פריו (ויקרא כ"ו).

תמורה כ"ו - ועת לשנא, כנגד **הודו לאל השמים** שהודיה גדולה מבקשים ישראל להודות להקב"ה, שהטיל ביניהם ובין אומות העולם שנאה ותחרות, שאילולי כן היו מתערבים ולומדים ממעשיהם, שנאמר: ויתערבו בגויים וילמדו מעשיהם (תהלים ק"ו), לפיכך הודו לאל השמים כי לעולם חסדו.

נשתיירו שתי תמורות: **עת מלחמה ועת שלום,** כנגד **שני לוחות הברית,** מלחמה, שנאמר: על כן יאמר בספר מלחמות ה' (במדבר כ"א), אם זכה ועסק בתורה יעשה כמלאכי השלום,

שנאמר: הן אראלם צעקו חוצה מלאכי שלום מר יבכיון (ישעיה ל"ג), וכתיב: המשל ופחד עמו עושה שלום במרומיו (איוב כ"ה).

הא למדת שכל מה שיש בעולם תמורת **עליונים ותחתונים, ראשונים ואחרונים, מזרח ומערב צפון ודרום,** ושאר כל תמורות שהזכרנו לך. והוא אחד ואין בלעדיו, הוא ראשון ואחרון אל מלך נאמן, מושל בכל, שוכן עד וקדוש שמו, שלא נברא בעולמו דבר מיוחד שאין שני לו, בלא דבר תמורה, כמו שהזכרנו בתחילת הספר, להודיע לכל באי עולם שהוא אחד והוא ברא את עולמו.

ומעשה שבא מין ואמר לר' עקיבא: העוה"ז מי בראו?

אמר לו: הקדוש ברוך הוא,

אמר לו: הראיני דבר ברור,

אמר לו: למחר תבוא אלי,

למחר בא אצלו אמר לו: מה אתה לובש?

אמר לו: בגד,

אמר לו: מי עשאו?

אמר לו: האורג,

אמר לו: איני מאמינך הראיני דבר ברור,

אמר לו: ומה אראה לך ואין אתה יודע שהאורג עשאו?!

אמר לו: ואתה אינך יודע שהקב"ה ברא את עולמו, נפטר אותו המין,

אמרו לו תלמידיו: מה הדבר ברור,

אמר להם: בניי כשם שהבית מודיע על הבנאי והבגד מודיע על האורג והדלת על הנגר, כך העולם מודיע על הקדוש ברוך הוא שהוא בראו, ישתבח ויתעלה שמו לעד ולנצח נצחים, אמן ואמן נצח סלה ועד. סליק מדרש תמורה לר' ישמעאל ור' עקיבא.